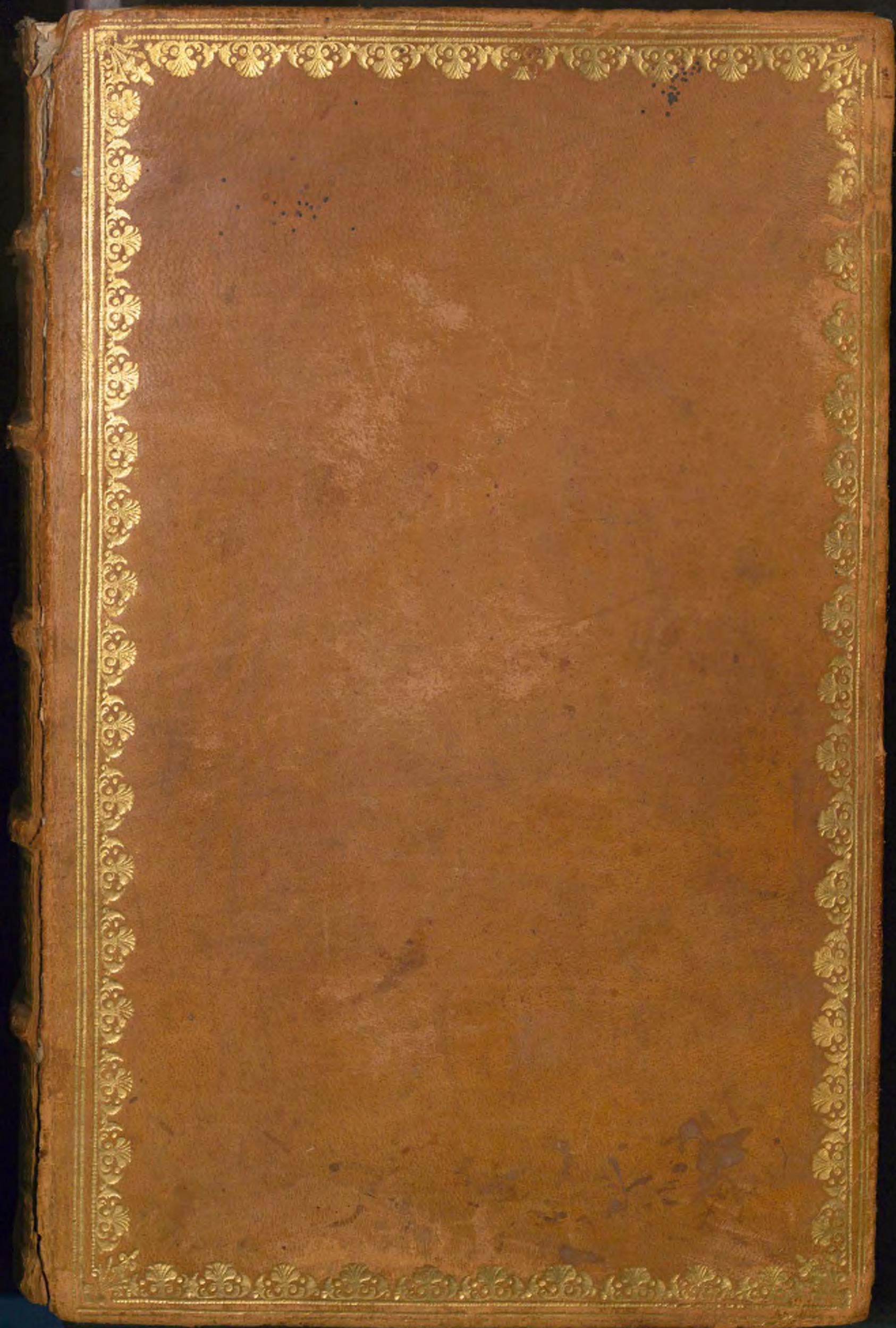
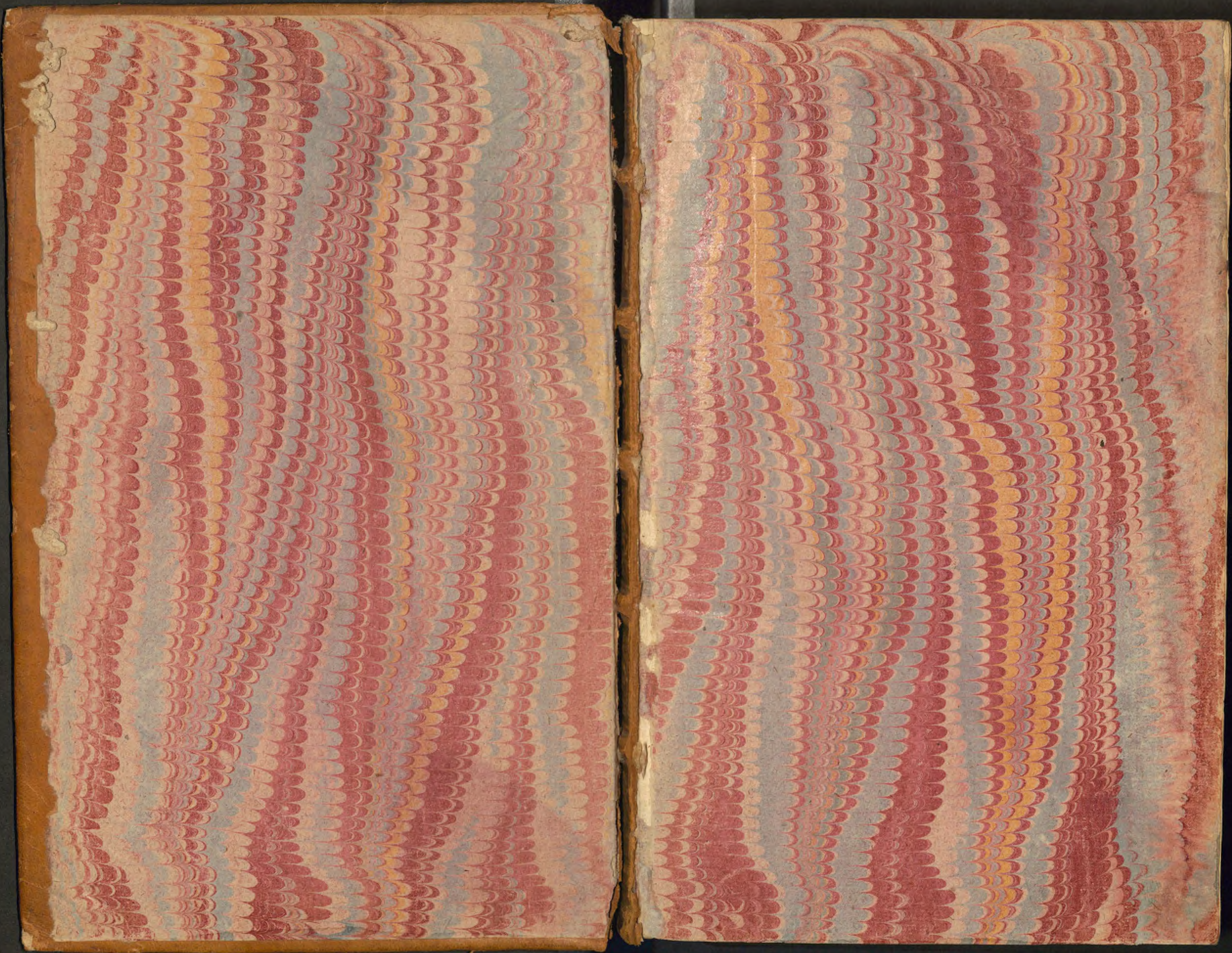

f12-

2045

1245

180

HISTORIAM
HUNGARIAE

OPUSCULI MISCELLI

ALPHABETICO ORDINE

PER AUCTOREM

ALPHABETICO ORDINE

ALPHABETICO ORDINE

ALPHABETICO ORDINE

ALPHABETICO ORDINE

ALPHABETICO ORDINE

ALPHABETICO ORDINE

ALPHABETICO ORDINE

ALPHABETICO ORDINE

ALPHABETICO ORDINE

ALPHABETICO ORDINE

ALPHABETICO ORDINE

ALPHABETICO ORDINE

ALPHABETICO ORDINE

ALPHABETICO ORDINE

ALPHABETICO ORDINE

ALPHABETICO ORDINE

ALPHABETICO ORDINE

ALPHABETICO ORDINE

ALPHABETICO ORDINE

ALPHABETICO ORDINE

ALPHABETICO ORDINE

2242

9006

ADPARATVS
AD
HISTORIAM
HUNGARIAE,
SIVE
COLLECTIO MISCELLA,

*Monumentorum ineditorum partim,
partim editorum, sed fugientium.*

*Conquisuit, in Decades partitus est,
& Præfationibus, atque Notis illustravit,
MATTHIAS BEL.*

Cum Censura Ampliss. Senatus Posoniens.

Sumtu Philohistorum Patriæ.

POSONI, Typis Joannis Paulli Royer,
A. MDCCXXXV.

*Patriam prodere nefas ;
scelus contra ,
cum possis , nolle illustrare.*

POSITIONES
PHILOSOPHIÆ
ET
MATHESEOS
UNIVERSAE
DE
INSTITUTIONIBUS
SCHOLARUM PIARUM
PESTHINI MDCCLXIX.

POSITIONES
PHILOSOPHICAE
ET
MATHESAOS
UNIVERSITATIS
DE
INSTITUTIONIBUS
SCHOLARUM PIARUM
PESSTINI MDCCCLXIX

PRINCEPS S. R. I. CELSISSIME

Q U A S.
CAROLO. BATHYANIO.
VIRO. PRINCIPI. ET. GENTIS. SUAE. PATRICIO.
DUCE. COMITI. AUREI. VELLERIS. EQUITI.
ET. SAGO. ET. TOGA.
SPLENDIDISSIMO.
CAESARIS. NUNC. MAXIMI.
JOSEPHI. SECUNDI.
QUONDAM. INSTITUTORI
ATQUE. IDEO. IMMORTALI
MARIAE. THERESIAE.
REGL. APOSTOLICO. OB. FIDEM. INTEGRITATEM.
PRUDENTIAM. PERCHARO.
GENTIS. DENIQUE. SUAE. ET. GENERIS. SUI. FULCRO. ET. AMORI.
ANTONIUS. TALLIAN. NOBILIS. ADOLESCENS.
DE. INSTITUTIONIBUS.
LEOPOLDI. SCHAFFRATH. CLER: REG: SCHOL: PIARUM.
IN. MAGNA. PROCER. FREQUENTIA. AC. CELEBRITATE.
PROPUGNATAS.
IN NON. INTERITURAM. TANTI. PRINCIPIS. MEMORIAM.
OBSEQUII. CULTUS. ET. VENERATIONIS. PERPETUAE. CAUSA.
L. M. Q. D. D. D.

PRINCEPS S. R. I. CELSISSIME!

Tu Inclita domui TUÆ, & prosapia BAT-
 THYANIANÆ PRINCEPS CELSISSIME! nun-
 quam ornamenta, & decora defuisse sciam, quæ
 omnem ætatem Regni nostri cumulate ornarent,
 essentque monumenta omni ære Nepotibus non interitura memo-
 riæ perenniora, TUA tamen rara, & insolita virtus, & domi, &
 foris, & belli, & Pacis tempore suspecta ad suprema stirpem TU-
 AM dignitatem, Principisque subsellia usque evexere, quam tan-
 ta comitate TIBI soli, PRINCEPS CELSISSIME! pæne propria-
 ornas, ut illa majus decus à TE quam TU ab ipsa sortiaris, sed
 debita fuit hæc virtuti TVÆ laurea, quam gravissimis belli vicif-

L. M. G. D. D. D.
 OBSEQUI CULTUS ET VENERATIONIS PERPETUÆ CAUSÆ
 IN NON INTERITURAM TANTÆ PRINCIPIS MEMORIAM
 PROPERATA
 IN MAGNA PROGERE FREQUENTIA AC CELEBRITATE
 LEOPOLDI SCHAFERATH. CLER. REG. SCHOL. PIARUM
 DE INSTITUTIONIBUS
 ANTONIUS TALLIAN. NOBILIS ADOLESCENS
 GENTIS DENIQUE SUÆ ET GENERIS SUI FULGORE ET AMORI
 PRUDENTIAM PERCHARO.
 REGI APOSTOLICO. OR. FIDEM INTEGRITATEM
 MARIAE. THESSALÆ
 ATQUE IDEO IMMORTALI
 G. VON D. A. M. INSTITUTORI
 JOSEPHI. SECUNDI
 CAESARIS. NUNC. MAXIMI
 SPLENDIDISSIMO.
 ET. SACO. ET. TOGA.
 DUCI. COMITI. AUREI. VELLERIS. EQUITI.
 VIRO. PRINCIPIS. ET. GENTIS. SUÆ. PATRICIO.
 CAROLO. BATTISTY. ANIO.

PRINCEPS S. R. I. CELSISSIME!

itudinibus virtute singulari comparatam, etiam inimici, cum quibus
conflictâras, palam restarentur; loquitur id hodiedum etiam Verona
Bohemiæ (ut majora silentio præmam) tum Duces, ipseque mi-
les, qui gloriosa TE Imperatore reportaverant trophæa; inclina-
verat primum quidem acies nostra, cum Dux Inimicus Hagus Ur-
bem obsidione cingere meditaretur, sed reddita sibi Verona est,
cum TE PRINCEPS CELSISSIME! liberatorem, & in quo o-
mnis salus esset reposita adventantem cellicio intueretur; reddita,
inquam, sibi est Urbs, cum fuis, fugatisque hostibus, aurea pa-
cis & tranquillitatis signa, TIBI uni in acceptis ovanti acclamatio-
ne Cives reddiderunt: Inspiciamus Annales Illyricos, scrutemur

rem.

PRINCEPS S. R. I. CELSISSIME!

tempora, ubi apud TE totius Regni, PRINCEPS CELSISSIME!
omnis fuerat Potestas, non ne hæc TE Statorem, Conservato-
rem, & Patrem amantissimum etiam hodie loquuntur; & hoc i-
psum est quod Majores suos Nepotes docent, seramque Posteri-
tatem; nec memorabo sæculi hujus annum primum supra trigesi-
mum, & quartum supra quadragelimum, cum ut alter Cæsar non
cum uno, sed cum pluribus, iisque gravissimis Patriæ hostibus dimi-
caveras eorum impetus aut frangendo, aut plane fundendo, neque pri-
us TE PRINCEPS CELSISSIME! quam gloriose confecto bello tri-
umphantem excepit Augusta illa Vindobona; taceo Belgium, I-
taliâ, ipsamque Germaniam, quæ gloriose pro Stirpe & Patria

a 2

ge.

itis Inclytum TE Ducem, Fidelem Civem, & Statorem unicum
 hodie etiam palam proficitur; laudent pace nostra Annales, Ante-
 natique Adamos, Urbanos, Wolffgangos, extollant eorum virtu-
 tem, signatam publicis monumentis; erigemus nos sæculo
 hoc THERESIANO nostro colossos, immortalitatiq[ue] transcribe-
 mus Carolos, Ludovicos, Josephos, Adamos, quorum TU Prin-
 cipis, Proregis alter, Archi-Præfulis tertius, Ducis denique, ac
 Magistratus summa Potestas apud quartum, quintum denique am-
 plissima Tavernici dignitas ornat, augerque, quos Excelsos ho-
 noris gradus, quæ munera ea cum laude gerunt singuli, ut ful-
 erum Regio Throno, sinceritatem Patriæ, Popularibus vero a-

mo-

morem, exhibeant ac levamentum: Ecce me tot inter unum,
 quorum Majores, & Antenati omnem suam, quæ in nos
 usque Nepotes promanaverat, felicitatem Excelsæ Domui
 TUAE, & TIBI ipsi, PRINCEPS CELSISSIME! cu-
 mulatissime debet, nam hunc è Majoribus meis, ut Ducem
 Militi, alterum, ut Comitatus TUO vicaria præesset potestate gratia
 plane singulari perfecisti, eumque decem annorum intervallo multis,
 & quotidianis beneficiis, favoribusque ad hodiernum usque diem cu-
 mulasti, & auxisti; unde ingratiissimi profectò animi foret, si quæ ma-
 gna, & ampla in nos collata non aliqua quali-demum-cunque ratio-
 ne, cum paria & majora desint, coleremus. Patere ergo, PRIN-

b

CEPS

PLACITA
EX
UNIVERSA
PHILOSOPHIA,
ET
MATHESI.
DE
GEOMETRIA.
THEOREMATA.

Geometria celebris illa dimetiendi plagas Terræ scientia non minus præxi quam Theoriæ nititur, diversæ sunt ejus partes, diversus usus, diversa instrumenta, quæ omnia referenda sunt, sicut & principaliora Theoremata, Problemataque.

Duo anguli, quos linea cadens super alia linea efficit, junctim sumti conficiunt 180. gradus.

Si recta secet alteram, anguli verticales sunt =

Omnes anguli circa centrum constituti, quatuor rectis = sunt, vel 360. gradibus.

Si in duobus triangulis e. g. A, B, C, & a, b, c, fuerit $A=a$, $AC=ac$, & $AB=ab$, erit etiam $BC=bc$, $B=b$, $E=c$, totaque triangula=erunt.

Si in duobus triangulis e. g. A, B, C, & a, b, c, fuerit angulus $A=a$, & $B=b$, præterea latus $AB=ab$, triangula=erunt, & $AC=ac$, $BC=bc$.

Si in duobus triangulis e. g. A, B, C, a, b, c, fuerit latus $AC=ac$, $AB=ab$, & $BC=bc$, vel in obliquangulis insuper $A=a$, erit etiam $AC=ac$, $B=b$, totaque triangula=

Si in duobus triangulis e. g. A, B, C, a, b, c, fuerit latus $AC=ac$, $AB=ab$, & $BC=bc$, erit etiam $A=a$, $B=b$, $C=c$, & tota triangula=

Si duæ parallelæ transversa secantur, erunt primo anguli alterni=, secundo angulus externus interno opposito, tertio duo interni oppositi simul, = 180. gradibus. Et vicissim.

Si duæ lineæ transversa ita secantur, ut anguli alterni sint =, vel etiam externus=opposito interno, vel duo interni oppositi junctim efficiant 180. gradus, erunt lineæ inter se parallelæ.

In quovis triangulo tres anguli junctim sumti sunt=180 gradibus, et si latus unum continuetur, erit angulus externus=duobus oppositis simul sumtis.

CEPS CELSISSIME! ut Majorum meorum vestigiis inharens, ab incanabilis quodammodo meis studiorum meorum terminum, TIBI uni, cui mille gratiis obstrictus sum, CELSISSIMOQUE NOMINI TUO inscribam, sacremque, ut vel hoc exiguo obsequio tester me, meaque, meosque, omni in perenni animi clientelæ cultu perpetuo perseveraturos.

Clientum Infimus

Antonius Tallián de Vizek

Philosophiæ & Mathematicarum Auditor emeritus

In triangulo æquicruro anguli ad basin sunt & perpendicularis tam angulum verticalem, quam basin & triangulum ipsum bifariam secat.

Si in triangulo e. g. A, B, C, anguli ad basin sunt, latera quoque erunt.

Angulus ad centrum est duplus anguli ad peripheriam eidem arcui insistentis.

In eodem vel in circulis chorda arcuum, sunt, etsi chorda sunt etiam arcus erunt =

Perpendicularis e. g. DA chordam EF bifariam secans in G, per centrum circuli transit, & arcum quoque EDF bifariam secat. Et perpendicularum ex centro circuli ad chordam EF demissum, tam chordam, quam arcum EDF bifariam secat.

Diagonalis dividit Quadratum, Rectangulum, Rhombum, Rhomboidem in duas partes, anguli vero diagonaliter oppositi sunt, & latera opposita inter se parallela.

Latus Hexagoni = radio circuli.

Duo parallelogrammata, quæ eandem basin & eandem altitudinem habent sunt inter se =

Area circuli est ad Quadratum suæ Diametri ut 785. ad 1000. quam proxime.

Area circulorum sunt inter se, ut quadrata diametrorum.

Duo parallelogramma ejusdem altitudinis sunt inter se ut bases; contra sunt ut eorum altitudines, si bases fuerint.

Quadratum exstructum super hypothenusam est quadratum in cathetis.

Si in figuris rectilineis anguli homologi sunt, & rectæ, quæ eos intercipiunt utrobique eandem habeant rationem; si figuræ sunt similes anguli & latera dicto modo se habent.

Si in duobus triangulis anguli homologi sint, latera erunt proportionalia, anguli homologi quoque erunt.

Si in triangulo recta basi parallela ducatur, erunt latera triangulorum & ipsa quoque triangula proportionalia.

Si in duobus triangulis e. g. A, B, C, & F, D, E, fuerit B=D & AD proportionatum ad FD, erit quoque A=F, & C=E, & DA proportionatum ad DF.

PROBLEMAT A.

Angulum propositum Et. Lineam rectam metiri.

Angulum efficere = dato.

Super data recta triangulum æquilaterum.

Datis duabus rectis triangulum æquicrurum.

Datis tribus rectis triangulum.

Datis duabus, & angulo intercepto triangulum.

Datis duobus angulis cum recta interposita triangula construere.

Metiri distantiam duorum locorum, ex eodem tertio accessorum.

Fune vel catena angulum in campo ex uno loco in alterum transferre.

Invenire distantiam duorum locorum ad quorum unum tantum accessus patet omni ratione.

Per datum punctum parallelam rectæ in charta ducere.

A dato puncto ad rectam perpendicularem dimittere.

Ex puncto in recta dato perpendicularem erigere.

Normam examinare, utrum justa sit nec ne.

In extremitate lineæ perpendicularem excitare.

Lineam rectam in duas partes dividere.

Datum arcum in duas partes dividere.

Angulum datum in duas partes dividere.

Per data tria puncta circulum describere.

Super data recta quadratum construere.

Datis

Datis duabus rectis retangulum.

Data recta una cum angulo obliquo Rhombum.

Datis duabus rectis una cum angulo obliquo Rhomboidem.

Invenire angulum Polygoni regularis.

Invenire summam omnium angulorum in quocunque poligono.

Super data recta Polygonum regulare quodcunque describere.

Circulo dato Polygonum regulare quodcunque inscribere.

Datis omnibus lateribus figuræ cujusque, & tot Diagonalibus quot sunt latera

demis tribus figuram construere.

Invenire aream quadrati. Et aream Rectanguli.

Invenire aream Rhombi & Rhomboidis. Item aream trianguli.

Invenire aream cujuscunque figuræ rectilineæ.

Data Diametro circuli invenire peripheriam.

Data peripheria circuli invenire Diametrum.

Data Diametro (vel peripheria) circuli invenire aream ejus.

Data area circuli invenire diametrum.

Dato radio circuli una cum quantitate arcus invenire aream sectoris.

Parallelogrammum ex dato puncto in duas partes dividere.

Data area trianguli una cum ejus basi invenire altitudinem.

Figuram rectilineam quancunque in quolibet partes dividere.

Quadratum construere duobus aut pluribus simul sumtis =

Datis duabus lineis tertiam proportionalem invenire.

Datis tribus lineis invenire quartam proportionalem.

Datam rectam in quocunque partes dividere.

Rectam datam in ea proportionem secare, in qua alia secta fuit.

Parallelogrammum atque triangulum in quocunque partes dividere.

Data chorda alicujus arcus una cum ejus altitudine invenire diametrum, per consequens centrum circuli.

Inter duas lineas mediam proportionalem invenire.

Data chorda alicujus arcus, & ejus altitudine invenire aream sectoris.

Scalam Geometricam construere.

Metiri distantiam duorum locorum ex eodem tertio accessorum.

Invenire distantiam duorum locorum, quorum unus tantum accessibilis est.

Metiri distantiam duorum locorum inaccessorum.

Altitudinem accessam metiri. Item inaccessam.

Figuræ cujusvis rectilineæ, quæ permeari potest Ichnographiam perficere.

Ichnographiam perficere quæ ex duabus stationibus tota videri potest.

Ichnographiam figuræ perficere, quam totam circumire licet.

Cujuscunque campi vel Agri aream invenire.

ASSERTIONES EX LOGICA.

I. Definitiones Philosophiæ sive Wolfii seu Ciceronis suo stant loco, una enim ea spectat quæ actualitatem, altera, quæ Possibilitates etiam complectitur.

II. Cum vero mentes sint illæ, quæ Philosophia imbuï possunt; ejus potentias considerando, primum se intellectus offert: eas nos recte in necessarias & liberas distinguimus, inter quas

III. Perceptionem sive ideam primum expendimus; eamque omnem prorsus a sensibus originem habere dicimus, sicut & semper veram, cum falsitas in eam cadere nequeat, propter conformitatis necessitatem.

A

IV.

IV. Rectum Judicium est quod hominem beatum ex omni parte efficit, infelices ideo ii, qui tot præjudiciis distracti probabilia pro certis, adparenti veritate fucata, pro evidentibus assumunt, recte ideo primum ideæ examinandæ, tum collatio instituenda, quæ judicium audit, & simplex animæ actus est: ea porro ipsa ex ratione, ad potentiam necessariam non ad liberam est referenda.

V. Judicium verbis expressum propositio dicitur, ea si sit in materia contingente futura (aliquin frustra institueretur quæstio) neutra determinate vera neque falsa dici potest; hoc disceptationis fit gratia solum, cum signum rationis (ut scholæ ajunt) intercedat, cetera supervacanea foret positio.

VI. Hic nihil disceptationi & Theoriæ, sed omnia praxi sunt exponenda, argumentationum enim nexum, expressionem judiciorum, indicabunt ipsa verba disputantis: scientiam ideo dari apud homines aliquam contra scepticos hic concludimus, sicut & adversus.

VII. Eorum dubium: cum & hoc, ut & Carthesianorum impossibile sit sanæ mentis puto homini, si vero de re aliqua probabilibus solum argumentis nixa, dubitaverit: is rectum agit.

VIII. Ad quorum disceptationem & criterium formandum regulæ Cl. Leibnizii, à Cl. Jacquierio explanatæ, & paululum mutatæ percommode valent.

IX. Unde quid Fides? quid opinio? & scientia sit? quodque eorum discrimen, relucet: atque notionibus eorum recte exactis; liquet ea simul esse non posse de eodem objecto eidem menti.

THEOREMATA STEREOMETRIÆ.

Parallelepipedum, Prismata & Cylindri, quorum bases & altitudines æquantur, sunt = Planum Diagonale dividit parallelepipedum in duo prismata inter se =

Pyramides & coni super = basi & ejusdem altitudinis sunt =

Quælibet Pyramis est tertia pars prismatis super eadem basi & ejusdem altitudinis.

Sphæra super = basi & ejusdem altitudinis habet se ad Cylindrum ut 2. ad 3.

Superficies Sphæræ est quadrupla circuli maximi ejusdem Sphæræ.

Omnia prismata parallelepipedum, Cylindri pyramides & Coni si altitudines habent = sunt ut eorum bases, si vero bases = habeant, ut eorum altitudines.

Sphæræ sunt ut cubi diametrorum.

Cubus diametri est ad Sphæram propemodum ut 300. ad 157.

PROBLEMATATA.

Soliditatem ac superficiem cubi determinare.

Metiri superficiem ac soliditatem parallelepipedum.

Item soliditatem ac superficiem prismatis.

Data Diametro & altitudine Cylindri invenire soliditatem ac superficiem ejus.

Metiri soliditatem pyramidis & Coni. Item soliditatem Coni truncati.

Data diametro Sphæræ invenire superficiem ac soliditatem ejus.

Data diametro Sphæræ invenire soliditatem ejus alio adhuc modo.

Virgulam Pythometricam construere cujus ope haud difficulter invenitur numerus mensurarum fluidi alicujus, e. g. cerevisiæ, vini sublimati, &c. in vase Cylindrico contenti.

Invenire capacitatem dolii, hoc est: determinare numerum mensurarum, quas capit.

Corporis irregularis cujuscunque soliditatem invenire.

Retia describere, ex quibus ritè inter se complicatis corpora Geometrica componi possunt.

AS.

ASSERTIONES EX METAPHYSICA.

I.

Nobilis hæc Philosophiæ pars a duobus principiis suum modo summit initium, à principio videlicet contradictionis & rationis sufficientis; utrumque rectum est, sed suo adhibito modo, ad prius omnia revocari possunt tanquam ad examen: ratio vero sufficiens locum habet sed in materialibus solum.

II. Entia sunt possibilia. & possibilitas omnis est independens à voluntate Dei: sed non ab intellectu; aliquin nullam admittimus in rebus ipsis, cum hac ratione æternas, immensas increatas, Deo coevas dicere non auderemus quod tamen asserimus.

III. Et quemadmodum essentia, & attributa sunt absolute necessaria, ita modi solum hypothetici, & mutabiles, & non æterni.

IV. Cum accidentia de sua essentia inherere debeant, ideo nec absoluta dari possunt.

V. Causa prima est Deus & Dominus universi, propterea tamen vis secundarum non suffertur, quæ vera activitate sua gaudent.

VI. Creare tamen nequeunt, cum omnis creaturarum operatio in mera subjecti modificatione consistat.

VII. Effectus quorum nexus naturaliter repugnat, sed nec Deo propter ejus perfectiones tribui potest; magicus audit.

VIII. Mundus hic est opus Dei, creati tamen ab æterno non potuit, & licet is in genere suo perfectissimus, quia tamen Deus liberrimum ens est, hinc moles hæc optima dici non potest nisi in genere suo.

IX. Fieri possunt prodigia, quia essentiam nexus non tollunt, ita contra Spinosam.

X. Sicut & nullum fatum; quacunque ratione summatur, admittimus.

XI. Impenetrabilitas cum proprietate corporum sit, ea ab iis auferri non potest naturali ratione; Divinam Dei vero omnipotentiam nunquam limitare intendimus, sicut nec in replicatione.

XII. Anima Humana est substantia spiritualis, libertate donata, & vi activa prædita, creata à Deo, & corpori tum transfundenda, si partium organicarum dispositio, ad actiones vitales obeundas sufficiens esse videatur.

XIII. commercium ejus cum corpore nullus Philosophorum recte explicat cum gravia & insolubilia cuilibet systemati objectentur argumenta.

XIV. Unde & de sede animæ quæstio sat nutat, nos eam tamen in medullam cerebri multorum Medicorum & Anatomorum rationibus convicti, reponimus.

XV. Etsi leges sensationum (ut quidam temere pronunciare audent) recensendo non sumus, quod autem producantur ab objecto sensibili vel Phantasmate mutatione sic in organo sensorio producta, quod per sensum, qui alioquin unus tantum est, fit; id affirmare possumus.

XVI. Unde duos solum hominis status, vigiliæ nempe & dormitionis adsignamus: qui utique ad corpus non ad animam referendi, cum anima ea ipsa vigilantis, quæ dormientis sit hominis, nam ejus essentiam in vi cogitandi reposuimus, nec in actuali cogitatione, cum anima mutata cogitatione, ut essentia ea ipsa mutari deberet.

XVII. Animæ Brutorum non possunt esse automata. nec spiritus solum vitales, quia analogum rationis videtur ipsis posse tribui: adhæc etsi libertate sint destituta, & ipsa reflexione, habent tamen memoriam, spontaneitatem, unde quid sint divinare modo non placet.

EX TRIGONOMETRIA QUÆSTIONES.

Quid Trigonometria? sinus? tangens? secans? cosinus? cotangens? sinus totus? Quid Logarithmi, & quod calculi beneficium præstant? in casu logarithmi non exacti in tabulis, quomodo reperiuntur pedes, digiti, lineæ prima vel secunda minuta anguli.

B

THEO.

THEOREMATA.

Sinus arcuum similium ad radios suos eandem rationem habent.
In triangulo latera sunt ut sinus oppositorum angulorum.

Si semi-summa duarum quantitatum addatur semi-differentia earundem, prodiit quantitas major; si à semi-summa subtrahatur semi-differentia, relinquitur minor.

PROBLEMATATA.

Datis duobus angulis cum uno latere, vel datis duobus lateribus cum uno angulo opposito invenire ceteras partes trianguli.

Datis trianguli rectanguli cathetis invenire angulos.

Datis duobus lateribus cum angulo intercepto invenire reliquos angulos.

Datis duobus lateribus cum angulo intercepto invenire reliquos angulos.

Datis tribus lateribus invenire angulos.

Metiri altitudinem accessam, & inaccessam; item altitudinem è duabus tantum fenestris conspicuam.

Menfurare distantiam duorum locorum, seu ad utrumque, seu ad alterutrum, seu ad neutrum ex eodem tertio accessus pateat.

ASSERTIONES EX THEOLOGIA NATURALI.

I.

Essè Deum invictis argumentis demonstrari potest, sicut naturali ratione simplicissimum, immutabilem, omniscium, omnipotentem, & summè liberum.

II. Providet ille omnibus, eaque conservando continuo creat, homini tamen præcipuè adstipulatur, cum eum etiam in actionibus suis physice (ut ajunt Scholæ) præmoveat.

III. Hoc singulare Dei beneficium operando cum homine, occasionem dedit maledicto spinosæ, Deum & naturam confundendi, unamque substantiam solum adferendi, quod quemadmodum falsum, ita & Deo summe injuriosum est.

EX MECHANICA.

Quid Mechanica? Quæ divisio virium? Quid vectis? Cochleæ? Quæ ejus divisio? Quid planum directum? Et inclinatum? Quid centrum motus & quietis? Linea directionis? Axis in peritrochio? Centrum gravitatis? Magnitudinis? Quid rota dentata? Stellata? Quid vectes? Polispasti? Quæ Machinæ simplices? Quæ compositæ? Quæ earum utilitas.

THEOREMATA.

Si corpus suspensum sit, ut linea directionis per centrum gravitatis transeat corpus quiescere debet & vicissim.

In corporibus homogeneis ejusdem ubique latitudinis, longitudinis & crassitie centrum gravitatis cum magnitudinis coincidunt.

Si linea directionis intra basim cadat corpus ruere nequit, in eam tamen partem nutabit in quam linea directionis verget.

Recta

Recta M, P, vel quæcunque alia circulum tangens in E, efficit cum radio C, L, angulum rectum in puncto contactus.

Si ex duabus extremitatibus alicujus vectis A, & C, pondera suspendantur, quæ se habent in ratione distantiarum sunt in æquilibrio.

Cum ope axis in peritrochio, vis movet pondus, est spatium vis, ad spatium ponderis, ut hoc ad vim mortuam.

Corpus cum super plano inclinato sustinetur à directione tali, quæ longitudini plani sit parallela, vis illa est ad corpus, ut altitudo plani v. g. A, H, ad altitudinem AC.

Si vis aliqua ope funis Trochleam ambientis pondus sustineat, erit illa ponderi =

In Polispasto omnes funes paralleli esse debent, & vis est ad pondus ut unitas ad numerum funium, cujuscunque illi sint generis.

Si vero vis aliqua ope Polispasti movet pondus, erit spatium vis, ad spatium ponderis, ut pondus ad vim mortuam.

Alia ratio est in cuneo, vis namque illa se habet ad pondus corporis scindendi, vel ad resistantiam, sicut dimidia basis ad altitudinem.

Diagonalis omnis est curvilinea, quam corpus duplici vi actum describere debet.

Si corpus describat curvam quamlibet vi, tendente ad punctum aliquod in curva datum, corpus illud describet areas temporibus proportionales, velocitates alioquin sunt, ut perpendiculara è centro virium in tangentes demissa, crescunt illæ in ratione quadruplicata longitudinum, vires autem oppositæ crescunt tantum in ratione triplicata.

Cum corpus movetur in curva, atque areas temporibus proportionales describit circa punctum aliquod, illud urgetur vi, tendente ad illud ipsum punctum.

PROBLEMATATA.

Determinare centrum gravitatis in quocunque corpore? Invenire corpus in dato situ à lapsu securum, sic libras diversas construere, & stateras. Data gravitate vectis v. g. AB, item data distantia centri gravitatis, atque etiam vis cum ipso pondere, invenire magnitudinem vis mortuæ: Data vi peripheriæ & cochleæ, & data distantia Helicum determinare resistantiam, quam vis ope cochleæ superare valet. Quomodo libellæ construantur? Quomodo aquæ libellantur? Quomodo construantur Machinæ, diversa genera molendinorum, Machinaque cujus ope ingentia pondera è navigiis excipiuntur? Denique Machinam pro evellendis radicibus arboribus? Incutiendis item palis construere?

ASSERTIONES EX PHYSICA GENERALI.

I.

Physica est illa Philosophiæ pars, quæ corporis naturalis proprietates expendit, seu communes five proprias.

II. Corporis compositionem si quis requirit, nos dicimus oriri à substantiis simplicibus, vi activa, & impenetrabilitate, resistantia, attractionis viribus præditis, inextensas illas, adhuc omni figura destitutas putamus.

III. Hoc ipsum efficit, quod vim inertie ut proprietatem corporum non agnoscamus, non sunt enim entia sine necessitate multiplicanda.

IV. Communis est apud Philosophos, demonstrataque veritas actioni semper contrariam, & æqualem esse reactionem.

B 2

EX

EX HYDROSTATICA.

Quid Hydrostatica? Quid corpus fluidum? Quid consistens? Quid molle? Quid durum? Quid corpus specificè levius? Quid specificè gravius.

THEOREMATA.

Si duo tubi, aut Cylindri sint æque magni, sed tamen inæquales habeant bases, tunc altitudo primi, seu minoris toties continebitur in majori, quoties basis primi in secundi.

Si duo tubi communicantes duobus fluidis diversæ gravitatis repleantur, altitudo fluidi specificè levioris, est ad altitudinem gravioris, sicut altitudines sub eodem volumine.

Corpus specificè gravius in fluidum specificè levius immersum tantum sui ponderis perdit, quantum est pondus fluidi, quod ab ipso expellitur. Hoc Theoremate nititur ratio examinandi metalla in fluidis, longaue disceptatio de Hieronis corona.

Motus quantitas ab uno quoque corpore acquisita vel amissa in prima actione = est quantitati motus acquisitæ vel amissæ in actione altera.

PROBLEMATATA.

Invenire pondus alicujus fluidi? Data gravitate pedis cubici aquæ, una cum magnitudine immersæ partis solidi, invenire pondus totius corporis? Data gravitate pedis cubici aquæ, aut Spiritus vini, &c. Item gravitate solidi extra fluidum invenire magnitudinem partis immergendæ.

ASSERTIONES.

I.

Atractionem ut universalem proprietatem corporum agnoscimus, eamque corpora à substantiis simplicibus nanciscuntur.

II. Attractionis leges, ut omnia corpora se attrahant in ratione directâ massarum & inversâ duplicata distantiarum suo stant loco, nec minus.

III. Lex, quod corpora præter universalem attractionis legem, admittant aliam, in ratione plusquam duplicata decrescentem.

IV. Gravititas omnis repetitur ab attractione.

EX HYDRAULICA.

Quid Hydraulica? Quomodo Cochlea Archimedis construatur? Item Machina ad elevandas aquas per globulos, aut fitulas? Item Antlias attractivas? Spirantes, prementes, & incendiarias parare? Construere ad hæc siphonem & sollem Hydrostaticum. in quibus fundamentum totius Hydraulicæ versatur? Qua ratione errori Hydraulico communi succurritur? Producere vel exornare diversos fontes, quales sunt Hieronis, Niventii intra vitrum salientis? Determinare item altitudinem liquorum profilientium.

ASSERTIONES.

I.

Gravitatem inæqualem esse demonstrant pendulorum experimenta accuratissime instituta.

II.

II. Cohæsiō corporum si primæ substantiæ considerentur, pendet à vi activa superante reactionem; si de corporibus secundi, tertii quarti & quinti generis sermo sit posito fundamento virium activarum, porositas minor, calefactio, interjecta corpora, ad cohæsiōnem faciunt.

III. Vis corporum motorum æstimatur cum Cl. Nevotono, contra Leibnitium, in massa, & simplici velocitatum ratione.

IV. Elasticitas corporum recte à vi attractiva repetitur, licet & textura corporum, situs partium, &c. ad eam aliquid conferat.

EX AERO-METRIA.

Quid Aero-Metria? Quid Aer? Quæ ejus proprietates? quæ divisio Antliarum? & quæ earum constructio? Aeris elasticitatem, expansionem, & gravitatem experimento demonstrare, cum alioquin vis elastica Aeris vi Aerem comprimenti = sit? Dare item rationem casus & ascensus Mercurii in tubo Toricellii, five intra, five extra vacuum Boylianum.

Data Basi columnæ Aereæ invenire pondus ejusdem.

Si vas fuerit plenum Aere, nullus est pressiois Aeris ambientis in ipsum effectus, ubi autem evacuatur, sequitur effectus vi prementi aeris ambientis respondens.

Quomodo per Antliam condensari possit Aer? experimentaque complura exhibere, quæ proprietates aeris comonstrent.

Determinare pondus Atmosphæræ, toti terrarum orbi incumbens,

ASSERTIONES.

I.

Vacuum disseminatum validissimis rationibus probatur, coacervatum vero frustra inquiritur, impossibile tamen non est.

II. Corpora omnia: imo durissima etiam Metalla innumeris poris pertusa sunt; ex nobilissimis experimentis Cl. Virorum, Dufai, Sanctorii, & Leewenhoeckii.

III. Divisibilitas Corporum in infinitum Geometrice, dememonstrari evidenter potest.

IV. Physica non equidem, cum enim ventum fuerit ad substantias simplices, quæ de essentia sua indivisibiles & simplices sunt ultro progredi non potest, alioquin nec ad substantias simplices instrumentorum quorumque ope perungere possunt diviso- res; in corporibus itaque quinti vel sexti ordinis erit sistendum.

EX OPTICA QUÆSTIONES.

Quid optica? quid lux? quid umbra? quid tenebræ? quid corpus diaphanum? quid opacum? quid axis opticus? quid punctum radians? quid luminis intensitas? quæve axiomata generalia? quid angulus incidentiæ? reflexionis? aut ipsa reflexio? & refractionis? quid anguli refractionis? refractus? inclinationis? quod sensorium luminis? quæ ejus partes? qui errores & unde? ac tandem quomodo iis mēderi possit?

THEOREMATA.

I.

Radii lucis ex medio rariore transeuntes in densius accedunt ad perpendicularem contra autem recedunt ab ipsa.

2. Si radius lucis ex medio rariore, in densius transeat, refractionis in reflexionem

C

nun-

nunquam mutari poterit, contra autem si transitus fiat ex medio densiore in rarius sub certa in clinatione refractione abit in reflexionem.

3. Quodlibet illuminatum corpus si opacum est, post tergum umbram facit luminari a quo illuminatur adversam.

4. Si corpus opacum minus est luminoso a quo illuminatur, umbra magis, magisque contrahitur, quo longius ab eo recedit, quod si vero majus est, umbra continuo dilatatur, si vero sint ejusdem magnitudinis utraque corpora; constanter umbra erit ejusdem latitudinis.

5. Idem objectum propter multitudinem, aut paucitatem radiorum, in longinquitate obscurius, quam in propinquitate videtur.

6. Objecta, quæ sub eodem, vel æquali angulo videntur, æqualia apparent, ergo quæ sub majore majora, quæ sub minore minora.

7. Si duæ magnitudines æquales videntur eæ sunt inter se, ut ipsarum distantia.

8. Si imagines duorum oculorum contiguæ sunt, etiam ipsa objecta contigua esse videntur.

9. Flamma candelæ, vel facis ardentis a longinquo major videtur, quam in proximo.

10. Si magnitudo apparens spatii per quod objectum aliquod intra tempus sensibile movetur, motus est insensibilis & sub visum non cadit, sed mobile quiescere videtur.

11. Si objectum cum oculo versus eandem plagam, sed multo tardius progrediatur, objectum retrocedere videbitur.

12. Cum oculus respectu nostri corporis, & corpus nostrum respectu alterius corporis mobilis immota manent, utrumque autem una cum hoc celeriter progrediatur, objecta utrumque quæta, nobis obviam videntur venire.

PROBLEMAT A.

Data altitudine corporis opaci cujuscunque, item & altitudine solis supra Horizontem invenire longitudinem umbræ.

Si assignentur umbræ duorum corporum, longitudo una, cum altitudine alterius invenire altitudinem secundi.

ASSERTIONES.

Lux consistit in effluviis e corpore lucido jugiter emanantibus.

2. Ergo ejus propagatio instantanea non est, sed successiva solum.

3. Reflexionem lucis non ipso corporis contactu, sed in minimis ab ejus superficie distantis fieri dicimus.

4. Refractionem autem non tribuimus medii resistantiæ, sed vi attractivæ.

EX CATOPTRICA QUAESTIONES.

Quid Catoptrica? Speculum planum? convexum? concavum? quid anamorphoticum? Cylindricum? prismaticum? conicum? quid denique catetus incidentiæ & reflexionis.

THEOREMATA.

Imago objecti v. g. A tanto intervallo post speculum planum v. g. in F, apparet, quanto ipsum objectum ante speculum distat.

2. In speculo sphaerico, ut, globo mercurio, aut liquido aliquo repleto, alia est ratio,

ratio, tunc enim in eo quodlibet objecti punctum e. g. A inter C & superficiem sphaeræ esse videtur.

3. Si speculum cylindricum verticaliter erectum sit, objecta apparent admodum longa, & gracilia, quod si vero horizontaliter collocetur, objectum in eo apparet latum, sed admodum curtum, propter eandem rationem.

4. In speculo conico e. g. GFH, verticaliter erecto objecta apparent longa, sed simul angusta, inferne vero latiora subtus acuminata, quod si vero axis conici cum horizonte fuerit parallelus, vel cum eo fecerit angulum acutum, objecta apparent admodum curta, & in uno latere multo contractiora, quam in altero.

5. Si radius e. g. BD. in speculum axi AX parallelus incidat, & ab eo minus quam 60 gradibus abfuerit, post reflexionem factam in B cum axe in F concurret, ad distantiam XF, quarta diametri parte minorem.

6. Si in foco speculi concavi fuerit objectum collocatum, objectum in eo videri nequit, quod si autem e. g. inter focum P & speculum concavum situm esset objectum, imago AB post speculum apparet ampliata, & situ quidem erecto, tantoque majus, quanto objectum foco fuerit propius.

7. Si objectum e. g. EF a speculo fuerit remotius, quam focus P imago ejus situ inverso in aere pendula apparet, & tanto quidem speculo propior, & minor, quanto a foco objectum remotius.

PROBLEMAT A.

Tabulam vitream polire. Specula plana vitrea conficere. Item concavum parare. Quomodo objecta delinianda sint, ut in anamorphicis bene, nitideque appareant.

ASSERTIONES.

Colores nativi non progignuntur a diversa corporum textura tantum; qua fit, ut radii luminis, diversas in diversis corporibus obtineant modificationes.

2. Sed ab ipsa radiorum natura, qui pro varia sua incidentia, reflexione, & refractione varias patiuntur refrangibilitates.

3. Pendent ergo ex hac doctrina iridis Phænomena, seu primariæ, seu secundariæ cujus colores generantur reflexione, & refractione, facta in guttulis aquæ rosædis.

4. Alioquin intensitas luminis a puncto radiante permediū homogeneum recedentis, decrescit in ratione reciproca duplicata distantiarum.

EX DIOPTRICA QUAESTIONES.

Quid Dioptrica? quid lens convexa? concava? plano-convexa? concavo-convexa? plano-concava? concavo-concava? quid denique lens æqualiter & in æqualiter convexa? quid punctum concursus seu focus? quid ad hæc microscopia? Telescopia? & Tubi cujuscunque demum generis sint? qui eorum usus? & quæ constructiones?

THEOREMATA.

Ex quocunque puncto in lentem vel plano convexam, vel concavo convexam radii lucis vicinant, omnes rursus post lentem, in uno puncto uniri debent, quamquam divergentes radii, aliquanto remotius post ipsam lentem quam paralleli, & quidem tanto propius, aut remotius, quanto objecta minus vel magis alente distant.

C A

a. Ra-

2. Radius lucis in lentem vel plano concavam, vel concavo-concavam incidens, post refractionem ad axem divergere debet, & quidem tanto magis, quanto longius progreditur.

3. Cum oculus inter lentem convexam v. g. AB & focum F constituitur, objecta situ erecto, & ampliata videri debent.

4. Per lentem concavam objecta situ erecto apparere debent, sed minuta propter naturam lentis prædictæ.

5. Oculus per Poliedrum toties videt objectum, quod in ipso poliedro triangulorum sunt hedrae.

PROBLEMATATA.

Legem refractionis quam radii ex medio rariore in densius & vice versa transeuntes subeunt per experimenta definire.

Systema Newtoni opticum exhibere.

Viam radii per lentem transeuntis in charta deliniare.

Quomodo construantur Telescopia Gregoriana & Newtoniana, Microscopia simplicia & composita solaria Botanica &c.

Quantum tubus Astronomicus aut Microscopium objecta ampliat inquirere? eorumque vires in augendo determinare.

Item vitra terrere, polire, & ad poliendum apta seligere Laternam magicam, cameram opticam & Perspectivam construere.

ASSERTIONES.

Ex sphaerica particularum fluidarum figura, illarumque vi minima attractiva satis probabiliter repeti potest fluiditatis causa.

2. Ex mutua aquæ & vitri attractione repetenda tuborum capillarium Phænomena videntur.

3. Ignis est substantia quædam corporea, ex subtilissimis particulis composita, quæ in sua origine considerata consistunt in quadam vehementissima perturbatione, & fermentatione partium in ternarum, hincquid calor? quidve flamma sit? mani festum est.

4. Frigus nos dicimus qualitatem sensibilem, quod pro majore, vel minore ignis absentia gradus suos summit, adjecta tamen particularum frigiferarum virtute.

EX PERSPECTIVA.

Quid Perspectiva? quid punctum principale? punctum visus? linea fundamentalis? Horizontalis? ac tandem quid punctum distantia?

PROBLEMATATA.

Quod vis planum Horizontale Ignographice delineare.

Quadratum A. B. C. D. cui aliud I. M. G. H. inscriptum ignographice depingere.

Circuli, aut solidi cujuscunque senographiam exhibere. Item januæ portæ.

Determinare umbram solidi in parietem cadentis, aut in aliud solidum.

Si detur altitudo solis supra Horizontem, umbram corporis cujuscunque projectam exhibere.

Sole ultra tabulam constituto, & data ejus distantia & plano verticali, super pavimento, in quo corpus constitutum est, exhibere apparentiam.

Um-

Umbram denique corporis, quam v. g. ad fenestram projicit, & quodcunque aliud corpus accurate declinare.

ASSERTIONES.

Saporis natura posita est in particularum salivarum vellicatione super lingua facta, aut palato, præcedere tamen eam dissolutio salivæ debet, pro diversa duritie corporum saporem concitantium.

2. Odor percipitur quando ex corporibus salino sulphureæ egrediuntur partes, atque per respirationem inducuntur in nervos olfactorios; qua frictione excitati spiritus vitales diversos animæ odores representant.

EX PHONOCAMPTICA QUÆSTIONES.

Quid Phonocamptica? quibus fundamentis nititur? quod objectum? quid conus Phonicus? Echo? aliaque ad Phonocampticam spectantia?

THEOREMATATA.

Motus intermediæ fluidi v. g. aeris ad sonum necessarius, tunc evenit quando vibrationes minimarum particularum corporis incerto fortitudinis gradu constitutæ similes vibrationes aeris communicant, & tandem in auditus organum deferunt.

2. Quo magis corpus obsistens, remotum est a corpore sonum spargente, eo vires corporis sonori magis debilitantur, habita mediæ ratione, seu dein motus oscillatorius sive tremulus fit.

3. Vibrationes ob varias causas variari debent, imo & alterari plane.

PROBLEMATATA.

Cameram, Sacellum, templum, aliaque conclavia construere, ut omnia etiam submississima voce prolocuta audiantur.

Tubum locutorium parare. Item acusticum.

Pulverem fulminantem, item aurum, quæ sonum vehementer propagant parare.

ASSERTIONES.

Sonus in tremulo partium motu sonori corporis per medium tali tremote agitatum, capaxque ejusmodi tremoris consistit.

2. Quod si ad auditus usque organum nulla ratione impeditum transferatur, fit sensatio auditus.

3. Huc tactus sensus ille principalis in Metaphysica jam nominatus transfertur, consistit ille immediata applicatione superficierum.

EX BALLISTICA ET PYROTECHNIA.

Quid Ballistica? Pyrotechnia? catapultæ? Scorpius? quas nam vires ejus modi Machinæ habeant? & quam constructionem?

D

PRO-

PROBLEMATATA.

Quomodo pulvis pyrius conficiatur, & exploretur, quæ Machina Remerii, & quare fundamentum totius Balistæ? Quæ notæ pulveris melioris.
 Quid tormenta, quæ eorum species.
 Quid Pilum Tormentarium? Grando Pyrotechnica? Bomba, Granasæ?
 Quomodo tormenta, & mortaria elevanda sint.
 Inter quos gradus certitudo ictus consistat.
 Quis error Pyrotechnicorum, & an ictus tormentorum vere sint Parabolici.
 Quomodo cuniculi subterranei parentur.

EX ASTRONOMIA QUÆSTIONES.

Quid Astronomia? & quotuplex? quæ Systemata? quid Stellæ fixæ? erraticæ? Planetæ primarii secundarii? directi? stationarii? retrogradi? puncta æquinoctialia? solstitialia? quid circuli declinationis? ascensio recta? obliqua? longitudo? latitudo? locus sideris? quid annus æquinoctialis? dies solaris? & sidereus? quid locus Physicus opticus? apparens? & verus sideris? quid Paralaxis? quæ & quis angulus dicatur paralacticus? quas orbitas? cujus generis? quibus viribus describant Planetæ? Cometæ? ipsique Satellites? quid Eclipsis Solaris & Lunæ? qua ratione fiant? quæ maculæ in sole? quæ phasæ in luna? quid Aphælium? perihelium? absides? Planum Eclipticæ? aberratio? quid locus Heliocentricus? & Geocentricus? item anomalæ? quotuplicia? quid Asterismus seu Constellationes? quid Phœnomena Planetarum? quæ elongatio satellitum maxima & minima? conjunctio superior & inferior? quæ refractionis luminis? quis terræ motus diurnus? annuus & paralellismus? quæve Phœnomena impediunt? quid luna? an corpus opacum vel diaphanum? quæ ejus figura? densitas? quæ variatio temporis periodica? quis motus apogæus? quæ variæ illius excentricitates? Nodorum & inclinationis Phœnomena? quid circuli declinationis & latitudinis? quid culminatio? motus directus? retrogradus? quid sol? quæ ejus affectiones? unde ejus maculæ intra vel extra discum?

THEOREMATATA.

Altitudo æquatoris una cum altitudine poli efficit 90. Gradus.
 2. Solis substantia mere ignea est.
 3. Quomodo luna soli opposita, aut in nodo aut in vicinia versetur, lumine privatur.
 4. Terricolæ in umbra, aut penumbra lunari constituti Eclipsim solis vident.
 5. Stellæ fixæ lumen a sole non accipiunt.
 6. Sol in medio Systematis Planetarii quiescere videtur, movetur tamen circa suum axem, circaque ipsum Planetæ primarii seu superiores seu inferiores.
 7. Luna est corpus opacum, & persimile nostro planetæ, quod e maculis ejusdem diversæ qualitatis relucet.

PROBLEMATATA.

Quomodo observari possunt apparentes siderum altitudines, Paralaxes, latitudines, & longitudes stellarum.
 Systema planetarium quale oculis apparet demonstrare.
 Apparentes altitudines siderum determinare. Item solis Diametrum, Densitates, figuras, massas, vires gravitatis ad colateralia Planetarum.

Item

Item Diametrum Planetarum determinare. Figuram Telluris. Eclipses five solis five lunæ, Cometarum orbitas examinare, excentricitatisque rationes depromere.

ASSERTIONES.

Inter Systemata ad Phœnomena explicanda Copernicum cæteris præstat.
 2. Sol est massa ex effectibus suis ignea, motu tremulo circa axem suum perpetuo movetur in centro universi.
 3. Tellus inter Planetas merito refertur, ejus figura versus polos compressa & versus æquatorem dislargata est, id eximie monstrant & experimenta & ipsæ pendulorum observationes.
 4. Luna est corpus opacum suoque Planetæ persimile habet Phases, patitur Eclipses diversi generis.
 5. Hic loci etiam quæri solet, an atmosphæram luna habeat nos eam non de esse multis argumentis comprobare possumus, sicut faciem ejus asperam, & anfractibus tortuosam.
 6. Cometæ quia in orbitis valde excentricis feruntur, non sunt corpora sublimaria aut meteora, sed circa solem certa periodo revolvuntur.

EX ARCHITECTURA QUÆSTIONES.

Quid Architectura civilis? quæ ejus partes? quid Symetria? Eurithnica? & aliæ partes tum ad soliditatem quam vero etiam ad ornatum ædificiorum spectantia.

THEOREMATATA.

In ædificiis quæ longiori ævo parantur, vitandus est ligni usus saltem nimius, & ligna validiora sunt preferenda.
 2. Ligna quæ in ædibus adhibentur sicca sint oportet.
 3. Lapides solidi sint, & tempestatum patientes.
 4. Calx ex gravibus duris, & candicantibus lapidibus coquatur.
 5. Arena quæ calci miscetur sit ea, aspera, & minime terrea esse debet.
 6. Basis fundamenti inferior latior esse debet superiore, seu infima muri superstruendi crassitie.
 7. Muri ædificiorum perpendiculariter sunt erigendi.
 8. Fronsedium locum patentiorum respiciat, ac ædes aream subdialem adjectam, & portam in medio positam habeant.
 9. Fenestrarum in singulis ædibus ea sit copia, quæ liberaliter per lumen omnes partes ædificii dispenset.
 10. Figura conclavium quadrangularis & rectangula esse debet.
 11. Scholæ comodæ sint, latæ, & luminosæ una earum nempe primaria domum intrantibus sit obvia.
 12. Tectum magna cura fiat, nec altum minis nec depressum sit.
 13. In formacibus denique focus, fumariis, &c. extruendis, non comoditatis modo, sed nitoris cum primis & firmitatis ratio habeatur.

PROBLEMATATA.

Ligna pro ædificiis cadere & exsiccare. Lateres formare ac coquere. Eorumque firmitatem examinare. Calcis præstantiam detegere.

D 2

Quo-

Quomodo fundamentum ædificii in humo solida apponendum sit.
 Item in solo congestio palustris & aquosa. Quomodo muri extruendi.
 Incrustationem seu tectorium in muro inducere. Rudum laqueare perficere.
 Quomodo fornix construendus sit, & tectum designare. Quæ partes columnæ.
 Quomodo astragulum vel Torum determinare soleant.
 Item Cimaceum doricum, Trochilum & apophigem.
 Item Cimaceum Lesbium & Simam. Portas domuum exornare. Item fenestras.
 Exteriorem denique & interiorem domus ornatum perficere.

ASSERTIONES.

1. **A**estus maris oritur a concursu & actione lunæ & solis diversa inter se combinata ratione.
2. Dulces aquæ, fontes, seu fluvii, oriuntur ex pluviis, & solutis nivibus & vaporibus qui in montium juga congeruntur, patet inde quare ad montium plerumque radices scaturiant fontes, rivuli & flumina.
3. Aquæ minerales habentur, & frigida, & calida, qualitates hæ oriuntur quando sulphur cum bitumine aut sal acidum cum marcasita, vitriolica, chalybea comiscetur in acidulis alcalini major ratio est quam aliorum salium.

DE METEORIS QUAESTIONES.

Quid Meteora? quotuplicia? in quot classes discernantur? quid nebulae, nubes, pluvia? nix? grando? quid exydræ? turbo? ros? pruina? halo? parafelene? parhelia? aurora Borealis, Bolides, ignes fatui? ambulones? quid fulgur, corruscatio, fulmen? quid stellæ cadentes? unde hæ effectus suos sumunt?

ASSERTIONES.

1. **V**enti nihil sunt aliud, quam aer diverso impulsu comotus, qui pro diversa actione jam Exhydriæ am Præster Echnechias appellatur, qui aut siccus, aut humidus est pro variarum hætero-genearum partium admixtione.
2. Exhalationes & vapores auræ ferotinae, roris, pluviae, pruinae, nubium causa sunt; sicut sulphur admixtum terræ & pinguibus partibus pluviae igneae; diversa infecta vero colorata.
3. Omnis species exhalationum sulphur earum ut sunt ignes fatui, ambulones castor, & Pollux, Bolides &c. efficiuntur effervescentiis usque ad flammam perductis, unde etiam earum lux.
4. Fulmen aliud non est atque fluidi electrici condensati repentina explosio, alioquin nullum fere phenomenon in fulmine, fulgure & corruscatione est, quod non summam affinitatem cum fluido electrico per artificium excitato haberet.
5. Quando ad fulgur tonitru nullum subsequitur, appellatur corruscatio, emicabit autem illa quando duæ nubes diverso electricitatis gradu præditæ ad sese vel ad montium juga accedunt, sicut in luce electrica ex cuspidibus & apicibus vel angulis corporum symperi electricorum erumpunt cum sibillo absque fragore.
6. Parhelia & Parafelene oriuntur refractione ac reflectione in vaporibus igneis congelatis effecta, inde majori ex parte post hæc phenomena, nives glaciales decidere solent; aurora autem Borealis cum tam varia sit, ut vix duæ adhuc observatæ sint inter quæ non notabilis intercederet diversitas eas in duas classes dividere oportet. 1. vulgarem nuncupant, alias rariorem & si specie non differant, soloque situ diversam efficiant apparentiam, Cl. Mayran censet ex commixtione atmospheræ solaris cum atmo-

atmosphæra terrestri, quasi ex fermentationis specie oriri, post Fracincium Physici plures adfluidum electricum, nos cum Cl. Muschembroech concludimus inquitente præstabit in hoc Metheoro explicando se adhuc cohibere donec clarius meliusque cognoscatur.

7. Materia electrica est fluidum a reliquis elementis prorsus distinctum, corpora omnia pro majore & minore ratione penetrans aut in iis existens cum nullum corpus sit, quod electricitate donatum non foret, licet alia abundant alia vero deficient in hac sua virtute.

8. Inter fossilia lapides & metalla non minimum locum occupat magnes qui præter vim attractivam etiam repulsivas vires habet has nos cum vi directrice & inclinativa ab effluviis ipsaque structura interna magnetis merito repetimus.

EX PHILOSOPHIA MORUM.

1. **V**era Philosophia in vero bono amplectendo & non in apparente sita esse debet.
2. Omnia Moralitatis Principia ex Dei summi & omnipotentis, creaturæque rationalis notione fluunt.
3. Unde intrinseca actionum moralium essentialis differentia nullo pacto ab hominum opinione alioquin vaga & erronea desummi potest.
4. In delectabilis & una quoad tamen universalis proximaque principia legis naturalis est notio, & in ipsa lege hæc suam habet rationem quælibet lex.

Has positiones Philosophiæ & Matheſeos Uniuerſalæ in conſpectu Procerum Regni noſtri eximie et cum inſigni plauſu fuiſſe deſenſas atq. ad ſolacium plenum meum omni unig. Italianianicum. Eam deſenſionem fuiſſe peractam Teſtor. Pſt. die 23 Auguſti 1769 die ipſa receptationis.

*J. Leopoldus Chaffin
 Sec. Acad. Philoſ. Boſ.
 et ſui et Antonii Talini*

P R A E F A T I O.

Non putavi committendum, quin Te docerem, *Lector Beneuole*, de praesentis instituti ratione, antequam ad lectionem, *Adparatus* nostri, accederes. Neque enim dubito, haud paucos fore, quibus destinatio haec omnis, aut superuacua videbitur, aut fructus exilioris, quam, ut quidpiam accessionis, sperari inde possit, ad Historiam Hungaricam. In priorum numero, illi fere nomina profitebuntur, quibus, extra *Tbúróczii*, *Bonsinii*, atque *Istvánffii* commentaria, vix vnquam aliquid in manus peruenit, quique ideo existimabunt, Iliada post Homerum scribere velle hos, qui, seu parant edere sua, seu aliena. In posterioribus, censebuntur homines Susefii, & quibus solemne est, alienos conatus, etiam honestissimos, vtilissimosque, ex eo maxime capite, contemnere, quod non sint ab ipsis praecupati. Ergo, aduersus utrosque, praemuniendus es, *Lector Amice*! paucisque docendus, quæ, siue occasio fuerit, siue spes, quæ me, ad edendum *Adparatum* hunc, induxerit.

Diu est, cum illustrandis Hungariæ rebus, & animum adieci, & admoui manum; eo utique consilio, ut, qua videbam desertam a scriptoribus patriam, pro virium tenuitate, quodammodo decori suo vindicarem. Quam vero arduum opus, ac refractarium, elaborandum mihi delegerim, prauidebam equidem facile; reuera autem tunc demum, mea quadam culpa, expertus sum, ubi plurium annorum sollicitudines, lucubrationes, & factas impensas, tenuitate mea, propemodum maiores, in irritum cadere videbam. Quomocunque autem successit illa destinatio; nam, quæ DEI, & CAESARIS est clementia, successit tamen; id fructus, ex ea diligentia, operosa profecto, & vasti ambitus, retuli; ut monumenta colligerem non pauca, quæ, partim edita sunt non-

)

dum,

Præfatio.

dum, partim, longa retro ætate procusa, e doctorum manibus, diffugerunt. Quæ, ex istiusmodi cimeliis, in rem meam verterim, ex *Hungaria Noua*, quæ iam in Lucinæ sinu est, condiscet Lector. Atque, potueram omnino, mea hæc bona, & reliquo tempore, quod eruditorum permulti faciunt, mihi habere propria. At enim vero, cum Musarum, quæ me, bono sub Apolline, enutrierunt, liberalior sit indoles, quam quæ,

In cumulatis, undique chartis,

ritu auarorum, incubare consueffent; non potui non, qualem-cunque *Adparatum* hunc, iuris publici facere; eo id quidem promtius, quo certior me spes sustentebat, fore, vt non modo ciues mei, honestissimi propositi rationes, comprobent, ac pro sua quisque virili, adiuuent; sed exteri etiam, non plane auersentur, susceptam eorum imitatione, collectionem, ex se quidem ieiunam, haud tamen inutilem futuram, his, quibus volupe est, res Hungaricas, penitus cognoscere. Quia enim, non ita felici hucusque, licuit esse Hungariæ, vt suos ea *Pistorios, Freberos, Goldastos, Schardios, Lindenbrogios, Reineccios, Raüberos, Meibomios, Schilteros, Menckenios, Struuios*, atque *Pezios*, cum Germania; cumque Italia *Muratorios; Cbesneos, Labbeos, Baluzios*, cum Gallia; cum Anglia, *Cambdenos, Seldenos, Fellios, Galeos*; cum Hispanis, *Schottos*; cum Belgis, *Grotios*, ostentare, eorumque, collectionibus, gloriari posset. qui, cum omnes, tum singuli, compilatis variorum scriptorum monumentis, gentium suarum res gestas, ab interitu, non vidicarunt modo, sed fecerunt etiam illustriores. Vnius *Jacobi Bongarsii*, hominis, quod constat, peregrini, opera nobis, qua vtamur, superest: nam Cl. *Schmeitzelii* collectio, inde ab anno MDCCXIII, in expectatione est adhuc. Haud ergo, præter rem fecisse existimandi sumus, quod a paruis cœpisse maluerimus, quam inchoauisse numquam, exterorum eam solertiam æmulari: non, quod ea fimus confidentia, proficisci a nobis posse, vel vmbra tantarum molitionum; sed, quod credamus illud Poetæ:

In magnis, voluisse sat est.

Hæc instituti mei occasio, *Lector Beneuole!* auctoramenta que fuere: quid porro spondeam, ni graue sit, accipe. In promptu est, *Decas* vna alteraue *Monumentorum*, de quibus iam diximus. Hæc, ita publica luce donare placuit, vt singula edantur figillatim; illustrentur, si opus sit, notis; doceaturque in præfatione Lector,

Præfatio.

Lector, vnde nobis, huius alteriusue monumenti, facta sit accessio. Continuabitur autem collectionis excusio, ad eum modum, vt & *Alphabetorum* serie cohæreat, & paginarum numero. Proinde, eo vsque, in exprimendis Monumentis, pergendum erit, dum iustæ molis volumen, conficiatur. Quod vbi factum est, index volumini subtexetur, rerum memorabilium. Iam, *Lector Erudite!* si ciuis es, fac age, promoue, sustenta, locupleta institutum, vnice eo comparatum, vt gentis *TVAE* decus, & res præclare gestæ, augustiores reddantur. Nam, pertinet hoc omnino, ad bonum ciuem, vt, quacunque potest re honesta, & vtili, iuuet, ornet, illustret patriam.

Id vero, vt commode possis facere; fontes *TIBI* adaperiam, saltem designabo sollicitius, vnde queas, non tam *Adparatum* nostrum, iuuare; quam locupletare historiã patriæ. In his sunt: *I. Diplomata*, Regum, Ducum, Archi-Episcoporum, cetera. Da mihi, duorum Monarchiæ Hungariæ, seculorum, ducenta admodum, ex regum serie, collecta diplomata, tantum inde Tibi prouentus, ad augendam arcaniorem historiam, reddam, quantum, tota *BONFINI* Decade, haud repereris. Atque, ita ecquidem existimaui semper, quod *S. Biblia*, Theologo; Jure Consulto, *Legem scriptam*; Philosopho, *Sanam rationem*: id esse, Historico, *Diplomata*. Vtinam ergo, referemus tandem auara scrinia! Isthuc retuleris *II. Acta Publica*, Diactarum, Pacificationum, Legationum, Denuntiationum belli, Promulgationum pacis, reliqua. In eodem censu habendæ sunt: *III. Litteræ*, Regum, Palatinorum, Judicum Curia, Banorum, Magistrorum Tauernicalium, Ducum belli, Legatorum. *IV. Sigilla* vetera, quæ, & regum referunt effigies, & ostendunt regnorum, quibus imperabant, insignia. *V. Numi*, memoriales potissimum, qui in euentus tristes, felicesque, cusi sunt. *VI. Lapidés* sepulcrales, vexilla emortualia, & inscriptiones antiquæ, passim, per ædificiorum, publicorum & priuatorum, parietes, ruinas item, arcium, castellorum, templorum, & cœnobiorum, obuia. *VII. Laudationes* funebres, seu, clarorum virorum, feminarumque panegyricos, pompas nuptiales, & exsequiales: in quibus obeundis, mira priscorum Hungarorum, eluxit obseruantia. *VIII. Cantilenæ*, seu carmina vernacula, quibus, & clades lugebant prisci Hungari, & prædicabant victorias. *IX. Templorum & Cœnobiorum* fundationes, adtributæ his dotes, & latifundia. *X. Religiosorum* Ordinum,

Præfatio.

dinum, historia domestica, quæ, eorum doceat ortus in Hungaria, progressus, decreta & instaurationes. XI. *Synodorum* nationalium acta, occasiones, causæ, decreta & euentus. Denique, XII. *Priuatorum Archiua*, & in his, familiarum annales, diaria, genealogiæ, schedæ veteres, quibus actus insignes, illustrium virorum, casus tristes lætique, & id genus alia, perscribuntur.

Hoc opus, hoc studium, parui properemus & ampli,

Si patriæ volumus, si nobis viuere cari. a)

Sin vero, mi *Lector*! peregrinus es, & forte alienus etiam a gente nostra, vt neque probare institutum velis, neque possis; iis ad vtendum permitte, qui, procul odio gratiæ, labore alieno, ita fruuntur, vti est, eruditioni sobriæ, consentaneum.

Plura fuere, de quibus Te, amice *Lector*! in hoc aditu, monendum volui: quod iam facere supersedeo; ne nimius videar. Istud silendum non est; cumulatam iri in *Adparatum* nostrum, non ea tantum monumenta, quæ stilo soluto, in litteras sunt relata; sed illa etiam, quæ carmine complexi sunt, auctores haud ineruditi. Qua re, id consequemur apud doctos *Lectores*, vt, & vtilitatem, e nostra hac diligentia, capiant, & oblectationem. Primo autem omnium, *Hungariam, Nicolai Oláhi*, placuit exhibere, vt de habitu regionis ante constet *Lectori*, quam ad pernoscendas res, in ea gestas, animum adiiciat. Sequetur inde, *Chronologica* designatio: tunc, monumenta alia, ad res Hungaricas, & connexarum ei prouinciarum, adtinentia. Nam ita omnino comparatum est cum historia vniuersa, vt cæca sit, saltem caliget, sine Geographiæ & Chronologiæ luminibus. Facile autem hinc animo præcipiet *Lector*, id nos, in tota hac destinatione acturos, quod solent, domos ædificaturi. Non his, ad educendam molem, adparatus, aut e secto lapide, aut e transmarino marmore, cedroue congestus semper est; laterculus, & nulla non tenuis materies, compingendis parietibus tectisque, sufficiat oportet. Ad eum modum, nostra se habebunt monumenta. Erunt in iis, quæ ad Cleanthis lucernam sunt elucubrata; sed erunt etiam, quæ profluxere exiliore e calamo: vtraque autem, eo comparata, vt, quibus volupe fuerit olim, Historiam Hungaricam, plenior condere, exaggeratioremque, in suam singula rem, cum fructu possint vertere. Vale, & age feliciter. Pisonii, Anno MDCCXXXV. Pridie Kal. Febr.

a) HORATIVS, Epistol. Lib. I, 3, versu 28.

NICOLAI OLÁHI
Archi-Episcopi Strigonienfis
HUNGARIA,

SIVE

De Originibus Gentis, Regionis Situ,
Diuisione, Habitu, atque Oppor-
tunitatibus,

LIBER SINGVLARIS,

Nunc primum in lucem editus.

DECADIS I. MONVMENTVM I.

Accessit,

Eiusdem, Compendiarium Aetatis Sux
CHRONICON.

Ad Lectorem Philohistora.

NICOLAI OLAHI, summi viri, natales, iuventutis studia, & perpetuos honorum gradus, per quos ad Archi-Episcopum usque Strigoniensem, mira virtute, & in agendis rebus, prudentia, dexteritateque, elatus est, non est opus recognoscere. Occupauimus eam operam, alibi, *a*) non minus prolixè, quam ad historiarum fidem. Accedit, hanc eandem HUNGARIAM, *b*) quam nunc, post duorum fere seculorum, cum est conscripta, lapsam, luce publica donamus; *Chronicon* item NICOLAI *c*) compendiarium; & ortus eius palam facere, & designare variarum dignitatum accessiones, quibus, inde a prima iuuenta, ab optimis Regibus, cumulatus fuit. Ergo, superest, ut de hoc, quem edimus commentario, nonnihil moneamus.

Concinnauit eum, *Bruxellis* apud Batauos, A. MDXXXVI. Ita habet, Augustæ Bibliothecæ Vindobonensis, codex *d*) in cuius frontis pagina interiore, ista legas, *Olábi* manu exarata. *Hæc, scripta a me fuere, Bruxellis, XVI. Maii, Anno 1536. dum essem Serenissimæ Reginae Mariæ, viduæ Domini Ludouici Regis Hungariæ, sororis Caroli & Ferdinandi Imperatorum, a secretis & consiliis.*

Neque id, de HUNGARIA hac sola, verum & de ATTILA, cuius res, egregia usus adcuratone, descripsit, accipiendum est. Eodem enim tempore, hos ingenii partus, natos ei fuisse, ex Belgarum, qui familiariter utebantur *Nicolao*, laudibus, libro utriusque circumpositis, condidimus. *Petrus* certe *Nannius*, in Regina ministerio, collega suus, doctus non minus, quam ingenuus, *Olábi* lucubrationum, existimator, ita ad nostrum: „ De „ tuo Attila, & Hungariæ descriptione, quid sentiam, sæpius „ litteris meis testatus sum. Cuius me iudicii, numquam pœ- „ nitebit; nisi quod malignius videor, & nimis parce, rei lau- „ datissimæ, laudes impertiisse. Olim carmine testabimur, „ quantus mihi videre. Proinde, iidem, cum Attila, Hungariæ huius, natales fuere: manu scriptum certe, quo usi sumus, exemplar, continua Capitum serie, usque ad XXXVII. decurrit, & tractatum utrumque, vno fasce complectitur.

Illud mirari subit, quod, quum ATTILA, semel iterumque recus, in doctorum sit manibus; latere tamdiu, in scriniis potuerit, præsens ista HUNGARIA. Nempe, ita reor; non potuisse

a) HUNGARIÆ NOVÆ, Cis-Danubianæ, Tomo I. Parte Spec. Memb. I. Sect. I. in *Hist. Urbis Pisoniens.* Cap. V. Artic. VI. §. IV. p. 472. sequ.

b) Cap. XII. §. III. p. 23. sequ.
c) Vide SAM. TIMON, Soc. I. in Noua Synopsi Chronol. ad an. 1531.
d) In *Historiis Latin.* MSCptis, N. CCXVII.

Ad Lectorem Philohistora.

Olábum, supremam manum apud Batauos, scito ex se operi, imposuisse: saltem noluisse, id publici iuris facere, quod de patria, extra patriam, solius memoriæ adminiculo nixus, conscripserat: sedit profecto animo, ea destinatio, ut redux ad lares, ductas peregre lineas, partim ex locorum obtutu, partim ex peritorum sermonibus, domi, diligentia, quam posset maxima, ad iustam molem educeret. Id vero, si per publicorum munerum, uti varias, ita graues occupationes, facere potuisset; librum, ad posteros transmisisset, infinitis modis, quam nunc est, & copiosiore, & adtentione elaboratum cumulatiore.

Neque hæc, eo dicta volumus, ut, seu diligentiam, seu fidem, in elegantissimo Scriptore, desideremus; sed, ut testemur, nihil non consummati, a *Nicolao*, expectari potuisse. Alioquin, nemo, nisi ultra modum rudis sit, derogaturus quidpiam, *Olábiana* huic operæ, censendus est. Profecto, ignorare nos oportuisset, quis *Budæ*? quis *Vissegradi*? atque *Strigonii* habitus? quæ, Bibliothecæ Coruinianæ cimelia, ornatus, & copia fuerit; dum *Matthias*, & post hunc *Ladislaus*, denique *Ludouicus II.* rebus præsent: ut multa alia, sicuti memoratu dignissima, ita nusquam obuia, silentio prætereamus.

Confidimus ergo, fore, ut non apud gentem modo nostram; sed apud externos quoque, gratiam ineamus, dum ab interitu vindicandas, has summi viri lucubrationes, suscepimus. At enim, vobis forte cognoscere, *Beneuole Lector*, vnde nobis, vtilissimi scripti copia? Paucis dicam. *Stephano* id *Zitkovszkyo*, Fisci Regii Aduocato, viro, rerum patriarum curiosissimo, & nostri studio: hic, amico *Francisco Barinay*, Proto-Notario Locumtenentiali: iste, ammanuensi, qui illud in scrutario foro, an taberna casearia, fato meliore, repererat, in acceptis referimus.

Quod ad nostras, in edendo, curas adinet, recensuimus scriptionis genus, nil quidquam contemeratis auctoris verbis; sed collatis etiam, cum codice MSCto alio. Capita singula, idoneis lemmatibus instruximus, in paragraphos, pro materialium ratione, sollicitè dispertita: adiecimus notas, non quæ potuissent, debuissent; verum, quæ concordarent, cum instituti rationibus. Compendiarium eiusdem auctoris *Chronicon*, schedæ *Ostrositbianæ*, quas, iure optimo possidemus, suppeditauerunt. Qua nostra opera, si uti vobis, *Lector Beneuole*, operam dabimus; ut Deo propitio, vitæque superstiti, proxime, Monumentum secundum, a nobis accipias. Vale.

NICOLAUS OLÁHVS,

Ad Lectorem.

I nihil in nostro est lepidi a) gratius libello,
Anxia me grauius scribere cura vetat.
Mens etenim duro patriæ confecta periclo
Torpet, & est longo nunc hebetata malo.
Nec mea doctiloqui coluerunt arua Catones,
Hinc sterilem messem terra relicta tulit.
Hæc mea quum cernes gracili contexta Minerua
Splendidiora negant aulica pensa dare.
Fontibus haud semper placidis Parnassia Musa,
Aut Heliconiadis regia prata rigat,
Non tersus loquitur comptas Ptolemæus, ad aures
Describens radio quidquid in orbe fuit.
Non etiam celebris lepidi facundia Crispi,
Non tibi vel Trogus maximus ore tonat.
Nec gratum resonat Patauina natus in vrbe
Liuius, ingenio splendidus arte potens.
Sed qui Castalium parco bibit ore liquorem,
Et quem non gremio docta Thalia fouet.
Et cui non studii requies sed multa laborum,
Solicitique fuit temporis anxietas.
Nomina sed prodat calamus, quod barbara noster,
Scilicet hæc Scythica voce referre iuuat.
Si dederò nostris Romana vocabula rebus,
Non bene conuenient nomina cuique loco.
Sic sua dum condunt multi monimenta latini,
Non nisi barbarice barbara verba sonant.
Materiam tribui tantum, qui docta requiris
Scribere me multo, cultius ipse potes.
Si quid inest mendæ topicis, ignosce precamur,
Nam procul a Getbico littore cymba mea est.
Quum dulces b) repetam portus patriosque Penates,
Singula tunc referam candidiore fide.
Interea magni precibus deuictus amici,
Hæc tibi nunc subito qualiacunque dedi,
Nam licitis decuit votis parere potentum,
Quæ magni nobis ponderis instar erant. Vale!

a) Manu scriptus codex, quem cum
nostro hoc contulerunt amici, loco
lepidi, habet sapidi.

b) Istud est, quod pagina superiore,
monuimus.

NICO-

NICOLAI OLÁHI
HUNGARIAE,
CAPVT PRIMVM.

De Scythia vetere, & Originibus Scytharum.

*S*CYTHIAM veteres duplicem prodidere: vnam in Eu-
ropa, alteram in Asia sitam, Tanai flumine vtramque duplex:
dirimente. Quæ vltra Tanaim est, Asiatica dicitur, Asiatica:
atque a Riphæis, & Hyperboreis a Septemtrione mon-
tibus incipiens, Orientem versus, citra & vltra Imaum
montem contenta, atque innumeras rituum diuersorum, morum ac
legum, complexa nationes barbaras, tandem per littus Hircani ma-
ris, in Occidentem recurrens, ad paludem Mæotidis, & Pontum Eu-
xinum, circa Caucasum montem, terminatur. Altera vero, citra Ta-
naim est, quam Europæam dicunt. Hæc, a locis Septemtrionis fere
incognitis initium sumens, per iuga Riphææ & Hyperboreæ, meridiem
versus ad Thraciam finitur, & a monte & flumine Alano, olim Ala-
nia dicta, eiusque populi Alani. Nostra ætas, hanc, Sarmatiam, Li-
thuaniam, Russiam, Moscouiam appellat. Siue ergo, ex Asiatica,
quod multi pro vero dixere, siue ex Europæa Scythia, Hungari ori-
ginem ducant, haud multum interesse crediderim. Satis certe con-
stat, eos ex Scythia ortos.

§. II. De Scytharum vetustate, & quo parente sint geniti, varia est
auctorum sententia. Trogus Pompeius, a) Aegyptios, & Scythas, de
generis antiquitate diu contendisse, atque Scythas, veluti in regione,
ad homines, & alia quoque animalia, in initio rerum producenda,
aptiore commodioreque, quam Aegyptus est, prius natos, victoriam
contra sententiam Herodoti, consequutos fuisse tradit. Alii, fabu-
lam Scytharum origini iniiciunt. Herculem, b) Gergonis pecora
pascentem, ob vehementis pluuiæ, atque frigoris incommoda fati-
gatum, leonina pelle substrata, alto sopitum somno, illis interim

Decad. I. Monument. I.

A

aber-

a) IUSTINVS, Trogi epitomator, Lib. II.
Cap. I, 5. sequ. p. 16. edit. Joh. Ge-
orgii Grauii, Amsterod. An. 1694.
for. oct.

b) HERODOTVS, Melpomene, siue Lib.
IV, 8. 9. p. 224. sequ. edit. Jacobi
Gronouii, Lugd. Batav. A. 1716. fol.

Scytharum
nomen:

Episcopus
Jornandes
in origi-
nes Hun-
norum
iniurius:

Tres Noe
filii:

Vnde
dicti
Hungari
Gothi per
Hunnos,
e sedibus
suis ex-
puli
sunt:

aberrantibus, experrectum, e virginis cuiusdam admonstratione, Telluris filiae, ad femur usque mulieris, reliqua parte in viperam desinente, illa recepisse, virginemque primum a se indicati armenti, Herculis concubitus habuisse: ex quo, tres filios, *Agathyrsum*, *Gelonum*, & *Scytham* esse natos. *Scytham*, ex suo postea nomine, & regno *Scytharum* nomen indidisse, & regibus ac populis originem fuisse.

§. III. JORNANDES EPISCOPVS c) refert; se ex antiquitate comperisse, *Filimirum* regem Gothorum, *Gandarici Magni* filium, quum in *Scythiam* ingressus fuisset, quasdam magas feminas in populo suo reperisse, patria lingua *Alirumnas* vocatas, hasque ab exercitu depulsas, & in solitudinem longe fugere coactas, ab immundis quibusdam spiritibus compressas esse, ex quo coitu, *Scythas* fuisse ortos: res certe indigna Episcopi relatu. Qui, cum scire debuerit, spiritum, nec carnem, nec ossa habere, nec alium quempiam, qua hominem, ex naturali commixtione generare posse; ipse tamen, aut odio gentis *Scythicae*, quia fuerat a Gothis, per *Hunnos* expulsis, oriundus; aut simplicitate quadam alia, haec tam ridicula, quae etiam alii post eum asseuerarent, in monumenta publica referre non sit veritus. Nonnulli tradunt, *Noe*, cuius tempore diluvium orbem

opperuerat uniuersum, tres genuisse filios, *Sem*, *Cham*, & *Japhet*. Hunc *Japhet*, post diluvium ex *Enech* vxore, *Hunor* & *Magog* filios, quos tamen *Chronica Hungarica*, filios *Nemroth*, filii *Chus*, qui ex *Cham*, *Noe* filio genitus erat, fuisse tradunt. Hos igitur, *Hunor* & *Magog*, quum in tabernaculo, prope a patre, siue *Nemroth*, siue *Japhet*, vitam agerent, ceruam d) quamquam, studio venationis, traditum est persecutos: quam dum longius persequerentur, ad paludes usque *Mæotidis*, amissa ob silvarum densitatem cerua, progressos fuisse. Et cum ea loca pascuis, lignis, feris, auibus, & piscibus, rebus tam hominum, quam pecorum vltui necessariis, opportuna vidisset, facultate eo migrandi a patre accepta, in eadem *Mæotidis* regione consedisse tradunt. Quos, quinque ibi annis quiete confectis, sexto demum anno, cupiditate venandarum ferarum ductos, a loco habitationis, ad loca deserta *Mæotidi* conterminata, longius egressos, nostra dicunt *Chronica*; atque ibi quasdam feminas, absque viris & tentoriis, tunc festum diem in tympano & choreis celebrantes, reperisse, easque comprehensas, ad paludes *Mæotidis*, quas incolebant, abduxisse. Inter quas forma, decore & corporis habitu, duas fuisse praestantes: quarum alteram *Hunor*, alteram *Magog*, duxerit uxorem.

§. IV. Ex quo connubio *Hunnos* tandem traxisse originem, & *Hungaros*, ab *Hunor*, a *Magog* autem *Magyarokat*, quod *Hungarica* lingua *Hungaros* sonat, appellatos. Hinc multiplicatam progressu temporis gentem *Hunnicam*, subito furore dominandi percitam, sub rege *Valamiro*, ingenti exercitu, Gothos, quibus *Ermanaricus*, vel ut alii referunt, *Emenricus*, *Amalus*, *Vitulsi*, siue *Achiulphi* filius, ea tempe-

c) De Rebus Geticis Cap. XXIV. p. 66.

edit. Lugdun. A. 1618. for. oct.

d) CALLIMACHVS, hunc cella persequuto-

rem, *Baudetem*, nominat. Hæc, in margine, codicis illius, quem diximus, leguntur.

state præerat, ob seditionem *Perfarum*, & *Amnium*, propter necem *Sunielis* sororis, contra *Emenricum* regem concitatam, inuasisse deuicisseque, atque ad loca *Sarmatiae* interiora propulisse, auctores reliquere. Qui postea *Emenrico*; tum ob senectutem: quippe qui, centum & viginti annos iam natus esset; tum propter vulnus in ipsa seditione e) acceptum, mortuo, sub *Vinitario* duce eorum, contra *Hunnos* recurrere, ac primo prælio superiores facti, postremo, dum *Vinitarius* sagitta prostratus interiisset, bifariam diuisi, pars citra *Danubium* permansere; pars vero sub *Alatheo*, *Fridigerno*, & *Saphraco*, suis regulis, pertransito *Danubii* flumine, *Valentis* Imperatoris permissu, in *Myfia* inferiore consedere. Polliciti enim *Valenti* fuerant, se *Christianos* futuros, & *Danubii* ripam, ab *Hunnorum*, & aliorum barbarorum incursionibus, tutam reddituros. Vnde rursus in *Italiam* progressi, eamque depopulati, primum in *Gallia Aquitania*, deinde viribus paulatim aucti, in *Hispania*, sedem fixere. Hi *Vissogothi*, illi vero *Ostrogothi* appellati sunt. Qui quidem *Ostrogothi*, vna cum populis, ea tempestate ipsis parentibus, *Hunnis* postea subiecti fuerunt, & tributa penderunt. Opera pretium hic videtur, paucis repetere, qui reges *Scythis* bellum intulerint.

Sigebertus in
Chronica
suis.

CAPVT SECVNDVM.

De Bellis & Propaginibus Scytharum.

SCYTHAS, imperium *Asiae*, ter quæsiuisse; eosque ab imperio alienos, aut intactos, aut inuictos fuisse; *Darium* regem *Perfarum*, ex *Scythia*, præter decorem regum, fugatum; *Cyrum*, cum uniuerso suo exercitu deletum; *Zopirionem* item, *Alexandri Magni* ducem, cum omnibus copiis trucidatum, auctor est *Trogus Pompeius*: Vexores rex *Aegyptius*, primus omnium bellum *Scythis* intulit. Sed is, derelicto omni suo apparatu bellico, trepidus in *Aegyptum* pedem retulit. Quem infecuti *Scythæ*, uniuerso imperio priuassent, ni *Aegypti* paludes prohibuissent eos, longius ducere exercitum. Hinc magna gloria reuersi, uniuersam *Asiam*, armis, sibi tributum pendere coegerunt. In qua annos quindecim commorati, ab vxoribus, virorum absentiam ægre ferentibus, reuocantur. Quæ, vocationi minas addunt, ni mariti redeant, se nolle eos amplius præstolari; sed in animum induxisse, a finitimis populis, spe procreandæ sobolis, connubium petere, & nequaquam pati, vt per absentiam maritorum, genus *Scythicum*, per uniuersum orbem formidolosum, deficiat. Quibus postea reuersis, *Asia*, per mille & quingentos annos, usque ad *Nini* regis tempora, veditigalis fuit.

Asia,
Hunnis
tributa-
ria:

§. II. Superfluum esse arbitror, quum alii scriptores latissime historiam hanc sint persecuti, hoc loco recensere, quæ bella *Tlino*, & *Scolopitbo*, f) regis apud *Scythas* adolescentulis, conspiratione eorum populorum, qui *Cappadociae*, fluuioque *Thermoodonti*, finitimi erant, trucidatis, gens *Amazonum*, mulieres *Scythicae*, duce *Martesia*, & *Lam-*

Amazo-
nes mu-
lieres

e) In ipso tumultu, legit laudatus co-
dex: quod idem est.

f) Apud IUSTINVM, Lib. II, Cap. IV.
i. sequ.

pedone, in *Europa*, & *Asia*, feliciter gessere. Taceo & illud, quod *Darius* rex *Perfarum*, ob negatas, filiae *Lantini* regis *Scytharum*, nuptias, bellum *Scythiæ* intulerit: ad quod, exercitu septingentorum millium hominum ingressus, & ex his nonaginta mille militibus amissis, magno cum dedecore retrocesserit. Quæ omnia, cum ab aliis, maxime a *Trogo Pompeio*, late sint tractata; hoc silentio præterire nolui: primum *Gothos*, quos *Scythiæ*, ut dictum est, regno priuarunt; tum *Hunnos*; postremo *Vandalos*, quos omnes ex *Scythia* originem ducere plerique tradunt auctores, vniuerso orbi formidini, & terro-
 rori fuisse.

Turca, a
 Scythis
 originem
 habere
 dicun-
 tur:

Pazaietes
 rex Tur-
 carum, a
 Tamerla-
 no captus.

§. III. Sunt, qui gentem etiam *Turcicam*, cuius imperium non solum in *Asia*, verum etiam iam in *Europa*, Christianorum nostrorum Principum simultate, odio, discordia & bellis intestinis, longe lateque nunc patet, a *Scythis* originem habere testantur. Quidam, *Parthos* etiam g) memorant, *Scytharum* exsules fuisse. Quorum rex *Tamerlanus*, transmissis *Euphrate*, & equitum quandringentorum, perditum vero sexcentorum millium exercitu, vniuersa *Asia* minore in potestatem redacta, *Pazaietem* regem *Turcarum*, eius temporis potentissimum, pari copiarum numero, regnum defendentem, deuicit, atque in caueam, veluti feram quampiam inclusum, per vniuersam *Asiam* circumuexit; *Soldanum*, *Aegypti* regem, armis deuictum, vltra *Pelusium* fugere coegit.

CAPVT TERTIVM.

De Hunnis, & horum Aduentu in Europam.

Actus
 Hunno-
 rum.

Sex Du-
 ces:
 Jornan-
 des dicit
 patrem
 Athila
 fuisse
 Mund-
 zuicum:
 Callima-
 chus vero
 Vala-
 mérum,
 Kadár,
 iuris &
 iustitiæ
 admini-
 strator.

AVtis locupletatisque in *Scythia* *Hunnis*, quum eorum multitudine, ea, quæ tunc incolebant loca, vix caperent, decrevere, eos, qui ad occidentem degunt, populos inuadere. Hisque superatis, sedem, quæ humano vsui commodior, vberior & fertilior esset, sibi quærere. Ex omni tribu, quas centum & octoginta habebant, sex Duces h) delegere, viros, & animi corporisque virtute, & generis vetustate, inter suos insignes. *Belam*, *Keme*, & *Kaditsa*, filios *Chelæ*, ex tribu *Zemen*; ex tribu autem *Kadár*: *Athilam*, *Keve*, & *Budam* filios *Bendegutz*. Hi, ex singulis tribubus, numero, decem millium armatorum conscripto, decies centum & octoginta millium hominum fecere exercitum. Ne autem tanta multitudo, quæ vxores, liberos, omnem familiam, gregem & armenta, quærendi sibi regni gratia, secum ageret, absque legibus viueret, atque, ut inter eos iuris & æqui præfectus esset, quendam virum *Kadárum* nomine, præ ceteris prudentia, industriaque præstantem, crearunt; qui administrandæ iustitiæ præesset, motas lites, aut componeret, aut de-

g) Idem, ibid. Cap. I, 3. Adde Lib. XLI. Cap. I. initio: *Parthi*, inquit, *Scytharum* exsules fuere. Hoc etiam ipso-
 rum vocabulo manifestatur: nam *Scythi-
 co* sermone, *Parthi*, exsules dicuntur.
 En, Hungariæ linguæ extans vesti-

gium! *Pártos* enim, hodieque *seditionis* significat.

h) Vide, *Chronica Hung.* M. JOHANNIS THÚRÓCZ, Parte I. Cap. X. p. 12. seq.

cideret, flagitiosos, sicarios, prædones, maxime vero fures, qui *Hunnis*, æque, ut hostes sunt exosi, muldaret. Præterea, ut Duces, ad ea, quæ belli sunt munia, solertiores, diligentiores, & cautiores facerent, atque ipsum etiam *Kadárum*, ad ferenda in plebe iura, iniquitatem tollendam, iusticiam, absque odio & fauore, administrandam, incorruptiorem & attentiores redderent, publico decreto sanciuerunt: ut tam ius, a *Kadáro* male administratum, aut corrigere, aut abrogare; quam Duces, legitima ex causa, magistratu priuare possent.

§. II. Edictum deinde est, ut si quod ipsi bellum aliis indicturi essent, aut quispiam regum populorumue, bellum parare, exercitum contra eos ducere conarentur, gladius sanguine tinctus, per præconem, in castris *Hunnis* præferretur, hæc verba proclamantem: Vox DEI, & publicum *Hunnorum* mandatum est, ut quisque armatus, vel, ut cuiusque est vis, die & hoc loco, quem nunc statuo, compareat, statutum publicum intelleturus. Huius edicti contemptoribus, duplex propositum supplicium; ut si quispiam ad circumlationem gladii sanguinolenti, & vocem præconis, die, & loco designato, aliqua iusta causa non allegata, minus comparuisset, is, quem atrocius puniri cuperent, cultro medius discindi; is vero, cui poenam morte leuiorem vellent irrogare, in perpetuam seruitutem redigi deberet. Hic muldandi mos, multis postea seculis inter nostros fuit obseruatus. Quo factum est, ut, quum antea omnes, æquo nobilitatis iure censerentur, hi, qui edictum transgressi fuerant, serui efficerentur & ignobiles; quo nobilitas, a plebe secerneretur. Nostra quoque tempestate, hæc circumlatio ensis, vel pali, cruore aspersi, obseruatur, i) dum hostis quispiam externus *Hungariam* inuadit, & *Hungari* subitaneum militem conscribere volunt. At poena, eos, qui edicto non sunt audientes, aut discindendi, aut in seruitutem redigendi, exoleuit. Verum, & nunc, in manibus situm est Regis, qua, ex decreto nobilium, multa, rebelles adficiat.

Signum
 conuo-
 candorū
 Hunno-
 rum, gla-
 dius san-
 guine
 tinctus.

§. III. His ita in *Scythia* ordinatis, relicta domi in custodiam *Scythiæ*, reliqua, & ad tam longam expeditionem inutili plebe, quæ autum imperium, ab hostili impetu tutaretur: Duces ipsi, anno a natali k) Domini, CCCLXXIII. *Valentiniano* in occidente; *Valente* vero in oriente Imperatoribus, ac *Damaso* primo, Romanæ Ecclesiæ Pontificatum gerente, cum exercitu memorato, præteritis *Mæothidos* paludibus, & deuictis populis. *Alipzaris* & *Alcidzaris*, *Itamaris*, *Tuncassis*, & *Boiscis*, ripæ *Mæothidos* accolis; *Gothos*, quorum mentionem supra fecimus, gentem fortem bellicosamque, regno priuarunt, tributumque sibi pendere coegerunt. Qua elati victoria, arbitrati, nullum sibi vsquam deinceps obstaculum occurrurum, quod

Egressus
 primus
 Hunno-
 rum ex
 Scythia,
 fuit Anno
 Domini
 373.

Decad. I. Monument. I.

B

ab

i) Loquitur de sua ætate *Olábus*. Hodie, nihil de eo ritu superat; nisi forte apud *Siculos Transiluanie*.

k) Triplex, *Hunnorum* in *Pannoniam* aduentus fuit: id quod, primus, quantum sciam, FRANCISCUS FORIS

OTROKÓCSI, in *Originibus Hungaricis*, Parte I. Cap. III. sequi fuisse non minus, quam docte, monstrauit. Fuere autem: *Hunnorum* primus; secundus *Abarum*; *Hungarorum* tertius.

Rutheni
olim
Roxolani,
vel
Ruxolani.

ab occupando omni occidente eos remoraretur, subactis prius finitimis Barbaris populis, per Bessos, Cumanos Albos, Susdalos, Ruthenos, ferro sibi viam aperientes, in Cumaniam Nigram, quæ nunc Moldavia dicitur, peruenere; unde per eam Hungariæ partem, quæ olim Daciæ pars occidentalis vocabatur, progressi, ad aquilonarem ripam Tibisci amnis, castra sunt metati.

§. IV. Tradit vetus nostrum Chronicon, Daciæ huius Hungariæ regionem, olim Danos coluisse, hosque metu postea Hunnorum aduenientium perculsos, ad ea maritima septentrionis loca, ubi nunc Dania est & Noruegia, cum suis migrasse. Quod, uti satis pro comperto sit, ita non pro certo, inficias iuerim. Nam ipsa Daciæ, & Dantiæ symphonia, non paruum mihi fidem præstat, Dantiæ, quæ nunc septentrionalis est, a Dacia Hungariæ, quam forte olim Dani coluerunt, nomen esse inditum. Danorum tamen Chronicon refert, eos a Gothis originem ducere, & a Dan, primo eorum rege, Danos vocatos. Nunc res admonet, ut breuissime, quam fieri poterit, descriptioni Hungariæ generali, manum admoueamus.

CAPUT QVARTVM.

De Nomine, Situ, & maioribus Hungariæ Fluminibus.

Hungaria, unde nuncupata:

Situs, & diuisio:

HUNGARIA, siue ab Hunor, & Magog, ut supra dictum est; siue ab Hunnis, & Garis, ut plerisque videtur, populis, qui vna olim militarunt; siue ab Auaris, quos CAELIVS, 1) Hunnos fuisse tradit, nomen sortita sit, aliorum esto iudicium. Hac tempestate nostra, a quadragesimo primo, ad quadragesimum nonum gradum, in longitudinem porrecta; in latitudinem vero, a quadragesimo tertio, fere usque ad quinquagesimum primum eleuata, multas completitur regiones, quæ in quatuor potissimum diuidi potest partes: de quibus paulo post dicemus. Hungaria igitur ipsa, inter alios quam plurimos amnes, flumina habet quatuor insignia, variis & multiplicibus piscibus abundantia: Danubium, Tibiscum, Drauum, Sauum.

Danubius:

§. II. DANUBIVS, circa siluam Herciniam, siue Nigram, non longe a pago Duernstingen m) in Rhetia, Sueuiæ finitima, in planitie fontem habet, duobus ut dicitur, miliaribus, a Rheni ripa distantem: qui per latos Germaniæ fines, Vindeliciam, Bauariam decurrens, Austriam primum diuidit, deinde Hungariam. Hinc longo & sinuoso lapsu, Daciam a Miscia superiore, (quæ nunc Seruia & Bosnia appellatur) determinans, infra Mysiæ inferioris, quæ nunc est Bulgaria, terminos, sexaginta, ut Plinius n) refert, amnes, & horum

1) Intelligit CAELITVM CALANVM DALMATAM, qui vitam ATTILAE, compendio dedit, progressu operis, a nobis edendam.

m) Veros Danubii fontes, haud quidem, uti creditum est hactenus, Don-Eschinga tantum, sed alibi etiam quarendos, integro tractatu, qui

Fons Danubii Primus & Naturalis, inscribitur, docuit, M. FR. WILHELM. BREUNIGER. Tubingæ A. 1719. 8uo.

n) Libro IV. Cap. XII. p. m. 159. ostiorum nomina sunt: Peuce, Naracustoma; Calostoma; Pseudostoma; Boreostoma; & Spireostoma.

rum medium ferme numerum, nauigabilem, secum deferens, in Pontum Euxinum, sex vallis ostiis exoneratur. Per hæc ostia, Antacti pisces, quos Plinius Mariones, nunc vero vulgus Vzones appellat, creduntur in aduersi Danubii alueum, ex Ponto ascendere fere Posonium usque urbem: de quorum captura infra dicemus. Danubius hic intra Hungariam a Borca, hos accipit fluuios: citra Posonium, Marchiam, vel Morauam, qui nunc Moravia dicitur; ultra Tyrnauiam riuium; circa Comaricium, nunc Comaron arcem; ad oppidum-Gutta, Vágum, in montibus Septentrionalibus ortum; paulo inferius sub pago Nyárhida, Nitriam; deinde circa Strigonium, Granam, siue Garamum & Ipol; postremo non procul a Titulio, ex ripa opposita oppido Zalonkemen, Tibiscum, multa secum deuehentem flumina. A meridie vero, his crescit amnis: circa Ovár, siue Altenburgum, Laytha, citra Bregætium, quod nunc Jaurinum nominatur, Rabnicza, Bregætium, qui nunc Rapcza & Raba, ante Narabone. Citra Bátham oppidum, Sauaros amne; tum ad Drazad, quod ante Teutoburgum fuisse creditur, Daro, nunc Drauo; postremo circa Taurunum, Sauo augetur. Jaurinum; Narabone

§. III. Qui quidem Danubius, inter alias insulas, quas Taurunum usque facit quamplurimas, duas habet, & magnitudine, & fertilitate maxime præstantes; altera infra Posonium urbem initium sumens, porrigitur ad arcem usque Comarom: hæc tredecim longa est, lata vero, nunc duorum, nunc trium miliarium nostratum: frumenti, hordei, siliginis, leguminumque aliorum feracissima. Ab arce Comarom, & huic insulæ, & comitatu, qui in ea est, nomen o) est inditum. In hac sunt oppida: Eberhárd, Pispöky, Zeliste, Samorja, Syl, Asvantó, Padan, Megyer, Várkony, & alia pleraque. Alterius, paulo infra Budam incipientis, nomen est Chepel. Hæc cum aula, quæ ibi extructa est, ac oppidis Chepel, Thekel, S. Martino, Keny, quod Rasciani incolunt, ac nonnullis aliis pagis, Reginæ Hungariæ p) est, iure donationis propter nuptias. Auibus, phasianis, perdicibus, turdis, gallinis siluestribus, ac aliis diuersi generis auiculis, ceruis, apris, damis, leporibus, abundantissima. Ad hæc, siluis, nemoribus, vineis, pascuis, frumento, & aliis ad usum mortalium necessariis leguminibus, adeo insignis, ut nihil, quod siue ad necessitatem victus, siue ad voluptatem pertineat, huic deesse videatur. Quæ sola, & LVDOVICO II. regi, & MARIAE reginæ, Principibus meis, tam in venationibus, & aucupis, quam aliis rebus, animum recreantibus, dum nonnunquam ab aliis absoluti grauioribus negotiis, animi gratia eo diuertere, magnum amœnumque præbuit oblectamentum. Hæc, longa est in meridiem nouem miliarium, lata vero trium aut quatuor.

§. IV. TIBISCVS, aliis tribus longe piscosior, ducit ortum ex occidentalibus Carpathici montis radicibus, qui multis aliis auctus, superioris, ut vocant, Hungariæ, & etiam Daciæ fluminibus nauigabili-

o) Vulgatius nomen est hodie, Csálóköz. Tres Comitatus partem insulæ capiunt: Posoniensis maximam; non planè nullam Camaromiensis; Jauri-ensis fere minimam.

p) Est iam in potestate Principis EVGENII, ad pristinum cultum, quodammodo instaurata.

bilibus, non longe, ut superius dictum est, a Titulio, & Salon-Kemen oppidis, infra Taurunum, quod Nándor-Alba nunc dicitur, in Danubium influit.

Drauu: §. V. DRAVVS, ex Cæcio monte, ut traditur, Carinthiæ oriens, perque Styriam fluens, Muram, & alios plerosque accipit fluuios, atque Hungariam a Sclauonia Hungarica, ad meridiem, orientem versus diuidens, oppidum Eszék alluit, ultra quod, non longe ab oppido Drazad, Danubio miscetur.

Sauus: §. VI. SAVVS, ut quibusdam placet, in radice eiusdem Cæcii montis, vel, ut *Aeneas Sylvius* tradit, in Carniola irrigua, non adeo procul ab Arnolstain Carniæ, tribus a Villaco milliariibus, Libonothum versus, initium habet. Is, multis admissis, Sclauoniæ Hungariæ, Croatiae, Mysiæque superioris, siue Seruiæ, & Bosniæ, fluminibus, per fines Seruonicos labitur, & mœnia arcis Sabacz alluens, Sempliniumque, sub q) Tauruni mœnibus, qua occidentem respiciunt in Danubium sese exonerat. Hæc quatuor flumina, quæ cum duplicata cruce alba, e monte viridi enata, insignia sunt Hungariæ, quantam habeant piscium copiam, paullo inferius dicemus. Verum iis iam recensitis, ad institutam Hungariæ diuisionem, animus properat.

Insignia,
siue arma
Hunga-
ria.

C A P V T Q V I N T V M.

De Hungaria Occidentali, Regia Buda, & huius Bibliotheca.

Prima pars Hungaria: Pars igitur eius prima, quæ, Cis-Danubium, occidentalis pars erat Pannoniæ Superioris, a flante Fauonio, initium habet ab Austria prouincia, olim Pannonia superiore; ab Euro, Drauum attingit occidentalem: subsolanum vero versus, porrigitur ad ostia eiusdem Draui; a Borea, ubique vicina est Danubio. In hac parte Comitatus sunt: Sopronium, Mosonium, Jaurinum, Strigonium, Castriferrei, Saladinum, Simigium, Vesprimium, Alba Regalis, Tolna, Baronya. Duæ paludes, tum magnæ, tum piscosissimæ: altera *Feribó*, prope oppidum Mariæ reginæ, *Neysidel*, & *Rust*; altera *Balathon*, quæ Vesprimium a Simigio, distinguit. Ea pars continet, *Archiepiscopatum Strigoniensem*, cuius Antistes, Primas, Legatusque natus, & Supremus regni Hungariæ, ex Regum veterum instituto, est semper Cancellarius. *Episcopatus*: Quinque Ecclesiæ, Vesprimium, Jaurinum: *Abbatias*: Sancti Martini, Sexárd, Sömeghuár, Péch-Váradiam, Zala-vár, Bátham: *Ciuitates* munitas, BVDAM, a qua, veluti metropoli, initium sumam.

Buda
regia.

§. II. Hæc Regum Hungariæ est regia, quæ tota in saxo, ad altitudinem satis magnam enato, sita, & a septentrione in meridiem protensa, in fronte meridionali arcem habet, non magno intervallo ab vrbe dissitam, egregie, omni munitionis genere, instructam. Adhæc ædificiis insignibus, artificiosis fornicibus, tabulatisque, auro & coloribus depictis, ad admirationem vsque splendidam. Hæc, præ-

q) Vetus Nándor-Alba, seu Belgrádi | situm, sicuti infra monebimus.
nomen, a Tauriscis populis, arces-

ter situm atque architecturam tam regiam, tum, corpore *Diui Joannis Elemosinarii*, insignis fuit, tum, ob Bibliothecas *Matthiæ Coruini* Regis, memorabilis & admiranda. Qua itur ad stationem, ex latere interioris Bibliothecæ, ad sacellum *Diui Joannis* perforatum, vnde rex sacrum audire consuevit, duæ obuiæ sunt ædes concameratæ; quarum altera voluminibus Græcis, partim e medio Græciæ, partim ex aliis orientis regionibus, per Regem, non minori cura, quam labore eo congestis, referta erant; altera interior, continebat codices totius linguæ Latinæ, a primis rudimentis, ad arcem vsque omnium scientiarum, per capsulas, & loculamenta, ordine quosque suo distinctos. Tegebat horum quodlibet, velum sericeum, coloribus auroque variegatum, cum indice disciplinæ, & professionis, in quas libri erant discreti. Maxima voluminum pars constabat membranis, colligata serico, vmbilicis, fibulisque argenteis, auro lucidis. Audiui a maioribus, MATTHIAM regem, dum viueret, aluisse semper ad triginta seruos amanuenses, pingendi peritos, quorum ego plerosque, illo mortuo, noueram. Horum erant opera, omnes fere, & Græci & Latini codices, conscripti. Præfatus his FELIX RAGVSINVS DALMATA, & ipse iam senex, mihi cognitus, qui non modo Græce & Latine, sed Chaldaice & Arabice doctus: præterea in ipsa quoque pictura exercitatus, sedulo aduertebat, ne quis error in describendis libris committeretur. Præter has, & aliæ duæ erant Bibliothecæ, in locis diuersis arcis, sed prioribus inferiores, quas omnes Turca, post Ludouici regis, ad campum Moháts, interitum, qui Anno MDXXXVI. 29. Augusti contigit, Buda, Septembris sequentis, octaua die, postea capta, partim dilacerauit, partim in alios vsus, argento detracto, dissipauit.

Biblio-
theca Re-
gis Mat-
thiæ Cor-
uini:

Annus
interitus
Ludouici
Regis.

§. III. Ad orientem, Buda, Danubium respicit, radices vrbis alluentem; ultra quem, oppidi Pesthi, e regione siti, latam diffusamque planitiem, quæ in omnem partem ad tria & ultra nostratum milliaria patet. Eius planitie initium, quod hæret moenibus fere oppidi, appellatur *Rákos*, qui campus designatus est electioni regum Hungariæ, & Palatinorum. Vterque enim, more veteri hic eligitur, in quo alii etiam conuentus Hungarorum publici aguntur. A meridie obicitur altissima præruptaque rupes, *Diui Gerhardo*, ex eo sacra, quod hinc biga alligatus, per quosdam Hungaros, in præceps actus erat.

Rákos
campus
ad Pest-
hum:
Rupes
Diui
Gerhar-
di:

§. IV. In huius radice, a Danubii ripa, ad viginti fere passus recedente, scaturiunt thermæ, ægris corporibus, præsertim pustulis, & tabo infectis, maxime salutare. Inter quas sunt & aliæ, quæ Regiæ nominantur, ob Regis in his balneum, in quibus natæ possis. Occidentem versus, regii, & alii amœni sub mœnibus horti, in planitie visuntur. Supra, interstitio viginti passuum, vineæ in montibus sunt consistæ, amœna visu spectacula.

Therma
regia, &
horti:

§. V. Ad Septentrionem, *Ferarium* est regis, cui nomen est *Nyék*, cingens vallo, non tantum siluosum montem, sed prata etiam lætissima, in ambitu quatuor milliaria Hungaricorum, feris variis abundans. Lateri huic adnectitur aula, magnificis extructa ædificiis. Supra

Nyék
Regis Fe-
rarium:

pra mons cernitur *Diui Paulli* siluosus, monasterio Fratrum Eremitarum, & corpore *Paulli Primi Eremitae*, r) clarus.

Montes
vitiferi:

§. VI. Ad ipsum vero aquilonem, partim alii exsurgunt montes, frugiferi vitibus, in quorum radice monasterium est *Eremiticum Diue Virgini* sacrum, quam *Albam Mariam* appellant; partim *Sicambriae* urbis, de qua infra dicemus, reliquiae adhuc cernuntur. In-
trorsus meridiem versus est oppidum, *Vetus Buda*, in quo fundata est Ecclesia Collegiata, Praepositura, & aliis Sacerdotiis insigne. Supra hoc oppidum, ex eodem tractu est Xenodochium Sancti Spiritus, in quo thermæ salubres erumpunt. Paulo longius est aliud oppidum Sanctæ Trinitatis quod Hungarice *Felbéviz* vocatur, Collegiata Ecclesia, & thermis eleganti domo conclusis, pariter inclutum. Sunt & aliae, in tribus aut quatuor locis thermæ, omnes mirum in modum salubres. Aliquæ ex his a ripa Danubii, vix decem absunt passibus, sub dio patentes, in quibus rustici, vinearumque cultores, lauari consuevere, capite & humeris tenus extantes. Quod intuentibus speciem quodammodo præbet picturæ resurrectionis generalis, in parietibus ædium sacrarum pictæ.

Buda ce-
lebritas:

§. VII. Oppidum ipsum Budense celebre est, Italis, Germanis, Polonis, & nostra hac ætate, Turcis quoque, mercatoribus eo confluentibus, veluti ad totius Hungariae emporium. Quacunque ex parte, oppidum & arcem, extrinsecus longe prospexeris, magnam capies ex situs amœnitate voluptatem: ut ædificia non ex materiis facta, sed insignem quandam videaris picturam conspiceret. Contra, si ex oppido loca amœnissima illi subiecta despexeris, in maximam ducaris admirationem, sic utrobique oculi reficiuntur. Rupes ipsa, in qua consistit oppidum, excavata est, propter cellas vinarias, ut non minus, sub qualibet domo operis, intra ipsius rupis viscera, quam ædificii sub dio videas; qua ex causa, terræ motus maxime illic formidantur.

Amœni-
tas situs.

C A P V T S E X T V M.

De Urbibus, Castris, & Oppidis, in Budæ vicinia.

Alba
Regalis
ciuitas:

Alba Regalis s) ciuitas, a Buda ad occidentem, octo abest milliariibus, paludibus, orientem præsertim versus, circumdata. Hæc incluta est diuorum, *Stephani*, & *Emerici* corporibus, tum etiam aliorum Regum sepultura. In huius Ecclesia Collegiata, *Diue Virgini* sacra, Praepositura scilicet maiore (cuius possessor præest ecclesiæ & custodiæ siue thesauriatui) aliisque deinceps optimis Sacerdotiis insigni, Reges per Archi-Episcopum Strigoniensem inungi, ac diademate insigniri debent; alioquin non habentur legitimi. Nundinis Boariis

r) Vitam S. PAVLLI Primi Eremitæ, leges, Annalium Eremiticorum, Lib. I. Cap. II. p. 6. seqq. Viennæ Austr. A. 1663. fol.
s) Frustra est BONFINIVS, Dec. I. Lib. I. p. 23, 39. quando, huius, & reli-

quarum urbium, quas *Albas* dicimus, nomen, a priscis, nescio quibus populis, deriuat, FEJER-VAR dixerunt Hungari, siue ob arcis recentis alborem, siue, boni ominis gratia.

Caput Sextum.

riis & vinariis, quæ ex Simigio eo aduehantur, aliisque mercimoniis, est hæc urbs celebris. Citra hanc urbem, ad radices *Vérthes* siluæ, de qua paulo post dicemus, sunt arces *Palotba*, *Oroszlánkó*, infra quos oritur *Sáros* t) fluuius.

§. II. *Vissegrád*, quod Germani *Plintenburg* vocant, oppidum, abest Buda, occidentem versus quinque milliariibus, conditum ad ripam Danubii, in radicibus siluæ vastissimæ, pardorum aliarumque ferarum altricis. In fronte oppidi, ad plagam orientalem, aula extructa, plusquam dici potest, & situ decora, & impensis magnifica, & palatiis, aliisque ædificiis, vere regiis, præstantissima: utpote, quæ vnica, quatuor regibus, u) cum suis ordinariis, ut vulgo vocant officariis, eodem tempore commodum præbuit hospitium. Dicitur enim continere, trecentas quinquaginta & ultra ædes. Porta huius patet in Danubium, a se bis centum circiter passus recedentem: quo interstitio, per id spatii, quod est inter oppidum & portam, consistunt arbores. Altera ex parte, orientalis aulæ hortus est: vitibus & arboribus fructiferis amœnus. Oculis ingredientium portam, offertur statim area spatiosissima, in omni parte viridis, floribus pratenibus vernans. Ad centum & ultra e porta passus introrsus, incipit gradus ex quadratis lapidibus, septem aut octo latus vlnas, altus vero quadraginta circiter passus. Hic area est quadripensis, fornicibus siue cellis vinariis, pro regio sumptu, & amplis & magnificis, insidens instructaque, lapidibus pariter quadris strata: in qua, iuxta æquam dimensionem, plantatæ sunt tiliæ arbores, & odoribus verno tempore fragrantissimæ, & aspectu placidissimæ. Huius in meditullio, exurgit fons, miro artificio, ex rubro fabricatus marmore, cum sculptis Musarum imaginibus. Ex cuius cacumine, effigies Cupidinis, vtri marmoreo insidens, aquam exprimit, quæ non minus sapida, quam frigida, ex vicini montis fonte, per canales eo deducta, cum iucundissimo strepitu, in lancem ex siphunculis desilit marmoream, hinc in labrum orbiculare. Hic fons, MATTHIÆ illius *Coruini* Regis iussu, (cuius vniuersa hæc ædificia, quæ narro, sunt opus) dum plerumque triumphum ageret, vino, & ut a maioribus accepi, nunc albo, nunc rubro fluebat, superius in radice montis, arte canalibus immisso. Hoc in loco Rex ipse, verno æstiuoque sole, florentibus floribus, solebat apricari, auram captare, prandereque, nonnunquam etiam legatos audire, & dare responsa.

§. III. Narratur res, non minus risu digna, quam memorabilis, olim, eo loco contigisse. Turcarum quidam legatus, dum, ut moris est, ab aulicis Regis, ex oppido, legationis suæ exponendæ gratia, in aulam deduceretur, & in porta, vnde rectus patet ad hanc pensilem aream aspectus, parumper substitisset, circumspiciens tantam loci illius amœnitatem splendoremque, & aulicorum, tam in inferiore

C 2

t) Hodie *Sár-Viz* Hungarice adpellamus, ob cœnoscas, quas vehit, aquas.
u) Confer BONFINIVM, Decadis II. Lib. IX. p. 323, 23. Item, vitam CAROLI

IV. in Rerum Bohemicar. antiquis scriptoribus, p. 96, 22. Edit. Hanoïens. A. 1602. fol.

Descri-
ptio aulæ:

Fons
Musarum.

Lepida,
de Legato
Turcarum,
narratio:

Aulico-
rum
Matthia
ornatu,
& Regis
obitu,
percul-
sus, ob-
mutescit:

riore, quam superiore, ubi Rex erat, area, infinitam multitudinem, serico, argento, auroque contextis indumentis, atque non ex minima sui parte baltheis (ut moris est nostrorum Hungarorum) ensibusque argenteis, ac torquibus aureis ornatam, tanta subito admiratione stuporeque percussus est, ut totius suæ legationis obliuisceretur, & dum per gradus in conspectum Regis ascendisset, propter eius aspectum, qui ob magnos oculos cruore veluti perfusus, terrorem insipientibus incutiebat, conceptus, iam antea timor, ita magis ac magis hominem occupauit, ut post diuturnum silentium, nihil aliud proferre potuerit, quam; *Cæsar salutat! Cæsar salutat!* Quem, cum Rex interrogaret; an quid ultra vellet? ille nihil respondit. Rex, viso, hominis tam nihili, stupore, ad suos qui adstant, purpuratos x) conuersus: *Videte, inquit, quales belluæ nostros, & aliorum Principum Christianorum fines, negligentia nostra publica, incurserunt: verum, quantum in me erit, curabo fræna his belluis imponere, ne tam licenter excurrant. Si alii etiam Principes, socordia & internis dissensionibus sepositis, hoc idem præstare curarint, agetur bene de rebus Christianis.* Iubet deinde legatum reduci ad hospitium. *Vade, inquit, respira, respice!* Ei, post multum temporis, reuocato significatum a Rege est; ut domum rediret, nuntiaretque domino suo, alium mitteret, qui legatione fungi sciret. Ita ille, pro regis dignitate, magnifico nihilominus munere oneratus, coactus est cum rubore reuerti. Hæc, quamuis in rem præsentem minus pertinebant, nolui tamen silentio præterire.

Continu-
atio de
scriptio-
nis aula.

§. IV. Introrsus ad latus aræ, in radice montis, qua paulo eleuatio est, extat sacellum amœnissimum operibus musaicis, ut aliæ etiam pro maiori parte ædes, stratum, in quo instrumentum est musicum pretiosum, quod vulgus *Organum* vocat, fistulis nonnullis argenteis ornatum. Præterea reseruaculum Corporis Dominici, & tria altaria, cum structuris & tabulis, ex alabastro purissimo inaurato fabrefactis. Hinc orientem versus, palatia regia, tabulatis inaurata, bifariam protenduntur, miro artificio fabricata. Altera via ascenditur in palatium oblongum, cui mons ipse imminet; altera descenditur ad inferiores ædium partes. Hic quoque in medio areolæ, fons est, ex alabastro exsurgens, quem ambit ambulatio, columnis marmoreis sustentata, quæ a solis æstiu ardore tuta est. Tum ædes ipsæ recurrunt in Septentrionem; postremo occidentem versus redeunt: quarum omnium fenestræ, in decurrentem latissimo alueo Danubium, proiciuntur. Quod maximæ est prospicientibus amœnitati; præsertim, cum e regione ultra Danubium, ex colonis Germanis cernatur *Maros* oppidum: supra quod, mons exsurgit, longus magis, quam altus, vineis totus confusus.

Maros
oppidum,
Vissegrá-
do opposi-
tum

§. V. Hæc aula, y) præter situs amœnitatem, tam præstiosis ædificiis ornata est, ut sine controuersia plurimorum regnorum ædificia

x) Habebat hoc in more positum MATTHIAS; ut comiter quidem haberet legatos exterorum; sed pertentaret etiam lubenter, essentne rebus agendis idonei: id quod, cum *Turcis*

potissimum factitasse, certum est. y) Post tot arcis obsidiones, ad eum modum detrita nunc sunt omnia, ut vix splendissimi palatii, vestigium possis obseruare.

ficia superare videatur, & nusquam viderim, quidquid regnorum *Aula* in hunc diem peragrari, ædes paribus ornamentis structas. In præstantia: ipsa sola Lutetia Parisiorum, vrbe, eo loci, quem vulgus *Aulam Parliamenti* vocat, in qua ius dicitur, negotiumque tractatur regis, vnicam vidi cameram, in similitudinem harum, & Budensium ædium, tignis tabulisque inauratis, fabrefactam. Supra aulam, in altissimo *Arx monti* montis prærupti cacumine, lateribus vndique siluosis, exstructa summi-
spicitur, veluti quispiam nidus, arx fortissima. Huic præficiuntur *Arx* more maiorum ex regni proceribus, non solius Regis arbitrio, sed *monti* totius regni electione. In ea custoditur Corona, quam nos sacram *immi-* vocamus, cum privilegiis & aliis regni iuribus. Hæc parietibus vn-
dique conclusa sunt. Duo hi Proceres, firmissimo adiguntur iura- *nens:* mento, z) ne perfractis parietibus, diadema regium ex ea arce aliter educant, quam ad totius regni & Regis, vnanimem deliberationem, quæ non aliis temporibus fieri consuevit, quam in coronatione Regis & Reginae. Per hos Proceres substituuntur alii duo arcis præfecti, quorum alter, per totum semestris temporis spatium diademati regio custodiendo incubat, nec toto hoc tempore, sub vitæ periculo pedem efferre audet, donec collega in eius succedat locum. Ab ea arce demissus est murus, per montis præcipitium, ad aliam vsque arcem, fluctibus Danubii obnoxiam, quæ aquatica vocatur. Hæc mœnibus suis, & hortum, mira amœnitate lateri aulæ adnexum, & eandem aulam, oppido coniungit confirmatque.

CAPVT SEPTIMUM.

De reliquis Vltioris Hungariæ Urbibus,
& Opportunitatibus.

Hæc silua, quæ ex arcis nomine denominatur, in ripa aduersi *Silua* Danubii in Zephyrum retrahitur, in spatio quinque milliarium *Vissegrá-* nostratum. In huius medio est *Præpositura Demes*, & dignitate, & *dienfes:* redditibus insignis. Danubii ripam prospectans, & in eiusdem circa finem radice, aula alia est exstructa, quam amœnissimus hortus, & ferarium Archi-Episcopi Strigoniensis, ad vnum milliare Italicum, a Strigonio distans, ambit. Exsurgit hinc mons, cuius in latere, vineæ *Situs ar-* porriguntur, arci & ciuitati Strigonio imminens. In ipsa ripa Da- *cis Stri-* nubii, rupes satis alta in orbem enata est, ex ea parte, qua Da- *goniensis:* nubium prospicit prærupta, vndiquaque tercentum circiter passus lata. Hic condita est arx, sedes Archi-Episcopi, & loco, & munitione fortissima, palatiis atque ædificiis, præter situm loci, maxime decora. Hæc natiuitate atque baptismo D. *Stephani*, primi Regis Hungarorum, est memorabilis. Occidentem versus, Danubium, late,

Decad. I. Monument. I.

D

&

z) Iuris iurandi formulam geminam, qua se obstringebant, Coronæ Custodes, dum *Vissegrádi* adseruaretur,

PETRVS de REVA nobis adseruauit, in Comentario, de S. Corona Reg. Hung. p. 59. Edit. Tyrnauiensis.

& leni murmure defluentem, prospicit. In a) orientem, ruinas, ædium magnificarum Capituli, anno ab hinc b) quarto exacto, propter obsidionem arcis, ad solum vsque dirutarum; tum montes vinearum; ad meridiem vero ciuitatem prospicit. Fundata est in arce ecclesia Cathedralis, Diuæ Virgini Sacra, c) in Hungaria Metropolitana: in qua, præter alia sacella & ornamenta, duo sunt maxime præstantia. Alterum sacellum in latere Ecclesiæ meridionali, a fundamento, ad summum vsque intrinsecus ex rubro marmore, eoque politissimo, per Thomam Cardinalem, Patriarcham Constantinopolitanum, maximis impensis extructum. Hoc superne in orbem coarctatur, & cupro inaurato concameratur, opus sane magnificum & pretiosum. Alterum ad plagam aquilonarem, supra sacrarium fabricatum est, opus testudineum, multifariis picturis exornatum: in quo est bibliotheca codicibus veteribus, omnium facultatum referatissima. In arcis radice, in ipsa Danubii ripa, est turris fortissima, quæ ob custodiam aquæ, aquatica dicitur, in qua thermæ tanto impetu erumpunt, vt molam circumagant. Auditum res admiranda; eodem tractu fere contiguo, iisdemque venis aquam gelidam Danubii decurrere, & thermas erumpere.

§. II. Ab arce semota est ciuitas, quadringentorum fere passuum spatio, quod similiter thermæ in aliquot locis irrigant. Ea, ad meridiem in ripa Danubii, qua in insula opposita, Monialium est Cœnobium, protenditur, mœnibus Danubio connexa. In fine dictæ siluæ, quæ ciuitati huic imminet, initium habet alia silua vastissima, versus meridiem vsque ad terminos paludis Balatbon australes, longe protensa. Huic nomen est *Vérthes*; in tota Hungaria nominatissima. Ad latus huius occidentale, Abbatia S. Martini, redditibus opulentissima, in monte qui appellatur, *Sacer mons Pannoniæ*, editissimo amœnissimoque sita est, ad omnes plagas, oppida & latos campos prospiciente, per D. Stephanum Regem extructa.

§. III. Hinc meridiem versus Sabaria arx, D. Martini patria. Deinde magis ad Austrum, Præpositura Vasvár; arx Monyorókerék, quam Teutones d) Eberau vocant; oppidum Kermend Arczberg. Tum ad latus siluæ vastissimæ, quæ decurrenti Murauo adiacet, in rupe difficili, extructa est arx Németh Vjvár, siue Nouum Castrum. Non longe ab hac abest meridiem versus inter siluas, arx Felső-Lindva, & oppidum Mura Szombatb. Hinc intra Murauum & Drauum fluuios, est Strido, D. Hieronymi patria; arx Csák-Tornya. A Felső-Lindva non ita multum distat, Sanctus Gotthardus. Item, arx Alsó-Lindva, Némethi, castellum Buzsáigetb: supra quæ Berzentse arx. Hinc ad orientem.

a) Hunc locum, ita legit, P. SZENTIVÁNY, in Dissertat. Paralipomen. Rerum Memorab. Hung. p. 16. Ad meridiem vero prospectus fuit, in magnificis Canoniarum e regione sitas ades; ad septentrionem autem in montes vinearum; ac demum ad meridiem, in subiacentem ciuitatem. Nos, fidem manuscripti gemini, sequimur.

b) Fuit is, annus 1532. obsidio autem, GRITTO duce, irrita.

c) Laudatus Szentivány, interserit: Et D. Adalberto Episcopo & Martyri.

d) De eius conditore, legendus omnino, WOLFFGANGVS LAZIVS, de Migrat. Gent. Lib. VIII. p. 477. alioquin, ignari sumus, oportet, de Germanica nominis origine.

orientem Babolcza arx, oppidum Kalmanchel, tres mei vici, Dobzæ habitacula, centum & ultra colonorum. Ad Vérthes, non procul a Veszprimio, est Leivöld, Cœnobium fratrum Charchusien-sium, multis oppidis & redditibus opulentum.

§. IV. Citra Balatbon lacum, ad radices siluæ, est arx Váson, cui vicinum est oppidum meum, Mernye, & Dergitze, cum suis vicis, in quibus, bona & sapida nascuntur vina; cuiusdam procuratoris, quem Hispanum vulgus vocat, suspendio famosum: quia hic Hispanus, colonos iniquis cruciabat exactionibus. Ab hac, non multum abest Abbatia Tithonium, e) in amœno loco sita, arx Sigligetb, Abbatia Szalavár, arx munitissima, & prouentibus ampla. Alius item conuentus religiosorum in Kapornak. Supra Váson, ad boream est Veszprimium Episcopatus; Berenbyda. Hinc non longe a ripa meridionali, Száros Ladan Urbida, Lepsin, arces Ozora, Simon-Tornya; oppida Bikad, Szerdabely. Ad orientem ripam Balatbon, Szántó, Keresztbely, Csepel, Tard; mediterranea, Sámegb-Vár, Abbatia, tum colonis, tum redditibus vinariis, opulenta: Oszthopan, Korpád.

CAPVT OCTAVVM.

Continuatio Descriptionis Hungariæ Vterioris.

AD occidentem, (vt eo, quod prius omiseram, reuertar) Sopronium vrbs, a Vienna vrbe, decem circiter miliaribus, ultra paludem Fertő, meridiem versus distans. In ea parte, qua muro cingitur, in valle, qua vero mœnibus ipsis Septentrionalibus coniungitur, in monte condita est. Accolæ eius Alemanni sunt. Ager & frumenti & vini ferax, vna ex septem ciuitatibus Hungariæ liberis. Sopronio huic, Septentrionalis est ad octo circiter miliaria arx Ovár, quæ a Germanis Altenburgum nuncupatur. Hæc in loco sita est palustri, aggeribus, vallisque fortissimis, & duplici fossa aquatica circumducta, in quarum exteriori, quadraginta & ultra passus latam, a meridie influit Laitha flumen. A septentrione pars Danubii, qui insulas ibi tres facit mediocres, feris, & maxime apris abundantes, præterlabitur: ex quo, ad interioriorem arcis fossam, MARIE Reginæ impensis, cuius ea est arx, non longo ante tempore, aqua deducta fuit, vt arcis aer viuo flumine, fieret temperatior salubriorque.

§. II. Jaurinum, olim f) Bregatium, arx, sedes Episcopi Jaurinensis in ripa Danubii (qui eo quoque loci insulam facit) meridionali sita est: infra quam, occidentem versus olim Rabnicza, nunc Rabnicza flumen, prope Abdam pagum in Danubium exoneratur. Sub ipsa vero mœnia arcis, aliud flumen, olim Narabo, nunc Rába dictum, in eundem Danubium rapitur. Hinc Tata, arx regia, inter Strigonium & Jaurinum, ad latus meridionale sita occurrit, medio milliari a ripa Danubii distans, insignis MATTHIÆ regis ædificiis. Alluit hu-

e) Peninsulam lacus Balathonis esse, norunt, vna nobilium, situum gnari. f) Non est pronum, vetera Geographorum nomina, quibus vrbes in-

D 2 ius signiuer, hodiernis conferre. Certe, de Jaurino, & Bregatio, sub iudicis est.

docuimus, Sauo intercisa, ab ortu Mysos, Triballos, qui nunc Rasciani vocantur, contingit; ab occidente, Austriæ prouincia; ab Austro, monti Scardo est conterminata; ad Septentrionem vero Dravi ripis finitur.

CAPVT DECIMVM.

De Tertia Hungariæ Parte, quæ Danubium & Tibiscum interiacet.

Tertia
Hunga-
riæ pars.

Archi-
Episcopa-
tus Co-
locensis.

Pesthum
ciuitas:

Râkos
campus:

Electio
MAT-
THIÆ
in regem,
super gla-
ciali pon-
te facta.

TERTIAM Hungariæ partem, quæ inter *Tibiscum*, & *Danubium* fluuios, Boream versus & Carpathum vsque montem, est protensa, ac inter Septentrionem, & occidentem, Morauie fines; ad orientem vero Tibisci in Danubium decurrentis, ostia attingit. Si PTOLEMAEO n) credimus, olim Jazyges Metanastæ incolebant. In eadem est Archi-Episcopus *Calocia*, qui & *Bácia* dicitur. Episcopus *Agria*, *Nittria*, *Vácsia*: multa adhuc Monachorum, Prælatorum, diuersi ordinis Monasteria. Comitatus, Scepusum, Sáros, Uyvár, Trencinium, Nittria, Pesth, Bodrog, Bácha, multique alii.

§. II. PESTHVM ciuitas, vt ab ea descriptionem exordiar, ad orientalem Danubii ripam, e regione, vt supra memorauimus, arcis Budensis conspicitur, mœnibus in latum orbem circumductis, Danubio vtrinque compacta; incolis, partim *Hungaris*, partim *Germanis* frequens, & ex vtraque parte longis suburbiis insignis: vinis exoticis, non Sirmicis modo optimis, atque perinde ac Cretica sunt, dulci sapore præstantibus; sed etiam Baroniaicis, Somodinis, & alterius o) generis; præter hæc, mercaturis quoque omnibus celebris. Mercatorum magnus est eo concursus. Poloni, Silesiæ, & pleræque exteræ nationes, in ea vinum mercantur. Ager arenosus sterilisque, nullius frumenti magis, quam peponum, rapæ, & raphani minoris ferax. Campum vndiquaque habet longe diffusum: cuius latus septentrionale appellatur *Râkos*, de quo supra memorauimus. Inter hanc urbem, & Budam interfluens Danubius, sicuti in aliis quoque locis multis, quibus quieto delabitur flumine, quolibet fere anno, circa finem Decembris Mensis, & initium Ianuarii, ponte, non ex roboribus aliaque materia, sed frigore constricto, consternitur. Nam, pro hyemis rigore, tanta glacie, ad vnum plerumque cubitum alta; subito consistit, vt perinde, ac in latissimo firmissimoque ponte, plaustra onerata, & quæuis alia pondera, nunc vnius mensis, nunc longioris temporis spatio, sine periculo transuehantur. In huius pontis p) glacialis medio, memoratur, MATTHIAS ille rex *Coruinus* absens, fuisse in regem electus, dum detineretur iussu *Ladislai* regis, in carcere Pragensi, per *Georgium Pogyebratium*. Alia etiam flumina Hungariæ, eadem ratione gelu consistunt; quo tempore maxime for-

n) Geographiæ Lib. III. Cap. VII. p. 44. edit. Basileensis, A. 1540. fol.

o) Nondum, scilicet, ad eam celebritatem, laudemque Tokaiensia vina, peruenerant, qua sunt hodie. Sir-

mienfi & vicinis, præcipua tunc gloria fuit.

p) Nihil eius, in electionis historia, quam BONFINIVS, Decad. III. Lib. IX. exhibet, obseruari: præterquam,

midolosi antea nostris fuerant Turci, ne hac vtentes occasione, pertransito *Sauo* diriperent Sclauoniam, quam anno præterito, fere totam; tum propter Christianorum Principum internas dissensiones, ob quas Hungariæ, immo suis periculis prospicere non curant; tum propter nostram negligentiam & factiones, quibus regna magna periclitari consuevere, in ditionem suam redegerunt. Conspiceres in prædicto *Danubii* campo, multos homines, iacentes interdiu, qui *Bacchum*, *Pesthi* dulcissimum, præter rationem exhaustum, decoquant, & in longas moras despument, destinantque.

§. III. VACIA ciuitas, sedes Episcopi, ad ripam pariter *Danubii*, *Wáci-* qui insulam illic mediocrem circumluit, sita est; a *Pestho* Boream *ensis* versus, quinque milliaribus recedens. Locus, propter montem q) arboribus plenum & supereminentem, & ex alio orientis latere, propter viridaria, & campum late diffusum, non modice amœnus. Hinc, sub radice eiusdem montis, occidentem versus, ad aliquot milliaria, longe porrecti, aduerso *Danubio*, non commode, ob viam angustam & fragosam peruenitur, ad *Maros* oppidum, *Vissegrádo* *Maros* obiectum. Tum, traiectis per ordinem, *Ipola*, *Grano*, & *Nitria* fluuiis, *oppidum*: quos in *Danubium* infundi, supra memorauimus, recurritur ad *Guta* oppidum, quod ad ostia *Vagi* fluminis, (circa quæ loca, piscatio fit r) antaceorum piscium) situm est. Hinc magis ad occidentem, circa ripam eiusdem *Vagi*, quæ est ad *Zephyrum*, constructa est arx *Arx* fortissima, *Alexii Thurzonis*, *Semtbe*, inclusaque vtrinque oppidis, *Semtbe*, aliquo intervallo ab ea distans.

§. IV. Eo ex loco semipalustri, & aliquando profunde lutofo, relictis ad dextrum latus, aliquot pagis, & *Tyrnauia*, *Posonivm* ten- *Posoni-* ditur. Hæc vrbs, adiacet ripæ *Danubii*, quæ, & loco, & munitione *um, vrbs* est fortissima. A sinistro, campi satis lati, spatio, incumbit ei mons, *de arx* cuius latera vinetis confita sunt. A fronte, arx pariter validissima, *cum de-* inter montem, a sinistro satis siluosum, inferiore vero vineis con- *scriptio-* situm, condita est in loco editissimo, ædificiis splendidis decora. Quæ, ex ea parte, quæ *Austriæ* fines respicit, & *Morauam* fluuium, (in cuius ripa orientali, in edito monte arx *Deuén* exstructa est, duobus a *Posonio*, occidentem versus recedens milliaribus,) murum habet, cir- citer viginti pedes latum; qua vero urbem & *Danubium* prospicit, ambulationes, cum quietis amœnisque interstructis ædiculis, ad quas, ex regis cubiculis patet transitus. Mea hæc ætate, supra mœnia ædi- ficatæ fuerunt, per *Joannem Bornemissam*, eius loci Comitem, *Secundi*

E 2

LVDO.

quod, *Danubius*, quarto Idus Feb- ruarias, subito rigidoque gelu con- cretus, & quasi pavimento constratus, perterruerit factionem *Coruino* contrariam, vt relicta *Buda*, *Pestum* concederet. Tum vero, facile po- terat euenisse, vt occurrentes sibi mutuo procures, dextras, in medio, glaciali hoc ponte, iungerent, inque *MATTHIAM* eligendum, consilia anti- ciparent.

q) NASZALY ei nomen est, quasi *Nagy Szál*, dictum; eo quod termini in- star, excelsa vastoque iugo, surre- ctus, late regionem despicit.

r) Legi in diplomatibus, Reges Hun- garie, antaceorum viuarium hic o- lim habuisse, per oram fluminis, ro- boreis palis circumclusum: quorum trunci, decrescente amne, notari possunt hodieque.

LVDOVICI regis nutricium, virum, non minus strenuum, fortisque & animi magni, quam ingenio, consilio, fide, & religione præstantem, mihi certe veluti alterum parentem. Apud quem tamen, licet 'A' TEKNON 'ONTA, (improlem existentem,) nec captarim, nec acceperim, ut plerique alii, hæreditatem. Hic, ad Danubium & campos Trans-Danubiales prospectus, magnam præbet oculis intuentium delectationem.

Arx §. V. Ultra Posonium, intra viscera montis prædicti, ad orientem æstium, est arx *Stompha*; & Monasterium Heremitarum *Thál. Bozyn*, & *S. Georgius*: In radicibus vero, porrectæ sunt arces, *S. Georgius*, optimis & dulcissimis vinis memorabilis; *Bozyn*; *Vereskó*; præterea, aliquot oppida. Hinc ad orientem visitur ciuitas *TYRNAVIA*, natura minus, quam arte munita. Ad huius mœnia, fluuiolus eiusdem nominis, ingens facit piscium viuarium: ex quo iterum effluens, prope *Vizkelet*, Danubio miscetur. Hanc incolunt Germani, Hungari, Bohemi, mercimoniis, aliisque rebus vsui hominum, necessariis, abundantem. *NITRIA* dehinc, sedes Episcopi, ad Septentrionalem partem, orientem versus vergens, transmissio Vago fluuii, in ripa *Nitria* fluminis, sita est. Arx, & situ & arte munita, a qua distat *Trincinium*, in Cæciam, nouem miliaribus, & loci amœnitate, propter alluentem Vagum, & munitione memorabilis: inter quam, & *Nitriam*, sunt arces *Galgócz*, & *Themetvén*, atque nonnulla oppida. Supra *Trincinium*, *Ilauai* tum, ad radices siluosi montis, est castrum fortissimum, *Bistricia*, orientem versus *Vb-rovecz*, & deinde *Baymócz* ad fluuiolum *Thurócz* sita. Ultra montem arx *Letaua*, & citra Vagum magis ad Septentrionem, *Sztreczen*, *Orana Likava*. Ultra Vagum, *Suczán*, *Blatnicz*, *Sklatina* arces.

Septem montana Ciuitates: §. VI. His ad orientem Brumalem, vicinæ sunt Septem Ciuitates montanæ, siluis, & locis asperis, interseptæ: s) *Cremnicia*; *Schemnicia*; *Bistricia*; *Bucanum*; *Mons Regius*; *Dilenum*, & *Libeta*: quarum caput est, t) arx *Vetusolium*. Hinc arces, *Saskóv*, *Dobrouina*, *Végles*, *Lyptse*, supra quam *Garanus* u) oritur: harum incolæ vtuntur Hungarica, Germanica, & Slauonica, lingua; auri, & argenti, fodinis, atque aliis metallis, ut infra dicetur, diuites. Hæ sunt Reginarum Hungariæ, titulo Donationis, propter nuptias, per Reges & Proceres regni, iam olim, a maiorum nostrorum temporibus, eis destinatæ. Inter hos, quibus ciuitates hæ inclusæ sunt, montes, ac *Ipolum* fluuium, qui supra x) *Schemnicium*, in radice montis oritur. Ad siluam, quæ *Agria* adiacet, sunt: oppidum *Rima-Szombat*, *Ordien*; arces *Fylekvár*, *Loffoncz*, *Salgó*, *Taryán*, *Kalonda*; Præpositura *Bozok*; Oppida *Carpona*, *Lythva*, *Hydvég*; Præpositura *Sáagh*, ad *Ipolum*: a qua arx orientalis *Sáagh*: *Drégel*, oppidum *Oroszy*, quod incolunt omnes liberi. Hi nihil aliud

s) Hungari: *Körmöztz-Bánya*; *Selmetz-Bánya*, *Beszttertze-Bánya*; *Baka-Bánya*; *Uj-Bánya*; *Bela-Bánya*; *Libét-Bánya*; vocamus: vbi vox *Bánya*, fodinam significat.

t) Non, quod accensum reuera sit *Vrbibus* montanis; sed quod Regum esset sedes, cum huc accederent,

tenereturque præsidio, defendandis montanis destinato.

u) In Comitatu *Gömör*ensi, Granus capita habet, quinque, plus minus, miliaribus aliis: qua de re, alibi.

x) Aliter se res habet. Distant fontes *Ipolæ*, minimum octo miliaribus, in æstium orientem, *Schemnitzio*.

subeunt oneris, quam quod tenentur e suo gremio, Regi, & Reginae, ianitores dare. Populus fidus, nunquam proditio eorum ministeriis facta fuisse, cognita est; quamuis libere ingrediantur, Regis, & Reginae cubiculum.

§. VII. Ab his recurritur *CASSOVIAM*, quæ ipsis montanis ciuitatibus est Septentrio-orientem versus. Hæc ciuitas, non minus pulcra, quam munita est, ciuilitate & incolarum comitate, inclyta, olim frequens emporium, quo, non modo *Hungari*, sed etiam *Poloni*, & pleræque aliæ Septentrionis nationes, confluabant. Lingua vtuntur pene Saxonica. Hanc iuxta labitur, *Hernándus* fluuius, meridiem versus, qui postea iunctus *Sajóni* amni, infra cum *Bársonos* exoneratur, non adeo procul a *Mohy*, oppido Reginae, in *Tibiscum*.

CAPVT VNDECIMVM.

De Residua, eiusdem Hungariæ Parte.

*H*ic *Cassouia*, vicinæ sunt Ciuitates aliæ liberæ: *Eperies*, *Leuco-ua*, *Barthfa*, *Sibinium*: omnes inter loca montosa sitæ, quarum incolæ eadem, qua *Cassouiani*, vtuntur lingua. Harum, Septentrionalius est oppidum, *Rybnov*; arces *Scepustum*: inter montes *Thárkó*; citra y) Vagum, *Kesmark*; *Rosnaui* vero, & *Smilnicia* oppida, inter *Hernádum*, & *Sajónem* fluuios; tum citra eundem *Olsona*. Hinc inter montes, *Murány* arx, ad meridiem, occidentem versus sita. Inter *Sajónem* & *Hernádum* fluuios sunt oppida: *Vámos Sykő*; tum *Cassouiam* versus, *Gradua*, *Syna*: arx *Nagy Hida*. Intra autem *Hernádum*, & fluuiolum, qui ex montibus Septentrionalibus, diuersis fontibus ortus, ad *Tibiscum* influit, sunt arces, *Sórár*, *Czeceua*, *Vnguar*, *Vjhely*, *Terebes*, aggere extra mœnia circumducta fortissimo: *Fy-zer*, *Buldo-Kó*, *Thálta*: oppida, *Zánto*, *Lyska*, vini optimi feracia. Arx *TOKAY*, in ripa occidentali *Tibisci* sita, qua traiectus est ad reliquam Hungariæ partem: de qua paulo post dicemus; locus, non minus situ amœnus, quam munitus. In vltiore fluminis parte, usque ad ripam *Tibisci*, orientem versus multæ sunt, arces & oppida, quæ longum esset omnia recensere. Inter quas est, *Sáros-Patak*, arx, & *Munkács*, reginæ redditibus, vini & porcorum, situsque amœnitate, insignis: a qua non longe abest, oppidum *Beregszász*, Parochiali templo memorabile.

§. II. Infra *Sajónem* fluuium, meridiem versus, ut eo redeamus, vnde digressi sumus, *Dyósgyeör*, arx reginæ, cum oppido eius nominis, ei subiacente, magis amœna, quam munita occurrit. (Meridionalis iste *Cassouia*, situs est; amœnitate & omnium rerum copia, merito memorabilis.) Hæc, exstructa est, in latere montis, ab oriente & meridie, siluis cincti. Cantus philomelarum, & aliarum auicularum, in ramis vicinarum arborum concinentium, verno tempore, eorum Decad. I. Monument. I. F aures,

y) Immo, pluribus miliaribus, supra fontes *Vagi*, positum est *Kásmarkinum*, ad *Popradi* amnis ripam orientalem. Alioquin, *Hungaria* hunc tractum,

minore, quam reliquos, adcuratio- ne, descripsit noster. quod ætati illi condonandum est.

Chorea
ciuium
Mys-
koltz:

atures, qui in ipsis cubiculis arcis agunt, mirum in modum oblectant. Infra arcem, fluit riuus, trutis, & aliis piscibus delicatioribus, scaten. Ad medium hinc milliarius est oppidum *Myskoltz* (incolarum choreis 2) iam olim famosum) subditum arci, vinis optimis & omni comineatuum genere, abundans.

§. III. Ab hoc, meridiem versus, ad quatuor milliaria, *AGRIA*, sedes Episcopi, dissita est; non solum redditibus amplis; sed etiam loci situ, & alimentorum copia, maxime insignis. Arx, ad montis radicem, in loco editiore, condita est, in qua Ecclesia Cathedralis, cui subiacent in planitie ædes Capitulares, & oppidum. Hinc, in ripa Tibisci, orientem versus labentis, sunt inter alia plurima oppida, *Szolnok, Varkon, Körtvélyes, Szegedinum* oppidum, tam Camera salis, quod ex Transylvania, ut infra dicetur, nauigio vectum, eo loci deponitur; quam loci commoditate, maxime memorabile. In ripa vero Danubii, e regione meridionali defluentis, sunt, prætermisiss aliis, oppida *Körtvélyes, Patthal*.

§. IV. Hinc *COLOCIA*, sedes Archi-Episcopi Colocensis, Ecclesia Cathedrali inclita; *Zeremlyem, Bakmonostra, Bodrog, Apáthy*. Hinc *Bácsia*, alia Archi-Episcopi Colocensis sedes, ad vnum milliarius a ripa Danubii: sita est in planitie, omnibus comineatibus, maxime piscibus, copiosa. Narratum mihi est, a fide dignis viris mille circiter pisces lupos, siue lucios, mistos carpionibus, quorum longitudo mediam vnam, breuitas vero, vnam palmam non excederit, hoc, in aliisque locis ei vicinis, vno ducato emptos fuisse, & nunc quoque, pro temporis conditione, emi posse. Tum ad ostia fere Tibisci, in Danubium se exonerantis, est *TITVLIVM* Præpositura, olim redditibus quatuor millium ducatorum diues: deinde *Kysdy, Cabol*, & aliæ plurimæ arces, partim in ipsa ripa Danubii, partim non procul sitæ.

§. V. In his, inter Danubium & Tibiscum, locis, ad Septentrionem *Campus* est *Cumaronum*, in quo *Cumani* per sedes, siue, ut ipsi vocant, sessiones diuiduntur. Inter quas sunt vici, *Halás*, & plerique alii, regio fisco addicti. Alunt pecora, & equorum greges, ex quibus opes, non paruas sibi comparant: aquæ, & lignorum sunt inopes; nisi quod ad aquandum pecora, puteos, non a) sapidam præbentes aquam, effodiant. Ager, non vllius leguminis commodius ferax, quam peponum. Ad ignis vsum, vtuntur arundinibus, fimo b) animalium, & modicis lignis, procul aduectis. Supra quos in orientem, aliquot milliarius interuallo, dissitus est alius tractus campestris, perpetuo campo, qui *Báchiensis* regio appellatur: in qua, multa sunt oppida, quorum descriptionem, breuitatis causa, consulo prætereo; quia non est animus, totam nunc Hungariam depingere; sed eius saltem situm, & nonnullorum locorum positionem. Hic

Regio
siue tra-
ctus Bá-
chiensis.

2) Quale chorearum genus fuerit, nemo nos docere potuit hucusque: tametsi recorderentur, aliqui prouerbiorum: *Miskoltzi Tántz*; item, *Tántzok Miskoltziak*.
a) Putrescunt nonnunquam, & scatent vermibus, non tam laticis vitio, quam

neglectu. Nam, vbi frequenter hauriuntur, vigescunt, & sunt potui haud inutiles.
b) Bubulum stercus est, recens illud, & stramini illitum, postea ad solem duratum, & ignis tenax.

tractus, tritici, frumenti, leguminumque, quam aliarum rerum, est feracior. Vno vtuntur accolæ *Sirmico*, a quo, Danubius interfluens, eos dirimit. Nascuntur hic, equi, & velocitate, & fortitudine, non contemnendi; sed quod magna ferant capita, vulgi dictis, pene ridiculi.

CAPVT DVODECIMVM.

De Hungaria Trans-Tibiscana.

QVarta illa *HUNGARIÆ* pars, quæ ultra Tibiscum est fluuium, *PROLEMÆO* c) referente, olim *Dacia* appellabatur. Hæc, ad Septentrionem, Sarmatiæ partem attingens, a Carpato monte, vsque ad flexionem *Tyræ* fluuii, porrigitur. Ab Austro vero Danubio, vbi Ister vocari incipit, ab occidente Tibisco, & Jazygibus Metanastis, terminatur. In ea sunt prouinciæ: *Valachia* magna, quæ & Transalpina vocatur. *Moldavia, Transylvania, Maromarusium, Sárosköz, Transal-Kéresköz, Nyir, & Temesköz*. *Transalpina*, quæ olim a *Flacco*, qui conloniam Romanorum eo deduxerat, *Flaccia* vocata esse dicitur, ab alpibus, quibus a Transylvanis disjuncta est, incipiens, ad Euxinum fere pelagus extenditur. Terra plana aquarumque indiga. A Septentrione *Roxanos*, qui nunc *Rutheni* vocantur; ad meridiem Hungariæ eam partem, quæ arcem *Temesvár*, & campum *Maxons* respicit; ad orientem vero *Danubii* flumen, *Mysiam* inferiorem, ab ea diuidens, contigit.

§. II. Huius Princeps *Vajuda* appellatur, opibus, & imperio potens; qui sedem habet in ciuitate *Tragauistya*. Dum exigit necessitas, ad quadraginta hominum millia armatorum conscribere, & in aciem deducere, intra suos fines, posse dicitur. Subditus est Regi, cui per legatos præstat iuramentum fidelitatis seruandæ. In hac prouincia, a maiorum nostrorum temporibus, ad nostram ætatem, *Transal-duæ* fuerunt familiæ, in initio ex eadem domo ortæ; altera *Dana*, pinia sa-a *Dano* *Vaiuda*, altera, a *Dragula, Dragulana*: quarum etiam *Aeneas* *Syluius*, in Europa capite secundo meminit. Ex his, legitimi *Vajuda* creantur, nunc Regis nostri, nunc *Turcarum* Cæsaris, promoti viribus.

§. III. *JOANNIS HUNYADIS*, *Vaiudæ* Transylvani, postea vero Gubernatoris Hungariæ tempestate, *Dragula* *Vaiuda* d) partim interfecis, partim expulsis his, qui e *Dani* erant sanguine, Regnum occupauerat. *Mamzilla*, ab *Argyes*, ex vxore *Marina*, eiusdem *Joannis* *Vaiudæ* sorore, e) duo erant inter alios filii: vni nomen fuerat *Stantzul*, qui *Danum*, & *Petrum* filios suscepit; alteri *Stojam*, hoc est *Stephanus*. Is me, & *Matthæum*, filios; *Vrsulam*, & *Helenam* filias genuit. *Dragula* Potitus igitur rerum *Dragula, Stantzulum* patrum meum insidiis in-

c) Lib. III. Cap. VIII. p. 44. b.
d) *DRAGVLARVM*, siue *Draculorum*, facinora pœnasque, leges, apud *BONFINIVM*, Decad. III, Lib. VI. extremo; & Libro VII. p. 469, 2. Item,

Decad. eiusd. Lib. X. p. 532, 39.
e) Ergo, ab inuidis, dubitationem, de illustri adeo *OLÁHI* genere, motam fuisse oportuit: nobis summi viri, potior est fides, quam eius æmulo-

terceptum, securi percussit. *Stephanus* vero, puer adhuc, Deo sibi propitio, illius euadens tyrannidem; confugit ad *MATTHIAM* regem: qui, ut ab ipsomet patre, & *Joanne Bornemisza*, ac *Ambrosio Sárkán*, Comitibus in Hungaria, qui cum patre, una sub rege militabant, postea audiui, decreuerat eum sæpe numero, ad regnum, cum exercitu reducere; sed pater videns rerum mutationes, quæ imperii gratia illic fiunt, periculosas esse; maluit in Transylvania matrem meam *Barbaram Hunzár* ducere uxorem, vitamque agere priuatam, quam in tyrannide & imperio, mille periculis subiecto, instar maiorum suorum, interfici.

§. IV. Succedente deinde tempore, *Myhne*, propingua nobis iunctus sanguinis necessitudine, utpote ex *Danorum* natus gente, vir consilio magnus, & manu strenuus, *Vayuoda* creatur. Qui cum circa annum millesimum quingentesimum decimum, a nato Christo, cum vxore, & *Mirtæ* filio, ac filia, postea per *Vayuodam* Moldauensem (ut accepi,) ducta vxore, a *Bojaronibus* perfidis, coniunctis Turco, fuit regno pulsus; data ei per regem *Vladislaum*, *Ludouici* patrem, publica fide, ad *Cibinium* Transylvaniæ ciuitatem confugit. In qua, non multo post tempore, dum quodam die ex templo, a Patre meo, & *Joanne Horuáth* a *Vingar*, honoris causa ad hospitium deducere, quidam *Demetrius Jaxith*, natione *Rascianus*, ex insidiis subito erumpens, eum incautum, nihilque mali, sub fide publica, metuentem, tribus aut quatuor vulneribus, inter fere manus deducendum, & magnum numerum iussu eiusdem, *Myhne*, ne videretur publicæ fidei diffidere, inermium aulicorum, confodit. Hic quoque perpetrato facinore, ad hospitium propinquum, magno tumultu, & plebe, propter regiam & publicam fidem violatam, in furorem concitata, a quodam, e plebea multitudine, quæ ædes oppugnabat, bombardâ petitus, miserabiliter periit.

§. V. Hæ duæ familiæ, in hunc diem mutuo conficiantur. Quælibet omnibus curat viribus, e sua familia creari *Vayuodam*, nunc *Turcarum*, nunc *Hungarorum* auxilio. Qui potentior est, alium non modo aduersæ factionis; sed etiam ex sua familia hominem, de imperio ambiendo suspectum, interficit, captumque, sæpe naribus, aut aliis membris, truncat. Quod cum sæpe alias, tum nuper contigit. *Petrus ab Argyres*, *Stantzulis* filius, de quo mentionem feci, *Patruelis* meus, scripsit ad me f) his diebus, ex Hungaria, se creatum fuisse in *Transalpina* *Vayuodam*, per *Mahumetum* Imperatoris *Turcarum* *Bassam*: & quum regno præfisset, missum esse, aliquo post tempore, a *Turca* alium, aduersæ factionis, cum exercitu, qui se expulso, regnum occuparet; se vero, inter duos exercitus, cum hoste, singulari congressum certamine, illumque a se vulneratum equo deiecisse: quem, dum interficere vellet, *Barones* *Transalpinæ*, qui sua lingua adiectis duabus litteris *Boiarones* g) vocantur, perfidia vsi, victum liberalasse, & se cepisse, par-

f) *Bruxellis*, apud *Batavos*, agebat, dum hæc scriberet, *OLAHVS*.

g) *Sarmatica* vox est *Bojar*, a *Boj*, quod pugnam significat, ducta, & his, cum

nobilitari prærogatiua, ad tributa, qui se viros in bello præstiterunt: quæ apud eas gentes, vnica fere nobilitatis origo fuit.

partequæ narium truncata, expulisse: sperare tamen se in *DEI* clementia, quod expulso hoste, ignominiam acceptam, armis vindicaturus, regno, virtute potiatur. Ita spes hominem trahit, rerumque humanarum conditiones, mutari consuevere. Sed, vix alicubi tuta esse potest regni societas, multo minus in *Transalpina*, nostra ætate, iam pro maiori parte, *Turcarum* tyrannidi subiecta. *Valachi*, Christiani sunt; præterquam, quod *Græcos* sequuti, in *Spiritus Sancti* processione, & quibusdam tolerabilioribus articulis, ab Ecclesiâ nostra dissentiant. Hæc obiter volui inferere, ut mores *Transalpinorum* essent cognitiores.

CAPVT DECIMVM TERTIVM.

De Moldavia.

Moldavia regio, ab oriente coniungitur *Transalpinæ*; ad *Septentrionem*, occidentem versus *Polonis*; ad *Boream*, interposita *Podolia*, non longe absunt a *Tartaris*, qui vicini sunt *Ponti* b) *Mæothidis*. Eius etiam regionis Princeps vocatur *Vayuoda*, non tantis mutationibus periculosus, quam *Transalpinus*, obnoxius. Haud aliter tamen hic quoque, quam ille, iuramentum præstat *Regi Hungariæ*, fidelitatis exhibendæ. Qui, ut in fide permaneant, liberalitate *Regum Hungariæ*, in *Transylvania* aliquot arces possident. Lingua, ritu, religione, eadem *Moldauis* vtuntur, qua *Transalpinis*; vestitu, aliqua saltem ex parte differunt. Judicant se, *Transalpinis* esse, & generosiores, & magis strenuos; equis præstant. Sæpius a *Rege Hungariæ* defece- runt; sæpius cum *Polonis* bellum gessere. Ad quadraginta, & ultra, millia armatorum hominum, dicuntur cogere posse. Sermo eorum, & aliorum i) *Valachorum*, fuit olim *Romanus*, ut qui sint colonie *Romanorum*: nostra tempestate, maxime ab eo differt; præterquam quod multa eorum vocabula, latinis sint intelligibilia.

CAPVT DECIMVM QVARTVM.

De Transylvania.

Transylvania, vndeque cincta est altissimis alpibus, ex ea maxime parte, qua a *Transalpinis* secernitur: vno saltem ex latere, quo *Septentrionem*, & *Moldauos* respicit, patentiore habet aditum. Ex *Hungaria*, tres ad eam patent viæ, hæque difficiles & salebrosæ. Vna appellatur via *Mezes*, ex ea parte, qua *Samos*; alia *Keres* dicitur, qua *Keüres*; tertia *Porta Ferrea* dicitur, qua *Maros*, labuntur flumina. Ex *Transalpina*, angustus & arduus est ingressus. Hanc ob rem, *Turcæ*, qui hinc inuasunt *Transylvaniam*, magnam sæpe a parua manu, accipere cladem. Facilius ex *Transylvania*, quæ triginta vel circiter, milliaria *Hungarica* longa est, & lata fere totidem, aut paullo

Decad. I. Monument. I.

b) Malim legere: *Paludi Maotidis*.
i) De *Valachorum* Lingua, vide, *LAV- RENTII TOPPELTINI*, Origines & Occa-

minus, sus *Transylu.* Cap: VIII. Et, de *Valachorum* Origine, Cap. VI. *Lugduni*, A. 1667. forma duod.

minus, totam Hungariam subigere possis, quam ex Hungaria Transylvaniam. Nam, itinera eius, roboribus succis, facile coarctari possunt.

Gentis
habitus:
Regionis
ingeni-
um:

Quatuor
in Tran-
sylvania
nationes:

Saxonum
Transyl-
vanorum
origo.

Flumina
Transyl-
vania.

Sajó:

Sámos:

Albus
Körös:

Niger
Körös:
Eius
Fons:

§. II. Gens adhæc, membris bene compacta, bellicosa, armata, & equis robustis bonisque prouisa. Regio tota, nunc planitiem, nunc sylvas, alternatim habet: aquarum diuersis, flexionibusque, vt paullo post dicemus, interfecta, agri fertilis: vini ferax, auri, argenti, ferri, aliorumque metallorum, præterea salis plena; bouum, ferarum, vrsorum, piscium abundantissima; vt naturam accusare non possis, quin omnia vitæ commoda, in eam contulerit regionem. In hac sunt, quatuor diuerso genere nationes: Hungari, Siculi, Saxones, & Valachi: inter quos, ineptiores bello putantur l) Saxones. HUNGARI, & SICULI, eadem lingua vtuntur; nisi quod Siculi quædam peculiaria gentis suæ habeant vocabula: de quibus, in fine operis latius dicemus. SAXONES, m) dicuntur Saxonum Germaniæ esse coloniæ, per Carolum Magnum eo traductæ: quod verum esse arguit, linguæ vtriusque populi consonantia. Valachi, Romanorum coloniæ esse traduntur. Eius rei argumentum est, quod multa habeant communia cum idiomate Romano, cuius populi, pleraque numismata, eo loci reperiuntur; haud dubie, magna, vetustatis imperiique Romani, istic indicia.

§. III. In hac Transylvania, Sajó, Sámos, duo Keüres, olim Cusus dictus, albus & niger: Marus, qui olim Amoriois, Marisus, vel Morosus vocabatur: Aranyas, Kiklő, Ompay, & Bistricia flumina, oriuntur. Quæ postea diuersis aucta fluuiis, tam intra, quam extra Transylvaniam, maiori eorum parte fiunt nauigabilia. Sajó, in finibus Siculiæ, Septentrionem versus, ortum habet; qui, mixtus primum Bistricia amne, ciuitatem, & opibus & ciuium multitudine, satis potentem aluente, supra oppidum Deés; in cuius montibus sal foditur; Sámosum fluuium, ex radice alpis Kalata, ad meridiem sitæ, supra oppidum Vársárhely ortum, admittit. Hinc, inter duos montes arduos decurrens, Tibisco, supra vicum Naddi, n) miscetur. Inter fontem Sámosi, & alpes Valachorum, sunt: Gyalu, Almás, Iklod, Némethi, Alpreth, Keresztúr. Inter has ipsas alpes, exurgit etiam Albus Keüres, qui in angustis montium, crebris reflexionibus gyrisque, vt non secus, quam sæpius reuersus, vno die quindecies circiter transmeetur, cum magno inter silices strepitu, primum pagum Feketeteü, tum extra Transylvaniam, Reüv & Thelegd arces, deinde Varadinum ciuitatem præterlabens, recta meridiem versus decurrit, admissoque Nigro Keüres fluuiio, in Tibiscum exoneratur. Huius nigri Keüres fons, in Sicilia fertur ortum habere, non procul a Gergya. Hinc, acceptis aliis riuulis, eodem fere tractu ortis, ad viscera penetrat Transylvaniæ: vbi non longe a Gberend oppido, duos facit alueos; altero flectitur occidentem versus, & penes oppidum Tborda; in cuius montibus

k) Non sunt inter nationes Transylvaniæ censendi Valachi, ex hodierno prouinciæ habitu: quod norunt Iuris Publici periti.

l) Aliter legas, apud BONFINIUM, Decad. IV. Lib. VI. p. 614, 29. vbi, Saxones, loco difficillimo, primas, in

pugna partes, sibi viriliter deposcunt. m) Eleganti compendio exhibet TOPPELTINVS, doctorum, de Saxonum originibus, controuersias, loco cit. Cap. III. n) Rectius, ad Számoszeg, vnde & vici nomen.

sal est; delabens, Aranyas vocatur. Hic fluuius, quod de Tago Hispaniæ, & Pactolo Lydiæ scribitur, aureas vehit arenas: qua ex re, fluuius: illi nomen hoc est inditum, Aranyas, o) id est, aureus. Hinc excurrentes, inter alpes, alluit oppidum Keresbánya, vbi nomen Keüres accipit, longoque postea fluxu, miscetur Albo Keüres. Altero ipsius alueo, orientem versus vehitur, nomenque accipit Marusi, atque admissis super Albam Juliam, (quæ sedes est Episcopi Transylvaniensis, Ecclesia Cathedrali, multisque opulentis sacerdotiis, ac sepultura Joannis Hunyadi inclita) Kikeülő, Ompay, & aliis fluuiolis, sui partem, ad Aranyas, veluti insulam faciens, transmittit. Alia autem sui parte, oppida, Vyncz & Borberek, dirimens, meridiem versus, inter oppidum Zásváros, & Rapolth, (a quibus spatio duorum milliarium, Hunyad arx fortissima, sub radice montis meridionalis sita distat,) haud procul a Demia, arce in altissimo monte condita, penes Kapronczam, & Vársárhely, inter montes vtrinque eminentes, qui riuulos illi infundunt plerosque, labitur; deinde prætergrediens Lippam arcem, Orodium Præposituram & Ecclesiam collegiatam, Nagylak arcem, ad Zegedinum oppidum, Tibisco miscetur.

Ciuitas
Aba Iu-
lia, sedes
Episcopi.

Hunyad,
& De-
mia, ar-
ces:

Zegedi-
num op-
pidum.

§. IV. Inter hos alueos, qui speciem insulæ præbent: sunt, Gherend, Sanctus Rex, Szék; vbi sal effoditur; Detzeh oppidum; vbi naues sale onerantur; Toroczko, Diód arx, & oppidum Lupsa, Ketzkerotth, Somkerék, Bontzida, Ludas, Kolos; vbi sal e montibus extrahitur; Kolosvár, Teutonice Clausenburg, quæ olim Zeugma fuisse traditur. Ciuitas, & situ, & opibus, & rerum omnium copia, mercatoribusque inclita. Abbatia Colosmonsthor, Tborda oppidum; penes quod similiter sal scinditur; & multa alia. Ultra diuisionem dictorum alueorum, sub Sicilia, intra alpes, quæ orientem versus Transalpinæ imminet, & quibus ad meridiem Transylvania, ab Hungaria disiungitur, sunt oppida: Regen, Vársárhely, Zakad, Terem, Nagylak, Saaros, Vduarhely, Réhalom, arx Kikeülő, non minus munita, quam amœna. Ciuitates: Megyes, situ & arte munita, ac vsui hominum commodissima; altera ciuitas, Brassouia, siue Corona, ante Zermigethusa p) appellata, ad fines Transylvaniæ, orientem versus sita est, tum munita, tum ciuium, & mercatorum frequentia, celebris, victu vero commoda. Adhæc, Transalpinorum, & aliorum externorum hominum emporium. Huic vicina est arx Thertz, fortissima, claustrum veluti, & porta Transylvaniæ, quæ Transalpinis est introitus, in asperrimo loco sita.

Kolosvár
ciuitas:

Tborda
oppidum:

Brassouia
ciuitas:

Thertz
arx.

CAPVT DECIMVM QVINTVM.

Continuatio Descriptionis Transylvaniæ.

Hinc sunt septem Ciuitates, quas Sedes vocant Saxonicas: Cibinium, Sázsebes, siue Millembach, olim Sabesus, Segesvár, Sásváros, Saxonica.

G 2

o) Igitur, concordat, cum veterum Chryso, vocabulum: quod itidem ab auro petatum est.

p) Videndus de hac vrbe est, ne anti-

quiores sollicitemus, STEPHANVS ZAMOSVS, Analectorum Lapidum Daciæ, Cap. V. p. 33. Prodiit libellus PATAVII, A. 1593. forma duodecim mai.

Septem
ciuitates,
siue Sedes
Saxonica.

város, siue Brosz, Vyntz, Bertalom, & Holtzon. Harum quarumlibet præfecturam; quæ *Iudicatus Regius* vulgo vocatur, Rex confert. Subsunt his singulis, multa oppida & vici.

Cibi-
nium
ciuitas.

§. II. CIBINIVM, q) caput septem Sedium Saxonicalium, qua orientem & meridiem respicit, in colle; qua vero alias plagas, in ipsius collis lateribus exstructa est. Fons est in loco vrbis editiore, ex quo aqua, per canales eo ducta, in labrum decedit: hoc magna incolarum pars vititur. Qua ab occidente intratur, in loco vrbis humilior, admissum est brachium *Cibini* amnis, qui pleno alueo extra mœnia delabens, in fluuium *Altum*, complures riuulos, ex septentrionalibus Siculiæ plagis ortos, prius admittentem, non procul a turri rubra, exoneratur. Hoc brachio, molæ frumentariæ, & aliæ intra mœnia, ad ciuium vsum fabricatæ, aguntur. Magna est hæc vrbs, atque potens, & non solum magnificis ædificiis decora, sed omnibus negotiationibus, aliisque rebus florens. Adhæc, munitissima præter mœnia, quæ & lata sunt, & turribus crebris robusta, fossa ex omni parte, præterquam ab oriente, aquatica, & lata, & profunda, circumducta est. Quam extrinsecus, in omnem vrbis partem latissima & altissima viuaria, in triplicem & quadruplicem ordinem, alicubi ad vnum fere Italicum milliarium, circumcingunt: ob quæ, non patet aliunde hostibus ad mœnia accessus, quam per vias, quæ ducunt diuersis e regionibus, ad vrbis portas. Hæ quoque vallo, claustris & aliis munimentis satis firmatæ sunt, vt vix alia ratione expugnari vrbs possit, præterquam inedia, aut ciuium negligentia, vel discordia: quibus potentes sæpe vrbes, periclitatæ fuere. Non procul hinc ad radicem alpium, quæ sunt Transalpinam versus, est turris fortissima, sub ditione Cibinensium existens, quæ *Rubra* vocatur. Hac Turcæ, per ardua alpium itinera sæpe inuasere Transylvaniam, cum maxima sui clade.

Campus
Kenyér.

§. III. A Cibinio, non longe distitum est oppidum Vizakna, prope quod sal effoditur. Ciuitati ZAZVAROS; cuius præfectura, nobis hæreditaria, *Matthaus Olábus*, frater fungitur, in loco amœno & fertili sita, & propter propinquum illi flumen, ad incolendum commoda; subest ad vnum milliarium, septentrionem versus, vicus quidam, cui nomen est *Kenyér*, latine *Panis*. Huic adiacet campus eiusdem nominis, r) planus longeque diffusus: qui memorabilis est, Turcarum & Hungarorum quoque, magna internecione. MATTHIÆ regis tempestate, dum *Stephanus Bathoreus* Transylvaniæ præfesset, Turci, duce *Balibego*, alpibus superatis, numero, vt traditur, sexaginta milium equitum, inuasere Transylvaniam. His *Stephanus*, coactis subito omnibus, quæ potuere, Transylvaniæ copüs, accersito etiam in auxilium, *Paulo Kynifsy*, Comite Temesiensi, præter Turcarum spem, in eo campo occurrit: vbi vtrunque, tanta comissa est cædes, vt riuulum,

q) Est & in Hungaria, CIBINIVM, seu *Sibinium*, Comitatus Sárosiensis, Libera Regiaque Ciuitas, cum hac Saxonum Transylvaniæ Metropoli, haud confundenda: de qua supra, p. 21.

r) Hungaris, *Kenyér-Mező*. Pugnae historiam, legere est apud BONFINIVM, Decad. IV, Lib. VI. p. 614: sequent.

uulum, qui in campi medio labitur, sanguine mixtum fuisse, ab his, qui prælio interfuere, audiuerim. *Balibegus*, cum paucis, per alpes, difficulter euasit: nostrorum maxima pars interiit. *Stephanus Bathoreus* Vayuodam, equus ab hostibus vulneratus deiecerat, qui tamen adiutus a suis, incolumis euasit: in eo, quo deciderat loco, sacellum postea ædificauit. Huius rei, perpetuum monumentum, Episcopi Transylvani eius temporis, ducenti equites cataphracti, in ea pugna desiderati sunt. Ad horum corpora conquirenda, ipsemet profectus, ea, *Albam Juliam*, quæ tribus circiter milliariis ab eo distat campo, cum pompa funebri reduxit. Tanta fuit boni huius viri, erga suos, in defensione ab hostibus patriæ, trucidatos pietas.

§. IV. Censu habent Saxones, statutos, quos Regi conferunt. Sæpe tamen, maior legitimo ab eis exigitur. Agriculturæ, & aliis laboribus sunt mirum in modum dediti: foeminae perinde opus faciunt, ac mares, quæ patientissimæ sunt laborum. His ex causis Saxones opulenti sunt, hospites honorifice excipiunt, & lautissime tractant.

§. V. FOGARAS, arx munitissima, ad radices alpium, quæ Transylvaniam, a Transalpinis diuidunt, condita: riuulis, qui ex alpi-
bus delabuntur; in quæ trutæ sunt, & alii pisces delicatiores; aliisque rebus amœna. Hæc arx est, veluti quidam paruus s) *Ducatus*. Subiecti sunt ei etiam Bojarones Valachi, qui arcis dominum obseruant, vt Principem.

CAPVT DECIMVM SEXTVM.

De Reliqua, ultra, & infra Tibiscum, Hungaria.

SVpra *Sámos* fluuium, qui, vt ante memorauimus, inter duos montes, in occidentem primum labitur, ad montes septentrionales est oppidum, RIVVLVS DOMINARVM, t) circa quod auri, argenti & aliorum metallorum sunt fodinæ. Ad septentrionem inter ipsum *Sámos* fluuium, & fontem *Tibisci*, est *Maromarusum*; in quo prope *Róna* oppidum sunt salis fodinæ, ex quibus sal perinde atque saxa in lapicidinibus, ferro excinduntur: quæ, cum arce *Huszt*, *Vysk*, ac oppidis his subiectis, pertinent ad reginas Hungariæ, iure donationis propter nuptias. In hoc tractu sunt *Zigeth*, *Váralya*, *Medyes*, *Egry*, *Paled*, *Forgola*, *Vári*, *Selenus*, *Dolha*, *Salak*, & multa alia oppida.

§. II. Hinc meridiem versus occurrit *Sámos-Keúze*, inter *Sámos*, & *Keúres* fluuios. Sunt hic oppida: *Zehota*, *Zathmár*, *Némethi*, *Darócz*, *Domanhida*, *Karol*, *Báthor*, *Sancta Margaretha*, *Belthek*,
Decad. I. Monument. I. H Zékel.

s) Terra *Fogaras*, in diplomatibus audit; in titulis, inclutæ gentis COMITVM NADASY, relata: quibus iuribus, alibi dispiciemus.
t) Nomen latinum, inde traxit originem, quod *Dominarum*, seu Regi-

narum olim fuerit, vna cum metallorum redditibus. Hungari, a fodinarum, siue amplitudine, siue proventu diuite, *Nagy-Bánya*, vocauerunt. Censetur in Liberis Regisque ciuitatibus.

Ciuitas
Várad-
ensis.

Zékelhida, Zalárd, Isthar: infra quæ, orientem versus, est ciuitas VARADINVM, sedes Episcopi, Ecclesia Cathedrali, sepultura Diui LADISLAI Regis miraculis clari, & SIGISMUNDI Imperatoris inclita: in qua, diu noctuque, ex eiusdem Cæsaris fundatione, Psalmi Dauidici, ad eius tumbam, mutatis per vices personis, concinuntur. Arx huius conspicua est, tum statua equestri, Diui Ladislai ærea, ingentis molis, tum ædium magnificentia, quas Sigismundus Turzo Episcopus, meus olim nutricius, edificauerat. Ciuitatem eiusdem nominis, a septentrione Keüres, pleno alueo interfecat. A meridie, supra arcem, exoneratur ad fluuiolum Petze, brachium ipsius Keüres.

Debre-
czen op-
pidum.

§. III. Hinc sunt vicina: Pöspeky, Bihorium, Keresztes, & pleraque oppida. Occidentem versus, latissimi sunt campi, alendis pecoribus commodissimi. In quæis est oppidum DEBRECZEN, u) ciuium opulentia, sex nundinis annuis, pecorum mercatura, & aliis rebus, insigne. Inferius sunt: Angelháza, Nádudvar, Ostupal, aquæ & lignorum indiga. Utuntur accolæ in fomentum ignis, arundinibus, cespitibus, & lignis, procul eo aduectis. Inter hos mihi fuit cognitus, quidam ciuis, cuius nomen erat, Caspar Biró, qui decem circiter milia x) bouum sæpe alebat venalia. Hinc versus ostia Keüres, in Tibisci ripa: Bala, Sanctus Nicolaus, Varsán; in aduersa ripa Keüresii: Sanctus Andreas, Alba Ecclesia, Bekyn. Inter vtramque Thúr oppidum.

Thúr
oppidum.

Gyula
arx.

§. IV. Inter duos Keüres, qui tractus Kereskeüza vocatur, est arx, Fekete Báthor, Ireg, Chefa, Zudan, Mezeügyan, Kelesér, Gyarmad, Sarkád oppida. Hinc magis ad orientem, arx munita Gyula, Bezely, Theleky, Miske, Talpas, Félthóth oppida. Quæ inter Nigrum Keüres, & Maros fluuios, Septentrionem versus sita est regio, Nyrkeüz vocatur. In ea sunt arces: Solymós, Lyppa, tum Pankotha, Zarád, Kerék: tum ad meridiem tendunt oppida: Simánd; vici: Paly, Kouwátsháza, Perek, Bozzás, Sanctus Ladislaus, & alii plerique.

Solymós,
Lyppa.

CAPVT DECIMVM SEPTIMVM.

De Prouincia Themensi, & huius vicinia.

Themes-
amnis: EX rupe, quæ oppido Karanfésbes imminet, oritur amnis Themes, qui adluens castellum & oppidum Lugas, cuius incolæ sunt fere omnes equites, militiæ dediti, ac Possa meridiem versus attingit: Themesvár arcem fortissimam ab ipso amne ita denominatam. Hæc arx obstat Turcis, ne a Samandria pertransito Danubio Temesum, transire, ac Hungariæ fines inuadere possint. Locus populosus, & omni genere comeatumum maxime piscium, copiosus. Hic amnis, per latissimos primum defluens campos, partim in Danubium sese euomit, medio inter Samandriam, & Taururum, siue Belegradum, a Septentrionali fluminis ripa, interstitio; partim, non nihil ad occidentem,

u) Anno MDCCXV. Artic. CVIII. in Liberis Regiisque vrbibus relatum.

x) Nolim summo viro fidem derogari; numerus tamen hic, maior videtur,

factis quam pro hominis priuati opibus. Ergo, copiosum adeo armentum, integræ societatis fuit, cui Biró iste, qua ditissimus, forte præfuerat.

Caput Decimum Septimum.

factis aliquot insulis, conuersus, prope Titulium orientali Tibisci ripæ se infundit; sicque, sui partem in Danubium quoque perducit. Inter hunc Temesum, & Maros fluuium, quæ sita est regio, Themiskeüz regio. y) vocatur.

Themes-
keüz
regio.

§. II. In ripa occidentali Themesy sunt: Garád, Tzona, Belegza, Czokoan; occidentem versus sunt, ex ordine: Bizere, Zeüdy, Zeündlin, Egres, Sanctus Michael, CSANADIVM Episcopatus, Ecclesia vetusta, & loci commoditate spectabilis; Zombár, Deesk, Zeüurek; mediterranea vero: Zetzen, Zakan, Kenetz, Horogszek, Zenthel, Drozlan, Monosthor, Czóka. Magna est in hoc tractu piscium copia, quam facit trium fluminum piscosorum propinquitas. Cornelius Duplicius Scepperus, eques auratus Cæsaris CAROLI a secretis, & consiliis, quocum mihi est, ob eius virtutes, arctissima familiaritas, dum anno exacto, apud Turcarum Imperatorem legatione functus, per Hungariam, hoc itinere huc ad Belgas rediisset, inter alia nostra amica colloquia, interrogatus a me; equid de Hungaria ei videretur; dixit: se reuertisse per hunc tractum Temesiensem, desertum quidem, & nunc vastatum a Turcis, sed piscibus abundantem. Temesum fluuium se vidisse, præ multitudine piscium, veluti nigricantem & turbidum. Quendam etiam molitorem, suum immerfisse flumini rete, & veluti e viuario quopiam, tantam exhausisse piscium z) multitudinem, ut rete vix eos continere potuerit. Qui ex eo numero omni, non plures, quam vnum delegisset piscem, aliis maiorem, cæteros proiecisset, in continentem: quo facto, se molitori non parum succensuisse, propter tot optimorum piscium iacturam.

CSanadi-
um Epi-
scopatus.

§. III. Inter hunc Temesum flumen, & Danubium, est campus, qui Maxons appellatur, in cuius medio filuoso arx est, Ersomlyo, alia item Temesvár versus, campestris arx, Somlyó cernitur. In hoc vasto campo, a Temesvár arce, vsque ad ripam Danubii, e regione cuius Samandria, arx Turcarum ad meridiem sita est, in latitudinem duodecim & amplius milliarius Hungaricorum protensa, sæpe visus esse dicitur grex ceruorum, ceruarum & damarum, trium quatuor & plurius millium. Quarum venatio, nec nostris tuta est a Turcis, nec illis a nostris, præterquam cum trecenti pluresue egressi fuerint equites. E regione Samandriæ, in ripa Danubii septentrionali, sunt ex ordine ad Boream: Kevyni, Dombó, Haram, Buthotzin, Sanctus Ladislaus, Peth, iam a multis annis per Turcas occupatæ.

Campus
Maxons
Cervorum
multitudo.

§. IV. Hinc SEVERINVM, arx infra Traiani pontem, cum tribus aliis Orsova, Peth, Miháld, illis subditis. Harum præfectus vocabatur BANVS, magistratus inter nostros magni nominis. Sedecim, vel circiter nunc aguntur anni, quod hunc Banatum incuria nostrorum amiserimus. Non procul a Seuerino, fons dicitur scaturiens, quem accolæ Sanctæ Crucis nominant: cuius aquam, multis accepi conferre corporibus.

Seueri-
num
arx:
Et Bana-
tus:
Fons
Sanctæ
Crucis.

y) Ita Hungari adpellant, regiones amnis interstitas, siue insulæ sint, siue peninsulæ. Tale fuit nomen: Sámos-Köz; Kóros-Köz; & ceteriore vltioreque Hungaria. Csalló-Köz; Rába-Köz, Mura-Köz, reliqua.

z) Haud vero perpetua est hæc, seu in Tibisco, seu in reliquis Hungariæ fluuiis, piscium copia. Peregrinantur non raro, & nunc in hunc, nunc in alium amnem se infundunt: quod nos rerum istiusmodi curiosi, docuerunt.

ris languoribus; nihil immundi intra se continere, mortuorum animalium cadauera, experiendi gratia eo proiecta, paulo post eiecisse; faces, nescio quas, ardentes, noctu isthic videri. Has ob res etiam Turcis, fontem in magna esse veneratione. Hæc ego olim audiui, a seruis *Barnabæ Belay*, Bani eius loci, penes quos fides rerum habetur.

Pons
Traiani
Impe-
ratoris:

§. V. Pons TRAIANI, a) cuius mentionem fecimus, magnificis exstructus fuit operibus. Quod licet, ex his, DIONIS CASSII, quæ subieci, verbis cognoscere: „Per ea, inquit, tempora, Traianus la-
„ pideum pontem in Istro fecit, opus iane mirandum, & maxime
„ memorabile, cui cætera illius opera vix adæquare possis. Viginti
„ stant ex quadrato lapide pilæ, quarum altitudo centum & quin-
„ quaginta pedum, præter fundamenta habetur: latitudo sexaginta
„ pedes continet: distant inter se, centum & septuaginta pedibus,
„ fornicibus vero coniunguntur. Impensa profecto ingens, & vix
„ credibilis. Sed illud mirari conuenit, quam ratione, & quibus
„ viribus, quoque artificio in illa gurgitum altitudine, tamque præ-
„ cipiti fluuiio, tum singulæ columnæ exstrui valuerint, tantarum
„ molium fundamenta stabiliri: vada præterea limosa erant, neque
„ amnis alio auerti poterat. Quanta vero sit altitudo aquæ, & quam
„ latus pateat amnis, haud equidem enarrauerim: diffunditur, per
„ ea loca, spaciosus atque interim mole concitatus, ripas longius sub-
„ mouet. Alibi vero duplo, atque interim triplo, priori sui parte
„ maior aut restagnat aut defluit. Qua vero arctatur, vorticosus &
„ ferox, ædificia & pontes non patitur, & rursus liberatus angustis,
„ in pelagi formam totus exspatiatur, iterumque coit, quasi reten-
„ tus profundior, & rapidus fertur. Arduum itaque & maxime la-
„ boriosum fuit, in ea fluminis parte, pontem ædificare. Hunc pon-
„ tem postea, *Adrianus* b) demolitus est, alia, quam qua *Traianus* ædi-
„ ficauerat, ductus ratione. Hic, ut omnibus anni temporibus Romano
„ exercitui esset contra Barbaros, securus per Danubium transitus; ille,
„ ne Barbari pertransito, commoditate pontis, Danubio, Romanam di-
„ tionem incurfare possent. Extant etiam nunc aliquot pilæ, pontis
„ ipsius reliquæ. Huic ponti, hæc erant inscripta: PROVIDENTIA AV-
„ GUSTI, VERE PONTIFICIS, VIRTUS ROMANA, QUID NON DOMAT? SV-
„ IGVVM ECCE RAPITVR ET DANVBIVS.

Rescindi-
tur ab
Hadria-
no.

a) De PONTE hoc TRAIANI, non ea-
dem est doctorum omnium senten-
tia. LIPSIUS, *Dionis Cassii* fidem se-
quutus, extra modum molem di-
laudat, in, *de Magnitudine Romana*,
Libro III. Cap. XIII. p. 163. edit.
Antwerp. Plantinianæ, A. 1605. for-
ma quadrip. Idem facit, in *Analectis*
Daciæ Lapidib. SAMOSIVS quoque,
Cap. IV. p. 22. seqq. ut alios tacea-
mus, Derogat fidem omnibus, Co-

mes MARSIGLIUS, cum peculiari ad
MONTFAVCONEM epistola, quæ ex-
stat, apud SALLENGRE, *Thesauro An-
tiquitatum Rom.* Tomo II. num. IX.
p. 989. tum, *Operis Danubialis*, To-
mo II. p. 25. seqq. Fig. XXXIII. &
reliquis: ubi locum Dionis præcla-
re excussum legas.

b) Videndi sunt in hanc rem, *Histo-
ria Augusta Scriptores*, quos iam non
moramur.

CAPVT

CAPVT DECIMVM OCTAVVM.

De Hungariæ Opportunitatibus variis.

Nunc tempus admonet, ut, quæ in hac descriptione, a me su-
perius prætermittenda sunt, in vnam veluti omnia summam, con-
traham, & ob oculos ponam. HUNGARIAM igitur ipsam, rerum o-
mnium, quæ tum ad vsum mortalium, tum ad opes comparandas, Hunga-
riæ uber-
necessariæ esse putantur, non exiguam gignere copiam, satis constat.
Terram habere nigram, pinguem, succi plenam: quæ scilicet non ma-
gno cultorum labore, vberes producat fructus, stercoreationis, nec
ad arua, nec ad montes consitos vitibus, instaurandos, nullus ad-
modum, (exceptis pauculis montosis quibusdam locis,) est vsus. Arua,
semel vel bis leuiter arata, seminataque, copiosum ferunt tritici
frumentive, & aliorum leguminum, fructum. Sunt certa, ut accipi-
menta,
loca, in quibus, si sementem farris feceris, ad tertium dein annum, & lega-
minibus:
ob terræ succulentæ bonitatem, vertatur in electum tritici granum.

§. II. Vini copia tanta, ut omnes fere Hungariæ regiones, (ex-
ceptis campis, qui citra & ultra Tibiscum, Varadinum versus sunt,
atque tractu Bácsiensis, & pauculis aliis locis,) vina generosa, dulcia,
styptica, media inter vtraque, fortia, leuia, temperata ferant, multo
maiores tamen albi, quam rubri copiam. Vsum cereuisiæ, ob vini
abundantiam, minima regni pars nouit. In campis Cumanicis, præ-
uisa:
ter vina aduectitia, vsum habent Cumani, cuiusdam liquoris, ex mi-
lio, & aqua, suo more expressi, quem *Bozam* vocant. Contingit ple-
rumque, ut aeris temperies, & bona anni tempestas, tantum vini
liquore:
suppeditet, ut vix reperiantur dolia, vino condendo necessaria;
quod ego in Comitatu de *Baranya*, dum essem *Quinque Ecclesiis*, hisce
vidi oculis; sed coguntur vasa, ad alios vsus domesticos præparata,
in vsum, vinorum infundendorum, conuertere, & pro vase vacuo,
alterum vas, vino repletum, rependere. Vinorum melius est &
nobilius, primum quod in Sirmio, tum Simigio, Baronya, Posoniensi,
Soproniensi, Agriensi, Borsodiensi, Vjuariensi, Vespriensi, Szaladiensi
Species.
Comitatibus; postremo, in Transylvania, & Sclauonia, c) nascitur.
Vites siluestres, maiores, & botros, & acinos, in plerisque locis, ma-
xime in Sirmio producant, quam non paucis in locis domesticæ cul-
tæ; neque, quod ex iis vinum exprimitur, minus sapidum est, quam
Vinum
quod apud *Belgarum* quosdam, natiuo in solo productum, habitumque
Siluestre.
ab incolis, pretio expositum vidi atque expertus sum.

§. III. Fructuum omnis generis infinita copia. Peponum & me-
lonum, varia genera, ut frumentum, in campis seminantur, Italicis,
sive magnitudinem, sive saporem dulcem consideres, non inferiora.
Ad vina, aquas & fructus, sub diebus caniculæ refrigerandos, ubi de-
sunt cellæ vinariæ frigida, vtuntur nostri glacie, in cauernas ab hyeme
De frum-
tibus
variis:

Decad. I. Monument. I.

I

con-

c) Mireris, nullam fieri Tokaiensis men-
tionem. Nimirum, nondum eius,
seu cultura inualuerat, seu fama.
Alioquin, meminit supra, Cap. XI,

p. 21. oppidorum Szánto, & Lyska,
vini optimi feracium. Ergo, tardius,
post amissum Sirmium, celebre esse
cepit Vinum Tokaiense.

De auibus in genere.

coniecta conseruataque. Phasianorum, perdicum, gallinarum siluestrium, turdorum, & aliarum quoque nobilium diuersarumque auium, ea abundantia, vt in his, Hungariæ nihil omnino deesse videatur. Nonnullæ aues, quæ in Belgio, Gallia, & aliis regnis in pretio atque deliciis habentur, vt ardeæ, & rostratæ, quas Galli, *Becassès*, Germani vero *Schneppas*, vocant, aliæque id generis, nihili *d)* in Hungaria penduntur, neque earum est vsus: tanta est aliarum delicatiorum copia.

De paucis:

De feno:

De Siluis:

De equis:

De bobus, ouibus, & feris.

§. IV. Amplitudo, & satietas tanta est pascuorum, vt multa milia equorum, bouum, ouium, caprarum, & aliorum id genus pecorum, alat. Fœni tanta vis, vt campis primo vere, ob neglectum in eis, non recisum fœnum, ignis iniici soleat, quo herbæ nouellæ repullulare possint. Visum est, vehementia ignis, campis sæpe iniecti, temeritate, seu incuria bubulcorum & pecuariorum, magnam siluarum quantitatem aliquando consumptam. Siluæ tot & tantæ, vt & coloni, *e)* nullo impento pretio, ad quotidianos vsus, lignorum abunde sat habeant; lucri etiam causa, quotiescunque illis visum fuerit, ad vicina deuehant oppida, ibique vili pretio venalia exponant. Apum & mellis magna copia. Equi optimi, celeres, decori, & pulcritudine insignes, inter quos meliores æstimantur, quos Transyluania, Siculia, & Valachia educat. Horum multi, etiam Turcicis, qui & perniciosissimi sunt, & pulcri, præstant.

§. V. Nec minus, tot greges bouum, caprarum, ouium, tantaque copia ferarum omnis generis, vt non modo Hungaria, earum sentiat commodum; verum vicinæ etiam prouinciæ harum sint participes. Boues, partim omnem illam Italiam, quæ est circum Venetos, partim Austriam, Morauiam, Bauariam, Sueuiam, & populos Germaniæ, quam lata est, ad Rhenum vsque, alunt. Audiui ego pluries a publicanis, quos vulgus *Tricesimatores* vocat, in singulis nundinis boariis, quæ, circum loca Viennæ ciuitatis Austriæ, bis quotannis aut pluries celebrari consueuere, sese a bouum triginta aut circiter, millibus, vestigalia, siue tricesimas, Regi exegisse. Taceo hic eorum numerum, qui alio, per Styriam, & Carinthiam, itinere, anno quolibet, in Italiam aguntur; quem non minorem eo esse constat; magna ipsius parte, vt supra dictum est, horum vsum habente. Eorum quoque bouum numerum, qui in Morauiam quotannis agitur, prætereo. In locis fere singulis Hungariæ, ea est ferarum, tam maiorum, quam minorum, omnis generis copia, vt, sicuti aues qualescunque, ita feras, tam nobilitas, quam plebs passim venentur, *f)* aucupenturque, quisque in suum, tum vsum, tum voluptatem.

De piscibus variis.

§. VI. Piscium præterea, Antacæorum, non ossibus, sed cartilaginibus compactorum, quos Hungari lingua patria *Vyzam*, Germani *Huzones* (*Hausen*) vocant, Sturionum, *Tok*, *Keczege*, quos PLINIVS *g)* Pelamides forte appellat; item, Silurum, quem nos *Harsam* vocamus; Syl-

d) Nunc magni fiunt, ab his etiam, qui sunt palati delicatioris.

e) Adductior iam lignatio esse incipit, vt nimirum prouidentia, populo, passim per Hungariam, augescere.

f) Venandi ea & aucupandi licentia, publicis legibus coercita iam est. Vide, Anni MDCCXXIX. Articulus XXII.

g) Libro IX, Cap. XV.

Sylen, Trutarum & aliorum omnis generis fluuiatilium, quos etiam alia ferunt regna, quanta sit abundantia, vicini populi, pro comperto habent. Sæpius hoc visum est, & nunc videri potest, Danubii, Tibisci, Themessii, Draui, & aliorum aliquot inundationibus, tantam vim piscium, aqua tandem refluenta, in alueis riparum hæsisse, vt negligentia colonorum, & mortuis porci pasti fuerint, & ex relictis, aer caloribus infectus, nonnunquam accolis luem inuexerit. Si quispiam retia habuerit, non deerunt ei pisces, absque pretio, modo abstineat a paucis locis prohibitis. Cancrorum etiam, in omnibus fere Hungariæ locis, competens est sufficientia. Verum in pagis, præsertim *MARIÆ* Reginæ, Domine meæ, ad arcem *Altenburg* pertinentibus, tanta eorumprehenditur *h)* copia, vt coloni soleant, multis plaustris, Viennam, vicinam eis ciuitatem, venundandos inuehere.

§. VII. Antacæorum piscium, quorum supra meminimus, hoc modo fieri consuevit piscatio. Inter *Taurunum*, & *Posonium* ciuitatem, sunt pleraque loca in Danubii alueo, vbi aqua est altior & vorticosior. In his Antacæi suum veluti diuersorium habent. In mense Nouembri, *i)* antequam glacies appareat, trabibus, tota Danubii latitudo, paribus interuallis compingitur, relicto in medio ipsius aluei loco vacuo, qui nassa vel reti, ad id parato, communitur. Infra trabes, pisces e nauculis sua tendunt retia. In ripis interim Danubii, iaculationibus machinarum, veluti tonitrua emittuntur, quibus Antacæi ex suis latebris exciti, & vi quodammodo expulsi, Danubium circumnatant, quos postea pisces, in retia delapsos, tam facile ad ripas trahunt, vt nihil oneris sibi adesse sentiant. Nonnunquam, in loco & piscatione vna, Antacæi, demptis aliis minoribus piscibus,prehenduntur, ad numerum mille, & ultra. Ex quibus reperiuntur nonnulli, duodecim & ultra pedum longi.

§. VIII. Thermæ quoque quam plurimæ *k)* sunt diuersis in locis, tanta vehementia alicubi erumpentes, vt molas circumagant frumentarias. Hæ, ad omne fere genus morborum curandorum suauissimæ, ex experientia habentur; maxime, quæ sunt *Buda*, *Varadini*, *Trenschinii*, & in *Sclauonia*.

CAPVT DECIMVM NONVM.

De Residuis Hungariæ Commoditatibus.

AVri, argenti, ferri, cupri, stanni, *l)* vitrioli, marmoris, & rubri, & albi, maxima ibi copia. Alabastrum quoque est Hungaris pa-

b) In amne *Leytha*, qui ex Austriæ finibus adlapsus, Comitatum Mosoniensem, vbi est *Altenburgum*, siue *Ovár*, interluit.

i) Compendiosior hodie Antacæorum est captura. Neque enim, vel de pactis trabibus, vel machinarum tonitru, opus habent, ad proliciendos eos, pisces. Satis est, designatam Danubii oram, quam Hungarice

l) *Tanya* vocant, a stipitibus repurgatam habere, vt & iaci, & subduci sine offensa, retia possint. Qua de re alibi prolixè egimus.

k) Pleraque omnes recensuit *GEORGIVS WERNHERVS*, De Admirandis Hung. Aquis. quem vide, dum nostra de iis commentaria possis legere.

l) De Stanno ambigo.

De piscatione Hungarum.

De Thermis.

De Auro, & aliis metallis, atque lapidibus.

trium, qui aliquantum etiam plumbi habent, non tamen ad necessitatem regni ex omni parte sufficiens, quod hac de re ex Polonia aduehitur. Montes minerarum, metallorum, & ferri per Hungariam plurimi, qui non coluntur. At fodinæ aurariæ, & argentariæ, quarum nunc est usus, primum sunt, ut memoravi prope *Ciuitates*, quas *Montanas* vocant, nempe: *Cremniciam*, *Schemniciam*, *Bistriciam*, & loca eis vicina: tum in *Rybuou*, *Rosnauia* & *Smelnitia*; dein in *Riuulo Dominarum*; postremo in Transyluania. Cibinii, Cremnicæ, & Cassouæ, Hungariæ Ciuitatibus, cuduntur aurei, quos *Ducatos* vocant; monetæ autem argentæ puræ, tum in his iisdem semper, tum ubicunque, & in quot Regi, pro tempore commodum esse videtur, locis. Aurum est triplex, vnum reperitur inter lapides solidum, in massæ formam, natura satis defecatum, & purum. Quod alii quidem diuersa in magnitudine; ego vero ad quantitatem habui oui gallinacei, ponderis supra centum ducatorum. Reperitur idem etiam magnitudine nucis & lapillorum. Alterum extrahitur artificio ex mineris, aurum, argentum, & cuprum simul complectentibus. Quod vero est tertium, ex fluuiolorum (qui præter *Aranyas* fluuium, de quo supra meminimus, sunt plures) alueis arenosis expurgatur, quod *arenosum*, siue *lauatile*, ex ipsa re vocant. Primum, & vltimum genus, gignit Transyluania; medium, aliæ Hungariæ, *m*) ut supra relatum est, partes. Qui videntur, certo dicunt, in *Scepustio*, *n*) in quo etiam vitriolum destillat, esse fluuiolum, qui ferrum injectum, in speciem & materiam cupri transmittat. Nec hoc taceo, esse in Hungaria tefram viscosam, in modum ceræ, ex qua luminaria, facesque & lucernæ fiant, insuauiter tamen olentes.

Triplex
auri ge-
nus.

Aqua
Cypriæ.

Montes
salis.

§. II. Montes salis fossilis sunt plurimi: inter quos, qui nunc coluntur in Transyluania, sunt quinque, prope oppida: *Vizakna*, *Thor-da*, *Dees*, *Seek*, *Kolos*: in Maromarusio vero vnus & alter prope *Róna* oppidum. Loca hæc vocantur *Camera*, præfecti vero *Camerarii*. Alteræ vero sunt in Transyluania, quæ spectant ad *Fiscum Regium*: alteræ in Maromarusio sunt, *Reginæ Hungariæ*, ex donatione propter nuptias. Cæteri salis montes, qui plurimi sunt, ut lucrum Regi, & Reginæ ex iam dictis accrescat, vetiti sunt sub graui pœna coli, præter Regis consensum, atque arbitrium. Idem fit etiam in montibus, aurum, argentum, & mineras producentibus, qui vltra prædictos sunt plurimi. Sal, qui in *Transyluania* effoditur discinditurque, per duo flumina, *Maros* & *Sámos*, nauigio vsque *Tibiscum* amnem euehi, hinc ad varias *Cameras* Regias per totam Hungariam distribui, venundarique solet. *Maromarusius* vero, partim curribus, quorum quemlibet boues in sedecimum, & vltra iuncti ordinem, partim naui, ad superiores Hungariæ

m) Sunt & *Danubii*, atque *Grani*, & aliorum fluuiorum arenæ, auri feraces, sed fere neglectæ. Ut taceamus *Germinans* illud *Aurum*, quod in vineis *Tokaiensibus*, viti; in agro *Vetusoliensi*, culmis hærescit quandoque.

n) Aquæ nimirum Cypriæ *Smelnitzen-ses*, eximii redditus. Quibus merito accensueris, eas, quæ in *Valle Dominorum*, ad *Neosolium* scarent. *Aquas* autem Cyprias, ab ære Cyprio dicimus, quo sunt saturæ. Metallici, *Cziment Wasser* vocant.

gariæ partes, quæ sunt citra *Tibiscum* superiorem, ad *Cameras Reginales*, in usum earum, & illis vicinarum regionum, aduehitur. Hoc sale Hungarico, non modo Hungari, sed & Seruiani, Bosneni, & Turcæ vtuntur. Sunt & in Transyluania prope *Kolos*, riuuli o) salsi, ex montibus decurrentes, quorum aqua vtuntur rustici, in condimento ciborum, manifesto argumento, optimum exinde sal, si paululum adniti velint, coqui posse. quod ne tentare quidem cogitant, alterius satis magna copia exuberante.

§. III. Totius huius Hungariæ Regnum, continet in se, nostro hoc tempore, diuersas nationes; Hungaros, Alemannos, Bohemos, Sclauos, Croacos, Saxones, Siculos, Valachos, Rascianos, Cumanos, Jazyges, Ruthenos, & iam postremo Turcas: quæ omnes, differenti inter se vtuntur lingua, nisi quod aliqua vocabula, propter diuturnam consuetudinem, atque mutuum commercium, aliquam habere videantur similitudinem & symphoniam. In valle Agriensi, aliquot pagi incoluntur, habiti pro coloniis *Eburorum*, qui nunc *Leodienses* dicuntur, olim eo traductis. Horum incolæ, in hodiernum diem *Gallicam* solent. Quo autem tempore, aut eo traducti sint, aut sponte migrarint, haud satis p) compertum habeo.

Quot lin-
guæ, &
nationes,
sint in
Hunga-
ria tota:

Eburo-
rum co-
lonia.

§. IV. Alius est etiam pagus, inter *Maros* & *Keûres* fluuios, extra q) Transyluaniam, cui nomen est *Simánd*, qui accolæ fere omnes habet claudos, cæcos, homines, vel cruribus, vel brachiis contortis, vel alia corporis fæditate insignes. Eo sanum neminem admittunt: qua re, & quod sint corporis deformitate conspicui, maxime gloriari videntur. Non id quidem, ferente natura, sed quod fama est, infantes r) recenter natos, a parentibus, aut excæcari, aut ipsorum ossa, compaginesque membrorum, quo sint ipsis, deformitate corporis, non inæquales, interuerti. Hi ab initio, ut quemadmodum corporis habitu, ita etiam idiomate, ab aliis differrent, propriam sibi linguam, qua inter se loquerentur, a nemine externo, nisi suo ciue intelligibilem, quam nostri, *Cacorum Linguam* vocant, confinxerunt. Hacque vtuntur prærogatiua, ut sint ab aliis oneribus cæterorum Hungarorum perferendis, liberi, atque per omnes regni partes, canticibus mendicalibus, victum, quæstumque sibi, & suis faciant. Hominum genus, turpe, infame, & omnibus cruciatibus dignum: qui naturæ humanæ decorem, facto suo scelesto, dedecorant. A quo a Principibus nostris, siue aliis, maioribus rebus deditis, siue in amplo regno, id non aduertentibus, hætenus prohibiti non fuere; alioqui generi humano, non tantam infamiæ, deformi-

Caci, &
claudi,
in pago
Simánd,
propriam
habent
linguam.

Decad. I. Monument. I.

K

tatis.

o) Eiusdem naturæ, tametsi originis forte diuersæ sal est, qui in *Só-Vár*, apud *Sárosiensis*, excoquitur.
p) Ecquidem, reliquias fuisse crediderim, *Vallonum*, qui *FERDINANDO I.* aduersus Regem *IOHANNEM*, milita-

bant: nisi aliud nos, diplomata, aut eius ætatis schedæ, docuerint.
q) Accolarum nomine, *Incolas* vult dicere auctor; sicuti habuimus superius. *Simándi* locus, superat hodieque; non item monstra.

tatisque notam, inusturi. His a nobis, brevius modestiusque, quam Hungariæ est fertilitas, expositis, rem iam s) institutam adgrediamur.

NICOLAI OLÁHI,

Compendiarium suæ Aetatis

CHRONICON,

Ex manuscripto, nunc primum editum.

Sorte nova redit Hunnorum clarissima quondam,
Tempore quæ fuit Atilæ victoria Regis.

Llli clarissimo Regum fideri, MATTHIÆ de Hunyad, JOANNIS quondam, inclyti regni Hungariæ Gubernatoris filio, per Dionysium Cardinalem, Archi-Episcopum Strigoniensem, regalis corona imponitur, Anno CHRISTI MCCCCLXIV. Die 29. mensis Martii.

ANNO CHRISTI MCCCCLXV. Die 1. Februarii, DIONYSIVS de Zeech, Archi-Episcopus almæ Ecclesiæ Strigonienfis, obiit.

Anno Domini MCCCCLXVII. die 1. Julii, Venerabilis Magister D. D. Cantor & Vicarius Strigonienfis obiit: qui alias fuit auditor causarum Socii Concilii Basiliensis.

Anno Domini MCCCCLXXII. IX. die mensis Augusti, JOANNES Archi-Episcopus Strigonienfis, obiit.

Anno Domini MCCCCLXXIII. die XVIII. Julii, Martinus de Pesth, Canonicus Quinque Ecclesiarum, spiritum exhalavit.

MATTHIAS REX, mortuus Viennæ, Anno MCCCXC. & sepultus in Alba Regali.

NICOLAVS OLAHVS, Archi-Episcopus Strigonienfis, natus est Cibini, ciuitate principali Saxonum Transyluanie, in mense Januario, Anno Domini MCCCXCIII.

LVDOVICVS, Vladislai Regis filius, natus Budæ, ex ANNA Regina, Anno MDVI.

MARIA Regina sponsa eius, nata fuit Anno MDV.

Dictus NICOLAVS OLAHVS, Anno MDX. in mense Maio, venit ad aulam Vladislai Regis.

Anno MDXIV. Bellum cruciatum, siue rusticum, ortum fuit.

r) Crederes, imitatione Hunnorum, id factitasse Simandienfes; de quibus AMMIANVS MARCELLINVS Lib. XXXI. Cap. II. p. 473. edit. Jac. Gronouii, Lugduni Batau. An. 1693. fol. sic scribit: Quoniam, ab ipsis nascendi primitiis, infantum altius sulcantur genæ, ut pilorum vigor tempestius emergens, corrugatis cicatricibus hebe-

retur, &c. Sed contra se res habet. Nam, Hunni quidem, lacerabant infantum genas, ut truci essent adpectu: Simandienfes, corrumpebant suos, deturpabantque, ut mendicabula facerent.

s) ATTILAM intelligit: qui, quod in omnium est manibus, editione nostra, iam quidem non eget.

VLADISLAVS, Rex Hungariæ, mortuus est Budæ, Anno MDXVI. & sepultus in Alba Regali. Quo anno NICOLAVS OLAHVS, factus est Secretarius Georgii Zathmár, Episcopi Quinque Ecclesiensis.

Idem NICOLAVS OLAHVS, Anno MDXVIII. creatus in Canonicum Quinque Ecclesiensem, in mense Julio.

THOMAS BAKOCZ de Erdeödi, Cardinalis Strigonienfis, mortuus in mense Iunio, An. MDXXI. cui successit GEORGIUS Zathmár, eodem anno.

Eodem anno, MARIA Regina, deducta in Hungariam, excepta fuit Budæ, a Rege LVDOVICO, in mense Iunio.

SOLYMANNS Imperator Turcarum, primo in Hungariam, eodem anno venit, & Nándorálba, siue Belgrádium, ab eo obsessum, a Blasio Oláb, & Joanne Morgay, propter victualium inopiam, Vigesima nona Augusti, ei deditum est. Qui tamen detruncati fuere, contra fidem eis a Turca datam.

NICOLAVS OLAHVS, An. MDXXII. creatus est in Ecclesia Strigonienfi, Archi-Diaconus Comaromienfis, & Canonicus Strigonienfis.

Anno MDXXIV. Georgius Zathmár, Archi-Episcopus Strigonienfis, Budæ, septima die Aprilis mortuus, cui successit LADISLAVS Zalkanus, VI. Maii.

Dictus NICOLAVS OLAHVS, d. XVI. Martii An. MDXXVI. creatus est in Secretarium, & Consiliarium LVDOVICI Regis; & postea eiusdem Regis voluntate, similiter Mariæ Reginae XXI. Martii.

LVDOVICVS Rex, in confictu ad Mobách, cum Solymano Turca habito, periit anno eodem MDXXVI. Die XXIX. Augusti; ubi simul perierunt: Ladislaus Zalkanus, Strigonienfis; Paullus Tomory, Colocensis Archi-Episcopi; Franciscus Beréni, Waradiensis; Philippus Moræ, Quinque Ecclesiensis; Blasius Pacey, Jaurinensis; Georgius de Zápolya, Comes Scepusiensis, Frater Joannis Regis; Joannes Drágfy; Thomas Zeechy, & Matthias Zluny, Comes de Zlun: ac infiniti nobiles potiores in Hungaria.

Eodem anno, Solymanus victor, post confictum ascendens, ciuitatem Budensem, cepit, combussit, & arcem, integram quidem, sed vacuam reliquit, in mense Octobri.

Eodem anno, Serenissimus FERDINANDVS, Archidux Austriæ, electus & coronatus est in regem Bohemiæ: & in Hungaria quoque Posonii electus in regem Hungariæ.

Eodem similiter anno, JOANNES Rex, in Tokay, per alteram factionem, præelectus est in regem, qui antequam coronaretur, corpus Regis LVDOVICI, quod Regina MARIA Albam Regalem deduci fecerat, in mense Nouembri, ibidem fecit sepeliri.

ANNO MDXXVII. præfatus Serenissimus Rex FERDINANDVS, in mense Julio ingressus Hungariam, cum exercitu exceptus est in Ovár, prima die mensis Augusti. quo die natus filius suus Viennæ, Serenissimus Maximilianus, nunc Rex Bohemiæ; & postea Buda ei tradita, vigesima Augusti, & in Alba Regali, die Dominico, ante Festum S. Martini, in mense Nouembri, coronatus est.

Eodem anno, NICOLAVS OLAHVVS, factus est Custos, & Canonicus Ecclesiæ *Alba Regalis*.

Anno MDXXIX. reuersus *Solymannus* secundo, *Buda* rursus capta, *Viennam* frustra obsedit.

Anno MDXXXI. Serenissima regina MARIA, voluntate CAROLI V. Imperatoris, fratris sui, ex Lincio fuit profecta, in mense *Martio*, ad gubernationem Flandriæ suscipiendam. Cum qua etiam NICOLAVS OLAHVVS simul profectus fuit.

Anno MDXXXII. *Solymannus*, tertio in Hungariam reuersus, *Crisium* ciuitatem, Hungarice *Keiszegeb* vocatam, frustra obsedit, discessitque vigesima quinta die Septembris, non expectato aduentu Caroli V.

Anno MDXXXVIII. *Solymannus* cum exercitu contra Vayuodam Moldauiensem, quarto venit, in mense Augusto.

Anno MDXXXIX. NICOLAVS OLAHVVS, rediit ex Flandria *Viennam*, & Hungariam.

Anno MDXL. *Carolus*, Filius Cæsaris nostri FERDINANDI natus est: quo anno, etiam *Joannes* Sigismundus filius, JOANNIS Regis natus est.

JOANNES Rex, eodem anno mortuus in *Szászsebes*, vigesima prima Julii. cuius corpus, *Frater Georgius* Episcopus Varadiensis, XV. die Septembris, *Budam* adducens, postea sepeliuit in *Alba Regali*.

Anno MDXLI. *Solymannus*, Turcarum Imperator, quinto in Hungariam reuersus, *Budam*, e manibus Reginæ *Isabellæ*, pro se occupauit, vigesima sexta Augusti.

Idem *Solymannus*, An. MDXLIII. reuersus sexto in Hungariam, arce *Walpo*, XXIII. Junii, occupata, ingressus *Budam*, XXI. Julii; *Strigoniensi* arce, nostrorum turpi deditio, potitur, IX. die Augusti.

Serenissimus Rex FERDINANDVS, nunc Imperator, eodem anno, & mense Augusti, creauit NICOLAVM OLAHVVM, Pragæ in Episcopum *Zágrábiensem*, & Cancellarium Hungariæ.

Eodem anno, die IV. Septembris, *Alba Regalis* capta per Turcam.

Anno MDXLVII. Serenissima Regina ANNA ex partu *Joannæ* filiæ suæ, moritur Pragæ, die XXV. mensis Ianuarii, & ibidem sepulta, trigesima eiusdem mensis.

Serenissimus Rex FERDINANDVS, profectus Praga, tertia die Februarii eiusdem anni, ad expeditionem Saxoniam, conueniensque Fratrem suum Carolum V. Imperatorem, in oppido *Hirsham*, intrauit in ciuitatem *Egram*, & illinc XIII. die Aprilis discedentes, auxilio mille equitum Hungarorum, profligauimus & cepimus, vulneratum in facie, *Joannem Fridericum Ducem Saxonie*, vltra oppidum *Mylpergh*, XXIV. die mensis Aprilis, quæ fuit dies *S. Georgii*. Ac deinde IV. die sequentis mensis Maii, *Vittembergam* ciuitatem obsedimus, ac XXIX. eiusdem mensis cepimus; ac reuersi Pragam, II. die Julii, *Pragenses*, vt aliæ ciuitates Bohemiæ rebelles, cum Baronibus aliquot, & Nobilibus, octaua die eiusdem mensis Julii, iuridico processu, per Maiestatem regiam, bene fuerunt castigati, decollatione non nullorum, & priuatione omnium bombardarum, & rerum bellicarum, ac confiscatione bonorum suorum.

Anno

Anno MDXLVIII. prima Aprilis, mortuus est *Sigismundus* Rex Poloniæ, Frater Vladislai Regis olim Hungariæ, patris *Ludouici* Regis.

Eodem anno MDXLVIII. creauit Serenissimus Rex FERDINANDVS Posonii, NICOLAVM OLAHVVM in Episcopum Agriensem, XXVIII. Nouembris; & postea ibidem publicauit, XII. Decembris.

Anno MDXLIX. Serenissimus MAXIMILIANVS Archidux Austriæ, electus est Pragæ in Regem Bohemiæ, XIX. die Februarii.

Eodem anno D. PAVLLVS de *Varda*, Archi-Episcopus, Strigoniensis XII. die Octobris, annum agens Sexagesimum sextum, *Posonii* mortuus est, & ibidem sepultus.

Anno MDLII. Vesprimium, prima die Junii Turcis proditum; & *Dregbel*, IX. Julii, per Turcas expugnata; *Themesvár* quoque XXVII. eiusdem mensis, decollato ibidem *Stephano Lossónzi*, Comite & Capitaneo eiusdem arcis.

Eodem anno, capto fortalitis *Zolnok*, arx Agriensis, per *Amhatb Passam*, & *Beglerbegum* obsessa est, & oppugnata, quadraginta duobus diebus, virtute tamen & fortitudine *Stephani Dobó* de *Ruska* ac *Stephani de Mecbke*, Capitaneorum, ac aliorum seruatorum NICOLAI OLAHI Episcopi Agriensis, cæterorumque militum regionum, viriliter defensa.

Anno MDLIII. die VII. Maii, Sacra Maiestas Romanorum & Hungariæ Rex, *Sopronii*, in publica dieta, creauit & publicauit NICOLAVM OLAHVVM, Archi-Episcopum Strigoniensem: quo anno, XXV. Junii, Serenissimam etiam Dominam *Catharinam* filiam suam, viduam Ducis Mantuæ, Serenissimo Regi Poloniarum, *Sigismundo Augusto*, desponsauit, *Viennæ*, ministerio ipsius Archi-Episcopi, in Monasterio Fratrum *B. Augustini*.

Dominus *Thomas Nádasdy*, Posonii creatus in *Palatinum*, & nomine regio publicatus, per NICOLAVM OLAHVVM, Archi-Episcopum Strigoniensem, VX. die mensis Aprilis, An. MDLIV.

FRANCISCVS WYLAKY, Episcopus Agriensis, mortuus *Posonii*, prima Februarii, Anno MDLV.

Caposvár periit, die XIV. Septembris, Anno Domini MDLV.

Anno Domini MDLVI. die XIII. Junii, obsessa *Szygeth* frustra, & vigesima septima Julii, fuit obsidio soluta.

Eodem anno, MATTHIAS ZABERDVVS Episcopus Varadiensis, vir bonus, & militaris, mortuus est XII. die mensis Augusti, Varadini.

Eodem anno, Cæsar CAROLVS V. quinquagesimum agens annum, ex *Hollandia* discessit in *Hispaniam* XVII. die mensis Septembris, qui eturus in monasterio.

MATTHIAS, filius Maximiliani Regis Bohemiæ, natus *Viennæ* XIV. Februarii anno MDLVII.

Diuus FERDINANDVS, Carolo Quinto, fratre eius cedente Imperio Romano, *Franchfordiæ*, electus Imperator est in locum fratris, XIV. Martii anno MDLVIII.

Decad. I. Monument. I.

L

Ad

FINIS.

*Ad Emtozem,
Monitiuncula.*

CUm Monumenta huius collectionis singula,
temporis successu, figillatim edenda erunt;
e re emtoris cuiusque fuerit, non ante, Biblio-
pego tradi chartas, quam integrum, iustæ mo-
lis, volumen, conficiatur.

CELSISSIMO AC REVERENDISSIMO
SACRI ROMANI IMPERII PRINCIPI,
DOMINO DOMINO

EMERICO,

E COMITIBVS ESZTERHÁZY DE
GALANTHA, ECCLESIAE METROPOLI-
TANAE STRIGONIENSIS ARCHIEPISCOPO, SACRAE
SEDIS APOSTOLICAE LEGATO NATO, PRIMATI REGNI HVNGA-
RIAE, EIVSDEMQUE SVMMO ET SECRETARIO CANCELLARIO, CO-
MITATVS STRIGONIENSIS SVPREMO AC PERPETVO COMITI,
SACRAE CAESAREAE REGIAEQVE MAIESTATIS ACTVALI
INTIMO STATVS ET CONSILII REGII LOCVM TENEN-
TIALIS HVNGARICI CONSILIARIO,

Nec non,

VNI E IVDICIBVS TABVLAE SEPTEMVIRALIS, &c.

DOMINO DOMINO

BENIGNISSIMO,

PROSPERITATEM!

CELSISSIME PRINCEPS,
DOMINE, DOMINE
BENIGNISSIME!

St hoc in virtutibus TVIS, quæ & multæ sunt, & dignæ, eo, ad quod TE euexerunt, fastigio, prorsus eximium; quod, sicuti perculum melioribus literis animum, ab ingenio & industria, nactus IPSE es: ita, singulari beneuolentia, complecti soleas hos, quibus labor omnis ætasque, in cultu bonarum artium, collocatur. Longus sim oportet, si benignitatem hanc TVAM, oratione velim explicare: adeo, & multifaria est, & plurimis passim locis, cumulatissime prodita. Nemo est enim vero, eruditorum, qui se TIBI, intimavit penitus, & cuius studia, ad communis utilitatis procurationem adtinent; quin eum, bene liberaliterque acceperis, iuueris ad hæc consilio, quemadmodum Musis, dura hac tempestate, cum fructu queat operari.

Quo-

Quoties in animum venit, reminisci; venit autem sæpe ac multum; qua, CELSISSIME PRINCEPS! bonitate, destinationum mearum rationes, impedimenta item & remoras, explicantem, non audiueris modo; sed viam quoque, expediendarum difficultatum, commonstraueris: non possum non, iucundam habere eam recordationem, & coniunctam cum tacita quadam grati animi significatione: vt non sint mihi e longinquo arcessendæ causæ, quibus, siue excusum, siue defensum, hanc audaciam meam, quod sustinuerim, chartaceo cum munere, in TVVM, BENIGNISSIME PRINCEPS! conspectum venire.

Diu, profecto est, cum cepi consilium, palam profitendi, quantum TIBI, Benignitæque TVAE, debeam, in illo potissimum opere, quo res Hungaricas, eo illustratum. Præterquam enim, quod non vno monumento, ex diplomatibus, tabularii TVI, depromto, exaggeratiora esse voluisti commentaria mea: spem mihi haud dubiam facit, mirifica TVA virtus, cumulationem in dies fore, Bonitatem TVAM, erga studia hæc mea, vnice, ad res patriæ eruderandas ornandasque, comparata.

Atque istud est, CELSISSIME PRINCEPS! quod inuitauit me, immo coegit, vt, qualicunque hac, demississimi obsequii testificatione, ad posteros perscriberem, quantum munificentia TVA profecerim, in vasto illo instituto, quod DEI, & CAESARIS beneficio, moliri pergo. Nunc, CHRONOLOGIA est, *Rerum Hungaricarum & Transiluanicarum*, quam TIBI, BENIGNISSIME PRINCEPS! venerabundus offero; ab homine, non indocto, & apud STEPHANVM BATHORY, gloriosissimum deinde Poloniarum Regem, gratiofo, missa in compendium.

Suscipe

Suscipe eam, CELSISSIME PRINCEPS ! dum
maiora suppetant, more TVO, benigne; & tenuitatem
meam, in his porro habe, qui, cum litterarum, in TE
amorem, pro eo, ac decet, dilaudare nequeunt; gesti-
unt tamen, eum, qua se cunque dat occasio, posteri-
tati cognitum facere, atque suspiciendum. DEVS
TE, commendatum Sibi habeat, magno, cum vni-
uersæ patriæ, tum meliorum artium, ornamento. Ita
vouet ex animo,

CELSITVDINIS TVAE,
DOMINE DOMINE,
BENIGNISSIME!

obsequentiſſimus,

MATTHIAS BEL.

MICHAELIS SIGLERI
CHRONOLOGIAE
RERV HVNGARICARVM,
TRANSILVANICARVM, ET VICI-
NARVM REGIONVM,

LIBRI DVO,

*nunc primum in lucem
editi.*

DECADIS I. MONVMENTVM II.

*Temporum vicissitudines ,
ex vero cognouisse ,
Gradus est ad prudentiam.*

Ad Lectorem Philohistora.

DE MICHAELE SIGLERO, cuius CHRONOLOGIAM nunc edo, non habeo dicere amplius, quam quod ille, de se, in epistola nuncupatoria, ad STEPHANVM BATHORII, Transilvaniae Principem, postea Regem Poloniae laudatissimum, professus est. Fuit nempe, *Syndicus Cibiniensis*, uti eam adpellat, *Reipublicae*: vir utique doctus, & rerum patriae, non amans minus, quam gnarus. Vfus est, manu exarato eius codice, WOLFFGANGVS BETHLENIUS, in Libris Historiarum, quos, de rebus potissimum Transilvanicis, conscripsit. Enim vero, eadem, non raro, verba, in rem suam vertit, quae in SIGLERO leguntur: quod indicio est, fuisse hanc eius opellam, non plane nullius pretii, apud scriptorem, oppido sagacem & adcuratum. Ea vero, BETHLENI, de nostro, existimatio, in spem me vocat, fore, ut gratam acceptamque sint habituri, eius editionem, docti, atque in his, cum primis Transilvani. Nam, ciuiles, iuxta & ecclesiasticos motus, infelicis tunc regionis, ex vero describit. Ergo, cum fidem sequi debeat historia, non fauorem; SIGLERVS noster, nulli non Philohistori, maiorem in modum se adprobabit.

Jam & illud dicendum est, quemadmodum se nostris cime-
liis, insinuauerit. Accepimus eum, a SAMVELE BOHVSS, caussa-
rum patrono, & docto, & celebri, nostri item, a primis pueritiae
annis, amico, eodem illo exemplari, quod STEPHANO BATHO-
RIO, auctor dedicauerat. Notas cumulare, superuacuum putaba-
mus, ne breuitatem doctam, oneraremus explicatione non ne-
cessaria.

Reliquum est, ut TE rogem, in maiorem modum, *Lector*
Erudite, velis hos nostros conatus, æqui bonique consulere. Pa-
triae causa suscepti sunt; communem patriam neget oportet, qui
eos non iuuerit. Vale, & cœptis faue, accepturus proxime,
Decadis huius Primæ, Monumentum Tertium. PISONII, Pridie
Calendas Apriles, Anno MDCCXXXV.

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI,
AC DOMINO, DOMINO
STEPHANO BATHORI,
DE SOMLYO,
VAIVODAE TRANSYLVANO, ET SICVLORVM
COMITI, &c. &c.
PRINCIPI ET DOMINO SVO CLEMENTISSIMO.

MICHAEL SIGLERVS, Notarius Reipubl. Cibiniensis,
S. P. D.

Cum viderem, ILLVSTRISSE PRINCEPS, omnium Statutum Ordinumque homines, nuper, sub felicissimum, *Celsitudinis* Tuæ, in urbem Cibiniensem ingressum, variis rationibus, iustam suam, cum publice, tum priuatim, lætitiā, contestari, ac sua studia & voluntates, Tibi, tanquam Principi, diuinitus de patria merito, quam officiosissime, probare. Volui & ego, velut vnus de populo, qui in ditione & vrbe illa, natus ac educatus sum, non tantum *Celsitudini* Tuæ, de felici ingressu, deque salute, & incolumitate *Celsitudinis* Tuæ, toto pectore congratulari, sed etiam, propter admirationem sapientiæ, & virtutis Tuæ, *Celsitudinem* Tuam, omni officii genere colere, meamque obedientiam, gratitudinem, & pietatem, *Celsitudini* Tuæ, multis nominibus, iam olim debitam, obseruanter declarare. Huius vero meæ voluntatis, si specimen aliquod illustrius, *Celsitudini* Tuæ, vel tunc, exhibere potuissem, aut modo quoque possem, & perlubenter fecissem, & iamque lubentissime facerem. Nunc, cum præter istas, ingenioli mei primitias, nihil aliud, quod præstem habeam, *Celsitudini* Tuæ, CHRONOLOGIAE huius duas partes, qualicunque studio & diligentia mea, contextas & elaboratas, dedicare statui, nulla quidem doctrinæ fiducia, sed duntaxat, meæ pietatis, obedientiæ, atque officii significandi, gratia, præsertim cum sciam, Te, non solum ea humanitate esse, vt officia Tuorum subditorum, quantumvis exigua, boni consulas, sed etiam ea sapientia, vt statuas, iuuenilia ingenia, facilitate & benignitate Tua, excitanda esse: vt intelligant, sibi spes studiorum suorum amplissimas, in bonis principibus esse positas. Obsequenter itaque, *Celsitudinem* Tuam, obsecro, PRINCEPS Illustrissime, vt libellum hunc, in quo præcipue, res gestæ, tam Hungarorum, quam vicinarum gentium, ac prouinciarum, compendiose adnotantur, clementer accipias, tanquam testimonium, mei, erga *Celsitudinem* Tuam, studii atque obedientiæ. Quod si *Celsitudinem* Tuam, nostris istis studiis, fauere cognouerit, (Domino DEO auxiliante) & reliquas compendii historiarum patriæ nostræ partes, diligenter pertexerit. Interea me *Celsitudini* Tuæ, commendo, ac oro, vt *Celsitudo* Tua, me, studia & conatus meos honestos, clementer tueatur, siquidem, suo fauore dignos esse, iudicauit. Bene & feliciter *Celsitudinem* Tuam, valere cupio. Datæ Cibinii, prima die mensis Martii, Anno Domini, MDLXXII.

Illustrissimæ Celsitudinis Tuæ,

Subditus,

MICHAEL SIGLERVS,
Cibiniensis.

MICHAEL

MICHAELIS SIGLERI,
CHRONOLOGIAE
Rerum Hungaricarum, Transylvanicarum
& *Vicinarum Prouinciarum,*
LIBER PRIMVS.
CAPVT I.

Res gestæ Pannonum, Vicinarum Gentium, & Hunnorum.

ANNVS,
CHRISTI
366.

HUNNI, sub Valembero Rege, traiecta ad Cimmerium Bosphorum, Mæotidis palude, sedibus Gothos eiecerunt, & vniuersam Scythiam European, assiduis irruptionibus, domitarunt.

IMPERATO-
RES Romani.

VALENTI-
NIANVS, &
VALENS.

373.

Primus ingressus a) Hunnorum, ex Scythia in Pannoniam, sub sex Ducibus, seu Capitaneis, quorum I. ATTILA; II. CHEME; III. BUDA, & hi fratres *Bendegusfi*, vel vt alii volunt Mundizici filii, Cadarum genere nati fuerunt; IV. BELA, *Chyele* filius, ex Zomeiarum familia progenitus; V. CHEVE; VI. KADICHA; *Bela* fratres. Ex centum & octo tribubus, decies centena & octo millia hominum coacta, Pannoniam, eiecit Gothos, occuparunt. Primum enim Gothi, deinde Vandali, & postremo Hungari, in Hungariam, ingressi sunt: & hi postremi, terram retinuerunt, vnde & Hungariæ appellationem, tractus ille accepit.

378.

SARMATAE Pannoniam vastant.

380.

HUNNI, in Gothos exarserunt. Gothi, traiecto

381.

Danubio, a Valente Imperatore, sedes acceperunt.

395.

Hunni, Antiochiam obsederunt.

399.

Armenia, & partes Orientis, ab Hunnis, misere vastantur.

THEODOSIVS
Senior.

401.

HUNNI, Cheua duce, Pannoniam tranquille possident, publico tandem omnium consensu, (Cheua, & reliquis Capitaneis, in præliis superioribus absumptis.)

ARCADIVS,
& HONORIVS.

ATTILA, frater Budæ, vir acris ingenii, & rei militaris peritissimus, in supremum Capitaneum creatus est; & Ducis nomen, quinquennio habet.

447.

ATTILA, interfecto fratre Budæ, solus Regno potitur. Decad. I. Monument. II. L Is

a) BARONIUS, Annal. Tomo IV. ad annum CCCLXXVI. num. VII. coll. ad annum CCCCLIV. & CAROLVS SIGONIUS, de Occidentali

Imp. Lib. VIII. initio, p. m. 174. edit. Basil. A. 1579. for. quadrip. ad annum CCCLXXVI. primum Hunnorum egressum, referunt.

ANNVS,
CHRISTI

Is ex Hungaria, exercitum quingentorum trecentorum millium, duxit in Germaniam, & quam plurimas Vrbes potentissimas; *Basileam, Augustam, Argentoratum, Vornatiam, Coloniam*, & plures alias, diripuit. Inde, in Galliam progressus, *Aureliam*, Galliae Lugdunensis urbem, obsidione cinxit. Erat tum, in parte Galliae citerioris, Romanus dux, *Aetius*, qui, suis copiis, Francorum, (quorum Rex *Maroveus*,) & Gotthorum, (quorum Rex fuit *Theodoricus*,) vires coniungens, apud Tolosam, urbem Galliae, cum ATTILA, acri praelio, in campis Catalaunicis, *b)* conflixit. Pugna, ab exortu solis, in noctem usque duravit. ATTILA, amissis centenis octoginta millibus, in fugam conuersus, *Aetio*, Francis, & Gotthis, victoriam reliquit. *Theodoricus*, Rex Gotthorum, in eo praelio cadit. Postea *Attila*, collectis in Hungaria viribus, & reparato exercitu, Italiam inuadit, *Aquileiam*, post longam obsidionem, diruit, *Tergestum*, *Paduam*, *Veronam*, *Mediolanum*, & *Ticinum*, vastat, & se, *flagellum DEI* nominat, usurpato sibi hoc titulo: *Attila, Bendeguz filius, magni Nemrotb nepos, in Engaddi nutritus, DEI gratia, Rex Hunnorum, Medorum, Gottborum, Dacorum, metus Orbis, Flagellum DEI.*

VRSVLA, Virgo Britannica, cum XI. M. comitibus, ab Hunnis, Coloniae interficitur.

4 5 7.

ATTILA, qui primum, *Valentiniani* filiam, in uxorem habuit, confecto bello Italico, in Pannoniam reuersus, alteram uxorem, *Micholdim*, Bactrianorum Regis filiam, duxit. Nocte vero nuptiali, *Attila*, temulento atque alte stertenti, maxima vis sanguinis, per nares erupit, atque ita supinus, multitudine cruoris suffocatus, fato concessit, anno, ab ingressu Hunnorum in Pannoniam, LXXXV.

Filii Attilae: ALADAR, mortuus est, nulla post se relicta prole; CHABA, post obitum patris, relicta Pannonia, reuersus est in Scythiam; ERNACVS, succedens patri, regnat annis III.

4 5 8.

ERNACVS, & DVRRICHVS, filii Attilae, Hunnis praesunt; sed, de successione inter se dissidentes, ab Ostrogotthis, bello superati, se cum Hunnis, ex Pannonia, in Scythiam recipiunt; in vltima vero Dacia, quae Transylvania vocatur, ora, remanserunt tunc, quaedam Hunnorum reliquiae, se Siculos, pro Scythulis, nominantes.

CAPVT

b) De Catalaunicis campis, infra, in LVVENCII Attila, erit disputandi locus. Neque enim, tam facile est eos de-

signare, quam cum vulgo creditur. Quid? quod tota Attila historia, tam est intricata, quam quae maxime.

IMPERATO-
RES Romani.
MARTIANVS.

CAPVT II.

IMPERATO-
RES Romani.

Ostrogothi, Rege Valamiro, deuictis Hunnis, Pannoniae imperant, Annis LXVIII.
quorum Reges fuerant:

4 6 0.

VALAMIR, Ostrogotthorum Rex, pulso *Ernaco*, Pannoniam obtinet. Regnavit ibi, annis. IV. Est in sede *Zazváros* adhuc hodierna die, pagus *Valamir*, quem ab hoc rege nomen accepisse, volunt.

LEO I.

4 6 4.

THEODOMERVS, qui aliis *Tindemerus* vocatur, fratri *Valamiro*, in regno successit; imperat Annis XI.

4 7 5.

THEODORICVS, filius *Theodomeri*, Ostrogotthorum Rex, annis L. Is, *Odoacrum*, *Herulum*, siue *Saxonem*, qui Regis nomen, in Italia assumpsit, ad *Veronam* vincit, & Italiam, annis XXXIII. obtinet.

4 8 8.

THEODORICVS, a *Zenone* Imperatore, consulari dignitate, ornatur.

4 9 7.

THEODORICVS Rex, *Rauennam* ingressus, *Odoacrum*, molientem sibi insidias, interemit.

5 1 5.

HVNNI, *Caspas* portas egressi, *Armeniam*, *Cappadociam*, *Galatiam*, & *Pontum*, populati sunt.

IVSTINVS.

5 2 3.

ZELIOBES, Hunnorum Rex, accepta pecunia, Romanis & Persis, auxilia fert; & a *Cauade*, Rege Persico, occiditur.

Longobardi, expulsis Ostrogotthis, Pannonia potiti, Annis XLII.

5 3 9.

HVNNI, Europam inuaserunt, & ad *Byzantium* usque, omnia depopulati, *Potidaeam* euerterunt, & CXXM hominum captis, domum rediere.

5 4 4.

HVNNI, *Illyricum* inuadunt.

5 5 1.

HVNNI, Romanorum terras vastant, *Macedoniam* & *Thraciam* populantur.

5 6 7.

HVNNI, *Thuringiam* inuadunt, sed a *Sigiberto*, Francorum Rege, victi, & expulsi sunt.

IVSTINVS II.

5 6 8.

LONGOBARDI, Pannonia Hunnis relicta, Italiam intrant. Pannonia, Calend. April. Longobardi exeunt.

5 6 9.

AVARIVS, Hunnorum Rex, Pannoniam a Longobardis, ex pacto accepit. Regnat annis XXIX.

5 7 7.

HVNNI, iterum a *Sigiberto* victi, foedus cum eo paciscuntur.

5 8 1.

CHAIANVS, qui, & aliis *Chacamius* (*Bajanus*, *Chaganus*,) dicitur, Rex *Anarum*, seu *Hungarorum*, vir magnae potentiae, & magno usu, militiae celebris. Hic, occupato *Sirmio*, ad *Anchyalum*, quae aut *Varna* est, aut oppidum vicinum *Varnae*, processit; sed a *Mauricio*, recepto *Anchyalo*, repellitur.

MAVRICIVS
Cappadox.

5 8 3.

5 8 8.

CHAIANVS, *Mysiam*, *Scythiam*, & *Thraciam* inuadit, &

ANNVS, CHRISTI	IMPERATO- RES ROMANI.
	& Commentioli, Orientalis praefecti perfidia, duodecim millia Romanorum, capit, templa delet, & ossa Martyrum, ex monumentis eiicit.
593.	CHAIANVS, Thraciam denuo populatur.
600.	Idem CHAIANVS, Dalmatiam inuadit, XL. vrbes diripit, a Prisco praefecto superatus, amissa praeda & exercitu, ad propria redit.
602.	CHAIANVS, tertia vice, hoc vnico anno victus, quarta tandem clade accepta, regno Pannoniae exuitur. Atque ita Pannonia, tandem Orientis imperio subiecta, variis, per annos CXLII. est agitata casibus.
623.	Regnum Saracenorum coepit. <i>Mabomet</i> Arabum, Saracenorum dux & propheta, potens fit.
677.	HVNNI, Constantino Copronymo imperante, septem itineribus, totidemque exercitibus & ducibus, ex Scythia iterum emigrantes, per longum iter, in Transylvaniam veniunt, ibique, tentoria figunt; ex quo facto, quidam volunt <i>Transylvaniam</i> vocari, regionem septem castrensem. Postea Pannoniam repetunt, & <i>Zuatopolugem</i> , (qui & <i>Suaten</i> dicitur,) cum Polonis, in Pannonia late regnantem, bello, duce ARPAD vincunt, atque ita, priores sedes occupant.

CAPVT III.

Secundus Ingressus Hunnorum, in Pannoniam, sub Septem Ducibus, quorum haec sunt nomina:

ARPAD, filius Almi, prognatus ex Elendo, filio Vgek, qui ex Edo, Edus autem, ex Chaba, filio Attilae, genitus.

II. ZABOLCHVS, dux alter, vnde *Chakiorum* familia. Hic, in Pannoniae agro, confedit, vbi antiquitus, oppidum *Chakvár* fuit, *Andrea*, *Bela*, & *Leuenta*, temporibus, dirutum. Ab hoc, *Comitatus de Zabolch*, nomen accepit.

III. GYVLA, a quo *Albam Juliam*, in Transylvania restauratam, & familiam *Gyulay*, propagatam adserunt.

IV. CHVNDVS, aliis KEVVD, ad amnem *Nyrin*, castra fixit, a quo gens *Kendia* deducta.

V. LEHEL, qui eiectis *Bulgaris*, Mysiam occupauit, & ab hoc, *Zuardorum* familia promanasse dicitur.

VI. VERBVLVS, ad lacum Pannoniae, quem *Balatbonem* appellant, confedit.

VII. VRSVS, septimus dux, in agro *Sejó* constitit. Ceterae Hunnorum familiae, pro arbitratu suo, sedes, vltra citraque Danubium, sibi inuenere.

Genea-

Rerum Vngaricarum Lib. I. Cap. III.
Genealogia, Praecipui Ducis, Arpad.

ANNVS, CHRISTI	IMPERATO- RES ROMANI.
	ATTILA.
	CHABA.
	EDVS.
	VEGECVS, alias <i>Vgek</i> .
	ELENDVS.
	ALMVS.
	ARPADVS.
	ZOLTHAN.
	TOXIS.
	GEYSA. MICHAEL.
	Hic primus, inter Vngaros fidem Christianam amplexus, & a <i>S. Adalberto</i> Episcopo, baptisatus est. Ex eo natus.
	S. STEPHANVS, Rex Hungariae.
	LADISLAVS CALVS, & Vasul; ex Ladislao, <i>Andreas: Bela: Leuente.</i>
750.	HVNNI, Bohemiam & Morauiam regiones, quas dux <i>Vratislaus</i> regebat, inuadunt.
791.	Bellum <i>Caroli Magni</i> , cum Hunnis e) grauissimum, quod octo fere annis durauit. Vbi vires Hunnorum, ita sunt adtritae, vt, viuenti Carolo Magno, & posteris suis, obsequia praestiterint.
865.	Hunni, d) & Bulgares, Christianum nomen suscipiunt.
903.	HVNGARI, excusso tam longae seruitutis iugo, rebelles fiunt, Morauiam subigunt, Bauariam diripiunt, omnia crudeliter vastant, & in terrorem, sanguinem interfectorum, potant. Sed, a Ludouico III. quarto Idus Augusti, continenti trium dierum praelio, caduntur.
906.	Hungari, in Morauia, grauissime caesi.
908.	Bauariam, Vngari, iterum diripiunt, assiduis depopulationibus, & caedibus, omnia late replent.
909.	Saxonia, & Thuringia, ab Hungaris crudeliter vastatur.
	Decad. I. Monument. II. M HVN.
	e) Abares fuerunt, sed Hunnorum consobrini.
	d) Fuit haec, <i>Abaram</i> ad Christum accessio, CAROLI M. pietate, post subactos hostes, procurata; sed temporaria tantum, ob infidiae gentis inconstantiam.

ANNVS,
CHRISTI9 1 3.
9 2 2.

HUNGARI, apud Enum fluvium, a Germanis & Ba-
uaris, profligantur.

HUNGARI, post finitas nouennales inducias, excur-
sionibus Saxoniam depopulantur. His occurrit, Hen-
ricus Auceps, ad oppidum Mersburgum: vbi amplius
40000. Hungarorum, internecione deletis, reliquos fu-
gatos, tota Germania exegit. Alii, hanc Victoriam ac-
cidisse volunt, anno 934. a nato Christo, Hungaris vi-
delicet, a Saxonibus, & Thuringis, tributum postulan-
tibus.

9 2 6.

Salardus, Hungarorum dux, Italiam ingressus, Pa-
pam, igne cremavit.

9 4 8.

Toxis, Hungarorum dux, diui Stephani Regis auus,
cum incredibili copiarum adparatu, Italiam inuasurus,
acceptis a Berengario decem modis pecuniae, Italiae pe-
percit, &, in Hungariam rediit.

9 5 5.

HUNGARI, Otthonis Imperatoris potentiam, assiduis
bellis adritam rati, copiis denuo, quantis antea nun-
quam, per Bauariam, duce Geysa, in Germaniam, po-
pulabundi, irrumpunt. Ottho cum his, ad Lycum flu-
uium, non procul ab Augusta, congregitur, quarto Idus
Augusti, totumque hostilem exercitum, insigni strage
afficit. Tres Hungarorum duces, capti & suspensi. Con-
radus, dux Bauariae, gener Imperatoris, cum aliis prae-
stantibus viris, in eo confictu, occubuit.

CAPVT IV.

Post Geysam Ducem, Res Hungariae, quae
per annos CCIV. fere per Duces, seu Capitaneos,
tantum administratae fuerant, facta innoua-
tione, deinceps per Reges gubernari
coeperunt.

9 6 9.

S. STEPHANVS, qui fuit primus Rex Hungariae,
Auo Toxe, Patre vero Geysa, nascitur Strigonii, & a S.
Adalberto Episcopo, & Theodato Comite, de Sacro Ba-
ptismi fonte lauatur.

9 8 4.

Boleslaus, Dux Bohemiae, uxorem ducit Judith, Fi-
liam Geysae Ducis Hungariae.

9 9 7.

GEYSA moritur. Stephanus filius, Ducatum accipit
Hungariae, annis tribus.

1000.

STEPHANVS, Rex Hungariae I. Is Christianae fidei fun-
damenta in Hungaria iecit, & varias leges & edicta tu-
lit, de sicariis, homicidis, adulteris, latrocinis, & de
furtis, capitalia supplicia promulgauit. CVPAN Ducem
Simigiensem, profligauit. A religiosa in fide Christiana
perseuerantia, cognomentum Sancti accepit. Regnavit
Annis XXXVII. integris, & aliquot mensibus.

Ecclesia

IMPERATO-
RES RO-
MANI.CONRAD. I.
HENRICVS
Auceps.ANNVS,
CHRISTI

1002.

Ecclesia Strigoniensis fundata, nomen metropoli-
tanæ accepit.

Templum Diuæ MARIAE Virginis, in Alba Regali, vbi
Reges coronantur, & vbi Regum Hungarorum corpora
sepeliuntur, fundari coepit.

Bellum ciuile, inter Regem Stephanum, & Gyulam,
auunculum, ob religionem. Hoc tempore Transylua-
nia Hungariae adiecta est, Gyula Duce, cum vxore &
liberis, capto.

GISELA, Henrici Imperatoris soror, Stephano, Hun-
gariae Regi, in uxorem desponsata. Cum ea quam plu-
rimae ex Germania e) nobiles familiae, in Hungariam
ingressae sunt. Inter quas, Hermannum quoque, quem an-
nales Hungarorum vetustissimi, Norembergensem fuisse
tradunt, vna venisse constat. A quo Hermannus, ciui-
tatem Cibiniensem primum fundari coeptam, & a funda-
toris nomine, VILLAM HERMANNI appellatam esse, veri-
simile est. Huic sententiae suffragatur inscriptio auten-
tici sigilli, quo Cibiniensis Respublica, adhuc hodie vtitur,
sic sonans: SIGILLVM CIVIVM DE VILLA HERMANNI.

1031.

Bellum Stephani, cum Conrado Imperatore.

EMERICVS S. Stephani Regis filius, moritur.

1032.

STEPHANVS Rex, per legatos cum Imperatore pa-
cem fecit.

1038.

S. STEPHANVS, ex febre moritur, in festo Assumptio-
nis Mariae, in Basilica Albeni, ab ipso condita, sepultus.

1039.

PETRVS, cui cognomen Alemanno fuit, filius Guilbel-
mi, fratris Sigismundi Burgundiorum Ducis, & S. Stephani
ex sorore nepos, vir crudelis, & superbus, Hungariae
Rex II. Ann. III. Hic Hungariam, dici voluit Anga-
riam, quasi perpetuo angore, eam angi oporteret.

1042.

ABA, (quem alii Albinum, plerique Otthonem f) no-
minant) sororius S. Stephani, pulso Petro, Hungariae rex
creatur, Anno I. Petrus regno eiectus, ad Imperatorem
confugit.

1043.

HENRICVS Imperator, Hungariam ingressus, Petrum
Regem restituit. Regnat Ann. IV.

1044.

Idem Imperator I. Hungariam denuo ingressus, Hun-
garos ad firmandam pacem cogit.

1045.

Idem Imperator Hungariam tertio ingressus, Abam,
cum omni familia fugat, restituto Petro.

Quinque Ecclesiae, Ciuitas Hungariae, condita.

1047.

ANDREAS, Calui Ladislai, patruus D. Stephani filius,
M 2 Hun-

e) De his, videndus est, M.
IOH. THYROCZIVS, Chron.
Hung. Parte II. Cap. X. seq.
f) Quoniam, non plane nulli.
Reuera autem Hungaricum

nomen ABA fuit: quod re-
tinet hodieque, rudus ca-
stri, & Comitatus Abo-Uj-
váriensis.

IMPERATO-
RES RO-
MANI.HENRICVS
III. alias
Niger.

ANNVS,
CHRISTI

1060.

1063.

1064.

1074.

1075.

1078.

1082.

Hungarorum Rex IV. Ann. XII. Ab hoc Hungarica gens, quæ ad Scythicam profanitatē reciderat, iterum ad Christianam fidem conuertitur. Bohemos, Australes, & Polonos, tributarios fecit. Bello a fratre *Bela*, ad amnem Tisiam victus, moritur, & in Cænobio Tyboniensi, iuxta lacum Balathonem, quod ipse fundauerat, sepelitur. Ex *Agmunda*, Ruthenorum Ducis filia, genuit *Salomonem*, & *Davidem*: ex pellice vero, *Georgium* suscepit.

Bela I. Hungariæ Rex V. *Andreae* frater fuit, a *Boleslao* Poloniæ Rege, in regnum restitutus, regnavit Ann. III. in Oppido *Themefio* moritur, ac in monasterio *Zegardino* sepelitur. Tres filios, *Geysam*, *Ladislaum*, & *Lampertum*, post se reliquit.

Primus, in Hungaria, ex argento monetam signavit, forum & pretia rebus sanxit, mensuras & pondera constituit.

HUNGARI, iterum in religione claudicant.

Salomon, *Andreae* filius, Rex Hungariæ VI. Is, cum a *Bela* Regno exactus fuisset, ab Imperatore, affine suo *Henrico*, magna strage copiis *Bela* fusis & disiectis, in regnum reponitur. Regnat ann. XIII.

Salomon, anno secundo regni sui, Albæ Regiæ coronatus, *Geysa*, *Ladislaus*, & *Lampertus*, Duces Hungariæ, ad *Boleslaum* Regem Poloniæ fugiunt.

Bellum inter *Geysam* & *Salomonem*. *Henricus*, pulso *Salomoni*, frustra auxilia tulit; victoria, *Geysa*, & *Ladislaus*, Duces potiti.

Geysa, superato & fugato *Salomone* patruo, VII. Rex Hungariæ, annis III. Huius tempore, Hungaria bellis civilibus grauiter afflicta est. Moritur *Geysa*, septimo Calend. Maii, relictis post se, *Colomanno*, & *Almo* filiis, & *Vaciæ*, in templo *Beate Virginis*, quod ipse construxit, sepultus iacet. Anno primo regni *Geysæ*, durissima fame, Hungaria laborauit.

Ladislaus, eius nominis I. frater *Geysæ*, VIII. Hungariæ Rex, princeps, fortitudine, pietate, & vitæ sanctimonia, clarus, cognomen *Sancti* accepit. Regnavit ann. XVIII. & menses aliquot.

Dalmatia & *Croatia*, g) Regno Hungariæ adiecta.

Chvni, seu Rutheni, frequentibus incursionibus Hungariam vexantes, insigni victoria prostrati.

Rutheni, & Poloni, domiti. Ciuitas *Cracouiensis*, Polonorum regia, expugnata.

Templum *Beate Mariæ Virginis*, *Varadini* fundatur. *Boleslaus*, regno Poloniæ, in Hungariam excedens,

g) Conferendus omnino est, Iohannes Lvcivs, de Regno Dalmatiæ & Croatia, Lib.

III. Cap. I. sequ. p. 105. edit. Amstel. 1668. fol. scriptor, fide dignissimus.

IMPERATO-
RES RO-
mani.ANNVS,
CHRISTI

1095.

& ob exilii difficultates, in amentiam lapsus, a canibus suis voratus est.

S. Ladislavs, Hungariæ Rex, moritur, quarto Calend. Augusti. *Varadini*, in templo *Beate Mariæ Virginis*, a se fundato, quiescit.

Colomannus, *Geysæ* regis filius, Rex Hungariæ IX. atroci & crudeli ingenio præditus, fratrem *Almum*, vna cum filio infante *Bela*, excæcari fecit. A Ruthenis grauius bello superatus. Iste *Colomannus*, primus Episcopus *Varadiensis*, qui permissu summi Pontificis, deposito sacerdotio, tandem in regem creatus fuisse dicitur. Mortuus est, cum regnasset ann. XIX. completos, & mensem vnum, Albæ Regiæ, Nonis Februar. sepultus. Reliquit post se, *Ladislaum*, & *Stephanum* filios.

Simultas, inter *Colomannum*, & *Almum*, fratres, exorta. *Almus*, priuatus sua dignitate ducali, ad *Henricum* Imperatorem confugit.

Hungariæ & Poloniæ reges, fœdus contra Imperatorem feriunt.

Dalmatia, a Venetis, qui eam occupant, erepta, b) & Hungariæ adiecta.

1114.

Stephanus II. adolescens, patri *Colomanno* successit superbia, feritate, & crudelitate, patri similis, regnavit annis XVIII. Is a vulgo fulmen dictus, quod omnia subito furore animi, sine consilio & matura deliberatione, aggrediebatur.

1118.

Stephanus, Rex Hungariæ X. *Roberti Guischari* filiam vxorem duxit: cum Cumanis perpetuam pacem habuit: cum Imperatore Constantinopolitano *Calo-Ioanne*, ad Caralum amnem, infeliciter pugnavit. Abdicato regno, factus est monachus, Agriæ mortuus, & *Varadini* sepultus.

1132.

Bela II. filius *Almi*, fratris *Stephani*, a *Colomanno* oculis priuatus, & ideo *Cæcus* appellatus, XI. Rex Hungariæ. Vir, in consultationibus & deliberationibus acutissimi ingenii, ac iudicii, probitate & sapientia celebris. Regnavit Ann. IX. Mensibus XI. Diebus 12. Ex *Helena*, Comitissæ *Seruiæ* filia, suscepit filios: *Geysam*, *Ladislaum*, *Stephanum*, & *Almum*.

Post *Borichum*, *Colomanni* regis filium, qui regnum affectabat, memorabili clade profligatum, pie decessit, Albæ sepultus.

1141.

Geysa II. primogenitus *Belæ* cæci filius, Hungariæ Rex XII. Princeps pius, & humanus, regnavit ann. XX. Mens. III. Genuit filios: *Stephanum*, *Belam*, *Geysam* & *Arpad*. Vicit Teutones, Saxones, & Bauaros, qui *Pofonio* occupato, Hungariam populabantur. Eam vero *Decad. I. Monument. II.* N victo.

b) Idem, inibi, Cap. V. & VI.

IMPERATO-
RES RO-
mani.HENRICVS
V.LOTHA-
RIVS.CONRA-
DVS II.

- victoriam, grauissima in Hungaria fames subsecuta est. Mortuus, anno Domini, 1161. in Alba Regali sepultus. SAXONES Transilvani, & sedes, & privilegia, a Rege *Geyfa* acceperunt, sicut id testantur diplomata regia, genti *Saxonica* concessa. Expeditio magna in Terram Sanctam.
1162. STEPHANVS III. filius *Geyfa*, Hungariae Rex XIII. Regnavit ann. X. mens. IX. diebus 3. sine hærede decessit. Fuit is Venetis in Dalmatia, & Emanueli Imperatori Constantinopolitano, valde infestus, contra quos multa gessit. In Arce *Zembyen* moritur, ac in templo Strigoniensi sepelitur.
1172. LADISLAVS, Belæ Cæci filius, cum anno dimidio regnasset, moritur. Huic succedens STEPHANVS, eius nominis IV. frater *Ladislai*, regnat mensibus quinque. Hunc, *Bela III.* frater superioris *Stephani*, bello vincit, & regnat in Hungaria. XIV. Rex, annos XVIII. mens. I. dies 19.
1188. Bellum, inter Polonos, & Hungaros, ob *Vladislaum* Ducem Haliciensem, qui ad *Belam* Hungariae Regem transfugerat, & ab eodem in Ducatum restitutus fuerat.
1190. BELA III. Rex Hungariae, Calend. Maii. Albæ moritur, ac ibidem sepelitur. Filios habuit, *Emericum*, & *Andream*.
1191. EMERICVS, Belæ filius, Hungariae Rex XV. regnavit ann. VIII. Mens. 7. Dies 6. ex Constantia, Regis Arragoniæ filia, *Ladislauum* genuit.
1193. Pax perpetua, inter Polonos & Hungaros, firmata.
1200. LADISLAVS, Emerici filius, regnat menses sex, coronatus 24. die Septembr. Mortuus, Albam Regiam delatus est.
1201. ANDREAS II. Belæ III. filius, XVII. Rex Hungariae. Hic, ab expeditione in Terram Sanctam, vna cum Imperatore *Friderico II.* & aliis Christianis principibus, aduersus Babyloniorum Sultanum suscepta, cognomen *Hierosolymitani* habuit. Regnavit annis XXXIV. Ex *Gertrude*, filia *Bertholdi Bauari*, Dalmatiæ & Histriæ Ducis, suscepit: *Belam*, *Colomonnum* & *Andream* filios, & *S. Elisabeth*, quam *Ludouicus*, Landgravius Thuringiæ, vxorem duxit, fæminam, a pietate celeberrimam.
1223. CIBINIENSIS Ciuitas, ab *Andrea* Rege privilegiis donata, & circa hoc tempus adhuc *Villa Hermannii* nominata. Ab eodem rege, Hungarica nobilitas, suæ libertatis privilegia obtinuit, & in huius regis constitutiones i) omnes Hungariae reges, tempore inaugurationis, iurare solent.

Memo-

i) Abrogatum esse, certa sui parte, & quæ offensæ habebat plurimum, notius est, quam ut monere sit necessum.

IMPERATO-
RES RO-
mani.FRIDERI-
CVS I.
Barbaros-
sa.HENRICVS
VI.PHILIPPVS
Barbaros-
sa Filius
OTTO IV.FRIDERI-
CVS II. Bar-
barossa
Filius.ANNVS
CHRISTI.

1228.

1233.

1236.

Memorable, antiquæ grauitatis & sapientiæ exemplum. Post discessum *Andrea* regis, in expeditionem Hierosolymitanam, *Otto* frater reginæ *Gertrudis*, venit in Hungariam, sororis salutandæ gratia. Is, cum ex familiari consuetudine adamatam coniugem *Bancabani*, præcipui gubernatoris, cui regni & coniugis, ac liberorum curam, rex *Andreas*, demandauerat, vel consensu, vel ope reginæ, stuprasset; *Bancabani*, contumeliosam iniuriam ulturus, reginam *Gertrudem*, iteratis vulneribus obtruncavit. Ab hac cæde, eum *Andreas* Rex, e Terra Sancta reuersus, publico iudicio absoluit.

TARTARI primo deuastarunt Regnum Hungariæ.

BELA IV. *Andrea* Hierosolymitani filius, Hungariae Rex XVIII. annis 35. probus fuit princeps, sed bellator infelix. Ex *Maria*, Imperatoris Constantinopolitani filia, genuit *Belam*, qui viuo patre decessit, & *Stephanum*. A BATHI, Tartarorum rege, qui denuo magnis viribus, Poloniam & Hungariam ingressus, populatione, igne & cæde, omnia late compleuerat, funesta strage victus, & ad insulas maris Adriatici fugatus est. Atque ita Tartari, Hungaria triennio potiti; quo completo, Tartarisque ex Hungaria abeuntibus, *Bela* Rex, Rhodianorum militum, quos *Crucigeros* vocant, & Frangepannum Comitum auxiliariis copiis, regno restitutus est. Sepultus *Strigonii*.

IMPERATO
RES RO-
mani.CONRADVS
IV. Scuus.

CAPVT V.

A Stephano Primo Rege, vsque ad Deuastationem Tartaricam, sub Bela IV. factam, elapsi sunt Anni CCLVII. tempus dimidiæ Periodi, valde fatalis.

1259.

BOLESLAVS rex Poloniæ, metu Tartarorum, in Hungariam fugit.

1260.

Bellum, cum *Ottobaro* rege Bohemiæ, die *S. Margarethæ*.

1271.

STEPHANVS V. Belæ quarti filius, Hungariae rex XIX. regnavit ann. II. Bellator felix. *Ottoborum* vicit; *Budam* cepit; Bulgarios, & vniuersam Mysiam, imperata facere coegit. In insula Budensi moritur, superstitibus liberis, *Ladislao*, & *Maria*, quæ nupsit *Carolo Claudio*, regi Siciliæ.

RUDOL-
PHVS
CÆSAR.

1273.

LADISLAVS IV. qui *Kán László* appellatus est, patri successit, XX. rex Hungariæ. Regnavit ann. XVII.

N 2

in-

k) Nihil rei STEPHANO, cum *Buda* fuit: quippe patri, si- bique obnoxia. *Bodum*, Bulgarorum metropolis fuerat,

quam cepit. Vide, BONFINIVM, Dec. II. Lib. VIII. p. 303, 22.

ANNVS,
CHRISTI

- interfectus a suis famulis, iuxta castellum *Kereszegh*, sine hærede decessit, Chánadini sepultus.
- Tartari iterum Hungariam inuasērunt, omnia, vsque ad *Pestum*, longe lateque vastantes.
1290. ANDREAS III, nepos *Andree II*, cognomento *Venetus*, eo, quod matre *Veneta* natus, & *Venetis* educatus fuit, Rex Hungariæ XXI. regnavit ann. XII. Austriam, secundo anno regni sui, bello domuit. Mortuus *Budæ*, nulla post se relicta sobole, in templo *S Joannis Evangelistæ* sepelitur.
1299. Circa hæc tempora *Bonifacius VIII*, Papa, efflagitantibus Hungariæ principibus, *Carolus Robertus*, *Caroli Martelli*, Siciliæ regis filium, nepotem vero *Caroli Claudi*, & *Mariæ*, ac pronepotem *Stephani V*, Hungariæ regis, in Hungariæ regem declarat. Is statim, *Venceslaus*, Bohemiæ regis filium, & *Othtonem* Ducem Bavarie, competitores habuit. Prima fuit hæc perniciēs, & initium mutationis & ruinæ regni Hungariæ.
1302. VENCESLAUS, quem Hungari *Ladislaus* appellant, per factiosos quosdam Episcopos, in regem Vngariæ eligitur, regnat ann. III.
1305. OTTHO, Dux Bavarie, a *Vesprimiensi* & *Chánadiensi*, Episcopis, apud *Albam* Rex salutatur. Regnat annis IV. fere.
1308. OTTHO, a *Ladislao Vaiuoda* Transylvano captus, in carcerem coniicitur. Hungari, ob non receptum *Carolus Robertus*, a Papa *Clemente V*, excommunicati.
1310. CAROLVS I. omnium Hungarorum consensu, rex Hungariæ factus. Regnavit solus ann. XXXII.
1315. MARIA, regis Poloniæ *Casimiri* filia, vxor regis *Caroli*, in *Temesvár* mortua, *Albe Regiæ* sepelitur.
1318. BEATRIX, filia Regis Romanorum, vxor *Caroli* secunda, eodem, quo regi nupserat, anno, moritur. *Varadini* sepulta.
1320. CAROLVS, Rex Hungariæ, *Elisabetham*, *Vladislai* regis Poloniæ filiam vxorem duxit, ex qua *Carolus*, qui intra annum mortuus, & *Ladislaus*, quem pater, exacto fere lustro, amisit: item, *Ludovicum*, & *Andream*, suscepit.
1328. EXPEDITIO *Caroli* regis contra *Bazaradum* *Vaiuodam* *Valachorum*, infelix.
1335. Conuentus in *Vissegrádo*, *Joannis* Bohemiæ, *Casimiri* Poloniæ, & *Caroli* Hungariæ Regum.
1342. CAROLVS Rex Hungariæ, princeps, pace, & bello felix, posteaquam fines regni plurimum auxisset, adiecta Hungariæ *Dalmatia*, ¹⁾ & *Croatia*, *Bosna*, *Bulgaria*, ²⁾

1) Vide *Lycium*, de Regno Dalmatiæ & Croatia, Lib. IV. Cap. X. sequ. p. 186.

IMPERATO-
RES RO-
MANI, &
Turcici.Ottoman-
nus I. Tur-
car. Imper-
rat. Re-
gnat annis
XXVIII.
ALBERTVS
I.Orchanes,
II. Turcar.
Imper. Re-
gnat annis
XXII.LVDovi-
cus Baua-
rus.ANNVS,
CHRISTI

- Serua*, *Ladomeria*, *Russia*, *Comania* &c. 16. die Augusti in *Vissegrádo*, moritur. Inde *Budam*, postea *Albam Regiam*, translatus, honorifice & magnifice sepultus est.
1343. LVDOVICVS I. *Caroli* filius, Rex Hungariæ. Regnavit annis XL. mense vno, diebus 22. In finibus Transylvanis Saxones domuit. *Alexandrum* *Vaiuodam* Transalpinum, item *Moldanos*, & *Rutbenos*, ad præstanda obsequia coegit.
1350. TARTARI Duce *Atlauo*, Hungariam & Transylvaniam populates bello superantur.
1353. Dalmaticum bellum. m) Neapolitanum bellum.
1357. LVDOVICVS contra Venetos bellum movet, & plusquam XLM equitum in Italiam ducit, *Tarvisium* obsidet.
1359. VENETIS pacem petentibus, *Ludovicus* humaniter concessit, & vrbes, Marte prius occupatas, pacta pace, eisdem restituit.
1371. LVDOVICVS Hungariæ Rex, etiam Poloniæ Rex declaratur, regnat annos XII.
1376. Seditione orta, centum & sexaginta Nobiles Hungarorum, *Craconia* trucidati.
1379. *Veneti*, iterum a rege Hungariæ, gravi bello afflicti. Anno secundo post, pax, inter *Venetos*, & *Ludovicum* facta.
1382. LVDOVICVS, cum *Sigismundum*, ex *Carolo IV*, progenitum in filium adoptasset, promissis ei filiæ *Mariæ* nuptiis, & regno in dotem, adhuc antequam *Sigismundus* annos pubertatis attigisset, ex hac vita decessit, XI die Septembr. relictis post se filiabus *Mariæ*, & *Heduike*, quarum illa, *Hungariæ*; hæc vero *Poloniæ* regina facta est.
1383. MARIA *Ludouici* regis filia, Hungariæ Regina annis duobus.
1385. CAROLVS Neapolitanus, fraude primatum, regnum Hungariæ occupat. Sed in arce *Budensi*, vidua *Ludouici* hunc veneno interim curavit, vt futuro genero, *Sigismundo*, regnum pacatum traderet. Necem *Caroli* ultus est, *Joannes Horuáth*, Banus, qui reginam in aquas demersam suffocavit.
1387. NICOLAUS *Gára* ob fidem erga reginam clarus. SIGISMUNDVS, *Caroli IV*, filius, Marchio Brandenburgensis *Mariæ* reginæ maritus, Hungariæ Rex XXVI. regnavit ann. LI. Statim, susceptis ornamentis & insignibus regiis, & nuptiis celebratis, de *Joanne Horuáth*, parricida, & aliis triginta duobus, apud urbem *Quinque Ecclesiensem*, supplicium sumit.

Decad. I. Monument. II. O CROA-

m) Res *Ludovici*, pro *Dalmatia*, *Neapoli*, & cum *Venetis* gestas, omnium accuratissime, quia ex Diplomatis,

& cœvis schedis, descripsit *Lycius*. Loco cit. Cap. XV. sequ. & Lib. V. Cap. I. p. 238.

IMPERATO-
RES RO-
MANI, &
Turcici.I. Amura-
thes, III.
Turcar.
Imperat.
regnat an-
nis XXIII.
CAROLVS
IV.I. Bajazetes,
IV. Turc.
Imp. reg.
an. XXVI.VENCES-
LAUS Bo-
hemus.

ANNVS, CHRISTI		IMPERATO- RES RO- mani, & Turcici.
1389.	CROATIAM & Bosnam, Sigismundus suæ potestati subegit.	
1390.	MOLDAVIA domita & recepta, Vaiuoda Stephano iurare coacto, se regi Hungariæ tributum quotannis de more soluturum.	
1392.	Expeditio Sigismundi contra Valachos, qui Turcas euocauerant. Victor rediens, Mariam vxorem mortuam inuenit.	
1395.	SIGISMUNDVS, cum Turcis ad Nicopolim (quæ monumentum est victoriæ, quam Trajanus de Dacis deuictis retulit) in vigilia S. Michaelis, infelicissime, ob Gallorum leuitatem, petulantiam, & insolentem præripiendæ pugnæ cupiditatem, configit, & accepta ingenti clade, per Danubium paruo nauigio traicit, & fuga elapsus, primo Constantinopolim, deinde Rhodum, demum Dalmatiam, Croatiamque peruenit.	
1399.	SERVIA, & Valachia, Mahometi Imperatori facta tributaria.	
1400.	LADISLAUS, ex Apulia, in regnum Hungariæ euocatur.	RUPERTVS.
	Sigismundus, regnum repetens capitur, & in castro Soklós, ad exquisitam corporis pœnam custodiendus, femina viduæ, cuius maritum, e nobili Garaorum familia, inter factiosos supplicio affecerat, traditur.	
1402.	SIGISMUNDVS, e vinculis placato, promissis amplissimis iratæ viduæ animo, diuinitus liberatur, & in Morauiam deducitur, nec multo post recepto præsidisque firmato regno, Stephanum Vaiuodam autorem coniurationis, capitali supplicio afficit.	I. Mahometes, Turc. V. Imper. reg. an. XIV.
1408.	PANNONIAE, & Apuliæ regna, variis procerum cædibus turbantur.	
1410.	SIGISMUNDVS Rex Hungariæ, in Ruperti Imperatoris Germani successorem creatur, imp. ann. XXVIII.	SIGISMUNDVS.
	STEPHANVS, Valachiæ Princeps, Alexandro succedit.	
1412.	Pax inter Sigismundum, & Jagellonem Polonum facta.	
1416.	SIGISMUNDVS Imperator, conciliandæ pacis causa, tam Francorum, quam Anglorum regem, sed frustra conuenit.	
1419.	ALEXANDER, Moldaviæ Vaiuoda, regi Poloniæ fidelitatem iurat.	II. Amurathes Turc. VI. Imper. reg. an. XXXI.
	SIGISMUNDI Imperatoris & Jagellonis conuentus, ubi bellum in Cruciferos Prussiæ conclusum & resumptum.	
1421.	SIGISMUNDVS Imperator, Pragam obsedit, qua relicta in castro Sancti Venceslai, coronam regni Bohemiæ accepit.	
	Eodem anno, Amurathes Turcarum Imperator, terram Bar-	

ANNVS CHRISTI.		IMPERATO- RES RO- mani, & Turcici.
	Barcensem n) deuastat, senatum Coronensem abducit, re- fiduo populo, in arce Coronensi, seruato.	
	Stephanus Lossonezius, in regione Transalpina, in præ- lio contra Danum Vaiuodam cadit.	
1432.	Idem Turcarum Imperator iterum terram Barcensem, & urbem Coronensem, ferro & igne populatur.	
1433.	SIGISMUNDVS, ab Eugenio IV. Papa, Imperiali Corona donatur.	
1437.	SIGISMUNDVS, in vrbe Moraviæ Znomya, IX. die De- cembr. annum agens septuagesimum septimum, placide decessit: anno imperii XX. regni Hungarici LI. regni Bohemici XVII. Cadauer, regio apparatu, Varadinum translatum, & ibi honorifice sepultum est. Coniuges habuit duas: prima fuit Maria, Ludouici regis Hunga- riæ filia, quam amisit primo a nuptiis anno. Altera Barbara, Hermannii Comitis Ciliæ filia, profligatissimæ impudiciæ & lasciuie femina. Ex ea vnicam filiam genuit, Elisabetham, hæredem regni, quam Alberto Au- striaco, desponderat.	
1438.	ALBERTVS Austriacus, gener Sigismundi, cum Impe- rio Romano, simul duo potentissima regna, Hungari- cum, & Bohemicum, anno vno, obtinuit, Alba, Calendis Januariis, Hungariæ Rex salutatus, imperat annum I, mensis VIII.	ALBERTVS II.
	Sabesus, Ciuitas Transyluanie, ab Alba Julia vrbe ve- tustissima, stadiis distans XXXII, a copiis Amurathis obsessa, capitur. Vastata tunc est ferro & igne, Hun- garia, Bosnia, Albania, Græcia, Valachia, & Transyluania, quam plurimis in tristissimam captiuitatem abductis.	
1439.	ALBERTVS Rex Hungariæ, ex perniciofa dissenteria, in quam ex nimis assiduo peponum esu inciderat, non procul a Strigonio, in festo Simonis & Judæ, decessit, re- licta Elisabetha coniuge grauida.	
1440.	LADISLAUS, Alberti filius, 22. die Februarii Comora nascitur, & vix quatuor mensium infans, per Archi- Episcopum Strigoniensem, in Hungariæ regem, coro- natur. Eodem quoque tempore, scissione procerum Hungariæ, in partes facta, Vladislaus, rex Poloniæ, in Hungariæ regem eligitur. Regnat ann. IV. Ea res in bellum graue & perniciosum erupit; parte procerum Vladislaum deposcente, nonnullis vero, reginæ, & regis posthumi, partes tuentibus.	FRIDERI- CVS III.
	Eodem anno, Amurathes, superiorem Mysiam, quam nunc Rasciam vocant populatur, & Thessalonica, Ve- netis per vim adempta, in Ætoliam & Epyrum, castra mouet.	
	O 2	JOAN-
	n) Prouinciola est, Corona vrbi confinis, ab annonæ fertili- tate, opportunitatibusque aliis, celebris.	

ANNVS
CHRISTI.
1442.

JOANNES Hunyades, Comes Bistriciensis, & Vaiuoda Transylvanus, pater *Matthiae* regis, cum *Amurathe*, qui Belgradum, seu Albam Græcam, prius Taurunum dictam, & ad Danubii & Savi fluentia sitam, obsederat, configit, & eum magna clade afficit; *Seruiam*, *Bulgariam*, & *Moldauiam* recipit. In eo bello Hunyades, uno & eodem die quinquies, cum Turcis congressus, quinque victoriis, sextam quoque addidit, sub noctem *Anatoliae Bassa*, cum triginta millibus Turcorum, ad internecionem cæsis.

HUNYADES in Transylvania, *Bassam Mezetum*, circa villam S. Emerici, & *Bassam Sabatinem*, circa Vaskapu, fundit.

1443. Terræ motus, Hungariam, Poloniam & Bohemiam concutit.

Carambeius, quem Hunyades in bello ceperat, precio quinquaginta millium ducatorum redemptus, dimittitur.

AMVRATHES, tot acceptis cladibus, a *Vladislao* rege Hungariæ pacem petit, quibus victor vellet conditionibus. *Vladislaus* præscribit conditiones, ut *Amurathes* cedat tota *Seruiam*, præsidia ex arcibus & oppidis, quæ adhuc tenebat, deducat, reddat *Georgio Despotæ*, liberos & fortunas ereptas, omnibus iniuriis deinceps absteineat, neque *Moldauiam*, neque amissam *Bulgarie* partem, repetat. *Amurathes* solam sibi *Bulgariam* integram relinqui petit. Qua concessa, pax, in annos decem, conclusa, & iureiurando sancita est.

1444. Pax inter *Vladislaum*, & *Amurathem* facta, rumpitur. Nam *Julianus Cæsarinus Cardinalis*, & *Eugenii Papæ* legatus, ad regem, sacri belli suadendi causa, a Pontifice missus, audiens inducias cum Turca factas esse, persuadet *Vladislao* regi, ut cum Turcis percussa fœdera disrumpat. Non posse enim cum Turca, tanquam totius Christianitatis hoste pacem fieri, sine consensu Papæ, & nulla omnino esse vincula, quæ Christianos obstringant, ut infidelibus fidem seruare teneantur. Sperabat autem legatus Pontificius, Turcas facile vinci posse, cum *Vladislaus*, & Hungarorum, & Polonorum copiis esset instructissimus. *Vladislaus* itaque *Julianum* audiens, fœdus violat, fidem fallit, & exercitum octoginta millium militum, contra *Amurathem* ducit, ad Varnam, *Bulgarie* urbem usque, quæ ab antiquis *Dionysiopolis* vocata est, & ibi subsistit; etiam *Hunyades*, qui populi sui vires, & Turcarum potentiam satis perspectam habebat, bellum vehementer disuasit. Fertur quoque, *Draculam*, *Valachie* *Vaiuodam*, *Vladislao* auxilia petenti, bellum disuasisse, & per filium suum, quem cum viginti mille equitibus auxilium miserat, *Vladislao* nunciasse,

IMPERATO-
RES RO-
mani, &
Turci.

ANNVS
CHRISTI.

ciasse, donare se ei acrem & velocissimum equum, qualem item & filio dedisset: se enim non cogitare aliud, quam vincendos & feriendos esse eos; ideo, ad manum habendos esse hosce equos, ut urgente necessitate, equorum celeritate, periculum euadant. Hunyades, regis exercitum o) disponit. Eductis X. die Nouembris utrinque copiis, totos tres dies & noctes, ancipiti fortuna pugnatum est, & iam victoria ad Christianos inclinante, *Varadiensis* & *Strigoniensis* episcopi, fugientem hostem intempestiuus secuti, deserta statione sua, Turcis aditum perrumpendi castra regia præbuerunt. Et quamvis Christiani strenue se defenderent, trucidatis Turcis quamplurimis, tamen Turcæ, multitudine superiores vicerunt.

VLADISLAUS Rex iuuenis, post acerrimam pugnam, equo prolapsus, interficitur. *Julianus Cardinalis*, in fuga quoque occiditur. *Hunyades* per montes, paludes, & silvas inaccessas fugiens, euasit. Facta est hæc strages in *D. Martini professo*, scilicet X. die Nouembris, cum maximo totius Christianæ Reipubl. detrimento.

1445. LADISLAUS, Alberti Romani Imperatoris filius, regno Hungariæ præficitur; sed in tenella adhuc ætate, *Joannem Hunyadem*, tutorem accipit.

1448. Pugna *Vaiuodæ* *Joannis Hunyadis* in *Campo Merula*, Hungaris *Rigómezo* vocato, circiter festum S. *Lucæ* Evangelistæ.

1452. Athenæ, per Mahometem, solo æquatæ.

1453. Constantinopolis, post longam obsidionem, a Mahomete, filio *Amurathis*, XXIX. die Maii capitur.

1456. JOANNES Hunyades, strenuus totius Reipubl. Christianæ propugnator, *Mahometem*, *Amurathis* successorem, a Belgradi obsidione, VI. die Augusti, fortissime depulit, fufis circiter quadraginta mille Turcarum, ubi victor *Hunyades*, ex continui duarum dierum prælii laboribus, in aduersam valetudinem coniectus, X. die Septembris, placide *Zemlini* moritur, relictis post se, *Ladisla*, & *Matthia*, filiis.

Joannes Capistranus, Hunyadis, in propugnando Belgrado collega, monachus minorita, a Papa *Nicolao*, in Germaniam & alias regiones, ad prædicandam obedientiam missus, ut suæ doctrinæ auctoritatem faceret, ludos, aleam, conuiuia, saltationes &c. prohibuit. Ob quam seueritatem, & alios insignes actus, a multis pro sancto

Decad. I. Monument. II.

P

DEI

o) Fertur, Agriensem Episcopum, virum acrem & militarem, *Hunyadyo*, castra curubus præmuniendi, identidem dictitasse: non curru-

bus, sed cruribus, præmuniri aciem oportere; Lacedæmonios æmulaturus, quibus viri, pro muris erant.

IMPERATO-
RES RO-
mani, &
Turci.

II. Mahometes,
Turc. VII.
Imp. reg.
annos
XXXII.

ANNVS
CHRIST.DEI homine habetur, etiam hoc anno moritur, in oppido *Vjlek* sepultus.VLRICVS, Ciliæ Comes, a *Ladislao* Comite, Joannis Hunyadi filio, in Albenfi arce obtruncatur.1457. LADISLAUS Rex Hungariæ, annum XVIII. ætatis ingressus, dum se ad nuptias parat, *Prage*, veneno extinguitur, anno coronationis suæ, decimo septimo.

1458. MATTHIAS Hunyades, alias Coruinus, Rex Hungariæ XXXI. electus & declaratus. Regnat annis XXXIII. Corinthus hoc anno a Turcis capta.

1460. Ingressus MATTHIAE regis in Moldauiam.

1462. DRACULA, Vaiuoda Transilpinensis crudelissimus tyrannus, per regem *Matthiam* capitur.1463. MAHOMETES II. superiorem Mysiam & Illyricum aggressus, *Stephanum* regem, vrbe *Jaica*, totoque regno expulit, & viuum excoriat. Sed Bosnense regnum, vna cum vrbe, paullo post, *Matthias Coruinus*, Hungariæ regnum adeptus, fuso, fugatoque ingenti exercitu, qui venerat populatum Sirmienfes agros; item multa alia in vicina Croatia & Dalmatia, prius a Turcis occupata, recepit, & Mahometem reuersum ad alteram obsidionem, castris atque impedimentis omnibus exutum, repulit.1464. MATTHIAS Coruinus, *Alba Regali*, in frequentissimo, omnium Procerum & Magnatum conuentu, circa diem Parasceues, regio diademate coronatur.1465. MICHAEL ORSZÁGH, sapientia, fide, & militaris rei peritia, & singulari in rebus agendis felicitate celebris, in generali optimatum regni Hungariæ conuentu, *Szegedini* celebrato, a rege, Palatinus declaratur.1466. MATTHIAS Rex, ob rebellionem, autore quodam *Benedicto Vörösi*, tentatam, & quia *Joannes Comes de S. Georgio*, Vaiuoda Transylvanus, a rebellibus Transylvanis in regem salutatus erat, Transylvanos inuadit, eos grauissime puniturus; sed *Joannes Comes*, & reliqui totius Transylvaniæ primarii iudices, *Matthia Regi* occurrentes, & supplices facti, veniam & gratiam impetrant.Eodem anno, *Stephanus*, Moldauia Vaiuoda, ad Turcas deficit, a Mahomete totam *Moldauiam* regendam, sub tributo suscipit, & urbem *Kilia*, quæ veteribus *Achillea* fuit, exclusis Hungaris, occupat.1467. Transylvaniæ rebus pacatis, MATTHIAS Rex, cum *Michaele Országh*, regni Palatino, *Stephano Bâtory*, *Nicolao Bánffy*, cæterisque magnatibus, rebellantes Moldauos, iuxta oppidum *Moldvabánya*, atrocissimo prælio adoritur, in quo confictu rex, circa spinam dorsi, sagitta sauciatus, de loco certaminis, in lectica elatus est. Anceps aliquamdiu fuit victoria. Cæsa Moldauorum septem millia,IMPERATO-
RES RO-
mani, &
Turci.ANNVS
CHRIST.millia, atque ita *Stephanus*, ad fidem & obedientiam præstandam, adactus.

MAHOMETES, in celeberrimo Hungarorum conuentu, per legatum suum, inducias petit. In eo conuentu, de bello duplici, altero contra Turcas, altero contra Bohemos suscipiendo, deliberatum est.

1468. MATTHIAS Rex Hungariæ, bellum Bohemis & Morauis illaturus, exercitum suum, circa oppidum Austriæ *Lana*, in loco paludinoso collocat, cui *Georgius Podzebradzky*, Bohemiæ rex, cum numero peditum & equitum satis magno, obuiam procedit. Tractatum ibi de pace fuit. Bohemus deinde fame premente, campum deferens, re infecta domum reuertitur.

Morauia, Silesia, & Lusatia, prouinciæ, regno Hungariæ adiectæ.

1469. MATTHIAS, Olomutii, quæ est metropolis Morauie, in Regem Bohemiæ, & Marchionem Morauie, coronatur.

STEPHANVS Vaiuoda Moldauie, Matthia rege, rebus Morauie & Silesie occupato, cum mille octingentis equitibus, Transylvaniæ fines populatur; & *Petrus*, suum aduersarium, qui patrem eius occiderat, & quem rex *Matthias*, in ora Transylvaniæ fouebat, intercipit, & capite truncat.1470. GEORGIUS Podzebradzky, rex Bohemiæ, moritur. Huic, *Vladislaus*, filius Casimiri regis Poloniæ, in Cuthna vrbe rex salutatus, substituitur. Ea res occasionem præbuit, vt *Matthias*, Hungariæ rex, hoc anno, bellum septennale cum Bohemis, ob regnum Bohemiæ, feliciter adgrederetur.1471. CASIMIRVS, Casimiri Poloniæ regis filius, per factiosos quosdam episcopos, ac proceres, rex Hungariæ declaratur; *Nitria*, a Matthia rege obsidetur, & tandem, per nuncios impetrata salua abeundi licentia, in Poloniam regreditur.

1472. Poloniæ fines, crebris Hungarorum incursionibus, ob Hungariæ regnum, a Casimiro Polono affectatum, longe lateque vastantur.

1473. VARADINVM, per Turcas deprædatum & vastatum.

1474. STEPHANVS, Comes de Zápolya, ob res in bello Bohemico & Polonico, præclare gestas, *Trentschbino*, a *Matthia* rege, donatur.1475. Pax, inter *Matthiam* Hungariæ, & *Ladislauum* Bohemiæ reges, die XII. Febr. firmata, his conditionibus; vt *Ladislao*, pars Silesie, quæ Bohemiæ & montibus Sudetis adiacet, & vtraque Lusatia accederent. Reliquam Silesiam & Morauiam, *Matthias* possideret; sed ea cautione, vt, si absque masculo hærede decederet, rediret ad *Ladislauum*. Si gigneret hæredem, liberum esset *Ladislao*,IMPERATO-
RES RO-
mani, &
Turci.

ANNVS, CHRISTI
1476. vel illi relinquere prouincias, vel eas redimere *ducentis millibus aureorum.*

1476. BEATRIX regina, *Matthiae* regis sponsa, filia vero *Ferdinandi* regis Apuliae, per Rudolphum Vratislauensem, & Joannem Varadiensem, Episcopos, & Joannem, Ducem Opoliensem, & ceteros in comitatu sexingentorum equitum, in Hungariam deducitur, & *Albae*, in die *S. Lucae* Euangelistae, coronatur. Inde Budam, ad nuptiarum solennitatem, magna pompa proficiscitur.

1477. MATTHIAS, Hungariae Rex, Austriam, & Stiriam ad Bauariam vsque vastat, & Bohemiae coronam, Imperatori Friderico III. extorquet.

1478. MATTHIAE Regi, a Papa & Venetis, stipendia & pensiones, ad expeditionem contra Turcas antea collatae, negantur: paulo post, Turcis omnia in ditione Veneta diripientibus, Veneti, destituti Matthiae regis societate, cum Mahomete foedus percutiunt.

1479. STEPHANVS BATHORII, Vaiuoda Transylvanus, sexaginta quinque millia Turcarum, in campo *Kenyér*, memorabili clade prostrauit, XIII. die Octobris, quae est *D. Colmanno*, martyri sacra.

1480. Turcae, Rhodum ciuitatem obsident, machinis partes murorum rumpunt, & moenia conscendunt. Pluribus vero, ex vtraque parte cadentibus, repulsi, cum maximo ditionis illius damno, discedunt, in Apuliae regnum traiciunt, multam cladem faciunt, & *Hydruntum* ciuitatem expugnant.

1481. Mahometes Turcarum Caesar, non sine hausti veneni suspitione, die III. Maii, Constantinopoli moritur, ac ibidem sepelitur, relictis post se filiis, *Bajazethe*, & *Zolyabo*, quorum ille natu maior, patri in imperio succedit, iste vero in exilio extinctus est.

1482. Bajazethes II. Turcarum Imperator VIII. an. XXXI. Pestis grauissima in tota Hungaria grassatur.

MATTHIAS REX, Hamburgum, in confiniis Hungariae & Austriae situm, pridie Calend. Octobris expugnat.

Paulus Kynisy, & Petrus Dóczy, tria millia Turcarum, in campo *Beskerke*, p) victoria insigni, fundunt.

1483. Pruck, *Claustro Neuburgum*, Oppidum *S. Hypoliti* & aliae vicinae ciuitates, ditionis Austriae, iubente *Matthiae* rege, a Stephano Dáuidházy, post aliquot mensium obsidionem, capiuntur, & omnis ager Viennensis, ab Hungaris plurimum infestatur.

Turcae, per Croatiam, circiter 7000. equites, in Carinthiam & Carnioliam excurrunt, omnia ferro & igne vastant,

p) Fuit olim *Beskerék* oppidum Comitatus *Torontál*: nunc, tota ea regio, *Temesuariensi*

prouinciae aduersa est. Hic ergo quaerendus est, Comitatus *Torontál*.

IMPERATO-
RES RO-
mani, &
Turcici.

II. Bajazethes, Turc.
VIII. Imp.
reg. ann.
XXXI.

ANNVS, CHRISTI
1484. vastant, & decem millia hominum captiuorum, abducunt. Praeda vero onustos Turcas, prouinciae praefecti, *Wolfgangus Despota*, & *Bernbardus de Frangepan*, adoriuntur, ad internecionem cadunt, omnibus recuperatis.

1485. MATTHIAS Hungariae Rex, postquam Oppidum *Sabacz*, Turcis eripuisset, *Viennam* Austriae, auxiliis & comatu destitutam, XXVIII. die Ianuar. obsidet, & prima die Junii, feliciter expugnat & occupat. In cuius rei memoriam, sequens Hexastichon editum:

*Discite mortales nimium non fidere muris,
Moenia quid valeant, capta Vienna docet.
Sternua quid possit virtus & dextera regis,
Exemplo monstrat clara Vienna suo.*

*O miranda nimis placidi clementia regis,
Ledere non nouit, vincere cuncta solet.*

1486. Lauia, Cziczersdorff, Rehez, Neapolis, Sennona ciuitas, Egnburgum, & aliae arces & vrbes Austriae, longas obsidionis molestias pertaetae, & fame adaetae, *Matthiae* regi, deditionem faciunt.

1487. Inducia, per oratores Imperatoris Romanorum, & ducem Saxoniae *Albertum*, cum *Matthiae* rege factae.

1488. Styria, & Carinthia, ob frequentes Hungarorum incursiones, a *Matthiae* rege, pacem mercantur.

1489. MATTHIAS, Hungarorum rex, grauissima podagra correptus, bello finem imponit, & rebus prouinciarum suarum, vbique pacatis & compositis, *Viennam* venit.

1490. MATTHIAS rex Hungariae, eo die festo, qui palmarum memoriae, dicatus est, *Viennae*, apoplexia moritur. *Albam Regiam* translatus, honorifice sepelitur. Fuit, & est, hic Princeps, cognitione doctrinarum, omnis generis, singulari, in bonis artibus studio, propagandis, & munificentia ac probitate, erga viros, eruditione excellentes, apud omnem posteritatem, commendatissimus. Amauit *Jobannem Regiomontanum*, & *Antonium Torquatium*, Mathematicos, *Joannem Pannonium*, Poetam clarissimum.

MAXIMILIANVS, haereditarias suas terras, Ducatus Austriaci, occupatas olim, ab Hungarorum rege *Matthiae*, iam mortuo, cum *Vienna* repetit, & possidet.

Alba Regia, paulo post, per *Maximilianum* Imperatorem, occupata. In cuius urbis oppugnatione, *Joannes*, Saxoniae Dux, inter primos moenia conscendens, coronam muralem promeruit.

1491. VLADISLAUS, Casimiri Poloniae regis filius, Bohemiae rex, Hungariae regno praest, annis XXVI. *Albam Regiam* recipit, *Maximiliano* interim, conuentu Norimbergensi occupato.

1493. Turcicus exercitus, qui in Transylvaniam populatum
Decad. I. Monument. II. Q tum

IMPERATO-
RES RO-
mani, &
Turcici.

MAXIMI-
LIANVS I.

ANNVS
CHRISTI.

1503.

1506.

1510.

1512.

tum venerat, in angustiis alpium, iuxta rubeam turrem, duobus, a Cibinio milliaribus, per pastores caesus.

Turci, castrum *Jaicza* obsidentes, ab Hungaris caesi.

MAXIMILIANVS, Hungaros rebelles, q) capto Posenio, ad suas partes retraxit, & pacem fecit.

Eodem anno, *Ludouicus*, Vladislai Vngariæ regis, & Bohemiæ filius, prima die Augusti nascitur.

MICHNE, r) filius *Dracula*, ob summam crudelitatem & tyrannidem; regno Transalpinensi pulsus, in ciuitatem Cibiniensem transfugit, ubi, per insidias cuiusdam *Demetrii Jachstb*, sub arcu, iuxta myropolium vrbis Cibiniensis, ex improviso trucidatur, die XII. mensis Martii, festo, *Gregorio Papæ* dicato. *Jachstb* parricida, cum aliis suis complicitibus, a ciuibus Cibiniensibus, orta seditione, misere cæduntur.

Michne, in templo *S. Crucis*, fratrum Prædicatorum, honorifice tumulatur, cum inscriptione sequentis epitaphii:

Hæu res humanæ fragili quam flamine pendent.

Quam ruit aligero gloria nostra gradu.

Regnabam nuper multo cumulatus honore,

Sede parentali splendida sceptrâ gerens.

Militia notus, quæ Cynthius astra subumbrat,

Quaque terit gelidum Parrhasis vrsa polum.

Ante meam faciem prouincia nostra tremebat,

Me quoque finitima pertimere plagæ.

Prædonum fueram domitor, furumque flagellum,

Iustitiam rigide fortiter ensæ colens.

Christigenis volui sociata iungere signa,

Inque Byzantinos arma mouere lares.

Jam mihi non vires, auri neque copia fului

Defuit, aut quicquid principis aula tenet.

At brevis hora graui mea subruit omnia casu,

Omnia, ceu paleas difficit aura leues,

Dum mea gens patrio pepulit me perfida regno,

Turcarum immensa concomitata manu.

Cibinium fugi, insignem dum incedo per urbem

Sepositis armis omnia tuta putans.

Irruit hostis atrox, multoque satellite cinctus,

Vitam furtiuo surripit ensæ meam.

Exoritur clamor, vulgus cita corripit arma.

Horrendique reos criminis ensæ ferit.

Flebat ludifico populus mea funera planctu;

Sed nequit ad dulcem me reuocare diem.

q) Nequiuertunt ita dici Hungari, eo quod numquam, consummato iure, Maximiliano fuerunt subiecti.

r) Relege, supra, OLADI Hungariam, Cap. XII, §. IV. p. 24.

IMPERATO-
RES RO-
mani, &
Turci.

I. *Selimus*,
Turc. IX.
Imp. regn.
ann. VII.

Sic

ANNVS
CHRISTI.

1514.

1515.

1516.

Sic quasi momento volucris cecidere ruina:

Noster honos, regnum, gloria, robur, opes,

Corpus humo tegitur pius æthera spiritus intrat

Et clarum toto nomen in orbe manet. s)

THOMAS, Cardinalis Strigonienfis, cum *Selimus*, Turcarum Imperator, bello Persico implicitus esset, suadet, vtendum esse occasione, rei bene gerendæ contra Turcas, ob Imperatoris absentiam, & consulit regi, vt sub signo crucis, exercitus cogatur, qui spe veniæ, pro peccatis admissis, gratis militet. Consilio diuulgato, imensa subito, eaque promiscua ex variis gentibus, multitudo confluit, quæ oblita plane belli Turcici, confestim latrociniis grassari, villas & oppida populari, nobiles & sacerdotes capere, ac exquisitis suppliciis interficere, incipit. Eius multitudinis ducem, se facit quidam *Georgius Zékel*, vna cum fratre suo *Gregorio*, & quodam *Laurentio Papæ*. Nobilitas, summo in discrimine constituta, *Johannis Zápolienfis*, Vaiuodæ Transyluani, opem implorat, qui cruciatam multitudinem, difficilimo, & periculossimo prælio, prope flumen *Temer*, ex aduerso oppidi *Temesvár*, ad internecionem delet. Ducem cum fratre, viuum capit, nudum, & catenis vinctum, ac corona ferrea candente, redimitum, equo imponit, & venis incisis, sanguis fratri *Gregorio Zékel*, potandus præbetur: postea, a viginti sociis, tridui inedia maceratis, dentibus laceratur, & deuoratur. *Gregorii Zékel*, & *Laurentii Papæ*, corpora, extractis visceribus, frustulatim concisa, verubus affixa, & tosta, militibus comedenda apponuntur. Atque ita, ad vnum omnes, immanibus suppliciis, pœnas seditiosi conatus, dederunt. Ob hanc tumultuariam insurrectionem, subditi, nobilibus suis dominis, perpetua rusticitate & seruitute, subiiciuntur.

JOANNES CEPVSIENSIS, Vaiuoda Transyluanus, a Turcis, ad oppidum *Sarno*, victus.

Congressus trium vicinorum principum: Imperatoris *Maximiliani*; *Ladislai* Hungariæ & Bohemiæ; *Sigismundi* Poloniæ, regum, Viennæ Austriæ, mense *Julio*. Vetera inter hos pacta, sublatis omnibus simultatibus, noua comprobatione, & nuptiis, inter liberos, & nepotes, contractis, firmata sunt. *Maria*, Maximiliani neptis, *Ludouico*, Vladislai filio; *Anna* vero, filia Vladislai, & soror Ludouici, *Ferdinando*, nepoti Maximiliani, desponsata, cum certa successionis spe, in regno Hungariæ, si *Ludouicus*, absque hærede masculino, ex hac vita decederet.

VLADISLAVS, rex Hungariæ & Bohemiæ, Dominica die *Palmarum*, pie moritur. *Albæ Regali* honorifice sepultus.

JOHANNES SALIUS, Doctor | Medicinæ faciebat.

IMPERATO-
RES RO-
mani, &
Turci.

LUDO-

ANNVS
CHRISTI.
1517.

LVDOVICVS II. patri, in Hungariæ, & Bohemiæ, regnis, successit, anno æt. X.

CAPVT VI.

Periodus Regni Hungariæ, hoc anno completa. Ab electione, Diui Stephani regis, in primum Hungariæ regem, quæ facta est, anno Domini 997. usque ad coronationem regis Ludouici, quæ accidit, anno Domini 1517. completi sunt anni 517. singuli vero, anni 500. regnis iudicantur esse fatales.

Nuptiæ, Sigismundi Regis Poloniæ, cum Bona, ex Arragonum regum, Mediolanensiumque ducum familia.

1518. JOANNES Vaiuoda Transylvanus, Scytulos, qui Siculi vocantur, & concitata tumultuaria seditione, contra coronam regni insurrexerant, insigni victoria reprimunt, & ad obedientiam compellit.

1519. BONA, vxor Sigismundi, regina Poloniæ creatur.

1521. FERDINANDVS Cæsaris Caroli frater, Austriæ Princeps, Ludouici regis Hungariæ sororem, Annam, in matrimonium ducit, nuptiis Lintzæ celebratis.

LVDOVICVS Hungariæ & Bohemiæ Rex, cum Maria sorore Caroli, & Ferdinandi, Budæ, nuptias celebrat.

Alba Græca, alias Belgradum, vel Nándor Alba, fortissimum regni Hungariæ propugnaculum, a Solymanno capitur, opere & præsidio munitur.

Moldauia & Transalpina prouinciæ, Turcis eodem anno, tributariæ factæ sunt.

1522. RHODVS, a Turcis Junio mense, magna vi obfessa, septimo tandem mense, die 25. Decembris, deditio capitur.

1523. Terræ motus magnus, in Transylvania, in die festo S. Elisabeth.

Eodem anno, noua in Hungaria moneta cuditur, Elenkesch vocata.

1526. LVDOVICVS Rex Hungariæ, agens annum ætatis 20. Solymanno Imperatore, cum ducentis millibus Turcarum, Hungariam ingressus, non expectatis vicinorum, & præcipue Transylvanorum, vna cum Joanne Cepusiensi, Vaiuoda, aduentantium auxiliis, cum exiguis copiis peditum, & equitum viginti quinque millibus, inter Budam, & Quinque Ecclesias, occurrit, & procerum suorum, præcipue Paulli Tomorii, Archi-Episcopi Colocensis, importunis sollicitationibus, ad pugnam compellitur.

*) Solymannus, vt proximo mense post Carolum V. natus;

ita proximo anno post Carolum, salutaris est imperator.

IMPERATO-
RES RO-
mani, &
Turci.

CAROLVS,
Solymannus *)
Turc. X.
Imp. reg.
annis
XLVII.

ANNVS,
CHRISTI

Confligitur in campo Mobacr. Rex, equitatu & præsidio suo, plane nudatus, prostrato & dissipato vndique, a Turcis exercitu, fugit, & in proxima palude, reflectente se equo, resupinus, cum equi, tum armorum pondere, suffocatur & opprimitur, die festo Decollationis S. Joannis. Desiderata sunt in eo prælio Christianorum quindécim millia. Ex proceribus vero Ladislaus Salcan, Strigoniensis; Paullus Tomory, Coloczen; Franciscus Perenny, Varadien; Episcopi. Georgius Cepusius, frater Joannis Vaiuodæ Transylvani; Ambrosius Sárkány, Antonius Paloczi, Thomas Szécsi, Joannes Drágffy, & alii quamplurimi. Regis cadauer, post menses duos, decedentibus hostibus, indicio Cetriscbi armigeri, in loco palustri, in riuulo Czelepataka, repertum, tumultuario funeris honore, ad Albam Regalem, tumulatum est. Atque ita Buda, antiqua Hungarorum regum sedes, per deditioem occupata est: ex qua Solymannus, pro trophæo Pannonicæ victoriæ, tres æneas statuas, Herculis, Apollinis, & Diana, in vestibulo regie, a Matthia rege constitutas, inter cetera sustulit.

1526. JOANNES de Zápolya, Comes Cepusiensis, & Vaiuoda Transylvanus, Ludouico rege miserabiliter extincto, in festo S. Emerici, per Paullum, Strigoniensem Archi-Episcopum, & Stephanum Brodaricum, præfulem Vácziensem, magno præcipuorum procerum, Stephani Verbóczy, Paulli Artándy, Gregorii Pestbény, Nicolai Glessa, Joannis Dóczy &c. applausu, in festo Martini, rex appellatus, & ad Albam Regalem, coronatus.

Emericus Czibak, Episcopatu Varadiensi, a Joanne rege donatur.

1527. FERDINANDVS Austriæ Princeps, & Maximiliani Imperatoris nepos, Ludouici regis sororem, in matrimonio habens, ex pacto, quod Maximilianus, cum Vngaris, & Vladislao rege fecerat, regnum sibi adserere nititur, & quorundam primatum Hungariæ consensu, Posonii, rex Hungariæ designatur. Ex hac scissione, ciuilia bella exorta, quibus vires Hungariæ conciderunt, & Turcis ianua, ad vastandam, & occupandam Hungariam, aperta.

FERDINANDVS, ab Hungaris Alba, XXVIII. die Octob. regio diademate ornatus, bellum infert Joanni regi, & eundem, ad arcem Tokay vincit. Joannes rex, superato Tibisco, arcem Germanis occupandam relinquit. Tunc facta regni Hungarici scissio infausta, istis Ferdinando, aliis Joanni regi, adhærentibus.

Eodem anno, vir Niger grassatur, a quo, Petrus Perenny Vaiuoda, profligatur.

1528. JOANNES, rex Hungariæ, collectis Transylvanorum, & Polonorum viribus, iuxta Cassouiam, castra ponit; Decad. I. Monument. II. & sed,

IMPERATO-
RES RO-
mani, &
Turci.

ANNVS,
CHRISTI

1529.

sed, a Valentino Török, copiisque Ferdinandicis, victus, in Poloniam transfugit.

SOLYMANVS Turcarum Imperator, a Joanne rege, per Hieronymum Laskum Polonum, Vaiuodam Siradiensem, sollicitatus, cum magno exercitu, per Hungariam profectus, Viennam Austriæ, XVII. die Septembris obsidet; sed ob hyemis asperitatem, & inclementiam, soluta obsidione, 15. die Octobr. & amissis amplius octoginta millibus, reuersus, Joannem regem, qui anno superiore, per Ferdinandum, regno eiectus erat, Budæ, regem constituit.

ARADVL Vaiuoda Transalpinus: vna cum filio, per proceres suos, IV. die Januarii, dolose capite plectitur.

Nicolaus de Gerend, Episcopus Transylvanus, Valentinus Török, Comes Temessien: Stephanus Maylátb, consiliarius, & Marcus Pemfflinger, Iudex regius Cibinien: iuxta oppidum Meremburg in Barcia, infelicitate confligunt, cum Petro, Vaiuoda Moldauie, qui Siculiam & Transylvaniam populatum venerat. Clades ista, XXII. die Junii accidit.

STEPHANVS Báthory de Somlyó, Vaiuoda Transylvanus, posteaquam Segesuárinum, Medyes, & reliquas omnes, in Transylvania ciuitates, (solum Cibinio excepto,) ferro & igne, ad deditionem & obedientiam, Joanni regi præstandam, compulisset, capit castellum in Stoltzemburg XII. die Octobris. Huic fortalicio, Martinus Húnn, alias Kakas, præficitur. Coloni Stoltzemburgeses, ad castellum, intus vallo muniendum, coguntur; sed non plures, quam decem personæ initio, ad opus fabrilis intromissæ; tandem, cum structura tardius procederet, coloni præfecto persuadent, enumeratis prius variis incommoditatibus, se, plures numero, intra triduum, castellum intus vallaturos, & opus perfecturos. Intromissi, rustico stratagemate, V. die Nouembr. præfidiarios castelli adiungunt, securi obuios quosque trucidant, & omnes, in arce captos, palis affigunt, atque ita castellum recipiunt.

1530.

PETRVS, Vaiuoda Moldauie, provinciam Barcensem igne vastat, & vrbis Coronensis fortaliciū, in montis cacumine situm, expugnat.

Pestis horrenda, per totam Hungariam & Transylvaniam, grassatur.

MOYSES, Vaiuoda Transalpinus, eodem anno, XIII. die Februarii, sorore sua, Bano Transalpinensi desponsata, præcipuos magnates & nobiles, (quos Bojerones vocant,) ad nuptias inuitat. Conuiuium peracto, eosdem, ob prodicionis notam, capitali pœna afficit. Draganztan, & alii, qui nuptiis non interfuerant, Turcicis adductis auxiliis, Moysen regno eiciunt. Is, in fuga a Siculis spoliatus, Cibinium venit. Postea XVIII. die Augusti, auxi-

IMPERATO-
RES RO-
mani, &
Turcici.ANNVS,
CHRISTI

1532.

auxiliaribus copiis, Episcopi Transylvanie, & Caspari Horuáth, ac Stephani Mailáth, in regnum restituitur.

SOLYMANVS Imperator, Belgradum veniens, defleat ad leuam, & oppidum Gúncz, vna cum arce, oppugnare frustra tentat, deinde prædatum emissis, circiter quindecim mille equitibus, duce Casson Bassa, Linczium vsque, supra Viennam, agris longe lateque vastatis, omne genus immanitatis exercet; sed in reditu, a Sebastiano Schertel, Germanicarum cohortium duce, ceditur & interficitur Casson-Bassa. Cæsar vero, oppidum Styriæ Gratz petit, inde ad Viennam castra positurus; sed ob ingruentem hyemem, & Caroli Imperatoris aduentum, mutato consilio, & re infecta, pedem refert.

1533.

Exundationes maximæ per Transylvaniam. Dimidia pars Turris Rubæ, quæ infra oppidum Talmatsch, in angustis alpium, fortalicii loco, sita erat, torrentium & Alutæ impetu, corrui.

1534.

LYDOVICVS GRITTVS, Andreæ Gritti, Venetæ Reipublicæ ducis, filius nothus, Byzantii susceptus & educatus, comparata, ob summam liberalitatem, & assiduas largitiones, sibi, per Ibraimum Bassam, præcipuum apud Solymanum, gratia quam maxima, eius partis Illyrici, quæ Venetis est proxima, ac inferioris Hungariæ, cuius caput est Bellgradum, dominus & princeps, constituitur. Maximo cum apparatu, & splendore, per Hungariam in Transylvaniam venit, ac ibidem, ob interfectum Czymbak, Episcopum Varadiensem, in festo Venceslai, die XLVIII. a nece Emerici Czibak, in ciuitate Megyes, vniuersis opibus suis prius misere direptis, trucidatur.

Magna annonæ caritas in Transylvania. Cibinii modius tritici, tribus & dimidio floreno venditur. Anno sequente, modius tritici, denariis quatuordecim emitur.

1536.

CASSOVIA, a militibus Joannis regis capta, vniuersis priuilegiis, & tota iurisdictione priuata, præcipuis ciuibus & optimatibus in exilium missis, ducem, seu Capitaneum, supremi magistratus loco, accipit.

1537.

CATZIANER, Octobri mense, Ferdinandi regis exercitum, ex Germanis, Bohemis & Hungaris, coactum, iuxta oppidum Eszék, in Comitatu Valkonensi, ad Drauum flumen situm, in tantas angustias traducit, ut inedia, & rabie Turcica, magna ex parte omnes conciderint, multi in hostium potestatem venerint, pauci vero, vna cum duce Catzianer, fuga salutem quæsiuerint.

1539.

JOANNES rex Hungariæ, Sigismundi regis Poloniæ, ex Bona regina, filiam Isabellam, uxorem duxit.

1540.

JOANNES rex Hungariæ, in Transylvania Sabesi moritur.

Eodem anno, Joannes secundus, Joannis regis Hungariæ

IMPERATO-
RES RO-
mani, &
Turcici.

ANNVS,
CHRISTI

1541.

gariæ & Isabellæ filius, VII. die Julii, dimidia hora post quartam pomeridianam, *Budæ* nascitur: Tutores, fratrem *Georgium Monachum*, & regni Thesaurarium, & *Petrum Petroniib* accipit, Turcaque donis missis, pupillo patrociniū pollicetur.

STEPHANVS *Mayldt*, *Vaiuoda* Transylvaniæ, a Moldauorum *Vaiuoda*, sub induciarum pactiōibus, perfidiose capitur, & a Turcis, in perpetuos carceres abducitur.

FERDINANDVS, Isabellam, Joannis regis uxorem viduam, cum eius filiolo, *Joanne*, *Budæ* obsidet; tutores infantis & regni proceres, Turcicum auxilium implorant; *Solymanus* cum suis copiis, mense Julio, *Budam* venit; Germani obsidionem, ob aduentum Turcarum, ingenti accepta clade, relinquunt. Turca, missis donis, nunciat reginæ, se cupere videre nouum regem heredem, & eum in castra mitti petit. Deductum in castra puerum, *Joannem*, cum *Solymanus* perhumaniter excepisset, & cum valde sibi molestum, & sumptuosum esse diceret, subinde in Hungariam cum exercitu redire, neque reginam, cum suis proceribus, defendi posse assereret, *Budam*, & *Pestum* capit, & *Isabellam* reginam, cum filiolo, in Transylvaniam relegat.

1542.

JOANNES *Statilius*, Episcopus Albensis, moritur. Locustæ in Transylvaniam, maximo numero transuolant, & omnes res, terra nascentes, affligunt.

MOLDAVI, circa Coronam, cum Turcis, Transylvaniam deprædatum egressi, cum passim multum damni dedissent, circa *Bisericam* reuertuntur.

JOACHIMVS Brandeburgicus Elector, in conuentu Ordinum Imperii, *Spiræ* celebrato, auxiliis, in expeditionem contra Turcas, ab Imperio Romano decretis, præficatur. *Pestum* obsidione, sed frustra cingitur, & cum plurimus miles, pestis contagione, interiisset, aduersus Turcas, nihil feliciter agitur. In reditu, *Petrus Perény* capitur, & perpetuo carcere damnatur.

1543.

Alba Regalis, Strigonium, Quinque Ecclesiæ, Castrum *Valpó*, *Siklós*, cum aliquot vicinis castris & oppidis, in potestatem Turcarum rediguntur.

Terræ motus in Transylvania, Dominica *Quasi modo geniti* notatus.

1544.

Locustæ rursus, turmatim Transylvaniam peruolant.

1546.

Hungari, ductore illustri *D. Petro Bakytz*, bello Saxonico occupantur.

1547.

ANNA, regina Hungariæ, vxor *Ferdinandi* regis, ex partu *Joanna*, XXVII. die Ianuarii, moritur, *Pragæ* sepulta.

1548.

Expugnatio munitissimæ arcis *Murány* per milites Ger-

IMPERATO-
RES Ro-
mani, &
Turcici.ANNVS,
CHRISTI

1549.

Germanicos, duce supremo Nicolao Comite a Salmis, *Matthæus Basso*, rebellis, captus, capite plectitur.

JOANNES HONTHERS Coronensis, vir, omni genere eruditionis, & morum probitate clarus, restaurator honestarum disciplinarum in Transylvania, XXIII. Ianuarii, *Coronæ* moritur.

Eodem anno, quinque soles, seu parælia, *Cibinii*, & multis in locis, tota fere die *Fabiani*, & *Sebastiani*, visa.

Chronologie rerum Hungaricarum, Transylvanarum, & vicinarum Prouinciarum.

LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

1550.

HELIAS, *Vaiuoda* Moldauiensis, cum magna Turcarum manu, in *Ciculiā* erumpens, ingentem tritici, & pecoris prædam, secum abducit. Homines multi, non solum interfecti, sed etiam, in tristem seruitutem, ad quinque millia fere, a Turcis abacti, sub initium brumæ.

Turcæ, iterum erumpunt, circa *Braniczka*, & *Transalpinensis*, circa *Haczak*. Hæ autem, tam crebræ eruptiones, fiebant propter dissidium, inter fratrem *Georgium Monachum*, & Thesaurarium, ac reginam *Isabellam* viduam Joannis regis.

1551.

Frater *Georgius*, & Thesaurarius, in pago *Báthor*, habet colloquium, cum *Nicolao Grass*, *Ferdinandi* præfecto, & a Turca deficiens, *Ferdinando*, Transylvaniæ gubernationem offert.

STEPHANVS *Mayldt*, *Vaiuoda* Transylvanus, a Moldauo, sub induciarum pactiōibus, anno Christi MDXLI. perfidiose captus, & a Turcis, in perpetuos carceres abductus, moritur *Galatæ*, ad Constantinopolim.

JOANNES Baptista Castaldus, Italus, quem Cæsar *Carolus V.* vna cum *Sffortia*, & aliis præstantibus viris, in Hungariam miserat, vt *Ferdinandum* regem, & ope, & consilio iuarent, in Transylvaniam venit.

Isabella regina, (postquam Germanica præsidia, cum tormentis bellicis, & magna omnis generis armamentorum copia, per Thesaurarium, ad occupandam, & subiiciendam regi *Ferdinando*, Transylvaniam, accersita essent,) cum filio suo *Joanne Sigismundo*, ex Transylvania in Poloniam reuertitur, & pactam prius cum *Ferdinando* rege, summam administrationis, eidem permittit, XVIII. die Julii,

Felice, & *Baptista* Comites ab Arch: Augusti mensis die XVII. cum tribus signis militaribus, & *Andreas Brandis* Comes, vndecim signorum ductor, & præfectus, *Cibini* Decad. I. Monument. II. S. nium

IMPERATO-
RES Ro-
mani, &
Turcici.

ANNVS,
CHRISTI
1551.

nium veniunt. Quinque signa equitum Bohemicorum, Hispanorum, & Silesitarum, in Barciam proficiscuntur. Septembris die XVIII. castellum *Aratba*, & XXI. die eiusdem mensis *Bechkerek*, item XVIII. Septemb. Episcopatus *Chanád*, sine aliqua oppugnatione, a Turcis in deditionem accipitur.

Lyppa, praesidiis destituta, & ex improviso, Turcicis copiis obsessa, ab *Umanbek Bassa*, capitur VIII. die Octobris.

Achmat Bassa, XVI. die Octobris, *Temesvár*, fortissimum in finibus Hungariae propugnaculum, milite petit, re tamen infecta discedit.

Lyppa, auxilio Germanorum & Italicorum, quos *Baptista*, in Transylvaniam deduxerat, & virtute Hungarorum, ac Transylvanorum militum, quos frater Georgius, Andreas Báthory, Franciscus Patochy, & Saxorum universitas conscripserant, Turcis vicissim eripitur, XXVIII. die Nouembris. In vrbe & arce, 4000. Turcarum fuerunt; sed post factam oppugnationem, 2300. desiderati sunt. Portae arcis occupantur, & Germanica, ac Hispanica praesidia imponuntur. *Umanbeck Bassa*, cum 300. fere Turcis, a Monacho, saluum conductum impetrans, ex arce discessit; sed in itinere, a Melchior Balassa prohibitus, leuibus aliquot praeliis vtrique commissis, exiguis copiis, ad suos reuertitur.

BEGLERBEGVS, Solymanni, Turcici Imperatoris consiliarius, supremusque Capitaneus, XV. die Decembris, arcem *Betsche*, in inferioribus Hungariae partibus sitam, obsidione cingit, & machinis bellicis, tota fere nocte vexatam, mane capit, die XIX. eiusdem mensis.

Frater Georgius *Dalmata*, ordinis Eremitarum Paullinorum, qui ob fidem singularem, a Joanne rege, in Theaurarium, Episcopum Varadiensem, & post obitum regis, in supremum Locumtenentem filii regii, in Transylvania, electus fuerat, vir magnae in Hungaria auctoritatis, & sub Idus Octobris, a Pontifice Romano, Cardinalis creatus, ob suspicionem Turcicae societatis, & regni affectationem, in arce *Vyncz*, a *Sffortia*, & aliis Italicis militibus, istu bombardae, u) percutitur, XVII. die Decembris mane, circa horam quartam. Sepultum est cadauer, iam grauiter olens, Albæ Juliae. Pontifex Romanus, de eius nece, quaestionem habere iussit.

1552.

Szegedinum, virtute Michaelis Thót, & pastorem, (quos *Hajducos* vocant,) Turcis eripitur, sed cum potita

u) Non bombardae, sed gladii istu, saepius repetito, caesus est Monachus, vti auctor est BETHLEN, Hist. Lib. IV. p. 173. Laudes, & vitia, vi-

ri summi, JOHAN. MICHAEL BRVTVS, Epistolarum Lib. II. Epist. XXII. p. 89. sequ. ad Martinum Berzeuizium, facunde expromit.

IMPERATO-
RES RO-
mani, &
Turcici.

ANNVS,
CHRISTI

1553. victoria nescirent vti, & omnia improvide agerent, a Turca, vicissim oppressi sunt, III. die Martii.

GEORGIUS Comes ab Heluenstein, cum fratre Sebastiano, & decem signis Germanorum militum, XVIII. die Julii, Colosuarinum venit, & ibidem, milites reficiendi causa, octo diebus moram facit, XXIV. Julii. Cum ciues, sese inhumanos exhiberent, neque ab iniuriis inferendis sese continerent, auctores fiunt magnae seditionis. Ciuitas obsidetur, tormentis bellicis petitur, & multum damni, foris & intus, a Germanis accipit; agnoscens deinde peccatum, & regis copiis cedens, veniam petit, ac impetrat.

TEMESVAR, auxiliis & comitatu carens, ab *Abmaz-Bassa* expugnatur: perit tunc praestantissimus belli dux, *Stephanus Lossonezy*, & *Petrus de Aldano*, quem alias *Kirkampo* vocarunt.

ALEXANDRI Vaiuodae Moldauensis copiae, oppidum *Tartlen*, in Barcia obsident, finitimum agrum populantur, & multa mala dant toti Barciae. Postea, cum proprius ad arcis moenia accessissent, vt quae essent oppidanorum vires, tentarent, magna clade repelluntur.

Lyppa, cum a Germanorum, ac Hispanorum praesidiis esset deserta, ac noua fama expugnati *Temesvár* perculsa, a Turcis deditione capitur, & recuperatur.

Obsidio castri *Bettlen*, in Transylvania, *Stephano Dobó*, & *Francisco Kendy*, Vaiuodis Transylvanicae, res administrantibus.

1553.

Inchoata est ordinatio, ministrorum euangelii, in ecclesia Cibiniensi, Superintendente, *Paullo Viener*, pastore eiusdem ecclesiae vigilantissimo, XXII. die Martii.

Petrus PETRASKO, a Solymanno Turcarum Imperatore, fit Vaiuoda Valachiae, pulso *Myrche*, crudelissimo tyranno: praefuit prouinciae annis III. mens. IX. & eam satis pacifice rexit. Tandem vero, anno MDLVII. die XXIV. Decembr. in oppido Valachiae *Bokoresd*, moritur.

HERRELT Bassa, Baly-Bassa, cum Matthia Ordög, ductore exercitus regis Ferdinandi, (quem Germani Erasmus Teuffel nominarunt,) configit, eius vires & copias fundit, & castella *Dregell*, *Gyarmat*, *Secsént*, *Holokóvet*, & alia plura occupat.

AMHAD Bassa, Baly-Bassa, Beglerbek, & Cassonbek Turcarum manu, *Agriam*, insidiis adoriuntur, & XXXVIII. diebus obsident; sed summa *Stephani Dobó*, *Stephani Mechkey*, & oppidanorum virtute repulsi, fugam, non sine magna clade suorum, dare coacti sunt.

FRANCISCVS Stancarus, Mantuanus, Theologiae & Medicinae Doctor, ex Regio Monte, nobilissima vrbe Brussiae, in Transylvaniam ingressus, primum *Claudiopoli*, spargere

S 2

cœpit

IMPERATO-
RES RO-
mani, &
Turcici.

ANNVS,
CHRISTI

cœpit, impium & blasphemum dogma; Christum, humani generis Redemptorem, ac Mediatorem esse, non secundum utramque naturam, sed secundum humanitatem tantum: fundamentum sui furoris constituens, dictum D. Paulli: VNVS EST MEDIATOR DEI, ET HOMINVM, HOMO CHRISTVS JESVS.

1554.

Pestis, (cuius semina *Coronæ* primum, sub initium anni MDLIII. deinde *Cibinii*, circa festum Martini eiusdem anni, sparsa sunt,) cum in omnes Transylvaniæ partes, sese effudisset, ibidem crudeliter grassata est.

Nobilis, ac magnæ integritatis matrona *Despina*, relicta *Bassarabi*, *Vaiuodæ* quondam Transalpinensis, peste correpta, *Cibinii* moritur.

1555.

Hoc toto anno, pestis in Hungaria, & Transylvania crudeliter seuit; *Cibinii*, circiter 3200. hominum, mortui sunt.

1556.

Conuentus omnium ordinum regni, æ) in oppido *Zekelvársbely*, vbi præcipue actum est, de suscipienda legatione, ex singulis nationibus, ad regem *Ferdinandum*, & facienda abrenuntiatione.

Joannes Sombory, *Ladislaus Kemény*, a nobilibus, ac *Thomas Bomelius*, ab vniuersitate Saxonum, missi legati, Febr. die IX. coram *Ferdinando* rege, *Viennæ* constituntur, & commemoratis Hungariæ, & Transylvaniæ calamitatibus, quas proximis annis, partim a Turca, partim a subitariis, & intercisis auxiliis Germanorum, in Hungariam missis, acceperint. Primum orant, vt via quærat, ne Transylvania, & illæ regni Hungariæ reliquiæ, a Republ. Christiana diuellantur; deinde ostendunt, Turcam omnes ineundæ pacis, cum rege, conditiones recusare, nisi Transalpina & alia potiora regni loca, filio regis *Joannis* tradantur. Postremo supplices petunt, vt *Ferdinandus* rex, habita ratione, extremæ necessitatis totius Hungariæ & Transylvaniæ, fieri permittat, quo filius *Joannis* regis, in prouinciam y) introducatur.

Visus est Cometes, III. die Martii, circa horam IX. vespert. in vndecimo gradu æ coloris fusci turbidi, & ad rubedinem tendentis, motus velocissimi. Martii die V. erat iuxta æ partibus 60. ab æquinoctii circulo declinans, toto quatrduo, 75. partibus, ab oriente, in occidentem, & 30. partibus, a meridie, in septentrionem processit, ita, vt deinde supra horizontem manserit. A fine Martii, subsecuta est perpetua serenitas, vsque ad 27. Aprilis, & tantus calor, vt Junio mensi similis esset, illius

mensis
x) Ita, *Zápolium* temporibus, ac postea, Transylvaniam adpellabant, eius prouinciæ scriptores.

y) Prolixe, legationem hanc, comitiæque describit, *WOLFG. BETHLEN*, Hist. Lib. IV. p. 195. sequ.

IMPERATO-
RES RO-
mani, &
Turcici.ANNVS,
CHRISTI
1556.

mensis constitutio. Significauit autem astrologorum iudicio, dissidia circa leges, controuersias in causa religionis, & morbos pestiferos, propter colorem, crines, & motum: præsertim in Germania, Pannonia, Asia & Græcia, & Boreales apud nationes.

Martii XIII. Legati a *Ferdinando* responsum ferunt; ne posthabito iuramento, quo sese ad perpetuam fidem & obedientiam obstrinxissent, alicuius in regno innouationis auctores esse velint; nullum nouum principem quærant; nihil in Prouincia tentent, pendente adhuc pacis tractatu cum Turcis, rege Polonia, & *Isabella* regina inito, neque peruersis priuatorum quorundam consiliis se patiantur seduci, quo, posthabita regia auctoritate, aliquid suæ ipsorum fidei, & pristinæ constantiæ contrarium faciant.

Petrus Petrovich, qui, a rege *Ferdinando* proscriptus erat, propter notoriam rebellionem, ex oppido *Lugas*, communibus procerum suffragiis, in regnum reuocatur. Legati mittuntur ad *Vaiuodas*, Transalpinensem & Moldauiensem, pro impetrando subsidio, ad introducendum filium *Joannis* regis, electi quoque regis insignia, vbique eriguntur.

STEPHANVS DOBÓ, *Vaiuoda* Transylvaniæ, & *Ladislaus* z) nuncius regis *Ferdinandi*, variis argumentis, subditos in officio retinere, conantur, & tam per legatos, quam per litteras, *Saxones*, ad præstandam *Ferdinando* fidelitatem, hortantur.

SOLYMANVS, Turcarum Imperator, & eius consiliarii, quos *Bassas* vocant, missis litteris omnes regni status hortantur, vt *Joannis* regis filium, pro vero domino agnoscant, & in regnum reuocent. *Cibiniensibus*, qui soli nondum in nouam principis electionem consenserant, extrema mala, nisi pareant, & Turca, & *Vaiuodæ*, Transalpinensis & Moldauiensis, minantur.

SENATVS *Cibiniensis*, missis ad *Petrouich* legatis, fidem & obedientiam, *Joannis* regis filio, nomine vniuersorum Saxonum, deferunt, cum his conditionibus; vt nulla præsidia, in aliquam ciuitatem, ante aduentum electi regis, collocentur; vt vniuersa Saxonum priuilegia, iura, & collationes regis, inuiolatæ habeantur; vt tormenta bellica regis *Ferdinandi*, *Cibinii* existentia, ibidem relinquuntur, nec vsquam, nisi prius, omnibus rebus in regno bene compositis, abducantur; denique, vt omnium dictorum, vel factorum, hoc tempore innouationis, amnistia, et iniuriarum impunitas, constituatur.

Hæc postulata *Cibiniensium Petronichius*, fide inter-
Decad. I. Monument. II. T posita,

z) *LADISLAVS Bánffy* fuisse, | *Bethlen* auctor est, l. cit. p. 197.

IMPERATO-
RES RO-
mani, &
Turcici.

ANNVS,
CHRISTI
1556.

posita, & litteris datis, rata & firma se habiturum promittit.

PETRVS *Petrouich*, constituitur locumtenens, vt ipse, vniuersa regni negotia, vsque ad aduentum reginae *Isabellæ*, & filii *JOANNIS II.* administret. Hic *Melchiori Balassa* Capitaneo committit, vt *Albam Juliam*, (in qua *Paulus Bornemiszsa* Episcopus, partium *Ferdinandi* erat,) obsidione cingat: praesidia *Moldauorum*, ad arcem *Vjvár*, & *Bettlen* mittuntur, quo excursions militum *Stephani Dobó* prohibeant, donec *Alba* capiatur.

GEORGIUS *Machkássy*, XXI. die Martii, a *Petrouich* locumtenente, *Cibinium* mittitur, vt 300. pedites pixidarios, bombardas & instrumenta, pro suffossione mœniorum, petat. Præbuit ea res occasionem magnæ seditioni in vrbe, cum ciues, contra prius datam fidem, & affecurationem locumtenentis, machinas bellicas postulari, & tantum sibi ipsis praesidia, in tam turbulento regni statu, eripi iudicarent. Pedites mittuntur, bombardas & machinas negant bellicas.

Martii die XXXI. (quæ fuit feria tertia, a festo *Palmarum*) circa horam II. post meridianam, *Cibinium*, metropolis *Transylvaniæ*, diuersis locis incenditur, & plus dimidia parte ciuitatis, cum tribus monasteriis, conflagrat. Postridie eius diei, scilicet prima Aprilis, per quosdam factiosos ciues, mota est seditio, in qua *Joannes Vörös* a) iudex regius, vir grandæuus, ante suas ædes, in publico vrbis theatro, istu bombardæ, traicitur. Auctores seditionis & cædis factæ, aliqui fuga in *Germaniam*, ad regem *Ferdinandum* elabuntur, alii tres, habita inquisitione, *Cibinii* XI. die Maii, capite plectuntur. Cadauer *Joannis Vörös*, extra urbem, propter metum noui tumultus sepelitur, ac sedato rerum motu, denuo effossus, in ecclesia maiori, humatur.

CASSOVIA, & *Leutschouia*, ac aliæ aliquot vrbes vicinæ, circa festum Paschatis, incendiis misere vastantur.

Obsidio *Albensis*, circa festum S. *Georgii*, soluitur. Praesidia, quæ intus erant, impetrata abeundi incolumitate, & dedita vrbe, ad episcopum discedunt. Copiæ Locumtenentis sub arce *Vjvár*, ad obsidendum *Stephanum Dobó*, mittuntur.

Mensis Maii XXI. die, capitanei *Turcici*, videlicet: *Dernysbek*, Quinque Ecclesiensis; *Amanbek*, Babociensis; *Nazbek*, Coppaniensis; & alii: *Zanchagy*, cum suis copiis, castra, ad arcem *Sziget*, in *Hungaria* ponunt, accessum adimunt, & vicinos, ab omni commeatus suppeditatione, arcent. Die Junii XXI. circa meridiem, *Turcæ* ad oppu-

a) BETHLENIUS, *Johannem Ruffum* vocat, dum iisdem his Sigleri verbis, cladem vrbis, & seditionem describit.

IMPERATO-
RES RO-
mani, &
Turcici.

ANNVS,
CHRISTI
1556.

oppugnandum oppidum accurrunt, & fossas lignis repletas, magnis clamoribus, transcendunt, & quater in oppidum ingressi, quater repulsi sunt; quinto demum incursu, oppidani in arcem cesserunt. Ita oppidum a *Turca* capitur, vallum & fossæ exstruuntur, ac signa militaria, ex opposito arcis, eriguntur; sed *Szigetienses*, clanculariam eruptionem facientes, commisso prælio, *Turcam* repellunt, & vallo, oppidoque eiiciunt. *Aga*, seu Capitaneus *Janitscharorum*, tunc captus est. *Turcarum* XXIX. in arcem inducti; ceciderunt hostium amplius DCCC. vna cum *Zanchago* Coppaniensi. *Achmanbek* Babotiensis vulneratus. Ex *Szigetiensibus*, *Benedictus Thopordy*, Capitaneus peditum, globo traiectus. Ac *Demetrius Moháchy*, decurio, cum aliis XII. occubuit. Julii XXIX. cruentum vtrinque prælium committitur; sed *Turcicæ* copiæ, singulari virtute *Marci Horváth*, arcis *Szigetiensis* Capitanei profigantur. Reliquiæ exercitus, cum suis *Zanchagis*, sequenti die, re infecta Quinque Ecclesias proficiscuntur.

Junii mensis die I. conuentus, ex trium nationum ordinibus, agitur, in quo, de regina *Isabella*, cum filio adducenda, de pecunia, ad iter faciendum necessaria, & milite praesidiario, decernitur. Legationi, ex nobilibus *Franciscus Kendy* praeficitur. Ex *Saxonibus*, *Augustinus Heduig*, *Joannes Tartler*, *Petrus Renner*, *Stephanus Schefer*, vna mittuntur. Julii die VI. *Collosvarino* egressi, *Leopolim*, quæ est ciuitas *Russicæ*, in confinibus *Moldauicæ* sita, veniunt, die VIII. Augusti, reginam adeunt, & dicendi data copia, b) quantam ruinam tota *Pannonia*, a *Turcis*, & *Germanicis* praesidiis acceperit, quam cum summo totius patriæ malo, regina, ante annos sex, ex *Transylvania* dimissa sit, quam tragicis ærumnis, arte, & suasu *Fratri Georgii Monachi*, expositi fuerint, ordine recensent. Errati veniam petunt, & vt regina, in *Transylvaniam* redeat, & totius regni, administrationem suscipiat, orant, debitamque fidem & obedientiam, totius patriæ nomine, reginae offerunt.

ALEXANDER *Vaiuoda* *Moldauicæ*, ex sua prouincia, per *Rodnam*, in *Hungariam* descendit. PETRVS *Vaiuoda* *Valachicæ*, circa *Brassouiam* egressus, per *Transylvaniam* in *Hungariam* proficiscitur: vbi tandem, coniunctis viribus *Vaiuodæ*, castra ad *Szakmár-Németi* ponunt, & iter, quod alias propter exercitum *Germanicum*, supra *Tibiscum* vagantem, erat periculosum, venienti reginae, tutum reddunt. Milites suos, populandi causa

T 2

emit-

b) KENDII orationem, responsum item reginae, legis apud BETHLENIUM, p. 200. sequi.

IMPERATO-
RES RO-
mani, &
Turcici.

ANNVS,
CHRISTI
1556.

emittunt, qui ferro & igne omnia late vastant, & pagos, plusquam 300. exurunt.

ISABELLA regina XXIII. die Septembris *Leopoli* egreditur, & per Hungariam, magno comitatu *Vaiuodarum*, sibi obuiam venientium, Polonorum, Rascianorum, Hungarorum, Transylvanorum, deducta, *Collovarinum* XXII. Octobris, hora secunda postmeridiana, splendido apparatu c) venit. Hic, plus vno mense commorata, cum sese, ex longo itinere refecisset, *Albam Juliam*, proficiscitur, vbi, de pacando regno, & componendis optimatum dissidiis, deliberat.

STEPHANVS DOBÓ, virtute, & rei militaris peritia insignis, partium *Ferdinandi* in arce *Vjvár*, se obsideri, & aliquamdiu, frustra vexari patitur. Pactus deinde cum locumtenente, vt ipse, & sui omnes, ex arce, saluis rebus & personis, tuto abire possint, die XXVIII. Nouembris, ex arce egreditur; sed ex itinere, in Germaniam suscepto, per *Gabrielem Perény*, iussu reginae, retrahitur, & quasi contra fidem datam, aliquot bombardas, cum puluere tormentario, auxisset, in arcem *Vjvár* captius, vxor autem, cum infante *Déram*, custodienda, mittitur. Ipse tamen paullo post, deceptis nocte custodibus, ex vinculis liberatus, ad partes superiores, magna celeritate contendit.

1557.

STANCARVS, apud senatum Cibiriensem, litteris diu intercedit, vt in urbem recipiatur, & aliquem, in vrbe habitandi, locum habeat, sancte promittens, se ciuibus, neque grauem, nec vllius seditionis auctorem, per noua dogmata, futurum. Venit *Cibinium*, cum coniuge & liberis, & ibidem, menses aliquot delitescens, suum illud doctrinae genus, de *Mediatore*, profitetur. Cum autem quosdam, in suam sententiam pellexisset, vrbe eiicitur. Postea *Claudiopolim* reuertitur, illinc etiam, paullo post extrusus, *Bistriciam* sese contulit. Inde ad *Antonium Kendy* profectus, interdum medicam facultatem exercuit, interdum castra sequutus est.

FRANCISCUS *Bebek*, ampla spe dominandi ductus, partes reginae potius, quam *Ferdinandi*, sequendas statuit. Venit ad reginam, & cum imbecillum eius ingenium, & pueri regii, intempestiuam adhuc regno aetatem videret, multis verbis initio, sua studia, pericula, & labores, in ipsa reducenda, enumerat. Deinde *Vaiuodatum*, id est summam praefecturam, & arcem *Gyula*, sibi dari petit. Regina autem hominis inconstantiam, & animum ambitiosum, considerans, postulata ipsius reiecit; sed hic ob repulsam passam, indignabundus, *Alba Julia*, ad *Bu-*

c) Ingressus pompam, BETH- | historia comitorum, ibid.
LENIUS descripsit, vna cum | p. 201. sequ.

IMPERATO-
RES RO-
mani, &
Turcici.

ANNVS,
CHRISTI
1557.

denssem *Bassam*, hinc *Constantinopolim*, ad *Solymanum* imperatorem, proficiscitur. Vbi primum verba facit: *Isabella* quidem regina regni gubernationem, in aliquot annos commendatam; sed nihil muliebri imperio, vel impotentius, vel alieno magis obnoxium arbitrio esse; altera parte orationis exponit; se, communibus optimatum totius *Transylvaniae* suffragiis, in gubernatorem electum esse, usque ad iustam & maturam pueri regii aetatem, & honestam sui confirmationem petit. Caesar, hominem beneuole excipit, vexillum gubernatoris, ipsi confert, & milite praesidiario, *Vaiuodarum*, *Valachiae* & *Moldaviae*, ipsum deduci in prouinciam iubet.

DOGMA, *Berengarii*, *Zuinglii*, *Caluini*, *Bullingeri* &c. de *Cena Domini*, diu in *Galliis*, *Italia*, & *Germania* iactatum, recens in *Transylvania* spargitur, auctore *Martino Kalmancbay* claudo, pastore ecclesiae *Debretiensis*, & *Ludouico Szegedino*, ac *Laurentio Perek*: contra quos, Synodus *Claufenburgi* indicta, XIII. die Junii. Ac post varias contentiones, confessio, de *Cena Domini* aedita, ac publice in eam sententiam decretum. Vt singuli ecclesiarum *Saxonicarum* pastores, veram de Sacramentis doctrinam, in ecclesia *Vittembergen* sonantem, & amplectantur, & per omnia retineant, neque vllum nouum dogma, in suas ecclesias admittant.

ISABELLA regina, animum & practicas *Bebeky* cognoscens, missa statim legatione, verbis & donis Caesarem placat. *Bebekium*, infidelem & seditiosum esse ostendit. Caesar re intellecta, *Bebekium* magistratu abdicat, & ad reginam captiuum reduci iubet. Verum, longa *Moldau* intercessione, *Bebekius*, reginae reconciliatur, in gratiam recipitur, domumque in arcem suam reuertitur.

FERDINANDI regis copiae, quas habebat in agro *Cassouiano*, crebras excursiones in ditionem reginae faciunt, ac aliquot castellis expugnatis, arcem *Munkács* obsident. Mittitur contra eos *Melchior Balassa*, & *Franciscus Bebek*, cum tumultuario exercitu, & auxiliis, a *Moldauo* & *Turca*, impetratis. Soluitur obsidio, exercitu Germanico sese, ad tutiora loca *Tibisci* recipiente. Postea fiunt induciae paucorum dierum, quibus expletis, vterque exercitus configit, ac ab vtraque parte, multis desideratis, aequo Marte discessum est. Germani in hiberna discedunt, *Balassa* cum suis domum redit, *Francisco Bebek*, cum paucis militibus, in *Szakmár* relicto.

PETRVS PETROVITS *Transylvaniae* gubernator, & sanguine iunctus regio puero, cum iam annum septuagesimum excessisset, *Collovarini* XIII. die mensis Octobris moritur.

PETRVS, *Vaiuoda Valachiae*, XXIV. die Decembris, Decad. I. Monument. II. V oppi-

IMPERATO-
RES RO-
mani, &
Turcici.

ANNVS,
CHRISTI

oppido *Bokeresd*, non sine veneni dati suspitione, mortem obiit. Magna fit rerum mutatio, in tota prouincia Transalpinensi. Nobiles, cum intellexissent, praefecturam prouinciæ *Myrche*, priori domino collatam esse, & singularem hominis ferociam & crudelitatem, iam pridem experti, in Transyluaniam plurimi, cum suis opibus profugunt.

Vltima die Decembris, ministri ecclesiæ Claufemburgensis, cum *Stancaro* colloquium habent, in quo primi, suarum ecclesiarum sententiam, de *Mediatore*, scripto proponunt, in hanc formam: *Se credere & fateri, IESVM CHRISTVM Filium DEI vnigenitum, verum Deum & Hominem, generis humani Mediatorem esse, non secundum humanam naturam tantum, sed secundum diuinam, & humanam simul.* Huic sententiæ, *Stancarus*, e diametro contrariam, opponit, videlicet: *Christum, nostrum esse Mediatorem, non secundum vtrasque naturas, sed secundum humanitatem tantum.* Addit etiam, se non valde dimicare cum quoquam, ratione doctrinæ Communicationis Idiomatum, neque vnquam de ea re disputasse; sed de hoc quærere in absoluto, vtrum diuina natura possit intercedere, supplicare, orare &c. Ad hoc axioma, *Stancarus* responsum accipit, & de Communicatione Idiomatum, ex libello Philippi Melanchtonis, de controuersis *Stancari* edito, statim conuincitur. Tandem conclusum, vt mutua scripta, indicio ecclesiarum Saxonicarum in Transyluania, subiiciantur. *Stancarus* indignabundus, Váßárheli-um abitum parat.

1558.

STANCARVS, die XXV. Februarii Váßárhelio, dat litteras ad *Isabellam* reginam, & proceres regni Transyluanie, quibus hæc capita præcipue tractat: omnibus regibus & principibus, immo toti generi humano, diuinitus commissum esse studium, amplectendi & retinendi puritatem doctrinæ cælestis, iuxta Scripturæ testimonia: *Audi Israel præcepta Domini &c. Primum quærite regnum DEI. Cauete vobis a pseudo prophetis &c.* Ad hæc, mandare *DEVM*, vt omnes veræ doctrinæ deprauatores, & phanatici spiritus, quales essent *Caspar Helthus*, *Franciscus Davidis*, *Matthias Hebler*, & alii, qui Iesv Christo filio DEI, cum patre & SS. aperte bellum indixerint, e medio tollantur. Se igitur hortari, & rogare, vt prædicti, cum suis complicibus, mandato reginæ, & auctoritate gladii, ad iudicium synodale cogantur, suæ hæreseos conuincantur, & iuxta leges puniantur. Iuris diuini esse; vt ipsi cum suis facultatibus comburantur; iure canonico, hæreticos igni, omnia autem ipsorum bona, fisco tradenda esse; iure ciuili, eadem postulari & requiri.

Myr-

IMPERATO-
RES RO-
mani, &
Turcici.ANNVS,
CHRISTI
1558.

Myrche, Vauoda Valachiae, summa nobilium, (quos Bayerones vocant) pestis, ac inauditæ crudelitatis homo, post mortem Petri Vauodæ, intercessione & precibus *Bustan-Bassæ*, summi consilarii, in aula *Solymani* imperatoris, vicissim Valachiae prouinciæ præficitur; cuius gubernationem, summa cum tyrannide suscipit XXV. Januarii.

APOLOGIA, aduersus maledicentiam & calumnias *Francisci Stancari*, iussu & voluntate omnium recte docentium, in ecclesiis Transyluanicis, per ministros ecclesiæ Claufemburgensis, conscribitur, in qua initio acta colloquii præcedente anno, cum *Stancaro* habiti, summatim recitantur. Deinde, firmis rationibus, doctrinam ecclesiarum in Transyluania, non commentitiam & hæreticam, vt *Stancarus* vociferabatur, sed veram, & voci Propheticae, & Apostolicæ consentientem esse, ostenditur. Postremo, breuiter & modeste, ad calumnias *Stancari* respondetur.

Mense Junio, conspectus est cometa in plaga mundi septentrionali, inter vtramque vrsam, iuxta lucidas stellas, anguis, vel draconis, rutilus, & coloris fere plumbei, naturæ h & δ. Visus est alius cometes, die VIII. Augusti, cursus velocissimi, ab oriente in occidentem, duravit integro mense.

CLARISSIMVS & doctissimus vir Philippus Melanchton, deliberatione & voluntate, inclytæ Academiæ Vitembergensis, scriptum, de cænæ Domini controuersia, die XVI. Januarii editum, ad ecclesias Transyluanicas, sub finem Julii transmittit.

Franciscus Némethy, praefectus arcis Tokay, quæ ad confluentem Tibisci, & Bodrog iacet, die XX. Julii, Germanicas copias, crebris Hungariam excursionibus molestantes, ad castellum, Szerencz, inuadit, & acerrima pugna multis vtrinque desideratis, profligat.

Synodus pastorum ecclesiæ Hungaricæ nationis, in Transyluania I. die Maii, in oppido *Tborda*, agitur: illic contra *Stancarum*, de persona & beneficiis CHRISTI, & contra eos, qui negant veram, realem, & substantialem præsentiam corporis & sanguinis CHRISTI in S. Cœna. Statuitur, vt ceremoniæ ecclesiasticæ, etiam per se adaphoricæ, quales sunt: introductio nouarum nuptiarum, puerperarum, vsus cereorum, & vestis lineæ, propter disciplinam, & bonum ordinem, retineantur. Mandatur annua ecclesiarum visitatio, & decernitur, vt contumaces, officium non facientes, & ministerio ad quæstum abutentes, ex numero piorum pastorum, secludantur.

FRANCISCVS Kendy, cum fratre, *Antonio Kendy* & *Francisco*

IMPERATO-
RES RO-
mani, &
Turcici.CAROLVS V.
IMPERIVM
FRATRI FER-
DINANDO
RENUNCIAT.
FERDINAN-
DVS, IMPE-
RIVM TRA-
DITVM,
XXIV. die
MAII OCCU-
PAT.
CAROLVS V.
XXI. die
Septembr.
MORITVR.

ANNVS,
CHRISTI

cisco Bebek, a regina vocati, quasi cum ipsis aliquid de salute reipubl. tractandum foret, Albam Juliam, vltima die mensis Augusti, veniunt, & ea vespera, simul cum aliis reginae familiaribus, in multam noctem, læti conuiuantur. Septembris die II. circa horam XII. noctis, ab Hungaricis & Polonicis militibus, duce *Melchiore Balassa*, & *Casparo Pereffib*, ad hoc, a regina clam ordinatis, interficiuntur. *Franciscus Kendy*, in suo cubiculo, acceptis aliquot vulneribus, & lancea traiectus, cadit. *Bebekio*, qui in hospitio *Antonii Kendy* ea nocte latitabat, stanti, per militem Rascianum, cervix abscissa. *Antonius Kendy*, podagricus, cum tam tristem cædem ex lecto spectaret, & vt cognitioni se reseruarent, frustra peteret, crebris quoque ictibus, trucidatur. Res quas secum habebant, prædæ militum, ceteræque opes, & bona, isco regio cedunt.

GEORGIUS Bebek, & Emericus Telekessy, Ferdinandi exercitus Capitanei, XIV. die Nouembris, cum *Veltzembego* munitissimæ arcis Filek, quæ in iugis Carpathi sita est, præfecto, fines oppidi Sixó, & Comitatum Abaujváriensem depopulante, hostilibus signis congregiuntur, & progressi ad oppida Galgócz, & Kazon, Turcicas vires, memorabili prælio superant.

1559.

REGINA ISABELLA, sub finem anni LVIII. statim aduersa valetudine laborare incipit, cumque de vita ipsius in tota prouincia dubitaretur, eamque mortuam asseruari diceretur, duas simul virgines, e suo gynecæo, Polonicis iuuenibus desponsatas, in matrimonium elocat, ac sese iis, qui ad nuptias venerant, videndam præbet.

Induciæ vnus anni cum Ferdinandicis. Hoc anno nihil actum est, mediocris enim fuit vbique tranquillitas. Annus tamen iste turbulentissimus fuit insolitis tempestatibus, procellosis ventorum flatibus, crebrisque tonitruis & fulgetris, quæ tantam annonæ caritatem effecere, vt in plurimis Transylvaniæ locis, auena homines, pro tritico vfi sint.

ISABELLA, d) Sigismundi regis Poloniæ filia, vxor quondam JOANNIS Vaiuodæ, regis Hungariæ, superstite relicto filio Joanne II. Albæ Julæ, die XX. Septembris, tempore pomeridiano moritur. Sepelitur ibidem in templo *Michaelis Archangeli*, die VIII. Octobris.

E P I T A P H I V M.

Non potuit generi virtus præstantior addi,
Nec donis, quibus hæc diua Isabella nitet,
Edidit infantem JANI de sanguine regis,
Quo duce Pannonii secula tuta gerant.

CAPVT

d) Laudes feminæ, ex JOHANNES BETHLEN, Lib. IV. p. 211.
MICHAËLE BRVTO, recitat

IMPERATO-
RES RO-
mani, &
Tartici.ANNVS,
CHRISTI

CAPVT II.

De rebus gestis, sub Johanne Sigismundo,
Transylvaniæ Vaiuoda.

IMPERATO-
RES RO-
mani, &
Tartici.

1559.

MYRCHE, Vaiuoda Transalpinus, princeps crudelis & immanis, die XXV. Decembris moritur, non sine veneni hausti suspicione. Huic successit filius PETRVS.

1560.

Pastores ecclesiarum Saxonicarum, cum magistratu politico dissident, & ei grauius se opponunt, ob iurisdictionis ecclesiasticæ negotium, illi litteris priuilegiatibus, ab *Isabella* regina impetratis, freti, diiudicationem caussarum Matrimonialium, Testamentorum, Tutelarum, Decimarum, iuxta Canones & decreta Pontificia, sibi relinquere volunt. Politici e contra, suis priuilegiis nituntur. Actio, neutris quidquam de iure suo concedentibus, diu protrahitur. Tandem, re diu multumque deliberata, inter ambas partes, transactio firmatur, & ita conuenitur; vt iudicium, de casibus matrimonialibus, de gradu affinitatum, & consanguinitatis, & de diuortiis, ad forum ecclesiasticum, pertineat. In ceteris articulis, ecclesiasticæ personæ, litteris suis priuilegiatibus renuntiarunt.

1561.

In vrbe *Megyes*, iussu Serenissimi Principis Ioannis II. electi regis Hungariæ, die VI. Februarii, disputatio de Cœna Domini, inter *Franciscum Davidis*, & reliquos *Caluini* sententiam amplectentes, instituta, cum ministris, & pastoribus ecclesiarum Saxonicarum, illic per aliquot dies vtrinque, res, magna contentione fuit, multisque scriptis, agitata. *Franciscus Davidis*, cum suis complicibus, *Zuinglii*, & *Caluini*, aliorumque opiniones sequuti sunt: Corpus & Sanguinem CHRISTI spiritualiter, non corporaliter, nec ore, sed corde, seu fide sumi. Saxones, Lutheri sententiam, & Augustanam Confessionem, probarunt. Acta huius disputationis, & ambarum partium scripta, ex principis decreto, præcipuarum Germaniæ Academicarum iudiciis, & censuræ subiiciuntur. Durauit hoc dissidium aliquot annis, studiis hominum huc illuc inclinantibus.

Szkalka castellum, a militibus Ferdinandi, obsidione capitur, & succensa arce, præsidariisque omnibus interfectis, solo æquatur, mense Februario.

Ecclesiæ, & Respublicæ Saxonice, die X. Octobris, ad Vittembergensem, Lipsiensem, Rostochiensem & Francofordiensem ad Oderam, & reliquas Saxonice, Mysiæ, & vicinarum regionum academias, legatos suos: *Nicolaum Fuchsum*, *Georgium Christianum*, & *M. Lucam Vngleich*, in negotio articuli, de Cœna Domini, mittunt, & Decad. I. Monument. II. X de

ANNVS,
CHRISTI
1561.

de sua, & aduersariorum sententia, academiarum iudicia petunt.

JACOBVS Heraclydes Basilius, Despota, qui se insularum, Sami, Phari, & Dorydis, verum hæredem, & dominum regni Moldauiae, atque Palatinum finium terræ Transalpinensium, ac vindicem libertatis patriæ scripsit, collecta hinc inde, non ultra MDC. virorum manu, Moldauiam prouinciam adoritur, ac XVIII. Nouembris iuxta villam *Verbyt*, septem miliaribus a Socziouia, Vaiuodarum regia distantem, cum *Alexandro* congredditur. Alexandrum Vaiuodam, principatu & regno eiicit, qui initio ad oppidum *Jaas*, inde ad *Hia*, tandem *Kyliam*, & Constantinopolim vsque profugit.

OLCZOVA, ad fluuium Szomos, non procul vbi Zomos in Tibiscum influit, castellum & oppidum, a militibus *Ferdinandi* obsidione cingitur, & secunda die Ianuarii capitur.

DESPOTA, Vaiuoda Moldauiae, in feriis Epiphaniarum, diademate regio, cum maximo omnium prouincialium & optimatum applausu, & lætitia coronatus est, & vocatus JOANNES. Neque vlli Vaiuodarum ante ipsum permissum est, vt corona vteretur. Primus quoque hoc anno, *taleros* argenteos, in ea prouincia, cudi fecit.

Melchior Balassa, copiarum regiarum in Hungaria, supremus Capitaneus, dum castellum *Olczoua*, a Germanis occupatur, in oppido Szakmár cum exercitu hybernat, & mense Ianuario, a Joanne II. rege Hungariae, ad partes *Ferdinandi* deficit, Szakmár, Riuulos Dominorum, & alia oppida, & castella vicina, pro se occupat, & milite præfidiario munit.

MICHAEL Gyereöffy, nona die Ianuarii, & post hunc Iacobus Pockay, die X. eiusdem mensis, cum mandatis regiis, *Cibinium* veniunt, & significant: Germanos castellum *Olczoua* obsidione cepisse; *Balassium* defecisse; regem petere præsidia, tormenta, & bellicos omnis generis apparatus. *Cibinii*, & in reliquis vrbibus, milites conscribuntur, & ex pagis, tertius quisque in expeditionem bellicam, vna insurgit. *Sabesius* occupatur, collocatis ibidem Nicolao Orbay, & Stephano Kessereö, cum aliquot regiis cohortibus. Ipse princeps, cum reliquo exercitu, *Dyöd*, & *Leiba*, quæ erant Melchioris Balassii, in Transyluania, castella obsidet.

LEGATI ecclesiarum Saxonicarum, in celebriores Academias, in negotio religionis missi, die XII. Ianuarii redeunt, ac iudicia, partim ad serenissimum principem JOANNEM II. partim vero ad ecclesias, & Respubl. Saxonicas, ab Academiis scripta, vna adferunt. Per ea Academiarum iudicia, confessio ecclesiarum Saxonicarum, reti-

IMPERATO-
RES Ro-
mani, &
Turcici.

ANNVS,
CHRISTI
1562.

retinens τὸ ΠΥΤΩΝ, seu proprietatem verborum institutionis Cænæ Domini, & in argumentis, ab vnione personali, & omnipotentia filii DEI sumptis, simpliciter acquiescens, vt vera & orthodoxa approbatur. Præstigiæ vero, & sophismata aduersariorum, immensurabilem Christi virtutem, disputando inquirere conantium, plane damnantur.

Dyöd, castellum Melchioris Balassii, die IV. Februarii deditionem facit. Augustinus Nagy, Nicolaus Zegedy, & Balthasar Horuáth, eius loci præfecti, a principe, saluam & liberam, cum vniuersis rebus suis, abeundi facultatem, impetrant. Castellum funditus diruitur, & solo æquatur.

LETHA, alterum eiusdem Balassii castellum, die XII. Februarii obsessum, exorta inter præfidiarios intestina discordia, deditione capitur. Ex militibus regiis, circiter quinquaginta, castellum ingressi, frustulatim, a puluere tormentario, in fornicibus subterraneis accenso, discerpti pereunt, & castellum, eiusdem pulueris impetu, funditus dirutum.

Hadad castellum Melchioris Balassii, ductore regii exercitus Francisco Némethy, & Simone Pauer, Senatore Coronensi, ac Matthia Seler, iudice regio Segesváriensi, Saxonorum sclopetariorum præfectis, sub finem mensis Februarii, capitur. Sed die IV. Martii, a Balasso, cum copiis Ferdinandicis aduentante, & in victores incautos, ex improviso irruptionem faciente, vicissim recipitur. Franciscus Némethy, cum equitatu regio, in fugam conuersus, pedites Saxonicos, sparsim hosti trucidandos, reliquit. Simon Pauer, cum paucis aliquot sclopetariis Saxonis capitur; sed pacta tandem fide, se contra Christianos arma non sumpturos, ipse, & captiui omnes, dimissionem impetrant, & salui domum redeunt.

JOANNE II. in firmanda, contra Germanorum, & Melchioris Balassii, irruptiones, prouincia occupato, Siculi seditionem mouent, sub initium Aprilis. Ad oppidum *Vdarbely*, indictis comitiis, conueniunt, & iurant singuli, se patriam, suamque libertatem, contempto omni periculo, defensuros, neque susceptis vsuros armis, nisi aduersus hostem, reipublicæ, & toti patriæ, seruitutem adferentem. Hoc sacramento, vsque adeo deuinctis animis, circiter sexaginta milia hominum, consociata sunt, vt vel mori, vel suas libertates & priuilegia, salua esse velint. Ducem Georgium Nagy de Paalfalua, renuntiant, & ad oppidum *Vásárbelly*, in planitie campi *Vayadt*, iuxta fluuium *Nyáradt*, castra ponunt.

SZAKMAR, a Bassa Budensi, & Bego Temesváriensi, & copiis

IMPERATO-
RES Ro-
mani, &
Turcici.

ANNVS,
CHRISTI
1562.

copiis Joannis II. die XXV. Aprilis, obsidione cingitur, intus incluso Melchior Balassa, Antonio Székell, Francisco Zay, & Dominico Dobó. Némethy, oppidum, e regione Szakmár, ultra fluuium Zámos situm, Turcae igne funditus vastant, & spe potiundi Szakmár abiecta, captaque, in tota ea vicinia, immensa hominum multitudine, re infecta discedunt.

GEORGIVS Bebek, & Caspar Makóchy, partium Germanicarum, cum Bassa Budensi, infelici praelio congressi, capiuntur, & sub custodia, ad Solymannum Imperatorem, Constantinopolim captiui mittuntur.

JOANNES II. die XIV. Maii, per legatos in castra Siculorum missos, de causa tumultuariæ istius insurrectionis, & cur Siculi, aduersus communem patriæ & regni hostem, sua auxilia coniungere noluerint, percontatur. Siculi, detentis aliquamdiu legatis regiis, tandem die XXV. Maii, principi & optimatibus regni, se, ob asserendas antiquas suas libertates, arma cepisse, respondent. Paulo post Siculi, mittunt nuntios in vrbes, & sedes Saxonicas, causam insurrectionis exponunt, & minantur, se omnia igne & ferro vastaturos, & infantibus & feminis nolle parcere, nisi Saxones suas copias coniungant, & de priuilegiis recuperatione, bellum moueant. Eo tempore, Matthias Autaffy & Joannes Ember, Cibinium quoque, a Siculis veniunt, qui duos Senatores in castra mitti, & se consilio iuuari petunt, in recuperandis, & asserendis pristinis suis libertatibus. Senatus Cibiniensis, de capiendis eiusmodi nuntiis, mandata habens a principe, re prius principi exposita, officium facit. Nuntii, in vincula postulantur, & abducuntur.

Gabriel Mayládt, XXXI. die Maii, coacto exercitu, ex toto districtu Fogaras, Siculos, leui praelio primo adoritur, accensum sensim acius & ardentius praelium, quando multo frequentiores, quam Mayládtius putasset, equites & pedites Siculorum confluebant, pugna eo deducta, ut Mayládtius, amissis præcipuis aliquot Capitaneis, & equo, cui ipse insidebat, lancea percussus, in magnum discrimen perductus videretur. Victor tamen Várbelyum ingreditur, monasterium occupat, & firmiter munit. Dum hæc aguntur, interea alia ex parte, princeps, capta præcipua Siculorum nobilitate, & impositis hinc inde præsidiis, Siculos domitat, & imperata facere cogit. Reliquus exercitus, ad principis aduentum, sua sponte dilabitur. In huius insurrectionis memoriam, in oppido Várbely, castellum Székeltámad, & in vicinia quoque, aliud castellum Székeltanya nuncupatum, fundatur. Auctores seditionis aliquot, vna cum

IMPERATO-
RES RO-
mani, &
Turcici.

Rerum Vngaricarum Lib. II. Cap. II.

ANNVS,
CHRISTI
1562.

duce Georgio Nagy, in ciuitate Szegesvár, capite ple-

stuntur. JOANNES TÖRÖK, gener Melchioris Balassii, die VII. Junii moritur.

Maii XXVIII. die, in comitiis Thordensibus, decretum, anni MDLVII. in religionis negotio, a regni ordinibus, repetitur & firmatur; ut quisque eam, quam mauult religionem, amplectatur, sine omni coactione, & in alendis sue fidei concionatoribus, & usu Sacramentorum, quisque liber sit, & neutra partium, cum altera, iniuriis, aut vi, certare debeat. Ista libertas, & impunitas, multis in Transyluania factis, & nouis dogmatibus, occasionem dedit.

DESPOTA, in nuptias, cum filia Zboroufsky Palatini Cracouiensis, celebrandas, intentus, dum rem suam, quasi in vado esse putat, religionis statum in Moldauia mutare, monasteria & templa spoliare, occipit. Eo facto, ingens odium, prouincialium suorum, incurrit. Clam itaque, ex Russia, Demetrius (quem illi Demetrasko vocant,) qui antea, cum Alberto Lasky, Palatino Syradiensi, & Kesmarkensi Barone, ad expellendum Despotam coniuerauerat, litteris euocatur: mortuum esse Despotam; veniret cum honorifico comitatu, & felicibus auspiciis, gubernationem adiret. Moldani, dum hoc clancularie moliantur, excitant quoque rumorem, Tartarum excursions facere, in Moldauia fines. Despotam persuasus, (fato scilicet huc vocante,) mittit eo CCC. leuis armaturæ equites, quos Huszarones nominant, quibus maxime fidebat, & cum his, circiter septem milia Moldauorum, ductore Stephano, curiæ Magistro, (quem illi supremum Vornick appellant,) ubi eo ventum, ne musca quidem hostis. Noctu itaque communicato consilio, Moldauiniuadunt semisopitos, ac CCC. illos equites opprimunt, præter paucissimos, qui inter cadauera oppressorum latitantes, euaferunt. Potiuntur aliquot tormentis maioribus, quæ præsidio data erant, equitibus. Stephanum Vaiuodam salutant, atque ita paulatim omnes, a Despotâ deficiunt. Multa passim crudeliter facta, sæuitum in omnem sexum, qui Despotam principem agnosceret. Filia Despotæ, ex Græca concubina nata, strangulatur, matre in cœnobium relegata.

Soczovia, sedes Vaiuodæ, in quam Despotâ se cum paucis Hungaris, Moldauis, & Græcis, receperat, die XXX. Julii, a Demetrio Rutheno, & Pyassoskio, ipsius Lasky præfecto obsidetur. Hoc Stephanus, nuper Vaiuoda salutatus, audiens, ex inferiori Moldauia, concitata tota prouincia, reuertitur, & ad flumen Sered, castra ponit: Demetrium, cum CCC. equis leuissime armatum adoritur, sed ab illis, effusissime toto Moldauorum exercitu fugiente, opprimitur. Stephanus princeps, cum

Decad. I. Monument. II.

Y

pau.

IMPERATO-
RES RO-
mani, &
Turcici.

ANNVS,
CHRISTI
1563.

paucis quibusdam in collem fugit, vnde contemtissimum numerum speculatus, quod iam, non centum ex hostibus superessent, eos, de integro instaurato praelio, pellit. *Demetrius*, qui rheda vehebatur, quod esset paralyticus, cum alio *Lafzky* praefecto *Pyassoskio*, captus, & ad Imperatorem Turcicum est deductus, vbi vterque, ab vnco ferreo, lateri iniecto, suspensus, misere perit. *Stephanus* victor, continuata obsidione, a vicinis, & *Joanne II.* Hungariae rege, auxilia petit. Mittuntur eo a rege, *Michael Racz*, & *Thomas Daczó*, cum aliquot selectissimis peditum, & equitum cohortibus. Duravit obsidio XIV. hebdomadas. Interea, venit ad oppidum proximum *KOTHNAR*, quod sex milliaribus a *Soczavia* distat, legatus Turcicus, qui *Despota* incolumitatem promittit, & si arce egrederetur, pollicetur ipsum, sub fide Imperatoris Turcici, regis Hungariae, & Stephani Vaiuodae, saluum futurum.

DESPOTA, dum de facienda deditioe sollicitatur, intus in arce *Soczovia*, Petrum Déuay, Capitaneum Hungaricorum peditum, ob tentatae prodicionis notam, vel, quod infcio principe, colloquium cum hoste instituisset, priuatim, auxilio Graeci Atrientis, confodit, atque inter aulea abscondit, donec guttae quaedam sanguinis, caedis indicia, deprehensa, militem praesidiarium ita concitarunt, vt impetrata prius, a Stephano principe, sui incolumitate, diutius stipendia sub *Despota*, facere noluerint; sed eum optionem habere iusserint, an vivus in hostium potestatem deduci, vel frustulatim dissectus, per murum proiici vellet. *Despota*, cum praesidiarios, nec prece, nec pretio, videt exorari posse, indutus iis vestibus, quibus in solennibus pompis uti consueverat, eques arce egreditur, ab equo descendere iussus, renuit, sed cum inter intentas duorum ordinum cuspides incederet, destitutus omnibus suis satellitibus, & auxiliis, tandem obsequitur, & pedes, inter duos nobiles, ad *Stephanum* Vaiuodam, deducitur, exploratis diligenter vestium laciniis, ne quid fraudis subesset. Vbi primum in conspectum venit, claua ferrea percussus a *Stephano*, ictus est leuiter in humero, repetito ictu, quem pectore exceperat, prosternitur, omnibus vestimentis spoliatur, & diu quaesito carnifice, tandem a Tartaro, aliquot ictibus, capite amputato, expirat, quinto die Nouembris. Cadaver, manibus & pedibus abscissis, tri-duo, tristissimum humanae fortunae spectaculum, in publico iacuit. Caput vero excoriatum, missum est ad Imperatorem Solymannum. De morte *Despota*, versus, annum & diem exprimens:

Despota sVb nonas hostILI obIt ense noVeMbres.

F I N I S.

IMPERATO-
RES RO-
mani, &
Turcici.IUVVENCII COELII CALANI
DALMATAE

ATTILA,

Post Venetam & Ingolstadiensem

editionem,

Tertium recusatus, recognitus,

ET

Notis vberimis

illustratus.

DECADIS I. MONUMENTVM III.

EXCELLENTISSIMO, REVERENDISSIMO,
ILLVSTRISSIMO

VIRO

DOMINICO PASSIONEIO,

Archi-Episcopo Ephesino,

PONTIFICIS MAXIMI

Ad Augustissimum

ROMANORVM IMPERATOREM,

CAROLVM VI.

Legato Grauiissimo,

S. P. D.

MATTHIAS BEL.

Terer excusatione, non æqua minus,
quam proluxa; quod celeberrimum no-
men TVVM, EXCELLENTISSIME
PASSIONEI! tenui opusculo præfi-
gere sum ausus; nisi, & de TVA sin-
gulari bonitate, qua me, anno supe-
riore, accepisti, probe mihi constaret, & illustris *Pius*
Nicolaus Garellius, ingens studiorum meorum præsi-
dium, plane mihi adfirmasset, optime casuram desti-
natio-

nationem hanc meam, apud virum, qui, pro mirifica eruditione sua, & subacta, longo maximarum rerum usu, prudentia, egregie norit, Musarum istiusmodi, quibus operor, sacra, ab religionis mysteriis, discriminare.

Quod vnum argumentum, tametsi potuit, coeptas consilii rationes confirmare, apud animum, sui conscius; tamen, ita rebar, non posse, notam ingrati animi declinari a me, si non TIBI, Vir Excellentissime! sacrum nuncuparem libellum, qui nunc, magno TVO beneficio, emendatior in lucem prodit lautiorque. Fui, sicuti recordaberis, in errore, de *Iuenco Caelio Calano Dalmata*, quasi, qui latuerit hucusque in membranis, editus nunquam. Hunc TV, Eruditissime Vir! non modo animo meo, promptus exemisti; sed, nauasti etiam operam sollicitam, ne me lateret quidquam, quod auctori, non vndiquaque consummato, seu farciendo, seu illustrando, utile futurum existimabas.

Proinde, accipe, bonitatis illius TVAE, fructum hunc, pro more TVO, benigne, habeque, in iis monumentis, quæ TIBI, maximo TVO merito, passim video posita: non, quod id mihi tribuam, quasi a me edi possit quidpiam, virtute TVA, & inusitata dignum eruditione; sed, quod tantilla hæc, deditæ TIBI voluntatis, significatio, ab homine peregrino, erga TE profecta, documento futura est orbi litterato, quantum, ubique gentium, & optima fama valueris, & bonitatis præconio. Feliciter age, & studia mea, opis eruditæ, quod nosti, indiga, quo potes modo, potes autem efficacissime, porro adiuua. PISONII, apud Quados. A. MDCCXXXVI. IV. Idus Iunii.

PRÆ

PRÆFATIO.

Lectori Erudito, Salutem!

ATILAM, *Iuenci Cæli Calani Dalmatæ*, edimus, libellum, fama, quam habuit hucusque, multis modis inferiorem; interserendum tamen, *Adparatui* huic nostro, partim, ut eruditorum voluntati obsequeremur, partim, ut res *Attilæ* gestas, nullo fere ordine, ab historicis relatas, quomocunque illustraremus. quod, quam præstiterimus feliciter; tametsi lectorum fuerit existimare, docendos tamen putamus hos, qui nostra hæc adtrectabunt, quemadmodum, in re quantiuis momenti, versati, quaque vñ fuerimus fortuna.

Venit, nec opinantibus, in manus, ante duo hæc lustra, *ἀπόγραφον* IUVENCI, ex codice *Rebdorffensi*, a *Martino Schedelio Pisoniensi*, a) viro docto, & rerum patriarum studioso, cum apud *Matthæum Bernegerum*, insigne Academiae Argentoratensis decus, studiorum causa ageret, cum cura exscriptum. Difficile dictu est, quam simus lætati, de reperto hoc cimelio, cuius causa, multis retro annis, doctissimos quosque viros, frustra sollicitaueramus: prorsus in errorem inducti; latere adhuc, intra auara scrinia *Iuencum*, neque adspexisse vnquam lucem publicam. quod non vnis litteris adfirmatum nobis est, ab his etiam, quibus & eruditio exaggerata, & studium est incomparabile, nosse τῶν ἀνεκδότων historiam.

Atque, idem hic error, auctoramento nobis fuit, uti libellum, ex se tenuem, & sine adcuratone compositum, notis illustrare.

)(

fran-

a) Huic debemus Schediasma, quod moderante MATTHÆO BERNEGERO, de HUNGARIA, Argentorati prodiit forma quadrid. partita, quodque postea, IOAN. FERDINANDVS

BEHAMB, sub titulo, NOTITIE REGNI HUNGARIE, Antiquo Modernæ, perpetuis observationibus condecoratum, edidit, Argentorati, An. MDCLXXXVI. form. 8.

Præfatio.

strandum edendumque, apud animum, eo confidentius statuere-
mus, quo magis persuasi fuimus, primos nos fore, qui orbem
eruditum, diuat frustra, exquisito auctore, donaturi simus. Pro-
inde, cœpimus commentari in nostrum hunc, sic satis scrupulose,
ac forte etiam prolixius, quam meruisse videbitur, scriptor, ne-
que scitus, neque antiquus. Vti vero labor is, impeditus sane,
sed iucundus tamen, eo celerius conficeretur, vocandum in eius
partem censuimus, virum doctum. cuius ille b) dulcedine ad
eum modum captus fuit, ut nihil nobis residui fecerit, quam
recognoscendarum observationum, quas diuite adparatu con-
gessit, curam ac studium.

Iam vero excudebatur libellus, cum Vindobonæ tunc diuer-
santi, ita licuit esse felici, ut, ab DOMINICO PASSIONEIO, Pontificis
Maximi, apud Augustam Aulam, legato, viro, in historia littera-
ria, ad prodigium vsque erudito, ad colloquium beneuole admit-
terer; PIO NICOLAO GARELLIO, conatuum nostrorum patrono
optimo, id ut faceret, amice procurante. Fit ergo, more doctis-
simi PASSIONEI sermo, de meliorum litterarum studiis, & proli-
xus sane, & eruditionis exquisitæ: cum operis mei, quod tunc
Augustissimo, CÆSARI, auspicio dedicaueram, mentio incidit.
Percunctanti humaniter, quid, præter vastam illam molitionem
porro occiperem? Adparatum me edere ad Historiam Hungariæ,
 respondi, qui decades aliquot sit complexurus, eorum monumen-
torum, ex quibus *Notitiam Hungariæ* ditauerim; nunc, monu-
mentum tertium, ineditum adhuc, sub prælo sudare, puta: IUVEN-
CI COELII CALANI DALMATÆ, vitam ATTILAE. Adrisit mihi, vir
summus, comiter ac blande, cum audiret, in ineditis me habere
Iuencum, simulque adfirmavit serio, visum sibi aliquando fuisse,
auctorem, ad calcem Vitarum PLUTARCHI, latine, Venetiis, ante
duo secula, excusum; elaboraturum se liberaliter spondens, ut
saltem ἀπογράφω potiri possim: suspenderem ergo operas, dum
Roma, ab amicis, quos per litteras moniturus sit, eius copiam
nactus fuerit.

Accepi, mirificam eam bonitatem, lubens non minus, quam
gratus: quum ad Musas, Posonienfes reducem, amicus, ex inte-
riore Germania, eiusdem erroris, de *Iuenco*, commonefacit, vna-
que

b) Est is, ne quid dissimulem, Cl. Io- | alumnus laudatissimus; nunc, in Hun-
HANNES TOMKA, olim nostræ disciplinæ, | garie litteratis, haud postremus.

Præfatio.

que nuntiat, in sua potestate esse Venetam editionem *Plutarchi*,
cui adtexta sit ATTILAE vita: qua, si vellem, adiuturus sit, desti-
nationem meam. Vfus sum eo beneficio, &, quia in manibus
fuit, *Rebdorffense* exemplar, sollicita cura, cum *Veneto* illo, con-
tuli: typographo, tantisper feriari iussu. Neque cessabat inte-
rim PASSIONEIVS, quam diligentissime conñiti, uti, quam mihi
indiderat, spem, pro virili sustentaret: quin immo, cumulum
addidit promissis, quum, nec opinanti, aliam quoque, ac toto
recentiorem seculo, *Iuenci* editionem, subministravit.

Dabo, ea de re, ἀποσπασμάτων epistolæ optimi GARELLII, ut pa-
lam sit, quanta, propensæ voluntatis significatione, elaborarint
summi viri, in promouendo instituto nostro. Ita vero habet:
*Peropportune accidit, V. C. ut postremam, eandemque humanissi-
mam epistolam Tuam, eo fere tempore, fuerim nactus, quo & Ro-
ma, ab Illmo. Fontanino, Archi-Episcopo Ancyrano, quæsitis, de Iu-
uenco Caelio Calano Dalmata, responsum, &, ab Exmo. PASSIONEIO
(qui nunc in Mellicensi cænobio, ut quotannis solet, recreandi animi
gratia, moratur) de eodem argumento epistolam accepi. Gaudeo,
Te nuper ab amico certiore factum, vitam Attilæ Hunnorum Re-
gis, a Iuenco Caelio Calano conscriptam, iam anno 1502, ab Hie-
ronymo Squaricafico Alexandrino, typis Domini Pincii, ad calcem
Vitarum Plutarchi, Venetiis vulgatam fuisse; ut fretus memoria,
qua pollet, eximia, eruditissimus PASSIONEIVS, Tibi, me coram, in-
dicauerat. Nunc Te certiore facio, eandem ATTILAE Vitam, a
CANISIO editam fuisse, in Apparatu suo Ecclesiastico, anno 1608.
Ingolstadii edito, & quidem ex MS. codice monasterii Rebdorffien-
sis, ignorata, ut credere fas est, integro seculo, antiquiore editione.
Huius Canisianæ editionis exemplar, nuper ad me, ex Bibliotheca
Mellicensis Cænobii, misit, idem eruditissimus PASSIONEIVS, quod
nondum a me visum, avidis oculis, perlegi. Quia vero significas,
Tibi ab amico, Venetæ editionis ἀπόγραφον promissum fuisse, mearum
esse partium duxi, Canisianæ quoque editionis exemplar, quam fieri
poterit, exactissime descriptum, Tibi procurare, ut collatis ambo-
bus exemplaribus, cum Tuo, forte recentiore, noua, quam adornas,
editione, erudito orbi, cumulatissime satisfacias. reliqua. Quis non
laudibus in cælum vehat, hanc, tantorum virorum, in promo-
uenda re litteraria, curam sollicitudinemque? quam, si æmula-
rentur nostri homines, facile foret, in immensum proficere, circa
res Hungariæ illustrandas.*

Atque

Præfatio.

Atque hæc sunt, de quibus docendus eras, erudite Lector! iam de ætate, & reliquo *Iuenci Cælii Calani Dalmatæ* habitu, sic accipe: recte doctissimum GARELLIVM, ex eorum indicio auctorum sentire, quos in rem suam citauit scriptor, ad seculum XII. eundem referendum esse. Sunt in promptu, diplomata, quæ CALANVM, ad annum MCXCVII. sub EMERICO Rege, in Episcopis Quinqueecclesiensibus referunt. Si hic is est, quem SZENTIVANIVS c), CALANVM PALEATVM, Dalmatiæ & Croatiæ gubernatorem adpellat, res in vado fuerit, cur *Calanus Dalmata* adpelletur. Tunc vero, IUVENCVS COELIVS, prænomena erunt, siue patronimica ea, siue aliunde petita. Adfirmat nobis fidem BERNEGERVS, in Schödeliano manuscripto; adfirmant *Decreta Regni*, quæ *Calanum*, itidem in episcopis Quinqueecclesiensibus recensent. Plura non habemus dicere; nisi istud forte sit: duos *Calanos*, in Episcopo Quinqueecclesiensi, semet, mutuo forte excipientes, sedisse. nos, priori adserendum opusculum existimamus. Certe CVLANVS, cuius magna cum laude meminit, RATKAY d,) in huius laudis partem vocari nequit; tum, quod *Bosna Banus* dicatur, tum, quod ætate maior est, quam id poscit, CALANI nostri opusculum. Sed de his viderint alii.

Quod est, de CALANO, reliquum, Illustris Viri, PII NICOLAI GARELLII epistola, sicuti eruditionis, ita humanitatis, & præcipui, erga gentem nostram, amoris plena, vbertim, & summa cura, disputat. quam ideo, bona eius in nos voluntate vsuri, opusculo prætexendam, existimauimus. Tu interim, erudite Lector! hanc, incomparabilis viri, ad iuuandos nos, bonitatem, oppido lætam pronamque, vti nobiscum, gratus meminisse velis, est, quod abs Te, etiam atque etiam, petimus. Vale, & nostris conatibus faue. Pisonii, An. MDCCXXXVI. Pridie Nonas Iunii.

c) Catalogo Episcoporum, in Dissertatio- | d) Memoria Regum & Banorum Dalmatæ
ne Paralipomenica, Catalogo XIV. p. 71. | tiæ &c. Lib. 11. p. 51. sq.

PIVS

PIVS NICOLAUS GARELLIVS, CLARISSIMO VIRO, MATTHIÆ BELIO SVO, S. P. D.

Inter multiplices atque assiduas, quibus distineor, occupationes, tandem aliquando, obstrictam Tibi fidem, de, *Iuenco Cælio Calano Dalmata*, eiusdemque Historia ATTILÆ, liberare concessum est. Habes hic, Vir Clarissime! quod promissi ἀπόρρητον Historiæ Attilæ Hunnorum Regis, ab eodem conscriptæ & ab Henrico Canisio, in Promptuario suo, Ecclesiastico, typis Ederianis, apud Andream Angermarium Ingolstadii, anno quidem 1608. editæ, ex MS. codice monasterii Rebdorffensis: quam tamen Cælii Iuenci Calani Attilæ Historiam (quod sat mirum est) frustra quæras in quamplurimis Promptuarii Ecclesiastici Canisiani exemplaribus impressis, quanquam, in omnibus eandem adnotatam inuenies in Indice contentorum, qui Index, immediate in parte auersa tituli huius operis impressus est, & his verbis legitur: *Iuenci Cælii Dalmatæ Historia de Attila Hunnorum Rege*: deest autem, vt dixi, in pluribus, vt in huius operis exemplari, quod olim ad Bibliothecam Hohendorfianam pertinuit, nunc Cæsareæ iunctum est, expertus sum, in cuius indice, ad allata verba, manu adscriptum inuenitur: *deest hic & in V. tomo*. Huius notæ ratio hæc est, quia sat celebris Antiquorum Monumentorum Collectio, sub nomine *Antiquarum Læctionum Henrici Canisii*, sex voluminibus seu tomis completur, cuius quintus, qui bipartitus inscribitur, & anno 1604. editus est, eadem continet, quæ Promptuarium Ecclesiasticum, quod anno 1608. vt titulus operis præfert, solitarie prodiit; si tamen antiqua quatuor monumenta excipias, quæ in Promptuario Ecclesiastico, ab initio conspiciuntur, desunt vero in tomo V. Antiquarum Læctionum; hic enim quintus Tomus incipit a libro Serapionis, Episcopi Thmuos, aduersus Manichæos, interprete Francisco Turriano S. I. & desinit in Synodum Ingilhemensem, cum admonitione de Alcuino & notis ad vitam S. Cutberti; de *Iuenci* vero *Calani* Historia Attilæ, nulla prorsus mentio fit in indice contentorum eiusdem tomi quinti: quapropter certum est, Iuenci hoc schediasma, in Tomo V. Læctionum Antiquarum Canisii nunquam reperiri. Si viueret Ingolstadiensis bibliopola Angermarius, ipse commodam forte rationem reddere posset, cur mutata inscriptione, Tomum V. Antiquarum Læctionum, quatuor munimentis auctum (quæ simul viginti integras paginas non complent) in Promptuarium Ecclesiasticum conuerterit, & cur in fronte huius Promptuarii, adscriptus sit annus editionis 1608. ad calcem vero eiusdem operis, solitaria hæc Epigraphe legatur; *Ingolstadii, ex officina typographica Ederiana, apud Andream Angermarium Anno 1604.* quæ aueriam faciem vltimi folii, sola occupat, eodem prorsus modo, ac in tomo V. Antiquarum Læctionum; denique, cur *Iuenci Calani Historia Attilæ*, quæ in indice codicum in Promptuario Ecclesiastico contentorum, vltimo loco adnotatur, cur, inquam, in omnibus eiusdem operis exemplaribus, non reperitur; in iis vero, in quibus bono fato inuenitur, eandem

Pii Nicolai Garellii Epistola,

dem, ad calcem voluminis, post ultimam solitariam epigraphen, sine numero paginarum, quasi *παράγραφον* τι superadscriptam videre sit, hac inscriptione notatam: *Iuueni Caelii Calani Dalmatæ Historia de Attila Hunnorum Rege incipit feliciter*, ex codice manuscripto monasterii Rebdorfensis; quod nuper oculis meis, nunquam antea visum, in exemplari huius Promptuarii Ecclesiastici, ex instructissima bibliotheca celeberrimi Mellicensis monasterii, ab Excellentissimo & de re literaria meritissimo Viro, DOMINICO PASSIONE, a) ad me curato, perlustrare datum fuit. Accedit porro, huic Iuueni Historiæ, a Canisio editæ, nullos esse adscriptos numeros, a quibus paginae distinguantur: nam si ultimum locum inter Monumenta Promptuarii Ecclesiastici occupare debuisset, prout ultimo loco in indice contentorum collocatur, ejusdem prima pagina, numero 1064. notari debuisset, cum notæ in vitam S. Cutberti, quod ultimum est, tam Promptuarii Ecclesiastici, quam Tomi V. Antiquarum Lectionum Monumentum, in paginam 1063. definant, eandemque mediam exacte non compleant; si tamen hæc omnia accuratius disquirere, aut diuinare velle, aliquod operæ pretium esset, quod mea quidem sententia nullum est. Quapropter, de *Canisiana* Historiæ Attilæ, a Iuueno Caelio Calano conscriptæ, editione, quæ, ut vides, certa est, adhuc dicta sint, satis.

Aequæ certa est, & integro sæculo antiquior ejusdem, *Iuueni* Historiæ editio Veneta, ut dicunt, in fol. iam anno 1502. per Dominum Pincium typis vulgata. Cum enim is, *Plutarchi* vitas latinas, curante Hieronymo Squarciafico Alexandrino, prælo suo in lucem dare constituisset, idem *Squarciaficus* in sua, ad Ioannem Franciscum Bragadinum, dedicatoria epistola monet, se vitis *Plutarchi*, tres alias addidisse, nempe *Socratis*, *Epaminondæ*, & eam, de qua nobis est sermo, Regis ATTILÆ, per *Iuuenum Caelium Calanum Dalmatam* conscriptam, quæ folio huius editionis CXLIV. sequi reperitur. Cum vero me nuper, per epistolam certior feceris, Tibi, hanc eandem *Iuueni* editionem ab amico assertam fuisse, & præterea spem tibi esse ab eodem *ἀπόγραφον* indispiscendi, plura de hac editione non differam, nisi quod eadem illa sit, quam literatissimus, *Passioneus* in familiari colloquio, solius memoriæ subsidio indicauerat, & quam eruditissimus Anciranus Archiepiscopus, *Iustus Fontanus*, epistola ad eum data confirmat. Tuum nunc erit videre, an cum illo exemplari, quod manuscriptum in tuas manus peruenerat, eodem modo respondeat, & quid intersit differentiæ inter vtrumque, & *Canisianam* editionem, cuius Tibi in hunc finem exemplar, accuratissime descriptum transmittito. Scire autem Te volo, notulas margini adscriptas & asteriscis notatas, non meas esse, sed editoris *Canisii*, rursus numeros, 2. 3. 4. &c. indicare initia paginarum *Canisiane* editionis in Quarto, quæ tamen in impresso exemplari desiderantur; denique, voculam *sic*, manifesta indicare typographica sphalmata, quæ immutare vel corrigere mihi religio fuit, ut exactissimum haberes *Canisiane* editionis *ἀπόγραφον*.

Vides igitur, Optime BELI, ipsum *Canisium*, talium minutiarum, quas anecdotas reputasset, acerrimum inuestigatorem; ipsum, dico, *Canisium*, dum in monasterio Rebdorfensi, Attilæ vitam, a *Iuueno Caelio Calano* conscriptam detexisset, eandem ineditam credidisse; quam tamen Dominus Pincius, *Venetis*, integro sæculo prius, vna cum vitis *Plutarchi*, splendida satis & magnifica pro tempore forma, typis vulgauerat.

a) Sedis Apostolicæ nunc ad Aulam Cæsaream Legato.

Ad Editorem Iuueni, M. Belium.

Idem accidit, eodem ferme tempore, *Togatorum Galliarum* Clarissimo Iuveni, Nicolao Claudio Fabricio de Peirese, ut in eius vita testatur Petrus Gassendus, b) cuius verba sunt: *Hæc inter varia officia, qua prope, qua procul literatis exhibuit, & cum anxie requisivisset ex Paulo Seruita, ex Scaligero, ex Casaubono, ex eruditis aliis, ecquid novissent de Iuueno Caelio Calano Dalmata, cuius codicem MS. de Attilæ vita Venetiis abspertauerat, is ut ederet animam adplicuit.* Huius adcuratæ, *Peireskii* diligentia, a Gassendo in eius vita commendatæ, autenticum nobis servavit testimonium, *Iacobus Revius*, vulgo *Iaques de Reves*, in sua collectione epistolarum Gallicarum illustrium & doctorum virorum ad *Iosephum Iustum Scaligerum*. c) Quæ enim libro secundo recensentur, epistola, num. XXXIX. *Peireskii* est ad *Scaligerum*, in qua pag. 246. legere est: *J'en attends encores vostre résolution, & ensemble vostre opinion touchant un manuscrit antique trouvé nouvellement à Venise, intitulé, IUVENI CAELII CALANI DALMATÆ ATTILA, par ce qu'on desire sçavoir avant que l'imprimer si il s'est jamais vu ailleurs.*

Hoc idem factum memorat, multæ & exquisitæ lectionis vir, *Paulus Colomesius*, in suis *Paralipomenis* ad *Guil. Cavei Chartophylacem*, de *Scriptoribus Ecclesiasticis*, d) ubi post pauca de *Iuueno*, qui Historiam Evangelicam exametris versibus reddidit, mox prosequitur: *Alius ab hoc Iuueno fuit, Iuuenus Caelius Calanus Dalmata, Attilæ Hunnorum Regis Historiæ scriptor. Eccestat is in Antiquis Lectionibus Henrici Canisii ex Codice MS. monasterii Rebdorfensis, quod puto nesciuit incomparabilis Peireskii, qui referente Gassendo in eius vita, anxie requisivit ex Paulo Sarpio, Scaligero, & aliis, ecquid novissent, de hoc Iuueno cuius codicem MS. Venetiis abspertauerat.*

Paucis mutatis, in eundem sensum differit idem *Colomesius* in suis animaduersionibus ad *Lilii Gregorii Gyraldi*, de *Poetarum Historia* dialogos, dialogo V. pag. 286. Integrum locum vide tomo secundo operum *Gyraldi* Lugd. Batav. curante Io. Iensio anno 1696. editorum in fol. Sed bona pace manum eruditissimi *Colomesii* dixerim, inter opera *Henrici Canisii* sub titulo *Antiquarum Lectionum* edita, *Iuueni Caelii Calani Historiam Attilæ*, nunquam prodisse; bene vero in *Promptuario* suo Ecclesiastico, ut vidimus, quod sub hoc titulo, demum anno 1608. lucem vidit, & in cuius Indice notatur *Attilæ Historia* a *Iuueno* conscripta, quamvis in pluribus huius *promptuarii* exemplaribus desideretur, ut superius indicaui. Non potuit igitur incomparabilis *Peireskii*, *Canisianam* *Iuueni* editionem vidisse, quæ demum anno 1608. prodit in lucem. *Peireskii* vero de reperto suo manuscripto, viros doctos sollicitauerat, iam anno 1604. ut epistola sua ad *Scaligerum*, a *Iacobo Revio* nobis servata evidenter demonstrat: hæc enim data est *Aquis Sextiis*, 25. Februarii 1604. Vidisse quidem potuerat, *Peireskii*, integro sæculo antiquiorem *Iuueni* editionem, nempe *Venetam*, *Dominii Pincii*, anno 1502. vulgatam; sed eandem videtur cum plurimis aliis viris doctis ignorasse *Colomesius* ipse; quod tamen illi vitio vertere bono iure is solum poterit, qui

b) Editionis tertiæ, quæ auctior & correctior dicitur, in 4to. Hagæ Comitum, ex Typographia Adriani Vlacq, anno 1655. lib. 2. pag. 50. & in antiquiore editione in 16to. anni 1651. pag. 119.
c) Epistres Francoises des Personnages Illustres & doctes, a Mr. Ioseph Iuste de la

Scala, mises en lumiere, par Iaques de Reves, a Harderwyck 1624. in 8vo.
d) Vide opera *Colomesii*, theologici, critici & historici argumenti, iunctim edita, curante Ioan. Alberto Fabricio. Hamburgi 1709. in 4to. pag. 702.

Pii Nicolai Garellii Epistola,

qui se minutias omnes, quæ typis vulgatæ sunt, vidisse inaniter gloriari audeat. Quale tulerit ab eruditis viris responsum, solertissimus Peirecius, non constat; certum est, *Attilæ* Historiam, a *Iuueno* conscriptam, se curante, non prodiisse.

Ioannes Albertus Fabritius, cuius indefessæ diligentiae, in conquirenda scriptorum notitia nemo est eruditorum, qui se eidem obstrictum fateri detrectare possit; hic, inquam, laboriosissimus vir, in sua Bibliotheca Latina, cuius quartam iam vidimus editionem, tom. I. pag. 702. de *Iuueno* presbytero Hispano verba faciens, post allegatam *Colomesii* animaduersionem ad *Gyraldum*, de qua supra, his paucis contentus est: *Historia Iuueni de Attila lucem viderunt Ingolstadii 1604. in 4to. neglecta antiquiore Veneta editione, quam æque cum multis ignorauit.*

Illustris *Leibnitzius*, *Iuueni* vitam *Attilæ*, a *Pigna*, in *Historia Estensi* citatam, plane supposititiam arbitratus est, vide *Otium Hanoveranum*, siue *Miscellanea Leibnitziana*, a *Ioachimo Friderico Feller*, collecta. pag. 417. §. 18. & quæ ibidem *Fellerus* notat, quod indicasse sufficiat.

Manuscriptum codicem *Historiæ Attilæ* se vidisse, diserte testatur *Thomas Bartholinus*, in Schedio suo de *Armilla veterum*, pag. 73. editionis *Amstelædamensis* *Henrici Veltstienii* anni 1676. *Mortuo Attila*, *Proceres Regni militetque post ferale epulas armillas eius protraxerunt ut filo suo pertecuit Iuuenus Cælius Callanus MS. in Historia Attilæ: Armillas & armorum diuersa genera, equos, faleras, diuersosque ornatus in medium producentes, noctem totam crapulis, ebrietatibus ac dissolutionibus expenderunt: quæ verba cum codice Canisiano exacte conueniunt.*

Caspar Barthius, pluribus in locis suorum *Aduersariorum*, e) *Historiam Attilæ* a *Iuueno* Cælio Calano conscriptam allegat f) quibus in locis, etsi nullius editionis expresse meminerit; tamen a *Canisio* editam se vidisse alibi testatur, nempe, in *Animaduersionibus* ad *Claudiam*, *Francfurti* anno 1650. editis, ubi pag. 1176. de ἀποσπασματι, *Iuueni* Calani *Dalmatæ*, eadem commemorat huius scriptoris verba, quæ in *Aduersariis* suis, lib. LVI. Cap. XV. allegauerat, atque in mendo cubare animaduertat, hic vero, post immutatam verborum dispositionem aperte asserit: *Ita collocanda sunt verba eius scriptoris (Iuueni) confusa in editione H. Canisii: quod sane ita esse, si vterque locus conferatur, luculenter apparet. Quomodo hic idem locus, cum antiquiore Veneta editione consentiat, Tu videbis, cum illius exemplar ab amico nactus fueris; nam mihi eam videre adhuc non licuit.*

Plura citato loco allegat *Barthius* ex *Prisco* *Rhetore*, seu, ut alii volunt, *Sophista*, *Græco* scriptore, *Attilæ* cœuo, apud quem *Theodosii* *Iunioris*, nomine *Legati* fundus est, ut omnes eruditi ex *Suida* fatentur. Ab hoc *Prisco* suam *Attilæ* vitam compilasse *Iuuenum*, probabilis admodum eruditissimi *Fontanini*, præeunte *Bernardo Insuliniano*, suspicio est. Non possum tamen quin hac occasione velut in transitu & quasi vno spiritu Te moneam, immanis flagitii, quo veteres *Hunnos*, huius *Prisci* autoritate insinuat *Barthius*, eodem loco, pag. 1177. cuius verba sunt: *Inter reliqua Hunnorum immania, discimus ex eodem Prisco, filias quoque suas duxisse uxores, uti exemplo Asca & Attila*

e) Editionis *Francfortensis*, typis *Weche-*
lianis, apud *Danielem & Davidem Aubry*
&c. 1624. in fol.

f) Lib. XV. Cap. XIII. lib. XIX. Cap. XII.
lib. XLVIII. Cap. III. lib. LVI. Cap. XV.
& forte alibi in eodem opere.

Ad Editorem *Iuueni*, *M. Belium*.

nile demonstratur. Verba *Prisci* sunt: ὡς τὴν Ἀττίλᾳ ἐς καὶ τὴν τινὰ παρονομήν, ἐν ᾧ γαμῖν θυγατέρα Εὐκλᾶ ἐβλέπετο, πλείους μὲν ἔχων γαμῖλᾶς, ἀγόμενος δὲ καὶ ταύτην κατὰ νόμον τῶν Σκυθικῶν.

Equidem, nefanda filiarum cum patribus, filiorumque cum matribus coniugia, barbaris populis vilitata quondam fuisse, imo & legibus probata, non ignoro, de quibus *B. Hieronymus* aduersus *Iovinianum* g) *Perse*, *Medi*, *Indi* & *Ethiopes*, regna non modica, & *Romano* regno paria cum matribus & auis, cum filiabus & nepotibus copulantur: quod flagitium *Perse* fuisse, *Herodotus*, *Diogenes Laertius*, *Philo*, *Plutarchus*, & alii testantur, sanctique *Ecclesiæ* *Patres*, & *Græci* & *Latini*, pluribus in locis execrantur; inter quos *Clement* *Alexandrinus* h) *Caprinam*, (vel potius *Aprinam* i) ut ipse vocat, *Periarum* libidinem acriter exagitat; hæc, inquam, non ignoro, nec me ignorare sineret *Barnabas Brissotius*, qui de regno *Periarum* Lib. 2. k) horrendæ & abominandæ huius libidinis vndiqueque testimonia congegit; sed an ex his *Prisci* verbis, enorme illud & horrendum flagitium, quod *Barthius* vult, exculpi possit, ego quidem vehementer dubito: suspicor potius ex analogia linguæ *Græcæ*, *Εὐκλᾶ*, non esse nomen alicuius filiae ipsius *Attilæ*, sed potius proprium & indeclinabile *Patris* illius virginis, quam ducere in uxorem *Attila* cupiebat: intelligendaque esse verba *Prisci*, ac si articulo adposito, ita sonassent, (ut ad veram linguæ *Græcæ* analogiam sonare debuissent) ἐν ᾧ γαμῖν θυγατέρα τῆ Εὐκλᾶ ἐβλέπετο: latine vero sonarent: quo in loco filiam *Eucami* in uxorem ducere voluit; quæ vero de lege *Scytharum* habet *Priscus*, naturali aliorum verborum sequela, polygamiam respiciunt, non thygaterogamiam l) ut attente legenti patet; nec tempus, quod non superest, neque huius epistolæ ratio mihi permittunt, hoc argumentum ulterius prosequi: ideo tamen probabilem hanc coniecturam Tibi paucis indicare, meum esse partium duxi, ut si eandem calculo tuo probaueris, antiquos *Hunnos* Tuos, quorum mores & viuendi instituta multis aliis titulis, apud aliarum gentium scriptores, tam male audiunt, ab hac saltem calumnia vindicare posses: interea, dum hæc nondum maturata præmitto (ne expectatam epistolam diutius morer) huius coniecturæ solidiora fundamenta, dum otium fuerit, inquirere non desinam, eandem paratus relinquere eadem facilitate, qua mota est, si falsam comperero. Allatum *Prisci* locum legere poteris apud *Davidem Hæschelium*, qui primus *Græcæ* edidit, Aug. Vindel. anno 1603. & *Parisiis* anno 1609. postea *Philippus Labbeus*, in suo *Protreptico*, de *Byzantinæ Historiæ* scriptoribus recudi curauit, Paris. 1648.

Quæ de *Sidonio Apollinari* allegantur, prorsus ieiuna sunt, & ad vberiorum *Iuueni* *Cælii Calani* notitiam nihil faciunt.

De *Ioanne Baptista Fulgoso*, non habeo, quod affirmem, nisi eundem *Attilæ* *Historiam*, a *Iuueno* conscriptam certo quidem vidisse, cum exul a patria librum suum, de dictis factisque memorabilibus, conscripserit: in cuius limine, dum auctores recenset, a quibus sua mutuatus est, inter reliquos *Iuuenum* *Cælium* memorat; cæterum, quæ in toto opere, siue facta, siue dicta allegantur, nullo indicato auctore, a quo desumpta sint, referuntur. Cum vero tri-

g) Lib. 2. pag. 201. col. a. ex edit. Ioh. Martianay. Paris. 1706. tom. 4.

dem edit. eod. loco.

h) Lib. I. Pædagog. Cap. VII. Pag. 131. edit. in 8vo.

k) Pag. 231. edit. Commelianæ, anni 1595.

i) Vide latinam versionem & notas eius. l) Si fas est vocabulum fingere.

Pii Nicolai Garellii Epistola,

stia, illustris illius viri fata (ut turbida erant, quibus vixit, Reipublicæ Genuens temporibus) notiora sint orbi, quam definitus eius vitæ terminus, nil certi statui potest, quanquam exeunte sæculo XV. vel incipiente XVI. eundem contigisse, valde probabile est, ac propterea editionem *Venetam Iuueni* anno 1502. typis vulgatam, vix videre potuisse.

Idem dicendum est de Marco Antonio Coccio Sabellico, qui Enneade 8. m) hæc habet: *Erat iam Pannonia Hunnorum sedes facta, unde recens nomen sortita videri potest, ut ab Hunnis & Garis, qui cum ea gente militasse dicuntur, Hungaria sit ad posterum dicta. Cælius Hunnos fuisse ait, qui & Auares, unde id nomen factum videri potest, ut duplex vox in unam, coaluit. Cum vero Sabellicus, Vossio teste, ex Leandro vitam usque ad annum 1507. protraxerit, eandem Venetam editionem lustrare quidem potuit; sed mihi probabilius videtur, notitiam Cælii ex manuscripto aliquo codice potius hausisse, cuius apographa non admodum rara fuisse, & vndique dispersa, ex hucusque cognitis, luculenter apparet.*

Ita Bernardus Iustinianus, Patritius Venetus, (quem cum certum sit, ante annum 1492. decessisse) quæ in sua de Origine urbis Venetiarum Historia, quam morte præuentus Benedicto Brognolo curandum, & typis vulgandum reliquerat, quæ, inquam, de nostro auctore non sine diligentis encomio commemorat, non potuit nisi ex apographo manuscripto illorum notitiam hausisse: verba Iustiniani paulo ante finem libri primi, hæc sunt: *Iuuentius Cælius, Athila vitam ex Prisci & Iordanis Historia excerptam (is fuit magister epistolarum Theodosii junioris, & ad ipsum Athilam legatus) ceteris, ut mihi quidem videtur diligentius scripsit. Refert is Cælius vixisse Athilam annos sex & quinquaginta. Hæc Iustinianus. Quorum verborum sensus, si prout iacent, attendantur, videtur Iustinianum intellexisse, Iuuentium Cælium Magistrum epistolarum Theodosii junioris, eiusdemque ad ipsum Athilam, Legatum fuisse, quod falsum est, & aliquot sæculorum parachronismum inuoluit; cum autem Prisco hæc eadem quamoptime conueniant, in intricata illa verborum structura Prisci nomen repetendum erat hoc modo (fuit is Priscus Magister epistolarum &c.) sed hoc quaecunque *παράφρασις*, non sine iniuria, ut mihi quidem videtur, ipsi Iustiniano imputari potest, quem constat, morte præuentum, laborem hunc suum imperfectum & necdum expolitum, Benedicto Brognolo reliquisse, quo etiam curante, lucem vidit, ut ipse Brognolus in epistola sua ad Laurentium Iustinianum, Bernardi filium data, & operi præfixa, disertis verbis testatum reliquit.*

Hæc de antiquioribus auctoribus, qui Iuueni Historiam, vel nouerint, vel ignorauerint impressam, hucusque dicta sint satis. Mirandum potius, ne dicam vitio vertendum, nouissimo *Lectionum Antiquarum Canisii* editori, Iacobo Basnagio, cuius nomen in republica literaria, non dudum celebre, mirandum, inquam, in recusa splendidis Amstelædamensibus Wettstenianis typis, Henrici Canisii *Lectionum Antiquarum* collectione, quam sub nouo titulo: *Thesauri Monumentorum Ecclesiasticorum & Historicorum*, ad sæculorum ordinem digestam variisque opusculis auctam, præfationibus historicis, animaduersionibus criticis, & notis in singulos auctores ornatam, quatuor amplis voluminibus, ut aiunt, in fol. curauit, & anno 1725. magna eruditorum expectatione vulgavit: mirandum, repeto, Iuueni Cælii Calani Dalmatæ, Historiam

m) Lib. 1. p. 5. Parisiensis edit. apud Ascensium 1509.

Ad Editorem Iuueni, M. Belium.

Historiam ATTILÆ, ne vno quidem verbo indicari, præsertim cum in *Præfatione* sua generali, septem agnoscat *Lectionum Antiquarum* Tomos, quorum orbis literarius sex tantum sub *Lectionum Antiquarum* titulo hucusque viderat. Proclive igitur erat iudicare, clarissimum virum solitarium illud *Canisii* volumen, titulo *Promptuarii Ecclesiastici* insignitum, sed nullo tomorum numero distinctum (de quo supra plus quam satis disserui) pro septimo tomo *Lectionum Antiquarum* reputasse; sed (præter quam quod mutata inscriptionis, & reliquorum, quæ circa hoc volumen animaduertimus, mentio aliqua facienda erat, de quibus ne verbum quidem) id non voluisse *Basnagium*, eo luculentius apparet, quod quatuor illa exiguae molis Antiqua Monumenta, solis viginti paginis in 4to. comprehensa, eique Tomo V. *Antiquarum Lectionum* præmissa, nouum illud solitarium volumen sub nouo titulo *Promptuarii Ecclesiastici* constituunt, in hac noua *Basnagii* editione, vna cum Iuueni Cælii Calani Dalmatæ Historia ATTILÆ desiderantur: sunt vero hæc monumenta quæ sequuntur:

- 1.) *Capitulum Gregorii II. Pontificis Romani datum Legatis in Boiariam proficiscentibus* a pag. 1. ad 4.
- 2.) *Libellus Theodori Laure Rbaitu Presbyteri, de variis circa Incarnationem hæresibus, interprete Francisco Turriano S. I. a pag. 5. ad 16.*
- 3.) *Expositio B. Athanasii Alexandrini, de Incarnatione* a pag. 17. ad 18.
- 4.) *Expositio B. Athanasii, Archiepiscopi Alexandrini de diuina Incarnatione Verbi DEI congruens cum synodo Nicæna.* a pag. 19. ad 20.

Incipit deinde nouus paginarum numerus, ab unitate usque ad 1063. cum omnibus illis Monumentis repetitis, quæ tomum V. *Lectionum Antiquarum Canisii*, qui tomus bipartitus inscribitur, constituunt, ut supra vidimus. Quid, si Clarissimo *Basnagio* id accidisset, quod mihi hisce diebus contigit, dum in Iuueni Attilam plenior notitiam inquirerem? adiueram nempe instructissimam æque ac splendidissimam Illustrissimi Comitum Pertusati, singulari humanitate inter ceteras virtutes ornatissimi viri, bibliothecam, & dum in Corpus Antiquarum *Lectionum Canisii* (quod olim Colbertinam ornauerat) oculos conicio, septimum Tomum *Lectionum Antiquarum* video, mole quidem, reliquis comparatum, valde exiguum, eadem tamen Epigraphe *Antiquarum Lectionum Canisii* aureis litteris, ut a librariis fieri solet, in dorso distinctum, & nota VII. TOMI insignitum. Miratus nouitatem, dum librum penitus inspicio, video solam hic lusisse, vel possessoris, vel compactoris librarii voluntatem; liber enim sola quatuor continet monumenta ab Henrico Canisio collecta, & simul edita Ingolstadii, anno 1600. vnico volumine, ut dicunt, in Quarto, paginarum 148. cum sex volumina *Antiquarum Lectionum*, anno 1601. prodire cœperint; eorundem vero editio, anno 1604. ad finem peruenit: sunt vero, quæ in hoc volumine continentur sequentia:

- 1.) *Chronicon Episcopi Tununensis.*
 - 2.) *Chronicon Ioannis Biclarensis, Episcopi Gerundensis.*
 - 3.) *Legatio Luitprandi Episcopi Cremonensis, ad Nicephorum Phocam, Græcorum Imperatorem, nomine Ottonis Magni Imperatoris Augusti.*
 - 4.) *Synodus Bavarica sub Tassilone, Bavarie duce, tempore Caroli Magni.*
- Horum vero quatuor monumentorum, cum nulla exstet, in nouissima *Canisii* editione, memoria, ut septimus *Antiquarum Lectionum* Tomus emergat, vnicum coniectandum manet; clarissimum editorem, quintum *Canisii* tomum,

Pii Nicolai Garellii Epistola,

tomum, qui bipartitus inscribitur, pro duplici reputasse; sed hæc *de in prælo*.

Patet hucusque, binas *Iuenci Cælii Callani Dalmatæ*, typis vulgatas editiones de Historia ATTILÆ, fato quodam suo, viris eruditius minus cognitasse fuisse, quam quidem fuerint eiusdem Historiæ manuscripta exemplaria, quæ variis & inter se diffitis locis, bono numero sedulis indagatoribus, ut vidimus, se obtulerunt: nec possum, quin recentissimum huius euentus exemplum, casu mihi nuper, dum in hæc inquirerem, oblatum, quasi pro coronide recenscam. Adiueram hisce diebus, *Straubii* nostri librariam officinam, ut eidem postremam epistolam meam, ad te curandam traderem. Dum varii sermones miscerentur, obtulit ille mihi, recentissimum opusculum, hoc anno lingua Germanica *Hale*, typis vulgatum, sub hoc titulo: *Rechtliche Erleuthierung der Reichs-Historie vom ersten Ursprung / bis 1734. zum allgemeinen Gebrauch des Iuris Publici, Canonici, und Feudalis S. R. I. nach dem Zusammenhang der Ludewigischen Lehren / und Nutzen seiner Zuhörer* &c. cuius opusculi dum monita proœmialia, curioso oculo obiter lustrarem, incidi in §. 13. pag. LXXI. cui rubrica adnotatur: *Von Beschaffenheit der Historie des Königsreichs Hungarn*. Integrum auide perlegi, & pag. LXXIII. Tui nominis, æque ac meditati operis historici mentionem, cum laude factam vidi; denique pag. LXXVII. de Hungaris verba faciens, hæc habet: *Unter ihren ersten und ältesten Scribenten / hat man des Iuenci Cælii Callani Dalmatæ Attilam, längsten zu lesen gewünscht: Nunmehr aber berichtet der Pater de la Porte, daß er Griechisch geschrieben / und Ponticus Beluinus ihn erst in das Latein übersetzt habe / da es schwerer halten wird / hinter dessen rechtes Alter zu kommen* &c. Ad hæc verba, duas affert notas, num. videlicet 85. & 86. prima sic habet: *Nicol. FABRT, in epist. XXIX. ad Scaliger. lib. III. pag. 412. schreibt: On a trouvé n'a gueres à Venise un MANUSCRIPT, intitulé: Iuenci Callani Dalmatæ ATTILÆ*. Si hæc epistola eadem est, quam supra memorauimus, ex recensione *Revii*, mendose allegatur; certum enim est, per *Nicol. FABRT* alium hic intelligi non posse, quam celeberrimum *Peireskium*: epistola enim Gallice scripta, & a me supra, ex collectione *Iacobi Revii*, fideliter allegata, hanc habet Gallicam subscriptionem: *Votre tres humble & tres affectionné Serviteur N. C. FABRT*. id est latine: *Nicolaus Claudius Fabricius*; de hoc autem familiæ nomine, in Latinum vertendo, consule *Gassendum*, in *Peireskii* vita, ubi videbis, & *Fabrum*, & *Fabrium*, & *Fabricium*, verti posse, seu verti consueuisse: quomodo autem sic volente patre, cognomentum *Peireskii*, antiquo familiæ nomini adsciperit, diserte ipse *Peireskii* narrat, in Appendice epistolæ allegatæ, ad *Scaligerum*, quam in laudata *Revii* collectione legere poteris pag. 247.

Magis ad rem nostram facit nota, quæ num. 86 legitur, & sic habet: *In diurnis, TREVOLTIANIS 1715. mens. Octobr. art. 134. Le Pere de la Porte, a parcouru l'Italie & la France, & tiré de l'obscurité des bibliothèques & des archives, un grand nombre de chartres, de bulles, de lettres, de procès verbaux, de memoirs inconnus jusqu'ici*. Und hierauf folgen in den dem Druck gewidmeten Stücken *Iuenci Cælii Dalmatæ Attila*, conuersi ex Græco in Latinum, a Pontico *BELVINO*, ex Cod. Msc. Bibliothecæ Ambrosianæ.

Non sunt mihi nunc ad manus *Alia* eruditorum *Trevultentium*, ut allegatum locum penitus inspicere & examinare possim, nec calamitas temporum permittit, ut ex *Ambrosiana* bibliotheca, de hac Pontici *Beluini* Latina *Cælii* versione, per amicos *Mediolani* degentes, aliquid rescire possim; cum tamen

Ad Editorem Iuenci, M. Belium.

tamen hucusque, solidorum videlicet viginti annorum spatio, *R. P. de la Porte*, (quod ego quidem sciam) fidem suam apud eruditos non liberauerit, eandem, ut dici solet, penes auctorem relinquo, contentus, hæc Tibi indicasse; quin immo, *Straubium* monere, opportunum duxi, ut quanto citius allegatum *Ludewigi* opusculum, ad te curaret, quod spero factum; plura enim ad rem tuam fortasse in eo inuenies, quæ me obiter tantum proœmialia perlustrantem, fugere potuerunt. Probabilior tamen videtur mihi, eruditissimi *Fontanini*, opinio, qui, præeunte *Justiniano*, *Iuencum Cælium Callanum Dalmatam*, ATTILÆ vitam, quam habemus, latino sermone scripsisse credit; plurimum vero in ea conscribenda adiutum fuisse, a *Prisco Sophista*, in sua Historia Græce vulgata; pluries enim de ea, tanquam suo tempore existente & vulgata, mentionem facit.

Quod vero ad ætatem ipsius *Iuenci Cælii Callani* attinet, (ut de hac quoque paucis loquamur) quantum coniectura assequi licet, non valde antiquum esse scriptorem ex multis apparet. Citat *Eutropium*, seu potius continuatorem eius *Warnefridum* monachum, *Pauli Diaconi* nomine notum; ita & passim *Iordanem*, p. 7. *Canisiane* editionis, *Mediolanum*, *Liguriæ Metropolitim* asserit, in quo conuenit cum *Guntero* poeta, in suo *Ligurino*, pag. 6. & de *Utino* oppido mentionem facit, tanquam ab ATTILÆ constructo, quod ipse primus asserit; de *Marchia* loquitur formula, ut *Grammatici* aiunt, antonomastica, quæ alia esse non potuit, quam *Anconitana*, illis temporibus hac formula celebris, atque ob inuasionem & bella a *Friderico Enobarbo*, vulgo *Barbarossa* illata, nimis nota; non ita *Marchia Tarvisiana*, quæ nunquam *Marchia d'Alouancu* adpellabatur. Denique, eadem pag. 6. editionis *Canisiane*, legitur opera quasi proditoria *Helinandi Antistitis*, & *Araicii*, vel potius *Artvici Tempestæ*, in potestatem ATTILÆ venisse; quæ familia, antiquissima illa quidem, a *Campo Sancti Petri* olim dicebatur, da *Campo San Piero*, & inter præcipuas *Tarvisianæ* ditioris familiæ reputabatur; tractu autem temporis, antiquum hoc cognomen mutauit, & a *grandine*, Italico idiomate, *Tempesta* dicta fuit, a quodam illius familiæ bellicosissimo viro, nomine *Vinciguerra*; quæ eadem familia tandem *Avogaria* dicta est, quia ab *Episcopis Tarvisiensibus*, in Ecclesiæ tutelam, quasi aduocati, huius familiæ potentiores assumebantur, ut vult eruditissimus *Fontaninus*: hæc omnia distincte refert *Io. Bonifacius* in sua Historia Tarvisiana, Italico sermone conscripta n) Lib. 4. pag. 197. a quo euincitur, cognomentum *Tempestate* circa XII. sæculum, in hanc familiam irrepsisse.

De *Helinando Tarvisiano* Antistite, rem aliter narrat *Bonifacius*, o) (quem ipse *Helviandum* vocat) paulo probabilius, quam *Iuencus* noster: non enim ab eo proditum *Tarvisium* asserit; sed concione ad populum facta, deditionem vrbs, ad vitandum excidium persuasisse. De *Artvico* nulla mentio apud *Bonifacium*, postquam vero *Senatus* populusque *Tarvisianus* in sententiam *Helviandi* Episcopi, de tradenda vrbe consenserant, duos elegerunt præcipuos ciues, nempe *Gibertum Menzabona*, & *Salomonem de Uderzo*, qui spontaneam vrbs deditionem ad *Attilam* deferrent. In allato *Bonifacii* opere, mentio quidem fit, de quodam *Artico* inter illustres *Tempestas*; sed, quod affert, ad *Tarvisianam* deditionem plane non pertinet.

n) Historia Trivigianadi *Gioavanni Bonifa-* 1591. in 4to.
cio, diuisa in dodici Libri &c. Trivigi, o) Lib. 2. pag. 51. eiusd. operis.

Hæc

Pii Nicolai Garellii Epistola,

Hæc omnia vero, dum crasse admodum cum ATTILÆ chronologia pugnant; tamen, evidenter demonstrant, *Iuvenium Cælium Calanum Dalmatam*, post sæculum XII. & forte multo serius, atque sine multo iudicio, scripsisse.

De *Philippo Callimacho Experiente*, non loquor, nec de *Nicolao Olábo*, Metropolitano Strigoniensi, qui ambo vitam ATTILÆ conscripserunt: duo enim hæc opuscula *Bonfinii* decadibus, de rebus Hungaricis, adiecta sunt, quas Tibi perspectas nullus dubito.

Jam video, quantum nugarum, de *Iuvenio Cælio Calano Dalmata*, tumultuario, & centies interpolato labore, congesterim. Quas tamen Te, pro Tua facilitate, æqui bonique consulturum, confido; quod si autem, Tuis laboribus adiuvandis, vel minimo usus futuræ sint, multum quoque mihi operæ pretium accessisse putabo.

Vides igitur, Doctissime BELI! ex hucusque allatis *Iuveni Cæli Calani Dalmata* ATTILAM, etsi typis iterato vulgatum, plures tamen magni nominis eruditos viros, & in scrutis litterariis excutiendis, ad stuporem assidue, latuisse. Quod Tibi, extra commercium literarium degenti, & in tenebris Hungariæ latitanti, si uti viris doctis, in magna luce accidit, solatio esse poterit. Tantum igitur abest, ut Te a noua huius schediasmatis editione, *Adparatu* tuo ad *Historiam Hungariæ* inferenda, dehortari velim; quin potius Tibi auctor sim, ut hoc, qualecunque opusculum, a mendis, quibus antiquæ editiones scatent, purgatum, & notis, quas Te iam paratas habere significaveras, ornatum, denuo in lucem prodire sinas: quod idem, ante plures annos, *Upsalæ* præstare meditatus fuerat, *Henricus Benzeli* *Suecus*, qui dum in *Iuvenium*, e tenebris, in quibus latuerat, eruendum, incumberet, datis ad *Clarissimum* virum *Fontaninum* literis, eundem sollicitauerat, ut si quid de hoc scriptore haberet, secum communicare non detrectaret. p) Nullus dubitat, idem doctissimus *Fontaninus*, in sua, ad virum eximium, *Dominicum Passioneum*, responsoria epistola, Tui causâ conscripta; non dubitat, inquam, Tibi commodam in *Historia Hungariæ* recensenda, occasionem futuram; quinimmo putat, studio quærendam esse, ut in verum & exactum *Patriæ D. Hieronymi* situm, maiore diligentia inquiras, quam hucusque factum sit; cum nihil certi & explorati, de *Serridone* habeamus, quo in oppido natum esse *D. Hieronymum*, se ipso locupletissimo teste, nemo est qui dubitet; sed, quo in situ topographico collocandum sit, mirum, quantum inter se dissentiant eruditi; vide *Tillemuntium*, Tom. XII. suæ *Historiæ Ecclesiasticæ*, pag. 6. & in notis, pag. 617. *D. Chitrem* in epistolis, & *Robertum Papasavam*, de situ Carniolæ, Carinthiæ, Styriæ & Epeiri. *Melchior* quidem *Inchoffer*, in suis *Annalibus Ecclesiasticis Regni Hungariæ*, pag. LXXXII. & LXXXIII. præuii *Chronici*, ad annum Christi 341. se vidisse locum asserit, & eversæ urbis antiquas reliquias, curiose perlustrasse; sed, maiorem accurationem geographicam, e Tuis commentariis, hausturum se sperat *Fontaninus*; quod ideo Te ignorare nolui, ut scires, quantum apud viros doctos, expectationem concitaueris: cui adimplendæ, ut, quas dedit ab ingenio vires, omnium bonorum largitor DEUS, Tibi fartas te, etasque, sano in corpore, quam diutissime conservare velit, orare atque obsecrare non desinam. Vale, & me ama.

Dabam Vindobonæ, Prid. Cal. Septembres MDCCXXXV.

Finis

p) De hac meditata *Benzelii* editione, mentio quoque fit a *Fabritio*, loco superius allegato, suæ *Bibliothecæ Latine*.

Ad Editorem Iuenci, M. Belium.

Finis iam epistola, dum *Thyagaterogamiam* ATTILÆ & Scythiis, a *Barthio* imputatam, animo versarem, incidi in *Origines Hungaricas*, *Francisci Foris Otrokogii*, q) & vidi, eruditum hunc scriptorem, primo volumine sui operis, pag. 125. & 126. eandem difficultatem in verbis *Prisci* exponendis, reperisse; paragrapho enim XV. Cap. IV. de quadam vxore *Attilæ*, nomine *Creca*, ex *Prisco* verba faciens, hæc habet: *Ceteras eius uxores nominatim non exprimit, præter Escam, quam tunc volebat ducere; saltem dicit in genere in mentione Escæ, eum plures etiam habuisse.* Adducit postea verba *Prisci* latine reddita, græcis ad notas relegatis: *Attila interea (inquit) in quodam vico substitit, in quo filiam Escam in uxorem, etsi plures alias haberet, Scytharum legibus id permittentibus, ducere voluit.* Ad quæ verba, hoc notat laudatus *Otrokocius*: *Videtur hic aliquid deesse, forte cuius Herois illa filia fuerit: nam non dicit aperte Priscus, eam Attilæ propriam fuisse, nec ratio adiecta id docet, sed potius pluralitatem uxorum licitam apud veteres Scythas.* Ex his verbis apparet *Otrokocium* agnovisse *Escam*, pro quadam puella, sed non pro *Attilæ* filia; quapropter, ut bonum sensum ex verbis *Prisci* eruatur, putat in serie orationis deficere nomen proprium *Herois* putatæ puellæ patris. Ego *Ερκα*, puto nomen illud proprium patris esse illius puellæ, quam ducere cupiebat *Attila*, & quam *Priscus*, non proprio (quod forte ignorabat) sed appellativo *Συγάληα* appellat. Hanc meam suspensionem, quam in epistola, prout se mihi obtulit, indicaui, sola fretus græci sermonis analogia, mente concepi. Solebant enim Græci, exterarum nationum nomina propria, quæ inusitatam Græcis terminationem haberent, & quæ solito gentis supercilio, ab illis, barbara dicebantur; solebant, inquam, Græci, ea nomina indeclinabilia facere, & eorundem casus obliquos, sola motione articuli indicare, ut passim docent Grammatici. Quapropter, ut mea coniectura locum habeat, ad omnem tollendam, in verbis *Prisci*, æquivocationem, sola vocula τὴ deficiat, qua apposita, clarus sensus emergit, nempe: *Συγάληα τὴ Ερκα γαμῶν ἐβέβηκε*: quanquam non desint, quinimmo abundant exempla priorum nominum indeclinabilium, quorum casus obliqui, sine articulo reperiuntur, ut *Genesis* X. vers. 23. *ὁιὸς Ἀβελ*, & XI. vers. 31. *γύναικα Ἀβελ*, & XXIV. vers. 40. *Συγάτηρ Βαδὺλ ἐμὲ ὤκ Νάχορ*. & alia plura. Accedit, quod salva proprietate Græci sermonis, hoc vocabulum, *Συγάτηρ*, nunquam sumi potest pro puella, virgine, vel alio simili absoluto; sed semper habet relationem ad patrem, & idem valet, quod *Filia* apud Latinos: unde nata est æquivocatio, quæ vitari non potest in verbis *Prisci*, siue *Ερκα* sit filia *Attilæ*, siue sit nomen proprium patris puellæ, ab *Attila* concupitæ. In primo enim casu, ad orationis perspicuitatem, deficit pronomen *ἐαυτῆς*, in altero articulus τὴ, quem abesse quidem posse, allatis exemplis vidimus; vitiose tamen semper omittitur, ubi æquivocationi locus esse potest, ut in allatis *Prisci* verbis, quæ in re gravi & magni momenti, alterutra ex his vocibus omissa, dubium sensum efficiunt, apposita vero, sensum totius orationis determinant. Quis vero hanc oscitantiam ipsi *Prisco*, eidemque *Rhetori*, non inepto alias scriptori, imputare sustineat? cuius integram *Historiam*, non habemus, sed excerptam, neque de ignoti excerptoris fide, diligentia & iudicio, constare cum fundamento aliquid potest. Vale iterum.

Moni-

Monitio ad Lectorem.

Ne inanis pagina hæc diffugiat, placuit, alteram, Illustris Viri, epistolam, adtexere, qua, potestatem nobis facit, prioris illius edendæ. Est autem istiusmodi:

Pius Nicolaus Garellius,

Viro Clarissimo, *Matthiæ Belio* Suo,

S. P. D.

Quod tumultuarie congestas, de *Iuueno Coelio Calano Dalmata*, nugas, Tu, vir Clarissime! & eruditi illi viri, qui eas legerunt, aliquid esse putaveritis; id, singulari Vestrum omnium, & Tuæ præsertim humanitati, non sine tacita quadam animi delectatione, facile tribuerim: hocque titulo, maximæ mihi vobis agendæ gratiæ forent. Quod vero easdem, publica luce dignas; quin immo, proxime edendo opusculo Tuo, aliquali ornamento futuras arbitramini; atque meam, ut ita dicam, verecundiam, binis iam datis epistolis, quo in id consentiam, officiosissime sollicitas; id demum est, quod me anxium, & in ipsa deliberatione, iure merito ambiguum tenet. Vereor enim, ne, si perspecta mihi operis tenuitate permotus, pertina-
cius abnuero, iudicio Vestro aliquid detrahā; sin facilis concessero, urbanitate Vestra, mei oblitus, abutar. Iterum enim, & candide fateor, me hanc epistolam, eo animo non conscripsisse, ut, quæ in ea congesta sunt, meo nomine prodirent; sed, ut Tibi, in recudendo, *Iuueni Coelio Calani Dalmatæ* opusculo, usui essent; nimirum, ut ex farragine, si quæ forent, quæ placerent, deligeres, & notis Tuis, quas paratas Te habere, olim significaueras, data opportunitate, interfereres, vel Tibi reseruares. Quod, si re adhuc integra, facere decreueris, scias, rem mihi quoque gratissimam esse futurum; sin vero in sententia permanseris, hanc nimirum, qualemcunque epistolam meam, opusculo Tuo, vel affigere, vel præponere, inurbane nimis seuerus forem, si eruditorum virorum iudicio, & Tuo maxime, diutius repugnarem. Quapropter, quam ad Te dedi, epistolam, Tuam puta, eademque utere pro arbitrio Tuo: dum, vel prefatiuncula constet, me, ut prodiret in lucem, non affectasse, vel, quod dici solet, laureolam in mustaceo, non quæsiuisse. Reliqua. Vale, & me ama. Dabam Vindobonæ, ad d. XIII. Cal. Decembres, A. C1010CC XXXV.

IVVEN.

IVVENCII COELII CALANI DALMATÆ ATTILA,

feliciter incipit.

CAPVT I.

HVNNI, a), qui & AVARES, nunc autem HVNGARI b), in ultima Mæotide c), quæ est palus Scytharum, inter glacialem

a) HVNNOS & AVARES unam fuisse gentem, cum auctore nostro, nihil dubitamus adfirmare; tamen non desunt, qui in contrariam sententiam abeant. Recte SCHVRTZ-
FLEISCHIVS, in disputatione, quam *Vngarica*, inscripsit, ad §. VIII. ** Hunni & Au-
res, una gens, neque origine, neque natione distincta fuerunt. Ex quo non possunt non erra-
re admodum, qui Auares, Hunnorum socios, & tamquam sede ac sanguine discretos, cen-
sent. Torquent hic se multi, & inter hos nouitii quidam, intricantque adeo, ut non habe-
ant, quemadmodum extricent. Quod ego quidem valde miror, quod refragentur scriptores
medii æui, & habeant pro iisdem. Ex reliquis Aimoinus, alterum explicat per alterum, de
una eademque notione, & cum paria faciunt copulat, atque a Dalmatis, vnius alioquin regni
societate iunctis, distinguit. Lib. IV. de Gestis Francor. cap. 24. Hactenus ille. Sunt
omnino scriptores, propemodum infiniti, iique notæ optimæ, qui Hunnos & Auares,
gentem faciunt eandem. Legant, quibus volupe est, MENANDRUM de Legat. p. 117.
edit. Parisiens. THEOPHILACTVM SIMOCATTAM, Histor. Lib. VII. cap. 8. collato Lib. I.
c. 3. PAVLLVM WARNEFRIDI de Gestis Longobard. Lib. I. cap. 27. p. m. 40. Lib. II.
cap. 10. p. 56. Lib. IV. cap. 12. p. 129. GREGORIUM TVRONENSEM de Gestis Francor.
Lib. IV. cap. 29. THEOPHANEM, in Chron. p. 263. edit. Paris. anni 1655. ADONEM
VIENNENSEM, in Chron. Aetat. VI. ad an. D. 564. 604. 783. & 804. HISTORIAM MI-
SCELLAM, Lib. XVIII. FREDEGARIVM, in Chron. Tom. I. Hist. Franc. edit. Paris. Anni
1636. p. 761. atque his multo recentioribus, SIGEBERTVM, in Chron. ad An. D. 804.

b) Neque istud controuersia caret: An Hungari, iidem cum Hunnis sint atque Au-
aribus? Negotium facessunt viri docti, & opinionis, quam elegere, tenaces. In his
SCHVRTZLEISCHIVM nominasse sufficiat, prioris sententiæ patronum, huius vero acrem
aduersarium. Verba eius, loco citato, ad §. x. * legi poterunt, quæ huc redeunt:
Hungaros ab Hunnis nomine & natione diuersos, perperam confundi. sicuti habet Pro-
positio I. Disputationis LXI. quam sub eius præsidio, celeberrimus Ioh. FRANCISCVS
BVDDEVS, Anno MDCXXCVII. defensauit. At enim vero, nihil moramur, summa ist-
hæc nomina, quin prorsus cum auctore nostro faciamus, Hungaros non minus con-
sobrinum Hunnis populum fuisse, quam fuerunt Hunni Auaribus. Data id opera, in
Hungaria disputabimus Antiqua. quæ dum prodeat, lectorem ad chronographos di-
mittimus consulto.

c) Constans hæc, optimorum auctorum, sententia est, neque nisi his, qui rerum
omnium sunt ignarissimi, incognita. Ut mirari subeat animum, non deesse, ingenii,
multarum rerum notitia, exaggerati, viros, qui negent, Hunnos a Scythis profectos
esse. Opinionis origo, nisi error, dicendus sit, hæc est, quod arctius Scythas com-
Decad. I. Monument. III.

Z

pin-

THE HISTORY OF THE
CITY OF LONDON
FROM THE FOUNDATION
TO THE PRESENT
STATE
BY
JOHN STOW
1618

THE HISTORY OF THE
CITY OF LONDON
FROM THE FOUNDATION
TO THE PRESENT
STATE
BY
JOHN STOW
1618

THE HISTORY OF THE
CITY OF LONDON
FROM THE FOUNDATION
TO THE PRESENT
STATE
BY
JOHN STOW
1618

THE HISTORY OF THE
CITY OF LONDON
FROM THE FOUNDATION
TO THE PRESENT
STATE
BY
JOHN STOW
1618

THE HISTORY OF THE
CITY OF LONDON
FROM THE FOUNDATION
TO THE PRESENT
STATE
BY
JOHN STOW
1618

THE HISTORY OF THE
CITY OF LONDON
FROM THE FOUNDATION
TO THE PRESENT
STATE
BY
JOHN STOW
1618

& quandoque, sic casus variante fortuna, a Gothis & ipsi superati, d) & victi sunt. His reges plures fuisse traduntur, e quibus præcellentes fuisse memorantur e) SVBTHARVS & MANDLVCHVS fratres; ATTILA & BLEDA, Madluchi filii. Qui propriis non contenti, efferata rabie Romanum f) intendentes diluere

et earum se complexibus in coitu miscuissent, genus hoc ferocissimum edidere. Tali ergo stirpe Hunni creati, Gothorum finibus aduenere. Apage istas nugæ, longe omnium malevolentissimas. quas, quod postea, gentis odio, etiam non mali scriptores, suas fecerunt, non tam nostri, quam ipsorum causa impense dolemus.

e) Hoc vero in confesso est, apud omnes, Gothos, partim subactos ab Hunnis fuisse, partim regione depulso. Fatentur id, præter IORNANDEM, luculentissimi scriptores, ZOSIMVS, PROCOPIVS, MARCELLINVS, alii: ut in re pueris nota, supernacuum sit, testimonia adgerere. Gothi autem, Hunnos fugientes, quomodo accepti fuerint a Romanis, ZOSIMVS prolixè tradit, atque PAVLLVS OROSIVS Lib. VIII. cap. 33. p. m. 576. seqq.

d) Euenit hoc, ATTILA fati functo, cum filii eius, de principatu inuicem dimicarent. Vide IORNANDEM, Cap. L.

e) Fratres utique Subtharum & Mandluchum fuisse, IORNANDES testis est Cap. XXX. p. 99. sed nomina eorum aliter reddit: Attila, inquit, patre genitus Mundzucco, cuius fuisse Germani Oskar & Roas, qui ante Attilam regnum Hunnorum tenuisse narratur, quamuis non omnino cunctorum; Itaque Subtharus, auctoris nostri, Oskar est IORNANDI. Sic & eum SIGEBERTVS, de regno Hunnorum nominat; tamen anno mox CCCXXXIII. Subthar legat. In Gallia, cum SVPTAR rex Hunnorum, Burgundiones nimis opprimeret: illi in Deum Christianorum spem ponentes, se baptizari petierunt. Et statim cum Hunnis congressi, pauci, multa millia eorum peremerunt, & sic rabiem ipsorum refranauerunt. Hæc SIGEBERTVS, quæ apud CAROLVM SIGONIVM in Historia de Occident. Imperio, Lib. XII. p. m. 285. multo sunt relata luculentius: sed qui Subtharem, Optarem vocat, & ante pugnam Burgundiacam, cibo nimio disruptum, scribit. Itaque, Optare, Hunnorum rege, vita functo, regnum ad filios, Mundzucci fratris, Attilam & Bledam delatum est: verba sunt SIGONII. Vnde cognoscas, neque patris Attilæ nomen varietate carere. Mandluchum, ac postea constanter Madluchum auctor noster vocat, quem IORNANDES Mundzuccum, PRISCVS RHETOR Mundiuchum, denique Hungarici Annales BENDEKVTZ, adpellant. Quin & Roas, quem omisit CALANVS, varie scribitur, Roa PRISCO RHETORI est: Rugila, sequioris ætatis Chronographis. Nos alicubi Rugas scribere malimus, ut vocabuli redderemus significationem; quod commodè vestitum notat. De Mandulcho, vide, infra, Cap. III. nota d.)

f) Loquitur auctor, cum de ATTILA, tum de reliquis etiam, quos nominauerat, regibus. Quod ideo monemus, quia Hungarorum annales, omnem rerum, domi forisque gestarum, gloriam, vni ATTILÆ, adscribunt: cum tamen palam sit, obscuro adhuc ATTILA, multa per orbem terrarum facinora, Hunnos edidisse, non minus euentibus insignia, quam inusitata feritate, atrocita. Nam Hunnis, ante ATTILAM, complures fuisse, ex Græcorum Latinorumque, annalibus elucescit. Horum antiquissimum Balamberum seu Balamirum IORNANDES in Rebus Geticis Cap. XXIV. XLVIII. p. 71. 139. edit Lugd. 1618. 8. nominat, quem e Cadaram familia clarissima prognatum, Chronicon Hungaricum THVROCZII tradit. Balambero successit Mundzuccus, pater Bleda, & Attila, de quo IORNANDES in Reb. Get. cap. XXXV. p. 99. adscito in societatem regni, procul dubio, Vldi, quem ZOSIMVS Hist. Lib. V. cap. XXII. Hunnorum principem dicit. Crescente enim imperio Hunnico, quum vnus, tantæ multitudini non sufficisset: principes duo, regia potestate, ornabantur. Vtroque mortuo, Oskar & Roas, fratres Mundzucci, Hunnicum populum, teste IORNANDE l. c. rexere, quibus extinctis, ATTILA, cum Bleda fratre, successit. PRISCVS RHETOR in Excerptis, p. 81. edit. Paris. 1609. 8. IORNANDES l. c. SIGONIVS de occident. impe-

luere imperium, Gallias, Pannonias, Illyricam & Liburnorum regiones, Germaniam & Italiam miris congressibus, depopulati sunt.

imperio lib. XIII. p. 304. edit. Basil. 1579. 4. Regisne, an Ducis titulo, principes Hunnorum ornati fuerint, disquirat BERNEGERVS. Notit. Hung. P. I. §. 19. 20. p. 27. PRISCVS RHETOR, & IORNANDES, reges adpellasse videtur, quando rempublicam Hunnorum, regnum adpellat. Quorum ATTILAM, inde ab exitu, numero quintum, non vero quartum, ut CALLIMACHVS, adnotauit, obseruare est. THVROCZIVS P. I. c. 10. seq. Duces nominat, cuius sententiam, BONFINIVS, OLAHVVS & alii, rerum Hungaricarum scriptores, suam faciunt. SIGEBERTVS, ad an. 389. Duces, & Reges Hunnorum recenset, atque post Balamberum, Gnana, & Melga, duces collocat.

CAPUT III.

SVBTHAR igitur, & a) MADLVCHVS, cum harum gentium reges essent, multa aduersus Scythas b) ingentia bella gesserunt c) & multis claris persæpe aduersus eos victoriis habitis; Madulchus

a) Subthar, non cum Mandluch, verum cum Roa fratre, ut IORNANDES cap. XXX. scribit, Hunnis imperauit. Ante eos quippe, Mandluchum, cum Vldi principe, Hunnorum imperium tenuisse, commonstratum est, ad Cap. II. not. e.

b) Scytharum nomine Gothos, Alanos, ceterosque Scythiæ Europæe populos, quos HERODOTVS Istro, & Tanai concludit, ex mente IORNANDIS intelligit.

c) Res Hunnorum præclare gestas, quas CALANVS prætergressus est, succincte & iusto ordine, ex annalibus veterum supplebimus. Hunni, anno a C. N. CCCLXXV. Valente, Gratiano & Valentiniano iuniore imperantibus, Gratiano autem A. III. & Aequitio Coss. ex Scythia egressi, superata palude Mæotide, duce Balambero, Alipzuros, Adcidzuros, Itamaros, Tuncassos, & Boiscos, qui ripam paludis tenebant, primum oppræsserunt. IORNANDES Cap. XXIV. p. 69. deinde, Alanos, partim armis, partim fœdere sibi iunxerunt. MARCELLINVS Rerum gestarum Lib. XXXI. Cap. III. f. 478. edit. Lugd. 1693. Junctis cum Alanis viribus, Gothos adgressi, eorum partem vnâ, Vestrogothos puta, in Thraciam reiecere, partem alteram, Ostrogothos scilicet & cum Gepidis, potestati suæ subiecerunt. MARCELLINVS l. c. IORNANDES Cap. XXIV. XLVIII. Stabilitis in Scythia & Sarmatia sedibus, anno CCCLXXVII. Gothi, aduersus Valentem imperatorem, auxilio fuere. SIGONIVS de occident. imperio Lib. VIII. p. 177. cum iisque, anno sequente, Daciam & Pannoniam, occupauere. SIGONIVS Lib. VIII. p. 181. a Theodosio imperatore, anno demum CCCLXXIX. & cum reliqua, Gothorum Alanorumque multitudine, non tam bello, quam beneficio victi, Romanisque conciliati. OROSIVS Lib. VII. Cap. XXXIV. p. m. 579. IORNANDES de Rebus Geticis Cap. XXVII. SIGONIVS Lib. VII. p. 185. HERMANNVS CONTRACVS ad an. 382. fol. 150. & an. 1736. ALBERT. STADENSIS an. 382. f. 164. VRSBERGENSIS in Chronico ad an. 382. f. 112. Ita benignitate Theodosii allekti Hunni, anno CCCLXXXVIII. & CCCXCIV. manum delectam, Alanis & Gothis permixtam, Romanis auxilio misere, in quorum castris illi, ducibus Gainæ, Saule, & Bacurio militabant. Horum priorem, Huldin; Hunnorum cis Istrum in Scythia princeps, anno CCCC. interfecit, eiusque caput Arcadio imperatori misit. SIGONIVS lib. IX. p. 208. 220. At vero, Alarico quoque regi Gothorum in expeditione Italica, an. CCCCi. suppetias tulere, & Stilichonis copias, an. CCCCII. apud Pollentiam, dissipauere. PROSPER AQUITANICVS, Chron. apud Canisium p. 137. M. AVRELIVS CASSIODORVS, Chronic. Arcadio & Honorio. Coss. V. mutuis cædibus, inter Hunnos, Gothos, Alanosque subortis, teste OROSIO attenuati. Eorum manus altera, Vldin & Sáro ducibus, Honorio imperatori, anno CCCCv. adfuit, qua stipatus, Stilicho, Radagaisio, mascule Decad. I. Monument. III. A 2 obsti.

chus d), vt alii ferunt, morbo, & vt plurimi, lassitudine præliorum, rebus humanis exemptus est, duos filios, relinquens: *Bledam* e) natu maiorem f), *ATTILAM* iuniorem. quos fratri suo *SVBTHAR* cum regno in portione, studiosius commendauit. *SVB-*

THAR

obstitit, eumque cum ducentis millibus ad internecionem vsque deleuit. *OROSIUS* Lib. VII. cap. XXXVII. p. 591. 592. *FRECVLPVS* Chron. T. II. Lib. V. Cap. V. p. 151. *PROSPER* *AQVITANICVS* Chron. in lectio. *Canisii* Tom. I. p. 168. *TIRO* *PROSPER*, in *Chronico*, ibidem. Tom. I. p. 151. *VRSPERGENSES*, ad an. 399. f. 118. Adeo, se tum, *Hunni*, *Stilichoni*, & magnanimitate, & fidelitate, commendauerant: uti etiam, in custodiam corporis adhiberentur, quorum postea omnes, *Sirus* dux *Honorii*, *Stilichonem* comprehensus, anno CCCCVIII. opera militum suorum interemit, *Sigonius* Lib. X. p. 251. Anno sequente, iuncti, parte quadam, *Alarico* *Gotho*, in *Italiam* irrumpunt, & vrbis *Romanæ* expugnationem, promouent, quorum millia decem, ea tempestate, ab *Honorio* imperatore, aduersus *Gothos* arcessita, in castris *Romanorum* militauere, *Sigonius* Lib. X. p. 253. 257. 258. Delituerant illi hucdum in *Scythia*, iuxta *Tanaim*, & paludem *Mæotidem*. Tum vero, teste *HIERONYMO*, ubi *Roma* a *Gothis* capta fuerat: per angustias *Caucasi*, in *Asiam* erupere, indeque præda onusti in *Thraciam* penetrauerunt; vnde, *Gothis* ex *Illyrico*, in *Italiam* & *Galliam* emigrantibus, facto cum *Honorio* imperatore fœdere, in *Pannoniam* & *Daciam* transiuerunt, in eaque, datis acceptisque obsidibus, anno CCCCXI. sedes posuere. *Sigonius* Lib. XI. p. 269. Horum reliquæ, facta anno 424. ex *Scythia* in *Thraciam* impressione, *Romanis* graues esse cœperunt, quibus sedatis, *Johannes*, qui post obitum *Honorii*, imperium occupauerat, misso in *Pannoniam* *Aetio*, ingenti auri pondere, *Hunorum* auxilia conduxit, quæ tamen, *Aetius*, capta demum *Rauenna*, *Johanne* in *Italiam* perducto, inito cum *Aspare* pacto, persoluraque, quam promiserat mercede, ad suos redire iussit. *PROSPER* *AQVITANICVS*, & *TIRO* *PROSPER* apud *Canisium*, p. 154. 155. *HERMANNVS* *CONTRACTVS* apud *Canisium* T. I. p. 459. ad an. 425. *MARIANVS* *SCOTVS* Lib. II. ætat. 6. anno 426. f. 412. *SIGEBERTVS* *GEMBLACENSIS* ad annum 425. f. 498. *SIGONIVS* Lib. XI. p. 378. 379. 380. His in *Pannonia* & *Italia* gestis, *Hunni* anno 428. *Burgundiones* adgrediuntur, aduersus quos, quoniam multitudo ingens emigrauerat: eos, hoc plane tempore, posteaquam annos 50. *Pannoniam* tenuerant, inde depulsos fuisse. *SIGEBERTVS* ad an. cit. scribit.

d) *Madulchum*, *Mundzuccum* adpellat *JORNANDES* de *Rebus* *Geticis*, Cap. XXXV. & *SIGONIVS* de *Occid. Imperio* Lib. XIII. p. 304. *Mundiuchum*. *PRISCO* *RHETOR*, in *Excerptis* *Legationum*. *CHRONICON* *Hungaricum*, & *OLAHVS*, in *Hungaria*, Cap. III. §. I. p. 4. edit. *Pofoniensis*, *Bendegutz*, vel *Bendegitz*. *CALLIMACHVS* in *Attila* f. 631. *Mundruthum* & *Mazuchum*; *ANTONIVS* *BONFINIVS* *Rer. Hungar. Decad. I. Lib. III. f. 35.* edit. *Colonienfis*. *Mundizicum*; *THEOPHANES*, *Omnudium*, *Msc. Vat. Omundium*. Alii *Nazuchum*, & *Madluchum*.

e) *ATTILAM* tamquam natu maiorem, *Bledæ* anteponunt, *JORNANDES* de *Reb. Get.* cap. XXXV. *SIGONIVS* de *occid. imp. Lib. XII.* *CALLIMACHVS* item, & alii, quam *CALANVS* noster, nescio quo perductus auctoramento, natu minorem exprimit. *Bledam* *JORNANDES* nominat. *PROSPER* *Aquitanicus* & *Tiro* *Prosper*, apud *Canisium* p. 147. 172. cum *BEDA*, *Hist. Eccles. Angl. Lib. I. c. 13.* & *SIGEBERTO* ad an. 449. *Bledam*, pro quo *ertonee* apud *HERMANNVM* *Contractum*, ad an. 444. in edit. *Pist.* *Bledam* legitur. Eos sequitur etiam *CALLIMACHVS* in *Attila* suo. *Bledam* vero *COM. MARCELLIN.* *Chron. f. 1952.* in *Bibl. Patrum* T. VIII. & *THVRÓTZ.* c. 14. exprimunt. Reliqui, uti *MARIANVS* *Scotus* ad an. 445. & *OTTO* *FRISING.* *Lib. IV. c. 25.* cum *BONFINIO* & *OLAHO* *Budam* adpellant.

f) Nomen *ATTILAE*, per duplex, vel simplex T. rectiusne scribatur, inter auctores dissensio est. Duplicant litteram *Attilam*que exprimunt: *PRISCO* *RHETOR*, *JORNANDES*, *PROCOPIVS*, *PROSPER* *AQVITANICVS*, *SIDONIVS*, *PROSPER*, *FRECVLPVS*, *SIGONIVS*, *Sig-*

THAR g) ergo rex, fratre defuncto, solus b) regnum obtinuit; sed cum filios non haberet, *BLEDAM* i) & *ATTILAM*, ex fratre nepotes, sibi adoptionis iure filios, quandoque Imperatorum *Romanorum* more, constituit, & regni k) sui adsciuit sibi consortes.

SIGEBERTVS, *CALLIMACHVS*, *THVRÓTZIVS*, & alii plures: quæ scribendi ratio, & in nummis conspicitur, & a *HVGONE* *GROTIO* in *Hist. Gothorum*, alibique retinetur. Simplex T. sine aspiratione, *OTTO* *Frisingensis*, *BONFINIVS*, *OLAHVS*que, cum aspiratione vero, *CHRONICON* *Weingartense*, ceterique adhibent: & illi quidem *ATILAM*, hi vero *ATHILAM*, quasi vox primitiua, *Ethele*, foret, exprimunt, quos etiam *FRANCISCVS* *FORIS* *OSTROKOTSY* *Orig. in Hung. P. I. Cap. 4. §. I.* sequitur. qui *ATTILAM* in lingua vernacula, gemino ll. ad exemplum villa, valla, alla vocum *Hungaricarum* exprimendum esse arbitratur. ceterum *ATTILAM*, *Hungarico* idiomate *Ethele* adpellatum fuisse *THVRÓTZIVS* P. I. c. 13. tradit. *Græcis* apud *PRISCO* & *CALLISTVM* *Attilas* dicebatur. A. Germanis, uti *LAZIVS* de *Migr. Gent.* ex fragmento *Annal. Veter.* allegat, *ETZEL*, vel, uti, *LVCKIVS* in nummis legit *WETZEL*, adpellabatur. conf. *BERNEGERVS* in *Notit. Hung.* p. 125. §. 249. seqq. *RVD. ROHT. Dissert. de Attila.* 9. 14.

g) *Ottarem* nominat *JORNANDES* de *Reb. Getic.* cap. XXXV. *Optarum*, *SIGONIVS* *Hist. occid. imp. L. XII. p. 285.* & *SIGEBERTVS* in *Chronogr. de regno Hunnorum*; quem tamen in *Chronologia* ad an. 433. *Suphtarem* adpellat. *Hottarem* *CALLIMACHVS* in *Attila* f. 631. *Ottarem* *ANTONIVS* *BONFINIVS* *Dec. I. Lib. III. f. 35.* exprimit.

b) Non solus *Suphtar*, regno præfuit: teste enim *JORNANDE*, cap. XXXV. *Ottar* & *Roas* ante *Attilam*, regnum *Hunorum* tenuisse narrantur, quamuis non omnino cunctorum. Omisit *Roam* *CALANVS*, qui etiam varie scribitur; *Roua* *PRISCO* *RHETORI* est, *Roas* *JORNANDI*. *Rugilam* vocat *PROSPER* in *Chronico*, quem sequitur *SIGEBERTVS*, cum *chronographis*, ætatis sequioris. Nos alicubi *Ruhas* scribere maluimus: ut vocabuli edetemus significationem, quod commode vestitum notat.

i) Ita testatur *JORNANDES* l. c. Is namque *Attila*, patre genitus *Mundzucco* cuius fuere germani, *Ottar* & *Roas*. Nescio, vnde *ANTON. BONFINIVS* suam acceperit opinionem: is enim, *Attilam* & *Bledam*, fratres *Suphtar* fuisse, incerto prorsus testimonio adfirmat.

k) Neque adoptionis iure, *Attila* & *Bleda* *Hunorum* principes, in regno *Hunorum* succedere, neque a *Suphtar*, uti *CALANO* videtur, consortes regni adsciti fuere. Jure eo, quo *Suphtar*, *Mundzucco* quoque fratri, eiusque filiis *Attilæ* & *Bledæ* regnum *Hunorum* debebatur. Ceterum *Suphtar*, minorennibus, tutor a patre dictus fuerat, qui teste *PRISCO* & *JORNANDE*, post obitum *Suphtar* & *Roæ*, regnum occupauere. Nullo iure *Attilam*, in annalibus veterum, regem adpellari *BERNEGERVS* l. c. §. 257. p. 129. existimat; eo, quod a *Romanis* *Romanorum exercituum dux* non vero rex, teste *PRISCO* vocabatur. At vero ex loco *Prisci*, *Attilam* in gente *Hunorum* regis, in subsidiis autem *Romanorum*, quæ ex *Hunnis* legebantur, *Romanorum exercitum ducis* titulo ornatum fuisse, luculenter elucet.

CAPVT IV.

Post *SVBTHAR* rex, cum innumerabili *Hunorum* exercitu, Germaniam a) inuadens, quacunque iter arripuit, omnia ferro

a) *Germaniam* intellige, *Sarmatia* conterminam, *Vistula* amne conclusam, quo loco hodie *Polonorum* ditio sita est. Hic enim, non solum intra, *Gothini*, *Burgundiones*, & *Logiones*, verum extra *Vistulam* etiam amnem, *Gepida*, *Gothi*, *Bastarna*, populi *Germanorum*, sedes habebant. *CLVERVS*, *German. antiquæ* Lib. III. cap. XXXVI. *CHRISTOPHORVS* *CELLARIVS*, *Geographiæ antiquæ* Lib. II. cap. V. p. 479. 480.

ferro flammisque subiecit. Deinde Burgundiam *b)* procedens, omnemque præliis & rapinis exponens, depopulatus est. Burgundiones *c)* autem sic oppressi, viam salutis quærentes, cum nullam inuenirent, tandem diuinitus inspirati *d)*, paganos ritus funditus abnuentes, Christiani facti sunt, putantes, sicut & subsequen-

b) BURGUNDIA, quam Hunni, duce Subtharo infestarunt, non in Gallia, uti SOCRA- TES & SIGEBERTVS opinantur, verum in Germania, inter Vistulam & Viadrum am- nes, teste PTOLEMAEO Geograph. Lib. II. Cap. XI. quærenda est. Eo loco, hodie, CLVVERVS Germ. antiquæ Lib. cap. XXXVI. CHRISTOPHORVS CELLARIVS Geograph. antiquæ I. c. SPENERVS, Notitia Germaniæ antiquæ, Lib. V. cap. v. Poloniam sitam esse, doctissime commonstrarunt. Huc itaque Hunni, ex Scythia Daciaque, quam hac tempestate tenebant, facili modo, per medios Sarmatas, & Germanos, nullo prorsus resistente, impressionem facere poterant. Lapsus itaque SOCRATEM in Hist. Eccl. Trip. Lib. XII. Cap. IV. p. 585. edit. Basil. an. 1539. crediderim, qui Burgundiam, quam Suphtarum cum Hunnis adgressus est, ad Rhenum quærit. Ita vero ille: Qua- dam insula ultra Rhenum fluuium est, Burgundionum. Ibi vitam quietam agunt & pene om- nes fabri lignorum sunt, ex qua mercede pascuntur, quorum regionem Hunni, crebra inuasionem vastabant, & plurimos occidebant. Atqui, nondum regnante Suphtare, fines Sarmatiæ & Germaniæ, egressus fuerat Hunnorum populus.

c) EOS PLINIVS Hist. naturali L. IV. Cap. XIV. inter Vandalos numerat. Hi, æta- te Probi imperatoris, cum Longionibus & Vandalis ad Rhenum, uti ZOSIMVS, Hist. L. I. cap. LXVII. LXVIII. p. 108. 109. edit. Cizens. tradit, ex Germania emigraverunt, & teste OROSIO L. VII. cap. XXXII. portionem Galliæ occupauere. Haud exilis ra- men eorum pars, sedibus præcis remansit, qua a CLAUDIO MAMERTO Paneg. Maximiani Cap. V. cum Alemannis & Herulis, Germaniæ ad Vistulam incolis, coniungitur. Ii, ab Hunnis demum victi, sub signis Attilæ, teste SIDONIO Paneg. C. VIII. p. 95. mili- tabant. Hinc CAROLVS SIGONIVS Hist. de occident. imp. L. XII. p. 285. edit. Basil. 1570. Burgundiones, inquit, qui in Germania remanserant, quotidianis impressionibus ab Hunnis exagitati, ad Christum Deum, opem implorantes confugerunt. Deceptum itaque SOCRATEM, I. c. & qui eius auctoritate nititur, SIGEBERTVM GEMBLACENSEM ad an. CCCXXXIII. f. 710. edit. 1726. obseruare est. Qui ignorantes reliquias Burgun- dionum, auitis sedibus adfidas mansisse, erronee Burgundiones in Gallia a Suphtare pressos, & occasione hac, ad Deum conuersos fuisse, scribunt. Nihilò rectius VA- LESIVS Rer. Franc. Lib. I. p. 50. Burgundiones Germaniæ ad Rhenum, a Burgundis Sarmatiæ discernit.

d) Non tam diuinitus, inspiratos, uti CALANVS tradit, quam a popularibus, qui con- uersi ad Deum, Galliam infederant, commonitos fuisse, existimaui. Quum enim impressione Hunnorum, in has angustias coniecti, ad Burgundiones Gallos confuge- rant: proclive est colligere, istos non in hominibus, sed in DEO auxilium quæren- dum, populares suos docuisse. Ita rem hanc SOCRA TES I. c. confirmasse videtur: At illi licet anxietate constrikti, ad nullum se tamen hominum contulerunt, sed alicui DEO se com- mittere cogitabant. Tum audientes, quod Romanorum DEUS fortiter adiuuat se timentes, communi consilio ad credulitatem Christi confugiunt, venientesque in vnâ ciuitatem Galliarum rogabant, ut ab Episcopo Christianorum baptisma mererentur. At ille eos septem diebus faciens ieiunare & imbuens fide, baptizatos octauo die abire præcepit. Hæc Socrates, ex quo, eo- dem prorsus modo, Burgundionum ad Christum conuersionem, SIGONIVS recenset. Bur- gundiones qui in Germania remanserant, quotidianis impressionibus, ab Hunnis exagitati, post- agros suos incensos, hominesque fide occisos, ceteris desperatis auxiliis, ad Christum Deum opem implorantes, confugerunt, atque episcopo ex Gallia repetito, se sacro tingi lauacro postula- runt.

e) CARO-

sequenter factum est, quod ex hoc, omnipotens DEVS, eos in suam tutelam receptos, ab impetu gentis Hunnorum, & ab immi- nentibus periculis liberaret. Quorum votis DEVS omnipotens adnuit. Nam dum Rex Subthar, post annum, cum ingentibus Hunnorum copiis, ad loca Burgundiæ remeasset, ut reliquias Bur- gundionum, efferata rabie absumeret, spe salutis imbuti Burgun- diones, audacter contra Hunnos, eorumdemque regem Subthar *e)* eductis militum peditumque copiis, prælium instruxere, pugna- tumque vtrinque est, tanta Hunnorum strage, ut decem mil- lium *f)* numerum, & eo amplius gladius, DEO adiutore absum- ferit.

e) CAROLVS SIGONIVS de Occident. imp. Lib. XII. ex Socrate refert, SUPHTAREM, seu OPTARVM regem Hunnorum, cibo nimio sumto se diripuisse, atque Hunnos sine duce pugna- uisse.

f) IDEM SIGONIVS ex Socrate refert, Burgundios, facto impetu, tanta felicitate impu- gnauisse: ut Hunnorum decem millia, a tribus sint Burgundionum millibus occisione occisa. SIGEBERTVS ad an. 433. cæsorum numerum non definit. Statim inquit, Hunnis con- gressi, pauci, multa millia eorum peremerunt, & sic rabiem ipsorum refrenauerunt. Eapro- pter & CALLIMACHVS, in suo Attila, Hunnos, fulis copiis, & finibus Burgundionum, ex- turbatos fuisse, scribit.

CAPUT V.

Mortuo igitur ea clade *a)* Subthar rege, Bleda & Attila fratres, *b)* Hunnorum regno, pari omnium consensu præ-

a) Clades, qua Suphtar rex a Burgundionibus cæsus, occubuit, contigit iuxta com- putum SIGONII, circa annum CCCXXXVIII. a quo imperii Attiliani, principium pe- tendum est. Cladem hanc, & cum successione ATTILAE tardius, ad an. scilicet 433. accidisse, existimat SIGEBERTVS, qui Bledam, anno demum 436. Rugilæ surrogatum fuis- se, erronee tradit. Perperam itaque annales Hungarorum, & cum iis Abraham Bak- schai, imperii Attiliani principium, ad an. CCCCI. locant. Eorum enim, viuentis Mundzucco, nondum Attila Bledaque nomen innotuerat, prouti ad Cap. III. not. (d.b.) expositum est. Hinc vero enatum fuisse errorem annalium putauerim: quod primas Hunnorum sedes in Pannonia, (de quibus SIGEBERTVS) ab occupatione Panno- niæ, haud distinxerint. Vid. not. (b.) ad Cap. III.

b) De successione ATTILAE, & BLEDAE, differebant rerum Hunnicarum scriptores. PRISCVS Rhetor in Excerptis p. 81. edit. lat. Paris. 1609. Roua, quem alii Roam & Ru- gilam vocant, solum Attilam; SIGEBERTVS vero ad annum 436. f. 405. edit. Pist. Ble- dam, SIGONIVS autem, Hist. occid. Imper. Lib. XII. p. 285. cum CALANO nostro, vtrum- que Optaro regi successisse, adfirmant. Ita vero ille: Optaro Hunnorum rege, vita fun- cto, regnum ad filios Mundzucci fratris, Attilam Bledamque peruenit. Rem hanc omnium euidentissime exponit JORNANDES de Reb. Get. cap. XXV. Eorum itaque post obitum Attila cum Bleda fratre germano, Hunnorum successit in regnum. Verisimile est, Attilam primum, uti PRISCVS tradit, Roua mortuo, fasces imperii sumsisse, posteaque extincto Suphtaro, Bledam fratrem germanum, in societatem regni admissum fuisse; id quod & THYRÓRZIVS P. I. cap. 14. obseruat, Bledam, inquit ille, fratrem suum, sui regiminis effecit participem. Toto hic, ut aiunt, celo, ab istorum sententia, CHRONICON Hungaricum Decad. I. Monument. III.

B b

M.

præficiuntur e). Hi Bleda & Attila fratres, viuentē Theodosio iuniore Augusto, collecto grandi d) Hunnorum exercitu, pacatis e) Burgundionibus, in dies, ceteras f) finitimas regiones, nunc

M. Iohann. THVRÓTZII, P. I. c. 10. dissidet, quod Anton. BONFINIVS, OLAVVS, ceterique rerum Hungaricarum scriptores, imitantur. Præterquam enim quod *Suphtar*, & *Roua* regum, nulla ab iis fiat mentio, belli tantummodo duces, *Keve*, *Bela*, *Keme* & *Kadicha*, enumerantur. Quibus in prælio ad *Potentianam*, & *Tulnam* extinctis, *Attilam*, Hunnorum consensu, regem proclamatum fuisse, fide dubia traditur. Vid. Chron. THVRÓTZ. P. I. cap. XI. XII. XIII. f. 13. 14. 15. collect. BONGARSII.

c) *ATTILAM*, cum *BLEDA* non electum fuisse, verum iure hæreditario successisse, ex PRISCO RHETORE & JORNANDE, constat. Ille quidem, in *Excerptis de Legat.* p. 81. obscure, Hunnorum regnum ad *Attilam* peruenisse; hic vero post obitum *Ostaris* & *Roe*, *Attilam* cum *Bleda* germano, Hunnorum successisse in regnum, in Reb. Get. cap. XXXV. exponit. Idem sentiunt SIGEBERTVS, ad an. 436. & CALLIMACHVS, in *Attila*. Minus itaque recte THVRÓTZIUS in Chronico P. I. c. 13. *ATTILAM*, ab Hunnis unanimi voto pariter & consilio, regia dignitate elatum fuisse scribit, quem sequuntur, ANTON. BONFINIVS Dec. I. Lib. III. OLAVVS in *Attila*, Cap. III. Successuum profecto, Hunnorum fuit imperium, non minus ante *ATTILAM*, quam post eius obitum; ad quod reges e *Cadavrum* stirpe, mutuo sibi succedentes, contestantur. vid ad Cap. III. not. (c)

d) Hunnorum exercitum, ex quingentis armatorum millibus, constituisse referunt: JORNANDES de Reb. Get. cap. XXXV. & SIGEBERTVS, ad an. 433. quem AVCTOR Hist. Miscellæ, ad septingenta millia extendit, & CHRONICON ALEXANDRINVM, ad Olym. CCCVII. p. 735. millia multa fuisse scribit. Certe maiores, quam vel Germania, vel Gallia ferre potuit, *ATTILAM* copias contraxisse, ex SIDONII Carm. VII. p. 95. edit. Paris. 1609. 4. constat. Ita vero ille:

Et iam terrificis diffuderat ATTILA turmis.

e) Clade Burgundica, nequaquam Hunnorum rabies, veluti SIGEBERTVS, ad an. 433. scribit, refrenata fuit. Reliquæ enim *Burgundionum*, postea Hunnis subiectæ, teste AGATHIA, de regno Iustinian. Lib. V. p. 149. edit. græca. in castris Hunnicis militabant. Sed & Burgundii, qui ex Germania in Galliam transfuerant, anno demum CCCXXXV ab Hunnis, occumbente in prælio Gundicaro rege, partim deleti, partim deuicti fuere. PROSPER Aquitanic. Tom. I. collect. Canisii p. 157. HERMANNVS CONTRACTVS ad an. 435. f. 268.

f) Res Hunnorum, post mortem *Suphtar*, & *Roua* gestæ, breuiter a *Calano*, exponuntur. Paulo ante mortem, *Roua*, *Amaldsuris*, *Ithamaris*, *Tancassis*, *Boiscis*, ceterisque gentibus, quæ Istrum accolunt, bellum inferre decreuit. propterea, quod cum Romanis societatem inierant. Quin, Romanis etiam, per *Elfam* denunciauerat, se a fœdere recessurum: nisi omnes Scythæ, qui ad eos confugerant, reddantur. Tum ergo mortuo *Roua*, THEODOSIVS imperator, *Maximinum* legatum, cum PRISCO RHETORE, ad *ATTILAM* misit, non minus subortas, inter Hunnos Romanosque controuersias compositurus, quam fœdus initum reparaturus, PRISCVS RHETOR in *Excerptis* p. 80. seq. *ATTILA*, Reparato cum *Theodosio* fœdere, teste *Callimacho* in *Attila*, f. 631. *Gepidas*, quos *Suphtar* sæpius tentauerat, in potestatem suam redegit, postea autem Romanis, aduersus Visigothos auxilio fuit. Ea tum, inter Hunnos Romanosque amicitia coaluit: vti etiam *Attila*, teste PRISCO, dux Romanorum exercituum appellaretur. Eorum Aetius Romanorum dux, anno CCCXXXII. in Hunnorum sinum confugit interuentu *Attilæ*, non *Rugilæ*, vti SIGEBERTVS ad an. 435. existimat, imperatori reconciliandus. PROSPER AQUITANICVS in lectione Canis. Tom. I. p. 143. TIRO PROSPER ibidem p. 156. HERMANNVS CONTRACTVS ad an. 432. Longe plura bella, auspiciis *Attilæ* gesta fuere, antequam Hunni, in Germaniam & Galliam impresserant, quam, annalibus veterum connotata, leguntur. Eorum enim armis, Gundaricus rex Burgundionum, & cum gente sua, post annum CCCXXXV. deletus est. PROSPER AQUITANICVS in Lectionib. Canisii Tom. I. p. 143. HERMANNVS CONTRACTVS ad an.

an. 435. Valentiniano quoque imperatori, Hunni, aduersus Theodoricum regem Gothorum, auxilio fuere. quorum copiis, stipatus, Lithorius dux Romanorum, non solum, anno CCCXXXVI. Narbonensibus obsessis, suppetias tulit, verum, redactis etiam in ordinem Aremoricis, anno CCCXXXVII. Gothorum populationem, in Gallia compressit. PROSPER AQUITANICVS l. c. p. 143. HERMANNVS CONTRACTVS ad an. 439. p. 268. MARIANVS SCOTVS Lib. II. æt. 6. ad an. 438. Huius subsidii SIDONIVS quoque meminit:

*Lithorius Scythicos equites, dum forte subacto
Celsus Armerico, Geticum rapiebat in agmen
Per terras Aruerne tuas, qui proxima quæque,
Discursu, flammis, ferro, feritate, rapinis,
Delebant pacis, fallentes nomen inane.*

vbi vero *Lithorius*, pugna, anno CCCXXXIX. imprudenter commissa, in potestatem Gothorum peruenisset: Romani, properante, ad Rhodanum Theodorico rege, Hunnos præsidio oppidorum imposuere. Edocet hoc iterum SIDONIVS, Carm. VII. p. 93.

*Capto, terrarum damna patebant,
Lithorio, in Rhodanum, proprios producere fines
Theodoridæ focum. Nec erat pugnare necesse
Sed migrare Getis, ravidam trux asperat iram
Victor, quod sentit Scythicum pro mœnibus hostem
Imputat, & nihil est grauius, si forsitan vnquam
Vincere contingat, trepido.*

Tandem *Attila*, fœdere, quod Hunni, cum Theodosio inierant, disrupto, ingentique ex Hunnis, Ostrogothis, Gepidisque, exercitu coacto, anno CCCXLI. orientale inuasit imperium, Mœsiam solus, superato Istro ingressus est, Thraciam, *Bledæ* fratri vastandam commisit. PROSPER AQUITANICVS l. c. p. 146. CHRONICON ALEXANDRINVM Olymp. CCCV. Ind. X. *Bleda* de sex æt. mundi p. 114. HERMANNVS CONTRACTVS ad an. 442. MARIANVS SCOTVS Lib. II. æt. 6. ad an. 443. Hoc tumultu accepto, Theodosius, Arnegisium & Joannem vtrumque magistrum militum, Hunnis, cum delecta manu occurrere iussit, quorum Arnegisius, acri prælio, cum *Attila* decertauit, Joannes autem dum *Bledæ* occurrerat, fraude Arnegisii peremptus occubuit. SIGONIVS Lib. XII. p. 304. anno sequente, Hunni, vastata Thracia, Græciaque, omnia oppida, inde a sinu Ionico, vsque ad Constantinopolim diripuerunt, ac duas munitissimas in Illyrico arces, urbemque *Cassandream*, vt PROCOPIVS auctor est, exciderunt. In Thracia certe, omnia oppida, præter *Adrianopolim*, & *Heracleam*, furore Hunnorum disiecta fuere. SIGONIVS l. c. Hoc bello, quum duces Romani, variis præliis irritarant, quam repræferant potius, Hunnorum multitudinem: Theodosius, bellum Hunnicum expauescens, missis anno CCCXLIII. de pace, ad *Attilam* legatis, sex millia pondo auri, pro recessu, mille autem minas, si suis finibus imposterum foret contentus, sponsondit. SIGEBERTVS Gemblacens. ad an. 447. SIGONIVS de occid. imp. Lib. XII. ad an. 443. Interempto vero, ex insidiis anno CCCXLV. *Bleda* fratre, subactisque, qui ei parebant populis, *Attila*, bellum Romanis, anno CCCXLVI. indixit, qui, superato sub initium anni sequentis, frigore, conglaciato Istro, exercitum, in Daciam citiorem, seu Mœsiam, populatum immisit, cæsisque apud *Marcianopolim*, *Anthemio* & *Arnegisio* militum magistris, grassatus per Daciam, Mœsiam, Illyricum, Thraciam, vsque ad *Thermopolim*, inter Thessaliam & Macedoniam penetravit, JORNAND. de Regn. success. Cap. 98. FRECVLPVS, Chr. T. II. Lib. V. c. 14. p. 126. coll. *Vulcan.* Hac expeditione, septuaginta minimum ciuitates in oriente, Hunnorum depredatione subuersas fuisse TIRO PROSPER p. 172. coll. *Canis.* T. I. ed. *Pith.* & SIGEBERTVS, ad an. 450. narrant. Vnde SIDONIVS, ad *Anthemium* Carm. II. p. 23. sic de HUNNIS.

*Gens ista repente
Venerat, & sæctas inciderat orbita lymphas
Hanc tu directus, per Dacica rura vagantem*

nunc vna, deinde altera, variis & innumeris præliis lacefferunt. Et exinde per Germaniam g) transeuntes, Gallias h) in-

*Contrahis, aggredieris, superas, includis & ut te
Metato spatio castrorum Sardica vidit,
Obsidione premis, quæ te sic tempore multo,
In vallo positum stupuit, quod miles in agros,
Nec licitis nec furtivis excursibus ibat.
Cur deesset, cum sæpe Ceres semperque Læus
Disciplina tamen non defuit inde propinquo
Hoste magis timuere ducem, sic denique factum est:
Ut socius tum forte tuus, mox proditor illis.
Frustra terga daret, flexo pede cornua nudans
Tu stabas acie solus, te sponsa fugaci.
Expetiit ductore manus te Marte pedestri
Sudantem repetebat eques tua signa sequutus
Duce fugit, insequeris, renouat certamina, vincis;
Clanditur, expugnans, elabatur, obruis atque
Sarmatica paci pretium sua funera ponis.
Partitur, iussum subiit iam transfuga letum,
Atque peregrino cecidit tuo victima ferro.*

Minus itaque recte Lvcivs de regno Dalmat. & Croat. Lib. III. c. IV. f. 120. ATTILAM nunquam Illyricum vastauisse obseruat: cum tamen cœpiæ Hunnorum, & a depopulatione Mœsiæ Græciæque, teste PROCOPIO, & ab obsidione Aquileiæ, in Illyricum excurgerint. His actis, Theodosius, tantum bellum auersatus, legatos ad ATTILAM de pace acturos, in Scythiam misit, & annuum vestigal auxit. In hanc legationem, PRISCVM historicum missum fuisse, elucet, ex eius Excerptis de Legat. p. 83. edit. Parit. & JORNANDE, de rebus Ger. Cap. XXXIV. Qua re cognita, Valentinianus, & ipse, oratores ad pacem petendam, CASSIODORVM, & CARPILIONEM misit, vid. CASSIODORVS epist. Theod. PRISCVS Excerptis Legat. Pace concessa, tributoque aucto, Agathinos primum, duce Onesegio, perdomat, postea vero, bellum, aduersus Persas molitur. PRISCVS l. c. p. 108. 121. THVRÓTZIUS, Chron. P. l. c. 14. Hæc, ante Gallicam & Germanicam expeditionem. Quo tempore, Pannoniam quoque, cum Mœsia, ceterisque Romanorum prouinciis, sub iugum missam fuisse, ex euerfione Sirmii, apud PRISCVM p. 104. luculenter elucet, ceterum, ante subiugatas orientis prouincias, haud infessam fuisse ab Hunnis Pannoniam, vel inde colligere licet; quod ATTILA, Romanorum, aduersus Vestrogotos exercituum, dux & socius, accepto a Theodosio annuo stipendio, intactas Romanorum prouincias reliquerit, sedemque imperii, Daciam Ripensem, & regionem Iazygum Metanastarum, delegerit. PRISCVS Rhetor Excerptis Legat. p. 169. seq. Non igitur ad ann. CCCCL. veluti annales Hungarorum adnotauere, verum ad CCCCL. vel CCCCLVII. quo ATTILA, orientale inuaserat imperium, occupationem Pannoniæ referendam, eaque, quæ CHRONICON Hungaricum, de præliis, cum Macrino & Detrico apud Porentianam & Kefmawr commissis, eo quod scriptores Romanorum, ea de re taceant, prorsus incerta & dubia esse, existima-uerim.

g) Ex Pannonia, & Iazygum Metanastarum regione, consilio, vti THVRÓTZIO placet, Detrici, occidentales adgreditur prouincias. Et primum quidem, subactis Quadis, & Marcomannis, in Noricum irrumpit. Vbi, cum Theodorico Veronensi, & Macrino Anthemio, limitis Danubiani præsidibus, pactus, itineris aduersus Vestrogotos faciendi facultatem, clausis oppidis, accepit, atque per Vindeliciam, & Rhetiarum Rauracorumque fines, ad lacum Brigantium, peruenit. Vnde, subuersis vrbibus, castrisque Gundarico & Sigismundo, Burgundiæ Regibus, quorum posteriorem THVRÓTZIUS, Con-

b) inuaserunt, i) omnia ferro & igni subiicientes, & hostili more vniuersa quoque diripiunt, plerisque tamen ciuitatibus k) & oppidis captis, multis & in deditionem receptis, secus Aurelianum

Constantiæ vocat, ad Rhenum vsque penetrat. AVENTINVS, Annalibus Boiorum Lib. II. f. 164. edit. Basil. an. 1580. Expeditione hac, omnes, sine dubio Germaniæ populi, veluti SIGONIVS L. XIII. p. 316. opinatur, se, ATTILAE, ad Gothorum, ut præ se ferebat, excidium, contendenti, adiunxerunt: Quadi, inquam, Marcomanni, Heruli, Turcilingi, Burgundiones, Thuringi, Bruçeri, Saxones, & qui in Germania remanserant, Franci. Cum hac igitur, diuersarum gentium multitudine, ATTILA, vniuersam Germaniam, subegit.

b) Galliam puta Belgicam, Lugdunensem, & Aquitanicam. ATTILA quippe, tantarum gentium stipatus multitudine, superato lintribus Rheno flumine, exercitum in Belgium primum infudit; inde in Lugdunensem & Aquitanicam regionem, nullo impediante, libere progressus. Expeditionem, in hunc modum describit SIDONIVS, ad Auitum Carm. VII. p. 96.

Cedit cito sc̃cta bipenni

*Hercinia in lintres & Rhenum texxit alno
Et iam terrificis, diffuderat ATTILA turmis,
In campos se Belga tuos.*

Causam, cur Attila Galliam inuaserit, PRISCVS Rhetor Excerpt. Legat. p. m. 63. exponit: Itaque Attila in varias distrahebatur sententias, & illi in dubio hæbat animus, quos primum adgrederetur. Tandem melius rem se habituram visum est, ad periculosius bellum sese conuerrere, & in occidentem exercitum educere. Illic enim sibi rem fore non solum cum Italis, sed etiam cum Gothis & Francis; cum his ut Honoriam cum ingentibus diuitiis in uxorem acciperet; cum illis ut Genserichi gratiam promoueretur. At Francos bello laceffendi, illi causa fuit Regum ipsorum obitus, & de regno inter liberos controuersia. Seniori Attila studebat, iuniorum Actius tuebatur, quem Roma vidimus legationem obeuntem.

i) Vniuersam Germaniam, inaudita crudelitate, inde a Pannonia, vsque ad Heduos deuastatam fuisse HVLDERICVS MYTIVS Chronic. Germ. Lib. IV. T. II. p. 644. Collect. Pistorii edit. an. 1726. obseruauit; erronee tamen calamitatem, quæ anno CCCCLXIX. & CCCCL. acciderat, ad an. CCCCLV. retulit. Memoratu digna est, cum primis Argentina, & Colonia Agrippina, depopulatio. Et Argentinam quidem, ATTILA propterea, quod sola, conatibus suis, obsistere audebat, solo æquauit, atque propter diuersas vias, Strasburgum adpellari iussit. THVRÓTZIUS Chron. Cap. XV. OLAVVS, in Attila, Cap. IV. Testatur id icon ATTILAE, in vertice, portæ Argentoratensis, anaglyphice sculpta apud SCHÖDELIVM, in Notit. Hung. Part. I. §. 245. seq. Apud Coloniam vero Agrippinam, Gyula Dux Hunnorum, XI. M. virgines, quæ duce Vrsula, Roma, in patriam, secundo Rheno, reuertebantur, interceptas, crudeliter enecauit. SIGONIVS Lib. XIII. p. 317. & THVRÓTZIUS l. c. Cap. XVII. Conf. de vndecim mille virginibus, Valesiana seu Meditamenta Critica Historica cet. Hadriani VALESII Parisiis 1694. in 12. & Acta Erudit. Lips. ad an. 1694. Mens. Iul. p. 309.

k) Nullam ciuitatem, nullum castellum, nullumque oppidum Galliæ, a furore ATTILAE, qua ille ducebat exercitum, tutum fuisse, ex FRECVLPHI Chron. T. II. L. V. cap. 14. p. 154. cognoscitur. GREGORIUS Turon. Lib. II. cap. 7. multas Galliarum ciuitates, pressas fuisse adnotauit. Superato enim, Rheno, Tungros, & Coloniam deleuit, Treueros diripuit, Metas succendit, Atrebatum excidit, Aurelianum obsedit. AIMONIVS de gestis Francorum, Lib. I. cap. 6. p. 286. GREGORIUS TVRONENSIS Lib. II. cap. 6. SIGONIVS Occid. Imp. Lib. XIII. p. 317. Trecas tamen, in Senonia, virtute S. Lupi, Episcopi percitus, nullo maleficio adfecit. HINCMAVS, Epist. V. cap. 17. PETRVS Equilin. Lib. VI. cap. I. Hac tempestate Lutetia quoque Parisiorum, pietate S. Genoueuæ, seruata fuerat. vid. Hist. S. Genoueuæ. Ceterum, Tungrorum excidium, a Seruatio præfule prædictum fuisse, tradit FREDEGARIVS, de gestis Francorum, Cap. I. p. 93. collect. Freberi. Decad. I. Monument. III.

num l) castra metati sunt m). Sed meritis n) B. ANIANI, eiusdem urbis episcopi, DEVS omnipotens, ciuitatem ab incurfu hostium protexit; quamuis o) multa grauiā perpeffa sit. p) Hoc audiens *Valentinianus Publius*, huius nominis tertius, qui (q cum

Theo-

l) Ciuitas est Gallie Lugdunensis, ad Ligerim sita, quæ ab restitutore Aureliano, nomen accepit. CHRISTOPH. CELLARIUS Geogr. Antiqu. Lib. II. cap. 2. p. 204. quam Sangibanus rex Alanorum, aduersus Hunnorum impetum defendebat. JORNANDES de Reb. Get. cap. 37. p. 107. Ea, GREGORIO TURONENSI Lib. V. cap. 33. & AIMONIO Lib. I. cap. 6. Aurelianensis; JORNANDI I. c. ciuitas Aureliana; NOTIT. Prouinc. & in præfat. Concil. Aurelian. I. ciuitas Aurelianorum; OTHONI Frisingensi Lib. IV. c. 41. & BEDÆ XV. Kal. Decembris, aliisque, Aurelianus dicitur.

m) Hunnos urbem Aurelianensem obsedisse, elucet ex AIMONIO Lib. I. c. 6. SIGBERTO ad an. 453. PETRO item Lib. X. cap. 71. cuius oppugnationem, GREGORIVS Turonensis, Lib. II. cap. 7. describit.

n) B. ANIANVS, præsul fuit Aurelianensium, FRECVLP. Chr. T. II. Lib. V. c. 14. AIMONIVS L. I. cap. 6. HISTOR. S. Aniani, cuius meritis Aurelianum obsidione liberatum, numerosumque Hunnorum exercitum, in campis Cathalaunicis, fufum fuisse, annales Francorum tradunt. Ita enim GREGOR. Turon. L. II. c. 7. Itaque liberata, obtentu B. Antistitis ciuitate, & alibi: Nam nullus ambigat Hunnorum exercitum, obtentu memorati Antistitis fuisse fugatum. AIMON. I. c. Cuius meritis & orationibus, immanissimas Hunnorum phalanges, omnipotentia Christi ita protulit: ut quibus profugi habitent in terris, hucusque sit incognitum. Liberationem urbis, ab insultu Hunnorum, meritis B. Aniani, SIDONIVS quoque, Epist. Lib. VIII. ep. 15. p. 553. tribuit, quam, IDACIVS Chron. Msc. & qui cum sequitur, SIGONIVS Lib. XIII. f. 318. orationibus beatissimi præsulis, ciuiumque adscribunt. Ita enim iste: Ea re territi ciues, cum quidnam consilii caperent, in incerto haberent; Anianum consuluerunt. Ille monuit, ut spem in DEO sgerent, atque opem eius suppliciter implorarent. Quod cum illi humi prostrati fecissent, &c.

o) Aurelianum, maximo arietum impulsu, oppugnatum fuisse. GREGOR. Turon. Lib. II. cap. 7. scribit: Attila vero Hunnorum rex, a Metensi urbe egrediens, cum multis Galliarum ciuitates premeret: Aurelium adgreditur, eamque, maximo arietum impulsu, nititur expugnare. Ab oppugnatione in urbem demum, Hunnos irruptionem fecisse, onustosque spoliis, in castra rediisse, AVCTOR Hist. S. Aniani, & PETR. EQVILIN. Lib. VII. cap. 71. referunt. Ita vero iste: Dum autem episcopus ad eos exiisset, & pro populo intercedens, ab ATTILA nihil penitus obtinere potuisset, sed, die sequenti aduersarii urbem violenter intrantes, plaustra eorum, spoliis onerarent, &c. Neque tamen Hunni, facta irruptione, urbem diripere: superuenientes quippe Aetius patricius, Meroueus item, Francorum, & Theodoricus, Gothorum reges, eos fugarunt, & ab Aurelianis recedere, relictis spoliis, adegerunt. GREGOR. Turon. Lib. II. c. 7. & HIST. S. ANIANI. Ea propter, SIDONIVS Lib. VIII. ep. 16. de obsidione Aurelianensi, hunc in modum: Exegeras mihi, ut promitterem tibi ATTILAE bellum, stilo me posteris intimaturum, quo videlicet Aurelianensis urbis obsidio, oppugnatione, irruptio, nec direptio, & illa vulgata exauditi calitus sacerdotis vaticinatio, continebatur. Oppugnationis Aureliani, haud meminit JORNANDES, qui ante aduentum ATTILAE, demolitum fuisse, memoriæ prodidit.

p) Prius *Valentinianus Imp.*, exercitum Romanum, duce Aetio, proficisci iussit: quam ATTILA, superato Rheno, in Gallias irruerat. Is enim, in omnem ATTILAE actionem intentus, cognito, legationis, quam anno CCCCL. ad Ostrogotos exmisserat, fugo, Theodoricum, Gothorum, Gundaricum, Burgundionum, Sangibanum, Alanorum, & Meroueam, Francorum Reges, in societatem belli adsciuit, eiusque summam Aetio dedit. JORNANDES de Rebus Get. cap. XXXVI. FRECVLPVS Chron. T. II. Lib. V. c. XIV.

q) THEODOSIVS II. intelligit, qui, cum VALENTINIANO III. ad annum vsque CCCCL. imperauit, & sub Gallicana Hunnorum expeditione, obiit. JORNANDES de Regn. Success. p. m. 126. CVPINIANVS in Cæsaribus, in Theodosio II.

r) Dux

Theodosio iuniore Romanum Imperium tenebat, Etium patricium, virum utique r) rebus bellicis apprime eruditum s,) cum magno suo exercitus, adparatu, direxit in Gallias t), ut Bledæ ATTILAEque, & u) gentium, quas secum duxerant, tumultibus & anfractibus contraheret.

r) Dux fuit, uti SIGONIVS, Lib. XIII. p. 315. scribit, ea ætate, & manu, & consilio, promptissimus, atque in barbarorum bellis exercitatusissimus. quem capropter, BEDA de Sex ætat. mundi. p. m. 114. terrorem Attila nominat. Erat enim hac ætate Aetius, solus ex principibus, famosissimo Attila, formidabilis. MARIAN. SCOTVS. Lib. II. æt. VI. ad an. 455.

s) Exercitus, consilio Aetii, ATTILAE obiectus, ex Romanis, Vest-Gothis, Alanis, Francis, Burgundionibus, aliisque Celtarum, & Germanorum nationibus, collectus fuit. In adparando quippe bello, tanta fuit Patricii Aetii prudentia: ut undique bellatoribus congregatis, aduersus ferocem, & infinitam multitudinem, non impar occurreret. His enim adfuerunt auxiliares Franci, Sarmatae, Armoritiani, Litiani, Burgundiones, Saxones, Riparioli, Ibriones, quondam milites Romani, tunc vero, iam in numero auxiliorum exquisti, aliaque nonnulla Celtica, vel Germanica nationes. JORNAND. de Reb. Get. cap. XXXVI. p. 105. 106. FRECVLPVS, Chron. T. II. Lib. V. c. 14. p. m. 154.

t) Impegit hic LVVENCVS noster, ignarus Bledam, ante susceptam in Galliam expeditionem, Theodosio XVIII. & Alboino Coss. adeoque anno CCCCLIV. necatum fuisse. PROSPER Aquitan. Coll. Caniffi p. 147. vid. infra ad cap. XI.

u) Exercitus ATTILAE, ex incondita Hunnorum, Scytharum, Germanorum, & Sarmatarum multitudine, conflatus fuit. Et Hunnorum quidem, qui tot præliis exhausti erant, haud magna fuit multitudo. Longe maior auxiliorum copiarum numerus. Ex Scythis quippe: Ostrogothi, ducibus Valamiro, Theodomiro, & Vindemiro; Gepidæ item, duce Ardarico, & Sarmatae, Gelones, Neuri, Alani, Bastarnæ, ceterique Scytharum bellicosissimi populi, in castra ATTILAE confluxerant. Ex Germanis vero: Quadi, Marcomanni, Rugi, Heruli, Turcilingi, Burgundiones, Thuringi, Bructeri, Saxones item, & qui in Germania remanserant, Franci. Enumerat eos, qui his rebus interfuit, SIDONIVS, in Panegyri. Carm. VIII. p. 95.

- - - Subito cum rupta tumultu
Barbaries tota in te transfuderat arctos
Gallia pugnacem Rugum, comitante Gelono
Gepida truces sequitur. Scerum Burgundio cogit,
Chunnus, Bellonotus, Neurus, Bastarna, Thuringus,
Bructerus, vluosa, quem, vel Nicer alluit vnda
Prorumpit Francus

In Sarmatarum numero, Jazyges Metanasta intelligendi sunt, quos STRABO Lib. VII. & MARCELLINVS Lib. XVII. euidenter Sarmatas nominant. Diuersi ab iis fuisse Sarmatas, a JORNANDE inter subsidia Romanorum relati. quorum nomine, Burgundiones forte, qui e Sarmatia, in Galliam emigrauerant, intelligit.

CAPVT VI.

ET quoniam sermo incidit de VALENTINIANO III. inferendum est memoriæ, notitiæque posterorum, qui & a) quis fuerit Valen-

a) Valentinianus III. filius fuit Constantii, Romanorum Patricii, & Theodosii Magni, ex Placidia filia nepos. Ea enim, anno CCCXVIII. post mortem Athaulfi regis Gothorum, Constantio comiti, Romanorumque Patricio nupserat. quem Honorius Imp.

Valentinianus. hic fuit filius CONSTANTII Imperatoris, huius nominis tertii, *b)* & Galliæ Placidæ, filiæ maioris Theodosii, sororis Honorii & Arcadii, patris minoris Theodosii. Hic Valentinianus ex *c)* vxore *Licinia Eudoxia*, genuit duas filias, quarum maior natu *d)*, *Honorio* nomine, Thrasimundi, Regis Vandalorum fuit sortita connubium; Junioris vero natu *e)* *Placidia* nomine, virginis clarissimæ, Veronæ corpus in Ecclesia *S. Stephani* conditum requiescit.

Imp. sublato Constantino tyranno, anno CCCCXX. collegam imperii legerat. OROSIVS Lib. VII. c. 41. SOZOMENVS Lib. VII. c. 13. seq.

b) PLACIDIA, quam *Placida*, rectius scribitur, sicuti & noster paullo inferius. Fuit ea Theodosii M. filia, atque Arcadii, Honoriique Imp. soror, & Athaulfi Regis Gothorum, qui Gallias tenebant, vxor. ISIDORVS Chron. Goth. ad an. 448. quam propterea CALANVS cum NICEPHORO, Galliam Placidam vocat. Ea, interfecto a Valia Athaulfo, rege Vestgothorum, Honorio reddita, & Constantino Patricio matrimonio iuncta, Valentinianum III. Imp. peperit. JORNANDES, de Reg. Success. p. m. 124. NICEPHOR. Hist. Eccl. Lib. XIV. c. 6.

c) EUDOXIAM alii, matris nomine, adpellant. Fuit enim Valentiniani III. vxor & Theodosii II. ex Eudoxia, filia. EVAGRIVS Lib. I. c. 21. ZONARAS Tom. III. p. 91. edit. Franc. an. 1587. IORNANDES de Regn. Success. p. m. 125.

d) Natu maior, VALENTINIANI III. filia, non Honorio, sed Eudoxia, quæ Hunerico, regi Vandalorum nupserat, adpellabatur. Honorio enim soror fuit Valentiniani. III. PRISCVS Rheor in Excerpt. Legat p. 64. quæ ATTILAM, libidine inflammata, ad incedendum secum connubium, in Italiam inuitauerat. IORNANDES de Regn. Success. p. m. 125. SIGONIVS, de Occ. Imp. Lib. XII. ad an. 434. p. 295. conf. ad Cap. XXII. not. c. Ceterum, Eudoxiam, & cum sorore Placidia, Genserico Rex Vandalorum, expugnata Roma, in Africam abduxit, eamque filio Hunerico in matrimonium dedit. ISIDORVS in Chronico Vandalorum p. m. 227. 228. IORNANDES de Regn. Success. p. m. 127. NICEPHORVS Hist. Eccl. Lib. XIV. Cap. XI.

e) Placidia natu minor Valentiniani III. filia, quæ, cum Eudoxia sorore, a Genserico rege Vandalorum, in Africam abducta fuit, remissa Constantinopolim, Olybrio Patricio, postea vero Romanorum imperatori nupsit. PROCOPIVS Lib. III. Bell. Vand. ISIDORVS Chron. Vandalorum p. m. 227. NICEPHORVS l. c.

CAPVT VII.

ETIVS *a)* ergo Patricius, vir, vt antea diximus, strenuus *b)* ter

a) Actium IORNANDES, PROSPER Aquitanicus, FRECVLPVS, FREDEGARIVS, alique plures exprimunt. Actium scribit SIDONIVS. Aethium vero AVCTOR. Hist. S. Aniani. Patricius ille fuit Romanorum, qui ea tempestate Galliis præerat. FRECVLPVS, Chron. Tom. II. Lib. v. c. 14. quem IORNANDES de Reb. Get. Cap. XXXVI. tantæ prudentiæ virum fuisse indicat: vti etiam, ei, hac tempestate innitebatur respub. Hesperia plagæ. Natus ille est in Mysia, in Dorastana regione, qui, initio, ob insignem rei bellicæ peritiā, ab Honorio Imp. in locum Constantii, copiis præfectus, post hac vero, quod cum Alanis, Vandalis, ac Sueuis, haud conflixerat, dignitate priuatus, ad Hunnos transit, ATTILAE & RVGILAE, vt SIGEBERTVS putat, ob insignes animi doctes, cum primis carus; a quo is, rerum Italicarum statum, didicit. Mortuo Honorio, interuentu Hunnorum, Valentiniano reconciliatus, & Romam reuersus, dignitati pristinae restituitur. PROSP. Aquit. T. I. p. 143. HERM. CONTR. ad an. 432. OLAVVS in ATTILA cap. V. Maximi Patricii fraude, post multa præclare edita facinora, peremptus. IORNANDES de Regn. Success. p. m. 127.

Attila, Caput VII.

b) ter Consul, & qui, quidquid bellorum erat, solus nouerat, collecto Romanorum exercitu, *c)* Theodoricum regem *d)* Gothorum - - qui Hunnis, habitis ex præcedentibus dissidiis, & *e)* innumeris conflictibus offensi, aduersus eos vlturi suas, suorumque graues iniurias, Etio, de facili *f)* consensere, sibi adsumsit, certaminis, aut profecto ingentis *g)* futuri belli collegam. Cuius belli consortio, & *b)* Wallamir & Theodomir, quondam *i)* Tri-

b) Primum Anno C. 432. cum Valerio, deinde Anno 437. cum Fl. Sigenulte, inde An. 446. cum Q. Aurelio Symacho. vid. FAST. CONSULAR.

c) Theodoricus JORNANDI, Theodorus ISIDORO, Theodorus FRECVLPVS; AVCTORI vero Chron. Alexand. Allarius, erronee tamen dicitur.

d) Gothorum puta occidentalium rex, quos JORNANDES & RICOBALDVS Ferariensis, Vesegothos; CHRONICON Reg. Wisigot, & SIGEBERTVS Wisigothos; ISIDORVS autem, Scythia emigratione, indultu Valentis Imp. in Thraciam primum, inde per Illyricum & Pannoniam, in Italiam, & hinc, duce Athaulfo, in Gallias effusi, regnum Gothicum, quod in Hispania floruerat, condidere. JORNANDES de Reb. Get. Cap. XXV. seq. ISIDORVS Chron. Goth. ad an. 416. seq.

e) HVNNORVM, aduersus Gothos, diuersa prælia, recensita, vide, ad Cap. III. sequ. *f)* Notanda hic est, in concitanda, inter Gothos Romanosque, dissensione, sollicita ATTILAE industria. Is enim legatos in Italiam, ad Valentinianum principem misit, se-rens Gothorum Romanorumque discordiam: vt, quos prælio non poterat concutere, odiis inter-nis elideret, adserens se reipub. eius amicitias in nullo violare, sed contra Theodoricum Vesego-thorum regem sibi esse certamen, unde eum excipi libenter optaret. Pari etiam modo, ad re-colereturque prælia, quæ paullo ante, contra eum fuerant concitata, sub nimia feritate. JOR-NANDES de Reb. Get. Cap. XXXVI. OTTO FRISING. Lib. IV. Cap. 26. His itaque, pru-dentia Valentiniani, artibus ATTILAE detectis, vltro citroque Gothi, in societatem armorum abiire.

g) Tres maiorum gentium principes, belli collegæ, Actio auxilio fuere. Theodo-rici Gothorum, & Sangibani Alanorum Regis, JORNANDES de Reb. Get. Cap. XXXVI. XXXVII. meminit, istumque conceptæ in vrbe Aurelianensi perfidiæ accusat. His, Meroneum, Francorum Regem, GREGOR. TVRON. Lib. II. Cap. 7. AIMON. Lib. I. Cap. 6. SIGEBERTVS item ad an. 453. & reliqui adiciunt. THÚRÓTZIVS Chron. P. I. Cap. 15. decem occidentales reges in auxiliis Aetii, aduersus Hunnos, numeratos fuisse, ex vetu-stis Hungarorum annalibus refert. qui, quemnam, Soldani nomine, Galliæ princi-pem, intelligat, cum omnes tres, regionem Galliarum tenuerant, diuinari nequit.

b) Non Wallamir, & Theodemir, verum Thorismundus, & Theodoricus, in castris Vesego-thorum, aduersus ATTILAM, militabant. JORNANDES de Reb. Get. cap. XXXVI. Vala-mir namque, & Theodomir, reges fuere Ostrogothorum, Hunnorum potestati sub-iecti. JORNAND. l. c. cap. XLVIII. Per errorem igitur IUVENCVS, reges Ostrogotho-rum, cum principibus Vesegothis, confudisse, ex cap. XX. p. m. 105. cognoscitur.

i) Nullus vnquam huius nominis rex, vel apud Vesegothos, vel apud Ostrogothos imperauit, veluti ex IORNANDE & ISIDORI Chronico constat. Triarius namque, Go-thus, cuius filius Theodericus, regnantibus in Pannonia Ostrogothis, apud Marcia-num imperatorem florebat, neque regia dignitate ornatus, neque Theodorico Ve-strogothorum regi propingua cognatione coniunctus fuit; quippe quod, ex alia, quam Amala stirpe regia, procreatus. IORNANDES de Reb. Get. Cap. LII. p. 153. 154. Filius tamen eius Theodericus, cognomento Strabo, Rex Gothorum adpellatur. IOR-NANDES de Regn. Success. p. 131. Crediderim, iniuria scribarum deceptum esse IUVENCVM, qui abrais ex nomine WANDILARII regis Ostrogothorum, primis litteris, per Decad. I. Monument. III. D d erro-

i) Triarii regis filios, & k) Theodorici fratres, tum l) in Gothorum regionibus imperantes, m) fœderatos Romanis principibus, modicis, & vt res postulabat, ex tempore alloquiis, adiungere.

CAPUT

errorem, pro Dilarii, legerunt Tirairi. Fuit autem Wandilarius, pater, regum inter Ostrogothos, Vallamiri, & Theodomiri, IORNAND. l. c. cap. XLVIII.

k) Qui in comitatu Theodorici regis, Gothorum principes numerabantur, non fratres, sed filii, natu maiores, fuere. IORNANDES de Reb. Get. cap. XXXVI. IUVENCVS eos, immemor fui, cap. X. filios, cap. vero XX. fratres Theodorici vocat.

l) Regiones intellige *Vesegothorum* in Gallia & Hispania. *conf. not. d.* Ostrogothorum, namque, qui ex Scythia, cum Hunnis emigrauerant, sedes, hac tempestate, in Pannonia & Dacia fuerant.

m) Elucescit hinc, non Ostrogothorum, verum *Vesegothorum* principes intelligi: quippe qui, fœdus cum Romanis, aduersus ATTILAM inierant. Ostrogothi contra, ATTILÆ imperio suberant. IORNAND. l. c.

CAPUT VIII.

FACTIS igitur, inter tot & tantas, tantorum victorum exercitus, ingentibus & a) variis præliis, nunc victor Romanus exercitus, tunc etiam sæpe victus, repertus est. Demum, cum neque victrix, aut victa pars, quorum ius iudicio nosceretur, signis collatis dimicatum est, b) in campis *Catalaunicis*, in qua pugna

a) Ante pugnam *Catalaunicam*, nullum, vel cum Gothis, vel cum Romanis, ATTILAM commisisse in Gallia prælium, propterea, quod *diffidens suis copiis, metuebat inire conflictum*, IORNANDES de Reb. Get. cap. XXXVII. auctor est. FRECVLPVS tamen. Chron. T. II. Lib. V. cap. 14. ATTILAM, primum ad Ligerim, cum Actio & fœderatis, manus conseruisse, indeque in campos *Catalaunicos*, pugnam transulisse adserit. Superueniens certe Aetius, cum Theodorico & Meroueo regibus, ATTILAM fugauit, atque ab Aurelianis, in campos *Catalaunicos* recedere coegit GREGOR. TYRON. Lib. II. cap. 7.

b) Campi *Catalaunici* vocantur, CASSIODORO in Chron. ad Marcian. A. & Adelphico Coss. IORNANDI de Reb. Get. cap. XXXVI. XXXVII. XLIII. DIACONO Lib. V. Istoduro in Chronico Era CCCCLXVII. FRECVLPVS Lib. V. cap. XIV. OTTONI FRISING. Lib. IV. cap. XXVI. SIGEBERT. in Chronic. ad an. CCCCLIII. OLAVO cap. IV. THYROTZIYS P. I. c. 15. & CALLIMACHVS *Cathalanicos*; BONFINIVS Dec. I. Lib. IV. *Catalanicos* expriment. Quibusdam, campi *Mauriaci* audiunt: ita IORNANDES l. c. cap. XXXVI. campos *Mauricii*, FRECVLPVS, Lib. V. cap. XIV. campos *Mauriacos*. GREGORIUS TYRONENSIS, Hist. Lib. II. cap. XII. *campum Mauriacum*, & *Mauriacensem Campaniam* vocant. Vnde, *Mauriacensis pugna*, in Legibb. Burgund. *Catalaunici* adpellantur, a *Catalauno* oppido *Belgica Secunda*, de quo NOTIT. PROVINC. & AMMIAN. MARCELLINUS lib. XV. cap. X. fol. 79. Huic inquit *adnexa secunda est Belgica, qua Ambiani sunt, urbs inter alias eminens, & Catalauni & Remi*. Fuit quidem *Catalanus campus*, Tholosæ proximus, & *Catalacum* in montanis *Aruerniæ* situm, quod Hist. S. Egidii M. S. indicat: pugnam tamen hanc, non in his, verum in *Belgicis Catalauniæ* campis commissam fuisse, auctoramentis multis ostenditur. Iuvat hanc in rem, JOAN. SAVARI Claramontensis, notas in CAII SOLLI Apollinaris Sidonii, Aruernorum Episcopi, Carmen VII. p. 96. 97. edit. Paris. 1609. 4. adicere. Vbi gentium sint, campi *Catalaunici*, adhuc ambigitur. Ne restet locus ambiguo: campi *Catalaunici*, non a *Catalanis* campis, Tho-

pugna, vel quod verius, in quo bello, *centum sexaginta millia* c) pu-

Tholosæ proximis, vt quidam sentiunt; nec a *Catalaco* in montanis *Aruerniæ* sito, de quo Hist. MS. S. Egidii. Cui posteriori sententiæ, loci natura a JORNANDE descripta c. 38. mire concinit. *Erat positio loci declini tumore, in modum collis excrevens, & postea, Attila suos dirigit, qui cacumen montis inuaderent*. Est autem in planitie illa *Catalacensi*, collis, in cuius apice fixa est crux, quæ vulgo, *Croix des Batailles*, vocatur. In illa planitie, vici positi dicuntur. De *Catalaco* inter ceteros, est vetustissimus, qui in plancharis, de *veteribus campis*, dicitur. Alter est *Enziliacus Catalacensis*, quem ab ATTILA nomen sumsisse, peritiores indigenæ credunt. Riuius etiam præterlabitur, qui planitiem, in duodecim Aquitanicas leugas protensam intersecat. Riuius, in campis *Catalaunicis* fluxisse, PAVLLVS DIACONVS L. IV. tradit, & quod his omnibus validius est argumentum, tractus dicitur *Mauriacus*; vulgo *Prouoste de Mauriac*; vrbes, burgi, villulae, in illa planitie stræ, a *Mauriaco* vrbe, huic planitiei adiacente, quæ quondam fuit in montanis præcipua vrbs, Hist. S. AVSTREMONII mss. a qua *Mauriacus campus*. GREG. ARUER. *campi reliquis Mauriaci*. Quodque hoc verisimile iuvat: non sunt procul diffiti, ab Aureliacensi vrbe, quæ vulgo *Auriliac*, de qua Odo in Hist. S. Geraldii Comitibus. Quæ res me impulerunt: vt cum Myrone, totius humanitatis senatore, & præfide V. C. probo, & antiquitatis studio montana conscenderem, & in disputationis campum descenderem, cum Sarraße Aureliacensi Consiliario, & Caldaqueo causidico, viris eruditis, qui in ea sententia, adeo fixi sunt, vt ab illa remouere non potuerim, his rationibus, quibus facile conuincam illos, & huius sententiæ secuteleios, non tamen sine ratione errare, atque etiam SIGEBERTVM PARADIVM, BARO A. C. 451. Hactenus SAVARVS, in conuincendis iis, qui campos *Catalaunicos*, in *Aruernis* quærent, occupabatur. Nunc euidentibus ostendit rationibus, campos, in quibus Attila confixerat, in *Belgica* esse inquirendos. Ac primum quidem, ATTILAM, e Pannoniis, in *Belgicam* venisse, vero verius, vide supra citatos auctores, Metensis vrbs euerio, & incendium GREG. TYRON. l. II. c. 6. Treuironum direptio AIMON. l. I. c. 6. Tricassium obsidio S. c. 15. l. 8. ad extremum Aurelianis irruptio ibid. neque direptio, satis adstruunt. ATTILAM non vltra Aurelianam promouisse exercitum s. c. 12. l. 7. et. c. 15. l. 8. a cuius direptione Aurelianensis Aniani meritis, & superuentu Aetii, Theodori, Merouei, repulsus & fugatus, quomodo in montana centum, ab Aurelianensi vrbe leugis diffita profugerit. Non video, nec ratione percipi potest, ATTILAM se præcipitem dedisse, in hunc tractum, qui Romanarum partium erat. Præsertim cum illi & exercitui quingentorum millium trahendi essent, non semel Liger, Alanio, & Elauer, loca etiam confraga & inuia peragrandia, priusquam ad montana perueniret. Quod, vt factum difficile, sic creditu difficillimum est. Primam belli molem, circa Ligerim fuisse tradit. IDA. & ex eo FRECVLP. l. 5. c. 14. T. 2. Attila autem a tractu Ligeris repulsus fuit. vnde Aetius, Sidonio. c. 12. l. 7. *Ligeris liberator*, ibidemque Attila *Rheni hostis* vocatur, atque ita Attila ad Belgas profugit IDAC. In Belgica quærendi sunt campi *Catalaunici*, sic a *Catalauno*, *Catalaunici* dicti. Est autem *Catalaunum* ciuitas *Belgicae secundæ* NOTIT. Prouinc. AM. MARCEL. l. 15. sub finem, quo loci planities latissima est, & præliis memorabilis, AM. MARCEL. l. 27. de Iouino: & maturato itinere, omen prope *Cathalaunos* inuenit, ad congregiendum promptissimum, & vallo oportune metato, suisque pro temporis copia, cibo recreatis & somno, primo aurora exortu in aperta planitie composuit aciem cet. De qua etiam PANEG. Flauensium Constan. tino dictus, & EVTROPIVS in Aureliano, cuius longitudo & latitudo, montanis nostris non posset aptari, apte vero conuenit, his, quæ de his campis IORNANDES & ex eo DIACONVS l. 5. *centum leugas in longum tenentes, & septuaginta in latum*, quorum amplitudo camporum, Campaniæ nomen fecit, GREG. TYRON. l. 9. Hist. c. 14. & l. de Glor. Confess. c. 67. vnde & Belgæ, Campanensis eidem Gregorio dictus est. l. 2. de mira. c. 32. eiusdem Appendici c. 57. & a *Catalauno*, *Catalaunensis Campania*. Append. c. 41. AIMON. l. 4. c. 1. quoque *Belgica II. Metropolis* est ciuitas Remorum. *Rhemensis Campaniæ*. GREG. ibid. & in Appendice Marcellini comitis sub finem. Indict. IV. XV. P. c.

c) pugnatorum siue bellantium, d) vtrunque cæsa sunt gladiis. Ibi & e) Theodoricus rex inter cæsos occubuit.

CAPUT IX.

Nec ab re est inferere, cum a) vtrunque b) aruspices de belli exitu

P. c. BASILI V. quæ Campania Mauriacensis IDACIO, qui pugnam illam in Campania, id est, Belgica secunda, factam fuisse testatur. Si adhuc ambigitis, verba hæc Iordanis attendite, de Thorismundo Gothorum rege: reliquis Hunnis redit ad Gallias cet. atque etiam illa Diaconi & Sigeberti, qui aiunt Attilam ad Pannonias repedasse, & ut loquitur SIGEBERTVS repatriasse. PROSPER, in Chron. Attila Gallias ingressus, quasi iure debitam poscit uxorem, ubi gravi clade inflicta, & accepta, ad propria recedit. PARAD misere fallitur, qui Lugdunum ab Attila & Hunnis euersum, & a Maioriano A. restitutum scribit. Neque minus BARON. Anno 451. T. 6. qui Regium S. Prosperi, patriam conflasse hac Attilæ clade, ex Prosperi versibus colligit. Dinamius patricius in hist. S. Maximi Regiensis, ubi de Regio: ut sicut hæcenus nullos hostium incursum, longo temporum intervallo pertulit cet. Verum ne id meritis S. Maximi tribuatur, qui non longe tamen ante Urbicam Regensem, ad quem Dinamius scribit, scias, Regium, ante ATTILAM incensum fuisse, atque etiam Vasatensem urbem, quæ longa obsidione vallata est a Chunis, non tamen ab ATTILA, ut BARONIVS scribit; sed a Ganserico rege. GREG. Turon. L. I. de mirac. c. 13. & ex eo, SIGEBERT. An. 453. suppresso regis nomine, de qua Hunnica clade SALVIAN. l. 4. Da veniam loquacitati, Lector candide! Errat hic Chronicon Alexandrinum, Olymp. CCCVII. p. 737. dum bellum Hunnorum in Gallia describendo, pugnam Catalaunicam, ad Danubium contigisse adserit. Ita vero illud: E vestigio ergo, impressione in illum facta, ut ad Danubium castra posuerat, multa millia de exercitu eius ceciderunt, atque ad fidem faciendam Allaricus ipse, sagitta ictus, accepta plaga, occubuit.

c) De numero cæsorum in campis Catalaunicis, non conueniunt scriptores. IORNANDES, de Reb. Get. Cap. XLI. CLXII. millia cæsa adnotauit, exceptis XC. millibus Gepidarum & Francorum, qui ante congressionem publicam, noctu sibi occurrentes, mutuis concidere vulneribus, Francis pro Romanorum, Gepidis pro Hunnorum parte pugnantibus. FRECVLPVS, l. c. CLXV. millia cæsorum ex utraque parte refert exceptis XV. millibus Francorum & Gepidarum, qui mutuis vulneribus conciderunt. DIACONVS L. V. SIGEBERTVS, ad an. 453 & cum eo THYRÓTZIVS vniuersim CLXXX. vtrunque interfectorum millia numerat; CHRONICON ALEXAND. Olymp. CCCVII. p. 736. numero indefinito, χιλιάδας πολλὰς millia multa exprimit.

d) IORNANDES l. c. ab utrisque partibus CLXII. millia cæsa referuntur. PROSPER Aquitan. Collect. Canisi p. 161. Pugna facta in Galliis inter Aetium & Attilam, regem Hunnorum cum utriusque populi cæde. FRECVLPVS l. c. CLXV. millia ab utrisque partibus cæsa referuntur. HERM. Contract. ad an. 500. grandi undique cæde pugnantem.

e) Inter densissima cæsorum cadauera, Theodoricum occubuisse, IORNANDES de Reb. Get. Cap. XLI. testis est, quem inter cæsorum millia pariter referunt, FRECVLPVS l. c. SIGEBERTVS l. c. Occubuit vero, sagitta ictus, CHRON. Alexandr. l. c. dum hac illacque ad exhortationem suorum discursisset. OTTO FRISING. Lib. IV. cap. 26. f. 94.

a) Non vtrunque, de belli exitu, per aruspices consultatum fuit: Romani enim eorum, quin Vesegothi etiam, atque Franci, superstitionem ethnicam eiurauerant. De solo refert Attila. IORNANDES in Reb. Get. cap. XXXVII. Igitur Attila, statuit per haruspices futura inquirere. Primum tamen ex eremita infaustum belli exitum, cognitum fuisse THYRÓTZIVS, Chron. P. I. cap. 15. auctor est.

b) Varia fuisse apud ethnicos diuinationum genera, CASPAR PEVCERVS, Comment. de Principis generibus diuinat. Cap. I. seq. ostendit. Earum insigniora fuere, augurum & aruspicum portenta. Aruspices, seu Haruspices, a victimis in ara inspectis, vel ab haruga, seu hostia dicti, ex victima, ante mactationem, & post eam, ex extis, flamma,

exitu consulti dixissent, finem belli huius futurum, magno exercituum viro, gladiis interemto; c) vterque exercitus de suo principe timuit. Romanorum autem exercitus Etium interimi suspicabatur, Gothi autem Theodericum, d) Hunni vero Attilam autumabant. Denique, cum dies bello præfixus esset, Hunni e) per duces pugnare decreuerunt, f) Attila, in castris manente, ne quid sibi fatale, ex auspium sententia, contingeret. Qui licet in castris, tamen suorum parens consiliis atque sententiis, mansit; g) Etius

ma, fumo, aliisque rebus, occasione sacrificii, forte accidentibus, futura prædicebant, ac deinde, ea portenta explicabant. PLAVT. Amph. 5. 2. 2. Extæ fuere duplicis ordinis, tristioris, CVRT. Lib. VII. Cap. 7. n. 8. & lætioris, IDEM l. c. n. 29. ostentum tetrum, & pestiferum colligebatur: si cor, sine quo animal nequit vivere, in parte extorum, minime reperiatur. PLAVT. Cæsar. p. 737. Cor autem, non semper in parte extorum habitum fuisse, ex APPIANI, B. C. XI. p. 501. & CAPITOL. cap. XI. constat. Qua de re, suborta est apud PLINIVM XI. 37. quæstio, Potueritne, sine villo vivere, hostia vivere, an ad tempus amiserit. Sed & ex diuersa iecoris constitutione triste vel lætum omen eliciebatur. Commonstrat id VALER. MAXIMVS Lib. I. 6. Marcelli factum narrans: Cum summo, inquit, studio, niteretur, ut Penorum exercitum aut in Italia prosterneret, aut Italia pelleret. Solemnique sacrificio voluntates Deorum exploraret: quæ prima hostia ante foculum decidit, ejus iecur sine capite inuentum est, proxima caput iecoris duplex habuit: quibus inspectis Haruspex, triste vultu non placere sibi exta, quia prima iam tristia, secunda nimis lata apparuissent, ostendit. Hæc tamen, quantopere Cæsar riserit, & Domitianus condemnauerit, SVETONIUS in Cæsaribus p. 132. 1047. edit. Pitisci 1714. refert. Ceterum, aruspices futura non semper per ænigmata, verum adpente etiam præuidisse PLVTARCHVS notauit. Hoc genere diuinationis ex extis, Attilam vsum fuisse, IORNANDES de Reb. Get. cap. XXXVII. & ex eo, OTTO FRISINGENS. Lib. IV. cap. 26. atque SIGONIVS Lib. XIII. ad an. 451. tradunt, quam, non a Scythiis, verum, a Romanis, ad Hunnos transisse, vel inde conicere licet: quod hæc, ex victimarum extis diuinandi ratio, ab Hebræis, ad Romanos translata fuerit. CICER. Philip. III. 8. c) Non vterque exercitus de suo principe timuit. Haruspices enim, teste IORNANDE, Hunnis infausta denuntiant: tamen, quantulum prædicere solatii, quod summus hostium ductor, de parte aduersa occumbet. Quod autem huius tetri portenti indicium? Haruspices more solito, nunc pecorum fibras, nunc quasdam venas, in abrasis ossibus intuentes, exta vtrique exercitui tristia portendere, obseruarunt, IORNANDES, OTTO Frising. SIGONIVS l. c.

d) Hunni, cognito e numero hostium, ducem exercitus periturum, non Attilam, verum Aetium, cuius virtutem ac prudentiam maxime formidabant, casurum credebant. IORNAND. OTTO Frising. SIGONIVS l. c.

e) Attila, non per duces, ut IUVENCVS tradit, prælium in campis Catalaunicis commisit, verum, ipse etiam, inter viros fortissimos, in media acie stetit. Hoc autem instructa fuit utraque acies, ordine: In exercitu Romano, dextrum cornu Theodoricus, sinistrum Aetius, mediam aciem Sangibanus obtinuit: ut, qui suspectæ fidei, turba esset fidelium sepandus. Apud Hunnos contra, hic ordo in usu fuit: ut in medio, Attila, cum suis fortissimis locaretur. Cornua vero, multiplices populi, & diuersa nationes, quas ditioni suæ subdiderat, ambiebant. IORNANDES de Reb. Get. cap. XXXVIII. OTTO FRISING. l. c. SIGONIVS l. c.

f) Primo impetu Attila, non in castris, sed in acie, suos ad pugnam excitabat. Primus ille, inquit, apud IORNANDEM cap. XXXIX. in hostes tela coniciam. Si quis potuerit Attila pugnante, otium ferre, sepultus est. Inclinate demum acie, in castra reuersus, suos ad prælium, si quod ex castris aduersus hostes faciendum esset, noua oratione cohortabatur. Vid. not. l. m. Decad. I. Monument. III.

g) Etius vero, Romanorum sortitus morem, quidquid auspicii futurum esset, per se pugnare, non per duces, decreuit. Hoc idem, & Theoderico a Gothis factum est. Commisso itaque bello, dum hic inde b) acerrime pugnaretur, Hunnorum gens, quasi i) duobus exercitibus impar, & Romanorum & Gothorum, cum k) ducem sui Attilam non haberent, quasi victa, longo cum esset fessa certamine, l) terga dabat. Quod, ubi Attilæ nuntiatum est, continuo m) ex castris proripuit, nunc sudibus, nunc n) cassulis, nunc equorum sellis, omnique materia, aggerem, seu

g) FREDEGAR in gest. Franc. cap. 1. f. 93. coll. Freher. Cum inisset certamen cum Hunnis, (Aetius) quæ gesserit, IDACIUS sua historia huius volumina narrat. Nam his diebus oratione uxoris suæ, ad limina beatissimorum Apostolorum Petri & Pauli, ieiuniis & vigiliis discurrentis, intercedentibus Apostolis, Aetius a periculis liberatur. Reuelatum est cui-dam pauperi nuntianti uxoris Aetii orationibus fuisse saluatum. Quod cum a pauperibus proditum fuit, pauper cecitate percutitur.

b) Bellum atrox multiplex, immane, pertinax, cui simile, nulla usquam narrat antiquitas. IORNANDES de Reb. Get. cap. XL. & DIACONVS Lib. V. adpellant. Tale fuisse, pertinax Attilæ Hunnorumque animus, & expedita Romanorum fœderatorumque pugnandi ratio, indicant. ATTILA certe, ubi perturbatum, infauslo rei auspicio, exercitum, oratione confirmauerat: signo pugnae, circa nonam dici horam dato, usque ad noctem, tanto ardore, tantaque pertinacia depugnauit; ut maiore dimicari non potuerit. SIGONIVS Lib. XIII. ad an. 451. Præter labentem in campo Martio riuiulum, manante e vulneribus sanguine auctum, & in cruorem conuersum torrentem fluxisse, IORNANDES adferit. Tanta enim multitudo cæsa est: ut amplius, centum & nonaginta hominum millia, vtrinque perierint. Vid. not. c. ad cap. VIII.

i) Diuisis Hunnorum copiis, impar videbarur esse Attila. Tertia namque exercitus pars, ad diripiendos Hispaniæ fines emissa, a prælio absuit, auditaque clade suorum, metu Attilæ percita, nunquam ad castra Hunnorum reuertit. THYRÓTZIUS Chron. p. 1. cap. XV. OLAVVS in Attila cap. V. VIII.

k) Ductu Attilæ, & aciem instructam, & prælium factum fuisse, IORNANDES cap. XXXVIII. tradit, atque cap. XXXIX. orationem Attilæ ad milites refert. conf. not. c)

l) Repugnat id, generosæ regis magnanimi indoli, quem IORNANDES cap. XL. cum leone venabilis pressus, comparat. Inique itaque, MARIANVS Scotus Lib. II. æt. VI. ad an. 452. & HERMANVS Contractus ad an. 450. Attilam in acie victum, in superiorem Galliam fugisse, & OTTO Frising. Lib. IV. cap. 26. in fugam versum, victum se prodidisse tradunt. Gothorum namque impetu pressus, ubi iam nox impendens, dirimebat prælium, exercitum singulari prouidentia, in castra retulit. IORNANDES l. c. FRECVLPVS Chron. T. II. Lib. V. cap. 14. SIGONIVS Lib. XIII. ad an. 451.

m) Hunnorum acie inclinante, ATTILA non ex castris se proripuit, verum, ex acie in castra, semet cum exercitu, retulit. Vid. not. l) atque hic die sequenti, veluti IORNANDES scribit, strepens armis, tubis canebat, incussionemque minabatur, velut leo venabilis pressus, speluncæ aditus obambulans, nec audet insurgere, nec desinit fremitibus vicina terrere. Sic bellicosissimus rex, victores suos turbabat inclusus. Habebat autem castra, plaustri obvallata, quæ quamuis fragile munimentum, tamen opportunum fuit vitæ subsidium. IORNANDES. DIACONVS. FRECVLPVS. SIGONIVS l. c.

n) IORNANDES de Reb. Get. cap. XL. & SIGONIVS de occid. imp. Lib. XIII. sellas equorum. DIACONVS Lib. V. sellas equitatorias, CALLIMACHVS in Attila strata equorum. ANT. BONFIN. Dec. I. Lib. 4. clittellas iumentorum. NIC. OLAVVS in Attila cap. VIII. equorum ephippia & alia impedimenta adpellant. Cassum SOLINO Polyh. cap. 65. fragmentum signi.

seu o) pyram construi e vestigio iussit, & fecit, propriis manibus ipse opus iuuans. Tunc p) aurea veste amictus, structum aggerem conscendit, conspectusque ab omnibus, & suis terga cedentibus, educto e vagina gladio q), voce magna clamans ait: Quid de vobis video, commilitones mei, quibus hic vincentibus Romanorum orbem polliceor. Mecum pugnare noluitis, sed r) nouis ducibus. Ecce adsum! Me duce pugnate, nihil est, quod me duce pugnantem vos terreat. Dii vos, & me pauent, victores estis. Retroferte vultus hostibus; mihi vero terga ostendite. Quisquis vultus hostibus visendos præbere sciet, is hostium victor profecto est. Tum Hunni, verecundia ducti, animatique ducis sui visu, s) ad bella reuersi sunt.

CAPVT

significat. *Lychnis gemma aut palearum cassa, aut chartarum filla, ad se rapit.* Hinc itaque CALANVS vocem cassulis diminutiuam traxit, quam PITISCVS in Lexico, Ant. Rom. voce Cassula, de stragulis aliisque impedimentis explicat.

o) IORNANDES de Reb. Get. cap. XL. Fertur autem desperatis in rebus, prædictum regem, adhuc & in supremo magnanimum, equinis sellis construxisse pyram, seseque, si aduersarii irrumperent, flammis iniicere voluisse: ne, aut aliquis eius vulnere lataretur, aut in potestatem hostium, tantorum hostium, gentium dominus, perueniret. In more id apud sapientes Indorum positum fuisse, ut ignibus ingesti, vitam in rogo finiant, POMPONIUS Mela de situ orbis tradit; quod Attilam, non tam sapientum exemplo permotum, quam, ne aut aliquis eius vulnere lataretur, aut in potestatem hostium, tantarum gentium dominus perueniret, fecisse censendum est. IORNANDES, DIACONVS, SIGONIVS, CALLIMACHVS & OLAVVS in Attila.

p) IUVENCO repugnat PRISCVS Rhetor in Excerpt. Legat. p. 127. *Frugalis*, inquit, admodum illius (Attilæ) vestis, nihil, quo ab aliorum vestibus dignosci possit, habebat, nisi quod erat pura, & impermixta. Veste splendida usum fuisse CALLIMACHVS est auctor: putabat enim, id ad maiestatem pertinere. Scilicet indumenta eius fuerant, lintea munda, vel pelles murium siluestrium confarcinatae, quibus Hunni. teste AMMIANO MARCELLINO Lib. XXXI. operiebantur. Ea CALLIMACHVS, pelles Scytharum hirsutas, & VALESIVS ad Marcell. l. c. ex HELMOLD. Chron. Sclau. Lib. II. pelliculas odoratas explicat. Ceterum, aurea veste usum fuisse, inde colligit CALANVS: quod CHRONICON Hung. P. I. cap. XIII. omnem adparatum regium ex auro constitisse autumet, cuius PRISCVS Rhetor Excerpt. de Legatione, & IORNANDES de Reb. Get. cap. XLIX. mentionem faciunt.

q) Noua, post cladem oratione, Attila, animos militum eorum confirmavit: quando Thurismundus, ulturus necem parentis, impetum in castra Hunnorum, renouato prælio, facere voluit. OLAVVS in Attila cap. VIII. Ceterum sermonem horridum & minacem, ac propter barbaram pronuntiationem, auribus grauem, CALLIMACHVS in Attila obseruat.

r) PRISCVS Rhetor. Excerpt. Legat. p. 123. Attila dicebat exercituum duces suos esse seruos; qui quidem Attila, non tamen imperatoribus Romanis, erant honore & dignitate pares.

s) Hunni, Attilæ oratione confirmati, non in castris, verum in acie, alacriter in hostem inuehuntur: neque enim, redeuntibus in castra Hunnis, concursus est amplius, neque Attila in castris ab hostibus oppugnatus. IORNANDES de Reb. Get. cap. XLI. DIACONVS Lib. V. SIGONIVS Lib. XIII. ad an. 451.

CAPVT X.

Tantum autem res bellica processerat, ut victi, victorum partibus fungi, a) nulloque casu corrumpi viderentur: quamquam Hunnos remeantes, satis redintegrare bellum potuisse, quidam non b) leues historici adtestantur. Fuerat autem animus Attilæ, cum aggerem conscendit, hoc, quod suis districtius iusserat, ut si quid inemendabile suis contigisset, ignem aggeri immitterent, quo ille, cum omni adparatu regio, quem, secum detulerat, c) cremaretur, ne vnquam tantus vir in hostium potestatem perueniret. Etius ergo Patritius, cum auxilio Gothis venisset, Attilam in summo aggeris conspiciens, animum eiusdem Attilæ, d) ut reor, ratus tenuit, ne male Romanorum Rei.

a) De victoria Catalaunica, in duas abeunt Historiographi sententias. Sunt, qui eam, Romanis Gothisque adscribunt. Ita PROSPER AQVITANICVS p. 161. in collect. Canisii. Attila fugatur in Gallias superiores. TIRO PROSPER collect. Canisii p. 173. Attila graui clade infligta, & accepta, ad propria recedit. Cum iis Annales Francorum, & præterea, MARIANVS SCOTVS Lib. II. æt. 6. ad an. 452. SIGEBERT GEMBLAC ad an. 453. alique plures idem sentiunt. Superatum non tamen fugatum fuisse Attilam, DIACONVS Lib. V. refert: In quo prælio, quamvis neuter cessisset exercitus: constat tamen Attilam fuisse superatum. THYROTZIVS contra, Chron. P. I. Cap. XV. Attilam superiorem ex prælio rediisse, reliqui autem scriptores Aetianos, cognita Theodorici morte, primos se fugæ commississe adfirmant. Quidquid in hac sententiarum diversitate adfirmetur: utrinque profecto, veluti OLAVVS in Attila Cap. VIII. observavit, æquo Marte pugnatum est, imo pugna hæc, extremo utriusque populi periculo, cadē ac intermissione contigit. Eapropter IORNANDES de Reb. Get. Cap. XL. & qui eum imitatur SIGONIVS Lib. XIII. ad an. 451. p. 320. Postera, inquit, die luce orta, quum cadaveribus plenos campos conspicerent, nec audere Hunnos erumpere, suam arbitrantur (Aetiani) esse victoriam. Attila certe, ubi nox diremerat prælium, in castra redux, non ut victus, turpem fugam meditabatur, verum, ut victor, bellum, resumtis viribus, prosequitur, classicum canebat. IORNANDES l. c. DIACONVS l. c. Nequaquam igitur Attila, veluti PROSPER AQVITANICVS tradit, in Gallias superiores fugatur, neque Hunnorum phalanges ita fuere protitæ, ut quibus profugi, habitent in terris, huc usque sit incognitum; id quod AIMONIVS de gestis Franc. L. I. c. 6. reliquit.

b) Colligitur id ex IORNANDE & DIACONO l. c. qui tradunt: Attilam in castra e prælio reducem, strepentem armis, tubis cecinisse, incussionemque minaturum fuisse, veluti leo venabulis pressus. Idem SIGONIVS ex IORNANDE repetit. FRECVLPVS autem Chron. T. II. L. V. c. 14. eo fini, Hunnos in castra rediisse adserit, uti noctis præsidio vires resumerent. Recte igitur SIGEBERTVS Attilam in castris, spem resumisse, memoriæ prodidit: nam & hostem, intra septa castrorum conclusus, crebris ictibus reiecit, & metum Aetianis inusitata magnanimitate incussit. IORNANDES. SIGONIVS.

c) Causam, cur Attila, in extremo rerum Hunnicarum discrimine, igni comburi voluerit, ad Caput IX. not. o) exposuimus. Elucet hinc excelsus eius animus, qui, ne aliquis eius vulnere lataretur, aut in potestatem hostium perueniret, flammis exuri peroptavit. IORNANDES, DIACONVS, THYROTZIVS, CALLIMACHVS, OLAVVS, SIGONIVS.

d) LOCUS CALANI iniuria temporis mutilatus, & corruptus, hoc modo restitui, emendarique potest: Etius ergo Patritius, cum auxilio Gothis venisset, ATILAM in summo aggeris conspiciens, Hunnorumque gentem pene victam esse comperiens, animum eiusdem ATILÆ, ut reor, admiratus, timuit; ne male reip. fieret, si ATILA sic victus, occumberet.

e) Con-

Attila, Caput X.

Reipublicæ fieret, si Attila sic victus occumberet. Signum itaque receptui dedit, atque inde e) a bello cessatum. Tunc compertum est primum apud Gothorum exercitum, f) Theodoricum in bello extinctum. Cumque de regno esset inter Walamir & Theodimir, g) Theodorici filios non minima contentio, suadente Etio Patricio, a bello discessum est. h) Timuit enim Etius, ne victo Attila, Gothi, qui sibi superiores erant, i) inscuerent, & solito more Romanis Principibus rebelles, existerent. k) Huius ergo in dies pace & fœdere habitis, inter Eium Patricium, Gothos, Bledam & Attilam, in Pannonias Attila cum l) Bleda m) reuertitur.

CAPVT

e) Conclusum in castris commeatuque priuatum ATILAM, obsidione fatigare decreuit Aetius: magnanimitate tamen regis percitus, & crebris Hunnorum ictibus reiectus, ab incepto destitit. IORNAND. de Reb. Get. Cap. XL.

f) Inter turmas militum discurrentem Theodoricum, equo delapsum, pedibusque suorum conculcatum, vitam, matura senectute conclusisse, memoriæ prodidit IORNANDES l. c. Nihil de mortis genere ISIDORVS Chron. Got. Aera CCCCLXVII. reliquit: superatum tamen in campis Catalaunicis occubuisse tradidit; id, quod DIACONVS, FRECVLPVS, SIGEBERTVS, alique rerum Gothicarum & Francicarum scriptores adfirmant. Iaculo ictum, in prælio cecidisse CHRON. ALEXANDR. Olymp. CCCVII. incerta relatione tradidit. Vtramque sententiam, OLAVVS in Attila Cap. VII. hunc in modum explicat: Theodoricus rex, Thrasimundi pater, dum equo circumuectus, suos ad pugnam hortatur: deiectus per quempiam Hunnorum in terram, a pugnantibus conculcatur. Sunt, qui dicant, cuiusdam audacis Ostrogothi telo confixum, exhalasse animum.

g) Emendandus hic est Calanus: Cumque de regno esset, inter Thorismund, & Theodoric, Theodorici filios, non minima contentio. Wallamir namque & Theodimir, reges fuere hac tempestate Ostrogothorum, conf. Cap. VII. not. i) k) Thorismund vero & Theodoric, filii Theodorici regis Vestrogothorum ISIDORVS Chron. Goth. Aera CCCXC. Tameris vero Thorismundus, sepulto patre, rex, in campis Catalaunicis proclamatus fuerat: principis tamen imperii, non minus fratrum, quam optimatum dissensiones experiri, necessum habuit. IORNAND. de Reb. Get. Cap. XLI.

h) Quod Aetius, conclusum castris Attilam adgredi noluerit, non tam Gothorum vires, quam Hunnorum, spe renouata erectum animum, & insignem Attilæ in extremo periculo magnanimitatem timuisse, ex verbis IORNANDIS colligere licet: quippe qui, Aetium, Attilæ in defensione castrorum magnanimitatem, admiratum fuisse scribit.

i) Emendetur, in se scuerent.

k) Locus est corruptus, quem ego hunc in modum emendandum putauerim: Huius ergo prudentia, de pace & fœdere, inter Eium Patricium, Gothos, Bledam & Attilam habitis consiliis, Attila cum Bleda, in Pannonias reuertitur.

l) Bledam ante prælium Catalaunicum interuisse, neque bello Gallico interfuisse, ad CAPVT XI. certis indiciis notatur.

m) Quidnam Attila post prælium Catalaunicum suscepit, dissident inter se, qui de rebus eius gestis, nonnulla scripsere. Sunt, qui, e campo Catalaunico reiectum, in Galliam superiorem confugisse autumant. Ita PROSPER AQVITANICVS, TIRO PROSPER, HERMANNVS CONTRACTVS, MARIANVS SCOTVS. Alii, eum, metu ingenti liberatum, vastata Gallia, in Pannoniam, ut comminatas strage copias, supplemento & auxiliis instauraret, reuertisse existimant. Hoc modo scribit CHRONICON HUNGARICVM THYROTZII, CALLIMACHVS & OLAVVS. Et isti quidem Attilam, peracto, post cladem Catalaunicam, Decad. I. Monument. III. F f in

c) Pannoniorum, d) Nigorum, e) Curalorum, f) Arorum, g) Turcilingorum, h) Germanorumque, ac pene totius i) orientis

Get. Cap. V. sequi confundit, probe discernendus, imperante rege Roua, sub Hunnorum venerunt potestatem. Iam enim, eorum, Hunni, ut tradit PRISCUS EXCEP. Legat. sedes in Dacia Ripensi, & regione Jazygum Metanastarum posuerant.

c) Quando Pannonii, inter Danubium, Saum, & montem Cetium, Hunnorum subiecti fuerint imperio, ambigitur. Nisi geminam Pannoniæ occupationem statueris: latentibus, in rebus Hunnorum, dubiis, nullo modo explicaberis. Hunni profecto, Gothis permixti, Pannoniam parte quadam, circiter annum CCCCXV. vel CCCC. Arcadio & Honorio imperantibus, potestati suæ subiecerant. Eam enim, imperante Gratiano, cum Gothi, Hunni & Alani, Daciam Thraciamque iam possederant, in ditione Romanorum fuisse, ex DIACONI Historia Miscella Lib. XII. in Gratiano elucet. Sententiæ nostræ suffragatur etiam FRANC. FORIS OTROKOTSIVS Orig. Hung. P. I. cap. 3. §. 8. seq. geminam tamen Pannoniæ occupationem inficiatur. Vnius peræque occupationis Annales Hungarorum meminere, quam illi ad an. CCCC. SIGONIVS autem ad an. CCCCXI. refert. Quocunque demum anno, Pannonia, parte quadam, ab Hunnis fuerat occupata: profecto, circiter annum CCCCXXXVIII. rursus est deperdita. Hac etenim tempestate, Hunni, accepta a Burgundionibus clade, amissoque, in prælio rege Oðare, facile, armis Romanorum Gothorumque, ut SIGEBERTVS ad an. 428. tradit, de Pannonia depelli potuerunt. Eapropter sub initium regiminis Attilæ, quod, mortuo demum Roua & Oðare, subsequēbatur, Hunnorum domicilium, non in Pannonia, verum in Dacia, & Jazygum Metanastarum regione, a PRISCO RHETORE in Excerpt. Legat. describitur. Recuperatam ab Hunnis Pannoniam, tum demum existimauerim: cum vastato oriente, Thraciam Moesiāque inuaserant. conf. ad Cap. v. n. f)

d) Pro Niconiorum, Nigorum seu Nicorum, contracte scribit CALANVS. Niconia seu Niconium, vrbs est, Ponti ad Istri ostia. STEPHANVS in Diction. Hist. Geograph. Niconiam hoc tractu, STRABO quoque Lib. VII. ad Tyram locat fluium. Niconium vero PTOLEMÆVS in Moesia inferiori. Niconiam itaque, ad Istrum, ambientes Scythiæ populi, Niconii dicebantur, quos CALANVS noster, contracte, Nicorum, in casu gentino exprimit.

e) Curalli vel Coralli, gentes barbaræ, ad Istrum & Pontum, in Sarmatia Europea. Horum meminere OVIDIVS Pont. Lib. IV. Ep. II. v. 37. FLACCVS Argonaut. Lib. VII. v. 89. STRABO item & APPIANVS, conf. ABRAHAM ORTELIVS in Thesaur. Geographico, voce Coralli.

f) Pro Arorum, Aroterum legendum censuerim. Hoc nomine, Aroteres procul dubio Scythas, CALANVS intelligit, qui circa Dionysopolim, Thraciæ urbem, ad Euxinum agebant, de quibus HERODOTVS & PLINIVS. Erant & Aorsi Scythiæ quoque, circa Tanaim, incolæ. PTOLEMÆVS Geogr. Lib. III. Tab. VIII. STRABO item & PLINIVS. Aorsi item Thraciæ versus Istrum populi. PLINIVS.

g) Turcilingos, inter populos Germaniæ PAVLVS VARNEFRIDVS de Gest. Longob. Lib. I. cap. 1. refert. Gothi siquidem Vandaliq, Rugi, Heruli, atque Turcilingi, nec non etiam alia feroces, & barbaræ nationes, e Germania prodierunt, quos ORTELIVS propterea, quod in Scythia commorabantur, ex JORNANDE, & Hist. MISCELLA, Scythiæ gentes adpellat. Eos, Sciris & Herulis, sub rege Odoacro immixtos JORNAND. de Reb. Get. cap. XLVI. recenset. Thuringos vocant THVROTIVS Chron. P. I. cap. 14. & ANTON. BONFINIVS Dec. I. Lib. IV. SIDONIUM nisi fallor & CASSIODORVM sequutus, qui Thuringorum, inter subiectas Atrilæ gentes, meminere. Tungros seu Turlingos, DIACONVS Lib. V. nominat.

h) Germanos, qui Attilæ subiecti parebant, SIDONIUS Paneg. Carm. VIII. p. 95. enumerat. Fuere vero præter Gothos & Gepidas, Quadi, Marcomanni, Rugi, Heruli, Turcilingi, seu Bructeri, Burgundiones, Thuringi, Saxones, & qui in Germania remanserant, Franci, conf. DIACONVS.

i) Ea-

i) orientis fultus auxilio, k) potentissimus l) intrauit Italiam: & ut narrat m) Priscus historicus, ut eam sibi cum Romano imperio n) subiugaret. Erat autem Attila rex, ut narrat o) Iordanis, &

i) Eadem tempestate, Hunni imperium orientale, in Asia inuaserant: quum ii, in Europa, Daciam, Thraciam & Moesiā adflegebant. Obseruat id S. HIERONYMVS T. I. Epist. in Epitaphio Fabiolæ. Ecce, inquit, subito discurrentibus nuntiis, oriens totus intremuit, ab ultima Maotide, erupisse Hunnorum examina. Horum progressus in oriente, describit PHILOSTORGIVS Lib. II. §. 8. Hunni autem orientales, traiecto amne Tanai, in orientis prouincias effusi, per maiorem Armeniam, in regionem, quæ Melitene dicitur, irruerunt. Exinde Euphratensem adgressi, ad Coelesyriam usque penetrarunt, & percussa Cilicia, incredibilem hominum cadem perpetrarunt.

k) Attilam, interfecto fratre, non minus potentem, quam insolentem factum fuisse, ex JORNANDE de Reb. Get. Cap. XXXV. constat. Is enim uniuersum sibi populum subiugauit, aliarumque gentium, quas tunc in ditione tenebat, numerositate collecta, primas mundi gentes, Romanos Vesegothasque subdere peroptabat, cuius exercitus quingentorum milium esse numerus ferebatur. Insolentiam eius, REBA Hist. Eccles. Lib. I. Cap. 13. describit. Quamuis Bleda Attilæ fratris sui sit interuentus insidiis, Attila tamen ipse adeo intolerabilis reipub. remansit hostis: ut totam pene Europam, excisis inuasit, ciuitatibus, atque castellis corroderet.

l) Hunnos, Italiam, duce Attila, repetitis vicibus, ante & post cladem Catalaunicam intrauisse, FRANCISCVS FORIS OTROKOCI Orig. Hung. P. I. Cap. IV. §. 18. ostendit. Bellum nihilominus, quod, Attila, adparatu magno, aduersus Italos susceperat, in annum CCCCLI. incidisse, ex COMITE MARCELLINO elucet. Ita enim ille: Aquileia ab Attila deletur Ind. V. Spunatio & Herculino Coss. vel, ut alii legunt, Asporatio & Herculano Coss. qui, anno CCCCLII. vrbi Romanæ præfuerant. Ceterum, PRISCUS Rhetor in Excerpt. Legat. p. 64. expeditionem hanc, paucissimis verbis exposuit: Attila, vastata Italia, ad sua se retulit.

m) Priscus Rhetor & Sophista C. Pol., imperante Theodosio iuniore vixit, admisusque in partem curarum imperii, cum legatis imperatoris, apud Attilam, in regione Jazygum Metanastarum fuit. Is, a HENRICO VALESIO in Notis ad Priscum p. 210., merito, scriptor valde bonus & utilis dicitur, quem, BARTHIVS quoque Aduers. Lib. XI. c. 32. hoc nomine commendat. Quando enim Attilam regem, & vidit, & cum eo epulatus est, Excerpt. Legat. p. 125. seq. non potuit non omnium optime, cum ingenium & mores, tum vero corporis habitum eius describere. Prostant eius excerpta legationis ad Attilam. Reliqua, quæ, de bello aduersus Attilam conscripta fuere, non sine insigni reipub. litterariæ interimento, inter deperdita connumerantur. JOAN. ALBERT. FABRICIVS Biblioth. Græcæ Vol. VI. Lib. V. c. 5. n. 4.

n) Causa suscepta in Italiam expeditionis, eadem fuit, quæ in Gallia ad Cap. V. n. h) obseruatur. Scilicet: ut Honoriam cum ingentibus diuitiis, & parte imperii, in uxorem acciperet. PRISCUS Rhetor in Excerptis Legat. p. 62. 63.

o) Iordanis nomine, JORNANDEM Gothum, CALANVS intelligit. BARTHIVS Lib. LVI. c. 15. fuit is, regibus Gothicis in Italia, a secretis primum, posthac, imperante Justiniano Seculo VI. episcopus Gothicus, Rauennæ. Scripsit de Rebus Gothicis & de Regnorum Successione, quæ prostant in Bibliotheca Patrum, & in Collect. Script. Gothicorum VULCANII, HVGONIS GROTHII, & inter MYRATORII Scriptores rerum Italicarum. Ceterum, fabulas eum narrare, cumprimis de Hunnis, BEAT. RHENANVS Rer. Germ. Lib. I. & CLVVER. Introd. Geograph. Lib. III. c. 2. obseruant. Minime igitur credibilia esse, ea, quæ de Hunnis conscripsit, propterea, quod a homine ea gente oriundo, qui minime poterat, Hunnorum rebus fauere, profecta sunt, BARTHIVS Adu. Lib. LVI. c. 15. existimat, cui ut nostrum adiciamus calculum, conceptum auctoris, in Hunnos Attilamque odium, certis indicis suadent.

Decad. I. Monument. III.

G g

p) Am-

& præfatus Priscus, historici, *p*) superbus incessu, huc & illuc circumferens *q*) oculos, ita in omnibus suis arrogans, ut eius iactantiæ superbia, ex *r*) corporis gestibus quibuscunque, etiam incognitis facillime cognosceretur. Bellorum siquidem amator erat, sed consilio & temperantia circumspectus, ingenio sagacissimus, propitius, & exorabilis his, quos semel in fidem recepisset. Sin autem fidem irritam aliquis ei fecisset, numquam ei parcere volens: detestabatur enim ut immanes belluas, qui vel patriam,

p) Ambitionis & iracundiæ documentum est, superbus incessus. BARTHIVS Lib. XLVIII. cap. 3. Hinc EMANVEL PALÆOLOGVS Cap. LXX. iracundorum celsitudinem hoc modo describit: Superbos & iracundos mores, quales cadunt in homines iniuriosos, equorumque more calcibus petentes, & insolentes incessus, & aliorum contemtionem, & inflexas ubique ceruices, & quos delicatos vocant gressus, ab egregiis & probis moribus alienos ducit. Ceterum, superbus Attilæ incessus, teste PRISCO, cum grauitate fuit coniunctus, qualis incessus ad maiestatem compositus, a IOANNE BARCLAIIO Icone Animorum cap. VIII. in viris Hungariæ nobilibus, laudatur.

q) Motum oculorum in ATTILA, cum quadam grauitate fuisse coniunctum, id, quod est maiestatis documentum, ex PRISCO elucet.

r) Nos, ex moribus actionibusque ATTILÆ, quando veram eius imaginem, haud licet contueri, nativam tanti principis indolem, præmissis certis animi indicis, eliciamus. PRISCVS RHETOR, qui Attilam, in regia conspicatus est, constantem vultus grauitatem, cum ambitione, seueritate, & iracundia coniunctam, in eo obseruat, & præterea humanitatem, cum quadam comitate & affabilitate, in eo admiratur. Excerpt. Legat. p. 119. 129. 120. 95. 96. Hæc vero certa sunt complexionis cholericæ sanguinæ, quæ hodiernum, gens Hungarorum potissimum gaudet, documenta. Vid. LEÜTMANN. Nosce te ipsum, p. 70. GYNDLINGVS Discurs von dem heutigen Zustand der Europäischen Staaten Cap. XII. §. 18. Talem JORNANDES de Reb. Get. Cap. XXXV. describit. Erat namque superbus incessu, huc atque illuc circumferens oculos, ut elati potentia, ipso quoque motu corporis adpareret. Bellorum quidem amator, sed ipse manu temperans, consilio validissimus, supplicantiibus exorabilis, propitius in fide semel receptis. Eam animi indolem, BONFINIVS quoque, Dec. I. Lib. III. in Attila adnotauit: Quamuis nimia seueritate atrox, ac dirus videretur: benignius tamen externos admisit, & non modo suos, verum etiam alienos, præ nimia liberalitate sibi conciliauit. Quanto formidolosior hostibus, tanto suis carior erat. CALLIMACHVS sane, ipsi tractabile, miteque ingenium fuisse scribit, & AVENTINVS Lib. II. Annal. Boicorum f. 165. auctor est, complura se vidisse de virtutibus Attilæ carmina, patrio sermone, more maiorum conscripta, & quidem in bibliotheca B. H. Merani, de Rebus ab Attila gestis, reperisse opus, heroico versu, & latina lingua, non inelleganter factum, ex quo duos istos versiculos descripsit:

Fœdera supplicibus donat, sternitque rebelles;
Vltis millenos, fertur dominariæ annos.

Inique igitur, Gothici Romanique scriptores, Attilam non superbum solum, sed & sæuam adpellant bestiam. Ita ERYCIUS PUTEANVS Hist. Infubr. Lib. I. 1. edit Helmstad. p. 9. ad Attilam, dum bella in Italia gesta recensuisset: Quo ruis immanissima bellua? ad crudelitatis famam hæc iam satis. Ceterum, ea singula, quæ iurati nominis Hunnici hostes, de vitiis, horridoque Attilæ ac Hunnorum animo, confinxerant, concepto Gothorum Romanorumque odio, cum BARTHIO Aduers. Lib. LVI. c. 15. & RYDOLPHO ROHTIO in Attila §. 18. tribuendum putauerim. Multa, profecto, animi bona, CALLIMACHVS in Attila obseruauit: erat enim prudens, grauis, temporibus callidissime parens, peritus belli, religioni suæ cumprimis addictus, frugalis præterea, laboriosus, & otio luxurique insensissimus. Sed de his alibi in PRISCO RHETORE,

s) Habi-

patriam, vel se superantem, lusione quadam decipere satagebant. *s*) Corpore fuit brevis, *t*) statura tamen prope iusta, *u*) lato pectore, *w*) capite grandi, *x*) oculis minutis, *y*) longisque acutisque auribus, *z*) hirsutis & hispidis crinibus, ut fere ab omnibus *aa*) caninæ dicerentur: rara *bb*) barba, sed more suo

s) Habitum corporis Attilæ, CALANVS, ex JORNANDE de Reb. Get. Cap. XXXV. verbis quodammodo immutatis delineauit. Ita vero ille: Forma brevis, lato pectore, capite grandiori, minutis oculis, rarus barba, canis aspersus, simo naso, teter colore, originis suæ signa restituens. Eum, iisdem fere verbis, VRSBERGENSIS Chron. ad an. 377. CALLIMACHVS in Attila, BONFINIVS Dec. I. Lib. 3. & OLAVVS Cap. 3. depingunt. Fragmentum hoc CALANI, quo habitus corporis Attilæ describitur, BARTHIVS Lib. LVI. Cap. XV. emendauit, & verba, ut ab omnibus fere caninæ dicerentur, non de crinibus, verum de labiis pendentibus, explicuit. Ita vero ille: Erat autem Attila rex superbus incessu, huc & illuc circumferens oculos, ita in omnibus suis arrogans, ut eius iactantiæ superbia, ex corporis gestibus, quibuscunque, etiam incognitis facile cognosceretur. Corpore fuit brevis, statura tamen prope iusta, lato pectore, capite grandi, oculis minutis, longisque & acutis auribus, hirsutis & hispidis crinibus, rara barba, sed more suo demissa, canis quidem aspersus, simus naso, colore subrufus, moribus ferus, audacia pronus, & veræ originis suæ barbaræ, signum vel lineamenta demonstrans, ore paruo, latis tamen labiis, ut fere ab omnibus, caninæ dicerentur, vno dentium, qui foris eminebat, plus iusto faciem debonestante.

t) JORNANDES, Attilam formæ breuē; CALLIMACHVS, staturæ corporis infra mediocrem; OLAVVS vero cum CALANO, staturæ mediæ fuisse scribit. Hæc vero Hungaris est potissimum propria, eaque ad perficiendam rem bellicam, aptissima. LEÜTMANNVS Nosce te ipsum. §. 32. 38. seq.

u) Non minus pectus, quam humeri lati, robur corporis insigne, cum fortitudine significant.

w) Ita JORNANDES, CALLIMACHVS, & BONFINIVS, de capite Attilæ. Illud tamen ceteris corporis membris proportionatum fuisse, OLAVVS in Attila Cap. 3. obseruauit.

x) Orbis oculorum, in Attila, ad Sauromatarum speciem paruos fuisse, CALLIMACHVS auctor est. Minutiores quidem oculi, teste LEÜTMANO l. c. excessum in vitiis denotant; adspæctus nihilominus grauioris, qualis in Attila deprehenditur, moderatam animi indolem testantur.

y) Acutæ aures, acre iudicium, quale in Attila fuerat, designare, BARTHIVS Aduers. Lib. XI. C. VII. ex CALPURNII Eccloq. I. obseruat.

z) Crines promissi laxique, signum sunt mollitiæ. BARTHIVS Lib. XXIV. C. XXV. hirsuti contra & hispidi, animi duri, & inexpugnabilis.

aa) Vocem hanc, BARTHIVS, ad labia Attilæ reicit. Caninas namque buccas, Martialis Lib. X. epigr. 5. in rogatoribus notat, & ADAMANTIUS SOPHISTA Physiognomic. Lib. II. Cap. 17. labia pendentia, canina adpellat.

bb) Barbæ, apud plures gentes, magnam fuisse venerationem & religionem, BARTHIVS Lib. LI. Cap. 6. indicat. Apud Gothos & Francos veteres, cum in fœdera arctiora, & durabilia conuenire volebant, veluti pignore sacro interueniente, barbam alter alteri tangebant. ANONYM. Hist. Franc. Lib. III. ex Idatio. AIMOIN. de Gest. Francorum Lib. I. C. 20. Apud orientales quoque populos, in tanto barba fuit pretio: ut pro pretiosissimo pignore, eam oppignoraurent. BARTHIVS l. c. Inter Hunnos, barbam pariter, in magno honore positam fuisse, vel inde colligere licet: quod, dum reliqui Hunni, teste AMMIANO, imberbes fuerant, solus Attila, eam alere consueuerat. Ad cultum proinde regium, eam pertinuisse, haud leuibus auctoramentis inductus, existimo.

fuo demissa, canis quidem adpersus, *cc*) simius naso, *dd*) colore subrufus, *ee*) moribus ferus, *ff*) audacia pronus, & vere originis suæ barbaræ *gg*) signa vel lineamenta demonstrans; *bb*) ore

cc) IORNANDES habet, *simus naso*, seu depressa nare. Ita legit BARTHIVS quoque, in fragmentis Calani l. c. Est vero nasus simus plerumque, magni animi documentum. Hinc MARTIALIS 6. epigr. 39. *Sima nare, turgidis labris.*

dd) Forte *subfuscus*, IORNANDES namque habet, *teter colore*; BONFINIVS colore *subniger*; OLIVIVS *fusca facie*. Colorem hunc, qui genti Hungaricæ, propemodum natiuus est, *agreste Attilæ originis genus* indicauisse, minus recte CALANVS adnotauit. Ceterum BARTHIVS, in emendatione CALANI l. c. colore *subrufus* seruauit.

ee) Repugnat CALANO, PRISCVS RHETOR, qui in Attila, vultus grauitatem constantem, & comitate ciuilitateque temperatam, cumprimis commendat. Ita vero ille in Excerpt. Legat. p. 119. *Attila, inquit, egressus habitatione, grauis vultu, omnium oculis quaquaversus in se conuersis, incedens, cum Onegio sedit præ adibus.* Et alibi p. 96. *Attila somis & blandus visus esset, item p. 132. Per totum conuiuii tempus, nos blandis sermonibus adpellans.* Hæc vero, non feros, sed cultos Attilæ mores subindicant, de quibus in PRISCO proluxius.

ff) Magnanimum, quam audacem, rectius dixeris. VIRG. Aen. 6. v. 647. *magnanimos heroes* OVID. Trist. 3. 5. v. 33. *magnanimos leones*, CIC. off. 1. 19. *viros fortes & magnanimos adpellant.* Audacia vero, interdum in malam partem accipitur. CIC. de Inuent. l. 3. *Cum ad gubernacula reip. temerarii atque audaces homines acceperant.* & Cat. 2. 5. *in ludo gladiatorio paulo ad facinus audacior.* Magnanimum fuisse Attilam, non minus ex PRISCO, quam ex IORNANDE elucet. Ita vero iste: *Qui, quamuis huius esset naturæ, ut semper magna consideret.* Testatus id est, cum vultus gestuumque grauitate, tum vero incessu quoque composito. Vnde apud Romanos, Gothosque, teste CALLIMACHO, superbissimi animi contraxerat infamiam.

gg) Mores Hunnorum feros, cultumque Hunno Scythicum, AMMIANVS MARCELLINVS Lib. XXXI. describit. Certe Romani, eos, non pro hominibus, sed pro monstris & centauris habuerunt, eo, quod equis prope affixi, muneribus consuetis, teste AMMIANO fungebantur. Hinc CLAUDIANVS Lib. I. in Rufin.

*Est genus extremas Scythiæ vergentis in oras
Trans gelidum Tanain, quo, non deformius ullum.
Arctos alit, tristes habitus, obscœnaque visus,
Corpora, mens dura, nunquam cessura labori.*

Ex istorum aliorumque traditione, IORNANDES, nominis Hunnici hostis acerrimus, hunc in modum, habitum corporis, faciemque Hunnorum, in Reb. Get. Cap. XXIV. delineat: Hunni, quos bello, forsitan minime superabant, vultus sui terrore nimium, pauorem ingerentes, terribilitate fugabant: eo quod erat eis, species pauenda nigredine, sed velut quadam, si dici fas est, deformis offa, non facies, habensque puncta, quam lumina. Quorum animi fiduciam, toruus prodit aspectus, qui etiam in pignora sua, prima die nata desautiunt. Nam maribus ferro genas secant, ut antequam lactis nutrimenta percipiant, vulneris cogantur subire tolerantiam. Hinc imberbes senescunt, & sine venustate ephœbi sunt: quia facies ferro sulcata, tempestiuam pilorum gratiam, per cicatrices absunt. Exigui quidem forma, sed arguti, motibus expediti, & ad equitandum promptissimi. Scapulis latis, & ad arcus sagittasque parati, firmis ceruicibus, & in superbia semper erecti. Hi vero sub hominum figura, viuunt belluina sauitia. Iisdem verbis Hunnorum speciem, SIGEBERTVS GEMBLACENSIS Chron. de Reg. Hunnorum, Collect. Pistor. T. I. f. 694. ad an. 1726. & VRSPERGENSIS Chron. ad an. 377. p. m. 98. describunt. Quam OTTO FRISING. de gestis Frid. I. Imp. Lib. I. c. 31. Hungaris quoque, iure suo attribuit. Hungari, inquit, facie terribi, profundis oculis, statura humiles, moribus & lingua barbari, & feroces.

bb) Os

bb) ore partio, *ii*) latis tamen labiis, *kk*) vno dentium, qui foris eminebat, plus iusto *ll*) faciem dehonestante quantillum.

CAPVT

bb) Os paruum, ad venustum corporis habitum, referunt nonnulli. Verba hæc, depromsit CALANVS, ex ADAMANTIO Sophista Physiognom. Lib. II. c. 17. ubi paruum os in feminis commendatur.

ii) BARTHIVS Animadu. Lib. LVI. c. 15. locum hunc ita emendauit: *latis tamen labiis, ut fere ab omnibus, canina dicerentur.* Hæc vero ex ADAMANT. SOPHIST. Physiogn. Lib. II. c. 17. Calanum emaculauisse, idem existimat; meminit enim, & oris parui, & caninorum labiorum. Ceterum Canis, obseruante BARTHIO Lib. XLI. cap. 9. opprobrium est hominis sanguinari. Hinc etiam APVLEIVS Lib. VIII. *per animos canum*, iracundiam bestiae indicat. Hæc vero de Attila, quem PRISCVS, *blandum & humanum* vocat, accipi nequeunt.

kk) Ita, BARTHIVS quoque, in fragmentis CALANI legit. Tacent ea de re, IORNANDES, alique rerum Hunnicarum scriptores.

ll) Attila, ex singulari corporis vultusque, quam descripsimus symmetria, non deformatus, veluti CALANVS autumat, verum forma grauis & venusta, cum maiestate quadam deprehenditur. Iniurii proinde sunt in tantum principem, qui eum, facie prodigiosa, tamquam immanem quandam confingunt belluam. Fuit omnino, Attila, teste BONFINIO, forma egregia, & præterea, vultu grauis, proptereaque hostibus terribilis. Eapropter PAVLLVS IOVIS, Illust. vir. Elog. Lib. I. Attilæ imaginem, *terribilem & immanem Hunnorum sauitiam spirantem* descripsit. Talis profecto, in nummo triumphali adparet, quem MARTINVS SCHOEDELIVS in Notit. Hung. P. I. ad §. 238. ex cimelio LVCKIANO, & RVDOLPHO ROHT. in Attila ex musæo Bosiano, deprombere. Eam nos quoque, Exercitat. de Vet. Litt. Hunno-Scyth. Sect. III. Tab. IV. exhibuimus. Icon hæc Attilæ anaglyphice sculpta, figura circulari, Argentina, in vertice portæ, lapidi incisa, teste SCHOEDELIO conspicitur. Anne vero, imago Attilæ in nummis, & quæ, inter heroas Hungariæ, in Mausolæo regum fol. 27. alibique pingitur, genuinam eius faciem, habitumque corporis repræsentet, aliis disquirendum relinquimus.

CAPVT XIII.

Hic, ut idem historicus refert, Bleda fratre interemto, Dacos, Sarmatas & Pannonios, multis praeliis *a*) superauit, collectoque, suarum, & earum, quas vicerat, gentium, grandi & immenso adparatu, processit *b*) in Scythiam, *c*) re-

a) Ante mortem Bledæ, Dacos, Sarmatas, & Pannonios superatos fuisse, ex PAVLO DIACONO constat. Ita enim ille Hist. Miscell. Lib. XV: *Rex Hunnorum Attila, quum cum fratre Bleda (Bleda) regnum intra Pannoniam Daciamque gereret: Germanum suum, regnique consortem interemit.* Sarmatæ autem ante, deuictis Alanis, Gothis, Gepidis & Burgundionibus, quam, vel Daci, vel Pannonæ, in potestatem Hunnorum peruenere.

b) Verba hæc, C. BARTHIVS Adu. Lib. LXIX. cap. XII. f. 954. ex IUVENCO adducit: *Processit in Scythiam, cetera.* Scythiam intellige Europæam Istro adiacentem, de qua HERODOTVS Lib. IV. Ceterum Scythiam quoque, ante mortem Bledæ, armis Hunnorum subactam fuisse, ex PRISCO RHETORE in Excerpt. Legat. euidenter elucet. *Pace cum Romanis facta, (nempe circa annum 428.) Attila & Bleda, ad subigendas gentes Scythicas profecti sunt, & contra Sorosgos, bellum, communibus opibus, & viribus mouerunt.*

Decad. I. Monument. III.

H h

c) Scy-

c) regemque Scytharum sibi tributarium reddidit. d) Apud quem inuenit gladium Martis, qui fingitur e) Deus fuisse bellorum, eo quod truculenter bellator f) Scythas perdomuit, & apud eos regnasse perhibetur. Cuius gladii munere gratulatus, ut erat magnanimus, quasi sibi totius orbis g) offerretur imperium, Mar.

c) Scythas intelligit CALANVS Europæos, Istri accolæ, Amalæuros, inquam, libanaros, Tancaffios, Boiscos, ceterosque Istri accolæ, quos Attila, mortuo Roua, cum Bleda fratre, bello adgressus, Hunnorum subesse imperio coegit. PRISCVS RHETOR in Excerptis Legat. p. 80.

d) C. BARTHIVS Aduers. Lib. LXIX. cap. XII. f. 954. Bellicosissimi quondam Thracum regis gladium fuisse, obseruauit. Martis ille fuit simulacrum, quod, teste HERODOTO Lib. IV. c. 76. 77. vni & soli Marti solebant erigere. Sub hoc, inquit ille, aggestu, acinaces ferreus, qui singulis, cui vetustus est, statuitur, idque est Martis simulacrum, cui annuas hostias offerunt. Cum HERODOTO, consentit CLEMENS ALEXANDRINVS, Admonit. ad Pagan. p. m. 29. 42. 43. Deperditum tandem lapsu temporis, & multis seculis haud vilius fuisse, ex eadem PRISCI narratione constat. Neque parua, inquit, illi (Attilæ) potentia accessio contigit, ex eo, quod Martis ensis erat detectus. Hic tanquam sacer, & DEO bellorum prædici dedicatus, a Scytharum regibus, olim colebatur, & multis antea seculis non visus, bonis ministerio fuerat, tunc temporis orutus. BARTHIVS VERO, vsque ad tempora Attilæ, apud Thracos conseruatum fuisse opinatur. Tali autem occasione repertum fuisse, in Scythia, JORNANDES de Reb. Get. Cap. XXXV. ex PRISCO RHETORE refert: Quum pastor quidam gregis, vnam buculam conspiceret claudicantem, nec causam tanti vulneris inueniret: sollicitus vestigia cruoris insequitur, tandemque venit ad gladium, quem depascens herbas bucula, incaute calcauerat, effossumque protinus ad Attilam deferens. Ensem hunc sacrum, ab Hunnis ad Abares, & ab his, ad Hungaros transmissum, & vtrique cultum fuisse, ex prisca eorum religione elucet. Chaganus enim rex Abarum, fidem Romanis stipulaturus, perensem, ritu Abarico, iusiurandum præstitit. Ense educo, & in altum sublato, sibi & Abarorum genti, dira est imprecatus: si quid mali comminisceretur Romanis. MENANDER in Excerpt. p. 128. Haud secus Hungari, qui, quoties expeditionem, populo indicebant: toties, circumlato per castra ense, cruore adperso, vox populi vox DEI, conclamabant. THVRÓZ. Chron. Part. I. cap. 10. Eum, intervallo temporis, ut SCHAFFNABVRG de Reb. Germ. ad an. 1071. Collect. Pist. T. I. f. 348. edit. 1726. adnotauit: Regina Vngarorum, mater Salamonis regis, duci Baiuvariorum Ottoni, dono dederat, cum, eo suggerente atque annitente, rex, filium eius in regnum paternum restituisset. Cumque eum Dux Otto, filio Dedi Marchionis, Dedi iuniori, in argumentum pignusque, indiuidua dilectionis, ad tempus præstitisset, illo, ut prædictum est, perempto, regi & per regem Lupoldo huic duci de Merspurg, casu obuenerat, quo etiam ruentem de equo, transossium fuisse scribit.

e) Inter Deos, & idola veterum Scytharum, quæ HERODOTVS in Melpom. Lib. IV. c. 59. describit, potissimum, Mars colebatur. Hinc etiam, nulli, præterquam Marti, simulacra, aras & delubra putabant extruenda. Conf. FRANCISC. FORIS OTROKOCII, Orig. Hung. P. I. cap. I. §. 25. 26.

f) Scythiæ nomine, CALANVS Thraciam intelligit. Huc enim Mars, arte Vulcani, a Veneris amplexibus solutus, teste HOMERO Lib. Θ. Odysæ concessit.

Hicque, ubi sunt illis durissima vincla soluta,

Discedunt subito. Thracas mox ille petiuit

Ipsa Venus Cyprum petit, alma nata Dione.

Eapropter Mars, ut LYCOPHRONIS enarrator ait, Deus fuit Thracum, a quibus ille, eximie colebatur. NAT. COMES Myth. Lib. II. cap. 7.

g) PRISCVS in Excerpt. Legat. p. 123. Neque parua illi potentia accessio contigit ex eo, quod Martis ensis erat detectus. Et JORNANDES de Reb. Get. cap. XXXV. Quo ille munere

Martis gladium b) præ se, quocunque iter arripuisset, ferens. Aquilonis iam magna parte domita, ut i) Romanos opprimeret, ad partes Italiæ, festinus conscendit. Cumque k) Thracias, a Pannoniis veniens, & omne l) Illyricum depopulatus esset, m) Aquilegiam,

nere gratulatus, ut erat magnanimus, arbitrabatur se, totius mundi principem constitutum, & per Martis gladium, potestatem sibi concessam esse bellorum. Cur autem Attila, ex detecto ense Martis, hunc animum sumserit, OLAVVS in Attila Cap. III. hunc in modum tradit: Dum quadam nocte, per quietem vidisset, se a Marte armari: postero die, quidam ex gregariis militibus, detulit ad eum ensen, in campo patenti repertum. Huic accedit, obseruante BARTHIO Aduers. Lib. LXIX. Cap. XII. f. 954. veterum regum religio, qui paternas hastas & gladios, velut sanctorum vice, seruabant.

b) Tacent ea de re, PRISCVS, JORNANDES, Hungarorumque Annales. Ceterum, gladium cruore adpersum, quotiescunque, expeditio bellica, indicebatur populo, per castra Hunnorum, fuisse circumlatum, THVRÓZIVS Chron. P. I. cap. x. refert, quod nunc diximus.

i) Hæc fuit Attilæ, expeditionem in Italiam molientis, intentio: uti, cum Honoria, sorore Valentiniani imp., partem imperii occidentalis occuparet. Exponit rem hanc PRISCVS RHETOR in Excerpt. Legat. p. 64. Sed Attilas, antequam in eam expeditionem ingrederetur, rursus legatos in Italiam misit, qui Honoriam poscerent. Etenim secum matrimonium pepigisse, cuius rei, ut fidem faceret: annulum ab ea ad se missum, per legatos, quibus tradiderat, exhiberi mandauit. Itaque, imperii parte sibi Valentinianum cedere, æquum censebat, quam pater Honoriæ reliquisset, sed, hac illam frater, quæ eius erat auaritia, priuauit.

k) Attila, bellum quidem Marciano imperatori minabatur, propterea, quod promissum a Theodosio II. tributum, cum consuetis muneribus, sibi negaretur: non prius tamen illud Thraciæ, & imperio orientali, quam, dum vastata Italia, in Pannoniam reuerterat, denuntiavit.

l) Expeditione Italica, Hunnos, Illyricum quoque, subuersis vrbibus, deuastauisse, non minus ex eorum profectio, quam, ex oppugnatione Aquileiæ, euidenter constat. Præterquam enim, quod Callimachus atque Bonfinius, Attilam, prius in Illyricum, quam in Italiam penetrauisse, diserte adfirmant: pronum etiam est colligere, si non vniuersum exercitum, saltim delectam Hunnorum manum, ab oppugnatione Aquileiæ, ad deuastandum Illyricum emissam fuisse. Illatam ab Hunnis Illyrico calamitatem, prolixè describit, ANTON BONFINIVS Dec. II. Lib. III. vbi etiam complures ab Hunnis expugnatas Illyrici vrbes, enumerat, Tragurium, inquam, Scardonam, Belgradum, Sicum, Coronam, Salonas, Iadram aliaque Dalmatiæ oppida. Ex Illyrico in Japydiam & Istriam, & hinc, in Carnos, ad Aquileiam penetrasse Attilam, IDEM contendit.

m) Aquileia, antiqua Romanorum colonia, cuius originem, LIVIVS Lib. XL. cap. 34. describit: Aquileia, colonia latina, eodem anno, in agro Gallorum est deducta, & STRABO. Lib. V. p. 148. Opus Romanorum est Aquileia, munitum, aduersus supra illam habitantes barbaros. Aucta coloniis nouis, post aliquot annos, teste LIVIO, Lib. XLIII. cap. 17. celeberrimum fuit emporium. HERODIAN. Lib. VIII. Cap. II. PRÆFAT. Nouell. XXIX. & AVSON. de claris vrbibus. Nomen, JULIANVS orat. II. de Gestis Constantii, ab aquila augurio, quum conderetur, impositum dixit. ISAACVS VOSSIVS ad Melam, ab aquarum copia, quasi Aquilegiam. Portum enim habuit in Natifonis ostio, LX. stadiis ab vrbe distantem. MELA Lib. II. cap. 4. cuius fluiuii JORNANDES quoque, de Reb. Get. Cap. XLII. meminit. Vrbs fuit ampla, & sede Patriarchæ clara, de quo PAVL. WARNERFRI Lib. II. Cap. X. hunc in modum: Aquileiensi quoque civitati, eiusque populis, beatus Paulus Patriarcha præerat.

legiam, quæ *n*) Venetiarum *o*) Metropolis est, sitam *p*) in litore maris Adriatici, sibi rebellem neque obsequentem inuenit: ubi & ut eam in deditiōem acciperet, *q*) castra metatus est.

CAPVT

n) Venetia regio est Italiæ, quam Veneti, antiquus Italiæ populus, inhabitabant. LIVIUS Lib. XXXIX. cap. 22. PLIN. Lib. II. cap. 72. Jacuit ea, a Pado, usque ad Histriam protracta, cuius litem, CLYVERIVS in Italia antiqua, in Tilauentio Carnorum fluuiō, quarit.

o) Aquileia, teste STRABONE Lib. V. extra Venetorum fines sita est. Hinc PLINIUS Lib. III. c. 18. post narrata, Tilauentum, Alsam, Natisonem fluuium, & Aquileiam coloniam, Carnorum hæc, inquit, regio cunctaque Iapydum. Carni etenim, Alpina gens, vel partem hanc oræ vltiorem, Venetis eripuerunt, vel a victoribus Romanis, in eam deducti fuerunt regionem. CELLARIUS geogr. ant. Lib. II. c. 9. p. 694.

p) Aquileia a portu, quem in Natisonis ostio habebat, LX. stadiis seiuncta iacuit. STRABO Lib. V. MELA Lib. II. c. 4.

q) Modus castra metandi, apud Hunnos peculiaris fuit, longeque a consuetudine Romana diuersus. Romani namque castra, vallo ex aggere & sudibus congesto, & pedes tres vel quatuor alto, muniebant, valloque, fossam plerumque nouem pedes altam, & duodecim latam, prætendebant. LIPIVS de antiqua Romanorum militia. Hunni contra statua sua, quæ propter celerem expeditionem, haud diuturna esse poterant, plaustrorum ordinibus sepiebant, id, quod ex castris Catalaunicis, apud JORNANDEM & FRECVLPVVM, luculenter elucet. conf. ad cap. x. not. m) Communiendis igitur castris, Attilam decem milia falcatorum curruum habuisse, THYRÓTZIVS Chronic. Hung. P. I. Cap. XIII. tradit.

CAPVT XIV.

ERat autem, & ibi, & in finitimis ciuitatibus Romanorum *a*) præsidium, ab Valentiniano & Theodosio transmissum, quo *b*) ab ingressu Italiæ, quantis fieri potuerit, Attila, viribus arceatur. Attila tamen, sæpe & sæpius Aquilegienses, & ciuitates finiti-

a) Non a Theodosio, iam enim, teste PAVLO DIACONO, de gestis Romanorum Lib. XV. p. m. 371. anno CCCXXIX. viuere desierat, verum a Marciano, qui ei in imperio successerat, auxiliares copię submitti poterant. Nullam tamen submissi ex oriente auxilii, mentionem facit PROCOPIVS, Gothos, ducibus Alarico & Anthalamo, ad solita Italiæ munimenta, a Valentiniano imperatore euocatos fuisse tradens. Hoc itaque modo Valentinianus, prouti SIGONIVS Lib. XIII. p. 325. obseruat, concussos trepidatione Italiæ fines, communiuit. Alpes Iulias, per quas, e Pannonia, in Italiam transitus, nouo præsidio communiuit, Aquileiam, quæ prima erat, superatis Alpibus, occurrentibus, rursus militibus, turribus, commeatibusque firmavit, neque ceteras, per quas, ad Padam amnem rectas est aditus, rebus necessariis communire neglexit. Aetiā autem, ad vrbis Roma defensionem, & ad omnem arripiendam, aduersus Attilam occasionem, citra Romam paratum, cum validissimo adesse exercitu iussit, atque ipse se in vrbe continuit.

b) Quo itinere, Attila Italiam inuaserit, triplex est Historiographorum sententia. CALLIMACHVS cum OLÁHO contendit, Attilam, superatis, Norici, Rhætiaeque asperis montibus, cum iam Italiam, exiguō seiunctam interuallo, vidisset: aditu interclusum, in Illyricum primum, & inde, iuxta mare Adriaticum, per Carnos, in Foro Julium irrupisse. ANTONIVS BONFINIVS Dec. I. Lib. VI. contra ea, ne a tergo a Græcis videretur, redituque, si quid aduersi pedem referre cogeret, intercluderetur: ex Pannonia, in Illyricum primum, & inde, ad mare Adriaticum penetrasse perhibet. bre-

finitimas, *c*) per suos legatos alloquutus, ne sibi Romam adgredi intendenti, molesti essent: nihil profecit, cum eis fidem & immunitatem polliceretur: & si prospera sibi, Deo propitio gradienti contingerent, *d*) eas ciuitates facturas, quæ ipsa Roma fecisset. *e*) Taruissium tamen, auctore *f*) Helinando Antistite, & Araico Tempesta: item *g*) Verona, *h*) Diaterico tradente, Attilæ partibus se dederunt. Tum *i*) Altinum ciuitas, *k*) Op-

breuissimum, per fauces Alpium Iuliarum seu Pannoniarum, amnemque Sontium, SIGONIVS describit: iis enim superatis, facilis est, ad Aquileiam in Carnis transitus. Hoc vero, perficiendæ destinationi iter est, uti rectissimum, ita commodissimum, per quod, non minus Galli, quam Romani, expugnatis Iapydorum oppidis, in Pannoniam penetrare. SCHÖNLEBENVS in Carniola Antiqua Cap. IV. §. 1. Ita vero illud, ANTONIVS in Itinerario p. 128. seq. edit. Amstel. 1735. delineauit.

Aquileia ciuitas	M. P. XXXI.
Fluuiū frigidū	M. P. XXXVI.
Longatica mansio	M. P. XXII.
Hemona ciuitas	M. P. XXIII.
Adrante Mansio	M. P. XXV.
Celeia ciuitas	M. P. XXIV.
Ragondone	M. P. XVIII.
Patauione ciuitas	M. P. XVIII.

Ceterum, proficiscente, per fauces Alpium, exercitu Attilæ, copiarum pars altera, in Noricum & Rhætiam, altera in Illyricum, non minus prædæ & populationis causa, quam, ut vires Romanorum diuiderentur, irrupit, in Carnis demum, protritō Romanorum præsidio, reliquo corpori adserta.

c) Ira percitus, ciues Aquileiæ adloquutus fuisse Attilam, cum SIGONIO crediderim: quod copiis suis resistere, susceptæque in Italiam expeditioni, moram iniicere ausi fuerint; cumprimis, quod prædā opima, quam sperauerat, primo impetu potiri nequiverat. Vrbem capropter acriter vrgere, & quam expugnare nequiverat, diuturna obsidione premere cepit.

d) Emendandus hic est CALANVS: ea se ciuitati facturum, quæ ipsa Roma fecisset. Scilicet: Romanorum, in expugnandis vrbibus, quæ armis suis obsistebant, consuetudinem respicit. Vrbes enim deuictas, dirutis mœnibus turribusque, solo æquabant, cæsisque partim, partim in seruitutem redactis ciuibz, principes populi, cum spoliis in triumpho, Romam ducere solebant; id quod, ex subuersione Hierosolymæ elucet, apud IOSEPHVM de Bell. Iud. VII. 18. EGESIP. Excid. Hierosol. V. CEDREN. p. 179.

e) Taruissium, oppidum in ditione Venetorum, ad Sile fluuium. Meminere eius, PROCOPIVS Lib. II. B. Gotth. Cap. XXIX. & PAVLVS DIACONVS Lib. IV. cap. III. alii.

f) CALLIMACHVS in Attila, Helundo Antistite legit. Quin & Araici nomen, Artuici legi oportere, Illustris PIVS NICOLAUS GARELLIVS monet, in eruditissima, quam præmittimus, de Iuuenio, epistola: ubi, quinam hic fuerit TEMPESTA, doctissime edisseritur. quorsum lectores eo dimittimus libentius, quo magis nostra interest, momenta auctoris singula, illustrari quam luculentissime.

g) Verona, antiqua vrbis Italiæ, Brixienis, teste CATVLLO Veronensi Carm. LXVII. colonia, quam Rhætorum & Euganorum simul fuisse, PLINIUS Lib. III. cap. XIX. tradit.

h) Pro Diaterico cap. XVI. Dietherico scribit, quem CALLIMACHVS Diamericum vocat.

i) Altinum in regione Venetorum, ad fluuium Silis positum. PLINIUS Lib. XII. cap. XVIII. quod STRABO Lib. V. p. 148. in palude locat.

Decad. I. Monument. III.

I i

k) Oppi.

k) Oppitergium, sed & l) Cenetense pulcherrimum oppidum, puoniam m) Tarnisensibus quandocumque infestae fuerant, iubente Attilae, & quia partibus eius non fauerant, dirutae sunt n) Vincentia, itemque o) Patavium, p) manentibus adhuc ad Aquilegiam castris, ubi & q) Vtinum oppidum, mira imaginatione construxit.

CAPVT

k) Oppitergium, vno p. PLINIVS Lib. III. cap. XIX. exprimit, illudque, coloniam Venetorum fuisse scribit, idque, inter Tarvisum & Forumiulii locat, PAVL. DIACONVS Lib. IV. cap. XLVII.

l) Ceneta, teste FORTVNATO Lib. IV. de vita S. Martini, Venetorum est oppidum, & municipium antiquum. m) lege Tarvisensibus.

n) PLINIO & TACITO, Vicetia, PTOLEMAEO Vicenta, seu Vicentia, DIACONO Vincentia dicitur. Municipium fuit, inter oppida Venetorum, a PLINIO connumeratum.

o) Patavium Antenoris, in opulentissimis Venetorum oppidis, POMPONIVS Mela Lib. II. cap. IV. numerat, STRABO Lib. V. p. 147. prope paludes locat, omniumque eius regionis urbium, praestantissimam vocat.

p) Alii, non nisi expugnata Aquileia, vrbes has, imperium Hunnorum suscepisse, autumant. Ita PAVLLVS DIACONVS Lib. XV. p. m. 386. OTYO FRISINGENSIS Lib. VI. cap. XXVII. f. 95. SIGONIVS Lib. XIII. p. 427. Quo ordine, & quo tempore, ea, in potestatem Attilae pervenerint, curatissime CALLIMACHVS & OLÁHVS in Attila adnotant. Scilicet, ne sub obsidione Aquileiae, miles otio torpeat, aut facta seditione solvatur: Tarvisum, ac Veronam, ceteraque vacua praesidiis oppida, expugnata fuerunt. Reliqua a IUVENCO enumerata, capta demum vrbe, in Hunnorum dirionem pervenire. Multo plures, hoc tempore occupatas vrbes, ANT. BONFINIVS Dec. I. Lib. VI. recenset, quae, a nobis, suo loco adducuntur. conf. cap. XVI. n. 1.

q) Montem adpellat OTTO FRISINGENSIS Lib. IV. cap. XXVII. f. 95. testis huius rei oculatus. Tanta, inquit ille, in obsidione huius urbis, & mora & multitudo fuit, ut mirae magnitudinis montem, Vtinum dictum, quem ipse vidi, in modum aggeris, ab exercitu comportatum, incolae usque hodie adfirmant. Alii tamen, a Iulio Caesare, eundem montem factum tradunt. Othonem sequitur SIGONIVS I. lib. XIII. p. 326. Oppidum ab Attila erectum fuisse putant: CALLIMACHVS atque OLÁHVS in Attila. Prostat omnino hodiernum, Vtinum seu Vdine oppidum, in regione Foro-Julii, probe munitum, & Patriarchae Aquileiensis domicilio clarum: at vero ab agro Aquileiensi, vno alterove lapide distat. Quod forsitan, recedente Attila, ex ruinis Aquileiae postea enatum, congesti ab Hunnis, proximi montis Vtinæ, nomen retinuit. Hungarica profecto origine prognatum esse videtur. Vt enim, Hungaris, viam, Vton cum suffixa particula, in via, significat. Verisimile est, eo fini collem Vtinum excitatum fuisse, partim, ut memoriam Attilae, si Aquileia, potiri non potuisset, apud posteros iuxta vitam sustineat, partim, ut demigrantibus in Italiam, remigrantibusque Hunnis, collis in itinere, heremae loco fiat. Errant igitur, qui apud PALLADIUM Rer. Foro-Jul. Lib. X. Vdinum, ab Huldin, duce Hunnorum, conditum fuisse arbitrantur. SCHÖNLEBEN. ad an. 405.

DAPVT XV.

a) Cumque diu ciuitatem Aquilegiam obsedisset, aut eam capere non posset, his, qui intra erant, fortissime resisten-

a) Nullius ciuitatis obsidio, usque adeo priscorum scriptorum silentio inuoluta est, atque Aquileiae. Neque enim, per quos duces defensa, neque, quibus casibus,

Attila, Caput XV.

stantibus, exercitus milites, omnisque gens murmurare coeperant, ut tandem fatigatus ab obsidione recederet. Attila autem, cum b) murmura militum, vulgique sensisset, & anxius deliberare coepisset, firmaretne in dies castra, an tolleret, cum paucis ex militibus electis adequitans, vna dierum muros ciuitatis Aquilegiae circumirent, conspexit c) ciconias, aues, quae in altis vr-bis turribus nidificauerant d) ex more naturae, exportantes pullos suos de nidis earum, foris ciuitatem ad loca e) campestria, & in arboribus nidos contra morem exstruere. Quod videns Attila,

& quamdiu oppugnata sit, SIGONIVS, etiam apud locupletem scriptorem, inuenire potuit. IORNANDES de Reb. Get. cap. XLII. urbem diu obsessam fuisse scribit, quod spatium, PAVLLVS DIACONVS Continuat. Eutropii Lib. XV. interuallo triennii dimensus est, quem deinde omnes, qui de rebus Attilae scripsere, potissimum vero Annales Hungarorum, sequuti sunt. Hoc ille vnde acceperit, cognosci nequit. Certe, M. AVRELII CASSIODORI, & MARCELLINI COMITIS in Chron. atque IORNANDIS in Reb. Get. cap. XL. XLI. testimoniis, satis liquet, Attilam, anno CCCCLI. Marciano & Clodio Adelpho Coss. Ind. IV. in Gallia, cum Aetio concertauisse, anno autem CCCCLII. Fl. Asporatio L. Herculano Coss. Aquileiam evertisse. Colligere hinc licet, non triennium, sed aliquot menses, Aquileiam ab Hunnis obsessam fuisse. Neque enim rex, gloriae cupidus, tantam moram perferre, neque miles praedae inhians, tantum otium tolerare potuisset. Recte igitur tempus oppugnationis, ex congesto colle Vtino, OTTO FRISINGENSIS l. c. colligit. Tanta autem in obsidione huius urbis, & mora & multitudo fuit: ut mirae magnitudinis montem Vtinum dictum, quem ipse vidi, in modum aggeris, ab exercitu comportatum, incolae utique hodie adfirmant. Id vero, non triennii, verum propemodum trium mensium, interuallum exposcit.

b) Haec ex IORNANDE: subortum fuisse in castris Hunnorum murmur, ex inopia commeatus, & continua militum defatigatione, ex THYRÓTZIO, BONFINIO, & OLÁHO primum est colligere.

c) IORNANDES, aues candidas nominat, crediderim, ab albis pennis, quas, nigris immixtas habent. Eapropter Graecis πτερυγί, albis nigrisque pennis distinctae aues, dicuntur. Hinc OVIDIVS Met. VI. v. 96.

candida pennis

Ipsa sibi plaudit crepitante ciconia rostro.

d) Ciconia avis, teste PVBLIO MIMO & PHAEDRO fab. XXVI. avis peregrina, in altissimis turrium aediumque tectis, nidos ponit, quos PETRONIVS cap. LV. ex Publjo Mimo, factos in cacabo, explicante BARTHIO Aduers. Lib. LIV. Cap. XXII. f. 2561. ad luxuriam hominum applicat.

Ciconia etiam grata, peregrina, hospita

Pietati cultrix, gracilipes crotalistris,

Avis exul hyemis titulus tepidi temporis

Nequitia nidum in cacabo fecit tuo.

Attila, quorsum, DIACONVS in Continuat. Eutrop. Lib. XV. respicit: cernite, inquit (Attila) in aedificiorum fastigiis nidificare solitas, quae ciconiae vocantur.

e) Ciconia, quam PVBLIUS pietatis cultricem vocat, non solum erga parentes gratitudinem, verum etiam erga pullos, insignem testatur amorem. Nunquam profecto deserit pater, filium, aut filius patrem, sed mutuas gerunt curas. BOCHARTVS in Hierozoico. P. II. lib. II. cap. XXIX. FRANTZIVS Hist. Animal. P. II. Cap. VIII. §. 4. Ciconias Aquileienses, IORNANDES de Reb. Get. cap. XLII. pullos per rura forinsecus comportasse,

tila, cum esset *f*) sagacissimus, & augurandi peritissimus, diu substitit, rem, quæ gerebatur, solerti perquisitione considerans, demum ad suos coequitantes sermonem direxit: Ecce signum ruituræ vrbs. Aues liquidem, quarum natura est, summis in vrbiū moenibus nidificare, vi quadam naturæ futurorum *g*) præscias respicere, casuras arces, periculo imminente, deserere. Confestim inuadenda vrbs est. Instat enim exitium; nec expugnatione differenda est, ne fatalis hora pertranseat. Quo dicto reuersus ad castra, recitatisque his, quæ viderat, cunctos, omine fausto inuitauit ad prælium. Tunc igitur, omni telorum *h*) armamentorumque genere, ad expugnationem vrbs concursus est; *i*) nec

THYRÓTZIVS Chron. P. I. cap. XVIII. ad arundinetum ipsi ciuitati propinquum delulisse, BONFINIVS atem Dec. I. Lib. VI. per pagorum culmina nidos instaurasse, auctores sunt.

f) Singularis, in coniectandis rerum euentibus, prudentia, multis documentis, in Attila observatur. Nitebatur ea nihilominus, pro ratione superstitionis Hunnicæ, non minus *haruspiciis*, quibus Attila, ante prælium Catalaunense vltus est, IORNANDES de Reb. Get. cap. XXXVII. conf. ad cap. IX. not. *a*), quam *auguriis*, *auspiciis*, & ceteris *ominibus*, ac *prodigiis*. Auguria, ab auium observatione, Romani vocabant, eaque, ex inuolatu auium, cantu oscinum, & tripudiis solistimis captabant, vt breuiter, CICERO Fam. VI. 6. complexus est. DIONYSIVS vero HALICARNASSEVS XI. augurii nomine, omnis diuinationis species, qua ipsi vtuntur periti, comprehendit, tam eius, quæ in signis cœlestibus & sublimibus, quam eius, quæ in terrestribus versatur.

g) IORNANDES: *Respicite aues, rerum futurarum prouidas.* OTTO FRISINGENSIS. *Ha inquam aues futura cladis præsage.* DIACONVS, *Aspicite*, inquit, *ad suos, iam aues futurorum præscias, perituram relinquere ciuitatem.* THYRÓTZIVS: *Aspicite aues, futurorum præsciam.* Ciconiæ, temporum quidem vicissitudines cognoscunt, Ierem. VIII. 7. impendentem tamen calamitatem haud præuident. Quando igitur nidum, quem semel occupauerant, teste WOLFGANGO FRANTZIO Hist. Animalium P. II. cap. VIII. non nisi coacte relinquunt: vel ventorum asperitate, vel pugnantium clamore, & tumultu, e nidis excitæ, pullos in loca campestria extulere. Quæ res, ab Attila conspecta, in omen sagacitate principis, conuersa fuit.

h) IORNANDES. *Qui machinis constructis, omnibusque tormentorum generibus adhibitis, nec mora inuadunt ciuitatem.* Iisdem fere verbis, OTTO FRISINGENSIS. *Ita & DIACONVS, statimque, adhibitis machinis tormentisque, hortatur suos. Acriter expugnat urbem.* Elucet hinc modus expugnandi vrbes & castella, Hunnis vsitatus. BONFINIVS, in expugnatione Aquileiæ, obseruat, Attilam obfessis vrribus, arte primum & astutia vsu fuisse, deinde, quæcunque expugnationi necessaria fuerant, *turres ligneas erexisse*, munivisseque *pluteis*, & coacta ad complendam fossam materia, *mœnia*, admotis machinis tentauisse, neque unquam, *sine magna suorum cade rediisse.* Vbi autem neque vi, neque adactis vndique *cuniculis*, neque quauis arte, urbem capi posse viderat: *fame*. obfessos expugnare contendebat. Modum, vrbes expugnandi, a Romanis, in quorum castris, Hunni militabant, accepit Attila, qui in acie quidem, Asiatico more, *relis*, *hastis*, *gladiis*, & *falcatis currubus* præliabatur; veluti ex pugna Catalaunica constat: in expugnatione tamen vrbiū, *turres*, *pluteos*, *arietes* & *catapultas*, exemplo Romanorum adhibuit. vid. LIPSIVS de Militia Romana. Artem expugnata Aquileiæ, prorsus singularem, sed quæ expugnandis vrribus, haud conuenit, THYRÓTZIVS Chron. P. I. cap. XVIII. hunc in modum tradit. *Cumque rex Attila, eo die, se nihil profecisse potuisse conspexit: die altera, aliud genus periculi, in ipsam ciuitatem excogitauit. Præcepit enim, ut omnis sua expeditionis innumera multitudo, sellas, de quatuor duntaxat equi-*

i) nec diu protracta pugna est: vrbs enim continuo capta est, quam Hunni inuadentes, omnia, quæ reperta, diripuerunt, ferro flammisque cuncta subiecere; non ætati, non *k*) sexui parcen-tes, eamque ita deleuere, vt vix hodie insignia, vel vrbs *l*) vestigia videantur. Cæsa, eo conflictu traduntur, cuiuscunque etiam ætatis, circiter *m*) triginta septem millia capitum, iuxta traditionem *n*) Prisci Historici, qui eam in litteras retulit.

CAPVT

tibus, vnā afferrent, & illas iuxta muros, obfessa ciuitatis proicerent. Fit igitur ingens congeries, cui tandem ipse rex ignem supponi mandauit. Quibus ardentibus, ciuitatis eiusdem murus, ex ignis vehementia in ea parte debilitatus, & præcipiti ruina datus fuisse, dicitur. Quibus visis, rex ipse, rursus cooptato ad bellum innumerabili populo, miseram, & pauitantem ciuitatem adgreditur.

i) Ita IORNANDES: *nec mora, inuadunt ciuitatem, spoliant, diuidunt, vastantque crudeliter.* Hoc modo, DIACONVS etiam: *Statimque adhibitis machinis - - acriter expugnat urbem, ac sine mora capit, diripiuntur opes, captiuantur vel trucidantur ciues.* THYRÓTZIVS vero in Chronico l. c. biduum, in prælio, sub moenibus Aquileiæ, extractum fuisse scribit. Primo ille die, urbem, ab Hunnis comminus impetitam, altero, debilitatis igne moenibus, per insultum expugnatam fuisse, scribit. Primus omnium Attila, murum, teste BONFINIO, conscendit, militesque suo exemplo, in occupandis turribus confirmavit; id quod, insigne est ducis fortissimi documentum.

k) Annales Hungarorum, feminas, execrandæ voluptati seruatas fuisse, adfirmant, quarum, pudicissima Dina vel Dugna, videns, non alia via, præterquam morte, impollutum seruari posse corpus, e summis ædibus, in subiectum Natisonium seu Natissam fluuium, præcipientem se dedit. DIACONVS l. c. cap. XV. THYRÓTZIVS Chron. P. I. cap. XVIII. CALLIMACHVS in Attila, BONFINIVS Dec. I. Lib. VI. OLÁHVVS in Attila Cap. XIV.

l) IORNANDES de Reb. Get. cap. XLII. *Vastantque crudeliter ita, ut vix eius vestigia, ut appareant, reliquerint.* DIACONVS l. c. *Reliquum direptionis, igni supposito, flamma consumit.* OTTO FRISINGENSIS Lib. IV. cap. XXVII. *Captamque funditus, ut vix vestigia manent, deleuit.* FRECVLPVS Chron. T. II. L. V. cap. CLV. *quam captam ita penitus deleuit: ut vestigia eius ruina vix appareant.* Istos, sequuti Annales Hunnorum, funditus dirutam, & solo æquatam urbem, vt ceteris metus incuteretur, reliquere.

m) CALLIMACHVS in Attila, XXXVII. millia cæsorū vtriusque sexus, cum CALANO numerat. BONFINIVS, sub moenibus, X. Aquileiensium millia cecidisse, expugnataque vrbe, omnes ad vnum cæsos fuisse, auctor est. Reliqui, rem gestam alias tradunt. Dicunt Aquileienses, fame laborantes, dispositis per moenia armatis statuis, quæ custodum ordinem mentirentur, ex vrbe, clam, in insulam Gradum confugisse, Hunnosque, ex ciconiis, quæ statuis infederant, cognouisse, se esse illusos, & urbem desertam. Id vero, merito in dubium vocat, BONFINIVS l. c.

n) Oppugnatio Aquileiæ, quam CALANVS ex Prisco refert, conformis est traditioni IORNANDIS in Reb. Get. cap. XLII. Vterque igitur, Priscum de rebus gestis Attilæ, consuluit.

CAPVT XVI.

[N]de digressus Attila *a*), Veronam iter arripuit, vbi & aliquibus diebus perstitit, a Dietherico, qui eam urbem, sibi tradiderat,

a) Sub obsidione Aquileiæ, Veronam cum Tarvisio captam fuisse, ad Cap. XIV. not. (c) obseruatum est. Hunni igitur, resumto, expugnata Aquileia, animo, per Decad. I. Monument. III.

rat, honorifice susceptus, cui & b) Mantua confestim paruit: Exinde autem progrediens, c) Cremonam, d) Placentiam, e) Pergamum, f) Mediolanum, quæ & Liguriæ metropolis est, pari sorte protriuit, atque diripuit. g) Ticinium quoque, ac ceteras Italiæ vrbes, quæ sui deditionem non fecerant, funditus diruit. Denique b) Tusciam ingressus, quacunque iter fecerat, castella & vrbes, pari sorte i) deleuit.

CAPVT

reliquas Venetum ciuitates habebantur. IORNANDES de Reb. Get. cap. XLII. & HERM. CONTRACT. ad an. 451. adgressique Italiam, omnes pene eius ciuitates, aut diruunt, aut diripiunt, aut incendunt. SIGEB. GEMBLAC. ad an. 454. Deleta namque Aquileia, vrbum Italiæ potiri, haud magni admodum negotii fuit. SIGONIVS de Occident. Imp. Lib. XIII. ad an. 452.

b) Mantua Italiæ, ad Mincium fluium iacuit, cuius famam, vel solus VIRGILIUS clarissimam fecit. Describit ille originem eius, AENEID. Lib. X. 198. seq.

c) Cremona ad Padum, infra Adduæ confluentem sita, opibus & mercatu fuit celebris. TACITVS Hist. III. cap. XIX. XXXII.

d) Placentia, antiqua Romanorum colonia, metu belli Punici, & cum Cremona condita. POLYBIUS Lib. III. Cap. XL.

e) Bergomum PLINIO & PROLEMEO, Pergamum PAVLO DIACONO, dicitur. Oppidum est Cenomanorum in Italia, hodie Venetorum ditionis, non confundendum cum Pergamo Thraciæ. vid. ORTELIVS Thesaur. Geographico, voce Bergomum & Pergamum.

f) Mediolanum Liguriæ, metropolim & urbem regiam adpellat, IORNANDES de Reb. Get. cap. XLII. Ea, per deditionem Hunnis tradita, ciues rogauisse Attilam, ut Mediolani regiam statuatur, BONFINIVS Dec. I. Lib. VI. adnotat.

g) Ticinium oppidum Italiæ ad Padum, a Gallis, teste PLINIO conditum, sub Cæsariis clarum fuit. TACIT. Annal. III. Cap. V. Aëuo medio Pabia, vel Pabia dicebatur. PAVLLVS WARNEFRID. Lib. II. Longob. cap. XV. vnde Paviæ nomen enatum est.

b) Tuscia hodie Toscana, a Tuscis accepto nomine, Romanis Etruria, Græcis, a Tyrrenho rege, Tyrrhenia dicebatur. Protracta fuit a Macro fluiuo, Liguriæ sine, ad Tiberim. CELLARIUS Geograph. antiqu. Lib. II. cap. X. p. 710.

i) IORNANDES de Reb. Get. Cap. XLII. pene totam Italiam deletam fuisse refert. Confirmat SIGEBERTVS GEMBLAGENSIS ad an. 454. Attila, Italiam adgressus, omnes pene eius ciuitates, aut diruit, aut diripuit, aut incendit. Calamitatem hanc Italiæ, prolixè describit, SIGONIVS de Occid. Imp. Lib. XIII. ad an. 452. Maritimis his oppidis expugnatis, non recto cursu, sicut opinio fuerat, ad Padum processit, ut Romam, quod in sermone iactabat, appeteret, credo, quod Aetium armatum ibi obuium extimuerit: verum, ad dextram conuersus, sese intra Padum continuit, atque vni pradationi, ac vastationi, ut videbatur, urbium deditus, mediterranea Venetia oppida, Taruifium, Vicetiam, Veronam, Mantuam, Cremonam, Brixiam, Bergomumque petiuit, & capta, ac pariter militari populatione exhausta subuertit. Transmisso inde Adduæ, Liguriam ingressus, eandem urbibus eius intulit labem, Landi, Como, Nouaria, Vercellis, Eporedia, Taurino, Mediolano ac Ticino, quarum omnium populi formidine consternati, relictis oppidis, ad montes ferre, & loca situs difficultate munita, confugerant. Inde, ut addit DIACONVS, ineunte iam, ut opinor, hieme, Padum sine impedimento traiecit, atque occurrentes Aemilia vrbes, Placentiam, Parmam, Regiamque, subinde adortus, nullum item in eas exemplum hostilis feritatis amisit. Iam omnia, & de qua intra Apenninum, & Alpes erant, fuga, populatione, caede, seruitute, incendio, & desperatione repleta erant, nullaque mali facies aberat, nefaria per omnes ordines, sexus & aetates barbarorum auaritia, crudelitate, ac licentia peruagante, cum vir, illa tempestate vnicus, ac bello princeps, Aetius, opportunum auxilium, reliquæ iam iam peritura Italia, attulit. Is maximum iam pridem exercitum, ex Romanis, barbarisque contractum, habebat, ita, ut ex

CAPVT XVII.

Cum vero a) Romam festinus accederet, ut eam caperet, b) sui milites, quibus rerum cura præcipua fuerat, a proposito reuocarunt: non Romanæ vrbs interitu, quam oderant, eius potentia stomachati; sed c) Alarici, quondam regis Gothorum proponentes exemplum, qui capta & depopulata vrbe ipsa, paucis tempore superuixit. Cuius exemplo audito, perterritus Attila, quasi urbem Romanam ingredienti diripientique fatale quoddam esset exitium, spoliata & d) vastata omni Tuscia, & e) Marchia, ac flammis tradita, retrocessit.

CAPVT

aquo, cum Attila iusto configere prælio posset. qui copias, iam præda graues, ac fame, morbis, atque algore afflictas, & domum repetere cupientes, traheret. Itaque, cum iam alter annus procederet, quo Opilio Vincomalusque, consulatum gesserant, cernens illum, recta per Aemiliam, incitato Romam versus impetu, contendente, superiora Alarici tempora, quibus adhuc, nihil fuerat tristius, auersatus, ad prouinciæ fines occurrit, summo prælio, si opus esset, decertare paratus, atque Aemilienses campos, non minus, quam Catalaunicos, clade Hunnica insignes, posteris proditurum confusus. Attila interim, relicto Regio, Mutinam victoriam, insolentemque exercitum, VII. Kal. Februarias duxit. Expectabant ciues nostri, suspensis ac tropidantibus animis, ultimum in horas, ipsorum vrbs excidium, atque omni humano deplorato auxilio, imminente pestem auertere, supplicibus solis ad Deum suis precibus, contendebant, cum repente, quasi calo auditi, præter opinionem omnium, voti sui compotes sunt effecti. Si quidem Attila, ut Tricassibus, in Gallia, virtute Episcopi S. Lupi pepercit, sic Mutinam in Italia, meritis S. Geminiani, intactam præterit, neque hostili ullo detrimento affecit. Itaque, Ecclesia Mutinensis, merito hodie quoque, festum accepti huius a sancto suo antistite beneficii, die VII. Kal. Februarias, solempni pompa concelebrat, præclaro pietatis ac religionis exemplo, iam pridem a maioribus instituto.

a) Attila, subuersis, Italiæ cis & trans Padanæ, urbibus, Mutina aliquantulum progressus, pedem præter omnium expectationem, retulit, atque exercitum, ad Padum reduxit, Aetio acriter in tergis instante, atque extremum agmen, cædibus ac terrore premente: SIGONIVS de Occid. Imp. Lib. XIII. ad an. 452. Vbi iam, traiecto ea parte Pado, qua in ipsum Mincius influit, castra trans flumen reduxerat: animum ad occupandam Romam, teste IORNANDE de Reb. Get. cap. XLII. adiecit.

b) Hunnorum proceres, non tam amore vrbs permoti, quam diuturnæ expeditionis pertæsi, Attilam ab oppugnatione Romæ, auocant. SIGONIVS l. c.

c) Alaricus rex Gothorum, postquam Romam diripuisset: foedo naufragio, in freto Siculo fractus, paucos dies superuixit. IORNANDES de Reb. Get. cap. XXX. ISIDORVS Chron. Got. Era. 449. THVROTZIVS Chron. P. I. cap. XX.

d) Ultra Mutinam, haud progressum fuisse, cum exercitu Attilam, ex IORNANDE & SIGONIO constat. THVROTZIVS tamen Chron. P. I. cap. XIX. auctor est, maximam partem Hunnorum, duce Zowardo, in Apuliam penetrauisse, vniuersamque regionem, cum Campania & Lucania, quam ille terram laboris, & Calabriam adpellat, igni ferroque depopulatos fuisse. Tusciam hodie Toscanam, olim Etruriam adpellatam fuisse, ad cap. XVI. not. (h) obseruatum est.

e) Marchiæ nomine, agrum Taruifinum seu Taruifium in ditione Venetum, cuius meminit CASSIODORVS Lib. X. Variarum Lect. Calanus intelligit. Hanc enim regionem, Marcam Trauisanam vocari, ORTELIVS Thes. Geograph. voce Euganei notat.

CAPVT XVIII.

Cum autem adhuc arderet urbem, Romanam, sibi subiicere, eamque finali exitio tradere, haesitaret tamen tunc, rediretne, an a concepto desisteret: ecce a) Leo, Romanorum Papa, b) imperante tunc principe, Martino, cum nobili senatorum c) urbis comitatu d) ad Attilam venit in agro Mantuano, ubi Mincius fluuius, qui de Penaco lacu egreditur, e) intra Padum, quo in loco Attila castra metatus erat. Cuius aduentu audito Attila, paucis sociatus, paullulum processit. Leo autem Papa, viso Attila, de equo descendit. Cui f) occurrit Attila, & eum gra-

a) Leo I. cognomento Magnus, summus Romanorum Pontifex, ea gaudebat, cum eloquentia, tum auctoritate etiam: ut non solum Attilam, Hunnorum, verum Gericum etiam, Vandalorum, reges, a depopulatione Romae auerterit. VRSBERGENSIS Chron. ad an. 453.

b) In oriente Marcianus, in occidente Valentinianus III. cuius iussu Leo Pontifex, ad Attilam venerat, imperium, summa cum potestate tenebant.

c) De comitatu Leonis Pontificis, nihil IORNANDES adnotavit. SIGONIVS l. c. bonum ei comitatum adiungit. Praesto enim fuit, teste SABELLICO, alteruter Consul, cum parte senatus Romani. Dubitauerim itaque, defuncturum legationis munere Pontificem maximum, sacris ornatum vestimentis, & venerando sacerdotum cinctum collegio, ad modum religiosae obambulationis, cum labaris & reliquo adparatu sacro, Attilae occurrisse. Id vero THYRÓTZIVS Chron. P. I. cap. XXI. fide tamen incerta, hoc modo refert: Tandem Leo Papa, cum Cleri multitudine, multoque adparatu ecclesiastico, diuinis illum praecedentibus vexillis, ad Attilam venit, quem sequutus BONFINIVS Dec. I. Lib. VII. & OLÁHVS in Attila Cap. XV. venerandum sacerdotum collegium, sacris indutum vestimentis adiungit.

d) Iussu Valentiniani imp., venisse ad Attilam, Leonem Pontificem, SIGONIVS de Occid. Imp. Lib. XIII. ad. an. 452. HERMANVS item CONTRACT. ad an. 451. & MARIANVS SCOTVS Lib. II. æt. 6. ad an. 453. tradunt. A populo Romano exoratum fuisse, THYRÓTZIVS Chron. P. I. cap. XXI. cum OLÁHO cap. XV. auctor est. Viriusque, Valentiniani, inquam, Imp. & Senatus, Populique Romani precibus, permotum, legationem ad Attilam suscepisse, ANTON. BONFINIVS. Dec. I. Lib. VII. adfirmat. IORNANDES, contra, de Reb. Get. cap. XLII. Leo, inquit, Papa per se ad eam accedit. Neque aliter DIACONVS l. c. cap. XV. Nam per se vir sanctissimus Leo Papa, ad eum accessit. Et FRANCISCVS PHILELPHVS Epistolar. Volum. II. Lib. XVIII. qui XXXIII. fol. CCXXIV. Hunni, inquit, rege & duce Attila, in Italiam, manu prädatoria descenderunt, Leone, viro illo sanctissimo, & urbis Romanae Pontifice. Is, audita eruptione hostis, tam formidabilis, tam horrendi, tam truculenti, nullo retardatus metu, quin fretus diuina ope, bonaque spei plenus, Attila ipsi, in ordine & ornatu pontificali occurrit ad Padum, cum iam esset in transitu.

e) IORNANDES de Reb. Get. cap. XLII. Nam Leo Papa per se ad eum accedit, in Acrouentio Mamboleio, vel, ut ORTELIVS in Thesuro Geogr. voce Acrouentum, ex Lectione Forneri obseruat: in agro Venetum Ambuleio, ubi Mincius amnis, commeanitium frequentatione transitur. Eo loco, ubi Mincius amnis, e lacu Panaco, in Padum delabatur, Leonem Attilae occurrisse, BONFINIVS adnotat. Cum enim tot regnorum victor, Martinam vsque progressus, ambigere coepit, Romamne adgredi, an in Pannoniam redire debeat: exercitum, instante in tergis Aetio, ad Padum, qua parte in ipsum Mincius influit, reduxit. SIGONIVS de Occid. Imp. Lib. XIII. ad an. 453.

f) Nihil hac de re IORNANDES, vel SIGONIVS, ceterique Attilae rerum scriptores. Solus THYRÓTZIVS cum OLÁHO, Attilam, Leoni obuiam processisse, incerto argumento com-

Attila, Caput XVIII.

gratanter excepit. Cumque allocutus eum esset Leo Papa, g) post multos sermones habitos, quidquid voluit, h) impetrauit. Fertur autem, inter alia i) Leonem Papam dixisse: Rogo, Attila, ut facta nobiscum pace, Italiam exeas; in ipsam de cetero nullatenus reuersurus. Quod se facturum rex, proprio ore spondit. Soluta colloquio, Leo Papa cum suis, Romam reuersus est; & Attila iuxta sponsonem, quam fecerat, omni furore deposito, retrocedens cum suis, k) Danubium pertransiuit.

CAPVT

commemorat: id enim, elato regis animo, prorsus aduersum fuisse videtur. Honori- fice nihilominus, venerandum antistitem excepisse, & liberaliter, quae petierat, expro- mere iussisse, recte, ex IORNANDE colligit SIGONIVS l. c. Ita enim ille: Qui mox, depo- sito exercitus furore, & rediens, qua venerat, id est, ultra Danubium, promissa pace, discessit. Fuit profecto Attila, perhumanus, & supplicibus exorabilis, cuius ingenium mite & tractabile, prolixè ad Cap. XII. not. r) descriptum est. Hinc etiam FRANCISCVS PHILEL- PHVS Epist. Volum. II. l. c. Quod Attilas cum audisset: non substitit modo, sed, aduenientem Pontificem reuerenter excepit, eumque dicentem perhumaniter audiit, & quod petierat, perbeni- gne concessit.

g) SIGONIVS l. c. Quibus tam verbis Pontifex, non solum optimus, sed etiam disertissimus, causam Italiae, urbis atque ecclesiae Romanae orauerit, ac quemadmodum regis barbari peccus, dicendo versarit, nemo prodidit antiquorum, neque ad ea ex ingenio consingenda, nobis verita- tem sestantibus, suppetit animus: cum haecenus nihil, nisi ex vetustis sumtum auctoribus, at- tulerimus. Lepide igitur, pro more suo, ANTON. BONFINIVS Dec. I. Lib. VII. qui elin- guibus Hunnorum Hungarorumque ducibus, subinde disertissimas consingit orationes, grauissimis refertum auctoramentis, Leonis Pontificis, ad Attilam sermonem, verbis prolixis recitat.

h) Pacem urbi & vniuersae Italiae, oratione grauissima, impetrauit ab Attila, antistes optimus. IORNANDES de Reb. Get. Cap. XLII. SIGEBERTVS Gembl. ad an. 454. HERMANVS CONTRACTVS ad an. 451. MARIANVS SCOTVS Lib. II. æt. 6. ad an. 453. annum pollicitus tri- butum, SIGONIVS Lib. XIII. ad an. 453. OLÁHVS in Attila Cap. XV. & praeterea cum por- tione regali opum, Honoriae, Valentiniani imp. sororis connubium, quod nisi tem- pore iusto praestitum fuerit: rex multo grauiorem, vniuersae Italiae interminabatur ca- lamitatem. IORNANDES l. c.

i) FRANCISCVS PHILELPHVS l. c. Petierat autem aliud nihil, praeter id unum, ne Padum traiceret. Considerauerat enim Pontifex sapientissimus, sibi atque Italiae satis fore, si ab homi- ne, sauitia efferato, atque praeda auido extorqueret: ne interius Christianos populos discerperet. Iam enim post incredibilem hominum, omne genus cadum, Aquileiam urbem nobilem ac vetu- stam, solo aquarat, & vniuersam ferme Venetiam diripuerat ac vastarat.

k) IORNANDES de Reb. Get. Cap. XLII. Qui mox deposito exercitus furore, & re- diens, qua venerat, id est, ultra Danubium, promissa pace discessit. Scilicet, in Scy- thiam, in qua sedes Attilae, apud Tisiam amnem, teste PRISCO RHETORE de Legat. p. 106. posita fuit. Ante vero Rauennam, solutis castris diuertisse, ac archipraefulem, Arianae foedatum improbitate, in captiuitatem traxisse, THYRÓTZIVS l. c. tacentibus reliquis scriptoribus, auctor est. Causa reditus in Pannoniam, non tam auctoritas, & persua- soria Romanorum antistitis oratio, quam, quod Hunnorum exercitus, fame, peste, mor- bo, cadibusque insuper ab Aetio attritus fuerat, a IORNANDE & HERMANO CONTRACTO ad an. 451. in collect. Canisii p. 463. adfertur. Neque vero, quo irruperat in Italiam, eodem domum reuerterat itinere. Noricum versus, castra mouit: ne per loca ruinis strata, agrosque, recenti adhuc igne fumantes, atque ab omni genere alimentorum inopes, exercitum praeda onustum reduceret. SIGONIVS l. c.

CAPVT

IN litteras autem a plerisque historicis *a)* relatum est, cum Attila a suis argueretur: quod vni sacerdoti inermi, tam potentissimus obedisset, cuncta quoque, quæ petierat, indulsisset; Attilam dixisse hunc sermonem: Vidi ad latus sacerdotis illius *b)* stantem virum miræ magnitudinis in veste candida, euaginato gladio, mihi mortem minitantem, nisi continuo, quæ peteret ipse, fecissem: vnde territus, feci. Igitur, Attilam, *c)* admirati milites vidisse, quem cum præsto essent ipsi, non viderant, numen recte arbitrati, fuisse, quo territus Attila, qui numquam antea terreri potuerat, obsequens pontifici fuisset, factum eius laudare: quippe *d)* cælesti infusione, præuisum.

CAPVT

a) PRISCUS Rhetor. de Legat. p. 64. verbis paucissimis, res gestas Attilæ in Italia refert. *Attilas, vastata Italia ad sua se retulit.* Nihil itaque de adstante, Leoni Pontifici, genio, vel ipse, vel IORNANDES retulit. SIGONIVS de occid. Imp. Lib. XIII. ad an. 453. rem hanc mirabilem, maiorum traditione auditam fuisse, adnotat. Eam profecto, nulli alii magis, quam Hungarorum referunt annales. THVRÓTZIVS inquam Chron. P. I. Cap. XXI. ANTON. BONFINIVS Dec. I. Lib. VII. RANZANVS l. ad. V. CALLIMACHVS in Attila, OLAHVS in Attila Cap. XV. cuius tamen INCHOFERVS in Annalibus Ecclesiast. ad an. 1451. seq. nullam, quod mirum est, mentionem facit.

b) SIGONIVS, vnius tantum habitu sacerdotali, a tergo adstantis, & forma augusta, atque canicie venerabili præditi, principis Apostolorum genii, meminit, quem THVRÓTZIVS veneranda canicie, aspectu seuerum, & manu frementem, dentibusque stridentem; CALLIMACHVS contra, forma iuuenili & humana specie augustum depingit. Duos, BONFINIVS cum RANZANO, numerat, & alterum quidem Petri, alterum autem Pauli, duorum Apostolorum genium fuisse, scribit. Vtrumque RANZANVS cum OLAHO, supra caput Leonis volentem, SIGONIVS vero cum reliquis, antistiti a tergo adstantem, conspectum fuisse referunt. Qua in re, levis inter historiographos controuersia, obseruatur.

c) Hac occasione, vulgo inter Hunnos sermo percrebuit: Attilæ ferociam, a duabus tandem feris fuisse perdomitam, Lupo in Gallia, & Leone in Italia, cum Lupum, Tricassium episcopum, & pontificem significare vellent Leonem, SIGONIVS. OLAHVS l. c.

d) Vetustam, de Iaddi summi pontificis occurso, quo ille, inflammatus ira, M. Alexandrum placuit, prælectisque Danielis vaticiniis, genti Iudaicæ conciliauit, Ebræorum traditionem, pia Historiographorum meditatione, ad interuentum Leonis M. adplicatum fuisse existimauerim. Ea de re, legi poterunt: IOSEPHVS Antiquit. Lib. II. Cap. VIII. EUSEBIUS in Chron. Augustus TORNIELIVS in Annalibus sacris & profanis, ad A. M. 3721. a. r. f. 241. 242. Ceterum, rem, de adstante Leoni Pontifici genio, in dubium vocat, piisque commentis accenset. Rudolphus ROTH in Attila, §. 44.

CAPVT XX.

Reuersus ergo de Italia iam fusæ, iam laceratæ, iam ad vltimum deductæ, partibus, Attila, *a)* in Pannoniam venit, &

a) IORNANDES de Reb. Get. Cap. XLIII. *Reuersus itaque Attila in sedes suas, quas PRISCUS Rhetor Excerpt. de Legat. p. 106. in regione Iazygum Metanastarum, SIGONIVS vero*

Lib

ingenti coacto exercitu, *b)* Alanos bello adgreditur. *c)* Alani autem tunc erant *d)* sub imperio Theodomi Ostrogothorum Regis, filii Triarii regis, Fratris autem Walamer, qui *e)* cum Theodorico eorum fratre, qui in bello, de quo supra mentio habita est, pugnante Etio Patritio, cum Gothis, quorum auxilio ab Romanis principibus missus fuerat contra Attilam, pugnans interemtus fuerat, pace in dies - vt Etius auctor fuerat, Gothorum regnum post multas varietates obtinuerat, ab interiori Scythia egressus, Alanorum Prouinciam occupauerat. Hic Theodomi, genuit *f)* Theodoricum Magnum, cognomine Walamer, qui post Ravennæ sedens, totam vsurpans possidebat Italiam *g)*

CAPVT

Lib. XIII. p. 130. in Scythia existisse scribunt. Annales contra Hungarorum, regiam Attilæ, communi nomine in Pannonia, & quidem Sicambriæ quærunt. Qua de re alibi in Prisco.

b) Reuersus ex Italia in Scythiam Attila, Martiano, orientis imperatori, bellum denuntiat: propterea, quod, promissum sibi a Theodosio tributum, minime soluebatur. PRISCUS Rhetor Legat. p. 64. IORNANDES de Reb. Get. Cap. XLIII. sed & nouam in Asiam & Africam expeditionem, animo suo agitalle eum, THVRÓTZIVS Chron. P. I. Cap. XXII. cum BONFINIO Dec. I. Lib. VII. & OLAHO in Attila Cap. XVI. auctor est. Mox, immutato consilio, in Alanos, Ligeris accolæ, si IORNANDI fides habenda est, arma conuertit. Relationem tamen hanc IORNANDIS in dubium vocant, BONFINIVS, CALLIMACHVS, OLAHVS.

c) Haud confundendi, cum Albanis Asiæ populis: a PLINIO & PTOLEMEO in Sarmatia Europæa, iuxta Tanaim fluium locantur. Eorum pars altera, aduenientibus Hunnis in Europam emigravit, atque iuxta Ligerim, cum Sangibano rege confedit. IORNANDES de Reb. Get. Cap. XXXVII. XLIII. altera, iugo Hunnorum in Sarmatia subiecta, auctore Alberto Vtjukio KOJALOWITSIO, in Hist. Lithuan. Dantisci 1650. 4. in Lituorum gentem transit.

d) Error Calani de Theodomiro, quem, cum Thorismundo rege Vestrogothorum confundit, supra ad Cap. VII. not. *i)* & *k)* Cap. X. not. *g)* obseruatus est. Neque vero Alani, vel Thorismundi, vel Theodomi & Valamiri, potestati suberant. Sangibanum enim iis imperauisse, eumque nullius imperio subiectum fuisse, ex IORNANDE de Reb. Get. Cap. XXXVII. elucescit. Thorismundus igitur, rex Vestrogothorum, Alanis fociis in auxilium venisse dicitur: vt fraudem Attilæ, artibus bellicis subuerteret. IORNANDES l. c. Cap. XLII.

e) Theodoricus, Thorismundi regis Vestrogothorum frater, perperam, cum Theodorico patre, qui in prælio Catalaunico occubuit, a Calano confunditur. Vid. IORNANDES de Reb. Get. Cap. XLIV.

f) Theodoricus M. seu Dietericus Veronensis, rex Ostrogothorum, qui e Pannonia in Italiam cum Ostrogothis emigravit, filius fuit, omnino, Theodomi regis Ostrogothorum, quem tamen CALANVS, Alanis imperauisse, cum Thorismundo permiscet, IORNANDES de Reb. Get.

g) Totum istud Caput saucium est, cui ex IORNANDE de Reb. Get. Cap. XLIII. & SIGONIO Lib. XIII. p. 330. hoc modo medebimur: Reuersus ergo de Italia prorsus confusa & laceratæ, atque etiam ad vltimum exitium deductæ partibus, Attila in Pannoniam venit, & ingenti coacto exercitu, Alanos bello adgreditur. Alani autem tunc erant sub imperio Theodomi regis Ostrogothorum, filii Triarii regis, fratris autem Walamer, qui cum Theodorico, eorum fratre, qui in bello, de quo supra mentio habita est, pugnante Etio Patritio, cum Gothis, quorum auxilio, a Romanis principibus missus con-

CAPVT XXI.

REx igitur *a*) Theodomir, collecto vndique Gothorum exercitu, aduersus Attilam perrexit in prælium. Inter quos varia fuere certamina & bella grauissima, in quibus nunc Attila inferior, nunc Theodomir, (vt se ostendant bellorum euentus) fuisse dicitur, vt scribit horum *b*) Iornandes historicus. Demum vt idem refert, in campis Catalaunicis vltimum factum est bellum, vbi paullo ante Etius Attilam, & fratrem eius Bledam, superauerat. In quo prælio, tanta *c*) multitudo exercitus Hunnorum occubuit, vt vix pauci cum Attila euadere potuissent. Theodomir vero Gothorum rex, victoriam assecutus, Hunnorum graui persecutione exercitum depopulans, de finibus Alanorum eiecit. Sic ergo, vt dicit *d*) Iordanis, Attila rex, multarum gentium dominus, vt antea orbi terrarum terror, inuisus, dum proditoris famam, qua aspersus fuerat, querit abiicere, (nam in prædictis campis, ob quondam Etio Patricio & exercitu Romanorum & Gothorum fuerat superatus) gemina tum est passus confusionis opprobrium. Nam inde recessit inglorius in Pannonias.

CAPVT

tra Attilam pugnans interemptus fuerat, *pacato in dies multos*, vt Etius auctor fuerat, Gothorum regnum, post multas varietates, obtinuerat. Igitur ab interiori Scythia & Pannonia, in qua tunc Hunni, cum diuersis subditis nationibus insidebant, egressus Attila, Alanorum prouinciam occupauerat.

a) Thorismundum scribit IORNANDES de Reb. Get. Cap. XLIII.

b) Solus IORNANDES de Reb. Get. Cap. XLIII. alterum, aduersus Alanos susceptum in Gallia bellum Attilæ recenset. SIGONIVS Lib. XIII. ad an. 453. p. 331. quod merito in dubio relinquunt, BONFINIVS Dec. I. Lib. VII. CALLIMACHVS in Attila, OLAVVS in Attila, Cap. XVI. eo, quod non solum CHRONICON Hungarorum apud Thurócium, verum reliqui etiam rerum Hungaricarum scriptores, tantam cladem, tantumque dedecus, illatum Attilæ, reticeant.

c) Nihil de clade IORNANDES: dum alterum in campis Catalaunicis commissum prælium recenset. Ita vero ille: *Sed Thorismundus rex Vesegothorum, fraudem Attilæ, non impari subtilitate persentient, ad Alanos tota subtilitate prius aduenit, ibique superuenientis iam Attilæ motibus, praparus occurrit, confertoque prælio, pene simili cum tenore, vt prius in Catalaunicis a spe remouit victoria, fugatumque a partibus suis, sine triumpho remittens, in sedes proprias, fugere compulit.* de Reb. Get. Cap. XLIII.

d) IORNANDES l. c. *Sic Attila famosus, & multarum victoriarum dominus, dum querit famam proditoris abiicere, & quod prius a Vesegothis pertulerat, abolere, geminatam sustinuit, ingloriusque recessit.*

CAPVT

CAPVT XXII.

ITaque reuersus Attila rex, modico postea tempore viuens, tali morbo defecit, *a*) vt apud Priscum *b*) Eutropiumque, & plures historicos in litteras relatum inuenio. *c*) Post innumeras siquidem vxores, quas ex more habere licuerat, *d*) formosissimam admodum nobilem iuuenem, *e*) Hildico nomine vxorem

a) Nihil de morte Attilæ apud PRISCVM in scriptis, quæ hodie exstant. Ex EVAGRIO tamen Hist. Eccles. Lib. I. cap. XVII. colligitur, Priscum in libris deperditis, huius rei mentionem quandam fecisse. Ita vero ille: *Isdem temporibus bellum illud, multorum sermone celebratum, ab Attila, Scytharum rege, excitatum est. Quod quidem Priscus Rhetor accurate simul ac diserte conscripsit, singulari elegantia nobis exponens, quomodo ille, aduersus orientalis & occidentalis imperii partes, expeditionem suscepit, quotque & quantas vrbes captas, sub ditionem suam redegerit, quibus denique rebus gestis ex hac luce migrauerit.* Idem elucefcit, ex IORNANDE de Rebus Get. Cap. XLIX. p. 142. Attila, vt Priscus historicus refert, extinctionis sua tempore, Hildico nomine sibi in matrimonium socians.

b) Eutropius Sophista Italus, vt cum vocat SVIDAS, voce Eutropius f. 912. ed. Cantabr. 1725. probe ab Eutropio presbytero, de quo GENNADIUS, in illustrium virorum Catalogo, discernendus, Breuiarium rerum Romanarum ab V. C. vsque ad Flauium Valentinem Augustum, cui & opus suum dicauit, stilo parum concinno, produxit. Compendio Eutropii, PAVLLVS DIACONVS, monitu Adilbergæ, Desiderii Longobardorum regis filiae, sua inserit, vt liquet, ex vndecim primis Historiæ miscellæ libris. Gerh. Ioan. VOSSIVS de Historicis Græcis. Ioh. Albert FABRICIVS Biblioth. Lat. Lib. III. cap. 9. §. 6. 7. Ea igitur, quæ de rebus Attilæ, in Additamentis Eutropii leguntur, DIACONO debentur.

c) Attilam, more gentis, complures habuisse vxores, IORNANDES de Reb. Get. Cap. XLIX. refert, quas nonnulli, e filiarum etiam numero, lectas fuisse, ex PRISCI Legat. p. 100. incerta opinione colligunt. Hinc vero, non tam thygateromiam, seu nuprias filiarum, quam polygamiam, quæ apud plerasque gentes in vlu fuerat, ingeniosissime elicit, Attilamque, pro insigni in gentem Hungaricam amore, a tam enormi & execrando flagitio, doctissime vindicat, illustris PIVS NICOLAVS GARRELLIVS, Archiater Cæsareus & Augustæ Biblioth. Vindob. Præfatus, in eruditissima, quam ad me, nuper admodum, de IUVENCO dedit, epistola. Quæ, vt CALANO præmitteretur, non minus, incredibile in promouendis studiis Hungaricis, illustris viri studium, quam singulare, de Iuenco, rebusque Hunnorum, argumentum, iure quasi suo imperauit. Ceterum, annæ nuptiæ agnatorum cognatorumque, si quas, lege Hunnica permissas fuisse, euinci potest, iuri naturæ conueniant, apud PRISCVM, loco suo, examinabitur. Eas, profecto, iure naturæ minime prohiberi nonnulli censent. conf. CHRIST. THOMASIVS Iurisprud. diuina Lib. III. Cap. II. §. 203. 221. Sed hac de re alibi in Prisco. His itaque, quas ante expeditionem Gallicam & Italicam, domi suæ aluit, vxoribus, Honoriam quoque, Valentiniani III. imp. sororem accenseri voluit, eo potissimum fine: vt cum ea opes ingentes, & imperium Romanum accipiat. PRISCVS RHETOR de Legat. p. 62. 63. Ea dum Valentiniani III. auaritia negatur: non solum imperium occidentale inuadit, PRISCVS l. c. TIRO PROSPER, apud Canisium, T. I. p. 173. verum grauiora etiam, redux ex Italia, Romanis minatur, IORNANDES de Reb. Get. Cap. XLII.

d) IORNANDES, & ex eo PAULLVS DIACONVS, valde decoram notat, vnde IUVENCVS, *opem formosissimam* fuisse colligit, forte propter formam corporis candidam, qualis sub celo Germanico, puellis contingit. qua, adustas solis ardore feminas Hunnicas, facile, sponsa Attilæ, superasse censebatur.

e) IORNANDI ex Prisco, Hildico dicitur. Eo nomine, & ANTON. BONF. Rer. Hung. Dec. I. Lib. VII. eam adpellat. Hildiconem vocant, CALLIMACHVS in Attila, & SIGONIVS de Occid. Decad. I. Monument. III.

M m

cid.

rem superinduxerat. In cuius nuptiis, f) cum in ipsius amore exardesceret, maxima gentium aulicarum exterarumque g) lætitia fuit. Ipse ergo conuiuio dissolutus, cum & interdum ludis plurimum intendisset, aliisque variis luxuriarum generibus, quæ hominum mentes oblectant; dum nocte adueniente, cubiculum, in quo puella virgo nobilis Hildico se posuerat, solus intrasset

b) vino

cid. Imp. Lib. XIII. p. 332. *Hyldegundam*, AVENTINVS de Reb. Boiorum Lib. II. f. 237. edit. Basil. 1580. Annales Hungarorum apud THVRÓTZIYM Chron. P. I. cap. 22. & OLAHVS in Attila cap. XVI. *Mykoltbam*; RITIVS vero de Rebus Hungariæ Lib. II. f. 234. MILZOTHAM nominant, quam PAVLLVS DIACONVS in Continuat. Eutropii Lib. XV. p. 386. edit. Amstel. 1625. in 12. *indicto nomine* exprimit, & CHRONICORVM Alexandrinum Olymp. CCCVII. p. 737. *pellicem Hunnam* vocat. Eam, regis Baltharianorum fuisse filiam, nescio, unde acceptum tradidere Annales Hung. apud THVRÓTZIYM, quos etiam sequuntur, ANTON. BONFINIVS, OLAHVS, RITIVS. Rectius certe AVENTINVS l. c. eam, Hericci reguli Francorum filiam nominat. Eius crediderim Errici, cuius pater Sigebertus, in demigratione Francorum, regulus, cum vndecim proceribus, electus fuerat, AVENTINVS Lib. II. p. 238. f) IORNANDES, non amore, sed magna hilaritate, resolutum fuisse Attilam, reliquit. Nulla profecto, vel veneris, vel intemperantiæ indicia, die hoc, in Attila observantur: quidquid de utroque, Annales Hungarorum, referant crimine. Hunc enim in modum THVRÓTZIYM Chron. P. I. cap. XXII. *Mulier*, inquit, illa ad latus ipsius iacens, de somno enigilans, dum in dominum suum amplexibus uti voluisset: corpus exanime, rigidum pariter & infrigidatum tangendo, persensit. Et BONFINIVS Dec. I. Lib. VII. Comparatis pro regis dignitate nuptiis, per omnem intemperantiæ licentiam, in coniugali conuiuio sibi indulsit, Baccho ac Venere, corpus ita ea nocte confecit: ut inter dormiendum, supino corpore, profluio sanguinis, e naribus, continuo suffocatus interierit. Vtrumque repugnat integerrimis, grauissimisque Attilæ moribus, quos PRISCVS Rhetor. Excerpt. Legat. p. 129. potissimum in conuiuio admiratur.

g) Quo ritu nuptiæ Hunnorum peractæ fuerint, nihil hac de re adnotatum reperimus. Quando autem Hunni, omnia a re diuina occipiebant: verisimile est, Haruspices quoque, cumprimis in nuptiis regiis, extra victimarum inspexisse, ex iisque, de felici & infelici matrimonio, prædictiones accepisse; id, quod, apud Hunnos, in omni re ardua, frequentatum fuisse, ex IORNANDE colligitur. Superstitionis huius, haud exilia, hodie num super sunt, in gente Hungarica, vestigia. Die enim connubio Sacra, apud rudiores, non minus sponsa, ritu superstizioso, aduersus quasvis incantationes magicas præmunitur: verum, diuersa etiam, ex rebus actionibusque diuersis, de futura matrimonii conditione, omnia capiuntur. Haruspicinam, conuiuium, & istud, ludi Circenses, excipere. Conuiuia Attilæ, pro more gentis, opipare instruebantur. Nihil enim, quod vel ad luxum, vel ad magnificentiam pertinere videtur, prætermittitur. Percula, aureis argenteisque vasis, diuersis vicibus, triclinio inferebantur, concertantesque inter se poculis conuiuiæ, ad seram usque noctem, luxuriosius epulabantur. Sublatis epulis, victoriæ primum, virtutesque Hunnorum bellicæ, lætis carminibus, ab incantoribus recitabantur. Post cantus & carmina, Histriones & Mimi prodibant, qui, vel arguta & ingeniosa, vel absurda & prodigiosa dictione, persusos lætitia conuiuias, in risum & cachinnos prouocabant. PRISCVS, Excerpt. de Legat. p. 126. 127. 128. 129. Nihil hic, quod mirare de choreis, nihil de comotationibus, & intemperantia. Ceterum, ludi Circenses, vel ante cænam peragebantur, vel, in diem sequentem, sin exiguum temporis spatium supererat, transmittuntur. Præcipua eorum genera fuerunt: *Cursus*, pugna equestris, *hastiludium*, & *sagittatio in hyppodromo*, quorum priora duo, cum Romanis communia, vid. ROSINVS Antiquit. Rom. Lib. V. cap. XI. posteriora, Scythiis potissimum propria fuere. Currebant autem equis, usque ad pernicitatem leues, MARCELLINVS Lib. XXXI. c. 2. colludebantque, partim circumequitando, partim excurrando, & opportune recedendo.

b) vino repletus & cibis, lassitudine, quantam numquam antea contraxerat, dissolutus somno, ut & sic pressis naturaliter euenit, ingrauius se super cubiculum supinus, ut erat, iniecit, & ore aperto graui somno oppressus accubuit. Repente igitur laborante onerolitate naturæ, exundans eius sanguis de naribus, qui sæpe solitus erat effluere, in os iacentis defluens copiosius, non sui iam compote corpore, obstruso vitali spiritu, iacentem regem supinum e vestigio præfocauit. Igitur, taliter i) suffocatus,

cedendo. ZOSIMVS Lib. IV. p. m. 747. Subinde, pugna equestris instituebatur, qua, vel fugientes, ab insectatoribus, recta effuso cursu, vel insectatores, a fugientibus, ex aduerso, maximo impetu oppugnabantur. Hac arte pugnandi exercitati, cum hoste quoque, pro sua consuetudine dimicabant. AGATHIAS Lib. V. Cum pugna equestris, *hastiludium* & *sagittatio*, quibus Hunni cumprimis excellebant, coniungebatur. Erant sane, Hunni, optimi in equo sagittarii, qui inter equitandum, etiam peritissime iaculabantur. PROCOPIVS Lib. II. Gothic. conf. PRODROMVS Hungariæ Lib. II. Sect. I. Cap. I. §. 17. sequi. Vestigium vetusti huius ritus, hodiernum, inter Hungaros, in nuptiis obseruare est. Aduentante enim sponso, delecta equitum turma, adpenso victoriæ præmio, in spatiosum effunditur campum, diuisaque in duas sponsi sponsæque factiones, velocissima, pro consuetudine gentis, pernicitate, edito cursu indicio, scopum versus prouehitur. Qui primus, absoluto curriculo, metam contingit, victor, reportato præmio, pronuntiatur. quæ res, haud leuem, sponso, gloriam conciliat: quodsi factio eius, quæ summa contentione, cum factione sponsæ, de laude præmioque contendere solet, victoriam reportauerit.

b) Non tam vino, ciboque grauatus; erat namque frugalis, PRISCVS Rhetor. Excerpt. Legat. p. 129. quam effusa lætitia, teste IORNANDE defatigatus, lassata somno membra, in thalamum coniecit. Recte proinde FRANCISCVS FORIS OTROKÓCSI Orig. Hung. P. I. cap. 4. §. 19. incerta ea esse censet, quæ, de temulentia temperantissimi principis, inuidia Chronographorum tradita sunt.

i) Auctor, IORNANDEM Scriptorem, sane Hunnis iniquum sequitur. Ita vero ille in REB. GET. Cap. XLIX. de morte Attilæ eiusque in nuptiis magna hilaritate resolutus, vino somnoque grauatus, resupinus iacebat, redundansque sanguis, qui ei solite de naribus effluebat, dum consuetis meatibus impeditur, itinere ferali faucibus illapsus eum extinxit. Eadem PAVLLVS DIACONVS Continuat. Eutropii Lib. XV. recenset. ob cuius nuptias, profusa conuiuia, exercebat, dum, tantum vini, quantum nunquam antea, insimul bibisset, cum supinus quiesceret, eruptione sanguinis, qui ei de naribus solitus erat effluere, suffocatus & extinctus est. Ex IORNANDE, Gothicæ, hoc est, dubiæ fidei scriptore, sua depromere CHRONOGRAPHI Hungarorum, qui mortem Attilæ, communi sententia, turpissimo temulentiae vitio, ascribunt. Tantum vero abest, ut princeps temperantissimus, in quo frugalitatis virtus, cumprimis eminebat, intemperantiæ & ebrietatis argui possit: ut potius crimen hoc, a cæna regia conuiuiisque prorsus ei, lauerit; id, quod, ex PRISCO ad notam f.) demonstratum est. Prognatam igitur e linore Iornandis, de morte Attilæ sententiam, prorsus reiicimus, sed, ne MARCELLINI quidem Comitæ Illyricani relationem, adprobamus. Refert ille in Chronic. Indict. VII. Attilam iussu Aetii a muliere cultro confossum. Attila rex Hunnorum, Aetii hortatu, noctu, Prouincia mulieris manu cultroque, confoditur. Quod, quia dubium esse auctori videtur, Sanguinis reiectione necatum, ex aliorum traditione adiicit. At vero, quodsi mulier, proterua temeritate, tantum principem enecare ausa fuisset: non ferro, palam, sed veneno, clam, impiam destinationem, perfecisset, quod Franc. FORIS OTROKÓCSI. Orig. Hung. P. I. Cap. IV. §. 19. callidissime coniecit. Puellam, nihilominus, de nece Attilæ suspectam, primo impetu fuisse, auctor CHRONICI Alexandrini, Olymp. CCCVII. p. 737. edit. Monach. 1624. in 8. notauit. Reiecto

tus, in bellis gloriosissimus, & potentissimus Hunnorum rex Attila, diuersarum gentium, victor occubuit. *k*) cui ebria impudentia, pudendum finem dedit.

CAPVT

itaque turpissimo, quod per temulentiam, acceleratum censent nonnulli, mortis genere *hamorrhagia narium*, quam somno sepultus princeps, minime senserat, extinctum fuisse Attilam, facile IORNANDI concesserimus. Laborabat enim Attila sæpius, reiectione cruoris, cumprimis vero, ubi sanguis, motu vel adfectu vehementiore, in profluvium concitatus fuerat; id, quod IORNANDES, atque ex traditione eius, Paullus DIACONVS & CALANVS obseruauerunt. Nobiscum sentit CHRONICON ALEXANDRINVM, nullam temulentiam causam adducens: *Attila sanguine, ex naribus prorumpente extinctus est, nocturne cum pellice Hunna, quæ puella de nece suspecta fuit, dormiens, in tabernaculum delatus est.* Et MARCELLINVS comes, ex mente aliorum: *Quidam, sanguinis reiectione cum necatum, perhibent: Quoniam vero, subito rebus humanis, teste Paulo Diacono. Hist. Miscellæ Lib. XV. excessit: SIGEBERTVS Gemblacensis ad an. 455. apoplexia extinctum reliquit. Ceterum, iusto DEL iudicio, mortem Attilæ accidisse, vltro OTTONI Frisingensi, Chronic. Lib. IV. Cap. XXVIII. f. 96. largimur: ut qui, semper humanum sanguinem sitiuerat; proprio quoque sanguine, suffocatus interiret.* Quod dum, euidetibus probari potest testimoniis, nescio, quam ob rem, OTROKÓCSIVS l. c. ex funebri quadam cantilena, expunctum velit: *óró-mének első napján meg fuladott vala*, id est: die primo sui genialis gaudii suffocatus fuit.

k) Verba sunt IORNANDIS l. c. Ita, glorioso per bella regi, temulentia, pudendum exitum dedit. Vindicatam ex PRISCO a temulentia crimine, subitam Attilæ mortem vide not. h. i.

CAPVT XXIII.

Puella autem, quæ timens valde, *a*) ab vna parte cubiculi latebat, expectans regis imperium, dum diu sustinisset, neque a rege sensim ad oblectamentum aliquod vocaretur: verecunda tamen ad cubiculi partem, qua se rex iniecerat, pedetentim accessit, & ut vidit eum mortuum iacere ore aperto, & a decursu e naribus sanguine, ingemuit, mouens tamen & quatiens persape, si vel grauiter obdormiscens, excitari potuisset. Sed quid? frustra tentabatur, immobile iam & exanimatum corpus, perpetuoque somno traditum, excitari non poterat. *b*) Sequenti sane die, elapsa tamen magna diei parte, ministri regis admirati, quod

a) Dissentiant a PRISCO, quem IORNANDES & CALANVS sequuntur, Annales Hungarorum. Iis enim, absque omni veterum auctoritate, adnotatum est, sponsam in thalamo regis cubauisse, Attilamque, confecto Baccho ac Venere corpore, mortem turpissimam opetiuisse. vid. THYRÓTZIVS Chron. P. I. Cap. XXII. BONFINIVS Dec. I. Lib. VII. Hæc vero ex CHRONICO Alexandrino deprompta esse videntur: *Attila, sanguine ex naribus prorumpente, extinctus est, nocturne, cum pellice Hunna, quæ puella de nece eius suspecta fuit, dormiens, in tabernaculum delatus est.* Olymp. CCCVII. p. m. 737. Nihil horum apud IORNANDEM: neque enim rex, post diuinam corporis defatigationem, aliud, quam quietem nocturnam quæsiuit.

b) Hæc, cum relatione IORNANDIS conueniunt. Sequenti vero, ait ille, luce, quum magna pars diei fuisset exempta, ministri regii, triste aliquid suspicantes, post clamores maximos, fores

quod non aperiretur cubiculum, validis ad vltimum clamoribus vociferare cœperunt, & cum neque vlla vox aut sonus ederetur, vehementius admirati, ostiis infractis intrauere cubiculum, & eleuata cortina, viderunt regem Attilam supinum ore aperto iacentem, inundatione sanguinis, qui de naribus effluens, os eius intrauerat interemtum: *c*) Puellam quoque iuxta cubiculum sedentem, demisso vultu, sub velamine lacrymantem. Tunc ministri, vocatis omnibus proceribus, & exercitus *d*) principibus, ostenderunt eis, Attilæ, sine vulnere, decursu sanguinis præfocati corpus. Illi ergo, ut est mos Hunnorum, *e*) crinium parte truncata,

fores effringunt. de Reb. Get. Cap. XLIX. Cum Iornande, SIGONIVS de Occid. Imp. Lib. XIII. ad an. 454. p. 332. aliique Chronographi sentiunt. Annales contra Hungarorum, ea nocte, qua extinctus est, experrectam mulierem, fatum regis, elato luctu, promulgauisse, & cubicularios, succensis lucernis, exsangue corpus reperiisse, memoriæ prodidere. THYRÓTZIVS Chron. P. I. cap. XXII. BONFINIVS Dec. I. Lib. VII. OLAHVS in Attila Cap. XVI. Hæc vero, ex CHRONICO Alexandrino profluxere: ea namque nocte, qua extinctus est, in tabernaculum delatum fuisse, ibidem connotatum legitur.

e) Hunc in modum IORNANDES quoque l. c.: inueniuntque Attilæ sine vulnere necem, sanguinis effusione peractam, puellamque demisso vultu, sub velamine lacrymantem. Mos hic feminarum, mortuos in gente Hunnica lugendi, cum consuetudine conuenit. Persica, quod, e luctu desentis Alexandri M. mortem Sisygambis, apud CVRTIVM Lib. X. Cap. V. p. 784. edit. Lugd. 1724. si qua ei antiquitatis auctoritas, concedenda est, luculenter est cognoscere. Abscissa ergo veste, qua induta erat, lugubrem sumit, laceratisque crinibus, humi corpus abiecit. Adsidebat ei altera ex neptibus, nuper amissum Hephastionem, cui nupseras lugens. Ad vltimum, dolori succumbit, obvolutoque capite, accidentes genibus suis, neptem nepotemque auersata, cibo pariter abstinuit & luce. En viuam luctus Hungarici imaginem! qua hodiernum, in illustribus Hungarorum feminis, conspiciere est. Lugent eæ mortuos, obvoluto capite, amarissime, indutaque veste squalida, lucē ciboque abstinent, pariter, neque, nisi transacto anno, pristinam induunt faciem. Vestis iis est, stola flammeumque cannabeum. Vtraque squalida, & natio induta colore: neque enim matronæ pullatæ, vestem mundant, neque consuetum induunt ornatum, uti recordatæ squaloris, tanto acerbius lugeant.

d) Præter Attilæ filios, Hunnorumque principes, præsto erant, Theodemir, Walemir, Vuidemir, Ostrogothorum; Thorismundus item, Gepidarum reguli. Ut reliquos, diuersarum gentium, quæ Hunnis suberant, quæue in eorum castris militabant, dynastas præteream.

e) Morem reges lugendi mortuos, a Scythiis, ad Hunnos transisse crediderim: Expressit eum HERODOTVS Lib. IV. f. 244. ed. Lugd. 1716. f. Quod (cadaver regium) qui excipiant, eadem agunt, quæ regii Scythæ: aurem decidunt, crinem circumdant, brachia circumcidunt, frontem nasumque consauciant, sinistram manum sagittis trahunt. Comas in luctu radere, apud Persas pariter, in more fuit positum. Qua de re CVRTIVS Lib. X. Cap. V. p. 783. BRISSEONVS de regno Persico Lib. III. In sacris quoque litteris, eius moris vestigia prostant. Jobi I. 20. Esaia XV. 5. confer luctum ob mortem Germanici, in SVETON. Calig. V. 3. p. 519. Communis hic est mos Barbarorum. In graui enim luctu, viri, barbam ponebant. Hæc est causa, cur Priamus, in illa calamitatum & malorum Illiade, faciem cute tenus rasam habuisse, legitur. Sed & feminae, præter naturæ legem, capita radebant. Hinc EVRIIP. Alcestd. n. 426. Iubeo communem esse luctum viri mulieris, casarie rasa, & nigra veste. Et ACCIVS Amphit. ap. Non XI. 850.

Decad. I. Monument. III.

N n

Sed,

cata, faciem regis *f*) profundis repleuere vulneribus, & se lanceolis *g*) & phlebotomiis concidentibus, vulnera, quæ regio cadaueri intulerant, *b*) repleuerunt, ut præliator & tantus rex, non femineis lachrymis, sed virili sanguine lugeretur.

CAPVT

*Sed, quenam hæc est
Mulier, funesta veste, tonsu lugubri.*

Vid. MEVS de Fun. C. XLVI. KIRCHMAN. de Fun. Rom. XI. 13. 14. Hunni, quandoquidem teste MARCELLINO Lib. XXXI. c. 2. imberbes fuerant, neque alii, præterquam reges & procures, barbam nutriebant, vid. ad Cap. XII. bb. cæsariem, in communi luctu rasisse, saltem comas vellere solitos fuisse, existimauimus. Id enim, obseruante BARTHO Animaduers. Lib. XXI. c. XI. f. 1042. haud leue fuit luctus indicium, quod, & MARTIALIS Lib. V. Epigr. 39. notauit.

*Pietasque pulsans, pariter, & comam vellere,
Deflere non te vernula pudet mortem.*

Hunni, profecto, perinde, ac Hungari, caput barbamque, more Scythico demebant; id, quod e ritu Scythici impio, ad quem Hungari, sub Andrea I. prolapsi sunt, THYRÓTZ. Chron. P. II. Cap. XXXIX, quemue, regnante Ladislao IV, a Cumanis acceperant, Comes de REVA. Cent. III. f. 18. liquido elucet. Comas igitur barbasque prolixas, non prius, quam ubi ad Christum conuersi sunt, ad exemplum Europæorum, promittebant. Resecabantur eæ, more Scythico, neque, nisi ad significandam luctus funebri acerbiter, promittebantur. BONFIN. Dec. II. Lib. IV. Quæ res, adeo in consuetudinem, lapsu temporis abiit: ut etiam SIGISMUNDVS, ad promerendam Vngarorum gratiam, barbam in deliciis nutriuere, & gestauerit. BONFINVS Dec. III. Lib. III. f. m. 292. Ceterum, coma capitis, semper, inter Hunnorum feminas, in honore fuit. Eam itaque, a feminis, in communi dolore, non tam rasam, quam effusam existimauerim: erinium enim solutio, haud exilis est, adnotante BARTHO Lib. XLVI. cap. XV. luctus significatio.

f) Nihil de inscriptis faciei regis vulneribus, apud IORNANDEM ceterosque Chronographos occurrit. Idcirco, crediderim, regio cadaueri, addit CALANVS vulnera: ne inter arma natus educatusque, & in armis versatus princeps, sine vulnere occubuisse, a suis iudicaretur.

g) Hunni grauiorem tristitiam significaturi, informes facies, canis turpauere vulneribus: ut præliator eximius, non femineis lamentationibus & lacrymis, sed sanguine lugeretur virili. IORNAND. de Reb. Get. Cap. XLIX. Ritu hunc lugendi mortuos, vetustum fuisse, in Asia, ex LEVITIC. XIX. 28. liquido constat: Neque casuram, pro vilo mortuo inditote carni vestra, & inscriptionem stigmati, ne imponite vobis, quem, inter Scythas etiam, vsu receptum fuisse, ex HERODOTO, nota e. expositum est. Adhibebatur vero, non solum in luctu funebri, verum, in concilianda etiam idolorum clementia. Hoc igitur modo, prouocaturi, opem idolorum, Baalitæ, incidebant se, ritu suo, cultis & lanceolis. I. Reg. XVIII. 28. Fuerant vero cadauerosæ facies, apud Hunnos, non minus luctus & ærumnarum species, id, quod BARTHVS Aduersar. Lib. XXIII. Cap. XV. f. 1141. ex TERENT. Act. III. Scen. IV. de aliis etiam gentibus obseruat; verum, signum etiam virtutis bellicæ. Qua de causa ii, genas infantum, ab ipsis nascendi primitiis, ferro sulcabant. AMMIAN. Marcellin. Lib. XXXI. c. 2.

b) Mancus est hoc loco IUVENCVS, hunc in modum, ex Iornande supplendus: vulnere, quæ regio cadaueri intulerant, sanguine repleuerunt: scilicet, ut præliator eximius non femineis lamentationibus & lacrymis, sed sanguine lugeretur virili. IORNANDES de Rebus Get. Cap. XLIX.

CAPVT

CAPVT XXIV.

Statim ergo in mediis *a*) campis, pretiosa *b*) tetendere tentoria, & pallia, auro texta gemmataque, in medio campo, statuerunt. In quibus cadauer regis, *c*) more regio indutum, *d*) in-

a) Non in Sicambriæ campis, veluti annales Hungarorum, incerta referunt traditione; verum in regione Iazygum Metanastarum, in qua regia Hunnorum, a PRISCO de Legat. p. 106. describitur, & mortuum & sepultum Attilam, certum est. Hoc enim ille loco, sedem regni posuerat, quam in Pannoniam, ubi hodie Buda iacet, translata fuisse, nullius compertum est auctoritate. Etiam si vero Buda, iussu Attilæ regis, id, quod CHRONICON Hungarorum notauit, condita fuerit: inhabitatam tamen ab eo, vel propterea negauerim, quod, urbem fraterno adpellatam nomine, inuisam habuerit. Cum Hungarorum Chronographis, AVENTINVS Annalibus Boior. Lib. II. f. 167. sentit, Cantatur, inquit, apud nos antiquis carminibus, Sicambria, quam nos Ophen; Vgri Budam vocare solent, Attilam habitauisse & opetiisse: quod tamen, dum in dubio relictum esse videtur, recte nonnulli, Attilam, intermissa Budæ mentione, in sedibus suis, extinctum, connotauere. TYRO Prosper Chron. in Lect. Canisii T. I. p. 173. HERMANNVS Contractus ad an. 452.

b) Videre hinc est funeris magnificentiam, quam Hunni, in efferendis regum cadaueribus, seu Scytharum ritu, seu aliarum gentium exemplo, adhibebant. Neque enim splendor, quem Scythæ, in regum vsurpauere funere, vel Græcorum magnificentia, quam Alexander, in Hephæstionis sepultura, Babylone expressit. PLUTARCH. in Alex. XXXVII. f. 332. edit. Paris. 1558. vel Romanorum fastui, qui ex Neronis funere, apud SVETONIUM Ner. Cap. L. n. 1. elucet, vilo modo cedere potest. Præterquam enim, quod cadauer regium, ad Gerrhos vsque, amplissimo, inter administrorum militumque cohortes, efferebatur funere: pretiosis etiam indumentis, & præterea, aurea argenteaque contegebatur suppellestile. HERODOT. Lib. IV. f. 243. sequi Scytharum ritu, Hunni quoque, auratas gemmatasque stragulas, in mediis campis, & intra tentoria sericea. IORNAND. de Reb. Get. Cap. XLIX. p. 144. regio Attilæ cadaueri, subternere haud dubitauerunt, siue, ut regis magnificentia indicaretur, siue, ut diuini, tanto heroi, honores exhiberentur. Hoc namque modo, gentes, defunctorum corpora, qua deos honorabant. LACTANTIUS II. 4. iisque immortalitatis semen inesse, tacite innuebant. quam rationem, cur plerique mortales, studiosi sepeliendorum corporum fuerint, SCALIGER, vii summi ingenii, summæque doctrinæ. Poet. Libr. III. cap. 20. ad signauit. Hinc vero colligi potest, Hunnos, Scytharum ritu, curam magnifice sepeliendorum corporum adhibuisse: tamen plerique mortales, leuem sepulturam, magnificæ, anteferre consueverint. Sic Cyrus apud XENOPHONTEM, Pædia III. sufficere ait, si terra, tegantur mortui. Et LVCIANVS, plurimis locis, sollicitam cadauerum curam, ironiis irridet, sarcasmis lacerat, rationibus & argumentis confodit, sicut & SENECA. Epist. XCII. & STOBÆVS XXXIIX. Sermon. hæc omnia, quæ inuitato sumtu, in funere adparantur, luculenta contemnunt gravitate.

c) Mos hic, e prisco Scytharum ritu profluxit, qui exentratum, habituque regio ornatum corpus regium, ritu solemniter efferebant. HERODOT. Lib. IV. f. 244. Mirum, quod in funere Attilæ nulla, vel exentrationis, vel condimenti fiat mentio. Quando enim Scythæ, dissecto, ritu Ægyptiaco, cadauere, interanea eximebant eiciebantque, reliquum vero corpus iam quodammodo depuratum, abiectis, quæ maxime feculenta sunt, condimentis curabant, atque silere contulo, & thymiamate, apique semine & anisi, infurciebant. HERODOT. l. c. non possum non in eam induci sententiam; quin, idem moribus quoque Hunnorum vsitatum fuisse, adfirmem. Depuratum hoc modo ablutumque cadauer, veste ferali amiciebatur, quam ego, non Græcorum Romanorumque consuetudine, albam, de qua HOMERVS Illiad. XVIII. v. 353. & SVETON. in Neron. cap. 2. n. 1. verum, rubram & puniceam fuisse, arbitror. Hæc namque militaris esse censetur, quali

d) inaurato feretro positum e) extulerunt. Mox igitur nobilissimi milites, f) in modum Circensium, feretrum ambientes, hos funereos

& Spartani, defunctos indui volebant. vid. *ÆLIANVS* Var. Hist. Lib. VI. c. 6. Ceterum, feralem regum vestem, auro intertextam, esse oportuit, cum adsignificandam regii funeris magnificentiam, tum, ad immortalitatem, quam Scytharum sapientes, defunctorum tribuebant animis, indigitandam. Quæ consuetudo, inter Romanos non fuit inuitata, quod ex *SVETONIO* l. c. & *HIERONYMO* in vita *Paullæ*, elucet; quin, ab Hunnis, ad Hungaros etiam translatus fuisse, ex ferali *Caroli I.* amictu, apud *THYRÓTZIVM* Chron. P. II. cap. XCIX. luculenter patet. Hunc vero, ille, feralis in corpore regio amictus imaginem, sistit: Tandem die sequenti, ob præceptum dictæ dominæ reginæ, Archiepiscopis, Episcopis, Prælati, Baronibus, Præbyteris, Fratribus, Clericis omnibus, simul conuenientibus, & lachrymabiliter processive pergentibus, ad dictum castrum deuenitur. Vbi pretiosissimum caput eius, iuxta decentiam regni sui, honoris corona aurea, corpusque ipsius splendidissimum, tunica scarlatina, ac etiam caligis salutaribus gemmis pretiosissimis contextis, & desuper calcaria aurea, pulcherrimis pedibus sua excellentia annectendo induentes.

d) Feretrum, cui defuncti Scytharum reges imponebantur, erat *plaustrum*. Huic enim impositum cadauer regum, ad *Gerrhos* ferebatur. Eius loco, quod in *Gerrhis* adhibuit fuerat, hunc in modum depingit, *HERODOTVS* Lib. IV. f. 244. Quem, postquam in locutis posuerunt super torum, mucronibus, hinc atque hinc defixis, desuper ligna extendunt, ac deinde palliis contegunt.

e) Non Scythico, sed Romano ritu, elatus fuisse videtur *Attila*. Apud Scythas namque, depuratum, plaustroque impositum regum cadauer, ad diuersas, quibus imperitabant, ferebatur gentes, non sine insigni optimatum, qui funus comitabantur, frequentia. quod per diuersas circumlatum regiones, in *Gerrhis*, qui extremam Scythiæ partem inhabitabant, in regum deponatur sepulchris. *HERODOTVS* Lib. IV. f. 244. Alii contra ea Scythæ, quum decesserunt, a proximis in plaustro collocati, per amicorum circumferebantur tuguria, qui defunctorum excipientes cadauera, transactis quadraginta diebus, terræ mandabant. *RHODIGINVS* Lect. Ant. Lib. XVII. cap. 21. At vero *Attila*, e regia, in campum, ritu Romano, in lectica, pretiosis stragulis strata, a viris summis elatus, in eum primum locum deferrebat, in quo, & castra facere, & publicas instituere consueuerat consultationes: uti res eius præclare gestæ, funebri carmine, a lectissimis equitum, laudarentur. *IORNANDES* de Reb. Get. cap. XLIX. Pompam funebrem, qua *Attila* rex efferebatur, spectaculum admirandum & sollemniter exhibitum, adpellat. Comitabantur namque funus, præter Hunnorum proceres, fortissimi subiectarum gentium reguli, cum delecto, e diuersis populis equitatu, præeuntibus, qui natiuiam canebant, siticinibus. In pompa funebri, ferebantur maiestatis regni insignia, spolia hostium, & similia. Sequebantur filii, propinqui, alique Hunnorum heroes, & aulæ administrati, habitu lugentium, hoc est: ornamentis positis, capillo raso, conscisso vultu, in veste pulla, siue atra.

f) Talem decursionem *LIRIVS* in *Tacit. Annal.* II. n. 29. explicat. Ludorum namque Circensium, qui a circo *Tarquini* nomen acceperunt, sex potissimum fuerant generat: cursus, lucta seu certamen gymnicum, ludus *Troia*, venatio, pugna equestris & pedestris, & denique *naumachia*. Præcipue tamen Circensium adpellatio, hypodromiis id est equorum cursibus, adhæsit. *ROSINVS* Antiquit. Lib. V. Cap. II. quales *PAVSANIAS*, in *Azani* filii *Arcadis*, & *IORNANDES* de Reb. Get. Cap. XLIX. in *Attilæ* exequiis, adhibitos fuisse, notauerunt. De tota, inquit iste, gente Hunnorum electissimi equites, in eo loco, quo erat positus in modum Circensium cursibus ambientes, facta eius cantu funereo, tali ordine, referebant: nisi decursionis nomine, agona, certamen cruentum, quale in monumento *Mausoli*, quod diis manibus ab *Artemisia* regina dictum fuerat, *AVL. GELLIVS* Noct. Att. Lib. X. cap. 18. commemorat, intelligi velis. Scythæ namque, non minus, quam Hunni, in honorem demortui, siue placandis defuncti manibus, siue alia de causa, lectissimos quosque ministrorum contrucidare solebant. *HERODOTVS* Lib. IV. f. 244. *IORNAND.* de Reb. Get. Cap. XLIX. pag. 145. 146.

g) Voce

neros versus g) decantabant: Præcipuus Hunnorum rex *Attila*, b) patre

g) Voce tibiisque cantare, apud Hunnos Hungarosque, in laude fuit positum. Pueri namque & puellæ, inde ab infantia, hymnos & Pœanes, præscriptis cantare numeris, discabant; & non minus viri, in castris, aulis principum, vitæque rustica, quam feminæ, virginesque in lanificiis, diuersa occinere carmina consueuerant. Ita apud *PRISCVM* de Legat. p. 128. in conuiuio *Attilæ*, adueniente vespere, sublati epulis, duo viri *Scythæ*, coram *Attila* prodierunt, & versus a se factos, quibus eius victorias & bellicas virtutes canebant, recitarunt. Quinimo, puellæ etiam *Scythicæ*, redeunti ab expeditione, *Attilæ* regi, in vico quopiam, tamquam *Syrenes* *Scythicæ*, obuiam prodibant, sub linteis tenuibus & candidis, & dum iter pergerent, odas & cantilenas *Scythicas* canebant. *PRISCVS* l. c. p. 107. Quæ consuetudo, non domi solum, verum in castris etiam, a militibus sedulo obseruabatur. Hinc septem Hungarorum duces, teste *THYRÓTZIO* Chron. Part. 2. Cap. 9. de se ipsis cantilenas fecerunt, inter se decantari, ob plausum secularem, & diuulgationem sui nominis. Mos hic diuersa occinendi carmina, in gentem transiit Hungarorum, apud quos, nostra etiam ætate, plerumque, non inter plebeios solum, verum, inter quosdam etiam viros illustres, bellicque duces clarissimos, res fortissimorum virorum præclare gestæ, vetusta consuetudine, partim voce, partim tibia decantari solent. quod, & *GALEOTVS MARTIVS*, in aula *MATTHIÆ* *Coruini* obseruauit. Semper enim, inquit ille, in eius conuiuio disputatur, aut sermo, de re honesta, aut iucunda habetur, aut carmen cantatur. Sunt enim ibi musici & cytharædi, qui fortium gesta, in lingua patria, ad mensam in lyra decantant. & Cap. XXXI. Semper enim in eius domo, aut oratur, aut studetur, aut carmen cantatur ad lyram; & *AVGERIVS* *MVSBEQVIVS* Epist. III. inter plebeie conditionis homines, militesque notauit. Occurrebat, inquit, modo horridus aliquis, a finibus Hungaricis, cum suis gregalibus, miles, qui stibili in chelyde, mastum quiddam, tristis ipse ululabat verius, quam cantabat. Pronuntiabantur autem hæ cantiones, voce magis, quam chelyde, vel tibia, a phonaecis & hilarodis, cum quibus choraulæ interdum concinebant: tamen utrumque instrumenti genus, genti *Scythicæ* familiare fuisse, ex gente *Slauorum* cognoscere est. quorum legati, dum ad Hunnos *Abares*, ex *Scythia*, in *Pannoniam*, imperante *Mauritio*, contenderunt; chelydis, seu cytharæ dulcedine, molestiam longinioris itineris leuabant. *LANDVLPHVVS* Miscel. Lib. XVII. Cap. 24. Inter instrumenta musica, tibia fuit apud Hunnos clarissima, qua, choraulæ, cum in castris, tum in conuiuiis, occinere solebat. Namque adfirmante *Pratina*, apud *ATHENÆVM*, *Deipnosoph.* Lib. XIV. Cap. 2. f. 617.

Tibia commeffationum administra est,

Spectaculis commoda, quibus pugnant

Ardentibus animis pugiles,

Et ut quasi remulenti apud se non sint,

In conflictibus bellicorum agminum duces.

Huic, decursu temporis, chelis, loco illustri adiecta est, sicuti inter agrestes, tibia vtriculariorum, horridioris stridens modulis. Cantabatur inter Hunnos Hungarosque, cum domi, in conuiuiis, nuptiis, natalitiis, funeribus, & inter diuersas gentis occupationes; tum foris etiam, in castris, & in acie. Vnde demum diuersa enata sunt cantilenarum genera: modi, inquam, & cantica, inter pocula, *GALEOTVS MARTIVS* l. c. *hymenæus* & *nomion*, hoc est, carmen amatorum, in nuptiis, *catabaules* in natalitiis, *quæstus* & *lamenta*, in funeribus. *IORNAND.* de Reb. Get. cap. XLIX. *bucolica* item aliaque carminum genera, quæ *ATHENÆVS* *Deipnosoph.* Lib. XIV. cap. 3. f. 618. 619. enumerat, inter diuersas occupationes. Militibus proprium fuit, *pæan* in castris, quo illi, ducum, heroum, militumque laudes, virtutes bellicas, & victorias recitabant, *PRISCVS* & *THYRÓTZIVS* l. c. *classicum* in acie, & *ouatio* in triumphis. cuius imaginem, in *Hunnicis* *Syrenibus*, ex *PRISCO* ostendimus. Ut odas hymnosque, qui in *Deorum* laudes concipiebantur, hac vice præteream. Neque vero, solius tantummodo voluptatis, delectationis, & vel proliciendi, vel sedandi doloris causa, cantiones occinebantur: verum, res etiam, Hunnorum virtute, domi forisque præclare gestæ, iis comprehendebantur. *Decad. I. Monument. III.* O o Tales

b) patre genitus Madlucho, fortissimarum gentium, i) fortissimus Dominus, qui, inaudita ante se k) potentia, solus l) Scy-

Tales sunt versus illi, in Attilæ conuiuio recitati, quibus victoriæ virtutesque Hunnorum, audiente PRISCO Rhetore, enumerabantur; & septem ducum cantilenæ, quibus res Hungarorum fortiter gestæ, in posteritatem transmittabantur. THVRÓTZIUS Chron. Part. II. cap. 9. Earum concentus, inexplicabilem, in audientum animis, concitabat commotionem. Alii namque, teste PRISCO, versibus delectabantur, aliis bellorum recordatio, animos exsuscitabat, aliis manabant lachrymæ, quorum atas affecta, reddiderat corpus effatum & imbecillum. Utinam earum rudera quædam, ad nostram transmissa fuissent ætatem; quo, & deperditæ Scytharum musica, modos cognoscere, & mancæ huiusmodi rerum Hunnicarum notitiam, ex iis supplere liceret. Hunni namque & Hungari, vsque ad Geyzæ tempora, res bello paceque gestas, ad modum historicum, concelebant carminibus antiquis, quod vnum apud illos memoriæ & annalium genus erat. WERBÓTZ. Op. Trip. Iuris. Præfat. SCHOEDELIVS Notit. Hung. Prooem. p. 6. sequ. Quæ in exsequiis Attilæ regis, cantu funereo, partim voce, partim tibia, recitata erant carmina, non modo quæstu & laments, verum laudum etiam & virtutum victoriarumque Attilæ enumeratione, absoluebantur. Laudem namque mortuo dicere, non minus apud Hunnos, quam apud Græcos Romanosque, in more fuit positum. quam, in castris, delecti ex Hunnorum equitatu, milites, heroicis concipiebant versibus, IORNANDES I. c. Qui laudes defuncti ad funera canebant, stitices GELLIVS Lib. XX. Cap. II. KIRCHMAN, de Funerib. Rom. II. & lingua Hungarica, éneksek, hoc est, cantores seu modulatores, dicebantur. Apud sitos namque canere soliti erant, hoc est, vita functos, & sepultos. quo sensu, LIVIVS Lib. I. Cap. 2. situm, de sepulto dixit, & CIC. de Leg. II. 22. Hic est ille situs. Vere, Nam siti dicuntur ii, qui conditi sunt. Hinc vero elucescit, conceptam in laudem mortuorum næmiam etiam sepultis cadaueribus, partim ante sepulcrum, partim in visceratione, de qua capite sequenti, a stitice, cantatam fuisse, reliquis, qui funus efferebant, cognatis, voce mœsta plangentibus, & laudes demortui, verbis inter singultus interruptis, recensentibus.

b) Diuersa patris Attilæ nomina, quibus is, cum a Græcis, tum a Latinis scriptoribus cognominatus est, ad Cap. III. n. d. exposuimus.

i) Domini adpellationem, OCTAVIUS CÆSAR, vt maledictum & opprobrium semper exhorruit. SVETONIUS in Octau. Cap. LXII. p. 276. edit. Pitisci. TERTVLLIAN. Apol. Cap. XXXIV. ne ciues, pro seruis habere, adeoque tyrannus videretur. Qua de causa, Tiberius quoque, se ita adpellari vetuit, TACIT. Annal. II. 87. & Alexander SEVERUS, LAMPRIDIUS teste, eius vita Cap. IV. Primus ex Romanis imperatoribus, Caligula usurpauit hoc nomen, AVREL. VICTOR de Cæsar. Cap. III. f. 13. qui in epistolis suis, vt SVETONIUS eius vita Cap. XIII. obseruat, præscribere solitus fuit: Dominus Deus noster. Postea vero ita inualuit, vt Dominum & Imperatorem seu Principem dici, idem esset propemodum, id, quod ex PLINII Epistolarum ad Traianum Lib. X. passim elucet. Quo sensu, Hunni etiam Attilam, quia pro arbitratu suo insolenter longe lateque imperabat, Dominum, hoc est, principem seu imperatorem fortissimum ac potentissimum adpellabant, sicuti hodie Hungari, imperantem principem, Ur, Galli Sire, hoc est, Domine, compellare solent. Quæ adpellatio, Attilæ Hunnorum regi, iusto adscripta est titulo. Fuit namque, omnium post hominum memoriam principum, & potentissimus, & fortissimus.

k) Perpauca in orbe terrarum sita imperia, isthoc, quod Attila, longe lateque per Asiam & Europam protenderat, ampliora vnquam fuisse existimo. Illud equidem Græcorum dominationem vix excessit, diffusum tamen per Europam, Asiam & Africam, Romanorum principatum, cum prouinciis, potentatu suo absorpsit, & præterea, per vtramque Scythiam, Sarmatiam, & Germaniam potestatem fuit. Eius fines, ex THVRÓTZI Chron. Part. I. Cap. XVII. quodammodo cognoscuntur: Speculatores ad cunctas sibi necessarias partes, prout suis expediebat rebus, ordinasse dicitur. Quorum vna statio, Colonia in Germania, altera in Lithuania, tertia iuxta fluium Tanain, & quarta in Iadria Dalmatia

l) Scythica & Germanica regna possedit, nec non vtraque m) Romanæ vrbis imperia, calcatis ciuitatibus, terruit, & post, ne reliqua subderentur, placatus summi Romanorum antistitis, n) precibus, annum vectigal accepit. Dum hæc omnia, prouentu felicitatis gerit, non vulnere hostium, o) non fraude suorum, sed gente incolumi, inter gaudia lætus, p) sine sensu doloris occubuit. Quis ergo hunc dicat exitum, quem nullus æstimat vendicandum?

CAPVT

matia ciuitate, constituta erant. Hinc vero est colligere, quænam Attilæ Hunnorumque, regnante Attila, fuerit potentia. Quingenta ille, in aciem educebat millia, IORNANDES de Reb. Get. Cap. XXXV., vel vti AVEROR Hist. Miscel. existimat, septingenta, conf. ad Cap. V. n. d., sub cuius signis, potentissimi, Ostrogothorum, Gepidarum, Alannorum, Marcomannorum, aliarumque gentium, militabant reguli, reliquis, qui Hunnorum castra sublequi volebant, pendendo vectigali, obnoxiiis redditus.

l) Regna Scythica intellige, quæ partim per Asiam, vsque ad Serres prolata iacebant, partim in Europa, per Scythiam Sarmatiamque Europæam, Daciam item, & Iazygum Metanasturum regionem, vsque ad Cusum & Vistulam protracta, in occidentem diuergebant. Discedimus hic ab eorum sententia, qui Scythiam, Daciæ limitibus, & Patisci ripis terminant, atque Iazygum regionem, a Scythiæ complexu excludunt. vid. CELLARIUS Geogr. Ant. Tom. I. Lib. 2. cap. 6. p. 395. edit. 1231. Germanorum contra ea ditio, a Vistula & Cuso amnis, ab oriente, in occasum, vltra Rhenum exibat, & amplissimos, Quadorum, Marcomannorum, Sueuorum, Boiorum, Alemannorum, Thuringiorum, Herulorum, ceterosque Germaniæ populos, nomine suo continebat. vid. CELLARIUS Geogr. Ant. Tom. I. Lib. II. Cap. III. p. 358. 412. ed. 1731. In quorum numerum, Ostrogothi etiam, Gepidæ, Bastarnæ, alique, qui Hunnorum castra sequebantur, Germaniæ populi, referri debent.

m) Hinc iam, quodnam sit, Hunnorum imperii, territorium, videre est. Principale, a palude Mæotide, vsque ad Cusum Vistulamque amnes, per Scythiam, Sarmatiam Europæam, prolatum fuit, in eoque, Attilæ regia, haud longe a Patisco remota stetit. quod demum, superato Danubio, per vtramque Pannoniam protractum, ad Norici & Italiæ fines diuergere cepit. Principali, accessorium, multo amplius fuisse videtur. Namque per vtramque Asiaticam atque Europæam Scythiam, prorogatum, & Germaniæ, Chersonesi Cimbricæ, Galliæ, Italiæ, Illyrici, Mæsiæ, Thraciæ, Græciæ, Asiæque Romanæ accessione auctum, vtrumque Romanæ vrbis imperium, orientale inquam atque occidentale, vectigalis nomine, ambitu suo comprehendisse, ex diuersis rerum Attilæ scriptoribus, euidenter elucet. Qua de re alibi copiosius.

n) Recte itaque ad Cap. XVIII. & XIX. obseruatum est, Attilam, non tam celestem geniorum adparitione, quam disertissima summi Pontificis oratione permotum, vbi populoque Romanæ pepercisse. Lege, quæ hac de re, ad Cap. cit. copiose commentati sumus.

o) Fraudis omnis suspicionem ab Attilæ obitu ad Cap. XXII. n. 1, prorsus remouimus. Tamen enim Attila, teste BEDA, Hist. Eccl. Lib. I. cap. 13. pro arbitratu suo, insolenter cum Hunnis, tum ceteris populis dominabatur. qua de re ad Cap. XII. n. K. amorem tamen sui, timore & reuerentia temperatum, cum insigni, suspiciendæ maiestatis opinione, incredibili quadam vi, animis omnium impresserat. Erat namque Attila, vt vultu grauis, ita supplicibus benignus. conf. ad Cap. XII. n. r. sequ.

p) Scilicet, quia mors insperata, quæ vigilantem superare nequiverat, dormientem, seu hæmorrhagia narium, seu apoplexia, sicuti ad Cap. XII. n. 1, expositum est, oppreserat. Hoc namque casu, omnis sensus & motus, interne ac externe cessat.

C A P V T XXV.

Confestim igitur *a*) in noctis ipso crepusculo, corpus, honore, quo decuit, *b*) sepeliuerunt. Denique mensis adpositis

a) Nihil de sepulturae tempore, vel apud IORNANDEM, vel apud Hungarorum chronographos. Funera Hunnorum ignobilia, eorumque, qui in praelio occubuerunt, post die obitus, efferris fuisse solita, ex gentis Hunnicæ ducum, qui in acie occiderant, sepultura, apud THVRÓTZIVM Chron. Part. I. Cap. 11. 12. hodiernaque Hungarorum consuetudine, quodammodo comprobari potest. Quod autem a prisco Scytharum more, qui defunctos die quadragesimo efferebant, secesserint, incerta sedes & continuæ in castris expeditiones, huius rei causa fuisse. Procerum tamen ducumque cadauera, partim propter adparandi funeris magnificentiam, partim propter luctum acerbiorum, longiore interiecto temporis intervallo, contumelabantur, quod, ex Scytharum sepeliendi ritu, apud HERODOTVM Lib. IV. f. 245. colligitur. Apud eos namque, homines privati, quadraginta diebus circumaguntur, dein humanantur. Quidni principes, ceterique loco illustri nati viri? Anne vero, cum Græcis, ante solis ortum, vel cum Romanis, interdum sepeliebantur, incertum est, Attilam tamen, IORNANDES de Reb. Get. cap. XLIX. nocturno tempore, vel, sicuti CALANVS, in noctis crepusculo, propterea sepultum refert; uti ignotus tanti regis tumulus redderetur, & curiosa hominum industria ab inquirendo eius loculo auocaretur, IORNANDES l. c.

b) Vti prisceus inter Hunnos sepeliendi ritus, debito exponatur ordine: videndum est primum sepulcrum eiusque altitudo, locus & modus sepeliendi, deinde munera, quæ cum demortuo in tumulum inferebantur, ornamenta item custodesque sepulcri. Sepulera in Scythia Hunnisque sacra fuisse, ex HERODOTI Lib. IV. f. 244. & IORNANDIS de Reb. Get. cap. XLIX, elucet, quæ, quocumque demum modo violasse, summum fuisse scelus, indicio sunt pleraque. Et profecto, nulla fere tam efferata gens fuerat, quæ non habendam sepulcrorum rationem senserit: sin quosdam barbaros exceperis populos, qui demortuos, in iisque etiam reges, vel in mare, vel in sterquilinia, neglectis loculis, reiciebant. RHODIGINVS: Lect. Antiqu. Lib. XVII. cap. XIX. Alta vero spatiosaque fuisse, indicant munera, in reliqua loculi parte cum rege contumelata. Quorum altitudinem PLATO Leg. 12. quinque virorum, totidemque dierum labore dimetitur. Vetat namque altius extrui sepulcrum, quam viri quinque, diebus totidem excitare possint. Quibus reges Scytharum inferri solebant, tumuli, in Gerrhis extremam regionis oram inhabitantibus, struebantur; forsitan, quia locus ad cetera inutilis, & ad id tantum commodus, viuientibus nil prorsus inferebat emolumentum. Nullum enim PLATO l. c. in loco fecundo, & agro ad cultum parato, fieri struere sepulcrum iubet: ne a mortuis terra matris fecunditas præpediatur. Ceterum, quoniam reges heroesque, quarundam gentium consuetudine, vel in vertice, vel ad radices montis, conditores autem urbium, in ciuitatis medietate, obseruante RHODIGINO, l. c. Cap. XIX. sequi sepeliebantur: Regum Scythiæ, in montibus apud Gerrhos, Attilæ contra ea, ceterorumque Hunnicorum populi principum sepulera, in centro Hunniæ, iuxta viam, Romanorum ritu, inquirenda existimauerim; neque tam in Pannonia, veluti THVRÓTZIVS Chron. Part. I. cap. 11. 22. existimat, quam in Iazygum Metanastarum regione, in qua, & Hunnorum regiam stetit, & Attilam mortuum esse, ex IORNANDE, suo loco ostendimus. Dubitauerim vero, in regum ducumque monumentum, quod THVRÓTZIVS l. c. in Kewehâza constructum adfirmat, Attilam illatum fuisse; quandoquidem Hunnorum proceres, recondito, clam, nocturno tempore, cadauere, contrucidatisque vespillonibus, ignotum, teste IORNANDE, volebant esse Attilæ tumulum. Quod si tamen curiositati quidpiam, dandum esset: Attilæ sepulcrum, in agro Iazygii Biryntensi, in quo, FRANC. FORIS OTROKOCZI Orig. Hung. P. I. C. IV. 4. Hunnorum regiam stetit condocet, inuestigandum, existimauerim. Sed dum in re incerta, nihil definiti potest: videndum potius, quonam modo regum sepeliebantur cadauera. Non Romanorum cremabantur more, sed inhumabantur, cum quibus, Scythæ Hunnique, seruos, equos, aureaque vtenilia, aliaque demortuorum manibus

Attila, Caput XXV.

tis mixtum dolori gaudium faciunt. Nam epulas *c*) diuersi adpar-

nibus consecrata munera, inferebant. Qua de re, hunc in modum, HERODOTVS l. c. In reliqua loculi spatiositate, aliquam eius pallacam strangulatam sepeliunt, & pincernam, & cocum & equisonem, & ministrum, & internuncium, nec non equos, & aliarum rerum omnium primitias, quin etiam phialas aureas, nam argentum, aut as, in usu non habent. Seruorum animantiumque in Attilæ sepulcro, IORNANDES non meminit: Arma tamen, hostium cadibus aduista, phaleras vario gemmarum fulgore pretiosas, & diuersi generis insignia, quibus colitur aulicum decus, addita enumerat. Munera hæc sunt, mortuorum manibus sacra, quorum meminit VIRGIL. Aen. III. 66.

*Inferimus tepido spumantia cymbia lacte,
Sanguinis & sacri pateras.*

Loculum Attilæ sumtuosum fuisse, ex IORNANDE est cognoscere. Primum namque auro, secundo argento, tertio ferri rigore communitus erat. Qua re significabatur, hæc omnia potentissimo regi conuenisse; id quod loco suo exponetur. Cui, in sepulcro super toro collocato, defixisque ex utroque latere mucronibus, Scythæ, obseruante HERODOTO, humum certatim atque auide iniiciebant, cupientes tumulum quam maximum efficere. Quam, in sepeliendis demortuis, construendisque sepulcris, Hungarorum, alacritatem, ingenti cum admiratione, plus vice simplici, hodiernum conspeximus. Illato namque in tumulum cadauere, vltimum demortuo contestaturi amorem familiares, humum certatim auideque loculo ingerunt, tumulumque quam maximum, congesta terra efficiunt, cognatis ceterisque amicis, qui contumelatum desceant, confestim adstantibus, ceterisque, qui funus comitantur, funebrem occinentibus naniam. Constructus hoc modo, illato cadauere, tumulus, suis ornabatur monumentis. Scythæ namque, strangulatos quinquaginta equites, qui super exentratâ, paleaque impleta, equorum cadauera, in ambitu sepulchri regii, transactis stipitibus locabant: siue, ut deos manes placarent, siue, ut conceptam post mortem dominationis spem indicarent. Labet ea, ex HERODOTO l. c., uti prisceus gentis mos ostendatur, adducere. E famulis reliquis aptissimos sumunt. Sunt autem hi ingenui Scythæ, illi enim seruiant, quos ipse rex iusserit. Nam pecunia tantos seruos non habent. Horum ministrorum quinquaginta quam strangulauerunt, ac totidem præstantissimos equos, alio eorum exempta & expurgata, paleis implent ac consuunt: & ubi dimidium fornicis super duo ligna tali modo defixerint, multa illa tum oblonga ligna crassa, per quos ad ceruicem usque, quam traiecerant, adollunt eos supra fornices, quorum priores fornices sustinent armos equorum, posteriores vero, iuxta femora suscipiunt ventres, utrisque cruribus superne dependentibus. Equos autem infrenant, eorumque habenas anteriora extendunt, & mox ad palos alligant: dehinc super eorum singulos statuunt, singulos quinquaginta iuuenum strangulatorum, hunc in modum. Vnicuique eorum, rectum stipitem, præter spinam, ad ceruicem usque transfigunt: quod inferius extat aliquid stipitis, id insigunt foramini ligni alterius, quo equus traiectus est. His equitibus sepulchro circumpositis, abeunt. Hunc in modum reges sepeliunt. Hunni contra ea, a prisco desciscientes more, solas super congestum terræ tumulum, columnas sepulcrales cipposque, erigebant, his crediderim de causis; uti demortuorum, ceteris eminentius fastigium indicaretur, & insculpto cum elogio contumulatorum nomine, sempiternum, memoriæ causa, poneretur monumentum, THVRÓTZIVS Chron. P. I. Cap. 11. 12. Ita enim ex sepulcris facta sunt monumenta. quæ Aegyptii, tanquam sempiternas defunctorum domos, insigni magnificentia construebant. RHODIGINVS Lib. XVII. Cap. 20, Græci autem & Romani, quinimo, Scythæ etiam Hunnique, fornicibus substruebant. Hinc plebs Romana, vastata urbe incendio a Nerone, ad monumentorum bustorumque diuersorium compulsæ fuit. SVETON. in Neron. Cap. XXXVII. *c*) Sepulcrales Hunnorum epulæ, Romanis Silicernium, LIPSIVS ex Nonio & Festo ad Taciti Annal. Lib. VI. not. 19; Hunnis, Strava dicitur. IORNANDES de Reb. Get. Cap. XLIX. Postquam talibus lamentis est desectus: stravam super tumulum eius, quam adpellant ipsi, ingenti commensatione concelebrant. Quam vocem, rectius LAZIVS in der Chorographischen Beschreibung Hung. Cap. de Hunnis, ad linguam Sarmaticam, quam SCHÖEDELIVS Notit. Hung. P. I. §. 180. seq. ad Scytho Hunnicam referendam esse autumat. Tamen enim Decad. I. Monument. III. P p Hun-

paratus, & generis affluentissimas parauerunt. Cuius cœnæ
d) fer-

Hunnorum idiomate, struam dici, IORNANDES obseruauit: ex Sarmatico tamen, in Hunnicum sermonem, prouti complures dictiones alias, deriuatam fuisse, prouum est colligere; quum vox ipsa, natiua sua origine, *consumtionem*, *commessionem*, indigitet. Quo nomine, recte WORMIUS in Monumentis Dacicis Lib. I. Cap. VI. p. 36. *conuiuium in honorem defuncti celebratum* intelligi, adserit, quod super demortui *tumulum*, teste IORNANDE instituebatur, eique constructa ex hostium exuuiis moles, adiungebatur; id, quod LACTANTIUS ad Statii Lib. XII. Thebaidos, ex barbararum gentium consuetudine notauit. Ita enim ille, ad vocem aceruos: *Aceruus exuuiarum hostilium moles. Exuuiis enim hostium exstruebatur regibus mortuis pyra: quem ritum sepulturae, hodie quoque, barbari seruare dicuntur, quem, strabas dicunt, lingua sua.* Lactantii obseruationem, IORNANDES l. c. illustrat: *Addunt inquit, ad conuiuium exequiale: arma hostium cadibus acquisita, phaleras vario gemmarum fulgore preciosas, & diuersi generis insignia, quibus colitur anlicum decus.* quæ, ubi in modum pyræ structa fuere: cum corpore regio contumlabantur. Priscus hic est in exequiis commessandi ritus, inter Romanos, perinde, atque inter Scythas usitatus. Illi namque funus exsequiati, cum plausu, ad sepulcrum, silicernium conficiebant, pransique dum discederent, alii aliis, Vale dicebant. VARRO ap. Nonium l. 224. KIRCHMAN. de Rom. Funer. 4. Hi, ante exequias, *epulum*, cadauer comitantibus *præbent*, tam propinquis, quam ceteris. HERODOT. Lib. IV. f. 245. quorum nonnulli mortuos, inter epulas, honoris causa, deuorauisse perhibentur. RHODIGINVS Lect. Antiq. Lib. XVII. Cap. XIX. Traducta ad posteros, Scytharum Hunnorumque cœna funebri, hodiernum, inter Hungaros, more antiquo instituitur. Illato namque in tumulum cadauere, propinqui & familiares, in defuncti ædes conuocantur, liberaliterque, adpositis dapibus, pro demortui conditione habentur, interdum ad luxum etiam, cumprimis in illustrium familiarum exequiis. Qualibus epulis, sæpenumero, inter Hungaros, non sine iucunda venerandæ antiquitatis recordatione, interesse licuit. Vbi, cum Hunnis ad tumulum Attilæ, commessari nos credideramus. Ita enim funereo hoc epulo, tamquam per imaginem, priscam Hunnorum silicernii consuetudinem, representare nobis poteramus. Scilicet: dispositis ad exequiale triclinium amicis, seclisusque a virorum consortio feminis, altum sit, quale nocte profunda esse solet, post contestatam doloris significationem, inter funebres conuiuas, silentium. Mœret quilibet, tacitusque communem, mente recolligit, & vultu indicat tristitiam. Quorum alii, manantes ex oculis abstergunt lacrimas, singultus sedant inter epulas alii. Tum, propinato, verbis conceptis, poculo consolatorio, demortui manibus vino verbisque parentatur, & solennes, partim pro æterna animæ quiete, partim pro beata corporis reparatione, comprecationes Dei, inter singultus & suspiria effunduntur. His dictis, ubi iam collapsi mœrore artus, mero incaluerunt: pedetentim lugentium errigitur animus, & insperatum miscetur dolori gaudium. Tamen vero, sicut TIBULLVS III. 7. 2. ait:

Difficile est tristi fingere mente iocum;

obliti tamen, inter commessandum, luctus mœrorisque, funebres conuiuæ, modo in locos liberales, facietis vrbis que sermonibus, prorumpunt; modo res serias, easque magni ponderis, in medium proferunt; modo doloris & tristitiæ recordati, in amaras colliquefcunt lacrymas. Namque vinum Horat. Lib. I. ep. 5. teste,

Sollicitus animis omnis occidit,

quo dum luctus, tamquam dulci hilaritatis seminario diluitur:

Tunc veniunt risus

Tunc dolor & cura, rugaque frontis abit. OVID. de Arte am. Lib. I.

Dum ita vino epulisque, ad seram vsque noctem, satis superque parentatum est: Deo amicisque, exequiales conuiuæ, bene precati, domum reuertunt. Si ditior fuerit, & non consanguinitate modo, sed clientelis etiam valens, cui iusta persoluta sunt, pluribus sæpe tricliniis discumbitur, at ducenti subinde epulatores, numerantur. Meminimus paucos ante annos, emortuali istiusmodi conuiuiis, boves duodecim, vitulos complures;

d) fercula, primo in e) vasis aureis; secundo in argenteis, tertio in f) æreis, quarto in ferreis delata sunt. g) Significare autem
ex

plures, porcorum & altilium immanem numerum, vini præterea, dolia aliquot consumta fuisse. Neque enim heri tantum & digniores quique in conuiuium adhibentur, sed vilissima etiam ministeria, vti sunt agazones, rhedarii, & cetera famulorum turba, demensum accipiunt suum, quasi ideo venerint, vti alieno dolore gulæ perlirarent. Ista silicerniorum apud Hungaros ratio est, ne Romanis quidem ignorata, sed nostris profecto hominibus, suo quodam iure a prima gentis origine propria, quod in NOTITIA Hung. in Comitatu Neograd. Memb. II. Politic. § 2. expositum est. Hoc ritu fortissimi Hungarorum heroes, Stephanus Bathorius, & Paulus Kinifius, casis in campo kenyer mezo hostibus, olim parentauerant, quem ANTON. BONFIN. Dec. IV. Lib. 17. verbis exprimit prolixis, hunc in modum: *Super cadauera strata mensa: quippe quæ usque adeo frequentia densaque iacebant, ut per vniuersum campum, quoquo versus, in stadia pene sedecim, in cadauer proflire potuisses. Appositis ergo dapibus accubere milites. refecta satis superque corpora; & animi letitia, vinoque plus a quo exhilarati; captiui, qui prospecta dudum victoria hostilia castra populari ceperant, ibi quoque opulentissime discubere: cœna non sine militari cantu transacta in composito extemporalique carmine ducum procerumque laudes concinere; mox incalcescente Baccho, militarem pyrrichiam saltarunt. Cum adhuc armati Martiales choreas agerent, elatis in numerum clamoribus, cuncta complebant, item cum in publica hilaritatis monumentum, quotusque miles gestu motuque corporis aliquid ageret, quo visum a ceteris exigeret: Paulus saltare in usus, in media corona, ita subsiliit, medium sublimemque casum hostem humo porreclum, dentibus sine ullo manuum adminiculo, plane corripuit, mox in orbem, admirantibus potius, quam ridentibus spectatoribus, numero se saltauit, choream, se & Hercule quoque viro dignam, edidit. Ea nox præ letitia gestiente, in somnis acta.*

d) Pro ferculis, cœpercula, apud IORNANDEM l. c. vnde CALANVS sua accepit, SAVARO not. in Sidonii. ep. XII. Lib. 3. p. 209. legit, sine causa tamen. Fercula namque proprie, *regatna* sunt, quæ feretra TERTULLIANVS dixit, seu gestamina ex ligno, quo pompa, apud Romanos deferri solebat. Ita SVETONIUS in Cæsare Cap. XXXII. *Inter pompæ fercula, trium verborum prætulit titulum, veni, vidi, vici.* CIC. Offic. 1. 13. *Cauendum est ne tarditatis vitium in ingressu molioribus, ut similes pompæ ferculis videantur.* ASCON. in Cic. p. 85. *Ferculis, signa ante triumphantem vehi, per pompam.* Et SENEC. Herc. Octæo v. 110.

Nec pompæ veniet nobile ferculum.

Perperam igitur CALANVS noster, vocem fercula, ad cœnam refert funebrem. Non enim cœnam, sed loculum Attilæ, IORNANDES, hoc loco respicit: Nocturne secreta cadauer est terra reconditum. Cuius fercula primum auro, secundo argento, tertio ferri rigore communiunt. Quo sensu, D. AMBROS. ep. 34. *tabulas porphyricas pretiosissimas, quibus vestiebatur operculum, quo regales exuuiæ clauduntur, accipit.*

e) Verba hæc, non tam de vasis, quibus diuersa esculentorum genera, triclinio adponebantur, quam de loculo & feretro Attilæ accipienda esse, IORNANDIS lectio monet. Ceterum, aurum & argentum calatum, quod prisca ætate, teste ATHENÆO Lib. VII. f. 230. rarum fuerat, PRISCUS de Legat. p. 127. in Attilæ tricliniis admiratur. Ceteris quidem barbaris & nobis, cœna omni eduliorum genere referta & instructa, preparata erat, & in discis argenteis reposita; Attila in quadra lignea, & nihil præter carnes. Conuiuiis aurea & argentea pocula, quibus bibebant, suppeditabantur. Attilæ poculum erat ligneum.

f) Triplicis metalli, auri inquam, argenti & ferri, IORNANDES meminit. Superfluum itaque est, in æreis: nisi verba hæc ad vasa tricliniorum referre volueris. Quoniam enim aurum & argentum, hac ætate fuit rarum: in poculis æneis qui bibebant, doctissimi credebantur. ATHENÆVS. Lib. VI. f. 230. sequi.

g) Quidam, diuerso metalli genere, Hunni indicabant, exponit IORNANDES: *Significantes tali argumento, potentissimo regi omnia conuenisse: ferrum, quo gentes edomuit, aurum & argentum, quod ornatum reipublicæ utriusque accepit.* Scilicet: aurum, rubiginis atque

ex hoc Hunnorum Principes voluerunt, hæc omnia regi potentissimo conuenire. Denique armillas, & b) armorum diuersa genera, i) equos & k) faleras diuersosque l) ornatus in medium m) pro-

corruptionis experts, non solum est metallum pulcherrimum, verum mortalibus etiam carissimum, quod, *loue prognatum*, SAPHO dixit, & RHODIGINVS Lib. VII. f. 271. soli sacrum fuisse, obseruauit. Eius itaque imagine, Hunni, in Attila, maiestatem cum sapientia, gloriam, magnanimitatem, potentiam, victorias, diuinosque, quos manibus regis attribuebant, honores, indigitasse videntur. Auri namque nomine, SOCRATES in Platonis Phædro, sapientiam, PROCLVS Diadochus, imperturbatum mentis statum intelligit. RHODIGINVS Lib. VII. cap. 24. XIII. Cap. 21. Quod Lacædemonii, propterea Delphico dicauerant Apollini. ATHENÆVS. Lib. VII. f. 283. vti maiestatem in eo diuinam diuinumque indicarent cultum; Romani vero, in torques, armillas, phialas, phaleras, monilia, coronas, aliaque dona militaria transfusum, militibus præmii nomine donauerant, SVETON. in Octau. Cap. XXV. TACIT. Annal. XI. 9. 4. vti victoribus, reportatæ de hoste victoria, perpetua essent documenta. Argento, contra ea, quod Lunæ sacrum, prudentia militaris, & insignis rei bellicæ peritia, significabatur. Etenim viri sapientes, argentum symbolice, scientiam rerum a Deo conditarum, signare tradunt. quomodo ORPHEVS, homines qui rationis puritate viuunt, argenteos nuncupauit. RHODIGINVS. l. c. FERRI autem nomine, quod Marti dicatum, iis tantum, qui militari obstringebantur iure iurando, portare licuit, PITISCVS ad Sveton. Octau. Cap. XXXII. not. 7. inuistatum Attilæ robur, armorumque, quibus Asiam & Europam perdomuerat, studium ostendebatur. Illud namque fortissimos frangit populos, principemque tuetur. SENECA Octau. v. 456. Ceteroquin, quoniam spiritus diuinus apud DANIELEM II. 32. sequi in colosso Nebuchadenezaris, auro, Babyloniorum gloriam, argento, Persarum maiestatem, ære, Græcorum potentatum, ferro, Romanorum robur expressit: nihil dubitamus adfirmare, Hunnos, symbolis istis indigitare voluisse, Attilam, non Romanorum solum imperii, verum reliquorum etiam, quæ ante eos, florebant regnorum, gloriam, maiestatem, potentatum, roburque, si non superauisse, saltem æquauisse. RANZANVS Ind. V.

b) *Arma hostium cadibus acquisita*, apud IORNANDEM & SIGONIVM nominantur, scilicet: gladii, conti, hastæ, scuta, clypei, pærmæ, galeæ, cassides, pilæ, loricae, arcus, iaculæ, aliaque armorum genera, quibus partim Romani, partim ceteri populi dimicare solabant. Hunni namque cominus ferro, & laqueis; eminus, hastis, sagitta, sine galea sine lorica, sine scuto, conflegebant. quod ex MARCELLINO, in Prod. Hung. Lib. II. Sect. I. Cap. I. §. 19. obseruatam est.

i) Equorum, inter dona manibus Attilæ destinata, nullam mentionem facit IORNANDES. Scytharum nihilominus ritu, equos cum regibus inhumatos fuisse, HERODOTVS Lib. IV. f. 244. tradit.

k) Phaleras scribunt CIC. Verr. III. 80. Lilius XXII. 52. alique, non faleras. SVIDÆ sunt frontis ornamenta, scutula, id quo frons equorum ornatur. SERUIO ad Virg. Æneid. VII. 278. monilia, seu præpendentia a collo equorum ornamenta. quæ tamen GELLIVS V. 5. a monilibus distinguit: Inducebat equitatum frenis ephippiis, monilibus, phaleris præfulgentem.

l) Diuersi generis insignia, quibus colitur aulicum decus IORNANDES nuncupat. Quod PRÆCVS de Legat. p. 127. hunc in modum exprimit: Conuiuis aurea & argentea pocula, quibus bibebant suppeditabantur Attilæ poculum erat ligneum. Frugalis admodum illius vestis, nihil quo ab aliorum vestibus dignosci posset habebat; nisi quod pura & inpermixta. Neque eius ensis erat, aliqua illustri elegantia conspicuus, neque calcæorum barbarorum ligamina, neque eius equi fræna, ut reliquorum, Scytharum, auro aut lapidibus, & aliis huiusmodi pretiosis gemmis erant ornata. Hinc vero est cognoscere, quisnam, Attilæ Scytharumque ornatus fuerit. Tametsi enim MARCELLINVS tradat, Hunnos, dum ex Scythia demigrauissent; lintheis, vel pellibus & obsoleti coloris tunica conuestitos fuisse: ditati tamen, per tot tantasque victorias Romanorum aliorumque gentium spoliis, usque ad luxum, decursu temporis, & amictu, armisque & phaleris, cimeliisque, comiti fuere. Præterquam enim, quod

m) producentes, n) noctem totam crapulis, ebrietatibus, ac dissolutionibus expenderunt.

CAPVT

quod vestes, arma, fræna, ephippia phalæque, auro, argento, gemmis, & lapidibus pretiosis, refulserant, armillæ etiam, annuli, torques, phialæ, monilia, aurum item & argentum cælatum, Romanorum exemplo, passim inter Hunnorum proceres, in usu erat. Quæ singula, quæ & quantæ Hunnorum opes sint, quæue cum Attila contumelata fuerint, euidenter indicant. Ceterum, hæc omnia, aliaque, quæ enumerabimus, dona fuisse demortui manibus sacra, quæ ad officium, quod mortuis debetur, pertinere existimabantur, alibi indicauimus. Duplilis ea apud Scythas sunt ordinis: exuuiæ, inquam, diuersæ, & homines. Postquam enim mortuum, in loco posuerunt: in reliqua loculi spaciositate, aliquam eius pellacum strangulatam sepeliunt, & eum, qui vinum miscebat, & cocum, & equi agasem, & ministrum, & qui erat a nanciis, nec non equos, & aliarum rerum omnium primitias, quin etiam phialas aureas. HERODOTVS Lib. IV. f. 244. Quorum consuetudinem imitati Hunni, Attilæ loculo, addunt arma hostium cadibus acquisita, phaleras vario gemmarum fulgore pretiosas, & diuersi generis insignia, quibus colitur aulicum decus. Et, ut tot & tanti diuitiis, humana curiositas arceretur; operi deputatos detestabili mercede trucidarunt. IORNANDES de Reb. Get. Cap. XLIX. Hoc itaque modo Hunni regum manibus iusta perficiebant, iisque, non hostium solum exuuiis, verum humano etiam sanguine litabant. BONFINIVS. Dec. I. Lib. VII. fol. m. 23. sicuti Æneas apud VIRGILIUM Æneid. Lib. X. v. 518. sequi Pallantis memoriæ, captiuum immolauerat sanguinem.

Quatuor hic iuuenes, totidem quos educat Vfers,
Viuentes rapit, inferias quas immolet imbris,
Captiuoque regi profundat sanguine flammæ.

Cognoscitur hinc, sepulturam, speciem cultus fuisse diuini, quem Scythæ, transacto anno reperebant, virosque ex ministris quinquaginta, cum equis totidem, ad tumulum regis demortui, denuo litabant, HEROD. l. c. conf. n. c. Ceterum, destinata inferis dona, spolia fuere Hunnorum hostibus detracta. Romani namque, milites, torquibus aureis vel argenteis, armillis, coronis, phaleris, atque monilibus donauere. PLIN. XXXVIII. 2. TACIT. Annal. XI. 9. 4. GELLIVS V. 6. quæ singula, sicut & alia virorum feminarumque ornamenta, in prædam Attilæ cessere, eorumque pars maxima, cum armis hostium, eidem, cum Attila, sepulcro iniecta est.

m) Antequam hostium exuuiæ, ceteraque cimelia, in tumulum inferebantur: Hunnorum consuetudine, in acerrum congesta, in modum pyre struebantur. Qualem acerrum, LACTANTIUS l. c. Strabam, lingua barbarorum adpellat, eumque, STATIVS Thebaid. Lib. XII. venuste describit.

Sic bellicus ager.

Curribus & clypeis Graiorumque omnibus armis,
Sternitur. Hostes super ipse ut victor acervos,
Pacifera lauro, crimen vittisque decorus,
Accubat.

n) Nocturnam in exsequiis commessandi consuetudinem, perducti ad Christum Hungari, in laudes DEI, & piæ mortalitatis recordationem conuerterunt. Abluto namque, & sepulchrali amictu ornato cadauere, coacti in ædes demortui hymnistæ, carmen funestum, quod Christianorum pietate, in recordationem mortis transfusum est, noctu & interdiu, voce modulantur lugubri, cognatis vicinisque, qui impositum funereo pegmati corpus, circumstant, inter singultus & suspiria, collacrymantibus. Ne vero præfines, luctu cantuue continuo, prorsus contabescant: identidem, designator funeris, adpositis triclinio dapibus, plenis prælibat vinum cantharis. Tum vero,

Pars epulis onerant mensas & plena reponunt,
Pocula Pancheis adulescent ignibus ara.

Decad. I. Monument. III.

Q9

VIR.

EA nocte, qua Attila mortuus est, ut dicunt *a)* Iordanis & Priscus, historici, Martianus Imperator, dum in Constantinopolitana degens ciuitate, Romanum gubernaret Imperium, *b)* in somniis vidit arcum Attilae fractum. Vnde, (quod mirum dictu est) *c)* mane, dum surrexisset, ab aulicis, incerto auctore, cognouit: Attilam rebus humanis exemptum: quo post multos dies clarius probato, *d)* vota, omnium consensu, DEO reddita sunt.

VIRGIL. Georgic. Lib. IV. v. 378. subinde, ne, cantu & singultibus defessi modulatores, prorsus, in tristi noctis silentio obmutescant: vel pericope quædam, ex codice sacro, aliisque libellis moralibus, lectitur; vel de rebus seriis differitur; vel ænigmatibus concertatur. Hæc in ciuium funeribus. Alia est in illustrium virorum feminarumque exequiis ratio, quod in Comitatu Neogradensi l. c. obseruauimus.

a) IORNANDES de Reb. Get. Cap. XLIX. De quo id accessit mirabile, ut Martino principi orientis, de tam feroci hoste sollicito, in somniis diuinitus adsistens, arcum Attila in eadem nocte fractum ostenderet, quasi quod gens ipsa, eo telo multa præsumat. Hoc Priscus historicus vera se dicit adtestatione probare. Ex Prisco & Iornande, rem hanc depromere, PAVLLVS DIACONVS Lib. XV. SIGEBERTVS in Chron. ad an. 455. OTTO Frising. Lib. IV. Cap. XXVIII. THVRÓTZIUS Chron. P. I. Cap. XXII. BONFINIUS Dec. I. Lib. VII. aliique plures.

b) Plura obitus Attilae præfagia recensentur, apud CALLIMACHVM, & OLAVVM in Attila Cap. XVI. Plurima mortem eius prodigia præsignauere. Nuptiali eius die, equus, quo in præliis, & optimo & sibi fidissimo utebatur, nullo signo præcedentis morbi apparente, subito est mortuus. Mycoltha etiam sponsa, ingressura cubiculum, tam fortiter pedem dextrum limini impexit: ut ex dolore nimio, aliquamdiu desidere fuerit coacta, auditaque est adnotante Callimacho, eius vox dicentis, si tempus est veniam. Cometes ante eius mortem, viginti circiter noctibus, ad ortum solis vernum visus. Ad hoc traditur, quædam mulier fanatica, equo inuecta, Attila redeunti ex Italia, in Pannoniâ, sub traiectum Lyci amnis, inter Rhetos & Vindelicos defluentis, ter frementi voce acclamauisse: Retro Attila: Hæc vero vana, atque ex ethnicorum superstitione profecta, videntur esse præfagia, qualia SVETONIUS in Cæsaribus, passim, pro more superstiosæ gentis Romanæ, connotauit. Eadem est, & præfagientium somniorum, quæ a diuinis probe distingui debent, ratio. Ea enim, quum sint euentuum picturæ: multa sunt in hoc genere, magis scite de euentis coniecta, quam vere significata, multa anticipia, incerta, dubia, pleraque, prorsus falsa & detestanda. PEVCERVS Comment. de Præcipuis generibus Diuinat. Cap. X. Hinc OVIDIUS

Somnia fallaci ludunt temeraria nocte,

Et pauidas mentes, vana timere iubent.

Si qua PRISCO Rhetori, ex quo Iornandes sua accepit, fides habenda est: somnium Martiani de obitu Attilae, præfagiens magis, quam diuinum fuisse colligitur. Eo enim, non minus mors, quam clades Attilae, per coniecturam significatur: nisi rationibus certis educere velis, mortem Attilae, iussu Numinis, fuisse, non per imaginem solum prædictam, verum in regia etiam, primo diluculo, a cœlesti genio pronunciatam. quod tamen, Græcorum commentis, quæ Byzantinis scriptoribus cumprimis sunt familiaria, quodammodo adstringenda esse existimauerim. Nihil itaque moramur PAVLLVM DIACONVM, qui Lib. XV. Dominum, in somniis Marciano apparuisse, eique fractum Attila arcum, ostendisse, incerta tradit relatione.

c) Nihil hac de re apud IORNANDEM. Quodsi tamen rumor quispiam, de morte Attilae, primo diluculo, Constantinopoli percrebuit: ex somnio ille Marciani imp. per incertam præfagientium coniecturam, promanauit.

d) IORNANDES de Reb. Get. Cap. XLIX. Nam in tantum magnis imperiis, Attila, terribilis habitus est: ut eius mortem, in locum muneris, superna regnantibus iudicarent.

e) De

sunt. Vixit autem Attila *e)* annos LVI. ut plerique historicorum,

e) De ætate Attilae, haud leuis inter Chronographos lis intercedit. Annales Hungarorum, eum, annos centum & viginti quatuor vixisse, quatuor autem & quadraginta, rebus Hunnorum præfuisse, perhibent. Ita THVRÓTZIUS Chron. P. I. Cap. 22. BONFINIUS Dec. I. Lib. VII. SABELLICVS contra ea, cum CALLIMACHO & CALANO, non nisi ad sextum supra quinquagesimum annum, vitam eius protrahit. quam sententiam EVCHOLTZERVS etiam, aliique sequuntur. Litem hanc componere, reiectaque Sabellici sententia, veritatem annalium, quodammodo adstruere contendit, OLAVVS in Attila, Cap. XVI. At vero, quam incertum & dubium, supputationis posuerit fundamentum: non potest non, quam inde eduxit, annorum series, dissoluto nexu concidere. Nos, difficultati huic, ex Hunnorum Attilaeque gestis, quodammodo occurremus, eaque, ex quibus, vera Attilae annos supputandi ratio colligitur, præmittemus. De primo Hunnorum ex Scythia Asiatica exitu, nihil superest dubietatis. Accidit ille, Gratiano, Valente, & Valentiniano II. imperantibus. IORNANDES, de Regn. Successione in Grat. p. m. 118. adeoque, non ante annum 373, uti hoc SCHÖNLEBENVS Annal. Carniol. P. III. ad an. 374. sequi colligit. quod, & SETHVS CALVISIVS in Chronolog. ad an. 374. ex Ammiano Marcellino concludit: quidquid tandem, de Hunnorum, ante Valentem imperatorem, in Pannonia inferiore sedibus, INCHOFFERVS Apparat. f. 5. sentiat. Præerat hoc tempore, rebus Hunnicis, BALAMIRVS, & post eum, MUNDZVCCVS, pater Attilae. IORNANDES de Reb. Get. Cap. XXIV. XXXV. quos, OCTAREM & ROVAM fratres, excepisse, adeoque quatuor hos principes, annos 55, regno Hunnorum in Europa præfuisse, certum est. ATTLA namque, ante annum 429. Hunnorum imperium, nondum tenebat. quod ex PRISCO Rhetore de Legat. p. 80. 81. luculenter demonstratur. Romanis vero, inquit ille, consilium de mittendis ad Hunnos legatis capientibus, Plinthis & Dionysius, hic ex Thracia, ille ex Scythia oriundus, ambo exercituum duces, & qui consulatus dignitatem apud Romanos gesserant, hanc legationem obire voluerunt. Quod si itaque Plinthis & Dionysius, susceptam ad Hunnos legationem, post peractum consulatus munus obire: ante annum 429, id muneris suscipere, haud poterant. Plinthis namque A. C. 419. Dionysius 429, consulatus dignitate ornati, claruerunt. vid. PETAVII Ration. Temp. T. III. p. 501. 502. ed. Venet. 1733. 8. Atqui, his ad Hunnos, uti munus legationis obeant, contententibus, Attila, Rouæ mortuo, teste PRISCO l. c. adeoque an. 429 vel 430, in regno Hunnico successerat. quod etiam ex bello Burgundico, anno 428, obseruante SIGONIO, gesto, euidenter cognoscitur. Eo-tum namque, occiso Suphtare rege, solus Rouas, vsque ad annum 429. vel 430. imperauit, mortuoque, Attila, PRISCVS de Legat. p. 81. cum Bleda fratre, IORNANDES de Reb. Get. Cap. XXXV. successit. conf. ad Cap. V. n. a. b. Cognito, imperii Attiliani principio, videndum iam, quonam ille anno fatis functus est. Nihil moramur, vel Hungarorum annales, qui Attilae obitum, ad an. 445. referunt; vel Græcorum Latinorumque Chronographos, quorum nonnulli, ut NICEPHOR. Hist. Eccles. Lib. XIV. f. 954. ed. Francos. eum, in prælio Catalaunico; alii, ut HERMANNVS CONTRACT, anno 452; alii, ut SIGEB. GEMBLACENSIS, ceterique, anno 455. mortuum fuisse perhibent. Optime, Attilae rebus præclare gestis, horum congruit sententia, qui eum, anno a salute mundi 454, decessisse tradunt. Ita, Comes MARCELLINVS Chron. ad Atii & Studii consulatum, hoc est ad an. 454, & SIGONIUS de Occid. Imp. Lib. XIII. ad an. cit. Namque anno 450. & 451, Germaniam atque Galliam, anno 452, Aquileiam & Italiam, inuaserat. conf. ad Cap. XV. not. 2. Hinc iam prouum est colligere, Attilam, qui anno 429. imperare cepit, & anno 454. decessit, non quatuor & quadraginta, uti Hungarorum Historici adnotarunt, verum quinque & viginti annos, in populo Hunnico regnauisse. Quodsi vero Attila, nonnisi annos quinque & viginti, sicuti euidenter demonstratum est, rebus Hunnorum præfuit: quis credet tantum heroem, maiestatem suam, vsque ad annum ætatis nonagesimum nonum, occultare potuisse, relictumque a Mundzucco patre regnum, Octari atque Rouæ patris, cessurum fuisse. Quod, quia post mortem patris, accipere nequiuert: vicenario inferiorem eum fuisse, & dum ad clauum imperii sedere occeperat, annum quadagesimum superauisse, existimauerim. Comprobat id, apud PRISCVM de Legat.

rum, in litteras retulerunt. Ea *f*) die, qua Iulius Cæsar, qui primus Romanorum singulare arripuit imperium, natus est, & ea *g*) nocte, fluxu sanguinis interemtus, qua mensis die, idem Cæsar, in senatu, acceptis vulneribus, confossus interiit.

131. non solum Oerbarsius Attilæ patruus, quem adultus iam, patris loco, ducebat, verum filii etiam annis florescentes, quorum ætas integra, in patre, si non sextum, supra quinquagesimum, certe annum septuagesimum indicasse videtur. Nihil iam de Attilæ robore, viribus, corpore vegeto, vsuque veneris, proferam, quæ singula, anno supra centesimum quarto & vigesimo, vix ac ne vix quidem conueniunt: quocumque denum modo ea, OLAHVS in Attila Cap. XVI. ROHT. in Attila 5. 48. regum septentrionalium exemplis adstruere, vitamque Attilæ, incerta supputatione, ad annum centesimum quartum & vigesimum, prorogare adlaborent. Neque vero sententiæ nostræ obstat, Attilam, teste PRISCO, canis aduersum fuisse. Festinata etenim hæc senectutis insignia, sæpenumero in iuvenes incidisse, Numæ, Traiani, aliorumque historiæ testantur. His de causis, res est clarissima, Attilam, annos quinque & viginti, quinquagenario tamen maiorem, at, octogenario inferiorem, imperauisse, atque adeo, non in Asiatica, verum in Europæa Scythia, seu Dacia, in Engadi, regnante inter Hunnos, Mundzucco patre, natum fuisse, & ingrauescente quidem, non tamen præcipitata ætate, obiisse. Ceterum, qui ætatem Attilæ, sex & quinquaginta annis metiuntur, Iulii Cæsaris inducti exemplo, id faciunt, quem anno hoc periisse, SVETON. in Cæs. cap. 87. reliquit. Quod si euinci posset: Attilam, sicuti Cæsarem, anno occidisse climacterico, nullum superesset dubium; annus enim sextus & quinquagesimus, inter climactericos est, qui vitæ mortalium periculosi esse produntur. Hunc namque octo hebdomades conficiunt, & septem octies multiplicata, componunt. CIC. de Repub. VI. PITISCVS ad SVET. Cæs. Cap. 88. n. 1.

f) Iulius Cæsar natus fuit a. d. IV. Idus Quintiles, hoc est d. 12. mensis Iulii, auctore MACROB. Sat. I. 12. C. Mario VI. & L. Valerio Flacco Coss. siue, anno ab. V. C. 653. v. PIGH. Ann. Rom. III. p. 200. Incertum vero est, Attilam, eodem die in lucem editum fuisse, quod OLAHVS l. c. ex aliorum refert traditione: quum ne annus quidem natiuitatis eius, tanto minus dies, deficientibus Hunnorum fastis, cognitus esse possit.

g) Idibus Martiis, Iulium Cæsarem, a coniuratis, tribus & viginti plagis confossus, in curia occidisse, SVETONIVS in Cæs. Cap. 80. sequi reliquit. Quo die, quoniam Annæ Perennæ festum erat, in quo Romani, largioribus poculis indulgebant, & pro cyathorum numero, annos mutuos sibi precabantur: PITISCVS in Suet. Cæs. Cap. 80. n. 37. facile rerum Hunnicarum scriptores, dum Attilam cum Iulio Cæsare comparare contenderant, eumque post cenam nuptialem extinctum obseruant, in eam, læti funestique simul temporis similitudine, inducti sunt opinionem: ut Attilam, non solum eodem die, quo Cæsarem, & natum & mortuum fuisse, verum, producta ad annum sextum & quinquagesimum, ætate firmata, pari etiam mortis genere interiisse, adfirmare nulli dubitauerint. Hæc itaque est causa, quare CALANVS, Attilam anno ætatis sexto & quinquagesimo obiisse, ceteri vero, ex vulnere, vel in prælio, uti NICEPHORVS, vel in thalamo, sicuti MARCELLINVS, occubuisse existiment: quoniam Iulius Cæsar, hac quoque ætate, tribus & viginti plagis enecatus, periit. SVETON. in Cæs. cap. 87: quamvis

P. MANVTIVS non hoc, sed septimo & quinquagesimo ætatis anno, eum periisse, contendat. Hæc de Attila.

F I N I S.

SYLLA.

SYLLABVS
VARIARVM LECTIONVM

ex Cod. MS. Rebdörffensi, ed. Veneta & Canisii, in vitam ATTILÆ
IUVENCI COELII CALANI DALMATÆ.

MS Rebd. Manuscriptum Rebdörffense.

Ven. Codex Venetus.

Can. Canisiana editio.

p. pagina.

l. linea.

TITVLVS.

p. 89. l. 1. *Iuenci* cer. MS REBD. Attilæ vita per Iuencum Celium Calanum Dalmatam edita. VEN. Historia de Attila Hunnorum rege incipit feliciter. CAN.

CAP. I.

p. 89. l. 5. *Hunni* MS REBD. Hunnique te Auares. VEN.

ibid. *Hungari*. MS REBD. Vngari. CAN.

p. 90. l. 2. *Chronographorum*. MS REBD. Cosmographorum. VEN.

l. 3. *Alexandro* MS REBD. Alexandro Philippi. VEN.

ibid. *artissimos*. MS REBD. arctissimos. VEN.

p. 91. l. 2. *inhabitans Hunni*. MS REBD. Inhabitans primo Hunni. VEN. CAN.

l. 5. *quod sic*. MS REBD. quod & sic inditum. VEN. CAN.

CAP. II.

p. 92. l. 2. *His reges*. MS REBD. Horum reges. VEN. CAN.

l. 3. *Madluchus*. MS REBD. CAN. Madluchus VEN.

CAP. III.

p. 93. l. 3. *Madluchus* MS REBD. Madluchus. VEN. CAN.

p. 94. l. 3. *Attilam*. MS REBD. CAN. & Attilam. VEN.

l. 4. *cum regno, in portione*. MS REBD. CAN. cum regni portione. VEN.

p. 95. l. 3. *adoptionis iure filios* quandoque imperatorum Romanorum more constituit. MS REBD. adoptionis filios principum quandoque Romanorum more constituit. VEN. adoptionis iure filios, quandoque principum Romanorum more constituit. CAN.

CAP. IV.

p. 95. l. 1. *Post Subthar rex*. MS REBD. Post quæ Subthar rex. VEN. CAN.

p. 96. l. 2. *omnemque* MS REBD. eamque. VEN. CAN.

ibid. *rapinis* MS REBD. CAN. rapinis & caedibus. VEN.

p. 96. l. 5. & *subsequenter*. MS REBD. CAN. subsequenter. VEN.

p. 97. l. 2. 3. *periculis*. MS REBD. exitiorum periculis. VEN. CAN.

l. 6. *effrenata rabie absumeret*. MS REBD. effrenata rabie ductus absumeret. VEN. CAN.

l. 10. *Deo adiutore*. MS REBD. CAN. Deo adiuuante. VEN.

ibid. *absumserit*. MS. Quæ defunct, suppleda sunt ex VEN. & CAN. ed. Capta circiter tria millia fuerunt, reliqui salutem fuga quæsiuerunt. Inter caelos, & ipse Subthar tribus confossus vulneribus repertus est. ubi VEN. Cod. pro confossus confessus habet.

CAP. V.

p. 100. l. 1. *nunc una, deinde altera*. MS REBD. CAN. scilicet expeditione. nunc vnâ deinde alteram. VEN.

p. 101. l. 3. *Aureliarum*. MS REBD. CAN. Aureliacarium. VEN.

p. 103. l. 4. *secum duxerant*. MS REBD. CAN. secum duxerat. VEN.

CAP. VI.

p. 103. l. 1. *inferendum est*. MS REBD. CAN. inferendum esse. VEN.

p. 104. l. 1. *huius nominis*. MS REBD. VEN. huius nomine. CAN.

l. 2. *Gallia Placida*. MS REBD. CAN. Gallia Placidia. VEN.

l. 3. *Arcadii* MS REBD. VEN. Archadii. CAN.

l. 4. *Eudoxia* MS REBD. CAN. Eudofia. VEN.

l. 4. *Thrasimundi*. MS REBD. CAN. Thrasemundi. VEN.

CAP. VII.

l. 1. *Etius ergo*. MS REBD. Etius igitur. VEN. Ecce igitur. CAN.

p. 105. l. 1. *solus nouerat*. MS REBD. solus præcipue nouerat. VEN. CAN.

l. 3. *Gothorum*. Deest regum, alter, qui cum Etio, aduersus Attilam, bellum gessit in Galliis. Eum IORNANDES de Reb. Get. Cap. 36. Sangibanum, GREGOR. Turon. Lib. II. Cap. 7. alique rerum Francicarum scriptores, Merouem adpellant. Hoc itaque modo, locus hic supplendus est: Sangibanum Alanorum, & Merouem Francorum principes.

R r *Ibid.*

ibid. ex præcedentibus. MS REBD. & præcedentibus. VEN. ex præcedentibus. CAN.

l. 4. *conflictibus.* MS REBD. VEN. conflictibus. CAN.

l. 5. *sibi adsumsit.* Deest nomen ducis bellici.

l. 7. *Walamir.* MS REBD. Walamer. VEN. Walamar. CAN.

p. 106. l. 1. *Theodorici.* MS REBD. CAN. Theodonti. VEN.

ibid. tum in Gothorum regionibus. MS REBD. tunc etiam in Gothorum regionibus. VEN. tunc & in Gothorum regionibus. CAN.

CAP. VIII.

l. 1. *viætorum.* MS REBD. CAN. viorum. VEN.

l. 3. *tunc etiam.* MS REBD. CAN. nunc etiam. VEN.

p. 108. c. 2. *occubuit.* MS REBD. VEN. accubuit. CAN.

CAP. IX.

p. 109. l. 1. *magno exercituum viro, gladiis interempto.* MS. REBD. CAN. magno ex exercituum viro gladiis interempturo. VEN.

l. 3. 4. *suspiciabatur.* MS REBD. CAN. suspiciabantur. VEN.

p. 110. l. 3. *factum est.* MS REBD. suatum est. VEN. CAN.

l. 4. *dum hic inde.* MS REBD. dum hinc inde. VEN. CAN.

l. 8. *ex castris proripuit.* Scilicet, se.

l. 9. *Sellis.* MS REBD. CAN. sellulis. VEN.

p. 111. l. 3. *conspicuumque ab omnibus, & suis terga cedentibus.* MS REBD. CAN. conspicuumque à suis terga cedentibus. VEN.

l. 7. *nouis ducibus.* MS REBD. vobis ducibus. VEN. nobis ducibus. CAN.

ibid. me duce pugnate, nihil est, quod me duce pugnantes vos terreat. MS REBD. CAN. me duce pugnante, nihil est, quod me duce pugnante, vos terreat. VEN.

l. 8. 9. *viatores estis.* MS REBD. viatores estis, solum velitis, immo & si non vultis, viatores estis. VEN. CAN.

l. 9. *terga ostendite.* MS REBD. terga vestra ostendite. VEN. CAN.

l. 10. *quisquis vultus hostibus visendos præbere sciet.* MS REBD. Quisquis vultus hostibus visendos præbere sciet. VEN. Quisquis vultus hostibus visendis præbere sciet. CAN.

l. 11. *Tum Hunni.* MS REBD. tunc Hunni. VEN. CAN.

CAP. X.

p. 112. l. 2. *nulloque casu, corrumpi viderentur.* MS REBD. nullo quoque casu viderentur. VEN. nulloque casu viderentur. CAN.

l. 6. *contigisset.* MS REBD. CAN. accidisset. VEN.

l. 10. *in summo aggeris conspiciens.* MS REBD. supple ex ed. VEN. & CAN. Hunnorum gentem pene victam esse comperiens.

l. 11. *ratus tenuit.* MS REBD. VEN. CAN. lege, admiratus timuit. conf. ad Cap. X. not. d.

p. 113. l. 4. *inter Walamir & Theodoric Theodoric filios.* MS REBD. inter Vualamer & Theodoric fratres, Theodoricque filios. VEN. CAN.

l. 6. *discessum est.* MS REBD. supple ex VEN. & CAN. & in dies cum Attila pacificatum.

l. 7. *qui sibi superiores erant.* MS REBD. CAN. qui & ibi superiores erant. VEN.

l. 9. *Huius ergo in dies, pace & sedere habitis.* MS REBD. CAN. Huiusmodi ergo indies pace ac fœde habitis. VEN.

CAP. XI.

p. 114. l. 1. *post hoc spacio interiecto.* MS REBD. CAN. post hæc spatio interiecto. VEN.

p. 115. l. 2. 3. *quo eum continuo interimerent.* MS REBD. supple: eo quod quædam recusauerat, quæ Attila fieri absolute mandauerat. VEN. eo quod recusauerat. CAN.

l. 3. *in historiographis.* MS REBD. CAN. inter historiographos. VEN.

CAP. XII.

p. 115. l. 1. *reliquarumque finitimarum gentium.* MS REBD. VEN. reliquarum finitimarumque gentium. CAN.

p. 116. l. 1. *Nigorum.* MS REBD. CAN. Rugorum. VEN. Nos not. d. ad Cap. XII. Niconiorum, legimus.

ibid. Curulorum. MS REBD. CAN. Curulorum. VEN.

ibid. Arorum. MS REBD. VEN. CAN. Nos Arotorum legendum censuimus. not. f. ad Cap. XII.

p. 116. l. 3. *quibuscunque etiam incognitis facillime cognosceretur.* MS REBD. CAN. quibusque etiam incognitis facillime nosceretur. VEN.

l. 117. l. 4. *bispidis crinibus.* MS REBD. CAN. crinibus, omisit. VEN.

l. 5. *canina dicerentur.* Vocem hanc, non de crinibus, verum de labiis pendentibus, explicuit Barthivs conf. not. 5. ad Cap. cit.

p. 118. l. 1. *simius naso.* MS REBD. simus naso. CAN. IORNAND.

l. 2. *moribus ferus.* MS REBD. CAN. moribus ferreus. VEN.

l. 3. *lineamenta.* MS REBD. CAN. illiniamenta. VEN. & ἀντόγραφοι. MS REBD.

p. 119.

p. 119. l. 1. *latis tamen labiis.* MS REBD. CAN. latis cum labiis. VEN.

CAP. XIII.

p. 119. l. 1. *idem historicus.* MS REBD. idem Priscus historicus. VEN. CAN.

l. 3. *collectoque.* MS REBD. VEN. collocatoque. CAN.

l. 4. *immenso adparatu.* MS REBD. innumero exercitu apparatu. VEN. innumero apparatu. CAN.

p. 121. l. 2. *magna parte domita.* MS REBD. CAN. magna parte perdomita. VEN.

l. 3. *ad partes Italia festinus conscendit.* MS. REBD. VEN. vel partes Italiæ festinus conscendit. CAN.

p. 122. l. 1. *fitam in littore maris.* MS REBD. CAN. fitam in lingua maris. VEN.

l. 3. & *ut eam.* MS REBD. CAN. ut eam. VEN.

CAP. XIV.

p. 122. l. 2. *Valentiniano & Theodosio.* MS REBD. Valentiniano Theodosioque. VEN. CAN.

l. 3. *quantis fieri potuerit.* MS REBD. quantis fieri poterat. VEN. quantis fieri potuit. CAN.

p. 123. *per suos legatos alloquutus.* MS REBD. allocutus VEN. alloquitur CAN.

l. 4. *eas ciuitates futuras.* MS REBD. VEN. CAN. emendandus est locus: eas ciuitates futuras, vel, ea se ciuitati facturum. conf. not. d. ad Cap. XIV.

ibid. quæ ipsa Roma fecisset. MS REBD. quæ ipsa Roma subisset. VEN. quæ ipsa Roma fuisset. CAN.

l. 5. *Helinando Antistite & Araico tempesta.* MS REBD. CAN. Heluindo antistite & Atturco tempesta. VEN.

l. 6. *item Verona.* MS REBD. CAN. deest in ed. VEN.

p. 124. l. 1. *Oppitergium, sed & Cenetense.* MS REBD. CAN. Opitergiumque & Cenetense. VEN.

l. 4. *ad Aquilegiam.* MS REBD. apud. Aquilegiam. VEN. CAN.

CAP. XV.

p. 124. l. 1. *ciuitatem Aquilegiam.* MS REBD. CAN. ciuitatem Aquilegiam ciuitatem. VEN.

p. 125. l. 3. *deliberare cepisset.* MS REBD. CAN. cepisset. VEN.

l. 4. *an tolleretur.* MS REBD. CAN. vel tolleretur. VEN.

l. 6. *circumirent.* MS REBD. circuirent. VEN. CAN.

ibid. in altis vrbis turribus. MS REBD. VEN. in altis vrbis turribus. CAN.

p. 126. l. 6. *respicere casuras arces.* MS REBD. CAN. respicere casuras sine arces. VEN.

l. 7. *inflat enim exitium.* MS REBD. CAN. eius exitium. VEN.

ibid. nec expugnatio differenda est. MS REBD. CAN. nec expugnando differenda est. VEN.

l. 9. *recitatisque his.* MS REBD. CAN. recitatis his. VEN.

ibid. omine fausto. MS REBD. CAN. hoic fausto. VEN.

p. 127. l. 2. *Hunni inuadentes.* MS REBD. CAN. humi inuadentes. VEN.

ibid. omnia quæ reperta. MS REBD. CAN. omnia quæ repperunt. VEN.

l. 3. *flamisque cuncta subiecere.* MS REBD. CAN. flammis subiecere. VEN.

l. 5. *causa eo conflictu.* MS REBD. CAN. conflictu. VEN.

ibid. cuiuscunque etiam atatis. MS REBD. vtriusque sexus cuiusque etiam ætatis. VEN. cuiusque etiam ætatis. CAN.

CAP. XVI.

p. 128. l. 3. *Pergamum.* MS REBD. CAN. Bergamum. VEN.

l. 6. *denique Tusciam.* MS REBD. CAN. deinde Thusciam. VEN.

CAP. XVII.

p. 129. l. 3. 4. *eius potentia stomachati.* MS. REBD. CAN. cuius potentia stomachati. VEN.

l. 5. *depopulata vrbe.* MS REBD. CAN. spoliata vrbe. VEN.

l. 7. *quasi urbem Romanam ingredienti.* MS. REBD. CAN. quasi sibi urbem Romanam ingradienti. VEN.

CAP. XVIII.

p. 131. l. 5. *Quod se facturum, rex.* MS REBD. CAN. quod rex se facturum. VEN.

CAP. XIX.

p. 132. l. 1. *in litteras.* MS REBD. CAN. in litteris. VEN.

l. 7. *admirati milites vidisse.* MS REBD. CAN. admirati milites. VEN.

l. 8. *præsto essent.* MS REBD. VEN. præsto esse. CAN.

l. 11. *præsum.* MS REBD. CAN. prouisum. VEN.

CAP. XX.

p. 133. l. 2. *sub imperio.* MS REBD. CAN. sub dominio. VEN.

l. 3. *fratris autem Walamer.* MS REBD. VEN. fratris: at Walamer. CAN.

l. 3. *Theodorico eorum fratre.* MS REBD. CAN. Theodorico fratre. VEN.

l. 7. *pace in dies.* MS REBD. CAN. VEN.

Hiatum hunc, ad Cap. cit. n. 9. hoc modo expleuimus: pacate in dies multos.

R r 2

l. 10.

- l. 10. *Walamer*. MS REBD. CAN. Vuallames. VEN.
 ibid. *qui post Ravenna*. MS REBD. CAN. qui postmodum Rauennæ. VEN.

CAP. XXI.

- p. 34. l. 7. *vbi paulo ante Etius*. MS REBD. vbi paulo ante, prius, Etius patricius. VEN. vbi paulo ante Etius patricius. CAN.
 l. 10. *Hunnorum graui persecutione exercitum depopulans*. MS REBD. Hunnos graui persecutione exercitum depopulans. VEN. Hunnorum graui persecutione depopulans. CAN.
 l. 13. *vt antea orbi terrarum terror inuisus*. MS REBD. CAN. & ante orbi terrarum terror immensus. VEN.
 l. 14. *quærit abiicere*. MS REBD. VEN. quærit obiicere. CAN.
 l. 15. *ob quondam Etio*. MS REBD. ab quondam Etio. VEN. ab quondam Etio. CAN.
 l. 17. *in Pannonias*. MS REBD. & CAN. referunt ad verba præcedentia: nam inde recessit in Pannonias. VENET. edit. ad. sequentia, In Pannonias itaque reuersus.

CAP. XXII.

- p. 135. l. 2. *tali morbo*. MS REBD. tali morte. VEN. CAN.
 p. 136. l. 2. *gentium aulicarum*. MS REBD. CAN. gentium militarium. VEN.
 l. 6. *intraisset*. MS REBD. intrauisset. VEN. CAN.
 p. 137. l. 1. *lassitudine, quantam nunquam antea contraxerat*. MS REBD. lassitudine & ebrietate, quantam nunquam antea contraxerat. VEN. lassitudine & ebrietate, quantum nunquam ante contraxerat. CAN.
 l. 2. *vt sic pressis*. MS REBD. CAN. & vt sic pressis. VEN.
 l. 3. *super cubiculum*. forte, super cubile.
 l. 4. *oppressus accubuit*. MS REBD. depressus accubuit. VEN. CAN.
 l. 6. *copiosius*. MS REBD. CAN. corpus suis. VEN.
 l. 6. 7. *non sui iam compote corpore, obstruso vitali spiritu*. MS REBD. CAN. non sui iam corporis obstruxo vitali spiritu. VEN.
 p. 138. l. 1. *Hunnorum*. MS REBD. CAN. Hunnorum. VEN.

CAP. XXIII.

- p. 138. l. 6. *decurso è naribus sanguine*. MS REBD. CAN. decurso è naribus sanguine. VEN.
 l. 6. *quatiens persepe*. MS REBD. CAN. quatiens persepe cum. VEN.

- p. 138. l. 8. *frustra tentabatur*. MS REBD. CAN. temptabatur. VEN.

- ibid. *exanimatum corpus*. MS REBD. CAN. exanimatum. VEN.

- p. 139. l. 1. *adperiretur cubiculum*. MS REBD. CAN. periculum. VEN.

- l. 2. *vociferari*. MS REBD. CAN. vociferare. VEN.

- ibid. *sonus redderetur*. MS REBD. somnus redderetur. VEN. CAN.

- l. 3. *ostiis infractis*. MS REBD. ostiis effractis. CAN. hostiis effractis. VEN.

- l. 5. *de naribus effluens*. MS REBD. CAN. de naribus eius affluens. VEN.

- p. 140. l. 1. *lanceolis*. MS REBD. lanceolis. VEN. CAN.

- l. 2. *phlebotomiis*. MS REBD. phlebotomiis. CAN. flobothomiis. VEN.

- l. 3. *repleuerunt*. MS REBD. CAN. sanguine repleuerunt. VEN.

- l. 4. *femineis*. MS REBD. fæmineis. CAN. feminiis. VEN.

CAP. XXIV.

- p. 141. l. 3. *campo statuerunt*. MS REBD. CAN. strauerunt. VEN.

- p. 142. l. 1. *milites*. MS REBD. CAN. milites eorum. VEN.

- p. 143. l. 1. *hos funereos versus*. MS REBD. CAN. hos funere versus. VENET.

- p. 145. l. 3. *antistitis precibus*. MS REBD. precibus, deest in ed. VEN. & CAN.

- l. 8. *nullus æstimat*. MS REBD. CAN. nullus existimat. VEN.

CAP. XXV.

- p. 146. l. 2. *denique mensis adpositis*. MS REBD. CAN. deinde mensis adpositis. VEN.

- p. 149. l. 1. *in argenteis*. MS REBD. CAN. in argentiis. VEN.

- p. 150. l. 2. *denique armillas*. MS REBD. CAN. deinde armillas. VEN.

- l. 3. *faleras*. MS REBD. CAN. VEN. Phalcrafti. MS REBD.

- p. 151. l. 1. *noctem totam*. MS REBD. VEN. noctem totam. CAN.

CAP. XXVI.

- p. 152. l. 2. 3. *in Constantinopolitana*. MS REBD. CAN. Constantinopolitana. VEN.

- l. 7. *clarius probato*. MS REBD. CAN. clarius prolato. VEN.

- p. 153. l. 1. *vixit annos*. MS REBD. CAN. annis. VEN.

- p. 154. l. 1. *Iulius Cæsar*. MS REBD. CAN. Caius Iulius Cæsar. VEN.

- l. 4. *confossus interiit*. MS REBD. CAN. confessis interiit. VEN.

HIERONYMI LASKY,

Palatini Siradiensis,

HISTORIA ARCANA

Legationis,

Nomine JOHANNIS Regis,

Ad

SOLYMANNVN TVRCARVM IMPERATOREM

susceptæ,

nunc primum, ex manu exarato codice,
in lucem edita.

ADPARATVS AD HISTORIAM HVNGARIAE,

DECADIS I. MONVMENTVM IV.

EXCELLENTISSIMO, ILLUSTRISSIMOQUE
COMITI, DOMINO,

JOHANNI PÁLFFY
ab ERDÖD,

PERPETVO IN VÖRÖSKÖ, BAJMÓCZ, SZ. GYÖRGY & BAZIN,
IVDICI CVRIAE REGIAE, COMITATVS POSONIENSIS
SVPREMO ac PERPETVO COMITI, ARCISQVE REGIAE NOMINIS
EIVSDEM, SVPREMO ac HAEREDITARIO CAPITANEO;

SACRATISSIMI PRINCIPIS,

A C

DOMINI DOMINI,

CAROLI SEXTI,

DEI GRATIA, ELECTI ROMANORVM
IMPERATORIS SEMPER AVGVSTI, ac GERMANIAE,
HISPANIARVM, HVNGARIAE, BOHEMIAE, DALMATIAE,
CROATIAE, SCLAVONIAEQVE &c. &c. REGIS,
ARCHIDVCIS AVSTRIAE, &c. &c.

ACTVALI INTIMO, & CONSILII LOCVM TENENTIA-
LIS REGII CONSILIARIO, GENERALI CAMPI MARSCHALLO,
VNIVS REGIMINIS CATAPHRACTORVM COLONELLO, PARTIVM
CASSOVIENSIVM, PER SVPERIOREM HVNGARIAM, GENE-
RALI, TABVLAE SEPTVM VIRALIS ASSESSORI,

¶

EXERCITVS CAESAREI, PER HVNGARIAM
GENERALI COMMENDANTI,

FELICITATEM!

Abis id, TVAE, atque maiorum TVO-
RVM, EXCELLENTISSIME COMES!
virtuti, quod, dum res patriæ, erudere
pergo, Illustri TVO, & toto celebrato or-
be, Nomini, honestæ destinationis partem
hanc, inscribere sustineam. Siue enim TE
ipsum, HEROS fortissime! contueor; siue memoria Avos re-
colo TVOS, ea sunt VESTRA, cum omnium, tum singu-
lorum, de HVNGARIA, & sago, & toga, patrata merita, qui-
bus, cum dignitate expromendis, vix vlla orationis copia,
suffectura videatur. Nam est hoc, genti TVAE, partim a
natura insitum, partim, conciliatum ab educatione; vt Re-
gi-
bus fidem, nulla vnquam contemneratam labe, integram
patriæ caritatem, per retroacta hæc secula, infinitis documen-
tis adfirmavisse, in hærediis VESTRIS censeatis.

Longus sim oportet, si, belli tot fulmina, tot columi-
na HVNGARIAE, quæ INCLVTA DOMVS TVA, nunc de-
fensandis, ac reparandis in melius, nunc sustentandis forti-
ter, rebus PANNONIAE, suffecit adhuc, neque cessat, porro
sufficere, velim commemorare. Quod, tametsi ita habet;
haud tamen, ingrati notam animi, facile euitarim, nisi deco-
ra TVA, quando, pro eo, ac merentur, celebrari a me ne-
queunt, qua se dat occasio, posteritati, æquissimis laudibus,
commendarem.

Feci id equidem, HEROS MAGNANIME! per com-
mentaria mea, sæpius, & professa opera; nunc autem, eo fa-
cio

cio promptius; quo magis, & CAESARIS, REGISQUE indulgentissimi, & HUNGARIAE totius interest; uti, auita illa virtus, quæ TE, summis belli ducibus, pridem æquiparavit, non superet tantum diutissime; sed bene etiam vertat, Christianæ Reipublicæ, capiatque, ex præsentis temporum habitu, auctoramenta, rei, si locus & occasio poscat, viriliter non minus, quam feliciter administrandæ.

Atque hinc profluxere, EXCELLENTISSIME DOMINE! consilii huius mei rationes; ut, ARCANAM hanc, LASKYANAE, ad Solymannum, LEGATIONIS, HISTORIAM, TIBI nuncuparem: quippe quæ, post accisas, apud MOHACSVM, vires HUNGARIAE, cruentas illas tempestates coegit, inque patriam effudit nostram: in quibus propulsandis, difficiendisque, cum primis emicuit, Progenitorum TVORVM, dextera fides, fortitudo mirifica, & iuvandæ patriæ, ardor diuinissimus.

Accipe proinde, EXCELLENTISSIME COMES! hoc tantillum, meæ, de summis TVIS virtutibus, existimationis, & obseruantiae monumentum, procliui animo, TIBIque, velim persuade, in toto eo scriptionis genere, cui, SACRATISSIMIS AVSPICIIS, adhuc infudo, id me, cum cura elaborare, ne lateat posteros, quantus, & bello fueris, ætate nostra, & pace. Diu, & ex animi sententia vale, ac viue! Ita precatur,

EXCELLENTIAE TVAE,

ILLVSTRISIME COMES!

Cliens obsequentissimus

MATTHIAS BEL

Lectori, Rerum Hungaricarum studioso, Salutem!

ARCANAM, Laskianæ, ad Solymannum, legationis, HISTORIAM, edenti in lucem, animo primum federat, notis eam exornare locupletioribus; uti, & his lectu esset expeditior, quibus eius tempestatis calamitates, haud satis sunt cognitæ; sed, cum ea diligentia, facile in offensam verti potuisset, a rerum ignavis, & suo ingenio metientibus, labores alienos; refricandus item sæpius fuisset dolor, perditæ, nefariis consiliis, HUNGARIAE; migrandam censui, utilem alioquin futuram destinationem. ut iam satis putem, si de HIERONYMO LASKIO partim, partim de legationis suæ tragœdia, breuiter edoceam lectorem.

II. Fuit HIERONYMVS, a) gente Polonus; dignitate Palatinus Siradiensis; ingenio, in rebus administrandis, nulli ciuium suorum, ætate illa, secundus: eo infelix, quod maximo, & reipublicæ Christianæ, & suo ipsius malo, rebus IOHANNIS de ZAPOLYA, semet implicuit. Atque, ingenii quidem laudem, nemo, quod sciam, scriptorum, Laskyo detraxit, tribuerunt contra plerique omnes. SLEIDANVS b) certe, alienissimus ab adsentationis labe, auctor, excellentis ingenii virum, nihil dubitavit vocare. Satis quidem ad encomium! Liberalius tamen multo, PAVLLVS IOVIVS, c) quando, virum, inter Sarmatas, ab illustri nobilitate, eruditæque virtutis nomine, clarissimum adpellat; & paullo post: excelso solertique ingenio, grauissimarum rerum consilia, agitare, atque terminare solitum, scribit. Vtrique scriptorum, ISTVANE RVVS d) noster consentaneus: HIERONYMVS LASCVS, inquit, Siradiensis Palatinus, vir, & bello bonus, & consilio, ac rebus agendis, prudentia ac experientia singulari.

III. Hæ illi virtutes, cum regum ac principum gratiam, tum doctorum benevolentiam obseruantiamque, conciliarunt. Supergrederer præfationis, quam breuem esse oportet, modum, si vellem singula expromere, quæ in utroque hoc laudis genere e) succurrunt. Illud, silendum haud est, vsum fuisse, perquam familiariter, ERASMO, quod ex epistolis eius addidimus. quam quidem inter eos coniunctionem, non eruditio tantum, quæ insignis erat in LASKIO, sed etiam Christianæ studium religionis, contempnauit. Neque enim dubitavit ROTERODAMVS, librum suum, De Modo adorandi DEVM, nostro huic HIEROSLAO, dedicare; f) biennio fere ante, quam se fluctibus Zapolitanis permisisset.

IV. Fuit

a) ERASMVVS, passim in Epistolis, HIEROSLAVM, quomodo forte Poloni Hieronymum vocant, adpellat.

b) Ad annum MDXXIX. Lib. VI. p. m. 174.

c) Historiar. Lib. XXVIII. p. 274. edit. Basil. ann. 1568. oct.

d) Histor. Lib. X. initio, p. 151, 23. V. timur, edit. Colonienfi, An. 1622. fol.

Adde WOLFFGANGVM BETHLENIUM Lib. I. p. 48.

e) Adeat, si volet, eruditus Lector, Bibliothecam Bremensem passim; ubi multa de HIERONYMO, memorabilia leget.

f) Prodiit liber idem, seorsim primum, iam, in splendidissima Opp. ERASMI editione Batava illa, exstat, Tomo V. p. 1099.

Præfatio.

IV. Fuit *Laskio*, germanus IOHANNES, multarum & ipse laudum adolescens, ideoque, admissus in summorum virorum familiaritatem. ERASMVS: iuuenem, citra arrogantiam eruditum, citra supercilium magnum & felicem, moribus præterea, adeo candidis, amicis, iucundis, vocat, g) ut per eius amabilem consuetudinem, pene repubuerit, alioquin iam morborum, laborum, & obstreclatorum tædio, marcescens. Ergo, tria tunc, summa ingenia, e *Laskiis*, Poloniam illustrabant. In his, præcipuo loco, IOHANNES senior, Archiepiscopus Gnesnensis fuit; vir, non doctrina minus, quam pietate insignis; cuius laudes prolixè memorat ERASMVS, in ea epistola h), qua ei sacrum nuncupauit editum curis suis, S. AMBROSIVM. Et hic quidem patruus fuit, HIEROSLAI & IOHANNIS iunioris; de quo ingenue illic ROTERODAMVS: Iuuenis inquit, senem sic exprimit, ut in eo velut renatus videri queas. Is Tui simulacrum, quoties mihi depingebat oratione, toties agnoscebam, in narrante, imaginis expresse antitypon. Adeo, dum patrum depingit, seipsum depingebat imprudens. Hunc mihi conuictorem, pauculos licet menses, contigisse, non in extrema parte felicitatis pono. Utinam mihi liceret, per adulationis inuidiam, prædicare, DEI dotes, quas in illo, & amari, & veneratus sum. Illud non possum non fateri, senex, iuuenis conuictu, factus sum melior, ac sobrietatem, temperantiam, verecundiam, linguæ moderationem, modestiam, pudicitiam, integritatem, quam iuuenis a se discere debuerat, a iuvene, senex didici. O gentem, pietati natam! Ita, de Iobanne suo Erasmus. qui utinam ætate hac nostra, ruente sensim in deterius, plures in iuuenibus æmulos nancisceretur. Ceteroquin, Iohannes quidem cœlibatui vitam addixit; HIERONYMVS, vxore ducta, operam dabat, ne pereat humanum genus; uti habet ERASMVS, i) eadem illa epistola, qua Matrimonium Christianum, foetum suum, ad nostrum hunc comitabatur. Et reliquit sane filium ALBERTVM, herum postea *Kesmarkiny*, quod alibi k) meminimus.

V. Sed, non est instituti nostri, siue in laudes *Laskiorum* diffundi, siue in eorum gente enarranda, scrupulosius elaborare; quum id, partim ab auctoribus *Bibliotheca Bremensis*, præstitum sit passim; partim confidamus fore, ut amicissimus nobis, FRIDERICVS JACOBVS BEYSCHLAG, insigne eruditorum Sueviæ decus, pro singulari, qua pollet, doctrina, adcuratoneque, vitam HIERONYMI, conscribat. in quam spem, ante hæc duo lustra nos vocare visus est, l) quando, suas, in eadem hac re, obseruationes, liberali manu & animo, mecum communicauit: quod palam gratique prædicamus. Nunc ad propositum.

VI. Quod legationem, cuius ephemerides exhibemus, suo potius, quam IOHANNIS consilio, obierit *Lasky*; BETHLENIVS m) auctor est. Ab-

g) Epistolarum Lib. XVIII. p. 576. ad Leonhardum Cassimbrotium. quam ei laudem, & in sequente Epistola, ad Hieroslaum fratrem exarata, circumponit: & passim. vtor edit. Epistolar. Basilien. An. MDXL. fol.
h) Lib. Epistolar. XXVIII. p. 1128. quam lege omnino.
i) Lib. XXI. p. 812. fine.
k) PRODROMO Operis, p. 92. 93. vbi erro-

nee, Leonhardum, adpellavi. Vnicus is e Polonis est, quem MAXIMILIANO II. commendante, Status & Ordines, publicis in comitiis, sanctione perscripta, ciuitate Hungarica donauerunt, anni MDLXXV. Art. XVIII. quem adi.

l) Scripta est epistola, HALÆ Sueuorum, Anno MDCCXXVI. Cal. Julii.

m) Historiar. Lib. I. p. 48. seq.

Præfatio.

horruisse enim, a periculossissima ea destinatione, ait, dum penitus in sententiam suam pertraheretur ab HIERONYMO. Huc inductus, nihil dubitauit, illud VIRGILII, ferociter usurpare:

Flectere si nequeo superos, Acheronta mouebo!

Tametsi, n) ne TARNOVIUS quidem, cuius hospitio fruebatur exsul IOHANNES, partes suas, in persuadendo, desiderari passus sit. BETHLENIVS, feliciter iter confecisse *Laskium* scribit; de quo tamen ipse queritur apud *Solymannum*, o) quod latrocinii habuerit infestum, ac propemodum exitiabile. Nemo vero non bonus, lapsui huic virtutis *Laskiana*, aut indoluit, aut pessima quæque ominatus est. ERASMVS p) certe: HIEROSLAI, inquit, fortitudinem obiurgarem, nisi iam serum esset. Atque q) iterum: HIEROSLAI a LASCO, precor, ut felix sit sua fortitudo, cui tamen nonnihil metuo, ne in neruum. Fortitudinem, adpellat, quam temeritatem, dicere voluit. Ac inerat sane, multum inconsultæ destinationis, ac præcipitis vitii, tantis ausibus. quod euentus, vndiquaque tristes, condocere postea.

VII. Ipsa legationis capita, quia fusc expromta sunt, in *Arcana* eius *Historia* hac, nihil opus est recognoscere. Id satis adparet, dedisse, bimestri eo labore, virilis, atque imperteriti animi, constantiæ, libertatis, & subactæ prudentiæ, documenta, *Laskium*; ut dolendum sit, contentionem hanc eius, haud æquiore loco caussaue, in commune collocatam fuisse. Atque, habebunt sane, exemplar in *Hieronymo*, quod contueantur legati, quibus agendum erit cum barbaris, rerum successu ferocientibus: quemadmodum superbia eorum, sine offensa retundi; exsatiari, sine impensa auiditas; crudelitas emolli; eludi minæ; ingeri periculorum metus; ac non durities tantum expugnari; sed fauor etiam conciliari queat, gentis impotentissimæ. quæ singula, tanta industria, tamque adcurate perfecit *Siradiensis*, ut dubium fecerit, iudicione magis, ac propositi tenacitate, in toto eo negotio profecerit, an fatorum? in re, omnium iniquissima, permisso, æquo ac iusto.

VIII. Auxit, *Laskiana* huius legationis, difficultatem, uti satis adparet, cum SOLYMANNI fastus, tum iniqua IOHANNIS, qua tunc erat, fortuna. Accessit, purpuratorum asperitas, & simulatio, fere ultra gentis indolem, ad illaqueandum legatum, comparata. Atque in his quidem, princeps fuit IBRAHIM BASSA, tyranni Achates r) fidissimus: quippe qui, & gratia apud eum valuit, & auctoritate. Homo, quod videre est, blandus is quidem, & tractandis cum cura rebus, apprime idoneus; sed, qui sciuerit, nunc, per verborum ambages circumducere, nunc, quasi in sinum admittere, iterumque iniecta formidine, territare LASKIVM. quibus rebus, honori in primis

X 2

SOLY-

n) Lege consultationis momenta, apud ISTVANFEYVM, Lib. X. p. 150. seq. & apud IOVIVM Lib. XXVIII. p. 274. seq.

o) *Historiæ huius Arcanæ*, p. 184.

p) Epistolarum Lib. XIX. p. 654. ad Iohannem a Lasco, Præpositum Gnesnensem, Hieronymi germanum.

q) Ibidem, p. 655. ad Antonium Medicum. Scripta est epistola vtraque, Anno M. DCCXVII. adolescente iam Decembri,

adeoque, post abitum *Laskii*, ad Turcos. Quid prouerbiali locutione, *inneruum*, velit ERASMVS, vide eius *Chiliada*, p. m. 206.

r) Eleganter, IBRAHIMI, ortus, educationem, honorum item, & fortunarum accessiones, descripsit IOVIVS, Lib. XXXIII. p. 584, sequ. scædum item exitum, Libro eod. p. 608. sequ. quæ non legisse, est peccauisse in historiam.

Præfatio.

SOLYMANNI consultum volebat. quem, quia modo ferocius, lenius postea, mox cum gravitate quadam, ac barbarico supercilio, tuebatur, multum HIERONYMO faceffuit negotii, dum & his cardinibus emotus Turca, penitus admitteret legatum. Austerius, MVSTAFFAE, purpuratorum alteri, ingenium fuit, siue incitum a natura, siue, ad instruendam scenam hanc, adscitum consulto. Neque enim se conuitiis abstinent, quibus in Laskium inueheretur: credo, cum adfinitate Solymani fretus, tum inductus, paupere & inglorio, legationis Hieronymi, habitu: quodque videret, in obsequio suo fortunam Turcos habere. Vtrique, nihil prius, nihil antiquius fuit, quam tributarium facere, cum Hungaria, JOHANNEM. quod quidem, quanta oris libertate, & propositi constantia, amolitus sit LASKYVS, quaque industria, barbarorum sibi animos conciliarit, lectores ex proclui iudicabunt. Certe, in euincendis duobus his purpuratis; nam AYAS quidem BASSA, nullis machinis, vir placidior, quam ferocior, indiguit; nihil fecit residui HIERONYMVS, quod a prudente, & adtento ad rem legato, solertia potuit expectari.

IX. Hac ergo, cum, in administrandis rebus sollicitudine, tum in lucrandis barbaris, prudentia, inclinavit Solymanum, ad partes JOHANNIS, omni postea ope, ac studio propugnandas: egregie, ab Aloysio Gritto, ficuti liquet ex arcana historia, adiutus. Vniuersim de legatione hac: Consilium, inquit Jovivs s), ut usu adparuit, JOHANNI maxime salutare, atque honestissimum, si expulsi atque excusantis conditionem respiceret; sed in causa Christiana, non obscure nefarium; postquam priuati commodi nomine, respublica in longe maximum atque horribile discrimen adduceretur. Scilicet, tanti, & JOHANNI constitit, & LASKIO, cum Hungariam in exitium præcipitare, tum se ipsos perdere. De Johanne res est palam; Polonus autem, in quam se induerit fortunam, infra adtrectabimus.

X. Infelici hac legatione, ex animi sententia, defunctus LASKYVS, alterius subire labores, eo putauit honestius, quod ad Regem Christianissimum, in Gallias, destinabatur. De ea, MARTIN du BELLAY. t) eius ætatis, saltem auctor suppar, ad annum MDXXXI, ista retulit: Ce temps pendant arriuerent deux Ambassadeurs vers le Roy, l'un par le Roy JEAN de Hongrie, qui fut le Seigneur HIEROSME de LASCO, principal homme de sa Cour ---- Celuy de Hongrie demandoit alliances de mariage, & secours d'argent, pour subvenir aux necessitez de son Royaume, qui par les guerres passees avoit esté grandement destruit, & les places desmolies. reliqua, quæ Latine sic reddimus: sub idem tempus, duo ad regem legati aduenere: quorum alter, a JOHANNES Rege Hungaria, HIERONYMVS a LASKO fuit, aula suæ vir præcipuus ---- Et hic quidem ex Hungaria, fœdera poscebat matrimonii, & pecuniarum suppetias, ad succurrendum regni sui necessitatibus, quod, bellis superioribus, atrocem in modum desolatum fuerit, castra item solo æquata. Non vacat, de legatione hac plura cumulare.

XI. Ad eam veniamus, quam auspiciis iterum JOHANNIS, ad Comitia Ratisbonensia, anno MDXXXII. sed conatu irritò, suscepit. Eius memoriam,

s) Libro XXVIII. p. 275. vbi, & GRITTI characterem legas. p. 281.

t) Livre IV. des Memoires, edit. Parisiensis, An. MDLXXII. fol. p. 97. 98. Indice, laudato supra BAYSCHLAGIO. Pro-

diit liber idem, interprete latino Hugone Surao, Francof. An. 1574. Vide SECKENDORFF. Loco mox cit. Sect. III. §. 5. Additionis I. initio, p. 14. b.

Præfatio.

memoriam, VITVS LVDOVICVS a SECKENDORFF u) prodidit, cuius verba, nostra fecisse, haud piget. Aderant, ait, legati, a JOHANNES Vayvoda, siue Rege Hungaria, Hieronymus a Lasko, & Nicolaus a Minkwitz, Solymani etiam, Turcarum Imperatoris litteris instructi, quibus profitebatur, se eosdem amicos & inimicos v) habiturum esse, quos JOHANNES haberet. Nihilominus, in auxilia, pro FERDINANDO, consenserunt Evangelici. Landgravius quidem, eidem Nicolao Minkwitzio, & aliis, ex nobilitate, negotium dederat, ut aliquem equitum numerum conscriberent, & JOHANNI in Hungariam adducerent, rogauitque Electorem, die VI. Julii, ut transitum illis præberet; prætexens, melius esse, ut suspectis istis inuaretur JOHANNES, quam destitutus ab aliis, ad Turcarum societatem compelleretur; sed Elector transitum denegauit. Atque, hic quidem legationis eius fuit successus.

XII. Hæc foris, pro JOHANNES gerebat LASKYVS, dum, maturefcentibus domi fatiis, propemodum in perniciem traheretur. Non fert instituti ratio, conuersiones, summi viri, & harum causas omnes, excussisse: prolixè eas dedere, eius ætatis scriptores, atque in his, PAVLLVS JOVIVS potissimum. ex quo, sua pleraque, NICOLAUS ISTVANFFYVS noster, hausit, recognouit post eum, WOLFFGANGVS BETHLENIVS. Nimirum, x) vocatus a JOHANNES rege, in suspicionem z) cædis Emerici Cibaci, Budam arcessitur, inopinatoque capitur. Ambigo, verene satis JOVIVS, captum Budæ Laskum, sub tormentis, Gritti consiliorum rationes, explicare fuisse coactum, y) scribat.

XIII. Aliter, & prorsus ex ingenio JOHANNIS, eam captiuitatem, BETHLENIVS z) memorat. Expeditis, inquit, ad captivum, tribus de sanctiore consilio, viris, eius agrum animum consolari iussit, declarareque: Regem maxime inuitum, tam seuerè in eum animaduertere; fateri, eius dexteritate, regnum & patriam se recepisse, ideoque, excimium sibi præstitum officium, nulla temporis iniuria, obliuioni tradendum; sed potius omni gratitudinis genere esse referendum. Tanta seueritatis culpam, tribuendam esse tempori potius, quam sibi, cuius a) ingenium, prout ab omni seuitia & crudelitate, etiam in eos, qui pœnas meruissent, excercenda, alienissimum semper fuisse; ita, vel in primis, ab ingrati animi crimine, in optime de se meritos, nunquam non abhorruisse; vel ipsimet Laskyo esse perspectissimum. Persuasum itaque sibi habeat, rationes regni, in vnus cæde, summe periclitantis, non vero offensam aliquam, debuisse auocare aliquantisper regis animum, ab insita ipsi clementia; certa tamen spe se ipsum erigat; breui, faciendi istius incommodi, voluntatisque regis erga se propensissima, adfuturam partem facultatem, magno cum suarum, tum fortunarum, tum dignitatum, incremento, credat. Ita BETHLENIVS. Sunt tamen, qui pœnas daturum fuisse aiant, vel conscientia tantum, perpetrata, a Gritto, necis causa, nisi JOHANNIS TARNOVII, & Matthæi Tarlonis, quorum beneficiis subleuatum se in

u) Comment. H. L. Lib. III. Sect. IV. §. IX. additionis III. fine, p. 28.

x) Erronee in textu legitur: habituros. Legesit ISTVANFFYVM, Lib. XII. p. 201. 6. Ignarum eius fuisse, JOVIVS pronunciat, Lib. XXXIII. 72. 537. qui legendus est omnino: quippe qui, fœdum

GRITTI exitum, scita oratione descripsit.

y) Eiusdem Libri extremo.

z) Inibi, p. 74.

a) Eleganter id, & ex vero, expressit JOVIVS, Lib. XXXIX. p. 233. & BRYVS, apud BETHLENIVM, p. 102.

Præfatio.

in Polonia, rex nondum dememinerat, præsentissimis precibus, tempestive in libertatem fuisset vindicatus. In quorum demum comitatu, tutus sane, non fugiens, uti vult Jovius; sed inglorius, tametsi, liberalibus donis *b)* excultus a JOHANNES, in Poloniam rediit.

XIV. Ut in patria requieuit aliquantisper, recrudescente, iniuriarum, quas sibi intulisse rebatur *Zapolitanum*, dolore, apologiam *c)* pro se, aduersus JOHANNEM, validissimis quidem refertam rationibus; sed acerbissime tamen conceptam, scripsit, eamque, ad ingratum regem, & tot laborum, sui causa, feliciter exantlatorum, turpiter immemorem, dimisit. Sed &, præter SIGISMUNDUM Polonum, Galliarum REX FRANCISCUS, qui Hieronymum paullo ante, in torquatorum ordinem cooptauerat, eius, apud JOHANNEM, causam egit, exprobratoque, ingrati, aduersus summum virum, animi vitio, monuit serio, uti *Laskium*, editis publice tabulis, infontem pronunciaret, inustamque famæ notam, abstergeret. Atque id quidem haud grauate JOHANNES præstitit. Hieronymi tamen exulceratum animum, sanare haud potuit; quin impulit etiam, ut in contrarias FERDINANDI partes, destinato consilio, transiret, non una difficultate res JOHANNIS, apud Turcam, postea intricaturus; suo tamen, quam regis utriusque, periculo maiore. Ista nimirum, præmia fuere, *Laskianarum* legationum. quæ, quia vergebant in reipublicæ Christianæ exitium, non poterant non, auctori ipsi perniciosiora fieri; iuxta illud: *Malum consilium, consultori pessimum. d)*

XV. Quem se postea, in partibus FERDINANDI, præstiterit, quamque ei fidem adprobarit suam, quia ad Arcanam hanc Historiam, nihil attinet, superfedemus recensere. Illud nequimus filere, nouam, FERDINANDI nomine, legationem, ad *Solymanum*, obiisse; verum, successu, quam fuit *Zapolitana* illa, multo iniquiore: cum non iter tantum, morbo habuerit impeditum; sed *Solymanum* etiam, cum ob transfugii crimen, tum ob nimiam oris libertatem, expertus sit, & sibi, & legationi, infensum: quamobrem, in vincula coniectus, parum aberat; quin supplicio adficeretur, Rusthane, *Solymani* genero, iuvene elato atque iracundo, sententiam ferente: dicebat enim, ultimo supplicio dignum, qui insolenti orationis libertate, serenæ vultus maiestatem offenderet, ludificatusque regem regum, amicitiam peteret, quum interim impudenter in Pannonia bellum gereretur, ait Jovius *e)* Et ita sane fuit: *Vellus* enim, reginam viduam, cum pupillo, arcta obsidione Budæ cinctam, intempestiuo consilio, oppugnabat; sub idem istud tempus, cum de pace, apud tyrannum, ageret *Laskius*. Alioquin, impotentius, legationem eam, quam res poscebat, administratam ab Hieronymo fuisse, idem Jovius, *f)* numquam non in eius laudes effusus, haud diffitetur. Ferunt, ait, Hieronymum *Lascbum*, pro FERDINANDO suscepta legatione, Constantinopolim contendisse, detexisseque omnia *Solymano*, publicatis inter *Basas*, criminosis legibus, quibus pacem, duo reges, inter se confecissent. Tantum,

b) KESMARKINUM fuisse, alibi docuimus, Prodro-mo Operis, p. 92. fine.

c) Eius argumentum, lege apud BETHLE-NIVM, p. 75.

d) Originem proverbi, legis, in Chi-

liadibus ERASMI, p. m. 487. a.

e) Lib. XXXIX, p. 251. Iunge ISTVAN-SYVM, Lib. XIV, p. 23, 41.

f) Ibid. p. 227.

Præfatio.

tum, vir ille, multis alioqui excimie virtutis ornamentis, valde conspicuus, iniuria dolorique dederat, quum a cade Gritti, custodia traditus, vixque dimissus, Sigismundi regis precibus, a JOHANNIS amicitia discessit. Hoc vero est, se ipsum, in pessimam fortunam induere.

XVI. LASKII hæc captiuitas, quemadmodum rebus FERDINANDI, dam-nosa; ita exitiabilis, uti adparuit postea, legato ipsi fuit. Tametsi enim, profectus in bellum *Solymannus*, *Laskium* in gratiam receptum, secum duxit; interuertit tamen hanc eius felicitatem, turbo inopinatus, quem Antonii Rinconis cades, concitauerat. *Solymannus*, noua offensus iniuria, *Laskium*, Belgradi reliquit custoditum, scribit Jovius; *g)* cum ex speculato-rum litteris, Antonium Rinconem, veterem apud se Byzantii legatum, remitte-ntem, cum mandatis, Francisco rege, e Gallia redeuntem, in Pado amne, a Cæ-sarianis interfectum accepisset. Diluit tamen, obiectum FERDINANDO, cri-men, *Laski*, iterumque in libertatem adsertus, ac donis etiam honestatus a tyranno, in Sarmatiam, *Ferdinando*, ob vim morbi, intimis visceribus iam tum concepti, nequidem salutato, corpore & animo æger, rediit. Nam, eam Turcarum, qui Belgradi, liberali detentum custodia, obserua-bant, iniquitatem fuisse aiunt, ut nihil dubitarint, lentum ei venenum, clam propinare. Ita ISTVANFFYVS *h)* Neque LASCVS, inquit, diu vitam producere potuit; quum in Poloniam patriam reuersum, letifer morbus, non sine suspitione veneni, corripuisset. quod ei a Turcis, in lacte, cuius frequenti usu delectabatur, præbitum fuisse, fama erat. Gemina his, si lactis potiones excipias, Jovius *i)* in litteras retulit: *Lascbus*, diu, eo beneficio uti non potuit; regressum enim in Sarmatiam, conceptus antea vebemens oppressit mor-bus; ita, ut plerique ex aula Germani, factum ad inuidiam vertentes, non tabifico quidem fluentis alui vitio, quo diu laborasset; sed lentis tyranni ve-nenis omnino, sublatum contenderent *k)*: quum vir ille, omnis virtutis, ac elegantie laude insignis, & longiore vita dignus, in ea reipublica fortuna, vel ab ipso rege lugebatur. Hic valet illud PERSII:

O curas hominum! o quantum in rebus inane!

XVII. Alioquin, certum est, indoluisset, plerosque Europæ princi-pes, maturo huic, atque iniquo, *Laskii* fato: quippe cui, ætate illa, pau-ci, per regum aulas, pares putarentur; siue, in explicandis consiliis pru-dentiam; siue, in exsequendis, constantiam, & imperterriti robur animi, æstimaueris. Quibus rebus, inuitati eruditi, non vnus laudibus, mortuum sunt prosequuti. PHILIPPVM certe MELANCHTONEM, orationem edidisse, ab homine ingenioso, de Hieronymi conscriptum encomiis, ex epistola sua,

(X) 2

g) Lib. XL, p. 305. Adde, SLEIDANI Com-mentarior. Lib. XIV, p. m. 391. ad an-num MDXLI. vbi Cæsarianorum faci-nus illud, per POLINVM, Galliarum regem FRANCISCVM, nunciauisset *Solymano*, legas. De POLINI, legatione hac, ad Turcam, vide JOVIUM, Lib. XLI, p. 398. sequ.

h) Loco, nunc citato, p. 243, 23.

i) Inibi, & pagina eadem.

k) Lege, si datur; nam nobis quidem non est ad manus liber; MANLI Col-lectanea Locorum Communium, p. 743. vbi memorabilis locus est, de misero morbi genere, quo Hieronymus extin-ctus fuit: indice iterum, Cl. BEYSCHLAG.

Præfatio.

sua, 1) ad fratrem, *Jobannem Laski*, perscripta, condiscas. quam, si potuissimus indipsi, mantissæ loco, *Arcana huic Historia*, nihil dubitavissimus adicere. Sed forte, plus satis de *LASKIO*; dum consummatiora dederit, *Cl. BEYSCHLAG*: a quo id, publice, ac nostro quodam iure, & petimus, & expectamus auide.

XVIII. Ad manu scriptum codicem, quod adinet, ex quo *Historiam* hanc, summa adcuratione, depromsimus; nam ne id quidem ignorare Lectorem volo; habeo eum in cimeliis, ita exaratum, ut non vno indicio prodat, calamo ipsius *Laskii*, partem maximam, conscriptum esse, quem, qui volent videre, promptum me in ostendendo habebunt; ut fides, ad posteros sit adprobatio securiorque. Vale, Amice Lector! & conatibus nostris faue, iisque vtere. *Pisonii, An. MDCCXXXVII. XV. Cal. Apriles.*

1) Exstant litteræ eæ, in Tomo Epistolarum *MELANCHTONIS*, Lugduni Bata- uorum edito, An. MDCXLVII. pag. 321.

ACTIO

ACTIO HIERONYMI LASZKY

apud Turcam,

nomine

REGIS IOHANNIS.

Die Vigesima secunda Decembris, veni Constantinopolim, orator ad Turcarum Imperatorem, a Serenissimo Principe *IOHANNE HUNGARIE* REGE &c. &c. missus, A. MDXXVII. Audientia, non sine molestificatione apud *Ibraimum*, a) conciliata, & salutatione præmissa:

Ibraim Bassa, ad Laszky.

Aviduimus, tuum Dominum esse virum magni ingenii ac industriæ, & multis hoc verum esse indicis, cognouimus; sed tunc obdormiuit, cum coronari debuit, quia non quæsiuit regnum a magno Domino nostro. Nam, quicumque attigerit Domini nostri manicam, per nullam potestatem mundi frangi potest. Quare Dominus tuus non cogitavit, videns civitatem Regalem *Budam* exultam, & Domum Regis intactam, quid hoc sibi vellet. Dominus etenim noster, eam ob rem arcem reliquit integram, quia brevi ad illam redire statuerit. Debuit hoc diu fecisse Dominus tuus & non nunc, sed antequam adhuc coronam capiti suo imponeret; nunc, quia aliter non potest, pressus ab *Archiduce*, quærit gratiam, quærit pacem; ubi, si non fuisset illi cum *Ferdinando* bellum, certe nos ab illo, aliud, quam pacem expectabamus. Scimus, quia laboravit per *Radiob*, apud *Czár Joan*. Tu venisti huc, ubi totius mundi certa nova semper sunt: scitur hic, quid *Archi Dux* est; scitur, quid tuus Dominus; scitur, quid alii Principes Christiani &c.

Laszky, ad Bassam.

Certum est, quæ dicis, b) quia Dominus meus singulari polleat industria, qui non se solus coronavit, sed coronaverunt eum Domini & Status Regni, eo intuitu,

a) Perperam *PAVLVS IOVIVS*, post primum statim aduentum, *SOLYMANVM* adiisse scribit *LASKYVM*, posteaque ad purpuratos fuisse reiectum. Longa ei, uti adpareret, mora colluctationeque opus erat, dum ad solemnem audientiam admitteretur.

b) Sine interprete, cum *Bassis* egisse *LASKYVM*, Auctor est *IOVIVS*, idque lingua *Illyrica*: quod ea lingua, omnibus fere in aula esset familiaris. *Historiarum sui temporis*, Libro XXVIII. p. 276.

tuitu, ut ipse, per industriam suam, per opes & vires suas, afflicto a vobis regno subueniret. Actumque est hoc per longam electionem eorum, qui ius libertatemque eligendi Reges habent; eamque ob consuetudinem, Dominus meus satis habet in electione & coronatione eorum, quorum in manibus, in defectu heredis, electio est privilegiata. Ego tunc *Vngaria* non fui, cum Imperator Turcarum illam inuaserat, nec cum Dominus meus coronaretur; communis tamen vox est, quod Dominus vester, hoc moris habet, ut domum inimicorum, modo in illa comedat, vel quiescat, saluam semper relinquat. Dicunt alii, quia timore *Budam* reliquisset; alii referunt, quod ob comitatus penuriam: & ita, alia est apud *Vngaros* opinio, quam tu dicis. Quare, non me misit huc Dominus meus, ad tangendam manicam Imperatoris; sed ad salutandum eum, & ad dandam illi manum, ut moris est, & ad conficiendum cum illo talem pacem & confederationem, quæ duraret & vera esset. Dominus enim meus, cum adhuc minorem conditionem egisset, semper Regibus suis suadebat, ut cum Turcarum Imperatoribus amice pacificeque viverent; sed aliorum tunc sententia præualebat: ubi nunc Dominus meus Rex existens, quod Dominis & prædecessoribus suis suadebat, solus est facere pronus & paratus, videlicet bonam amicitiam, arctam coniunctionem atque certam confederationem. Quod autem huc noua ex omnibus partibus adferantur, non miror, quia hoc mercatores faciunt potissimum; sed, quod mercatores omnia sciant, vel si sciunt, vera dicant, hoc non semper fit, nam timent hic vos, & adulantur, timoris causa. Certum tamen est, maximos apud nos reges esse ac potentes, nisi ad inuicem nunc aliquomodo discordes essent.

Bassa, ad Laszky.

Aduentum tuum aperiam magno Domino nostro, cuius ego sclauus sum, dicamque tibi, quomodo de te gratus fuerit, & dicam, quod venisti ad faciendam pacem & amicitiam.

Laszky, ad Bassam.

Dominatio tua, nihil mihi respondeat, si vult esse grata fraternitas, per regem meum illi oblata, ad quam conficiendam ego plenum habeo mandatum meum. Cupit enim Dominus meus, non solum cum Imperatore coniungi, sed etiam tecum, qui Imperatorem gubernas.

Bassa, ad Laszky.

Subridendo, dixi, inquit, dixi tibi, quia sclauus sum Domini mei; probus autem sclauus, nihil facit absque scitu Domini sui. Itaque, licet ut sclauus Domini nostri, nihil plus indigemus, quam salute Domini nostri, cuius capite saluo, omnia nobis fideliter seruiantibus bona sunt: gratissimus tamen ego sum certe, huius Domini tui affectionis; opus tamen est, ut prius dicam Domino nostro magno, aduentum tuum, ex cuius mente elicere debebo, modo quo gratus erit de aduentu tuo hic. Dic tamen mihi, inquit, *Ferdinandus*, quot gentes habet; audiuius, quia viginti quinque mille; estne hoc multum, contra tuum Dominum? qui, existens *Bradyben* c), faciebat in duplo maiorem exercitum; sed verum est, quia potestas Domini nostri, attriuit & minoraui vires *Vngaricas*. Certe nos credebamus *Vngaros* præcipuos viros; sed, non inuenimus eos bonos pugnatore, qui regem suum, non a nobis, sed a parua d) aqua liberare neglexerunt: & nos tali morte, nec infimum hominem nostrum mori admitteremus. Et hic commendabat operam & industriam suam, tragediam belli replicando.

Laszky

c) ERDELY, Hungaris, *Transilvania* dicitur, cuius *Vajvoda* fuit IOHANNES, Wladislai Poloni, regis Hung. beneficio creatus.

d) Palustrem lacunam intelligit, in qua suffocatus est LUDOVICVS II.

Laszky, ad Bassam.

Verum est, quia *Ferdinandus*, æque, uti dicis, non magnum habet exercitum; gens est minor, quam eius potentia exigit, sed gens electa. Equitum armatorum decem millia; equitum levis armaturæ quinque millia; peditum electorum decem millia; inter quos, *archibustarii*, & *sclopetarii*, usque ad quatuor mille sunt: omnes deinde bellicos apparatus, optime habet instructos. Bombardas maiores & minores habet 200. Pontem secum assidue ducit. Scis, quia talis exercitus, in vno die potest pugnare cum maxima potentia. Quia non omnes, qui ad prælium veniunt, simul pugnant. Profecto, si Rex *Ludovicus* habuisset istum exercitum, non pugnasset adeo infelicitate. Dominus autem meus, eam ob rem minor erat usque huc viribus, quia diuitem exercitum tenere cogebatur. In *Slauonia* vnum magnum exercitum, ductore *Comite Christophoro* alebat, propter vestras ex *Bosna* incursiones. In *Vngaria*, quam *Tissia* perfluit, *Radich*, multa millia hominum, ob *Sandzakum Semendricum*, gubernabat; sed nunc opinor, dante Domino, audietis breui bona noua, quia se Dominus meus ad coniungendum cum gentibus, ex *Transilvania* & *Polonia* venientibus, ac cum *Radich*, in discessu meo contulit.

Bassa, ad Laszky.

Hic cepit prædicare potentiam Domini sui, & multa de illa iactitare: cui ego me opponere nolui, cumque iam tanti fecisset Dominum suum, & seipsum, dixit, tarda iam hora est, alio tempore liberius tecum agam. Bona nox.

Laszky, ad Bassam.

Habeo, inquit, literas, ad alios *Bassas*; at Dominus meus eas illis tradendas non iussit, absque licentia tua. Rex enim meus scit, quia tu omnia facis, omnia gubernas, & omnia potes, nec aliud dicturus sum *Bassis*, quam salutationem.

Bassa, ad Laszky.

Bene scio, tuus Dominus, quia scripsit & aliis literas. Vade cras, & saluta eos.

Die XXIII. Decembris.

Vocatus ad *Mustaffa Bassam*, veni, ubi parua reuerentia mihi facta, qui exaudita salutatione mea, simplici & non compta, dixit mihi:

Mustaffa Bassa, ad Laszky.

Tu fuisti heri apud *Ibraim Bassam*, omnia ille, quæ locutus es, nobis aliis *Bassis* apperuit; sed dic tu mihi, quæ forsitan præ pudore *Ibraim Bassæ* non dixisti, ad quid venisti huc ad Dominum nostrum? quia hic nullus oratorum adfert aliquid ad Dominum nostrum, quod nobis prius non faceret cognitum; dicas igitur mihi, quid vult Dominus tuus?

Laszky, ad Mustaffa Bassam.

Misit, inquam, me Dominus meus, huc ad Imperatorem visitandum, & salutandum, cupiens cum illo amicitiam, & coniunctionem arctam & perpetuam.

Mustaffa Bassa, ad Laszky.

Nihil plus, inquit, tibi commissum, quam hoc est, quod dixisti, non portasti munera meo Domino?

Laszky, ad Mustaffa Bassam.

Qvando, inquam, tractabunt mecum de amicitia & foederibus, erunt alia, quæ subinseram; sed antequam sciam, an sit talis Domini mei affectio & voluntas, grata Imperatori, nihil aliud, vel agere, vel dicere possum. Munera nulla attuli, quia mihi nulla data sunt.

Mustaffa Bassa, ad Laszky.

ERgo tu, inquit, venisti quærere amicitiam? tu non venisti quærere amicitiam, sed venisti quærere gratiam, & commendare seruitia Domini tui, Imperatori nostro: tarde tamen venisti, sique gratus apud nos esse voluisses, debuisti venire, ante tui Regis coronationem. Dic mihi, quo ausu Dominus tuus Budam intrauit, locum per Imperatoris nostri equi ungulas calcatum, Domum Regiam relictam in integritate, propter reditum Domini nostri; quodsi non fuisset in dorso nostro hiems, quaesivissemus istum tuum Dominum in Transilvania, & docuissimus illum aliud, quam amicitiam, cum nostro Domino tractare. Lex nostra est, ubicunque caput Domini nostri quiescit, ubi semel caput equi sui intrat, hoc iam perpetuo titulo spectare debet ad Dominum nostrum. Quare, tuus Dominus leuipendit Imperatorem, cum sua amicitia. Frater! tu venisti, sicuti a seruitore; si non venisti cum tributo, non amplius loquere mecum.

Laszky, ad Mustaffa Bassam.

Veni, inquam, huc, credens, me gratam rem, & Imperatori, & vobis ferre, portans vobis amicitiam & coniunctionis studium. Quid credis? quod fuso Rege Ludonico, & aliquibus occisis, iam regnum Hungaria nihil sit? Parumne huc porto, cum post acceptum a vobis damnum, non vindictam minor; sed pacem & amicitiam offero? Existimas, opinor, iam Ungaros, Valachos esse: faciam aliam Regis, & Regni Ungaria, rationem, quam Moldauorum, qui serui Domini mei sunt. Dixisti, si non portem tributum, ut nihil plus agerem tecum: tributum non porto, & bene valeas.

Mustaffa Bassa, ad Laszky.

Dicemus, inquit, Domino nostro, quæ dixisti: postea poteris discedere: quia deo modo non admitteris ad magnum Dominum nostrum. Sed, quare tam diu celas? credis tu, quod nos nesciamus tui Regis necessitatem? nonne Radul Vaynoda, omnia nostra scit negotia, quæ nobis, sicuti tributarius, perscribit. Certumque est, quia tu venisti rogare auxilium, contra FERDINANDUM, & portas tributum, aut securitatem fugiendi huc Domino tuo parare: quia Ferdinandi maior est potentia, quam vestra.

Laszky, ad Mustaffa Bassam.

DE tributo locutus sum semel, quia Dominus meus, e) nec somniat de illo: & ita de illo silendum est. Sed, quod attinet auxilium contra FERDINANDUM, suo tempore dicam: quia, omnes amicitia, & coniunctiones, matura hominum prudentia, contrahuntur; non ob præsentaneas tantum necessitates; sed etiam ob futuras. Securitatem autem Domino huc fugiendi, non veni parare, rogoque ne illam detis, cum non eam quaesierim; sed parare vellem, si possem, amorem inter Dominum tuum, & meum, & quod Dominus meus, loco patris Imperatorem deinceps iam haberet.

Mustaffa Bassa, ad Laszky.

Quomodo, loco patris? Sed dic mihi, cujas es tu? non es, video, Ungarus. Ego dixi, Polonus sum. Vbi didicisti Italice? Italia, respondi. quid ibi fecisti? fui & in studio ibi, & videndi gratia. Bassa dicit: Frater! multa studuisti, sed certe parum intelligis! Tu dixisti nunc verbum, non sapientia; quia dixisti, quod Dominus tuus, imperatorem patris loco haberet. Vide, quia bonum est loqui prius apud nos Bassas, quia, si hoc Imperator audiret, nescio quid tecum faceret; certe non stares bene

e) Emendandus hinc est Iovivs, quando, spondisse ait LASZKYVM; tributa, quæ imponeret, quotannis persolvendo;

mitte clientelæ nomen cunctis gentibus, declaraturum IOANNEM, loco cit. p. 277.

bene cum tuo capite. Nonne scis, quia magnus Dominus noster, primus est post diuinam potentiam, & uti vnus sol per cælum vagatur, sic totius mundi Imperator, noster Dominus est; & tu, existens Bani Transilvania cursor, ausus es vocare magnum Dominum nostrum, patrem parui Domini tui.

Laszky ad Mustaffa Bassam.

Du, inquam, fecissem bene, si abiuissem; quia, non audiuissem Dominum meum ita leuipendi, nec etiam me ipsum. Estne hoc malum? quod Rex Ungaria, qui scribebat Imperatori, amico & vicino dilecto, scriberet tanquam Patri honorando. Si vos honorem non cupitis, culpa vestra est; nonne filiorum est? patres, quadam singulari obseruantia prosequi? cum itaque apud vos hoc male sonat, tollamus id ipsum; non sit alter alteri, nec pater, nec filius. Ergo, propter istam potentiam, quam asseueras, si hoc apud Imperatorem dicerem, male stare cum capite meo? credis tu forsitan, quod caput meum, capræ esset, vel quod Imperatoris prudentia ac humanitas, eadem, ut tua esset. Non miror ego, quia potestatem tui Domini, vi tantum prædicas; quia quilibet ita seruus & scianus facere debet. Omnis etiam apud Reges nostros subditus, semper maiorem Domini sui, quam alterius potentiam facit. Galli, præferunt vires suas omnibus aliis: Hispani, hoc ipsum de se asseuerant: Idem Alemanni: idem, Poloni, idem Ungari sentiunt de viribus suis: vestri, per se, multi vires suas faciunt, ita etiam & vos vestras. Dominus autem meus, nihil de se præsumptuosi prædicare permittit, sciens, potentiam mundi, non in manibus esse vestris, sed stare illam in Diuina voluntate ac in suo iudicio. Quare, tu, Dominum meum Erdélybanum, quare me curforem vocas? sed verum est, sicut mihi Dominus tuus (cum eius subditus non sim) Imperator non est, sed tuus; ita, Dominus meus, Rex mihi est, tibi autem non est. Curforem me vocasti, si ob id, quia cum paucis aduenerim. Moris est apud nos, ut, quando equum aliquem nostrum, ad vsum armaturæ impedit cauda, abscindimus illam breuissime; & ita equus est, eoque modo melius seruit. Sic etiam oratorem, non facit longus equitum tractus, non equi, non vestes, non famuli; sed confidentia de illo, Domini eius, & materia commissa. Male eo modo honorasti Dominum meum Regem, potuisti me ad hanc ignominiam non vocare.

Mustaffa Bassa, ad Laszky.

Rex, inquit, tibi Dominus tuus sit, sed nobis non erit; quia non quaesuit a nobis licentiam regnandi; tu tamen bene aduenisti: gratulor tibi, curforem te vocari; quia ad Dominum nostrum non veniunt Oratores, absque muneribus: non quod munera poscamus; sed, quia per munera, maioritas honoratur Domini nostri. Certus sis, quia, cum venisti absque muneribus, non videbis Imperatorem, nec ei osculaberis manum.

Laszky, ad Mustaffa Bassam.

Festinabam, inquam, huc, credens me acceptum fore, multaque damna ac discrimina, veniendo huc, perpeffus sum, ita, ut me reuertendi summa vrgeret necessitas. Cum tamen perpendebam, Ambassadam meam, non redii; sed huc in hac incommoditate mea venire constitui. Expectabam a vobis honorem, expectabam munera; sed video, vos solos munera quærere, quorum apud me nihil est, sique aliquid fuisset, ademptum esset, cum aliis meis rebus.

Mustaffa Bassa, ad Laszky.

Non propter munera, inquit, dantur dona Domino nostro; sed propter honorationem. Si itaque voluisti honorem, id est videre Imperatorem nostrum, & osculari illi manum, debuisti portare munera; sed Dominus tuus, fecit, non sicuti Rex, quia factus non est Rex.

Laszky, ad Mustaffam.

MVnera non f) adtuli, sed veni ad tuum Dominum Orator, non portans res, sicuti asini faciunt; sed portans commissa fidei meae, verba transmandata, & id genus rerum, Oratorem demonstrantium. Vocas Dominum meum non Regem. Dixi tibi iam, quia tuus Dominus non mihi est Imperator, quia ego Regem meum recognosco, & non alium; sic etiam Rex meus, tibi Rex non est, sed mihi est.

Mustaffa, ad Laszky.

BEne, inquit, facit, qui Domini sui honorem tutatur ac observat. Quae tecum egi, cras sciet Imperator noster, & bona nox! Frater! cum ista tua amicitia, quam portas, nescio quid habebis responsi, tamen non timeas, sis boni animi, quia, in aduersis vir cognoscitur.

Die XXIII. Decembris.

VOcatus ad Ayas Bassam, humanam habui audientiam, qui me interrogauit, de statu Regis mei, de potentia eius, & FERDINANDI, & aliis rebus extraordinariis negotii mei.

Ayas Bassa, ad Laszky.

EGo, inquit, tecum ad magna non descendam, quia tarde venisti. Erimus tamen tecum omnes tres nos Bassae, breui, & tunc libere omnia communicabimus. Sed, dic mihi, Radul Vayuoda miseratne Balaor, ad Regem tuum, significandum illi, quae consulebam ego? nam mihi, cum dicto Vayuoda, summa est coniunctio, & ita per medium eius, consilium meum, Domino tuo aperire volui. Miror tamen, quod diu non adueneris, ad hanc Domini nostri portam.

Laszky, ad Ayas Bassam.

Nihil horum, inquit, a Domino meo percepi, multotiesque audiui & vidi, Dominum meum mirari de Radul Vayuoda, qui beneficium a Domino meo acceptum non ita refert, sicuti deberet; sed de consilio tuo nihil intellexi. Rogat te tamen Dominus meus, ut sis bonus structor pacis, amicitiae ac coniunctionis, cum Imperatore & Domino meo, faciendae. Tale autem officium tuum, gratia sua ac liberalitate, Serenissimus Dominus meus Rex, recompenfabit.

Ayas Bassa, ad Laszky.

Miror, neglexisse Vayuodam consilium meum; sed dic mihi ille Domini nostri sclauus, qui in Oratorem ad Ludouicum Regem missus erat, scimus quia sedebat in Tata, viuitne, g) vel in cuius manibus nunc est?

Laszky, ad Ayas Bassam.

Nescio, inquam, certe, quia nouus sum Vngariae homo: certum tamen est, si esset in manibus Domini mei, fuisset diu liber: quia non sunt Oratores culpandi, cum

f) Ergo, minus ex vero scripsit Iovius, Historiar. Lib. XXVIII. p. 275. sequ. Primo omnium, inquit, allatis muneribus, quae elegantia potius, quam pretio placitura, grataque vxoribus futura, non absurde existimarat, purpuratorum non modo, sed ianitorum etiam amicitiam mouerint. Ita & ISTVANFFYVS: Libro X. p.

151, 28. Iovium exscripsit WOLFFGANGVS BETHLEN, Hist. Lib. I. p. 49.

g) BERHAMVS fuit, SOLYMANNI legatus, ad LVDOVICVM missus, ISTVANFFYVS Lib. VI, p. 90, 5. Tamen, in vincula datus, ibique, cum vniuerso comitatu, clam interfectus. Idem, Lib. VII, p. 92, 38. Egregium, si superis placet, facinus! Hungarico, breui post, cruore eluendum.

cum voluntatem & mandata Dominorum suorum exequuntur. Omnino, hoc ipsum, quia detentus erat, fuit Domino meo aduersissimum, semperque factum illud vituperabat. Interrogauit postea, an Regia Maestas, habeat vxorem? interrogauit, de fratre eius Georgio, dixitque, corpus suum non esse inuentum, quod ipse ex industria quaerendum commiserat: & quaesitis a me communioribus rebus, finem, cum bona nocte, fecit verbis.

Eadem die, Dominus Ludouicus, h) habuit a me literas Regias, per vnum Turcam transmissas.

Die sequenti, qui fuit XXIV. Decembris, in aliam me domum transtuli, vbi adhibuerunt mihi custodiam: semper vnus Chauz in die, alter de nocte, ante cubiculum sedebat, neminem ad me admittendo, neque aliquem meorum exire permittendo, & omnia fere sumptu meo emebam, ad viuendi meam, & equorum necessitatem.

Die XXV. Decembris, qui fuit festum NATALIS CHRISTI, in diuersorio, vbi equi stabant, duos agazones, Turcae aegre percusserunt, & mihi magnam custodes mei ingratitudinem ostendebant.

Die XXVI. Decembris, ibidem in eadem miseria, huc venit ad me, Dominus Ludouicus de Gritti, correptis custodibus; & docuit, quomodo mirarentur aduentum meum cum ista legatione: vbi solabatur me, & ut non curarem, quae fierent, rogabat. Constituimusque inter nos, ut literas Regias, quas illi miseram, monstraret Bassae, & quod quaereret licentiam audiendi commissionem Regiam, cui non apperui singula, solummodo dixi; Dominus meus intellexit, hic te agere, & posere hic apud Bassas gratia: quare rogat, ut sis mihi consilio in ista porta, cuius ego consuetudinem nescio. Tamen, maius erit officium Domino meo, monstrando in transferendis praemiis ex Venetiis, quae singulis mensibus, Christianissimus Rex, Domino meo, vi considerationis, sub nomine auxilii mittit Venetias, pro quolibet mense scilicet XXX. Millia coronarum dando. Haec pecunia propter bellum cum FERDINANDO, per nullam aliam viam tutiorem Vngariam conduci, quam per hanc, aut per Aragusam possunt; tamen, tutior mihi ista videtur. Sed postquam habueris licentiam, publice huc ad me veniendi, & sciueris, si hic pacem consiciam, tunc de praemiis hisce melius consulamus. Retulit mihi, officium patris sui Ducis; retulit illius Reipublicae sollicitudinem, quam hic habuerunt apud Bassas, & medio sui, ac oratoris hic agentis, dixitque, Turcas, diu Vngariam lapsa aestate inuasuros fuisse, nisi hoc modo, per ipsum & Oratorem Venetorum retinerentur; dixitque, non futuram alio modo pacem, quam per tributum conditionem: cui ego, longis verbis, impossibilitatem exposui; nec me desuper habere mandatum: quia hoc nunquam cogitasset Dominus meus. Rogauit demum, ut exploraret mentes hominum, & mihi subiceret; si autem licentiam veniendi, & me visendi non haberet, ut scriberet, scriptaque, arte aliqua transmitteret.

Die XXVII. Decembris, ibidem in conclauis habui pollicem i) a Domino Ludouico, vbi scribit, se non obtinuisse licentiam veniendi ad me, nec illam habiturum, nisi adhuc semel apud Bassam fuero, significauitque, cras me apud Bassam futurum, & quod certum sit, ut si cum tributo non veni, quod male tractabor, nec Imperatorem videbo. Admonuit tamen, ut cum a Bassa tentatus fuero, fortis sim in proposito meo &c. plura non audeo scribere; scripsit mihi.

Die XXVIII. Decembris, qui fuit dies Sabbathi, vocauit me Ibraim Bassa. Est enim consuetudo apud Caesaris portam, ut in septimana, quatuor diebus, Imperialis teneatur audientia, Sabbatho, die Dominico, die Luna, & die Martis, iisque, & non aliis diebus audientia datur Oratoribus; vocatur autem hoc audientiae tempus, lingua illorum Deuan.

T t 2

Ibraim

h) GRITTVS nimirum strenuus, cruentae structor scenae, quam postea reclusit tyannus, ultra modum sanguinolentus.

i) Schedulam intelligo, ad modum pollicis complicatam.

Ibraim Bassa, ad Laszky.

Affectum Domini tui, & mutuam fraternitatem, inquit, coniunctionemque gratulo excipio animo, & volo illi minoris esse loco fratris; sed, frater fratri, amicus amico, ita debet esse obnoxius, ut res utriusque, unus sint, eadem voluntas, unum studium ac unum consilium. Quare, ego talem cupiens, cum tuo Rege, habere fraternitatem, quæ certa & constans maneret, & quæ esset grossa, non tenuis, quæ facile rumpitur, dico tibi, quia non mihi licet, nec possum eiusmodi inire fraternitatem, nisi prius sciuerō, omnia tui Domini negotia, & maxime, quid apud nostrum Imperatorem postulet? modo quo illi se exhibeat? nam ego plus Domino meo, quam patri, plus, quam soli debeo. Nam, si tuus Dominus taliter se Domino nostro exhibere nollit, quod illi esset honorificum, pendere debebo, aliquid in vestris visceribus esse, quod tempore suo, contra nos repullularet, & hic mihi ignorare debet tuus Dominus, si fraternitatem non exceperim.

Laszky, ad Ibraim Bassam.

Considerare, inquit, potes, quia grossam vult tecum Dominus meus inire coniunctionem. Nam alios Bassas, uti Oratores assueverunt, nec salutare, nec illis literas, absque tua voluntate, offerre iussit: Tu autem iussisti, ut eos inuiserem, ubi, cum ad Mustassam Bassam venissem, indigne ab eo tractatus sum. Serenissimus Dominus meus Rex, non Rex nominatus; ego cursor vocatus. Quid prodest, ista tua humanitas, quam tu mihi exhibes? cum me solus honorifice excipis & audis; Regem vero meum, & me, admittis leuipendi. Si sciuissem ego hoc, non iuissem ad illum certe. Nam ego non veni ad iurgia, nec ad contentiones, nec veni ad eum, ad quem me pridie præmiseras; sed veni ad te. Credo id per industriam abs te factum extitisse, aut in leuipendium Domino meo, vel certe, ut cognoscerem, quantum benignitas tua, ab illius distet inhumanitate. Omnia mihi perplacent, cum tecum ago, quia video me loqui cum corde Domini sui. Agnosco acutiem (acumen) industriæ & virtutis tuæ. Scio, quia scias mores hominum, & modos, scias quid in mundo tractetur, quæ sit curiarum Regum, Principumque diuersitas, cognoscis. Hæc tua prudentia, hæc auctoritas, & humanitas, per totas regiones nostras, maximum nomen habet. Nunquam ego audiui, Mustassam Bassam, nunquam Ayas Bassam nomen: obque tales tuas præclaras dotes, Rex meus Serenissimus, honore & fraternitate sua dignatur Te, & non alium quempiam. Nec miror, quia hanc coniunctionem inire nolueris, nisi certitudo, modo, quo erit Domino meo cum Imperatore tuo, tibi prius foret cognita; si enim aliter faceres, & ego crederem te aliquid aduersi Domino tuo penitare, qui te, cum illius inimico coniungeres? Veni ad te, tanquam ad cardinem, qui fores amicitiae principum nostrorum, regeres & gubernares, permanendo in fideli obsequio Domino tuo, & Regi meo, in sincera & æcta fraternitate: ubi Dominus meus hoc suum studium & consilium, quod semper Regibus suis, Vladislao, & Ludouico, suadebat & consulebat, nunc solus, cum Rex sit, exequi cupit, videlicet, pacem, amicitiam, coniunctionem, ac confederationem, cum Imperatore tuo, Hæcque ipla, finire & perficere, medio tui, cupit & optat.

Ibraim Bassa, ad Laszky.

Frater mi! inquit, de magnis & diuersis rebus tractando, oportet grata, ingratis admiscere, stantibus præsertim ita rebus nostris, & vestris. Mustassa Bassa, bonus vir est, antiquus huius Imperialis Domus sclauus & Secretarius; quilibet tamen more suo agit & viuunt. Cum itaque, Dominus tuus, hoc fraternitatis vinculo, me suum esse cupit, cumque, ut dicis, te huc in meam mitteret confidentiam; obsequere consilio meo, videbis, quia rectum consilium, & bonum me fratrem Domino tuo cognoscis. Rex tuus coronatus est, non ex Regio sanguine existens, neque per successionem; sed electus, & coronatus, per partem; habet inimicum FERDINANDUM, qui potentior illo est, quem alia Vngarorum pars, duxit in Vngariam. Et ut vere dicam,

dicam, si aliam iustitiam non haberet, nisi eam; quia Sororem habet Regis LVDOVICI, potior eius iustitia apud DEVM est, quam tui Domini. Nos autem Regem LVDOVICVM occidimus, sedem eius regalem occupauimus, commedimus in ea, & dormiuimus. Regnum illud nostrum est. Quia, stulte dicunt, qui asserunt, Reges propter coronam Reges esse. Non aurum, vel gemmæ, imperant; sed ferrum, sablya, qua conficitur obedientia. Itaque, semel sablya quæsitum, sablya teneri debet, vique occupatum ac potentia, non potest eripi, nisi aut alia potentia, aut tractatibus. Quare, consulo tibi, ut Domino meo, quam maximum honorem faceres; nam illud Regnum suum est, quia frustra tempus perdis. Scimus potentiam Domini tui; scimus, quomodo Vngariam expilauius, quæ nulla pecuniarum auxilia ferre potest; scimus maiorem Baronum, ad FERDINANDVM, defectionem; scimus, quia tuus Dominus retrocedere coactus est, cum videret illius fortiolem exercitum. Quare, accipiat tuus Dominus, manicam Imperatoris nostri, recognoscat illum pro Domino, habebit Regnum a nobis, habebit tale auxilium, quod non FERDINANDVM solum; sed & Ferdinandi amicos, quando tuus Dominus voluerit, vertemus in pulueres. Montes illorum, vngulis equorum nostrorum, reducemus ad planitiem. Eo igitur modo, Domino tuo, certitudo regni facienda est, certitudo Imperatoris amicitiae, certitudo fraternitatis nostræ; ista conditione, status Domini tui, stabiendus est. Vide! si non fuissent Oratores Veneti, & filius illius Reipublicæ Ducis, (ad quem etiam, tu, scio, literas attulisti) hac elapsa ætate, gustassemus, & Ferdinandum, & Dominum tuum; quia, non potest esse melior pro tertio, nisi quando duo dissident, commoditas. Quid fuisset, cum ego, cum Romania, & cum Janiclarorum parte, per hanc Danubii partem iuissem contra Ferdinandum; & per aliam partem, socius meus Ayas Bassa, opposuisset se Domino tuo, ductis secum utique Moldauis, & aliquot millibus Tartarorum, uterque nostrum, superaret Centum Mille virorum numerum. Tartaros, in Poloniam, tot mitteremus, quot sufficerent; sed nos, ad Venetorum, qui nostri sunt amici, postulacionem, supersedimus hac ætate; non tamen dormiuimus: si erit opus, veniemus breui, inueniemus utrumque lassum, sine opibus; facilis erit cum eis tragœdia. Quare, consulo, poscas a Domino meo Regnum, & roges, ut moram istam Domini tui boni consuleret. Dic, quia tuus Dominus, vult sub illius manica & umbra esse: promittas tributum, summam non nomines, quia ego hanc moderabor; si facies hoc, habebis omnia quæ volueris. Nam, si huic thesauro suo, quem habet Dominus tuus confidit, Frater! Frater! facile ex illo puteo aqua extrahitur, in quem non inluit, chorda, qua assidue pulsatur, rumpitur.

Laszky, ad Ibraim Bassam.

Sermonem, inquam, longum fecisti, & vix omnia memoriæ imprimere potui. Dixisti tamen inprimis, Regem meum non per successionem, neque ex regio stemmate; sed per partem esse coronatum. Verum dicis, nullam Dominum meum habuisse successionem, quia non e regali domo esset; sed eius talis coronatio laudabilior est, quam per hæreditatem; quoniam plerumque hæredes prauos, tyrannos atque ineptos, vidimus & audiuius; sed Dominus meus, in defectu regis prolis masculæ, per longam electionem, tandem vnanimi omnium applausu, exaltatus, & coronatus est. Coronantur autem apud nos Reges, a subditis, ut corona, fidelitatem & obedientiam suam testificentur. Regnum autem Vngariæ, si per successionis lineam deuolui debuisset, non alii, tali iure cederet, nisi Poloniæ Regi, qui Patruus Ludouici erat. Tamen, Poloniæ Rex, libertatem Vngaricam opprimere noluit; immo misit oratores suos ad coronationem, moderni Domini mei Regis, congratulando illi. Nam, femella, apud nos, & sicuti & apud vos, non hæreditant. Pro tanto, & apud DEVM, & apud homines, melior est nostra, quam FERDINANDI iustitia. Dixisti præterea, quia Ferdinandum alia pars, & potior Baronum traxit in Hungariam. Decad. I. Monument. IV. U u Verum

*) Falsissimum est, de successione in regno, apud HUNGAROS; verum, & legi Salicæ congruum, in Gallia; ubi Lilia non nent. Idem fit apud TVRCAS, quibus LVNA sua, nunquam est Serenissima.

Verum est, quod sunt aliqui, qui timent, de male gestis, poenam. Mox, post mortem *Ludouici*, ad *Ferdinandum* fugerunt, qui Regem defunctum, male gubernabant, qui plus propria, quam communia amarunt, qui cum vestro Domino, pacem facere disuadebant. Isti, metu seueritatis *Vngarica*, salutem sibi apud *Ferdinandum* quaesierunt. Latrones isti, & non Barones ¹⁾ sunt. Est vnus ille claudus quondam Palatinus, cui, ob latrocinium, dignitas Palatinatus adempta erat. Est alter Thesaurarius, qui ob furta & fraudes, captiuus sedebat; sunt & alii istorum complures: isti, non pars regni sunt, sed vnum membrum, & id apostematum, quod si non aufugisset, abscissum per plebem fuisset. Vos, hic etiam habetis transfugas Persas: nonne, quilibet illorum, aut ob metum, aut ob lucrum venit; de hoc nobis nulla ratio est. Dixisti etiam, quia Regem occidistis, *Budam* occupastis, quod per hoc regnum vestrum esset. Si vos habere voluissetis *Budam*, non ita illam relinquere debuissetis, sicuti reliquistis; sed ita, sicuti *Cairum*, sicuti *Damascum*, sicuti *Rhodom*; sed, comburendo, omnia inde auferendo, nihil suorum ibi relinquendo, non praesidiis muniendo, non destructum reaedificando, repenteque recedendo; quis est? qui non dicat, hoc vos metu fecisse. Per hanc talem occupationem, nihil magni factum est. Quia *Buda*, res est, quae facile capitur; nihil esset omnino turpius, ut propter hoc, Reges *Hungariae*, deberent recognoscere Imperatorem vestrum. Consilium autem tuum, quod das, honorificum est, non meo tamen, sed tuo Domino, cum suades, ut sub manicam & umbram Imperialem, Rex se meus committat. Quid hoc? propter vnam excursionem vestram, & aliquot in *Seremio*, castellorum occupationem, iam Rex *Hungariae*, a vobis dependere deberet, iam vobis tributarius, qui inter Reges Christianos, tertius loco est, opibus autem & viribus primus, qui antea, Imperatores vestros, & nostros, multoties rupit; qui Venetos Tributarios sibi reddidit; qui Bohemiae regnum; qui Austriam, & alias Prouincias, suae subiecerat ditioni. Is nunc deberet esse vester Tributarius? tandem, fuit quondam inter Regem *Matthiam*, & *Fridericum* Imperatorem, contentio, resque *Matthiae*, peiorem habuere conditionem, quam nunc Domini mei habent; superauerat tamen *Matthias* breui singula, quid hoc est, cum *Ferdinandi* exercitum, alterius sortis, quam nostrum vidimus, quod consulto retrocedebamus, arte cum illo agentes, & cupientes equos illos magnos, diuturna fatiga, homines vero assiduo armorum onere, emacerare atque debilitare: eamque ob rem, retro cedebamus. Actum ita sapius extitit apud antiquos Romanos, & apud alios rei militaris gnaros; nunc tamen audietis alia noua, & maiora audietis, dante Domino. Ego huc veni, ut ex ista parte Vestra, certus & mutus inter nos esset amor, pax, amicitia, & confederatio, quam habentes, integra manu, arcum in *Ferdinandum* tenderemus, quia hucusque illum duobus tantum digitis traximus, habentes Vestri, sicuti hostium, maiorem, quam *Ferdinandi*, rationem. Volumus igitur esse amici, amicis Vestris, inimici inimicis. Estne hoc vobis parum a Rege *Hungariae*? cum sumus fide diuersi, cum regnum a vobis illud, recentem videat iacturam ac offensionem, eo modo *Vngaricam* coniunctionem assequi? Profecto, credidi ego hic me habiturum aliam, quam video gratitudinem, cum pro paruitate industriae meae perpendebam, tot & tantam rem vestram ex hac amicitia futuram; sed vos adhibuistis tot mihi custodes, tanquam illi, qui fugam metiretur. Non veni huc ad fugam, non veni, ut aliquid explorem. Veni, ut dixi, ea spe, quia gratus esse debuissim. Creditis, iam apud nos non esse vires; creditis, non esse maximos Reges? non esse id curae, & apud magnos, & apud paruos, quia res Vestra, tamen breui tempore, in immensum creuerunt? confiditis Vestrae potentiae, plus quam ciuinae voluntati? recordari *Alexandri Magni* potestis. Romanorum potestate, nulla maior fuit; ubi nunc illa, quo initio creuere, eo fine interiere. Sapiens quisque est, qui in maxima fortuna, minimam habet licentiam. Domina vestra omnia sunt licentia. Viunt

¹⁾ Putide dictum! Inuehitur vero, in Palatinum, *Stephanum Bathori*, atque *Alexium Thyrzo*, & reliqua patriae columna. quorum nomina actusque, leges

apud *Istvanffium*, Libro IX. p. 137. initio: collato, *Pavli Jovii*, Histor. Libro XXVIII, p. 270. ubi videre possis, detorta, Hungarorum procerum, cognomina.

Viunt omnes, quorum patres, fratres, & alios consanguineos, occidistis. Nouum est imperium vestrum; omnia tyrannide gubernatis. Multoties iam in *Syria*, ac *Aegypto*, rebellionem vidistis. Regna longinqua habetis, ad quae nostris paruos labor nauigandi est. *Persa* est, qui bellum habet vobiscum; nulla tamen ex parte, maior vobis ruina imminet, quam per nostram *Hungaria* partem, quam, si amicam vobis feceritis, nihil maritima bella timearis: nam equites, nauibus duci non possunt; cum peditibus vero, leuis comedia est. *Hungari* autem vobiscum amicitiam habentes, turabuntur vos semper ab suis oris, & non soli solum, sed & Dominus meus. Si hoc gratum Imperatori esse deberet, induceret *Serenissimum Polonia Regem*, ad faciendam, & quaerendam vobiscum pacem, qui *Poloniae* Rex, omnibus aliis Regum nostrorum equitatu potentior est, quos, si amicos habueritis, nunquam hanc partem tueri debebitis. Erunt enim isti Reges, & soli amici Vestri, & alios illorum amicos, semper ita manutenebunt, & nunquam aliquid hostile molientur. Quia autem *Venetiarum* Orator, & filius Ducis, vos, ab inuadenda *Hungaria*, retraxit, fecerunt ut amici, & regno illi obnoxii. Sed mihi non placet, haec Vestrae potentiae confidentia, & iactantia. Dicis enim, irem & facerem &c. Futura namque, male quilibet facit, si sibi certa promittit, maxime autem in rebus bellicis, quorum euentus in manibus DEI, & non pugnantium est. Confiditis multum numero & multitudini Vestrae, quasi neciatis, quia, cum ad certamen deuenitur non omnes illi pugnant, qui ad praedium veniunt; victoria enim, vel ruina, semper per aliquot virorum millia, inprimis pugnantium sequitur. Et sic non tantum fidatis vobismet ipsis, ut reliquos parui faciatis. Scitis, quia a nobis, omnes artes bellicae & ingenia bombardarum ac munitionum, traxere originem. Vos, si vultis habere bonos machinarum fusores, si illarum iaculatores, a nobis, multo impendio, quaeritis. Itaque, temere sibi futura pollicendo, superbe loquendo, nihil id facit aliud, quam, quod incerta spe pascis expectationem tuam. De tributo autem iam saepius esse silentium dixi; nam *Serenissimus Dominus meus Rex*, non solum, nunc inimico suo; sed & agazoni suo, citius Regno cederet, quam illud vobis redderet tributarium. ^{m)} Quare, si non cupitis eam coniunctionem vobis esse gratam, quam attuli, faciatis mihi saluum reditum ad Dominum meum, per eam, quam veni, viam.

Ibraim Bassa, ad Laszky.

Sedebat longo satis tempore pensitando, demum dixit: iungamus nos subselliis, ut liberius tractemus, sed absque fastu agamus. Dic mihi quae, ob quem finem Domino tuo, *Hungaria* cedere debemus, ob quam utilitatem, cum eo, hanc coniunctionem facere? quia cum semel Dominus noster aliquem sibi adiungit, ita eum fouet in gremio benignitatis & amicitiae suae, ut nec vno puluere illum labefactari admittat. Regnum, si tuo Regi dabimus, coniunctionem, si cum illo faciemus, tum erimus amici amicorum eius, tum inimicorum inimici. Nonne ad quamlibet eius requisitionem, illi subueniendum erit? subueniendum autem, nunc contra *Ferdinandum*, & gentem Germanicam, Vestri orbis potiore, quibus Imperator Vester, quibus Rex *Franciae*, quibus *Veneti*, cum aliquid magni volunt facere, vtuntur. Perspice, quantum impendium Domino meo faciendum erit; impendium non vnus mensis, nec vnus anni. Cur hoc Dominus meus facere deberet, propter Dominum tuum, absque aliquo fructu, honoris, superioritatis, atque tributi: tantum hoc esse deberet propter Domini tui amicitiam? Cara est haec amicitia, per Dominum meum non emitur. Dominus tuus, contra quem nobis suppetias laturus est? contra *Kiczel Bassam*? remote vestris est. Nos vero, quid auxilii egemus contra illum, cuius medietatem regni subiecimus: *Mesopotomia* iam tota nostra est, sedimus in *Deuris*, sede

U u 2

ac

^{m)} En! quanta animi & oris libertate constantiaque, negatum sit barbaris, ab Hungaro, tributum, ut mirum sit, adfri-

cari id *Laszky* potuisse, a *Iovio*, & *Istvanffio*, atque horum sequacibus.

ac ciuitate illius regali, per dies duodecim, actumque iam diu esset de illis, nisi essent de fide nostra. Ergo, Dominus tuus, ubi nobis subueniet? Igitur, propter eius amicitiam, *Hungariam* illi nostram dare, ac tot gentibus & impendio auxiliari debemus? Dic mihi, si vos essetis, sicut nos, in ista potentia, in istis opibus, viribus & facultatibus, & nostros Oratores, hoc, quod tu habes, quærentes haberetis, quid faceretis cum eis? suspenderetis eos certe! quia recordamur, quid fecit *Ludouicus*, vni sclauo nostro, a tanto Domino eunti, nihil mali portanti; tulit tamen pro facto illo, talem, ut scis, bonus Rex, pœnam, & certe ego doleo de persona sua. Miror tuæ prudentiæ, quod huc adueneris, absque saluo conductu, cum ista tua duritia, & cum tui Domini, tam cara amicitia, quam nobis ad vendendum exhibes. Obsequere consilio meo, fac Domino meo honorem, nomine Regis tui, promitte tributum, stabit Dominus tuus eo melius, quam alias. Nam aliter, nec Domino tuo, nec *Ferdinando*, *Hungaria* cedemus. Vidisti viam, per quam notissime in *Hungariam* iueramus. Verumne, quia pauca herba nunc ibi est? Nunc, si erit opus Domino meo, ibimus multo maiori apparatu, quia tunc ibamus contra vnum; nunc autem ire debimus, contra duos Reges, faciemus ex *Buda*, *Constantinopolim* ibi, . . . ibi agemus. *Tartarorum* omnes *Czaros* in *Poloniam* cum aliquibus nostris, delegabimus; monstrabitque Dominus noster, talem potentiam, qualem nullus hominum vidit, nullus, nec legit nec audiuit. Sed ego nunc tecum alio sum locutus modo, quam *Turcico*, qui breuiter loquimur, n) & longe facimus. Ristitque cum hæc diceret.

Laszky, ad Ibraim Bassam.

Lætatus fueram, inquit, quia nos propinquius iungebamur subfelliis; credidi enim, quia satisfacere velles Domini mei, quam de te habet, confidentiæ, famæque tuæ, quæ apud nos maxima est; sed eadem offa, quæ & prius, tibi in ore est: semper *tributum* lingua volutas; honorem assidue Domini tui, & nostrum perpetuum dedecus; deberemque non amplius hanc terere paleam; sed agam, more, ut dicis, vestro, breuiter. Quilibet paterfamilias, qui in æstate ligna colligit, non facit hoc vnicuique presentaneæ necessitatis respectu, sed de tempore prouidet, hybernali frigori arcendo: seminando, non eodem momento fructus tollimus, moriuntur multi, talem laborem manuum suarum non degustantes. Eo modo tamen, quicumque viuere vult commodè, necesse est, ut res suas curet. Dominus meus, quia nunc auxilii, amicitiae, & confederationis habet cum Domino tuo necessitatem, ob idque contemnenda esset talis, tanti Regis *Hungaria*, affectio, quia in presenti non frugi vobis esse videtur; quis esset fructus amicitiae & confederationis, si solum vnus temporis, subito per eam consuleretur necessitati? certe nullus. Nam, eo modo, vna pars haberet commodum, & alia minime. Amicitiae igitur & confederationes, propter futura consciuntur, eamque ob rem, literis munimentis, iuramentisque firmanur. Dixi prius, quia apud nostros magnos Reges, & principes, & ab illis, usque ad minimos, magna hæc & breui contracta potentia vestra, cum magno Christianæ nostræ fidei: Dominorumque nostrorum damno, missa est. Dicerem tibi aliqua, nisi timerem, ne forsitan crederes, me velle vos, ad hanc coniunctionem, minus pellicere; vel crederes conficta commentaque esse, quæ ego communicauero; & sic forsitan succenseretis mihi. Ita, ut dixisti, verum est, o) absque saluo conductu venienti, poteris mali, quantum volueris exhibere, quæ res, non esset ex virtute & fama tua; quia ego de bonitate humanitateque tua confusus, huc ita veni, absque ista salutis certitudine. Cum enim in *Gallias* essem, audiui te aliquot captiuos manumisisse, qui cum sua *Sabla*, in caput Domini tui, ac tuum, ibant, Regi suo *Ludouico*

n) Vtuntur omnino, *Laconico* potius, quam *Asiatice* dicendi genere, *Turca*; sed sunt tamen eo prolixiores malefactores. quod nos, tot retro acta secula, condonare.

o) Fallitur ergo, credulus auditorum, *Iovius*, quando *SIGISMUNDI*, *Poloniae* regis, diplomate præmunitionum commendatumque, *Byzantinum* concessisse ait. *Histor. Lib. XXVIII. p. 275.*

nico assistentes, eos tu libertate non solum, sed equis, vestibus, pecuniisque, condonasti ac prouidisti, quæ res maxime apud nos insonuit; nam hoc de vobis nunquam antea auditum extitit, commendabantque omnes hanc tuam benignitatem, parastique per id tibi apud nostros maximum nomen, & singularem quandam affectionem. Confusus itaque ego tantæ probitati, generositati, ac humanitati tuæ, veni huc absque saluo conductu; non portans *Sablam* in manibus, sed portans tibi in corde sinceram coniunctionis & amicitiae affectionem, certoque mihi promittens, id tibi gratum esse debuisse. Audiuit paruo ante tempore, regem *Francia* apud Imperatorem captiuum, nunc iam esse liberum, relictis in obsidibus duobus filiis suis. Is nunc nihil magis laborat, quam ut filiolos suos haberet. Is etiam nunc duxit *Anglia* regis filiam, ut hac amicitia & coniunctione fortiolem se faceret Imperatore, miserantque ambo hoc *Septembre* lapsa, videlicet, *Francia* & *Anglia* reges, oratores suos ad eundem Imperatorem, hoc modo, quia ipsi fauent sibi honorem & titulum Imperialem, rogantque eum, ut filiolos obsides daret in redemptionem. Postquam *Francia* rex promissa *Burgundia*, atque *Piccardia*, propter leges cedere non posset, & quod rex *Francia* paratus sit dare paratos tres auri milliones, redimendo promissas prouincias, & filios liberando. Quod si Imperatori parum videretur, monent, ut arbitri, rem recognoscerent, quorum duo vnus partis, & duo alterius esse deberent, regemque *Polonia* pro arbitro nominant, si autem illi, ceu Imperatori indignum videtur, filiis regis *Francia* mercari, mittat illos de liberalitate sua ac virtute Christiana, & cedetur illi tota Italia, coronabitur in verum Cæsarem. Rex autem *Francia*, propter talem amicitiam perpetuo se *Mediolano*, & *Neapolitano* regno abdicabit, habitisque filiis suis, mox maiorem regno *Francia* præficiet, & solus sibi, nouum regnum, ex manibus *Turcarum* eripiendum quæret, hocque ipsum, per decennium, omnibus viribus suis, terra ac mari conari promittit. qui rex *Francia*, in illo regno portus & stationes habet mille quadringentas, ubi tot habebit vela, si ex quolibet portu vnâ duxerit nauem; qui ordinarie prouentuum regni scilicet, multos habet coronarum milliones, qui deinde extraordinarie tot habet, quot a subditis postulat. Sciunt hoc amici vestri *Veneti*, quanta illius est potentia, quanta opulentia. Rex autem *Anglia*, in eam rem, duos auri milliones quotannis promittit. Quæ res, si fortietur effectum, credo & mortuos, ut ita dicam, contra vos surrecturos; quia cum rege *Francia* ibunt infiniti, qui cum alio ire etiam nec cogitassent. Rex *Anglia* idem, Imperatorem debiti duorum millionum, & sexcentum millium ducatorum, liberum facit, si eo modo filios *Francia* regis dimittet. *Abissini* mittunt oratorem; *Persæ* rogant, admonentque, ne caput leuare, ab hac nostra parte, tuum Dominum admittamus. Promittunt *Aegyptum*, & *Terras* marinas, illas regiones vestras, se paruo labore erepturos, si ex hac parte tuus Dominus incessetur. Sed, quid ego hæc, quæ tibi melius sunt cognita, enumero? credes forsitan, hisce minis meis, te & Dominum tuum, ad coniunctionem cum Rege meo, torquere me velle; non feci hoc, ut te, qui aliis terrori fuisti, terrerem, & hoc modo ad amicitiam nostram inducerem; sed ut videres, quia tecum, & cum Domino tuo, sincere & vere viuere constituimus, illique potius adesse & auxiliari, quam aduersari. Itaque, securis iam ad radicem est, & sicuti non nego, presentaneam nunc nobis esse necessitatem (quia & cum tuo Domino, & *Ferdinando*, vno tempore pugnare, magnus esset labor) sic etiam perspicio, breuissimo tempore vos laudaturos & experturos coniunctionem nostram. Potentia vestra magna est, ut dicis, & vtut eam omnibus præponis; tamen, non ex vestra voluntate, sed ex diuina dependet. Potens erat *Darius*, contra *Alexandri* paucitatem; potens *Croesus* contra *Cyrum*; tamen diuina voluntas alia est, quam humana præsumptio. *Darius* enim, cum innumerabili exercitu ad prælium venientem, *Alexander Magnus*, parua manu, profligauit. Allegas *Tartaros*, & multa de tua potentia iactitas; sed crede mihi, quod cum in vnâ diem omnis conducitur potestas, non sit hoc consulto; sed hæc extra propositum nostrum. Dixisti insuper *Turcas*, breuia verba, sed longas manus habere, & quod extra consuetudinem tuam esset, tantum de vna re, id est tributo, disserere. Dixi iam multoties, vos nullum a nobis tributum habituros. Sed, si vultis a nobis honorari, quia, ut

dicis, Dominus tuus plus honorem, quam commodum postulat; reddatis Domino meo, quod sub rege *Ludouico*, usque huc, in *Hungaria*, in *Sclauonia*, *Croatia*que ademptum est; honorabit Dominus meus, Dominum tuum, semperque illi maiori, & honorando, scribet, tutorem recognoscet, ob beneficium datum: eo modo, & non alio per nos honorabimini; *sed de tributo non cogitetis, quia, frustra ex lana securim cudetis.* Si autem Dominus tuus, loca surrepta, nobis reddet, trinum sibi faciet commodum. *Primo*, quia obsequii, & integræ amicitiae, habebit cum *Hungaris* perpetuam certitudinem. *Secundo*, quia reges *Hungaria* illum pro suo maiore, & tutore recognoscent. *Tertio*, quia talis tua liberalitas, magnum habebit nomen apud omnes Christianos, qui reducent asperitatem cordium suorum, pacemque forsitan facient, vobiscum praesertim, quando sic Dominus meus, hoc confitendo beneficium se interposuerit. Quare prudens es, polles apud istum Imperatorem, tanta gratia & auctoritate, ut dicaris esse *Imperator Imperatoris*; bene & male facti, omnis ex te manat finis. Perspice, longe plura, quam quæ ipse aperui, vestro capiti minantia. Animum Regis mei excipito, affectionemque suam. Et mihi de multiloquio ignosce.

Ibraim Bassa, ad Laszky.

Forsan, inquit, miratus es, quia risi. Risi, inquam, cum repeteres e manibus nostris ademptas regiones vestras. Scito, nos magis aduncos ungues habere, quam falcones: ubicunque manus nostras implicamus, non soluimus, nisi abscindantur. Sed ita oportet esse, omnis pluuia cadens, per terram excipitur; sic etiam nos, maxime Oratoris verba necesse est ut audiamus. Sed, ut nos longas manus, sic vos longe videntes oculos habetis. Poscit loca erepta in tot regionibus. *Bellgradum*, vel *Gradum Bell* somniatis, mi Frater! Ego, uti quilibet nostrum *Bassa*, verbum minimum, malum sit, vel bonum, Domino meo referre teneor, cum maximo timore; profecto hæc Imperatori meo dicturus sum; tamen, tu non timeas, postquam tu ita in meam confidentiam aduenisti. *Bona nox!*

Die XXIX. Decembris, qui fuit dies Dominicus, venit ad me Dominus *Ludouicus Gritti*, habita a *Bassa* veniendi licentia, retulitque mihi omnia, modo quo cum *Bassa* tractarim, cui idem *Bassa* in commissis dedit, ut tractaret mecum de tributo, qui actis mecum multis rebus, dixit: Bene facitis, quia duri in hac materia estis, ego cras cum *Bassa* ero, & omnibus rationibus ab tributo reducere eum conabor. Et ita terminauimus multas rationes, de TRIBUTI IMPOSSIBILITATE. Inprimis, amicitiam & auxilium *Galliarum*, quia eo modo perderemus, omnium subditorum amorem, omnium aliorum amicorum affectionem amitteremus, multaque ad allegandum proposuimus. *Tricesima Decembris*, ibidem Constantinopoli.

Die XXXI. eius Mensis vltima, venit ad me Dominus *Ludouicus*, ubi dixit, se cum *Bassa* non potuisse tractare, quia in ipso tractationis initio, febris illum inuaserat; tamen *Bassa* dixit: Dicas Oratori, quia non sum ausus, regiones per nos ademptas, referre Domino nostro, timui enim Domini iram.

Anno MDXXVIII.

Prima mensis *Januarii*. Comedit mecum Dominus *Ludouicus*, quem mox ad se vocauit *Ibraim Bassa*, cum quo stetit usque ad noctem, redeundoque domum, intimaui, ut bono animo essem, quia cras mihi bonum nouum portaturus esset.

Die II. mensis *Januarii*. Venit ad me Dominus *Ludouicus*, longissimumque *Ibraim Bassa*, de tributo dando, sermonem retulit, dixitque, quia *Bassa*, de solo *Seremio* *p*) restituendo suasset, & quam hoc pessime audierit, summarieque dixit; a tributo esse reductum *Bassam*, hoc tamen poscente, ut annis singulis, Oratorem, Reges *Hungariae*

p) Nihil, de *LASKYANAE* legationis hoc legas. Laudanda, si successisset, apud capite, apud *IOVIUM*, vel *ISTVANFFYVM*, auarissimos barbaros, contentio.

ria mitterent, cum donis, *Decem Millium florenorum* ad Imperatorem, quod si facere vellem, tunc eo modo, pax & amicitia tractabitur, & concludetur. Auxilia dabuntur, & gentium, & munitionum. &c. Adiecitque *Bassa*, & iussit, ut bene deliberes, quia, quod semel dicitur, vel promittetur abs te, iam hoc iure & iustitia nobis debetur. Respondi ego, quia nulla egeo deliberatione. Nam idem est fere, dare singulis annis dona pro tempore deputato, ac de tanto valore, quantum esset, dare tributum; quæ res, seu tributum indigna esset Domino meo, quia puerilem metamorphosin faceremus, cum tributum vocaremus dona; & sic, nequaquam me id facturum respondi. Rogavi Dominum *Ludouicum*, ut iret ad *Bassam*, & proponeret sibi Regis mei affectionem, fraternitatem iucunde oblatam, & quod hoc modo faciendo, nullam faceret gratitudinem, nec se talem exhiberet, qualem speraret Dominus meus, ac qualem apud omnes de se haberet famam. Rogavi, ut de *Seremio* vrgeret, proponenda; nunquam certam futuram amicitiam, absque *Seremii* restitutione, quia vtrunque incolæ dissidebunt, semperque hinc & inde querelæ audientur. Barones *Hungariae*, quorum quilibet in *Seremio*, ob vini bonitatem possessiones habuerunt, nunquam illam commoditatem amissam dabunt obliuioni. Apud Statum spiritualem, *Archi-Episcopatus Coloczensis*, nunquam memoriam perdet. *Turcas*, nihil inde commodi perpetuo laturus, semperque plus expositurus. Non esse ibi tales arces, quarum fortitudo, vel munitio rationi esset. Nec aliquando futuram integram amicitiam, nisi ista dominia dimittat. His, & aliis verbis, rogavi, ut adhuc *Bassam* stimulet. Nam idem *Bassa* significauit mihi, quia nollet mecum colloqui, nisi comportatis prius nostris differentiis, per eundem Dominum *Ludouicum*. Itaque, ego, quia interprete carui meo, potius duxi rem per hunc bonum virum agere, quam per alium quempiam. Cui ob laborem, & eius operæ fructum, si *Seremio* potiremur, promisi vnum *Episcopatum*, & interim conditionem trium vel quatuor millium florenorum &c. & desuper dedi illi chirographum meum. Vidi enim virum pollentem in porta *Cæsaris* gratia & auctoritate, pollentem ingenio, virtute, opibus, patrem Ducem *Venatorum* habentem, qui illud dominium totum pro nostra parte regeret.

Die III. mensis *Januarii*. ibidem Constantinopoli.

Die IV. *Januarii*, qui fuit dies *Sabbathi*, & dies *Deuan*, fuit Dominus *Ludouicus*, cum *Bassa*, qui retulit; *Bassam* nolle aliquid de *Seremio* tractare, mirarique de duritia mea, & quod impossibile esset aliter pacem fieri, nisi cum donis cuiuslibet anni. Allegabat *Bassa* varia; Regem, Dominum meum, ex *Buda* pulsum, ex *Transilvania* pulsum, quodque ei adiuuando, maximum impendium faciendum sit, & quod rationalis esset, pro illis solis hoc impendium effundere, quam pro Domino meo; allegauit, quia iam in *Seremio*, fides *Turcica* radicata est. Iam illorum ecclesiæ multæ erectæ, quas Dominus illorum, ad manus nostras nunquam datus esset; quia esset fidei defensor, & Dominus *Mecha*, ubi sedes & potestas est fidei illorum, tantum vobis vestra *Roma*; & quod per id ipse sit *Vicarius Propheta*, & fidei defensor. Dixit præterea, *Drauum* fluium distincturum dominia mutua, & per eam contiguitatem, nihil futurum iniuriarum &c. & cum isto fine venit ad me Dominus *Ludouicus*, cum quo longam deliberationem consultationemque habui, tandemque ita constitui; quod, si non restitueretur nobis *Seremium*, ut tunc pro tali amicitia & coniunctione Imperatoris, singulis quinque annis, Rex *Hungariae*, oratorem mitteret, & valorem donorum non nominando, portaret Imperatori, dona ipsa, qualia Rex meus voluerit; & cum hac conclusione, iuit Dominus *Ludouicus*, ad eundem *Bassam*, inprimis pro *Seremio* quam maxime vrgendum.

Die V. mensis *Januarii*. qui fuit dies Dominicus. *Bassa*, cum Imperatore mansit, & Dominus *Ludouicus*, eum colloquendi commoditatem non habuit.

Die VI. *Januarii*. iuit Imperator venatum, & *Bassa* cum illo. Eodem die, stetit mecum Dominus *Ludouicus*, & retulit, noua, de victoria Regis mei allata, non esse vera, quia *Vlaci* venissent de *Semendria*, *Ferdinandum* esse *Strigonii* nunciando. &c.

Die VII. *Januarii*. ibidem in Constantinopoli.

Die VIII. Januarii in Constantinopoli.

Die IX. Januarii. Imperator rediit Constantinopolim ex venationibus.

Die X. Januarii. Bassa domum rediit, & vocavit *Dominum Ludovicum*, quem ille modis omnibus inducebat ad *Seremii* restitutionem, cui tacendum de re ipsa, spondit. Aperuit illi demum, quod ego paratus essem facere, ut quinquennio semper Orator Hungarus veniret cum muneribus; dixitque *Dominus Ludovicus*; Domine Bassa! Jam ego in tantum laboravi, ut inducerem Oratorem, quod eo modo promittat de Oratore & muneribus mittendo, feci hoc cum maximo labore, itaque rogo iam me habeas excusatum, quia confidero, quod dictus Orator non bonam habebit de me confidentiam. Vocetis eum ad vos, & ego vtrunque comportata referam. Nam aliter cum illo tempus perdes, quia cognosces duritiam & rationes eius, & si ego tibi illas dicerem, ires statim in altum, quia hucusque non dixi ego oratori modo quo tu iussisti, quia scivi quod commoveretur. Nec etiam tibi dixi argumenta sua, ne & tu commovearis, & ita vtrique effeci, ut consentiat, Oratorem mittere singulis quinque annis; iamque differentia inter vos est de tempore, & de munerum valore. Voces illum igitur & conclude cum illo, & consule, absque bono fine illum non dimittas: vides, quia non est *Hungarus*, habet multorum principum gratiam, quid ille curat, si *Hungariam* Ferdinandus subiiciet, nihil certe! Itaque, cum eo fine rediit ad me, quod cras ad *Bassam* vocari deberemus.

Die XI. Januarii, qui fuit dies *Sabbathi* & dies *Deuan*, vocavit *Bassa*, *Dominum Ludovicum*, stetitque cum eo usque ad noctem.

Eodem die XI. Januarii. Venit *Vlab Absandzako* Semendriensis, dicendo, quomodo fuisset ad occupandam arcem *Mokouicz*, quam cum habere non posset, depopulatus est villas, & ultra ter mille animarum abduxit. De Rege autem meo, nihil se potuisse intelligere dixit, quid faciat.

Die XII. Januarii. Venit ad me *Dominus Ludovicus*, & docuit, quomodo *Bassa*, de suo proposito, nec per vnguem recedat, dixitque, quia me esset grauius & seueris verbis admoniturus, de promittendo Oratore, quotannis cum muneribus; sed ego, ut patienter agerem, admonuit, quia plus humanis verbis efficere deberem, quam rationibus apud illum.

Eodem die, steti cum *Bassa*, per aliquot horas, qui solitis rationibus, Regnum *Hungariae* spectare ad *Dominum* suum, asserbat, & quod miraretur, quod ego nollem eam conditionem, mittendi, quolibet anno cum donis oratores, concludere: cum aliter non esset possibile pacem & amicitiam futuram cum *Domino* magno; cui ego solitis respondi solutionibus, & dixi, me nullo modo posse descendere ad talem, tanquam indignam coniunctionem, per quam *Dominus* meus reputationem suam, affectionem & amorem Regum, Principum & subditorum suorum, erga se lucidam, amitteret, sibi ex amicis redderet inimicos. Sed dixi, si vultis eum a nobis honorem, reddatis *Seremium*, quo habito, mittetur orator cum muneribus singulis annis; tamen, eo, quo bellum nobis cum *Ferdinando* esset, tempore, mittere dona non esset possibile.

Ibraim Bassa, ad Laszky.

Jam credidi, inquit, te *Seremii* oblitum fuisse; sed video, quia bibisti aliquando vinum q) illud, & sic sapor eius tibi dulcis est. Allegasti mihi multas rationes, cur pro nobis bonum esset, ut vobis dictum *Seremium* redderemus. Inter alia tamen dixisti, quia semper plus impendii, obseruando loca illa, faciemus, quam capere mus commodi. Verum est, quia nunc quolibet trimestri expendimus viginti octo ar genti summis, ad rationem vestram, facit hoc, quinquaginta sex Millia Ducatorum, quae summa,

q) Fuit omnino vinum SIRMENSE, omnium, quae tota Hungaria gignebantur, generosissimum. quo, ob incuriam barbarorum, cessante, TOKAYENSE inualuit.

summa, per annum facit Ducentum viginti quatuor millium Ducatorum; & vide, nondum habuimus *aspra* commodum: quid hoc tamen est *Domino* meo, & si decies tantum exponeremus, eam ob rem non cederemus illa? certe ego hucusque loquendi cum *Domino* meo non potui habuisse animum. Nam, etsi tantum apud illum polleam gratia, ita, quod nemo alius vnquam apud Imperatores alios tantum valuit; opus tamen est mihi loqui, sicuti cum *Domino*, sicuti cum benefactore. Cras itaque intrabo domum eius, ibi stabo cum illo, sique inter ambulandum per hortos, non erit talis eius materiae mouendae commoditas, alio die ducam illum ad venationem, & ibi aperiam, & persuadebo, tuis omnibus rationibus; tamen, non credo ego illum hoc facturum, quia est defensor & vicarius fidei nostrae. Et quia nunc venerunt *Vlaci*, qui nunciant *Ferdinandum* ad illa loca descendere, & ita *Dominus* meus cedere illa in manus *Domini* tui recusabit, ne diceretur, hoc metu illius fecisse; faciam tamen omnem diligentiam, quod si obtinere non poteris, tunc istum Oratorem promitte quolibet anno mittendum; si autem *Seremium* reddemus, non munera, sed tributum volumus.

Laszky, ad Ibraim Bassam.

Postquam ita *Dominus* meus constituit, ut vobiscum contraheret coniunctionem, per quam, amicis amicis, inimicis inimicus esse vult; miror, quia aliquot castellorum, tantam rationem habeas, ut pertimesceres desuper cum *Domino* tuo disserere. Credis, quod ego nesciam auctoritatem tuam, quam hic habes. Omnia haec in *Galliis* de te scivi adhuc, quae hic audio & video; & certe istam tuam tantam gratiam, tanti facit *Dominus* meus, ut se tibi fratrem coniungat. Ego autem, si mihi omnes adhiberes torturas, non credam, nec dicam, quod tu non posses, quod fieri velles; tamen in ea fortuna tua plurimum commendo modestiam, virtutemque tuam, per quam nullam tui licentiam praedicas. Accipe igitur hanc materiam *Seremii*, pro suo labore paruum, & pro tuo *Domino* laudabilem, facque ut illam rehabeamus. Nam, inter amicos omnia debent esse communia; si nobis reddetis illam, amicis beneficium facietis, qui semper, & cum *Seremio*, & cum reliquis multis regnis & provinciis, ad vestram se aptabant necessitatem. Hoc enim habito a vobis beneficio, certo nos scias, nulla re alia differre, quam fide. Sed amorem, studium, obsequium, amicitiam, auxilia, semper a nobis habebitis, sincera ac fidelia, & non solum nostra, sed & amicorum nostrorum. Regem *Poloniae* cupit *Dominus* meus, cum Imperatore vestro coniungi, quia equitibus omnibus aliis principibus potentior est, qui si vester erit, nunquam ex hac parte vobis timendum erit: quare, & eius amicitiae apud *Dominum* tuum facito mentionem, *Seremium*que redde, & tributum non posce, sed munera.

Ibraim Bassa, ad Laszky.

Ero, ut dixi, cum *Domino* meo, & de *Seremio* fideliter agam. De rege autem *Poloniae*, bis mihi loquutus es, iam silui primo, sed nunc tibi respondebo. Fuit hic nouissime Orator suus, inducias querendo, quem cum audiuissemus, egimus cum illo de tributo. Vidique ego in vultu & oculis ipsius, quia si visissemus hominem, tributum promississet. Cum induciis tamen trium annorum illum remisimus, iamque expirabunt breui. Rex tuus, magnificat regem illum, quem *Tartari* ita expilant, ut miremur nos, adhuc esse in illo regno homines. His annis lapsis, non bellum cum illo agentes, habuit *Dominus* meus regni eius plus quam quinquaginta millia ducatorum commodum. Nam *Tartari* omnes captiuos, quos educunt, *Turcis* vendunt. Vbi telonium, in *Kilia* & *Capra*, his duobus annis lapsis, plus solito triginta millia ducatorum inuexit, ubi, si gentes nostrae per *Bobdanos* irent, caperent illud regnum, & ibi cum *Tartaris* hibernarent, & aestiuarent, illa campestris & deserta loca, longioribus depredationibus implentes. Exspectes, inquit, non recordor nomina terrarum, ubi incursiones faciendae sunt, clamauitque *Cybayam* suum, quod officium magistri domus ita vocatur, iussitque illi adferri literas in thasul, ubi legit *Cracouiam* Decad. I. Monument. IV. Y y inpr.

inprimis, postea legit Petrkouiam, Opatov, Radom, dixit deinde: istae regiones sunt plenae, & ex eis mox post lapsas inducias trahemus scilicet. Tartari nobis seruiunt, itaque, r) non ex se faciunt Tartari incursiones, in illa dominia; sed ex mandato nostro, quibus rex ille tributum dabat. Attamen quodcumque illis mandauimus, ibant, de tributo nullam facientes rationem, & faciebant illi regno damna: quare ergo deberemus seruis nostris Tartaris facere hoc damnum? quare nobis perdere hanc scilicet commoditatem, absque aliquo honoris & commodi fructu? Maximeque indignum pro Domino meo esset, coniunctionem cum rege illo facere absque tributo, cum ipse seruatorum nostrorum tributarius esset, quos, nos esse vult tuus Dominus, si cum eo pacem habemus, & si cum rege Poloniae etiam esset, iam nos torperemus, equi nostri, homines nostri, iam priuarentur militia, quia in Hungariam, ita amicam, non iremus. Polonia etiam adiuncta, ubi nobis esset bellandum? quia militia vsu viget, viresque capit, non multitudine. Itaque simplicem amicitiam illius regis nolumus; sed si tributum dare voluerit, & esse sub manica Domini nostri, habebimus eum pro amico.

Laszky, ad Ibraim Bassam.

Rex meus, affinitate & foederibus coniunctus est regi illi Poloniae, cuius regnum, vt dicis, Tartari assidue incursionibus expilant, mirarisque adhuc aliquid posse ibi gentium esse, asserisque, per vestros leui labore regnum illud occupari posse. Verum est, quia Tartari multoties faciunt excursiones sed illi non sunt similes viris; sed sicuti lupi, nam apprehendendo aliquid, fugiunt, nec nobiscum congredi volunt. Sed si ita, essent magnanimes, vt nos, & plus honorem belli, quam vacas quærent, diu iam interissent, actumque cum illis esset, sicuti cum Moscis, & cum Prussis, ad eum modum quo cum illis, egregie faceremus; fugiunt tamen. Nunc annus vnus est, cum eorum XXII. Millia, vsque ad vnum interiire, opera tantum aliquot Lithuaniae Baronum, Ducis Constantini, & aliorum, qui regi illi Poloniae seruebant ex stipendio a multis annis. Nam, cum regno Poloniae esset cum tota Almania natione bellum, rex Poloniae, stipendio Tartaros contra eos trahebat, & sic veniebant, quando Rex ille iubebat. Nouissime etiam, cum illi cum Mosco esset bellum, utebatur eorundem Tartarorum seruitio, & soluebat illis stipendium. Sed, cum Imperator noster, nunc ad componendam hanc differentiam inter regem & Moscum se interposuit, iamque a decennio semper induciae renouantur, non habet eorundem Tartarorum amplius necessitatem, neque illis stipendium dat. Itaque, non tributum illud erat, sed seruitii precium. Quare, quomodo erit certa amicitia inter vos, & Hungaros, cum Hungari Poloniae, a multis annis, arctissima confederatione iuncti sunt, incerta erit talis confederatio; quia, cum vos bellum faceretis in Polonia, Poloni ducerent fratres Hungaros, vigore confederationis, contra vos. Eamque ob rem, Rex meus mihi commisit tractare hanc pacem, quia vellet sinceram habere vobiscum & perpetuam amicitiam; & quod videt, si vobis Hungariam, & Poloniae, certam facietis, quia ex hac Christianorum parte, nihil vobis timendum erit. Certum tamen est, illum regem nequaquam aliquid vobis daturum, quia potens est, & viribus, & opibus, nec ipse aliquid de hac opera Regis mei scit, qua vobis illum iungere cupit. Quare, Tartarorum non miremini excursiones, quas ob prædam, & non ob honorem faciunt, statim enim rapiunt aliquid, etiam minimum, fugiunt & semper se a prælio subtrahunt. Fuerunt vestri ante triennium in Polonia, qui expectare nostros, etiam Tartarica labe infecti, noluerunt, nec facientes cum Polonis prælium, vnus diei debitum, omnes continuis schermucis, interiire. Nunc, in isto prælio, quod vobis nouissime cum rege Ludouico erat, pauci ex Polonia, pecuniis Pontificis ducti fuere; vidistis, quia egregie pugnabant. Nos habemus alium pugnandi morem, quam Hungari, quia armatura graui, maxime equitatu pollemus, pollemus peditibus, & innumerabili artilleria: ob quos respectus, Rex meus Hungaria, cupit hanc inter vos, & Polonos, amicitiam confici.

r) Aduertat Lector! Tartaros, in faciliendis impressionibus, iam tum imperia

Turcarum sequutos.

Ibraim

Ibraim Bassa, ad Laszky.

Fater! inquit, confice prius vniam Regis tui, cum magno Domino nostro coniunctionem; suo deinceps tempore, tractetur de Polonia, qui non bene inducias iuratas obseruant, & qui incursiones facientes sub induciis, abigunt pecora pastori- bus nostris. Paruum nobis damnum faciunt, vobis ipsis autem magnum dedecus. Paruus tamen erit labor, referendo, quia Vninissa, & Breslau, non Rhodus est. Conferam etiam de eis cum Domino meo, & faciam tibi cognitum.

Laszky, ad Ibraim Bassam.

Non habeo commissionem aliter facere confederationem, nisi habita certitudine, de amicitia inter vos & Polonos. Cur cunctaris super hoc negotio, nonne dicis, eo modo Dominum tuum, & meum debere facere coniunctionem, vt alter alterius amicorum amicus, inimicorum inimicus esset. Qui autem, rex ille Poloniae, indebite inducias obseruet, miror admodum, quia princeps fidei bonae est, & quia, ex virtute & prudentia sua, ita apud omnes principes nostros magnus, quia suas differentias, cum illas inter se habent, semper iudicio & cognitioni regis Poloniae subiiciunt, stantque illius sententia per totum. Certoque scias, Poloniae regem hanc abactionem pecorum non solum non commisisse, sed & hucusque nescire; sed faciunt hoc Kozacz, qui præda viuunt, & hodie hic, cras in alio loco furantur, accipiuntque tantum nostris Polonis, quantum vestris. quos, cum consequimur, non occidimus gladio, sed fune suspendimus. Rogo igitur, habeto horum cum tuo Domino rationem, & quantocius absolue: & eo modo habebitis amicitiam grossam & non tenuem, sicuti illam exoptulas, cum vobis, arcta coniunctio, cum istis duobus regibus interueniet.

Die XIII. Ianuarii. ibidem, Imperator venatum iuit, in Natoliam, comitante illum Ibraim Bassa.

Die XIV. Ianuarii. stetit Imperator in venatione, & Ibraim Bassa cum Imperatore.

Die XV. Ianuarii. Imperator in venatione, & Ibraim Bassa cum illo venabantur.

Die XVI. Ianuarii. Data est mihi licentia, videndi Arsenalum & Artilleriam Imperatoris, vbi centum & vniam galeam s) vidi, inter quas triginta & vna galea grossae sunt. Artilleria autem, infinitus, vt ita dicam numerus, insignes tamen specie, & debite accommodatae paucæ; continuo tamen funduntur, & ad nostrum vsu adaptantur. Quæ autem post interitum Ludouici fusae sunt ingenti habentur numero, obtingentæ, & omnes ad instar Cartaginis t) factæ, pulchro certe labore. Eadem die, comedi cum Domino Ludouico Gritti, nam ibi armamentaria sunt, in Galata, vbi dictus Dominus Ludouicus agit.

Die XVII. Ianuarii. Imperator rediit ex venatione, vbi, vocato ad se Domino Ludouico, Ibraim Bassa respondit; Imperatorem renuisse Seremii restitutionem, non castrorum, vel provinciarum ob respectum, sed quia Ferdinandus publicaret, se illa loca eripere velle, & quod iam ad reuendendas illas misisset certos suos; vbi, si Imperator illas restitueret, diceretur, hoc timore Ferdinandi fecisse, vel si eas restitueret, & Ferdinandus adueniret, potiretur illis. Duplex ignominia esset, & Imperatori & Regi, & insuper damnum; sed maneat, dixit, illa provincia in nostris manibus, & cum finis belli erit cum Ferdinando, agat tunc Dominus tuus cum Imperatore, accipiet amicabilem expeditionem. Orator ergo vadit ad alios Bassas, iamque nihil aliud agat, quam confederationis coniunctionem & auxilii necessitatem aperiat. Sitque vti mecum fuit comptus in verbis.

Die XVIII. Ianuarii. Iui ad Mustassa Bassam, languidum & podagra laborantem, qui me humaniter excepit. Cui dixi, iam plus quam viginti dies præterire, vbi tecum

Y y 2

s) Naves bellicas intelligit, quas in portu instructas habuere Turcæ.

t) Tormenta nimirum grandiora, quibus Carthago nomen est.

cum fueram; non feci tamen hoc in contemptum tuum, vel ob id, quia me primo aduentu, satis intemperate tractasses; sed nolui tibi aggroto molestiae esse. Lex enim nostra est, sicuti scis, ut etiam pro inimicis DEVM exoremus: quare, Deus te faciat incolumem, & Domini mei rebus studiosum, quodque hucusque te non iniuferim, feci hoc ipso, uti dixi, intuitu.

Mustassa Bassa, ad Laszky.

Gratias tibi ago, quia aggroto hæc dixeris, rogo igitur boni consulas priorem materiam tragediam, quia antequam homo cognoscitur, magno tempore agendum est cum illo: te ego non novi, ita, sicuti iam ex *Ibraim Bassa*, collega meo, cum me pridie videret, cognoui. Itaque, illam inimicitiae squamam abradamus mutuo, & ita alter alteri fratris loco erit. Dicitur *Bassa* retulit mihi omnia, quæ cum illo tractasses, qualibus verbis, & quali humanitate. Eo modo, cum aliquis nobiscum tractat, non solum id, quod exposulat consequitur, sed capit ita corda nostra, ut illi non minus, quam nobis ipsis debeamus. Tributum, bonis rationibus, eradicaui ex animis nostris, iamque in paruo puncto differentia est, videlicet: nos volumus, ut Orator singulis annis veniret ad inuiscendum Dominum nostrum, & portaret illi certi valoris munera. Tu hoc renuis, nec facere vis, quam, quod Orator veniat singulo quinquennio cum muneribus non æstimatis, sed qualibus & quantis Dominus tuus voluerit. Frater! perpende regnum illud, iure belli nostrum esse, quia regem illius occidimus, sedem regiam occupauimus, quod nec tuus Dominus, nec *Ferdinandus* tute a nobis, absque tractatu, tenere posset. Ex quo, Dominus tuus nunc pulsus, magno impendio nostro, restitui debet, impendio non vnius mensis, & certe non vnius anni. Consideres eapropter hoc, & non tardes facere finem, siquæ ego mediator eius nostræ differentiae; facito ita, mittat singulis duobus annis Dominus tuus Oratorem, cum muneribus decem millium florenorum, & isto modo, si promiseris, habebis Dominum nostrum amicum Domino tuo.

Dixisti etiam *Ibraim Bassa*, regem tuum cupere, ut Dominus noster, *Polonia* regem, ad suam amicitiam accipiat, & quod illi duo semper erunt amici amicorum nostrorum, & tempore necessitatis, auxiliabuntur nobis. Tu scis, quia rex *Poloniae* longe inferior est, tuo Domino, quomodo itaque cum illo facienda est amicitia, absque tributo? quia ille nunquam nobis nocere potest, nos autem illi semper; quia *Tartaros*, & *Bohdanos* in nostra manu habemus. Ante duos annos fuit hic illius orator, inducias exposulans, quas semper omni industria sibi præparat. Vidimus ex Oratore, quia rex ille magnam de potentia nostra habet æstimationem, cognoscimusque, quia nos timet; nam etiam Oratorem illum si modico plus urgere voluissimus, induxissimus illum ad promittendum tributum. Et ita volumus facere, quod eum absque induciis remitteremus, significando illi, si pacem vellet, ut tributum daret, & simul cum Oratore misissimus *Romania Beglerbeg*, cum quinquaginta millibus hominum, qui se in *Moldauia*, cum *Tartaris* iungere debuerant, & ita simul expectare ab illo *Poloniae* rege responsum; sed ita visum erat postea, ut prius regnum *Vngariae*, quod opulentum & potens erat, aggredieremur; deinde *Poloniam* ita tentaremus. Rex, & tu, vnius nationis sumus; ego *Bosnensis* sum, & tu *Lech*, naturæ autem affectio talis est, ut natio suam plus, quam aliam nationem amet. Profecto condolebam ego illi regno, quod adeo continuis *Tartarorum* abactionibus expiletur. Et licet inde, & Dominus noster, & nos omnes, magnum commodum & ingentem sclauorum molem, & commoditatem habeamus; tamen quærebamus, ut illud regnum, aut per tributum, aut per occupationem nostram, a *Tartaris* vindicaretur. Dabat prius *Tartaris* rex ille tributum, sicuti ab ipsis *Tartaris* intelleximus, seruis nostris; sed nunc rex iste modernus sustulit illud, elatus de vna *Mosci* victoria. Si seruis nostris dabat, quare Domino nostro non deberet dare? Et ita, tuus Dominus munera & oratorem, in duobus annis mittat, & rex *Poloniae* tributum.

Laszky,

Laszky, ad Mustassa Bassam.

Commendasti, inquit, verba & humanitatem meam, quibus cum *Ibraim Bassa* tractassem, dixistiquæ, eo modo, non postulata solum a vobis consequi; sed & effici, ut nobis non minus, quam vobis ipsis, debere debeatis. Nihil ego doleo humanitatis meæ, nihil doleo, quia affectio tanta, tanti regis mei, apud vos eo modo æstimeretur; cum conditiones confederationis tales, per vos exigantur, ob quas confederatio nullo modo confici posset, & si conficeretur, non duraret, sicuti inhonestæ, & faceret hæc res Domino meo ruinam magnam; perderet amicitiam Gallicam, & alias coniunctiones abscinderet; perderet apud subditos suos omnes, amorem, & apud totam Christianitatem, perpetuum *) dedecus consequeretur. Magnum enim esset, Regem *Vngariæ*, hoc nomine munerum, tributarium esse. Nec certe, si oculos aperire vultis, pro vobis bonum videtis: quia, bos iugo carens, alacer est, equus, in dorso ruptus, libentissime, cum potest, infessorem deicit; ita etiam, si ob hanc necessitatem, quæ Regi meo, cum *Ferdinando* est, vos Dominum meum ad indignas conditiones inducit, nihil certe aliud per hoc facitis, quam quod semper non integram in nos collocabitis fidem, & quod alii Reges *Hungariæ* huic turpitudini aduersabuntur, illamque omnibus modis excutere nitentur, qui ad faciendum hoc animabuntur ab aliis regibus, & ita nihil boni & certi fieret. Ego huc veni absque saluo conductu, confidens in virtute, prudentia ac humanitate vestra, ubi omnia, quæ mihi promittebam tunc incognita, nunc video ac manibus ipsis palpo. Video hic esse summa ingenia, industrias, benignitatemque hanc, quam sperabam excipio, forsitan plus, quam persona mea hic mereatur; quod etiam sperabat Rex meus; qui non credidit eo modo secum tractari debere, perpendens, per iniquas suas conditiones, Imperatori nihil commodi, nihil honoris, sibi autem perpetuum dedecus futurum; quid opus est istis muneribus? quid istis Oratoribus? scit Rex meus, Dominum vestrum primum esse, & omnibus mundi principibus potentiorum. Pluris eius amicitiam, quam reliquorum facere statuit, maiori illum, quam reliquos omnes, honore prosequi, ac perpetuo obseruare cupit, contra quemlibet illi adesse deliberauit, cum istaque sua ingenti affectione, me huc misit, existimans hunc victoriosissimum Imperatorem vestrum, pro bonitate & humanitate sua, talem propensionem suam, grato suscepturum animo. Cur tanto labore quæsiuistis tributum? cur idem mutato tributi in munera nomine, a me exigitis, me ita excipitis? profecto, Magnifice *Bassa*, Dominus Deus virtutum, Imperatorem vestrum & vos exultat, licetque fide differamus; DEVS tamen nobis & vobis, & ei dominatur, qui ingratitude nem & superbiam edit, credoque, nisi Imperator talem gratitudinem Domino meo exhiberet, qualem tantum magnum Dominum decet, & qualem Rex meus expectat, offensurum illum, diuinam Maiestatem. David, noster & vester propheta cantauit: *Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles &c.* itaque, Imperatorem ita in consilium trahatis, ne rumpatur eius sedes.

Quod autem *Polonia* regem attinet, opus esset longa demonstratione, quare hoc Dominus meus conficere nititur, qui nunquam *Tartaris* dabat tributum; sed dum illi cum *Alemannis* esset bellum, cum aliud cum *Moscis*, ducebat illos stipendio, soluendo contra suos hostes: ubi perfectis feliciter rebus & bellis suis, non habuit opus *Tartarorum* seruitio, stipendiumque illis abstulit. Video, quia regni illius paruum rationem facis, quod in duplo maius est, quam hoc vestrum in Europa dominium, & quod etiam duplo maius est, quam *Vngaria* regnum, in equo vno, in duobus mensibus, ægre transcurri potest. Equitum & peditum omnis generis infinita potentia. *Polonia*, & non aliis, Rex *Matthias*, contra hostes suos semper præualebat, quorum semper XII. Millia alebat stipendio. *Poloni* nouissime nationi *Alemannicæ*, totam prouinciam *Prussiam*, victrici manu abstulere. *Poloni*, non semel *Moscam*, ut dicis, (sed di-

Decad. I. Monument. IV. Z z Cum
*) Ita sane euenit; ut habeat, quod | Facilis descensus auerni; sed remocare gra-
dolet, non *Hungaria* modo; sed vni- | dum, hoc opus, hic labor est.
uersus etiam orbis Christianus. Nempe: |

Etum sit bono animo) semper ad internecionem fudere. Ac undique *Poloni*, ubi commode militiam suam ducere possunt, non ducunt illam in cassum. *Tartari*, si viri, & non lupi esse voluissent, diu iam per *Polonos* ad internecionem delati fuissent. Sed *Tartari* non veniunt, ut honorem haberent belli, sed ut vacas subducerent. Veniant, quantumcunque maximo numero, semper praelium fugiunt: quos nos in campestris sequi non possumus, quia non eo modo viuimus, quo ipsi: equi nostri, nobiliores illorum equis sunt; & vos certe qui leniores equos habetis, nec vos soli, nec equi vestri talem incommoditatem sufferre possunt, sicuti *Tartari*. Certumque est, eo illorum modo, & tali furto, multos homines ex *Russia* eductos esse. *Polonus* sum, uti scis, tamen mendacium luridum, quid opus est asserere? facile hæc vera esse, ex mercatoribus cognosces, facile ex *Moldauis*. Quare Rex & Dominus meus, cupit simul hanc suam, & regis *Poloniae* cum Domino vestro, amicitiam & confederationem confici, ut ex ista parte certam haberetis amicitiam. Nam, & Rex meus, cum regno illo confederatus est: quomodo ergo Regi meo faciendum esset aliter? Nunc ab illo rege habet contra *Ferdinandum* auxilia, habet cum illo arctam confederationem, vobiscum aliam nunc coniunctionem indissolubilem facere cupit. *Poloni* illum, vigore foederum, contra vos traherent, vos contra *Polonos*, & hoc modo vnum Rex meus efficere cogeretur.

Quare, cum prudens es, verba mea brevia, industria tua perpende, & circumstantias rerum perspice. Considera, quia tanta vestra brevis contracta potentia, non solum Christianis aduersa est; sed etiam *Persis*, qui vobiscum eandem fidem obseruant. Namque, inter principes Christianos, non faba certe, sed claua cuditur in vestrum caput; ubi, per affectionem Regis mei, video vobis DEVM esse propitium, qui ad multas persuasiones principum Christianorum, cum *Ferdinando* concordiam inire noluit, quam paruo labore habuisset; potiusque duxit vestram, quam illius sequi amicitiam. Quid cogitaret Rex meus, si hoc apud vos ingratum esset, si iis tractatibus vestris videret affectionem suam, ita parui pendi: Certe, *Magnifice Bassa*! hic tua prudentia, hic humanitas cognoscetur, si non secundum cupiditates vestras, quas soli iudicare, sicut proprias, non potestis; sed secundum dignitatem Maiestatis tanti Domini vestri, hæc mecum negotia transigetis: quod, si facere vobis videretur alienum, multum de illius bonitate & humanitate decederet. Et certe, apprehensa veste eius, non auellar, donec omnia perfecero debite, utriusque Domini mei & vestri, cum honore ac commodo. Scio enim quemlibet Imperatorem ita esse magnanimum, ut plus honorem, quam commodum amet a subdito. Non honor est, illa obseruantia, quam Domino exhibet, sed est coacta per timorem reuerentia. Sed quando aliquis, a sibi simili honoratur, reputatur, sponteque recognoscitur, ille verus honor est. Hoc Dominus meus facit, hoc perpetuo facere vult. Quare, *Dominiones Vestre*, vel mecum aliter agant; quia, si vultis, potestis omnia facere; vel me admittatis ad vestri principis Celsitudinem.

Mustassa Bassa, ad Laszky.

SEdebat diu, partim ridendo, partim cogitando, demum dixit: Frater! fecisti me multo saniores hisce verbis tuis, & certe talis tua persuasio, adeo me cepit, ut tibi nunc respondere non possim, quia nouo modo, & nouis rationibus me obruisti, ut profecto vix videam præ ardore, quo tuo Domino afficior, & credo omnia esse vera quæ dixisti: cum *Ibraim Bassa* eo modo es loquutus?

Laszky, ad Mustassam Bassa.

Dixi materiam, sed non ita aperte, inquam. Cras tamen ibo ad illum, & referam illi eadem, quæ tibi, rogaboque ut expediar. Iussit deinde adferre cassidem, quam vulgariter *Helmelin* vocamus, & interrogauit: eo modo, armatos equites, quot *Ferdinandus* habere potest? Dixi, tot, quot habuerit pecunias; quia *Ferdinandus* non habet eam subditorum obedientiam, ut irent, quando iuberet, absque stipendio; tamen magnos habet redditus ex dominiis suis, opinorque, quia eo modo decem milia equitum

equitum tenere potest. Dixit: omnes ita armatos? Respondi, omnes; quia mos *Ale-mannis*, *Gallis*, *Polonis*, *Bohemisque* est, ut eo modo, quo se armant, ita etiam seruitores suos arment. Dixit, quot pedites nunc habet? dixi, decem milia; quot equites leuit armatura? dixi, quinque. Certe iste campus, inquit, commodus & pulcher est, Dominus tuus, quo in loco cum illo congredi statuit? Respondi ego; cuperet Rex meus, ut transiret *Danubium*, ubi illum ducere vellet ad illam desertam regionem, quam desolastis, inter *Tissiam* ac ipsum *Danubium*, & ibi prius defatigaret illum exercitum continuus huc & illuc factis profectibus, & com meatum illi adimeret, cum multitudine equitum suorum, qui leues sunt; facile demum cum eis conferere manus posset. Nos, si iremus, essemusne simul vobiscum, vel seorsim? respondi; non bonum fore, si vno exercitu aggrediendus esset; tum etiam, quia fide differamus, semperque aliquid alter de altero suspicaretur, & esse posset, ut sequerentur etiam inter consultandum differentie. Vos nostræ rationi non obediretis, nec nos vestræ; sed Dominus meus quotidianam vobiscum semper habebit intelligentiam, adiungetque certos viros, gnaros provinciarum, ac scituros artem nostram militarem, qui vestros ducent, & sua consilia modo, quo agendum esset, docebunt. Conficiamus, inquit, *Bassa*, prius bonam amicitiam, & postea erunt nobis omnia communia. Cogitabo ad singula hæc tua argumenta, & cras, si aliter non possem, faciam me cum hoc grabato ad Dominum nostrum ferre, & licet *Ibraim Bassa*, ut vides, magnam gratiam principis habet, utpote qui, cum Domino nostro assidue in venationibus ac familiaritate est; tamen, quod attinet rempublicam, is plus in negotiis iis valet, quia scit dare salubrius consilium, certis rationibus sustentatum. Ego sum senex, & sororem Domini nostri habeo in uxorem, possum etiam aliquid apud Dominum nostrum, & ita curabo res Domini tui, bono modo absolui.

Die XIX. Januarii. Steri cum *Ayas Bassa*, qui nihil mecum singulariter in rem meam tractauit, solummodo quæsiuit, quomodo mihi placeret *Ibraim Bassa*, *Mustassa Bassa*? quomodo mos *Turcicus*? quomodo *Arsenatus*? quomodo *Artilleria*? Cui ego semper respondebam, bene. Quia *Bassa* factus est ex persuasione *Ibraim Bassæ*, ut ille, sicuti non est vir admodum industrius, pedibus semper iret in sententiam *Ibraim Bassæ*. Commendatur tamen de magnanimitate, & quod aliquoties virum se esse monstravit.

Die XX. Januarii. Fuit Imperator venatum, & *Ibraim Bassa* cum illo.

Die XXI. huius. Rediit Imperator ex venatione, & *Ibraim Bassa* intimaui ad me, ut sibi ignoscerem, quia mecum tractare non posset; nam parabat conuiuium pro Imperatore in domo sua.

Die XXIII. huius. Iuit Imperator in domum *Ibraim Bassæ*, secreto modo.

Die XXIV. huius. In domo *Ibraim Bassæ* epulabatur.

Die XXV. huius. Exiit ex domo *Bassæ*, Imperator publico modo, & inde in *Moscheam Sanctæ Sophiæ*, cum ceremoniis ad orandum iuit.

Die XXVI. huius, qui fuit dies *Sabbathi*, & dies *Déuan*, id est audientiarum illorum, vocauit me ad se *Ibraim Bassa*.

Ibraim Bassa, ad Laszky.

Verumne, quia alium inuenisti pridie *Mustassa Bassam*, quam antehac? laudauit dicta tua in facie Imperatoris, & optime fecisti, quia hoc modo feceris cum illo communicationem veram.

Laszky, ad Ibraim Bassam.

Certe alius mecum pridie erat, quam credere potuissem. Sed non miror, ipsa est talis, qualem tu illum esse vis, quia video illum ex te totaliter dependere; quod autem laudarit dicta mea, coram Imperatore, paruum fructum hucusque ego affe-

affectionis Domini mei video, parum de vobis gratitudinem experior. Nam, & *Mustaffa Bassa*, eodem pulsu obtundit aures meas, quo & tu hucusque obtundebas. Nec satis mirari possum, de vestra duritia, dum credentes, magnam vos rem facere mecum, tot dies in casum absumitis, elicere a me cupientes in singulos annos munerum cum oratore promissionem. Verum est, quia qualibet gens mores suos habet. Apud nos tamen turpe esset, ab eo aliquid indignum petere, quem volumus, ut nobis committat se, cum omnibus suis. Omnino, *Illustrissime Bassa*! minus æquam rem, tanta Imperatoria vestra Maiestate exigitis, & longe a fama humanitateque tua alienam. Estne iste Domini mei, quem in te collocavit amor, per te eo modo remensus? estne hoc fraterni vinculi indicium? cum ita res Domini mei trahis, nescio ad quem finem. Dixi enim, quia hoc nequaquam promissurus essem, ut munera cum oratore mitterentur. Itaque & hoc ipsum assevero nunc, sit spontanea nostra affectio, grata nobis, maiorque Domino vestro honor erit: cum vltro Dominus meus, talem se exhibebit Imperatori vestro, qualem vos vestris argumentis cogere vultis. Dominus meus, principem vestrum vult recognoscere potentiorum esse totius mundi principibus; dicit, ut si cognouerit, Domino vestro, gratam esse suam affectionem, quod non solum regnum Vngariæ, sed dimidium sui patrimonii, & quod maius est, vitam & corpus, semper ad vota vestri Imperatoris locabit, semper vestrum Dominum honorabit, maiorem recognoscet, ex spontanea affectione sua. Quid plus ab eo Rege vultis? qui destructum per vos regnum ingressus est, qui hoc anni curriculo fratrem suum, per vos occisum, nigris suis vestibus contestatur, nec illum sicuti unicuique obliuisci potest.

Aduertite itaque affectionem Domini mei, accipite potius spontaneam eius in Dominum vestrum obseruantiam, quam si feceritis illam coactam. Cessatis iam a tributo, desistite a muneribus, quæ nomine submutato, tributum sunt. Faciat Dominus vester, rem tanta sua amplitudine dignam, accipiat affectionem Regis mei, ut vobis videtur sterilem nunc, sed breui mille palmites & fructus daturam. Expedite me, quem Dominus suus utroque oculo venientem prospicit, quem expectat cum desiderio, certam vobiscum coniunctionem portantem. Ergo, *Illustrissima Dominatio tua*, iam me ad Imperatorem hunc vestrum nobilissimum mittat, cuius certe manicam utraque manu accipiam, nec remittam, quoad perfecero singula. Scio ego animos principum, qui leonum ad instar, sponte se humiliantes, non calcant, sed extollunt & fouent. Non veni ego huc cum illa furia & superbia, sicuti alii oratores assueverunt *Vngari*, quæ res, Domino meo semper displicebat; sed veni honorare eum, qui honorem meretur, qui si etiam pacem & coniunctionem non confecerim, non tamen, ob id veritati aduersari potero; nam Dominus meus, scit Imperatorem vestro nihil esse inter mortales insignius. Itaque, quomodocumque egeritis nobiscum, semper ita vos cognoscemus; si amici erimus, optabimus nobis plura, si inimici, prouidebimus rebus nostris, forsitan aliter, quam aliquis credet; tamen, id coacte faceremus, sicuti ante spretæ amicitiae, inimici. Rogo iterum, det mihi *Dominatio tua Illustrissima*, cum Cæsarea Maiestate loquendi copiam; opinor, illius Celsitudinis, aliam esse benignitatem, quam aliqui existimant.

Ibraim Bassa, ad Laszky.

Ergo, tantum confidis, inquit, Imperatoriæ benignitati, ut ad verba tua talia, sterilem tui Domini amicitiam complectatur? magna est tua confidentia, & profecto, laudabilis: nescio, quis te spiritus docuit naturam principis nostri, humanus enim est, benignus, ac in sui studiosos ita affectus, ut plus eorum rebus, quam suis incumbat. Itaque, iam te amplius tenere nolo, faciam te cras alloqui Dominum nostrum. Cum fueris apud illum loquuturus, non timeas aliquid, facito reuerentiam, quam scis meliorem, & verba honoris compra dicito, ego ero, qui secundo loco interpretabor. Itaque, accingas te pro crastina die, & sis paratus, cum te vocauero, faciam te cum omnibus *Zaussis* comitari, pro maiori honore Domini tui.

Laszky,

Laszky, ad Ibraim Bassa.

Ab hoc tempore, quo pueritiam superavi, semper apud curias principum versatus sum, & ita scio illorum magnanimitatem, minusque cum illis, quam cum aliis, loqui vereor. Et videbis me coram Domino tuo non titubantem, quia mos est mihi libere cum principibus loqui.

Die XXVII. *Januarii*. Venerunt omnes *Zaussi*, ad conducendum me in palatium Imperatoris, ubi descenso equo, ductus sum ad *Bassas*, qui duo tantum erant, scilicet; *Ibraim Bassa*, & *Ayas Bassa*, & tertius *Beglerbek Natolia*, ubi ab illis interrogatus sum de multis rebus familiaribus. Deinde, quæsitus, quomodo sim cum Imperatore loquuturus.

Laszky, querentibus respondi.

Laudo Dominum DEVM meum, & qui Reges nostros incolumes quam diutissime conseruet, & qui me hoc, ad hunc vestrum confessum nobilissimum, venire voluit. Cum limina portæ ascendebam, dextro pede ingressus sum, boni ominis gratia. Faxitigitur Omnipotens, hic me conficere optima quæque, inter vestram, & nostram, tot bellis, tanto sanguine, sugillatam gentem. Dominationes autem Vestræ, hoc laudabile opus, deprecor, pro sua auctoritate, atque industria, utraque manu ut fulciant. Iam quadragesimus *9*) fere dies est, quo huc attigi, & quo aulas vestras visitare atque vobiscum tractare cœpi. Non regredior de auditis propositionibus meis, quas exaudiri, per Inuietissimum hunc magnum Dominum, cum magno feruore expecto. Quod autem attinet, verba qualia Domino Vestro dicturus sim, & quo honore acturus, facile elicere potestis, ex tot mutuis nostris argumentationibus, quantum ego faciam Victoriosissimam Domini Vestri Maiestatem, quidque expostulem ab illa, iam diu etiam est a vobis cognitum; ubi, si repeterem, quid facerem aliud, quam perderem tempus. Porro vobis Vngariæ Regis indicibilem affectionem, qua non solum Vngariæ Regnum, non solum Dominia patrimonii sui; sed & personam suam propriam, non suam esse vult, sed vestram, neque aliqua re alia aliquando vobiscum differet, quam fide ipsa. Itaque eamus! quia nescio quis spiritus me stimulat, ita, ut nihil magis postulem, quam videre hanc Excellentissimam Cæsaream personam, in qua consistit virtus, benignitas, & præcipua humanitas.

Ibraim Bassa, ad Laszky.

Mos erat in tali congressu, cum oratoribus, omnia prius discutere, quam admitterentur ad pedes Domini nostri: quia illi tractatus, quos faciebas, singulatim apud nos, in conclavi, non tantum ligant, quantum hic in horum, quos vides, præsentia, ligarent. Sed postquam eam abs te audimus tui Domini affectionem; ommissa antiqua consuetudine, quam Turcæ non libenter negligunt, vadamus ad Dominum magnum, quem, non erras, dum incognitum laudas, dumque eum videris, nescies ubi initium, & ubi finis est illius virtutum. Iuimus itaque ad Imperatorem, *Ibraim Bassa*, *Ayas Bassa*, *Beglerbek Natolia*, ego, & interpretes.

Laszky, ad Imperatorem Turcarum.

Venio ad Excellentissimam Maiestatem Tuam, missus a Serenissimo Principe Domino meo JOANNE Vngariæ &c. electo & coronato

Decad. I. Monument. IV.

A a a

ronato

**)* Huic forte colloquio, per fenestellam despiciens auscultabat Solymannus: id quod meminit *ISTVANFFYVS* Lib. X. p. 157. 43. Nam ipsa quidem audientia, Turcarum ritu peracta est.

9) Itaque, non triduo, post quam Constantinopolim venerat, admissus ad Solymannum fuit, uti habet *ISTVANFFYVS* loco cit. p. 151, 37.

ronato Rege, ab omnibus illius Regni Statibus, qui in defectu masculae Regiae prolis, ius & libertatem habent, ex illorum medio unum, probatae virtutis, ac industriae, in Regiam sedem, exaltare ac eligere. Vbi post victoriosissimum illud praelium Tuum, quo Ludouicum fudisti, & ad interitum deduxisti, quo Budam occupasti, & deinde absque custodia relicta, discessisti: Barones Regni, & totus populus, non cito in unum congregatus, matura & longa deliberatione, tandem Dominum meum, ad Regia trophaea inuitarunt, qui, uti est Maieitati Tuae cognitum, Transilvaniae dominabatur, & magnas alias regiones sui habebat patrimonii, tot precibus monitus atque inuitatus, suscepit hanc exaltationem, id apud se praecipue statuendo, ut mox ad Te mitteret oratores, gratam Tibi esse cupiendo talem coronationem suam, & offerendo se & sua dominia, tibi ad mutuam confederationem coniunctionemque futuram, prona. Cumque mox, post suam coronationem, in eum modum ad Maiestatem Tuam suos oratores bis delegasset, quorum primus occisus, secundus vero per hominem Nigrum z) impeditus erat, eamque ob rem, ita diu visitasse Maiestatem tuam fuit neglectum. Ergo, postquam ego ex Galliis, hoc Septembre redii, ubi orator eram missus, admonitus sum, ut me hic, huic officio accingerem. Dumque expeditus in via essem, & cum in Transalpinam descendere voluissem, opposuere se mihi aliquot centum pedites, qui, cum vita non potuerunt, omnibus me bonis, quae mecum erant, spoliauerunt; parumque absuit, quin turpiter interierim. Malui tamen ego in hac incommoditate, ad tantam Tuam amplitudinem, cui scio neque equitatum, neque apparatus oratoris esse miraculo, potius venire, quam reuerti. Quam ob rem, licet iam ex ordine oratorum tertius sum, hic ad Maiestatem tuam missus, tamen ego sum primus, qui gratia DEI, hanc Tuam praesentiam conspiciere valui. Vbi, salutat te Dominus meus Rex, ex-postulans, ut diutissime valeres, & felicissime imperares, cupitque, ut grata tibi esset talis exaltatio sua, coronatioque, offertque se Tibi, non solum cum Regno Vngariae, non solum cum prouinciis patrimonii sui; sed cum sua persona, & cum amicorum suorum assistentia, semper Tibi esse ad vota; ita, ut certo apud Te haberes, illum, Regnumque eius, & patrimonia sua, non sua esse, sed Tua, & quod se Tecum iungere vult, ita, ut sit Tibi obno-

z) Legendus de eo est ISTVANFEYVS, | Lib. IX. p. 139. sequ.

obnoxius, contra Tuos omnes inimicos adesse: qui in omni aduersitate sua, non alibi se committere decreuit, quam ad benignam Tuam personam. Itaque, habes Dominum meum, & Regem Hungariae, cum regno, omnibusque facultatibus suis, Tuum, quem non aliter, quam pro Tuo, ut Regem recognosceres, cum omnibus suis, quam demississime rogat. Sunt mihi multa alia, quae cum Illustrissimis Bassis, ne tibi sint tædio, discutiam. Ita, de amicitia Regis Poloniae faciam nota; sicuti & de bello, quod Domino meo, cum Ferdinando est, & alia. aa)

Imperator Turcarum, ad Laszky.

GRato excipio animo, talem Regis tui affectionem, cuius Regnum hucusque meum erat, & non suum, sicuti iure belli & Sabla conquistum; cum tamen audiuius, talem eius propensionem, iam sibi non solum regno illo cedo, sed contra istum Australem Ferdinandum, ita sibi subueniam, ut iam secure, in utroque latere, Dominus tuus possit dormire. Cuius talem applicationem, & eam de me confidentiam, accipio grato animo, omnesque suas necessitates, meas esse reputabo.

Laszky, ad Imperatorem.

PRO tanta tua humanitate ac bonitate, Dominus meus perpetuo Tibi debitor erit, qui ita munifice illum exceperis, qui sponte auxilium ferre promiseris. Fecisti, sicuti verus & magnanimus Imperator, quem Dominus DEVS in infinitum secundet. Et dictis hisce, exiui, & iui in hospitium, iisdem Zaufis concomitantibus & ducentibus me.

Die XXVIII. Ianuarii. Interrogatus sum ab Ibraim Bassa, quomodo mihi placeret Caesarea persona, quam ego, multis laudibus usque extuli supra sydera.

Ibraim Bassa, ad Laszky.

FRater! iam Dominum tuum ab hinc Regem vocabimus, & non Erdébanum, iam eum pro Domino nostro reputabimus, iam illi subueniemus. Dominus meus ibi in persona sua contra eius hostem. Nunc, quid agendum iam plus est? non postulamus iam tributum, non munera. bb) Consulere volumus de tranquillo statu Domini tui, cui rogo, ut scribas, ut quam maxime a praelio abstineat. Namque, eius minima aduersitas, eius ignominia, communis iam cum Imperatore est. Itaque, scribentur sibi literae foederis, & absoluam te cito.

A a a z

Laszky,

aa) Nulla haec tributi mentio, quam factam meminit loco cit. ISTVANFEYVS; tamen actum longe omnium iniquissime, quod regnum, se suaeque omnia, turpius consilio, tyranno deuouit.

bb) Praeclare factum! nisi arte hac audacitatem occulisset barbarus, non Hungariae tantum, sed toti orbi Christiano inhiantem.

Laszky, ad Bassam.

Non videretur mihi, *inquit*, ut iam Maiestas Cæsarea reuera, suo ductu, in *Ferdinandum* iret; sed meum est consilium, *cc)* ut progrediretur in *Adrianopolim*, & ibi venaretur, parando tamen & struendo se, cum iam aliter esse non posset, atque tunc tardaret minime. Nunc autem iam præmittatis *Janisfaros*, ut illa castra in *Seremio*, illis munitiora faciatis: utque omnes *Sandzaci* parati cum gentibus iam congregatis, expectent informationem Serenissimi Regis mei, quid illis faciendum, significaret, ut si opus esset, adiungere se Domino meo, ut se coniungant; vel si alibi guerram monstrauerint, ut illam faciant. Mecum autem faciatis ire *Sandzacam Nicopolensem*, *Vayuodam Transalpinam*, & *Vayuodam Moldauia*, & ibi defectoribus reductis ad obedientiam, deducam hunc exercitum usque ad Dominum meum; tu autem deberes esse in quinquaginta diebus in *Sophia*, in *Epiro*, & in aliis locis. Præterea, Rex meus, bombardas non habet in tanto numero, quot sufficerent; detis nobis in mutuum viginti pecias bonas, & puluerem ac saleire, ut hoc pet *Tissiam*, facile deduci possit, usque ad Regem meum. Et hoc modo videtur mihi esse pro nunc fore bene consultum, &c.

Bassa, ad Laszky.

Omnia mihi placent, quæ dixisti: tamen Dominus meus cupit hunc Australem ita experiri, quod præ ardore nullum nunc locum habet. Proposui sibi ego hoc, & dixi, quia non habere commeatum poterit, cum tot gentibus. Respondit, se velle monstrare, quid possit. Iussit *Vlacos* currere in *Moream*, iussit in *Bosnam*, ut frumenta versus *Semendriam* ducerent. Ducet per Danubium mille quingentis *Csakyis* & *Nassade*, annonam, usque ad *Seremium* portantes, & ibi illas aptabit ad usum belli. Ego non discedam, ut voluisti, a Domino meo, quia ire contra incertam necessitatem nolo, sed ita præmittam *Beglerbeg Romaniam*, & solus cum Imperatore manebo. Non dormiam tamen in rem Domini tui. Nunc ad omnes *Sandzakos* scribam, inueniet eos tuus Dominus paratos. Tibi dabo *Sandzakum Nicopolicum*, at nisi cum aliquot millibus hominum. *Vayuoda Radul*, faciam ut vadat, & ita & *Bohdanos*. Bombardas quas vis in mutuum, donabo tuo Domino, non XX, sed L. Donabo D. centenarios *saletra* & pulueres; cum amicis omnia debent esse communia. Bono affectu hic venisti, omnia habes videsque; & sicut nos fecisti, facere quæ vis, ita facias, ut ista amicitia constans sit. Quia, si videremus postea, alienationem & altercationem, perpende quomodo commouebimur, pro tanta vestra ingratitude. Nihil tamen ego dubito in constantia vestra. Itaque bombardas & *saletram*, *Tissiam* usque deduci faciemus, quas ibi accipere Rex tuus committat: & ita Regem informes.

Laszky, ad Bassam.

Gratias ago, de oblati hisce gentibus & bombardis, ac *saleire*, Dominus meus Rex, omni munificentia & amicitia id tibi recompensabit; sed vnum mihi rogitavi, quia *Valachi*, & *Bohdani* sunt tributarii, nec ire tenentur extra dominia sua, maxime absque Imperatoris præsentia; quare, si vultis ut vadant, relaxetis eis tributum, & mittatis mecum hunc filium *Radul Vayuoda*; quia oportet, ut in sede sit vel Pater, vel Filius. Tum præterea, cum Rege *Poloniæ* inducias protrahito, ut eo commodius Regi meo possit subuenire.

Bassa, ad Laszky.

Dic mihi, *inquit*, *Valachi* & *Bohdani*, semperne sub ditione nostra & vestra fuerunt. Vbi, si aliquando vestra non exequabantur mandata, in nostri spem faciebant; ita etiam, cum nobis non indigebant, vestro hoc intuitu erat. Sed nunc, post-

cc) Animus, nimirum, prælagiebat | suscipienda dictu SOLYMANNI, expedi-
LASZKY, quantum malorum datura esset, | tio.

Legationis ad Solymannum.

postquam nos commitemus, postquam mandabit Dominus tuus, necesse est, ut eant, quia iam non habent, quo se excusent; itaque tributum non relaxabimus. Filium autem *Radul Vayuoda* non possumus ex porta alienare, quia loco obsidis est; sed oportet, ut vadat Pater. Cum Rege vero *Poloniæ*, faciam inducias in duos annos prolongare, ut auxilium tuo Domino ferat. Ego postea omnibus viribus conabor euincere filium *Radul Vayuoda*, & efficere ut permissus hic, mittatur ad Patrem suum.

Die XXIX. *Januarii*. Iuit venatum Imperator. Eodem venit ex *Semendrio*, *Thurek Mihály*, seruator *Thurek Bálint*, qui dixit *FERDINANDVM* esse in *Strigonio*. Regem autem *JOANNEM* in *Pobroziani*, & quod tota *Transilvania* dependet ab ipso.

Die XXX. *huius*. Ibidem Imperator venatur.

Die XXXI. *Januarii*. Inuitatus ab Oratore *Venetiarum*, cum eo pransus sum, qui & Oratoris, & *Judicis mercatorum* hic agentium, munus habet.

Anno Domini MDXXVIII.

Die I. *Februarii*, rediit Imperator ex venatione.

Die II. *Februarii*, qui fuit dies *Sabbathi*, & *Dévan*, attulerunt mihi vestimenta ab Imperatore, pro me, & quatuor seruatoribus, & aspearum decem millia etiam oblata sunt mihi.

Die III. *Februarii*. Iui ad valedicendum Imperatori, ubi ingressus sedi ultra horam, in loco, ubi oratores expectant audientiam, & demum ductus ante faciem Imperatoris, dixi hæc verba:

Nescio, qua lingua, vel quo orationis præconio, gratias Tibi referam, Inuictissime Imperator! pro Tua tanta Regis & Domini mei amicitia gratitudine, quem pro Tua genuina humanitate, gratus & benignus excepisti, verbis in honorem Domino meo factis. Vbi certa sit in perpetuum Celsitudo Tua, Dominum meum, omni officio & obsequio, tali Tue beneuolentia responsurum, & facturum in honorem Tuum & commodum, omnia, etiam cum vita, & omnium suarum facultatum iactura: faciatque DEVS omnipotens, ut diutissime valeas, & felicissime imperes. Ex me autem suo scilauo, quem hic in cunctis non solum benigne tractasti, sed etiam vestisti & condonasti, assiduum habebis stimulum, apud Dominum meum, ut talis nostra amicitia & coniunctio, quam diligentissime obseruetur & augeatur.

Imperator, ad Laszky respondit.

Scis, *inquit*, quo opus erit ad certificandam talem Domini tui coniunctionem & affectionem. Nam omne eius negotium, iam meum erit, meum etiam, suum esse debet. Itaque, licet sciam, has nubes se multoties ingurgitasse in caput prædecessorum meorum, ac populum Dei Mahometicum; nunquam tamen fulgur emisisse, istos Christianos principes: hocque ipsum, nisi fuisset, maioribus meis, ac mihi cognitum, fuisset.

fuiſſet diu ab humano ſanguine temperatum ; ſed conſultius ſemper extitit, eorum vires per omnem occaſionem infringere, qui ſe contra nos attollere conabantur. Proinde, Dominus tuus faciat nos ſemper certos, omnium Chriſtianorum negotiorum, magnorum & paruorum, & hoc modo radicabitur certa inter nos amicitia. Ego autem volo tuo Domino amicus eſſe, ac confœderatus verus ac integer, perpetuoque, & contra omnes hoſtes illi in perſona, & cum omnibus viribus noſtris, adeſſe promitto, per Prophetas, per magnum & DEO charum Prophetam noſtrum, Mahometum, per *Sablyam* meam &c.

Laſzky, ad Imperatorem.

Habebit Tua Celſitudo, ſemper noua a Domino meo, non communia, quæ mercatores ſcire aſſueuerunt ; ſed arcaniſſima. Ego etiam iuro per DEVM viuum & vnum, ac noſtrum JEſVM, qui idem DEVS eſt, Redemptorem, ac promitto, Regem & Dominum meum, excipiendo Polonia Regem, amicorum Tuorum amicum, inimicum inimicorum futurum. *Hic autem ad pedes Tue Celſitudinis relinquo, ex mandato Domini mei, Dominum Ludouicum de Gritti, loco oratoris, & rerum negotiorumque curatoris, cui Maieſtas Tua, in omnibus æque, ac mihi fidere velit.*

Die IV. *Februarii*. Juſſit me *Baſſa* facere certiore, quia literæ confœderationis, & aliæ, ſcribentur breui. Eodem iuit *Baſſa* cum Imperatore ad venandum.

Die V. & VI. *Februarii*. Imperator venatur.

Die VII. *huius*. Comedi cum Domino Ludouico, vbi deinde iuimus ad videndum *Bombardas*, quas innumeras vidi.

Die VIII. *huius*. Rediit Imperator & *Baſſa* ex venatione.

Die IX. *huius*. Qui fuit dies *Déuan*, primo iui ad *Baſſam*, & rogaui, vt me abſolueret. qui dixit mihi: non opus eſt vt feſtines, quia *Vlaſchi* iuerunt parare gentes, & melius eſt, quod hic ſubmoreris, quam in alio loco expectares congregationem gentium, quæ tecum ituræ ſunt. Rogauit deinde vt abſolueret, & dixi, quia me, ad *Moldanum Vaguodam*, Rex meus ire etiam iuſſit, & ibi facere alias gentes: ad id vero conficiendum, nihil eſſet melius, quam vt mecum iret inſimul vnus *Zauſs*, vt ipſe *Vaguoda* obſequeretur mandatis Regis mei. Promiſitque *Baſſa* hoc ipſum facturum.

Dies X. *Febr.* fuit dies Dominicus.

Die XI. *Febr.* magnus in ciuitate furor fuit, propter ignem ac incendium.

Die XII. *huius*. Iuit Imperator venatum, & *Baſſa* cum illo.

Die XIII. *huius*. Rediit Imperator, pulſus imbre ac acri intemperie.

Die XV. *huius*. miſi ad *Baſſam*, rogando audientiam, qui mihi illam reſuſcepit, & tertia die venire iuſſit.

Dies

Dies XVI. *huius*. fuit dies *Sabbathi*, & dies *Déuan*.

Die XVII. *huius*. Miſi ad me *Baſſa* reſuſcendo audientiam, quam mihi propter negotia multa accidentia, præſtare non poſſet.

Die XVIII. *huius*. Miſi ad *Baſſam* rogando, vt me abſolueret, proponendo illi, periculo rebus Domini mei, hic moram eſſe meam: maxime, cum iam nihil amplius mecum tractetur. qui reſpondit, non eſſe poſſibile, vt diſcedam, niſi debito ordine res Imperatoris componerentur; quaſiui quales? reſpondit, nihil mihi ad illas. Dixi, ſi nihil mihi, vel Domino meo intereſt, cur me tenes? Reſpondit, eam ob rem, vt diutius maneres nobiſcum, & ne per eum ad Dominum tuum reditum, *Ferdinandus* percipiat, Imperatorem noſtrum illuc iturum. Dixi, quid opus eſt? vt Imperator vadat, priuſquam ſit a Domino meo reſuiſitus. Dixit, venit his diebus vnus noſter Turcus, qui in campo *Ferdinandi* erat. Is dicit quod *Ferdinandus* vult venire expugnare arces noſtras, vbi nos, tacendo vellemus tentare muros ipſius, priuſquam ille noſtros. Itaque, paucis diebus te abſoluam; nam quinto aut ſexto die abſcedes.

Eodem die, cum primum veni in hoſpitiuſque febris me inuaſit.

Die XIX. *eius*. ibidem febre me macerante.

Die XXII. III. IV. V. *Febr.* ibidem.

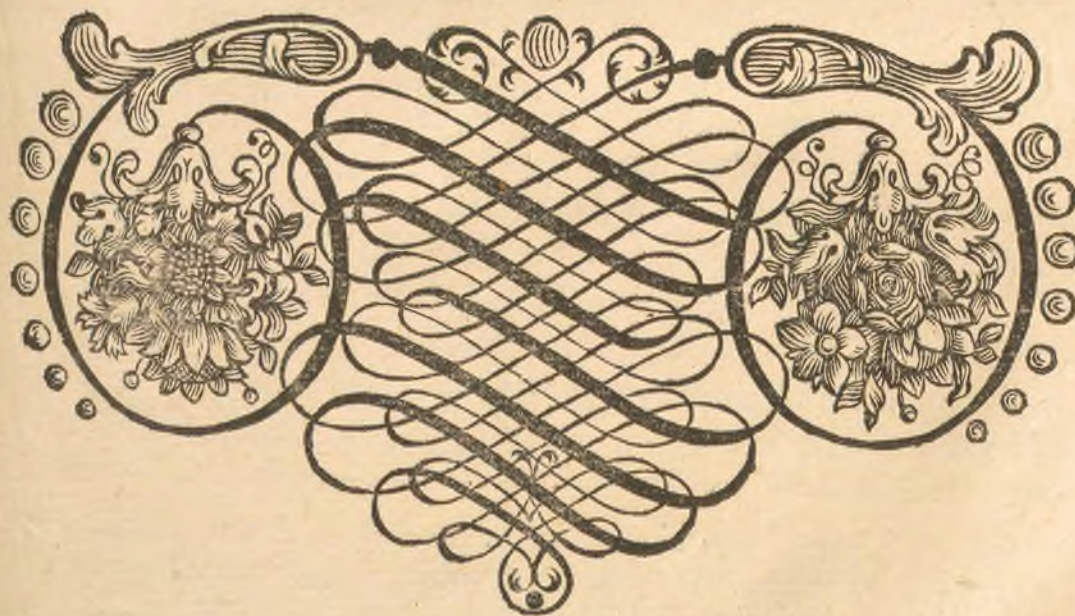
Die XXVI. febris relaxata aliquantulum, & vlcerum cum ſex capitibus ſupra dorſum factum.

Die XXVII. *eius*. tantam paſſionem ab vlcere habui, vt vix viuere, medici autem nolebant me mederi, donec ille morbus ſolus maturaret.

Die XXVIII. *eius*. miſi mihi *Baſſa* duos equos, & veſtem dedit, vocabatque me, vt venire ad illum, ad quem ire ob dolorem non potui.

Die XXIX. *Febr.* Morbus maturior factus eſt, & iui ad *Baſſam*, accepique ab illo literas, & iuramentum, in veram fraternitatem, Regi meo, & ſolus etiam nomine Regis mei præſtiti &c. &c.

F I N I S.

CICERO, de Oratore, Lib. II. 9.

HISTORIA, testis temporum, lux veritatis, vita
memoriæ, magistra vitæ, nuntia vetustatis.

RITVS
EXPLORANDAE VERITATIS,
SEU
IUDICIUM
FERRI CANDENTIS,
quo in dirimendis controuersis,
GENS HVNGARA

olim vtebatur.

Editio, post Claudiopolitanam A. MDL.

Secunda, vberimis Notis illustrata.

ADPARATVS AD HIST. HVNG.
DECADIS I. MONVMENTVM V.

EXCELLENTISSIMO ILLVSTRISSIMOQVE
COMITI AC DOMINO

DOMINO LVDOVICO
de BATTYÁN,

Perpetuo in Német Ujvár, Incluti Comitatus Ca-
striferrei Perpetuo Supremo Comiti, Sacrae Cæsareæ Regiæque
Majestatis Actuali Intimo Consiliario, Camerario,
Pincernarum Regalium per Hungariam
Magistro,

&

REGIO AVLICO HVNGARICO CANCELLARIO,
Domino longe Gratiissimo,
animo obsequentissimo,
sacrat, dedicat,

editor.

EXCELLENTISSIME COMES,
ILLVSTRISSIME DOMINE!

Vm multa sunt, eaque inusitata vetu-
stissimæ gentis TVAE decora; tum istud
præcipuum semper existimaui: quod inde
ab retrusa ætate, vsque ad nostra hæc, quæ
viuimus, tempora, & sago, sicuti palam est
hodieque, perpetuo valuerit, & toga. Lon-
gum sim oportet, si, vel præclara Maiorum TVORVM nomina,
qui Regnum Hungariæ, non illustrarunt modo; sed pericu-
losissimis etiam quibusque temporibus, mascule, & cum san-
guinis impendio, defenserunt, occipiam designare. Præter-
quam enim, quod plurimum retro seculorum, res gestæ, qua-
rum attavi TVI, EXCELLENTISSIME DOMINE! pars
eximia fuerunt, penitus recolendæ essent, & in luce publica
collocandæ; ea me, clarissimarum virtutum, quas, & bello
ediderunt, & pace, lumina circumfunderent, quibus, ex æquo
celebrandis, non minus tempus me deficeret, quam orationis
vbertas.

Accedit, inusitata illa TVA modestia, qua, cum gen-
tis TVAE laudes cumulatissimas; tum culmen istud TVVM,
in quo TE, Cæsaris Regisque sapientissimi benignitas, iuxta
& TVA ipsius virtus, & in administrandis rebus, cura, stu-
dium, atque integritas, collocavit, ita tueris; vt pulchrius
ducas, auorum atauorumque vestigiis solerter insistere, in-
corruptam eorum, in reges fidem, nudum, erga patriam, amo-
rem, in vtrisque autem constantiam, & herculeum animi ro-
bur, viriliter æmulari; quam solida illa, qua emicuerunt, glo-
ria, ex ætatis more, seu efferri, seu, quod apud multos fieri vi-
deas, molliter, & cum segni quadam animi voluptate, perfrui.

Quæ, cum in TE, ILLVSTRISSIME COMES! peni-
tus existimo, recordorque simul, grauissimæ illius TVÆ mo-
nitionis, qua me, in laudes Maiorum TVORVM, pronum,
atque etiam, TVO mirifico patrocínio, insigniter obstrictum,
hac

hac usus præfatione, retentasti: *desinerem elaborare, in re, vera ea omnino; sed quam sua luce radiare præstet, quam adscita scriptorum facundia.*

Et sane, locum adhuc dedi, æquissimæ huic TVAE voluntati: quippe qui, malis abstinere TE a laudum auitarum vsura; quam TVARVM fructu carere: nequivi tamen, ab animo, TIBI, DOMINE EXCELLENTISSIME! ob præclara TVA, de meis studiis merita, longe omnium deuinctissimo, impetrare; quin deuotissima hac mentis significatione, propalam testarer, quantum, consiliis, ope, curisque TVIS, in vasto illo, & refractario opere, quod inter sexcentas difficultates, edere haud desino, profecerim hucusque.

FERRI CANDENTIS IUDICIUM est, quod EXCELLENTISSIMO NOMINI TVO sustineo inscribere: rem, sicuti nihil diffiteor, obsoletam, & quadamtenus etiam funestam; sed quæ tamen digna est, quam memoria recolamus, summi imique ciues: tum, quod præsci rigoris illius, & abhorrentis ab hodierna legum æquitate, documenta contineat, tum, quod antiquitatum Hungaricarum sementem habeat, vix alibi facile occurruram.

Id TV, EXCELLENTISSIME COMES! quod conceptissimis TE precibus, oro rogoque; si pro TVA sapientia, & in meliores litteras propensione singulari, bonus acceperis, efficiam profecto, ut vel inuito TE, intelligat respublica literaria, quantum TIBI debeat, studiorum meorum causa. Quæ, uti porro, & tueri pergas, & ornare; tam abs TE peto demisse ac vehementer, ut in re, ad patriæ decus, vnice adtendente, nequeam, seu demissius, seu vehementius. *Feliciter age! Ita precatur ex animo,*

EXCELLENTISSIME DOMINE,

COMES ILLUSTRISIME!

aliens obstrictissimus

MATTHIAS BELIVS.

Ad

AD LECTOREM

IUDICIUM FERRI CANDENTIS, pridem id quidem, in gente nostra abrogatum, neque vsquam gentium, nisi barbaræ forte sint, & toto cælo a nobis diuisæ, frequentatum amplius, in ADPARATVM hunc ad *Historiam Hungaricam* referre, multis de causis, visum est. Et primo quidem, quod nondum mihi liber occurrerit; tametsi, ad hæc istiusmodi curiosa, sic satis adtento; qui vberiore sementem *Antiquitatum Hungaricarum*, præbeat his, quibus volupe est, non ignorare, quid præsci illi homines, seu cum laude egerint, seu cum vituperio; quibus præterea institutis, moribus, quaque integritate iniquitateue, mutuo conuixerint; quibus ritibus innocentiam illorum, istorum maleficia, iuerint detectum. Tanta enim, horum omnium, in libello hoc seges est, quam quæ potest esse maxima. Deinde, ita existimo, illustrando *Iuri Hungariæ Publico*, materiam hinc, non idoneam minus, quam selectam etiam, decerpi posse: si quis sua interesse putet, vetera cum nouis, & hæc, cum illis, contendere, ex utrisque autem, aduersaria facere, quorum ope, præscis regum decretis, lux adfundi; explicari obscura; incerta adfirmari; refelli fabulosa; expediri intricata possint.

Postea, eam hic, veterrimorum *Nominum Hungaricorum*, copiam reperi, quæ vel sola mereatur, in luce iterum collocari, ut argumentum inde capi queat, cum de gentis nostræ, tum de linguæ, qua sæculo duodecimo utebatur, indole. Rudis nempe tunc nostris hominibus sermo fuit, & ex Scythicæ linguæ contagio, quod recens adhuc erat, etiam inficetus: ut habeant omnino, quod, seu scrutentur philologi *Hungari*, seu obseruent exteri. Denique, & istud in libello hocce, animum nostrum aduertit; quod infinita fere oppidorum, castrorum, villarum vicorumque vocabula contineat, egregie eius ætatis *Geographiam* illustratura; si sint, qui diplomatibus in consilium vocatis, vetera illa, vel cum hodiernis conferre, vel suis singula parochiis, conuentibus, seu *Comitatibus*, assignare potuerint. Nam, & hoc, in *Desideratis Hungaricis*, referre soleo; quod ignoremus hucusque, quemadmodum se prima omnium, post constitutum regnum, *Hungariæ Partitio*, habuerit; quibus, per singulas regionis plagas, parochias, conuentus, quos postea *Comitatus* dixerunt, arcibus, oppidis, pagis vicisque, culta fuerit. Quæ in hanc rem, ex M. IOHANNIS de THYRÓCZ, vnici ac genuini præscarum, Hungariæ rerum scriptoris, *Chronicis*, erui possunt, pauca ea sunt, & in his dubia quædam atque incognita: ut haud omnino lusus esset operam, qui nostrum hunc libellum, ita excuteret, ut indice locorum conscripto, tam diu per tabularia, & quæ, in his, ex tot cladibus superant, diplomata, reptaret: dum, non vocabula modo locorum; sed horum etiam situs, ex vero & indubitate, detegeret, designaretque. Fateor, laborem hunc, ex se quidem molestum futurum; sed quem tamen leniret, immo iucundum quodammodo faceret, si eadem hac opera, ad rerum nexus, qui in diplomatibus perscribi solent, actus item, seu regum, seu priuatorum quorumuis, horum item, natales ac propagines, sollicitius attenderetur. *Vtinam sint, qui hanc viam insistant, ad res Hungaricas collustrandas!* Et hæc quidem de causis libelli editi. Accessit ad singula hæc, quod, nimium apud nostros, rarus, inde a primordio, liber fuerit, adeoque, & his ignotus, qui rerum patriæ in primis gnaros se existimant. Sed, vnde quæso, tanta libelli ignoratio? dicam, quod sentio, & quod reuera est. FRATER GEORGIUS, beneficio IOHANNIS de Zápolya, regis Hungariæ, *Varadiensis Episcopus*, libellum, ex sacrarii ecclesiæ suæ, monumentis, compilatum, bonaque descriptum fide, suo sumtu, in typographeo *Colosvariensi*, anno MDL. excudi, luceque publica donari curauit.

rauerat. Tunc vero iam, non vno turbine, res monachi versabantur, (a) quando fluxa fide, viduam nunc *Isabellam*, mox *Solymanum*, iterumque *Ferdinandum*, nequiter deludebat. Factum iis rebus est, ut, quemadmodum cladem Transilvaniæ; ita sibi cruentum exitum, acceleraret. Sequuto enim anno, funesta cæde e medio sublatus est; quam præter *ISTVÁNFYVM*, *BETHLENIUS* (b) quoque describit. quidquid thesaurorum coegerat, partim in fiscum relatum, partim, quod in his casibus proclive sit, a milite, & qua non colluione alia, direptum est. Eadem ergo tempestate, accidisse reor, ut nuperus adhuc libellus, neque, ob res calamitosas, in plures sparsus, *Colosvárii*, ubi lucem adspexerat, ante emoreretur, quam vitam sentiret. Hæc ita sunt omnino.

Habet tamen libri huius nostri mentionem, *IOHANNES KITONICH*, (c) loco opportuno satis. Cum enim Processum, qui hodie obtinet, Iudicarium, e Gallia, sub Caroli I. initia, petiit fuisse, ex *WERBÖCZIO* recognouisset: *Hic tandem*, inquit porro, cessauerunt duo illa gentilitia iudicia: *CANDENTIS FERRI & FERVENTIS AQUAE*; quibus gens Hungara, contra id, quod dicitur; Noli tentare Dominum Deum tuum: ab anno 969. quo *S. STEPHANUS Rex natus est*, usque ad annum 1309. quo *CAROLVS Rex coronatus est*, per annos CCCXL. vsa est; ut adparet ex antiquo quodam libro intitulo; *RITVS EXPLORANDAE VERITATIS* in dirimendis controuersiis, in sacratio summi templi *Varadiensis* reperto, & (d) recuso *Colosvárii*, anno MDL iam autem præ manibus generosorum dominorum. *Francisci Loránth de Inke*, & alterius *Francisci Nagy-Mihály de Petröz*, *Sacra Casarea & Regia Maiestatis*, inchoata *Camera Hungarica consiliariorum* habito. Ex quo, qui volet, diuersa barbara nomina Hungarorum, plus quam satis cognoscere poterit, certis iudiciariis exemplis, ab anno MCCXIV. usque ad annum MCCXXXV. quod facit, viginti & unum annos, circa ætatem potissimum *Andree II. regis*, comprehensa. Alibi, nec quidquam libelli mentionem quæsiueris; neque ego, in eruditis *Hungaris* noui quemquam, qui vel a nomine famaue, habuisset cognitum; nisi forte fortuna, apud me oculis usurpatum. Quod ideo monendum putavi, ut eo insignius reddam, *ANDREAE CZEMANKA de Tarnóza*, viri, apud *Tbárócnienses*, nobilis, & præter morem nostrorum, præclare docti, beneficium: quippe qui, cum ipsam *Hungaria Notitiam*, non vna accessione, tum hoc in primis libello, reliquos adparatus meos, liberaliter non minus, quam promte, locupletauit. (e)

Ceteroquin, ne obsoletus liber, nudus, immo sordidatus, in lucem prodiret, *Cl. IOHANNES TOMKA SZASZKY*, in lycæo nostrate, Conrector longe meritissimus, elaboratum suapte voluit. Nempe, notis eum illustrauit, non vberibus modo; sed etiam lectionis multifariæ; quibus, cum variæ antiquitates, tum præcipua *Iuris Hungariae Publici* capita, passim, diligentia haud superuacua, eruderantur. Mihi certe, in toto hoc laboris genere, nihil, bonus ille, residui fecit; quam, ut adnotationes suas, recognoscerem, & nunc adductiores redderem, nunc iterum locupletiores; quod iam, eo gratiore mente profiteor, quo magis proprium mihi est: *sum cuique tribuere*.

An vero, in hac rei litterariæ, qua sumus in *Hungaria*, difficultate, ADPARATVM hunc nostrum, pluribus alioquin *Decadibus* constitutum, porro in lucem publicam edere licebit; id equidem, neque spondere ausim, neque negare. Tu interim, *Rerum Hungaricarum* auide Lector! PENTADE hac, feliciter vttere, & vale. *PISONII*, Anno MDCCXL. Calendis Septembris.

a.) Lege, si est in protestate, *WOLFGANGI BETHLENI Historiarum Libri III. extrema*, & *Libri IV. exordia*, ac porro.

b.) Ibid. pag. 173. sq.

c.) In *DIRECTIONE IURIS HUNG. METRODICA*, Czp. I. Quæst. IX. num. quarto, p. 10. Adde ibid. Quæst. XV. ubi abrogati eius iudicii tempus definit iterum.

d.) Non recusis; sed ex manu exarato codice, primum eo anno, illic editus fuit.

e.) Dum meum hoc exemplar, typis destinabam, aliud detexit, *ENGELBERTVS de KEMPELIN*, vestigillum *Pisoniensium* præfectus, *Antiquitatum Hungaricarum*, ultra quam reris, curiosus. quod ego exemplar, *LORANDILLIUS*, & *NAGY-MIHÁLY*, quorum *KITONICH* meminit, fuisse suspicor.

RITVS EXPLORANDAE VERITATIS, PER IVDICIVM FERRI CANDENTIS.

§. I.

Anno Dominicæ Incarnationis. (a) *Millesimo ducentesimo decimo nono*, (b) *PRISTALDO* regis nomine *Martinus*, de villa *Shama*, in provincia *Suprutus*, veniens cum curiali comite *Moyad*, comitis nomine *Fiod*, & clerico *Vrcondon*, filii *Dionisii* comitis, contestatus est nobis, diuisionem terræ *Hene*, ipso mediante factam, inter *Moyad* comitem, & *Nicolaum* nepotem eius, ex vna parte, & *Vrcultus*, filium *Dionisii* cum fratribus suis, hoc modo. Quia cum locus villæ *Hene*, in diuisione, *Mayad* comiti accidisset: *Vrcultus* volens satisfacere, terram in *Thouso* mensurando, *Mayad* Comiti pro eo dedisset. Sed *Mayad* Comes, eundem locum villæ, *Vrcundino* & fratribus suis, gratis concessisset. Ipsa vero terra *Hene* tali ordine (c) metarum diuisa inter prædictas partes perhibetur.

C c c

Prima

a.) Regnante *ANDREA II*, qui inde, ab anno MCCI. usque ad annum MCCXXXV. Hungariæ rebus præfuit. *THVRÖTZIUS Chron. p. II. cap. 72. seq. p. 77.*

b.) *PRISTALDVS*, in *S. LADISLAI & COLOMANNI decretis*; *Prastaldus*, in *ANDREÆ II. edictis*, scribitur. Arbitrum fuisse inter litigantes, & cum Regis, tum iudicum, Dynastarumque ministrum, ex iisdem legibus elucet. Hinc, alius est *Prastaldus* regis, *S. Lad. Decr. lib. II. cap. 18. lib. III. cap. 13.* alius *Episcopi*, *S. Lad. lib. I. cap. 40.* Comitis Curia alius, *ANDR. II. Decr. an. 1222. art. 9.* alius Comitis *Parochialis*, *S. Lad. lib. I. cap. 40.* Iudicum item alius, *COLOM. lib. I. cap. 28. 29. 30. 31.* alius *Dynastarum*, *S. Lad. lib. III. cap. 12.* quem, siue a *pereştöldö*, id est, litigantes soluente, cum *JOAN. SZEGEDI S. I. in Rubricis Iuris Hung. p. 42. not. a.* siue, a *Slauonica* voce, *pristogim*, adstere, deriuaueris: arbitrum fuisse inter litigantes, vel conciliatorem, vtrunque patebit. Vide reliquas opinioniones nostras, *Hungariæ Nouæ, Tomo III. Hist. Urbis Pestiens. Cap. III. §. VIII. p. 103.*

c.) Metarum, inter castra, oppida, villasque, primam institutionem, ad *S. STEPHANI* tempora refert *VERBÖTZIUS, Trip. P. I. tit. 84.* Dotum namque secreta sunt a terris regalibus prædia, partim sacerdotibus, partim nobilibus, per regiam collata donationem, cumulis terreis, vel lapidum acervis, vel positus a natura limibus, *IDEM l. c. tit. 85. 86.* Ex earum neglectu, si confundantur fines, *causæ metalis reambulationis*, nascuntur, *CONST. A. 1542. art. 5.*

Decad. I. Monumentum V.

d.) Ter.

Prima itaque meta egreditur de terra (d) Bogdan, & vadit ad Thousfo, & inde transit ultra Veyzlo, & inde versus domum Vrcultur. &c.

§. II. Trgolin, de (e) villa Fon, impetiit conuillanā suā, vxorem Cheka, de veneficio. Quos Gregorius Comes de Potok discutens, misit Varadinum, ad examen ferri candentis, per Pristaldum nomine Thomas de villa Kaboi. Sed cum illa, præ nimia fenestute ferrum non posse portare videretur; idem iudex dispensans cum ea, filium suum Modam nomine, portare ferrum promatre sua præcepit, qui portato ferro, iustificatus est.

§. III. Choma de villa Petri, impetiit (f) convillanos suos, nomine Fugod, & Aegidium, de damno rerum suarum, ad æstimationem octo (g) marcarum, iudice Laurentio, Curiali Comite de villa Terebus, prædicti viri, Fugod, & Aegid, portato ferro combusti sunt.

§. IV.

d.) Terræ BOGDAN nomine, agrum Máramarosium intelligi, ex THVRÓZII P. III. cap. 48. p. 108. colligitur: ubi regnante LVDOVICO I. Bogdán Vajuoda Valachorum de Maramorosio, floruit. Alioquin Bogdai, vox est Sarmatica, idem significans, quod est Latinis; Faxit DEVS; Germanis, Gott gebt.

e.) VILLA, non quomodo apud Latinos, prædia rustica, sed complurium in agris mansionum, vel ædium collectionem, interdum significat. CAROLVS du FRESNE glossario med. lat. voce Villa. Quo nomine, non vici solum, sed & oppida, immo ciuitates, plerumque intelliguntur. Hinc LAMB. SCHAFNAB. ad an. 1073. Villam, viris fortibus, vallis & feris vndique munitam incurfare, haud satis tutum putabatur. Et RUTILIVS NUMATIANVS in Itiner. Nunc villa ingentes, oppida parua prius. Ceterum, villa, æuo medio, aliæ fuerant priuata, aliæ publica, quæ & regia villa. Priuata, vici fuerunt nobilium, LAD. lib. I. cap. 9. II. lib. II. cap. 4. 5. quæ & villa seruentium, AND. III. art. 3. 15. dicebantur. Villa publica, vel ob palatium regium, ibidem constructum; vel quia fisco regio adscripta fuerunt, etiam villa regia adpellabantur, in quibus, quoniam conuentus publici, vel negotia publica, exceptiones puta legatorum, concessiones, & confirmationes priuilegiarum celebrabantur, Villa publica, publica item palatia, dicta sunt: quamuis interdum, sub nudo loci, aut villæ nomine, sine Regii, vel publici adiectione, compareant. GODEFRED. ABBAS, Chronic. Gostuicens. Lib. III. cap. I. f. 444. 446. Hinc HENRICVS VALESIVS, Rer. Francic. Lib. XI. ad an. 584. Has villas, auctores rerum nostrarum, nunc villas publicas, vt distinguat a priuatis, nunc quod ad fiscum pertinerent, fiscos & fisci Regii villas, adpellant. Non pauci etiam eas Villas Palatii, vel Palatia cognominant, propterea, quod Reges Francorum, ibi palatia habere consueverant.

f.) VILLANI proprie, apud scriptores æui inferioris dicuntur, qui villæ, seu glebæ adscripti sunt, & vilis seruilibusque habebantur conditionis, quique vt serui, in commercio erant, & cum villis atque prædiis vendebantur. S. LADISL. Lib. I. cap. II. 19. Lib. II. cap. 4. 5. distincti ab hospitibus, qui sæpe, in vna villa simul cohabitauerunt. C. 25. quibus, qui præerant, Villici, id est villarum prouisoires, cap. eod. dicebantur. Conf. du FRESNE gloss. voce Villanus, Villicus. In Regum Hung. Diplomatis, non raro, prætores vrbium, seu consules, Villicorum nomine insigniuntur.

g.) MARCA, pondus est auri, vel argenti, quo vtuntur omnes ii, qui adpenfas merces venditant, du FRESNE glossar. voce Marca. Pro regionum ratione, diuersa est, a qua marca Hungarorum discrepat. Marca namque auri, adpendit 72. florenos. TRIP. P. II. tit. 73. argenti vero, si grauioris est ponderis, florenos 4. Tit. 28. si leuioris, florenum vnum, Tit. 82. Hinc marca Hungarorum homagiales 50, florenos 200. efficiunt. Tit. 70. Transiluanorum autem 66, totidem florenos, exceptis iuridicis grauaminibus in processibus octauialibus, in quibus, marca vna, 400. denariis, seu 4. florenis, Hungarorum more, redimi solet. TRIP. P. III. Tit. 3. sicut & apud Siculos. Tit. 4.

§. IV. Basilus Abbas (h) de Curru, impetiit quosdam pro furto, scilicet Bazthu de Peles. Item Adrianum, Laurentium, Bubiem, Micon, Tekze, Vduor, Ambrosium, Benciu de Vecber, de villa Cbeke. Item Homodoy, de villa Horza. Qui, duma (i) Nicolao Comite Palatino facta discussione, ad iudicium ferri candentis, Varadinum essent, in septimana, Domine in tua misericordia, per Pristaldum, nomine Chepanum, de villa Ladan, directi, non venerunt, & prænominatus iudex rescripsit de eis, quod scriberentur pro condemnatis.

§. V. Reynold, de villa Sucla, impetit Joannem & Achyamanum, Vilalmum, & Ornoltum de villa Buntii, de occisione sui filii, iudicibus Martino, Curiali Comite de nouo Castro, & Gipolto, Teotomeo, (k) hospite reginæ, Pristaldis, alio Acymano de villa Buntii, & Laurentio, de villa Hensy. Prædicti homines, Joannes, Achyamanus, Vilalmus, & Ornoltus, portato ferro iustificati sunt.

§. VI. Priuatus de villa Iuren, impetiit Vocam de villa Pereznek pro furto, iudice Tobia, (l) Curiali Comite de Zolmuk, Pristaldo Giliano de villa Voznad. Fur Voka, portato ferro combustus est.

§. VII. Villani de Nyr, qui sunt (m) pistores castri Zolmuk, impetierunt quosdam (n) liberos homines eiusdem villæ, scilicet, Fecieten, Agya, Michaëlem,

C c c 2

h.) Abbatia de CVRRV, iuxta fluvium Körös, SZENTIVÁNT Dissertat. Paralipomen Catal. 34. meminit, atque ante eum, PETRVS PÁZMÁNY Cardin. in Decretis Synodi Dioces. Strigoniens. Appendice II. p. 107. inter Abbatis incerti Ordinis. CVRRV, inquit, in Varadiensi Diocesi iuxta flumen Körös viguit 1216.

i.) NICOLAVS, regni Hungariæ Palatinus, & Comes Soproniensis, qui anno 1220. regnante ANDREA II. floruit, intelligendus est. Alter namque NICOLAVS Comes peræque Soproniensis, & Julæ frater, ad annum 1226. referri debet. JONGELINVS Catalog. Palatin. apud RÉVAM f. 153.

k.) HOSPITES apud Hungaros dicuntur, partim inductæ, ex vicinis regionibus, coloniae, S. STEPHAN. Decr. Lib. I. tit. 6. ANDREAE II. Decr. an. 1222. art. II. partim villarum oppidorumque incolæ, quos alii mansionarios vocant, qui scilicet domos incolunt, sub censu annuo, S. STEPHAN. Decr. Lib. II. tit. 22. S. LADISL. Decr. Lib. I. cap. 25. Differunt ii a seruis, seu glebæ adscriptis, colonisque accensentur, du FRESNE Glossar. voce, Hospes. Crebrum, in diplomatibus regum Hung. vocabulum, in primis, dum liberarum villarum, oppidorum, vrbiumque priuilegia perscribuntur.

l.) COMITES CVRIALES ii sunt, qui hodie aula præfecti, adeoque iudices aulici, probe, a Comitibus Curia, seu aula regia iudicibus, qui apud ANDREAM II. Decr. an. 1222. art. 6. per excellentiam, Comites curiales dicuntur; sicut & a Comitibus Parochianis, qui Comitatum erant præfides, ibidem art. 5. distinguendi. Testatur id Charta BELAE regis, Archiabbat. S. Martini concessa.

m.) Cuilibet castro, sua adscripta fuisse ministeria, ex BELAE Regis priuilegio, quod Archiabbatia S. MARTINI datum est, cognoscitur. Recensentur in his 1.) Jobbagiones equestres, qui seruiebant equis. 2.) Vduarnici. 3.) Coqui. 4.) Equestres seruientes, qui portabant currus oneratos monasterii. 5.) Pelliparii, qui in officina monasterii seruitium faciebant pellipariorum. 6.) Tornatores. 7.) Thauernici. 8.) Pracones. 9.) Pistores. 10.) Sutores. 11.) Qui parant marcium, alias Braxatores dicti. 12.) Fabri. 13.) Carpentarii. 14.) Stratores. 15.) Jobagiones liberi. 16.) Agazones. 17.) Sacriferi. 18.) Buckari. 19.) Vinitores. 20.) Falsatores. 21.) Pastores ouium. 22.) Libertini. 23.) Piscatores. 24.) Subulci. 25.) Venatores. En! vnus cœnobii ministeria.

n.) LIBERI homines dicuntur, qui nulli seruituti obnoxii sunt. Duplex fuit eorum ordo. Quidam erant liberi & nobiles, quibus libertas a S. STEPHANO concessa,

lem, & alios ejusdem generis, dicentes eos (o) extorres. Illi autem e contra dixerunt se habere terram communem, cum castrensis, a prima occupatione sui generis, iudice Nicolao Palatino Comite, Pristaldo Dettre de villa Maysa. Homo castrensis, portato ferro, iustificatus est.

§. VIII. Gugus Pristaldus, ut ipse dixit de se, Jacobi Vacienfis Episcopi, statuit ante nos quendam nomine Ipolitum de villa Sáp, asserens, quod ipse Ipolitus impetisset conuillanos suos, scilicet, Jacob, Paulum, Moynolt, Crispem, Martinum & Dominicum, dicens; quod arassent per violentiam terram suam emptitiam. Illi autem respondissent, eandem terram ad tria aratra, non emptione, sed (p) vadio ipsum Ipolitum possedisse. Præfatus itaque Episcopus, ipso videlicet Gugus Pristaldo constituto, misisset utramque partem Varadinum, ad examen ferri candentis, dato termino in octava S. Regis Stephani, & Ipolitus quidem, cum prænominato Pristaldo suo Gugus, Varadini fuit, paratus candens ferrum portare. Aduersarii autem ejus in eadem septimana non comparuerunt.

§. IX. Abbas de loco (q) Triskaj monasterio, litigavit cum Abbate monasterii Porozló, & (r) patrono ejusdem Ecclesiæ, scilicet Boroskun, pro viginti mar-

cessa, DECRER. Lib. I. cap. 4. & ab ANDREA II. Decr. an 1222. præfat. confirmata fuit. qui, quoniam omnium sunt præstantissimi, Nobiles regni, ANDREA II. præf. & art. 8. & quia in bello regi regnoque seruiunt, seruientes, ANDREA II. art. 1. 2. 3. 4. 5. 7. 10. 15. 18. vocabantur. Hinc liberi homines apud Alemannos nobiliores, Frey-Herren dicuntur, BRUNO, de bello Saxonico. Alii, liberi quidem erant; at, non nobiles, qui sub patrocinio alicuius debebant, neque omnino sui iuris erant. S. LADISL. Lib. I. cap. 27. 30. Proprie autem liberi dicti videntur, qui ex seruis manumissis, originem traxerant. S. LAD. l. c. quorum conditio, ubique, etiam in iudiciis, longe melior fuerat, quam seruorum, S. LAD. Lib. II. c. 14. Istos hodie libertinos adpellare, moris est, CONST. 1542. art. 24. 1554. art. 4.

o.) EXTORRES, apud CYPRIANVM Epist. 19. 20. dicuntur, qui, ut CHRISTI fidem saluam custodirent, neque religionis dispendium paterentur; bona sua, fisco possidenda dimittebant, carosque suos, dulcemque patriam relinquentes, in externas regiones migrabant.

p.) VADIUM, vel Wadium, seu Quadium, vadimonium, pignus, vel fideiussorem, siue rem, quæ pignori dabatur, significat, du FRESNE Glossar. voce Vadium. Hinc enata sunt in iure formulæ: vadiare, id est pignori ponere. CONCILIVM INSVLANVM an. 1224 c. 9: inuadiare id est, pignori ponere. LEGES EDVARDI Reg. Angl. c. 35. disuadiare, id est, rem oppignoratam redimere. CHRONOL. Augustin Cantorber. Terra itaque vadio quæsitæ, opponitur emptitiæ. Ceteroquin, frequens, in decretis mentio est, inuagiationis & abuagiationis pecorum. De qua re, nobilis vir, & iuris patrii consultissimus, PAVLLVS PRILECZKY de eadem, peculiari, eoque pragmatico tractatu, egit. Posonii, 1735. forma quadrip.

q.) ABBATIA TRISKAI, alias de Tereskő, fuit ordinis S. Benedicti, uti adserit PETRVS PAZMÁNY, Append. I. p. 86. ut mirum sit, retulisse eam postea, Append. II. p. 107. in illarum catalogo, quæ sunt incerti ordinis: nisi reuera differant Triskaj, & Tereskő, quod alii disputent. De ABBATIA POROSZLÓ, idem, ibidem, in Comitatu Marmaros vixit anno 1216. hoc est, ætate ANDREAE II. Adde, MARTINI SZENTIVÁNY S. I. Dissert. Paralipom. Catal. LII. 117. b.

r.) PATRONVS Ecclesiæ dicitur, cui ius honorificum, onerosum, & utile, in Ecclesia competit, propterea: quod eam, indultu aut consensu diocesani, fundauerit, dotauerit, vel construxerit. MATTHÆVS VILLANEVS Lib. I. cap. 33. Lib. IX. cap. 98.

s.) COMITES

marcis, coram Bacione (s) Comite, Iudice a rege (t) delegato, Pristaldo Primus de villa Voryan, qui ad examen ferri candentis directi, taliter conuenerunt; quod Abbas de Porozló, & Boroskun, darent Abbati monasterii Triskaj, sex marcas, & idem conuenerunt dare vnam marcam Pristaldo, partem vero iudicis, Abbas Triskaj persolvere teneretur.

§. X. Petrus Joubagio (u) castri Borsod, impetuit castrenses ejusdem castri, scilicet de villa Beleta, & de villa Lanczai, & de villa Mulchun, & de villa Zudesthan, & de villa Szarka, dicens, quod officium eorum esset (v) carceres custodire. Illi autem e contrario dixerunt, quod (x) milites quidem castri essent ad belligerandum, non ad carcerem custodiendum. Quos Theodor Comes eorum discutens, per Pristaldum nomine Stephanum de villa Németh, misit ad examen ferri candentis Varadinum, ubi prædictus Petrus renunciauit iudicio ferri candentis, dicens etiam, castrenses de prænominatis villis, falso de custodia carceris impetuisse.

D d d

§. XI.

s.) COMITES aulæ Romanæ, ac imperatorii palatii proceres, a comitando primum dicti sunt: quod ii principem sectarentur, eiusque lateri adhererent; seu domi maneret, seu in expeditionem proficisceretur. SPARTIANVS in Hadriano. Postea, cum ex eorum numero adsumerentur, qui, ad regendas provincias mittebantur; Comites quoque provinciales dicti sunt. SALMASIVS ad Spartianum p. 47. 48. Capit. I. CAROLI M. ad an. 802. qui, quoniam iudicia, in prouinciis, oppidis, castris, villisque exercebant, interdum Comites iidem dicuntur, qui & iudices. Hoc sensu THEODOR, Comes militum castrensis de Borsod, §. 10. & MERTH, comes Theutonicorum §. 37. adpellantur.

t.) Iudices delegati, in causis extraordinariis, iussu regio solent delegari. CONSTIT. an. 1715. Art. 17.

u.) Castra vocabant, scriptores æui medii, oppida, a quibus, comitatus Hungariæ, potissimum sumebant denominationem. Ita apud THYRÓTZIVM P. II. cap. 60. castrum Zemlin, castrum Pofon. cap. 65. & in ANDREAE II. art. 14. comes & populi castri, quo nomine, cæteræ quoque vrbes, quæ ciuitatis, id est, episcopatus ius non habebant, intelliguntur: sicuti est Castrum nouum, apud eundem cap. 6. & in ANDREAE II. Decr. art. 19. castrorum lobagyones. Interdum hoc nomine principis palatia, vel regiæ potestati subiecta oppida, exprimentur, du FRESNE glossar. voce Castrum.

vv.) CARCERVM custodia, inter castri refertur officia. vid. ad §. 7. not. m. Scilicet, carceris custodes, coniectos in vincula, vel custodiam, obseruabant, adpellabanturque æuo medio, carcerarii, in lege WISIGOTH. Lib. VII. Tit. 4. §. 3. quo nomine, interdum ipsimet rei, carceri inclusi, nominabantur, GREG. TVRON de vitis Patrum, cap. 8. & custodes captorum, ad quam tenebantur ex lege, non solum verbum, & oppidorum incolæ, verum castrorum etiam homines. Du FRESNE glossar. voce Custodia captorum.

x.) MILITES, apud scriptores inferioris ætatis, ii sunt potissimum, qui militari accincti erant cingulo, & vulgo Cheualier adpellantur. FVLCHERIVS CARNOTENSIS, Lib. II. Hist. Hierosol. cap. 31. Ceterum, omnes illi, qui principi, in quolibet officio, seu in qualibet dignitate palatina, ciuili aut militari, seruebant, eius milites esse, eique militare dicebantur. SELDENVS, de titulis honorariis, P. II. cap. 5. §. 33. Postmodum militia ista ciuilis, ad militarem vnice relata est dignitatem; ita, ut, qui alicui in bellis militaret, ac mereret, eius esse miles diceretur; maxime vero, qui beneficii seu feudi alicuius ratione, seruitio militari obstricti erant. LVITPRAND. in Chron. Lib. 5. cap. 14. Tales fuere castri milites, qui partim præsidio fuerant in castro, partim belli tempore, pro castri domino militabant, & propterea, fundos in castri dynastia liberos, possidebant. Hinc Prædialistarum, in Hungaria origo. Vide operis nostri Tom. II. p. 284. Decad. I. Monumentum V.

y.) Ca-

§. XI. CASTRENSES (y) *Dubukaj*, de villa *Mochy*, coadiuuantibus eum castrum Joubagionibus, scilicet: *Queduelen*, *Tynta* & *Petrus*, impetierunt *Cunpurdinum* filium *Teleguen*, dicentes, quod ipse esset extorris, & terram eorum vi occupasset. Ille autem dixit, dimidiam partem ejusdem terræ iure hæreditario sibi attinere. Quos *Demetrius* (a) Magister, præcepto Regis discutiens per *Pristaldum* nomine *Adrianum* de villa *Scil*, ad examen ferri candentis misit *Varadinum*, ubi prædicti Castrenses, cum nominatis Joubagionibus eorum, subterfugerunt iudicium ferri candentis, dicentes, dimidietatem supradictæ terræ, præfato *Cunpurdino* iure (b) patronatus, sicut ipse astruebat, attinere.

§. XII. *Zugna*, de villa *Fecie*, impetiit *Zemert*, de villa *Vraka*, de (c) furto, iudice *Cumazan*, Curiali Comite de *Zobolch*, *Pristaldo Karacbum*, de villa *Ekulch*, Prædictus fur *Zemer*, *Varadini* portato ferro combustus est.

§. XIII.

y.) CASTRENSES, & *castrensi*, ministri erant castrorum, & aulæ regie, CODIC. THEOD. Leg. 12. TERTULLIANVS de corona cap. 12. quibus LAMPRIIVS in SEVERO accenset fullones, vestitores, pictores, pincernas, etc. Hoc nomine, ævo inferiore adpellabantur, vel, qui castrum feuda possidebant, IVS FEVDALIS SAXONIC. cap. 37; vel castrum incolæ, qui a ciuibus, id est oppidi, vel burgi incolis, distinguuntur, GOLDASTVS Constit. Imperial. Tom. I. p. 314. in Decreto RVDOLPH. Imper. ad an. 1285; vel milites in castro prædiiarii, du FRESNE, glossar. voce *Castrensis*. Singulæ hæc significationes, occurrunt in *Diplomatibus*, & *Decretis* Hungaricis.

z.) JOVBAGIONES, *Jobagiones*, seu *Jobagiones*, Hungaris dicuntur coloni, rusticolæ, atque adeo ipsa mancipia, LVDVIC. I. Decr. an. 1351. art. 16. SIGISMUND. Decr. V. an. 1435. art. 2. ALBERTVS MOLNAR, & FRANC. PARIZ PAPAI voce *Jobbágy*. quæ vox, anne a *Jobb ágy*, melior est lectus, vel, a *Jobb adj*, melius si deris, rectius deriuetur: lectoris beneuoli iudicio permitto. Certe nomen hoc, in populo Hungarico, tunc subortum est, quum imbelles, prælia & certamina subterfugientes, in perpetuam coniecti fuerunt seruitutem. THVRÓTZIUS Chron. P. I. cap. 10. VERBÓTZIUS Trip. P. I. Tit. 3. qui, isto nomine, hac potissimum de causa adpellati sunt: quod, vel quies, vel tributum, multo iis gratiora fuere, quam belli molestiæ. Sunt vero *Jobagiones* iidem, qui serui. LVDVIC. I. Decret. art. 6. iique diuersi; *JOVBAGIONES*, inquam, ad regiam, vel reginalem celebritudinem pertinentes, LVDVIC. I. Decret. art. 16. *JOVBAGIONES* Ecclesiastici art. 6. *JOVBAGIONES* castrorum, seu dynastiæ, ANDR. II. Decr. an. 1222. art. 19. *JOVBAGIONES* item nobilium, ALBERT. Decret. art. 28. Ceterum, *Nobiles* quoque Hungariæ, *Jobagiones*, hoc est, Regis seruientes, seu vasalli adpellantur. ANDR. II. Decret. art. 10. 13. quo nomine, *Barones* regni potissimum intelliguntur, art. 30. 31. subindeque, *Jobagiones* habentes honorem, dicuntur, *ibid.* art. 10.

a.) MAGISTRI nomine veniunt, apud Hungaros; partim, qui officia in palatio regio præstant, sicuti, MAGISTER Thaurernicorum, Janitorum, Pincernarum, Dapiferorum, Cubicaliorum, Curia, & Agazonum, quibus locus inter *Barones* regni conceditur, VERBÓTZIUS Trip. P. I. tit. 94; partim iudicum regni vicem gerentes, qui & Magistri Protonotarii. CONSTIT. 1681. art. 40. Interdum Magistrorum nomine, alia, in regis vel optimatum curiis, officia exprimuntur, de quibus infra.

b.) De iure patronatus & Patrono, supra, §. 8. not. r.

c.) Nullum scelus, apud Hungaros, tam seueris, ævo medio, coercitum erat legibus, quam furtum. Gens namque bello, & rapinis adfuerat, quum inuectis in regnum Christianis moribus, a ferocitate, ad mansuetudinem prouocaretur: tantum abest, ut protinus barbarum impiumque exuerit animum; ut, sub incunabilis etiam Christianismi, in furta, rapinas, & latrocinia fuerit prona. Hæc igitur causa est, quare S. STEPHANVS, S. LADISLAVS, & COLOMANVS, tantas, aduersus furta, leges tulerint, & grauissimas in fures dictauerint poenas, de quibus ad §. 18. not. s.

§. XIII. *Paul*, Sacerdos de villa *Duba*, impetiit conuillanam suam uxorem *Lodmer* dicens, quod cum ancillam quandam (d) vendiderat, illa nondum pretium persoluit. Quoniam eadem ancilla, instinctu eiusdem viduæ, res ipsius furtim subripiens aufugerit, cuius facti, cum præfata vidua se ignaram esse contendens, *Curialis Comes de Zounuk*, nomine *Vitalis*, de ancilla, & rebus subreptis, de *Paulo sacerdote*, valentibus quatuor marcas, & quatuor (e) pondera argenti, discutiens per *Pristaldum Numbiz*, de villa *Chumburd*, misit ad examen ferri candentis *Varadinum*, ubi (f) homo *Pauli sacerdotis*, portato ferro, iustificatus est.

§. XIV. *Matthias* Comes, impetiit *Benedictum*, de villa *Cheby*, pro (g) furto equo, quem equum prædictus *Benedictus* dixit ab eodem Comite pro (h) seruitio suo possidere. Quos *Forcasius*, curialis Comes de *Bichor* discutiens per *Pristaldum suum Hegud*, de villa *Bichor*, misit ad examen ferri candentis *Varadinum*, ubi *Benedictus* portato ferro iustificatus est.

§. XV. *Fabianus*, de villa *Beka*, impetiit *Samsonem*, de genere (i) *Opour*, de damno triginta marcarum, iudice *Fila*, (k) comite vicario *Nicolai Palatini* comitis, *Pristaldo Paulo* de villa *Ynata*. Prædicti aduersantes *Varadinum* ad examen ferri candentis directi, taliter ibi conveniunt, quod præfatus *Samson*, redderet aduersario suo tria (l) capita hominum, quos abstulerat, & decem

D d d 2

bo-

d.) MANCIPIA, seu *seruos*, qui Romanorum more vendebantur emebanturque, fuisse apud Hungaros, ex vetustis regum legibus est cognoscere, quorum discrimen ad §. 20. not. u. exponitur vberius. Ceterum, inter causas, propter quas puellæ in seruitutem redigebantur, præcipuæ sunt: concubinitus, & furtum. Si quis autem Presbyter, ancillam suam, uxoris in locum, sibi associauerit: vendat, & si noluerit, venundetur, & pretium eius, ad Episcopum transferatur. S. LAD. Lib. I. cap. 2. Item: Si qua innupta puella furtum fecerit, venundetur, & nunquam ad libertatem redeat. S. LAD. Lib. III. cap. 7.

e.) PONDO, & *pondum*, promiscue ævo dicitur medio, adhibeturque fere semper, in veteribus tabulis, de argenti libra, sicuti libra, de auri. Id quod obseruat du FRESNE glossar. voce *Pondo*, *pondagium*.

f.) HOMINES, cadente latinitate, generatim dicti sunt, qui alterius dominio, quauis ratione fuerant subiecti, seu essent ii, seruilis conditionis, seu ingenuæ, seu obsequii ac seruitutis nexu, adeoque ratione debitæ fidelitatis, superioribus dominis subditi, du FRESNE glossar. voce *Homo*.

g.) EQUORUM furta, fure esse punienda, communis Hungarorum lex decreuit. Fur ille, si dixerit in foro libero, & communi, vel alibi, se equum emisse, & emittorem non potuerit statuere, neque hospitem, vel alium quempiam, qui merci potum, hoc est, victimam emtionis & venditionis, more solito benedixisset, producere, patibulo reus erit. TRIP. P. III. tit. 34. quam legem consuetudinariam, inde mansisse credo, quod equorum ministerio cum primis vterentur Hungari, in expeditionibus bellicis.

h.) MOS hic hodie, apud illustres, in Hungaria, & Transilvania viros obseruabatur, uti dimissis exacto triennio, ab aula, seruis fidelibus, equus phaleratus, in fauoris testificationem, donaretur, qui tamen, post admissa ministeria Germanica sensim euauit.

i.) VETUSTA hæc est stirps, a duce *Opour*, qui in expeditione græca, ante *Toxum*, ad portam vsque Constantinopolitanam penetrauerat. THVRÓTZIUS Chron. P. I. cap. 26.

k.) COMES Vicarius Palatini, qui §. 20. *Vice-Palatinus* dicitur, Palatini in iudiciis vices supplebat. CONST. 1518. art. 40. Talis fuit *Fila*, *Nicolai* Palatini, qui an. 1220. floruit, teste *JONGELINO*, Catal. Palat. f. 153. in iudiciis vicarius.

l.) CARVT dicitur, quodcumque in recensione numerum efficit, CAROLVS du FRESNE

boues, & quadringentos (m) cubulos vini, de cubulo de *Sumugy*, & quingenta cubulos filiginis, quatuor (n) palmorum, & idem satisfaceret iudici: partem autem *Pristaldi*, *Fabiano* dare conuenit.

§. XVI. *Scymcha* (o) procurator *Desiderii* Episcopi de villa *Tomona*, litigauit cum quodam de eadem villa, nomine *Kezed*, dicens, quod pecuniam fratris sui sine hærede mortui, centum (p) pensas valentem, occultasset, iudice *Desiderio* Episcopo, *Pristaldo Scema* de supradicta villa, prænominatus *Kezed*, portato candenti ferro *Varadini* iustificatus est.

§. XVII. (q) AGAZONES Regis, de villa *Zecul*, scilicet *Teka*, *Tobias*, im-

FRESNE glossar. Latin. med. voce *Caput* f. 822. Præcipue, ea vox vsurpatur, in armentis & gregibus. GREGORIUS M. lib. X. ep. 12. In peculio capita 15. armenti capita 2. ferramenta numero 5. Maxime autem omnium, de hominibus, vti hoc loco.

m.) CUBVLVS vini, mensura est vinaria, apud Hungaros *Vödör*, lingua vernacula dicta, & amphora, seu urna, multo amplior. vid. INNOC. III. P. P. lib. 15. ep. 7. Ceterum, amphora *Sümegiensis*, reliquis multo est amplior, cuius adhuc in vinetis *Balatoniensibus* vsus est.

n.) PALMVS maior, duodecim; minor, quatuor digitorum est. Maior *Spithama* vocatur, & *dedrans* Latinis: minor, *Eine Spannen*, einer Hand breit, vier Zoll. Vid. VITRUV. 2. 3. & 7. 4.

o.) PROCVRATOR, vicarius est, seu locumtenens, qui alterius vices gerit. PETRVS BLESSENSIS, ep. 47. Nunquam tibi exhibuit se dominum, siue regem, sed quasi procuratorem regni tui. Subinde PROCVRATOR est, qui conuiuio excipit, vel conuiuium adparat; interdum magistratus publicus, qui procurator reipublicæ dicitur. Quo sensu Episcopi quoque procuratores ecclesiarum suarum, se se inscribebant. CAROLVS du FRESNE glossar. voce *Procurator* f. 435. Ergo, non semper aduocatum notat.

p.) Pensa, vel pensum, pondus est, quod ex Charta DAGOBERTI Regis apud *Doubletum* p. 661. elucet. Auri purissimi decem libras, ac argenti probatissimi pondus viginti, ad pensum nostrum palatii, soluere cogatur. Vbi Charta LVDOVICI Pii, apud eundem p. 736. habet: ad pondus nostri palatii. Ponderabat ea, pro diuersitate ponderum, vel libram, vel vnciam. Ita LEO OST. lib. I. cap. 57. *Cochlearia argentea tria, penso libra vnus aestimat.* Apud Hungaros, Pensa vnam vnciam, seu lothones duos æquabat, quod ex CAROLI I. Decreto p. 46. cognoscitur. Vbi: De vna marca fini argenti, duodecim pensa incidantur (denariorum) & octo pensa ex illa, & non plures. Scilicet, regnante CAROLO I. Marca argenti montana, duodecim; *Budensis*, octo pensarum, seu vnciarum, erat. Nunc, *Montanorum* marca, septem; *Budensis* etiamnum, octo pensas valet. Vid. Not. margin. ad CAROLI I. Decret. p. 46. Ceterum, Pensa nude posita, pensam argenti significat. Cuius pretium, sicuti argentum est rude, vel depuratum, a 40. ad 100. denarios excreuit. Nunc puri argenti pensa, valet 120. denarios, id est, lothones duos. Vid. Not. ad Corpus Juris. p. 27. Quomodo intelligenda sunt regum decreta, apud S. LAD. lib. I. cap. 14. 2. §. 29. 42. lib. 2. cap. 3. 4. 5. 6. lib. III. cap. 2. 3. 5. 9. 10. 15. 18. 20. 21. 23. 25. 26. 28. 29. Ea, in S. STEPHANI legibus, Pensa auri dicitur, scilicet a denariis aureis, quibus vnus floreni pretium statutum est, CAROLI I. Decr. p. 45. Hinc homicidium casuale, duodecim; S. STEPHAN. Decr. lib. II. cap. 13. voluntarium 110. pensis, cap. 16. redimebatur, hoc est: illud 12. hoc 110. florenis.

q.) AGAZONES, ex græco ἀγῶνες deriuati, ministri sunt & serui, qui curant & agunt iumenta. LIVIVS, 43. 5. Horum, apud Hungaros, quidam ad Regis, quidam ad Optimatum spectabant curiam. Hinc, alii sunt Agazones regii, & reginae, ANDR. II. Decr. an. 1222. art. 15. alii Procerum Regni, de quibus ex transumpto BELAE Regis ad §. 7. not. m. dictum est. Prioribus, Magistris Agazonum regionum, & reginalium, præerant. LVD. I. Decr. art. 25. quæ dignitas, Regni Baronibus est adnumerata. VERBÖTZ TRIP. P. I. Tit. 94.

r.) TA-

impetierunt (r) *Tavernicos* Regis, de eadem villa, scilicet *Zotam* & *Tbomam*, dicentes, quod extorres essent. Quos *Demetrius* Magister, præcepto Regis discutiens, per *Pristaldum* suum *Martinum* de villa *Edelen*, direxit ad examen ferri candentis *Varadinum*, vbi prædicti *Agazones* conueniunt dare *Tauarnicis* medietatem terræ illius metis impositis, & iudici communiter satisfacere, *Pristaldi* vero partem soli *Tauarnici* persoluerent.

§. XVIII. *Youanka*, filius *Barlay*, impetiit *Joubagiones Sebastiani de Pou*, scilicet, *Michaëlem* & *Kepam*, filios *Nicolai*, de (s) furto, iudice *Nicolao Palatino* comite, *Pristaldo Cepam*, de villa *Ladan*. Prædicti fures, portato ferro, combusti sunt. Sed *Michaël* confugit ad Ecclesiam.

§. XIX. *Nissa*, de villa *Nema*, impetiit quendam nomine *Budeu*, de alia villa *Nema*, pro furto, iudice *Nicolao Comite de Geuru*, *Pristaldo Gregorio* de Ciuitate (t) *Geuru*, prædictus *Budeu*, portato ferro, antequam solueretur, aufugit.

§. XX. *Eel*, filius *Scema* de villa *Eel*, genus *Capatani*, impetiit quendam de

Eee

villa

r.) TAVERNICS, seu Tauornicus, Hungaris *Tárnok*, a voce *tár* descendit. Promtuarium, seu ærarium, hoc nomine exprimitur. Vnde enata sunt vocabula: *Tár ház*, penu, ærarium; *Tár szekér*, currus, quo commeatus conuehantur. Quorum, quia in castris vsus est maximus; non dubitauit JOAN. SZEGEDI S. I. in Rubricis Iur. Hung. ad TRIP. P. I. tit. 10. p. 25. *Tauernicum*, quasi *Tábornicum*, a voce *tábor*, id est, castris, deriuare; sicuti etiam *tauernici*, & *tábornici*, promiscue scribuntur. Elucet hinc, *Tauernicos* eosdem esse, qui & *Camerarii*. Quod cognoscitur ex ROGERIO, de District. Hung. per Tart. cap. 10. Qui autem potentiores erant, sicuti *Tauernicus*, qui & *Camerarius*. THYROTZIO item, Chron. P. V. cap. 67. vbi ærarium, seu cameram MATTHIÆ regis, domum adpellat *tauernicalem*. Domus inquit ille, *tauernicalis*, & mensa regis huius, tantis ornatibus & clenodiis, tantis apparatibus, tantis aureis & argenteis nitet vasibus & poculis: ut nullus regum Hungaria, in his rebus tum gloriosus fuisse credatur. Erant vero *Tauernici* duplicis conditionis. 1.) Regis & Regine, §. 20. 21. Ita in Charta ANDRÆ II. An. 1291. *Saul* & *Saulus*, filii *Salamonis* de villa *Padan*, *Theber*, *Elias* & *Hareus*, filii *Ioka* de eadem, regii nominantur *Tauernici*. Quibus, qui præerant, *Magistri Tauernicorum* regionum & reginalium, dicebantur. LVDOVIC. I. Decr. art. 25. 2.) *Optimatum*, in quorum curiis, inter reliqua castri ministeria, *Tauernicos* fuisse, ex transumpto BELAE regis, ad §. 7. not. m. obseruauimus.

s.) Quanto crebriora, inter Hungaros, hac ætate, furta contingebant; tanto grauioribus poenæ, furibus, vel pro rerum, vel pro personarum conditione, dictabantur. Communes autem fuerant furti poenæ: Sublatæ rei Restitutio in duplo, S. STEPH. Lib. II. cap. 42. 44. Venundatio, adeoque seruitus, S. STEPH. Lib. II. art. 39. 40. S. LAD. Lib. I. cap. 14. Lib. III. cap. 6. 7. Nisi, aut manus mutilatio, S. STEPH. Lib. II. art. 39. 40. S. LAD. Lib. II. cap. 10. III. cap. 6. Vnius oculi amissio, S. LAD. Lib. III. cap. 8. vel, Mutilandorum membrorum, datis, poenæ loco, quinque iuuenicis, redemptio. S. STEPH. Lib. II. cap. 39. Ad poenæ exasperationem, regnante S. LADISLAO, patibulum sceleris adiectum. Lib. III. cap. 12. Quando Clerici, hoc semet contaminabant scelere, moderata, quoad rem vilem, castigatio; quoad pretiosam vero, exauhoratio. S. LAD. Lib. III. cap. 13. Adi. §. 12. not. c.

t.) LAVRINVM, olim, *Geuru*, & *Geueverinum* dictum, inter villas regias locum habuit: sicut id, ex vetustis oppidi priuilegiis est cognoscere. Quod tamen, quia domus, in territorio collegii sacerdotum excitata, eidem fuerant innexæ; censum capitulo annuum, in signum domini, soluebat; id quod, eadem oppidi condonent priuilegia.

u.) SER,

villa *Cusla*, nomine *Oldurub*, dicens, ipsum (u) seruum suum esse, ille autem dixit se non esse suum seruum, sed Tauornicorum Regis, & duxit conuillanos suos, cum Joubagionibus Tauernicorum, *Viuiano*, *Gregorio*, & *Ombud*, qui eum dixerunt suum esse contribulem, quorum vnus nomine *Daba*, specialius dixit, eundem *Oldurub* suum esse cognatum, & portato pro illo ferro *Varadini*, iustificatus est, Iudice *Maurino Vicepalatino*, *Pristaldo Nicolao* de villa *Arpás*.

§. XXI. *Vrbani*, *Martini*, *Santus*, *Petrus*, & alii (vv) castrenses de *Bursod*, impetierunt quosdam, scilicet, *Tum*, *Pousam*, *Forkos*, *Manciam*, dicentes illos suos esse (x) contribules. Isti autem responderunt se Regis esse *Tauernicos*, & tenuerunt causam eorum *Tauornici* Regis, scilicet *Forkos*, & *Moynolt* de villa *Tord*. Item, *Sicctus*, & *Hunda* de villa *Tauornuk*. Quibus a Comite *Gyula*, per *Pristaldum* nomine *Christophorum*, ad iudicium ferri candentis *Varadinum* destinatis, prænominatus *Moynolt*, secundum sententiam iudicis, portato ferro, combustus est.

§. XXII. *Camb* impetiit *Paulum*, de duabus marcis, & portato ferro, *Varadini*, iustificatus est, iudice *Martino Comite*, *Pristaldo Domino Budud*.

§. XXIII. *Medue* de villa *Kal*, impetiit *Alexandrum* de villa *Zub*, cum tribus (y) seruientibus eius. Item *Legerum*, *Vitale*, & *Gyroltum*, de villa *Libe-*

u.) *SERVOS*, a seruientibus, seruitoribus, vetustæ Hungarorum leges, probe distinguunt. *Serui* namque, seu seruitores, erant ingenui, *TRIP. P. I. tit. 84.* & subinde, vel in regis, vel in optimatum curia, *S. STEPH. lib. II. cap. 21.* ministri, de quibus suo loco. *Serui* contra ea, in mancipiorum referebantur conditionem, erantque, vel inter *seruitia* coniecti, *STEPH. lib. II. cap. 27.* vel castri, *AND. II. art. 19.* aut gleba adscripti. *COLOM. lib. I. cap. 41. 44.* qui postea, coloni, *TRIP. P. III. tit. 26.* *SIGISM. Decr. II. art. 6.* id est, homines proprii, seu subiecti, adpellantur: quamquam hoc nomine, seruientes, etiam ætate sequente, exprimentur. *CONST. 1543. art. 8. sequ.* Vtriusque conditionis serui, *Jobagiones* dicuntur. *AND. II. art. 19.* vid. ad §. II. not. 2. *Seruitutis* origo, partim, a primis gentis incunabulis, *TRIP. P. I. tit. 3.* partim, a Religionis Christianæ exordio, *AND. I. leg. I. 9.* deriuanda est. Quæ, propter feros & indomitos gentis mores, longo temporis tractu fuit in vsu. Causæ seruitutis erant diuersæ, scilicet 1.) *Contemptus militiæ*, *TRIP. P. I. tit. 3.* & *Christiana Religio*, *AND. I. leg. I. 9. 2.) Scelera publica*, veluti homicidium, *S. STEPH. lib. II. cap. 36. 37.* *Furtum*, *S. STEPH. II. cap. 41.* *S. LAD. lib. II. cap. 12.* *Concubinitus*, *S. LAD. lib. I. cap. 2.* *Iudicium* item in iudiciis iniustitia *S. LAD. lib. II. cap. 6. 3.) Nuptiæ*, cum seruo, vel ancilla initæ. Redi ad §. 13. not. d.

w.) *Castrenses*, seu ministri castri *Borsod*, a *Jobagionibus* castri, probe distinguendi. vid. ad §. II. not. y.

x.) *Contribules*, vel *contribunales*, seu *contribuni*, non dicuntur hoc loco consanguinei seu cognati, sicuti *Glossar. Isidori* hanc vocem explicat; verum, confocii, quasi, qui ex eadem tribu, ita, *Tauernicorum* contribules, a cognatis differunt.

y.) *Seruientes* sunt ministri, a seruis, qui mancipiorum habebantur loco, eurate distinguendi. Illi namque erant ingenui & liberi, *Trip. p. I. tit. 84.* hi, dominicæ subiecti potestati, vid. ad §. 20. not. u. Sunt autem seruientes diuersæ conditionis, qui domino, vel domi, vel in militia seruebant. Hinc seruientes erant, vel famuli, *FORTUNAT. ep. 2. ad Mumolenum lib. 10. Poem.* vel vasalli, *MATTH. PARIS. p. 396.* vel milites pedites, *GESTA FRANC. expugnat. Hierosol. cap. 46.* vel milites equites, *ROGERSVS HOUED. in Richard. I. S. STEPH. lib. 2. cap. 21.* quorum Domini seniores dicebantur. *S. STEPH. I. c.* Hoc nomine, nobiles etiam *Hungari* adpellantur propterea, quod partim in palatio regio, administrati, partim in ca-

Libesti, pro occisione Patris sui *Forcastii*, coram *Myca* comite *Bicoriensi* scilicet iudice, ab *Andrea* Rege delegato. Quos idem iudex, per *Pristaldum*, nomine *Gylanum*, de villa *Vruz*, misit ad iudicium ferri candentis *Varadinum*. Vbi impetrata licentia Regis, & prænominati iudicis, pacificati sunt, & mutuo iuramento pacem firmauerunt, & *Alexander* conuenit satisfacere iudici, & in festo omnium Sanctorum dare aduersario suo, nouem marcas, & tres *Pristaldo*, *Varadini* simul pro se & pro seruientibus suis. Item, *Leger*, duas marcas aduersario eidem, & vnâ *Pristaldo Gyrolt*, quatuor marcas dimidia minus, & vnâ *Pristaldo*, & satisfacere iudici, sicut *Legar*; *Vitalis* quoque septem marcas aduersario, ex quibus tres iam dedit, quatuor autem daturus est in prædicto festo, sicut alii tenentur. *Pristaldo* vero iam satisfecit. Et si prædicto die, hæc omnia non persoluerent, duplo dare tenerentur.

§. XXIV. Quidam nomine *Hubugunitbu*, vt ipse dixit se vocari, (z) *Pristaldus*, *Nicolai* Palatini Comitum, vt ipse perhibuit de se. Statuit ante nos quendam nomine *Absolonem*, de genere *Ratha*, de villa (a) *Tolna*, dicens, quod *Joubagiones* de *Zemlun*, scilicet, *Scema*, *Hodunogio*, *Mocud*, *Cenzario*, *Degus* & *Chepanus*, Præfectus castri, requisuissent terram ipsius *Absolonis*, nomine *Ság*, & terram eiusdem ad quatuor aratra in *Tolna*, pro terra castri, & exhibuit quendam de *Joubagionibus* eiusdem castri, nomine *Scentus*, quem prædictus iudex, vt ipse dixit, iudicio ferri candentis addixerat. Qui cum transacto (b) triduo ieiunio, sicut *Mosen*, ad portandum candens ferrum accessisset, quidam nomine *Sumpon* præcedens, dixit se a prænominatis castri *Joubagionibus* esse directum, & ex parte illorum subterfugit iudicium ferri candentis, & memoratam terram, memorato *Absoloni* remisit, dicens, illam non esse terram castri.

§. XXV. *Chepanus*, de villa *Chula*, impetiit *Petrum* de villa *Vásárbel*, dicens, quod cum equus suus furto esset sublati, apud illum inuenisset, & cum vellet equum ab eo recipere, & ipsum capere. *Conuillani* eius, & præcipue *Ipsa*, eum violenter (c) prohibuerunt. Quos *Olodarus*, curialis comes de *Zemlun*, discutens per *Pristaldum*, nomine *Cosmam* de villa *Velchea*, ad iudicium ferri candentis transmisit *Varadinum*, vbi prænominatus *Chepanus*, cum præfato *Pristaldo*, & homine suo ferrum portaturo, in septimana, qua Festum *S. Galli* est celebratum, fuit *Varadini*. Aduersarii autem eius, scilicet *Ipsa*, & *Petrus*, & *conuillani* eorum non comparuerunt.

Eee 2

§. XXVI.

Aris, sunt milites: quippe qui, pro rege ac regno militant. *AND. II. an. 1222. art. 3. 4.* qua de re dictum sapius.

z.) *PRISTALDVS Palatini*, minister fuit comitis Palatini, in iudiciis, & interdem, arbiter inter litigantes, *conf. §. I. 201. 224. 225.*

a.) *Villa Tolna*, caput est comitatus Tolnensis.

b.) In probatione ferri candentis, legitime accusati, triduum, in ieiuniis, & oratione consumere solebant, *Boxhornivs Hist. Vniuers. p. 583. ex MS. Codic. Anglie.*

c.) *Fures* atque *latrones*, *canum transantium*, id est, vestigia prosequenti-um adminiculo, peruestigabantur. Elucet id, ex lege Reg. *Matej. lib. 4. c. 32.* Nullus perturbet aut impediatur canem transantem, aut homines transantes cum ipso, ad sequendum latrones, aut ad capiendum malefactores. Præmittatur in villas nunci- ne, inuestigatores sceleratorum vestigia sequuti, impedirentur. Alioquin, quinquaginta quinque pensis mulctabantur, qui furta atque latrocinia peruestigantes, seu ex villanorum, seu ex militum numero, prohibuerant. *S. LAD. lib. II. cap. 5.*

d.) *Mos*

§. XXVI. *Isov*, de villa *Fulian*, citauit *Marianum* de villa *Barana*, pro (d) erutione oculorum suorum, ante *Nicolaum Palatinum Comitem*, ubi cum essent quidam boni homines de provincia *Zounuc*, scilicet *Michael* Comes de villa *Mozum*, & *Modorus* de villa *Pou*, & alii boni homines, impetrata licentia prænominati iudicis, reformauerunt inter eos pacem, & memoratus *Isov* dimisit aduersario suo *Martino* omnem inimicitiam suam, & pepigit, quod deinceps super exoculatione sua, nunquam esset litigaturus.

§. XXVII. Vxor *Scilak*, nomine *Cincea*, impetiit *Paulum* seruientem *Vbudu*, curialis *Mica* Comitis, de occisione (e) mariti sui, iudice *Mica* Comite de *Bibor*, *Pristaldo Fulco*. Præfatus itaque *Paulus*, cum Domino suo & *Pristaldo* fuit *Varadini*, ferrum candens portaturus, memorata vero aduersaria non comparuit, neque excusatorem misit.

§. XXVIII. *Chepanus* de villa *Bogdan*, impetiit *Petrum* coram Comite *Olo-daro*, de quatuor equis, & vno fure violenter ablato, prædictus *Petrus* venit *Varadinum*, aduersarius autem non comparuit.

§. XXIX. Anno Dominicæ Incarnationis Millefimo ducentesimo decimo septimo, in septimana, Factus est. Jobagio *Beli*, venit *Varadinum*, probaturus sororem suam, iudicio candentis ferri, non esse (f) meretricem, & sigillata manu expectauit vsque diem veneris aduersarios suos, scilicet (g) raptorem sororis suæ, nomine *Nicolaum*, & *Paralymphum*, videlicet *Karachinum* alium, & alios sodales sponsi, videlicet, *Tecam*, *Muchoriam*, *Vrbantum*, *Porcan*, *Petu*, *Koch*, *Michedeum*, *Jacob*, *Michal*, *Nican*, sed aduersarii eius prænominati in prædicto termino non venerunt. Iudex huius causæ *Teca*, Vicearchidiaconus, *Pristaldus Hostb*.

d.) Mos, luminibus priuandi, seu aduersarium, seu scelere quodam contaminatum, frequentissimus erat inter Hungaros. Ita *GISELA* S. Stephani coniux, *Vazulem*; *STEPHANVS* II. *Almum* ducem, & *Belam* eiusdem filium, visu, erutis oculis, priuauerat. *Thurótz. Chron. P. II. cap. 33. 62.* vti, ad regendum Hungariæ Regnum, minus idonei redderentur. Subinde, furibus etiam oculi eruebantur: quodsi liber, furto obnoxius, ad Ecclesiam confugerat. *S. LAD. Lib. II. cap. 12.* vel seruus profugus, in furto comprehensus fuerat.

e.) Homicidii, & pro destinationis ratione, & pro occisorum conditione, diuersæ dictabantur pœnæ. Namque, quod casu inopinato accidit, duodecim; *S. STEPH. Lib. II. cap. 13.* quod ex ira præcipite, centum & decem pensis, & præterea vtrumque, ieiunio expiatur cap. 16. *Voluntarium*, contra ea, puniebatur pœna capitis, cap. 46. aut bonorum & libertatis amissione, *S. LAD. Lib. II. cap. 8.* Qui seruum occidit, seruum loco interfecti, Domino reddidit. *S. STEPH. Lib. II. cap. 13.* seruus, contra, qui liberum interfecerat hominem, ad compensandum interfecti lytrum, vel vendebatur, cap. 36. vel centum & decem iuuen-cis redimebatur, cap. 37.

f.) Ita, Cunigundam, *HENRICI* II. vxorem, adulterii suspectam, vomere candente, quem nudis calcauerat pedibus, innocentiam suam adprobauisse, memorat *HVLRICVS* *MVTIVS*, *Chron. Lib. XIV. f. 733. 734. in Collect. Pistor. an. 1726.* Ceterum, meretrices, pro æquo, Episcopi vel Archidiaconi, arbitrato, iudicabantur, *S. LAD. Lib. I. cap. 34.*

g.) RAPTORVM nomine veniunt, latrones publici, *ORDERICVS* *VITAL. Lib. 9. in Concil. Claramont. an. 1095.* & qui, virgines, inuitis vel insciis parentibus, aut cognatis, per nuptias eripiunt clandestinas. *Concil. Tros. an. 909. cap. 8.* *S. STEPHANI* decreto, lex est statuta: vti erepta parentibus puella, etiamsi vis fuerit illata, restituitur, & raptor, si ampliorum est facultatum, decem, sin tenuioris conditionis, quinque iuuen-cis, raptum expiet. *Lib. II. cap. 25. COLOM. I. cap. 59.*

h.) ARB.

§. XXX. *Cboluk* Jobagio castri *Houmik* de villa *Mon*, impetiit suum conuillanum nomine *Mocium* pro furto, iudice *Juan* curiali Comite *Benedicto* filio *Samum*, *Pristaldo Tupas*, de villa *Cocil*. *Mociu*, portato ferro, iustificatus est.

§. XXXI. Villani *Holmy*, scilicet, *Hemequei*, *Lynthes*, & *Bertholon*, impetierunt conuillanum suum nomine *Teluk* pro furto. Prædictus *Teluk* portato ferro iustificatus est. Iudex autem huius causæ *Isov*, Comes de *Vgosi*, *Pristaldus Thomas* de villa *Martin*.

§. XXXII. *Genfe*, de villa *Senmartin*, siue prædio *S. Petri* de *Sasvár*, impetiit *Cbecam*, de villa *Ceunand* & Jobagionem eiusdem Ecclesiæ pro furto. Qui *Cbeca* portato ferro, iustificatus est, iudice *Chepan*, filio *Primi*, *Pristaldo Choma* de villa *Iond*.

§. XXXIII. *Tuca* impetitus de *Eded*, & *Teca*, pro marca & tribus fertionibus. Qui *Tuca* portato ferro, iustificatus est, (h) arbitris *Cbesario* & *Georgio*, *Pristaldo Budon* de villa *Jarun*.

§. XXXIV. *Paulus* Comes, filius *Eufemie*, impetiit *Letem* Diaconum *Forcasium*, *Macarium*, & *Benczem* de sexaginta marcis. Quorum *Lete* purgavit se (i) iuramento, iudice *Simone* Episcopo. Reliquos vero *Henka* Comes *Bichoriensis*, discutiens, misit *Varadinum* ad candentis ferri iudicium, ubi cum essent, *Vendegu* curialis Comes prædicti *Pauli*, exemit *Forcasium* & *Benczem* a ferro candenti, dicens: Dominum suum suspicionem suam ab eis remouisse. *Macarius* vero portato ferro iustificatus est. *Pristaldo Bota* existente.

§. XXXV. *Petrus*, de villa *Tos*, impetiit de quatuor marcis *Ebberum*, prædictus *Ebber* portato ferro iustificatus est. Iudice *Simone* *Voyanada*. *Pristaldo Fener* de villa *Marab*.

§. XXXVI. *Andreas*, de villa *Porozka*, cepit apud quendam nomine *Gnyntbei* equum sine signo, dicens illum sibi furtim sublatum, e contrario prædictus *Gnyntb* ei dixit eundem esse suum equum, pullum scilicet currigerae suæ. Iudice *Bank*, Comite de *Budruh*, *Pristaldo Rodolpho* de *Theothonicis* *Pazthuchii*: præfatus *Gnyntber* portato ferro *Varadini* iustificatus est.

§. XXXVII. *Mertb* (k) Comes *Theothonicorum*, litigauit contra vniuersos villanos *Sudan*, pro sex marcis a seruitrice sua per ipsos violenter ablati, iudice *Bedeck* curiali Comite Comitis *Martini*, *Pristaldo Fachia*. Homo itaque *Mertb* *Varadini* combustus est.

§. XXXVIII. (l) *Ismaélite* de *Nyr*, *Elias*, & *Peter*, coadiuuantibus aliis, impetiere *Joannem*, *Coslam*, & *Mikorum*, de villa *Salamonis* de latrocinio, iudice

F f f

ce

h.) ARBITER est, qui iudicis partes sustinet, & qui cognoscit ordinario iudicio, sicut iudex, cuius sententia appellari non potest, & sententia eius dicitur arbitrium. du *FRESNE Glossar*, voce *arbitr*, Hinc *LVCIVS* de Regno *Dalmat. Lib. 4. p. 183.* Iudex arbitrer.

i.) IURAMENTVM erat species purgationis Canonica, du *FRESNE* voce *Iurament*, quod, Deus, ubi in iure dicundo testimonia, aliæque probationes desunt, prægas omnis controuersia constituit. *VOETIVS Dissert. Select. P. III. p. 1201.*

k.) IVDEx erat *Theutonum*, sicuti *Paztuchiensium*, de quo §. 36. aut *Theothonicorum* de decem villis, qui Reginae hospites fuere, in Prouincia noui castri §. 114. Nam, qui *Tentonibus* hospitibus præponebantur, Iudices regum, Comites, seu *Landgrauii* dicebantur. quales sunt Comites *Saxonum* terræ *Scepusiensis*, quod elucet, ex diplomate gentis, a *STEPHANO* V. concessi.

l.) ISMAELITE seu *PHILISTÆ*, mercatores erant *Sarraceni*, sectæ additi *Mahometanæ*, *S. LADIS. Lib. I. cap. 6.* qui, *S. LADISLAI*, & *COLOMANNI* industria, ad

CHRI-

ce Bank Comite, Pristaldo Bola. Prædicti Joannes, Cosla, & Mikon, combusti sunt. Similiter filius Pose, seu Sentes, & frater eius vterinus Petur, eodem Iudice, & eodem Pristaldo, & aduersariis eidem existentibus, combusti sunt. Similiter Hernicus, & Gregorius de villa Bir, combusti sunt.

§. XXXIX. Cum Neuca (m) Vajuoda direxisset ad iudicium ferri candentis Laurentium de villa Belud contra (n) Capitulum Albenfis Ecclesiæ Transiluanicæ, per Pristaldum Laurentium de villa Poznan, prædictus Laurentius conuenit dare Capitulo marcas duodecim, & seruum qui requirebatur dimittere fratri suo Nicolao, super iuramentum suum. Qui si non iuraret, seruus sibi, scilicet Laurentio redderetur.

§. XL. Nogud, Jobagio monasterii (o) Debreu, portato ferro pro facto contra Jobagiones Agrienses, scilicet Ved & Vacy, Iudice Bank, Pristaldo Paulo, iustificatus est.

§. XLI. Ismaélite de Nyr, Iliaz, & Pentek, coadiuantibus aliis impetiere Jobagiones Martini Comitis de villa Vamus, de latrocinio, scilicet Egud, Boryka, Zobocho, Karasun, Torka, Zekus, Joacyn, Tukay, Iressou, Jacobum, & item Jobagiones monasterii de (p) Taplucia pertinentis ad genus Mizidaczii de eadem villa. Quorum nomina sunt hæc, Benedic, Nunige, Zobozlo, Boratbe, Henuk, Lufutba, Zamacziomut, Buchi, Tomas, pro iis omnibus, Egud & Benedic pro se ipsis & aliis, portato ferro, iustificati sunt. Iudice Bank, Pristaldo Bola.

§. XLII. Jobagiones (q) de Bekues, scilicet Sungut, Bot, Bus, Chysce Paul, Nefaut, Dionis, Tomas, Pether, Orocha, Viuor, Bochyur, Elias & Vsud, item Jobagiones de castrensibus exempti, scilicet, Reche, Banus, Ambos, & Thycus, & postea vniuersi castrenses, scilicet Mogud, Eva Vsud, Pous, & omnes alii, conquesti sunt Domino Regi ANDRÆ, super Sab & Sycund, dicentes, quod iniusti iobagiones essent, & dilapidatores rerum populi & depauperatores omnium castrensiū, & auctores mortis trium hominum: supradictus autem Rex commisit Iliæ, Comiti eorum discutiendos, qui damnis castrensiū computatis, & in trecentis marcis eos damnificatos esse comperiens, per Pristaldum, nomine Andreas de villa Egneg, misit eos Varadinum, vbi homo prædictorum castrensiū nomine Pous, portato ferro, contra Sab, & Sycund mundatus est.

§. XLIII. Villani de Ponkata, impetiere conuillanos eorum, scilicet, Rolandam & Laurentium dicentes, quod eorum peccatis exigentibus duarum mar-

CHRISTVM conuersi, & per matrimonium Hungaris immixti, COLOM. Lib. I. cap. 46. 47. 48. 49. sedem inter Jazyges Metanastas, in terra Nyir occupant.

m.) Neuca Vaiuoda Transiluanicæ, inter Andream & Colomannia, quorum SZENTIVANY Dissert. Paralipom. Catal. 98. p. 226. meminit, tñ an. 1217. est ponendus.

n.) Pro Capitulo Albenfi, in Transilvania, Cibiniense, recenset SZENTIVANY Dissert. Paralip. Catal. 36.

o.) DEBREV, seu Debró monasterium, cuiusnam ordinis fuerit, incertum est. vid. PETR. PAZMANI Decret. Synod. Strigon. Append. II. p. 430. SZENTIVANY Dissert. Paralip. Catal. 53.

p.) TAPOLTZA vel Tapocza, Abbatia fuit Benedictinorum; vnde Miskolcz in Dicecesi Agriensi; Toplicza Cisterciensium, in Zagrabienfi Dicecesi; a Tapalocz prope Crisum, in Slauonia, monialium cænobio, probe distinguenda. PETRVS PAZMANI Decret. Synod. Strigon. Append. II. p. 104. 106. 131. SZENTIVANY Dissert. Paralip. Catal. 34. 53.

(q.) Jobagiones, a Castrensibus differunt. Illi namque erant rustici seu serui, hi castrorum ministri, conf. §. 44. nota sequente.

e. Diuer-

carum damna pertulissent, iudice Abbate de eadem villa, & Andrea Parono eiusdem, Pristaldo Georgio de Chunad, Rolanda & Laurentius iustificati sunt.

§. XLIV. Vincentius, Vendegu, Voca de villa Roba, impetiere conuillanos suos, scilicet, Esaum, Torcum, Petrum, Botam dicentes, quod eorum falsa suggestionem, quidam potens nomine Vaianoda, in sex marcis eos damnificasset. Illi responderunt, quod prænominatus Voianoda, non eorum suggestionem quidquam eis subtraxisset, sed cum esset eorum centurio, & ipsi castrenses, castrensiū (r) pensione debitores, pro debito censu, tantum vel forte plus ab eis accepisset, illi autem econtra dixere, se non castrenses esse, sed castri Jobagiones. Tobias igitur Curialis Comes de Zounuk, eos & pro damno, & pro conditione discutiens misit Varadinum, per Pristaldum nomine Stephanum de villa Mire Acnaya. Voca, portato ferro, pro se & fratribus suis, mundatus, probauit se & fratres suos, & sex marcarum damna pertulisse, & se non castrenses, sed Jobagiones castri extitisse.

§. XLV. Absolon, & Gyuri filii Joachin, & Solomun gener eiusdem, impetierunt Numicolob Archidiaconum, & filium eius Ladislaum, & fratrem eiusdem Numbium, & filium eiusdem Tiburcium. Hos omnes de villa Vosuara; item Jacobum de villa Achya, Mikulam de villa Sadan, cum filio suo; Andream de villa Popi, Michaëlem de villa Chieu, Cornelium, de villa Mertus; Tenham de villa Maria, cum duobus seruientibus, Andream & Felten de villa Monor, Demetrium, & Narad, & Toul de villa Tye, & omnes villanos Uduornicorum (s) de Er, pro quibus portaturus erat ferrum Thepsa, hos inquam omnes impetierunt de occisione prænominati Joachin, quos Nicolaus Comes Palatinus discutiens, per Pristaldum Regis Temam de villa sui nominis, & per Pristaldum suum Moulam nomine, misit ad iudicium ferri candentis Varadinum, vbi omnes prænominati aduersarii taliter conuenerunt, quod Absoloni & Gyurkoni persoluerent septuaginta & vnam marcas, coram Capitulo Agriensi, scilicet, viginti quattuor in festo Mariæ Magdalene, & totidem & ibidem in festo Natiuitatis Sanctæ Mariæ. Item viginti tres in festo omnium Sanctorum, sed cum eis non crederent prænominati Numicolob, Nubu, Mikula, Tenka, & idem Sopou, de villa Achya, Abraham, de villa Kupanchi, & Nuodum Archidiaconus pro illis fide iusserunt. Postea iidem aduersarii conuenerunt satisfacere iudici, partem vero Pristaldi, Absolon & Gyurko, tenentur persolvere. Item sæpe iam memorati Numicolob & Nubu, deberent constituere Chenadini, homicidam Oponidum.

§. XLVI. Guthfredus Præpositus (t) Ordinis impetiit villanos de Berente de XV. bobus violenter ablati, & de percussione vnius hominis gladio, iudice Nicolao Palatino Comite, Pristaldo Zuma de villa Janus. qui venientes Varadinum, taliter conuenerunt, quod villani de Berente darent prædicto Præposito quatuor marcas, & Pristaldo dimidiam, Iudici vero Præpositus satisfaceret. Hæc autem persoluerent in festo Mariæ Magdalene, in villa cruciferorum, nomine Pop.

FFF 2

§. XLVII.

r.) Diuersa fuit CASTRENSIUM conditio. Vel enim ministeria in castro præstabant, sicuti milites, pistores, &c. de quibus ad §. 7. not. m. vel castrum eiusque fundum incolebant, sicuti ciues castri §. 76. vel feuda castri possidebant. du FRESNE voce Castrenses. Non, qui ministrabant, sed, qui vel fundum, vel feudum castri tenebant, censu obstringebantur annuo. Vide §. XI. not. y.

s.) VDWORNICI, a voce Hungarica Vdvar, Slavis Dvor, deriuantur. Aulici SAMBYCO. Ita apud S. STEPHANVM Lib. 2. cap. 55. Si quis illorum, qui vulgo Vdwornych vocantur, factum commiserit, lege liberorum diiudicetur. Hinc villæ, quas incolebant, villæ Vduarnicales dicuntur in Decretis LVDOVICI I. art. 6. Vide §. XVII. not. r.

t.) Præpositura Orodienfis S. Martini vocatur, apud PETRVM PAZMANI, Append. II. Decr. not. Strigon. p. 108.

u. BEN-

§. XLVII. *Seucha*, de villa *Tilos*, impetuit conuillanos suos, scilicet, *Pou-sam*, *Matthiam*, *Thomam*, *Michaelem*, *Gabrielem*, *Jonam* de *Abram*, *Matthaeum*, *Didou*, *Bartholomaeum*, *Vs* de villa *Luen*, de destructione & direptione rerum suarum, coram *Benedicto* (u) *Bano*, Iudice à Rege delegato, qui summa damni computata, & in quadraginta marcis constituta, misit vtramque partem *Varadinum* ad iudicium ferri candentis, per *Pristaldum* nomine *Gurk*, de villa *Cbaz*. Quo sex de aduersariis, scil. *Poufa*, *Matthias*, *Toma*, *Michaël*, *Gabriel*, & *Jonas* venientes, conuenerunt dare aduersario suo, scil. *Seuchae* quatuor marcas, *Fertone* (vv) minus, ac satisfacere iudici. Ius autem *Pristaldi* *Seucha* dare teneretur, alii autem quatuor, de aduersariis, non comparuerunt. Quos nominatus Iudex, vt *Pristaldus* dixit, condemnauit, & pro condemnatis scribi praecepit.

§. XLVIII. *Comprovinciales* (x) noui castri, & horum specialiter *Teotonici* de *Felnemet*, scilicet *Michael*, *Jakon*, & alii impetiere homines *Sapin* & *Ethemed*, de villa *Ruska*, scil. *Paulum*, *Zalduba*, *Sune*, *Stephanum*, *Buchsi*, *Tomam*, *Rasum*, *Banlum*, *Merk*, *Michaelem*, *Budam*, *Milos*, *Buldu*, *Donk*, *Obusk* & *Herye*, de furto. Iudicibus *Banko*, (y) & *Benedicto* Comitibus, *Pristaldo* *Vgrun* de villa *Sap*, *Varadini*, *Paul*, *Zalduba*, *Sune*, *Stephanus*, *Buchuk*, *Tomas*, *Rasum*, *Banlus*, & *Merk*, portato ferro iustificati sunt; *Michaël* vero *Buda*, & *Milus*, combusti sunt, *Buldu* autem *Obusk*, & *Herye*, dato termino non comparuere. Iudices vero habuere illos pro condemnatis.

§. XLIX. *Tomas*, de villa *Tuka*, impetuit *Martinum*, de villa *Abara* pro furto. Iudicibus, *Bank*, & *Benedicto* Comitibus, *Pristaldo* *Sula*, de villa *Cheb*. *Martinus* in septimana, *Respice Domine*, (z) non comparuit, & praedicti Iudices, vt *Pristaldus* dicit, habuere eum pro condemnato.

§. L. *Basilus*, Abbas de *Curru*, (a) & *Curialis Comes* eius *Lucas*, impetierunt *Joannem* filium *Salomonis* de genere *Gledguth*, pro destructione praedii Ecclesiae, siue damno, ad aestimationem viginti quinque marcarum. Iudice *Nicolao Palatino* Comite, *Pristaldo* *Chepan*, de villa *Ladan* in *Prouincia* (b) *Hengd*. Qui cum venisset *Varadinum*, praedictus *Joannes* conuenit dare sex marcas *Abati*, & satisfacere iudici. *Abbas* vero *Pristaldo* satisfacere conuenit.

§. LI.

u.) *Benedicti Bani*, nulla inter Croatiae & Dalmatiae Banos sit mentio apud *Rattkaium* & *Szentivanium*. Praefuit ille rebus Croatiae sub *Andrea II.* incertum tamen, quo anno, & quo tempore. Eum ego, inter *Petrum* *Benko*, & *Banffium* *Bazardum*, adeoque, inter annum 1217. & 1233. collocandum censuerim; nisi *Benko* idem sit, qui *Benedictus*, quod pronum fuerit suspicari.

w.) *Fertum*, vel *Fierito*, seu *Ferto*, quarta pars est marcae, vt *Gvntheri Hist. C. P.* cap. 8. ostendit du *Fresne Glossar.* voce *Ferto*. *Sambucus* in calce ad *Bonfin. fertonem* 84. denariis, qui vnum florenum Hungaricum consiciunt, ait constare. Est vox origine Germanica, a *Viertel*.

x.) *Comprovinciales* dicuntur, qui in eadem, seu *Archi-Episcopi*, seu *Dynastiae*, vel comitatus *prouincia*, degunt. *Prouincia* namque, vel *Diocesis*, vel *Comitatum* significat. du *Fresne Gloss.* voce *Prouincia*.

y.) *Bank* & *Benedictus* Comites, forsitan iidem sunt, qui & *Bani Croatia*. vid. §. 47. not. u.

z.) *Respice Domine*. Dominica est.

a.) *Abbatia* de *Cvrrv*, ubi sita fuerit, expositum est ad §. 4. litt. h.

b.) *Prouincia*, non solum *Diocesis* metropolitani significat: quemadmodum du *Fresne* voc. cit. adnotauit: verum, certum etiam regionis tractum, sicuti est h. l. *Prouincia Hengd*; vel comitatum etiam, veluti est *prouincia Zounuc. Naugrad. reliqua*.

c.) *lv*

§. LI. *Basilus* Abbas, & *curialis Comes* (c) eius *Lucas*, impetierunt *Indiam* de villa *Peles*, de occulta retentione possessionum sui fratris, scil. *Paxtub* de furto condemnati, scilicet, duodecim capitibus hominum, tribus equis quinquaginta ouibus, duodecim bobus, sex acerbis segetum. Iudice *Nicolao Palatino* Comite, *Pristaldo* *Chepan*, de villa *Ladan*, homo supradicti *Indiae*, *Varadini*, portato ferro combustus est.

§. LII. *Vitun*, de villa *Petur*, impetuit conuillanum suum, scil. *Crisium* pro furto, iudice *Paulo*, comite de *Ogocha*, *Pristaldo* *Marco*, de villa *Luuu*. *Crisius* portato ferro mundatus est.

§. LIII. *Petur* de villa *Viis*, impetuit conuillanum suum nomine *Cugt* pro sexaginta (d) ponderibus. Iudice *Stephano* Comite, *Pristaldo* *Dema* de eadem villa *Viis*, *Cugt* portato ferro combustus est.

§. LIV. *Joannes* de villa *Veytech*, impetuit quosdam de villa *Bagad*, *Syen-cud*, *Bodam*, *Cyomoy* & *Barlabam*. Item, de villa *Mebus*, *Matthaeum* & *Laurentium* de furto. Iudice *Fila* vicario *Palatini*, *Pristaldo* *Cheyka* de villa *Zibemur*. Praedicti fures *Varadini*, portato ferro sunt iustificati. Postea *Sceta*, de eadem villa *Bogad*, qui vt *Pristaldus* dixit, citatus fuit & ipse venire *Varadinum*, non venit.

§. LV. *Bot*, filius *Laurentii* de villa *Horuath*, impetuit quendam de villa *Ufa*, nomine *Sirund*, pro verberatione matris suae ad mortem, quod scilicet misisset verberantes & de damno suarum rerum iuxta aestimationem quinquaginta marcarum, iudice *Petur*, vicario *Nicolai* *Palatini* Comitis, *Pristaldo* *Andrea* de villa *Qecher*. Praedictus *Sirund* portato ferro *Varadini*, combustus est.

§. LVI. *Andreas*, de villa *Pa*, impetuit *Jobagiones* *Dionysii*, scilicet, vtrumque *Forcasium* & *Bogdanum*, de damno vnus marcae, iudice *Dionysio* filio *Simonis* Comitis, *Pristaldo* *Manogy* de villa *Cana*, *Hon Andreas*, portato ferro, iustificatus est.

§. LVII. *Ecyul*, de villa *Perl*, impetuit *Leopoldum* *Jobagionem* *Schomae* Comitis pro furto, iudice *Biloto* (e) regis de *Zounak*. *Pristaldus* *Nicolaus* de villa *Mochii*. *Leopoldus* portato ferro, iustificatus est.

§. LVIII. *Stephanus*, *Eubagio* *Georgii* de villa *Torcan*, impetuit *Timan* de villa *Chupud* pro furto. Iudice *Gestub*, *curiali* Comite de *Zothmar*, *Pristaldo* *Zomoy*, de villa *Euchetii*. *Timar* fur, portato ferro, combustus est.

§. LIX. *Cheques*, & frater eius *Jobagiones* *Petri* filii *Philippi* Comitis de villa *Mark*, impetierunt *Jobagiones* *Mikon*. sc. *Turbuzam*, *Jacobum*, & *Narad*, de latrocinio, iudice *Hunt*, Comite de *Borsua*, *Pristaldo* *Cyob*, de villa *Tum-pa*. Praenominati itaque latrones, directi *Varadinum*, portato ferro iustificati sunt. De quibus *Pristaldus* dixit, quod tredecim capita hominum fuissent cum vxoribus & filiis.

G g g

§. LX.

c.) *lv* *index* erat *fiscalis* *Abbas* de *Curu*, quod cognoscitur ex *Leg. Ripuar.* tit. 55. Si quis *iudicem* *fiscalem*, quem *Comitem* vocant, interfecerit.

d.) *Pondus* abusive dicitur pro vna libra, vel vnus as est. Ita *Paulus* *Warnefridi*, lib. 3. cap. 25. Cum sub monte quodam introisset, ubi multa auri pondera adspexisset. Et in vita *S. Deodati* *Abbatis* n. 5. Ac magnificencia amphoris muneris donauit viginti sex pondera auri argentique.

e.) *Bilots* regius idem est, qui *Bilochus* regalis in *Decret.* *Andree II.* art. 5. Iudices nobilium, hoc exprimebantur nomine, qui furum & latronum causas discutebant. Fures & latrones, *Bilochi* regales discutebant, ad pedes tamen ipsius Comitis. *Andr.* l. c.

f.) *For.*

§. LX. *Cyegl* Abbas de *Zeploc* (f) impetiit *Benam* de villa *Scerepin* nouo castro, de latrocinio, iudice *Nicolao* Palatino Comite, *Pristaldo* *Aegidio* de villa *Osa*; cumque *Bena* Varadini portare ferrum esse paratus, prænominatus Abbas subterfugit iudicium ferri candentis, dicens, quod falsa opinione prædictum *Benam* de latrocinio impetiisset.

§. LXI. *Tekma* & *Pousa* de villa *Chybur*, impetierunt *Andream* conuillanum suum de furto. Iudice *Tobia* curiali Comite de *Zounuk*, *Pristaldo* *Timur* de villa *Tibur*. Qui cum directi essent Varadinum, prænominati *Tekma* & *Pousa* subterfugerunt iudicium ferri candentis, dicentes, quod falsa opinione prædictum *Andream* de furto impetiissent. Pro bono tamen pacis, *Andreas* fur, promisit satisfacere iudici.

§. LXII. *Senk*, de villa *Obonik*, impetiit *Texcam*, *Erdeum*, *Bizam*, *Cesare* & *Salat* de alia vila *Obonik*, pro quattuor marcis, iudice *Benedicto* Comite, *Pristaldo* *Azaria* de villa *Tinod*. Prænominatus *Senk*, portato ferro iustificatus est.

§. LXIII. *Joannes*, *Nebol*, *Bensa*, de villa *Neugii*, impetierunt *Stephanum*, de villa *Scela* pro homicidio, & de damno octo marcarum. Iudice *Tibacio* Comite a Rege delegato, *Pristaldo* *Samus*. *Stephanus* portato ferro, mundatus est.

§. LXIV. *Milucy*, de villa *Guneg*, impetiit *Vanam*, de villa *Heten*, de damno suarum rerum ad æstimationem vnius marce & dimidiæ, iudice *Alexandro*, Comite de *Zobolchy*, *Pristaldo* *Quesa* de villa *Dubos*. *Vanna* portato ferro iustificatus est.

§. LXV. Abbas *Cegl* de *Zeploc* impetiit villanos *Meduözü*, scilicet *Zuuzo*, *Penteke*, *Brta*, *Forcasium*, *Matthbaum* & *Galum*, pro latrocinio. Iudice *Nicolao* Palatino Comite, *Pristaldo* *Aegidio* de villa *Osa*. Cum ventum esset Varadinum, prædictus Abbas renunciauit iudicio ferri candentis, dicens, quod falsa opinione homines supradictos de latrocinio impetiisset.

§. LXVI. *Cantus*, de villa *Cocot*, impetiit *Niculam* de villa *Janist*, pro suspicionem furti, eo quod cum prædictus *Cantus* apud ipsum *Niculam* pernoctaret, quinque porci, quos emerat, furtim sunt sublatis. *Nicula* ergo ad examen ferri candentis a *Mica* Comite *Bicoriensi*, per *Pristaldum* nomine *Bura*, Varadinum destinatus, portato ferro se purgavit.

§. LXVII. *Jordan*, de villa *Kese*, & *Keigues* de villa *Sbol*, impetierunt *Ugudut*, *Obudut*, *Seccam*, & *Scembegit* seruos *Thoma*, & *Andrea*, & *Dudork*, & *Benczium* libertinos (g) eorundem de furto. Iudicibus, *Elia* Comite de *Békes*, & *Biloto* *Zeuen*. *Pristaldo* de *Machya* de villa *Méb*, prænominatorum furum quatuor, scilicet, *Vgud*, *Bunczii*, *Obud* & *Secca*, portato ferro combusti sunt & suspensi. *Dodor*, veniens præ nimia infirmitate ferrum portare non potuit. *Scembegi* in eadem septimana scilicet, *Exurge Domine*, non comparuit.

§. LXVIII. *Petrus* curialis Comes de *Beruczyo*, impetiit uxorem *Ckuburd*, de beneficio (h) iudice *Lek*, Abbate de *Berucio* (i) *Pristaldo* *Marcello* de villa *Marcusii*. Prædicta mulier Varadini combusta est.

§. LXIX.

f.) Forfitan Abbas de *SZEPLAK* in Dicecesi *Agriensi*, vid. *PETR. PAZMANY* *Append. II. ad Decret. Synod. Strigon. p. 102.* *SZENTIVANY* *Dissert. Paralip. Catal. 34.* Adde §. 65.

g.) *LIBERTINI*, seu *Liberti*, seruis hoc loco opponuntur. Erant namque liberto, a seruitute manumissi; sed qui, sub obsequii conditione, in familia manebant, & ex familia *Patroni* fuerant, du *FRESNE* *Glossar. voc. Liberti*.

h.) *VENEFICIUM*, non solum pro artificio venenum conficiendi, verum, pro magia etiam accipitur. Ita *Appendix Codic. THEODOS. Const. 8.* Non aliquos in astra peccantes, non uenemarios, aut magos.

i.) *ABBATIA* de *Berucio* viguit an. 1217. *PETRVS PAZMANY* ad *Synod. Prouincial.* *Decret. Append. II. p. 107.* *SZENTIVANY* *Dissert. Paral. Cat. 34.*

§. LXIX. Domina *Macya*, vxor *Agba* comitis, impetiit *Petrum* & fratrem eius *Sbyrinchym*, Jobagiones *Miska* Comitis de villa *Gnated*, & Jobagiones *Transyluani* Episcopi *Vilelmi*, scilicet *Palanum*, & *Zulupkum*, de villa *Felcopusi*, de occisione seruientis sui, & pro rebus suis quadraginta marcas valentibus violenter ablati. Iudicibus *Sbekedz*, curiali Comite *Myska*, & *Herbort* curiali Comite iam dicti Episcopi, & *Simone* socero supradicti Comitis. *Pristaldus* *Shama* de villa *Cuzeplok*, & *Hynet*, de villa *Sbulusib*. Homo prædictæ dominæ portato ferro, mundatus est.

§. LXX. *Niclous* filius *Jokannis* de villa *Tumas*, impetiit Jobagiones *Martini*, scilicet, *Nemel*, *Miklous*, *Eguch*, *Bibies*, *Rubuzo* & *Tekam*, de villa *Srang*, pro latrocinio, & de damno rerum suarum, ad æstimationem duodecim marcarum. Iudice *Culqed* curiali Comite de *Bichor*, *Pristaldo* *Paul* de villa *Heydeb*. Prædicti latrones portato ferro, mundati sunt.

§. LXXI. *Paulus* & *Tena* de villa *Caybar*, & *Mogodiam* de villa eadem *Tled*, pro rebus suis, duas marcas valentibus violenter ablati. Iudice *Tobia* curiali Comite de *Zounuk*. *Pristaldo* *Bota* de villa *Mochii*. Supradictus *Paulus*, pro se & pro fratre suo, portato ferro combustus est.

§. LXXII. *Cbeka* & *Leseu* de villa *Solumus*, impetierunt *Forcasium* de villa *Gyrok*, pro furto. Iudicibus *Culqed* curiali Comite, & *Forcasio* *Biloto*, *Pristaldo* *Matthia* de villa *Culchii*. Fur *Forcasius*, portato ferro iustificatus est.

§. LXXIII. *Joannes* de villa *Mochy*, impetiit conuillanum suum, scilicet, *Otoqur* de furto. Iudice *Tobia* curiali Comite de *Zounuk*, *Pristaldo* *Macobio* de villa *Elep*. *Otoqur*. portato ferro iustificatus est.

§. LXXIV. *Gabriel*, de villa *Foltb*, litigauit cum villanis *Barya*, scilicet: *Pet*, *Terpe*, *Joanne*, *Sycia*, pro occisione sui filii, coram iudice *Nicolao* Palatino Comite, quos discutiens per *Pristaldum* suum, nomine *Tmarad*, de villa *Seureg*, misit Varadinum ad examen iudicialis ferri. Qui in loco taliter conuenerunt, ut eorum tres, scilicet: *Pet*, *Terpe*, *Joannes*, darent *Gabrieli*, decem & septem marcas in die S. Joannis Baptistæ in loco Varadiensis: qui, si non perfoluerent in eodem die, duplo persolvere tenerentur, & idem satisfacere iudici. *Gabriel* vero *Pristaldo* satisfaceret. *Sycia* tamen, cum filio suo *Paulo*, in loco *Porozlou*, iuramento suo se purgaret, terram autem, quam præfati villani a *Bugard* in commune emtam habebant, cuius occasione homicidium perpetratum est, ex æquo diuiderent, ita, quod æquali partitione, vterque sibi partem contiguam acciperet. Participes autem eiusdem homicidii, qui castrenses sunt, prædicti quatuor homines, expellere de cohabitatione sua tenerentur.

§. LXXV. *Ambrosius*, curialis Comes (l) Ecclesiæ *Váciensis*, impetiit *Sunadum* de villa *Sunad*, pro duodecim bobus & quadraginta ouibus violenter ablati a *Benedicto* seruo (m) eiusdem Ecclesiæ. Iudice *Gyula* curiali Comite, *Pristaldo* *Penthek* de villa *Ratolt*, qui venientes Varadinum ad iudicium ferri, taliter conuenerunt, ut prædictus *Sunad*, daret vnam marcam *Ambrosio*, & idem iudici satisfaceret. *Pristaldo* verò *Ambrosius* satisfacere conuenit.

G g g 2

§. LXXVII.

k.) *CURIALIS* Comes *Myske*, iudex fuit comitatus. *Herbort* autem curialis Comes Episcopi, iudex erat fiscalis Episcopi *Transylvaniæ*.

l.) Iudex est fiscalis Episcopi *Váciensis* vid. ad §. 51.

m.) *SERVVS* Ecclesiæ idem est, qui homo proprius, seu rusticus.

n.) *Fiscus*

§. LXXVI. Pisco, de villa Scecen, impetiit conuillanos suos, scilicet: Loder, Boroch, Odus, Joannem, Furces, Alben, Vruz, pro quinque marcis, dimidia minus. Iudice Ambrosio curiali (n) Comite, Ladislai Magistri. Pristaldo, Damiano de villa Orscy, qui missi ad iudicium ferri Varadinum, taliter conuenerunt, ut impetiti iam dicti, darent tres fertones supradicto Pisco, & satisfacerent iudici, Pristaldo etiam communiter satisfacerent.

§. LXXVII. Michal de villa Sunad, impetiit homines (o) Ecclesie Vacensis, scilicet: Fiachiam, Bolofoit de villa Piskukii pro furto. Iudice Gyula (p) curiali Comite Regie Aulæ. Pristaldo Penteke de villa Ratolt. Qui fures Varadini cum leuato ferro ad solutionem cogerentur, supradictus Michal renunciavit iudicio ferri, dicens, se prædictos fures falso impetiisse pro furto. Pro bono tamen pacis, Ambrosius curialis Comes Ecclesie Vaczientis, iudici & Pristaldo satisfaceret.

§. LXXVIII. Petb de villa Bagya, impetiit Poufam, de villa Sceguen pro furto, iudicibus Paulo curiali Comite, & Pet & Bulsu Bilotis (q) de Heues. Pristaldo Scenka de villa Chazii. Prædictus fur Varadini portato ferro combustus est. Cui rei exitu ita consumato, Pristaldus idem dixit, quod fratres furis combusti, qui fratris eorum partem tenuerant, a venditione tam ipsi, quam omnis eorum possessio, per sententiam iudicis in ipso casu fratris sui jam accepisset.

§. LXXIX. Ciuiles (r) castri Borsod, scilicet: Mauritiu, Petur, Chyul, de villa Oym, & Martinus Hodnog, Sanctus Centurio, Petrus vrbis (s) Præfectus, & omnes alii impetiere Cykirk, & fratres suos, scilicet: Nemelt, Petrum, Paulum, & Alexium, quod essent eorum (t) contribules, sed illi negauerunt, sed dixerunt se esse de genere (u) Equestri, scilicet: militum (vv) Regis, & dixerunt quosdam de genere suo, scilicet: Petb & Siciam de villa Baga. Quibus idem constanter asserentibus, Gyula Comes, frater Ratolt, vicarius iudex Regis, iudicauit quod homo duorum adductorum, ferrum portaret Varadini, dato, inter eos Pristaldo Christophoro de villa Damian. Cum Varadinum venissent, prædicti ciuiles & Jobagiones castri. Refugerunt iudicium ferri candentis, recognoscentes se reddiderunt culpabiles & coram Varadiensi Capitulo terram eis ad duo aratra in villa Oym reddere conuenerunt, cum metis vndique circumpositis.

§. LXXX.

- n.) Fiscus itidem erat, seu iudex aulicus, in bonis Ladislai Magistri.
- o.) Hoc nomine, vasalli & clientes adpellabantur, qui ratione beneficiorum, dominis, fidem & seruitium, seu militiæ vel placitorum, aut quoduis aliud, debebant.
- p.) Fiscus regius, qui & causarum regiarum director, hoc exprimitur nomine. ANDR. II. art. 9.
- q.) Biloti de Heues, iudices erant nobilium comitatus Heuesensis.
- r.) CIVILIVM nomine, incolæ castri Borsodiensis intelliguntur. Id namque, ciuitas & ciuitatenses, apud Dom. du Fresne significant.
- s.) VRBIS præfectus dicitur, qui erat vrbi præpositus, sicuti sunt hodie Magistri Ciuitatum.
- t.) CONTRIBVLES, contribuni, quasi ex eadem tribu, id est consanguinei, cognati, hoc loco intelliguntur, distincti a consociis.
- u.) NOBILES Hungariæ, equestri genere sunt pugnati. Omnes namque, belli tempore, equo merent stipendia. Qua de causa, milites illi vocantur. S. STEPH. Decret. Lib. I. cap. 4. vid. §. 10. X.
- vv.) MILITES intelliguntur, qui ad regium pertinebant banderium. Elucet id, ex charta ANDRÆ II. an. 1291. in qua, Theber, Elias, & Hartus, filii Joka, inter regios referuntur milites.

x. VICA.

§. LXXX. Egidius Abbas & curialis comes eius, scilicet: Nicolaus de Pátutub, impetierunt Dezmer, Vioteslig, de villa Vogoluprian, quod essent (y) Selliferi agazones Ecclesie de Pátutub, qui responderunt se esse Jobagiones bellatores prædictæ Ecclesie. Iudicibus Banco Comite, & supradicto Egidio Abbate, Pristaldo Pernen de villa Necar. Dezmer, pro se & pro aliis, Varadini portato ferro, iustificatus est. Item, idem Abbas Egidius, & curialis Comes eius, sub eodem iudice & Pristaldo, impetierunt Zub, de villa Tur, quod esset Sellifer Agazo Ecclesie Pátutub. Qui Zub, cum vellet se probare esse Jobagionem bellatorem (z) eiusdem Ecclesie, portato ferro combustus est.

§. LXXXI. Eurus, Jobagio Egidii Comitis de villa Moioda, impetiit Paulum & fratrem eius Bechleem de occisione fratris sui. Iudice eodem Egidio Comite. Pristaldo Buke de villa Moioda. Paulus prædictus, portato ferro iustificatus est, Bechleem vero combustus est.

§. LXXXII. Scegen, de villa Geken, impetiit Andream, de villa maioris Geken, quod filiam suam nepoti suo Michaëli violenter (a) rapuisset, & hæc idem, filia illius astruxit. Andreas autem respondit, quod non violenter, sed legitime filiam illius nepoti suo in uxorem adduxisset, & similiter hoc perhibuit testimonium ei, Lucas sacerdos, de villa maioris Geken. Ambrosius itaque, curialis Comes, Magister (b) Ladislai, præsentem Archidiacono Paulo, discutens, misit utramque partem per Pristaldum nomine Nicolaum, de villa Remel, Varadinum, ubi prænominatus Scegen, portato ferro pro filia sua, combustus est.

§. LXXXIII. Ministeriales (c) Regis, quorum officium est (d) Baſſinia porta-

x.) VICARIVS, iudex regis dictus est, qui vice regis, iudicis partes exsequitur, vel inter milites regios, vel in villis regiis.

y.) SELLÆ equinæ gestatio, poena fuit, apud Francos & Sueuos, quæ viris potissimum nobilibus dictabatur, non vero plebeis, & obnoxia conditionis hominibus. OTTO FRISING. de gest. Frid. lib. 2. cap. 28. Hoc loco tamen, Selliferi agazones intelliguntur, qui sella, seu ephippio instructos equos, hoc est, parhippos, ducebant, proficiscentes in bellum cum domino.

z.) Jobagiones, bellatores Ecclesie dicuntur, qui, libera, infundo Ecclesie, possidebant prædia, solo militiæ nomine, Ecclesie obstricti. Quales sunt hodie, nobiles Pradialista, in ditione Archiepiscopi Strigoniensis, & passim. Ex iis, Episcoporum, atque Abbatum banderia, potissimum constabant.

a.) Raptus VHOTIONI, & JOANNI de JANVA, nuptias occultas & clandestinas, concubitus item illicitum, denotat. Hinc Concil. TROSLIANVM an. 909. c. 8. Dicerimus, ut nullus occultas nuptias, vel raptum faciat. vid. §. 29. f.

b.) Præter magistros, quos, inter regni Barones relatos esse, dictum est §. II. a. fuerant quoque, in regis atque ducis curia, magistri epistolarum, qui & Cancellarii, Secretarii; Magistri rationales, qui rationibus, seu principis ærario præerant. Ab his distincti fuere, magistri in Optimatum domibus, qui, vel seruorum curam gerebant, sicuti aulæ præfecti, vel scribæ, seu secretarii erant, qualis h. l. magister Ladislai dicitur.

c.) MINISTERIALES regis adpellati sunt: quod regum ministeria, seu officia, ab iis iniuncta, exsequebantur, quales sunt: tabellarii, cet. Erant illi, non ex seruicis, neque ex nobilibus, verum ex libertinis, quibus, ad eiusmodi exercenda obsequia, prædia a dominis concedebantur, quæ ministeria adpellabant. conf. du FRESNE voc. ministerialis.

d.) Rectius, Baſſinia, vel Buttinia, id est vasa vinaria, vel vnguentaria. Buttis enim, Bérrov, vel Buttion, aut Button Bérrov, vas vinarium, aut vnguentarium, id est, cupam, lagenam, in Gloss. Græc. denotat. Hinc demum butta, buta, butica, butina, vocabula, & Gallorum bouteille, id est lagena, & Hung. Putton, sunt enata. du FRESNE Glossar voce Buttis sequ.

Decad. I. Monumentum V.

c.) Qui

portare, conquesti sunt, super (e) Comitem eorum scilicet: *Vz*, quod institutum debitum eorum excedens, indebitam super eos fecisset exactionem, scilicet, ad estimationem centum marcarum, quos Magister (f) *Dionysius*, præcepto Regis discutiens, misit ad examen ferri candentis, per *Pristaldum* nomine *Beke*, de Prouincia *Puchia*, *Varadinum*, vbi vnus pro omnibus, (g) *Buchiniferis*, portato ferro, combustus est.

§. LXXXIV. *Philippus Predan*, & mater eorum de villa *Rabay*, impetierunt *Eculium*, Jobagionem *Drug*, pro tribus equis, valentibus duas marcas, arbitris, *Salomone*, *Elia* & *Tumpa*, *Pristaldo Sicula*, seruiente *Helia* de *Rabay*. *Eculius* pro violentia, *Varadini* portato ferro, combustus est.

§. LXXXV. *Adamus* de villa *Nata*, impetiit *Begeum*, & fratrem eius *Scemedum*, Joubagiones *Benedicti* de villa *Modin*, de occisione sui generi per latrocinium. Iudice *Gyula*, curiali (h) Comite Regis, *Pristaldo Giróltb* de villa *Libik*. *Bedeg* latro, portato ferro combustus est.

§. LXXXVI. *Fejér* de villa *Boroulou*, impetiit *Aruam*, & fratrem ejus, *Lucam* de villa *Senguer*, pro rebus suis sex marcas valentibus, quas frater eorum nomine *Neuer*, pro quo fide iusserant, furtim surripens a supradicto *Fejér*, fugerat. Iudice *Demenio* Comite de *Zothmar*. *Pristaldo Fermenio*, de villa *Hódosio*. Homo iam dicti *Fejér*, *Varadini* portato ferro, iustificatus est.

§. LXXXVII. *Arnoldus*, procurator (i) hospitaliariorum (k) de *Serrab*, & *Salomon* frater, impetierunt quosdam Joubagiones castri *Zemlum* scilicet: *Petrum*, *Michaëlem*, *Dugus*, *Chepanum*, *Vetbam*, *Tumpam*, *Mocodinum*, *Mozu*, & *Hyscen*, & item castrenses, scilicet: *Villam*, *Cbyan*, *Bezegu*, *Poznan*, *Retzel*, *Homar*, *Zurnob*, *Torsa*, & *Horkyan*, de destructione prædii hospitalaris, secundum

e.) Qui ministerialibus regis præerat, & qui, subortas inter eos lites componebat, Comes dicebatur.

f.) *Dionysius*, Magister fuit officiorum, in aula regia, qui subortam, inter *Buchiniferos*, & Comitem *Vz*, litem, iussu regis, diiudicauit quidem, non tamen *Buchiniferis* præfuit.

g.) Rectius *Buttiniferi*. Quibus potus regii cura demandata erat, *Buticularii* vel *Buttelarii*, id est, pincernæ regis ita cognominabantur. HINC MARVS de ordine Palatii cap. 23. Qui autem *butinia*, seu lagenas ad regium portabant triclinium, seu domi, seu foris, *buttiniferi*, quam *buchiniferi*, rectius dicebantur. Elucet id, ex ALCVINI Poem. 221.

Et Nemias, græco infundit sua pocula Bacho.

Qui secum, tunnam semper portare susecit.

h.) Curialis Comes regis, in curia regia, causas ministrorum maiorum regis cognoscebat. COLOM, lib. I. cap. 12. ANDR. II. Art. 9. qui, & Iudex curiæ dicitur. TRIP. P. I. nr. 30.

i.) PROCURATOR hospitaliariorum, est vicarius & locumtenens, qui Prior hospitaliariorum vice, res gessit in conuentu de *Serrab*, in diocesi Agriensi.

k.) CRUCIFERI, S. Joannis Hierosolymitani, qui & Hospitalarii, postea *Rhodii*, & nunc *Melitenfes* equites nuncupantur, duos, sub corona Hungariæ, Prioratus habebant, *Dubica*, in Croatia, & *Aurana* in Dalmatia. Conuentus vero permultos, quos illi Perceptoratus nominabant. vid. PETR. PÁZMANY Append. II. Decret. Synod. Strigon. p. 113. SZENTIVÁNY Dissert. Paral. Catal. 44. Res eorum gestas HENRICVS PANTALEON, integro volumine expromisit, cui titulus: Militaris ordinis, Johannis Pantaleonis, Rhodiorum, aut Melitenfium equitum, rerum memorabilium, terra marique, a sexcentis fere annis, pro Republ. Christiana, in Asia, Africa, & Europa, contra Barbaros, Saracenos, Arabes & Turcas, ad præsentem vsque 1581. annum, fortiter gestarum. Historia noua, Lib. XII. comprehensa &c: Basil. MDLXXXI. fol. Non sunt ergo cum TEMPLARISTIS, qui & tardius nati, & deleti dudum sunt, confundendi: quippe qui, vix aliquando in Hungaria sedes habuerunt.

l.) GYULA

eundum estimationem triginta marcarum duabus minus. Quos *Gyula* (l) Comes de *Keue*, iudex curiæ, discutiens, misit *Varadinum* ad candentis ferri iudicium, per *Pristaldum* nomine *Tpolitum*, vbi prænominati Jobagiones castri, & castrenses de præfatis villis, pepigerunt dare prædictis hospitalariis vndecim marcas, in festo sancti Regis *Ladislai*, coram Capitulo Agriensi, & idem satisfacere iudici, partem autem *Pristaldi* hospitalares conuenerunt persolvere.

§. LXXXVIII. *Nicolaus*, curialis (m) Comes Ecclesiæ (n) de villa *Pástib*, cum (o) *Agazonibus* eiusdem Ecclesiæ, scilicet: *Ambrosio*, *Mouchi*, & aliis de villa *Cristi*, impetierunt quosdam de Joubagionibus eiusdem Ecclesiæ, scilicet: *Imerum*, cum genere suo, de villa *Vylok*, & *Elust*, cum genere suo de villa *Ourtian*, qui dicentes, quod essent *Agazones* præfate Ecclesiæ. Ipsi autem dixerunt se bellatores Joubagiones, iudicibus *Banco*, Comite, & *Egidio* Abbate eiusdem Ecclesiæ, *Pristaldo Peruen*, de villa *Olnémet*, qui portato ferro iustificati sunt.

§. LXXXIX. *Martinus*, sacerdos & Canonicus *Varadiensis*, impetiit Joubagiones *Vgud*, scilicet: *Senkam* & *Vodad*, iudice *Mica* Comite, *Pristaldo Petrus*. *Senka* fur, portato ferro iustificatus est. *Vodad* autem combustus est.

§. XC. *Gregorius*, filius *Salad*, impetiit *Telekam* seruum *Cosma* Comitis, de occisione sui seruientis, arbitris *Jacob*, *Marcens*, *Herne*, & Abbate *Stephano* de *Pethur* (p) in Prouincia *Sbung*, *Pristaldo Feud*, de villa *Noem*. Cum *Fileka*, propter infirmitatem in locum venire non posset, *Simon* frater ejus pro illo, portato ferro, mundatus est.

§. XCI. *Teleguen* de villa *Tegyeged*, & *Laurentius* sacerdos de *Vylok*, impetierunt *Matthiam* Joubagionem *Joannis* de villa *Pauli* de *Nyr*, pro furto, iudice *Culged* curiali Comite *Bichoriensi*. *Pristaldo Andrea* de *Bichor*. *Matthias* portato ferro, iustificatus est.

§. XCII. *Penquez*, & *Laurentius* de villa *Sobz*, impetierunt quatuor homines *Athila*, scilicet: *Georgium*, *Visam*, *Vysint* & *Milum*, & postea vnum hominem *Ber*, scilicet *Petrum* de prædio *Athila*, de furto, iudice *Nicola* Palatino Comite. *Pristaldo Martino* de villa *Vera*. Prædicti fures cum in die Dominico portato ferro solui deberent, vnus eorum nomine *Georgius* combustus est, manus vero trium, scilicet, *Visam*, *Vysint*, & *Mil*, fracto (q) sigillo Capituli, falso sigillo fuerant sigillatæ. Qui pro iniustis habiti sunt. *Petrus* vero fur, propter infirmitatem ferrum leuare non potuit.

H h h 2

§. XCIII.

l.) GYULA, vel *Jula* Comes de *Keue*, recensetur inter iudices curiæ, apud *LONGELINVM* in Catalogo Judicum curiæ, ad an. 1221. vid. de Réva f. 163.

m.) CURIALIS Comes Ecclesiæ, idem est, qui bonorum Ecclesiæ procurator seu præfectus. Is vero non solum bona Ecclesiæ curat, sed etiam iudex est inter subditos Ecclesiæ. Vide supra §. 80.

n.) ECCLESIA de *Pástib* nomine, Abbatia Cisterciensium, olim in eo oppido *Heuesiensis*, intelligenda est. De ea *PÁZMANY*, Append. II. p. 106. Abbatia de *Pástro*, B. M. Virginis, in Diocesi Agriensi, fundata Anno 1190. Seder oppidum, ad *Zadgyam* amnem, sub montibus *Mátra*, in Neogradensium confinio, ostentatque adhuc Abbatia, vasta quædam rudera. Quæ vidimus.

o.) AGAZONES Ecclesiæ, bellatoribus Joubagionibus opponuntur. Illi namque, equos Episcoporum, vel Abbatum, quoties in castra proficiscebantur, agebant; hi, inter banderia Ecclesiæ militabant.

p.) PÉTVR, Abbatia in Prouincia *Simeg*, (ita *Sung* corruptum legendum) viguit A. 1218. *PÁZMANY* loco cit. p. 107.

q.) SIGILLVM communitatis frangitur, vel per vetustatem, vel propter poenam, in communitatem dictatam. Quod, vbi fractum, vel perditum fuerit: non nisi

XCIII. Quidam nomine *Petrus*, coadiuantibus suis, scilicet: *Paulo* & *Henrico*, dixit se esse cognatum *Marci* de villa *Marcu*, in Prouincia (r) *Barona*, coram *Nicolao* Comite Palatino. Qui prædictus *Marcus* negabat esse suum cognatum. Quos jam dictus Comes discutiens per *Pristaldum* suum, nomine *Petrum*, misit ad candens ferrum *Varadinum*, ubi supradictus *Petrus* portato ferro, combustus est.

§. XCIV. *Fabianus* de villa *Cumbuk*, & frater eiusdem nomine *Gala* de *Bestoron*, impetierunt quinque homines de villa *Oron*, scilicet: *Scentukam*; *Simonem*, *Sebreum*, *Marcum*, & *Bot*, pro damno decem marcarum violenter facto, iudice *Maurouice*, Comite *Nicolai* Palatini Comitibus, *Pristaldo* *Paulo* de villa *Johannis*, qui *Varadini* taliter conuenerunt, ut prædicti quinque homines, darent supradictis duobus, duas marcas, & fertonem, & iidem satisfacerent iudici & *Pristaldo*.

§. XCV. *Metsa*, de villa *Fede*, impetiit hospitem cuiusdam *Zounuk*, de villa *Voda*, nomine *Joannem*, de furto, iudice *Mauriano*, curiali Comite de *Zounuk*, & *Biloto* *Bulso*. *Pristaldo* *Atanasio*, de villa *Dumbul*. Præfatus *Joannes* *Varadini*, portato ferro, combustus est.

§. XCVI. Minister (s) Regis de villa *Timan*, & de villa *Tót*, & tota Prouincia de *Quemei*, vociferati sunt coram *Nicolao* Palatino Comite, contra fures, ex quibus tres homines *Shak*, scilicet: *Voda*, *Queren*, & *Andreas* de villa *Scerep*, fuerunt *Varadini* cum *Pristaldo* eorum, nomine *Toma*. Quorum *Voda* combustus est. *Queren* mundatus est. *Andreas* vero infirmitate præpeditus ferrum portare illa vice non potuit, sed recepta sanitate, ab eodem iudice per eundem *Pristaldum*, ad portandum candens ferrum destinatus, *Varadinum* non venit, & aduersarii eius, dato suffragio, recesserunt.

§. XCVII. Villani *Kenesy*, scilicet: *Kereu*, *Vruz*, *Micus*, & omnes alii de Prouincia *Doboka*, litigauerunt coram *Turdemetz*, curiali Comite de *Canar*, cum villanis *Peleka*, scilicet: *Turuzo*, *Jolequen*, *Gyok* & aliis, pro terra ad duo aratra, & ducentis (t) capetiis frugum, dicentes, quod illam terram violenter occupantes coluissent; villani vero de *Pelenka* responderunt: Quod terra castri, & propria terra eorum esset. Quos prædictus iudex *Turdemetz* discutiens per *Pristaldum* *Ochy* de villa *Scenta*, misit ad examen ferri *Varadinum*, ubi homo villanorum *Kenesi*, nomine *Petrus*, combustus est.

§. XCVIII.

nisi publico regis regnique indultu, reparatur; sicuti ætate nostra Comitatu *Thurrotziensi*, illud lege publica est redditum auctumque. CONST. 1715. art. 46. & Operis nostri Tomo II. p. 313. sq. Heic, signum, inuolucro manus impressum, violasse dicuntur fures.

r.) Prouinciæ *BARONA* nomine, comitatus *Barangensis* est intelligendus, Hungariæ *Transdanub.* in orientem, intra *Danubium*, & *Dránum*, extremus.

s.) MINISTRI regis duplicis erant ordinis: maiores & minores, utrique ad regis, vel ducis aulam pertinebant. COLOM. lib. I. cap. 9. 11. Illorum causæ, in synodo, vel coram comite & iudice, horum, coram iudice, cognoscebantur. cap. 11.

t.) CAPETIÆ, Hungaris dicuntur, partim quindenæ nummi aurei; partim acervuli manipulorum frumentariorum. Quatuordecim namque capetiæ, adæquantur unum aureum unum, seu centum denarios. MATTHIAS, CONST. an. 1481. art. V. sin per 200. obulos diuidantur. 15. in diuisum resultabunt, quæ vnæ, aurei nummi quindenæ conficiunt. Hinc seruus vagus, non nisi capetio vno vendi præcipitur, in decretis COLOMANI lib. I. cap. 44. Alioquin, capetiæ sunt etiam frugum acervi, quod elucet ex INNOCENT. III. PP. lib. 5. epist. 7. ad Coloniensem Episcopum. Inhibens sacerdotibus, ne recipiant capetias aliquas, vel cubulos vini, a regis vel regina conditionalibus, qui vulgo regales serui vocantur.

u.) Si

§. XCVIII. *Guttedus* Præpositus, impetiit *Simonem* & *Briccium* pro damno quindecim marcarum violenter facto. Iudice *Tobia* curiali Comite de *Zounuk*. *Pristaldo* *Matthia* de villa *Dobur*, qui ad ferrum *Varadinum* directi taliter conuenerunt, ut *Simon* & *Briccius* darent Præposito *Guttedo*, tres marcas, in die natiuitatis Sanctæ Mariæ in loco *Zanpto*, & idem satisfaceret iudici. Præpositus uero *Guttedus* *Pristaldo* satisfacere conuenit.

§. XCIX. *Seyrni*, & *Gira* de villa *Bice*, impetierunt villanos de tota villa *Borzy*, coram *Forcasio* Comite de *Potok*, dicentes, quod cum iuissent ad (u) testificandum pro eis in causa eorum, duarum marcarum fecissent expensam, qui cum hoc negarent, a dicto iudice, per *Pristaldum* *Vrbantum* de *Potok*, (*Varadinum* destinati sunt) hi venientes ad ferrum *Varadinum*, ubi *Seyrin* pro se & socio suo *Gira*, portato ferro, iustificatus est.

§. C. *Vduornici* (vv) Regis de villa *Fonchol*, impetierunt quosdam de (x) prædio *Guerus* filii *Nanæ* Comitibus, quorum nomina sunt hæc: *Nubu*, *Vidu*, *Andream*, *Fatam*, *Mogdus*, dicentes, quod eorum essent conferui, illi autem dixerunt, se esse liberos, & hoc idem dominus eorum contestatus est. *Nicolaus* itaque Comes Palatinus, dato *Pristaldo* nomine *Cyama*, misit utramque partem *Varadinum*, ubi prædicti *Vduornici* seipsos recognoscentes coram curiali Comite (y) ipsorum nomine *Mekeyn*, & *Pristaldo* iam dicto, memoratum *Nunbu* subterfugerunt, dicentes, quod non esset de conferuitute eorum, sed falsâ opinione ipsum impetiissent. *Vidu* autem portato ferro iustificatus est; reliqui vero tres, scilicet: *Andreas*, *Fata*, & *Mogd*, combusti sunt.

§. CI. Comprouinciales (z) de *Békes*, versus *Sceguholm*, vociferati sunt contra fures, coram iudicibus a rege delegatis, videlicet: *Mika* *Bihorienfi* Comite, & *Hylia* Comite, de *Békes*, qui missis *Pristaldis* eorum, scilicet: *Petro* de villa *Bokc*, & *Heðore* de villa *Hegy*, & citatis furibus, facto iudicio, *Varadinum* eos ad iudicium ferri candentis destinarunt. Vbi *Bata* de *Kaba*, *Chibury*,

Iii

u.) Si quis in testimonium adductus, alicuius rei veritatem, sua nititur adtestatione probare, huius testimonium sic recipi iubemus: si præsertim sit confessus peccata sua sacerdotibus. Si denique contrarium habeatur, & cautela sit veri testimonii per sacerdotem in confessione, & mendacis culpæ redemptio fiat, cum possessione. COLOM. lib. I. cap. 26. & cap. Nullus audeat perhibere testimonium, nisi confessus peccata fuerit. Cuiuscunque vero testimonium falsum inuenietur, eius testimonium amplius non recipiatur. Istiusmodi ergo operam nauarunt *Seyrin* & *Gira*, *Borsienfis*. Quod sane, fieri nequiuisset, sine impensa in professionem, quam eis tamen inique negarunt *Borsienfes*.

vv.) *Vduornici* regis, nobiles sunt prædiales vnius sessionis, in villis regiis beneficii nomine regi obstricti. Qua de causa, dicuntur ii etiam serui, distincti a liberis conf. §. 101.

x.) Prædium idem est, quod allodium, possessio. Hinc *GUILHELMVS BRITO* apud du *FRESNE* Prædium dicitur possessio, villa, ager, seu perpetuum allodium, & dicitur allodium hereditas, quam vendere & donare possum. Addit *BREVILOGVS*. Et proprie vocatur fundus, siue curia rusticalis, ad quem, agri vel mansus pertinent. Erat igitur prædium, non modo ab omni præstatione liberum, sed & a quolibet seruitio reali & personali, immune: licet illius possessor, dominum agnosceret, a quo illud tenebat, quasi feudum honoratum. Hinc filii *Nanæ* comitis de prædio *Guerus*, dicuntur fuisse liberi: tametsi agnouerint dominum h. l.

y.) *CYRIALIS* Comes *Vduornicorum* regis, iudex erat, qui subortas inter eos lites, dirimebat.

z.) *COMPROVINCIALES* de *Békes*, dicuntur, qui de eadem prouincia, seu comitatu *Bekefiensi* fuerunt.

Decad. I. Monumentum V.

a.) ARA-

Chibury, & *Banus*, ac *Georgius* de villa *Zaar*, *Hiliachin* quoque de villa *Turda*, item *Tud* & *Mortun* de villa *Uduori*, omnes inquam isti portato ferro, iustificati sunt. *Bagbia* vero, de villa *Curbei* Joubagio germani, combustus est, & de Ecclesia non exiuit ad solutionem.

§. CII. Castrenses *Zathmar*, de villa *Voda*, impetierunt uxorem & filios *Andrea* Comitis filii *Jose*, scilicet: *Simonem* & *Michaelem*, dicentes, quod *Andreas* Comes occupasset terram de portione ipsorum, ad septem (a) aratra & adiunxisset terræ suæ, quam Rex *Andreas* dedit illi, ad quindecim aratra. Præfata autem Domina & filii eius responderunt, quod illa portio iure emptio- nis attineret ad eos, quia parentes *Andrea* Comitis dudum emissent a *Cosma*, filio *Gyuna*. *Detbmar* itaque curialis Comes *Simonis*, quendam *Voionuden* nomine, Comitis de *Zathmar*, ex præcepto Domini sui Iudicis a rege delegati, per *Pristaldum* nomine *Perrum* de villa *Peto* discussos misit *Varadinum* ad candentis ferri iudicium, ubi prænominati Castrenses, scilicet: *Chepanus*, *Thomas*, & *Kusa*, præfate *Petro* ioubagione eius de castro; qui se ab omnibus ioubagionibus suis, scilicet: *Andrea*, *Chod*, *Nogione*, *Subret*, *Paulo*, & omni- bus aliis missum esse perhibuit, subterfugerunt iudicium ferri candentis, di- centes, quod falsa opinione prædictam *Dominam*, & filios eius, de iam dicta terra, impetiissent.

§. CIII. *VDVORNICI* (b) Regales de villa *Erubud*, impetierunt quosdam de prædio *Olodari* filii *Achillis* Comitis, scilicet *Potham* & *Chumur*, dicentes, quod eorum essent *conduornici*. Illi autem dixerunt se esse liberos, & hæc idem affruxit dominus eorum. Quos *Nicolaus* Comes Palatinus, discutiens per *Pristaldum* nomine *Chamam*, misit ad iudicium ferri candentis *Varadinum*. Vbi homo *Uduornicorum* portato ferro, pro *Uduornicis*, iustificatus est, *Potham* & *Chumur* de *Tobut*, remanserunt.

§. CIV. *Poufa*, de villa *Boroch* impetiit Joubagionem *Apa*, de villa *Sedan*, nomine *Scentum*, dicens, quod pedisequam (c) eius esset furatus, Iudice *Mouricio*, *Nicolai* Comitis Palatini Vicario. *Pristaldo Pera*, de villa *Achad*. Præfatus *Sentus* *Varadini* portato ferro combustus est.

§. CV. Comprouinciales de *Bichor*, vociferati sunt contra fures, coram *Mica* Comite *Bichoriensi* iudice a Rege *Andrea* delegato, qui misit *Pristaldo* suo nomine *Zacheo* de villa *Nadudor*, & citatis furibus facto iudicio, misit eos *Varadinum*, ubi *Tunou* de villa *Kolond*, portato ferro, iustificatus est. *Ol- drub* de villa *Harsan*, combustus est, sed fugit ad Ecclesiam, *Murich*, de vil- la *Vcan* combustus est. *Moglon* de villa *Iratz*, iustificatus est. *Hollus* de vil- la *Pescera*, combustus est. *Calondus*, de villa *Bosold*, combustus est, sed de Ecclesia non exiuit ad solutionem. *Jacob*, de villa *Giontoy*, filius *Forcos* por- tato ferro, latenter fugit.

§. CVI. *Poufa*, de villa *Kerequi*, impetiit quendam nomine *Vnuca*, de combustionem domus suæ, & damno sex marcarum, iudice *Kulqued* curiali Comite de *Bichor*, *Pristaldo Fulco*. Præfatus *Vnuca* *Varadini* combustus est.

§. CVII.

a.) ARATRI nomine intelligitur tantum terræ, quantum interdiu, vno arari potest aratro. WILL THORN, in Chron. an. 687. Idem rex, dedit eidem Abbati, terram duorum aratorum: & diplomatibus Regum Hungariæ passim.

b.) *VDVORNICI* regales iidem sunt, qui *Vduornici* regii §. 98. quorum socii, *Conduornici* dicuntur.

c.) *PEDISEQUA*, ancilla est libera, domine ministeriis addicta: quæ, quia do- minam sequitur euntem, *pedisequæ*, vel *sequepedis* nomen accepit, du *FRESNE Glossar.* voce *sequepes*.

d.) *FILII*

§. CVII. *Hisce*, seruus *Farcafii*, de genere *Katba* impetitus de furto, *Alodmero*, & comprouincialibus *Zounuk*. Iudice *Paulo* Comite de *Cbenadu* *Pristaldo Joanca*, portato ferro, iustificatus est.

§. CVIII. *Záuida*, de villa *Chroath*, impetiit *Gecham* de prædio *De- metrii*, pro boue furtim sibi sublato. *Giecha* autem duxit quendam nomine *Saden*, de villa *Boka*, dicens, quod ab ipso bouem illum emisset, ille autem non contradixit, sed asseruit illum bouem esse filium (d) vacce suæ: cui cum non crederetur, *Vitalis*, curiales Comes de *Zounuk*, per *Pristaldum* nomine *Nun- cbis*, ad examen ferri candentis misit *Varadinum*, ubi cum præfatus *Saden* ferrum esset portare paratus, prænominatus *Záuida* renunciauit causæ suæ, dicens, quod falsa opinione ductus, bouem illum pro suo boue cepisset.

§. CIX. *Vedus* de villa *Gyurb*, impetiit *Opochum*, de villa *Guesst* pro furto, iudicibus *Quilged* curiali Comite, & *Biloto Forcasio*. *Pristaldo Zugna* de villa *Uduory*. *Varadini* *Opoch* portato ferro, iustificatus est.

§. CX. Anno Dominicæ Incarnationis, Millefimo Ducentesimo Decimo nono, Joubagiones (e) castri *Karaznay*, scilicet: *Ruben* maior (f) exercitus, *Echileus*, *Varnog*, *Euzud* & *Pinna*, centuriones, (g) & *Paradan*, & *Ciues* eiusdem castri, scilicet: *Buncy*, *Vcyk*, *Mikus*, & cæteri, traxere in cau- sam, *Lulan*, filium *Vaca* Comitis, pro parte terræ suæ, quæ vocatur *Poyas- porok*, dicentes, quod violenter illam occupasset. Prædictus vero *Lula* dixit, eandem terram iure hæreditario se possidere. *Martinus* igitur Comes, frater *Send*, præcepto Regis eos discutiens, posuit super iuramentum *Lula*, qui su- per sepulchrum S. Regis *LADISLAI* coram *Pristaldo* Regis, nomine *Toma*, filio *Tup*, de villa *Mata*, & coram Capitulo *Varadiensi* iurans, (h) iustificatus est.

§. CXI. Joubagiones castri, *Carazna*, scilicet: *Ruben*, *Echileus*, *Euzud*, *Pinna*, & *Paradan*, & ciues eiusdem castri, scilicet: *Buncy*, *Vcyk*, *Mikus*, & cæteri, traxere in causam, *Alum*, *Leonardum* filium *Ponci*, pro quadam parte terræ suæ, quæ vocatur *Cesar*, dicentes, quod violenter occupasset. Præ- dictus

Iii 2

d.) *FILII* vox usurpatur etiam in brutis. Nam, & *Isidorus*, filios de ouibus dixit; de hirundinibus vetus interpret. *IUVENALIS* Sat. 10. v. 230. vt & *HE- SYCHIVS* de ranis, & *SYNESIVS* de aliis animantibus. Videtur, phrasis esse, ab Hebreis petita, quibus *BEN BAKAR* filius *Vacca*, seu vitulus, dicitur. Conuenit hæc vituli denominatio, cum illa expressione, qua porcus in quodam germanico Hun- garia oppido, lingua Slauonica, adpellatur porcæ maritus, & porcellorum pater h. m. *Nassi Swini Muži, nassi Prasch Dtcy*.

e.) Milites erant castro *Karazna* subiecti, & ad castri præsidium destinati, probe a rusticis seu seruis castri, distinguendi §. 40.

f.) MAIOR exercitus, militibus castrensis, qui cum domino expeditionibus regni interesse, atque pro eo dimicare solebant, cum potestate præerat: sicuti maior domus, domui, seu famulis, du *FRESNE Glossar.* voce *maior*.

g.) CENTVRIONES iidem, qui & Centenarii, duplicis erant conditionis. In exercitu namque centuriones dicebantur, centum militibus præfecti. *VEGET. lib. 2. cap. 8. 13.* in iudiciis contra ea, iudices minores, qui per centenas ius dice- bant, & comiti suberant. *CAPITVLAR. CAROLI M. lib. 4. cap. 62. 63.* Scilicet, quilibet pagus Comitis diuidebatur in vicarias, vicaria, in centenas, centena, in decanias, in quibus iudices erant. vicarii, centenarii, decani, du *FRESNE Glos- sar.* voce *centena*. Huc respicit *THVROTZIVS, Chron. P. II. cap. 2.* Quando Hungaro- rum exercitus, Capitaneos, centuriones, atque decanos præfectos fuisse, tradit.

h.) In iureiurando varii obseruabantur ritus. Peragebatur id in ieiuniis, vt est in *CAROLI M. Capitular. l. an. incerti cap. 39.* In Ecclesia, vt est in *LONGOB. leg. lib. 2. tit. 55. §. 21.* Super crucem, *BEDA cap. 9.* In altari, *GREGOR. TVRON. Hist. lib.*

dictus vero *Leonardus*, dixit eandem terram iure hæreditario possidere. *Martinus* ergo Comes frater *Seud*, præcepto regis discutiens, posuit super iuramentum *Leonardi*, qui super sepulchrum S. Regis *LADISLAI*, coram *Pristaldo* regis nomine *Toma* filio *Tup*, de villa *Mata*, & coram capitulo *Varadiensi*, iurans, iustificatus est.

§. CXII. *Cureus*, (i) & frater eius *Beda*, de villa *Chytmeu*, litigauerunt cum *Toma* & *Manog*, de eadem villa, coram *Smaraco* Comite de *Poson*, qui discutiens eos per *Pristaldum* suum *Cbequeum*, de villa *Gormot*, misit ad examen ferri candentis *Varadinum*, ubi prædicti *Tomas* & *Manog* conuenerunt dare aduersariis suis *Euredino*, & fratri eius *Beda* vnam marcā, & idem *Pristaldo* satisfacere. Iudicis vero partem *Eureus* & *Beda* dare conuenerunt.

§. CXIII. *Ocy*, de villa *Solumus*, impetiit quattuor Jobagiones *Bela* de villa *Guolozka* de furto, quorum nomina sunt hæc; *Modoros*, *Bbebae*, *Chymp*, & *Bud*, iudice *Tobia*, curiali Comite de *Zornuk*, & altero *Biloto* *Toma*, *Pristaldo* *Galus* de villa *Domlun*, *Varadini*, tres ex illis furibus portato ferro sunt iustificati. Scilicet: *Modoros*, *Cbebae*, *Chymp*. *Bud* vero in dato termino non comparuit.

§. CXIV. *Vnuca*, de villa *Zamtou*, impetiit conuillanum suum, scilicet: *Paulum*, de furto, iudice *Quilged* curiali comite de *Bichor*, *Pristaldo* *Agard* de eadem villa *Zamtou*. *Paulus* portato ferro, dum die Dominica (da (k) pacem) manum suam soluendam porrigeret, supradictus *Vnuca*, renunciauit iudicio ferri candentis, dicens, se falsa opinione inductum, supra nominatum *Paulum* de furto impetiisse.

§. CXV. *Bartholomæus*, de villa *Naduduor*, impetiit *Henricum* filium *Pous*, de eadem villa, dicens, quod seruum suum nomine *Fatam*, violenter ei abstulisset; at ille respondit, quia non, sed cum pater eius nomine *Saturminus*, teneretur ei in quinque marcis, duabus solutis, pro tribus dedisset ei seruum prænominatum, & super hoc adduxisset testes. Sed *Mica*, Comes *Bichorien*sis, testibus productis non contentus, misit vtramque partem *Varadinum*, ad examen ferri candentis, per *Pristaldum* nomine *Joannem* de villa *Apaty*, ubi prænominatus *Henricus*, seipsum (l) recognoscens, reddidit seruum *Bartholomæo*.

§. CXVI.

lib. 3. cap. 14. Super sancta euangelia, *Procor. de bello Vandalic. lib. 2. cap. 21.* Ad Sanctorum reliquias, & tumulos. *CHRONIC. LAVRISHAM. P. 75. GREGOR. M. lib. 2. epist. 23.* Præstabatur autem eiusmodi Sacramentum, tactis sanctorum reliquiis, *ANNAL. FRANC. Bertiniani ad an. 757.* cuius formula fuit: Sic me Deus adiuet, & illi Sancti, quorum ista reliquia sunt, ut veritatem dicam. *CAROL. M. Capitular. lib. 6. cap. 209.* cui similis est formula, iuxta legem Romanam: Per hunc locum sanctum, & DEL reuerentiam. Vel, Per reuerentiam istius Sancti, & DEL altissimi. du *FRESNE Glossar. voce iurare f. 156. edit. Francof. 1681.* Sacramenta hæc ad Sanctorum reliquias, certis & statis anni temporibus, in CONCILIO BURDEGALENSI an. 1255. cap. 7. sunt inhibita. Scilicet: a Septuagesima, usque ad octauas Pascha; ab aduentu Domini, usque ad octauas Epiphania; & in ieiuniis quatuor temporum, & in litanis maioribus, & in Dominicis diebus, & in diebus Rogationum. Quod *Varadini*, ad S. *LADISLAI* sepulchrum atque reliquias, fiebat iusiurandum, coram *Pristaldo* regis, & sacro sacerdotum collegio, præstabatur. *Conf. Jer. IV. 1. 2. c. V. 2. sequ.*

i.) Rectius *Eureus*, sicuti in fine paragraphi exprimitur.

k.) Dominica da pacem dicitur.

l.) Scilicet, seipsum esse reum, recognoscens.

m.) Ad-

§. CXVI. Reginae hospites, de prouincia (m) noui castri, scilicet: *Teutonici* de X. villis, quæ dicuntur *Felnemet*, *Cuzépnemet*, *Olugnémet*, *Puruen*, *Guncy*, *Vruca*, *Visl*, *Igybászvisl*, *Cece*, *Dubucya*, impetierunt (n) villicos suos, scilicet: *Sibretum*, & *Michailem*, de falsa villicatione, dicentes, quod oppressores essent populi, & dilapidatores rerum ipsorum: quorum causam, *Ocyus Banus*, (o) ex præcepto & auctoritate Regis discutiens computando centum & decem marcas argenti in damno, & misit eos *Varadinum* ad examen ferri candentis, per *Pristaldum* nomine *Augustinum* de villa *Pel*. Vbi prædicti actores de X. villis remiserunt *Sibreto* & *Michaëli*, partem suam de damno, quod requirebant, ita tamen, quod ipsi eiicerentur de cohabitatione X. villarum cum vxoribus & filiis: sine ipse reuertendi, & ipsi idem *Sibretus* & *Michaël*, iudici satisfacerent & *Pristaldo*. Executores autem huius causæ fuerunt *Nicolaus*, *Andreas*, & *Jacon* & *Elcy*, de X. villis.

§. CXVII. *Fulcus*, de villa *Megyer*, impetiit *Vosodum*, *Stephanum*, *Nicolaum*, *Pec*, & alios, de villa *Qestest* pro quatuor marcis, in eorum fideiussione, cuidam eorum conuillano accommodatis. Iudice *Forcasio* curiali comite de *Bichor*, *Pristaldo* *Bencya* de villa *Quenes*. Homo prædicti *Fulcus*, portato ferro iustificatus est.

§. CXVIII. *Bansa*, & *Trou*, de villa *Naduduor*, impetiere quendam conuillanum suum, nomine *Visatan*, de verberatione duorum seruientium: & damno octo marcarum violenter ablatarum. Iudice *Mica* Comite de *Bichor*, *Pristaldo* *Joanne* de villa *Apaty*. Qui cum venissent *Varadinum* ad examen ferri candentis, pacificati sunt. Iudici & *Pristaldo* satisfacere conuenientes. *Bansa* vero & *Ison* pro bono pacis, supradicta, quæ requirebant, totaliter remittentes.

§. CXIX. *Pouca*, de villa *Buza*: impetiit conuillanum suum nomine *Munkách*, & omnes alios conuillanos eiusdem villæ, de conscientia & conspiratione homicidii. Quos *Mica* Comes de *Bichor* discutiens, per *Pristaldum* suum, scilicet: *Colondum*, de villa *Noozul*, misit ad iudicium ferri candentis, ubi *Munkách*, pro se, & vnus pro villanis, portato ferro, iustificati sunt.

§. CXX. Comprouinciales de *Dur*, & horum specialiter *Joubagio*, *Pauli*, filii *Mocou*, scilicet: *Martinus* de villa *Benea*, & *Abbas* (p) de *Zam*, & *Abbas*, (q) de *Uhod* & *Beque* de villa *Suma*, hi omnes impetiere fures, videlicet: *Lodut*, de villa *Irund*, *Simonem*, & *Botam*, de villa *Norta*, *Eliam*, de villa *Uzlárj*, *Dionysium*, de villa *Vita*, *Stephanum*, & *Rupoum*, de villa *Gymey*: iudice *Mica*, Comite

K k k

m.) ADVENAE intelliguntur *Germani*, qui in *Noui Castri* prouincia confederant. Hoc nomine, quoniam interdum, in diplomatibus, comitatus *Sarosiensis* appellatur: proclui est colligere, hospites hos reginæ, cum decem villis *Teutonicis*, in comitatu *Sarosiensi* esse querendos.

n.) VILICVS proprie, villæ gubernator est, & a villa nomen accepit. S. *HIERONYM. Ep. 151. quest. 6.* Posterioribus seculis, pro eo accipitur, qui vulgo maior, seu Præfectus villæ dicitur, vti sunt consules, vel prætores, in ciuitatibus, id quod, ex *Hungarorum* diplomatibus elucet, vid §. 3. litt. f.

o.) Inter *Banos Croatia*, non occurrit eius nomen. Itaque *Machorviensem*, vel *Zeovriensem* Banum, fuisse oportet.

p.) ABBATIA de *ZAM*, alias *NAM*, Ordinis *Cisterciensium*, viguit A. 1219. *Pázmány*, Append. II. p. 106.

q.) *UHOD*, Abbatia refertur a *Pázmány*, inter incerti Ordinis, ibid. p. 107.

r.) Abbatiam de S. *HENRICO* sub *ANDREA II.* floruisse, adserit *Petrus Pázmány* *Card. Append. II. p. 107. ad Synod. SZENTIVÁNY, Dissert. Paralip. Catal. 34.*

Decad. I. Monumentum 7.

s.) Dam.

Comite de Bichor. Pristaldo Joanne, de villa Apátby. De nominatis furibus, Stephanus & Elias, combusti sunt; & Rupo fugit in ecclesiam, & ad solutionem non exiuit. Alii mundati sunt.

§. CXXI. Vacy, de villa Qezy, impetiit Nucam, Petrum, Urbanum & Vd, de prædio, Demetrii, videlicet Puse, sed tamen Castrenses Bichor, de latrocinio, iudice Qulged, curiali Comite, Pristaldo Agard, de villa Megyer, Nues portato ferro, fugit in ecclesiam, & ad solutionem non exiuit; Vd, iustificatus est; Petrus & Urbanus, Varadinum non venerunt.

§. CXXII. Abbas (r) de S. Henrico, & Patronus Ecclesiæ, impetiit filios Stephani scilicet: Michud, Aladarum, & Baulou, pro centum marcis violenter ablatis. Iudice Benedicto Bano, Pristaldo Pouca, de villa Cokot. Qui cum Varadinum venerunt, filii Stephani, conuenerunt dare Abbati & Patrono Ecclesiæ, triginta marcas, & satisfacere Pristaldo; Abbas vero iudici satisfacere conuenit.

§. CXXIII. Juna, Joubagio Laurentii, de villa Irund, impetiit Gyomam, Jobagionem Erdey, de villa Pauli, pro damno (s) trium fertorum. Iudice Erde, Pristaldo Egidio de villa Paul, qui cum venisset Varadinum, Gyoma conuenit dare prædicto Juna, (t) septem pondera argenti, & satisfacere iudici. Pristaldo vero, Juna satisfacere conuenit.

§. CXXIV. Vutras, frater Tubul, de villa Hongun, impetiit Joubagiones castri Sasvár, (u) scilicet: Zoborlou, Vtesam, Bagdanum, Cbequelen, Polouk, & castrenses de villa Drancy, scilicet: Kraznet, Coctan, Visatan, & alios de destructione prædii sui, scilicet: damno, secundum æstimationem, viginti marcarum argenti. Iudice Demetrio, magistro (vv) vice regis iudice, Pristaldo Adriano, de genere Kalatba, de villa Scily, quibus Varadinum destinatis, ad examen ferri candentis, homo prædicti Vutras, portato ferro, iustificatus est.

§. CXXV. Cum Eccy Comes, filius Eccy, emisset terram nomine Camana, a Leva, filio Cusyd, elapso aliquanto tempore, Michaël, filius Michaëlis, frater Edemen, requisivit eandem terram pro sua terra, & cum non posset ad probandum hoc, aliquod argumentum inducere, Ladislaus, (x) Comes Bachiensis, & iudex curiæ, posuit super iuramentum Eccy Comititis; sed consilio amicorum vtriusque partis, & licentia iudicis taliter conuenerunt. Quod Eccy Comes: daret Michaëli, viginti marcas, vna minus, & Michaël, dimitteret prædictam terram Eccy Comiti, pro iure emptionis, ita, quod si quando a quocunque eadem terra ab Eccy Comite, vel posteris eius requireretur, Michaël, vel eius heredes, Eccy comitem iustificare tenerentur. Et ut exitus huius causæ indelebilis existat, nominatus Eccy Comes, cum Pristaldo huius cau-

s.) Damnum TRIVM FERTONVM, ad tres vnus marce quartas partes, seu 252. denarios extenditur. vid. §. 47. vv. nisi forte ad alios fertones respiciat actot.

t.) Septem pondera, seu septem libræ argenti, 276. $\frac{1}{2}$ florenis Casariensis æquivalent. Namque, vnum argenti pondo 39. $\frac{1}{2}$ floren. rhen. est æquale. conf. §. 13. not. c.

v.) SASVÁR, arx & oppidum est Comitatus Nitriensis, Slaus Schabiu. Re- cole §. 32. inclauit nuper, religiosus, ad B. V. MARIE icona, processionibus.

vv.) VICE REX, qui regis vicem, aut locum tenet, Palatinus, aut Gubernator intelligitur. Cuius iudex fuerat, magister, seu doctor legis, qui eidem in iudiciis addidere solebat.

x.) LADISLAUS, Comes Bachiensis, & iudex curiæ, regnante ANDREA II floruit. SZENTIVÁNY Dissert. Paralip. Catal. 96. Ergo, nondum Episcopi, illic supremi Comites fuere.

causæ, nomine Mycud, filio Athae, Varadinum veniens, perfoluit nominato Michaëli viginti marcas, vna minus, Capitulo & Pristaldo præsentem.

§. CXXVI. Chyge, & Jacob, filii Buns: euntes cum Vnuca, filio Forcor de Békes, Pristaldo scilicet: & seruo Ladislai Comitis de Baach, & iudicis curiæ coeperunt seruum suum nomine Cucus, apud Budam filium Forcast: quomodo, dum Buda diceret liberum esse, illi probabant eundem seruum suum esse; sed consilio amicorum vtriusque partis & licentia iudicis, memoratus Buda, memoratum Cucus redemit (y) a seruitute, in absolutam libertatem, ita, quod quando ipse Cucus, & filius eius, & omnis generatio ab eisdem successura, ubicunque vellent, manendi fas haberent. Cucus autem reddidit Buda pecuniam, quam scilicet Buda pro ipso dederat, scilicet: duas marcas & dimidiam.

§. CXXVII. Populus Ecclesiæ Bistriensis (z) de villa Suptal, impetierunt nomine Tub, de villa Fives, pro violentia, dicentes ipsum, quattuor equos & sex boues, ab eis violenter abstulisse. Præterea, quod tres viros, & vnam mulierem, graviter vulnerasset, & vnum virum quoque abductum, occulte retineret. Quæ omnia, cum memoratus Tub negasset; Ladislaus Comes Bachiensis, & iudex curiæ, per Pristaldum nomine Gabrielem, de villa Oxtanca, misit ad examen ferri candentis Varadinum, ubi vnus de prædicto populo, nomine Bubud, portato pro se, & pro conuillanis suis ferro, iustificatus est. In eadem tamen septimana Abbas Bistriensis, cum deberet iurare, & soluere iudicium memorato aduersario populi sui, non fuit Varadini, nec iuravit, nec iudicium, quo tenebatur, perfoluit. Porro, nominatus Tub, iudicium secundum sententiam prædicti iudicis, in quo tenebatur, condemnatus est erga populum Bistriensem, videlicet octo marcas & decem penfas, totaliter perfoluit, nobis præsentibus in manus Lyber & Pous, procuratorum (a) de Bistria, quos ipsi cognovimus, ita quod ambo, in nullo tenerentur pro hac causa.

§. CXXVIII. Bagba, filius Hodnogionis (b) Luca, cum haberet seruum, nomine Stephanum, permisit eum redimi pro sex marcis & fertone, a quodam Jobagione suo, focero videlicet eiusdem serui, nomine Crust, cum vxore uxor Maxa, & filio Chygea. De quibus duobus habetur in præcedentibus scriptis, in tantam autem libertatem sunt redempti, quod tam ipsi, quam omnis generatio ab eisdem successura, ubicunque vellent, (c) manendi fas habeant.

§. CXXIX. Ladislaus, Comes de Baach, & iudex curiæ, per suas nobis literas intimauit, quod Lucas, ministerialis Ecclesiæ de Currud: teneretur pro

K k k 2

pro

y.) SERVI, ex iusta seruitute liberabantur, per manumissionem & redemptionem. §. 128. Illa, sola domini beneuolentia, hæc adiecto ad eam lytro, peragebatur: vtrique vero, vel propter serui fidele obsequium, vel propter alterius intercessionem.

z.) Populi Ecclesiæ Bistriensis nomine, villani de Suptal, vico Abbatie Bistriensi subiecti, intelliguntur. Quæ, cuiam adscripta fuerit ordini, incertum est. Eam tamen an. 1222. floruisse, adnotauit PETRVS PÁZMÁNY Card. Appendic. II. ad Synod. Prouincial. p. 107. & ex eo, SZENTIVÁNY Dissert. Paralip. Catal. 52. p. 117.

a.) PROCURATORES de Bistria, Abbatis sunt locumtenentes, qui, pro eo, res populi Bistriensis, curabant. vid. ad §. 16. litt. O.

b.) HADNAGY, legendum, quod, centurionis legatum significat Hungaris: vocabulum, iam tum ætate Andree II. notum. Confer. §. 211. ubi idem vocabulum corrupte legitur.

c.) Serui, glebæ fundoque adscripti, obtenta libertate, liberum quoque ius migrandi consequuntur.

d.) Ser-

pro quodam *Deguz* nomine, soluere Varadini in festo S. Michaelis *Jacou & Joanni*, quattuordecim marcas & decem & septem pondera, & acceptis tandem illis, idem *Jacou & Joannes* haberent ius requirendi (d) seruos suos. Prædictus itaque *Lucas*, in prædicto festo & loco, persoluit prædictis *Jacou & Joanni* summam prædictæ pecuniæ, nobis præsentibus, & *Sebastiano*, de villa *Baba*, Pristaldo huius causæ.

§. CXXX. Domina *Margaretha*, vxor quondam *Torcunca* comitis, habens terram hæreditariam nomine *Gilianus* ex donatione patris eius, videlicet *Forcafi*, & fratrum suorum, scilicet: *Joannis & Pauli*. Mortuo patre suo & marito, inconsultis fratribus suis, donauit eandem terram *Cruciferis S. Joannis Baptistæ* (e); fratres autem eius prædicti, duxerunt eam in causam ante regem *Andream*, dicentes, non licere ei quoquo modo alienare terram illam aliis, cum ipsi sint commetanei & ipsa terra sit eis hæreditaria. Rex itaque, cum principibus suis id ipsum sentiens, dato Pristaldo, nomine *Fonchuca*, fratre *Heym*, præcepit terram illam venundari prædictis: prædictæ Domine fratribus. Qui cum iam dicto Pristaldo venientes *Varadinum*, dederunt cruciferis præfatis, pro sæpe iam dicta terra, præcium secundum æstimationem regni, viginti & duas marcas, fertone minus, & terram in eorum ius, regis auctoritate reuolutam, testimonio nostri capituli Varadiensis sibi fecerunt adscribi.

§. CXXXI. Cum Ecclesia *Sancti Protomartyris* de territorio Varadiensi quandam terram suam, nomine *Thomasci*, contulisset vsu fructuario *Raphaëli*, filio *Thomæ* comitis: *Raphaële* autem in persona: & in cunctis possessionibus suis pro quadam enormitate facinoris sui: contra *Comitem Both*, publice condemnato: prænominata terra, inter cæteras nominati *Raphaëlis* terras, in manus regis *Andræ* deuenisset. Rex vero, *Ladislao Comiti de Bâch*, & iudici curiæ, terram eandem contulisset. *Philippus*, Præpositus Ecclesiæ *Sancti Protomartyris*, cum priore *Adriano*, & *Cornelio* Custode, nec non vniuerso eiusdem loci *Capitulo*, requisierunt supradictam terram, dicentes & testimonio privilegii ostendentes, quod præfata terra Ecclesiæ *Sancti Protomartyris* esset, & præfato *Raphaëli*, vtpotè devoto Ecclesiæ filio, usu fructuario, collata, inter facultates ipsius *Raphaëlis*, ab Ecclesia non deberet alienari. Rex itaque, cum suis principibus de iam dicta terra, taliter definiuit. Quod supradicta *Sancti Protomartyris* Ecclesia, supradicto *Ladislao Comiti*, centum marcas persolueret, & sic supradicta terra *Thomasci*, ad ipsam, sine omni contradictione iure perpetuo rediret, & factum est ita. Nam præpositus eiusdem loci nominatus, cum nominatis fratribus suis, centum marcas, coram Pristaldo regis videlicet, *Petro*, filio *Lud*, præsentibus nobis persoluentes, sæpe iam dictam terram, in ius sæpeditæ Ecclesiæ redemerunt. Nos, *Conventus Varadiensis*, huius rei testes sumus.

§. CXXXIII. Cum *Scemer*, filius *Scemera*, in vltimo testamento dedisset Ecclesiæ *S. Georgii*, *Dusnicum* quendam de prædio *Jousa*, nomine *Dera*, vt

d.) Serui, mancipiorum instar, in perpetuam coniecti seruitutem, siue relicto domino, profugerant, siue, inuito eodem, adferti fuerant in libertatem: repeti poterunt. Hinc demum enatum est, ius repetitionis colonorum, lege sancitum publica. *TRIP. P. III. tit. 25.*

e.) *CRUCIFERI S. Joannis Baptistæ*, iidem sunt, qui *Hospitalarii*. §. 87. nota k. Caue ergo, *Templaristas* fuisse credas; quod vulgo, & docti apud nos faciunt, *Cruciferos*, seu *Hospitalarios*, miscentes cum *Templaristis*.

f.) Femi-

in festo S. Michaelis celebraret exequias, cum vna oue competenti, triginta panibus, & quattuor idriis cerevisiæ; Ipso *Scemer* mortuo, quidam cognatus eius, nomine *Cosma*, detinebat eum apud se inuitum, nec permitebat eum explere seruitutem suam. Filiae itaque prædicti *Scemar*, scilicet: *Benedicta*, & *Rosja*, ad quæ omnia requisierunt coram *Joanne*, præposito Varadiensi, nominatum *Dusnicum* dicentes, quod memoratus earum cognatus, dimissum a patre suo *Dusnicum*, apud se inuitum detineret, & non sineret officium suum adimplere. Quod cum iam dicto Præposito constitisset, dato Pristaldo, scilicet: Sacerdote iam dictæ Ecclesiæ, nomine *Paulo*, nominatum *Dusnicum* restituit in officium, in quo ipsum Dominus suus stabiliuerat, mandans eidem *Dusnico*, vt a prædicto *Cosma* recedens, mansionem sibi secundum arbitrium magistri *Capellæ S. Georgii* eligeret, memoratus autem *Cosmas* daret ei iuuenem vnum, quattuor oues, & octo capetias frumenti, vt habeat ex his seminararia rerum, ex quibus possit exequias celebrare.

§. CXXXIII. Ciues (g) castri de *Nougrad*, de villa *Sembur*, scilicet: *Chepanus*, *Pentér*, *Rodus*, *Pousa*, *Domald*, *Stephanus*, *Oucus*, *Zunga*, & *Joannes*, coadiuantibus eiusdem castri (h) ioubagionibus, scilicet: *Loudan* (i) principe Exercitus, *Nicolao*, *Bobmel*, *Paulo*, *Both*, *Tiburtio*, & *Michaële*, requisierunt terram cuiusdam (k) liberi hominis, de nomine *Peth*, quæ est ad quattuor aratra, dicentes, terram esse castri, & ab ipso violenter occupatam in eadem villa, coram *Ladislao* iudice curiæ, & Comite *Bachienfi*. Qui *Peth*, cum terram suam iure emptionis se possedisse respondisset, nominatus

LII

iudex

f.) *DUSNICVS* seruus est, ecclesiæ testamento datus, qui sacra emortualia, pro remedio animæ demortui domini, quot annis celebrari curabat, eoque nomine esculenta atque poculenta, sacerdotibus, die emortuali offerre obligabatur. conf. §. 142. vel pecuniam etiam, quod ex vetustis elucet diplomatibus, vid. *Chartam Episcop. Chanad. an. 1330.*

g.) Ciues castri, subiectum castro oppidum incolebant, a *Ioubagionibus*, hac potissimum distincti ratione: quod isti: *vasalagii* seu seruitutis, illi, *sensus* tantummodo nomine, suis deuincti erant dynastis. Eos *GVIBERT. Hist. Hierosolym. lib. 4. cap. 13.* ciuitatenses adpellat: eo quod *ciuitabant*, hoc est ciuitatem vel oppidum incolebant.

h.) *Ioubagiones*, id est subiecti castri, diuersæ fuerant conditionis. Quidam enim, *militaria* in castro præstabant officia, inter quos, ducum alii, alii militum fungebantur munere. Nonnulli artes exercebant *sellularias*, sicuti fabri, pistores, &c. Reliqui, in villas & agros collocati, cum pecuariæ, tum rei agrariæ fuerunt dediti.

i.) Principes dicti sunt, quotquot in ordine aliquo primarium locum obtinent, quos ætas posterior *Primicerios* adpellauit. *CANGE du FRESNE, glossar voce princeps.* Erant namque apud Romanos principes legionum & cohortum. *VEGETIVS lib. II. cap. 8.* in principes officii; *SYMMACH. epist. lib. I.* principes ciuitatis; *SEXT. RVFVS*, vocant, quo nomine, adpellabantur æuo medio, proceres palatii *CAPIT. CAROL. c. tit. 6. S. STEPHAN. Decret. lib. I. cap. castri vel oppidi domini. S. ANSELMVS lib. 3. ep. 8.* interdum episcopi, sicuti in *CANONIB. S. Patricii cap. 30.* est legere. Igitur *Loudan*, princeps exercitus castri *Nougrad*, dux erat militum, qui in castro, seu pedestri, seu equestri militia, sua præstare solebant officia.

k.) Qui nulli seruituti obnoxii erant, *liberi* dicebantur. Duplex liberorum fuit ordo, eorum scilicet, qui *liberi & nobiles*, & aliorum, qui *liberi* qui dem essent, sed non nobiles. *Lex Frison. tit. II. §. 2.* Ceterum, liberi proprie dicti videntur, qui ab antiquo, ex seruis manumissis originem traxerant: sicuti nobiles, qui nulla originis ac seruitutis macula, coinquinati erant. Ea de causa liberi homines sub alicuius patrocinio esse debebant, nec omnino sui iuris erant.

Charta de diuisione imperii Caroli M. c. 3.

Decad. I. Monumentum V.

l.) *BRIC-*

iudex vtramque partem, ad examen ferri candentis per Pristaldum nomine Imurad de villa Sceureg, transmisit Varadinum. Vbi cum saepius Dominus Peth ferrum leuasset, & ad diem solutionis accessisset, nominati ioubagiones castri, sese recognoscentes, memoratam terram, nominato Peth: pro terra sua resignauerunt, quæ terra habet metas ab oriente de Topka, & a meridie habet terram Sanctæ Ecclesiæ Partub, inde graditur per vallem nomine Porok, ad montem Grab, inde ad Sember, & de Sember incedit, ad Hogoua, ibi desinit esse, vt nominatus Pristaldus dixit nobis, coram aduersa parte & idem asserente.

§. CXXXIV. Paulus, seruiens Tibæ, Canonici Vacsiensis, impetiit quasdam mulieres, scilicet: Mizla & Vtalou, dicens, quod ancillam suam, nomine Scereten, clam abduci fecissent: quod, cum illæ negassent, memoratus Paulus induxit quendam, nomine Paridem, qui ei de facto illarum suggesserat. Quod cum ipse Paris constanter contra illas assereret, (1) Brictius Episcopus Vacsiensis, prænominatam Mizlam & Paridem misit Varadinum, ad examen ferri candentis, vbi illa portato ferro, pro se & pro Domina Vtalou, combusta est.

§. CXXXV. Philippus, filius Cosmæ, manu misit quendam libertinum suum nomine Zup, cum filiis suis, Both, & Bata, talem eis conferens (m) libertatem, vt quàm ipsi tam omnis generatio ab eisdem successura, vbiunque vellent, manendi fas haberent.

§. CXXXVI. Anno Verbi incarnati, Millesimo ducentesimo trigesimo quinto. Regnante gloriosissimo Rege ANDREA, Venerabili (n) Benedicto, Varadiensi Episcopo (o) Dionysio, Comite Palatino, Stephano Bichoriensi Comite existente, Aniano lestore, & Notario Varadiensi, factum est: Quod Omoczel, filius Joannis, cum esset sine omni hærede, protestatus est nobis oretenus, quod filius fratris sui Eliæ, Petrum scilicet: & Georgium, atque Matthiam, & quendam eorum cognatum, nomine Sedebur, filios sibi faciens adoptiuos, portionem suam, quæ est versus ecclesiam Sancti Petri de terra Cornust, dedisset prænominatis tribus fratribus, filiis scilicet: Eliæ prænotati, & Sedebur in commune, ita, quod, quam diu ipse Omoczel, vel vxor sua viveret, prædicta portio, sicut antea iuris eorum esset; vel si eos hæredem habere contingeret, in ius illius hæredis, hæreditario iure cederet. Si tamen ambo, sine hærede decederent, ea lege in ius nominatorum quattuor fratrum, nominata portio deuolueretur.

§. CXXXVII. Ibrabin, Archidiaconus de Zobuslou, quendam adolescentulum nomine Paulum, seruum suum, vt ipse dixit, emptitium manumisit, ita, vt quam diu ipse viueret, ei seruire teneretur. Post mortem autem ipsius, ita liber foret, vt & ipse Paulus & omnis generatio ab eodem successura, vbiunque uellet, manendi fas haberet.

§. CXXXVIII.

1.) BRICTIVM vide apud SZENTIVÁNY Dissert. Paralip. Catal. 18. p. 77. Et Tom Operis Nostri III. p. 115. num. IV.

m.) Libertas a seruitute, apud Hungaros, coniuncta fuit cum libera migrandi facultate. conf. §. 137.

u.) BENEDICTVS præsul, ad annum 1232. inter Episcopos Varadienses locatur, apud SZENTIVÁNY Dissert. Paralip. Catal. 22. p. 82.

o.) DIONYSIVS de VIOLKA, ex familia de Hederuára, ad annum 1233. inter Regni Hungariæ Palatinos numeratur, apud JONGELINVM in Catalog. Palatin. fol. 153. non confundendus, cum DIONYSIO altero, comite Palatino, qui regnante BELA IV. aduersus Bathum, Tartarorum ducem, infeliciter pugnauit. THYROTZIVS Chron. P. II.

p.) Pro-

§. CXXXVIII. Teco, filius Thomæ, de villa Debrezun, & Sororius eius, Hemiricus, filius Mauricii, de villa Zeb, protestati sunt nobis, quod cum esset controuersia inter ipsos de quadam ancilla, nomine Chyncbola, & duabus eiusdem filiabus, scilicet: Ancilla, & Cecilia, ita quod prædictus Hemiricus, diceret, cum vxore sua conductas. Teco vero assereret easdem a prædicto sororio suo, titulo emptionis redemptas, consilio arbitrorum videlicet: Michaëlis, filii Matthiæ Comitis & Petri fratris Buch, & aliorum conprovincialium: taliter inter se conuenerunt; quod prænominatus Henricus prænominatas ancillas, vendidit socero suo prædicto Teco, accipiens ab eo marcam & fertonem.

§. CXXXIX. Domina Rosa, filia Briccii, Archipresbyteri, mortuo marito suo, & filiis suis, oretenus nobis est (p) protestata, quod indulisset omnia (q) dotalia sua, & cuncta, in quibuscunque maritus suus Lodomerus ei tenebatur, & absoluit omnes cognatos mariti sui, & omnes, quicunque fideiussent pro marito suo, scilicet: Habrabam, & Tfabac, & Farcasium, Paulum, & Gregorium.

§. CXL. Pascha, Pristaldus Dionysii Palatini Comitis, quod ex literis eiusdem Palatini percepimus, statuit ante nos Gregorium Abbatem de Kuru, ex vna parte, & (r) Tunnarios Regales, de villa Tunnal, ex alia scilicet: Andream, Tupur, Chama, Thuch, Halad, & Bogy, dicens, quod prænominatus Abbas, deberet iurare super sepulchrum S. Regis Ladislai, pro terra monasterii Kuru, nomine Tumban, quæ est iuxta Crisium, versus meridiem prope monasterium S. Joannis Baptiste. Cumque præfatus Abbas paratus esset iurare, placuit vtrique parti, quod terra iam dicta prius metaretur. Quod cum factum esset, memorati Tunnarii se recognoscentes, terram quam requirebant, dimiserunt monasterio Kuru, pro iure suo, & reuersi protestati sunt, coram nominato Pristaldo, se iam dictam terram cum molendino, & ponte, sæpe iam dictæ ecclesiæ remisisse.

§. CXLI. Stephanus Clericus, filius Hus, protestatus est, quod cum quidam Hagya, cuius Culusiensis, impetisset nomine Henguch, de villa Hem, pro furto: & Henguch iudicio ferri fuisset iustificatus. Prænominatus Hagya, remansit in iudicio sex marcarum, & eo non habente, vnde sex marcas persolueret, iudex huius causæ, nomine Nucden, Curialis comes, per manum Pristaldi sui, nomine Luxa, de villa Lomb, posuit eum & vxorem eius & vnicum filium eiusdem, nomine Abbeus pro sex marcis, apud auum suum, nomine Valderum, hospitem de Bichor. Quo mortuo, remansit præfatus Hagya, titulo

LII 2

p.) Proestari, apud IUSTINIANVM Imp. Instit. prooemio, significat palam testari. Nunc, vulgata magis, quam latina significatione, idem est, quod Romanis, intercedere, contra dicere, e re nata, contra aliquid, testes facere, appellare, videri etiam protestari, sein Recht vorbehalten. Hungaris: Protestálni.

q.) DOTALITIVM, idem est, quod dos iure Romano denotat, nempe, omne id, quod datur marito a muliere, ad sustinenda matrimonii onera, DIGEST. lib. 56 §. 1. iure Hungarico, donatio est propter nuptias, vxori legitimæ, propter debitum matrimonii, a marito facta. TRIP. P. I. tit. 93. quæ sicut ex rebus bonisque mariti ab vxore, iure suo quæri, ita pro arbitratu libero, remitti quoque potest. TRIP. P. I. tit. 109.

r.) Pincernæ erant regii, qui in tunnas, hoc est dolia, vinum, aut alium liquorem similem, tunnabant, id est infundebant. Alioquin tunnarii etiam dicuntur, qui tunnariam, id est vinaria, seu piscaria tynnorum, obseruabant. Du Fresne Glossar. voce Tunna, tunnaria.

s.) VADI.

titulo (s) vadimonii apud *Hus*, patrem suum, scilicet: filium prædicti *Valteri*; patre autem suo defuncto, idem *Hagya*, remansit ei, ab eo autem sæpe dictus *Hagya* redemit seipsum, & uxorem suam, & filium suum, redditus ei sex marci, quas ab auctore suo mutuauerat; & ita, debito plenarie absoluto, remansit & ipse & uxor sua & filius, liber in perpetuum.

§. CXLII. Ego, *Benedicta* uxor *Herczeg*, de genere *Borsa*, duabus filiabus meis iuxta natalium suarum dignitatem maritatis, & rebus meis eisdem legitime traditis, emi a cognato meo, *Valeriano* cantore, cum conscientia & consensu cognatorum eius, scilicet: *Vslaur*, fratris eius, & magistri *Aniani* auunculi eius, & aliorum, ancillam, nomine *Agnam*, cum duobus filiis eius, *Hetam* scilicet: & *Furtun*, & proponens dies viduitatis meæ, & filiorum, pro ecclesia de *Vgra* consummare, appropinquante iam termino vitæ meæ, prænominatam ancillam, dedi eidem ecclesiæ, ut singulis mensibus, det ad altare Beatæ Virginis, candelam unius cubiti, & hoc usque consummationem vitæ suæ. Alterum autem filiorum suorum, scilicet: *Hetam* constitui *Dusini* cum exæquialem, ut singulis annis, ad eandem ecclesiam, in festo *S. Michaelis*, celebret exequias bienni boue, & panibus: quinque idriis cereuiæ; alterum vero scilicet *Furtun*, dedi eidem ecclesiæ, in (t) Campanarium, & ambos, in constitutis officiis, de generatione in generationem permanere.

§. CXLIII. *Liter*, de villa *Hotuon*, impetiit *Dosum*, de villa *Dobur*, de conscientia perditionis equi sui, valentis marcam & dimidiam, perdit in bello: iudice, *Coma* Comite de *Zounuk*, *Pristaldo* *Ilegnen*, de villa *Vrsei*. *Liter* itaque, portato ferro *Varadini*, combustus est.

§. CXLIV. *Sunk*, de villa *Királ*, impetiit *Geruasium*, conuillanum suum, de duabus marci & dimidia. Iudice (u) seruo *DEI*, curiali Comite de *Zobolch*, *Pristaldo* *Martino* de villa *Lopecur*; *Sunk*, & *Geruasius*, *Varadini* taliter conuenerunt, quod *Geruasius* daret aduersario suo marcam & fertonem, & idem *Pristaldo* satisfaceret, partem autem iudicis, *Sunk* teneretur persolvere.

§. CXLV. *Becky*, impetiit de villa *Zuat* castrenses pro duabus marci, iudice *Beken*, curiali Comite de *Clus*, *Pristaldo* *Petro*: prædictæ autem partes *Varadini*, taliter conuenerunt, quod castrenses darent *Becky*, triginta & quatuor pondera, & idem *Pristaldo* satisfaceret, pro parte autem iudicis *Becky*, teneretur.

§. CXLVI. *Hegun*, de villa *Sorlout*, impetiit omnes villanos de *Tuluold*, dicens quosdam violentos, quod dum fugiens ad eos confugisset, ipsi omnes ostia sua claudentes, eum violentis spoliandum exclusissent, & illis, spoliato ipso recedentibus, valens tres marcas eis commisisset. Iudice *Nuechlen* curiali Comite

s.) VADIMONIUM, est sponsio ad certum diem comparendi in iudicio, vel per se, vel per aduocatos. Hoc loco significat, sponsionem, persoluendi æs alienum, vel mulctam, ad certum diem, & sub certa conditione.

t.) CAMPANA vel Campanum, a Paulino Nolano, in Campania Italorum Episcopo, primum inuenta, vel in Ecclesiam inuenta, a Campania Italiæ, nomen accepit. Hinc turris ecclesiæ, in qua, æta campana pendent, *Campaniarum*, *Leo Ostiensis*, lib. 3. cap. 28. vel *Campanile*, *Thvrotzius*, custos autem *Campanarii*, qui Campanas pulsare solet, *Campanarius* adpellatur. *Matthæus Villaneus* lib. 10. cap. 64. Alioquin, *Joanni de Janua*, *Campanarius* est is, qui æra fundit campana, du Fresne, voce *Campanarius*.

u.) SERVI DEI, Clerici atque Monachi, in *Concilio Liptinensi* c. 2. 7. & quod, an. 742. sub *Carolo* Manno celebrabatur, adpellari solent.

vv.) LIBE-

Comite de *Zarand*, *Pristaldo* *Benedicto*. *Hegun* itaque, cum portato *Varadini* ferro, solui deberet, *Canonici* manum eius non inspexerunt, quia sigillum, non sanum inuenerunt.

§. CXLVI. Vniuersi castrenses, de *Cornust*, impetierunt villanos de *Sob*, pro concubibus suis, coram *Mica*, *Bichorien* Comite. Illi autem dixerunt, se iobagiones esse a generatione, qui scilicet: (vv) liberi *Sancti Regis* dicuntur, & semper hoc asseruerunt se alias etiam iustificatos esse contra uniuersos castrenses de (x) *centurionatu Sapuri*, ante *Siculam*, curialem Comitem de *Bichor*, præcepto item *Mica*, Comitis & auctoritate in eadem causa factum, & habere *Pristaldum*, nomine *Vodassam*, de villa *Nek*, qui cum iussi exhibere eundem *Pristaldum* tribuissent ciues de *Cornust*, non ausi sunt ei vitium falsitatis opponere, quibus supradictus iudex condemnatis, ipsos & idem villanos de *Sos*, per præfatus *Gilianus*, ex parte *Mica* Comitis se transmissum esse dicens, coram prædictis partibus, & *Pristaldo*, præmissam causam eo ordine ac tenore quo scriptum est, enarrauit, & præsentibus literis fecit æternari.

§. CXLVII. *Bulsub*, (z) dux Exercitus, de castro *Zounuk*, & ut ipse dixit, alii iobagiones eiusdem castri, item *Bucicud*, & ut ipse dixit, alii castrenses, impetierunt *Felicianum*, & fratrem eius *Thomam*, atque *Georgium*, nepotem eorundem dicentes, quod essent castrenses de *Zounuk*. Iudice *Smaragdo* (a) Comite eiusdem castri, a rege *Andrea* delegato, *Pristaldo* *Andrea* de villa *Karil*. *Georgius* itaque pro se, & cognatis suis prænominatis, portato ferro, *Varadini*, cum solui deberet, non est permissus absolui a *Bulsa*, & *Bucicud*, quorum vterque vice & in persona aduersariorum suorum, se stare dicentes, resignauerunt prædictos, *Felicianum*, *Thomam*, & *Georgium*, esse omnino liberos, ut illi de se asserbant.

M m m

CXLIX.

vv.) LIBERI SANCTI REGIS, dicuntur etiam *iobagiones naturales*, §. 174. 183. soli quippe regi subiecti. Quos diuus rex, ab omni seruitutis onere liberos fecit, a lege: ut transeunti sibi per eorum fines, equos, currus subduktorios, & seruitutia stipendiaria, suppeditent. *Colom. lib. 1. cap. 45.*

x.) Pro iudiciorum & militiæ ratione, quilibet comitatus, & quælibet, cum castro coniuncta, dynastia, in *centurionatus* fuere diuisa. Elucet id ex *Colomanni* Decret. lib. 1. cap. 79. Singuli Comites denarios, qui per uniuersas Hungaria partes colliguntur, quantum super unoquoque *centurionatu* fuerit collectum, *Strigonium* mittant, neque prius regii Comites vel *Centuriones* partem accipiant. Ceterum, *Centurionatus Sapuri*, ad castri *Cornustensis* dynastiam pertinebat.

y.) CONTUBERNARIUS, seu contubernalis, ex *centurionatu Sapuri*, Hungaris, *Pajrás*, quasi *Beit társ*, hoc est, prædæ socius, dicitur. Malunt alii, a *Baj*, quod *duellum* significat, vocem Hungaricam, *Pajrás*, quasi *duelli socium*, deriuare. qua de re alibi.

z.) DVX, apud *Francos*, sub prima regum stirpe, dicebatur, qui multis ciuitatibus, quæ a Comitibus regebantur, cum potestate præerat. *Gregor. Thvron. lib. II. cap. 20.* Hinc, *Duces* *provincia*, in *Lege Bajovar. tit. 2. cap. 1.* & gradus, a Comitatu, ad Ducatum, apud *Cinnamum*, lib. II. num. 13. Hoc respectu apud *Hungaros*, qui diuisi in plures *Centurionatus*, exercitui præerant, *duces exercitus* vocabantur. Qui titulus, propter singularem, inter *Hungaros* honorem, & auctoritatem cum primis, filiis fratribusque regiis, competebat. *Thvrotzius Chron. P. II. cap. 45. 47. 49. 50. seq.* Ceteroquin, exercitus nomine, vasalli potissimum intelliguntur, qui, in dominorum expeditionibus, bellis interesse, atque pro iis dimicare tenentur. vid. *Capitular. Carol. M. 3. an. 811.*

a.) COMES CASTRI, idem est, qui iudex vel præfectus castri, vid. ad §. 6. not. I.

Decad. I. Monumentum V.

b.) BILO-

§. CXLIX. Bucur, de villa *Puklusteluc*, impetiit conuillanos suos, *Lekam* & *Isoum*, de latrocinio, iudice *Paulo* curiali Comite de *Bicbor* & *Ciboud* (b) Biloto, *Pristaldo Vica. Leka* itaque & *Isou*, portato ferro, *Varadini* iustificati sunt.

§. CL. Cum *Masa*, de villa *Sorou*, iudicio candentis ferri conuictus esset *Varadini* de furto, & in *Biebor*, vt *Pristaldus* asseruit, confugisset ad Ecclesiam. Aduersarii eius, *Kaled* & *Beta*, & *Pristaldus* ipsius *Honos*, praesente *Cesario* centurione, vendiderunt praefatum *Masam*, & uxorem eius *Felicitatem*, & filios ipsius, *Thomam*, *Tanals* & *Gyonon*, & filiam scilicet: *Magnet*, & *Ilega*, pro decem marcis, *Abfoloni*, filio *Hurt*, qui persoluit illas decem marcas, praesentibus nobis canonicis *Varadiensibus*, scilicet: *Valeriano* cantore, *Michaële* custode, *Gerardo* decano, *Petro*, *Sidrac*, & aliis, & idem scientibus, *Cesario* centurione, & aliis ioubagionibus castri *Bicboriensis*.

§. CLI. *Paul*, de villa *Urbud*, impetiit conuillanam suam, nomine *Vyer*, uxorem *Forcos*, de veneficio, iudice *Pousa*, Archidiacono de *Bychor*, *Pristaldo Valentino*. Illa venit *Varadinum* cum *Pristaldo*. *Paul* non comparuit in termino, quem *Pristaldus* dixit se vtrique parti assignasse.

§. CLII. *Martinus*, de villa *Vtbold*, impetiit conuillanos suos, *Tyuand*, *Georgium*, *Fulcum*, & *Briccium*, filios *Vrbani*, de latrocinio, iudice *Lorbarado*, Comite de *Zobolch*, *Pristaldo Matthia* de *Tumfansiua*. *Tyuand*, *Fulcus* & *Georgius*, iustificati sunt; *Briccius* combustus est.

§. CLIII. *Ellu*, filius *Joannis* Comitis, impetiit *Cunsudu* seruum *Adriani* de villa *Silu*, sororis eius uxoris *Vid*, de furto. Iudice *Paulo*, curiali Comite de *Bicbor*, *Pristaldo Boney*, *Cunsudu*, portato ferro, cum solui deberet *Ellu*, subterfugit, dicens, se illum falso impetiisse de furto.

§. CLIV. Vxor *Vid*, mortuo marito, cum esset sine hærede, manumisit quandam ancillam suam, nomine *Deraga*, vt quamdiu ipsa viueret, illa de ea non discederet, sed ei seruiret. Si autem Dominae suae superuiveret, vbi-
cunque vellet manendi haberet libertatem, filiumque ipsius nomine *Cunsudu*, cum fratre suo *Adriano*, in idem consentiente, manumisit, ac tali libertate donauit, vt vbi-
cunque vellet manendi fas haberet; si tamen in villa *Salu* ei placeret habitare, non nisi apud ipsam & fratrem suum *Adrianum* maneret. Filiam quoque eiusdem mulieris nomine *Kesam*, taliter liberauit, vt quam ipsa, tam omnis generatio ab eadem successura, libera foret omnino. Omnium vero aliarum rerum quaecunque habet eadem Domina, vel habitura est, supradictum fratrem suum *Adrianum* (c) hæredem constituit, ita tamen, quod ipsa dum vixerit eis vtatur.

§. CLV.

b.) BILOTVS, vel Bilochus, idem fuit, qui hodie, *Judex Nobilium*. Cuius munus erat, furum atque latronum causas ad pedes comitis discutere. ANDREAE DECR. AN. 1222. art. 5. Dicuntur illi in *Ritu exploranda veritatis* §. 149. 178. *Biloti*, 164. *Biloci*, in legibus Regni I. c. *Bilochi regales*: forte, a voce Hungarica, *Biráh*.

c.) BARONES AC NOBILES, hærede legitimo destituti, de bonis rebusque omnibus, tam auiticis, quam acquisitis, liberam testandi, adeoque in hæredem etiam adoptandi facultatem, lege ANDREAE II. habebant. Si quis seruient, sine filio decesserit, quartam partem possessionis filia obtineat, de residuo, sicut ipse voluerit, disponat, & si morte praeventus disponere non poterit: propinqui sui, qui eum magis continent, obtineant, & si nullam penitus generationem habuerit, rex obtinebit. ANDR. DECR. AN. 1222. art. 4. Jam vero, nonnisi de acquisitis, libere disponunt; in reliquis, rex, vbi nullus superest hæres, tanquam, qui omnino Baronum, ac Nobilium regni, verus ac legitimus successor est, iure succedit. TRIP. P. I. tit. 10.

d.) VILL.

§. CLV. *Zoloc*, de villa *Rechel*, impetiit *Marcum*, *Juan*, & *Marcellum*, de villa *Botocun*, dicens, quod cum ipse, nec conuictus sit in lite, nec etiam quisquam litigauerit cum eo, ipsi, cum *Pristaldo* ignoto accepissent quatuor boues eius, quibus rem negantibus, *Tupa*, curialis Comes de *Karasma*, per *Pristaldum*, nomine *Golosa*, de villa *Bani*, misit *Varadinum*, vbi *Zoloc*, portato ferro, iustificatus est.

§. CLVI. *Perman*, de villa *Ip*, impetiit *Stephanum* & *Agidium* iobagiones *Buncu* de villa *Coznis*, dicens, quod seruus suus nomine *Rugar*, clanculo accepisset pecuniam suam valentem octo marcas, & hoc ipsum dicebat seruus ille arbitris, Abbati de *Libbinii*, & *Ders* filio *Dersico*, & *Pogu* (d) villico, & *Dezuan*, & *Buncu*, & *Luzen*, de villa *Nog. Bolu* & *Joachim*, villico de *Ipu*, & aliis multis, *Pristaldo Metbel*. *Stephanus* autem & *Agidius*, portato ferro, iustificati sunt.

§. CLVII. *Beda*, *Varnog*, *Igeben* *Hodnog*, *Isac* centurio, & *Vodasa* de castro *Clus*, coram iudice *Christophoro* Comite, *Pristaldo Fabiano* impetierunt *Bansam* de villa *Naduduor*, & fratres eius, scilicet: *Comam*, *Isoum*, & *Eleacium*, dicentes eos extorres; qui, cum missi iurare *Varadinum*, parati essent iurare, praenominati aduersarii, confessi sunt, eos terram habere ad tria aratra, nec adiurauerunt eos.

§. CLVIII. Ioubadiones *Ordinensis* castri, scilicet: *Basu* *Hodnogio*, *Nubu*, *Bayr*, *Belche*, *Kelenin*, centuriones, & omnes alii ioubagiones, cum castrensis, impetierunt *Geruasium*, de genere *Chenad*, pro terra castri nomine *Bese-neu*, iudice *Nicolao Palatino* Comite, *Pristaldo Gongu*, de genere *Hudus*, vnus de castrensibus, portato ferro, pro terra iam dicta, iustificatus est.

§. CLIX. *Bota*, de villa *Panturd*, iudicio candentis ferri probauit, quod villani de *Bonia*, scilicet: *Zotmar*, *Chegun*, *Paul*, & omnes alii iuuissent, violentum quandam inuasorem & spoliatorem seruientis sui, ad illos confugientis.

§. CLX. *Joabin* de *Lazdi*, impetiit *Keuam* de villa *Seusci*, quæ est apud *Kanar*, de furto, iudice *Nicolao* Comite *Palatino*, *Pristaldo Atmario* de villa *Boc. Keua*, *Varadini* iustificatus est, ferro portato.

§. CLXI. *Ereus*, de villa *Kamaras*, impetiit conuillanos suos, scilicet: *Tupam* & *Mauritium*, de vna Marca & fertone, iudice *Chepa* villico eorum, *Pristaldo fican*. *Mauricius*, portato pro se, & pro *Tumpa* ferro, combustus est.

§. CLXII. *Vutuk*, de villa *Inka*, manumisit quandam seruum, suum nomine *Figmoz*, cum omni generatione sua, quæ ab illo esset successura, ita, vt vbi-
cunque vellet manendi fas haberet. Postmodum autem praefatus *Figmoz*, duxit uxorem liberam, cuius pater scilicet: *Juan*, & frater scilicet *Leustab*, impetierunt iam dictum *Vutuk*, de violento (e) raptu puellæ, & Dominum *Figmoz*, de indigno connubio, coram *Petro* Comite, scilicet: iudice a Rege delegato. *Vutuk* autem respondit, se iam dictum *Figmoz*, manumisisse prius
M m m 2 &

d.) VILLICVS, de eo ad §. CXVI. not. m. Adde du FRESNE glossar. voce *Villicus*. Obserua, apud Hungaros omnes Praetores diuifos fuisse, in iudices Clarissimos & Spectabiles, Pedaneos item, & Centuriones, ac Villicos. Quod, ex THVRÓZLI Chron. P. II. cap. 35. elucet.

e.) CONNUBIUM, quod inter liberum & seruum contrahebatur; raptus fuisse speciem, adeoque lege publica, apud Hungaros vetitum, ex hoc §. euidenter elucet. Eius species est, connubium, quod ad Morganaticam dicitur. vid. HUGO GROTIUS de Jur. bell. & pac. lib. 2. cap. 7. §. 8. n. 3. JOH. BRUNNEMANNVS in lure eccl. lib. 2. cap. 16. §. 6. Mos tamen hic, quod lege adfirmatus non fuit, exoleuit dum:

& sic illum uxorem liberam legitime accepisse. Sed cum prænominati aduersarii non essent hac transitoria assertione contenti, supradictus iudex, per Pristaldum nomine *Lenam*, vtramque partem Capitulo Varadiensi fecit exhiberi, & præfatum *Fygmor*, per attestationem *Vltuk* Domini sui, titulo manumissionis, liberum cum omni successione proles suæ assignari.

§. CLXIII. *Vetea*, impetiit *Solomonem*, *Kekam*, *Potur*, & *Isoum*, de occisione filii sui *Eccy*, iudice *Albeo*, vice Archidiacono, *Pristaldo Adriano*. *Solomon*, *Keka*, *Potur*, & *Isou*, portato ferro, iustificati sunt.

§. CLXIV. Cum *Eren* villicus de *Janust*, impetiisset quendam de villa *Vosian* nomine *Zotmor*, pro porcis furto sublati, tres marcas valentibus, & inuenisset (f) carnes porcinas in domo *Zotmor* in presentia conuillanorum *Zotmor*; sed *Zotmor*, constitutus ante *Paulum*, curialem comitem de *Bichor*, & *Forcos Bilocum*, negasset carnes inventas fuisse in domo sua, conuillani autem eius contestarentur carnes illas inuentas fuisse, prænominati iudices per *Pristaldos*, scilicet: *Titan*, & *Percustu*, miserunt dominum *Zotmor* Varadinum, ubi dominus *Zotmor* combustus est.

§. CLXV. *Paulus* opilio, (g) vice Comes in villa *Apa*, impetiit Dominum *Tengurd*, de villa *Pisuiqui*, ioubagionem *Jacinthi*, de furto, iudice *Nuclem*, curiali Comite de *Zarind*, *Pristaldo Juan* de villa *Gyorocz*, dominus *Tengurd*, iustificatus est.

§. CLXVI. *Butba* de *Beruchyon*, impetiit Dominum *Cocbi* de villa *Degust*, pro decem marcis, iudice *Teku*, (h) *Abbate de Beruchyon*, *Pristaldo Tarca*. Qui *Varadini* taliter conuenerunt; quod *Cocbi* daret suo aduersario quinque marcas, & idem teneretur *Pristaldo*. *Butba* autem satisfaceret iudici.

§. CLXVII. *Opoy*, de villa (i) *Gourou*, viso quodam gladio apud *Andream* venatorem *Bubali*, de villa sancti *Martini*, impetiit eum de furto, iudice *Paulo* (k) Comite venatorum *Bubalinorum*, *Pristaldo Stephano* de villa *Vrisu*. *Andreas* itaque venit *Varadinum* in octavis omnium Sanctorum in termino, scilicet: quem *Pristaldus* dixit se vtrique parti præfixisse; *Opoy* autem non comparuit.

§. CLXVIII.

dum: vnde promiscua illa connubia, nobilis feminae cum rustico, & rusticae cum nobili, in morem abiere; haud sine familiarum opprobrio.

f.) Carnis porcinæ elus, *Ismaelitis*, qui in *Hungariam*, seculo XI. immigrauerunt, lege publica fuit præceptus. *Colom. Decr. lib. I. cap. 46. 49.*

g.) *VICECOMES*, Vicarius est Comitum, qui vices Comitum exsequitur. *Capitul. Carolomanni tit. 2. cap. 9.* vel, in prouincia, & comitatu, vel in ciuitate, oppido, aut pago, ciuitati adiacente, vid. *Leg. Longob. Lib. II. tit. 30. §. 2.* Ab ipso ille eligebatur comite, præeratque in absentia comitum, iudiciis & rebus publicis. *Vetus Notit. Viennensis Ecclesiæ C. an. 863.* Interdum tamen *Vicomes* idem erat, qui *Castellanus*, cui castellorum custodia incubuit, du *Fresne Glossar.* voce *Vicomes*. *Seculis demum sequentibus, Vice Comitum dignitas apud Hungaros, eo tantummodo loco, quo Comitum seruata est, hoc est, in Comitibus, VLAD. Decr. V. art. 2. & oppidis quibusdam regis, vtpote: Scepusiensibus, & Transiluanicis.*

h.) *ABBAS de Beruchyon*, seu *Rerucio*, cuiusnam fuerit ordinis, incertum, *Plamány*, & ex eo *Szentivány I. c.*

i.) Loca hæc in comitatu occurrunt *Jaurinenfi*, vtpote: *Gourou*, *Györ*, *Villa S. Martini*, *Szent Márton*; *Villa Vrisu*, *Örs*.

k.) *COMES VENATORVM BUBALINORVM*, inter aulica refertur officia. Iudex erat venatorum *bubali*, seu *bubiorum*, hoc est *liarum* & *calonum* regionum, qui *bubalos* regios in nemoribus curabant. Vnde *bubii*, in *Chronie. Colmar. Part. II. ad an. 1300.* iidem, qui *liæ* & *calones*. Fiebat vero frequenter, vt aberarent ab armento *bubali*, fierentque diuturno eiusmodi errore, prorsus siluestres. Ergo, venatorum opera fuit opus, vt erraticum & siluestre pecus, aut indagine clauderent, aut venabulo deicerent. Hinc ea ministeria.

l.) *Cocvs*

§. CLXVIII. *Discilon*, de villa *Borici*, impetiit *Glatillum*, (l) cocum regis, de villa *Susa*, de *Equizubada*. Qui, cum negaret se esse venditorem illius equi, præfatus *Discilon* adduxit vt *Mosen* fidei iussorem aduersarii sui, quo se fideiussorem prohibente, *Glatillo* verò constanter negante. *Martinus Bilotus* de *Borsod*, per *Pristaldum* nomine *Kelepc*, misit *Varadinum*. Quo *Discilon* primitus actor, & alius *Discilon*, scilicet: fideiussor, & *Pristaldus*, in octauis omnium Sanctorum, quas *Pristaldus* dixit se vtrique parti pro termino assignasse, venerunt; *Glatillus* vero non comparuit.

§. CLXIX. *Feberfa* de villa *Degust*, conuictus est de vna marca & dimidia contra villanos *Petur*, *Gregorio* de *Scili*, & *Pristaldo Zoufa*.

§. CLXX. *Petrus* & *Baban* de villa *Hot*, impetierunt *Gyrcum* conuillanum suum de furto: iudicibus *Paulo* curiali Comite de *Bichor*, & *Cybout Biloto*. *Pristaldo Hyuad*, de villa *Iraz*, Dominus itaque *Gyrc* combustus est.

§. CLXXI. *Cata*, de villa *Nec*, egit cum *Tecu* & *Bartholomæo* & *Butba*, iudice *Paulo* curiali Comite de *Bichor*, *Pristaldo Buda*, *Cata* itaque combustus est.

§. CLXXII. *Adam*, filius *Pote*, impetiit *Jacum* & *Modam*, de villa *Kereku* pro furto, iudicibus *Paulo* curiali Comite de *Bichor*, & *Cybout Biloto*, *Pristaldo Orochy*, de villa *Boft*, *Jacus* & *Modan*, iustificati sunt.

§. CLXXIII. *Kereu* de villa *Ponoz*, impetitus de furto, portato ferro iustificatus est. Iudice *Paulo* curiali Comite de *Bichor*. *Pristaldo Laurentio* de *Bichor*.

§. CLXXIV. *Valerianus* Cantor, *Michaël* Custos, *Gerardus* Decanus, *Joachin* & *Mouft* Archidiaconus *Varadiensis*, & omnes alii, vniuersis quibus literæ præsentibus exhibentur. Salutem in Domino. Venit ad nos in septimana *Excurge*, quidam *Pristaldus*, vt ipse dixit de se, nomine *Bolosoy*, de villa *Bobona*, cum quibusdam villanis de *Iku*, scilicet: *Roma Syca*, *Sumoz*, & *Olodaro*, & dixit, quod vniuersi villani de *Horz*, & de *Erdeu*, & de *Zetbu*, & de *Bala*, & de *Quer*, & de *Zaka*, & de *Barca*, coadiuuantibus noui castri ioubagionibus scilicet: *Jordano* (m) præfecto castri, & *Poson* Archiprecone, impetiissent prænominatos quattuor villanos de *Iku*, & idem *Laurencium*, *Cyubam*, *Forcos* & *Somotam*, quod essent quidem ioubagiones sed de castrensis exempti. Illi autem dixerunt (n) naturales ioubagiones esse, qui scilicet: *Forcos*, *Princepe Exercitus*, *Soma*, *Vidard*, *Joanne*, *Zolos*, *Leustach*, *Jacobo* Archiprecone. Quos *Michaël* curialis Comes de *Heues*, ex præcepto Domini sui *Alexandri* Comitum de nouo castro, vt *Pristaldus* dixit, discutiens misit *Varadinum*, ubi prædictus *Pristaldus*, & idem *Roma*, *Syca*, *Sumoz*, & *Olodar*, &

N n n

qui-

l.) *Cocvs REGIS*, ad aulica regis ministeria, de quibus supra actum est, pertinet. Quid vero sibi velit corrupta vox, *Equizubada*; vix diuinando adsequere. Ex crimine tamen, cuius accusabatur *Glatillus*, quod equum *Discilon* vendiderit, auguror, coalitum esse vocabulum, ex latino & Hungarico idiomate, quasi esset: *Equi sui eladús*: vbi, *el-adús*, Hungarice *venditionem* significat. Alioquin paragraphus hic, extra modum obscurus est & vitiat.

m.) *PRAEFECTVS CASTRI*, idem qui *Castellanns*, seu castri custos, cui præter custodiam castri, incumbere, castrenses regere, & in exercitum deducere.

n.) *NATVRALES IOVBAGIONES*, sunt liberi, soli regi subiecti, a ioubagionibus castri, seu dynastiae probe secernendi. Horum conditionem loco suo recensuimus. Nunc iura eorum & priuilegia exponenda essent: nisi nos, sepultæ dudum antiquitates hungaricæ, manum de tabula iuberent demere. Ceteroquin, quod *Liberi Sancti Regis* dicuntur; satis patet, *S. Stephano*, peculiaribus eorum iura, in acceptis ferri oportere. Vide infra, §. 183. not. p.

Decad. I. Monumentum V.

o.) *Si.*

quidam ioubagio castri, nomine *Georgius* missus ut ipse dixit, a *Forcos* Principe exercitus, & coadiutoribus suis, fuerunt in termino, scilicet: hebdomada *Exurge*. Aduersarii vero eorum non comparuerunt & supradictus *Pristaldus* dixit, quod iudex præfatus scilicet: *Michaël*, pro conuicta & condemnata parte haberi mandasset eam partem, quæ nos veniret; sed hoc nos nescimus.

§. CLXXV. *Thomas*, de villa *Vislu*, impetiit conuillanum suum, nomine *Mert*, de furto, iudicibus *Louebiad*, *Biloto*, & *Menger & Mer* præfectis villæ, *Pristaldus Dirs & Sroub*, *Mert*, iustificatus est portato ferro.

§. CLXXVI. *Paulus*, de villa *Kabas*, filius *Petri*, impetiit *Paulum* filium *Seeresun* de alio *Kabas* pro furto. Iudice *Christophoro* Comite de *Zounuch*, *Pristaldo Voad*, de villa *Kers*, *Paulus*, filius *Seeresun*, combustus est.

§. CLXXVII. *Guda*, de villa *Zuduron* impetiit *Zot & Benum* de villa *Chaba*, pro damno octo marcarum violenter illato, iudice *Paulo* curiali Comite de *Bichor*, *Pristaldo Laurentio* de eadem *Bichor*. *Guda* itaque combustus est.

§. CLXXVIII. *Joannes & Mischu*, filii *Buchiku*, & *Tupa* filius *Pauli*, citauerunt filios *Hylary*, scilicet: *Isou*, & nepotem eius, scilicet: *Isaac*, ante (o) *Simonem* *Bilotum* de *Bikes* pro furto, qui cum ad septem (p) terminos non venissent, prædictus iudex nuntiavit *Palatino* Comiti. Ille autem iussit eos (q) proclamari per fora comprouincialia sub ea interminatione, quod si non venirent, vel ad iudicium *Biloti*, vel ad iudicium candentis ferri *Varadinum*, pro furibus publicis & conuictis haberentur. Illi itaque venerunt ad *Bilotum*, *Bilotus* autem per *Pristaldum* nomine *Gabrielem*, misit ad candens ferrum *Varadinum*, sed in termino quem *Pristaldus* dixit utrique parti præfixisse, *Varadini* non comparuerunt.

§. CLXXIX. *Nicolaus*, filius *Angelus* impetiit *Juam*, filium *Joannis* de decem marcis & (r) vno capite hominis violenter ablati, quos *Heimus* Comes, iudex a rege *ANDREA* delegatus, discutiens, per *Pristaldum* nomine *Cbeget*, misit *Varadinum*. Vbi homo *Nicolai* portato ferro iustificatus est.

§. CLXXX. *Ceca* de villa *Curnad*, impetiit ioubagionem *Petri*, nomine *Gaus*, & seruum eiusdem, nomine *Tomam* pro furto, iudice *Ecce* Comite de *Clus*, & *Bilotis Cbeceg*, & *Petro*, *Pristaldo Vinozlou*, *Geus*, & *Thomas*, portato ferro, iustificati sunt.

§. CLXXXI. *Salta*, de villa *Sadan*, impetiit *Mogum*, de villa *Pagit* pro furto, iudice *Venceslao* Comite de *Zotmar*, *Pristaldo Poufa* de villa *Ticud*, *Mogus*

o.) *SIMON BILOTUS* de *Bikes*, iudex est *Nobilium*, in Comitatu *Békesensi*.

p.) *TERMINI*, nomine, iudicium intelligitur, cui certus dies, quasi limes quidam statuitur. Hinc *ALB. Decr. an. 1439. art. 33.* Item alia facta patentiora minor, pro quibus videlicet proclamata congregatio non datur, in tribus terminis seu octauis (iudiciis) finaliter in iudicio concludatur.

q.) *Proclamatio*, non tam est actio, qua quis, rem ablatam repetit, uti, du *FRESNE* in glossario obseruat, quam, terna in foris comprouincialibus, citatio, ab euocatione tamen distincta, intelligitur. *ALB. Decr. an. 1439. art. 34.* quæ deum, lege publica, *MATTHIA CORVINO*, & *VLADISLAVO II.* regnantibus, est abrogata. *MATTH. Decr. VI. art. 17.* *VLAD. Decr. I. art. 38.* Neque vero confundenda est, cum *Proclamatione*, qua reus, adueniente die, siue præsens sit, siue absens, in tribunali, in iudicium vocatur. *KITTONICS. Direct. Methodica iuris Hung. Cap. 3. quæst. 8. II.* confer, *NOTITIAM HVNG. NOVAR Tomo III. Hist. vrbis Pest. cap. III. §. VI. p. 101.*

r.) *VNUM CAPUT* hominis, personam vnam notat, vid. ad §. 15. not. i. siue sit vir, siue femina §. 209.

s.) *CEN-*

Mogus in termino, quem *Pristaldus* dixit utrique parti præfixisse, *Varadini* non comparuit.

§. CLXXXII. *Ogyuz*, & *Tumulot*, iobagiones castri *Zounuc*, impetierunt quosdam de villa *Kezuga*, *Joab*, *Moca*, *Meduen & Forcos*, & de villa *Perez-nek*, *Tibam*, & idem iobagiones *Petri*, scilicet: *Kesam & Micon*, de damno decem marcarum facto per violentiam, iudice *Mica*, Comite *Bicoriensi* a rege delegato, *Pristaldo Jano*, de villa *Cheydreb*. Homo *Ogyuz*, & *Tumulot*, nomine *Cberpha*, portato ferro combustus est.

§. CLXXXIII. *Endre*, *Hodnagio*, *Petrus & Sebrec* (s) centuriones, item *Vendég & Zenas* iobagiones castri de *Zotmar*, impetierunt *Voyzoulou*, *Joubot*, *Potonam*, *Bodam*, *Bartoleum*, *Latum* de villa *Guerneat*, dicentes, quod iobagiones essent de castrensibus exempti. Ipsi vero dixerunt se esse iobagiones naturales, qui scilicet: (t) iobagiones *S. Regis* dici solent. Quos *Vingiozlou*, Comes de *Zotmar* discutiens per *Pristaldum* nomine *Kazmer*, de villa *Petus* misit *Varadinum* ad candentis ferri iudicium. Quo cum venissent *Vendég*, ex parte coaduatoriorum suorum se missum esse asserens, ex parte illorum & sua, subterfugit candentis ferri iudicium, dicens, aduersarios prænominatos *Naturales iobagiones* esse, scilicet: iobagiones *S. Regis*, & se, cum sociis suis, iniuste illos impetiisse.

§. CLXXXIV. *Bacina*, de villa *Mogos Mortu*, impetiit uxorem *Simonis* de villa *Apa*, dicens, quod quidam seruus *Martini* Comitis, nomine *Vota*, filium suum occidisset, ipsa præsentem & consentientem in mortem filii illius. *Mica*, *Bichoriensis* Comes discutiens, per *Pristaldum* nomine *Prena*, misit *Varadinum*, ubi præfata mulier portato ferro iustificata est.

§. CLXXXV. *Hypolit* de villa *Halap*, impetiit uxorem *Vogis*, de eadem, de damno trium marcarum. Iudice *Kelem* Comite, *Pristaldo Petro*, de eadem villa. Mulier portato ferro, iustificata est.

§. CLXXXVI. *Tiburcius*, de villa *Nadaft*, impetiit omnes villanos de villa *Domulim*, de quindecim bobus, & vno equo, violenter ablati, iudice *Gyula*, (u) *Bano*, *Pristaldo Sumboz* iustificatus est.

§. CLXXXVII. *Cusyd*, de villa *Ziloc*, impetiit conuillanum suum, scilicet: *Forcos*, de furto, iudice *Stephano*, curiali Comite de *Ziloc*, *Pristaldo Guezina*. *Forcos* portato ferro, iustificatus est.

§. CLXXXVIII. *Viba*, de villa *Macra*, prædio *Lelez*, impetiit *Ibam*, & *Danum*, de occisione fratris sui per latrocinium, iudice, *Mika* Comite de *Bichor*, *Pristaldo Annania* de villa *Buc*. *Iba*, portato ferro pro se & fratre suo *Dano*, iustificatus est.

§. CLXXXIX. *Petrus*, de villa *Cbeuz*, & comprouinciales eius, impetierunt *Vitalem*, de eadem villa, pro furto, quos *Demetrius* curialis Comes, N n n 2 præ-

s.) *CENTURIONES* quinam fuerint, expositum est ad §. 110. not. g. Ceterum, *VINGIOZLOV*, Comes de *Zotmar*, idem est, qui §. 181. *VENCESLAVS*; ut credam, ita, vocabulum eius ætatis *Hungaros*, pronunciauisset.

t.) Elucet hinc triplex ioubagionum, id est vasallorum, apud *Hungaros* conditio. (1.) *IOBAGIONES* castri, coloni sunt & rusticolæ, castro adscripti. vid. ad §. 11. not. z. (2.) *IOBAGIONES* de castrensibus exempti, bellatores castri erant, a colonis, & castrorum ministris seiuncti, & solo militiae nomine, castro obstricti. vid. ad §. 80. not. z. (3.) *IOBAGIONES* naturales, liberi sunt, per natiuitatem, soli principi subiecti. vid. ad §. 142. not. r. §. 174. not. i. quorum obligatio, quoniam *S. STEPHANI I.* regis legibus est definita, ioubagiones sancti regis h. l. & §. 174. liberi sancti regis, cognominantur.

u.) Cuiusnam Prouinciæ *Banum* fuerit *Gyula*, incertum est. *Banum* tamen *Croatia* ac *Dalmatia* fuisse, ex hoc loco, quodammodo colligi potest.

vv.) *Con-*

præcepto Regis discutiens, per Pristaldum nomine *Vrman* de villa *Gyurge*, misit Varadinum, ubi prædictus *Vitalis*, portato ferro confugit ad ecclesiam, dicens se esse combustum. Prædictus itaque *Vrman*, (vv) vendidit *Vitalem*, cum vxore sua, & filiabus suis, & cum ancilla, & filio ancillæ suæ, & cum omni possessione sua, *Laurentio*, filio *Martini*.

§. CXC. Notum sit omnibus Christianis, quod cum *Voca*, & *Kereu*, de villa *Tura*, imminente necessitate, sororem suam *Martinam* in (x) vadio posuissent apud sacerdotem de *Barban*, nomine *Moyssen*, pro marca vna. Non habentibus illis vnde sororem suam redimant, prænominatus sacerdos pro remedio animæ suæ dimisit illam, & debitum dimisit ei.

§. CXCI. *Nicolaus*, de villa *Gbony*, impetiit conuillanos suos, scilicet: *Micbaëlem*, *Texen*, *Burat*, & *Mecam*, de occisione filii sui, quos *Martinus* Comes, per Pristaldum, nomine *Scaden*, misit Varadinum ad examen ferri candentis: ubi prænominati rei de homicidio sunt conuicti.

§. CXCII. *Texa*, Ismaëlitica de *Nyr*, impetiit villanos, *Cegam*, pro maris duodecim, *Alexandro* Comite, iudice a rege delegato, qui per Pristaldum nomine *Stephanum*, Varadinum missi, taliter conuenerunt, quod prædicti villani, darent aduersario suo, quinque marcas, fertone minus, iidem iudici satisfacerent; ius autem Pristaldi, *Texa* persolueret.

§. CXCIII. *Kusun*, de villa *Zupur*, cum conuillana sua matre, scilicet: *Seden*, quam de veneficio impetierat, taliter conuenit, quod ipse nihil acciperet, & iudici, scilicet *Thoma*, vicearchidiacono, tertiam partem persolueret. Pristaldo autem suo communiter cum illa satisfacerent, reliquas partes iudicis & Pristaldi, præfatæ mulieri reliquit persoluendas.

§. CXCIV. Vniuersi ioubagiones Bichorienfes, impetierunt ante *Micam* Comitem, eorum vniuersos castrenses de *Bichor*, dicentes, quod ipsi castrenses bis accepissent ab eis debita iudicia, in quibus ipsi ioubagiones, castrenses tenebantur. Supradictus itaque iudex, dato Pristaldo nomine *Laurentio* de villa *Quesereu*, ad iudicium ferri candentis misit Varadinum, ubi taliter conuenerunt, quod prædicti castrenses darent præfatis ioubagionibus, quinquaginta & tres boues. Iudici autem & Pristaldo, vtrique pars simul satisfaceret.

§. CXCV. *Bandu*, de villa *Gyan*, portato Varadini ferro pro (y) fractione dentis, & damno quadraginta ponderum argenti iustificatus est, contra *Guta Boyciud* & *Dominum Kekeu*, iudice *Ragnaldo*, præposito Varadinensi, & Pristaldo nomine *Georgio*.

§. CXCVI. *Stephanus* de villa *Perlu*, impetiit *Simonem* filium *Tecu*, pro furto, iudice curiali Comite de *Zounuk*, nomine *Angelo*, Pristaldo *Moyse*. Prædictus *Simon*, portato Varadini ferro, combustus est.

§. CXCVII. *Choucad*, vxor *Tekudini*, serui *Fabiani*, conquesta est *Simoni* Varadiensi Episcopo dicens, quod cum ipsa sit libera, Dominus suus *Fabianus* velit eam redigere in seruitutem. At ille dixit eam suam esse ancillam. Illa

vv.) Conuictorum in iudicio, poena fuit, interdum venditio, adeoque seruitus. S. LADISL. Decret. lib. III. cap. 7. conf. ad §. 13. not. d. §. 20. not. u.

x.) VADIUM, idem est, quod vadimonium, adeoque pignus, seu fideiussio, de quo. ad §. 8. not. p. & ad §. 141. not. o) conf. du FRESNE Glossario vocab. Vadimonium Vadium.

y.) DENS pro dente, oculus pro oculo, iure exigebatur diuino Exod. XXI. v. 24. iure Hungarico, poena, pro læsi conditione, decernitur.

z.) TUTOR

Illam vero dixit (z) tutorem suæ libertatis, nomine *Gununt*. Prænominatus itaque iudex, posuit eos ad iudicium ferri candentis, dans eis Pristaldum nomine *Farcafium*. Sed interea prædicta *Choucad*, se ipsam recognoscens, confessæ est, se esse ancillam *Fabiani*, ut ipse assererat. *Fabianus* vero, ipsam quidem retentione, quæ ab illis est successura, ut quam ipse, tam omnis earum progenies vtriusque, ubi voluerint manendi habeant libertatem.

§. CXCVIII. *Sabud*, & *Kereu*, impetierunt *Tiuam*, de occisione *nurus* suæ sororis ipsorum, iudice *Gabriele* Archidiacono, *Farcafio* Pristaldo, qui cum Varadinum aduenissent, taliter conuenerunt; quod *Tiuandu*, daret aduersariis suis, duas marcas, & idem Pristaldo satisfaceret, pro parte autem iudicis, aduersarii sui tenerentur.

§. CXCIX. *Zada*, impetiit *Tecam*, pro tribus bobus, & quindecim cubitis pannorum pro tunica & pallio, iudice *Gereone*, Pristaldo *Vofos*. Prædictus *Zada* portato ferro Varadini, combustus est.

§. CC. *Hertueg*, de villa *Hertueg*, impetiit *Gregorium* de eadem villa, dicens, quod fratrem suum interfecisset, iudice *Joachin*, Biloto, Pristaldo, *Ibrachin*. Illi autem Varadini taliter conuenerunt, quod tam ipsi, quam omnis posteritas eorum, in hac causa pacem haberent. *Gregorius* autem daret aduersario suo, nomine *Hertueg*, tres marcas, fertone minus, & idem Pristaldo satisfaceret, iudici autem Dominus *Hertueg* teneretur.

§. CCI. Comprouinciales (a) *Novi castri*, & horum specialiter *Cenka* de villa *Gienda*, impetiit de furto, *Petrum*, filium *Nubu* de *Qeci*, iudice *Bank*, Pristaldo, *Gregorio*, de villa *Peta*. Præfatus *Petrus* portato ferro, iustificatus est.

§. CCII. Comprouinciales *novi castri*, & horum specialiter *Buba*, de villa *Turner*, impetiere *Matthiam*, de villa *Loch* prædio *Martini*, pro furto, iudice *Bank* Comite, Pristaldo *Gregorio* de villa *Peta*: *Matthias* mundatus est.

§. CCIII. *Guthfreeus* (b) Præpositus Orodinensis, conquestus est *Nicolao* Palatino, dicens; quod in prædio ecclesiæ de *Pauli*, nomine, *Heyka*, occisus esset (c) seruus ecclesiæ, per seruientem *Bodun*, filium *Michaëlis* de *Kata* nomine *Bodun*, & dato termino, præfatus *Bodun*, a Palatino, ubi ipse cum prouincialibus suis discuteret. Itaque, retento Pristaldo, Palatini nomine, *Zuma*, discussos misit Varadinum, ad examen ferri candentis, ubi (d) homo ecclesiæ de *Pauli*, combustus est.

O o o

§. CCIV.

z.) TUTOR LIBERTATIS, aduocatus erat, & defensor, qui liberos liberasque, aduersus libertatis oppressores, tutabatur & defendebat. Ita, *Charta* HENRICI Regis Franc. an. 1043. apud du FRESNE, Vocab. Tutor.

a.) COMProuINCIALES noui castri, prouinciæ, *Vjár*, coloni dicuntur. Quo nomine, *Sarofensium Comitatus*, adpellatum fuisse olim, nonnulli, ex chartis colligunt vetustis.

b.) PRÆPOSITVRAE ORODIENSIS S. Martini, meminimus ad §. 46. not. t.

c.) Seruus ecclesiæ, a seruiente, distinguitur. Ille namque fuerat, vel glebæ adscriptus ecclesiasticæ, vel inter ecclesiæ seruitia relatus, vid. §. 20. not. u. §. 75. not. m. hic, beneficii & clientelæ nomine, eidem, ad præstandum vasallagium obstrictus. conf. §. 23. not. y.

d.) HOMINES ECCLESIAE, quorum in LEG. RIPVAR. tit. 10. §. 1. seq. in CAPITVL. CAROL. M. lib. 5. c. 151. alibique passim, sit mentio, diuersæ erant conditionis. Hoc namque nomine, interdum, famuli, actores, procuratores, alique adpellantur; interdum vasalli, & clientes, qui ratione beneficii, fidem & seruitium ecclesiæ debent. vid. du FRESNE glossar. vocab. Homo conf. §. 13. not. f. Decad. I. Monumentum V.

e.) COOFI.

§. CCIV. *Richya*, de villa *Tebektou*, impetiit Dominum *Forkos*, de villa *Kemesa* pro furto, iudice *Bank* Comite, *Pristaldo Misca* de villa *Hologd*. *Forcos* portato ferro, iustificatus est.

§. CCV. *Echilleu*, de villa *Bulsu*, cum prouincialibus suis impetiit conuillanum suum *Mosud*, de furto, eodem iudice & *Pristaldo*. *Mosud* iustificatus est.

§. CCVI. *Telceu*, & *Bota*, de villa *Fegyernuc*, *Mogd*, *Michodeus* & *Petrus* de villa *Asu*, item alius *Michodeus*, *Paul*, *Zachens*, *Georgius* de villa *Schmula*, impetiere quosdam de villa *Echek*, scilicet: *Bugy*, *Vrdan*, *Pozetam*, *Veus*, *Beat*, *Vtam*, dicentes, quod essent eorum (e) coofficiales, & similiter centurionatui subiecti, illi autem dixerunt non esse subiectos centurionatui, sed debitores (f) liberorum denariorum. Et hoc idem dixerunt ioubagiones castri, scilicet: *Forcos*, *Poson*, *Ipolt*, *Lucus*, *Vbusa*, *Jacob*, *Matthias*. Quos *Petrus* Comes Vicarius *Dionisii* Comitis, misit *Varadinum*, per *Pristaldum* nomine *Moys*, de villa *Heten*, ubi prænominati castrenses *Heues*, non comparuerunt præter unum, qui dixit se vocari *Forcos*, & unum de aduersariis, & missum esse ex parte sociorum suorum, & subterfugit iudicium ferri candentis ex parte sociorum suorum, & ex parte propria, dicens, se & socios suos, falso prænominatos villanos *Echek*, de contribulatu pectisse.

§. CCVII. Vniuersi villani *Sagu*, & vniuersi villani (g) *Halda* de Prouincia *Naugrad*, impetierunt ioubagiones eiusdem castri, scilicet: *Gilianum*, *Michaëlem*, *Hyan*, *Paulum*, *Vlues*, *Tintbur*, *Shubancam*, *Herdicum*, *Paulum*, *Chepanum*, *Feketem*, *Tiburcium*, *Zemerem*, de destructione rerum suarum, ad æstimationem sexaginta marcarum, iudice (h) *Bolosy* Comite de *Naugrad*, permissione & auctoritate *Nocolai* Palatini Comitis iudicante. *Pristaldo Micou* de villa *Belk*. Prænominati ioubagiones, in termino, quem præfatus *Pristaldus* utrique parti se dixit præfixisse, scilicet: in octaua *Joannis Baptistæ*, *Varadini* non comparuerunt.

§. CCVIII. Anno ab incarnatione Domini *Millesimo ducentesimo decimo septimo*, regnante victoriosissimo Rege *ANDREA*. *Simone* *Varadiensi* Episcopo existente, *Gyula* Comite Palatino, *Nimcha* Comite *Bichoriensi*, *Anniano* Lectore & Notario, *Bichorienses* de centurionatu *Secculsaz*, & horum præcipue *Tenkeu*, de villa *Ebey*, impetierunt quandam liberum hominem, nomine *Deum*, dicentes, quod eorum esset conciuis. *Deus* autem dixit se liberum esse omnino. *Nimcha* itaque comes *Bichoriensem*, ex præcepto regis eos discutiens, interrogauit responsa ioubagionum *Bichoriensem*, scilicet: *Luce* *Hodnogionis*, *Petri*, *Bibac*, *Tegegu*, & aliorum. Qui cum præfatum *Deum*, & ipsi castrensem esse dixissent, posuit hoc, super iuramentum eorum, quibus iurare non audentibus, castrenses condemnauit, & prædictum *Deum* liberum esse denuntiavit, atque

e.) COOFFICIALES, ministri sunt, seu serui, centurionatibus, in quos, Hungariæ prouincias, subdiuisas fuisse, ad §. 144. not. 1. expositum est, subiecti.

f.) De singulis liberis, denarii octo, olim colligebantur, qui lege *COLOMANNI lib. I. cap. 45.* partim abrogati, partim limitati, tutandæ libertatis nomine, pendebantur. cap. 80. Erant autem liberi duplicis conditionis, utpote: indigenæ, cum regis, tum ciuium auctoritate, libertate donati, cap. 45. extranei item, qui, & liberi hospites, sicuti *Slau*, dicebantur, perficiendarum operarum causa, in agrum Hungaricum, demigrantes. cap. 80.

g.) Superat hodieum vicus *Halászi*, orientali *Ipola* margine, in Comitatu *Neogradensi*, modico intervallo, a *Szécsény* oppido, seiunctus. de quo illic.

h.) Floret adhuc, illustis Comitum *Balassa* stirps, in Comitatu *Neogradensi*, de qua, euolue *Notitiam Hung.* Tom. IV. in *Historia Opidi Ipola-Gyarmath.*

i.) *PRISTAL-*

atque per *Joancham* Comitem, (i) *Pristaldum* regis, præsentibus prænominatis castri ioubagionibus, libertatem eius nobis fecit contestari.

§. CCIX. *Sol*, filius *Salomonis*, litigauit cum (k) *Abbate* de monasterio *Gabrielis Jobem*, de quinque capitibus hominum, tribus viris & duabus mulieribus, coram *Simone* *Varadiensi* episcopo, & quibusdam canonicis eius, *Martino* & *Vidone*, & coram *Nuncha* comite *Bichoriensi*, dicens illos, quod sui iuris essent, econtra præfatus *Abbas* asseruit eosdem, quod soror ipsius, *Sol* nomine *Sebe*, sub tali titulo ecclesiæ *Gabrielis* dimisisset, ut vnus illorum nomine *Choloz* (l) seruiret ecclesiæ *Sandti Michaelis*, annuatim cum sexaginta panibus, vno boue trienni, tribus anteribus, quinque gallinis, & sex cubulis cereuiæ, atque denariis ad tres missas, & duæ mulieres, scilicet: *Scepa* & *Vederey*, essent lotrices eiusdem ecclesiæ. Duoque viri, scilicet: *Sekur*, & *Loto-már*, liberi quidem essent, sed (m) legatarii. Prænominatus itaque iudex, scilicet: *Nunca* Comes, posuit hanc causam super iuramentum *Decani*, de supradicta ecclesia, & fratris illius, quem aduersarius eligeret, & de comprouincialibus testibus super iuramentum *Joachin de Lazdu*. Qui cum parati essent iurare super (n) sepulchrum *Sandti Ladislai Regis* coram *Paulo* sacerdote, coram *Tumpa* & *Sidrac*, Archidiaconis & aliis. Supradictus *Sol*, adiurare eos recusauit, præfate *Pristaldo* nomine *Thoma* filio *Stephani* de territorio *Bichoriensi*.

§. CCX. *Detusa*, de villa *Sarus*, impetiit conuillanum suum nomine *Detreb*, de combustionem domus suæ, & de furto, quos *Petrus* curialis Comes, *Dionysii* Regiæ Maiestatis (o) camerarii ex præcepto Domini sui discutiens, misit *Varadinum* ad iudicium ferri candentis per *Pristaldum Sidizlou* nomine, *Detreb* itaque portato ferro *Varadini*, iustificatus est.

§. CCXI. *Helg*, de territorio *Bichoriensi*, impetiit *Petrum* & *Paulum*, filios *Borb* *Hodnogionis*, dicens, quod cum urgente necessitate, ad prædium illorum, cum tribus libertinorum capitibus confugisset, & postea cessante aduersitate, ad terram natalem redire disponeret, illi tres libertinos illos ab eo violenter abstulissent. Qui cum hoc se fecisse negassent, *Nuncha* Comes *Bichoriensis*

O o o 2

i.) *PRISTALDVS* REGIS quinam fuerit, indicatum est ad §. 1. not. 6. Munere hoc, non solum nobiles, verum Comites etiam, defunctos fuisse, ex hoc loco euidenter elucet.

k.) *ABBATIA S. GABRIELIS*, in *Varadiensi* Diocesi, floruit circa annum 1217. *Petrus Pázmány* *Append. II. p. 107.* *Martin. Szentivány Dissert. Paralip. Catalog. 34.*

l.) Diuersa erant seruorum ecclesiæ munia. Quidam enim glebæ fuerant adscripti, §. 203. not. 9. quidam, in animæ refrigerium, ecclesiæ donati, & *Dusjenici* dicti, §. 132. quidam, inter cœnobii ministeria relati, §. 7. not. m. Secundi generis est *Choloz*; tertii, *Scepa* & *Vederey*, monasterii *Gabrielis* lotrices.

m.) Sicuti legatariæ sunt, res ac prædia, monasteriis, aliisque, mortis nomine, donata, *FVLGVINVS* de *gestis Abbatum Leobensium*, cap. 4. ita, legatarii, personæ, cum liberæ, tum dominicæ potestati subiectæ, in quorum bonis, post mortem, ecclesiæ, vel alteri, cui legantur, mortarium, id est, ius, in bonis demortui, competebar.

n.) *IVSIVRANDVM*, quod *Varadini*, ad sepulchrum *S. Ladislai* fiebat, contractus sancti regis reliquiis, præstatur. vid. §. 110. not. b.

o.) *CAMERARII* dignitas est in palatio regio, cui *CAMERÆ* regiæ, id est, *Thesauri* seu reddituum, & cimeliorum regis, cura incumberebat. Dignitate hac, ornatus erat magister *IPPOLITVS CASTELLANVS* de *Arua*, regnante *CAROLO I.* vid. *Decretum an. 1342.*

p.) De

choriensis, per Pristaldum nomine Benedictum, de villa *Vduori*, misit illos *Varadinum*: ubi pramemoratus *Helg*, portato ferro, iustificatus est.

§. CCXII. (p) Ministri Regis de provincia *Zabolch*, scilicet: *Ina*, *Elea*, *Nicolaus*, *Forcos*, *Tomas*, *Isaac*, *Bol*, *Joannes*, *Abfolon*, *Petur*, *Paul*, *Fequete*, *Primus*, *Egidius*, *Archidiaconus*, *Peth*, *Poufa*, *Ferqued*, *Leuslach*, omnes isti cum cognatis suis, item populis *Agriensis* ecclesie, preterea curialis Comes de *Zabolch*, impetiere de furto *Dorcum*, de villa *Bala*, *Benedictum* & *Paulum*, de villa *Bulcan*, *Degam*, de villa *Petri*, *Homdeum*, de villa *Nanas*, & seruum eius nomine, *Marcellum*. Iudicibus *Banc*, & *Benedicto* comitibus, *Pristaldo Myska*, de villa *Hologd*. Prædictus *Homdeum* & seruus eius, *Marcellus*, portato ferro iustificati sunt. Alii vero non comparuerunt, & iudices rescripserunt, eos haberi pro condemnatis.

§. CCXIII. Comprouinciales de *Zabolch*, & horum specialiter *Paulus* & *Petrus* de villa *Etbe*, impetierunt *Homodeum*, de villa *Bolth*, de latrocinio, iudice *Banc* Comite, *Pristaldo Myska* præfato, prædictus *Homoderus*, portato ferro, iustificatus est.

§. CCXIV. Comprouinciales de *Zabolch* & horum specialiter *Tump*, de villa *Petur*, impetierunt *Nicolaum*, *Beusam*, *Mantam*, *Joannem*, *Geysam*, *Botonam*, & *Egidium*, de villa *Cyequen*, de furto, iudicibus *Banco* & *Benedicto*, *Pristaldis Myska* & *Sbazlou*. Ex illis *Manta* & *Joannes*, portato ferro, ad (q) solutionem non exiuerunt de Ecclesia, preterea prædicti *Geysa*, *Botona*, & *Egidius*, combusti sunt. Præfati vero *Nicolaus* & *Beusa*, in dato termino, *Varadini* non comparuerunt.

§. CCXV. Comprouinciales de *Zabolch*, & horum specialiter *Ela*, de villa *Tholna*, impetierunt *Bacam*, de villa *Tam*, de furto, iudicibus *Banc* & *Benedicto* comitibus, *Pristaldis Miska*, & *Sbazlou*, prædictus *Baka*, portato ferro combusti sunt.

§. CCXVI. Comprouinciales de *Zabolch*, & horum specialiter *Georgius* de villa *Vtholm*, impetiere de furto, *Jacobum*, de villa *Onuz*, & *Mocyodum*, de villa *Nanas*, iudicibus *Banc* & *Benedicto*, *Pristaldis Miska* & *Sbazlou*. Prædictus *Jacob* in dato termino non venit in locum. *Mocyod* vero, portato ferro, ante solutionem manus, fugit.

§. CCXVII. Cum quidam *Coloman* nomine, de villa *Vloxyghaz* affereret coram *Banco* comite, quod *Muboltum*, de villa *Sbyub* quinque villæ impetierunt de furto. Quidam *Petrus*, de villa *Sbazta* negauit ex parte quinque villarum, eundem *Mobultum* impetitum esse de furto. Præfatus itaque iudex misit prædictum *Colomanum* & *Petrum*, ad *Proudum*, ubi *Petrus* stetit ad iudicium ferri candentis, *Colomanus* autem non comparuit, & iudex mandauit per *Pristaldum* suum, nomine *Joannem* de *Bichor*, prædictum *Colomanum* haberi pro condemnato.

§. CCXVIII. *Cuta*, de villa *Sur*, impetiit conuillanum suum, scilicet: *Fintur* de furto. Prædictus *Fintur*, portato ferro iustificatus est. Iudicibus *Banc*, & *Benedicto*. *Pristaldis Miska* & *Sbazlou*.

§. CCXIX.

p.) De ministris regis dictum est, ad §. 83. not. c. §. 96. not. t. de populis ecclesie, ad §. 127. not. r. de ciuib. vero castri, ad §. 133. not. b.
q.) Ad solutionem, manus non exiuerunt de ecclesia, conf. §. 216. Nam, inuoluebatur, vel pannis, vel linteis, atque inuolucrum illud, sigillo Capituli obfignabatur: ne, seu magis naturali, seu dolo malo, fieret locus.

r.) Mons.

§. CCXIX. *Furcug*, & *Vilma*, de villa *Tam*, impetiit *Paulum* de furto, de villa *Nanas*, iudicibus *Banco* & *Benedicto*, *Pristaldis Miska* & *Sbazlou*. Præfatus *Paulus*, in dato termino *Varadini* non comparuit, & iudex habuit pro condemnato.

§. CCXX. *Teka*, de villa *Vod*, (cum) comprouincialibus de *Zabolch*, impetiit, *Kebeke* & *Bodol* de villa *Zumuchy*, de furto, iudicibus *Banc* & *Benedicto*, *Pristaldis Miska* & *Sbazlou*. Prædicti fures *Kebeke* & *Bodol*, in dato termino *Varadini* non comparuerunt, & iudex habuit eos pro condemnatis.

§. CCXXI. *Nicolaus*, de villa *Erdei*, impetiit dominum *Ibad*, seruum (r) *Monasterii de Taplucya Miscocii*, de damno duarum marcarum, iudice *Banc*, *Pristaldo Gregorio* de villa *Petur*, qui *Varadini* taliter conuenerunt: quod *Ibad* daret vnum bouem & tres (s) pensas, *Nicolao*, & idem satisfaceret *Pristaldo*, dando marcā & dimidiam, & *Pristaldus* iudici satisfaceret.

§. CCXXII. *Nicolaus*, de villa *Erdei*, impetiit conuillanum suum, nomine *Shaman* de furto, coadiuuantibus comprouincialibus suis, iudice *Banc*, *Pristaldo Gregorio* prædicto. *Shama* portato ferro, iustificatus est.

§. CCXXIII. *Suda*, de villa *Gegy*, coadiuuantibus comprouincialibus suis, impetiit *Michaëlem* ioubagionem ecclesie *Debruenfis* de furto, iudice *Banc*, *Pristaldo Gregorio* prædicto. *Michaël*, portato ferro, iustificatus est.

§. CCXXIV. *Ibad*, de villa *Lad*, (cum) comprouincialibus suis, impetiit *Torsam*, de *Nylor* de furto, iudice *Banc*, *Pristaldo Gregorio* prædicto. Præfatus *Torsam*, ad solutionem manus non exiuit de ecclesia.

§. CCXXV. *Vrman*, de villa *Erdei*, impetiit conuillanā suā, scilicet: uxorem *Batur*, pro adulterio. Iudice eorum *Madian*, & iudice *Archidiacono Petro*, *Pristaldo Huldeg* de eadem villa, qui *Varadini*, pro bono pacis taliter conuenerunt; quod vxor *Batur*, iudicibus satisfaceret, *Vrman* vero *Pristaldo*.

§. CCXXVI. *Simon*, de villa *Gyad*, *Teca*, de villa *Tata*, impetierunt *Andream*, de villa *Seuryegu*, pro quinquaginta marcis, iudice *Nicolao Palatino* comite, *Pristaldo Erdei*. Prædictorum homines, scilicet: *Simonis*, & *Teke*, portato ferro, combusti sunt.

§. CCXXVII. *Laurentius*, de villa *Katay*, litigauit cum *Daniele*, *Petro*, & *Laurentio*, de villa *Dingonogu*, pro triginta marcis, iudice *Nicolao Palatino*, *Pristaldo Poufa*, de villa *Libicy*. Homo prædicti *Laurentii* de *Kata*, portato ferro, iustificatus est.

§. CCXXVIII. *Sumuracus*, (t) *Pofonienfis* comes, coram iudice delegato a rege, scilicet: *Aguz* comite, litigauit cum decem & octo hominibus, de villa *Shut* (u) pro quindecim marcis, quos *Aguz* comes iudicans per *Pristaldum Tolnam*, de villa *Sen Niclous*, misit *Varadinum* ad candens ferrum, ubi homo prædicti *Sumuraci* comitis, nomine *Zakens*, portato ferro, iustificatus est.

P p p

§. CCXXIX.

r.) Monasterium de *Tapoltna*, penes *Miskolczinum*, de quo, ad §. 41. not. o.
s.) De pensa, lege ad §. 16. not. p.
t.) *SVMVRACVS*, inter Comites *Pofonienfes*, ad annum millesimum ducensimum septimum & decimum, §. 208. adeoque ad *ANDREAE II.* regimen est referendus.

u.) Villam *Shut*, in *Cituorum* insula, quam *die Schönet Germani*, *Csalló-köz* Hungari adpellant, stetit; sicuti *Sen Niclous*, in vicino *Mofonienfi Comitatu*, ex locorum hodiernorum cognomine, potest colligi.

Decad. I. Monumentum V.

vv.) Dvsl.

§. CCXXIX. Borokun, filius Gynle, impetiit quosdam *Dusnicos* (vv) de villa *Jouan*, ad ecclesiam sancti *Petri* in eadem villa attinentes: scilicet: *Obuganum*, *Thecum*, *Chemam*, *Chemam*, *Michaëlem*, *Petrum*, *Latamasum*, *Martinum*, *Chedam*, & *Cozamam*, dicens, quod cum sint *Dusnici* a genere eius, scilicet: *Johan* manumissi, contra ipsum tamen superbiant. Illi autem responderunt, se *Dusnicos* quidem esse a præfato *Johan* cum terra sua dimissos, sed eundem *Johan* nulla consanguinitatis linea ad ipsum, videlicet *Borocum* pertinere, & ita seipsum nullo penitus dominio, eidem *Borocum* esse obnoxios. Banc igitur comes de *Burg*, posuit super iuramentum *Martini*, & *Fonchukae* cognatorum *Borokun*, & super iuramentum duorum finitimorum, quos aduersarii eligerent, & misit utramque partem *Varadinum*, per *Pristaldum* nomine *Stephanum*, de genere *Zachu* de villa *Berenta*, ut illis quatuor ibi iurantibus, memoratum *Johan* esse genus *Borokun*, constaret. Dato itaque eis termino in *Dominica*, factus est, nominati *Dusnici*, cum *Pristaldo* ipsorum *Stephano*, prænominatos testes, adiurati fuere *Varadini*; sed prædicti testes, non comparuerunt, præfatus tamen aduersarius, missi (x) seruiente, dixit eos fuisse citatos ad regem, & ideo ad terminum non potuisse venire. Dato item secundo termino, venit prænominatus aduersarius, & sicut prius per seruientem, ita per se ipsum dixit, iam dictos testes citatos esse ad (y) regem, & ideo ad terminum non potuisse venire. Sed cum hoc præfato iudici falsum esse constitit, præfatum *Borokun* condemnauit, & prænominatos *Dusnicos*, cum terra eorum iustificandos esse, secundum præscriptam assertionem eorum, & *Pristaldum* suum, testimonio capituli *Varadinensis*, fecit condemnari.

§. CCXXX. Comprouinciales noui castrum, & horum specialiter *Bor*, *Guzza Quere*, de villa *Alexandri*, impetierunt seruientem *Egidii*, de villa *Petur*, nomine *Rochum*, de furto, iudice *Banc*, *Pristaldo* *Gregorio*, de villa *Petur*. *Rochus*, portato ferro, mundatus est.

§. CCXXXI. Tota villa *Tumr*, impetiit *Martinum*, filium *Mochou*, de genere *Beli Bani*, de damno quindecim marcarum, & de occisione duorum hominum, iudice *Banc*, *Pristaldo* *Alberto*, de villa *Nobodi*, qui in loco taliter conuenerunt. Quod prædictus *Martinus*, persolueret septem marcas prædictæ villæ *Tumr*. Idem *Martinus* satisfaceret iudici; *Pristaldo* vero, villa *Tumr* satisfacere teneretur.

§. CCXXXII. *Petrus*, de villa *Gyon*, impetiit conuillanum suum *Dominum Segym*, de occisione cognati sui per violentiam, iudicibus *Barraba* comite, Magistro *Fila*, *Pristaldo* *Omodoi*. *Seggyun*, portato ferro *Varadini*, iustificatus est.

§. CCXXXIII.

vv.) *DUSNICOS*, seruos fuisse ecclesiæ, testamento datos, obseruatum est ad §. 132. not. a. Ceterum, vox *Dusenik*, origine *Slauica* est *Sarmatica*; a *Dusse*, quod animam significat; nam, fiebant omnino ecclesiæ obnoxii, ab heris suis, ut remedio essent animæ mortuorum: Nescio, annon, & a *Dluznik*, hoc est, *Debitor*, unde *Dusenik*, eliso elemento, deriuare queam.

x.) *Seruientis*, hoc loco, non militem, sed famulum, seu pedisequum liberum, denotat. vid. ad §. 23. not. y.

y.) Ante *BELAM* III. causæ quorumvis nobilium, coram rege examinabantur, in quorum conspectum, omnes promiscue admitti, ea de causa, solebant. *M. ROGERIVS*, in *Epistola in Carmen miserabile*, apud *Thürócium* cap. 6. p. 180. Abrogauit morem eum, *BELA* III. petitionum ac precum formulis, atque duobus precum ministris, *Referendarios* vulgo dicunt, institutis, *BONFINIVS*, Dec. II. Lib. VII. initio, p. 270, 40. *MATTHIAS* *Coruinus* postea, non tam lege perlata, quam popularitatis studio, ritum eum reduxit quodammodo, a sequentis regibus, iterum iterumque antiquatum.

z.) Sicut

Per iudicium ferri candentis.

§. CCXXXIII. *Moruic*, de villa *Baro* impetiit quendam nomine *Becum*, sine manibus de damno quinque marcarum, iudice *Gyula* comite *Palatino*, *Pristaldo* *Bertolom*. Homo *Mouricini*, portato ferro, iustificatus est.

§. CCXXXIV. *Agya*, & *Dionysius* comites, impetierunt ioubagiones *Priuarii*, qui sunt in villa *Vodoz*, scilicet: *Vs*, *Parebam*, *Leustacium*, *Petrum*, *Chokam*, *Scendu*, *Paulum*, *Bedur*, *Scheebni*, *Rodum*, & *Sthanum*, dicentes, quod furati essent pecuniam matris ipsorum; quibus rem negantibus, *Smaragdum* comes, ex præcepto Regis *Andrea*: discutiens per *Pristaldum*, nomine *Andream*, de villa *Zumun*, misit *Varadinum*. Vbi prædicti comites, candentis ferri subterfugerunt iudicium, dicentes, aduersarios suos iustos esse, & quod ipsi ignoranter eos impetiissent de furto; *Priuarus* autem & ioubagiones eius, pro bono pacis & intuitu cognationis, dimiserunt *Agye* & *Dionysio* comitibus debitum (z) talionis, in quantum ad ipsos attinet.

§. CCXXXV. *Michael*, *Paulus*, & *Zoulat*, dixerunt se teneri *Agye*, & *Dionysio* comitibus, in triginta marcis argenti, & debere decem persolvere in die *Ramis palmarum* (a), & alias decem, in festo *Ascensionis*, tertio decem, in festo *Joannis Baptiste*.

§. CCXXXVI. *Cusid*, vxor *Dominici*, de villa *Sanctæ Crucis*, portato ferro contra *Ananiam* conuillanum suum, ostendit se non esse veneficam, iudice *Paldus* vicearchidiacono de *Zounuk*, *Pristaldo* *Laurentio*, de villa *Detreb*.

§. CCXXXVII. *Boncia*, de villa *Firu*, impetiit generum suum *Somham*, & matrem eiusdem, scilicet: *Rugam*, & fratrem *Rugæ*, scilicet: *Moncau*, de suffocatione (b) sororis suæ, videlicet ipsius *Bontia*, iudice *Mica* comite, *Pristaldo* *Bartholomæo* de villa *Nyec*. Qui *Varadini* taliter conuenerunt, quod *Somha* habetur pro homicida, & *Ruga* persolueret quinque marcas fertone minus, vsque festum *Sancti Georgii*, & idem satisfaceret *Pristaldo*, partem vero iudicis *Boncia* persolueret.

§. CCXXXVIII. *Muncu*, de villa *Beruei*, impetiit conuillanum suum, scilicet: *Vidam*, de consensu & participatione atque prodicione rei furtiue, iudice *Villico* ipsorum, scilicet: *Vulchi*, *Pristaldo* *Lotomas*, de eadem villa; alium quoque de villa *Margmeta*, nomine *Vulchim*, impetiit idem *Muncu* de furto, *Pristaldo* *Herrico*, iudice *Tumpa* curiali comite de *Zounuc*. *Varadini* autem portato ferro, & *Vida*, & *Muncu*, iustificati sunt.

§. CCXXXIX. *Simoun*, de villa *Semec*, ut ipse dixit de se, *Pristaldus* *Joannis* curialis comitis de *Bichor*, ut item de se dixit, contestatus est ex parte præfati comitis, & *Tupsa*, *Biloti* *Bichoriensis*, quod *Varou*, filius *Korochi* de villa *Iraz*, citatus a conuillano so nomine *Hyned*, & item a *Jacobo*, *Alberto*, *Teodoro*, *Forcost*, *Pentek*, *Guntu*, *Kemedu*, *Vruz*, *Chicou*, quod de villa *Sari*, pro furto (c) septies ante præfatos iudices, & ante prædecessores *Joannis* comitis

P p p 2

z.) Sicuti talionis pœna, pœnam reciprocam, ita talionis debitum, debitum reciprocum, seu vicarium, vel reciprocum pœnæ genus significat. conf. du *FRES.* *NE Glossar.* voce *Talionis pœna*.

a.) *DOMINICA* *Palmarum*, seu *in ramis palmarum*, denominationem ex textu accepit euangelico.

b.) Præter cardiacas, hystericas, vterinas, & quæ punientium manu accidunt, suffocationes violentas; obseruantur in *Hungaria*, inter *Serbios*, aliasque gentes, nocturnæ *Vampirorum* suffocationes, quo nomine, ex sanguinem in sepulchro cadauerum, vmbra, intelliguntur. Sed de *Vampiris*, viderint alii.

c.) *TRINAM* forensem proclamationem, tum demum adhibitam fuisse: quum septies ad iudicium citatus, non comparuisset, ex hac §. luculenter colligitur.

d.) *Pro.*

comitis non venisset; *Joannes* itaque curialis comes, & *Tupsa Bilotus*, ipsum furti reum condemnassent.

§. CCXL. *Andreas*, filius *Scerben*, dicens se habere votum eundi *Ierosolimam*, & nunquam inde reverti, absoluit (d) uxorem suam, dans ei nubendi licentiam alii marito, & dans ei duo capita hominum. Vxor autem sua contestata est per fratrem suum *Stephanum*, absoluisse maritum suum a coniugio suo, & ab omni dote omnique debito, in quo maritus eius ei tenebatur, asserens se contentam esse, duobus illis capitibus hominum, quos maritus suus ei contulit.

§. CCXLI. *Tuno*, & *Legyn*, castrenses *Bichorienses*, de villa *Gyan*, coadiuvantibus *Luca*, Principe exercitus, & *Matthia* centurione, impetierunt libertinos *Forkos* & *Kelemen*, scilicet: *Iseput*, *Bullsubut*, *Cbimont*, *Sasbat*, *Meduet*, *Iloharut*, hos omnes cum filiis suis. Item, *Belad*, *Egidut*, *Tadeusut*, pro concubibus suis. *Kelemen* autem & *Forcos*, dixerunt eosdem suos esse libertinos, & accepto iudice a domino rege *ANDREA*, *Smaragdo* comite, & *Pristaldo Julia*, filio *Vaca*, inter multos adduxerunt *Micam* comitem, in testimonium, cuius testimonio, cum praefatus iudex esset contentus, ex praecepto regis, posuit super iuramentum ipsius *Mica* comitis, ut scilicet: ipso super sepulchrum *Sancti Ladislai* regis iurante, praenominati libertini, praenominatis *Kelemen* & *Forcos*, redderentur. Cumque *Mica* comes staret ad sanctum sepulchrum iuraturus, praedicti castrenses reconciliati sunt, cum *Kelemen* & *Forcos*, ita scilicet: quod ipsi reddiderunt praenominatos libertinos praefatis *Kelemen* & *Forcos*, scilicet: in puritate promissa; compromiserunt enim *Kelemen* & *Forcos*, quod receptos libertinos suos, in inferiorem conditionis ordinem non deprimerent, sed in eodem statu, scilicet: libertinorum retinerent, generaliter de ipsis quoque castrensibus alia ablata, non requirerent.

§. CCXLII. Vniuersus *Varadinensis Ecclesiae* conuentus, vniuersis, praesentes literas inspecturis, salutem in Domino. Anno Domini Millesimo Ducentesimo Decimo sexto, in septimana *Omnis terra*, *Farcafius* filius *Gyama*, veniens cum *Martino* de villa *Guerdei*, *Pristaldo Gyula* comitis Palatini, ad iudicium ferri candentis, contra *Martinum* de villa *Zobolsu*, raptorem scilicet: filiae suae, & contra coadiutores illius, stetit per totam septimanam illam, sed nullus de aduersariis suis comparuit, praeter quendam nomine *Scegium*, qui se nobis & postea iudici coadiutorem praefati *Martini* fuisse confessus, exoculatus est. Memoratus itaque *Farcafius* ad praefatum iudicem reuersus, renuntiavit cum *Pristaldo* suo, aduersarios suos ad iudicium ferri non venisse: iudex igitur condemnauit illos. Nam per eundem *Pristaldum* suum, & *Farcafius*, tales nobis remisit literas. *Gyula DEI* gratia (e) comes Palatinus, cuncto capitulo *Varadinensis Ecclesiae* salutem & dilectionem: Notificamus vobis, quod aduersarii *Forcos*, quorum nomina haec sunt: *Mortun*, *Zobolebi*, cum seruientibus eorum, *Moruc*, *Joanus*, *Niclous*, *Stephan*, & frater eius *Joud*, & seruus suus *Scimad*, *Gyomolth*, *Tyod*, *Petka*, & unus germanus eorum *Bena*, *Gyurg*, *Mogud*,

d.) Proficiscentibus in *Palastinam*, propter votum ultra marinum, ad liberandam terram sanctam, diuortium ad thorum, iure conceditur Canonico, c. ex multa. §. In tanta. de Vot. & Voti redempt. per ingressum autem religionis, etiam quoad vinculum. Conc. Trid. sess. 24. can. 6. c. ex publico 7. de Conuers. Conjug.

e.) De castrensibus, vid. ad §. II. not. g. de principe exercitus ad §. 133. not. d. de centurione ad §. 110. not. g. de libertinis autem ad §. 208. not. g.

f.) Juran-

Mogud, *Abel*, *Olberth*, & seruientis suus *Chyma*, *Matthaus*, *Cecur*, *Scenter*, *Abam*, *Vece*, *Toluoy*, *Buc*, *Scumud*, in praesentia nostra remanserunt, & eos ferrum leuare in locum *Varadinum* misimus, quos termino praefixo, *Pristaldus* noster non dixit venisse: quod, si verum est, & vos scitis, quod praedicti homines ibi non fuerint, iam dicti *Farcafi* causam literis assignate, & omnes praenominatos remansisse. Nos autem, sicut praediximus, huius rei testes sumus, quod praenominati homines, in praedicta septimana, *Omnis terra*, *Varadini* non comparuerunt, praeter iam dictum *Scegium*.

§. CCXLIII. *Paul*, de villa *Beltuk*, impetiit omnes *Flandrenses* (f) de *Batar*, pro occisione fratris sui *Benedicti*. Quod, cum praedicti *Flandrenses* non diffiterentur, sed dicerent se illum in latrocinio occidisse; *Esau* comes de *Hugosa*, ex praecepto regis discutiens, per *Pristaldum*, nomine, *Martinum*, militem *Varadinum* ad candentis ferri iudicium; ubi *Paul* portato ferro, iustificatus est.

§. CCXLIV. *Pousa*, requisivit duos seruos uxoris suae, filiae *Hudus* comitis, scilicet: *Tutan*: & filium eius *Lucam*, coram *Neuka* comite *Bichoriensi* a *Canonicis de Sancto Protomartyre*: illi autem dixerunt, eosdem seruos donatos esse ab uxore ipsius, pro (g) remedio animae prioris mariti sui, scilicet: *Boc*. Praefatus itaque iudex posuit super iuramentum uxoris *Pousa*, quod scilicet: ipsa iuraret cum duobus filiis suis in ecclesia *Sancti Protomartyris*, & illos seruos positos in eadem ecclesia auderet educere de ecclesia. Assignato itaque termino, praefata mulier, cum filiis suis non venit, neque procuratorem (h) causae suae milit. Praememoratus itaque iudex, condemnauit eam, & maritum eius *Pousam*, & per *Pristaldum* nomine *Samam*, de villa *Bursa*, nobis contestari, & praesenti pagina fecit aeternari.

§. CCXLV. *Michael*, filius *Deda*, impetiit *Vitalem*, de genere *Aba*, (i) dicens, quod per filium ipsius passus esset damnum, ad aestimationem duarum

Q q q

marca-

f.) FLANDRENSES, e *Flandria* oriundi, iidem sunt, quos *Thúrotzivs Chron.* P. II. cap. 22. RHENENSES nominat.

g.) Pro remedio animae, serui, *Dusenici* vocabantur. §. 132. de quibus saepius dictum.

h.) Quem *Hungari*, causae Procuratorem adpellant, *Patronus*, vel *Advocatus* apud Romanos dicebatur. Procuratores enim aerarii, aurariorum, officinarumque praefecti erant, ad quos, vel aerarii, vel aurarii, vel baphiorum, ceterarumque rerum, cura, pertinebat. vid. SAMUEL PITISCVS Lexico Antiquit. Roman. voce Procurator.

i.) Ex peructusto genere de *ABA*, illustris de *REDE* stirps, succreuit: sicuti nobis, *MICHAEL TELEKI* de Szék S. R. I. Comes, *Hungariae* & *Transilvaniae* rerum peritissimus, ex diplomatibus demonstravit. Scilicet: prostant inclytæ familiae de *REDE* litteræ gentilitiæ, quibus, in iudiciis, iure postliminii institutis, euicta est illustris stirps, ex genere *ABA*, origo. Testantur id litteræ, *Dominarum Annae* & *Clarae*, de genere *ABA* diuisionales, a *LADISLAO* Duce *Apuliae*, & regni *Hungariae* Palatino, exhibitæ. Hinc, regnante *CAROLO* I. tres, ex genere *ABA* floruerunt: *Petrus*, cui *CAROLVS* I. anno 1338. nundinarum priuilegium, & anno 1340. iu *Zolyio*, venationis loco, donationem super possessione T. concessit. *Demetrius*, cui, idem rex, nundinarum hebdomadalium peræque priuilegium, in oppido T. anno 1330. largitus est; & *Magister Nicolaus*, *Petri* de genere *Aba*, filius, quod indicat, *CAROLI* I. priuilegium nundinarum, in possessione T. in comitatu T. anno 1338. datum, priuilegium item iuris gladii, Ordinum regni nomine, eidem *Nicolaus* tributum. Hos vero, ex *Vitali*, de genere *ABA*, & ex eodem, illustrem de *REDE* stirpem, prognatam esse, pronum est colligere. Suffragantur litteræ precum, pro animabus familiae *REDE* vtriusque sexus, anno 1456. conscriptæ

Desad, I. Monumentum V.

marcarum & dimidiæ coram arbitris, videlicet, *Duda*, *Petro*, & *Tugza*, de villa *Vnga*. Qui discutientes eos, miserunt per *Pristaldum*, nomine *Zekei*, ad examen ferri candentis *Varadinum*, ubi homo prædicti *Vitalis*, portato ferro iustificatus est.

§. CCXLVI. *Roma*, de villa *Ben*, impetiit *Paulum*, de villa *Numchuny*, de damno vnius marcæ & dimidiæ, quos(k) *Laurentius*, iudex curiæ, & Comes *Nitriensis* discutiens, misit per *Pristaldum*, nomine *Petrum*, de villa *Kér*, ad examen ferri candentis *Varadinum*: ubi homo *Roma*, portato ferro, mundatus est.

§. CCXLVII. *Zabaria*, filio *Joannis*, de villa *Jarum*, sine omni hærede mortuo, vxor eius nupsit *Mico* filio *Nicolai*, qui *Mico* & *Paulus* frater vxoris eius, traxerunt in causam nominatum *Joannem*, & fratrem ipsius *Iromom* sacerdotem, pro dotaliciis, præfatæ mulieris, ante *Alexandrum* (l) *Varadiensem* Episcopum. Ipse autem eandem causam delegavit *Stephano* Archidiacono & *Oeconomo* (m) suo, debito fine decidendam. Illi vero coram illo constituti responderunt: se dotes illas totaliter perfoluisse coram idoneis testibus, de provincia ipsorum: quod, cum iam dicti actores negarent; *Joannes*, & *Iromus* iussi sunt testes suos exhibere. Quibus exhibitis, præfatus iudex delegatus, posuit super iuramentum ipsius *Joannis*, & *Iromi*, & præterea decem testium, scilicet: *Lodi*, Abbatis de *Cholt*, (n) *Hesce*, de villa *Carol*, *Apae*, *Mica*, *Joannis*, *Dominici* & *Balad*, de genere *Borsa*, *Leonardi*, de genere *Zuord*, *Beliamin*, sacerdotis, de villa *Zigbolm*, & *Pauli* comitis de genere *Imaragdi*, qui omnes, cum ad sepulchrum *S. Ladislai* regis iuraturi accessissent, sæpe iam dicti actores non ausi sunt eos adiurare, scilicet: aduersarios suos, pro iustis dimittendis: pacem eorum, interuentu amicorum, impetrarunt, præfente *Pristaldo* ipsius causæ, *Beniamin* Vicearchidiacono de villa *Nadan*.

§. CCXLVIII. Multitudo castrensiū de *Bursod*, & quidam ioubagiones (o) eiusdem castri, scilicet: *Petrus*, & *Colman*, vociferati sunt, contra *Demetrium*

scriptæ, & summi Romanorum Pontificis delictorum venia, *Paulo* de *Rède*, eiusdemque filio *Johanni*, sicut & consorti, ceterisque prolibus ac hæredibus, concessa.

k.) *LAVRENTII*, iudicis Curie & *Nitriensis* Comitatus, nulla sit in *JONGELLINI* Catalogo Iudicum Curie, ad calcem *Monarch. Hungar. de REVA*, mentio. Inferendus itaque est iisdem, & inter *DOMINICVM*, anno 1190. atque *MARCELLVM*, an. 1221. iudices Curie, ad annum 1217. referendus.

l.) *ALEXANDRVM* Præfulem *Varadiensem*, ab anno 1220. ad annum 1235. floruisse, obseruat. *MARTIN SZENTIVANY Dissert. Paralip. catalog. 22.*

m.) Vt, in vnaquaque ecclesia cathedrali, *OECONOMVS* e clero illius ecclesiæ, eligendus, institueretur; statutum est, in concilio *Chalcedonensi*, can. 22. & *Nicano II. can. 11.* ne cura rerum reddituumque ecclesiasticorum, Episcopos, Presbyteros & Clericos, a diuinorum officiorum executione, quodammodo auocaret. Qui, non tantum ecclesiarum bona, superstitie Episcopo administrabat, sed etiam illo excedente e viuis, eorum curam gerebat, de iis, Episcopo successu- ro rationem redditurus. *Concil. Chalcedonens. can. 25. Concil. Valentin. can. 2. Synod. Spalensis II. can. 9. Toletan. IV. cap. 47.* Id autem muneris fuit Archidiaconorum, de quibus ad §. 249. Confer. Actor. cap. VI. ver. 2. seqq.

n.) Abbatia de *CHOLT*, quæ anno 1217. floruit, cuiusnam fuerit ordinis, incertum esse scribit, *Cardin. PÁZMÁNY Append. II. p. 107.* & *MARTINVS SZENTIVANY Dissert. Paralip. Catal.*

o.) Ioubagiones exemptos, bellatores castri fuisse, ostensum est, ad §. 80. not. 2. §. 179. not. p.

p.) Tho-

trium comitem ipsorum, Regi *ANDREAE*, dicentes, quod iniustis iudiciis, & indebitis exactionibus eos aggrauasset; præfatus autem comes, negauit hoc, quin imo adiecit, quod illi multa ei damna & iniurias intulissent, & hoc ipsum omnes alii ioubagiones, tam exempti, quam liberi *Sancti Regis*, & quadraginta homines de castrensibus, astruxerunt. Memoratus itaque Rex, delegauit causam eorum, *Thoma* (p) *Agriensi* Episcopo, & *Salomoni* (q) *Bano* decuriam. Qui verbis vtriusque partis diligenter inquisitis, posuerunt super iuramentum comitis *Demetrii*, ut præfatio sacramento, probaret se in nullo populum suum aggrauasse, immo per contrarium, sibi eundem populum iniuriam & damnum intulisse. Cum itaque comes, & *Demetrius* paratus esset iurare, memorati aduersarii se ipsos recognoscentes, non ausi sunt ipsum adiurare, & coram *Pristaldo* huius causæ, nomine *Bar* de villa *Harca*, reddiderunt se culpabiles, & damnum comitis sui restaurare compromiserunt. Comes vero eorum, ad preces nostras indulgit eis, ut tantum duas marcas, & dimidiam, de toto damno suo ei perfoluerent. Nominati quoque duo ioubagiones, carcerem intrare tenerentur, ibi, quoadusque vellet comes, moraturi.

§. CCXLIX. Castrenses de *Orod*, scilicet: *Matthias*, & *Sorloudam*, impetierunt coram (r) *Desiderio* Episcopo, iudice a Rege *ANDREA* delegato, *Nicolaum* Archidiaconum & canonicum *Chanadiensem*, dicentes, quod terram eorum nomine *Bursod*, violenter occupasset; ille autem respondit, eandem terram, titulo emptionis possedisse, dicens, quod quidam liber homo, nomine *Kelemen*, filius *Vgni*, eam sibi vendidisset. Qui, cum adductus ante iudicem eandem terram eidem *Nicolao* Archidiacono se vendidisse non negaret; sed eam hereditariam sibi astrueret constanter, iussus est a præfato iudice, ferum candens, contra memoratos castrenses *Varadini* portare, quo portato, iustificatus est.

§. CCL. *Stephanus*, de villa *Thepa*, cepit seruum fugitiuum suum, nomine *Morodeku*, apud *Bensam*, de villa *Tura*, qui *Bensa* respondit eundem seruum fuisse sororis suæ, noueræ ipsius *Stephani*, coram arbitris scilicet: *Dominico* *Comite*, & *Belus*; sed cum neutra pars sufficiens testimonium posset adducere, nominati iudices, per *Pristaldum*, nomine *Albertum*, ad examen ferri candentis miserunt *Varadinum*, ubi talis inter eos facta est conuentio; quod præfatus *Stephanus*, præfato *Bensa* daret, viginti & duo pondera, *Bensa* vero, & seruum fugitiuum redderet, & nihil de cognatione serui illius a *Stephano* requireret.

Q q q 2

§. CCLI

p.) *THOMAS I. Agriensis* Præsul anno 1217. regnante *ANDREA II. Episcopatui* præfuit, quod ad *MART. SZENTIVANY Dissert. Paralipom. Catal. Episcop. Agriens. p. 69* addendum est.

q.) Cuius provincie Banus fuerit *Salomon*, regnante *ANDREA II.* diuini nequit. Plures namque tum Banatus, fuere in Hungaria, regnorum *Croatia*, *Dalmatia* & *Slauonia* primus; secundus *Bosnia*; tertius *Sirmii*. Quorum prior in Regni, posterior in Ducatus conditionem transiit; quartus *Machouiensis*, Regis & Ordinum Regni auctoritate, & quintus *Seueriensis*, Turcorum impetu, abrogatus. vid. *SZENTIVANY I. c. Catalog. 99. p. 227. 228.* Ab hoc, Comitatus, *Temesváriensis*, axioma BANATVS, hæsit, nusquam adhuc lege publica, adfirmatum, quæ Comitatus hucusque adpellauerunt.

r.) *DESIDERIVM*, *Csanadiensis* ecclesiæ episcopum fuisse, euidentibus ex causis, colligitur. Huius enim nominis Præfulem, anno 1222. *Csanadini*, neque alibi, vixisse, cum ex clausula Decreti *ANDREAE II.* tum ex chartis vetustis, cognoscitur. vid. *MART. SZENTIVANY I. c. Catal. 23.* Adde, historiam nostram, *Comit. Csanadiensis*, Partis special. Memb. I. §. V. num. IV.

s.) Simon

§. CCLL. *Marcha*, de *Scylli*, impetiit *Dedum*, de villa *Tbepa*, pro clandestina traductione duorum feruorum ipsius, valentium sex marcas, coram *Stephano*, comite de *Zobolch*. Qui discutiens eos misit ad examen ferri candentis *Varadinum*, ubi prænominatus *Dedus*, portato ferro, mundatus est. *Pristaldo Pous*, de villa *Paul* existente.

§. CCLII. Domina *Paulia*, vxor *Perrus*, cum requisivisset a fratre suo, *Custodia* sacerdote, ancillam suam *Marguetam*, & ille non redderet eam, dicens, illam esse suam. *Joachin*, iudex ex præcepto (s) *Simonis* *Varadinensis* Episcopi, posuit eos ad iudicium ferri candentis, qui præsentem *Saph* *Pristaldo* eorum, taliter conuenerunt; quod Domina *Paulia* daret fratri suo, *Custodia* sacerdoti, marcam vnam. Ille autem daret ei ancillam, nomine *Huldbol*, pro *Margueta*; quia *Marguetam* dederat marito, & non potuit eam separare de iure a viro suo, & dare sorori suæ.

§. CCLIII. *Gyobou*, *Gabrian*, *Buda*, *Tencus*, *Niclo*, ioubagiones castri *Zornuc*, impetierunt quandam nomine *Angelus*, de villa *Gyon*, filium *Dursi*, fratrem *Martini*, & *Mica*, dicentes, quod eorum esset contribulis, & castri *Zornuc* ioubagio. Ille autem contendebat se filium (t) *Latini* hospitis esse & absolute liberum, & (u) defendebat eum *Petrus* conuillanus eius. Tunc *Poul*, curialis Comes de *Zornuc*, ex præcepto Domini sui *Smaragdi* comitis, eos discutiens ad (vv) *Praudam* per *Pristaldum* nomine *Georgium*, de villa *Babud*, misit *Varadinum*. Vbi cum esset prædictus *Angelus*, portare ferrum paratus, quidam nomine *Lengeu*, ut ipse dixit, de villa *Zumtoun*, ex parte prænominatorum ioubagionum se ad hoc missum asserens, iudicio ferri candentis renunciauit, dicens, præfatos ioubagiones, per ipsum mandasse, quod prædictum *Angelum*, de coniobagionatu iniuste impetivissent.

§. CCLIV. Castrenses de *Clus*, de (x) centurionatu *Agad*, scilicet: *Sunad*, *Vardon*, *Apa*, & alii, coadiuvantibus eos ioubagionibus eiusdem castri, scilicet: *Egeben*, Principe exercitus, *Isaac* centurione, *Beda* Hadnogy, *Bela* & *Vadasa*, impetierunt quosdam ioubagiones, *Nicus*, filii *Nidus*, scilicet: *Vedam*, & fratrem eius *Hyscem*, dicentes eos suos esse concives. Illi autem dixerunt se esse liberos omnino, & adduxerunt defensorem libertatis eorum videlicet: *Stephanum*, de villa *Natatha*. *Chrisophorus* itaque, Comes de *Clus*, per

s.) *Simon* *Varadiensis* Præsul, legum doctor alibi nominatur. conf. *Mart. Szentivány* I. c. *Catal.* 22.

t.) *Latinorum* nomine, Italos intelligi, cognoscitur ex *Thvrotz* *Chron.* P. II. cap. 22. & *S. Ladislai* *Decr.* lib. I. cap. 31.

u.) Quando nullus advena, sine fideiussore in civitatem recipiebatur Hungaricam: *Colom. Decret.* lib. I. cap. 4. fideiussorem, adesse oportuit, vel aduocatum, qui hospitem defendebat libertatem. conf. ad §. 197. not. u.

vv.) *Judicium* ad *Praudam*, idem videtur fuisse, quod iudicium privatum, in quo, iudex, causas litigantium, simpliciter, sine vilo iudicario ordine, & sine testibus, ad solam aëtoris rei que fidem interpositam, discutebat: *Judicii* privati apud *Francos*, quod cum iudicio ad *Praudam*, convenire videtur, meminisse *Dagobertus* in *Charta* pro *Monast. S. Dionisi*. Est autem vocabulum *PRAVDA*, minit *Dagobertus* in *Charta* pro *Monast. S. Dionisi*. Est autem vocabulum *PRAVDA*, Slavicum, quod veritatem, quin & iustum iudicium quandoque significat: ut in ea phrasi: *Podle Pravdy soudit*, id est: iudicare ex aquo & iusto, ut pronum sit excusare, iudicii hoc genus, a *Slavis*, gente, æqui ac recti studiosissima, nostros accepisse.

x.) Hungariam, in Comitatus, & Comitatum, in centuriatus, pro census ratione, fuisse subdivisam, ex *Colomanni* lib. II. cap. 79. elucet. Hinc, qui Comitatus præerat, Comes, qui centurionatus, Centurio dicebatur. conf. ad §. 110. not. g. §. 147. not. a.

per *Pristaldum* nomine *Ela*, de villa *Zupur* misit eos ad candens ferrum *Varadinum*, quo *Nicus*, & ioubagiones eius, cum defensore libertatis, eorum & *Pristaldo*, venerunt stare iudicio. Aduersarii autem eorum non comparuerunt, nec per aliquem excusationem miserunt. *Nicus* itaque ad iudicem reuersus, iustitiam sibi de aduersariis fieri postulavit, quos iniustam impetitionem suam confitentes, iudex præfatus per iam dictum *Pristaldum*, mittens *Varadinum* iniustitiam suam conuentui fecit protestari, venientes enim *Bela*, *Vadasa*, & *Vardon*, pro semetipsis & pro coadiutoribus suis, ut ipsi dixerunt confessi sunt, prænominatos ioubagiones, *Nicus*, non esse suos concives, sed iniuste illos esse impetitos.

§. CCLV. *Paul* Comes (y) venatorum impetiit *Feberam*, de villa *Solumus*, pro veneficio, iudice *Nicolao* vicearchidiacono de *Zatmar*, *Pristaldo* *Joanne*. *Febera*, itaque, portato ferro, *Varadini* iustificata est.

§. CCLVI. *Buchud*, de villa *Janusst*, impetiit *Mecam*, de villa *Genta*, pro furto, *Paulo* curiali Comite de *Bichor*, & *Teca* Biloto, iudicibus, *Pristaldo* nomine *Vosor*, de villa *Janust*. *Meca* itaque, portato ferro *Varadini*, iustificata est.

§. CCLVII. *Matbel* impetiit, Dominam *Genuruch*, de veneficio, iudice *Nicolao*, (z) comite *Transluani* Episcopi, ex præcepto Domini sui, *Pristaldo* *Mada*. *Matbel* vero renuntiauit *Varadini* iudicio candentis ferri.

§. CCLVIII. *Bosur* (a) Archipræco *Békesensis*, de villa *Ica*, dum poneret rationem ex consuetudine sui officii de (b) bobus regiis, dixit se à *Joanne*, Præcone, de villa *Sceneu*, quattuor boues nondum accepisse. Ille autem dixit se eis scilicet *Bosur* dedisse. Iudice *Damiano* curiali comite de *Békes*. *Bosur* itaque, iudicio ferri candentis conuictus est.

§. CCLXIX. *Bothsa* curialis comes sancti Protomartyris, impetiit duos ioubagiones *Laurentii*, scilicet: *Paulum*, & *Kemam*, de bobus furtim ablati, & ostensa præsumptione, scilicet: carnibus in domibus illorum copiosis.

R r r

y.) Præcipua in palatio Regum Hungariæ dignitas fuerat, comitis venatorum: sicuti apud *Francos*, quatuor principales, venatores regii. vid. *Chartam* *Henrici* Imp. an. 1014. apud *Vghellum* tom. IV. p. 1008.

z.) Comes curialis episcopi *Transluaniæ* est intelligendus. Quo nomine, curiæ episcopi præfectus, & aulicorum index iudicatur. conf. ad §. 6. not. l. §. 9. not. b.

a.) Prætoris vices interdum subibat præco, quod elucet, ex *Specvl. Saxonic.* lib. 3. art. 55. Super vitam Bannitorum condemnatorum, nullus, nisi verus præco indicabit; interdum, prætor erat inferior. Sicuti *Gavterius* de bellis *Antiochenis* p. 443. Dux igitur Vicecomitem ad se vocari iubet, Vicecomes, Prætor, Prætor, Præconem, Præco iudicem. cet. Anne vero, accepta hoc sensu voce præconis, archipræco, idem sit, qui dreg biró, id est prætor superior, præco autem, qui apud *Hungaros* kis biró, index inferior, aliis disquirendum omittimus.

b.) Reges Hungariæ, priuatam habuisse, ex re pecuaria oeconomiam, non minus ex hoc, quam ex 167 §. ubi bubalorum regionum fit mentio, luculenter patet. conf. legem *Andr.* II. art. 15. de equis, art. 22. de porcis regiis. Ceterum, boues, quorum hoc loco fit mentio, regii, ii sunt, qui tributis, vel doni nomine, regi, ex quolibet castro, & comitatu, ut peculio regio, dabantur. Elucet id ex *Andr.* II. art. 29. Comitatus, iure comitatus sui tantum fruuntur, cetera ad regem pertinentia, scilicet, cibiones, tributa, boues, & duas partes castrorum, rex obtineat. Ita *Siculi*, *Cumani*, & *Jazyges*, peculio adiecti regio, propterea, quod rem exercebant pecuariam, bonum vnum, nascente filio regio, pro familiarum domumque numero, regi mittebant. *Istváneius* *Hist.* lib. IV. p. m. 53.

Decad. I. Monumentum V.

c.) MEDIA-

se inuentis. *Nuetlen*, curialis comes de *Bichor*, sine talione, vt *Pristaldus* dixit, nomine *Lucas*, misit *Varadinum*, vbi *Paulus* iustificatus est. *Kema* vero confugit ad ecclesiam.

§. CCLX. *Rabina*, impetiit conuillanum suum, *Zaman*, de villa *Hyrnat*, pro furtiuo dolabro, iudicibus *Gabriele* Biloto, & *Sebe* curiali comite de *Carasna*, *Pristaldo* *Cuca*, *Varadini* *Rabina* subterfugit iudicium ferri candentis, dicens se iniuste *Zaman* impetiisse.

§. CCLXI. *Golsa*, de villa *Ban*, impetiit conuillanum suum, *Sedun*, de combustione domus, & damno sex marcarum, iudice *Aggya* comite de *Carasna*, *Pristaldo* *Luca*, de villa *Koudcbi*. *Sedun* itaque portato ferro *Varadini*, iustificatus est.

§. CCLXII. *Georgius*, de villa *Bubt*, coadiuuante eum *Simone* sacerdote de villa *S. Martini*, impetiit *Micoum*, de villa *Katar*, de violento raptu filiae suae *Margaretha*, & hoc ipsum illa astruxit; *Micou* vero dixit illam uxorem suam legitime ductam esse, & habere nuncium (c) mediatorem, nomine *Desf*. Qui cum fateretur se fuisse mediatorem & adduxisset super hoc & ipse quosdam testes, *Oltuman* Archidiaconus de *Zatbmaz*, per *Pristaldum* nomine *Ecbireb*, misit *Varadinum*, vt *Desf* portaret ferrum, vbi taliter conuenerunt, quod praedicta mulier, redderetur a patre suo *Domino Micou* in uxorem, *Desf* satisfaceret iudici, *Georgius* *Pristaldo*.

§. CCLXIII. *Dema*, de villa *Solumus*, impetiit *Vrbannum*, de villa *Gyorta* de furto, iudicibus *Paulo* curiali comite de *Bichor*, & *Teca* Biloto, *Pristaldo* *Honos*. *Vrbannus* itaque *Varadini* combustus est.

§. CCLXIV. *Clemens*, comes filius *Haben*, impetiit quosdam castrenses scilicet: *Odun*, *Thomam*, *Thomum*, & *Ecust*, pro duabus marcis. Iudice *Codaba* centurione illorum, *Pristaldo* *Comad*, Praenominati itaque *Castrenses* *Varadini* iustificati sunt.

§. CCLXV. *Kalad*, de villa *Gest*, cepit aliquot oues suas apud *Betum*, de villa *Scecul*, dicens, triginta & vnam oues se amisisse per furtum; *Beta* autem dixit se emisse a *Masa*, de villa *Sorou*. Quos *Mica* comes *Bicoriensis*, & *Teca* Bilotus, discutiens per *Pristaldum* nomine *Hoils*, miserunt *Varadinum*. Vbi *Masa* portato ferro, combustus est.

§. CCLXVI. *Simon*, filius *Zela*, frater *Sebastiani*, comitis, impetiit *Libertinos*, *Ina*, & *Jouanc*, filiorum *Joannis*, scilicet: *Budam*, *Checham*, *Checlen*, *Pousam* *Dan* & *Dubam*, de furto, & ipsos dominos eorum, fautores & protectores esse furum. (d) *Banc* itaque *Palatinus* Comes, misit eos *Varadinum* vt, pro *Ina* & *Jouanc*, quattuor de genere ipsorum, quos *Simon* eligeret, iurarent ibi quod ipsi nescirent, *Juan* & *Jouanc* consocios furum, & defensores esse. Ipsi autem ad locum non venerunt, sed (e) excusatorem mittentes, dixerunt

c.) MEDIATOR, idem, qui praes, & sponsor, inter coniuges, cum nuptiarum conciliatore, non est confundendus. du FRESNE glossar. voce Mediator. Hungaris, *Násmagy* hodie dicitur.

d.) BÁNKO sive BÁNK, regni Hungariae Palatinus & comes *Köiönien*sis, ad annum 1221. apud JONGELINVM in Catalogo Palat. f. 153. locatur. conf. §. 48.

e.) Hoc loco, non reus, sed rei procurator, qui reum, vel a crimine, vel a iudicii contemptu, propter absentiam, excusabat, est intelligendus. Hinc excusati, iidem, qui in iudicio absoluti, vel libere dimissi, rei, dicebantur. du FRESNE glossar. vocab. excusare.

f.) EXER-

xertant se esse in (f) exercitu & ideo *Varadinum* non potuisse venire; praedicti vero libertini, nec ipsi comparuerunt nec excusatorem absentiae miserunt. Quod cum praefatus iudex rescivisset, missis litteris suis per *Pristaldum* suum, nomine *Laurentium*, de villa *Libeci*, mandauit illos libertinos pro condemnatis describi; & factum est ita.

§. CCLXVII. *Zounuc*, impetiit *Gallum*, & *Valentinum*, de decem marcis, iudice *Simiragdo*, comite. *Pristaldo* *Chikou*, *Gallus* itaque combustus est, *Valentinus* autem iustificatus.

§. CCLXVIII. *Dirfig*, de villa *Dirfig*, impetiit *Georgium*, filium *Ponota*. Item *Gyulam*, & *Forcor*, filios *Castia*, de violentia. Iudice *Aggya* comite de *Carasna*, *Pristaldo* *Lépe*. homo itaque *Dirfig*, portato ferro *Varadini*, iustificatus est.

§. CCLXIX. *Andreas*, de villa *Vitan*, impetiit *Georgium* ioubagionem *Tpoliti*, de villa *Hlap*, dicens; quod cum *Georgius* prius ioubagio ipsius fuerat, duodecim marcas pro causa eius, scilicet: *Georgius* expenderit, quos *Paul*, curialis comes de *Bichor*, ad iudicium ferri candentis per *Pristaldum* nomine *Gyugea* misit *Varadinum*: vbi taliter conuenerunt; quod *Tpolitus* daret *Andree*, pro iobagione suo, tres fertones, & capitulo quattuor pondera, & dimidium, & idem *Tpolitus* pro eodem *Georgio*, iudici satisfaceret, *Pristaldo* autem *Andreas* teneretur.

§. CCLXX. *Joannes*, de villa *Vansud*, impetiit *Andream* conuillanum suum, & *Tumen*, de villa *Guizar*, & *Georgium*, de villa *Villoc*, seruum *Samsonis* de combustionem domorum suarum, & matris suae, cum sex capitibus hominum, iudice *Mice* Comite *Bicoriensi*, *Pristaldo* nomine *Don*, de villa *Gurba*. *Georgius* itaque portato ferro *Varadini* iustificatus est; *Andreas* vero, & *Tumen* sentientes se combustos esse, (g) confugerunt ad ecclesiam.

§. CCLXXI. *Mortun*, de villa *Dyuna*, accusauit conuillanum suum *Petrum*, de furto, iudice *Heym*, comite de *Borscha*, *Pristaldo* *Milostb*, filio *Albei*. *Petrus* itaque *Varadini* portato ferro, iustificatus est.

§. CCLXXII. *Quidol*, de villa *Gyan*, impetiit *Tumpam* conuillanum suum de furto. Iudicibus *Mica* comite de *Bichor*, & *Teca* Biloto, *Pristaldo* *Halalus*, de villa *Sceuleus*. *Tumpa* itaque *Varadini*, iustificatus est.

§. CCLXXIII. *Stephanus*, de villa *Terepes*, impetiit conuillanam suam, nomine *Dedubam*, & filiam suam, scilicet: *Penam*, & filium suum *Pousam*, de maleficio. Iudicibus *Abel*, Archidiacono de *Herdeud*, & *Job* comite assessore, *Pristaldo* *Toma* de *Herdeud*. *Deduba* & *Pena* & *Pousa* portato ferro, iustificata est.

§. CCLXXIV. *Paulo*, filio *Hecy*, furtim bos est sublatus, quem dum in vestigasset, inuenit in domo *Vnica* de villa *Dufunie*, praedio monasterii sancti *Joannis Baptista*, qui *Vnica* citatus ad iudicem cum conuillanis suis, absoluit

R r r 2

con-

f.) EXERCITVS nomine, nobilium indicantur banderia. Namque, exercitum debere, dicuntur vasalli: cum dominorum expeditionibus bellicis, interesse, ac pro iis dimicare tenentur. GARELLVS in Episcop. Magalon. p. 276. Exercitum faciunt D. Regi, sicut & ceteri, de parte regia.

g.) Adparet hinc, sacrum hunc ignem, quo candescebat ferrum, non in atrio, multo minus in ipso templo, sed extus, forte intra ambitum coemeterii, focum habuisse; vbi praesari portarique debuit. Inde vero, qui se combustos sentiebant, in ecclesia capiebant perfugium, dum litem, qua ceciderunt, cum aduersariis, per *Pristaldum*, dirimerent.

h.) Obser.

§. CCLXXXV. *Georgius*, de villa *Babud*, veniens cum *Pristaldo* suo, nomine *Cubuchi*, dixit se litigasse coram *Angelo*, curiali comite de *Zounuc*, pro violenta ablatione serui sui, cum *Somu*, de villa *Gyon*, qui *Somu* veniens in sexta feria eiusdem septimanæ, dixit, non stare se iudicio præfati iudicis in causa ista, eo quod alius esset iudex & *Pristaldus* eorum.

§. CCLXXXVI. *Egyud*, & *Smaragdus* comites, miserunt (n) contubernarium suum *Andream* & *Zomlun*, impetierunt *Laurentium*, de villa (o) *Latinorum* *Varadinensium* pro occisione seruorum eorum, iudice *Joachin* (p) *Oeconomo*, *Pristaldo Fulco* clerico; sed cum *Laurentius* paratus esset portare candens ferrum, *Andreas* renuntiavit iudicio ferri candentis, dicens illum esse innocentem.

§. CCLXXXVII. *Ægidius* de villa *Lard*, impetiit (q) peliparium ecclesiæ, de *Igyed*, nomine *Kana*, de villa *Sasbad*, pro furto, iudice *Paulo*, curiali comite de *Bichor*, *Pristaldo Orochi*, de villa *Boflu*. *Kana*, portato ferro iustificatus est.

§. CCLXXXVIII. *Somrou*, *Sama*, *Chegur*, de villa *Gyagya*, impetierunt quosdam, de villa *Orobag*, scilicet: *Cogy*, *Sceman*, *Ballum*, *Vros*, *Votam*, & de villa *Tuca*, *Vsam*, pro damno decem marcarum, arbitris *Georgio*, *Jano*, *Ambrosio*, *Guthmar*, *Joachin*, *Pristaldo* autem *Bata*, in septimana *Ecce DEVS*: *Cogy*, *Scema*, *Balu*, *Vros*, *Vota*, & *Vsa*, non venerunt; sed dominus eorum misit exculatorem, pro eis dicens, & quod ipse in prædicto termino debuit esse apud *Palatinum*, & ideo ioubagiones sui prænominati, sine ipso venire *Varadinum* non potuissent.

§. CCLXXXIX. *Becbe*, de villa *Tavian*, impetiit prædictos *Balum* & *Scemam*, de damno vnius & dimidiæ marcæ, coram eisdem arbitris, & eodem existente *Pristaldo*, & eodem termino, sed ut prædictum est, *Balu* & *Scema*, non venerunt.

§. CCXC. *Volura*, litigauit cum *Petro*, dicens, quod *Petrus* debebat ei marcam vnam argenti, & cum repeteret illam, *Petrus* negasset se in aliquo ei teneri, insuper & vituperasset eum, & gladium super ipsum euaginasset. Quos *Joachin*, vicarius iudex *Ladislai* (r) comitis venatorum bubalinorum discutiens per *Pristaldum*, nomine *Stephanum*, misit *Varadinum*, vbi taliter pacificati sunt; quod *Volura* dimisit *Petro* totum quicquid requirebat, & idem ipse dabit *Petro* vnum fertonem. *Petrus* autem satisfaceret iudici & *Pristaldo*, & ambo semper essent in pace.

§. CCXCI.

n.) CONTUBERNARIUS, idem, qui contubernalis, ex eodem contubernio, quod summum decem militibus constituisse dicitur. vid. GLOSSAR. RIGALTI conf. ad §. 146. not. g.

o.) LATINI *Varadienses*, hospites erant Itali, de quibus *THVROTZIVS Chron. P. II, cap. 22. conf. ad §. 253. not. q.*

p.) De *Oeconomo* ecclesiæ vid. ad §. 246. not. b.

q.) PELLIPARI, qui pelles parant, præparant, vendunt, Latinis sunt pelliones. Ita *Iser CAMERARIJ Scotie. cap. 23. Pelliparii seu pelliones -- corrumpunt pelles sue coria in aquis.* Hinc *Frates Pelliparii* in *Monasteriis*, quibus pelliceorum *Monasticarum* cura incumberebat, in *statutis Ordinis de Sempringham p. 715.* Inter *Archiabbatis S. Benedicti de S. Monte Pannoniæ ministeria*, & *pelliparii* numerantur. conf. ad §. 7. not. m.

r.) *PAVLO* comiti venatorum bubalinorum, de quo §. 167. *LADISLAVS* successisse videtur.

s.) Arundineta,

§. CCXCI. *Misca*, *Joanner*, *Buflu* & *Abraam*, filii *Bucanis* de *Boiano*, impetierunt *Joannem* filium *Opy* de *Rabay*, & *Bichorienses* de alio *Boiano*, scilicet: *Chemem* & *Temem*, & omnes castrenses de eadem villa, dicentes, quod nullum haberent consortium cum eis, de (s) *arundineto* & *insulis* & *paludibus* & locis piscationis, illi econtra dixerunt se in omnibus prædictis vñibus, ex æquo esse consortes, (t) *Gyula* igitur *Palatinus* comes, discutiens eos per *Pristaldum* nomine *Gyurc*, filium *Moyse* de villa *Heldur*, misit ad examen ferri candentis *Varadinum*, vbi taliter conuenerunt, quod *Joannes*, & *Bichorienses*, de *Boiano*, æqualem haberent proprietatem & consortium generale de *arundineto*, in *arundinibus* & locis piscationum, cum filiis *Buflonis*, de alio *Boiano*. Sed de *insulis* tantum duæ, scilicet: *insula Myskæ* & *Fecel*, quæ videlicet in interiori parte sunt *arundineti* prædicti *Joannis*, esset & *Bichoriensium*; aliæ vero *insulæ*, quæ in exteriori parte *arundineti* sunt filiis *Buflonis* attinerent, in præmittendis autem extraneis, ad percipiendum aliquem vñum de *arundineto* sic commune ius & æquale haberent, ut neutra prædictarum villarum plures de alijs villis, sine consensu reliquæ, ad sumendum aliquid de *arundineto* permittendi fas haberet. De villa autem talis facta est compositio, quod quæcumque via *arundinetum* esset filiorum *Buflonis*, eidem *Joannis* quoque & *conuillanis* eius *Bichoriensibus*, sine contradictione teneretur.

§. CCXCII. *Varou*, de villa *Bud*, impetiit *conuillanum* suum *Emericum*, pro una marca & dimidia. Iudice *Leuslacio* domino eorum, *Pristaldo Mibaele*. *Varadini* taliter conuenerunt, quod *Varou* satisfaceret iudici, *Emericus* vero teneretur *Pristaldo*, & daret aduersario suo quindecim pondera.

§. CCXCIII. *Barabas*, impetiit ioubagionem *Agya* comitis, nomine *Thomam*, dicens quod filium suum nomine *Sub*, qui fuit apud *Barrabam* in (u) seruitute pro pecunia, ipse *Thomas* furtim fugere ab eo fecisset. Quod cum *Thomas* negaret, præfatus *Agya* discutiens per *Pristaldum* nomine *Cormam*, misit *Varadinum* ad candentis ferri iudicium. Vbi iam dictus *Barrabas* accepit vnam marcam & fertonem a *Thoma*, & absoluit *Thomam* a causa sua, & filium eius a seruitute.

§. CCXCIV. Quidam, nomine *Luc* cum *Pristaldo* suo nomine *Santo*, veniens in septimana *Dicit Dominus*: Dixit se esse missum a iudice eorum, scilicet: *Bodum* filio *Bodum* ad portandum ferrum pro tribus marcis, contra quendam nomine *Christianum*, sed *Christianus* in prædicta septimana *Varadini* non comparuit.

§. CCXCV. *Furman*, accusatus de furto, non venit *Varadinum*, de quo tales literas misit iudex suus. (vv) Ego *Venceslaus*, DEI gratia sum Comes
S s s 2 Zoth-

s.) *Arundineta*, *insulæ*, *paludes*, & loca piscationis, pertinentiarum nomine, in prædio, veniunt apud *Hungaros*. *TRIP. P. I. tit. 24.*

t.) *GYULA*, seu *Jula*, filius *Borz*, comes *Bodrogiensis* fuit anno 1222. Regni *Hungariæ* *Palatinus*, cui, anno 1225. post *Philippum* comitem de *Sepesujvár*, dignitas hæc, iterum fuit restituta. vid. *JONGELINI Catalog. Palat. ad an. cit. Diuersusne* ab eo fuerit *Gyula* comes de *Keve*, anno 1221. Iudex curiæ, de quo ad §. 87. not. l. aliis decidendum relinquimus.

u.) *SERVI* mercenarii, a mancipiis, de quibus ad §. 13. 20. probe sunt distinguendi. Ea namque eorum fuit apud *heros* conditio, quæ hodie, seruorum.

vv.) Hæc est litterarum sententialium & adtestatarum, in iudiciis æui medii, formula apud *Hungaros*.

x.) Co-

Zothmariensis. Tobol, filius Peta, litigauit in præsentia mea cum Furman filio Ber, biloti Hodordiensis afferendo ipsum esse furem. Iudicio inter eos constituto, misit eos ad locum Varadinensem per Pristaldum Petrum, filium Marc. Tobol, cum Pristaldo suo iuit & fuit in termino Varadini præfixo, sed Furman, contrarius suus, non iuit illuc. Istitis literis nos istud addicimus, quod prænominatus Furman, in septimana Excaudi Domine, non comparuit Varadini, sed Tobol & Pristaldus fuerunt.

§. CCXCVI. Forcos, centurio, impetiit Poufam, filium Matthe de villa Soluban de tribus marcis, dimidia minus, violenter ablati, iudice Nuetlen curiali comite de Zaránd, Pristaldo Jacob, filio Forcos. Qui Varadini taliter conuenerunt, quod Poufa daret præfato auctori vnam marcā & dimidiam, idemque iudici satisfaceret ac Pristaldo.

§. CCXCVII. Nenecy, de villa Sum impetiit conuillanum suum, scilicet: Volotcu de furto. Iudicibus Mocud, & Jobanca Pristaldo Horogus, filio Suda. Nenecy itaque & Horogus, fuerunt Varadini per totam septimanam Excaudi. Volotcu vero venit in die veneris, in eadem septimana, dicens, quod in sequenti septimana esset terminus ipsius.

§. CCXCVIII. Kelian, de villa Beseneud, impetiit Budam, Petrum, Venedec, Borozlou, Poucam, & Buntam, de villa Vofian, prædio Simonis, item Poufam, de villa Numen, prædio Sebus, de pecunia violenter ablata, iudicibus Heymu, (x) comite a rege dato, & Alexandro, Pristaldis Minos & Dazlou. Varadini autem talis inter eos facta est conuentio, quod Keliano darent aduersarii sui quinque marcas, & iudici idem satisfacerent, Pristaldo autem Heim, comiti Kelian, teneretur.

§. CCXCIX. Forcos, ioubagio Laurentii, de villa Cups, impetiit conuillanum suum Poufam libertinum eiusdem Laurentii, de combustione Domus & damno trium marcarum, iudice præfato Laurentio, Pristaldo Gregorio de prædicta villa. Poufa, portato ferro, iustificatus est.

§. CCC. Castrenses de Carafna, de villa Ban, scilicet: Damang, Dub, Nusata, & omnes alii de eadem villa, coadiuuante eos Tumpa centurione, vt Pristaldus astruxit, impetierunt quendam scilicet: Jecur, filium Redea, Sol & Boudun, filios Sacicu, Sytecy filium Babuci, dicentes, quod conciuēs essent eorum. Illi autem dixerunt, se esse liberos & genere Ruthenos, & adduxerunt defensorem libertatis suæ, nomine Chedur, genere Ruthenum ioubagionem Barnaba, qui dicens illos cognatos suos esse, tenuit libertatem eorum, iudice Tupa curiali comite de Carafna, Pristaldo Donca, de villa Bogus. Chedur itaque portato ferro iustificatus est, probauit illos liberos esse.

§. CCCI. Roda, de prædio Beken impetiit conuillanum suum Vrcund, de vna marca & dimidia, iudice Domina Eufemia, Pristaldo Toca. Vrcund portato ferro, combustus est.

§. CCCII. Micicu, de villa Bogus, cum diceret (y) fideiussorem Ruslanis in venditione equi, qui furto sublati esse dicebatur domini Ruslanis. Dursa dixit esse malefium, iudice Complotto Archidiacono de Carafna, Pristalgo Buda, de villa Bogus. Micicu, portato ferro, iustificatus est.

§. CCCIII.

x.) Comes a rege datus, iudex est delegatus; de quo ad §. 9. not. 1.
y.) Rutheni, qui parim sub S. STEPHANO, partim sub ANDREA I. S. LADISLAO & COLOMANNO regibus, in Hungariam, ex Russia rubra demigrarunt. THYRÓ-TZIVS Chron. Part. I. cap. 22. Hospites sunt liberi, eadem, qua vel Slavi, vel Latini hospites, libertate donati,

§. CCCIII. Petrus, & Bosu, de Alba, vt Pristaldus dixit, impetierunt quendam de villa Mon, nomine Vluen, viginti & quinque marcis violenter ablati, & plaga gladii. Iudice Pris, curiali comite de Zonnuc, Pristaldo Forcos, de villa Tuka. Pangracii feruiens, Petrus, & Bosu, combustus est.

§. CCCIV. Cum Voionoda, comes de Doboka, peruideret exercitum suum, quidam ex ioubagionibus eiusdem castri, nomine Hereust, stetit in ordine ioubagionum naturalium, qui scilicet: (z) ioubagiones Sancti Regis nuncupari solent. Tunc accesserunt quidam de ioubagionibus Sancti Regis, videlicet: Vanoy, & Bocya, & reiecerunt illum de ordine suo dicentes, quod ipse non esset de ordine & gradu ioubagionum Sancti Regis, & hæc idem dixerunt Keuerug Hodunogio, & Kereu ioubagiones. Prænominatus itaque comes, discutens eos per Pristaldum nomine Bocu, de villa Boscu, misit Varadinum ad examen ferri candentis, vbi præfati, Vanoy, & Bocya, se recognoscentes coram Pristaldo & Theodoro, qui dixit se vice Keuerug Hudunogionis, & Kereu ioubagionis venisse, coram capitulo Varadinensi confessi sunt, iam dictum Hereust, iniuste de ordine ioubagionum Sancti Regis, expulisse.

§. CCCV. Vrcund, portato ferro contra dominum Rodam, combustus est, iudice domina Eufemia & Pristaldo Tica.

§. CCCVI. Miros de villa Dereg, impetiit conuillanos suos, scilicet: Elam, Poznamum & Enderem. Item, de villa Vndou Martinum, & de villa Fodor, Sumb & Scegam. Impetiit autem de duabus marcis & dimidia. Iudice Basu, curiali comite de Clus. Pristaldo Lka. Miros portato ferro, iustificatus est.

§. CCCVII. Pomel, de villa Pechey, impetiit vt Pristaldus dixit, conuillanos suos, scilicet: Domum, & Tumpam, & idem de villa Saicu, Basam, pro latrocinio, iudicibus Tupa, curiali comite, & Ruben biloto de Crazna. Pristaldo Andrea. Basa, & Domus iustificati sunt ferro portato. Tumpa vero non venit in septimana qua ferrum portare debuit; sed venit postea in Dominica die Respice, dicens, iustificatum ante iudices se, & ideo non venisse.

§. CCCVIII. Poufa, de villa Nadal, impetiit conuillanum suum, scilicet: dominum Forcos, pro damno quinque marcarum. Iudice Boc, comite, domino eorum Pristaldo Matu. Inter quos talis facta est conuentio, quod Forcos daret dimidiam marcā Poufa, & in tertia parte satisfaceret iudici & Pristaldo.

§. CCCIX. Vxor Laurentii, de villa Dolman, impetiit quosdam de villa Colofa, scilicet: Naluc, Cecam, & Vid, de furto, iudice Nuetlen curiali comite de Zaránd, Pristaldo Teca, de villa Seigueti. Vid, portato ferro, iustificatus est. Naluc & Ceca manus non sunt inspectæ, quia sigilla eorum fracta sunt inuenta.

§. CCCX. Virhar, de villa Fansol, ioubagio Barnaba, impetiit Dominum Bosu, de villa Ziloch, pro furto. Iudice Pers, curiali comite de Zonnuc. Pristaldo Sceraka. Bosu portato ferro, iustificatus est.

§. CCCXI. Deus, filius Sancti, de villa inferioris Quer, impetiit conuillanum suum Johannem, ioubagionem Hus pro furto. Iudice Paulo curiali comite de Bichor, Pristaldo Gyuge. Joannes portato ferro incombustam habuit manum, sed sigillum fractum.

T t t

§. CCCXII.

z.) De IOVBAGIONIBUS Sancti Regis, dictum est, ad §. 146. not. vv. conf. §. 322.

Decad. I. Monumentum V.

2.) ARGHI.

§. CCCXII. *Michaël*, de villa *Musou*, impetiit *Gyuna*, de villa *Euse* pro furto. Iudice *Mica* comite de *Bichor*. *Pristaldo Micusa*, de villa *Gyoroc*. Dominus *Gyuna* combustus est.

§. CCCXIII. *Joannes*, filius *Turdus* comitis, impetiit ioubagiones ecclesiæ de *Clus*, scilicet: *Scelam*, & *Pousam* & *seruum* scilicet *Posu*, de prædio *Her*, pro latrocinio, iudice *Mica* curiali comite de *Bichor*, *Pristaldo Joanne*. *Sela* itaque & *Posu* iustificati sunt. *Pousa* combustus est.

§. CCCXIV. *Vadu*, de Otodibus filix *Beregu*, impetiit conuillanum suum *Vulcanum* pro occisione filix suæ per potionem. Iudice *Mesju* comite de *Beregu*, *Pristalgo Andrea*. *Vulcanus* iustificatus est.

§. CCCXV. *Martinus* (a) Archidiaconus, impetiit *Beluen*, & *Matthiam* de villa *Joubag*, & item *Gekam*, de villa *Zor*, & *Kelemen* de villa *Segu*, pro occisione filii sui, quos (b) *Nicolaus* comes Palatinus per *Pristaldum* nomine *Gougar* misit *Varadinum* ad candentis ferri iudicium, ubi *Kelemen*, portato ferro iustificatus est. *Belue* vero & *Matthias* taliter conuenerunt, quod darent aduersario suo viginti & quinque marcas, & iidem iudici satisfacerent & *Pristaldo*, & si compotes sui existerent, ieiunarent pro homicidio. Item *Geka* conuenit dare aduersario suo quatuor (c) marculas, & satisfacere iudici & *Pristaldo*.

§. CCCXVI. *Bolosi*, de villa *Bulkan*, coadiuuante patruo suo, scilicet: *Kyna* & aliis cognatis suis, videlicet: *Eltur*, *Bot*, *Benedicto* & *Georgio*, impetierunt quosdam de alio *Bulkan*, scilicet: *Poth*, *Vilman*, *Detreb*, *Laurentium*, *Mazan* & *Thomam*, de occisione patris sui, scilicet: *Zuda*, iudice *Michaële*, curiali comite de *Zobols*, *Pristaldo Matthæo*, de villa *Bozt*. *Bot* combustus est, reliqui iustificati.

§. CCCXVII. *Gyuna*, de villa *Dabra*, cepit duos boues suos apud *Vosor* de villa *Torsa*, prædio *Angyolus*, dicens illos furto sibi sublatos. Ille respondit se emisse a quodam conuillano suo, nomine *Sogyon*. Qui cum negaret, *Vosor* impetiit alium conuillanum suum *Sumptam* nomine de fideiussione, qui cum

a.) ARCHIDIACONVS, primus inter Diaconos, Episcopi Vicarius dicitur, in ordine Romano, ut qui vices episcopi in illa diocesi exsequitur, & ecclesiarum visitandarum curam, ipsius loco suscipiat. Ad eum olim spectabat ecclesiastica thesauri custodia, illiusque dispensatio, quod ex ISIDORO, PRUDENTIO, aliisque luculenter elucet.

b.) De NICOLAO Comite Palatino, expositum est ad §. 4. not. 1. conf. §. 321.

c.) MARCA, marcula, nomen est germanicum. Quæ tametsi solidis ac denariis constiterit: non ideo tamen existimandum videtur, *Marcam* seu *marculam* fuisse numum casum ac signatum. Solidi enim & denarii, qui hic subinde recensentur, pondera sunt, quæ nusquam mutabantur. Quod de *marca argenti* atque *auri* pretio, dici non potest; id enim pro lubitu Principum, minuebatur ac crescebat, pro ratione pretii, quod monetæ imponebatur. Ceterum aliud fuit, *Marca auri* aut *argenti* signati, aliud infecti pretium. Pluris enim semper valuit *Marca signata*, quam *infecta*, idque propter tributum, seu vectigal, quod Princeps ex vnaquaque monetæ signatæ, aut cussæ *marca* percipit. *Marca infecti auri* aut *argenti* duplicata, libram efficit, quæ diuiditur in 16. uncias, vnciæ in octo drachmas, vel 24. scrupulos, seu denarios; drachma, siquidem 24. constat denariis, & in 72. grana secatur, quorum 24. continet denarius. du FRESNE glossar. voce *Marca*. Signati metalli *marca*, triplicem fuisse apud Hungaros, ex §. 3. not. g. elucet. quarum *minimam*, leuioris ponderis, quæ vnum tantum adpendit florenum, *marculam* dictam fuisse, ex hac §. est colligere.

d.) *Iacer*

cum & ipse negaret, *Vingizlou* comes de *Zorbmar*, per *Pristaldum* nomine *Cbentu*, misit *Varadinum*, ubi *Vosor*, portato ferro, combustus est.

§. CCCXVIII. *Achus* & *Butba*, de villa *Cheufci*, impetierunt *Gabum*, *Nicolaum*, *Tekum*, *Petrum*, & alium *Petrum* de *Humuroc*, pro latrocinio. Iudice *Paulo* curiali comite de *Bichor*, & *Biloto Cibout*, *Pristaldo Martino* de *Curmusd*. *Varadini* autem prædicti impetitores subterfugerunt iudicium ferri candentis, dicens, se falso petiisse illos de latrocinio.

§. CCCXIX. *Mogus*, & *Scegu*, de villa *Vduori*, coadiuuantibus [conuillanis eorum, impetierunt *Janum* conuillanum suum de furto. Iudice *Martino* comite. *Pristaldo Vois*. *Janus*, cum solui deberet, confugit ad ecclesiam, dicens se combustum.

§. CCCXX. *Paulus*, de villa *Zuna*, impetiit conuillanum suam, nomine *Scemam* de veneficio. Iudice *Farcasio* Archidiacono de *Zounuc*, *Pristaldo Stephano*. *Varadini Paulus* absoluit illam, spondens se satisfacere iudici. Illa vero satisfaceret *Pristaldo*, & *Capitulo*.

§. CCCXXI. Vxor *Teleguen*, & filius ejus *Cumpert*, impetierunt duos seruos *Olodarii*, videlicet: *Sal*, & *Bodun*, & duos ioubagiones *Joannis*, scilicet: *Sudan* & *Volcu*, & totidem seruientes *Beli*, scilicet: *Joannem* & *Petrum*, pro latrocinio, iudice *Nicolaus* comite Palatino. *Pristaldo Philippo*, & illi quidem sex, *Varadini* portato ferro, iustificati sunt; sed præter illos prænominati accusatores, impetierunt *Albeum*, ioubagionem *Joannis*, & Dominum *Scenezeii*, ioubagionem *Abbatis* (d) de *Heniuu*. Quorum *Albeus*, sentiens se esse combustum, confugit ad *Ecclesiam*. *Scenezeii* vero combustus est.

§. CCCXXII. *Adam*, filius *Bolosoy*, de villa *Jeneu*, impetiit conuillanum suum nomine *Paulum*, dicens, quod unum seruum suum, nomine *Votam*, & alteram ancillam suam scilicet: *Scencam* sororem eiusdem, vi ab eo abstulisset. *Paulus* respondit, se emisse ab eo, non vi abstulisse illos, & adduci testes. Quos *Paulus* curialis comes de *Bichor*, discutiens per *Pristaldum* nomine *Ducam*, misit *Varadinum* ad iudicium ferri candentis: interea conuenerunt cum licentia iudicis, a quo etiam *Varadinum* transmissi, contestati sunt coram *Capitulo*, & *Pristaldo*, se ita conuenisse, quod *Adam* satisfaceret iudici, *Paulus* vero *Pristaldo*, & idem *Paulus* daret, *Ada* vnam *marcam* & *dimidiam*.

§. CCCXXIII. Filii ioubagionum *Sancti Regis* de villa *Gyan*, scilicet: *Tebu*, *Vnicus*, & *Matthias*, & filii ioubagionum descensum comiti persoluentium de alia *Gyan*, scilicet: *Dionis*, *Forcos*, *Joachin*, *Vruz*, *Endus*, *Euc*, *Sypeu*, *Tou*, & alii, & item de tertia *Gyan*, castrenses, scilicet: *Sama*, *Meckad*, *Obud*, *Medne*, *Ficed*, *Cibrian*, *Kidol*, & aliis coadiuuantibus castri *Bichor* ioubagionibus, scilicet: *Luca* (e) Principe exercitus, *Forcasio*, filio *Symoud*, *Vros* filio *Sicou*, *Bibo* filio *Pascha*, & *Tegek* centurionibus, *Petro* quoque maiore (f) præconio, impetierunt clericum nomine *Magnum*, de eadem villa

T t t 2

filium

d.) Incertum est, cuiusnam ordinis Abbas de *Heniuu* fuerit. vid. PETRVS PÁZMÁNY Card. in Append. ad Synod. & SZENTIVÁNY Dissert. Paralip. l. c.

e.) De Principe exercitus, videbis, ad §. 133. not. i. de Centurione, & de Maiore, ad §. 110. not. f. g. adde COLOM. Lib. III. cap. 1.

f.) MAIOR PRÆCONIO, præconatus, vel maioratus, prætor, seu iudex fuisse. ex du FRESNE glossario colligitur.

g.) EXTRA-

filium *Galdu*, dicentes ipsum extorrem, nec habere aliquod (g) ius fundi nec agri. Ille autem respondit, se habere separatim ius fundi & ius agri ad tria aratra, & super hoc se iustificatum esse etiam alias, iudice (h) *Moch* comite Palatino & *Bichorien*, & *Pristaldo* nomine *Tupa* filio *Pauli* de villa *Gurbey*, quod cum aduersarii negarent, *Paulus* curialis comes de *Bichor*, ex præcepto domini sui *Mica* comitis, huius causæ iudex constitutus, iussit *Magno*, præ-nominatum *Pristaldum* huius causæ adducere, qui dato termino adductus & inquisitus, perhibuit testimonium iuxta omnia quæ *Magnus* asserbat. Tunc aduersarii obiecerunt ei vitium falsitatis, dicentes, ipsum falsum esse *Pristaldum*. *Paulus* itaque iudex eorum præcepit (i) assessores iudicis, cuius se *Pristaldum* asserbat, adducere. Dato igitur termino, adduxit *Joancam* comitem, filium *Jobannis* comitis, *Clementem*, cum fratre suo *Saul*, de genere *Episcopi Budlu*. Item aliam *Clementem* de genere *Borsa*, *Germen* de villa *Sisöl*, de Parochia *Sumugiensi*, *Salomonem* de ponte *Cepan*, & *Fira*, curiales comites *Dominæ Eufemiæ*, *Nicolaum* filium *Vgra*, *Por* de villa *Vndoch*, & alios. Ex his itaque omnibus electi sunt secundum optionem aduersantium. *Jobanca*, filius *Jobannis* comitis, & *Salomon*, ut illi cum præ-nominato *Pristaldo* in monasterio *Vgra* iurantes, *Pristaldum* veracem esse comprobarent, ad prædictam autem ecclesiam venientes, *Pristaldo* & testibus iurare volentibus, aduersarii eorum noluerunt eos adiurare. Supradictus ergo iudex, serie totius causæ domino suo *Mica* comiti recitata, & auctoritate ipsius firmiter accepta, sæpe iam memoratos homines de villa *Gyan*, iudiciali sententia condemnauit, & præfatum *Magnum*, in possessione terræ suæ confirmavit. Dato *Pristaldo* nomine *Dionysio* filio *Ompud*, de provincia *Zarind*, de villa *Vofian*. Ipse quoque præfatus iudex, cum eisdem aduersariis *Varadinum* deueniens, coram ipsis, *Simone* Episcopo, totique Capitulo, totam exquitionem huius causæ exaratam superius, oretenus fuit contestatus.

§. CCCXXXIV. *Galadu* & *Titoc*, de villa *Tuluoy*, item, *Ega*, de villa *Tka*, & *Teka* de villa *S. Georgii* ut *Pristaldus* dixit, nam solus *Teka* de illis fuit *Varadini* in executione huius causæ, impetierunt dominum *Bogui*, de villa *Tca*, pro homicidio. Iudice *Paulo* comite de *Beker*, & *Pristaldo* *Pochin*, de villa *Zucur*. *Boguir* itaque portato ferro, iustificatus est.

§. CCCXXXV. *Teulegyn*, *Trebus*, & *Vosor*, cum occisus esset quidam cognatus eorum, scilicet: *Somoc*, impetiit quosdam, scilicet: *Man* & *Budam*, de occisione illius; sed & *Pudu* & *Banalc* suspecti habiti sunt, quod & ipsi confitii occisionis extiterint. *Rachael* igitur comes de *Kuckelluu*, per *Pristaldum* nomine *Moncu*, misit *Varadinum*, ubi *Pudu* & *Banalc*, portato ferro iustificati sunt.

§. CCCXXXVI. *Alexander* filius *Theodori* de *Tomoi*, impetiit *Paulum* fratrem *Heim*, de destructione trium prædiorum, id est damno sexaginta marcarum, iudice *Salomone* comite de *Bachu*, ex præcepto Regis *Andrea*, *Pristaldo* *Timodeu* de *Zala*. Homo itaque *Alexander*, portato ferro, iustificatus est.

§. CCCXXXVII.

g.) EXTRANEIS omnibus, cum primis vero *Polonis* atque *Venetis*, ius fundi in agro Hungarico, lege publica negatur.

h.) *MOCH* Comitum Palatini, nulla fit in catalogo Palatinorum mentio. Post *NICOLAVM* ergo, ante *DIONYSIVM* de *Vialka*, adeoque inter annos 1228. & 1233. floruisse oportuit.

i.) ADSESSORES sunt in tribunalibus, partim supremis, partim subalternis, prætori additi iudices. *VLAD*, Decr. VI. art. 3. *CONST.* 1655. art. 51.

k.) PARO.

§. CCCXXVII. *Jacou*, filius *Pata*, impetiit *Cbekam* ioubagionem *Andrea*, de absconsione cuiusdam fugitiuæ ancillæ suæ, cum quinque marcis, & pro *Cbeka* fecit dominus suus *Andrea*. Damno itaque octo marcis (k) appretiato, *Paulus* curialis comes de *Bichor*, misit *Varadinum*, dato *Pristaldo*, nomine *Amando*, ubi homo *Jacou* portato ferro, iustificatus est.

§. CCCXXVIII. *Paul*, de villa *Sciguetii*, portato ferro iustificatus, probavit se duos equos in vadio acceptos, seruo *Mica* comitis, scilicet: *Scemel*, cum conscientia *Ereu* procuratoris, tradidisse. Iudice *Mica* comite, *Pristaldo* *Keue*.

§. CCCXXIX. Joubagiones de *Zoboslo*, scilicet: *Igeben*, dux (l) exercitus *Beda*, *Bela*, *Vodosia*, *Isaac* centuriones, item *Cicoulu*, *Varnogio*, & *Peter* Archipreco, impetierunt *Cotlobam* & *Cepanum* de violenta occupatione terræ castri. *Cotloba* autem respondit, se terram eandem pro aliquo forefacto prius amisisse, & adepta venia, cum Rex reddi sua per *Cepanum* (m) Palatinum comitem præcepisset, nullus ei in eam terram redintranti contradixisset. *Niolarus* itaque Palatinus comes, iudex eorum, præcepit ei adducere *Pristaldum* restitutionis; & ille adduxit *Azariam*, de villa *Nechemér*, cui testimonium de restitutione perhibendi, supradicti aduersarii contradicere non audentes, condemnati sunt. Iudex itaque terram, de qua, scilicet, agebatur, prædictis *Cotloba* & *Cepano* fecit confirmare, dato *Pristaldo* nomine *Farcasio*, de villa *Loc*. Qui terra illa confirmata legitime, cum centurione *Isaac* nomine, qui se a sociis suis centurionibus transmissum esse perhibuit, rem gestam *Varadiensi* Capitulo contestatus, præsentibus literis fecit æternari.

§. CCCXXX. Venatores bubalorum (n) de villa *Ypu*, citauerunt filios *Gunter*, scilicet: *Ananiam*, *Azariam*, & *Michaëlem*, ante Regem *ANDREAM*, dicentes, quod terra nomine *Deudas*, iuris eorum esset, & illi violenter occupassent; Rex autem commisit causam eorum *Nicolao* comiti, scilicet, curiali & *Posoniensi*, discutiendam. Ante quem prædicti venatores se recognoscentes, confessi sunt, se præfatos fratres de terra illa iniuste impetiisse. Iudex itaque, dato *Pristaldo* nomine *Topazio*, de villa *Satar*, prædictam terram metari fecit & iam dictis fratribus confirmari. De terra autem eadem habet *Jacob*, filius *Opasius* unius (o) funiculi ad dimidium aratrum. Ut autem excusatio huius causæ sciatur a posteris, idem iudex, eodem *Pristaldo* misso & literis, coram *Mert* decurione (p) illorum venatorum, Capitulo *Varadiensi* fecit seriem huius causæ, prædicto ordine contestari.

U u u

§. CCCXXXI.

k.) PRETIUM, multa est pecuniaria, homini imposita, qui alium occiderat, secundum eius destinationem, seu secundum eius natales. Hinc, appretiare est, pretium ponere vel æstimare. du *FRESNE Glossar.* vocab. *Pretiare*.

l.) De duce exercitus, conf. ad §. 147. not. 2. de centurionibus, ad §. 110. not. g. de archiprecone. ad §. 258. not. x.

m.) *CHEPANVS* Hungariæ comes Palatinus de *Hedervara*, ex comite *Bachien* si, floruit sub *ANDREA* II. anno 1206. *JONGELINVS. Catal. Palat.* p. 153. ad an. cit.

n.) De bubalorum venatoribus, euolue, ad §. 167. not. k. *Bubali*, seu *bubali*, *busti*, boves sunt siluestres, de quibus, *ERRARDVS in gracismo* c. 9.

Bos est camporum, bubalus est nemorum.

Bubalus est magnus, bubulus est minimus.

o.) FUNICVLVS, hoc est, diuisio quadam, quam fasciam vocant, in qua, miles quidam, habebat terra tertiam partem. Ita Charta an. 1141. apud du *FRESNE*, vocab. *Funiculus*.

p.) DECVRIO, decanus decennæ, seu decuriæ, id est, qui decem viri contubernio, vel collegio, præerat. vid. *THYROTZ. Chron. P. II. cap. 2. COLOM. Decr.* lib. III. cap. 1.

Decad. I. Monumentum V.

q.) PRÆCO.

§. CCCXXXI. *Simon*, de villa *Siptul*, impetiit *Medeum*, *Farcastum* & *Ludugerum*, de villa *Botcu*, dicens, quod duas pedisequas eius, scilicet: *Mariam* & *Daragam*, & octo boues aratores, & triginta oues, & vnum equum, violenter ei abstulissent. *Tumpaica*, curialis comes (q) preconum Regis, ablata decem marcis apprecians, misit illos per *Pristaldum* nomine *Duntia*, de villa *Cbegyen* ad iudicium ferri candentis *Varadinum*; vbi taliter conuenerunt, quod *Medea*, *Farcastus*, & *Ludugerus*, darent *Simoni* marcam & fertonem, & idem iudici satisfacerent, partem autem *Pristaldi* *Simon* persolueret.

§. CCCXXXII. *Cupes*, de villa *Neueg*, impetiit conuillanum suum dominum *Bubus*, de tribus fertonibus. Iudice *Apa* comite, *Pristaldo* *Peta*, de praedicta villa. *Bubus* autem, cum ferrum portare deberet, posuit (r) Corpus Domini de ore in manum, & reus est hinc iudicatus.

§. CCCXXXIII. *Antoneu*, iobagio de nouo castro, impetiit *Laurentium* & *Stephanum* de *Pon*, pro violentia & damno septem marcarum, iudice *Petro* (s) curiali comite *Reginae*, *Pristaldo* *Acy*, de villa *Vsa*. Homo itaque *Antoneu*, portato ferro, combustus est.

§. CCCXXXIV. *Martinus*, filius *Grege*, impetiit ioubagiones *Etha*, filii *Achillis* comitis, scilicet: *Cbeym*, *Tumpam*, *Olbrub*, *Olferib*, *Pacam*, *Tusam*, pro centum porcis violenter ablati. Iudice *Mica* comite de *Bichor*, *Pristaldo* *Jancu*, filio *Siluestri*. *Martinus* itaque & *Pristaldus* eius in prima septimana; Domine in tua: fuerunt *Varadini*, praenominati autem ioubagiones non fuerunt. Sed quidam sacerdos veniens, dixit: quod dominus illorum esset in (t) curia, & sine domino eorum ipsi non essent iussi venire. *Martinus* itaque, & *Pristaldus* eius, vt ipsi dixerunt, ad iudicem praefatum redierunt, & a iudice ad nos reuersi dixerunt, quod iudex condemnauit illos, & etiam a Capitulo pro condemnatis haberi mandauit.

§. CCCXXXV. *Martinus*, filius *Cochid*, impetiit *Nunam*, de villa *Vofuarii*, pro quattuor marcis, iudice *Dumeno* comite de *Bodolou*, *Pristaldo* *Gusiu* de villa *Solumus*, qui *Varadini* taliter conuenerunt, quod *Numa* daret *Martino* vnam marcam & dimidiam, & idem iudici satisfaceret, partem autem *Pristaldi*, *Martinus* daret.

§. CCCXXXVI. *Voda*, filius *Farcasti*, impetiit ioubagionem *Lamperti*, scilicet: *Hegun*, de (u) occisione patris sui, qui cum iudicati ab *Erachio* Yconomio *Varadiensi*, cum *Pristaldo* ipsorum *Micone*, starent ad iudicium ferri candentis, reconciliati sunt ita, quod nominatus actor dimisit, nominatum aduersarium suum pro innocente, iudici autem & *Pristaldo*, conuenerunt simul satisfacere,

§. CCCXXXVII.

q.) PRECONES REGII, iidem sunt, qui hodie apparitores, viatores, vel circulatores. du FRESNE, vocab *Præco*.

r.) Ferro ignito, innocentiam suam testaturus reus, Sanctissimum Domini Corpus sumebat primum. vid. §. 403. & 412. seq.

s.) CURIALIS COMES REGINAE, iudex fuerat aulicus, scilicet Comes curialis regius, ANDREAE II. Decr. an. 1222. art. 6. conf. ad §. 6. not. l. ad §. 85. not. b.

t.) CURIA REGIS intelligenda. Quo nomine, partim forum saeculare, seu tribunal, partim regius comitatus, vel sollemnis regni conuentus, exprimitur, & praesidio rustico seu possessioni opponitur. Consule du FRESNE *Glossar.* voce *Curia*. Alias Aula regia dicitur saepius.

u.) PARRICIDAE, olim, notam infidelitatis incurrebant. Nunc poena capitalis arbitraria puniuntur. Conf. 1723. art. II.

vv.) De

§. CCCXXXVII. *Forcos*, filius *Ina* comitis, requisivit ante (vv) *Ladislauum* comitem de *Bach*, & iudicem curiae, quosdam, scilicet: *Albeum*, *Petrum*, *Endum* & *Abarcum* filios *Cepani*, dicens ipsos suos esse libertinos; Illi autem responderunt; se omnino esse liberos, & adduxerunt (x) assertorem libertatis ipsorum & defensorem, nomine *Stanunz*, filium *Joannis* cuiusdam hospitis. Qui cum & ipse liberos constanter asseret, nominatus iudex dato *Pristaldo*, nomine *Mibel*, de *Vrbay*, misit vtramque partem ad examen ferri candentis *Varadinum*, vbi, cum iam dictus *Stephanus* ferrum portare accessisset, talis inter eos facta est conuentio, quod ipse *Stephanus*, praedicto *Forcasto*, daret duas marcas, *Farcastus* autem illos quattuor, quos requirebat pro libertinis, reliquit pro liberis omnino, iudici autem & *Pristaldo*, communiter satisfacere conuenerunt.

§. CCCXXXVIII. *Petrus* filius *Moraz* de villa *Kad*, impetiit *Busu* sacerdotem, & fratres ejus, scilicet: *Jacob*, *Tibam*, & *Clianum* de villa *Kenesu*, dicens, quod dimidietas terrae, quam ipsi iure haereditario insidebant, haereditaria eius portio esset: quod cum illi negarent, *Ladislauus* comes *Bachienfis* & iudex curiae, discutens, per *Pristaldum*, nomine *Vofor*, filium *Boch* de villa *Pun*, misit eos ad examen ferri candentis *Varadinum*, vbi pacificati sunt. Iudicia, in quibus mutuo sibi tenebantur, inuicem sibi omnino indulgentes, & talem te terra fecerunt conuentionem, quod terram quam nominatus *Petrus* requirebat, remisit praedicto sacerdoti, & cognatis eius memoratis. Sacerdos autem & cognati ejus, dederunt ei vnam marcam. Iudici autem & *Pristaldo*, conuenerunt simul satisfacere.

§. CCCXXXIX. *Bodum* comes, quendam nomine *Chebam*, traxit in causam, coram (y) arbitris parochianis, scilicet: *Adam*, *Farcastum* decanum, & *Zounuc*, dicens, quod vnum ioubagionem suum occidisset, & alium crudeliter flagellasset. Qui *Cheba*, cum peccatis illorum exigentibus hoc eis se fecisse affirmasset, praedicti arbitri, miserunt vtramque partem ad examen ferri candentis *Varadinum*, vbi homo *Bodum* comitis, portato ferro iustificatus est.

§. CCCXL. *Vfi*, (z) procurator villae *Scaldubag*, statuit ante nos *Petenad*, & *Mib*, ex vna parte; *Andraam*, *Michailem*, *Butham*, *Scukam*, *Herceg*, *Gabrielem*, *Boton*, *Tekam*, *Seckam*, & *Benam*, ex alia, dicens: quod praenominati *Petenad* & *Mib*, dixissent coram Domino suo, *Ladislao* comite, iudice videlicet, hujus causae, seipsos (a) contreraneos, cum praenominatis eorum aduersariis in terra *Kereky*. Aduersarii autem praedicti dixissent eos esse extorres, qui tandem seipsos recognoscentes, habita iudicis licentia, receperunt eos in consortium terrae praedictae, excepto virgulto, de quo *Petenad*, & *Mib*, partem non habent.

U u u 2

§. CCCXLI.

vv.) De *LADISLAO* Comite *Bachienfi* & iudice *Curiae*, vid. ad §. 125. not. x. & §. 338. 340. 345. 346. 347. 351. 356. 356. sequ.

x.) ADSECTOR, idem erat, qui tutor libertatis, vid. ad §. 197. not. z.

y.) ARBITER, iudicum iudicio, per legem opponitur, in *LVITPRANDI* Regis *Longob. Legibus* tit. 21. §. 23. Rectius *Arbitris Parochianis*: quippe qui, ad *Bodum* Comitis *Parochiam*, seu districtum, spectabant.

z.) PROCURATOR villae, qui pro domino villam curat, hodie *Prouisor* dicitur. conf. ad §. 16. not. o. ad §. 127. not. a.

a.) CONTRERANEI, vel contrerati, ex eadem contrada, seu terra, du FRESNE vocab. *CONTRERANEVS*.

a.) Con-

§. CCCXLI. *Tecus*, filius *Dionysii* artificis, qui aperuit in (b) eleuatione sepulchrum *Sancti* *LADISLAI Regis*, & a gloriosissimo rege *BELA*, dato pro eo artifice, perpetua libertate donatus est, cum omni generatione ab eo successura, sentiens dissolutionem sui corporis imminere, quendam seruum suum, nomine *Vrug* constituit (c) *Dufinicum* exequialem, quam ipsum, tam omnem eius hereditatem virilem, ita, vt singulis annis apud ecclesiam de *Beseneu*, celebrarent exequias cum duabus *Missis*, vna oue, triginta panibus, vno anserem, & vna gallina, & duabus (d) *Chybrionibus* cereuisiæ, & decimas, iuxta conditionem feruilem, det sacerdoti, scilicet: duos cubulos frugum suarum, & vnam gallinam.

§. CCCXLII. *Vs*, filius *Tump*, de villa *Hotb*, ioubagio castri *Bichor*, vendidit seruum suum, nomine *Zumbot*, & uxorem eius *Gerquenam*, & filium eiusdem *Boxam*, *Theodoro* filio *Dionysii*, pro sex marcis, & vna vacca, præsentem *Jacob* cognato suo, filio *Hurt*, & non contradicente; & *Theodorus* persoluit sex marcas illas, & vaccam, nobis præsentibus, ad manus prædicti *Jacob*.

§. CCCXLIII. *Vsu*, filius *Poufa* de *Sucuroi*, impetiit *Martinum*, & *Petrum* fratrem eius, dicens, quod (e) hospes eorum habuisset damnum, ad æstimationem octo marcarum, quod cum illi negarent, cognati vtriusque partis, scilicet: *Nicolaus*, *Aba*, *Ambrosius*, vna cum *Bodum* comite, vtramque partem in ipsos arbitros consentientem, discutientes miserunt per *Pristaldum Petrum*, filium *Morodec* de villa *Bodun*, ad examen ferri candentis *Varadinum*. Vbi portato ferro, homo prædictorum *Martini* & *Petri*, mundatus est.

§. CCCXLIV. *Matthæus* de *Surcud*, impetiit cognatos *Pueri* sacerdotis scilicet: *Matthiam* & *Tecam*, pro libertinis vxoris suæ, coram (f) *Desiderio* Episcopo *Chanadiensi*, qui tradidit eos iudicandos *Scumcho* comiti, procuratori prædiorum suorum. Deinde præfatus *Matthæus*, seipsum recognoscens, resignauit illos, quos requirebat pro liberis, cum omni generatione ab eisdem successura.

§. CCCXLV. Anno Dominicæ Incarnationis *Millesimo*, *Ducentesimo vigesimo nono*. Tales a *Ladislao* comite *Bachienfi*, & iudicæ curiæ, litteræ nobis sunt destinatæ. Vniuersitati vestræ significamus, quod inter *Gyopol* ex vna parte, & filios *Abfolonis* ex altera, scilicet: *Joannem*, *Martinum*, *Paulum*, & *Abfolonem*, talis facta est conuentio: quod prædium nomine *Letba*, iuxta *Berucioii*, dederunt fratri suo *Gyopol* comiti, ipsi autem in concambium illius prædii acceperunt prædium campestre, nomine *Jobogi*, cum sexaginta marcis, quas memoratus *Gyopol* comes, nobis præsentibus, & coram *Pristaldo*

b.) *LADISLAVM* regem, regnante *BELA III.* in sanctorum relatum fuisse numerum, ex hac §. possis quodam modo colligere. Quo tempore, sepulchro aperto, ossa eius sunt collecta, eaque *VARADINI*, in basilica, conseruata, e quibus diuini Regis caluaria, *JAVRINVM*, temporis decursu, est translata. Vbi hodie, in episcopo, conseruatur.

c.) De *DVSINICO* lege ad §. 132. not. f.

d.) *CHYBRIONES*, amphoræ seu hydræ cereuisiæ, vid. §. 353. forsan ab Hungarico, *Csöbör*, quod capacem amphoram, aut mensuram significat. vid. *FRANC. PARIZ PAPAL, Diction. Hung. voce in eadem.*

e.) *HOSPES* est, ex *Slauis*, *Germanis*, *Latinis*. de quibus ad §. 5. not. k.

f.) *DESIDERII* Episcopi *Chanadiensis* meminimus §. 249.

do huius causæ, nomine *Tuba*, persoluit in die Natalis Domini totaliter, nominatis filiis *Abfolonis*, & ita absolutus ab omni cambio, appropriauit sibi soli prædium, quod *Letba* vocatur. His ita gestis, utraque pars, præstito sacramento super sepulchrum & reliquias *S. Regis LADISLAI*, inuicem sibi iurauerunt, quod de cætero sint pacifici, nullum penitus malum vnquam illaturi.

§. CCCXLVI. Vniuersus *Varadiensis Ecclesiæ* Conuentus, vniuersis *Ecclesiæ* sanctæ filiis, salutem in salutis Auctore. Innotescat omnibus præsens scriptum inspecturis, *Ladislauum* comitem de *Bach*, iudicem aulæ Regiæ, talia nobis per literas suas, auctoritate iudiciali præcepisse, quod ea, quæ de exitu causæ *Simonis*, & fratris eius *Vodassi*, filiorum *Chenke* in (g) *Parochia Bichorienfi*, ex vna parte, & filiorum *Natus*, scilicet: *Egidii*, & *Stephani*, in *Parochia Bêkes* ex altera. *Michaël* clericus eius, viua voce ediceret nobis, nos in registro nostro pro rato scriberemus, *Michaël* autem in præsentia vtriusque partis asseruit, prænominatos filios *Chenka*, a prænominatis filiis *Natus*, nouem capitula hominum requisivisse, videlicet: *Lench*, cum duabus filiabus suis, scilicet *Beda* & *Nuz*, & item *Iacam* cum duabus, scilicet: *Choma* & *Michaële*, *Tumpam* quoque cum filia sua, scilicet: *Mica* & *Penteca*, & cum causa eorum ad examen ferri candentis, a prænominato iudice, per *Pristaldum*, nomine *Micou* de villa *Cundurur*, in *Parochia Bêkes*, fuisset *Agriam* destinata. Filii *Natus*, seipsos recognoscens, *Simoni* & fratri eius, *Vodasi* se culpabiles reddidissent. Illi autem consilio & petitione proborum hominum inducti & inclinati, vnam ancillam de *IX. capitibus*, scilicet: *Pentekam*, præfatis eorum aduersariis dimississent, reliquis in ius eorum deuolutis.

§. CCCXLVII. *Cesar*, princeps erat de *Bêkes*, *Petrus*, *Beda*, *Vse*, *Tiburcius*, *Laurentius*, *Paulus*, *Geysa* centuriones, litigauerunt pro quadam terra nomine *Kecken*, cum *Martino*, filio *Misca*, coram *Ladislao* comite *Bachienfi* & iudice Curie, dicentes terram *Kecken* esse terram Castri de *Bêkes*; *Martinus* autem respondit, eam esse terram suam hereditariam, affirmans, quod eandem terram antecessores ipsorum, scilicet: *Chab*, *Sicund*, *Isungut*, *Buus*, & reliqui cum ciuibus eiusdem castri, a patre suo *Myska*, & cognatis eius, coram (h) *Gyula* comite *Palatino*, pro terra castri requisivissent, & iudicio ferri candentis *Orodini* fuissent condemnati, mediante *Pristaldo* nomine *Eusii*, filio *Elia* de villa *Dran*, & hoc ostendit testimonialibus literis *Orodiensis* Capituli. Quibus, cum prænominati aduersarii eiusdem *Martini* contradicere non auderent, præfatus iudex ipsos condemnauit, & vt huius causæ exitus indelebilis existat, vtramque partem, ad nos, per *Pristaldum* nomine *Menger*, filium *Cochu* de genere *Tet*, *Varadinum* destinauit, & executionem causæ, secundum omnem descriptionem, testimonio nostro fecit æternari.

§. CCCXLVIII. *Pangrati*, filius *Petae*, de villa *Cupa*, traxit in causam quosdam conuillanos suos, scilicet: *Aruad*, & filios eius, scilicet: *Chicham* & *Monost*, coram (i) *Alexandro* *Varadiensi* Episcopo, discretissimo & vero iudice, dicens, quod fures essent Regis, eo quod (k) *Thesaurum inuentum*, cum deberent

X X X

g.) De *PAROCHIA*, diximus supra: hoc loco, *Comitatum* significat.

h.) De *GYULA* comite *Palatino*, confer antecedentia.

i.) *ALEXANDRI* Episcopi *Varadiensis* mentio facta est ad §. 247. not. l.

k.) *INVENTVM THESAURVM*, sicuti detectas in solo *Hungarico* mineras, olim, ad Principis regalia pertinuisse, ex hac §. elucet. Hodie, detectus thesaurus, ad fundi pertinet dominum, secundum communem regni consuetudinem, parte quadam, repertori, præmii loco, adtributa.

Decad. I. Monumentum V.

berent Regi, non indicassent. Quorum causam prædictus Episcopus discutiens, misit per Pristaldum & seruientem suum, nomine *Tiburtium*, ad examen ferri candentis Varadinum, vbi præfatus *Monor*, filius memorati *Aruad*, portato ferro, mundatus est.

§. CC. XLIX. Cum ignoraret homo finem dierum suorum, *Mauritius* sacerdos, se & omnia sua, Varadiensi ecclesiæ protectioni, dum adhuc viueret, commisit, & facultates suas taliter (l) ordinauit, & seruum suum nomine *Aruam*, constituit, vt post mortem suam sit (m) *pulsator Ecclesiæ* Varadiensis. Mulierem autem quandam emptitiam, nomine *Scepam*, dedit Ecclesiæ, vt post mortem ipsius det ecclesiæ massam ceræ, ponderantem duas marcas, Filius vero eiusdem mulieris, & duæ filiæ, quinimo, si quos ipsa eadem pareret, liberi forent omnino.

§. CCCL. *Dionysius Yson*, & *Puk*, Patroni Ecclesiæ Sancti *Andree* de *Zobodian*, traxerunt in causam *Dusnicos* eorum exequiales, scilicet: *Mour*, *Paulum*, *Laurentium*, *Ereust*, *Petam*, & alios, coram *Eraclio* Tconomo & custode Varadiensi, dicentes, quod prædicti *Dusnici*, cum minoribus expensis, qui deberent, seruitium eorum celebrarent. Denique coram Capitulo Varadiensi, scilicet: *Joanne* Præposito, *Michaele* Cantore, & aliis, & præfente *Micou* Pristaldo, & vicario nominati iudicis, controuersia prædictarum partium sic est sopita, quod sæpediti *Dusnici*, manere circa prædictam ecclesiam deberent, & annuatim in festo S. *Michaëlis* seruirent, insimul, quotquot essent, cum trienni boue, centum panibus, XII. Idris cerevisiæ, & singulæ mansiones, singulas missas celebrari facere tenerentur.

§. CCCLI. Nos Conuentus Varadiensis, contestamur omnibus, *Ladislaum* comitem de *Bách*, talia nobis auctoritate iudiciali mandasse, quod causam *Benjamin*, secundum tenorem litterarum, quas sub duplici sigillo nobis transmisit, in registro scriberemus. Est itaque tenor litterarum talis: *LADISLAUS* comes *Bachien*sis, & iudex curiæ, omnibus, ad quoscunque præsentia peruenierint. Salutem in Domino. Vniuersitati omnium notum esse volumus, quod cum *Jeremias*, *Bocou*, *Tocus*, & *Gegus*, citarent *Chomam*, pro quodam homine *Beniamin*, filio *Cusov*, in præsentia nostra, dixerunt eundem *Beniamin* seruum esse eorum, & filium ancillæ suæ; supradictus *Choma* respondit, suum esse cognatum, & de genere suo. Adiudicauimus itaque, quod dictus *Choma* veritatem sui sermonis attestationibus suorum cognatorum, ostenderet, quod & honestissime probaret. Intelleximus igitur, vt sacramento duorum cognatorum eius, dictum *Beniamin* defenderet, iurauerunt inquam *Choma* & *Azarias*, super altare (n) Sancti *LADISLAI* Varadini, & *Beniamin* liberatus est. Vnde, dedimus super hoc nostrum sigillum, cum litteris præsentibus, *Pristaldo* existente *Marco* de *Chepb*.

§. CCCLII. *Clemens*, de villa *Irug*, oretenus nobis est contestatus, quod cum ipse cum *Pristaldo* *Ladislai* comitis, quendam libertinum suum fugitivum,

l.) SACERDOTIEVS, facultas, de bonis, sua conquestis diligentia, non autem, de rebus ecclesiæ, testandi, iure competit canonico.

m.) PULSATOR, seu exequialis, apud INNOCENT. III. P. P. lib. 15. ep. 7. monitor est & mandator funerum, qui æra campana pulsat. Dicitur etiam *Matricularius* in ecclesiis, & *aditus*. du FRESNE vocab. *Pulsator*.

n.) IVSIVRANDVM, super Sancti *LADISLAI* reliquiis, ante eleuationem eiusdem, ad sepulchrum, post eleuationem vero, ad altare, in quo beati regis ossa conseruabantur, ritu consueto, peragebatur. conf. ad §. 110. not. h.

o.) FRV-

gitivum, nomine *Tadeum* vxoratum inuenisset, & nominatus iudex eundem libertinum, cum vxore sua ei appropriasset, ipse scilicet: *Clemens*, pro salute animæ suæ, taliter de vxore præfati libertini ordinasset, vt ipsa libera fieret, & quicquid foeminini sexus de ipsa (o) nasceretur, liberæ conditionis essent, & quicquid masculini sexus fieret, conditionem Patris sequeretur.

§. CCCLIII. *Augustino*, filio *Schemcha*, sine omni hærede mortuo, seruus ipsius nomine *Paul*, quem ipse *Augustinus* (p) *Dusnicum* exequialem, monasterio Sancti *Joannis Baptista*, reliquerat, vt singulis annis daret ecclesiæ vnam ouem competentem, triginta panes, quinque idrias ceruiisæ, & in nullo penitus alio, vel ecclesiæ, vel cuiquam alii seruire teneretur; ille inquam *Paulus*, vxorem suam, nomine *Bud*, & filiam nomine *Huga*, quæ in portionem duarum sororum iam dicti *Augustini*, scilicet: *Anna* & *Maria* cesserant, & illis mortuis, ad tertiam sororem præfati *Augustini*, nomine *Magdalenam* deueniant, cum sororem præfati *Augustini* consensu *Cumpurdini* & *Gocholini* cognatorum Domini sui, redemit a præfata *Magdalena*, non tam pro pretio tanto, quam pro anima sororum suarum, dimisit redimendas, quia sorores eius prædictas ancillas liberas reliquerant.

§. CCCLIV. *Joannes*, filius *Abfolononis*, contestatus est oretenus, quod vendidisset quendam (q) fugitiuum libertinum suum, nomine *Sanam*, filium *Beg*, fratri suo *Paulo*, pro marca, vncia minus.

§. CCCLV. *Vslan* de villa *Pulgar*, litigauit coram *Ladislao* comite *Bachien*si, & iudice curiæ, cum *Anthonio*, de villa *Bola*, pro clandestina traductione serui sui, nomine *Michaëlis*, & duorum equorum. Quod cum ille negasset, nominatus iudex misit eos per *Pristaldum*, nomine *Gabrielem*, de villa *Gab*, Varadinum, ad examen ferri candentis: vbi talis facta est inter eos conuentio; quod memoratus *Anthonyus* daret aduersario suo nominato, in festo Sanctæ *Mariæ Magdalene*, in villa *Vauori*, duas marcas fertone minus; iudici autem & *Pristaldo* simul satisfacerent. Si tamen supradictus *Vslan*, seruum suum fugitiuum illum alibi inuenire posset, pecuniam, quam acceperat, *Anthonyo* reddere teneretur.

§. CCCLVI. *Stephanus*, de villa *Cbueytora*, impetiit *Paulum* de villa *Paul*, & *Perrum* fratrem eius, coram *Berlem*, & *Stephano*, vicariis *Ladislai* comitis de *Bách*, & iudicis curiæ, de damno ad æstimationem duarum marcarum. Quod cum illi negarent, memorati iudices per *Pristaldum* nomine *Marcum*, muerunt Varadinum ad examen ferri candentis, vbi nominatus *Petrus*, portato ferro, pro se & fratre suo, iustificatus est.

§. CCCLVII. Cum hæreditaria portio *Nicolai*, filii *Endus*, de terra *Borolore*, in ius *Petri*, filii *Petri*, ordine iudiciali cessisset, idem *Petrus* astruxit, quod prænominatus *Nicolaus*, in terra eadem, partem (r) emptitiam haberet, præter hæreditariam. Quod cum cohæredes eiusdem *Nicolai*, videlicet: *Lepauns* comes, *Petrus*, *Joannes*, & *Paulus* negarent; *Ladislaus* comes posuit

X x x 2

super

o.) FRVCTVS iure Romano, ventris sequitur conditionem. JUSTINIANI imp. Institut. lib. 1. tit. 4.

p.) DVSINICVS exequialis, quis fuerit, euolue ad §. 132. not. f.

q.) LIBERTINI, vtut ex seruili conditione fuerint exempti; in dominorum tamen erant clientela, qui fugitiuos, non solum in potestatem suam redigere, verum donare, & etiam vendere, aut durius quiddam, de iis statuere potuerunt.

r.) Bona hæreditaria, iure Hungarico, autitica; emptitia autem, adquisita, dicuntur. vid. CYNOSURA Juris Hung. vocab. *Bona*.

s.) PROCV-

super iuramentum eorundem conditiuorum, & dato Pristaldo nomine *Becha* filio *Petri*, misit eos *Varadinum*, ubi cum iurare fuissent parati, (s) procurator *Petri*, nomine *Hubec*, iustitiam aduersariorum Domini sui recognoscens, non adiurauit eos, dimittens eis terram, quam Dominus eius *Petrus*, pro emptitia parte requirerat, conuenit etiam ille *Hubec*, iudici satisfacere in toto, *Pristaldo* vero in parte. Præterea, supradictus *Petrus*, requisituit duas villas, scilicet: *Gurbuc*, & *Feketbe*, pro terra *Nicolai* ex donatione Regis, patri suo *Endo* collata; cui, cum prænominati quatuor homines contradicerent, asserentes eas ipsi *Nicolao*, cum ipsis esse hereditarias, & hoc testimonio multorum bonorum hominum comprobassent, prædictus iudex, per iam dictum *Pristaldum*, misit eos *Varadinum* ad examen ferri candentis: ubi homo ipso, portato ferro, iustificatus est.

§. CCCLVIII. *Mog*, de villa *Poca*, cum aliis ioubagionibus castri *Clus*, scilicet: *Erdeu* (t) Principe exercitus, *Chicolou*, *Tenqueu*, *Pouca*, Archipræcone, *Chercimam* & *Bulchu*, videntes de prædicta terra castri partem ad duo aratra, a quibusdam alienis, videlicet: *Gosfredo*, *Farcasio*, *Vilo*, *Olberto*, *Petro*, *Andrea*, & *Fila*, iniuste occupari, citauerunt illos ante *Sebastianum* comitem de *Clus*, iudicem a Rege *Bela* delegatum, qui auditis responsis utriusque partis, per *Pristaldum* nomine *Forcos*, filium *Choka*, de villa *Selden*, misit ad examen ferri candentis *Varadinum*. Vbi prænominati actores fecerunt portari ferrum; sed aduersarii eorum seipsos recognoscens, subterfugerunt prædictam terram castri prænominatis actoribus, & idem actores conuenerunt satisfacere iudici & *Pristaldo*, & ut exitus huius causæ indelebilis existat, prædictæ partes, terram quæsitam, metis circumpositis fecerunt separari; quarum metarum una est in monte nomine *Bursors*, inde per vallem *Kusol*, vadit ad *Agosholm*, & inde per vallem nomine *Er*, vadit ad metam *Visata*. Sed præterea extra metas illas, versus septentrionalem plagam, supradictus *Mog* habet ius sessionis ad spatium viginti iugerum.

§. CCCLXIX. *Abfolon*, filius *Hurtu*, oretenus est nobis, scilicet: Capitulo *Varadiensi* contestatus, quod vendidisset dominæ *Justinae*, uxori videlicet: *Micae* comitis, septem (u) capita hominum, quorum nomina hæc sunt, *Matbka*, vxor eiusdem *Felicitas*, & filii eorum *Thomas*, *Tanalchu*, & filia eorundem, *Maged* & *Ilegu*.

§. CCCLX. Ciues (vv) castri *Bolondus*, de villa *Leginer*, *Motcu*, *Vnuca*, *Hertugug*, *Luchy*, *Vgud*, *Baldu*, *Bila*, & alii, impetierunt quosdam de eadem villa, filios (x) ioubagionis Sancti Regis, scilicet: *Serkenteu*, *Marcel*, *Acel*, *Mogy*, & *Vs*, dicentes, quod eorum essent conciuies, simili officio, id est debito castrensi subiacentes. Illi autem dixerunt, se esse filios ioubagionum Sancti Regis, & hoc idem dixerunt, ut *Pristaldus* eorum perhibuit, ioubagiones eiusdem castri, videlicet: *Matba* princeps exercitus, *Chicbur*, *Sceret*, *Mogy*, *Peremus*, *Thomas*, *Ind*, *Albeus*, *Gyurca*, *Poula*, *Budius*, *Henchu*.

s.) PROCURATOR *Petri*, in iudiciis idem est, qui mandatarius seu plenipotentarius.

t.) DE PRINCIPLE exercitus, vid. ad §. 133. not. i. & §. 360. DE ARCHIPRÆCONES ad §. 258. not. a.

u.) Septem capita, id est, septem personas, quod supra monuimus.

vv.) Ciues castri, castrenses item, qui fuerint, expositum est ad §. 133. not. g. ad §. 11. not. y.

x.) Ioubagionum S. REGIS conditionem, descripsimus ad §. 146. not. vv.

y.) ACTOR

Henchu, centuriones & alii, quorum testimonio *Martinus* comes eorum non contentus per *Pristaldum* nomine *Nueslen* de villa *Olsuc*, misit ad examen ferri candentis *Varadinum*, ubi prænominati (y) actores seipsos recognoscens, candentis ferri subterfugerunt iudicium, dicentes prædictos aduersarios ipsorum esse filios ioubagionum Sancti Regis, & asserentes se falso de ciuili seruitio illos impetiisse.

§. CCCLXI. Humilis Conuentus ecclesiæ *Varadiensis*, omnibus præsentibus literas inspecturis, salutem in Domino. Vniuersitati vestræ notum facimus, quod Anno Dominicæ Incarnationis, *Millesimo Duecentesimo vigesimo primo*, cum esset (z) edictum a Rege *ANDREA*, quod terræ castrensiū requirentur, ciues *Békesenses* de villa *Mebes*, scilicet: *Otmar*, *Juan*, *Berta*, *Toma*, & alii, coadiuantibus eiusdem castri ioubagionibus, scilicet: *Sungud*, *Hysce*, *Jordan*, *Petro* filio *Simonis*, & aliis, impetierunt *Solt*, filium *Solt*, dicentes, quod terram castri, nomine *Scilos*, cum prato & virgulto, cum medietate paludis, nomine *Fas*, violenter occupasset. Hanc causam *Tiburtius*, *Gyula*, *Alexander*, & *Helias*, comites, (a) vice Regia, discutiens per *Pristaldum* nomine *Paulum*, de villa *Terecha*, filio *Calanda*, direxerunt ad examen ferri candentis *Varadinum*, ubi prænominatus *Juan*, portato ferro, pro se & conciuibus suis, combustus est.

§. CCCLXII. Conuentus ecclesiæ *Varadiensis*, omnibus præsentibus literas inspecturis, æternam salutem in Domino. Vniuersitati vestræ notum facimus, quod cum *Becea*, de *Fokebeuu*, impetiisset quendam nomine *Heyma*, de damno quadraginta & duarum marcarum, facto per violentiam, *Bocba*, vicarius (b) *Pauli* *Vayuoda*, discutiens eos, per *Pristaldum* nomine *Ceku*, misit ad examen ferri candentis *Varadinum*: quo cum venisset nominatus *Becea*, cum *Pristaldo* suo, quidam asserens se esse *Heymonem* illum, de quo res agitur, ferri candentis subterfugit iudicium, dicens, quod *Bocba* non esset iudex huius causæ, & prænominatum *Heymonem*, sicut decet, reum condemnasset. Huius rei testes sumus.

Y y y

§. CCCLXIII.

y.) ACTOR, in praxi iuris Hungarici, litera A. reus autem caractere I. solet exprimi; quod iste sit IN. CAUSAM ADTRACTVS, ab ACTORE, quæ demum formula, & in sermone, & in scribendo, non raro in compendium mittitur, ut accusatus dicatur, INCATTVS.

z.) EDICTO *ANDREAE* II. anno 1222. sancitum est: ne comes castri, seu castrenses opprimat, seu bona eorum occupet. Alioquin conuictus in tribunali, coram regno, dignitate spoliabatur, cum ablatores restitutione. DECRET. an. 1222. art. 14.

a.) REX, quia est summus in regno *Iustitiarius*, *TRIP. Prolog. tit. 5.* vicarios habet in regni tribunalibus iudices: quorum quidam sunt ordinarii, ut *Palatinus*, *Iudex curiæ*, *Secretarius Locumtenens*, *MATTH. Decr. III. art. 12. & VI. art. 68.* quidam *pedanei*, ut *Vice-comites*, *Iudices nobilium*, & *ciuium*, cet. *KITTONICH. Direct. methodica iuris Hung. cap. 10. quæst. 14.* *Priores*, vel per se, vel per sui vicem gerentes, iudiciis solent interesse. *CONST. an. 1645. art. 34.*

b.) *PAVLVS* *Vayuoda*, ad annum 1214. & sequentes, inter *Transiluanicæ* *Vayuodas* est referendus. Nullam eius mentionem facit *SZENTIVÁNY Dissert. paralip. Catal. 98.* inter *Transiluanicæ* *Præfectos*.

Decad. I. Monumentum V.

c.) Inter

§. CCCLXIII. Ioubagiones castri *Sumptey*, scilicet: *Nicolaus*, *Valentinus*, *Chug*, *Forcos*, *Ozorc*, & *Chunad*, cum comite eorum *Zobozlou*, impetierunt ioubagiones *Tauornicos* Reginæ, qui sunt in villa *Monunya*, scilicet: *Wot*, *Euzud*, *Vemet*, *Chunoz*, *Ilia*, *Teka*, *Cosma*, *Hata*, *Petrum*, *Micou*, *Vrhanum* & *Tbolomer*, dicentes, ipsos ciues castri *Sumptey*. Illi autem, & præterea ioubagiones *Tauornicorum*, scilicet: *Jardus* & *Caza*, dixerunt eosdem esse ioubagiones (c) *Tauornicos* Reginæ, quos *Gyula* (d) curialis comes Reginæ, discutiens per *Pristaldum* *Servus DEI*, de villa *Tesa*, ad examen ferri candentis direxit *Varadinum*, vbi prænominati ioubagiones seipsos recognoscere, iudicium ferri candentis subterfugerunt, dicentes, se prænominatos ioubagiones *Tauornicos*, falso de civili conditione impetisse.

§. CCCLXIV. Humilis conuentus ecclesiæ *Varadiensis*, omnibus præsentibus litteras inspecturis, æternam salutem in Domino. Vniuersitati vestræ contestamur, quod veniens ad nos, quidam nomine *Zoba* (vt ipse dixit) se vocari, statuit coram nobis duos ciues *Ferrei castri*, scilicet: *Miculam*, & *Crachum*, vt idem *Zoba* dixit de illis, asserens illos, & omnes eorundem conuillanos, de villa *Tbozar*, impetisse quosdam (e) ministros Regis, scilicet: *Catinam* & *Gregorium* de villa *Caku*, pro iniusta occupatione terræ castri. Cuius terræ, N. est. Ipsos autem ministros Regis respondisse, eandem terram esse hæreditariam. *Nicolaum* vero comitem *Palatinum*, misisse vtramque partem, ad examen ferri candentis per *Pristaldum* nomine *Simeonem*, filium *Vid* de villa *Ság*, cuius ipse *Zoba* eat seruiens *Varadinum*, vbi taliter conuenerunt: Quod prænominati ministri satisfacerent iudici & *Pristaldo*, aduersariis autem eorum darent quartam partem terræ prædictæ, tres vero partes, in quinque portiones ita diuiderent, quod tres de quinque acciperet, *Gregorius*, cum conuillanoribus suis superius; duos vero inferius, *Czuna*, cum confortibus suis.

§. CCCLXV. *Micula*, *Crachum*, & alii, de villa *Tbozar*, traxerunt in causam *Obulganum*, de villa *Saden*, pro (f) *Fenili*, coram iudice *Nicola* comite *Palatino*, qui discutiens vtramque partem misit per *Pristaldum*, nomine *Symeonem*, de villa *Ság*, ad candens ferrum *Varadinum*, vt homo *Obulgani* ferrum portaret. In die autem leuationis ferri, prædicti *Micula*, & *Crachum*, subter-

c.) Inter reginæ ministeria, numerantur, *TAVERNICI*, procurando reginæ ærario destinati, quibus *Tauernicalium* reginalium magister, cum auctoritate, præerat. vid. *LDNOVICI I. Diploma confirmat. ad an. 1351. art. 25. vid. ad §. 17. not. r.*

d.) Eadem in Reginæ, quæ in Regis curia, peragebantur olim ministeria. Supremo namque munere defungebantur illic: *IVDEX* Curie, seu curialis comes, *Tauernicorum* item, *Pincernarum*, *Dapiferorum*, *Agazonum*, & *Janitorum* reginalium Magistri. vid. *LDNOVICI I. Dipl. cit. art. 25.* Inter eos, prætoria gaudebat potestate, *CYRIALIS Comes*, qua summus, in reginæ, sicuti alter, in regis curia, prætor. *ANDR. II. Decr. ad an. 1222. art. 9.*

e.) Diuersa fuerant in curia regis ministeria, eaque partim suprema, partim subalterna. Supremo munere defungebantur: *PALATINVS Comes*, *IVDEX* Curie, (*Vaiuoda*, & *Bani*, inter regnorum gubernatores referuntur) *Tauernicorum* item, *Pincernarum*, *Dapiferorum*, *Agazonum*, & *Janitorum* regalia, magistri. Subalterna erant ministeria: *Tauernicorum*, *Pincernarum*, *Dapiferorum*, *Agazonum*, *lanitorum*, *Venatorum*, *Lanceatorum*, seu corporis regii custodum, *Butiniferorum*, ceterorumque, de quibus, ad §. 83. not. c. d. g. & 96. not. 5.

f.) *FENILIS* nomine, non tam locus, quo fœnum ponitur, quam fœniscium, est intelligendum. De quo *COLVME. 2. 18. 19. VARRO de RR. 1. 17.*

g.) IOUBA-

subterfugerunt iudicium ferri, dicentes: quod non obfisterent, absque ioubagionibus castri absentibus, cum quibus causam leuauerant.

§. CCCLXVI. Cum esset edictum a Rege *ANDREA*, quod castrenses dispersos castri recolligerent. *Bichorienses*, cum ioubagionibus eorum, scilicet: *Luca*, *Paulo*, *Tita*, & aliis, impetierunt quosdam (g) inseparabiles ioubagiones ecclesiæ, *Tedam*, scilicet: *Bellum*, *Fib*, & *Boguan*, de villa *Aparbi*, dicentes, quod ciues essent *Bichorienses* (h) *Abbas* autem de supradicta ecclesia, & *Vile*, (i) patronus ecclesiæ eiusdem, cum *Petro*, cognato *Vile*, dixerunt quod ioubagiones essent *Monasterii Tordensis* inseparabiles. quos *Tiburtius*, *Gyula*, & *Helias* comites, auctoritate Regis, huiusmodi causas iudicantes, posuere super iuramentum memorati *Abbatis*, & prædicti patroni, cum prædicto cognato suo. Qui veniens coram *Pristaldo* eorum *Dominico*, de genere *Rusd*, iurauerunt super (k) sepulchrum Sancti *Ladislai* Regis, & sic probauerunt quod essent ioubagiones prænominati, de iure ecclesiæ prædictæ.

§. CCCLXVII. *Koeta*, de villa *Chokoba*, & *Churna*, de villa *Vmany*, ciues de *Bursod*, coadiuuantibus eiusdem castri ioubagionibus, scilicet: *Zadur*, *Petro*, *Dedo*, & aliis, impetierunt quosdam de villa *Pelg*, *Cikam*, & item de villa *Tornua*, *Nonam* & *Belcheam*, hos inquam omnes impetierunt pro conciuibus suis. Illi autem dixerunt, se esse liberos & filios (l) hospitis *Boëmorum*, quorum libertatem cum tenerent *Puska*, de villa *Simon*, & *Nuubu*, de prædicta villa *Mochuale*, prænominati castrenses dixerunt ipsos quoque suos esse conciuces, quorum causam iudices a Rege *Andrea* delegati, scilicet: (m) *Thomas* Episcopus, (n) *Pousa*, *Panus*, *Symeon* comes, per *Pristaldum* *Gutman*, ad examen ferri candentis miserunt *Varadinum*, vt præfati libertatum defenderent. Quo cum venissent, peracto triduo ieiunio, prædicti actores, candentis ferri subterfugere iudicium, dicentes, quod omnes prænominatos aduersarios eorum, iniuste pro conciuibus suis, impetissent.

§. CCCLXVIII. Humilis conuentus ecclesiæ *Varadiensis*, omnibus sanctæ ecclesiæ filiis, æternam salutem in Domino. Vniuersitati vestræ notum facimus, quod, anno *Dominicæ Incarnationis, Millesimo Ducentesimo vigesimo primo*,
Y y y 2

g.) IOUBAGIONES ecclesiæ inseparabiles, iure perpetuo, beneficio ecclesiastico obstringuntur. Hinc, collata ecclesiæ bona, nullo vnquam modo alienari. *S. LADIS. Lib. I. cap. 23. COLOM. Lib. I. cap. I. alienata, contra ea, restitui debent. S. LAD. Lib. I. cap. 24. CONST. an. 1550. art. 17. an. 1604. art. 22.*

h.) *ABBAS* de supradicta ecclesia, quisnam fuerit, haud liquet. Nulla eius inter *Abbatibus Hungariæ*, apud *SZENTIVÁNYVM* l. c. vestigia: nisi *Tordensis monasterii*, cuius hoc loco fit mentio, fuisse, ex hac §. adfirmaueris.

i.) De patrono ecclesiæ, conf. ad §. 9. not. r.

k.) De iurciurando, super *S. LADISLAI* regis sepulchrum, vid. ad §. 110. not. b.

l.) Inter hospites, *Boëmi* pariter, atque *Itali*, & *Teutones* referuntur, apud *THÜRÓTZVM Chron. P. II. cap. 22.* De eorum conditione, vide ad §. 5. not. k.

m.) *THOMAS*, Episcopus *Agriensis* dicitur infra §. 373.

n.) *POVSA* Banus, cuius provincie præfuerit, lector ex his verbis nequit diuinare: nisi vetusta Regum diplomata in subsidium vocauerit. Quinque, hoc libello, *BANI* adlegantur, vt pote: *Benko* §. 47. *Ogyus* §. 116. *Gyula* §. 186. *Sala-mon* §. 148. & *Pousa* §. 367. 373. quos diuersis regnis, cum potestate regia, præfuisse, alibi est obseruatum.

o.) AN-

mo, cum esset (o) edictum a Rege ANDREA, quod terræ castrorum, a quocunque violenter occupatæ, castris restituerentur. Tiburtius, Gyula, & Helia comitibus a præfato Rege in (p) parochia Bichoriensi delegatis, villani de *Vrua*, & de *Kolond*, & de *Gontoy*, coadiuvantibus eiusdem castris ioubagionibus, scilicet: *Luca* (q) Principe exercitus, *Tegegu*, *Paulo*, & aliis, impetierunt filios *Bocion*, scilicet: *Georgium*, *Gylanum*, & alios omnes; dicentes, quod terram castris ad ipsos pertinentem iniuste occupassent. Illi autem responderunt, eandem terram esse sibi hæreditariam, & hoc testimonio comprouincialium probauerunt. Prænominati itaque iudices, vtramque partem, per *Pristaldum* nomine *Andream*, de *Pulos*, direxerunt ad examen ferri candentis *Varadinum*, vbi per triduanum ieiunium, cum deberet ferrum portari, supradicti actores, conuenerunt cum aduersariis ipsorum, dare eis terram metatam.

§. CCCLXIX. *Dominicus*, de genere *Sentemactus*, impetiit quendam (r) iuris militarem, nomine *Latibar*, dicens, quod sex capita seruorum, qui ab ipso fugerunt, apud ipsum inuenisset, & ipse eos occultasset: quod cum ille negaret, *Mauritius* (s) Vice-Palatinus per *Pristaldum*, nomine *Martinum*, de villa *Scilos*, ad examen ferri candentis misit *Varadinum*. Vbi homo *Dominici*, portato ferro pro Domino suo, mundatus est.

§. CCCLXX. *Ilabar*, & *Andreas*, ioubagiones *Laurentii*, filii *Pot*, impetierunt *Stephanum*, seruientem *Joanæ*, de furto. Iudice *Zakaria* (t) curiali comite de *Zatmar*. *Pristaldo* *Buchiba*, de villa *Euru*. Prædictus itaque *Stephanus*, portato ferro *Varadini* mundatus est.

§. CCCLXXI. *Joannes*, de villa *Isepu*, impetiit quandam mulierem, de villa *Potoc*, pro (v) veneficio, iudice *Zuga*, curiali comite de *Potoc*, *Pristaldo* *Petro*. Prædicta itaque mulier, portato ferro *Varadini*, combusta est.

§. CCCLXXII. *Andreas*, de villa *Volcar*, impetiit *Laurentium* de villa *Bolu*, pro furto, coram *Mauritio* vice *Palatino*, *Pristaldo* *Stephano*, de villa *Kopri*. Præfatus itaque *Laurentius*, portato ferro *Varadini*, iustificatus est.

§. CCCLXXIII. *Scorcomer*, filius *Vrbani* Comitis, impetiit *Micum*, filium *Alexandri*, & præterea quosdam de genere *Misca*, scilicet: *Michaëlem*, *Chepa-*

o.) ANDREAE II. regis edictum, quo violenter ablata terræ, castris restitui, disperisque, sub expeditione Hierosolimitana, castrenses, colligi, §. 366. iubentur, ante annum 1222. adeoque, ante latam legem fundamentalem promulgatum est.

p.) PAROCHIA, est districtus iudicis, S. LADIL. Lib. III. cap. 16. Hinc, qui in vno districtu, seu comitatu, iurisdictionem exercet: comes, seu iudex parochialis dicitur. vid. §. 323.

q.) PRINCEPS exercitus, quinam fuerit, expositum est ad §. 133. not. I.

r.) Qui principi, in quolibet officio, seu in quolibet dignitate palatina, civili, aut militari, deserviebat, ei militare dicebatur, eiusque esse miles. Abbas *FLORIAN*. in Canon. c. 51. S. AUGUST. de Civ. DEI Lib. V. cap. 6. Hinc, pro militiæ ratione, duplicia sunt inter Hungaros peculia, castrensis seu per militaria exercitia, & litterali scientia, conquisita. *TRIP. P. I. tit. 5.* Liqueat hinc, iuris militarem, eundem fuisse, qui & iure consultus, seu Causidicus dicitur. conf. du *FRENE Glossar.* voce *Militare*.

s.) Iudices regni ordinarii, suos habent in iudiciis vicarios, quales sunt: Vice-Palatinus, Vice-Iudex Curiae, Vice-Banus cet. *CONST. 1545. art. 34.* conf. ad §. 15. not. 4.

t.) COMES curialis comitatus, quinam sit, dictum est ad §. VI. not. 4.

u.) VENEFICIUM, species est magiæ illicitæ, quæ cum magiæ naturali, occultula quippe Physicæ scientia, non est confundenda. De veneficio, conf. ad §. 68. not. 6.

Chepanum, *Vrbudinum*, & alios, de prædicto genere, dicens: quod currus ipsius inuadentes, duos de seruientibus suis, occidissent, & res ipsius ad æstimationem triginta marcarum abstulissent, illis autem se innocentes esse fatentibus, *Thomas* Agriensis Episcopus, *Simon* quæque, & *Poussa*, atque *Mauritius* comites, (vv) Vice Regis iudices constitui, miserunt vtramque partem per *Pristaldum*, nomine *Paulum*, de villa *Galya*, ad examen ferri candentis *Varadinum*, vbi homo prædicti *Scorcomer*, portato ferro, pro domino suo combustus est.

§. CCCLXXIV. Anno incarnationis Domini M. CC. XIV. regnante gloriosissimo Rege ANDREA, (x) *Simone* *Varadiensi* Episcopo existente. *Jacou* filius *Pata*, emit a *Bodun* comite, filio *Eustachii*, tertiam partem terræ *So'o-mun*, portionem scilicet: ipsius *Bodun* comitis, loco (y) sessionis, & parte nemoris, ad eandem portionem pertinente distinctis, agro autem ab vna, tertia quidem parte data, sed indistincta, a parte *Petrus*, filii *Chuley*, ad quem videlicet pertinent duæ partes eiusdem terræ. Idem etiam ab eodem emit super eandem terram, duos libertinos, scilicet: *Crachinum*, & fratrem eius *Bucham*; prænominatus autem *Bodun* comes testatus est, se vendidisse illa, & accepisse precium eorum taliter, videlicet viginti & septem marcas.

§. CCCLXXV. *Abram*, de villa *Kaba*, impetiit conuillanos suos, scilicet: *Chekam* & *Modu*, de furto, iudice *Smaragdo*, comite de *Zounuc*, *Pristaldo* *Som*. Sed *Cheka* & *Modu*, portato ferro, iustificati sunt.

§. CCCLXXVI. *Echy*, de villa *Moyzun*, impetiit conuillanos suos, scilicet *Gyndus* & *Suncud* de furto, coram *Zakeo*, curiali comite de *Doboka*, & idem matrem eorundem de veneficio, coram *Joanne* (z) Archidiacono, qui missi *Varadinum* per *Pristaldum* vnum nomine *Adam*, portato ferro iustificati sunt. Matrem vero eorum præfatus *Echy* subterfugit, dicens se falso illam impetiisse de veneficio.

§. CCCLXXVII. *Erricus*, de villa *Moyzun*, impetiit Dominum *Sumbug*, de furto, iudice *Zakeo* prædicto, *Pristaldo* *Christophoro*. *Sumbug* mundatus est.

§. CCCLXXVIII. *Vs*, *Hodnogy* impetiit *Maraz*, *Stephanum*, *Alber-*
rum, *Petrum*, & *Vs*, de violentia, dicens se per eos septem plagis vulneratum, & quinquaginta marcas valens sibi esse ablatum. Quos (a) *Katapanus* Agriensis Episcopus, ex mandato Regis ANDREAE, discutiens, ad candentis ferri iudicium, per *Pristaldum* nomine *Leus*, de villa *Scennes*, misit *Varadinum*: vbi taliter conuenerunt; quod prænominati aduersarii darent *Vs* *Hod-*
Z z z nogy,

vv.) De VICE-REGE, obseruatum est ad §. 124. not. vv. de Vicario regis iudice, ad §. 79. not. x. Anne is, sub ANDREA II. idem, qui Comes Palatinus, vel aliter ab illo fuerit, ex §. §. citatis, est colligere.

x.) De SIMONE *Varadiensi* Episcopo, lege ad §. 252. not. o.

y.) SESSIONIS nomine, non tam synodi actio, sicuti du *FRESNE* voce *Actio*, vel ius suffragii in comitiis, de quo, *CONST. 1715. art. 73.* quam, pars prædii rusticani, in quo colonus sedet, hoc loco, est intelligenda.

z.) Habebant Archidiaconi iurisdictionem suam, quæ Audientia Archidiaconi dicitur. *CAPITVL. Lib. V. cap. 174.* Nam, ut ait *ISIDORVS* iunior, Epist. ad *Leufred*. *Solicitude parociarum & ordinatio, & iurgia*, ad eius pertinent curam. Vnde, ab eorum sententiis appellatio procedebat, ad Episcopum, ab Episcopo, ad Archiepiscopum, &c.

a.) KATAPANVS, locandus est, post *THOMAM* I. cui successit, inter Episcopos Agrienses. *SZENTIVÁNY, Dissertat. Paralip. Catalog. XIII.*

Decad. I. Monumentum V.

b.) BANG

nogy, coram Capitulo Varadinensi in Dominica Reminiscere, decem & septem marcas, & idem iudici & Pristaldo satisfacerent, & si hæc non facerent, portarent regale iudicium.

§. CCCLXXIX. *Bubus*, ioubagio castri *Zatbmar*, impetiit ioubagionem de genere *Cupulon*, scilicet: *Crachinum* de villa *Malca*, pro furto. Quos (b) *Banc* comes Palatinus & *Posonien*sis, discutiens ad (c) *Praudam*, per *Pristaldum* nomine *Luger*, misit *Varadinum*: ubi *Crachinus* portato ferro, iustificatus est.

§. CCCLXXX. *Philippus*, de villa *Vulchoi*, impetiit ioubagionem *Stephani*, filii *Moruc*, scilicet: *Dominum Tochi*, de tribus marcis. Quos *Christophorus* curialis comes de (d) *Clus*, discutiens ad *Praudam*, per *Pristaldum*, nomine *Chepanum*, misit *Varadinum*: ubi homo *Philippi*, nomine *Geus*, portato ferro pro Domino suo, iustificatus est.

§. CCCLXXXI. *Mox*, ioubagio *Cosome*, impetiit hominem *Bartholomai*, scilicet: *dominum Sorlout* pro vno equo, duas marcas valente, ut *Pristaldus* dixit, quos *Bosou*, vice curialis comes de *Zobolca*, discutiens ad *Praudam*, per *Pristaldum*, nomine *Micu*, misit *Varadinum*. Vbi Dominus *Mox* combustus est. Amen.

§. CCCLXXXII. *Sicu*, de villa *Perceu*, impetiit conuillanum, suam nomine *Benedictam*, uxorem *Vendég*, pro veneficio, iudice *Beniamin* (e) Vicearchidiacono, *Pristaldo Perta*. *Benedicta* combusta est.

§. CCCLXXX. *Solomun*, de villa *Achya*, impetiit conuillanum suum, nomine *Vendég*, de duabus marcis argenti & dimidia, iudice *Beken*, curiali comite, *Pristaldo Ela*. *Solomun*, portato ferro iustificatus est.

§. CCCLXXXIV. *Chekez*, curialis comes (f) *Misca* comitis, impetiit ioubagiones *Iordani*, filii *Ilarii*, scilicet: *Tecum*, *Dedemerum* & *Sumpou*, de duodecim marcis, singulos de quattuor. Quos *Iordanus* discutiens ad *Praudam*, per *Pristaldum*, nomine *Fyod*, misit *Varadinum*. Vbi *Tecus* conuenit dare aduersario suo marcam vnam, & idem iudici satisfacere, ita quod partem *Pristaldi Chekez* persolueret. *Dedemer* autem mundatus est. Dominus vero *Sumpou* combustus est.

§. CCCLXXXV. Ioubagio *Ioannis*, filii *Abfalonis*, impetiit *Zamam*, vitricum *Abfalonis*, dicens: quod uxorem suam, & ancillam suam, & vestes uxoris suæ, vi abstulisset. Iudice *Banco* comite Palatino, *Pristaldo Leger*. Cum autem ventum esset *Varadinum*, talis facta est inter illos conuentio; quod *Zama*, in festo *Sancti Georgii* redderet aduersario suo uxorem suam, in fide *Ada*, filii *Pata*, quod nihil mali inferretur mulieri illi, redderet & ancillam suam, & tres vestes, & insuper vnam marcam, idem etiam satisfaceret *Pristaldo*. Iudici vero *Kaluz*.

§. CCCLXXXVI.

b.) BANC, seu BANCUS, comes fuit Palatinus, & Posonienſis, vid. ad §. 266. not. a. §. idem 379. 385. 389.

c.) IUDICIUM AD PRAUDAM explicuimus ad §. 253. not. s. de quo conf. §. 380. 381. 384. 388.

d.) CHRISTOPHORVS, comes curialis, Sebastiani comitis, de castro Clus, iudicis a rege BELA delegati. §. 358.

e.) VICE ARCHIDIACONVS, Archidiaconi vices, partim in ecclesia, partim in iudiciis, subibat. vid. du FRESNE Glossar.

f.) Comes curialis comitis quinam fuerit, vid. ad §. VI. not. l.

g.) BIL.

§. CCCLXXXVI. *Honod*, impetiit seruum *Karolly*, nomine *Petrum*, de villa *Hot* pro furto. Iudice *Nuetblen* curiali comite de *Bicbor*, & *Marca* (g) *Biloto*, *Pristaldo* vero *Stephano*. *Honod* renuntiavit actioni, cum ventum esset *Varadinum*, dicens: quod falsa opinione ducta, illum impetierat.

§. CCCLXXXVII. *Seraphin* de villa *Kourongy*, impetiit *Farsiu*, filium *Petti* conuillani sui, de quattuor ovibus, iudice *Iula*, filio *Vata*, domino eorum, *Pristaldo Dica*, taliter conuenerunt; quod iudici, *Pristaldo*, & *Loco* simul satisfacerent, & domino ouium illarum, etiam simul satisfacerent.

§. CCCLXXXVIII. *Agya*, ioubagio *Cesari*, filii *Legi*, impetiit *Dominum Engues* de *Kalatba* pro furto. Quos *Nuetblen*, curialis comes de *Bicbor* discutiens ad *Praudam*, per *Pristaldum* nomine *Lucum*, de villa *Lomb*, misit *Varadinum*. Vbi *Engues* iustificatus est.

§. CCCLXXXIX. *Quid*, filius *Olibrii* comitis, duxit in causam fratrem suum *Herbortum*, dicens: quod non deberet ipse *Herbortus* esse particeps cuiusdam (h) prædii nomine *Neuegy*, cum illud prædium pecunia matris suæ, scilicet: *Nouerca Herborti*, sit emptum, & ab eadem in morte sua, coram patre suo, *Olibrio*, & fratribus patris sui, nec non aliis cognatis eius, sibi soli, utpote vnico matris suæ, fuerit relictum, & adduxit in testimonium *Bos*, comitem, fratrem videlicet patris sui, aliosque cognatos & notos, & *Micam* comitem *Bicboriensem*. Quibus testimonium vnanimiter sibi perhibentibus, *Banco*, comes Palatinus, posuit super iuramentum *Bos* comitis, dato *Pristaldo*, nomine *Gyopol*, filio *Nicus*. Qui *Bos*, cum *Varadini* paratus esset iurare, prænominatus *Quid*, cum fratre suo *Herborto*, taliter conuenit, quod ipse portionem suam in prædio *Fegyuernuch*, quæ hæreditario iure ipsum contingit, fratri suo *Herborto* relinqueret, & ita prædium *Fegyuernuch*, a modo ipsius *Herborti* foret sine particepe; ita tamen, quod si quis de iam dicto prædio quicquam requireret, ipse *Quid*, datam a se partem tueri non teneretur. Præterea, idem *Quid* dimidium suæ portionis in terra *Baluc*, versus *Nesmer*, re-tento sibi iure molendini, dedit etiam *Bertoldo*, & ita pro his omnibus sæpe iam dictis, *Quid*, recepit solus consensu & pace fratris sui prædium *Neueg* totaliter. Amen.

Z Z Z 2

CCCXC.

g.) BILORVS, vel Bilochus, iudex erat nobilium. vid. ad §. 57. not. e. §. 149. not. 6.

h.) De prædio, conf. ad §. 100. not. x.

i.) Post

Sequitur (i) Benedictio Episcopalis, super nouum Ferrum, ad manifestandum verum Iudicium præparatum.

Oratio.

(k) **B**enedic Domine Pater omnipotens! æternæ DEVS! per inuocationem sanctissimi Nominis tui, & per aduentum vnigeniti filii tui, Domini nostri IESV CHRISTI, atque per donum Spiritus Sancti, ad manifestandum verum iudicium tuum, hoc genus metalli, vt sit sanctificatum & consecratum, vt omni dæmonum falsitate procul remota, fidelibus tuis, veritas veri iudicii tui, manifesta fiat, per Dominum nostrum IESVM CHRISTVM &c. &c.

§. CCCXCI.

Oratio.

DEUS Abraham, DEUS Isaac, & DEUS Jacob, DEUS omnium bene viventium, DEUS origo & manifestatio omnis iustitiæ, qui solus est iustus iudex, fortis & patiens! dignare exaudire nos famulos tuos orantes ad te, pro benedictione huius ferri. Vnde rogamus te Domine, iudicem vniuersorum, vt mittere digneris sanctam & veram benedictionem tuam super hoc ferrum, vt sit refrigerium illud portantibus & habentibus iustitiam, & credentibus in tuam iustitiam, & fortitudinem. Et sit ignis ardens iniquis & facientibus iniqua, & sperantibus in iniustitia sua, & pompa diabolica. Conuertere Domine incredulitatem iniustorum, per uirtutem & benedictionem tuam, & per inuocationem sanctæ Trinitatis, Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. Et mitte in hoc ferrum vim virtutis ac veritatis tuæ, vt in eo semper per misericordiam & veritatem tuam, verissima iustitia, quæ tibi soli cognita est, fidelibus tuis, ad emendationem iniquorum, manifestissime declaretur, de quacunque quæstione ratio fuerit agitata, & nullam potestatem habeat diabolica virtus, veritatem tuam aut occultare, aut deprauare; sed sit feruis tuis in monumentum fidei, ad credulitatem diuinæ Maiestatis tuæ, ad certificationem misericordiæ ac verissimæ tuæ veritatis, per Dominum &c.

§. CCCXCII.

Tunc (l) aspergatur ferrum aqua benedicta, & dicat Episcopus.

Benedictio DEI Patris & Filii & Spiritus Sancti, descendat super hoc ferrum, ad discernendum Iudicium DEI. Amen.

§. CCCXCIII.

Sequitur (m) Benedictio ad locum, ubi ignem accendere, & consecrare debent.

Benedic Domine! per inuocationem sancti Nominis tui, hunc locum ad manifestandum verum iudicium, vt omni dæmonum falsitate procul remota, fidelibus tuis, veritas iudicii tui manifesta fiat. Per CHRISTVM Dominum nostrum, Amen.

§. CCCXCIV.

k.) Post accusationem legitime factam, & triduum in ieiuniis & oratione consumum, sacerdos vestibus sacris, præter causam, indutus, ferrum ante altare positum, forcipe accipit, & hymnum trium puerorum: *Benedicite omnia opera &c.* decantans, illum ad ignem detulit, benedictione, super ferrum, super locum, & super ignem prius recitata, M. ZVE-
RIVS BOXHOEVIUS, Hist. Vniuers. p. 582. 583. edit. Lugd. 1652. ex MS. codice Anglicano.

k.) Benedictio super ferrum, iuxta ritum Anglicanum, post benedictionem super locum, & ignem, recitabatur, verbis propemodum iisdem: *Benedic Domine, Sancte Pater, omnipotens DEUS, per inuocationem Sanctissimi nominis tui, & per aduentum filii tui, atque per donum Spiritus paracleti, ad manifestandum verum iudicium tuum, hoc genus metalli, vt sit sanctificatum, vt omni dæmonum falsitate remota, veritas veri iudicii tui, fidelibus tuis, manifesta fiat, per eundem Dominum &c.*

l.) Hoc ritu, ferrum consecratum, iniiciebatur in ignem, §. 394. & post, aqua aspergebatur benedicta, §. 490.

m.) Benedictio ad locum, Anglicana, hunc in modum recitabatur: *Benedic Domine DEUS, locum istum: vt sit nobis in eo sanitas, sanctitas, castitas, virtus & victoria, & sanctimoniam, humilitas, bonitas, lenitas, ex plenitudine legis, & obedientia, DEO Patri & Spiritui Sancto. Has Benedictiones, sit super locum istum, & omnes inhabitantes in illo.* RITUAL. Anglic.

§. CCCXCIV.

Benedictio ignis. (n)

Domine Sancte Pater omnipotens æternæ DEVS, benedic hunc ignem; quem in nomine Filii tui Domini nostri IESV CHRISTI, & Spiritus Sancti, benedicimus & sanctificamus. Qui viuus & regnas. (o)

§. CCCXCV.

Sequitur (p) Missa iudicii candentis ferri.

Introitus.

Iustus es (q) Domine! & rectum iudicium tuum, fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam. ✠. Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini, Gloria Patri &c.

§. CCCXCVI.

Oratio.

Actiones (r) nostras, quæsumus Domine! & aspirando præueni, & adiuuando prosequere, vt cuncta operatio, omnis oratio, & a Te semper incipiat, & per te cepta finiatur. Per Dominum &c.

§. CCCXCVII.

LECTIO (s) Esaiæ Propheta.

In diebus illis, locutus est Esaias Propheta, dicens: Quærite Dominum, dum inueniri potest, inuocate eum, dum prope est. Derelinquat impius viam suam, & vir iniquus cogitationes suas, & reuertatur ad Dominum, & miserebitur eius, & ad Dominum nostrum, quoniam multus est ad ignoscendum.

§. CCCXCVIII.

Grad:

Custodi me Domine! vt pupillam oculi, sub vmbra alarum tuarum proteges me! ✠. De vultu tuo iudicium meum prodeat, oculi tui videant æquitatem. Alleluja! Deus iudex iustus, fortis & patiens, nunquid irascetur per singulos dies? Alleluja!

§. CCCXCIX.

Evangelium secundum Marcum. (t)

In illo tempore, respiciens Iesus in Discipulos suos, ait illis: Habete fidem Domine! Amen dico vobis, quia quicumque dixerit huic monti, tollere, & mittere in mare
A a a a

n.) Benedictio super ignem, formula, secundum ritum Anglicanum, fuit diuersa. Ita vero ea exprimitur: *Domine DEVS, Pater omnipotens, lumen indeficiens, exaudi nos & quia tu es conditor omnium. Benedic Domine hoc lumen, quod ante sanctificatum est, quo illuminasti omnem hominem, vel mundum, vt ab eo lumine, igne accendamus claritatis tue. Et sicut igne illuminasti Moysen: ita nunc illumina corda nostra, & sensus nostros, vt ad vitam æternam mereamur pervenire, per Christum &c.*

o.) Absolutæ precectioni super ignem, Angli subieciunt, cum oratione dominica, brevia suspiria hoc modo: *Pater noster &c. Saluum fac seruum &c. Mitte ei auxilium DEVS &c. De Sion tuere eum. &c. Domine exaudi &c. Dominus vobiscum &c. RITUAL. Anglis.*

p.) Interea, dum ferrum incalcebat, sacerdos Missæ peragebat officium. BOXHOEVIUS l. c.

q.) Conuenit cum introitu, qui, in Anglicano legitur rituali.

r.) Oratio, secundum ritum Anglicanum, aliis verbis fuit concepta, hunc in modum: *Absolue quæsumus Domine, tui delicta famuli: vt a peccatorum suorum nexibus, quæ pro sua fragilitate contraxit, tua benignitate liberetur. Et in hoc iudicio, quoad meruit, iustitia tua præueniente, ad veritatis censuram pervenire mereatur, per Christum Dominum, RITUAL. Anglic.*

s.) De lectione ESAIÆ Propheta, ex Cap. LV. 6. 7. nihil in rituali Anglicano.

t.) Evangelium, quod apud Hungaros recitabatur, depromptum erat, ex MARCI XI. 22. 23. 24. quod autem apud Anglos, ex Marc. X. 17. 18. &c. In illo tempore, cum egresset Decad. I. Monumentum V.

mare, & non hæsitauerit in corde suo, sed crediderit, quia quodcumque dixerit, fiat, fiet ei: propterea dico vobis, omnia quæcumque orantes petitis, credite, quia accipietis, & fiet vobis.

§. CCCC.

Offertorium.

DE profundis clamaui ad te Domine, Domine exaudi vocem meam!

§. CCCC.

Secreta.

Omnipotens sempiterne Deus, qui non sacrificiorum ambitione placaris, sed studio piæ deuotionis intendis; da famulis tuis, fidem rectam, spem inconculsam, & cor mundum, vt fides hæc tibi dona conciliet, & humilitas commendet. Per Dominum nostrum &c.

§. CCCCII.

Communium.

Amen dico vobis, quicquid orantes petitis, credite quia accipietis, & fiet vobis.

§. CCCCIII.

Tunc communicet Sacerdos criminatum (u) seu accusatum, his verbis:

Corpus (vv) Domini nostri IESV CHRISTI, sit tibi hodie ad probationem veri iudicii. Amen.

§. CCCCIV.

Oratio (x) post Communionem.

Fideles tuos Deus! perpetua dona confirment, & vota nostra, quæ præueniendo aspiras, etiam adiuuando prosequere. Per Dominum &c.

§. CCCC.

Peracta Missa pergat Sacerdos cum cruce, & aqua benedicta, & plebe ad locum, ubi probatio fieri debet: imprimis dicantur VII. (y) Psalmi penitentiales cum Litania, in qua interferantur hi duo versiculi:

Vt iustitiæ non dominetur iniquitas, sed subdetur nunc, & semper falsitas veritati tuæ. R. Te rogamus audi nos. Vt verum iudicium hodie nobis manifestare digneris. R. Te rogamus &c. Agnus Dei. Christe exaudi nos. Kyrieel. X. K.

§. CCCCVI.

esset IESVS, in via quidam præcurrens, genu flexo ante eum, rogabat eum dicens: Magister bone, quid faciam, ut vitam æternam percipiam? IESVS autem dixit ei: Quid me dicis bonum. &c. RITUAL. Anglic.

u.) Sacerdos sumta Eucharistia, hominem probandum, ad communionem prouocauit, & ne eandem, in condemnationem sui, si reus erat, ausu temerario acciperet; iurando prius obstringebat, hoc modo: Adiuro te, per Patrem & Filium, & Spiritum Sanctum, & per veram Christianitatem, quam suscepisti, & per Sanctas Reliquias, quæ in ista Ecclesia sunt, & per baptismum, quo te Sacerdos regenerauit, vt non præsumas illo modo communicare, neque accedere ad altare, si hoc fecisti, aut consensisti. &c. RITUAL. Anglic.

vv.) Præmisso examine, cum adiuratione, sacra eucharistia, his exhibeatur verbis: Corpus hoc, & Sanguis Domini nostri IESV Christi, sit tibi ad probationem hodie. RITUAL. Anglic.

x.) Oratio post communionem, apud Anglos, his verbis recitabatur: Perceptis, Domine Deus noster, sacris muneribus supplices deprecamur, ut huius participatio Sacramenti, a propriis nostris reatibus expediat, & in famulo tuo veritatis sententiam declaret. &c. Kyrie eleison. &c. RITUAL. Anglic.

Y.) Deinde Kyrie eleison, & Letania, & Psalmi. RITUAL. Anglic.

z.) Oratio.

§. CCCCVI.

Postea dicantur Orationes ad ferrum.

Benedic (z) Domine Sancte Pater, per inuocationem sanctissimi nominis tui, & per aduentum vnigeniti Filii tui, Domini nostri IESV CHRISTI, atque per donum Spiritus Sancti, ad manifestandum verum iudicium tuum, hoc genus metalli, vt sit sanctificatum, & consecratum ad manifestandum verum iudicium tuum, vt omni demonum falsitate procul remota, fidelibus tuis veritas veri iudicii tui, manifesta fiat, per eum, qui venturus est iudicare viuos, & mortuos, & seculum per ignem. Amen.

§. CCCCVII.

Alia Oratio.

DEVS iudex iustus, qui autor pacis es, & iudicas æquitatem, te suppliciter exoramus, vt hoc ferrum ignitum, ad iustam examinationem cuiuslibet dubietatis faciendam, benedicere & sanctificare digneris. Ita, vt si innocens sit homo iste, de prænominata causa, vnde purgatio quærenda est, hoc ferrum ignitum, cum manu acceperit, illæsus appareat; & si culpabilis sit, iustissima sit ad hoc virtus tua, vt in eo veritas declaretur, quatenus iustitiæ non dominetur iniquitas, sed subdetur semper falsitas veritati. Per Dominum &c.

§. CCCCVIII.

Alia Oratio.

Omnipotens Deus! te suppliciter rogamus pro huius negotii examinatione, quod modo inter nos ventilamus, vt iustitiæ non dominetur iniquitas, sed subdetur falsitas semper veritati, & si hanc præsentem examinationem aliquis per aliquod maleficium, aut per herbas tegere, & impedire voluerit, tua sancta dextera, iustissime iudex, euacuare digneris, per Dominum nostrum. &c.

§. CCCCIX.

Tunc aspergatur ferrum aqua benedicta.

Benedictio Dei Patris & Filii & Spiritus Sancti, descendat super hoc ferrum, ad (a) manifestandum verum iudicium. Amen.

§. CCCCX.

Oratio.

Omnipotens sempiterne DEVS! qui tua iudicia incommutabili dispositione iustus ubique iudex discernis, Tu clemens in hoc tuo iudicio, ad inuocationem sancti tui nominis, quod a te fidelium intentio deplorat, tua iustissima examinatione declara. Per Dominum &c.

§. CCCCXI.

Alia Oratio.

DEVS iudex iustus, fortis & patiens, qui sedes super thronum, & iudicas æquitatem, quoniam iustus es, & rectum iudicium tuum. DEVS, qui Susannam de falso crimine liberaisti, & tres pueros Sydrak, Misach, & Abdenago de camino ignis arden-

A a a 2

z.) Orationem hanc, aliis exponit verbis, Rituale ANGLICANVM: DEVS, qui per ignem signa magna ostendis, Abraham puerum tuum de incendio Chaldaorum, quibusdam peregrinis eruisi, qui rubum ardere ante conspectum Moysi, & minime comburi permisisti. DEVS, qui incendio fornacis, Chaldaicis plerisque succensis, tres pueros tuos illæsos eduxisti. DEVS, qui incendio ignis populum Sodoma inuoluens, Lot famulum tuum, cum suis salute donasti. DEVS, qui in aduentu S. Spiritus tui illustratione ignis, fideles tuos ab infidelibus secreuisti, ostende nobis in hoc prauitatis nostre examine, virtutem eiusdem Spiritus &c. & per ignis huius feruorem, discernere fideles & infideles, vt a tactu eius, cuius inquisitio agitur, conscius exhorrescat, & malus eius comburatur, innocens vero penitus illæsus permaneat. &c. DEVS, cuius notitiam nulgandi se gratia, hoc ignitum tuleris ferrum, vel abluatur innocens, vel rei noxius detegatur.

a.) Ad discernendum rectum iudicium Dei. RITUAL. Anglic.

b.) No-

ardentis per Sanctum Angelum tuum illasos eduxisti, quique per aduentum vnigeniti tui Filii Domini nostri IESU CHRISTI, mundum saluasti, & per eius passionem, humanum genus redemisti; DEVS Pacis amator & auctor, qui respicis terram, & facis eam tremere, respice quæsumus ad fidem, & preces supplicum tuorum, qui quæritur moniæ suæ causas, ad tui iudicii examinationem deferre, & super hoc ferrum igne candens, ad dissoluendas eorum lites gratiam tuæ benedictionis infunde, vt per illius ministerium, & iustitia patefacta clarescat, & iniquitas victa succumbat. Tuam ergo omnipotentiam Domine! supplices deprecamur, & mente deuotâ fideliter imploramus, vt sicut olim supramemorati pueri, de succensa fornace illæsi, tua sunt dextera liberati, ita, quicumque innocens de hoc crimine, vnde nunc iudicium agitur, in hoc ferrum igne candens, manum miserit, sanam inde atque illasam, tua adiutus inuicta potentia reducat, nec habeat ignis virtutem lædendi, in eius corpore, quem de consensu huius facinoris conscientia non accusat, in mente. Ita etiam Dominator Domine! quicumque culpabilis incrassante diabolo, cor habens induratum, Maiestatem tuam tentare, & male sibi conscius, hoc ferrum ad tui iudicii examinationem paratum, manu sua attingere præsumserit, aut per aliqua maleficia, vel herbas diabolicas se tueri, & crimen suum celare, fidemque credentium illudere tentauerit, tua quæsumus Domine! inuicta veritas, per virtutem sanctæ crucis tuæ, quam apponimus, hoc totum euacuet, & manifesto vltionis signo, occulti facinoris crimen detegat, vt reus hic per poenitentiam correctus, in futuri iudicii tui examine, a culpa inueniatur penitus absolutus. Per Dominum &c.

§. CCCCXII.

Postea (b) communicet eum Sacerdos, his verbis:

Interdico tibi, o homo! coram omnibus assistantibus, per Patrem & Filium & Spiritum Sanctum, & per tremendum diem iudicii, per Mysterium Baptismatis, per venerationem omnium Sanctorum, vt, si de hac re culpabilis es, aut fecisti, aut sciisti, aut baiulasti, aut consensisti, aut propter actam culpam denominatam, sciens factoribus iuisti, vt ecclesiam non introeas, Christianæ societati non miscearis, si reatum nolueris confiteri admissum, antequam iudicio examineris publico.

§. CCCCXIII.

Tunc interrogetur sceleratus a Sacerdote, his verbis.

Frater! es iustus ab hoc crimine, de quo accusaris? R. Iustus sum. Interrogetur, mundus? R. mundus sum.

§. CCCCXIV.

Tandem accusatus (c) accipiat ferrum ignitum, hæc verba

Per illud Corpus Domini nostri IESU CHRISTI, quod hodie sumsi, non confidens in vllum (d) maleficium, nec in virtutibus herbarum, accipio hoc ferrum.

F I N I S.

Impressum Colosvarini, per G. H. ANNO

SALVTIS HVMANAE.

M. D. L.

b.) Nouum sequebatur examen, ante ferri candentis contrectationem, cum eo, quod ante Sacra Eucharistia sumtionem, fiebat, §. 403, haud confundendum.
c.) Mox accusatus, ad nouem pedum mensuram, ferrum perferrat. BOXHORNIVS l. c.
d.) Ad omnem fraudem euitandam, manus sigillo munita, triduum obuelabatur, & si sinus erudescens, in ferri reperiebatur vestigio, reus, sin minus, iustus esse iudicabatur, proptereaque laus DEO, iussissimo referebatur. BOXHORNIVS. Hist. Vipers. p. 534.

Additamentum, ad §. CXXXI.

FILII ECCLESIAE dicuntur, potissimum Imperatores, ac Principes, qui Sedi Apostolica venerationem quandam peculiarem impendunt, qualem filii patribus. Hinc, ALEXANDRVS epist. 32. ad VALENTINIANVM Imp. Quid enim honorificentius, quam vt imperator, Ecclesia filius esse dicatur. Hoc nomine, Raphael Thomæ filius, ecclesiae Varadiensis filius nominatur, & quidem denotatur; hoc est: qui se DEO nouerat, sicuti feminae & virgines, quæ castitatem vouerunt, vt est in Consilio Valentino sub Damasco Gap. 2.

DIARIVM

JOHANNIS CVSPINIANI,
DE CONGRESSV MAXIMILIANI I. CAESARIS,
Cum VLADISLAVO, LVDOVICO, ET SIGISMUNDO,
Hungariæ, Bohemiæ ac Poloniæ
REGIBVS;

Et inita, ex gemino fœdere matrimoniali,

Anno MDXV. ad XXII. Iulii

ADFINITATE.

Accessit

JOHANNIS LISTHII
DE INAUGVRATIONE MAXIMILIANI II.
COMMENTARIOLVS

ex coævis Schedis

nunc primum in lucem editus.

ADPARATVS AD HISTORIAM HVNGARIAE
DECADIS I. MONVMENTVM VI.

EXCELLENTISSIMO ILLUSTRISSIMOQUE
DOMINO COMITI,
DOMINO CAROLO ZICHY,
DE VÁSONYKÓ,

Hæreditario in Oroszvár Comitatus Mosonienſis
 Supremo Comiti, S. R. Maieſtatis Actuali Intimo, & Conſili
 Locumtenentia Regii, Conſiliario, nec non, Cubiculariorum per Hungariam
 Regalium Magiſtro, & Sacræ Regni Hungariæ Coronæ

DVVMVIRO.

Domino ſuo longe gratioſiſſimo.

FELICITATEM!

EXCELLENTISSIME COMES,
DOMINE ILLUSTRISSIME!

N more id poſitum habeo, vt Hos, quorum benignita-
 te, in honeſtiſſimis quibuſque deſtinationibus, re-
 leuatum me aduerto; non colam modo, priuati
 officii teſtificatione; ſed venerer etiam publice, at-
 que in eum modum, ne ignoret poſteritas, quorum olim fauore
 ac patrocinio, in laborioſiſſimo, quod in colluſtrandis rebus
 patriæ ſector, ſtudiorum genere, fuerim ſuſtentatus.

TE proſecto, EXCELLENTISSIME DOMINE, COMES ILLUSTRIS-
 SIME! multis retro annis, & cum primo manum, innoxiiſ, vaſtis
 tamen conatibus hiſ, admolari cœpi, nullo meo merito; ſed TVA
 ſolius beneuolentia, & in meliores litteras, mirifica propenſione
 quadam, adductum, in iis ſemper fuiſſe, pluribus documentis
 comperi, qui pulchrum ducunt honeſtumque, cum ſe dat op-
 portunitas, viros, bene de patria mereri cupientes & tueri pu-
 blice, & priuatim ornare beneficiis, in commune profuturis.

Atque hiſ equidem auctoramentis inuitatus, eo iam proue-
 hor audaciæ; ſi tamen audacia dicenda eſt, grati animi conteſta-
 tio: vt nihil dubitem, TVAM, Excellentiſſime Domine! bo-
 nitatem illam, incomparabili cum munificentia coniunctam,
 tenuibus hiſ monumentis, non modo propalam deuenerari; ſed
 tranſcribere etiam, ad ſeram, memoremque beneficiorum, po-
 ſteritatem.

Suſcipe proinde, EXCELLENTISSIME DOMINE, COMES ILLU-
 STRISSIME! meam hanc, erga TE obſeruantia ſignificationem
 deditiſſimam, fronte placida, menteque, ad porro fauendum,
 prona. Ita TE ipſum, & quam a natura accepit, beneficen-
 tiſſimam indolem, præclare æmulaberis; mihi contra ſtimulum
 ſubdes, vt animum inducam, cum ſe occaſio dabit lautior con-
 gruenterque, iterum, atque id adparatu exquisitiore, conte-
 ſtari, quam ſim TVI, EXCELLENTISSIME DOMINE! ingenuus ac
 demiffus æſtimator. Vale, diu optimeque! quod animo obſe-
 quentiſſimo precatur,

EXCELLENTISSIMI COMITIS
 DOMINI ILLUSTRISSIMI,

Cliens deuotiſſimus

MATTHIAS BELIVS.

AD LECTOREM.

CVM IOHANNIS CVSPINIANI, viri, sua ætate doctissimi, & ob rerum præclare administratarum vsum, apud MAXIMILIANVM I. Cæsarem, in primis gratiosus, DIARIVM istud, inter monumenta, *Adparatus mei, ad Historiam Hungariae*, refero, & Tibi, amice Lector! quasi in manus trado: eius quidem instituti, in promptu mihi, & rationes sunt, & inuitamenta.

Præterquam enim, quod inusitatum trium, Hungariae, Bohemiae, Poloniaeque, VLADISLAI puta, LVDOVICI & SIGISMUNDI, Regum, in *Pisoniensis* hac vrbe, congressum; cuius similem, a CAROLI I. temporibus, (a) haud suspexit Hungaria; fide optima, adcuratone summa, stilo simplici & aperto, retulit; præclare omnino de rebus *Hungaricis* meritis est: quando, momentosum illud, geminati matrimonii, scdus, cuius demum iuribus (b) in AVSTRIACORVM principum hæreditatem, auspiciato concessit *Hungaria*, aperte expromsit, & ex vero.

Atque id sane, vnus omnium, qui in grauissimo hoc negotio, quidpiam elaborauerunt; elaborauerunt autem plurimi; CVSPINIANVS facere poterat exquisitissime: quippe qui, obitis, totis quinque annis, *Budam*, XXIV. legationibus, tamdiu lapidem hunc, iussu MAXIMILIANI, voluit; dum res omnis, masculæ ac prudenter, saperatis, quæ se iniiciebant, remoris, magna cum CÆSARIS, tum REGVM, adprobatione plausuque, feliciter consummaretur.

Depromissus vero, DIARIVM ipsum, ex Cæsaribus CVSPINIANI, Basileæ apud *Oporinum* folio, impressis; sed rarioribus iam, ac fere locupletes etiam bibliothecas, fugientibus. Cum enim, vitam MAXIMILIANI sui, bonus ille, enarrauisset: pretium operæ futurum existimauit, si hunc eius actum, ad perpetuitatem, Serenissimæ DOMVS AVSTRIACÆ in primis adinentem, eidem illi CÆSARIS vitæ, subtexeret.

Iam equidem, tunc, in rem meam verteram, hanc CVSPINIANI diligentiam; dum vrbs PISONIENSIS historiam, pro eo, ac decuit, expromerem: (c) tamen, quia id a me ita factum est, vt, & in compendium mitterem, singulorum dierum actus; & orationem *Cuspinianeam*, non vndiquaque perpurgatam, ad meæ dictio- nis modum reuocarem; ita statui, æquitati maxime congruum fore, si, eodem hic habitu compareat libellus, quo, ab auctore suo, relatus fuit in litteras. A qua honesta destinatione, & istud fluxit; vt noluerim, notis haud forte inutilibus futuris, onerare scriptorem ex se ingenuum.

Adtexui porro, IOHANNIS LISTHII COMMENTARIOLVM, de MAXIMILIANI II. Inauguratione, quæ prima omnium, *Pisonii* concelebrabatur. Prodit autem, ex co- uis schedis, quas, laudatus, ad monumentum V. ANDREAS CZEMANKA, vir doctus, ante hæc tria lustra, locupletandis notitiis, atque adparatibus nostris, mecum, & libenter communicauit, & liberaliter. Proinde, vtrumque, quod edimus, opu- sculum, ita comparatum est, vt multum inde lucis rebus nostris, sicuti se nunc habent, adfundatur.

Vltimum est, quod Te, Lector, *Hungaricarum* rerum cupide! obnixè rogam; velis, tenui hæc, ad ADPARATVM meum, accessione, ad eum modum perfrui, vt simul HUNGARIAE, nouam nunc periodum, QVOD DEVS BENE VERTAT, inituræ; atque in pri- mis, Serenissimæ Reginae, MARIAE THERESIAE, & IOSEPHO, PRINCIPI IUVENTVTIS, DELICIO NOSTRO, ex animo, bene preceris. Vale. *Pisonii*, Anno MDCCXLI. XV. Cal. Maii.

IACO-

a) Vide BONFINIVM, Decade II. Libro IX. p. 323. 23. Et operis nostri Tomum III. in Historia WISSEGRADI, §. VII. p. 479.

b) Vetera iam ante, & publicis vtrinque tabulis adsimata AVSTRIACIS iura in *Hungariam* fuere; quæ videlicet, apud BONFINIVM, Dec. IV. Lib. VIII. p. 655. Et in Appendice ION. SAMEVCI, p. 742. sq. Sed hinc tamen omnis eorum firmitas manauit. Vide, eadem Appendi- ce, CONTRACTVM horum MATRIMONIORVM, p. 738. dum, anno MDCCXXIII. Articulo II. etiam SEXVI FORMINRO, in solidum adtribuerentur.

c) Tomo I. Operis nostri, Historiæ vrbs Pisoniens. Cap. III. §. XLIX. p. 147. seq.

IACOBO VILLINGER,
CAESARIS MAXIMILIANI
THESAURARIO,

IOANNES CVSPINIANVS Præfectus Viennensis, felicitatem, ac
S. P. D.

Mimini inter Philosophos magnam esse altercationem: an con- ueniat sic viuere, vt nemo te vixisse sentiat, vt ille dixit: Crede mihi, bene qui latuit, bene vixit. Et illi potissimum qui ceteris volunt esse religiosiores, hoc suadent; quasi sic vi- deantur humanam contemnere gloriam: cum ipsi sint am- bitiosissimi & gloriæ auidissimi. Hi, qui etiam libellos de contemnenda glo- ria scripserunt, cum tuum nomen proponunt, nunquid ipsi gloriam asse- ctant? Nemine, hoc sudamus, ob hoc laboramus, ob hoc mille pericula & in mari, & in terra, subimus, vt quasi merces laborum gloria nos sequatur. Cur igitur arbitrantur illi, sic esse viuendum, vt nemo nos vixisse sentiat? quasi omnia debeant ignorantia & tenebris occultari, cum nihil magis ex- optet homo, quam scientiam, & natura scire desideret, & animi etiam no- bilior pars sit lux ac lumen: quandoquidem planè omnibus insita est cupi- ditas cognoscendi, non modo mundana, sed & quæ supra nos sunt, ac quæ vix capere intellectu nostro possumus. Sed ex plebe nemo est tam excors, qui non velit aliorum regnorum ac prouinciarum non libenter indagare, & ritus, & mores, & res gestas, si habere copiam possit. Ob id, cum Plu- tarcho sentio; hominem nihil omnium æque refugere, ac ignorantiam & tenebras: atque ideo non esse viuendum, vt nemo nos vixisse sentiat; sed ita potius viuere, vt aliquo momento, si fieri potest, nos vixisse testemur. Hic post se liberos, hic libros relinquit, hic prædia, hic possessiones, hic ædificia, hic bonam famam: omnes bonum nomen conemur post nos re- linquere, alioquin vita nostra mors potius est. Ego ita pro virili semper elaboravi, vt me vixisse testarer, quibusdam monumentis, quæ exstant. Nec passus sum illud etiam ignorari, quod hic nobiscum iam actum est, quod certo scio, multi homines vtriusque sexus, libenter etiam in remo- tissimis regionibus vehementissime exoptabant. Quis enim bono ingenio præditus, nollit scire, quomodo ille celeberrimus Regum conuentus inchoa- tus, ac perfectus esset? & quo pacto mutuo sese amplexi essent, clementis- simi illi Principes, qui se de facie prius non nouerant, etsi sanguinis vin- culo prius erant astricti? Licet autem TV MI IACOBE! tanquam consiliarius Cæ- saris, non inter postremos numerandus, affueris, & oculata fide omnia in- tellexeris; tamen aliquando ea, quæ faciliora sunt, e memoria labuntur, quæ libenter in senectute relegimus. Amore tui omnia collegi, quæ & vidi, & quibus interfui. Quinque enim annis, vt scis, voluo hoc iaxum, quibus vigesies & quater in Hungariam orator iui, atque hæc negotia tractavi. Quantum igitur potui, rem verissime, simpliciter tamen, sine turgida ora- tione, perscripsi. Quicquid id est, boni consules, & me, vt soles, amabis. Ex Vienna, vigesima Augusti.

Decad. I. Monumentum VI.

Ebbb

DIA-

DIARIVM
IOHANNIS CVSPINIANI,
De Congressu Cæsaris MAXIMILIANI I. & trium Re-
gum, Hungariæ, Bohemiæ, Poloniæ.

§. I.

CÆSAR MAXIMILIANVS, vt est ingenio singulari, ac prope diuino, animo voluens, nihil esse præclarius bono principi, quam provincias & regna sua, solido aliquo robore stabilire: in omnes orbis angulos oculos suos coniecit, & nobilissimum quemque regem affinitate sibi deuinxit; vt inde provinciis suis (a) perpetuam relinqueret quietem. Sic filium PHILIPPVM, in Hispaniam mittens, regem Aragonum sibi coniunxit. Cum autem diuus ille PHILIPPVS, numerosam post se prolem relinqueret, noluit Cæsar quancunque amittere occasionem, ex quatuor filiabus, quæ secunda est post *Leonoram*, cui nomen *ISABELLAE*, regi desponsauit (*Dacia*) *Daniæ*: sed hoc aliquanto post. Ex septentrione, Cæsar, in orientem migravit, vt semen eius vndiquaque coalesceret. Vidit pientissimum Hungariæ & Bohemiæ regem, VLADISLAVM, nobilissimis liberis a DEO optimo maximo donatum, LVDOVICO & ANNA. Mox animo concepit, illosque sibi deuincire, Austriæque provincias inferiores, robustissimo muro circumvallare. LVDOVICO Hungariæ & Bohemiæ regi, tertiam neptem MARIAM, in vxorem, & ANNAE vnum ex nepotibus, aut CAROLVM, aut FERDINANDVM, in maritum dare cogitavit; vt provincie illæ contiguae & regna, mutuis viribus robustiores essent, contra impetum *Turcorum*, & quorumcunque hostium. Id consilio & opera, tunc MATTHAEI *Episcopi Gurcensis*, hodie vero *Cardinalis*, qui & extremam manum huic operi imposuit, & *Iohannis, Vardiensis Episcopi*, professi ordinis S. FRANCISCI, primum inchoatum est. Accesserunt dehinc plerique oratores, quos Cæsar aliquot hinc annis in *Hungariam* misit. Qui inter cetera negotia, matrimonia hæc duplicia simul sollicita-

a) Ob hanc, dignam CAESARE, curam atque studium, merito, alterum *Sereniss. Domus Austriacæ*, parentem, auctorem, statoremque, possis MAXIMILIANVM I. consalutare: quippe qui, partem, a RVDOLPHO Habsburgico, dominationem *Austriacæ*, per nobilissimam *Europa* partem, his istiusmodi artibus, feliciter propagavit.

citarunt, *Ianus Mraxii* miles, præfectus arcis *Dronsdorff*, Comes *Leonardus de Hag*, *Wolfgangus de Rogendorff Baro*, *Ioannes de Pucham*. Hinc annis quinque continuis orator iuit in Hungariam, *Cuspinianus*, præfectus Senatus Viennensis, qui vulgo *Anaballus* dicitur: postremo & *Laurentius Saurer*, vice dominus Austriæ, orator cum ceteris iuit. Interim *Cæsar*, licet grauissima bella gereret, & annis iam fere octo, superbiam *Venetorum* castigaret, nullam occasionem omittens, vt suum sortirentur finem, concepta iam dudum matrimonia, ex *Flandria*, in *Austriam* misit charissimam suam heptem MARIAM, Sponsam LVDOVICI regis, quæ Viennam apulit, duodecima die Iunii, anno millesimo quingentesimo decimo quarto, honorificentissime excepta, non tam a clero, quam vniuerso populo Viennensi, & deducta ad arcem Viennensem, vbi hodie adhuc habitat.

§. II.

Prius autem *Cæsar*, in Austriam descenderat, animo conueniendi regem Hungariæ VLADISLAVM, & tractandi, non tam de liberorum communium matrimoniis, quam de ceteris suarum prouinciarum, & regnorum necessitatibus. Sed insperato erupit quædam incondita rusticorum multitudo, quæ *Cruciatorum* appellabatur. Proximis enim ante mensibus, *Cardinalis Strigoniensis*, Legatus Apostolicus, *Cruciatam* detulerat in *Hungariam*, cum plenissimis indulgentiis, e qua re, vnde subsidium sperabatur, crudelissimum venenum ortum est. Nam, longe lateque defœuit in *Hungaria*, hæc crudelissima pestis, & omni pestilentia sæuior, in vtrumque sexum indiscriminatim venenum iniiciens. Rapiebantur liberi ex matrum sinibus, truncabantur vt feræ, & abiciebantur. Stuprabantur passim virgines, & matronæ, in parentum & maritorum conspectu. Sacra profanabantur, spoliabantur templa, ciuitates, oppida, arces, villæ, euastabantur & incendio corruiebant: denique, nihil tam sanctum, quod ab iis *Cruciatas* non defœderetur. Horum dux *Georgius* quidam *Ceculus* (gentis nominem *Laurentium* Presbyterum, qui crudelitate omnes superauit. Erat etiam ex ducibus quidam *Michael monachus*; ita hæc pestis nullum ordinem intactum reliquit. Ex minoribus ducibus multi erant, quorum nomina scribere est superuacaneum. Hi, quoscunque nobiles apprehenderant, palis affixerunt, mulieres ac liberos eiecerunt, prius tamen stupratis, bona surripuerunt. Erat animus illorum, vniuersam delere nobilitatem, & in toto regno, quod quatuor & decem habet Episcopales sedes, vnam solam relinquere. Scribi non potest, qua crudelitate vti sunt. Hoc satis sit indicium, cum auxilio diuino rabies hæc extincta foret, ductu IOHANNIS Comitissæ Zepusensis, Veiudæ Transilvaniæ (qui ducem illorum, nouo quodam tormenti genere, a suis dentibus lanari iussit) & hinc decollari. Et de mense Nouembri illius anni, facta esset regnicolarum in Buda congregatio, patria lingua *Rakusch* appellatur. Hic publice narratum est, hoc tumultu rusticorum, qui vix quadrimestris erat, desiderata esse in Hungaria vtriusque sexus, septuaginta millia hominum, in quibus quadringenti fuerunt nobiles. Quod seculum mihi narrabit simile facinus? Quis vnquam talia aut

Bbbb 2

legit,

b) Nostri, latine *Siculos*, Hungarice, *Székel* adpellant: nefandum autem ducem hunc, *Székel* György. Habitant vero Siculi, non prope Transiluaniam, sed in Transilvania. De his vide LAURENTII TOPPELTINI, *Originum Transilvanicarum*. Cap. V. p. 45.

legit, aut audiuit; sed longe maiora sunt, quam quæ scribuntur: multa enim ob pudorem scribere nemo audet. (c)

§. III.

Fuit in ista congregatione siue conuentu, nomine Cæsaris, orator *Cuspinianus*: nomine Regis Poloniæ, Christophorus Schidlouiczki. Et cum illic etiam de concordia Cæsaris & Regis Poloniæ, inter cetera negotia, ageretur, visum est oratoribus differentias illas, facile non posse complanare, nisi simul coirent *Cæsar*, & uterque *Rex Hungariæ & Poloniæ*, fratres. Nam *Cæsar* iam a Rege *Hungariæ*, pro suo fratre rogatus, indulerat, quæ in eum fecerat, & ipsum arbitrum & mediatorem differentiarum delegerat, pro sedandis discordiis, quæ inter illos erant.

Remissus est itaque *Cuspinianus* a Buda ad Cæsarem, qui tum in *Ponte Oeni*, Insprugk vulgo dicitur, morabatur; ut Cæsarem sollicitaret, pro conuentu tam sancto horum regum: qui non modo utilis suis regnis & prouinciis; sed etiam hostibus plurimum formidolosus futurus erat.

Cæsar tum pluribus occupatus, venire ad finem *Februarii*, in *Posonium*, ut deliberatum erat, non potuit: tum propter *Heluetiorum* formidabilem inconstantiam; tum propter subitam & insperatam mortem regis Franciæ *LVDOVICI*, qui prima Ianuarii Parisiis, anno decimo quinto, exspirauit; tum etiam propter *CAROLVM*, Archiducem Austriæ ac Burgundiæ, nepotem, quem ex annis tutelæ Cæsar emancipauerat. Aliis quoque multis de causis Cæsar nequibat, quod uterque rex petebat, adimplere.

Decreuit itaque Cæsar, reuerendissimum in Christo D. MATTHAEVM S. Angeli Cardinalem *Gurcensem*, & coadiutorem *Salzburgensem*, mittere, qui cum pleno mandato, cum utroque rege, omnia agenda perageret & tractaret.

Præmissus est itaque *Cuspinianus* Budam, qui hæc regi renunciaret. Et ut dies conuentus in diem Dominicam *Quadragesimæ*, qua in Ecclesia Romana cantatur: *Letare Hierusalem*, differretur. Placere omnia regi Hungariæ, qui illico nuntium expedit, *Cracouiam* versus, ut hæc fratri regi Poloniæ referret. Ne tamen res tam sancta, vilius fraude interciperetur, D. *Ladislaus de Sternberg*, Cancellarius Bohemiæ, iter arripuit, & regem eduxit, persuasitque, ut nullis litteris inceptum iter deferret; sed ad *Posonium* vsque continuaret, expectaretque fratris regis & Cæsaris aduentum.

Narrauit mihi *Georgius Thurso*, vir spectatæ fidei, & integritatis haud contemnendæ, regis Hungariæ Camerarius Montium: egressuro regi Poloniæ *SIGISMUNDO*, qui *Cracouiam* quinta Martii deseruit, *Matthiam Mechouitam*, singularem, tam in medendo, quam in prognosticando, magnæ eruditionis virum, annuissse: ipsum neque visurum Cæsarem, neque expediturum quidpiam. Quod cum miraretur rex, ut est animi inconcussus & firmi, constantissime perseverauit in proposito: *Eundem*, inquit, est, quo *DEVS & fortuna vocat*, promisi, promissum ratum seruabo, nemo me a proposito alienabit. Videbo Cæsarem, si *DEVS* volet, fratrem conueniam. Nihilominus interim per quosdam secretarios mandat, ut diligentius ab eodem doctore inquirant, serio ne? an ioco locutus fuerat. Afferit idem *Mechouita*, regem non visurum Cæsarem, nisi expectare velit Iunium. Et ante

c) Fusc, sanguinolentissimam hanc tumultuationem, descripsit *NICOLAUS ISTVÁNFI*, Libro V. toto, qui excutiendus est omnino. Adde huic, *STEPHANI TAURINI* Olomucensis Stauromachiam, siue, Cruciatorum Seruile Bellum, Libris V. carmine Heroico, decantatum, ad *GEORGIUM* Marehionem Brandeburg. *LVDOVICI* II. tutorem. Prodiit anno MDXIX. fol. quadrip. estque in adparibus nostris.

ante festum diui *Ioannis Baptiste*, Cæsarem omnino non visurum: cum rex se rediturum, in mensibus duobus ad summum, speraret. Exiit igitur rex bonis auius, & cum tam longa mora traheretur, sæpe illius doctoris memoria subiit. Hoc idem *Mechouita*, *Andreas Kostilitzki* thesaurario perscripsit, regem scilicet suum, vix Cæsarem ante festum *Alexii* visurum, quod & euenit, ut paulo post scribemus: decimo sexto enim Iulii, hoc est, in profesto *Alexii*, mutuo sese viderunt.

§. IV.

VIGESIMA igitur *tertia Februarii*, anno præsentis MDXV. reuerendissimus dominus Cardinalis *Gurcensis*, applicuit *Viennam*, quam honorifice, ab vniuersa nobilitate, plebeque *Viennensi* susceptus: parumque quiescens, genio indulgit ad triduum: tum ad *Novam ciuitatem* profectus, conuentum prouincialium indixit, iussu Cæsaris. Interea, ut sui aduentus certior redderetur, rex Hungariæ, mittit D. Cardinalis, *Doctorem Vitum de Furst*, Budam, ut regem excitaret ad *Posonium*, locum conuentus designatum. Nam quidam ex nobilioribus refragabuntur, ex quo Cæsar non veniret, facilius posse Budam conuenire regem Poloniæ & Cardinalem asserentes: sed sanior pars præualuit, & rex se *Posonium* venturum promisit. Continuato igitur itinere, firmatus iam animo rex Poloniæ, *Cracouiam* deserit, & *Posonium* versus pergit.

Cardinalis interim *Gurcensis*, conuocatis Austriæ, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæque prouincialibus, res sibi a Cæsare commissas, strenue exsequitur; sed perficere non potuit, audiens regem Hungariæ decimo octauo Martii, *Posonium* venisse, crebris nunciis die noctuque singula indagat, ut est diligentissimus, nullam voluit occasionem amittere.

Tum XXII. Martii, ne vlla re indiligentiæ culparetur, mittit oratores ad regem Hungariæ, *Posonium*, qui se suaque offerrent, & aduentus sui diem exquirerent: Dominos, *Marquardum de Stein*, Præpositum *Bambergensis*; *Ianum Mracii de Nascau* militem; *Cuspinianum* doctorem; *Wolfgangum Hemerle* secretarium Cæsaris. Hi iussa exsequuti, per nuncios singula D. Cardinali adaperiunt, & eidem in *Hamburgo* XXVII. Martii occurrunt, de singulis ipsum certiore facientes, quæcunque viderint aut intellexerint. Nam ante, vigesimo quarto scilicet die, Sabbatho illius dominicæ, qua canitur in Ecclesia: *Iudica me Domine*; rex Poloniæ, *SIGISMUNDVS*, cum celeberrima pompa ingressus est *Posonium*, quem ex *Ternauiæ* vsque conduxerunt, Episcopus Quinque ecclesiensis *Georgius*, & *GEORGIUS Marchio Brandenburgensis*, iussu regis Hungariæ. Ipse autem rex Hungariæ *VIADISLAUS*, in curru ei, cum filio *LVDOVICO*, occurrebat, sequentibus ipsos Episcopos, *Colocensem*, *Vaciensem*, *Bosniensem*, *Sirmiensem*, & vniuersa eius nobilitate, quæ ornatissime, more patrio, est instructa. In campo, ubi vidit fratrem aduentantem, iussit se ex curru in terram ponere in sella, quem rex Poloniæ fraterne amplexus, prouocauit in lacrymas. Rex *LVDOVICVS*, miræ indolis, patrum exosculatus, benignissime excepit: repositus in curru, senior rex, filius *Ludovicus* equum ascendit, & in latere sinistro, cum patruo, urbem ingressus est, magno cum fastu, præcedentibus innumeris equitibus, nobilibus & curribus. Ducebat autem rex Poloniæ, plus mille quingentos equites, & partim more *Hungarorum*, quos *Hufferones* appellant, vestiebantur; partim habitu *Alemannico* ornati erant. Sed erant

Cccc

præter

præter Polonos, Ruteni, Pruteni, Moschi, Turci captiui, & Tartari, in suo equitatu, cum multis tibicinibus, qui tubas amplas sonoras, & a nostris dissonas, non sine horrore stridentes, ut in magno æstu solent vespæ & crabrones, inflabant. Erat & *Tureus* quidam cum tibia, qui nobis inauditam harmoniam & auribus nostris inacceptam, edebat, cum puero, tympanum ambabus violenter manibus percutiente. Sed & nostrates habebant tibicines, qui belle sonabant, & nostram musicam referebant.

Erat secum magna nobilitas, qui partim in equis anteibant deaurati, & torquibus aureis redimitti, partim peditibus ipsum cingebant, equo insidentem & veste purpurea amictum: *Veivoda Valaebia*; D. *Nicolaus Virla*, Palatinus Sandomiriensis; *Nicolaus*, Palatinus Vilnensis, Palatinus Libliensis *Andreas*; Cancellarius *Schidlouiczki*; *Nicolaus* Palatinus Marburgensis; Thesaurarius *Andreas Costiliczki*; D. *Lucas* capitaneus Poloniae, dominus *Raphael*, & multi alii, insignes & viri egregii vtriusque ordinis. Comitabantur vero illum tres Episcopi: *Mattbias* Vladislauensis, trium regum *Alberti*, *Alexandri* & *Sigismundi*, olim cancellarius; *Ioannes* Polnaniensis, & *Petrus* Premisliensis, cum præpositis, secretariis & aliis prælatis.

Durabat hic ingressus, ab octaua, vsque ad primam horam, nam summo mane ingrediebantur currus, qui feruntur fuisse pene quingenti, in quibus quandoque quatuor niuei equi, quandoque rubei, quandoque alterius coloris, nunc sex, nunc octo in eodem curru vehebantur: immixtae erant & bigæ, licet paucae erant.

§. V.

VIGESIMA octaua Martii, Cardinalis Gurcensis ex Hamburgo soluit nauem, & venit Posonium, horam circiter nonam. Cui omnis multitudo obuam egressa, ripam Danubii ita adimpleuit, ut eques vix subsistere posset. Incessit ipse in habitu Cardinalium, quem Archiepiscopus Colocensis *Gregorius*, Comes de Frangepanibus, regni Hungariae Cancellarius, in latere regis *LYDOVICI*, obuam Cardinali, nomine patris & patrui missi, benigna & pulchra oratione suscepit. Ipse vero Cardinalis humanissime respondit. Aderant hic vtriusque regis procures, & consilarii, Episcopi & nobiles, ac summo cum honore ipsum quam honorificentissime, vsque ad hospitium conduxerunt, cum ingenti tubarum sonitu ac plausu.

Sequenti die, hoc est, XXIX. Martii, ingressus est urbem reuerendissimus Cardinalis Strigoniensis *Thomas*, legatus de latere: cui & D. Cardinalis Gurcensis, cum omni curia sua (ducebat autem electam nobilitatem Austriae & Styriae) & vtriusque regis procures, occurrebant. Ipse sexingentos habuit equos, demptis curribus: magnæ undique factæ sunt cerimoniae; quandoquidem maior pars omnis ætatis humanæ, in iis coneritur, Occurrebat & clerus cum pueris, & reliquæ sanctorum deferebantur obuam tanquam *Metropolitano*.

Prima Aprilis, quæ erat solennis illa dies *Palmarum*, omnibus Christianis veneranda, Cardinalis Strigoniensis in Ecclesia maiori *Diui Martini*, præsentibus tribus regibus, & *Anna* reginula, sacerdotale expleuit officium, cum cerimoniis debitis, ac cum indulgentiis plenariis; Cardinalis autem Gurcensis huic officio interesse non potuit, aduersa valetudine detentus: alia vniuersa nobilitas erat congregata.

Alter die, iterum conuenerunt in hoc templo tres reges, cum Cardinalibus ambobus: Strigoniensis celebravit officium de *Spiritu Sancto*. quo

finito, admonita est plebs per suffraganeum *Strigoniensem*, ut deuotissime pro concordia Cæsaris & Regum, DEO supplicarent: lingua Latina, Hungarica, Bohemica, & Alemannica: pronunciatae sunt interim indulgentie plenarie.

Recta inde via, tres reges, duo Cardinales, Archiepiscopi & Episcopi, procures & consilarii, in domum regis Hungariae profecti sunt, & facto magno consilio, Cardinalis Gurcensis, oblatis litteris suæ credentiæ de more, latissime & profusissime, cur, & ob quam causam venerit, in summo silentio locutus est, bene audientibus regibus & consiliariis Cæsaris, ac vtriusque regis, qui omnes erant plus quinquaginta. Cui finita oratione, benignissime simul & elegantissime respondit, Cardinalis Strigoniensis. Durauit hoc consilium, ad horam circiter secundam, post meridiem.

§. VI.

TERTIA Aprilis, Cardinalis Gurcensis, comitante ipsum curia sua, & pulchra nobilitate, venit ad hospitium regis Poloniae, qui ei egressus obuam, humanissime ipsum excepit in plateis; ac ubi ambo in præsentia consiliorum resederunt, Cuspinianus iussus, litteras Cæsaris, cum quadam salutatione obtulit breuiuscula: ambo dehinc mutua colloquia, sed non diu, fecerunt.

Eodem die venit triste nuncium de obitu illustris ducis *Bartholomæi* de *Münsterberg*, qui a Cæsare festinans ad hunc conuentum, in Danubio, haud longe a Hamburgo, ab fluctibus obrutus, submersus est. Quod in primis affecit VLADISLAVM regem, & in lacrymas excitauit: Deinde Cardinalem Gurcensem, qui eum vnice amabat, utpote virum bonum & strenuum. Ex cuius morte, quidam male de futuro conuentu augurabantur. Nam & pridie magnificus *Ioannes de Messeritz*, capitaneus Moraviae, qui etiam sæpius orator in hoc negotio fuit, subita morte expirauit. Et *Vitus de Furst*, qui regem plurimum ad hunc conuentum sollicitauit, Vienna mortem oppetit. Ita tres oratores sese ex iis negotiis liberarunt, & superum conuentum adierunt.

Hinc iterum in hospitium regis Hungariae conueniunt, omnes hi principes, & tractatum incipientes; inueniunt rem esse morosam, in tanta multitudo, per tot suffragia esse consulendum: redigunt itaque ad minorem numerum singulorum regum consilarios. Et D. Cardinalis Gurcensis accipit secum consilarios Cæsaris, D. *Ianum Mrassii*, *Laurentium Saurer*, Vice dominum Austriae, Cuspinianum Doctorem, & *Gabrielem Vogt*, secretarium Cæsareum: nomine vero regis Hungariae, erat Cardinalis Strigoniensis, Archiepiscopus Colocensis, Episcopus Quinqueecclesiensis. Rex autem Polonia misit, *Petrum* Episcopum Premisliensem, *Christophorum Schidlouiczki* cancellarium, & Palatinum Vilnensem *Nicolaum*.

Hi, quoties articuli propositi fuerunt, referebant ad reges; sed plene concordari non poterant, licet plerosque dies consumerent, & consilium, in tertiam vsque horam post meridiem sæpius pertraherent.

Vndecima Aprilis, institutus est ludus pro cursu equorum. Primus brauium accepit argenteum deauratum poculum: secundus pannum aureum pro veste: tertius simplicem pannum pro tunica. Cucurrerunt vndeque quadraginta equi velocissimi & pulcherrimi; sed *Georgius* Comes *Zepusien* omnes præcessit.

Vila est hic res memoratu digna: quidam *Moschus* insidebat equo *Tur-*

co, & de more ducebat alterum in manu dextra, cum autem vehementissime curreret cum ambobus equis, salit ex vno equo in alterum, in medio cursu, semper alterum manu seruans, ne discurreret. Erat pulchrum spectaculum, coram regibus & principibus. Nam tres reges egrediebantur pulchro ordine: similiter & *Cardinalis Gurcensis*, ac omnes Episcopi, cum vniuersa nobilitate. *Moscovi*, tum etiam, ac *Tartari*, artem suam iaculandi sagittas in aerem, miro ingenio ostentabant.

§. VII.

DVODECIMA Aprilis, concluderunt interim, quædam esse renuncianda Cæsari. Et ideo data & accepta salute cum summa reuerentia, & exhibita munera regia, *Cardinalis Gurcensis*, Posonium relinquit; cum prius ex suis præcipui aulici, frater eius vterinus *Iohannes Lang*, magister domus *Ioannes Schenk*, *Wolfgangus de Keutschach*, & *Christophorus Graff de Rattisat*, in die Paschæ, expleto diuino officio, quod a *Cardinale Strigoniensi* celebrabatur, essent militari cingulo & honore ornati a tribus Regibus, in tanta diei festiuitate.

Reuersus *Cardinalis Gurcensis* Viennam, mox duos consiliarios Cæsaris, *D. Wilhelmu de Rogendorff*, & *Laurentium Saurer* vice dominum, per postam mittit ad Cæsarem, qui licet quatuor diebus ascenderint festinanter Augustam vsque, tarde tamen reuersi sunt, ob negotia emergentia quotidie: & interim vrbs Posonium inopinato & subito incendio, plus media, (d) comburitur.

VNDECIMA Maii, *D. Cardinalis Gurcensis* cum sex Cæsareis Consiliariis: *D. Marquardo de Stein* Præposito Bambergensi, *Wilhelmo de Rogendorff*, *Iano Mracii*, *Laurentio* Vice domino, *Cuspiniano*, & *Gabriele Vogt* secretario, iterum in naui descendit Posonium ad vtrumque regem, tractaturus & conclusurus, tam matrimonium, quam fœdera pacis & concordie. Et licet clam sine pompa intrare vellet urbem, mox tamen certiores facti antistites & principes, *LYDOVICVM* regem eduxerunt *Cardinali* obuiam, cum omni vtriusque regis familia. *Cardinalis* etiam *Strigoniensis*, quali omnia neglexisset, festinabundus circa portam vrbs, cum omni sua familia, occurrit. Similiter & alii Episcopi & Archiepiscopi, somnio exciti, obuiam prodierunt.

Septem hinc diebus ardue disputatum & tractatum est de singulis, & mature omnia deliberata sunt, in articulos redacta & scripta, ac vtroque peditata. Nunc enim consilarii vtriusque regis, in hospitio *Cardinalis* tractauerunt & consularunt; nunc vero *Cardinalis* regem *Poloniae* adiit, & secretius quædam, amotis arbitris, tractauit; nunc vicissim dominum *Cardinalem* de suis negotiis sollicitant: nulla quies, nullum ocium, omnia labore plena erant.

VIGESIMA Maii, mane a septima hora, vsque in primam post meridiem, vterque Rex, cum duobus *Cardinalibus* & consiliariis deliberarunt, & deliberatis omnibus in præsentia consiliariorum, Cæsaris, & amborum Regum articulos legi fecerunt, qui fuerant ipsorum manibus subscripti & sigillis muniti, cum omni fauore & plausu.

Sequenti die, Rex *Hungariae* instituit conuiuium regale, quo regaliter & opipare accepit fratrem suum Regem *Poloniae*, *Cardinalem Gurcensem*, & præfatos sex consiliarios Cæsaris.

§. VIII.

d) Descripsit incendium hoc, & captata inde omnia, *ISTVÁNFYVS*, lib. VI. p. 78. II. & nos, operis nostri, Tomo I. p. 181. in huius congressus historia.

§. VIII.

Reuersus Viennam *Cardinalis Gurcensis*, XXIII. & XXV. Maii, exiit, ut prælocuta Cæsari narraret, ipsumque abduceret. Interim, ambo Reges, non sine ingenti fastidio, longam moram traxerunt in Posonio per totum Iunium; licet crebræ mitterentur litteræ, nunc a Cæsare, nunc a *Cardinali Gurcensi*. Quas Vice dominus, ut est suarum rerum diligens exsecutor, & nocte & die, mox regibus transmisit, ut impatientiam eorum leniret crebris litteris mittendis.

Sed, non contenti Reges, quod *Cardinalis* iussit ad Cæsarem, miserunt ambo oratorem *Hieronymum Balbum*, Præpositum Posoniensem, ut per eum intelligerent, si Cæsar esset venturus, nec ne certo. Is Cæsarem in *Inspruck* apprehendit, sed responsum in *Rottenburg* ab eo accepit. Subsecutus est, hunc alius orator regum (tam impatienter longam hanc moram tulerunt) dominus *Protesilaus de Sebmihau* Bohemus, quem Cæsar secum detinuit.

Post hunc alii duo missi, *Nicolaus Cœculus* (e) Hungarus, & *Petrus Polonus*, milites, ab vtroque Rege ad Cæsarem, ut eius aduentum sollicitarent. Quibus honeste expeditis, promisit se venturum: & ut bono animo essent Reges, eosdem litteris & responzione hortatus est, fraterne & quam humanissime.

Vbi ergo Reges iam animo firmati, aduentum Cæsaris crediderunt, honestatis & emerendi fauoris gratia, oratores sex, singuli tres insignes viros miserunt. Rex *Hungariae*, Episcopum Quinque ecclesiensem *Georgium*; *Ladislauum de Sternberg* Cancellarium *Bohemie*; & *Moysem de Buslai*, magistrum curiæ. Rex *Poloniae* item tres, Episcopum *Ioannem* Posnaniensem; dominum *Lucam*, capitaneum regni *Poloniae*; *Christophorum Sebidloviczki* cancellarium, qui Viennam ingressi sunt, equis pene quingentis phaleratis, & more suo ornatis compe & eleganter, sexta Iulii: cum antea *CASIMIRVS* *Marchio Brandenburgensis*, cum *Comite Bertholdo de Henneberg*, cum equis centum & quadraginta sex cataphractatis, & nobilissime armatis, a Cæsare præmissus, urbem introisset splendidissime ornatus cum pinnulis, armis, simul etiam cum vexillis albis, paruis, ac maioribus; & *Thomas Fuchs*, cum centum quinquaginta equis, bene armatus more Germanico; *Ioannes Iacobus* item de Landau cum totidem, & alii multi nobiles ac aulici, qui Cæsarem præueniunt & ibi eum expectarunt.

Octaua Iulii, rediit *Cardinalis Gurcensis*, cum Archiepiscopo *Bremensi* *D. Christophoro*, Ducibus *Bavariae* *Guilhelmo* ac *Ludouico*; Duce *Alberto de Meckelburg*; Duce *Vldalrico de Würtemberg*, quibus ad ripam Danubii occurrerunt, *Ioannes* Episcopus *Ratisbonensis*, *Palatinus Rheni*; Episcopus *Patauiensis* *Vigileus*, qui pridie aduentarunt, & quorundam principum oratores ac legati.

§. IX.

DECIMA Iulii, Cæsar, circa horam noctis decimam, Viennam, sine pompa ingressus est. Cum biduo fere quieuiisset, fatigatus ex itinere, in castro quodam, circa siluam Viennensem, cui nomen est *Hecking*.

Dddd

Vnde.

e) Hungarice, SZÉKELY MIKLÓS, præcipue, cum nobilitatis, tum dignationis vir; cum infausto illo homine, cuius supra meminit CUSPINIANVS, haud confundendus.

Desad. I. Monumentum VI.

Vndecima Iulii, Cæsar, præfatos sex oratores Regum, in arce *Viennense* audiuit in præsentia principum & consiliariorum, & *Episcopus Quinquagesiensis*, (f) longa oratione pro expeditione contra Turcos cohortatus est amplissimis verbis. Quibus benigne Cæsar, per doctorem *Petrum Mottam* Hispanum, respondit breuiter ac simul eleganter, illisque dimissis, iussit corpora sua curare, ac in hospitia redire.

Duodecima Iulii, vocatis in arcem oratoribus, eos absoluit ac abire iussit. Sunt cum summo honore per Episcopos ac Principes extra portam deducti quam honorificentissime sequenti die mane, hoc est *XIII. Iulii*.

Eodem die Cæsar, ad excipiendos Reges, misit obuiam oratores suos, Archiepiscopum *Bremensem*, *Christophorum*, Marchionem *Casimirum*, *Wilhelmum* de *Rogendorff*, & *Cuspinianum* Regi *Hungariæ*, qui *XIV. die Iulii* inuenerunt regem *Hungariæ Vladislaum*, cum liberis suis, in quodam castro *Kottsee*, (g) cui adiacet villa, prope *Danubium*; & facta salutatione, mandata sua exsecuti sunt, inuitaruntque ut *Viennam* veniret.

Similiter ad regem *Poloniæ*, Cæsar misit oratores ad *Hamburgam*, (illic enim traiecerat *Danubium* rex *Poloniæ*, ut erat ordinatum, quo expeditus equi & currus *Danubium* in diuersis vadis superarent,) Ducem scilicet *Bauariæ Wilhelmum*, Episcopum *Labacensem Christophorum*, Præpositum *Balthasarem Mercklin de Waldkirch*, & *Mraxii*, qui similiter ut superiores exsequentes sua mandata, regem, nomine Cæsaris exceperunt ac inuitarunt.

Decima quinta Iulii, exiit *Viennam*, ac prodiit obuiam Cæsar Regibus, in lectica adornata, instructissimo & electissimo exercitu, cum multis equis cataphractariis, cum splendidissimis militibus, ac nocte, quinque miliaribus a *Vienna* in castro quodam *Trautmansdorff* pernoctabat. Cum Rex *Hungariæ* in oppido *Pruck*, prope *Leyttam* fluuium; Rex vero *Poloniæ* in *Hamburgo* eam noctem consumerent.

Nocte fere media, venit *Cuspinianus* ad Regem *Hungariæ*, a Cæsare missus, qui dabat ordinem conueniendi, ne fieret confusio. Iussus est rex manere in sua lectica: nam & ipse quoque vehebatur lectica, quam Cæsar pulchre adornatam, cum optimis equis regi donauerat pridie. Et reuersus, iussus est a Cardinale *Gurcense*, ire ad regem *Poloniæ*, ut idem ei narraret, quem reperit in campo haud longe a tentoriis, quæ illic extentæ erant. Arbitrabantur enim nonnulli, Cæsarem, id quod maxime recusa-uit, disputaturum de prælocutis in tentoriis aut sub diuo. Cæsar autem arborem excelsum iussit in planitiem latam (desigi) quæ poterat ab longe conspici, sub hac voluit conuenire Reges. Et quasi felici captato augurio, sub diuo aperte voluit alloqui fratres Reges, & eos salutare, ac mutuis complexibus exosculari.

S. X.

Mane itaque horam circiter sextam, *XVI. Iulii* egressus est Cæsar cum omni suo exercitu a *Trautmansdorff*, ad locum illum designatum, in planitie quadam, iuxta siluam, cui nomen est patria lingua *Hart*. Hic erat collis

f) Ita *Istvánfytus* quoque, Lib. VI. p. 28. 29. 35. Fuit autem, *Georgius Sacmári*, præcipuus, post *Thomam* Cardinalem, in Clero *Hungariæ*, existimationis. g) Vetus, & genuina apud Germanos *Köptsin*, *Mosonien* oppidi, appellatio, a cœnoso situ, quem *Danubii* olim diluuiis, talem faciebant, deducta: iam *Kirsee* vocant. Vide Operis nostri Tom. V. in *Historia Comitatus Mosonien*sis, Parte Spec. Memb. I. Sect. I. num. IV.

collis intumescens aliquantisper, a dextris silua, a sinistris vepribus ac modicis spinis consparsus monticulus. Ab hoc descendens Cæsar, poterat, tam ab *Hungariis*, quam a *Polonis*, latissime conspici, armis illuc essentibus, in meridie præsertim, iaculante sole radios vibrantes in exercitum.

Processit autem hoc ordine Cæsar: Capitaneus *Nouæ ciuitatis Melchior de Mansmunster* in equo cataphractato, & sui armati, rubeis vestibus induti, ipsum sequentes, ducit aciem. Quem sequebantur in primis aulici & familiares Cæsaris inermes, ac prouinciales, ceterique nobiles, & qui ad hoc spectaculum concurrerunt ciues & mercatores; sed ornati & bene vestiti ac elegantes; alioquin excluderentur & eiciebantur. Multi aureis torquibus redimiti, & variis monilibus, conspectum reddebant amœniorem. In singulis membris quinque equitabant. Hos sequebantur *Ducis Wirtenbergensis* familiares armati, & sagitarii. Nec non domini reuerendissimi *Cardinalis Gurcensis* aulici, sine armis quidem, sed honeste vestiti, fuerunt circiter octingenti.

Pulchra dehinc serie progrediebantur equi Cæsaris tredecim, quos tredecim pueri equitabant, nigro veluto vestiti, perquam elegantes.

Post quos equitabant *Erbaldi*, (h) suo peculiari habitu amicti, cum duodecim tibicinibus, & duobus tympanis magnis.

Tum sequebantur Antistites: Archiepiscopus *Bremensis Christophorus*, ex domo *Ducum de Braunschweig*; Episcopus *Ratisbonensis Ioannes*, ex domo *Palatinorum*; Episcopus *Patauiensis Vigileus*; Episcopus *Labacensis Christophorus*; Dux *Bauariæ Ludouicus*; Dux de *Mecklenburg Albertus*.

Post hos succedebant Cæsaris Ianitores, cum albis virgis in manu, de more, præcedentes Cæsaream maiestatem.

Tum ferebatur in lectica CÆSAR; quæ panno, & purpureo de scarlaco, & nigro veluto, forma quadrata erat cooperta: eodem habitu pueri & seruus, qui equos ducebant. Prope lecticam in latere dextro, *Cardinalis Gurcensis*, habitu suo ornatissime equitabat; in sinistro orator regis *Angliæ*. Multi vero nobiles, omnes veluto nigro vestiti, de equis descendentes, pedites circa lecticam ambulabant. Hos sequebantur in equis, pariter nigro veluto vestiti, aulici procures, *Wilhelmus de Rappstein*, magister curiæ; *Cyprianus de Seremein* Cancellarius; *Iacobus Villinger* thesaurarius; *Ioannes Subnaydek*, *Aultriæ* Cancellarius; & consilarii, & regentes *Iacobus Eucarus*, *Balthasar Mercklin*, Præpositus in *Waldkirch*; *Marquardus de Stein*, Præpositus *Bambergensis*; *Melchior Phinzang*, Præpositus *Nurembergensis*, cum fratre *Valrico*, Præposito, & pluribus consiliariis & aulicis Cæsareis qui omnes, sericeis vestibus, & torquibus aureis, ac pretiosis monilibus, erant compti & ornati.

Tandem, ornata phalanx splendidissime incedebat, tota armis cooperta, cum tibicinibus & tubis ductilibus. Præibat cum equo cataphractato *Leonardus Rauber*, Cæsaris marscallus, ducens secum familiares nigro habitu vestitos; quibus rota in brachio pro insigni erat; auream ipse vestem supra arma gerens. Tum serie pulchra sequebantur: *Wilhelmus* Dux *Bauariæ*, æreus totus cum equitibus suis, suo peculiari colore vestitis, qui canem in brachio pro insigni ferebant. Hinc *Casimirus*, Marchio *Brandenburgensis*, in equo cataphractato, veste aurea & rubea, cum electissima familia, quæ rubeis vestibus erat ornata, & pluribus aureis catenis ac pretiosis pinnulis, cum gemmis ac monilibus. Penes eum erat *Bertholdus* Co-

Dddd 2

mes

h) Latinis *Caduceatores*, Germanis hodie *Herolds*, dicti.

mes de Hennenberg, & nobilitas Franconia insignis, equites, cuspides albis vexillis parvis ornatas, duo pueri alba vexilla lata & pulchra, gerentes. Subsequebantur deinde Comites, suo quisque colore ornatus, sed cataphractatis equis; Comes Georgius de Montfort; Comes Georgius de Schaunberg; Comes Hoyr de Mansfeld; Comes N. de Vesterburg, Comes Iohannes de Hardeck; qui mirum in modum margaritis ac gemmis adornatus resplendebat: coopertus erat equus gemmis & perlis, & superbissime incedebat. Dehinc, nobilitas Austria, supra Onasum, electissimo instructa exercitu, subsequebatur. Cataphractarii similiter equis, Wolfgangus Törger, capitaneus in Lyntz, Sigismundus, Ludouicus de Polbam, Ciriacus de Polbam, Rudolphus & Sebastianus fratres de Hobenseid, Ioannes Iacobus de Landau, Thomas Fuchs, qui omnes erant excellenter ornati. Et agebant equos plus quam octingentos, in quibus erant cataphractarii LXXX. circiter. Hoc ordine incessit Casarea maiestas, & ubi appropinquauit arbori terrae infixae, circa iactum bombardae, acceperunt Reges propius, cum suis cateruis & militibus, qui more suo erant simul ornati.

Hos antecedeat immensa multitudo Hussaronum, qui vexillis bipartitis, rubeo & albo colore, praebant.

Subsequebantur Moscovitae, siue Moschi, caeruleo colore vestiti, cum albis longis pileis, ac arcibus armati. Tum Tartari, in quibus multi captiui, cum tubicinibus suis, de quibus superius scripsimus, qui sonabant horrendum.

E regione scorsum immensa multitudo Hussaronum, qui Regis Hungariae erant, pariter de more suo, albis & rubeis vexillis armati.

Quos succedebant utriusque Regis tubicines, in aëra usque clangentes, more Germanico, ornati & vestiti, cum tympanis sonoris.

Tum incedebant ornatissime instructi, vestibus, & torquibus aureis, & equis phaleratis multo argento, domini Barones ex Hungaria & Bohemia, in quibus erat: Marchio Brandenburgensis Georgius, frater Casimiri, habitu Hussaronum. Dux Carolus de Münsterberg, tres fratres de Sebnitz. Ambrosius Stherko, Michael Paluci, magister cubiculariorum, Petrus Carlacski, (i) Franciscus Ortzag de Gots, Banus Nándorabensis, & Emericus Ortzag, magister cubiculariorum regis Ludovici; Ioannes Peiben de Gers, magister curiae serenissimorum liberorum; Stephanus Perém, Ioannes Bornamissa; Moses de Bussai, cum filio Ladislao, magistro curiae; Ladislaus de Canina; Ioannes Bányai de Lindua, pincerna regis; Ioannes Dóczy, cubicularius regis, & plerique alii nobiles ac magnifici ex Hungariae & Bohemiae regno. Qui mihi magis de facie, quam nominibus sunt noti; quandoquidem nomina horum, vix memoria teneo, quia difficile scribuntur haec nomina.

Post hos sequebatur Ludovicus rex iunior, aurea veste, rubea intertexta purpura, ornatus, capillis extensis, bireto ex veluto fusco, capite tectus, pulchro & phalerato equo insidens: quem undique cingebant, ex utroque regno, Barones & domini pedites incedentes ad obsequium.

Comitabatur hunc regina soror eius ANNA, aurea veste, & pulcherrima torque, mirum in modum, multis gemmis & monilibus, ornata, quae in

i) Cum fateatur auctor, difficilem, Hungarica nomina, scriptionem habere, emendabimus ea. Leges itaque: Petrus Koriáshkői; Franciscus & Emericus Ortzag de Gots; Iohannes Peiben de Gers; Iohannes Bornamissa, quod Hungariae abstemium significat; Moses Bussai de Gergellaca; Iohannes de Kanisa.

in amplissimo curru deaurato, ac imaginibus exornato, octo equis candidis trahebatur, quam multi etiam nobiles pedites cingebant undique. Inter quos erat, Marchio Georgius Brandenburgensis, & Comes Petrus de Pöjng, qui de equis descenderant pedites.

Tum rex Poloniae SIGISMUNDVS, purpuratus & serico pileo tectus, pulchro equo vehebatur, undique nobilioribus proceribus amictus, qui pedites circumdabant ipsum, vestibus & ornamentis splendidi.

Postremo, Rex Hungariae, pariter ut Caesar, lectica ferebatur, quae veluto rubeo nobilissimo erat cooperta; quemadmodum pueri, qui hanc cum equis gestabant. Haec nuper erat donata regi a Caesare, cum equis & instrumentis.

Aderat hic ingens Praelatorum & Procerum caterua ex Hungaria, Archiepiscopi & Praefules, Cardinalis Thomas Strigoniensis, Archiepiscopus Colocensis, Gregorius; Quinqueecclesiensis Georgius; Ladislaus Vaciensis; Michael Posnensis, cum suffraganeis, Praepositis, & Archipresbyteris multis. Ex Polonia, Matthias Vladislauensis, Ioannes Posnanienis, Petrus Premisliensis, cum Capitano, Cancellario, Thesaurario, Palatinis & Veiuodis, quos superius nominaui, spectabilis & elegantissima caterua.

Undique strepitus & hinnitus equorum audiebatur, tubarum concentus, tympanorum sonitus: spectaculum sane dignum, quod omnis mirabitur posteritas.

§. XI.

CÆSAR, ut appropinquare viderat Reges, iussit cooperimentum lecticae deponi, quo palam ab omnibus videretur, & aperte omnes conspiceret: data dextra Regibus & Reginae, perquam concinne inquit: *Haec est dies, quam fecit DOMINVS, gaudeamus, exultemus, & letemur in ea!* Rex item Poloniae respondit: *Vtinam felix ac faustus sit ille noster conuentus vniuersae Reipublicae Christianae!* Paucula verba in similem sententiam rex Hungariae prolocutus, quae vix sine lacrymis efferre potuit. LUDOVICVS ut erat institutus, ex equo, summa cum reuerentia Caesari dixit, & tamquam patrem salutauit, nec auertere faciem a facie Caesaris potuit, quasi aspectu non posset saturari. Regina in curru surrexit, nam altus erat, & obseruantiam in Caesarem, verbis, vultu, & gestis ostendit.

Fuerunt tum nonnulla disputata ab iis, qui inuiti ibant Viennam, & aliqua mora facta est, donec Caesar inuitatis principibus ac Regibus, iussit secum migrare Viennam. Rex autem Poloniae, ut est summæ dexteritatis princeps, suis & Hungaris dixit: *Sub confidentia Caesaris, quem mihi multi grauissimum hostem praeiicerunt, huc veni; sub confidentia ipsum sequar Viennam: quisquis mihi confidit, me sequatur: si quis timet, remaneat!* Fratremque cohortatus Regem Hungariae, ut tuto simul veniret, qui alioquin Caesarem semper amauit, incunctanter Viennam eundem esse concluderunt. Caesar intelligens, tam promptam regis Poloniae in se voluntatem: *Hic, inquit, Rex me compellit, ut quandoque (k) vros, siue bisontes, amore eius, in venatione videam.*

Eeee

Disso-

k) Voluit, his ferarum animantium nominibus, quae tunc forte Polonia siluis fuerunt familiaria, istud significare: reddendum se, pro hac comitatus facilitate, vicem, in Polonia; & vros bisontesque, cum SIGISMUNDO rege, venaturum, ubi eius visitandi causa, eo venerit.

Diffoluta conuentio forte post horam cum media, itum est ad venationem, capti aliquot cerui, iterum ingens excitus tubarum clangor. Plures enim erant tubicines, tot regum, principum, ac praefulum.

Ordinatum est, vt Rex Hungariae cum liberis, iret Trautmansdorff, vbi priore nocte Caesar decubuit; Cardinalis Strigoniensis ad sanctam Margaretham; caeteri Episcopi ac proceres, ad Suadorff; Rex vero Poloniae cum suis decessit ad Entzendorff; Caesar ad Laxendorff, cum Cardinale Gurcensi. Multa sunt castra & villae adiacentes, quae familiares vtriusque regis capiebant, pars vero Viennam petebat, vt hospitia disponderet. Erat dies ille calidissimus & amoenissimus, pro huiusmodi spectaculo aptus, licet mane pluuiam minaretur nubecula quaedam.

§. XII.

Sequenti die, hoc est, XVII. Julii, Caesar, ex Laxendorff versus oppidulum quoddam venit, cui nomen Scheuchat, (Schwechet) opperiendo illic Reges. Rex Poloniae citius, tardius Rex Hungariae venerat.

Ingrediebantur toto die Viennam, currus, quadrigae, & bigae Hungarorum & Polonorum: vehabantur multi in curribus illis velocibus, quibus nomen est patria lingua, Kotschi, magnaue omnium fuit expectatio illius ingressus, tot regum ac principum. Sed ne omni careret infelicitate, suborta est pluuia, quae paulatim incepit, & primum tenuis, tota dehinc pene die durauit.

Ex vrbe sunt obuiam egressi Caesari, & Regibus, electissimi pedites mille quingenti, quorum magna pars rubeis vestibus decorata fuit, ex ciuibus & filiis Viennensium, quos praecesserunt in equis sex senatores armati. Hos vrbs Viennensis, ante Caesaris aduentum, diu in eius honorem praordinauit. Post hos trecenti alii pedites, quos Caesar ex imperio huc praemiserrat, fere omnes lanceati: pauci secures, aliqui bombardas manuales gestabant; sed electissimi erant omnes, & singulari ordine decori.

Ad portam vrbis vsque egressus est vniuersus Clerus. Primum; quatuor ordines mendicantium, Canonici regulares apud S. Dorotheam, monachi ordinis S. Benedicti, qui omnes reliquias Sanctorum deferebant. Inde parui scholastici, ciuium Viennensium liberi, in magna multitudine, singuli deferebant vexilla, cum armis & insignibus, hi arma imperii, aquilas, hi insignia regis Hungariae, hi insignia Poloniae, hi insignia Bohemiae, illi arma Austriae, illi Burgundiae. Hos sequebantur sacerdotes seculares, singulorum templorum vrbis Viennensis.

Tum, immensa multitudo studentum, studii generalis Viennensis: primum scholares; posthac baccalaurei; dehinc magistri; tum doctores singularum facultatum, medicae, iuridicae, ac theologiae; postremo rector Vniuersitatis Doctor Theologiae, Christophorus Kulber.

Egressa sunt etiam omnium artificum collegia, quae Zeche vulgo dicuntur, singulae cum vexillis ac cereis, quae numero sunt, sexaginta circiter, omnis generis artifices, qui vspiam in vna ciuitate reperiri possunt: fabri lignarii omnis generis, fabri ferrarii item omnis generis, seratores, fibulatores, acufices, & qui ferrum ac cuprum, & qui aurum argentumque fabricant, setarii & qui pestines faciunt, fullones, pileatores, pistores, molitores, piscatores, lanii, cerdones, sutores, phitigiones, calceatores, institores, vinitores, triplice ordine, calones, aurigae, carbonarii, pelliones, venatores, pannifices, figuli, obsonarii, rasores, rotarii, men-

sarii, tornatores, balneatores, funifices, chirothecarii, & qui peras ac marsupia consuunt, fusores, gladiatores, tinctores, pictores, & lapicidae, & lathomi, muratores, corarii, sufferratores, & id genus alii opifices, qui latinis vocabulis vix exprimuntur.

Pluuia autem effecit, ne omnes ordine pulchro ingrederentur urbem. Nam quandoque inualuit & multos coegit relicta statione sua ingredi: praeterea, interuenerant currus, qui iter aliorum impediabant; tamen nihilominus, post quintam horam ingressa est: primum familia Cardinalis Gurcensis; deinde Ducis Bauariae Wilhelmi, circiter centum sexaginta bene armati; post Hussiones, tum tibicines, dehinc Casimirus Marchio; cum Comite de Hennenberg, ac suis familiaribus; tum equites lanceati Domini Wilhelmi de Rogendorff, & familiares Leonardi Rauber Marefcalci. Post hac familia Caesaris, Comites praenominati, de Montfort, de Schunberg, de Mansfeld, de Vesterburg, de Hardeck. Qui omnes, vt supra scripsimus, fuerunt elegantissime ornati vestibus, gemmis, aureis torquibus, & monilibus. Hos sequebantur nobiles vtriusque Austriae, cum trecentis & quinquaginta equis. Et Iohannes Iacobus de Landau, cum nonaginta, ac Thomas Fuchs, cum centum quinquaginta, & alii plures.

Tum ingressi sunt urbem Hussiones, cum equis testis, & Moschi sagittarii, cum suis tibicinibus, ac Tartari. Post Hungari, cum suis vexillis, vt scripsimus, tum habitu Turcali, quidam rubeis vestibus vestiti, familiarique vtriusque Regis, ac episcoporum, principumque, qui numerari non poterant, quod pluuia ordinem destruxit. Nunc enim Alemanni, nunc Hungari, nunc Poloni, nunc Bohemi, nunc Moschouita, & Tartari, promiscue ingressi sunt: quamuis certe magnus vndique ornatus visus fuit. Multi pueri visi, qui brachia perlis onusta gesserunt. Multi Poloni habitu Germanico vestiti, a nostris nosci non potuerunt. Diuersus post habitus visus est, & magna caterva equitum regis Poloniae; sed immixti & Germani, quoniam Lvovicvs Dux Bauariae, cum suis adequitabat. Iterum Hussiones Hungarici, & tibicines Hungarici, post equi Caesaris, & tredecim illi pueri, quos superius scripsimus, nigro veluto vestiti. Leonardus Rauber, Caesaris Marefcalcus in equo cataphractato, quem pone sequebantur: Archiepiscopus Bremensis; Episcopus Patauiensis; Episcopus Labacensis; Episcopus Kyementis; Episcopi quoque Hungarici praedicti: Colonicensis, Quinqueecclesiensis, Vacienensis; & Polonici, Vladislauenses, Pofnaniensis, & Premisliensis; Ludovicus Dux Bauariae, & Vdabicus Dux Wurtembergensis. Subsequebantur oratores summi Pontificis, Episcopus Veltrentis, & regis Arragonum. Post duo ministri Cardinalium, quos vulgo Matir appellamus, qui scepra horum deferebant. Tum Cardinales, Strigoniensis & Gurcensis, simul in rubeo habitu Cardinalium. Strigoniensem, tanquam Legatum de latere, praecedebat quidam sacerdos cum cruce argentea deaurata (1), vndique cingebantur ambo, suis parasfrenariis & ministris.

Hinc ante reges, primores consilarii ex vtroque regno, optime ornati, tum Caesaris Erbaei, cum tibicinibus optimis.

Hos sequebantur duo reges, SIGISMVNDVS Poloniae, a dextris, & Lvovicvs Hungariae & Bohemiae, a sinistris, cincti Baronibus & nobilibus, qui pedites circa eos ambulabant.

E e e e 2

Hinc

1) Est hoc in praecipuis Archiepiscopi Strigoniensis praerogatiuis: id quod, ex bulla NICOLAI Papae constat, quam exhibet Pázmány Cardin. Append. III. p. 149.

Hinc CAESAR, & REX Hungariæ, duabus lecticis ferebantur, & multa nobilitas circa hos ambulabat, optime tam vestibus, quam monilibus ornata.

Deinde ANNA, filia regis vehebatur in pulcherrimo deaurato curru, in quo octo candidi equi incedebant. A latere eius equitabat *Marchio GEORGIVS*, & Comes *Petrus de Pöfingen*. Currum antecedeat dominus *Prothefilans de Schmibau*, magister domus, cum fratre. Sequebatur hunc alius currus deauratus, cum sex niucis equis, & quatuor alii currus, in singulis quatuor equi vnius coloris, repleti virginibus & matronis, quæ reginæ seruiunt.

Comitabantur octoginta equites bene vestiti, in diuersis coloribus viridi, croceo & fusco, familiares *Marchionis Georgii*. Post quos, multi currus, varii equites, sine ordine, nam pluuia creuit, & quisque hospitium querebat, iam madidus, necesse ideo fuit, ordinem inturbare.

Quando iam *Caesar* cum Regibus, attigit templum *S. Stephani*, præteriens arcum domus, in qua quotannis solent ostendi reliquiæ sanctorum, stabat in summitate huius Antistes Viennensis *Georgius*, in habitu Episcopali cum plerisque sacerdotibus, & dicens quasdam orationes, dedit benedictionem regibus & principibus. Capella autem *Caesaris* concinne cantabat suauissimis concentibus canticum illud, *Te DEVM laudamus*. Ascenderunt itaque simul ad arcem. Sed rex *Poloniae* declinauit ad sinistram & in hospitium suum, insignem domum, quæ vulgo *Leporum Domus* (m) dicitur, diuertit. Nam Rex *Hungariæ* cum liberis, recta via ingressus est arcem; *Caesar* autem per hortum intrauit. Omnibus enim viribus *Caesar* laborauit, ut summum honorem regibus ostenderet, nec ullis vnquam pepercit expensis, ubique sollicitus & circumspexerit.

Durauit hic ingressus horis duabus, & numerati sunt equitum qui in ordine intrarunt, tria millia quingenti; præter hos, qui passim & sparsim ingressi sunt, qui plures fuerunt sexingenti. Nimirum, pulcherrimus ingressus & raro visus, etiam in pluribus seculis, si non pluuia ordinem conturbasset, & hanc solam felicitatem abstulisset.

§. XIII.

DECIMA octaua Iulii, quieuerunt: sed CAESAR, qui paruum quietem habuit, vndique anxius & sollicitus, apertis cistis suis, thesauros suos recognouit, quos pretiosissimos aduexerat, regique *Poloniae*, regi *LYDOVICO* ac *ANNAE* forori, primum nobilissimum pannum aureum, hætenus raro visum, singulis pro veste amplissima, muneri mittit, ut eodem habitu omnes incederent.

Decima nona, mane circiter octauam, Reges, simul cum *Caesare*, in arce conuenerunt cum suis consiliariis, & locatis tribus sellis ornatissimis, quibus duo reges, *Caesar* vero in medio sedit, *LYDOVICVS* autem a latere patris regis *Poloniae*; in fenestra duo Cardinales; tum oratores summi Pontificis ac Regis *Arragonum*; tum Archiepiscopi & Episcopi vtriusque regis; deinceps proceres regni *Hungariæ*, *Poloniae* ac *Bohemie*; a dextris principes & consilarii *Caesaris*: erant omnes plus centum. Occurrebat mihi aspectus, qualis olim senatus Romanus, ex centum patribus fuit. Vbi factum est silentium, CAESAR loqui incipit, & præter omnium expecta-

m) Superat hodieque, domus hæc, in vico *Carzeriano*, confertissimas leporum picturas referens. Ludicrum opus est: quippe quod, nihil non actionum humanarum, leporibus adtribuit, faceta gestulatione, quasi delirantibus.

tionem Reges ita commouit, ut eos sibi maxime deuinciret. Gratias enim illis amplissimas egit, quod tantam moram, tam patienter tulissent, donec aduentaret: licet hoc DEO acceptum referret, qui voluisset eos tam diu expectare, quoad conuenirent, pro communi vniuersæ Re publicæ Christianæ comodo & tranquillitate. Deinde, aduersus impios *Turcos*, pro sumenda expeditione, prudentissime locutus, de modo & via, & nonnulla alia, quæ nunc referre importunum est. Tota autem fere hora loquebatur, non tam (minus) honeste, quam prudentissime, omnium in se ora atque oculos conuertit, eosque ita demulsit, ut multi, qui non boni *Cæsareani* fuerunt, sed ab eo multum alienati, iam se submitterent, palamque faterentur, eam humanitatem, prudentiam ac dexteritatem, nunquam in *Cæsare*, tanto principe, expectasse. Aperteque *Cæsarem* extollebant, ac eminentissime laudabant, non tam eius egregie res gestas; sed singula dicta factaque. Vbi perorauit *Cardinalis Strigoniensis*, vtrumque Regem adiens, & simul *Colocensis*, item *Quinquæeclesiensis*, ut ab eis, quid respondendum foret, intelligerent. Ac mox dehinc *Cardinalis Strigoniensis*, amborum Regum nomine respondit elegantissime, ut homo est, raræ prudentiæ & doctrinæ. Iussus est dehinc a *Cæsare Cardinalis Gurcensis*, ut verba faceret, qui etiam elegantissime diu loquutus eorum *Cæsare*, Regibus, & vniuerso senatu. Et reuera potuit hic senatus comparari, centum patribus Romanis, dum olim Roma floruit: tam honestus erat senatorum ac principum aspectus. Dimisso senatu, quisque in ædes suas diuertit.

Eodem die, post cœnam hora sexta, facta est chorea in arce. Iussit CAESAR, ut singuli reges quinquaginta tantum secum afferrent, viginti quinque spectatores, & totidem qui choreas ducerent; ne ex multitudine nimia fieret perturbatio. Sed principes indiscriminatim cum suis irruerant, & maxima, præter spem, conuenerat multitudo; licet omnes ianuæ diligentissime custodirentur. Fuit autem hæc chorea instituta, ut domina *MARIA* Archiducissa Austriæ, filia regis *PHILIPPI*, & *Cæsaris* neptis, suscipere reges & dominam *ANNAM*, quos nondum viderat. Vbi ergo CAESAR, Rex *Hungariæ* & *Poloniae*, tribus sellis confederant, Rex *LYDOVICVS*, & soror domina *ANNA*, seorsum suas habuerunt sedes. Tum ingressa est domina *MARIA*, præcedentibus principibus, Ducibus *Batariæ*, & aliis quotquot, hic erant cum Comitibus & Baronibus, & magistro curiæ domino suo *de Rottal*, quam multæ nobilissimæ matronæ, Comitissæ & Baronum vxores, cum multis virginibus sequebantur. Quæ postquam regiam *Cæsaris*, ubi eam opperiebantur, intrauit (nam extra arcem tum habitabat, in domo *Comitis Ciliæ*) decoro motu flexis genibus, ut est morigeratissima, & a cunabulis recte instituta, primum *Cæsarem* auum, tum ceteros Reges, ac dominam *ANNAM* salutauit. Locata illi sedes erat prope regem *Vladislaum* a dextris, ad quam accessit, sed non sedit, donec *Valsbazar Mercklin*, Præpositus in *Valdkirch* nomine suo, reges & sponsum suum benignissime exciperet, pulchra ac affabili comitate. Rex *Poloniae*, accersito suo Vicecancellario *D. Petro* Episcopo *Premisliensi*, illi mandauit, ut nomine fratris & nepotis *LYDOVICI*, ac *ANNAE* responderet, quod & factum est. Nam *Petrus* Episcopus, vir haud contemnendus, siue ex tempore oporteat loqui, siue præmeditate, bonarum litterarum optimus patronus.

Peraetis ceremoniis, post mutua colloquia, chorea est incepta, clangentibus

Ffff

tibus tubis & bene sonantibus, quas Cæsaris tubicines inflabant. Primamque choream duxit LVDOVICVS, cum sorore sua ANNA, præeuntibus duobus Comitibus, de Mansfelt & de Vesterburg, ac duobus principibus, Casimiro & duce de Mechelburg, cum quatuor cereis, comitantibus duobus magistris curiæ, Prothesilao de Schmihau & Petro Carlacki. Secundam choream duxit Dux Bauariæ Wilhelmus, cum domina MARIA Cæsaris nepte, cui duo Comites præibant, de Hennenberg, & Hardeck. Tertiam choream iterum rex LVDOVICVS, cum magistra curiæ dominæ reginæ MARIAE, domina Rottalerin vxore domini Georgii de Rottal. Post cæteri domini Comites & Barones choreas duxerunt. Et circiter decimam horam noctis, quisque domum suam reuersus est.

Duobus sequentibus diebus, consultatum est super negociis, pro quibus conuenerant, & semper vsque ad horam secundam post meridiem & longius protractum est consilium, vt prandium consiliarium & principum fieret circa tertiam. Nobiliores vero in militia, interea sese exercebant in palæstra, Marchioque Brandenburgensis Georgius, cum hastis concurrebat, cum Comite de Hennenberg; in arce Viennensi cum duobus aliis militibus.

§. XIV.

VIGESIMA secunda die, quæ erat D. Maria Magdalene, institutus est dies pro contrahendis sponsalibus inter Principes & Reginulas; ideo vniuersa nobilitas simul cum Regibus, ad arcem confluxerat, in obsequium quisque, vt potuit exquisitissime ornatus, non tam vestitu, quam preciosis monilibus ac clinodiis, vt dicitur. Cæsar cum Regibus ac consiliariis secretiora quædam tractauit in priuato, que referre non est operæ pretium. Tum accersita ANNA, eam corona aurea donauit, & capiti suo imposuit: quæ res seniore regem VLADISLAVM prouocauit in lacrymas; vicissim ipsa Cæsarem preciosissimo sermo exornauit. Elegantissimo igitur ordine Cæsar cum Regibus Polonia, & LVDOVICO, in equis, seniore vehente in lectica, & reginulis in curribus, præcedente & comitante nobilium caterua insigni, post nonam horam descendit ad templum S. Stephani, quod erat elegantissime ornatum. Chorus aulaeis aureis & sericeis contextus. In dextra stabant CAESAR, Rex VLADISLAVS, Rex SIGISMUNDVS, omnes aureis vestibus ornati. Cæsar maxima torqui ex margaritis, lapidibus pretiosissimis, conspicuus omnibus erat. In bireto monile ex adamantibus pretiosissimum gestabat, æstimabatur eius ornatus vna milione auri. Post LVDVICVM stabat orator regis Angliæ, orator Archiducis Caroli Austriæ & Burgundiæ, Dux Wilhelmus; Marchio Casimirus, Dux de Mechelburg, Dux Würtembergensis, orator Ducis Ferrariæ, & dehinc insigniores ex regnicolis Hungariæ, Bohemiæ & Poloniæ. In medio chori duo erant pulpita aureis panis contexta, in quibus duæ reginæ stabant, ANNA, & MARIA, circa quas a lateribus orator regis Aragonum, & Ludouicus Dux Bauariæ, Marchio Georgius, & Comes Petrus de Pöfing, cum plerisque aliis nobilibus inferuebant ANNAE. Pone stabat ingens multitudo matronarum & virginum, quæ reginis subsequeretur, sedula ad obsequium. A sinistris locati erant, primum Cardinalis Thomas Strigoniensis Legatus Apostolicus, Cardinalis Gurcensis Matthæus, nuncius Apostolicus, Episcopus Veltrensis, Archiepiscopus Colocensis Gregorius, Archiepiscopus Bremensis Christophorus, Episcopus Quinqueecclesiensis Georgius, Episcopus Matthias Vladislauensis, Episcopus Olomucensis Stanislaus, Episcopus Ratisbonensis Iohannes, Episcopus

scopus Vacienfis Ladislaus, Episcopus Posnaniensis Iohannes, Episcopus Patauensis Vigileus, Episcopus Labacensis Christophorus, Episcopus Premisliensis Petrus, Episcopus Bosnensis Michael, Episcopus Kiemensis Bertholdus, cum multis Prælatibus & Præpositis. Episcopus Viennensis celebravit summum officium, quod cum summa reuerentia, & amœnissimis concentibus diuersorum musicorum peragebatur.

Quotusquisque enim princeps est hodie in orbe nostro, qui singularem ingenia musicorum ita veneratur & appreciat, sicut CAESAR? sub eo itaque noua instrumenta musices excogitata atque inuenta sunt, quæ vetustas non habuit, seculum nostrum non vidit, sicut in diuersis generibus fistularum patet. Et in illo ipso instrumento quod regale appellatur, sine fistulis & chordis ab auri fabro inuentum: & in illo mirabiliore, quod nuper monachus excogitauit, quod fistulas nullas habet, sed quasdam concauitates in latum lignum excisas, in modum serpentum ambulantes, quod sonorum admodum edit concentum; & ex Rbeno nuper allatum est instrumentum, quod voces auium repræsentat. Quæ omnia Paulus musicorum princeps, cum illo simul quod ipse reperit ex cornibus, aptissime tangebatur, & simul cum cantatoribus diuersis vocibus.

Finito officio Richardus Perusinus (n) reuerendissimi Cardinalis Gurcensis Capellanus, dicere incoepit, vt est eloquentissimus; sed strepitu nobilium, quia audiri non potuit, in medio destitit. Hic etiam tribus libris, quos Odeporicon vocat, conuentum hunc celebrauit. Interea Imperator quodam secretiori loco regalibus amictus & coronatus: vt CÆSAR introiit chorum, cui desponsata (o) est domina ANNA, per reuerendissimum Cardinalem Strigoniensem, per annuli subarrationem. Tum LVDOVICVS rex, & domina MARIA, per eundem dominum Cardinalem, copulati & coniuncti sunt.

Residente tunc CÆSARE in folio maiestatis: a lateribus cingebatur tribus præfatis Regibus, quibus singulis nudus est datus ensis, vt milites insignirent. Accurrebat vniuersa nobilitas, in qua intermixti etiam fuerunt nonnulli noui homines & plebei. Creati sunt tum a CÆSARE & tribus Regibus plus quam ducenti milites siue equites aurati, vt vulgus loquitur. Quo perfecto, ascendit Cardinalis Strigoniensis ad summum altare, dans benedictionem, cuius suffraganeus sua & domini Gurcensis autoritate, pronunciauit plenariam indulgentiam. Mox omnes inflatæ sunt tubæ, & mirabilis auditus est concentus: simul cantores, Te Deum laudamus, pronuntiabant. Et in organis magister Paulus, qui in vniuersa Germania secundum non habet, respondit. Vique in primam horam post meridiem durauit hæc festiuitas. Quisque dehinc in suum hospitium diuertit ad sumendum meridianum cibum.

§. XV.

Post prandium ad spectaculum hastiludii omnes conuenerunt, & Cæsar

FFFF 2

(n) GERHARDVS de Roo, Historiæ Austriacæ Lib. XII. p. 467. edit. Oenipontanæ fol. RICHARDVM hunc, BAROSINVM adpellat.

(o) Nepotis FERDINANDI vices hac cerimonia, obibat MAXIMILIANVS. Sunt, qui VLADISLAVM, filix coniugium, Cæsari prius obtulisse adfirmant; eumque respondisse: auditum sibi aliquando ex parente FRIDERICO; Principi ætate confecto, mitius non posse adferri mortem, quam si ei iuuenula coniugetur. Itaque, consultius videri, vti ANNA, nepotum alteri collocetur. Vti est apud GERH. de Roo, loco citato.

far & Reges, reginulaeque eadem habitatione prospectabant concursum eorum, qui hastis luserunt. Erant autem primi, Comes Iobannes de Hartech, & David de Kneringen, dehinc Casimirus Marchio, & Joannes Jacobus de Landau: post Georgius Marchio, & Adolphus de Bibrach.

In principio noctis, conueniunt omnes Reges, cum Caesare, ad cenam; quia nuptias hac nocte celebrabant, dominus Sigismundus de Dietrichshain, & Barbara virgo, filia domini Georgii de Rottal. Parata erat cena regia innumeris dapibus. Collocabatur in principio tabulae, Rex Hungariae VLADISLAVS, dehinc sponsa BARBARA, tum CAESAR, post domina ANNA, tum Rex Poloniae, tum domina MARIA, post Rex LUDOVICVS, tum eius magistra curiae, post Archiepiscopus Bremensis, tum Ratisponensis praeful, tum ceteri duces saepius nominati, quibus semper immiscebantur matronae & virgines, tum utriusque Regis consilarii & familiares, semper immixtis puellis. Duravit haec cena in horam decimam noctis splendidissima & oppipara. Qua finita Caesar & Reges, in aliud descendentes palatium, choreas duxerunt. Et hinc quisque diuersorium suum petiit.

Vigesima tertia Iulii, Caesar virginibus, dominae ANNAE, plus sexingentis vlnis de veluto, & alterius generis serici, pro vestibus, muneri milit; Regi autem Poloniae, duos equos cataphractatos. Quorum vnus armatus erat vsque ad ungulas, quod a paucis alias est visum; quos cum tanta gratitudine acceperat, ut illum totum aeneum equum inspiciens, cum animi iucunditate diceret ipse sine interprete: *Accipio hunc equum gratissimo animo a Caesarea maiestate, in quo promptus ero ad mandata illius, quando mea vi voluerit opera, & comparebo ubi volet, donec hac mihi vita supererit.* Cantarum deinde argenteum faberrime factum, cuius labor aequabat pretium, & in quo admirabilis erat veneranda vetustas, VLADISLAVS regi. Regi vero LUDOVICO, equum cataphractatum & arma, pro corpore suo deaurata, & ingeniosissime fabre facta, a paucis haecenus similia visa.

Vigesima quarta, ante prandium consilium habebatur: post prandium CAESAR & Reges, ad spectaculum hastiludii conuenerunt, quod horis bene quatuor duravit. Rex Poloniae ad suum hospitium, Caesar, cum aliis duobus Regibus & reginulis, ad arcem diuertit, & simul cenam duxerunt letissimam: qua finita, allata sunt numismata aurea & argentea, magna, praeter solitum, cum imagine Caesaris, quae Caesar Regibus & reginulis disparatus est, & ad chartam ludere coeperunt. Sed rex LUDOVICVS, domina ANNA, & MARIA maiorem partem numismatum abstulerunt, Caesar nihil, VLADISLAVS rex, parum lucratus est. Fuerunt multa iocosa in hac cena prolata.

§. XVI.

VIGESIMA quinta Iulii, institutus est ludus militaris, Torneamentum vulgo dicitur, antiquus ludus Troianus, simulacrum veri belli. Fuerunt in eo triginta duo in equis cataphractatis toti aerei, optime armati. In galeis cristati, cum suis insignibus, cuilibet lancea & ensis erat. Primum fuit concursus cum lanceis, deinde abiectis hastis & clipeis, concurrebant cum ensibus, sese mutuo verberantes, donec qui ad hoc ordinati erant sectores, bellum dirimebant. Fiebat hoc in latissimo foro, prope templum fratrum Carmelitarum, ubi quondam HENRICVS, filius S. LEOPOLDI, Marchionis Austriae, primus dux a FRIDERICO Eneobarba Imperatore creatus, qui a nobis Scotorum Vienna, hic sepultus, fundauit, arcem & curiam habuit. Vnde

Vnde & hodie adhuc, locus ille, Curia appellatur. Circa hoc templum, extructum erat theatrum temporarium latissimum, ad quod ascenderant Caesar, Reges & reginulae, duo Cardinales, Archiepiscopi, & alii Praelati, cum principibus & baronibus, cum magna & insigni nobilitate. E regione huius erat alia domus, in qua clypei & arma perduellionum pendebant, & ubi tibicen triplici concentu ter concurrentes prouocabat. Erhardi quoque hic prospectabant, qui victoriam & palmam merebantur. Erat locus hic quadratus & duplicibus palis circumuallatus, in medio stabant armigeri & lanceati, ciuium Viennensium mille quingenti, qui bene ornati, ut superius scripsimus, hic excubabant. Erat & tertia domus extructa, in qua uxores & filiae ciuium, hoc quoque spectabant spectaculum. Nam omnium domorum adiacentium fenestrae non modo repletae erant, sed tecta quoque hominibus cooperiebantur; tam ingens hominum frequentia hic aderat. Magna tamen vndique habita diligentia & custodia, ne qua seditio, neue tumultus aliquis inter tot homines, tam diuersas nationes, tam diuersas sectas, exoriretur. Prouiderant haec multo ante, singulari prudentia, senatores Viennenses, qui custodiam in portis vrbis, nocturnas ac diurnas vigilias in singulis turribus vrbium, in monasteriis, ordinauerunt, & si forte incendium oriretur, artifices cum instrumentis sufficientissimis adhiuerunt, ac in tumultu, si forte excitaretur, praesto essent. Nihil itaque iis omnibus diebus, aut publice, aut priuatim ortum est. Timebant omnes incendium, aut seditionem aliquam inter tam diuersas gentes; quia hic Alemanni, Itali, Hispani, Franci, Hungari, Poloni, Bohemi, Moravi, Slesiae, Moschi, Tartari, & Armeni, & Tusci, simul iuncti fuerunt; sed Deo optimo duce, tranquillissime omnia peracta sunt.

Duravit enim hoc spectaculum plus duabus horis. Quo finito, Caesar in eodem theatro multos milites, in praesentia Regum & principum insigniuit, lanceati autem & armigeri ciuium Viennensium, facta pulchra ordinatione & circuitu in orbem, de more suo, abierunt.

Fuerunt autem hi in Torneamento, qui hoc pacto primum bini, & bini concurrerunt, & tandem omnes simul vno impetu:

Dux WILHELMVS Bauariae & Marchio CASIMIRVS Brandenburgensis.

Dux de Mechelburg ALBERTVS, & GEORGIVS Marchio Brandenburg.

Comes WOLFGANG. de Montfort, & Comes BERTHOLDVS de Hennenberg.

Dominus de Verona debuit concurrere cum domino IOHANNES Comite de Hardeck; sed nescio, qua causa idem dominus fuit absens, ideo eius locum succedebat, dominus LEONARDVS de Lichtenstain, quibus concurrebat.

Dominus de Rapoldstain, & SEBASTIANVS de Hohenfeld.

Dominus HIERONYMVS de Stauffen, dominus in Ernsels, & IOHANNES de Schwartzenberg.

VDALRICVS Marscalcus de Pappenhaim, & N. de Geroltzek.

WOLFGANGVS de Schellenberg, & SEBASTIANVS de Weittmul.

CASPAR Vintzerer, & SIGISMUNDVS de Hesperg.

ALBERTVS Pencker, & N. Bellitzki.

WILHELMVS de Greis, & GEORGIVS Kongel.

VALTHASAR Tanhauser, & N. de Emerzhofen.

N. de Losenstain, & DORLE Polonus.

N. Kielscher, & WOLFGANGVS Groswein.

LEONARDVS de Lichtenstain (bis ut dixi congressus est duello) & CHRISTOPHORVS Mindorffer.

Dominus de Dana.

Gggg

Inui-

Inuitati sunt omnes principes & barones post cenam ad choream. Ad quam facta cœna, venerunt Reges & principes, cum vniuersa nobilitate. Erat curia arcis mundata, & auleis pulchris exornata, tot cereis illuminabatur, ut tenebræ noctis vincerentur cereis splendoribus. Sedebant longa serie nobiliores matronæ & virgines, ex vna parte. In alia Cæsar, tres Reges, duæ reginulæ, magnus principum & nobilium numerus. CAESAR, cum domina ANNA choream duxit, LVDOVICVS, cum domina MARIA, post rex item Poloniae, cum domina ANNA. Post sunt farta & munera donata principibus & nobilibus, qui illo die in torneamento duellum fecerunt. Dehinc post aliquot choreas, Cæsar ascendit cubiculum. Reges autem in quoddam palatium cum reginulis, principibus & virginibus, ubi parata erat regalis collatio, mellariis & fructibus, illic omnis generis potus & abundantia. Sic vsque in horam pene secundam post mediam noctem, deductum erat illud conuiuolum; dehinc quisque in suas ædes diuertit.

§. XVII.

Maturabant dehinc singuli suum discessum; diu enim vterque rex aberat a regno suo: & Cæsar ab Heluetiis sollicitabatur, sed nondum conscriptæ erant litteræ contractus. Biduum igitur, hoc est, XXVII. & XXVIII. dies Iulii, consumptum est in scribendis litteris, & dandis vicissim muneribus. Sed ne Cæsar vllum humanitatis officium omitteret, nemine sperante, cum suis consiliariis & aulicis, descendit ad hospitium Regis Poloniae, & ipsum visitauit; nam Rex HUNGARIAE erat secum in arce; & tum ad ædes *Cardinalis Strigon.* quem etiam sua præsentia honorauit, ut est clementissimus & humanissimus princeps. Præterea, cursus equorum etiam factus est: habuit primus pulchrum argenteum deauratum poculum, quod faberrime factum erat.

Hinc Rex Poloniae, de nobilissimis pellibus *Zopelinis* honorauit Cæsarem, dehinc Cæsar consiliarios, & eos præsertim, qui his negotiis inter, fuerunt Cæsar vicissim largissima munera ordinauit vtriusque Regis consiliariis liberalissime, de auro, argento, poculis, vasis omnis generis, torquibus & fericeis vestibus. Iudico ego, & puto me non falli, Cæsarem in hac festiuitate exposuisse pro impensis (nam vtrumque regem suis alimentis liberalissime cum liberis quoque aluit) & muneribus, supra centum quinquaginta millia nummum, erogasse: tanta liberalitate usus est erga Reges, & principes, & consiliarios.

Vigesima octaua die, de nocte post cenam, hora pene septima conueniunt Reges Cæsarem (iam enim de singulis erat conclusum) & postquam tribus sellis locati erant, in quarum medio CAESAR, in latere LVDOVICVS, post duo Cardinales, dehinc ceteri principes & consilarii residebant. CAESAR, ut est humanissimus, alloquutus Reges, suauissimis sermonibus, tandem iussit Cuspinianum pronunciare, quod decreuisset. Cuspinianus, debita inclinatione flexus, ad latus Regum, stans alta voce, Latina & Germanica lingua, ut ab omnibus intelligeretur, in hanc formam proclamauit cunctis bene audientibus:

De mandato Sacratissimæ CAESAREAE Maiestatis, ex Serenissimorum VLADISLAI & LVDOVICI Hungariæ & Bohemiæ, ac SIGISMUNDI Poloniae regum. Notum sit vniuersis, quod ad laudem omnipotentis Dei, & gloriosæ virginis MARIAE, & totius curiæ cœlestis, nec non ad incrementum & conseruationem totius Reipub. Christianæ, & præcipue regnorum, dominiorum, & subditorum suorum, inter se iniuerunt, contractarunt, concluderunt, & confirmarunt, veram, sinceram & inuolabilem atque firmam concordiam, amicitiam, vniorem & intelligentiam conseruationis, perpetuo & indissolubiliter duraturam. Ad mutuam protectionem & defensionem contra eorum hostes quosunque, & præsertim contra hostes infide-

les, & ad hostium suorum futurorum perniciem. Et quo magis hæc vno inter eos stabiliatur, ultra necessitudinem, quæ alias inter hæredita es eorum intercedit, etiam nouam affinitatem (p) & connubium inter se, & nepotes, & liberos eorum contraxerunt. Quod felix iustumque maiestatis præfatis, regnis & dominis eorum sit, Amen!

§. XVIII.

VIGESIMA nona Iulii, horam circiter nonam: Cæsar in equo cataphractato, ornatissimis armis a capite ad pedes tectus, & pretiosissima torques, ex vniouibus & gemmis, cum LVDOVICO Rege iisdem armis & equo cataphractato ornatus, quibus a Cæsare donatus erat, cum omni exercitu principum, baronum ac nobilium, urbem Viennam egressus, ad *Nouam ciuitatem* perrexit, eodem pene ordine, qui superius scriptus est, comitantibus peditibus Viennensibus. Sed LVDOVICVS Viennam repetit: Cæsar nouam ciuitatem ingressus est.

Trigesima Iulii, Cuspinianus, munera Cæsarea, quæ pridem Cæsar ordinauerat, ex manibus Thesaurarii, domini *Iacobi Villingger* acceperat, Regis vtriusque consiliariis detulit, quæ plurima ac pretiosa erant, ac singulis, ut iussus erat, distribuit.

Vltima Iulii, tres Reges, duæ reginulæ, duo Cardinales potiores ex curia Regis Poloniae, vniuersi vero Hungari, simul a Vienna ad *Nouam ciuitatem* profecti sunt, & recepti in arce, humanissime a Cæsare tractati.

Prima Augusti, mane ante prandium, LVDOVICVS, domina ANNA & MARIA, ingressi sunt viuarium prope arcem, ubi innumeri hinnuli, cerui, damæque aluntur, & sagittis iaculati damam ac ceruam, patri suo Regi VLADISLAVO obtulerunt, quasi prædam a se captam. Post prandium vero, Rex Poloniae, & VLADISLAVS, egressi *Nouam ciuitatem*, ad Cæsarem, qui iuxta syluam illos expectabat, pulcherrimam venationem ceruorum illis exhibuit, ac ea finita illos ad *Nouam Ciuitatem* reduxit, ac ibi cenauit. Post egressus est in *Egenfurt*, ubi honoris causa pernoctare solebat, ut integram arcem Regibus relinqueret.

Secunda Augusti ingressus *Nouam ciuitatem* Cæsar, facto ibi prandio, ad sese conuocauit vtriusque Reges seniores, & adhibitis duobus Cardinalibus, & paucissimis consiliariis, tribus continuis horis cum iis tractauit, ac post valedixit: dehinc ad Gynæceum descendens, LVDOVICVM amplexus, optime valere iussit, MARIAM, osculo patrio more salutauit, dominam ANNAM brachiis amplexus, deseruit, multisque post se desiderium reliquit. Dehinc, consensu equo, rediit in *Egenfurt*, & sequentibus diebus per *Austriam*, versus *Lintzum* iter arripuit.

Tertia Augusti, Rex Poloniae, fratrem VLADISLAVM & nepotem LVDOVICVM, ac duas reginulas valedixit. Post subscriptas manu sua, & fratris, ac sigillatas literas, iter ad *Viennam* resumpsit. Rex autem VLADISLAVS, cum maximo gemitu ac lachrymis filiam ANNAM salutauit. Ortus est vtroque ingens eiulatus, hinc pater, hinc filius, hinc filia, etiam adstantibus lachrymas excusserunt: coacti sunt consilarii vi patrem abducere, qui una cum filio eo die adhuc *Supronium* cum omni sua curia concessit. *Sempronium* iudico appellari debere, quod Romani illic duce *Sempronio*, præsidia habuerunt; sed omnia ea loca nominibus corrupta. Hodie enim *Pofonium* appellatur, quod *Pijonium* a *Pifone* rectius vocabitur: & *Scaurinum*, hodie *Laurinum*, voce nihili, dicitur: & *Strigonium*, quod etiam teste adhuc parria lingua *Istroganum* vocabitur; sed de his alias: Nos ad nostra redeamus. Rex autem Poloniae Viennam dehinc concessit.

Volebat hinc Rex Polonia traicere Danubium; sed violentia aquæ pons ruptus, coactus est manere usque in sextam Augusti, qua die egressus est Rex, comitante Cardinale Gurcense, & ceteris ducibus, qui supererant. Sed priori die, hoc est, quinta Augusti, castrum & arcem Viennensem ingressus est ad salutandum & valedicendum ANNAM, & MARIAM, cum quibus choreas duxit, & vniuersa eius nobilitas. Mutuis dehinc amplexibus sese salutarunt, & valedixerunt. Alteraque die mane Viennam egressus est. Dehinc & Cardinalis, & duces, Cæsarem sequuti sunt.

Sic summa cum tranquillitate, solutus est celeberrimus ille Regum conuentus, sine dissidio, (q) sine rancore, sine tumultu, sine seditione: quod felix faustumque sit! Deus optimus maximus, largiatur sua gratia, ut Rex LUDOVICVS, ac reginulae, ætatem sortiantur debitam, qua numerosam de se prolem relinquunt; & CAESAR hostes suos castiget, & vniorem cum omnibus Christianis principibus faciat, quo possit facilius sumi expeditio contra immanissimos Turcos, & fidei Christianæ perfidissimos hostes! Amen.

AD LECTOREM.

Habetis, candidi lectores! rem, ut gesta est, sincere & simpliciter scriptam, non affectate, aut tumide, nec phalerata oratione, aut verborum aliquo lenocinio; sed, ut vicius etiam intelligat, qui & numisma noiscit, cui publica forma est: atque ideo necesse est, in quotidianum & vilitatum loquendi modum, etiam usque ad barbariem quandoque descendere. Malui enim rem aperte proponere, quam propositam a multis abscondere & velare. Namque, haud video, qua ratione res illæ sint nimium exornandæ, quæ per se sunt ornatissimæ & insignes. Reuoluat aliquis multorum seculorum annales, chronica & historias, dicat, si quando viderit simul congregatos Cæsarem Romanum, tres coronatos Reges, duas reginulas, ac duos Cardinales, cum tot principibus, proceribus, ac nobilibus diuersarum nationum. Nunquid hoc pulchrum symposium & excellens? & apud posteros memorandum? sed quod magis laudandum est, & admirandum; quod inter tot diuersas nationes & sectas religionum, nullus est ortus tumultus, nulla seditio, nullum incendium, ex magnatibus ac proceribus nullus mortuus est. Cum omni felicitate coierunt, cum eadem separati sunt: & quod amicissimum, nullus rancor interuenit, nullum dissidium. Fuerunt ab initio nonnullæ friuolæ suspiciones, quæ sublatae sunt, visa vera integritate & amicitia: omnium rerum copia, nullus defectus, nec impensæ difficiles, licet inundatio Danubii obstitit, quod non omnia fuerint longe vberiora & copiosiora. Hæc enim Austriæ pars, quæ trans Danubium est, & Marchiæ adiacet, vnde & nomen habet, horreum nostrum est. Sed quanquam sola hæc felicitas nobis defuit, quod crebræ erant pluuie; sperandum est tamen DEVM O. M. gratiam suam pluuie influxisse, ne altercatio aliqua suboriretur. Omnia acta sunt feliciter ac tranquille, non sine ingenti gaudio ac tripudio. Deus O. M. faxit, ut is conuentus, exemplo sit omnibus Christianis principibus, quo redeant in mutuam vniorem, ac concordiam, ad extirpandum fidei hostes, & ut religio CHRISTI longius, latiusque per vniuersas illas, nuper inuentas regiones, propagetur & extendatur, ac semen Mahumeti excindatur radicitus & euellatur, ut vno ore omnes laudes altissimi decantemus, per vniuersum dicentes: TV SOLVS DOMINVS, TV SOLVS ALTISSIMVS, IESV CHRISTE! Amen.

F I N I S.

IO-

q) De Palatino R. H. vide ISTVÁNFIVM, Lib. VI. p. 79. 40.

IOHANNIS LISTHII
COMMENTARIOLVS
DE CORONATIONE MAXIMILIANI II.

§. I.

Rebus, ad coronationem, ritu patrio obeundam, rite constitutis; debuerat enim, ad diem XXII. Augusti qui S. STEPHANO sacer est, solemniter peragi, ut nemo, grauiori, quam par esset, pretio rerum venalium, grauaretur, hæc, per Dominos, Locumtenentem, & Consiliarios suæ Maiestatis, omnium rerum ad victum pertinentium, facta fuit, uti sequitur, (a) limitatio, & constituti quoque præcipui ex Nobilitate viri, qui superintenderent, ut victualia ipsa, limitato pretio venderentur, & inter tot, & tam diuersas nationes, æqualiter distribuerentur.

Tritici puri in farina cubulus	den. 20.	Butyri libram	7.
Auenæ cubulus	15.	Oua quinque	1.
Hordei cubulus	13.	Candelarum libra	4.
Siliginis cubulus	10.	Panem pro tribus personis sufficientem	1.
Caponem antiquum	6.	Carponis libram	4.
Caponem præsentis anni	5.	Vsonis, & sturnionum libram	6.
Pullum Gallinaceum maiorem	3.	Lucii libram	6.
Minorem	2.	Siluri, siue Bardi libram	4.
Gallinam	4.	Plaustrum fœni sex bobus inuectum	60.
Anserem bonum & pinguem	6.	Plaustrum fœni quatuor equis inuectum	40.
Porcellum bonum	3.	Stramen medio pretio fœni.	
Lardi antiqui libram	4.	Media pinta pisorum	1.
Lardi noui libram	3.	Lentium	1.
Carnis bouinæ libram	2.	Vini optimi pinta	4.
Carnis vitulinæ libram	2.	Mediocris	3.
Carnis ouinæ, & veruecinæ libram	1½	Mellis pinta	5.
Casei boni libram	3.	Plaustrum lignorum, quatuor bobus inuectum	15.

Et ut victualium, vadum in Danubio, moram non iniiceret, tot etiam, & tantorum apparatus exercitus, & cateruæ recto itinere, Danubium transirent, curarunt (b) suæ Maiestates, fluuium, ponte ex nauibus compacto, & validis anchoris firmato, duplici ordine sternendum, ut currus, vel equites ab vna transeuntes ripa, ex altera occurrentes, non remorentur.

Hhhh

§. II.

a) Dedimus, eandem hanc, annonæ & commeatus tabellam, Notitiæ Hungariæ Nouæ, Tomo I. in Historia vrbis Posoniensis, Cap. V. Artic. I. De Inauguratione Regum Hungariæ, §. II. p. 282. Tu Lector! vilitatem mirare, & patriæ nostræ, multis nunc modis egentiori, bene precabere.

b) Ex eo tempore, dum prima hæc inauguratio Pisonii fieret, suæ id esse munificentia, Cæsares Regesque optimi, existimauerunt, uti annis vndocissimus, navali semper ponte, consterneretur. Vide ISTVÁNFIVM Lib. XXI. p. 423-25. Idem, & concelebratis anno MDCCCIV. & sequentibus postea, comitiis, factum fuisse, meminimus.

Decad. I. Monumentum VI.

§. II.

Postquam vero dies Conuentui præfixus appropinquaret, Reuerendissimus Dominus Archi-Episcopus Strigoniensis Locumtenens, cum ceteris Sacrae Cæsareæ Maiestatis Consiliariis, DD. Prælati & Baronibus, aliisque ex nobilitate viris præcipuis, illum aliquot ante diebus anteuertit, & Pisonii præsto fuit, consultandi gratia, de modo, & ordine excipiendæ nouæ Maiestatis Regiæ: atque interea, aduenere ceteri quoque, omnium statuum, & ordinum Regnicolæ, frequenti valde numero. Quibus, cum in Ciuitate, & suburbio locus ad hospitandum esse non posset, assignato præcipuis quibusque DD. Prælatorum, & Baronum, ac Nobilium, in vna parte ciuitatis, hospitio; reliquis datus est in campo (c) locus, qui statim prope suburbium ad ripam Danubii, late patet. In eo, & Dominorum Equites, cum suis apparatus, & reliqua Nobilitas, fixis in formam castrorum multis tentoriis, conluderunt. Et vt in progressu futuræ exceptionis omnia rite, sineque tumultu, & confusione procederent, delectus est omnium Regnicolarum suffragio, supremus Capitaneus, D. Comes NICOLAUS a ZRINIO, qui Exercitum venturæ Regiæ Maiestati, obuiam progressurum, duceret, & ordinaret, ac equites DD. Prælatorum, Baronum, reliquorumque statuum, lustraret. Quorum quidem equitum lustratorum catalogus est iste:

R. D. ARCHI-EPISCOPI Strigoniensis, equites	150.
D. Episcopi Iaurinensis, <i>Pauli Gregorianczii</i> , equit.	54.
D. Episcopi Nitriensis, <i>Pauli Abstemii</i> , equit.	40.
D. Episcopi Vesprimiensis, <i>Andrea de Kevésd</i> , equit.	26.
D. Episcopi Vacienfis, <i>Ioannis ab Vylak</i> , equit.	28.
Abbatis de <i>Borsmonstra</i>	12.
Abbatis de <i>Zalavár</i>	26.
Abbatis S. <i>Martini</i> , & S. <i>Benedicti</i> .	19.
Præpositi de <i>Lelesz</i>	10.
Præpositi de <i>Saág</i> .	9.
Præpositi de <i>Chorna</i> .	6.
B. <i>Petri Erdödi</i> , Bani Croatiae & Sclauoniae.	160.
DD. <i>Andrea & Nicolai de Báthor</i> .	209.
D. Comitibus de <i>Zrinio</i> .	168.
D. <i>Gabrielis Perény</i> .	118.
D. <i>Christophori Ország</i> .	75.
D. <i>Francisci Nádasdi</i> .	150.
D. <i>Francisci Battyáni</i> .	56.
DD. <i>Ladislai, & Stephani Bánffy</i> .	72.
D. <i>Stephani Dobo</i> .	132.
D. <i>Francisci Zay</i> .	100.
DD. <i>Ioannis & Balthesaris Balassa</i> .	96.
<i>Ioannis Gyulai</i> .	25.
<i>Gasparis Seredy</i> .	26.
<i>Georgii Bebeté</i> .	25.
<i>Stanislai Thurzo</i> .	72.

c) Retulerunt, nempe, comitia hæc, campestrium illorum speciem, quæ in Pestienfium campo, Rákosch, olim cohebantur. Hodie, quia cultius est Pisonium, atque ædibus exaggeratius, utramque gentem, ciuitate, & laxis suburbanis accipi, moris est.

Francisci & Ioannis Perény.	58.
Stephani Dersffy.	26.
Ioannis Petheö.	40.
Michaelis Byrödi.	21.
Georgii Thwry.	31.
Ladislai Gywlaffy.	25.
Stephani Thelekessi.	12.
Gasparis Magochy, & Gasparis Draskovith.	72.
Ioannis Alágy.	28.
Emerici Czobor.	10.
Nicolai Homonnay.	30.
Michaelis, Ioannis & Francisci Réway.	36.
Nicolai Dóczy.	21.

Summa itaque (d) omnium horum equitum fuit 2331. Et maior longe numerus concurrisset, nisi iam antea, præcipui quique locorum finitimorum præfecti, & Capitanei, serio mandato fuissent prohibiti, ne quis eorum, vel vnicum equum suum, in quem stipendium accipit, secum, ad hanc solennitatem afferret. Voluit hoc suo mandato S. Cæs. Maiestas cauere, ne, si confinia, bona parte militum nudarentur, aliquid periculi a *Turcis* accideret, interea, donec Coronationis pompæ vacaretur. Si tamen qui comparere, splendide (e) admodum omnes instructi fuere, vestibus auro intertextis, & sericeis diuersis, vt plurimum ornati. Apparatus autem fuit bellicus, is qui solet esse equitum *Hungarorum* levis armaturæ, omnes enim lorica, galea, framea, ense, clypeo, fuere militariter armati, cristati non solum galeas, sed & clypeos, cristis varii generis elegantissimis, gemmis, & auro.

Hhhh 2

d) Subduximus, eundem hunc militis Hungarici numerum, loco, nunc admodum citato, idque LITHIO præeunte.

e) Iuvat hic, STEPHANI VINANDI PIGHII, verba, quibus in HERCVLE PRODICIO, p. m. 119. fastosum equitatus Hungarici cultum, qualem, in inauguratione filii, MAXIMILIANI huius, RVDOLPHI nimirum II. cum CAROLO suo, Pisonii, A. MDLXIII. præsens spectauit, & scite depinxit, subtexuisse. „ATTILAE, inquit, prouinciarum domitoris. victrices copias, representare videbantur, armis atque vestitu. Equorum nobilium colores, atque pectura variæ, gemmis auroque nitentes phaleræ. Martiorum hominum adparatus Scythicus, feri vultus, capitata, vsque in verticem rafa; virgatæ tunica, thoraces & lorica bilices, trilices. que, clauis aureis argenteisque distinctæ: Ithyrei arcus inaurati, & encausto picti: nec non onustæ sagittis pharetræ, cocco, purpura, pellibusque peregrinis ac raris tectæ, & ornatae: lanceæ, coloribus variis depictæ; item, ex ferro fabricatæ clauæ, mallei ponderosi, (Hungaris, *Csákány*, *Borogány*.) atque inaurati, spectantium oculos satiare non potuerant. Atque inter cetera, gentes, vastis clypeis, inharentes, vel auratis galeis impositæ: vetustum decus, nobilis apud Hungaros familiæ, & precipua forti udinis bellicæ, apud pesteros, insignia. Maxima enim his habentur victoriæ præmia, ac veluti laureæ quædam eximia, pro singulis occisorum hostium capitibus ex acie relatis, singulas aquilæ pennas accipere, atque eas crebris victoriis multiplicare. Gloriosum, plurimas clypeis cassidibusque affixas, aut e lanceis hastilibusque dependentes, retere in prælium: pulchrum est, easdem per castra, atque vrbes in capite gestare; immo etiam, cute perforata, temporibus, ac fronti propriè infixas, ostendere posse. Hæc ille, de eius pompæ fastoso equitatu. Adde ISTVÁNFIUM, Lib. XX. p. 423. 47. Dubito autem, cuti perforatæ, insinuassem vnquam Hungaros, cristas istiusmodi aquilinas.

auro distinctis. Videre autem erat, præcipuos quosque, quorum plurimi erant, galeis deaurato argento obductis, calcaribus item, & balteis, nodulis, & circulis argenteis deauratis, quibus latissimis, & ponderosis, ad umbilicum balteo affixis, veteres olim *Hungari*, ornatus causa utebantur, conspicuos, generosis, & elegantissimis insidere equis. Quos & ipsos, stragulis aureis, & sericeis, ephippiis præterea, & collariis, ac franis, catenisque aureis, & argenteis, ornarant.

§. III.

Postquam demum unanimi voto omnium conclusum est, ut adueniens noua Maiestas Regia in campo illo, qui est ultra *Danubium*, cis castrum *Kepchen*, cum tota pompa, a Statibus & Ordinibus Regni opperiretur, ibidemque exciperetur; præmissi fuerunt Viennam, domini Episcopi *Agriensis*, & *Csanadiensis*, ex Baronibus vero *Ioannes Petheö*, & *Franciscus Zay*, qui & Cæsarem, & Regem, de omnibus futura exceptionis apparatibus edocuerent; & quando earum Maiestates aduenire vellent, intelligerent. Per quos, ubi significatum fuit, Regiam Maiestatem velle præcedere, & *ultima* (f) mensis *Augusti*, Posonivm ingredi; Cæsarem vero, postero statim die secundo *Danubio* esse secuturum: summo mane eius diei, quo Rex venturus erat, datum fuit, iussu *supremi Capitanei*, tympano & tuba, signum, quo audito, sese omnes equites, in campum exceptioni destinatum, transferrent, ibique mandatum ipsius Capitanei expectarent. Quod ubi ab omnibus diligenter factum esset, *Capitaneus* ipse ex ordine locavit vniuscuiusque domini *Prælati*, vel *Baronis* turmam, proprio banderio recognoscibilem, ordine, pro vniuscuiusque dignitate & præeminentia; nisi *D. Banus Regnorum Dalmatiae, Croatiae, & Slavoniae*, cum sua turma alios omnes præcessit ex veteri privilegio, quo semper Regnorum illorum Bani, in exercitibus regis, belli, & pacis tempore, præcedere sunt soliti.

§. IV.

His quidem turmis ita ordine collocatis, domini *Praelati* & *Barones*, omnisque nobilitas, secuti sunt & ipsi, sumtoque ibidem in campo militari prandio, venientem Regem, qui, præcedenti, illam diem, nocte, in *Hamburg*, pernoctarat, seorsim ab exercitu, non procul a ponte, qui ad *Kepchen* est, expectarunt, ad horam usque meridiei secundam. Postquam autem omnium nationum equites, qui pro honore Suae Maiestatis venerant, & in proximis passim villis confederant, iussu Suae Maiestatis, ad desertam (g) Ecclesiam, quæ paulo ultra *Kepchen*, in colliculo quodam visitur, in unum convenissent, venit ad eos quoque Maiestas Regia, quæ iam sese Hungaris excipiendam offerre volens; præmisit exercitum equitum circiter trium millium, ex Baronibus & nobilitate regni sui *Bohemiae*, & provinciarum sibi hæreditariarum conscriptum, qui omnes, atro quidem colore, pro visitato gentis more; multis tamen torquibus aureis ornati, optimisque equis instructi, transiere.

Hos secuta est ipsa Maiestas Regia, comitantibus eam multis principibus, atque inprimis duobus suis fratribus germanis, Serenissimis videlicet Archiducibus *Ferdinando*, & *Carolo*, duobus item Suae Maiestatis filiis

f) Moræ huius causas; nam ad XXII. Augusti dies inaugurationi fuit præstitutus; lege apud *Istvánium* Lib. XXI. p. 423. 10.

g) Vico, ad quem templum id adinet, *Am-Berg*, nomen est, intra fines Austriæ reducto.

Rudolpho, & *Ernesto*, etiam *Austriæ Archiducibus*; deinde *Archi-Episcopo Zalcypurgensi*, Episcopo *Vratislaviensi*, Ducibus præterea *Lygniciniensi*, *Münsterburgensi*, *Theßliniensi*, & de *Plaw*. Secuta est illico Suam Maiestatem, Serenissima Regina *Maria*, curru vecta, cum duabus filiabus *Anna* & *Elisabetta*, totoque Gynæceo.

Atque ubi Maiestas ipsa Regia, ad locum, ubi a Statibus, & Ordinibus Regni præstolabatur, appropinquaret, Reuerendissimus D. *Archi-Episcopus Strigoniensis*, pallio *Archi-Episcopali* indutus, & argentea eum, tanquam *Metropolitanum*, cruce præcedente, Episcopis vero omnibus, in Episcopali habitu, existentibus, cum vniuersis Regni Ordinibus, Suae Maiestati obuiam progressus, hac illam, nomine totius Regni excepit oratione. (h)

§. V.

Mirari fortasse quispiam posset, SERENISSIME, & EXCELLENTISSIME REX, Domine clementissime! quod ex inclyto hoc Regno Hungariæ, ab initio originis suæ, per totum orbem terrarum, magnis & præclaris nominibus celebrato, tam exiguo numero Sacratissimæ Maiestati TVÆ obuiam prodierimus: mirari tamen, procul dubio, omnes desinent, si cogitauerint, equitum, & militiæ Hungariæ, a tot, & tam grauibus diuturnisque bellis adhuc reliquias, maiorem partem, in finibus contra Turcas, hostes, fidei nostræ sacrosanctæ, crudelissimos, ad defensionem regni, & ad præsidia arcium finitimarum relictas esse, ac minimam saltem nobiscum huc venisse. Vnde persuasum nobis habemus, Sacram Maiestatem TVAM, & omnes alios, animum potius nostrum magna exuberantem lætitia, sincerumque, & TIMIDISSIMUM, clementiore, & gratiore susceptarum animo, quam copiarum nostrarum miraturum paucitatem. Quem quidem hunc optimum animi nostri affectum, haud satis scio, quomodo explicare debeam. Non enim mihi tanta dicendi copia, SERENISSIME, & EXCELLENTISSIME REX! ut eam lætitiā, gaudium, ac omnium nostrum exultationem, quam in felici Sacratissimæ Maiestatis TVÆ aduentu, maximam concepimus, dicere, & referre queam. Tanto autem gaudium, & lætitia hæc nostra facta est amplior, quanto maiore Sacre Maiestatis TVÆ, iam a multo tempore, (i) tenebamur desiderio: cumulationem etiam reddidit hanc animi nostri exultationem, Serenissimorum Principum DD. Archiducum Austriæ, fratrum TVORVM charissimorum, ac Serenissimæ Reginae, coniugis TVÆ liberorumque vestrorum communium, & amantissimorum, TVORVM vna felix & faustus aduentus, nobis certe omnibus exoptatissimus, & gratissimus. Vestro itaque felici aduentui, ex animo, totoque mentis nostræ affectu, congratulamur; DEVVM Opt. Max. summis precantes votis, ut Maiestatem TVAM, cum Serenissima piissimaque Regina, & liberis vestris communibus, charissimis quoque fratribus TVIS, ac Reuerendissimis, & Illustrissimis principibus, Ducibus & Proceribus, nunc hic præsentibus, ad plurimos annos felices, & incolumes, idem (k) piissimus DEVS, alere, & protegere, ac TVAM præter hæc

Iiii

Maie-

h) Dedimus eam quidem, Operis nostri Tom. I. loco citato, §. VI. p. 287. seq. hic tamen, eo minus omittendum putauimus; quo magis nostra inter est, integrum LIPSTII commentariolum, posteritati adserere.

i) Aliter sensit dum viveret, THOMAS NÁDASDI, Regni Hungariæ Palatinus, apud, *ISTVÁNIUM*, Lib. XX. p. 407. 12.

k) Desunt hæc loco citato, p. 288. inferenda ergo illic, linea decima tertia. Ibidem, linea vigesima secunda, lege: tam præse, quam obse, reliqua. Decad. I. Monumentum VI.

Maiestatem Regiam, in omnibus suis actionibus, ad diuini nominis sui gloriam, & ad Ecclesiae suae sanctae Catholicae, nostramque, & totius reipublicae Christianae defensionem, animaeque TVAE salutem, fortunatissimam gloriosissimamque semper conseruare dignetur. Nos vero Praelati, Comites, Barones, Proceres, Nobiles, ac omnes status Hungariae, quos hic praesentes aspicias, imo etiam alios omnes absentes Hungaros fratres nostros, TIBI, EXCELLENTISSIME, & PISSIME REX, humiliter commendamus. Et quoniam antea quoque, pro pietate, & clementia TVA in nos singulari, tam praesente, quam absente, Sacra Caesarea Maiestate, Patre tuo charissimo, Domino nostro clementissimo, in omnibus rebus, & negotiis, tum apud eandem Maiestatem Caesaream, tum alibi, ubi pro summa TVA prudentia, opus esse animaduertisti, clementer adiuuare, fouere, & omni benignitate, nos semper complecti dignatus es: vnanimiter omnes supplicamus, ut quod antea quoque, non sine magna utilitate & commodo nostro, TVA sponte fecisti, id nunc quoque, & in reliquum tempus, benigne facere velis, nosque Sacratissimae Caesareae Maiestatem, Parenti tuo charissimo, Domino nostro clementissimo, commendare, ac iura, priuilegia, immunitates, & libertates nostras, ac omnium statuum & ordinum, nostram item, & patriae huius nostrae charissimae salutem, apud eandem Maiestatem Caesaream, omni loco & tempore promouere, omnique ope, & auxilio clementer semper persequi digneris. Quam Sacrae Maiestatem TVAE Regiae, in nos, clementiam, omni studio, officio, ac obsequio nostro, ab EADEM, omni vitae nostrae tempore, diligenti cura humiliter promereri curabimus. *Dixi.* (1)

Ad hanc, nomine omnium Statuum & Ordinum Regni, habitam orationem, ubi Sacra Maestas Regia, per Reuerendissimum D. Episcopum Vratislaviensem, (m) breuiter respondisset, ceptum continuando iter, exercitum *Hungaricum*, qui secus viam, qua illius Maestas transibat, constiterat, praetergressa est, eundemque postea sese mouentem, per singulas vniuscuiusque Dominorum turmas, ipsamet lustrauit.

§. VI.

Quo peracto, versus ciuitatem proficiscebatur, praecedente exercitu *Hungarorum* praedito, & postea DD. Praelatis, Baronibus, Proceribus, & nobilitate Hungarica. Sequebantur autem illius Maiestatem a tergo, quatuor vexilla peditum Germanorum, eleganter ornatorum, quos ciuitas *Vienensis*, pro maiori parte ex ciuibus suis conscriptos, partim pro custodia corporis, partim vero in honorem Serenissimi ipsius Regis, proprio aere miserat.

Ciues quoque *Posonienses*, ut Maiestatem Regiam, maiori, quo possent, honore exciperent, ex ciuibus suis conscripserant, ad tria usque vexilla peditum Germanorum, & Hungarorum, quibuscum more Germanico, militariter instructis, & decenter ornatis, sese, venienti Maiestatem Regiae, cis pontem Danubii obuios tulerunt. Maestas autem ipsa Regia, ducentibus eam omnibus, qui cum ipsa venerant, Principibus, Praelatis quoque & Baronibus, nobilitateque, tam Hungarica, quam aliarum nationum, ciuitatem

1) De hac oratione ISTVÁNYVS inibi p. 324. 6. quam, aetate sua, adhuc suoperasse ait.

m) Fuerat is CASPARVS LOGVS, suae a *Logans*, filiorum autem FERDINANDI I. praceptor. De eo lege, NICOLAI HENELII Silesiographiam Renouatam, Cap. VIII. p. 138. ISTVÁNYVS, erronee *Georgium* vocat.

tem, inter crebros & ingentes bombardarum strepitus, tubarumque continuos clangores, ingressa, hospitio est excepta, in domo Reuerendissimi D. Archi-Episcopi Strigoniensis, simul cum Seenissima Regina & liberis. Duo autem *Archiduces*, Suae Maiestatis fratres, ad arcem Posoniensem diuertentes, ibidem mansiones habuere. Germani & Bohemi equites, in campo illo, qui ultra Danubium versus *Kepchen* tendit, fixis tentoriis suis, castrorum modo confederunt. *Archiducis* vero FERDINANDI, & Aulicorum suorum tentoria, eodem in campo, a reliquis seorsim, ad ipsum ferre Danubii pontem erant fixa. Pro aulicis, cum Sacra Maiestate Caesarea venturis, deputata fuit insula, (n) quam Danubius recte infra (lege *supra*) arcem Posoniensem efficit. Cautum fuit hac ratione, ut Danubius, castra Hungarorum, & aliarum nationum intersecans, contentionum, rixarum, indeque omnis tumultus tolleretur ansam.

§. VII.

Sequenti postea die, quae *prima* erat mensis *Septembris*, Maestas Caesarea, ob imbecillitatem corporis, diuturna iam febri affl. *Vienna*, nauim cum tota sua curia conscendens, secundo Danubio, recta *Posonium* nauigauit, eoque, ad vesperum, paulo post horam sextam, feliciter appulit: expectantibus eum in ripa. Serenissimo Rege, duobus Archiducibus, ceterisque Principibus, omnibus denique Regni Hungariae Statibus & Ordinibus, aliarumque nationum Baronibus, & nobilitate vniuersa; Maiestatem autem de naui exeuntem, Reuerendissimus D. Archi-Episcopus Strigoniensis, nomine totius Regni, hac excepit (o) oratione:

Non est tanta mihi facultas dicendi, Sacratissime Imperator, REX, & Domine clementissime! ut eam animi nostri exultationem, quam in felici, & faustissimo Maiestatem tuam, in hanc SVAM HVNGARIAM reditu, concepimus, verbis explicare vilo modo possim. Tanto enim ea facta est amplior, quanto maiore reditus Sacratissimae Maiestatem TVAE, iam a longo tempore tenebamur desiderio, quae per duos fere iam annos, rebus grauissimis totius Reipublicae Christianae ita exigentibus, Suae nos orbos fecerat praesentia, nobis omnibus semper iucundissima. Maxima itaque laetitia, & animi nostri exultatione, TIBI Sacratissime IMPERATOR! congratulamur. Quid enim potuisset nobis fidelibus subditis, contingere gratius, iucundius & optabilius, quam Sacratissimam Maiestatem TVAM, de nobis omnibus & tota Reipublica Christiana quoquo tempore optime meritam, iam tandem ad nos incolumem rediisse, & eius praesentia, vultuque clementissimo, coram perfrui. DEVM itaque Opt. Max. summis precamur votis, ut Sacratissimam Maiestatem TVAM, vna cum Serenissimis & Excellentissimis filiis Tuis, Dominis nostris clementissimis, ac nepotibus, ad plurimos annos sanam, & incolumem seruire dignetur. Nos vero, Praelati, Comites, Barones, Nobiles, & omnes Status, ac Ordines, Regni huius TVI Hungariae, quos hic praesentes aspicias, & etiam alios absentes *Hungaros* fratres nostros, in gratiam Sacratissimae Maiestatem TVAE, humiliter commendamus, supplicamusque, di-

Iiii 2

gne-

n) Hodie, a Germanis, *Die Pétschen*, detorto, ex *Bétsi*, quod Hungarico vocabulo, *Vienensem* significat, adpellari audis. Pinximus eam, forte non ineleganter, Operis nostri Tomo I. in Historia urbis Posoniensis, Cap. VI. Artic. IV. §. VI. p. 685. Huic certe congruit, quod de ea ISTVÁNYVS: fructiferarum arborum plenam esse scribit.

o) Nostram, hanc quoque oratiunculam, fecimus, eodem illo, quem iam indicauimus, loco, §. V. p. 289. seq.

gneris, pro tua solita in nos pietate, benigne habere commendatos, & defensionis nostrae, atque huius Regni tui Hungariae, ex cuius permansione, alia tua regna & prouinciae, non minima ex parte pendent, clementem habere curam, iuraque, priuilegia, libertates & immunitates nostras vetustissimas, veluti iustus & pius REX, & Dominus, imo Pater noster clementissimus, benigne semper obseruari facere; ut sub umbra alarum tuarum quieti, & securi, Deum Opt. Max. summis laudibus extolles, tibi vero omnia prospera, & felicia comprecantes, permanere possimus: quod tuam Sacratissimam Maiestatem benigne facturam, speramus.

Ad hanc, nomine omnium Hungarorum, habitam orationem, Sacratissima Maiestas Caesarea, per Aulæ suæ Vice-Cancellarium, D. Doctorem (p) Georgium Seldium, paucis benigne respondit, consensuque (q) equo, profecta est ad videndum exercitum Hungaricum, qui non procul ad pontem Danubii, sese Maiestati suæ Caesareæ, ad videndum explicauerat: quo perlustrato, & collaudato, contulit se recta ad arcem Posoniensem, comitantibus illam, Rege, Archiducibus, ceterisque principibus.

§. VIII.

Postera die, quæ secunda erat mensis Septembris, conuocatis summo mane, in arcem Posoniensem, vniuersis Regni Hungariae Statibus, & ordinibus, illisque frequenti admodum numero comparentibus, Sacratiss. Maiestas Caesarea, audito prius *Missa sacro*, conscendit solium suum Imperiale, quod in aula arcis ampliore, cum alio ad dextrum latus, pro Serenissimo Romanorum Rege, erat erectum, aureoque panno stratum, Regina quidem una cum Regia Maiestate, & duobus Archiducibus, filiis suis charissimis confidente. Præter Status vero, & Ordines Regni Hungariae, multis aliorum quoque regnorum Principibus, Ducibus, Comitibus, Baronibus, & Nobilitate, astantibus, Vice-Cancellarius Aulæ, D. Doctor Seldius, iussu suæ Maiestatis Caesareæ, verba fecit referendo: *Qualiter Maiestas ipsa Caesarea grato, & clementi animo accipiat, quod eius fideles Hungari, tam obedienter, & tam frequenter ad mandatum suum conuenerint, & licet causam generalis ipsorum conuocationis ex litteris ad ipsos datis, iam antea cognouerint; offerre tamen eis scriptum, ex quo plenior suam mentem, atque voluntatem essent cognituri, hortando illos, ut scriptum illud perlegere, & antequam ad tractatus aliorum Regni negotiorum transeat, sese in peragendo suæ Maiestatis voto, de coronando Serenissimo Romanorum Rege, faciles, & beneuolos declarare uolint.*

Hac, per Maiestatem Caesaream propositione peracta, & omnibus domum dilabentibus, eadem adhuc die, a prandio, conuenerunt status, & ordines Regni, pro audiendo scripto, a Caesarea Maiestate exhibito. Prælati quidem, & Barones ad hospitium Reuerendissimi D. Archi-Episcopi Strigoniensis, Nobiles autem, in Monasterio Fratrum Franciscanorum. Transactis autem, inter Prælatos & Barones, ac Nobilitatem, per varias disputationes aliquot diebus, Nobilitate videlicet ante coronationem, ele-

p) Sigismundum ISTVÁNEFYVS vocat, quod nihil moramur.

q) Currum fuisse, ISTVÁNEFYVS scribit; Iustratum a Rege exercitum, filii: tamen, suam, inaugurationis huius historiam, ex LISTHII hoc commentariolo, eius simul verbis vsus, depromserit: solo eo adparatu neglecto, quem prolixè describit, sequente §. IX. LISTHIVS noster.

ationem Palatini postulante; quod sine illo Coronatio, nec peragi, (r) neque satis firma esse possit: tandem, in vigilia Festi Natiuitatis Beatissimæ Virginis MARIAE conclusum, & concordatum fuit; non esse eam necessitatem, ut absque Palatini præsentia, Coronatio ipsa peragi non possit; quando ex chronicis Hungaricis pateat, raro fuisse Palatinum tempore Coronationis superiorum Regum, eiusque præsentiam, non alio casu de necessitate requiri, quam quo Regiam stirpem deficere, & exterum aliquem Principem eligendum contingit. Atque ita decretum est, hanc ipsam Coronationem, sequenti die, qui Natiuitati Beatissimæ Virginis MARIAE sacer erat, solenniter, & consuetis de antiquo ceremoniis, & ritibus, esse peragendam.

§. IX.

Adornatis itaque, in templo S. MARTINI singulis, quæ ad solennitatem istam spectabant, atque in primis constructo iam antea, ex utroque latere, & in vltima quoque parte ipsius templi, ligneo tabulato, aulæis perelegantissimis obducto, de quo in primis gynæceum, & nobiles matronæ, deinde populus quoque, Coronationem ipsam, inspicere. Sanctuarii quoque pauimentum, & stallum, rubeo panno fuit stratum. Thronus autem pro Maiestate Caesarea, fuit erectus a dextra parte altaris, paullo eminentior, & infra eum locus, præparatus pro duobus quoque Austriae Archiducibus Ferdinando, & Carolo: pro serenissima vero Regina, eiusque liberis, duobus videlicet Archiducibus, (Rudolpho & Ernesto) & duabus filiabus, in anteriori parte dextri tabulati, quod ex utroque templi latere constructum diximus, præparata erat camera, a reliquo tabulati corpore aulæis separata.

Pro Serenissimo autem Rege coronando, constructus fuit, in media parte sanctuarii, thronus, valde superbus, super impendente illi, ex aureo panno, umbella. Ex opposito huius, sub ipsis gradibus summi Altaris, paratum fuit Reclinatorium, ad quod eius Maiestas, initio Sacrae Missæ, quoadusque inthronitandus esset, permansit.

OCTAVO itaque die mensis Septembris, in ipsa solennitate, festi Natiuitatis Beatissimæ Virginis MARIAE, mane, circa horam septimam, Reuerendissimus D. Archi-Episcopus Strigoniensis, & ceteri Hungariae Prælati, cum numeroso Clero, templum S. Martini ingressi, habitibusque suis induti, venientes Caesaream, & Regiam Maiestates, expectabant, ipso D. Archi-Episcopo ad medium altare, ceteris vero Episcopis, Agriensi, Transilvaniensi, Varadensi, Vespriensi, Iauriensi, Chanadiensi, Vacienti, & Modrusiensi, ad utrumque altaris latus, per disposita sedilia, pari numero sedentibus. Interea primum, sacra quoque Imperatoria Maiestas, cum tota sua curia, ex arce descendit, atque ingressa templum S. Martini, conscendit solium, pro se paratum, circumstantibus illam, cum stricto gladio, Barone a Papenhaim; cum sceptro Imperiali, Comite ab Eberstain; cum primo vero, Comite a Lobenstein. Secuta est deinde Serenissima Regina, cum duobus filiis, & duabus filiabus, suoque gynæceo, & longa nobilium matronarum caterua.

Tandem, & Serenissimus Romanorum Rex, de hospitio, cum tota sua curia prodiens, a proceribus & tota nobilitate regni deductus, est in idem

Kkkk

tem-

r) Ad hanc statum & Ordinum, disputationem, de PALATINI, ad Coronationem, necessitate, scire ac falsè TIMON: supra tamen ISTVÁNEFYVS scripserat; visiosam fuisse coronationem IOHANNIS, quod sine Palatino acta fuerit. Decad. I. Monumentum VI.

templum. Quo, postquam peruenit, ingressus est Capellam S. Trinitatis in fine templi sitam, in qua quidem, asseribus interclusa, Sacra Regni Hungariae Corona, cum reliquis insigniis regalibus, habebatur reposita. In hac capella, induit se primum Rex ipse, pallio Diui Stephani Regis, ac inde postea deducens cum duobus Episcopis senioribus, Agriensi scilicet, & Transiluanensi, cum pompa, quae sequetur, & magno tubarum clangore, processit versus summum altare. Portauere (s) autem:

D. Franciscus Battyáni, vacante Officio Palatini, cuius est hoc Officiu.

CORONAM.

D. Andreas Báthori, Iudex Curiae. SCEPTRVM.

D. C. Nicolaus Zrini, Magister Tauernic. POMVM.

D. Franciscus Forgách, Episc. Varadiensis. PACEM.

D. Petrus Erdödi, Reg. Dal. Cro. & Sci. Banus. CRUCEM.

D. Franciscus Thahy, Magister Agazonum. GLADIUM nudatum.

D. Gabriel de Perén. Reconditum in vagina.

D. Nicolaus Báthory. Ensem S. STEPHANI.

D. C. Georgius de Zrinio. Vexillum HUNGARIAE.

D. Ladislaus Bánffy, Magister Ianitorum. Vexillum DALMATIAE.

D. Stephanus Dobó. Vexillum CROATIAE.

D. Ladislaus Kerechéni. Vexillum SCLAVONIAE.

D. Comes Thersaczki. Vexillum SERBIAE.

D. Matthias Kegleuch. Vexillum BOZNAE.

N. Vexillum BVLGARIAE.

Ceterum, CORONA, SCEPTRVM, POMVM, PAX, & ENSIS Diui STEPHANI Regis, per Episcopos, de manibus Baronum accepta, deposita sunt ad altare; Magister vero Agazonum, cum stricto gladio, & Barones, cum vexillis, circumstabant Regem.

§. X.

Postquam autem Serenissimus Rex, super reclinatorium illud, quod sub ipsis summi altaris gradibus, erectum diximus, flexis genibus procubisset, coepta est cani *Letania*. Qua peracta, *Missa* deinde *Sacrum* fuit inchoatum, & reliquae etiam ceremoniae, quae in Pontificali continentur, decenter fuerunt peractae. Vbi autem ad id ventum fuit, ut post Sacram Vnctionem, Corona, capiti Regio, esset imponenda, FRANCISCVS de Battyáni, cui hoc muneris, vacante Officio Regni Hungariae Palatini, communi regnicolarum consensu, delegatum fuit, circumstantes, omnium statuum & Ordinum, regnicolas, clara voce, lingua Hungarica, interrogauit: Num SERENISSIMVM PRINCIPEM DOMINVM MAXIMILIANVM, filium Regis ipsorum primogenitum, in Regem ipsorum vellent coronari? acclamarunt itaque omnes alta voce: AKARJUK! id est, volumus. Hac interrogatione iterum, & tertio repetita; singulis vicibus, ab omnibus, alte responsum est: VOLVMS! Quo facto, Reuerendissimus D. Archi-Episcopus Strigoniensis, cui hoc officii de iure, (t) veterique & approbata consuetudine, in Coronationibus

s) Aliter hac munia dispartit ISTVÁNEFYVS, loco toties citato, p. 425. Librum ergo fuerit, Lectoribus, cuius fidem sequi velint: nobis LISHII, corui spectatoris, placet. quam & TOMO I. Operis nostri, p. 293. sequuti sumus. eo concordant uterque; quod vexilliferos septem numerent; cum alias decem fuerint.
t) Audiendus est in eam rem, PETRVS PÁZMÁNY Card. Append. III. ad Synod. Tyrnav. §. II. p. 147. Priuilegium fuit: quod ipse, (ARCHIEPISCOPIVS) & non

diuorum olim Hungariae Regum, semper obseruata, incumbit, eleuatam de altari Coronam, suis & assistentium sibi Episcoporum manibus, noui Regis capiti, solita cum benedictione imposuit, suamque Maiestatem Corona Regia insignitam, ab altari deducens, in Thronum collocauit. Coepto dehinc cantari hymno: Te DEVM Laudamus: secutus est omnium applausus, & ingens tubarum, & tympanorum sonitus.

Persecuto, & peracto *Missa sacro*, quemadmodum olim *Alba Regali* (quae ciuitas, vti sepulturae, ita etiam coronationi Regum Hungariae, ex antiqua obseruatione deputata fuit) a Primario templo, ad Ecclesiam S. Petri; ita hic Posonii, a templo Cathedrali, ad Ecclesiam Fratrum Franciscanorum, indutus pallio, & praecinctus gladio Diui Stephani Regis, Coronam autem capite gefans, sceptrum vero, & pomum cum gladio, & vexillis praeferebantur a Baronibus, qui supra nominati sunt: praecedente & sequente vniuersa Praelatorum, & Baronum, omniumque regnicolarum pompa. Sequebantur etiam suam Maiestatem a tergo, duo nobiles, in equis, qui copiosam in populum pecuniam spargebant. Pannus quoque, per quem Rex progrediebatur, non sine iucundo altercantium spectaculo, in praedam fuit conuersus.

In Ecclesia Monasterii, exstructus fuit altus & latus thronus, aureo panno stratus. In hoc Rex confedit, per hoc, de more ab antiquo obseruato, demonstrare volens; se paratum omnibus, omni tempore, iudicium & iustitiam administrare. Euaginato deinde S. STEPHANI gladio, & multos egregios milites, rebus contra Turcas strenue gestis, insignes, tangendo, equestri illos insigniuit dignitate. Accurrentibus autem postremo ad accipiendam hanc dignitatem, dignis pariter & indignis magno numero, cessatum est.

§. XI.

De throno Rex confurgens, ascendit equum, quemadmodum & Praelati, Barones ac regnicolae quique, potiores omnes, & expansis praedictorum Regnorum vexillis, egressus est ciuitate, per eam portam, (v) quae monasterio proxima est. Erectum autem fuit in foro suburbii, tabulatum, seu locus quidam editus, aulae exornatus, & panno rubro stratus, quem nouus ipse Rex, Regno iuramentum praestiturus ascendit. Tanta autem ad hoc forum multitudo, cum Hungarorum, tum externorum confluxerat, ut non nisi per solos, quos a Viennensibus conscriptos supra docuimus, milites Germanos, ex utroque latere, ordine in armis stantes, via, & hac quidem satis angusta, pateret. Insigniores autem, & praecipui

Kkkk 2

alii, possit & debeat, Reges Vngariae coronare. Qua de re, exstat priuilegium originale; inter Archiepiscopales litteras, Capsula K. n. 30. Similiter, quando Regina coronanda est, Vnctionem, & reliqua omnia, ex praescripto Pontificali, peragit Archiepiscopus Strigoniensis; & Regiam Coronam, (quae capitibus seminarum, non imponitur) humero Reginae applicat. Eodem vero tempore, Reuerendissimus Episcopus Vespriensis, accedens ad Altare, imponit Reginae Coronam, quam ipsa sibi Regina procurauit. Ita factum Sopronii, in Coronatione modernae Maiestatis Reginalis; & Posonii, dum Regis Matthiae II. coniux coronaretur. Hac ille. De Regina ita reor: descriptum hunc Inaugurationis ritum, tunc obtinere, cum maritus Rex, in consortium regiminis adsciscit coniugem; at, vbi Regina sola, sicuti olim MARIA, Ludovici I. filia, in Regiam inauguratur, easdem esse posse, quae sunt, in coronandis viris, ceremonias.

v) Porta fuit, S. Michaelis nomine insignis, per quam hodieque exeunt coronati.

cupui quique Hungarorum, Germanorum & Bohemorum Procerum, atque nobilium, maximo numero, equis insidentes, inter plurimos, & continuos tubarum, & tympanorum sonitus, bombardarumque strepitus, & boatus, expectabant venientem Regem. Qui ubi affuit, equo descendens, tabulatum illud, cum potioribus aliquot Prælatorum & Baronum, ascendit, ac leuatis dextræ manus duobus digitis, solitum, de seruandis libertatibus, Priuilegiis & Immunitatibus omnium Regni Statuum, & Ordinum, præcipue tamen, Decreto quondam ANDREÆ Regis, Iuramentum præstitit, prælegente illud Domino Archi-Episcopo Strigoniensi.

Inde secus mœnia progressum est, cum vniuersa pompa, ad (x) planitiem illam, prope quam vadum est Danubii. In hac, depressis in humum grandibus trabibus, iisque primum asseribus, deinde superinecta terra vndiqueque testis, præparata fuit species quædam colliculi, qualis est ad *Albam Regalem* S. STEPHANI dictus. Huc Rex eques, citato cursu ascendit, eductoque gladio S. STEPHANI, vibrauit illum, equo eleganter in gyrum verso, contra quatuor mundi plagas, demonstraturus hoc factum, se Regnum, ex omni parte defensurum, pariter, & ampliaturum.

§. XII.

His peractis, itum est per portam, quæ sub arce est, ad prandium, quod in hospitio suæ Maiestatis lautum, & superbum erat paratum. Abacus, in triclinio erat exstructus excelsus, ex diuersi generis vasis argenteis, antiqui, & elegantissimi operis. Quæ quidem communiter omnia, quum grandia essent, pleraque tanti erant sponderis, vt robusto cuique, ad portandum sufficerent. Hæc vasa, ex thesauro Serenissimi quondam CAROLI V. Imperatoris Romanorum, prodire, reliquæ adhuc thesauri veterum Hispaniæ Regum. Postquam ad mensam est ventum, deposita fuit in ea CORONA, cum SCEPTRO & POMO. Ipse Rex, in eodem pallio S. STEPHANI Regis accubuit, cum duobus fratribus Archiducibus, Archi-Episcopis item *Salzburgensi*, & *Strigoniensi*. Mensæ inseruiebant, soli Hungari, & dapes adferebant filii Baronum, & Magnates. Transactum fuit hoc prandium, cum magna lætitiâ & hilaritate, adhibitis varii generis musicis instrumentis. Neque defuit lætitiæ dator, *Pater Bacchus*, cui hoc die frequentibus poculis, passim ab omnibus, abunde satis libatum fuit. Sequenti die, quæ nona erat Septembris, peracta est Inunctio & Coronatio Serenissimæ quoque Regiæ, Dominæ MARIAE, conthoralis Regiæ Maiestatis, per dictum D. Archi-Episcopum Strigoniensem. Quæ, ubi ab ipsa Maiestate Regia, ad summum altare deducta esset, & ipsi Archi-Episcopo, pro coronatione præsentata, peractæ sunt reliquæ quoque ceremoniæ, iuxta præscriptum Pontificalis, in Coronatione Reginarum seruari solitæ. Non tamen, *Sacra Regni Hungariæ Corona* fuit insignita; sed alia sua propria, vt eleganti & artificiosi operis; ita etiam pretiosissima. Regni tamen Hungariæ Corona humero (y) illius dextro fuit impolita, tanquam in ferendo

x) Ergo, nondum, ea suburbii regio, quam tunc insidebat regius monticulus, domibus inædificata; multo minus, lanionia officina, sicuti hodie est, obstructa fuit. quod dolendum omnino.

y) Contra id se habuit, in BEATRICE, coniugis MATTHIÆ Coruini, inauguratione: quippe quam, in dextro humero vinctam, in capite coronatam, minerunt, eius solemnitatis ephemerides. Deinde, inquit, Comes magnus, (Palatinus) Regem interrogat: an diadema regium, vellet Regiæ imponi? & cum

administrationis Regni onere, Regi auxiliaturæ. Qua etiam coronatione peracta, reuersum est ab Ecclesia, recta ad hospitium. Vbi Rex, cum Regina, in eodem, quo die præcedenti, triclinio, mensæ accubuerunt, adhibitis duobus Archiducibus, duabus item Maiestatum suarum filiabus, & Archi-Episcopis *Salzburgensi*, & *Strigoniensi*.

cum adnuisset, ille idem magnus Comes, & reliqui magnates, in caput Regiæ coronam imponunt. In Collectione Bongarsiana Script. Hung. p. 356, 40. Ergo, non iidem semper ritus ceremoniæ, in inaugurandis reginis, obtinebant; sed dabatur, pro re nata, regibus maritis, optio, quemadmodum solemnities istiusmodi, vellent, concelebrari. Confer TIMONEM ad annum hunc, MDLXIII. p. 187.

FINIS.

MANTISSA,

De pompa Inaugurationis MATTHIÆ II. a Statibus & Ordinibus R. H. A. MDCVIII. d. XIX. Nov. instituta, ex schedis MSCr. in Supplementum PETRI de Réva, ad centuriam VII. p. 126. KHEVENHILLERI Tom. VII. p. 25. sequ.

Primo omnium, qui fores seu valuas ecclesiæ custodiant; ex MAGNATIBUS: D. Michael Czobor, & D. Georgius Séchy, ex NOBILIBUS vero: D. Thomas Bosnyák, Petrus Koháry, & Ladislaus Barkócy, deliguntur. Illustriss. vero D. Cardinalis Franciscus Forgách, negotium prælatorum se curaturum recipit, expectabitque tempestiue aduentum Sereniss. Regiæ Maiestatis in templo D. Martini. Egrede ex arce sua Maiestate, D. a Kolonich, tamquam Agazonum Magister, strictum suæ Regiæ Maiestatis gladium præferet ante suam Maiestatem. Populus autem ciuitatis armis instructus & conspicuus, a templo D. Martini, vsque ad Monasterium D. Francisci, dislocatus stabit, ne euntem ex vna in aliam ecclesiam, suam Maiestatem, quidquam impediatur, aut pannum diripiat. Vbi autem S. M. ad ecclesiam D. Martini peruenit, eius sacellum, seu sacristiam intrabit.

Antequam tamen sua R. M. ex arce descendat, Illustriss. D. Comes Trauttschominus, Spectab. ac Magnif. D. Iohannes Draskovith, tempestiue in arcem ibunt, leuabuntque S. Regni Hung. Coronam, curru impositam, & ad fores ecclesiæ D. Martini, honorifice deducunt. Quam allatam, Magnifici Domini, Stephanus Török, Stephanus Pálffy, Georgius Homonnay, & Emericus Czobor, ex curru deponent, reuerenterque in sacellum portabunt. Suam autem Regiam M. templum ingredi incipientem, tubarum clangore & sonitu excipient, personabuntque tam diu, donec S. M. ad sacristiam perueniet.

Insignia regia, & vexilla portabunt: Dominus Palatinus Stephanus Illésházy, CORONAM; D. Comes Thomas Erdödy, SCEPTRUM; D. C. Sigismundus Forgách, POMVM; D. C. Georgius Thurzo, GLADIUM S. STEPHANI vagina reconditum; D. Franciscus Battyáni, CRUCEM; D. a Kolonitsch, gladium euaginatam; D. Stanislaus Thurzo, Vexillum Hungariæ; Stephanus Török, Dalmatiam; Georgius Homonnay, Croatia; C. Christophorus Erdödy, Sclauonia; Andreas Dóczy, Rania; Petrus Révay, Serbia; Georgius Sétschy, Gallicia; Stephanus Pálffy, Lodomeria; Nicolaus Thurzo, Cumania; Thomas Nadasdy, Bulgaria.

Illustrissimi Domini Episcopi. Colocensis, & Ságrabiensis, Regiam suam Maiestatem, ex sacristia, ad summum altare deducunt, &c. Deinde, vibrato gladio, D. Palatinus, eminentiorem locum conscendet, & sublata manibus Corona, se ad populum vertet, & lingua vernacula, in hæc verba interrogabit: *Inbetisne hunc Regem vobis coronari?* Peragentur postea, more antiquo, Coronationis solemnities, &c.

Ad portam Monasterii, adstabit D. Thomas Bosnyák, Petrus Révai & Koháry.

ry. Egrediente ex templo Fratrum Sua Maiestate, non amplius pedes ibit sua M. sed equitando: ideo necesse est, ut equi Baronum & Magnatum, retro ecclesiam, in platea feruentur, quo equitantem suam Maiestatem, equestri ordine sequi possint, &c.

Ad mensam prandenti suae Maiestati inseruiant: *Lauacrum* porriget D. Andreas Dóczy; *Mantile* subministrabit, D. Palatinus; Magisterio *Dapiferatus* fungetur C. Georgius Thurzo; *prascindet* D. Franciscus Battyáni; *Pocillatoris* munere fungetur D. Andreas Dóczy; ægotante Ianitorum Magistro, D. Petrus Révay, id munus subibit.

Ad mensam, cum sua Maiestate accumbent: Sereniss. Princeps MAXIMILIANVS, frater suae Maiestatis Regiæ; Illustrissimus D. Cardinalis Strigoniensis; Dominus Palatinus.

Cibos portabunt: C. Thomas Erdödy; Sigismundus Forgách; Iohannes Drafskovith; Thomas Séchy; Seyfried a Kolonich; Nicolaus a Zeinio; Stephanus Török; Georgius Homannay; Michael Czobor; Stephanus & Iohannes Pálffy; Stanislaus, Nicolaus & Christophorus Tharzo; Stephanus Nyári; Sigismundus Balassa; Thomas Nadasdy; Georgius Séchy; Stephanus & Christophorus Erdödy; Emericus Thurzo; Sigismundus Erdödy; Christophorus Bánffy; Iohannes & Georgius Kegléuth; Stephanus Lifthius; Paulus Appony; Thomas Vizkelethy.

Nomina creatorum in milites equites auratos: D. Georgius Homonnay; Thomas Nadasdy; Michael Czobor; Stephanus & Christophorus Erdödy; Iohannes & Stephanus Kegléuth; Georgius Séchy; Stephanus Pálffy; Nicolaus Segnöy & Franciscus Rédey.

FINIS.

IOANNIS BOCATII,
POETAE LAVREATI CAESAREI,
CONSVLIS CASSOVIENSIS,
COMMENTATIO EPISTOLICA,
DE
LEGATIONE SVA
AD
STEPHANVM BOTSKAY,
TRANSILVANIAE PRINCIPEM,
Et suscepta cum eo, VI. Nou. Anno M. DC. V.
in Campos Rákos, profectioe.
Ex manuscripto nunc primum in lucem edita.
Accessit Eiusdem
IAVRINVM REDIVIVVM.
DECADIS I. MONVMENTVM VII.

EXCELLENTISSIMO ATQVE ILLUSTRISSIMO
 DOMINO DOMINO COMITI,
IOSEPHO ESZTERHÁZY,
 De GALANTHA,
 PERPETVO IN FRACKNO & TATA, IVDICI CV-
 RIAE REGIAE, REGNORUM DALMATIAE, CROATIAE, & SCLAVONIAE
 BANO, EORVNDÉMQVE REGNORUM, CONFINIORUM COLAPI-
 NORVM, & VNANORVM, SVPREMO CAPITANEO,
SACRAE REGIAE MAIESTATIS
 ACTVALI INTIMO, & CONSILII LOCVM TENENTIALIS HVNGARICI
 REGII CONSILIARIO, CAMERARIO, GENERALI CAMPI MARE-
 SCHALLO, & COLONELLO,
 TABVLAE SEPTEM-VIRALIS ASSESSORI, & ALTERIVS TABVLAE
 BANALIS PRAESIDI, ATQVE COMITATVS COMAROMIENSIS
SVPREMO COMITI,
 NEC NON PARTIVM TRANS-DANVBLANARVM IN HVNGARIA
 COMMENDANTI GENERALI,
DOMINO LONGE GRATIOSISSIMO,
 FELICITATEM!

Profecto in errore est vulgus vtrumque; EXCEL-
 LENTISSIME COMES! cum humile illud atque alie-
 num a praecleara cogitatione; tum sublimius aliud,
 & quod extra modum iactatur sui opinione: quan-
 do meliores litteras, caelestissimum nempe, eruditio-
 nis ac sapientiae munus illud, quo genus humanum, DEVS orna-
 re voluit, indignum putant summorum virorum personis. Cla-
 mant hi, importuneque oggerunt: ad obscuras umbras, haec o-
 tiosarum mentium auocamenta, relegari oportere! aliorum voca-
 ri

ri generosos animos! Martem hos sequi debere, non Miner-
 uam! quod, & ita deceat excelsas mentes; neque aliud quiddam,
 atque intersit egregii publici.

Non est opus, mordaces has, atque ineptas, opiniosissimorum
 hominum, obiectiones; siue scrupulosius recognoscere; siue
 confutare exquisitus. Praeterquam enim, quod non canae modo
 antiquitati illi, perpetuaeque sapientissimorum populorum, belli &
 pacis artes, sollicitate coadunantium, obseruantiae; sed ipsi etiam na-
 turae rationique humanae, bellum propalam indicere existimandi
 sunt: Tuo vnus, EXCELLENTISSIME DOMINE! celebratissimo, do-
 mi militiaeque, exemplo, & refelluntur longe omnium efficacissime,
 & quod caput rei est, prae illius, absurdae, atque alienae a bene
 constitutae reipublicae habitu, sententiae, condemnantur: quippe
 qui, inde a primis adolescentiae annis, sapientiae studia, cum armo-
 rum exercitio; Martem graduum, cum litterata Pallade, ad eum
 modum consociaueris, ut dubium fecisse videare, togane, an sago?
 potior, commodiorque patriae, sis habendus.

Nam, recordamur sane, ILLUSTRISSE COMES! mente omni-
 no grata memorique, belli, toties recrudescantis, labores eos, qui
 Te olim, Summi EVGENII ductu in Hungaria; MERCI in Sicilia;
 denique alienis partim, partim Tuis ipsius auspiciis, in Croatia,
 annis superioribus, haud vulgariter exercuerunt: ut ingrata omni-
 no futura esset gens nostra; nisi, in aetatis, quam degimus, anna-
 libus, sollicitate referret, quantum, per has rerum, nondum requie-
 scentium, vicissitudines, & manu valueris, & consilio.

Iam, quod ad ciuiliū Regni munerum procurationem, adti-
 net; diuino adeo, per singulos, celsissimarum dignitatum gradus,
 animo grassatus es; ut, & D. Caesari, Regi sapientissimo; & toti
 vniuersae patriae, operam TVAM, mirifica cum rerum administran-
 darum dexteritate coniunctam, praecclare adprobaueris, dederisque
 documenta eximia, nihil TIBI prius, nihil fuisse antiquius; quam,
 ut testare in commune, non minorem Te, domi, ciuis integerri-
 mi laudem, mereri voluisse, quam ea fuit, quae TIBI, ex militiae,
 sudoribus ac periculis, prouentu longe vberimo, prognata est.
 BANATVM certe, quae vicaria, pro Rege, in Croatia, Dalmatia, &
 Sclauonia, potestas est, ea prudentia, moderationeque, iis praeterea
 optimorum consiliorum viribus, difficillima omnium tempestate,
 non sustentasti minus, quam ornasti, quae, dignum Te effecerint,
 cui, inusitata hactenus honoris accessione, simul, SVPREMA CV-
 RIAE REGIAE PRAETVRA, tunc in primis, demandaretur; cum post
 D. Caesaris CAROLI VI. Patris Patriae longe indulgentissimi, fata, sub
 Augu-

Augustissimis MARIE THERESIE, auspiciis, noua Hungariae periodus, feliciter iniret. Tanti est, nimirum, belli, iuxta & pacis artes, caelesti quodam nexu coniugatas, in potestate habere!

Nobis certe, qui in TE VNO, COMES EXCELLENTISSIME, vtraque hæc studia, pro eo, atque merentur, perpetuo suspiciebamur; nihil, siue iucundius euenire potuit vnquam, siue exoptatius: quam, cum animo remetiēbamur; quemadmodum, pacis quidem tempora, ornandæ, ampliandæque Bibliothecæ, & euoluendis optimis auctoribus; belli contra tempestates, seueris, pro re nata, curis, solitus fueris dispungere: MATTHIAM Coruinum, Martis illum & Mineruæ, perpetuum alumnum, credo imitatus; cui, ne tunc quidem vacua, ab litterarum oblectamentis, tempora superabant, dum in castris, inter armorum strepitus, instructasque acies, vnus omnium sollicitissime versaretur.

Hæc, cum ita sunt, EXCELLENTISSIME REGNI PRAETOR! COMES ILLVSTRISIME! haud grauitur ferēs, meæ hanc, erga TE voluntatis, deditissimam significationem. qua, vti vides, inducor haud inuitus, vt non modo, clarissimarum virtutum TVARVM, viuo TE adhuc, imaginem hanc, adumbrem; sed monumentum simul TIBI, ad posteritatem, constituam, ex quo certo olim existimari possit, ne ætati quidem nostræ, multum licet, a maiorum ingenio atque laudibus, degeneri, suos AEMILIOS, CAMILLOS, CVRIOS, FABIOS, FABRITIOS, & SCIPIONES, defuisse. Quod si adsequutus fuero; sicut adsequar omnino; pretium me opellæ fecisse credam. Vale, EXCELLENTISSIME DOMINE! &, in tanta, dubiorum euentuum, rerumque omnium perturbatione, pro REGINA, proque Patria, & salute publica, diu ac feliciter, viue! Musasque nostras, TIBI, commendatas habe. Preces sunt ingenuæ

EXCELLENTISSIME COMES
DOMINE ILLVSTRISIME,
GRATIOSISSIME,

Clientis deditissimi
MATTHIAE BELII.

P R A E F A T I O.

IOANNES BOCATIVS, cuius TIBI, Lector beneuole! Commendationem Epistolicam, de sua, ad Principem STEPHANVM BOTS-KAYVM, legatione, exhibemus, gente *Lusatius* (a) fuit. Eloquentiores litteras, vt sunt hic ingenia, atque Poësin in primis, inde a puero, tenerrime adamauit, coluit solerter. Iam tum enim, magno, ea regione, adolescentiæ commodo, frequentabantur scholæ, haud vulgariter instructæ. Simul hic tirocinia posuit, *Saxoniae Academiis* inuisit, eo semper connisus, vti, & melior subinde fieret, & doctior. Atque, tulit sane, præclari eius instituti, cum ipse, fructus vberimos; tum propagauit etiam in hos, qui se olim eius disciplinæ, permiserunt.

II. Ita formatus noster, primo iuuenilis ætatis flore, in Hungariam venit; siue, *M. Nicolaum Gæbelium, Schvidnicensem Silesium*, suum antea, *Iglouiae Marcomannorum*, præceptorem, tunc ad *Cremnicensium* ludum moderandum, excitum, (b) sequutus; siue, quod sit, periculum facturus, si forte, renascentibus, per Hungariam litteris, suæ partim fortunæ, partim ingeniorum, quæ de meliori luto *Titan* finxerat, formator esse posset. Certe, cum anno M. D. XCIV. die XX. Ianuarii, solenni formula, (c) in scholæ magistrum ab *Eperiensibus* euocaretur; iam tum in *Hungaria*, forte inter *Saxones Scepusiacos*, scholas apperuisse existimandus est. Enim vero, egregie adeo, & ab morum integritate, & ab insigni eruditionis laude, eius vrbis magistratibus cognitus fuit, vt diserte illi quidem: *Esse alii quoque, in electionem venire potuerunt; nos tamen illis omisiss, H. V. munus id, & officium rectoris scholæ nostræ; quod felix & faustum sit; offerimus: cum aliis de causis; tum, quod de eius pietate & eruditione, nobis omnibus, optime constet.*

III. Obsequutus inuitamento ei BOCATIVS, toto, & quod excurrit, lustro, *Musis Eperiensibus*, summa bonorum omnium adprobatione, moderabatur. Commune certe *Hungariæ Superioris* præceptorem dixisses; ita in eius disciplinam, nobilis adolescentia certatim confluebat. quam ille, non litteris tantum, quæ sunt scholæ, quodammodo propriæ, solerter formabat; sed iis præcipue (d) artibus subigebat, quæ, cum toti vniuersim vitæ; tum administrandæ olim reipublicæ, sunt necessariae. Meruit vero, insueta hac, laudatissimaque assiduitate, vt non vulgo modo, verum apud viros

a) Didici id, ex litteris *Senatus Leutschouienfis*, quas legelis in *Appendice Epistolica* *HUNGARIVM* eius, p. 446. Non ergo, noster hic, confundendus est, cum IOHANNI BOCATIO, *Hetrusco* illo, qui non ætate modo; nam An. M. CCC XII. *Certaldi* apud *Florentinos* natus fuit; sed eruditione etiam, *Lusatium* hunc, infinitis modis antecelluit. Vide passim *Lexica Historica*, atque *Biographos* Eruditorum.

b) Habes eius rei idoneum ad coniectandum indicium, *HUNGARIVM* Lib. II. p. 161.

c) Legi ea potest, in laudata *HUNGARID*. *Appendice*, p. 468. sequ.

d) Documento eius rei sunt, plenæ, optimorum præceptorum, elegiæ; altera, de *Origine vera Nobilitatis*, *HUNGARID*. Lib. II. p. 165. altera, manu quasi deducens, ad *Veram Nobilitatem*, *Ibidem* p. 173. sequ.

Dec. I. Monument. VII.

Præfatio.

ros simul principes, MAXIMILIANVM Archiducem; (e) SIGISMUNDVM Bâthory; Hardeckium, Teiffenbachium, Sebëndium, Simonem Forgáchium, (f) Homonnaios, Kátayos, Soosios, Darboltzios, ut nobilissima nomina alia taceamus, in præcipua fuerit existimatione. Hanc, suo merito, celebritatem adsequutus, non vnus, summorum virorum, precibus, RVDOLPHO CAESARI commendatus est, uti hominis docti, & in commune utilis, virtutem, iis præmiis remuneraretur, quæ, & splendoris haberent plurimum, & auctoramento essent, Musarum per Hungariam alumni, ad solidæ elegantisque eruditionis, acre atque indefessum studium.

IV. Atque id sane, augusto prorsus ac liberali animo, præstitit RVDOLPHVS. Abierat tunc in consuetudinem, ut nemo, nisi miles, & qui præclari quidpiam in bello facinoris ediderat, equestri prærogatiua donaretur. Vix contra, quisquam litteratæ Palladis satelles, emergebat, qui, præter laboriosam, sed sterilem omnino quantius muneris procurationem, eximia quadam, ne dicam, equestri dignatione, cohonestaretur: siue, quod in illa temporum perturbatione, rari superabant, qui se totos Musis permitterent, elaborarentque aliquid, ultra vulgi modum; siue, quod ita hominum fuerunt ingenia, quemadmodum Poeta (g) queritur:

*Ipse licet venias, Musis comitatus HOMERE,
Si nihil aduleris, ibis HOMERE foras.
Aurea nunc vere sunt secula, plurimus auro
Venis bonos.*

RVDOLPHVS, certe, et suapte natura, in eruditos propensus, & suorum commendatione inuitatus, alium multo se præstitit: quando, Johannem hunc Bocatium, poetam primo laureatum crearet; tunc ordini etiam equestri, adscriberet. quam ille CAESARIS indulgentissimi benignitatem, suo more, palam, gratusque decantauit: (h)

*Aurea cum Ducibus, des laurea ferta Poetis,
Quas bene diuitias, Maxime CAESAR habes.
Aurea das Ducibus, mihi laurea ferta RVDOLPHE!
Sic aurum & laurum det tibi sancta Trias!
Aurea sic redeant Te Cæsare secula, sic Te
Aurea, sed fero, ponat in astra DEVS!*

Gratulati BOCATIO sunt, geminos eos honores, cum multi alii, tum FRIDERICVS TAVMANNVS, (i) fidus illud ætatis suæ Poetarum; nam sic de armis eius cecinit:

*Hæc galea, inquit, hic clypeus, gentis sunt arma Bocatæ,
Qualia nobilium semen equestre gerit.*

CAESARIS hoc donum est: aquilæ quando arma birostri
Stringeret Hungarico luna bicornis agro.

*Nostrium est virtutem bene gestis querere rebus:
Virtuti pretium ponere, CAESARVM EST!*

V. Hæc a CAESARE profecta sunt omnino; cum interim, in ornando BOCATIO, nemo non bonus, pro eo, atque id ad se pertinere existimabat, rebatur elaborandum. Sub idem fere tempus euenit, ut Cassouienfes magistratus, Epericsino, deuocarent BOCATIUM, scholæque suæ moderatorem statuerent. Dabo epistolam; ut eius ætatis hominum ingenia, pernoscantur. Posteaquam, aiunt, proxima hieme, M. Albertus Gravverus, e schola nostra, cuius ipse rector biennio fuit, in Germaniam discessit, ea nos in primis, hos ipsos totos menses, cogitatio tenuit, equemnam dignum habere

e) Prosequutus est eius laudes, insigni carmine, HUNGARIDVM Lib. I. p. 51. & p. 125. Reliquorum, quos memorauimus nomina, passim inibi legas.

f) Præcipue, obitum SIMONIS FORGÁCHII luxit, elegia lectu dignissima, HUNGARID. Lib. V. p. 412. & in Appendice Epistolica, p. 461. Filios autem superstitis: FRANCISCUM, Nitriensem Episcopum; SIGISMUNDUM, MICHAËLEM & IOHANNEM, efficaciter solatus est, Lib. eodem p. 411. sequi cum lugubri, ad vrbes Hungariæ celestimate p. 423.

g) OVIDIVS, de Arte sua.

h) In ipso HUNGARIDVM aditu, sub lemmate: DIVO RVDOLPHO II. ROM. IMP. AVGVSTISS. HUNGARIÆ & BOHEMIÆ REGI, &c. Gratias agit auctor, pro laurea & nobilitari titulo.

i) In Schediasmatibus Poeticis innouatis, AN. M.DC. X. in 8. Witteb. p. 720. Adde eiusdem Anagrammaton, Lib. III. p. 787. INSGNE, & in Scuto, & in Galea, Ciconiam referebat, Poetam laurea redimientem: e Galea, duobus laureatis vexillis, prominentibus. quorum dextrum, aquilæ bicipitis; sinistrum, lunæ ac stellæ, simulacris, conspicuum fuit.

Præfatio.

haberemus, quem in Gravveri locum sublegeremus. Nam, ipsa iuuentutis nostræ frequentia, suo certe iure poscere a nobis publice magnam curam videbatur, deligendi eius, qui ei iuuentuti, recte atque utiliter præficeretur. Is, cum TV, vnus præter ceteros, multorum prudentium virorum testimonio & prædicatione, eo dignus munere videare; Magistrum TE, & rectorem iuuentutis nostræ scholasticæ, communi omnium suffragio, eligimus & vocamus, pensionesque omnes, stipendia & commoda reliquorum rectorum promittimus, & benevolentiam nostram deferimus. Qua in re, cum facile videas ipse, quanti Tuam, in instituenda iuuentute, sedulitatem faciamus, erit tuæ humanitatis dare operam, ut, quam Tibi scholasticæ pubis docendæ regendæque curam atque provinciam ineundam deferimus, læto atque alacri animo, prima occasione, suscipias. Reliqua. Datum Cassouia, die XI. Maii, anno M.D.XCIX. Iudex & iurati ciues Cassouienfes. (k)

VI. Obsecundauit Cassouienfium huic voluntati, eo promptius, noster; quo magis in lucris adhuc suis deputabat, educandæ iuuentuti operam, celebri adeo loco, nauare posse. Vix autem, vnicum in schola lustrum, exegerat, bonus ille, cum ciuica multitudo omnis, ita virum doctum & recti obseruantem, adamauit, ut nihil dubitaret, communi eum suffragio in senatum adsciscere. Consensere in eam ciuium, optionem, P. C. vltro ac lubentes: quando, & prudentiam hominis, & ardens egregii publici studium, quod in eo præcipue eluxit, cognitum habebant. Nouis istis honoribus, procul omni ambitu, magna populi adprobatione, auctus, adeo nihil de scholasticorum laborum assiduitate remisit, ut congeneraret etiam curas, ne alterutri munerum, aut vmbratico illi, aut ciuico huic, magis se permitteret. Ergo, & senatum frequentabat continenter; neque deserebat scholas: temporis rationibus ad eum modum subductis, ut quod a munerum altero vacabat, alteri id, quam sollicitissime, impertiretur. Adeo, ne tunc quidem, sterilis eum cathedræ pœnituit, cum relicto puluere vmbrisque, in opima celebritate versaretur: magistratum certe ciuilem, scholastico alteri, posthabuit semper.

VII. Cum hæc sui documenta, aliquamdiu exhibuisset, vrbanus prætor creatur, forte, uti esset dictorio illi, apud IUVENALEM, (l) locus:

Si fortuna volet, fies ex Rhetore Consul;

Si volet hæc eadem, fies ex Consule Rhetor.

quam ille tamen conuersionem in deterius, non modo non subiit; sed gessit etiam, in adstrictissima tunc vrbe, magistratum eum, ad inuidiam vsque, feliciter, & insigni cum moderatione. Reuera enim animus ei fuit: (m)

Rerumque prudens & secundis

Temporibus, dubiisque rebus.

Vindex auaræ fraudis & abstineus

Ducentis ad se cuncta pecuniæ,

Consulque non vnius anni.

Sed, quoties bonus atque fidus

Iudex, honestum prætulit utili, &

Reiecit alto dona nocentium

Vultu?

Hactenus, præclare omnia, inoffense ac propemodum irreprehensibiliter, administravit BOCATIUS.

VIII. Sed, cum ille ad hunc modum, & vrbis fortunam tueretur, & suam; collectas in gremio tempestates, magno rerum omnium motu, in Hungariam effudit Transilvania. Nollem tunc, maculam nomini suo adspersisset nouus homo: quod fecit tamen, si ISTVÁNFO (n) credimus. Hic enim vero, cum nouarum rerum, quas BOTS-KAY commouerat, exordia altius repetiisset; de earum incrementis: Cassouienfes, inquit, ciues, prætor vrbis, Iohanne BOCATIO Silesio, rigido Lutherani dogmatis affecla, operam in primis nauante, statim post pugnam, a nostris, ad Adorianum male pugnatum, Stephanum Hertzegum, ad Botskayum, Debreczini, spoliis, aliena perfidia partis, diuidis,

k) In Appendice Epistolica, ad Hungarid. Lib. p. 471.

l) SATYRA VII. Lib. III. 197.

m) HORATIUS, Carminum Lib. IV. Oda IX. 35.

n) Libro XXXIII. p. 815, 2.

Præfatio.

dundis, ac muneribus ad Turcas socios mittendis, intentum, miserunt, urbemque in eius fide ac potestate futuram, nuntiaverunt. Atque, steteret omnino promissis, procacis consilii homines; quando, *Blasio Lippaio*, cum mandatis *Botskaii* aduentanti, portas adaperuere. Præcipuam hic certe culpam, an crimen? *Bocati* fuisse, iterum, *Istvánffy* inibi auctor est: *Lippaio*, inquit, *Cassouiam* venienti, *Bocati* prætor, reliquique ciues, nihil cunctati, portas aperuerunt, ac in fidem & clientelam *Botskaii* accepti sunt.

IX. Hic nimirum torrens ille fuit, qui in transuersum secumque rapuit *Bocati*, profecto immemorem, quo se nuper loco *Cæsar* collocarit: cum, non laurea modo poetica; sed nobilitari simul prærogatiua, donauisset hominem alienigenam, & a iure ciuitatis Hungaricæ secretum. Tunc vero demum, *Botskaii* studiis, adeo se permisit noster, ut neque legationis partes, quam hac epistola expromit, *Cassouien* nomine, obire detrectaret; &, quod mirere, ad Principes Germaniæ, publica, noui Principis, auctoritate, mitti se pateretur. Atque hæc quidem ad *Botskaium* profectio, quod pro eius ingenio temporis, necessitatis potius videri poterat, quam lubricitatis, habebat honestæ quidpiam excusationis: quippe quod, ad pacem conciliandam adtinuerit; sed, quod principes Imperii obire, & in partes *Botskaii* trahere, suscepit; id vero, obstinata, in rerum nouarum studio, voluntatis fuit indicium, uti ex se inglorium, ita noxium *Bocatio*. Audiamus *Istvánffy* (o) facinus exaggerantem: *Solutis Carponensibus comitiis*, *Botskay*, *Iohannem Bocati*, qui summa gratia locum apud illum obtinebat, ad principes Germaniæ, legationem suscipere voluit, eumque litteris & pecunia instructum, ab se dimisit. Qui, cum per Polonia fines itinere facto, ad *Henricum Iulium Brunsvicensium* & *Luneburgensem* Ducem, adpulisset; quod nullas a *Cæsare*, cuius imperio Germania subiaceret, litteras haberet; absque quibus, homini peregrino, & aduersæ factionis, urbes & regiones perhistrare cautum esset; pro exploratore captus fuit, & in carceres conditus. Atque hic quidem, legationis *Bocati*, inuito *Mercurio* susceptæ, & exitus fuit, & fructus. Anno certe, *MDCVI*. ad diem *IX*, Septembris, adhuc in custodia detentum fuisse, preces (p) condocent, quas eius causa, *Botskaii* legati, *Matthiæ* Archiduci, *Viennæ* admouerunt. *Ioannes Bocati*, aiebant, qui nullo malo fine, per *D. Botskay*, & regnicolas, in Imperium expeditus fuerat, iam, uti fertur, captiuus detinetur; efficere benigne dignetur sua Serenitas, ut *Sacra Cæsarea Regiaque Maiestas*, eum dimitti, clementer iuberi velit. Quod & ita euenisse crediderim.

X. Nam, rediit omnino ad suos *Bocati*; sed tunc fere, cum diem suum, aqua intercute, an veneno? *Cassouia* obiit *Botskay*.

O curas hominum! quantum est in rebus inane! (q)

Atque poterat omnino, ad se, ex hoc ictu, rediisse *Bocati*: secumque penitus existimasse, aulæ, temporariæ in primis, qualis *Botskaii* fuit, præcipitia. Ecquis enim prudens, non accinat *Senecæ*, (r) vitam, ab aulæ negotiis, seiunctam, suo exemplo, laudanti?

Stet, quicumque volet,
Aulæ culmine lubrico;
Me dulcis saturet quies,
Obscuro positus loco,
Leui perfruar otio.
Nullis nota Quiritibus,
Aetas per taciturnum suat!
Sic, cum transferint me
Nullo cum strepitu dies,
Plebeius moriar senex.

Verum

o) Libro XXXIV. p. 838, 80.

p) Inscrubuntur ex: *Postulata Legatorum Serenissimi D. Botskay. & ei aduentum Hungarorum, exhibita Serenissimo Archiduci Mathiæ, Die IX. Sept. An. M. DC. VI. in MS.*

q) A. *PERSIVS FLACCUS*, Satyrarum initio.

r) *TIBULLUS*, *Æd. II.* 391.

Præfatio.

Verum, ea fuit mobilitate animi, grauis iam ætate, *Bocati*, ut tribus postea lustris, nouas res molienti, *GABRIELI BETHLENIO*, adhæreret iterum; siue, quod nequiverit aliter, *Cassouien* fortunæ implicitus; siue, quod passus se est illici, qualicunque honoris accessione, qua eum honestat auxeratque *Transiluanus*. Nam, ita in eius ætatis schedis legisse me, conscius mihi sum; & in consiliariorum numero censum; & *Bethlenianæ* Bibliothecæ; si quam ei fuisse credamus; præfectura ornatum, floruisse, irrequieti Principis gratia. Adfirmat fidem, scita *Bocati*, quam possideo, icon, senem eum, & ex ætatis eius more, habitu ad grauitatem facto, indutum, atque media in bibliotheca, mensæ adsidentem scriptoriæ, referens.

XI. Ceteroquin, nunquam *Musas* suas fastidiuit *Bocati*: curas certe, quibus vrgebatur, publicas, litterarum subinde auocamentis, interpunxisse, idoneis auctoribus, accepimus. Sunt, qui credant, geminam Hungariæ conuersionem, *Botskayanam* (s) alteram; alteram *Bethlenianam*, quarum ille pars aliqua fuit, litteris consignauisse, *Bocati*. quas nobis tamen lucubrationes, aut fata ipsa inuiderunt, aut genus illud hominum, quod oppressos labores alienos, ætate senescente, non vertit modo in rem suam; sed venditat etiam pro suis. Ergo, præter *HUNGARIDVM* (t) *Libros Quinque*, nihil, quod sciam, *Bocati* industria, habemus residui. His iam, *COMMENTATIONEM EPISTOLICAM*, quam prenas, *Lector* beneuole! ex manuscripto *Ostrosibiano* codice decerptam, addimus consulto; ut *Rakosianæ* solemnitatis eius, quam ne *Istvánffy* quidem neglexit memorare, *αὐτῶν* existeret historia. Nam, habent hoc sibi proprium, eorum narrationes, qui visa referunt; ut, & penitus in animum deuant; neque, si rite se habeant omnia, suspitioni locum temere faciant. In *Appendicem*, *IACVRYM REDIVIYVM*, cum *Propemptico Vaidico*, quo *Hardeckium*, infaustum nomen, auctor, sic satis pie prosequutus est, eo consilio conieci, uti habeant *Lectores*, unde, partim *Hungaridum* eius libros, existiment; partim recognoscant, vrbes, a barbaro, haud sine numine, recuperatæ, historiam.

XII. Plura, de *Bocatio*, dicere non habeo: hæc suffectura credo, ad vindicandum ab obliuione, virum doctum, & dum secum habitabat, reip. commodum. Id constat, vixisse eum in matrimonio. quod, vel solius fœceri, viri eximii, causa, monendum est: quippe cui, istam, in Epitaphio, laudem, (u) circumposuit noster:

Ore vno linguas tenuit septem: Hungarus, Auson,
Hebraus, Græcus, Sarmata, Teuto, Gætes.
Trinus eum varias *Cæsar* legauit in oras,
Bizanti longas traxit in vrbe moras.

Quis hæc in ciue *Eperien*? nam, honestissimo ei ordini adscriptus fuit. Adeo tunc, litterarum studia, linguarumque cultus, apud summos, & imos, in pretio fuere. Illud comperisse haud potui, quando, quoue rerum suarum habitu, satis concesserit *Bocati*. Leti memorem vixisse, ex sua, ad amicos adlocutione, condiscas. Ita vero ad hos: (v) AMICI! *Bocati* *TYMYLO*, si MERETVR, HOC SVPERADDITE!

Bocati recubant, heic ossa sepulta *IOANNIS*,

Cui studium PIETAS, atque POESIS erant.

Tv *Lector* vale! & nostra hac opera, si lubet, vtete. *PISONII*, A. *MDCCLXII*. *Calendis Februarii*.

s) Id sane de *Botskaiana* tempestate, liberaliter pollicitus est, *Bocati* ipse, *Commentationis* huius *Epistolicae*, *Epilogo*, siue §. XXIV. p. 336.

t.) Inscrubuntur hi: *M. IOANNIS BOCATI*, Poetæ laureati *Cæsarei*, *HUNGARIDOS LIBRI PERMATVM* V. quorum I. *Martialia*, seu *Bellica*; II. *Encomiastica*; III. *Nuptialia*; IV. *Miscellanea*; V. *Sepulchralia* continet, *BARTHE*, excudebat *Iacobus Klöf*, A. 1799.

u.) *HUNGARIDOS*, *Lib. V.* p. 426. *IOHANNI BELSTIO* nomen fuit.

v. Inibi

XX

SPECV.

S P E C V L V M.
PRISCAE HUNGARORVM MILITARIS
DISCIPLINAE,

EX BONFINII, Dec. IV. Lib. VIII. pag. 643. sequ.

depromptum,
*Vt habeat, quod intueatur Gens nostra, iustis belli studiis, ex longa
cessatione, postliminio initianda.*

Vbi inter turmas Rex prodiit, silentium indictum, non solum viris, verum etiam equis, religiose seruatum. Adlata, primi agminis in medium signa, e manu sua, praestantissimo veterano, non sine solemnī praefatione, diligentique praeepto commissa. Calcaribus ille carere, quod non sine admiratione spectare visus sum. Id factum idcirco rebar, ne in maximo conflictu, praetimore concitato equo fugeret, suaeque fuga, reliquorum animos consterneret. Mox XII. enses, totidem securae, & clauae, bene merentibus datae. Securiferi, ensiferi, clauiferique, vexilliferum circumstare. Deinde, turmarum ordines, ante vexilla constituti, quorum singuli, ex quinque, & viginti equitibus constabant, ut numerus equitum, cum turmis consentiret. Proinde, turmae circiter octoginta equitum, ante signa praecedere, subsequi totidem; reliqua denum agmina, eodem modo instituta. Ita quisque ordinem seruauit, ut, si digito plus alio processisset, imperatoris, quam maxime circumspēcti scuitiam, reformidare cogereetur. Tantum ubique vigebat obsequium, tantus timor ac reuerentia, cum Imperatoris amore coniuncta, ut dicto citius, imperata quisque praestaret, vitam, dum imperio satisfaceret, pro nihilo duceret. Tantum est ubique silentium, ut non modo, praeter Imperatoriam, nulla humana vox; sed ne ullus quidem equorum hinnitus, usquam sit auditus, institutum. Deinde, quodque agmen, processerat, dato signo, ante principis ora, belli simulacrum agere, & nunc in cuneum, nunc in orbem, nunc in trigona, tetragonaue, aut in forficem, & ferram mutata acie, verti. Reliqua.

Et paullo post: Sed, cum disciplinam militarem, moresque sanctissimos, quibus MATTHIAS, Hungaros educavit, mecum ipse considero, aliquandiu in castris diuersatus, ne minore quidem admiratione conficior. Nusquam gentium milites spectare licuit, caletoris & frigoris, item, laboris & inediae tolerantiores, qui studiosius imperata faciunt, lubentius dato signo pugnam ineant, se morti promptius exponant. Item, qui militarem seditionem magis detestantur; in castris quietius honestiusque viuunt; sese religiosius agunt; tumultus magis abominantur & rixas; colant auidius temperantiam & castitatem; & ab omni blasphemā, periurio, illegitimaque venere, sunt magis alieni. Maxima pars equitum, quibus uxores sunt & liberi, triennium quandoque assiduo militare coacta, nunquam coniugii fidem violasse creditur. Fortitudinis & patientiae sunt plus quam Lacedemonia. Hieme, iuxta atque aestate, castra frequentantur. Et, quod meis hisce oculis, saepe vidi, sub niuib. ac terra, ne obsidionem deserant institutum, toleranter hibernant. Vnde, murum saepe modo prodeunt, stationibus totam noctem, tesserariorum iussu, equites adsunt, neque loco mouentur, neque de rigenti algore queruntur. Et quamuis plerisque membra, vesaniente frigore obstupescant; inuicti tamen animo cuncta patiuntur. Liberos in castris alunt, ibique militaribus studiis informant. Ex quo fit, ut gens Hungarica, bello aspera, ita, institutis, ductu, auspiciisque CORVINI, accreuerit, ut, cetera.

Adde, TOBIAE COBERI, Hungarorum, in metandis castris, & instituenda aquatione, prudentiae encomium, OBSERVATIONVM MEDICARVM CASTRENSIVM, Decad. I. Obseru. VII. p. m. 39. Non sunt, inquit, laude sua defraudandi HUNGARI nostri: qui in metationibus castrorum, munditiam obseruant longe strictius, quam aliae nationes. In aquationibus quoque, circumspēctiores sunt, non quasuis lacunas & voragine exbauientes: quod plerumque nostrates, ad potandum nati, posthabitis sordibus quibuscumque, sauces, mox euanido liquore, paulum delibutas reddentes, strenue saciant, lambendi sorbendique sinem, prius non facientes, quam cum ranis, in stygia palude, circumnascant.

IOAN-

IOANNIS BOCATII,
CONSULIS CASSOUIENSIS
COMMENTATIO EPISTOLICA.

SYNOPSIS.

Legatio BOCATII ad BOTSKEYVM iussu Magistratus Cassouiensis suscepta; eius profectio: §. 1.

Bocatii formido haud inanis, ubi affecturus sit Botskayum: quem salutem & sequitur: §. 2.

Itineris ratio: iustae Bocatii lachrymae & querelae: §. 3.

Vaciae adpropinquat exercitus, in campum Rákosch profecturus: Campus Rákosch, quis? §. 4.

Bocatii sollicitudo & tacita expositulatio: erigitur a comitibus & aulae familiaribus: §. 5.

Quomodo se metu exonerauerit: §. 6.

Quo fuerit in statuis animo: §. 7.

Quies nocturna: profectio exercitus: aduentus in conspectum Budae: Castrorum ad amniculum Rákosch metatio: Bassae Budensis amicus occurfus, eiusdemque reditus Budam: §. 8.

Altera Castrensis pernoctatio: Bocatius inter familiares Botskay censetur: Homonnay aduentus & statio: ridicula Bocatii equitatio, quam is false excusat: eius, cum Principe Botskayo colloquium: §. 9.
Venatio ab exercitu, ob iter instituta: auium multitudo: iocus Bocatii & cogitationes seriae: §. 10.

Quo ritu acceptus sit a Turcis Botskayus: Turcarum ad nos cohonestandos facti ordines: festius tormentorum Budensium fragor: Vezirius, in ripa Danubii nos praestolatur in tentorio: Botskay, in destinatum sibi tentorium diuertit. §. 11.

Itur in tentorium Vezirii: qua illic pompa & habitu sederit Vezirius: eius consilarii: corporis custodes: intranti tentorium Botskayo occurrit Vezirius: quem gemino osculo honorat Botskay, comites item sui: §. 12.

Habitus corporis Vezirii: Agae, proxime adfidentis: iuit per interpretes

Decadis I. Monumetum VII.

tes colloquium: proferuntur munera: Vezirii monitio ad Botskayum: Botskayus veste Turcica induitur: tunc & comites sui: Bocatii iocus - - - §. 13.

Itur ad prandium habitu Turcico, discumbitur: conuiuii descriptio facta: Hungari manent impransi: conuiuii detestatio: musica qualis? - - - §. 14.

Surgitur ab accubitu, postea mensis direptis: Botskaii, cum suis, in tentorio facetia: - - - §. 15.

Inuitatur denuo ad Vezirii colloquium: sermonis initium a Transsiluania ductum: Vezirii quaestiones captiosae: qui ei interfuerint: Agae Janitsarorum dignitas: Eunuchi solertia: interpretum adtentio: - - - §. 16.

Responsio Botskay ad quaestiones Vezirii: huius, ad Botskayum oratio, speciose mendax: de bello continuando interrogatio: remotis longius arbitris, colloquium secretius instituitur: - - - §. 17.

Bocatius Urbem Budam adire percipit, commilitonum exemplo excitatus: Botskay, a Vezirio, gladio praecingitur: veste preciosa induitur: redimitur corona aurea: gra-

uis Botskaii oratio, coronam ut donum, haud vero ut diadema, acceptantis: quam ad Hungaros comites reperit: valedictio, inter amplexus mutuos, instituta: - - - §. 18.

Quibus, contra, donis Botskay honorauerit Vezirium: Janitscharus cygnum in Danubio traiectum, quasi laetum omen, Botskayo adfert: disputationes nouae: - - - §. 19.

In Urbem abire statuit Bocatius: iter eius Budam susceptum: aduentus: Urbis descriptio: sordes in aditu: intus foeda omnia: mercatus qualis: Christianorum Presbyteri querelae, & status complorandus: Bocatii dolor: - - - §. 20.

Arcem exteram perlustrat Bocatius: ab interioris aditu arcetur: eius habitum per portam rimatur: exit ex Urbe: venit Pestinum, ruinis foedum: - - - §. 21.

Botskayum Vaczouia adsequitur, qui illic, noua a Transsiluanis corona donatur: - - - §. 22.

Iter Carponam susceptum: quorsum Legatus Caesaris, Sigismundus Forgach, aduenit: coeunt induciae: mittitur Viennam Illeshazivs: eius laus: - - - §. 23.

Epilogus. - - - §. 24.

§. I.

Legatio
BOCATII AD
BOTSKEIUM
IUSU MAGI-
STRATUS CAS-
SOVIENSIS SU-
SCEPTA:

Posteaquam, Amice mi! de voluntate & mandato serenissimi & benignissimi mei Principis, ciuitas nostra Cassouensis, ut reliquae ciuitates & Comitatus vtriusque Hungariae, nuncios, aut legatos, ad ipsius castra, ubi ubi illa essent constituenda, mittere cogeretur, mihi, aliisque duobus, prouinciam huius professionis, irrogasset; instructione certa, quidnam (a) in comitiis habendis, pro bono reipublicae proponendum esset? prima Nouembris die Cassouiae mansissem, versus arcem Fulecum, ratus eodem Principem ad-

a) De Carponensi hoc comitio, lege ISTVÁNFFIUM Lib. XXXIV. pagina. 835. sequi. quem consulemus saepius.

pulsurum, me contuli. Comperto autem illum, ad arcem (b) eius profectum, Nouograd iter facere, perrexi & ego, donec in oppido Gyarmath, plenius edocerer, Principem, Vacini, quatuor, a Pestto & Buda, miliaribus, velle subsistere, ibidemque conuenturos Regnicolas.

§. II.

Hoc vero, non exiguum mihi iniiciebat formidinem; tum, quod vicinitas ista Turcica, suspecta; tum quod res periculi plena, meo videretur iudicio. Quoniam tamen interea, secus facere non potui, necessitatem meam, ex legitima officii vocatione metiens, & euentum superis committens, subsecutus sum castra Principis, quae, nocturnum faciens iter, in silua quadam, loco, Dinae quondam Margarethae, dicato, fixa reperi, & orto die, medio milliarum Vacino distare comperi, ratus, non procul ab arce Nouograd me noctem egisse. Mane, ubi iam castra mouerentur, explorato Principis tentorio, ipsum conueni, & litteras, ut vocant, credentiales, obtuli, humaniter exceptus, & ordine demonstrato, inter media agmina, subsequi sum iussus.

§. III.

Proximo deinde superato monte, Danubium conspicio ad dextram, monstrantibus mihi quibusdam, montes & siluas loci, ubi arx Visegrád esset. Sub descensum de eodem monte, video magnam & porrectam planiciem, segete auctumnali, longe lateque laetissimam & ridentem, oculis tamen meis & pectori lachrymas inficientem. Recordabar enim saepius antea auditorum, amoenitatis & fertilitatis loci, mecumque tacite reputans, Ah! dicebam, nisi Mars impius, Hungariam, eo nunc angustiarum & infelicitatis redegisset, non ego cum ceteris, iam primum loca haec peterem; sed ciuitates, Pestum, Budam, Strigonium, videre lustrareque possem.

§. IV.

Hac dum in animo voluo, propius Vaciae adsumus. Interrogo: certumne sit, Principem hic, subsequentes, & confluentes regnicolas praestolari, conuentumque celebrari velle? Quid sit? erudior, a fide dignissimo disco: Castra hodie nobis in ipsomet campo Rakosch figenda esse, quo magis magisque percussus, ego statim metu

Obstupui, steteruntque comae, voce faucibus haesit.

Lectione enim auctorum, & auditione perceperam, non procul a Pestto, iam a Turcis occupato, campi planiciem, Rakos nominari, ubi quondam Hungaria adhuc florida, comitia armata, ut CAESAR, de Gallorum instituto scribit, habere solita sit; aut Regem electura, vel de bello, contra regni sui hostes gerendo, tractatura.

Mmmm 2

§. V.

b) Comitatus cognominis caput, de quo vide, operis nostri Tom. IV. p. 136. ubi & de Gyarmath, quod & Ipoly-Gyarmath, ac praecipue ex possessorum axiomate, Balassa-Gyarmath, dicitur, ibidem p. 131. de Fuleko autem p. 74. De Vaczouia egimus Tom. III. p. 112. & de Visegrado p. 470.

§. V.

Bocatii sol-
licitudo: Adlabimur *Vacia* ruderibus, video præterire exercitum, & impedimenta ulterius procedere. Nec Princeps substitit. Cogor sequi. Proh dolor! cogitabam, quid hoc rei? hocne est cum Cæsareis facere compositionem, & pacis vtrique agitare conditiones? *Posonium*, *Tyrnaviam*, aut *Galgocium* saltem nos profecturos dicebant. tacita ex-
postulatio: O vigiliam *Sancti Martini*! miser Poëta (c) BOCATIVS, hodie, vel cras, victima est futurus & hostia Turcis. Socii, socii! dicebam ad meos, actum est de nobis! Ab intestato decedimus! en, quo perducimur? *Thamyride*! Non huius, ad regnicolas perscribens meminerat Princeps; sed, ut tractationi de pace interessemus, & de nostris quoque communibus suffragiis, cum *Commissariis* Cæsareis, eo nomine, ratum aliquid & firmum, statueretur.

O miserranda dies carbone notanda vel atro!

erigitur a
comitibus
& aulae fa-
miliaribus: Fuimus, Amici! Troes fuimus! Hæc dum sono, exanimatum, & comites, & aulae principis familiares, erigunt, solantur. Metum ponam, principem nobis cauissè, nihil a Turcis timeamus. Iam illud esse tempus, quo oves, (d) cum lupis versaturas, præ-nunciatum sit. Quid facerem? neque seruitio me eximere licebat. *Tenemus*, inquit, *lupum auribus*, (e) Turcæ nulla fides! credit ipsi Iudæus apella, non ego.

§. VI.

Quomodo
se metu ex-
oneraverit: Terga damus interea *Vacia*, quibusdam promontiorum *Budensium* gnaris, celo aliquantum nubilo, digito, *Pestum* & *Budam*, intendentibus. Mihi autem locus monstratus, ita gratus videbatur, sicut arbores, *Marcolpho* (f) suspendendo. Mox indicio cogniturus, & ex vultu Principis argumentum spei, vel metus, sumpturus, penetro turbas, proximus Ephoro, rideat, vel angatur, obseruo. Comitas, hilaritas, iterum aliquantum animant. Consiliarios, magnates, & procures, aulicos, regis ad exemplum, totos esse compositos, video. Reddor quoque certior, *Bassam Budensem*, in castris fuisse cum Principe cœnatum, & iam ducentorum equitum comitatum, ad agones ordinandos, præcessisse. Turcas aliquot equites, nostris mixtos, exultabundos adipicio. Salua dicunt omnia esse.

§. VII.

Quo fuerit
in statu a-
nimo. Progressi, vnum a *Vacia*, milliare, vel paullo plus, in du-meto quodam, pabulationi & aquationi, non incommode, substituitur, papilliones eriguntur, ligna, magno strepitu ceduntur, ignes parantur. Eadem & ego facio, dubius nihilominus, morsne vel

c) Fuit ea ætate, BOCATIVS, Poëtarum, per Hungariam, facile princeps, quod diximus in præfatione.

d) Esaiæ c. XI. 6. 7. 8.

e) Exstat prouerbiū, apud TERENTIUM, in *Phormione*; apud PLUTARCHVM, in præceptis ciuilibus; et apud SVERONIVM, in *Tiberio*. Dicitur in eos, qui eiusmodi inuoluntur negotio, quod, neque relinquere sit integrum, neque, nisi cum discrimine, tolerari possit. Vide *Chiliada*.

f) Morio fuit, SALOMONI, Hungariæ regi in deliciis.

g) Si.

De Legatione sua ad Stephanum Botskay.

vel salus sit expectanda. Quæro, curro, interrogo, quorsum, propter DEUM! quorsum? perditum ne nos, volentes ibimus? Heu mihi! vtinam vel sydere meliori natus, vel nunquam natus fuisset! Antea *Germanus* homo, in patria, *Turcismi* sum insimulatus; iam eodem plane condemnabor crimine. Bono me iubent animo esse, crastinum diem nobis omnia faustissima, lætissima, gratissima, adlatum. O vtinam! dicebam; sed ego valde cuti nostræ timeo. Turcas, egregiorum equorum iessores & ebriolos, hinc inde video discurre, ridere, iocari, ludere. Blanda ab illis omnia. Me genius meus alio trahebat.

§. VIII.

Fit vespere, fit nox, eo cubitum incœnatus, mœroris & anxietatis plenus. Cælum reducitur album. Puto, legatos aduenturos, vel adesse *Turcos*. Væ mihi! mouentur iterum castra; nec adhuc in campo *Râkos* nos esse dicitur. Consumitur eundo magna pars diei. Hem! adparet *Buda*, monstratur ad citeriorem *Danubii* ripam, *Sirmium*, (g) vrbs quondam celeberrima, iam desolata, vacua, rudera tantum & parietes; domosque & mœnia in bonam porrecta longitudinem, demonstrans. Paulo inferius conspiciamus, *Budæ Veteris* reliquias. Iam *Budam* adspicimus totam, & quia illa, loco eminentiori, supra *Danubii* ripam sita est, iam ar-reptam esse credebamus, distantem adhuc medio milliari. Delabi-mur ad fluuiolum, purum putum alueum. Progredior cum aulicis eques. Hic, inquit, Princeps, esto meta! Nemo hodie fluuium itum transcendito, *Râkos* est; vnde loco nomen. Castra metari iubemur. Princeps, occupat tenerum tumulum, nos circumcirca sistimus. Ego porro sum animi dubius, & quid agam, in corde mecum voluto. Aduolant speculatores Turcæ, *Budensem* dicunt aduenire *Bassam*. (h) Aduenit is eques, cum equitibus aliquot, & peditibus *Janicsaris*, splendidus & mundus maxime. Conuenitur Princeps. Fit colloquium. Non diu moratur ille, honeste exceptus, deductus ad ripam vsque *Danubii*; vespere ad crepusculum vergente: credit se nauibus, quarum ipse ingreditur ornatissimam, & stragulis, & versicoloribus tapetibus. It clangor tubarum cælo. Musici, eodem nauigio suscepti, syrenas æmulantur; transuehitur, superat, & ascendit altitudinem *Budæ*, prælatas sequens faces.

§. IX.

Nox mihi tota dura, & infelix, vltimam hanc reputo. Famam, liberos, vxorem, & amicos dulcissimos, cogito. Libitinam adoro, mortique sacrifico. Mane surgitur, currus onerantur. Ferri porro iubemur. Accersor ego. *Bocati*! inquit, consiliarius vnus Principis, *Dominus Petrus Mladosovvich*, Te hodie vult Princeps obseruari, ut personam tibi tradendam, tuearis. Vna cum Principe, Nnnn qui

g) *Sicambriam* scribere debuerat; nam *Sirmium*, quod constat apud omnes, vrbs fuit Pannoniæ inferioris, inter *Drauum* & *Sauum*, seposita.

h) ALIM fuisse, ISTVÁNFYVS memorat, loco citato, qui Mechmetis Vezirii nomine, salutatum venerat Principem BOTSKAIVM.

Bocatius in-
ter familia-
res Botskaii
censetur:

Homonnay
aduentus &
statio:

ridicula Bo-
catii equi-
tatio:

quam is fal-
se excusat:

eius, cum
Principe
Botskayo
colloquium

qui *Vexillum* conueniant, electi sumus ex omnibus sedecim: inter illos, *Tu unus*. Meum itaque cingas latus. En, lege chartam! videsne nomen tuum? Video, inquam, generose Domine! iussum exsequor. Sedentarius haecenus, eques fio, per obliuionem, cothurnos indutus, quibus nulla calcaria. Dum accingimur, adest, ex castris alteris Hungarorum, *Magnificus Dominus Valentinus Homonnay*. Ceduntur pauci cum Principe (i) sermones. Idem Dominus Homonnay, cum suis, pro custodia curruum, & impedimentorum, castrorumque nostrorum, in specula, relinquitur. Fit ordo, fit acies. Pedites, agmine bipartito, praeeunt; equites, in turmas & alas, distinguuntur. Mihi, optio est, medium tenere locum; qua Princeps, qua proceres eunt, & ego penetra: venio ad ordinem primum. A principe conspicio, a Principe vocor: incitato, dum ire paro, cursu, nec quidquam, & frustra pulso calcibus equum loco se mouere nolentem. Fio risus, fio spectaculum! Tandem promoueor, & equi culpam, deprecor, & quoniam Princeps, more suo, me Germanice suauiter ridebat, & equi mei rusticitatem; nolit, inquam, Serenitas vestra, meam admirari tarditatem, & calcarium obliuionem, sum enim *Latinus eques*. Aliis autem ioculo me vexantibus, respondeo: *Nolite, boni Domini! meorum calcarium irridere, & sic perperam interpretari inopiam: cum vobis documento sim, fugere me nolle; sed firmo pede cum sua Serenitate, & vobiscum, ad quemuis fortunae euentum subsistere, & si fuerit opus, fortiter, pro defendendo Principe, dimicare*. Deinde, videt meus equus, se ad Principem, numen aliquod, vocari; tamen restitat porro: obseruantiae est signum; alias enim non monitum, currere scio. Habet consuetudinem *Asinae Bileamiticae*. (k) Tunc, modo Germanice, modo me, Princeps, Hungarice, adloquitur: *Fuerimne Buda?* interrogat. Nunquam antea, dicebam, & videndi vota saepius, spes autem nulla, inquam, fuit. Iam trepidus adibo: confusus, iuxta virtuti Principis, non interitus, sed vitae meae, meorumque, & salutis publicae, dubio pro-

i) Exhibuimus eos, ex Ephemeridibus *Homonnayanis*, Tom. III. Operis nostri, p. 84. Historiae Urbis Pestiensis Cap. II. §. XIV. hic omnino repetendos. Aiebat nimirum BOTSKAIVS, planeque inculcabat HOMONNAY suo; *Prudentius esse principis, de futuris prospicere*. Reliqua arane mandatorum capita, haec fuere. Elsöben: *Hogyha énnékem, kit Isten ne adjon, az Török miátt, mostani kőzikben való menetelemben, valami nyavalyám történi, Magyar országot ne hadjad. Másodszor: Ha nékem szerentsélemésem esk az utamban, tehát az Magyar országi Urak között, Báthori Gábor, mindenkéül fellyeb bészüljed, és ő véle értekezzeél. Harmadszor: Rékam példát vévén, ha mi rajtam történi, joba többé a Török nemzetségnek, kérlek, ne bíd. Id est. Primo: Si ex hoc meo ad Turcas abitu, aduersi quidpiam, id, quod Deus auertat, mihi euenerit, Regnum Hungariae, caue deferat. Secundo: Si mihi finistri quidam acciderit, in hac mea profectione, tunc vero, inter optimates Hungariae, Gabrielem Báthory, unum omnium, maxime colat, cumque eo rationes consiliorum conferat. Denique Tertio: Meo exemplo moniti, caute, infida Turcarum genti, vos vnquam credatis amplius. Satis hinc constat, quantum in Turcarum fide praesidii posuerit BOTSKAIVS. Nempe, palpitabat intus cor, & conscius sibi,*

Facilis, inquit, descensus auerni;

Sed reuocare gradum, hoc opus, hic labor est!

k) Habes eius historiam, Numerorum XXII. 23. sequ.

kk) Fal-

procul, auidae. Optarem, iam ibi esse corpore, vbi sim cogitatione & mente. *Securus, inquit ille, fueris*, Bono tibi, tuisque, profectione ista, ne dubites, erit. Quomodo, dic, placet militia nostra? ad quod ego: *Magis, Serenissime Princeps, ac Domine! placeret, si iustior (kk) esset exercitus*. Cogitabam enim, propter iactum aleae, hodie, vel periclitandum, vel manu & ferro salutem querendam, & referendam. Indignor, ait Princeps, ceteros non adesse, iustos, nec aduolare. Non mirum est, reddebam, haud adhuc omnes adpulisse; dies enim & locus, quando & quo proficiscendum esset, in literis Serenitatis Vestrae, non fuit indicatus, & plerique sunt opinati, *Tyrnauiam* (l) versus eundum esse.

§. X.

Haec, & id genus alia, dum familiariter colloquimur, fiunt Venatio ab equitum ad latera, passim excursions, clamores, exercetur venatio. Leporum incredibilis copia, immittuntur, & iugo soluti insequuntur canes, leporum indagantes locum: capiuntur plurimi, capiuntur & coturnices viae, vel manibus. Adparet copia phasianorum, usque adeo, vt si aduissent, ex volatu & cantu auium, quondam auguria petere gnari, oscines, absque dubio, prodigii, & ominum rerum futurarum, loco duxissent. Mihi subibat lectio IUSTINI (m) historici scribentis, in *Persarum castris*, ex equo leporem natum esse. Tacitus quasi ariolabar, pugnae nostrae signum esse. Mox, caetro meliore percitus, interpretabar benignus; commeatu enim nostro, iam ex magna parte, absumpto, sollicitus de victu, benignitatem, & protidentiam succurere diuinam, sum ratus: eo maxime ad hanc erectus cogitationem, quod audirem, heri quoque captas fuisse volucres, vt olim, testibus sacris literis, in deserto, quando DEVS, Israelitico suo populo, seruitutem Aegyptiacam fuga declinanti, coturnicum (n) copias, sub auspiciis viri illius DEI, et cogitationes feriae Moysis, largiter suffecit. Remisi igitur aliquantum de consternatione priori, ac si me quisquam sic allocutus fuisset: *Sursum corda! & sume animos. Bocati! DEVS est, ista, qui operatur*. Secedo a Principe.

§. XI.

Ecce nobis obuiam venit equitatus, & peditatus Turcicus! Quo ritu Nos subsistimus. Adeunt oratores Turcici. Princeps excipitur, gratiae aguntur, vota fiunt. Turmae Turcarum, supra modum, vestibus, phaleris, stragulis, auro argentoque, gemmis, & pretiosissimis lapidibus, cohonestamentis pulcherrimis, ornatæ, comite luxu & pompa, versibus & carmine dignissima. *Janitschári*, flos & robur militiae turcicae, bipartito agmine, continuo, & serie longa, honestant vna cum peditate nostro, praecedunt. Adhuc musici, vocales, & instrumentales, melodias occunt, morem in turcicum, quæ mox se-

Nnnn 2

qui-

kk) Fallit ISTVÁNEFFVS, quando magnas copias, in iusti exercitus formam, coegisse in hanc profectionem BOTSKAIVM, scribit loco citato, p. 836, 30.

l) Videtis, fuse descriptam eam urbem, Tomo II. p. 6. usque ad p. 100.

m) HERODOTVS, non IUSTINVS, eius prodigii meminit, lib. VII. c. LVII. p. m. 402.

n) Relatum id beneficium, a Mose in litteras, lege, Numeror. XI. 31. 32.

nn) Eu

quitur explosio bombardarum, optimo ordine continuata; fit initium a porta, & parte ciuitatis, quæ nobis vicinior. Perdimus *Budam*, crassissimis fumi nubibus & nebulis absorptam & inuolutam. Tandem, euacuatis, de turribus, & propugnaculis ipsius urbis tormentis: horrenda tonitrua ex regia suboriuntur: similiter fit, in monte vicino, & castro *S. Gerardi* quondam dicto. Vt nihil splendori & magnificentiæ deesset, globi tormentorum, aërem verberantes, instar fistularum nobis fuerunt. Obuia sunt oculis tentoria *Vezirii*. Equitatus & peditatus, ad planitiem sinistram, facto optimo ordine, consistit, aliquot, cum Principe equitantibus, & ad tentorium, pro Principe exstructum, venientibus. Ad ripam *Danubii*, ex aduerso propemodum arcis, erat *Vezirius*, ab illius tentorio, ad iactum lapidis, aliud Principi destinatum. Ciues, Turcæ & Hungari, cum pueris & infantibus, egressi, rei nouitate, ad stuporem vique nos expectarunt, puerulis voce, manu, digitisque, demonstrato Principe. Deducitur Princeps in suum tentorium; nos, quos supra dixi, selectos fuisse comites, traditis custodiæ seruorum equis, simul intramus. Interuenit mora parua, dum Princeps se adparat, adhuc, legati & oratores, ad *Vezirium* venire iubentur. Nos bini præcedimus pedites, equitat ille, per bipartitum *Janischarorum* agmen, vestibus, armis, & ætate conspicuorum, spississimum, & ordine vtrinque duplicato, arctissime stantium; aliis Turcis nobilibus, Spahis, Agis, & similibus, ipsorum post latera, cum pileis albicantibus, præminentibus, & sese ad nos spectandum, erigentibus.

§. XII.

Tum, ad ostium antemuralis tentorii *Veziriani*, peruenitur, cuius custodia, erant viri senes, barbis prolixis, & eminentibus pileis, decore & magnifice vestiti, & ad grauitatem compositi. Nos intromittimur, sequitur Princeps, equo præ foribus relicto. In aditu penitioris tentorii, conspicimus numen *Vezirii*, sedens in sella, ad altitudinem fere vnus vnæ, indutum tunica & chlamide colorata & picta, argentum & aurum referente. Penes ipsum, aliquanto demissius alter quispiam deus, quem *Agam Janischarorum* prætorianorumque fuisse, deinceps intelleximus. Sed. consilarii ad dextram; tandem, ad sinistram homines grandes, stratis tapetibus incubant, pedibus ad crucem actis. Post brachium dextrum, video stare iuuenem, angelo similem, persica indutum stola, lato, ad tres palmas, & artificiosissime fabrefacto aureo cingulo, suffultum, & capulum frameæ turcicæ, in vaginam absconditæ, eleuantem: & alterum huic similem, brachium sinistrum compositè obseruantem. Damus Principi locum ingredienti, quem simul, ac *Vezirii* maiestas conspicit, adsurgit, ad sex vel octo gressus obuiam procedit. Princeps, inclinato capite, latus dextrum & genu, exosculatur, & simul intrat *Vezirii* templum. Residet *Vezirius* vt ante: Principi, sella rubro holoserico obducta, quadrata, & absque superficie (nn) aliqua, decora, ad manum dextram, ex transuerso, vt *Vezirium* intueri posset, datur occupanda. Nos, bis octo, ad morem prædecessoris, omnia

nn) En, fastus Turcici, documentum!

omnia facere iussi, ordine, manus & pedes *Vezirii* osculamur. Osculatur & tuus *Bocatus*, fere nasum humi illidens; vt & *Vezirius* questionem submitteret, quisnam essem? Ipse ego, cupidus, nunquam visâ, cognoscere, me adglomerum, & Principi fio proximus; ceteris, sub explicata tentorii, & eiusdem ostii, ala, simul pompam & ornatum præsentem, admirantibus, & sermonibus habitis intentissimis.

§. XIII.

Vezirii persona perelegans, vultu composito, ad maiestatem, & humanitatem pariter: quinquagenarium esse dixerim. Color viuus, oratio suauis, mores virginei. Similis huius alter, *Agam* puero, decennio tamen credo iunior, barba rotundula. *Magnificum* *Dominum Georgium Thurao*, videre mihi videbar. *Agam* tamen pleniori facie, rubicundula, succi plena, membra longe omnia ornatissima. Suspexi duos hos plurimum, non arbitratus, inusitatæ alias immanitatis barbaros, tam conspicuos, & animi, & corporis dotibus esse posse. Erat Principi interpres, *Gabriel Halmy*, Nobilis Hungarus; munus tamen id exsequebatur *Mehemet Tibay*; quem aliquoties antea *Cassonia*, & *Patakini* videram, Hungaricæ lingue bene gnarus, qui, mea sententia, vel operam hanc suam, ipsemet Principi prius obtulerat; aut huius causâ, ad prouinciam hanc subeundam requisitus fuerat. Fit initium a Principe, salutatio præmittitur. *Vezirius* resalutat. De valetudine Potentissimi Turcarum Imperatoris queritur, & vicissim respondetur; deque statu Regni Hungariæ, de Principis mora, interrogatur. Redditur, & cur citius aduenire non potuerit, (o) causas certas & graues esse. Transsiluaniam enim, necessario prius ad officium reducendam fuisse, quod absque persona, & præsentia Principis, peragi minime potuisset. Omnia nunc ibi tranquilla, pacata, composita & salua. Adesse & aduenisse Principem, vt scire possit, quidnam Potentissimus Turcarum Imperator, per *Magnificum Vezirium*, demandet. Elabatur, his & aliis verbis, vnus horæ quadrans, proferuntur munera. Admonet *Vezirius* (p) Principem fidei & constantiæ, deferens & pollicitus patrocinium & amicitiam, cum fœdere perpetuo coniunctam, regnoque Hungariæ, ad florem suum pristinum, profuturam. Datur Principi vna, datur & altera vestis talaris manicata; induitur. Est, qui legit ordine quorundam magnatum Hungariæ nomina, præsentibus dantur tunice, absentibus lectis, reseruantur. Legitur & meum nomen. Vidi schedam turcice scriptam. Lectorem, Secretarium *Vezirii* puto fuisse: cognomen meum, turcicis scriptum literis, & sono turcico, vel ipsorum pronuntiatione, non admodum commodum. Bis, vel ter repetit, donec me tandem *Bocatus* *János*, pronunciaret. Extendere iubeor brachium; infero manum, & quasi *masqueradam* exercitaturus, clam ipsummet me rideo, mecum-

o) Prorsus concordat *ISTVÁNFFIVS*; sed luculentior etiam est, quam noster in causis moræ enarrandis.p) Adlocutionem *Vezirii*, ad *Botskayum*, habes apud *ISTVÁNFFIVM*, Libro XXXIV. p. 336, 45. & hic infra §. XVI. p. 328. sequi.

g) Or-

cumque hoc quasi loquens; DEVS bone! si te iam amici tui, & cognati, sic & hic stantem viderent, diris omnibus deuotum orco iraderent, nebulonemque turcicum indigiterent. Idolum me quodpiam tunc esse fingebam.

§. XIV.

Itur ad prandium habitu Turcico: Exinde, surgit *Vezirius*, prodit extra papilionem, & eundem in antemurale sequimur. Sic, vt eramus induti, prodimus. Turcis, & cum eisdem magno agmine, ex nostratibus proceribus, nobilibus, militibus, Comitatum & ciuitatum nunciis, nos cum admiratione spectantibus. Inter bina Principis, & *Vezirii* tentoria, tabernacula videmus adornata. Plures hic sunt mensae pro conuiuiis. Ergo discumbitur. Princeps sinistram *Vezirii* occupat latus, Domino *Bassae* adfidens. Mox nos, hic octo, ex opposito octo. Series longa mensarum; praeter nos, vel centum alios admittere potuisset: affedit nemo, nec vocatus. Fit initium prandii, cibos & fercula oculis perlego. Nec lex illis vlla, nec definire possum. Frigent singula, tanquam *Tamali* sedemus, & fugientia poma spectamus. Comedunt rari, mihi nausea suboritur. Iacet ante me panis oblongulus, crassitie trium digitorum. Accipio bolum, semina quaedam affixa, & superpersa, video. Quæro, num illud sit, quod *Maslag* ipsi nominant, atq; furiosos, insanos, & rabidos homines reddere dicitur? Respondetur: aliud, & melius quid esse; arrodo paucillum: non ad meum gustum; nec salus, nec fermentatus. Oculis vltius proficiscor: video simile quid affata gallinae: gallinane sit? quæso; esse, reddit: peto partem: datur vnus armus, putidus, foetidus: excorio ossicula, vicina gusto, carnem, nescio, quo foetido odore infectam, sentio, expuo, valere iubeo. Stat, me obseruans, *Judex Hungarorum* Christianorum *Budensis*, hortatur; edam, bibam! proponit poculum argenteum, gusto vinum, quæro cuius? *Gyöngyösinum* (q) vocatur, inquit. Vicinum saluto, bibo. Ter bibit *Vezirius*, pro sanitate & valetudine sui potentissimi Principis inchoans. Aquam rosaceam, potum esse, meus ille dicebat. Facta mentione Turcici Imperatoris, & audito, pro eiusdem bibi valetudine, adstantium & circumstantium oritur adgratulatio, clamor altus, & eiulatus repentinus. Nostris spectatores, re non intellecta, putant classicum intonari, remotiores, nomen *Jesv*, (r) proclamare incipiunt. Compescuntur ab aliis, mussitant, votum esse, & acclamationem propinantis *Vezirii*. Bibit Princeps, & comedit; sed ieiunus, & siccus, paulo post, nobiscum a mensa discedit. Vnius horæ, media interuenit mora, cum adhuc inhiamus, recentioribus & fumatoribus ferculis: ecce famelici surgere iubemur. Ego, ad longitudinem vnus digiti, de pane meo abscondo, & vt saltem, quod sociis demonstrarem, & signum aliquod, conuiuii tam lauti, haberem, mecum aufero. Tacite, molem ferculorum in numero quasi habens, puto mihi visas, ultra

Hungari manent im
prandi:

q) Oppidum est *Comitatus Hentensensis*, copiosum id sane, & vini prouentu diues. Quod tamen horum bibi oportet: nam atatis haud est patiens.
r) Inclamatio sanctissimi nominis *Jesv*, & precum, & celestis loci est, praelium inicitur *Hungaris*. Hic, subiti periculi opinio, id prolicuit, & adtonitorem vox est.

trecentas patinas turcicas, ex cupro factas, stanno circumdatas. Iuacula videns hinc inde, garo & visco similia: quid esset? quæsiui: responsum: vocari *Csorba*. Passim erat videre congeriem orizæ, quasi minio coloratæ; præsto quoque erant, carnes bubulæ; sed suillum in modum præparatæ. Crediderim autem, adparatum illud *Turcis* creasse delicias; vt cuique genti suæ sunt deliciae; nobis sordes & stultitia. Habeant, & oblectent se illis in perpetuum! Sit mihi frustum carnis bubulæ, cum incocto petroselino, vel insperso nasturcio; Turcico Ioui, lubens suam ambrosiam, & nectar, in perpetuum relinquam; laturus, si illis, ad palatum ipsorum paratis, vel ipse *Ganymedes*, (s) & quicquid est, ex cælesti illa familia, cibos & pocula, administret. Cognoui præterea, tantum adparatum, alias apud *Vezirium*, quatuor, quinque ferculis, fami suæ sufficientem, insolitum; genio saltem, & voracitati nostræ, subservire fuisse iussum. Prudentibus nobis, tubicines, tympana, & cantores, alternatim resonabant. Musicam putas me audiuisse? musica quælis? musicam! sed dissonam & asperam, inconditam. Decem catos mares, decem feminas, totidem canes maiores, & minores, si noctu audias, turcicam te musicam audiuisse, cogites. Magna tamen hæc apud illos omnia!

§. XV.

Nos adsurgimus, & ad Principis deducimur tentorium. Diripiuntur mensæ, quisque, vt est proximus, ita, quantum potest, aufert. Fit dentium & edentium pugna. Peditum autem, nostro Principi, a custodia corporis, cibi in quatuor ahenis, quorum singula quaterni portabant, phalangi illati: *Csorbas* meras fuisse crediderim. Adfertur quoque vnum vas vini, in tentorium Principis. Baiuli, vt muneris quid extorqueant, conantur ingredi, prohibentur. Princeps, in tentorio, ad nos conuersus, esurio, inquit, & sitio. Porrigitur poculum, bibimus omnes, dicente quodam: ista per quinque aut sex dies, Viennæ & Pragæ inotescunt. Non multum, inquit, Princeps, refert. Idem ad me: Ecce, Domine Bocatii! iam tibi satis materiæ suppeditatur, vt carmina scribas. Certe, Serenissime Princeps! si temporis, loci, & ingenii, eæ mihi vires essent. Sermo-nes, cum ceteris habitū blandiores & festiuiores, quales, scilicet, ebrios, post prandium, suboriuntur.

§. XVI.

Mediam hæc excipiunt horam. Veniunt legati turcici, continuatio cum *Vezirio* colloqui, (t) postulatur. Procedimus, vt antea; sunt omnia, vt antea. Salutamur, & adoramus *Vezirium*, nunc alio, & splendidiori amictum habitu, pileum alium, non adeo magnum, vt ante prandium, ostentantem, nec crista priori adæquanda; prior enim, ex munimento gemmato excresecens conspiciebatur, & dubio procul, longe maioris fuit pretii; vbi inter alia, quadratus

s) De hoc, OVIDIVS, *Metamorph.* X. 155. & qui in hunc locum aliquid notauere.

t) ISTVANEFFVS, ex gemino colloquio, vnum fecit; conuiuii haud meminit.

u) Ca-

dratus & bene magnus adamas. Qui mihi si esset, centum fortassis rusticorum nobilis fieri potuissim. Repetitur anterior sermo. Factum de Transilvania initium; quam illa ratione, ab obsequio & fide Turcici Imperatoris, defecisset? quibus de causis, quibus auctoribus? Interpretem denuo agebat, *Tibay Mehemetes*, nixus genibus ante *Vezirum* sedens. Locum tenebat Princeps priorem; ad latus alterum sedebat *Bassa* Budensis. Adueniente vero *Aga Janitscharorum*, cessit honorem *Bassa* Budensis, adsurgens; nam *Aga Janitscharorum*, ut *Vezirius* secundus est a Turcarum Imperatore; sic iste, secundus a *Vezirio*, cui quoque exteriores *Bassae* se submittebant. Est enim dux Janitscharorum praetorianorum, penes quos Caesarem Turcarum eligendi est facultas. Budensis interim *Bassa*, vicinum occupauit locum. Iam ad latus *Vezirii* alii turcici consiliariis stantibus, aliis humi sedentibus. Vacinus, Budensi *Bassa* affidebat, & stabat interdum: brevis statura vir, sed obesus, crassus, pinguis, rugis obsitus, imberbis, deformis, anum centenariam facie referens. Eunuchus, & cubicularius *Vezirii*, diligenter ubique obseruabat, si bene, prudenter, congrue, dextreque quidpiam fieri animaduertisset, quod maiestate, dignitate & Imperio Ottomanico dignum possit obseruare, ut de eo, Imperatorem suum edoceret & informaret. *Herelt Bassa* (u) nuncupari dicitur. *Tibay Mehemetes*, Principis interpres, & secretarius *Simon Plest*, ut aliarum linguarum gnarus, ita quoque turcicae, multae vir industriae & experientiae, obseruare, & an recte omnia exprimeret, diligenter auscultare sunt visi, sic, ut alter *Gabriel Halmy*, interdum *Mehemetes* interpellaret, quod minus recte sensa Principis interpretetur.

§. XVII.

Princeps interim, animaduertens ex quaestionibus *Vezirii*, fortassis suam insinuari personam, causam aperuit: quare & ipsemet, *Sigismundo Bathori*, tunc adolescenti, & per aetatem, sibi suisque non bene consulenti, & imperio germano se credenti, coactus fuerit, pro temporis, & status sui inferioris conditione, consentire. Iam rebus, non modo in Transilvania; sed & in tota Hungaria, longe aliter se habentibus, sua, & regnicolarum, promittebat obsequia. Ad quae pluribus hortamentis & argumentis, *Vezirius* ipsum conatus est incitare, ante oculos ponens ipsi: „Collationem Principatus Transiluanici; utque, quod fuit olim *Sigismundo*, & Transiluanis, foedus cum Turcis semel ictum, sanctius obseruaret: quippe qui, id ipsum meliori fortuna rumpentes, fide temeraria, non indignas luerint poenas. Tunc aurea & Saturni, ut ita dicam, fuisse tempora, insulamque fortunatam Transiluaniam; deinde, sub iugo Germanico, misere deuastatam, & ad extremam miseriam perductam. Quorum recordatione, iam Hungaros, merito cautiore & sapientiores fieri, ut qui satis abunde sint haecenus experti, quam egregie sint sub rege suo Germanico defensi, fortuna, & successibus, adaucti. Nationem illam,

sermonis initium a Transiluanis ductum; Vezirii quaestiones cautiore:

qui sermone ei interfuerint: Aga Janitscharorum dignitas:

Eunuchi solertia:

interpretum adtentio.

Responsio Bocatii ad quaestiones Vezirii:

Vezirii, ad Bocatii oratio: speciose mendax.

u) CASTRATVM Purpuratum, vox Hungarica, notat; hoc est: Spadonem.

v) Prer-

„numquam sinceram erga Hungaricam fuisse gentem. Sub specie „defensionis, quotannis bellum Hungariae esse illatum; gratulari „vero iam sibi merito possunt Hungari, de tandem iam semel facta, cum Turcis, amicitia, & inita societate, numquam genti huic „dispendium allatura; sed patrocinium contra quosuis hostes suos, „vbiunque & quodocumque necessitas efflagitauerit, latura; beneuolentia, sincero animo eosdem complexura; non secus ac si „fide, gente & prosapia Turcica essent oriundi. Fugiant inanes Germanorum promissiones, & neque quidquam de libertatibus antiquis, quocumque nomine vocitatis, factis, testis, inuolabiliterque „conseruandis, remittant. Non cadere hoc crimen in domum Ottomanicam, ut promissa & pacta per eandem, vicissim aliquando violentur; dummodo alii fidem debitam praestent, & in officio maneant. Germanis, & ipsorum regi, plusquam visitatum & solenne esse, promittere & non praestare, peierare, decipere, fallere. Ea pietate, ea iustitia, & ea virtute, Turcas esse, ut si gens Hungarica, iam semel inchoatam amicitiam continuet, & consolidet, breui sit expertura, quanta regnum & Coronam Hungariae, sit exceptura felicitas, modo pede, quo coepit, iret & pergeret; Germanis, aureos quantumuis montes pollicentibus, diffideret, & amplius ita misere se falli non pateretur. Haec, (v) & alia, partim mihi intellecta & audita, partim vero non, ad mediam durarunt horam, dum ex collatione capitum, & acutiore consensu, cetera, adstantibus, tam Turcis, quam nobis, percipere & intelligere, datum non fuit; praesertim, vbi *Vezirius*, Principem, suam iuberet, de bello continuando, deque eius remediis, rationibus & modis, dicere sententiam. Ipse vero, per modestiam id esse facturum, in primis cum renueret, & quod super sit, sapientiae, prudentiae & industriae Turcarum Imperatoris, *Vezirii*, & ceterorum, relicturum se diceret: intuenti *Vezirio* collaterales, & iu-bente, qui a tergo ipsius stabant, paulisper longius secederent; idque noster nobis significaret Princeps; ipse, cum *Vezirio*, *Aga Janitscharorum*, *Bassa Budensi*, & aliis duobus *Bassis*, reuerentis, Principisque duobus interpretibus, ibidem iussis manere, collocutus est. Reversimus itaque, fere ad octo passus, & verba quaedam sonumque eorum audiimus, intelligere tamen haud potuimus, spectatorum tantum perfuncti munere.

§. XVIII.

Dum haec in tentorio *Bassa* peraguntur, gestiebat animus cum ceteris interea Danubium transire, & urbem lustrare Budam. Certatim enim id fiebat, ut scaphae, cymbae & naues, Charontes, & *Palimiri*, (x) non sufficerent; per velamentum namque tentorii, longe instar mœniorum obductum, rimula mihi fenestram exhibente, vidi nostros Hungaros, hos pedites, illos equites, diuersis

Pppp

uerfis

v) Prorsus eadem haec sunt, quae loco citato, apud Iſtvánffy leguntur; ut fas sit existimare, legisse eum Bocatii hanc epistolam, & in rem suam vertisse.

x) Ille inferiorum nauta, de quo Virgilius, Aeneid. VI. 298. Hic classis Aeneae gubernator, Idem Aeneid. III. 202. & 562. &c.

y) Ist-

iniuria, in Germanos, criminatio- nes:

de bello continuando in interrogatio:

remotis longius arbitris colloquium secretius instituitur.

uerfis in ripæ locis, naues insilire; quosdam, exstanti salutis, periculo, in aqua ad umbilicum, in naues, tabulatis, difficulter & magno nisu irrepsisse, multos, quibus non integrum equis fuit naues intrare, fræno apprehensos, & natate penes nauigium iussos, periculose transfretasse. Continuato itaque Principis colloquio, cum auribus, quæ vellem inbibere, non possem, videremque vnum & alterum ex nostratibus, ad remotius *Vezirii* tentorium abduci, coronamque ibi Principi donandam monstrari, intelligerem; accessi, & ipse intuitus sum cum aliis. Regredior ad locum. Paullo post missitatio colloquentium, abiit in sermonem clariorem. Adfurgitur igitur, reditur. Adfertur corona, & gladius, in aurea vagina, gemmis & lapidibus pretiosissimis, ponderosa: qualis & corona. Verba fiunt ad Principem iam stantem. *Vezirius*, & alius quidam *Bassa*, Principem eodem accingunt, gratulantur, vouent, cuius rei sit monumentum, indicant. Amicitur alia veste, pelliceo nempe, *Zobellino* purpurato, aureis & argenteis pertexto filamentis. Corona quoque capiti imponitur, argumentum cuius sit, explicatur. Accipit hoc Princeps, gratias agit, deprecatur autem coronæ donatæ maiestatem, & cum protestatione (y) solemniter *Vezirio* indicata; dono, & muneris se loco a Potentissimo *Turcarum* Imperatore, non vero ad usum accipere. Constat enim, Germanorum *Casarem* adhuc viuentem, non nisi iuxta leges, libertates, & consuetudinem, rite, legitimeque, ceremoniis patriæ suæ usitatis, electum fuisse: se per conscientie integritatem, & præiudicium patriarum legum, nil facturum; Coronam simul ipse accipit, & Magnifico D. S. celsi tradit. Mos, inquit, est, ut ejusmodi diadema, apud aliquem e magnatibus *Hungaris*, cuius perspecta sit fidelitas, adseruetur. Ad nos quoque conuersus, *Hungarico* idiomate, profert eadem ipse, nihilque, contra libertates Regni *Hungariæ* antiquas, commissurum esse, cum obtestatione, & protestatione, pollicetur. Donanti rem tam pretiosam, reluctari se nullo modo, seu posse, seu debere; non tamen ideo coronam sic se usurpare velle, ut aliis sua deroget iura, libertatumque patriarum sit violator. Amplexibus denique, salutationibus, & valedictionibus mutuis, & reciprocis, cum Principe, a *Vezirio* discessimus, per medios, ut antea dixi, stationarios *Janitschâros*, ceterosque *Turcas* innumeros, exceptis præuiis muficis; vndique gratulationibus aduolitantibus: Viuat! viuat *Magyar Király!* antelata corona, (z) ad principis tentorium deposita, reposita. Aduolant *Turcarum* antesignani gratulatum, modo hi, modo alii.

Botskay a *Vezirio* gladio præcingitur: veste pretiosa induitur: redimitur corona aurea:

grauis, *Botskay* oratio, coronam, ut donum, haud vero diadematis:

quam ad *Hungaros* comites repetit:

valedictio inter amplexus mutuos instituta.

§. XIX.

y) *ISTVÁNFEVS*, id vnicum, in omni *Botskaii* vita, modestiæ exemplum fuisse ait l. c. p. 837, 34. Sed multo plura potuisset obseruare, nisi infenso ultra modum, in *Botskaium* animo fuisset. De ipsa Corona hæc habet: Ea esse dicitur rudioris operis, intus quidem lignea, & superne laminis aureis tecta, & lapillis, obsoletum in morem inditis, elaborata. Quæ, quamquam a *Turcis*, Imperatorum *Constantinopolitanorum*, aut *Despotarum Thraciæ* diadema fuisse fertur: incertum tamen est, quam & unde sumpta sit.

z) Sanctionem, de Corona hac spuria, lege Decreto *MATTHIÆ*, anni M. DC. IX. Artic. XX. ubi eius repetendæ cura, C. *GEORGIO TYRZONI*, iam Regni *Hungariæ*

§. XIV.

Expedit & Princeps antidota sua, pocula deaurata, maiora & minora: patinas, pateras, cantharos, salinaria, candelabra, lagenas, in theca repositas, aperta omnia. *Myronis* (a) opus. Accersuntur, & ordinantur, qui portent octodecim, vel plures, & vtraque manu, & seorsim, donorum magnificentiam ostentantes & eleuantes. Baiuli, vix turbam spectatorum transire & penetrare possunt. Ad *Vezirium* omnia mittuntur. Redeunt, qui gratias agant, vltimum valedicunt, se Principi commendant, monent, æternum se præstet, qui nunc est, amicum *Turcarum*. Irruit *Janitschârus* cum cygno, abs se in Danubio traiecto. Principi donat, offert. Bonæ fortunæ, & optimi successus (b) indicium esse, vates prædicat. Exit non indonatus. Tormentorum fit horrenda, sicut mane, & vehemens explosio, in lætitiæ signum; canitur tubis & tibiis. Omnia sonitu & cantu perstreperunt. Mirantur *Turcæ* exercitum *Hungaricum*, & copias tantas, aliquibus dicentibus: *Opinatos* se fuisse, vix in tota *Hungaria* tot superesse homines. Reditur ad castra medio abhinc milliari distantia, vespere iam accelerante. *Janitschârorum* bombardæ, & pariter nostratium, cælo, & fulmini Iouis, minantur, & surdos nos reddunt. Iucundum in omnibus spectaculum: damnum illatum nulli, præter quam, quod vnum nauigium, in quo circa quinquaginta dicuntur fuisse *Turcæ*, globus tormentalis, demissiore aliquo propugnaculo explosus, attigit & allisit, *Turcæ*que cuidam crus perfregit, ceteris in vicinam receptis nauem. Nos passim in viis, & campo, globos *Buda* eiectos, colligimus. Crepusculo iam aduentante, faces longæ, & lichni *Turcici*, duodecim puto, Principi sunt prælati, baiulis occinentibus, fluitumque *Râkos*, hilariter, ac si vadum esset, calceis & vestibus non exutis, in signum obseruantie, & promptitudinis, transeuntibus, & Principi, per totam noctem, inservientibus. Nox hæc mihi iucundior fuit, & tamen aliquantulum suspecta. Dolum enim & fraudem.

Quibus contra donis, *Botskayus* honorauerit *Vezirium*:

Janitschârus, cygnum in Danubio traiectum, quasi lætum omen, *Botskay* adfert: disputationes nouæ.

Pppp 2

fraudem.

Hungariæ Palatino demandatur. Ac fecit sane officium PALATINVS. Ita in ephe-meridibus suis, *GEORGIUS ZAVVODSZKY*, ad annum M. DC. X. Die trigesimo Iunii, inducit corona *Turcica*, olim principi *BOTSKAYO* donata, in arce *Sáros-Patak*, ad manus Illustrissimi Comitum Palatini, per curatores orphani D. C. Valentini de Homonna, tradita est & resignata: tandemque per suam Celsitudinem, *Viennam*, ad suam maiestatem Regiam, præmissa solemniter oratiuacula, deportata & exhibita est, VI. Octobris anni currentis. Hic, eius diadematis ortus, hic fuit occasus, sic fuit sub umbram!

a) *MYRONEM* intelligit, Lycium illum, Polycleti discipulum, insignem statuarii, & omnis generis elegantium operum, magistrum, qui Olympiade LXXXVII. floruit. Eius officia, lege apud *PLINIVM*, Lib. VII. Cap. XXI. *OVINIUS* de arte Amandi, Lib. III. 218.

Quæ nunc nomen habent operosi signa *Myronis*,

Pondus iners quondam, duræque massa fuit.

Fuit & alter *MYRON*, Eleutheris natus, Ageladis discipulus. Sed, an *MYRON* Ouidii, *Plinii* sit *Myrmecides*, alii viderint. Hæc tironum causa notasse iuuat.

b) Pessime! quid enim necatus cygnus aliud, quam necem poterat portendere; si quid tamen fortuitis portenti est adtribuendum. Sane, cygnus mortuus non canit. *BOTSKAYVS* omnino, celebritati huic, annum admodum, ac mentem vnicum, superuixit.

c) Hic

fraudem non subesse, necdum mihi persuadere potui. Donauerant nos, qui consiliis, & colloquio Principis adhibiti fueramus, centum ouibus, quod cum ego paullo serius rescivissem, binæ mihi tantum cesserunt, ceteris distractionem occupantibus. Nox hæc plerisque fuit ad meum votum: erat cælum album, auroramque serenam videre.

§. XX.

Aurora adest. Relatione ac sermonibus illorum, qui *Buda* fuerant, captus, de redeundo, deque visenda *Buda*, me incedit libido. Communico rem & propositum cum aliis, idem cogitantibus. Impetrata a Principe venia, cum *Domino Georgio Hoffmann*, consiliario Principis, & aliis, iacio aleam, & nouo me expono periculo; cum præsertim intelligerem, Principem eo die, ultra duo milliaria non perreiturum. Rationibus itaque subductis, redire me, & castra eodem die apprehendere posse; pergo *Budam*, cum sociis curru vectus. Adpello in Danubii portum. Adest navis, recipimur, transferimur. Intelligo, *Vezirium*, hesternæ die, quam primum Princeps discessit, non solum *Budam* ingressum, sed eadem vespera, iter suscepisse ad sua castra, infra *Budam* duobus milliari-
bus distantia. Maturare iubetur iter, ut anteuertat hiemem & tempestates. Egressus naui, quod primum, quod postremum lustrandum sit, ignoro. Ad portam video, longum & testudineatum, ex quadratis lapidibus, ædificium, *MATTHIÆ* regis sumptuosum stabulum exstructum fuisse cognoui. Miratus & alterum vicinum huic, non impar mole & longitudine; sed eminentius & altius, versus urbis mœnia. Video, hinc ire & redire homines, & iumenta, & stratam saxo viam, per flexus aliquos, ad mœnia ductam. Venitur ad portam, cuius nomen ignoro, quam tormenta Pestientia lædere potuerunt, cratibus & congerie terrestri impleta, ut cur-
rum non detur ingressus, tantum equiti & pediti fauebat. Jacent hic passim intestina, cadauera, sordes, fimus, excrementa. Ingre-
dior *Budam*. (d) Salve, dicebam, *BUDA*! Hungarorum quondam regia, nunc dolor & morbus, ut in aditu in primis videris, sordibus & luto es amica. Pergo, montem & plateam ascendendo: reflector ad dextram. Hinc & inde tabernæ, præ foribus, institoria, coqui
publici, popinæ & tondinæ. Erigo caput, lustro domus, tectis admodum pauperibus, & non tectis, fenestras obstructas luto, lateribus, stramine. Troiana me Pergama visurum arbitrabar: vi-
deo, pessimo auspicio, deformatas, conspurcatas, situ & fumo mace-
rieque, dehonestatas ædes. Forumne sit, interroganti? esse re-
spondetur. Adeo mercatores, postulo hoc, postulo illud; singuli respondent, *Lok!* alii *Loktar!* non esse, quod velim, intelligo. Venduntur sericata, nil adparet, quod mens, quod postulat vici-
pretium, pro qualicunque, etiam vilissima re, magnum. Emuntur colo-

In urbem re-
dire statuit
Bocatius:

iter eius Bu-
dam suscep-
tum:

aduentus:

urbis descri-
ptio:

sordes in a-
ditu:

intus fœda
omnia:

mercatus
qualis:

c) Hic ille *HOFFMANN* est, cuius postea ministerio, in concilianda pace Vien-
nensi, *BOTSKAIVS* usus est. Ante hos motus, *CAESARI*, a consiliis fuit *Cassovia*.
d) Nostram fecimus, squalidam hanc *BUDAE* icona, Tomo operis III. Historiæ
urbis, Periodo II. §. LIII. sequ. p. 351. ubi simul, nota (f) ad hunc Apparatum pro-
uocauimus.

colorata cochlearia, atramentaria, & pauca alia. Conuenio Pres-
byterum *Hungarum*, Christianæ religionis. De statu, & ordine Chri-
stianorum ibidem habitantium, expiscor. Is vno verbo: *miseria* &
seruitus! templum, non ita pridem Christianis ademptum, que-
rebatur. Ergastulum suas ædes esse dixit. Vbinam schola? ecce
inquit, ostendens quinque puerulos. Pluresne? non certe! Miser,
inuitat, & professionis (e) signum edere vult. Pellit frigus & ca-
tos de foco; iubet, vxorcula cibum præparet. Superfedeat, rogo,
morandum non esse. Peruoluo libellos veteres illius seculi. Al-
bum offero meum, & posco, pro memoria, nomen profiteatur
suum. Facit bonus, præmittit, nescio, quod mysterium: *Nunc*
altum tentabo scopum, si attingere possum; quem nondum quisquam
terigit. &c. *Steph. M. Kecs-kemetinus, Concionator Ecclesiæ Christi-
anæ, Budæ 2. Nouemb. (f) secundum vetus Calendar. A. 1605.* Va-
ledico homini, polliceor amicitiae vicem, & ad litteras prouocatus.
Urbem lustraturus pergo, colligo, fuisse *Budam*, qualis describi-
tur, qualis dicitur. Nihil iam præclari, cœnum ubique. Versi-
culi, dicta, & sententiæ, passim in parietibus domorum. Tem-
pla diruta, iumentis hospitia. Nec scandulam, nec asserem vni-
cum vidisses hic recentem. Monimenta marmorea, ex cœmeteriis
perlata in angulos & plateas, vel sedilia præbent, vel mensam mer-
catoriam. O vastitatem! o vastatores! proclamabam. Sicne ho-
mines, ab omni ornatu & mundo alienos esse, ut porci nostri præ-
illis, homines esse videantur? Strata passim iacent cadauera. Quo lor-
in loco, quod suffractum, eodem relictum. Obueniunt agazones,
equi singuli, binos sordidos & horrendos culeos deferre visuntur.
Aquam venalem circumportari, & saccum vnum, asperis septem
vel octo, coemi, mihi dictum est. Urbs enim superior, propter
situm altitudinem, & loci duritiem, (saxum enim est solidum) pu-
teis & aquis destituitur. Inferior ciuitas diruta, disiecta, incolis
cassa, plus Neptuni, quam Cereris, & Vulcani, nunc habet, nullo
fere ædificio adhuc stante, præter bina, vel terna turcica templa,
ipsis *Mecæth* nuncupata.

§. XXI.

Arcem indago, & reperio. Primo, occurrit statio tormen-
torum numerosorum, Turcica inscriptione, & Cæsarum Roma-
norum, ex quibus, vnum recens allatum, diligentius contemplor,
annum & dominum. ANNO M. DC. II. RVDOLPHVS II. Nulla illo-
rum cura; stant sub dio: terram axes attingunt. Globorum pas-
sim stratorum, & absque ordine iacentium, ingens copia. Mox
alteram ingredior arcem, & in penitiorem arcem me intromitti
peto. Denegatur, sub capitis pœna sibi interdictum esse, custodes
dicunt; sed olfaciebam vnde illæ lachrimæ. Per portam palatii, magni-

Christiano-
rum pres-
byteri que-
relæ, & sta-
tus complo-
randus:

Bocatii do-
lor.

Arcem ex-
teram per-
lustrat Bo-
catius:

ab interio-
ris aditu ar-
cetur:

e) Christianæ, nimirum caritatis, uti se a barbaris discriminaret, pignus.
f) Fuit nempe, XII. eius mensis dies: nam XI. quidem, qui proxime ante-
gressus fuerat, solemnitas ea peracta fuit: quippe quæ, in diem *B. Martini* festum,
inciderat. Alioquin, Presbyterum *Religionis Reformatæ*, fuisse, suum istud ani-
gma, satis indicat; ut *Kecs-kemetini* cognomen, taceam.

g) Ad-

magnificas & egregias columnas intueri licuit. Sed, de *Monte Sani Gerbardi*, ante triennium a Cæsarianis occupati & possessi, vi tormentorum, eadem parte, admodum apparebat arcem esse perforatam. Turres hic video albicantes, & testas, hinc inde quoque laceras, & globis percussas. Cum nihil ad contemplandum daretur, de porta arcis me demitto: vbi *Turcica* duæ feminæ (nullam aliam (g) præterea videram in tota vrbe) obuiam veniunt, facie velata, e thermis, sub arce pullulantibus, egredientes. Præceps hic descenditur mons. Iacet hominis *Turcæ* cadaver ad semitam, esca canibus. O immanitatem! Viam & ripam *Danubii* contrecto. Rursus congeries globorum, ut aiebant, ex castris Cæsarianis, hucusque eiactorum. Egressis cum sociis, noti quondam *Hungaro-Turcæ* Christiani, panem, caseos, oryzam, fructus hortenses, offerunt, donant. Ingredior nauem, & dum per *Danubium* vehor, socii ænigma propono. Respondeant, quid hoc esse putent, quod loco termini & notæ alicuius, *Buda* visæ, velint obseruare: *Esse quid Budensibus in tanta copia, ut nulla in tota Hungaria ciuitas, vrbs, aut oppidum habeat, gratis cuius idem illud detur, concedatur; nihilominus tamen ipsi, nisi pecunia interueniente, consequantur.* Hæsitantibus illis, *aquam* esse respondi. Magnus enim licet, & amplius fluuius sit *Danubius*, cuius vsura, ut nemini prorsus, neque iumentis sit interdicta, in vrbe tamen ista, ematur pecunia. Hinc *Pestum* (h) ingredior; o miserum *Pestum*! pestem potius nuncupandum!

venit *Pestum*, ruinis
scædum.

g) Adtexam, ex *BVSBECKII* Epistola, legationis *Turcicæ*, tertia, muliebris, apud *Turcas*, castimonie, dignissimam lectu, commemorationem. *Turcæ*, inquit, si qua alia gens, vxorum pudicitie student; ideo conclusas, seruant domi, atque abundant, ut vix sol aspiciat. Quod si in publicum necessitas euocet, ita testas, ita pannis obuolatas emittunt, ut meræ larvæ & spectra, occurrentibus videantur. Ipsi quidem viros, per lintheum, aut sericeum, videndi copia est; viris, nulla earum corporis pars, ad conspectum patet. Est enim apud eos recepta opinio, non posse mulierem, quam vel minimum, forma aut atas commendat, a viro, sine potiundi libidine, ac proinde, sine mentis labe, conspici: ob id omnes habent absconditas. reliqua p. m. 143. sequi. Consulunt illi, his, istiusmodi inuolucris lustrisue, quomodocunque virorum; non item refrenandæ lasciuie mulierum: quippe quæ, per sua illa siparia, viros contueri, & nisi vim sibi adferant, imaginaria se libidine, contaminare poterunt. Quidquid eius sit, honestius femine *Turcicæ* obnubuntur, quam se, ex lasciuie habitus fastu, nudant hodie mulieres nostrates; magno profecto Christiani, vel nominis, tantum, opprobrio, *HENRICVS* *PORSIVS*, legationis, quam ad *Turcas*, *IOACHIMVS* a *SINTZENDORFF* olim obiit, comes, false, velamina *Turcicarum* mulierum, perstringit, Epigram. Lib. II. p. 136.

Femina cur vultum velamina *Turcica* celet,
Quærenti proprior causa reperta mihi est.
Ore pudor gaudet, sedesque pudoris amica
Est facies: hominis noscitur ore pudor.
Cuncta sed obducta quis fronte licentius audet?
Et cessante, nefas omne, pudore, leue est.
Haud secus ora regens exterminat illa pudorem;
Plurima sic fallax crimina larua tegit.
Hinc mulier, quocunque lubet, velata vagatur,
Quærit & illicito, quo calet, igne frui.

h) Retulimus hæc quoque in commentaria nostra, Tomo III. in *PESTI* descriptione, Cap. II. §. XIV. p. 85.

dum! Nulla ibi domus integra, solo fere adæquatæ omnes: sex paucorum hominum, & colluies. Intus, per medium, fossam *Turcæ* duxerunt, & vimine, lutoque murum finxerunt. Templâ, & turres, apparebant nullæ. *Cbrenes* (i) quidam *Turcicus*, nobis familiariter se insinuans, gratulabatur de præsentia nostra. Nonne, inquit, pulchra res est, res grata? vos *Hungaros*, in ciuitatibus nostris libere vagari, mercari, negotiari: pergite, cœptumque continuate! Deus prosperet vestros conatus. Germanis fidem adhibere, & ad contrarium vos perducere, ne patiamini, Fallaces enim illi sunt. Vale *Pestum*, vale *Buda*! satis est semel vidisse!

§. XXII.

Curram ascendo, abeo, castra sequor, eodem die apprehendo. Principe recepto in arce, vel specie arcis. Fuit ea *Vacia*, quondam, locus testibus tot & tantis, frequentia hominum opulentissimorum, præsertim insigni tricesima, celeberrimus. Iam in tuguriolis rustici, ex pagis profugi, & conuenæ viuunt equidem:

Vitamque exirema per omnia ducunt,
& agros vicinos excolunt. Huc nobis adpulsis, conueniunt nos ciuitatum *Transiluanarum* nuncii, vbi *Coronenses*, coronam (k) *Rascianorum* & *Valachorum* olim regis & principis, cum paludamento, & aliis ornamentis decoram, Principi dono obtulerunt; antea toto tempore, coram *Sigismundo Bathorio*, & Cæsaris aucupibus, plane celatam, & *Brassouia*, seu *Corona*, clam, a multis adseruatam annis. Qua oblata, non parum sibi Princeps gratulatus, verbis & vultu hilari, testatum id fecit. Si tamen die præcedenti, priusquam coronam alteram nactus fuisset, istam accepisset, hoc est: in tempore; magis beatum se reputasset. Rem nihilominus cum *Vezirio* communicaturus, *Dominum Imreffy*, magnatem *Transiluanie*, eundem sequi, & nuncium hoc ipsi portare iubet.

§. XXIII.

Proinde, decima quarta die Nouembris, *Vacia* mouentes, bi-duo post, *Carponam* appulimus: vbi magnates alii & legati *Comitatuum* Ciuitatumque, Principem præstolantur. Post triduum, venit legatus Cæsareus, *Magnificus Dominus Sigismundus Forgách*, cuius opera, Cæsar, & Archi-Dux *Matthias*, semel & iterum, in legatione, propter compositionem pacisque tractationem, vsi fuerunt. Per eum, ad articulos (l) Principis, iam antea Cæsari missos,

Qqqq 2

i) *TERENTIANVS* senex rusticus, edentulus ille quidem, sed isthic egregie, in rem suam, facundus.

k) Nihil horum alibi huc dum reperi. *ISTVÁNFIVS*, silet, dignam memoratu, historiam. Ergo, non est omnino oblitteranda. Sed, quis ille *Rascianorum* & *Valachorum* Rex, aut Princeps, cuius hæc fuerunt exuuiæ? Fallor, annon *MICHNÆ*, filii *Dracula*, *Transilpanarum* Prouinciarum reguli, fuerint reliquiæ. Pulsus ille dominatione, *WLADISLAV* indulgente, *Cibinii* exulabat, isthic, Anno MDXXII. Mart. nefarie trucidatus. Vide supra, *Monument. I. §. IV. p. 24.* Et *Monum. II. p. 64.*

l) Exstant hi, relati in pacis *Vienensis* tabulas. Quas vide in *CORPORE IVRIS HUNGARICI*, Tom. III. p. III. sequi. Id doleas, pacificationis eius, historiam pleniorē desiderari adhuc: in qua tamen elaborare decuisset *Hungaros*, tanti memores negotii superant, in potestate nostræ, ad eam rem, tenues quedam reliquiæ.

missos, Archi-Ducis nomine, Cæsarea adlata est resolutio. XXI. Nouembris, coram selectioribus legatis *Hungaris*, prælecti sunt iidem articuli, additumque Cæsareum responsum, quod accepit Princeps, quos limitet, aut ad dietam, sub saluo conductu instituendam, ventilandos, & communibus regni suffragiis confirmandos, referuet Cæsarea Maiestas. De induciis, inter Cæsarem, & nostras faciendis est conclusum. Quamobrem, electi legati, qui una cum Domino Sigismundo Forgách, Viennam proficiscantur, quorum est (m) antesignanus, *Speſtabilis & Magnificus Dominus Illésházy*, vir, (n) exactæ sapientiæ, & patriæ salutis amantissimus, cuius vel solius arbitrio, sicut olim *Athenienses Solonis*, nostra gens *Hungarica*, se submittere, de eiusdemque ore pendere videtur; speroque futurum, ut ipsius industria & moderatio, sit euentum habitura commodum, optatum, & nobis totique Christianitati, perutilem expeditionem; ut cum fluctibus, ac tempestatibus istis quasi belli ciuilibus, iterum prudenter & æquis vtrinque conditionibus compositis, respiratio, paxque peroptatissima commutetur: eandem, Nobis, Germanis, & ipsis Turcis, belli huius diuturnitate languidis, eneruatis, & requiescere vicissim votis omnibus expetentibus.

§. XXIV.

Hæc, Amicorum optime! ut promissis meis stare, Tibi volui perſcribere. Si quid audieris, quod huic meæ relationi non corresponderet, fictum & falsum esse statuas. Non enim dubito, fore, quin professionem & conuentum hunc, aliter atque aliter interpretando, narratis, quidam de suo sint addituri, ut gentem *Hungaram* denigrent, & apud suos, maleuolos & aduersarios nostros, exosam reddant. Longius iam non progrediar, sed epistolæ prolixioris finem faciam; dum hoc aliquando cum aliis, quæ concipio, nactus patronum idoneum, parta vicissim pace, & securitate fundata, in lucem edere meditor; non ut me, vel efferam, vel aliis præferam; sed erga reipublicæ, & communem omnium nostrum patriam, meam obseruantiam, & denique, in seruiendo studium, pro virili, plus faciam testatum. (o) Vale! meque tuum esse ducito, vel absentem. Datæ Carponæ, in Comitibus nostris,

Anno M. DC. V. die XXVI. Nouembris.

F I N I S.

m) Fuere eius collegæ: *Paulus Appony*, & *Petrus Horváth Mladefovité*, in priori hac professione: nam in altera, præter *Apponium*, Th. Vizkelet, & *Andream Osztrofith*, fuere.

n) Alia omnia de eo *Isrvánfvs*, Lib. XXXIV. p. §. 42, 1. Famam nihilominus *Illésházy*, anonymus, eximio, post fata, panegyrico, quem habemus, cuius est.

o) Utinam prodeat aliquando, non meditatum modo, sed consummatum etiam, sicuti relatum accepimus, *Bocatii* illud, de momentosissimis euentibus his, *Schediasma*. *Feliciter!*

I. 10.

Consul.

I.
JOHANNIS BOCATII
PROPEMPTICON VATIDICVM,

Magnifico & Illustri Comiti

FERDINANDO AB HARDECK

In Hungaria superiori Generali Capiteano Bellico,
Cassouia discedenti, decantatum.

Ur has magne *Baro!* cur *Martis* nobile, terras
Deferis, & misero deferis hocce statu?

Thrax equidem gaudet, Te discedente; sed ora

Pannonis in lacrimas, cogitur ire suas.

Scisne, quod insurgat nos contra luniger hostis?

Arua Croatici, scisne iacere soli?

Scis credo! quid enim belli dux nesciat ipse,

Qui scit, ut vnguiculos, hostica quæque, suos.

Tu loca læta petes; tristi nos orbe relinques:

Iam primum patris, Te cor habere decet.

Hactenus exſanguis se Turcus acinace regno

Continuit, pax heic ut quoque cunque fuit.

Iam nova de Scythia furiis agitur Erinnis,

Trux venit Hungarico bile Megæra solo.

Hæc! si contigerit nos bestia tanta, cruore

Quanto, & quam late, nostra madescet humus.

Sicut aper cultis, misere grassatur in hortis

A radice sua, germina quæque ruit.

Non secus is castas ferro aras perdet, harasque

Consumet flammis, depopulabit agros.

Tene sequi, & patria nos vis discedere terra?

Ah! nos turba fugæ, non satis apta sumus.

Hunc pater, hunc mater, hunc nati, hunc detinet vxor,

Cur maneat, causas omnis habere potest.

Pro quibus aut caram, vellet profundere vitam,

Sub duce Te tantum publica salua forent.

Ergo mane! generose *Baro!* gere mascula contra

Bella Saracenos, horrida monstra, canes.

Te, nec adhuc præſente ſuas, modo vita superſit,

Hungariæ fructus esse fatebor opes.

R r r r

Consulto, Elegiam hanc, IAVRINO REDIVIVO, præmittimus; eo quod HARDECKII maleficio, Pergama illa Christiani orbis, perierant. BOCATIUS profecto, vatem se gessit, quando tanta, siue factorum, siue hominis, a præclara sua indole degeneris, malignitatem, ex vero præcinit. Alioquin, infelicis, post suum, ex Hungaria superiore, discessum, Hardeckii fortunam vtramque, fule descriptam exhibuimus, Tomo Operis VII. qui Lucinam exspectat propitiam, in Hist. IAVRINI §. XXIII. sequi. vbi, & vaticinium istud Bocatii, aduocamus.

Decad. I. Monument. VII.

*Si bellis aliis moderaberis arma, laboreis,
Non ita succedent forsitan; ergo mane!
Sape quis egregium se plus hic gessit in oris,
Non omni quavis terra favere solet.*

35. Ergo mane! frenare scius bene legibus orbem
Hunc, ruit ad nutus quando ita quisque tuos
Te moueant gemitus, lamentaque publica, votis
Adnue totius, dux venerande gregis.
Eximium decus est, miserorum Heroa rogatis
40 Duritiem cordis mitificare sui.
His etiam extendit tua se celeberrima virtus,
His etiam æternum nomen habere potes,
Ah vides! ah animose Baro! Te nemo tenebit,
Cogeris ante tui Cæsaris ire thronum.
45 Iam primum disce, Te nobis inuidet alter
Orbis, ad Istricolos hoc capietur iter.
Non igitur frustra precibus remorabor euntem,
Sed magis orabo numina: prosper eas!
50. *Arcanas cali scrutari nescio vires;
Tu tamen ad fatum, forte trahere nouum.
Di faciant nostris longe semotus ab oris,
Non minus Imperium; nos quoque porro iuues.
I! Tua laurigeræ victricia gesta puellæ
Orbe canant toto, Te super astra ferant.*

IOANNIS BOCATHI,
IAVRINVM REDIVIVVM,

Sine,
Vrbis eius, facta, Anno MDXCIV. Diuino munere,
a barbaris vindicatio,
SCHWARTZENBURGIO ET PÁLFFYO
Ducibus.

Quis fragor iste nouus? sibi quid spectacula passim
Tanta volunt? solito plus omnia læta triumphant.
Clangor in vrbe merus; mera gaudia; plaudit ouatque
Quilibet, esse quid hoc dicam? res mira, nec vnquam
Visa prius; muros intra curlatur & extra:
Psallitur, oratur, confertur, quæritur, itur.
Aera sonant, turresque boant, taratantara clangit.
It clamor celo, vultus auresque saginant
Iubila, concentus, vox musica, tristitia damnat
Omnis, & ex alto pellit Cato quisque dolores:
Stoicus in risu cœno de paupere surgit.
O! quas esse rear causas! tam læta quod hæc lux
Aureola, hos ciueis sic afficit, vrbis & orbis
Totius Hungariæ? num quod rediuuius in auras
CHRISTVS ab inferno surrexit, & omne reuixit
Cum DOMINO, pro more suo? venerabilis æuo
Festa dies agitur toto, quia Pascha quotannis,
Nos etiam celebrare iuuat, pro tempore, lætos,
Post tristes hiemis lacrimas, post frigora brumæ.
Hoc faciunt etiam rationis egentia passim.
Nix liquefit, glaciem consumit & imbriferum ver
Viuitificat fluuios austris, terrasque resoluit.
Aura Fauoni annum senio exsist: omnia risus
Promittunt renouata; reciprocatur omnia Phœbus,
Laxat iter larga serie, camposque rotatu
Longius hos visit meliore, & calfacit agros
Rectius Hungaridos terræ. Sed miror id vnde
Sit, quod nobilium flos, & gens rustica fastos
Cum celebret veteres, non nos imitata per vrbeis,
Ploret adhuc, quod Tu pro nobis, CHRISTE redemptor,
Tam graue supplicium crucifixus in orbe iuisti.
Cur tamen ærias arces, cur gaudia pagos
Talia pertentant? en lætior inuolat urbem
Hanc flos nobilium, gens rustica, ciuibus addunt
Se socios? altis sonitus bombosque crepaceis
Arcibus attendo; si fors permitteret anni
Tempus, & instructus gereret Mars bella per agros.

Rrrr 2

Dice-

Exstat, Memoriale hoc Carmen, HUNGARIDVM lib. I. p. 97. seq.

- Dicerem ego certi fieri hæc ob signa triumphi.
Sed, neque *Mars* campis, ut qui sit inutilis armis
40. Nunc, ubi nulla *Ceres* campis, nulla arbusta pascunt.
De nihilo hoc non est: quid si tamen ausus in hostem
Cæsaris indultu quis forte iuisset & arcem,
Auxiliante DEO, magnam expugnasset, & ista
Læticia id populus iam testaretur. O hæc est!
45. Hæc est causa! licet dictis vix credere possis,
Eloquar? haud credas! taceam? quid publica celem?
Eloquar ah! sed io! sed io! qui nam eloquar ista?
Quæ præ læticia vix ora resolvere mittunt?
Rumpo moras: nostrum *Laurinum* dicitur esse!
50. Nostrum est, est nostrum, *Laurinum* est nobile nostrum!
Credere quo fas est, breuiter memorabo labores,
Quo duce, quantum auso, quibus artibus, & quibus armis,
Nostrum est, est nostrum, *Laurinum* est nobile nostrum!
Magnum opus aggredior, quod vix describere possit
55. (Quod tamen aggredior) *Maro*, vel diuinus *Homerus*.
CHRISTE ades! & nostris te versibus inferere, magni
Hoc est oris opus. Logos, oratorque parentis
Tu quia es, & Te, Te! *Laurinum* est auspice nostrum:
Ut canere hæc possim grauius, Tu has suffice vires.
60. Postquam a belligero Dux lectus CÆSARE belli
Rite foret præstans Baro, *Schouartzenbergius* heros,
Non minor antiquis heroibus, alter *Achilles*,
Mente *Solon*, *Brutus* iusto, virtute *Camillus*,
Cælitus Hungaricas bellatum accitus ad oras,
65. Heic, ubi stant claræ fama fortisque Viennæ
Mœnia, sæpe animo versat, queis finibus istis
Amissas arceis, & lamentabile regnum
Turcis eripiat, fato si vindice possit,
Pellat & his terris Christiani nominis hosteis.
70. Sed tamen antè alias solers plus cogitat vnam;
Quattuor ante annos amissam fraudibus, arcem:
Dædala *Laurini* sunt mœnia noxque diesque.
Dulce nihil superest, nisi rursus pareat orbi
Christiadum illa *Kaba* vaga combinatio & Istri.
75. Alta mente mouet, quoniam ratione vel armis
Iam semel atque iterum frustra tentata triumphat.
Sæpe repulsa subit, nece plus horrenda, pudorem
Aestimât, & laudem potius vult morte pacisci.
Annuit his DEVS omnipotens, primordia & ipse
80. Prospera concessit facilis prece victus & aris
Supplicibus, sua respexit bonus agmina tandem.
Tunc agimus nostris etiam feliciter armis,
Quum prece miscemus virtutem, & numina bello
Poscimus, ore Deos præsentemque usque vocamus.

CHRISTVS & oranti huic sua suggerit ipse secundus,
85. Consilia, in bellum digitos, in prælia dextram
Armat, & ipse vias bonus inuenit ante labores.
Nec mora, nec requies secum rimatur agenda.
Omnes per casus, per cuncta pericula pernox
Atque diurnus agit; prudens explorat *Vlysses*
90. Singula; quæ facies arcis? custodia qualis?
Qui numerus? gentis quis dux? quæ mœnia? quantum
Robur? ubi fieri prius oppugnatio felix
Forte queat? quando excursus, cum cetera fiant?
Qualis honos primis? quæ vis, quæ gratia in armis?
95. Omnia tuta tamen pauet, & nil scire secundum,
Quod tacitus condit, vult, nec fallacia corda,
Quæ secreta iuuent, noceant manifesta, reuelent.
Reipicit omne, bifrons *Ianus* velut alter, & hostem
Consilio superare prius, quam viribus ardet.
100. Prudens rerum opifex, quæ seria subticet; auceps
Quæstorque noui: nunc hoc, nunc, aure sagaci
Vel prece, vel precio nunc imbibit illud: *Hyænas*
Ordinat, in mediis quæ captent æmula Turcis;
Auditum & visum referant: hæc sospes adibis,
105. Illic restat adhuc metus; heic mortalibus vllis
Vix aditus pateant; sed ibi prudentia vincat.

Hæc ubi scita capit, iam certus abire Vienna
Apparat, exiguo stipatus flore iuuentæ,
Forte *Comarinum* petit, hucque accersit *Achatem*
Fidum operum & rerum, cum quo communicet vno
(PALFIVS ille audit,) quid pectore verset, & arcem,
Quam tentare velit, duce CHRISTO, & sorte secunda:
LAVRINVMQUE potens, quibus artibus, & quibus armis
110. Possit capi speret, quæ soli hæc abdita pandit,
Et bello socium comitemque laboribus orat.

PALFIVS armipotens, Mauortia gloria, gentis
Hungaricæ decus omne, animis nil fluctuat, huic mox
Spondet idem, concorsque iuuat: pro laude paciscor
CHRISTI non timidus vitam, & pro Cæsare dulce est,
115. Sic sic posse mori, duosue subire labores.
En dextramque fidemque! heros fortissime, secli
O noua laus nostri, nos ibimus, ibimus ambo,
Qua fas & nostris DEVS adspirauerit ausis.
Quid tum? si ob patriam patiamur vulnera? quid tum?
120. Si pessum vnus & alter eat, pro arisque focisque?
Nos manus exigua, esto; cadet paruo agmine magnum
Si cælum & fortuna volet: Tecum, inclite, pergam.

Hæc & plura loquens, prudenti PALFIVS ore
Consult in medium: bello conscribitur agmen,
Omnibus & quosdam furtim euocat arcibus illis,
125. Quæ parent Aquilis, & adorant Cæsaris enseis

- Romani : ergo citi pariter concurrere gaudent ,
 Qua iussi ire simul prompti, sociosque laboreis
 135. Ferre parati omneis; seu certam incurrere arcem;
 Seu cum lunigeris certare per ardua pilis.
 Stat delecta cohors, spes Martia, militiae flos,
 Omnibus est studium, mensque omnibus vna sequendi.
 Tempus erat, quo cessat hiems, bruma aspera pulsa
 140. Septima cum Marti lux & vigesima caelum
 Versat, & Andromeda, sua cingula torta recedunt,
 Qua CHRISTVS graue mortis opus, graue Martis in orco
 Sustinuit vindex, & auerni carcere fracto,
 Et saxo occluso, & penetrato marmoris antro,
 145. Post sua fata iterum laetus surrexit in auras,
 Tunc vbi nos rursum solida in statione locauit,
 Ostia clausa potens miseris reserauit Olympi,
 Rettulit in melius patris iras, aurea pacis
 Saecula restituit, stygio caelo agmine claustris.
 150. Luce etiam hac (mira certe ratione) Comarro
 Noster abijt victor loca foeda furentibus armis,
 Thracia quae attulerat menses treis ante Sinani
 Auspiciis, socias qua Raba copulat vndas
 Ister, & ambit aquis IAVRINI moenia nostri,
 155. Moenia tunc rabidis repleta ac horrida Turcis
 Vt CHRISTVS veluti tunc orci victor abisset,
 Tertia quem spoliis a morte reduxit onustum
 Lux rediuuium, ob nos miseros, nostramque salutem;
 Sic iste a Turcis etiam aemula signa referret;
 160. Tertia qua roseo se lumine tolleret Eos.
 Nec (quia causa fuit parilis) sperata fefellit
 Spes heroa suum: quippe hac concordia Rabae
 Et Romana salus surrexit luce & eadem.
 Hora, qua Dominus (dictu mirabile) Iesus;
 165. Hinc nos Christigenae celebramus septima sacra:
 Atque diem Domini memores solemnibus vsi
 Ritibus, in fanis per pulpita sacra ciemus
 Ore Deo laudes. Veneris Mauortius heros
 Bellatum ergo die postquam exiisset, vt ipse
 170. Filius omnipotens flagra, caedem & vulnera passus,
 Moenibus a Solymis stygiam digressus ad arcem,
 Multa pati atque graueis mox exantlare laboreis,
 Per duras, nimium heu duras, pedes ire salebras
 Cogitur, ad femora vsque niueis iam sole solutas
 175. Personam exsutus tantam, atque palustribus vndis
 Primus iter carpit pedes, & sua facta secutos
 Exemplis animat ducis ipsius, instar anhel
 Nisus equi, neruis maioribus omnia vincens.
 Quodque solo ingreditur, vix aut supereminet vndas,
 180. Causam habet, vt furtim veniant hostem eminus armis
 Sentiat haud hostis per caeca silentia noctu,

Nec

Nec late hinnitu quadrupes loca turbet acuto.
 Iamque vbi Danubii per aquas toto agmine transit
 Nauigio exceptus, vel pontibus ante paratis,
 Hinc praemittit equos passim, qui quattuor horis
 185. Praecedant campis omneis auertere casus,
 Nemo prior veniat Iaurinum, & talia Turcis
 Indicet, ergo via cunctos intercipit illac
 Qui tendant, ita dux praeceperat optimus illis.
 Ne Turcae hoc scirent, vrbi improvisus adesset.
 190. Illi abeunt oculis vigilantes praepcepta facessunt.
 O felix dux, o bellum felicius, o &
 Felicissima gens, populus qua paret, & inter
 Mortis onus graue, miles eo non ire recusat
 195. Millia vbi tuti vix essent, vnus & alter
 Credere se campis audet pro principe caro.
 Quin etiam hic praepcepta salubria scribit aperte,
 Qua nunc ire velint ratione, ac ordine quali,
 Atque illos vocat huc celereis, hos diuidit illuc,
 200. In partesque docet certas, & classe coronat.
 Hinc Germanus abijt, mouet hic se Gallica pubes,
 Purpurat hic Italus, sequitur turma Hungara pilis
 Expedit haec, vastentque cauet cultoribus agros.
 Sanctam ad iustitiam Themidis sacra, lege minaci
 205. Cogit, & abstineant spoliis, iubet ore disertus.
 Praemonet, edicit praesesque autorque futuri
 Supplicii poenas maturus & irrogat acreis.
 Praecipueque duces hortatur gentis, honorem
 Praescriptis habeant, moresque manusque gubernent.
 210. Vtque secundet iter, caelum, orent supplice voto.
 Ne sint indecores regno, ast sua fama feratur
 Post grauis, ast totum post laudibus occupet orbem.
 Vincat amor CHRISTI, patriaeque immensa cupido.
 Ergo iterum laeti pergunt, nec secius arma
 215. Mota loco memores faciunt, perque ardua tendunt.
 Nec satis est iuisse semel per flumina, restant
 Hic superanda iterum: sed & haec Sebvarzbergius heros
 Prouidus, a tergo linquit toto agmine, factis
 220. Nauibus & celerem pertransit ponte Socubsam,
 Atque alios superat fluuios; quibus nomina desunt.
 Et iam noctis erant bene sera crepuscula caeca,
 Omneis per terras animalia fessa iacebant.
 Hic sit prima quies, Sebvarzbergius inquit, & axe
 225. Sub gelido sistit comites, & pluribus orat,
 Dura ferant aequi, casu & discrimine tanto.
 Fortibus hic animis opus esse, & pectore firmo.
 Ecce autem insurgens ventis comitatus & imbre
 Nimbofo Orion, galeisque infundit & armis
 Magna mole niveis, tempestas horrida barbas

S s s s 2

Con.

230. Congelat, & duri cæli inclementia supra
Perfurit, vsque minis, & crura hærentia frigus
Sistit, Atlas cælum vix vertice fulcit, & alta
Nubila subsidunt, caput & latera ardua pulsant
Trux Boreas, imberque grauis, mixti agmine cæco.
235. Noctem illam perferre tamen studet ardua virtus,
Luctaturque dies donec iam surgat Eo
Postera, Phœbea nigras face dimouet umbras.
Poscit abire iterum porro dux masculus alas
Conficiens, de more petit qua dextra *Nemetibi*
240. Vallis, & hic, donec propior sit vesper Olympo,
Sustinet, egregiosque virum iam conuocat omneis,
Accersitque alios, quos currere vellet in arcem.
Quos sic alloquitur: *Iuuenes, fortissima bello*
Corda! quid ulterius vos celem? ingentibus ausis
245. *Perficere est animus, IAVRINI & mœnia nostra*
Sint cras, aspirante DEO, forte auspice dextra.
IAVRINVM petimus, IAVRINVM haud sata negabunt.
Ergo agite! o Iuuenes! incepta hæc rite paremus,
Premia digna feretis; opeis, IAVRINIA & ara
250. *Sancta dabo, spoliis faciam vos omnibus æquos,*
Vos modo nunquam animis, nunquam armis cedite Turcis,
Quisque sua maneat statione fidelis & acer.
Hoc vos per mortem, per nobile sanguen IESV,
Saluificamque per oro crucem, perque omnia sacra.
255. *Aut viuam, aut moriar, non hic ego inultus abibo.*
Dixerat: illi omnes respondent: maxime ductor,
Te duce, stat virtus nostra imperterrita, seu nos
Contraire velis forteis, campestribus armis,
Seu iubeas arces altas & scandere muros.
260. Postquam hæc effati, *Iaurinia* rura salutant,
Deueniuntque locos, sua qua castra inclitus ille
Fixerat ante annum *Auftriacus*, licet irrita, Princeps.
Atque hic *Danubii* se femina tollit ab vndis,
Accedit propius turmas in veste niuali,
265. Cincta comas lauro, similis *Diæ* omnia vultum
Astat, & in mortem pandit secreta *Sybillæ*:
Este salutati, iuuenes, quos ipsa secuta
Sors comitat, quibus omnipotens Mars annuit, altum
Quos amat, & tantis dabit omnia prospera cœptis;
270. Numen, & auxilio quos præsens adiuuat æther.
Non incerta cano, quæ dicere iussa, reuelo.
Quod cælum & terras torquet, me misit Olympo.
Hostibus ille dat, ille adimit rursum hostibus arceis.
Vos tantum, illustres animæ, tolerate labores.
275. Certandum est! non is veniet sine Marte triumphus.
Sic illa: ex oculis simul euanescit in auras.
Hinc firmati animum magis & magis arcis ad oras

- Ipsius ardescunt accedere, & omnia coram
Ocyus inter se cognoscere. At ipse pedestreis
Inter se turmas animat *Schwartzbergius*; alta
280. *PALEFIVS* interea generosi terga caballi
Pressat, equestrem animans florem, docet vsque magistra
Germanumque ducem, re sic cogente, secutus,
Sæpe ferocis equi luctantia colla sonosque
Noxia sæpe prius, cohibet grauis atque seuerus,
285. Accenditque animis socios; & pectora firmat.
Ecce autem tenebræ fugiunt, & amica viris nox
Inuoluens piceam clauso cælo hæctenus umbram,
Fit manifesta, suam profert *Proserpina* lucem.
Apparent terræ illustres, campique iacentes.
290. Hos metus acer habet rursum, & trepidatio summa
Corda subit, ne quidquam iterum succedere furta
Nunc posse omnis ait, manifestius agmina cernet,
Hostis, & egressus nisu prohibebit inani.
Verum vota DEO hic facere, & prece supplice cælum
295. Non prius absistunt orare, & poplite flexo
Poscere opem, lateat quam *Cynthia* pulsa vicissim,
Nigra tegat frontem ferrugine & omnia celet.
Indulgent conuexa poli stellantia, & igneis
Conduunt cæca suos; se pallida seruat in umbris
300. Nec terras velut ante, suo splendore colorat
Luna. Pater facit hoc, cui sidera & omnia parent.
Nox fit, & eripitur rerum discrimen in oris
Omnibus, & vix nota legunt vestigia, ductor
Qua sidus præit & baculo compendia monstrat,
305. Iamque in conspectu est mons *Rascius*, ipsaque longe
Mœnia non absunt sperata, hic omnia princeps
Militiæ apta facit pugnae, & vix passibus absunt
A porta centum, quam fortius arietet illa
Machina, opus Diuum & miseris fatale repertum.
310. Hoc duci ad muros hortatur, & ante locari
Dux mandat portam, quo fractis impete claustris,
Atque aditu facto possit se infundere miles,
Hostis ad hostem, arcem late complere parentem.
Iussa viri faciunt, furtimque adducere tentant
315. Impositam curru tacito, quam voce *Petardam*
Molem *Italus* dicit; quæ iuncta aperire superbos
Sola queat postes, hosti ostia pandere fracta.
Ergo operi accinctos plauastro admonet, ire sequenteis
Hos iubet, hos humeris trahere & clam sistere ad arcis
320. Ostia, & vt missent per amica silentia portam
Ad fatalem: vnus hic supra mœnia custos
Auribus hæc captat vigilantior, atque ita fatur:
Quid petitis? cuius venistis & ergo, an amicos?

T t t t

346

Iaurinum Rediuuium.

325.

Anne hostes rear esse? quid hi de nocte labores?
 Vnus adhuc nostrum, bene callens Turcica verba:
 Heus, Turcæ, heus! non nos ex hostibus: appulit ista
 Huc nos nocte metus; *Germani* ac *Hungara* turba,
 Nos *Cererem* & victus vobis per plaustra vehentes

330.

Aggressi, hanc profugi petimus maturius arcem,
 Pandite! præsidio seruate & mœnibus iisdem.
 Vulgus inerme sumus; ne pugnis turba, sed apta
 Soluere Pæstano reuerenter debita Bassæ,
 A quo nunc iter est, aperite & protinus omnes
 Acceptos pariter defendite, mœnibus instat
 Hostis, & arua tenet *Iaurinia*; dicite regi
 Hæc vestro, hoc sat erit scio gratum, & præmia habebis.

335.

Sic ille: incendit cum forte fauilla *Petarram*
 Sulphure non apto, nec primum claustra resoluuit.

340.

Præcipitat flammæ alias *Vulcanus*, & ardet
 Iam felix aries; horrenda tonitrua fiunt,
 Ianua tacta labat, procumbunt cardine postes,
 Rupta repente iacent per fragmina mille serarum
 Vincula: fit via vi, mox se per aperta *Quirites*

345.

Ostia ponte ferunt strato, & loca iussa receptant.
 Hinc *Galli* fortes, & duri Marte *Valones*,
 Hinc acies sequitur longis horrenda sarissis.
Hungarus & *Teuto*, pariter se infundit, & intra
 Arcem omnes veniunt, ex somno alto ære solutam.

350.

Protinus hic etiam se *Schwartzenbergius* infert,
 Voce monens alta, nomen ter clamat *Iesv*!
 Terribiles instant lituos vtrinque, trucidant
 Obuia prima tamen, qui propugnacula seruant.
 Vix somno excitus, miratur *Bassa* tumultus,
 Profilit ex stratis suspensum a pariete ferrum
 Liberat, & dextra bis acutum corripit ensẽ.
 Altera vexillum manus accipit, agmina quærit
 Quæ sua? clamat opem portisque accurrere mandat.
 Ipse anteit Lybicos animis ac bile leones.

360.

Ceu lupus haud numerum curat, nec mille bidentis
 Vnius horrescit lanii semel ensis acutus.

365.

Hic *Iauriniades* vlulant & sidera tangunt
 Clamore immenso: fuimus *Iaurinia* turba!
 Hostis habet portas murosque ascendit, & omnes
 Occupat heu turreis, & propugnacula seruat.
 Heu! quis nos nimium miseros defendere, quæ nos
 Accipere arx poterit? dominantur in vrbe furentes
Germani. O morimur! genus insuperabile belli est,
 Turba canum rursus succedet sedibus istis.

370.

O *Turcæ*, haud nobis stabunt *Iaurinia* paruo
 Hospitia! in patriam reditus fortuna negabit.
 Ignaros fati, veritos nil tale penateis
 Hostis & hospes init: fugite heu! quo? more bidentum

Occidi-

Ioannis Bocatii

347

Occidimus: modo per portas exire liceret.

Femina virque graues hos tollit ad æthera questus.

375.

Præcipue princeps discurret in vrbe, lupus ceu

Raptor oueis intermedius, cæcoque resistit

Marte, petens aditus factos qua plurimus astat

Cæsarius, verbis contra iacit aspera Turcas

Ipse sues: hic hic ne, canes, pugnabimus armis?

380.

Vos mera proditio vos torpor inermis honore

Exiuit, extremum iam viuitis, arma repente

Ni capitis fortes; vxoria corda, monarchæ

Perditis hæc nostro, ceu plurima & ante, nec hostis

385.

Vinceret hanc etiam, si me custodia vestra

Admonuisset heri: meretricia turba, quid ista

Segnities? mecum quin nunc expellitis hostem.

Irruat atque animis se quisque recentibus armet.

Si pereo, nunc me periisse iuuabit honestum.

Sic Mahometigenum dux perfurit ore, rotatque

390.

Feruidus hic gladios, qua portæ limina seruant

Christigenæ, in medios prorumpit, & arduus obstat.

Ira manus conferre iubet, dolor igneus vrget.

Obuius ense metit cunctos, nec inertia rursus

395.

Cogitur arma pati; furibundum sæpe coercent

Christigenæ, huic liquido iam traicit ilia plumbo,

Non procumbit humi tamen, imo effundit habenas

Longius irarum, multos dat acinace letho.

Nec socii minus adglomerant, dominumque tuentur

400.

Expertem galeæ, & vix lino pectore tectum

Suppara velabant nudos angusta lacertos,

Mars vtrinque fauet, somno tua funera, neutrum

Agmen terga fugæ dat, ferrea sæuit & instat.

Cum victore cadit victus, nec discrepat ausis.

405.

Hic iterum *Bassa* quis viscera perforat hasta,

Fugna hians immane tamen, dum concidit ore

Pallidus; ergo iacet tellure & calcibus altam

Tundit humum exspirans animam trux accipit orcus.

Ense caput soluunt humeris, & acinace tollunt.

410.

Sed nihil occasus reliquos ducis iste moratur.

Viribus vsque suis audent maiora, nec vllum

Telorum exhorrent genus, omnia pila globosque

Perrumpunt, portasque volunt ceu cetera nusquam

Bella forent, vnus hos impetit ardua longe.

415.

Sed facies Germana fores dura obsidet hastis,

Defessosque magis denso agmine sternit & extis

Perforat, vt pronus iam concidat omnis & atro

Saguine humum signet, lapsuque ad tartara pergat.

Hic quoque *Denlopius*, quo dextra haut fortior alter

420.

Romulidum, exarsit multasque effudit habenas

Irarum, impatiensque suos animare *Quiriteis*.

T t t 2

Strin-

- Stringere ferrum animis medios se ferre per hostes:
Et virtute sua reliquos bonus excitat heros.
Segnior haud stricto *Fabacurtius* ense, *Latinos*.
425. Arguit inculatque moræ quid viuuda virtus
Debeat & possit docet ipse, & multa cruentat
Agmina Turcarum, nec parit inermibus, vltro
Hasta qui abiecta veniam orant; tartara ad ima
Mittit atrox omneis, vastos dat stragis acervos.
430. Ille *Nigri* gaudens *Montis* cognomine fidus
In media vrbe tenens, nunc hos, nunc erigit illos.
Inter opus durum feruet *Germana* iuuentus;
Ensis ille bonus, plumbum ille volatile torquet,
Hunus in aduersos se fert, nec segnius instant
435. *Palffada* & chalybis multos ope sternere tentant.
Hic punctim, hic strictim, tereti ille reciprocatur ictus
Cuspide, sæpe graueis frangunt hastilia vulgo.
Sæpe etiam herculea cerebrum claua omne terebrant.
Vi prohibent *Turca* superare & scandere muros,
440. Siluicolæ vt Fauni nituntur, vt agmina turbent,
Quæ teneant supra & per propugnacula cedant
Seu cogant fugere ad portas, vestigia quærant.
Ter sese attollunt, ter reicit hostis, at illi
Mox iterum superant, procul inde expellere tentant.
445. Expelluntque citos pedibus clamore sequuntur.
Hic profugis portas cursuque petentibus obstat,
Corripit & primum *Schwartzbergius* ore minisque,
Heus, heus siste gradum! quo te rapis improbe, non tu
Euades nostras (licet hostis ab ense recedas)
450. Forte manus: non ista fides promissa, age, retro
Te fer! & haud cœpto iam define cardine rerum
Durare & rebus tecet hoc seruare secundis.
Dixerat: ecce cohors mox tota reuersa sequenteis
Vertit, & opponit quisque acrius ensibus enseis,
Grandis vtrunque oritur cædes (miserabile visu)
455. Mars dubius: modo *CHRISTVS* ouat, modo iubilat ille
Plusque agit; accurrunt nunc hi, nunc cedere cogit
Altera pars; raro bis barbarus occidit ictus,
Terque quaterque hasta vix omni sanguine misso
Pronus humi iacet, interdum hic renouata videtur
460. Ne quicquam arma mouens prostratus, & oris honestas
Et flos dum rubeus fugiat, vitamque sub auras
Liquat, eunt passim de sanguine flumina fuso.
Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet? aut possit lacrimis æquare labores.
465. Talis erat facies, nox talis, Pergama quando
Durateo caperentur equo, somnoque sepultos
Quando in Troianos iret nocturnus Achilles.
Tantus erat furor & rabies tunc *Turcica* tanta,
Quantam haud ipsa prius se fassa est tristes Erynnis

Vidisse; imo foret victrix festina virum vis,
Leges ante nisi *Schwartzbergere*, tulisses
Tam cautas prudens pugnam ante, & fortis in ipso
Ocyus admosses certamine robora cuncta.
Hinc facta est animis melior pars altera, & ense
Fortior, a *CHRISTO*, quæ dicitur; vrget acerba
475. Qua stantes rari apparent, hos protinus omneis
Demetit, & prendit fugienteis, cædit ad vnum.
Dat noua lætitiæ signum tuba; rursus imago
Lætior ad *CHRISTI* bellum; labentia rursum
Corda animant, certam sperare hac sorte salutem.
480. Dulce canunt, & Io! ingeminant rauca æra vicissim.
Huc illuc agitatus equo sua *Palffus* acer
Agmina perlustrat; nunc intonat *Hungarus* Hunnis,
Italæ voces *Italus*; Germanide cretis
Ora, ore est *Tento*; variat vox æmula *Prothei*.
485. Vt pariter superent, curas traducit in omneis.
Dextrum spondet opus, dulcemque hæc aspera pugna
Finem habitura, sacer vates ceu disserit; enssem
Felicem ipse rotat, plausu & clamore triumphat.
Multa redit virtus, crescitque in pectore flamma
490. Omnibus, vt simul ac animos ad verbera durent
Incensi iuuenes, tædæ instar, feruida corda
In furias & in arma ruunt atrocibus ausis.
Nec *DEVS* hos, *Bellona* soror neu deserit ipsa,
Numen vtrumque ira simul æstuat, ardet & ingens
495. Corde dolor Marti, comitem se *Cæsaris* addit
Romani fociis; trux agmina *Turcica* ferro
Sternit & ingenteis (referens horresco) per urbem
Sanguinis exundat fluuios: quæ sanguine sidunt
500. Corpora, vix vidiisse datum est, *Erythraeus* it vndis
Gurges, equus niueo modo pectore candidus, alte
Nunc humore rubet roseo vel ephippia ad ipsa.
Ingenteis victor tandem spectabat acervos.
Irruit & tectum omne tenet genus acre virorum.
Et licet hic matres & inermum vulgus ab altis
505. Precipitent tectis flammæ, & scipio multus
Desuper eiacularus eat, quisque intrat in ædes.
At manus interea vel adhuc se fornice cæco
Munit & e contra flammis incendia miscet.
Et ne dent Aquilis pœnas, moriuntur in ipso
510. Puluere disiecto vallo (miserabile visu)
Seque hostemque suum miscent & in aëre spargunt.
Hic primum ergo duces lacrymas emittere, & ignes
Execrari istos, quod vbi nec tela nec hostes
515. Egregias animas vicissent, læserit ignis.
Quid facerent? nec enim sine sanguine Pergama tanta,
Et sine casu aliquo poterant tibi Maxime reddi
U u u u
Cæsar,

- Cæsar, & hoc etiam est plus quam satis; illa quod hosti
 Tam vigili & forti tanta arx erepta phalanges
 520. Per modicas, horis potuit tribus esse vicissim,
 Atque erit æternum tua, vindice & auspice CHRISTO,
 Cui sit prima, tibi sit palma secunda *Rodolphe!*
 Tertia *Schwartzbergero*, & Achatii illius, & illis
 Qui simul ense iacent, aut passi vulnera viuunt.
 525. Salue ast o *Aries* quoque maximus ille *Petarda*,
 Quæ quo disiiceret fabricata est machina portas.
 Materies latet illius, nec dicere tutum est
 Prudenti edicto, quibus inuentoribus, aut qua
 Arte paretur opus, ne fama vagetur in oras
 530. Græcia sæua tuas, pellacem edoctus *Vlysses*
 Hostibus ex ne quis præstet, conatibus iisdem
Iaurinum, aut alias hoc pacto quæritet arceis.
 Hanc aperire artem totique exponere mundo
 Certatim Historici vellent, si *Diue Rudolphe*
 435. Tu fineres, & non metus esset: certior arte
 Ne noceat, catus es, Thrax inuentoribus ipsis
 Auri sacra fames bombardas cetera & arma
 Attulit Euxino, rudibus compendia Turcis.
 O opus illustri dignum duce, Cæsare dignum.
 540. Salue flos regum, salve *Augustissime* CAESAR!
 Næ te tam læta *Iaurini* nobile bellum
 Sorte beat! nunc te *septem* pars tota *Viratus*
 Promptior auxiliis sponte ære viroque iuuabit,
 Ut reliquas etiam possis mox eripere arces.
 545. *Agria* quod metuit, nunc sat percussa ruina
 Spontæ, quam voluit sibi coniunx esse *Vienna*,
 Hoc anno vestræ, dulceis celebrare Hymenæos.
 Illam fraude *Sinan* Thrax deditione *Sinanus*
 Cœperat: ast Tibi CAESAR, aperto Marte recepta est.
 550. Egregiam vero laudem nunc ille referret.
 Heu! quibus heu! stygias si non cessisset ad vndas,
 Si superaret adhuc (iam curis fractus obiret.
 Fors præ mœstitia se vltro suspenderet, orcum
 Infelix victor peteret modo cannabe fractus.)
 555. Turcicus ipse *Pharo*, suspiria ducit ab imo
 Corde, gemens secum casum interitumque suorum,
 Quidque time prius, vel cuius oporteat ante
 Mirari, inscius hæret, & huc iam diuidit illuc
 Sensus trux omneis, infrendens dentibus, iras
 560. Concipit ingenteis, frustra exæstuat acer.
 Nulla sed huic dabitur rursus affectare potestas
Iaurinum; ipse Deus pro nobis arma Cyclopas
 Induit hos contra, pestemque auertit ab oris
 His talem nec enim dubitamus, *Gogque Magogque*
 565. Occidet; illud atrox monstrum informe, horridum, & ingens,
 Ex quo nos populat, millesima labitur ætas.

Hact-

- Hactenus indulsit, iam cælum irascitur ausis
 Intrare Austriacas, tam sancti Cæsaris, oras.
 Sed fremat vsque licet, frangat collum, illa rumpat
 Mæstus vterque: DEVS nos, *optime maxime* CAESAR!
 570. Per te, perque tuos, post asseret vsque fideleis.
 Et faciet clemens, cum fœnore cetera reddet,
 Ut longe potiora illis possimus habere,
 Quam quæ Christicolis trux hactenus hostis ademit.
 Pollicitus nobis per reddita mœnia tale,
 575. Quæ nequam accito sunt tradita sponte *Sinano*.
 Ipse diem citius vesper componat Olympo,
 Omnia quam recitare queam, quæ victor in arce
 Occupet; egregias & opes, operumque labores.
 580. Millia barbaricis restant nouulunia signis.
 Mille laboratæ fulgentia dona Mineruæ,
 Mille aulæ: graueis intertextosque tapetas,
 Discretas auro telas, muliebria texta,
 Et pictas tollunt vesteis, & fulgida gemmis
 585. Ornamenta: auri pretiosa emblemata; nummos
 Regiferos, auri flauentia munera, Tempe
 Hungara, quæ mittunt, vel *Arabs* excudit *Eous*.
 Quid loquar egregios, animis in Marte Caballos?
 Robur & omne decus Turcarum & cætera prudens
 590. Prætereo; quibus imperium stetit ordine; ceu sunt
 Tot bombardarum species, currusque grauati
 Tam vario ære: globos tereti quod fornice grande
 Mille iacit ferro cusos: quid plumbea frustra
 Persequar hoc versu, tunicas rumpentia, Brontes
 595. Quas Steropesque parant, vasto Cyclopi in antro?
 Sic pauca in campis amittere semina præstat,
 Rustica quæ recipit cum fœnore dextera imago.
 Sic agris etiam messeis exspectat auarus
 CAESAR, & adiiciat *Pæstum Budamque* receptam.
 600. Versat adhuc tantos animos dam *Palfius*, horror
 Maximus est Turcis, nulli virtute secundus.

III.

IOANNIS BOCATII,
 APOSTROPHE,
 AD
 Magnificos & Illustres Dominos
 SCHWARTZENBURGIVM ET PALFFYVM

Aloquar belc etiam vos, vos duo fulmina belli!
 Magnanimi Heroes, Martis melioris & artis!
 Quos Deus & Cæsar pugnis dedit esse magistros.
 Quos non argenti, non auri præda, sed ingens
 Vicit amor patriæ, Germanidos ora, salusque
 Christiadum, veri laus Numinis, ipsaque virtus.
 O quas vos memorem? Mortales voce, sed armis
 Uuuu 2

Haud

- Haud rear esse homines: quis vos non sanguinis alti,
 Quis non suspiciet vos? quis non fronte supina
 Vos ut semideos, vix ducere semina terris
 Diceret, ast cæli delapsos crederet arce?
 Arte magistra equidem vicistis, at arte Magistra
 Cælitus excita: cedent miracula mundi,
 Cedent præteriti sæcli inuenta omnia vestris.
 Debet bonos vobis & haberi gratia debet
 Laus tunc vestra mori, quam facta illustra letbo
 Summa dies quamvis dabit, haud dabit omnia facta.
 Credo equidem in tantum vestra excellentia surgent
 Ausa, in quantum olim magnus surrexit Achilles.
 Quin etiam Præsul Romanae maximus urbis
 Transferet in fastos, ut agatur sæsta per orbem
 Illa dies totum, annaleisque ea facta perenneis
 Possideant, vestris mansura encomia pugnis.
 Par vobis virtus, animus par, corpora bina,
 Vna sed est mens, vnus amor pugnare duobus
 Contra hostem, totus quem exhorruit bacænus orbis.
 Par bellatorum felix, par dulce Monarchæ:
 Hoc vos Christigenis duo, quod duo maxima cælo
 Læmina: Sol & Luna Polo decus omne, solo vos
 Et vestris, tu Germanis, tu fortibus Hunnis.
 O regio felix! taleis vix Hungaria tellus
 Vnquam habuit, licet usque suos ea iactet alumnos.
 Viuite concordēs animis & viribus ambo,
 Ambo pares studiis iisdem, & conatibus æquis.
 Si genus ingratum est hominum; sperate laborum
 Axe Deum Elysio memorem fore: nullus ob aras
 Et patriam frustra bellum gerit, acer in hostem.
 Sed vos iam Procereque Ducesque & Numina mundi,
 Hic geminus virtute sua vos excitet Heros.
 Ferte citi auxilium, date opes, ferte arma, virum vim.
 Et bene apud memores tanti stet gratia facti.
 Si bene quid gestum est, solius Numinis illud
 Dicitur auspiciis gestum; si monia perdat
 Dux, est noxa Ducis solius, & omnia clamant
 Compita: dede neci, Caesar, qui patria tradunt
 Præsidia ære hosti; probat exitus actus; nec usquam
 Arceis perdidit, modo bellis præfice fidos.
 Ast dolor hæc feruens, & bilis splendida dicant,
 Seque Deosque tacent victi, accusare parati
 Militiæ caput, & damnant cum principe castra.
 Verum haud fas, blaterat quod vulgus, credere semper.
 Fortior est victor, vel plus virtutis in illo,
 Quisquis ouat: licet & cælum victricibus armis
 Sufficiat vires, & robora sæpe ministret
 Angelus omnipotens: tamen & sua gratia nostris
 Vindicibus stat lieta viris. I vulgus! & ipso
 Posce a belligero quoque Cæsare præmia nostris
 Vindicibus pro Marte viris, felice, nec arcem
 Frustra hanc restituant, tanto discrimine vita.
 Proditor est pana dignus; sint præmia fidis.

F I N I S.

GEORGH ZÁVODSKY
 DIARIUM
 RERV M
 Per
 HUNGARIAM,
 Ab Anno MDLXXXVI, vsque ad Annum MDCXXIV.
 gestarum,
 nunc primam ex auctoris schedis
 erutum.
 DECADIS I. MONUMENTVM VIII.

Excellentissimo atque Illustrissimo
DOMINO DOMINO
COMITI
FRANCISCO ESZTERHAZY
DE GALANTHA,

Perpetuo in Frakno, Comitatus Borsodienfis
Supremo Comiti, Generali Equitatus,
SACRAE MAIESTATIS REGIAE
Actuali Intimo, & Consilii Locumtenentialis Hungarici Regii
Consiliario, Tabulae Septem-Viralis Assessori, & per Hungariam Aga-
zonum Magistro, atque partium Cisdanubianarum in Hungaria
COMMENDANTI GENERALI,
Domino longe Gratosissimo,
FELICITATEM!

Nemo est, EXCELLENTISSIME COMES! nisi forte omnium rerum ignarus, qui Excelsae gentis TVAE, diuinissima, longa retro aetate, in Hungariam, & huius Reges, merita, aut possit, aut velit, ignorare. Nam, ut fileam, reclusa ab hominum memoria tempora illa, quibus, vel constituebantur adhuc, & in immensum succre-
scebant; vel, fatiis urgentibus, ad occasum inclinabant res Hungariae; ad eum modum, & superiore, & hoc, quod trudimus, seculo, inter Hungariae heroas, non modo summorum magistratuum dignitatibus; sed harum praecipue administratione, prorsus inimitabili, laudatissimi maiores TVI, emicuerunt, ut iis anteferri nemo, pauci pares potuerint existimari.

Invidus sit, oportet, qui non, Aui TVI, Comes Illustrissime! PAVLI ESZTERHAZY, S. R. I. Principis, atque Regni Hungariae PALATINI; Proavi item NICOLAI, magni & incomparabilis viri, quique primus, in gente TVA, summos, qui sunt in Hungaria, magistratus, & auspicio capessivit, & gessit omnium auspiciatissime; mirificum in REGES obsequium, nudum erga patriam amorem, aduersus utrosque, constantem & frangi ne-
sciam fidem, gratus recognoscat, miretur, suspiciat, & laudibus in caelum ferat.

Verum enim vero, quid opus est, haec istiusmodi lumina, suo quodam igne fulgentissima, ad virtutes TVAS, Comes Excellentissime! illustrandas,

das, commemorare? Tametsi enim, tantorum nominum, & quae his continentur, virtutum, ex asse haeridem TE esse, constat apud omnes; tamen, adeo TV quidem non turgescis, domesticarum eiusmodi laudum adflatu; ut potius, quod perpetuum TIBI erit praconium; suapte edita virtute, REGVM, patriae, & egregii publici, eo sis obseruantior, quo, difficilioribus, ac pene conuulsis rebus Hungariae, aut procurandis, aut sustentandis, TE, Illustrissime COMES, TVOSQUE, diuinitus seruatos esse, intelligis.

Taceo, tot excelsorum munerum, quibus TE, antea quidem D. Caesar CAROLVS VI.; nuper autem, Inuictissima Regina, MARIA THERESIA, ornandum cumulumque voluere, fastigia. Norunt enim, qui TE penitus habent cognitum, qua prudentia, quaque animi contentione, moderationeque, cum omnia, tum singula ea, pergas administrare: hoc vno, in paucis felicissimus, quod non per TE solum, decora utilitatesque patriae, excelso animo continenter procuraueris; sed filios etiam,

*Quibus integer aui
Sanguis,*

REGINAE & Regno commodos, educaueris quam sollicitissime. NICOLAVM volo, & FRANCISCVM, illustria in primis nomina. Quorum NICOLAVS, post meliorem Europam, summa Clementissimae REGINAE adprobatione, & cum dignitate obitam, atque nuntium desideratissimum, *Batauis, Britannis, Lusitanis, Gallisque* tunc amicis, de JOSEPHO BENEDICTO, Principe iuuentutis, recens nato, prorsus insinuat; nunc splendidissima, apud Potentissimum Poloniarum REGEM, eundemque Saxoniae Electorem, AVGVSTVM, legatione, eximia cum laude, fungitur, atque momentosissimis negotiis, senili hac, qua est, iuuentute, adhibitus, documenta sui praebet, NICOLAI attau, æmulum fore atque imitatore, non minus strenuum, quam felicem. FRANCISCVS vero, Serenissimae Reginae, nutu benignissimo, perpetuo propemodum palatio augusto accensus, & supremo Comitatus *Mosoniensis* honore, auctus honestatusque, id agit, ut Optimae PRINCIPI, patriae dulcissimae, & genti suae vniuersim, fidem, alacritatem, voluntatemque, in honestissima officia pronam, omni cura studioque adfirmet. BONVM FACTVM!

Desino plura. Id TE, Excellentissime DOMINE, COMES Illustrissime! quam possum, obsequentiissime, oro rogoque, velis EPHEMERIDES, tennes quidem; sed utiles tamen futuras, ad lucem historiae patriae adfundendam; quas iam Excellentissimo nomini TVO, sacras nuncupo; facilis bonusque accipere, & conatus hosce meos, ab innocentissima, imo necessaria destinatione profectos, vna, cum Illustrissimis FILIIS TVIS, æqui bonique consulere. Est, quod deprecatur,

EXCELLENTISSIMI ILLUSTRISSIMIque
DOMINI COMITIS, DOMINI GRATIOSISSIMI,

Obsequentiissimus

MATTHIAS BEL.

Ad Lectorem Beneuolum.

DE GEORGIO ZÁVODSKYO, cuius nunc Ephemerides, Tibi exhibemus, vix quāquam superari dicere; quam quod ipse passim in schedis suis, sed parce admodum, de se meminit. Fuit Comiti GEORGIO THVRZONI primum; deinde, huius filio, EMERICO; atque hoc, senili iuuenta, premature Niclasburgi extincto; postea matri Elisabethæ, egregie cordata femina, & Christinæ viduæ, a secretis epistolis: dum hæc, secundis nuptiis, in manus Nicolai Elzterhazy, illustris iam tum viri, concederet.

II. Et GEORGIO quidem, summo viro, inde a primis, quos ille regum indulgentia, capeffuit, bonoribus, domi atque militia, indiuiduus comes adhaesit perpetuo, eademque, cum bero, belli fortunam, periclitabatur, quoties THVRZO, a primis militiae tirociniis, vel militis, vel ducis, munere, in expeditionibus aduersus Turcas, fungebatur. Postea, cum perpetuis dignitatum accessionibus, sub RUDOLPHO, ad inuidiam vsque multorum, incrementa cepisset; sub MATTHIA vero II. summum honoris culmen, REGNI Palatinum, obtinisset; plane se Závodskius, curarum domini sui, fecit participem. Nam, nec a latere eius vnquam discessit, & ubicunque demum, seria seueraque, excelsi eius muneris procuratio poscere videbatur; non tam scribæ, quam consiliarii, uti hinc inde ex ephemeridibus adparet, officio defunctus est.

III. Tandem, cum GEORGIUS pater, magno Hungariæ luctu, viuere desisset, EMERICO filio, operam adprobauit. Nam, & adolefcenti adhuc, prudenter moderabatur, & rebus agendis adhibito, præsto erat: dum hic quoque, factorum providentia, ante rebus humanis eximeretur, quam XXIII. ætatis annum, compleuisset. Quæ hinc, tum matri Elisabethæ, natæ Zoboriæ; tum Christinæ Nyári, Emerici viduæ, officia accommodauit; neque diutina ea fuerunt, neque forte, pro eo, ac optasset, efficacia: partim, quæ tempora ingruerunt, in tristes conuersiones prona; partim, quod ipse Závodskius, atque iam ingrauescens, suam odisse quietem noluit.

IV. Ad hoc eius DIARIUM, quod adinet, non id quidem posteritati scripsisse præstandus est; tunc enim, & adcuratiorem esse oportuisset, & luculentiorē; sed ea rationum; ne vulgator secreti feret; adnotauisse, quæ extra muneris sui administrationem euenerunt, neque ille, memoria sibi effluere, pariebatur. Præstitit tamen operæ pretium, in his quoque lineis, quas pressius quidem; sed ita utiliter duxit, ut fuit omnino in iis non pauca, quæ, cum ad publicos atatis suæ actus, tum ad singulares euentus familiarum, cum fructu referri possint: si quibus volupe fuerit, suo singula loco, ad historiā patriæ locupletandam, reponere: nam, de fide quidem auctoris, nullum est dubium, ita, & apertus est, & verax.

V. Atque istud me inuitauit, ut hæc eius symbola, prudens lubensque, in ADPARATV hoc meo, voluerim exstare. Enim vero, norunt docti, & qui operam aliquando in scribenda historia, cum cura nauauerunt, quid hæc istiusmodi Ephemerides sibi profuerint, in rebus etiam momentosis, seu illustrandis, seu adstruendis: ut optum sane, plura huius argumenti, quantumvis aliquin tenuia monumenta, ex tenebrosis scriptis, propitia Minerua, in lucem protrahi. Nam, plus satis cognitum habeo, maximas ad Historiam Hungaricam mirifice ditandam, opes huiusmodi, hic atque illic, non secus detineri, quam a Gryphis aurum, quod illi quidem vehementissime vigilantissimeque, contra adtingentes, custodiunt; sed detento auare metallo, uti nesciunt. Vtinam his, aliam aliquando mentem, dexter Apollo! Tu Lector amice, Závodskii hac opella, commode vttere, saltem, curas nostras, quas ei edenda impendimus, erimurari abstine. Vale. PISONII, Anno dñi 1633 c. XLIII. Cal. Februarii.

GEOR-

GEORGII ZÁVODSKY
DIARIUM,

Siue,

Memorabilia quædam, quæ ab Anno MDLXXXVI, vsque ad An. MDCXXIV. in Regno Hungariæ contigerunt, carptim, sed ex vero, litteris consignata.

ANNO MDLXXXVI.

Intam æternus DEVS, in pœnam peccatorum nostrorum immiserat caritatem annonæ, præsertim in his partibus (a) Hungariæ, vt hic apud nos, Lukna (b) vna tritici, venderetur florenis tribus, & LX. denariis. Quem furorem & caritatem æternus DEVS, propter Filium suum, mediatorem nostrum IESVM CRISTVM, a nobis clementer auertere dignetur! Sed & subsequenter, A. MDC. corus vnus tritici, ista summa veniebat.

Die XII. Decembr. secundum vetus Calendarium, excessit, e viuus, Serenissimus ac Potentissimus Rex Poloniæ, STEPHANVS BATHORY. (c)

Annus ætatis, regiminis, & obitus eius.

VIX novies sex bis qVinos reX VIDERat annos,

bis senI bis sena haVslt noX anXIa MensIs.

Huic, legitime successit, SIGISMVNDVS III. regis Sueciæ filius, A. MDLXXXVI. qui adhuc rerum potitur; MAXIMILIANO Archiduce Austriæ, per certos Polonos, pro rege, frustra electo, tandemque in captiuitatem redacto. (d)

X x x x

Anno

a.) Trentsiniensem Comitatum, quem coluit Závodsky, & vtrunque vicinos, intelligit.

b.) Mensuræ aridorum nomen est, quæ ultra duas Kilas Posonienses, siue Coros quatuor continet. quorum tres, duas Kilas æquant: coro quarto superante.

c.) Huius mortem & elogia, vide, apud WOLFGANGVM BETHLEN, Historiar. Lib. VI. p. 383, vsque ad p. 399. vbi & emortuale istud chronostichon legas.

d.) Habemus captiuitatis eius, & quæ eam præcessit, pugna, infelicitè, cum

Decad. I. Monumentum VIII.

Die XXV. *Aprilis*, spe melioris fortunæ, iueramus sub *Strigonium*, potituri illic præda *Turcarum*. At longe res diuerse, atque opinati sumus, accidit: quippe, in *Turcas* (qui longe maiori numero, certiores alioquin antea de aduentu nostro facti, nos præstolabantur) temerarie inuecti, ab iisdem, cognita nostrorum paucitate, misere victi sumus: ubi plus minus sexaginta nostrorum interiit. Quorum præcipua pars in captiuitatem ducta, paucis, in conflictu desideratis. (e)

Die XII. *Maii*. Futurum erat monomachicum (f) certamen, *Michaëlis Bory*, Vice-Capitanei *Bakabanensis*, (g) cum *Ibrahim Aga*, sub *Baka*, quo, cum longe maiori numero *Turca*, comitati *Ibrahimum*, quam litteræ fidei a *Generali Capiteano* illis datæ, postulabant, aduenissent; ipseque certamen detrectaret ac subterfugeret; milites nostri, vilioris conditionis maxime, per tumultum, impressione in eos vehementi facta, plerosque passim oberrantes, crudeliter cecidere, in tantum, ut prope centum ex iis desiderati sint: ii omnes pene cæsi ac detruncati, paucis in vita seruatis, qui demum 1. *Augusti*, ad mandatum suæ Maiestatis, una cum spoliis, in eo conflictu collectis, ad suos pacifice sunt remissi.

Hoc eodem anno, *Magnifica Domina Sophia Forgách*, consors Magnifici Domini *Georgii Thurzo* &c. in autumno e viuis sublata est.

Anno MDXCI.

Die XXXI. *Augusti*. Fuimus cum *Generali Capiteano* partium *Cis-Danubianarum* sub *Strigonio*, numero circa bis mille, ubi cum vniuerso exercitu, pene ad ipsas portas *Turcarum* prouecti sumus, & propter hostium abacta pecora, feliciter cum iisdem confliximus: viuos quippe septem, ac aliquot hostium capita, domum adtulimus.

Anno MDXCIII.

Diebus III. IV. V. *Iulii*. Ex assiduus quatuor dierum imbris, tanta passim ubique exundatio (h) aquarum facta est, ut solus *Vagus* fluuius, damna intulerit infinita; subuersa enim *Arva*, segetes, iam maturescens, pessundatæ ac in nihilum redactæ, arbores radicitus euulsæ, plurima ædificia hortorumque sepimenta, funditus deleta, exterminataque, & obuia quæuis, inuitati huius eluuii portentosa voragine, prostrata, absumptaque sunt.

Die cum SAMOISCIO confectæ, historiam, per SIGISMUNDUM a PISIVTZ, concinnatam, in M. S. edendam, cum se dabit occasio: eo quod Hungarorum quoque fuerint in prælio, partes quædam.

e.) Inferenda hæc sunt, ISTVÁNFY, Lib. XXVI. extremo.

f.) De Monomachiis *Hungarorum* cum *Turcis*, duobus carminum Libris, cum laude cecinit, NICOLAVS GABELMANNVS Germanus, quem, ad CARPONAË res illustrandas, excerpimus, Tomo II. p. 478. §. VI. sequ. prodire PATAVII, A. MDXC. forma 4. dedicatque sunt, illustr. D. & Magnanimo Heroi, D. FRANCISCO DE NADASD, &c.

g.) BAKABANYAM, urbem liberam ac Regiam, eamque Metallicam, sed tempestate illa, operibus, & militari præsidio munitam, descripsimus, Tomo IV. in *Hist. Comitatus Nagy-Hont*. Memb. II. Sect. I. p. 703. sequ. Adde, huius simul *Monomachia*, mentionem, Lib. eodem ISTVÁNFY.

h.) Suppar, aut atrocius, diluuium illud esse oportuit, cuius in VAGI natura expromenda, ad annum MDLVII. meminimus, Tomo II. in *Hist. Comit. Liptovienfis*, Parte Gener. Memb. I. §. VI. p. 525. sequ.

(i) Lego

Die III. *Novembr.* Dominus DEVS, ex innata bonitate & clementia sua, per indignas manus Christianorum, memorabili (i) clade adflixit exercitum *Bassæ Budensis*, circiter triginta duobus millibus *Turcarum* constantem numero, in tantum, ut solummodo occisorum in prælio, quod prope *Albam Regalem* commissum est, cadauera ultra XIV. M. numerata sint. E *Begis*, ceterisque purpuratis, plurimi illic, magnæ apud eos auctoritatis viri, interiit: ipse quoque dux & antesignanus exercitus, *Bassæ Budensis*, letali accepto vulnere, vix fuga euasit. Adeo, incruenta hæc Christianis victoria extitit, ut circiter L. solummodo nostrorum in acie desiderati sint. Tormenta minora XLVII. ac pene omnia militaria signa hostium, in potestatem nostram venere, infinitaque spolia, domum, in sempiternam memoriam, reportata.

Die XXVII. *Novembr.* Arx, natura arteque munitissima, *Füleki*, (k) posteaquam octiduo a nostris fortiter, ac sine omni intermissione, maioribus tormentis, oppugnata fuisset, in potestatem nostram deuenit, *Turcis*, fide nostrorum accepta, ultro eam tradentibus. Qui omnes, præter transfugas, tantum vita donati, incolumes ad suos dimissi sunt. Recepta hac arce, circumcirca existentia castra *Turcarum*, utpote: *Somoskő*, *Hagynacső*, *Hollókő*, *Kékkő*, *Divin*, *Buják*, sublequenter a nostris recuperata sunt.

Anno MDXCIV.

Die IX. *Martii* (l) Arx *Nográd*, postquam a nostris fortiter, per aliquot dies, tormentis oppugnata fuisset, in potestatem nostram deuenit.

Die IV. *Maii*. Obsessum est *Strigonium* per nostrates.

Eiusdem, Maior ciuitas *Strigoniensis*, postquam per nostrates aliquot diebus fortiter oppugnata fuisset, in potestatem nostram deuenit, *Turcæque* fere omnes, in ciuitate existentes, trucidati sunt.

Die XXI. *Iulii*, Obsessa per *Szinan Bassam* arx *Tata*.

Die XXIII. eiusd. Illico per nostrates, *Turcis* tradita eadem arx *Tata*.

Die XXXI. *Iulii*. Obsessum per *Szinan Bassam*, *Laurinum*.

Die XXIX. *Septembr.* Fridericus Comes ab *Hardek*, Præfectus *Laurinensis*, per prodicionem subdidit *Szinan Bassæ*, arcem *Laurinensem*, rebus suis illæsis exinde ablatis; *Hungarorum* autem militum reculis omnibus, per hostem, in prædam conuersis. Res acerbissima! (m)

Die XX. *Octobr.* Obsessum per *Szinan Bassam*, *Komaromium*.

Die XXVIII. eiusdem. *Szinan Bassa*, a *Komaromio*, non sine summo maximoque rerum suarum dispendio, discedit, inexpugnatamque relinquens arcem. Oppidum tamen, totaliter voragine ignis, consumi fecit. (n)

XXXX 2

Die

i.) Lege ISTVÁNFY, fuscæ Historiam illam describentem, Lib. XXVII. p. 614, 20. ubi caesorum VI. Millia equitum, IV. peditum, fuisse, e nostris XL. admodum desideratos, memorat. Adde ad eundem annum ORTELIVM, Parte I. k.) Habet hunc victoriarum prouentum, ISTVAN. p. 618. 12. Et IOHANNES CSERNOVICIVS, de *Lybeo Monte*, inde Bello Pannon. Lib. I. D. 2. sequ. quod, venusto, sex Librorum carmine, ex RVDOLPHI II. temporum habitu, descripsit. PRAGÆ, MDCXIX. for. 4.

l.) De huius anni actibus, ISTVÁNFY, Lib. XXVIII. profusa opera: & quos iam citauimus, alii.

m.) Dedimus, indignissimam hanc *Laurini* fortunam, fuscæ depromptam, an deploratam, Tomo V. prælum expectante, in eius urbis Historia, §. XXX. sequ.

n.) Vide ISTVÁNFY, Lib. XXI. p. 664.

(o) Ex-

Die V. *Novembr.* Castra Christianorum ad *Nyárasd* posita, ob *Sáinan Bassæ*, a *Comaromio* discessum, soluta.

Anno MDXCV.

Die XIII. *Augusti.* DEVS, ex immensa sua bonitate, nouam ciuitatem Strigoniensem, cum arce aquatica, vulgo *Vizvár* nuncupata, in manus Christianorum dedit.

Die II. *Septembr.* *Bassa*, cum *Begho*, ex arce *Strigoniensi* exeuntes, arcem manibus *Christianorum* assignauerunt. (n)

Anno MDXCVI.

Die III. *Septembr.* Sepimentum *Hatvan*, (o) a tribus hebdomadis per nostrates oppugnatum, sub vesperum, impressione nostrorum, interceptum, ubi hostes sine discrimine vtriusque sexus, sunt trucidati. Idem sepimentum, dum ad sustinendas vires hostium impar dignosceretur, die IX. *Septembr.* per nostrates exustum, & puluere pyrio euersum.

Die XX. eiusdem. *Agria*, a multis annis, rapinis & excursionibus *Turcarum* obnoxia, a tribus septimanis, tormentorum ictibus continuis opposita, *Turcarum* imperatori ditionem fecit, *Paulo Nyáry* Capitaneo ibidem, & *Trebka*, aliisque præcipuis viris, captis, inferioribus vero decollatis.

Anno MDXCVII.

Die XX. *Augusti.* Sepimentum *Papa*, vna cum arce, peruenit in manus (p) *Christianorum*.

Die VIII. *Octobr.* Arx *Tata*, per *Vezirium Zerbard Memhet*, obsidione cineta.

Die XIII. *Octobr.* Ob ingentes ruinas, nostris, ex arce elabentibus, in manus hostium est assignata. (q)

Anno MDXCVIII.

Die XXIX. *Martii.* IAVRINVM, (r) in tota Christianitate celeberrimum præsidium, natura loci & munitione fortissimum, inusitato antea in Hungaria tormenti genere, quod Itali *Petardum* nuncupant, porta ciuitatis explosione illius disiecta, a nostratibus captum.

Die XI. *Septembr.* Nascitur Comes *Emericus Thurzo*, (s) patre *Georgio Thurzo*, qui 18. *Octobr.* 1621. *Nicolspurgi* obiit.

o.) Exstat expugnationis eius historia, ibidem Lib. XXX. p. 690. sequ. Haud vero deletum fuit penitus, quod hic noster vult; sed extima tantum opera: nam ipsa moenia instaurata sunt omnino, & *Michael Serini*, *Filecki* nuper præfectus, cum præsidio isthic relictus. Inibi, & *AGRIÆ*, huius anni, occasum legas.

p.) Libro eodem p. 708. sequ.

q.) *NICOLAVS PALFFYVS*, cum collega *Bernsteinio*, primo vere *Tatam*, *Turcis* eripuerat, *Petardi* usus ministerio, *ISTVÁNYVS* Lib. eod. p. 707, 25. quam *Mehmetes*, senescente eodem anno, recuperavit denuo, idem, p. 712. qua de re, in arcis eius designatione, Tomo V. pro eo, ac satis est egimus.

r.) De vindicato IAVRINO, plus satis in eius vrbis historia, eodem Tomo V. egimus. Recole, Monumentum Adparatus huius VII. Dec. I. & legis *Iaurinum Redivivum*.

s.) Dedimus, gentis, pluribus dignæ seculis, ortus, accessiones, honores, propages & occasus, diligentia haud superuacua, in Comitatu *Aruensi*, ad arcis cognominis historiam illustrandam, Tomo VI. si Deus volet, prodituro, §. IX. usque ad §. XXXIII.

Die VI. *Octobr.* *Buda* (t) obsidione cineta, & *Cingarorum* ciuitas exterior statim intercepta eodem die.

Die X. eiusdem. Inferior ciuitas, ubi *Bassa* sedem suam fixerat, valida nostrorum impressione, capta.

Die XI. *Novembr.* Discessum a *Buda*, re infecta.

Eodem anno, postquam 16. *Augusti* horrenda ecclipsis lunæ, ultra trium horarum spatium durans, apparuisset, tandem toto autumnno, in plurimis Hungariæ & aliarum prouinciarum locis, subsecuta est iumentorum lues, tam valida, qualem ætas nostra antehac nunquam viderat; neque, ut deinceps videamus, diuina faxit clementia!

Anno MDXCIX.

Circa Festum *B. Luca* Euangelistæ, generis humani atrocibus delictis sic deposcentibus, ac benignissimum numen ad iram prouocantibus & concitantibus, *Tartarica*, & aliorum barbarorum rabies, usque adeo (u) peruasit & defæuit, ut non solum totam regionem, fluuiis *Ipol* & *Grano*, adiacentem, verum ulterius etiam, ultra *Nittram* & *Vagum*, ad *Tyrnauiam* & *Ulybely* usque, misere ac crudeliter depopularetur. Præter armentorum, pecorum, aliarumque rerum & opum, hominum etiam, vtriusque sexus vim, innumerabilem, partim neci crudelissimæ dederunt, partim secum in diram captiuitatem abduxerunt. O mucro Domini! quousque non requiesces? ingredi in vaginam tuam, refrigerare & sile! Cogita super nos cogitationes pacis, & non afflictiones, & da nobis finem & patientiam, & inuocabimus Te, & vinemus. *Jerem. XLVII. 29.*

Eodem anno, die XXVIII. *Octobr.* *Michael Vaynoda* Valachiæ, (v) vir heroica virtute præditus, cum exigua suorum manu, *Transiluaniam* ingressus, ad ciuitatem *Szeben*, cum *Transiluanis* confligit, eosdemque acerrime fudit, ac prouinciam totam in suam potestatem redegit.

Eodem anno, tanta subsecuta est annonæ (x) caritas, ut tritici corus ultra florenum vnum; hordei corus, circiter denariis LXX. auenæ corus, circiter denariis XXXIII. & reliquorum frumentorum similiter venderetur. DEVS misereatur nostri, & concedat, Ecclesiæ suæ reliquiis, iam tandem halcyonia & annum iubilæum.

Anno MDC.

Die XXIII. *Aprilis.* Spectabilis ac Magnificus Dominus *Nicolaus Palffy*, post longa bellorum & ancipitis Martis discrimina, a septennio fere durantiā, & regnum hoc Hungariæ mirifice exagitantia, post partas etiam aliquot de

Y y y y

hoste

t) *ISTVÁNYVS* Lib. XXXI. p. 733. sequ.

u) Lege, & ingemisce, *ISTVÁNYVS* ibid. p. 744. sequ.

v) Præter *ISTVÁNYVS*, Lib. XXXII. initio, consule *WOLFFGANGVM BETHLENIVM*, Lib. X. ad eundem hunc annum, p. 704. sequ.

x) Istud vero, non caritatem, sed laxitatem annonæ, calamitosa alias tempestate, posses dicere. Adfueri nempe ciues nostri olim fuerunt, nulli non rerum adfluentiæ, & vilitati. De qua vide, Adparatus huius nostri, Mon. VI. p. 303.

Decad. I. Monument. VIII.

y) Me-

hoste Turca victorias, laudeque sibi & posteris immortalis relicta, tandem placide in Domino obdormiuit, atque Posonii sepultus est. (y)

Die XXVIII. Julii. Strenuus admodum ac fortunatus heros, *Adolphus Schwartzburg*, Comes, ac Sacrae Caesareae Regiaeque Maiestatis in castris *Marschallus*, & consiliarius bellicus, qui praeter alia praecelara facinora, vel id primum memorabile & laudandum sane reliquit, quod *Jaurinum*, totius Austriae propugnaculum, sic Domino DEO auxiliante, e manibus Turcici tyranni, vsus miro & inaudito stratagemate, machina lignea, *Petardus* vocata, copiisque *Hungaricis*, quibus *Dominus Pálffy* praerat, adiutus, expugnauerit receperitque: cuius tandem factus Capitaneus; postea, sub arce *Papa*, a perfidissimis *Gallis*, seu *Vallonibus*, globo traiectus, (z) miserabilem oppetiit mortem.

Die III. Augusti. Terminus (a) comparitioni ad ius, *Michaëli Telekessy*, praefixus erat. Qui, siquidem non comparuerat, propter sua multiplicia & inaudita malefacta ac scelera, utpote furta, praedas, homicidia, de lege regni proscriptus, notam perpetuae infidelitatis apud omnes incurrit.

Tandem die XI. Septembr. & aliis immediate subsequentibus, ex speciali suae Maiestatis & suae Serenitatis mandato, *Dominus Georgius Thurzo*, tanquam praecipuus commissarius, CL. equitibus, & CCCC. peditibus stipatus, adiunctoque suae Maiestatis certo equitatu & peditatu, nec non *Domino Protonotario*, ac *Capitulari*, praesentibus, in bona eiusdem *Telekessy* peruenit. Vbi primum, arcem *Ledniczae*, tum oppida, possessiones & praedia totaliter (demta certa parte, quae consorti *Tbelekessy*, pro dote ad tempus assignata & sequestrata fuit) in rationem suae Maiest. Caes. occupauit, complicesque *Tbelekessianos*, numero XXVIII. singulari vsus animaduersione, captae & in vincula coniici fecit, constitutisque & adiuratis officialibus, tandem XV. Septembris in thermas abiit.

Die XXI. Septembr. Hora vespertina octaua, tandemque sequenti die, hora 12. diei, & rursus hora 12. noctis, terrae motus vehemens & stupendus accidit, non solum ad thermas; sed in toto fere tractu *Rayeczensi*, usque ad *Solnam*: sequentibus etiam diebus, iteratis vicibus, idem terrae motus sentiebatur.

Eodem anno, arx regia *Canisa*, praesidium totius *Croatiae* (rectius, *Hungariae Australis*), munitissimum & fortissimum, per exercitum Turcarum, cui *Ibrahim Bassa* praerat, obsessa, tandem perfida deditione, in manus hostium, sine longa obsidione, aut expugnatione, deuenit.

Die XXXVI. Decembr. *Michaël Telekessy*, posteaquam adimpleta esset eius malitia, nexu fatali tractus, ad arcem *Bitse*, sponte venit, ubi ex mandato suae Maiestatis Caesareae, & suae Serenitatis captus, & in vincula coniectus, ac tandem per certos equites suae Maiestatis, ad id emissos, in arcem *Posoniensem* deductus est.

Eodem

y) Meminimus emortualem hunc, fortissimi viri, & annum, & epitaphium, Tomo I. p. 578. Quatuor ei superstites fuere filii: *Stephanus*, *Iohannes*, *Paulus*, *Nicolaus*. Vide *Tomum* eundem, atque illic *Tabulam*, Comitum *Pálffy*, *Genealogicam*, ad p. 65. §. XLV. lege & §. XIII. Adde *ISTVÁNYFVS*, Lib. XXXII. initio.

z) *ISTVÁNYFVS*, ibid. p. 753.

a) Anni MDC. Decreto, Artic. XXII.

b) Con-

Eodem anno, ante nouas fruges perceptas, uti in *Junio* & *Julio* mensibus, tam inaudita & horrenda annonae caritas, in hoc *Hungariae* regno, praesertim in hisce vicinis limitibus, inualuerat, ut plerique mortalium, auidae fame tabefacti, miserabilem subiuerint mortem. Tritici enim *corus* vnus, ultra *florenos tres*, siliginis *corus* vnus *florenos duos*, hordei & auenae *corus* vnus *florenum vnum*, si reperiri potuit, vendebatur. Aliorum leguminum nihil plare dabatur. In autumno demum, permissu Diuino, quod alias naturaliter fit, post tantam famem, pestis pleraque loca, tam superioris, quam inferioris *Hungariae*, peruasit & perreptitauit. *Misericordia tamen Domini est, quod nos non sumus absumpti. Recordare, quia pulvis sumus, ventus cito abiens, & nunquam rediens: Non perpetuum irascaris nobis, o Altissime!*

Anno MDCI.

Die XI. Aprilis. *MICHAEL TELEKESSY*, in foro ciuitatis *Posoniensis*, propter *horologii*, quod sua Maiestas *Sigismundo Bátorio*, dono miserat, & *Transilvania*, post recuperationem ab *Andrea Bátorio* eiusdem prouinciae, per *Michaëlem Vayda* transmissi, in itinere, more praedonico, ab *Adamo Pelerdy* ablationem, supplicium (b) capitis subiuit. Item, *Gregorius Petthö*, Capitaneus, & alter *Gregorius Végh*, Vice-Capitaneus *Babolcensis*, nec non *Joannes Balogh*, *Vayuoda Kanisensis*, propter traditionem confiniorum, *Posonii*, iure comperti sunt incurrisse notam perpetuae infidelitatis. (qq)

Die XX. Septembr. Non sine magna hominum admiratione, paruo cum Christianorum exercitu, principe, *Duce de Mercurio* Generali existente, *Alba Regalis* est capta.

Die XIV. Octobris. Sub *Alba Regali*, toto die, (c) usque ad crepusculum, cum *Turcis* continuatum praelium, in quo *Budensis Bassa*, & *Tibaja Vezini*, cum aliis septem *Begbis*, cecidere. Imo, & D. Comes *Georgius Thurzo*, ibidem lapsus cum equo, inter multa millia globorum, satis acriter veste dissecta, porro saluus euasit. Eodem die, *Matthias Ostrosith*, a *Turcis* decollatus, III. Nouembr. *Illania* sepultus est.

Anno MDCII.

Die XXIX. Augusti. *Alba Regalis* per *Turcas* recepta: *Nisi Dominus custodiuerit ciuitatem, frustra vigilat, qui custodit eam.*

Die XXX. Septembr. A prandio, *Buda* obsidione cincta, eaque ipsa die, ciuitas *Czigán Város* appellata, capta; noctu vero, per *haidones*, ciuitas *Pesth-Város* nuncupata, recuperata.

Die V. Octobr. Posteaquam per nostros, *Hungaros* in primis, quibus pie memoriae *Petrus Eörsy* praerat, noctu, cum *Pestbianis* *Turcis* pugnatum acriter, eaque ciuitas, paucis nostrorum desideratis, capta fuisset, tunc primum *Germani* in eandem ciuitatem, prorsus nemine resistente, audacter & viriliter impressionem fecere, eamque semel antea captam, pacifice ingredienti-

Y y y z

tes

b) Confer *ISTVÁNYFVS*, ibid. p. 771. 46. Et *GREGORI PETTHÖ* *Chronic. Hung.* patrio sermone conscriptum, ad annum MDCI. ubi simul inuectiuam legas, in necem *TELEKESSII*; ne ipsi quidem *ISTVÁNYFVS*, dissimulatam.

bb) Vtriusque ignobile facinus, *ISTVÁNYFVS* meminit: ac *Petthö* quidem Lib. XXXII. p. 763. 31. *Baloghi*, autem, ibid. 770, 39. Alioquin, in eius anni comitiis *Posoniensibus*, de hac eorum poena, nihil legas, praeter Articuli XXXV. tacitam sanctionem. *GREGORIUS* certe *PETTHÖ*, bello infelix, historiam postea scribere coepit; suam tamen hanc culpam, ad eum annum, & postea, cautus siluit.

d) Idem

tes vicissim cepere. Res denique vniuersas Turcicas, varii generis, e manibus miserorum Hungarorum (d) extorserunt, & pro se referuarunt.

Anno MDCIII.

Die IV. *Novembr.* Propter certos, eosque graues excessus, *Magnificus Dominus Illésbázy*, antea Comes Trentschénienfis & Liptouienfis, Curiae Regiae per Hungariam Magister ac consiliarius; nec non, Generosus *Joannes Jós*, Praesentiae Regiae in iudicis locumtenens, Viennae accusati, conuictique sunt. Quorum prior, *D. Illésbázy*, fuga clandestina in *Poloniam*, vitae suae consuluit; alter *Jós János*, die VII. *Novembr.* *Posonium deductus est.* (e)

Die XIX. *Nov.* Praesidium *Hattivan*, nostratibus per Turcas deditum.

Anno MDCIV.

Die IV. *Januar.* Spectabilis ac *Magnificus Dominus Franciscus de Nádasdy* fidei & nominis Christiani constans, sincerus & acerrimus defensor, aetate iam matura, ex hac lachrymarum valle, in caelestem migravit patriam, amicis luctum, ac pereane sui relinquens desiderium.

Die XIX. *Septembr.* Strigonium per Turcas fuerat obsidione cinctum, quae tamen, moderatore & propugnatore DEO opt. max. Dominoque *Georgio Basta*, Generali exercitus Christiani Capitaneo existente, frustra intentata, (g) tandemque soluta est.

Eodem anno, mense *Octobri.* *Magnificus Dominus STEPHANVS BOTSKAY*, pro tunc Sacrae Caesareae Regiaeque Maiestatis consiliarius, collecta *baydonum*, & ceterorum barbarorum, non exigua manu, religionis purioris afferenda, libertatisque pristinae recuperandae, praetendens negotium, bellum intestinum, contra gentes suae Maiestatis, suscitauit ac mouit: in quo breui tempore, praeter alia innumera damna & populationes, in partibus inferioribus Regni *Hungariae*, vltro citroque factas, clades etiam & strages Christianorum plurima accidit. (gg) Imposterum quid fiet? nouit secreti DEVS arbiter cui!

Eodem anno & mense. Factus est conflictus ad castellum (h) *Ogyán*, inter exercitum suae Maiestatis Caesareae, cui *Georgius Basta* praerat, ac inter complices *Bocskayanos*. In quo, parte ab vtraque, circiter quatuor millia Christianorum miserabiliter ceciderunt. *Blasius Németh*, cohortis *Boeskaianae* capitaneus, in eodem praelio captus: tandem iussu *Bastae*, post alia multa supplicia, quadripartito dissectus est.

Anno MDCV.

Hoc anno, tametsi promulgata fuerit *Diata generalis*, pro Festo *Epiphaniarum Domini*, *Posonii* celebranda; tamen, ob motus & tumultus factionis, in aliud pacatius tempus est reiecta.

d) Idem & ISTVÁNYVS queritur, Lib. XXXIII. p. 789, 51.

e) Habes rem fuisse, ab ipso iudice, NICOLAO ISTVÁNYO, ex vero descriptam, ibidem, p. 798.

f) ISTVÁNY & PETTHÖ, anno aetatis XLIX. ergo, nondum praematura morte concessisse, meminerunt. Excessit e viuis *Sárvári*, *Leukae* sepultus; THOMAE NÁDASDY Palatini, vnigena; PAVLLVM, itidem vnigenam, post se relinquens.

g) Irritam obsidionem eam, lege Libro XXXIII. p. 807. sequi.

gg) Huc illud VIRGILII chronostichon valet, *Georg.* II, 496.

Infidos aglans DisCorDia fratres.

Nam anno demum sequente, vires sumit bellum civile.

h) Dedimus eius historiam, Operis nostri Tomo IV. in Kis-Hont. p. 762.

i) Irrit-

Die XVII. *Martii*, & sequent. *D. Sigismundus Forgách*, & *Demetrius Napragyi*, in legatione (i) ad *Stephanum Bocskay*, pacis tractandae gratia missi fuerunt, die XIX. *Aprilis*. Crescit rebellium tumultus, & barbari *Haydones*, vndique aduentant & confluunt.

Die XVII. *Maii*. Insignis & manifestus praedo, *Biely Stecz* appellatus, certorum *baydonum Boeskaianorum* capitaneus, oblucente satis Domino *C. Thurzone*, Rayeczium ex *Thuróc* venit, catena latronum sibi similitum non exigua stipatus. Tandem XXI. *Maii*, idem *Biely Stecz*, pactatus prius cum incolis oppidi *Bitche*, de certa summa pecuniarum ipsi exsoluenda, caeco impetu & furore raptus, propter expectationem, ad arcem *Bitche* veniens, in eam fortem fecit impressionem: a qua, dum repulsam passus fuisset, & aliquot e suis complicitibus amisisset, tandem ipsum oppidum *Bitche* succendit, ac in eo, praeter alias sumtuosissimas domos, templum etiam scholamque, nec non palatium, penes arcem magnifice exstructum, ceteraque aedificia, dira ignis voragine, perpropere & miserabiliter exussit. In quorum exustione, praeter alia damna, innumera sane, & id dolendum accidit, quod tali furore barbarorum, innocentes animae Christianorum, suae *Magnificentiae* subditorum, circa L. partim igne suffocatae, partim aliter extinctae sunt. Quo infortunio & crudelitate hostili visis, arcem etiam *Bitche*, castellani eius, *baydonibus* dederunt. Ex cuius depopulatione, oppidique incineratione, ad minus, octoginta millia florenorum *Hungaricalium*, sua *Magnificentia* passa est damni; vt furorem barbarorum, quem, contractis, hemiscelus! monumentis, in eodem templo *Bitchenfi* habitis, ossibusque mortuorum spoliatis & disiectis, impudentissime patrarunt, exaggerare praetermittam. (k)

Die XIII. *Augusti*, Dominus *Stephanus Illésbázy*, qui anno MDCIII. in *Poloniam* secesserat, ab hoc exilio redux, per principem *Bocskayum* prioribus honoribus, Comitatum videlicet *Trentschiniensis*, & *Liptouienfis*, supermi Comitatus redditus, ac pro gubernatore partium *Cis-Danubianarum* regni, nec non pro *Thesaurario*, litteris praeceptoris eiusdem Principis mediantibus, eadem die, in generali Comitatus congregatione, publice declaratus est *Trentschinii*.

Die IV. *Octobr.* Strigonienfe praesidium, multo sanguine & expensis Christianorum, a Turca, non multo ante recuperatum, per turpissimam militis *Germani*, qui iam solus, *Hungaris* exclusis, ibidem relictus erat, deditionem, rursus in potestatem *Turci* imperatoris deuenit. Hic vere *Maronianum* (l) illud exclamandum: *Heu, quo discordia ciues perducit miseros!*

Die III. *Novembr.* Princeps *Bocskayus*, passim regnicolis & comitatibus vicinis, conuentum generalem *Carponae* (m) celebrandum, indixit.

Z z z z

Men-

i) Irrita fuit legatio ea, neque, seu a *Caesare*, seu a *Matthia* Archiduce; sed priuato consiliariorum studio, qui *Posonii* conuerant, procurata. ISTVÁNYVS, Lib. XXXIV. p. 822, 28.

k) Recolemus funestam eam cladem, Tomo VI. in Hist. Comit. *Trentschiniensis*, Parte Spec. ad oppidi mentionem.

l) *Bvcolicor.* Ecl. I. 72. 73.

m) Ad eius conuentus historiam illustrandam, superius *Monumentum VII.* adtinuit.

Decad. I. Monumentum VIII.

n) Ope-

Mense Decembri. Postquam conuentus Carponensis fuisset (n) solutus, haydones Boerskayani, Aruensem primum, tum Trentschiniensem Comitatus ingressi, pro ferocia sua, vastant & depopulantur omnia.

Eodem tempore, Dominus Sigismundus Balassa, ex Conuentu Carponensi reuersus, fratrem suum carnalem & vterinum, Emericum Balassa, (o) nec non Magnificam Dominam Sophiam Merey, relictam Magnifici quondam Domini Michælis Czobor, materteram suam, indicta causa, in arce Beszterczæ captiuauit, resque & bona illorum, partim pro se occupauit, partim in prædam conuertit.

LIVIVS: Fugiendo, inquit, in media saepe fata ruitur.

SENECA: Multi ad fatum venere suum, dum fata timent.

LVCANVS: Multos in summa pericula misit timor ipse mali.

Eodem anno. Die XIII. Augusti. Bielý Stecz latro, minas adhuc in Christianitatem, præsertim in suam Magnificentiam Dominum Comitem Georgium Thurzo, tunc Viennæ constitutam, spirans, & tanquam rabidus canis anhelans, Trentschiniam, cum sex vexillis complicum & coniuratorum suorum venerat. Vbi Domino Deo disponente, vitæ suæ impiissimæ, tragicum sortitus est exitum. Nam, iussu Domini Illésházy, quem idem Stecz ex alto despiciebat, primo, globo sclopetario traiectus, tandem exanimis, manu tortoris, capite plexus est. Caput hastæ affixum & erectum; cadaver obtruncatum & nudatum, ex ponte Trentschiniensi in Vagum fluuium proiectum & præcipitatum est:

Steczus igniuomam diis infernalibus umbram

Tradidit, atque Vagi turpe cadaver aquis.

Discite latrones! numen caeleste vereri,

Pœna venit subito, qui meruere, malis.

Sera tamen tacitis pœna venit pedibus.

Die XXX. Augusti. STEPHANVS SOMOGYI, castrum suæ Majestatis director fiscalis, & Tauernicorum Regalium per Hungariam vice gerens, in-bente (p) & aspestante, antelato Domino Stephano Illésházy, ante portam inferiorem ciuitatis Trentschiniensis, inconfessatus & intestatus, e patibulo laticulco suspensus est, tandemque in sepulchro Matthiæ Kolorváry, contumelatus.

CLAVDIANVS. (q)

Sape mihi dubiam traxit sententia mentem.

Curarent superi terras? an nullus inesset

Rektor, & incerto fluere mortalita casu.

Abstulit hunc tandem Ruffini pœna tumultum,

Absoluitque Deos; iam non ad culmina rerum

Iniusstos creuisse queror; tolluntur in altum.

SENE-

n) Operæ pretium fecisse putandus erit, qui, illius conuentus historiam, ex eius ætatis schedis, illustrauerit; eo quod, fundamenta illic iacta sunt pacis sequentis.

o) Lege Pacificationem Viennensem, ad XII. numero 16.

p) Quo quisque est maior, magis est placabilis ira,
Et faciles motus mens generosa capit.

Corpora magnanimo, satis est prostrasse leoni;

At lupus & turpes instant morientibus vrsæ. OVIDIVS.

Si alias nusquam; hic profecto, maculam nomini suo inussit, summus Il-
lésházy, deditque præcipitis iræ, ac turpis vindictæ, nefandum documentum.

q) In RVFINVM, Lib. I. §. 1. 3. §. 20.

r) THYE-

SENECA. (r)

Quem dies vidit veniens superbum,

Hunc dies vidit fugiens iacentem.

Nemo confidat nimium secundis;

Nemo desperet meliora lapsis.

Miscet hæc illis prohibetque Glorbo

Stare fortunam, rotat omne fatum.

Nemo tam diuos habuit fauentes,

Crastinum ut possit sibi polliceri.

Res Deus nostras cleri citatas

Turbine versat.

Anno MDCVI.

Hoc anno, ob obseruatam in suam Maiestatem Cæsaream ac Regiam, & patriam Hungariam, fidem, integritatemque debitam, tum ob alia multa præclara facinora, in diplomate suæ Maiestatis specificè expressa ac declarata; titulo & honore, Liberi perpetuique Comitatus de Arva, suæ Magnificentiæ, Comes Georgius Thurzo, cum omnibus hæredibus suis, ornata est, bonæque & castrum Aruense, (s) iure perennali suæ Magnificentiæ, per suam Maiestatem collatum.

Eodem: Certos & bonos ob respectus, sua Maiestas Cæsarea, Generosos, Dominum Andream Jakusith, & Andream ac Stephanum Ostrosith, e statu nobilium castrensi, in numerum Magnatum adoptauit, ad singularem suæ Magnificentiæ, Comitatus Georgii Thurzo, commendationem.

Eodem anno: Mense Augusto. Magnificus Dominus Emericus Balassa, & Domina Sophia Merey, e captiuitate (t) Bezterczensi sunt dimissi.

Die II. Septembr. Profecta est sua Magnificentia, Comes Georgius Thurzo, Viennam, ubi, præter alia publica negotia, induciarum & pacis cum Turca, tractationem, cum certis nonnullis, ad id delegatis Dominis commissariis, Comaromii congregatis, assumsit, eamque, diuina adspirante gratia, feliciter perfecit.

Mense Octobri. Cosmas Delj, & Paulus Palay, capitanei Botskaiani, cum numerosissimo haydonum exercitu, in Comitatum hunc Trentschiniensem irruentes, damnis infinitis eum affecerunt, ac tandem, ope & arte suæ Magnificentia, Georgii Thurzo, moti ex eodem Comitatu, die XXVII. Nouembr. abcefferunt.

Die XVIII. Decembr. Composita, tam inter Hungaros, cum sua Maiestate, quam cum Turca, desiderata pax.

Eodem anno. Manipulus haydonum, quibus præfuit capitaneus, Hayda Gergel vocatus, vice-capitaneusque, Váczy Nagy István dictus, in ipsa statim æstate, Comitatum Aruensem ingressi, eundem miserabiliter populabantur,

L z z z 2

r) THYESTE, versu 613. Lege totam, eius Chori, cantilenam, Act. III.

s) Expromissus hæc THVRZONVM iura, quam potuimus, diligentissime, in arcis ARVÆ historia, Tomo VI. operis nostri proditura.

t) In quam eos Sigismundus Balassa, exeunte anno superiore, compegerat. quod sane, non sua sponte, sed ex præscripto sanctionis, quam exhibet Pacificatio Viennensis, Numero XII. §. 16. fecisse putandus est Sigismundus.

u) Aquam

tur; donec tandem, die XXVII. Decembr. per colonos *Arvenses*, capitanei primum, tum ceteri *baydones*, circiter 400. misere caesi, trucidati, & in fluvium *Arva* proiecti, iustas sui latrocinii dederunt poenas.

Die XXIX. Decembr. hora quinta diei, Illustrissimus STEPHANVS BOCKAY, Sacri Romani Imperii & Transilvaniae Princeps, Sicularum Comes, finem (u) vitae suae & regiminis fecit *Cassovia*; cuius cadauer tandem, anno mox sequenti, die II. Febr. pompose *Cassovia* eductum, ac tandem XXII. Febr. in praesentia paucissimorum suorum asseclarum; multitudo siquidem, ad ciendas novas turbas formidabilis erat; *Alba Julia* in Transilvania, sepultum.

Anno MDCVII.

Eodem anno die XXVII. Januar. Michael Kátay, cancellarius Bockayanus, ob propinatum, ut fertur, eidem Bockayo, letale toxicum, (x) in foro *Cassoviensi*, ad puteos ciuitatis, ex deliberato superiorum, per *baydones* obtruncatus, & frustratim dissectus, perpetuae infamiae notam sibi, suisque omnibus, reliquit.

Circa diem XXVII. Febr. Malus genius, in arce *Eched*, suas exequit praestigias, lapidibus homines impetendo, & fercula commutando.

Die XVII. Aprilis. Stephani Hertczek, iudicis ordinarii *Cassoviensis*, sextam consortem, e statu, ut dicebatur, virgineo, singulas ducentis, nuptiae celebratae. quibus, & sua Magnificencia, Georgius Thurzo, interfuit. *Paradocon*!

Die XX. Maii. Ocissime vocata sua Magnificencia, Comes Georgius Thurzo, primum *Viennam*, mox XXIX. huius *Pragam* versus profecta est, quo, die XXX. Maii peruenit, & XXXI. audientiam habuit: ubi insignium, seu armalium suarum, optatam (y) auctorem, & Bonorum Tokaiensium, certo iuris titulo, collationem nata, postquam de pace, atque induciis cum *Turca* fiendis, secundum conclusionem iam antea factam, diu multumque vti non frustra laborasset.

Eodem anno, Mense Septembri. Conspectus est horribilis cometa, *Pogonias* dictus. quae omnia, tanquam praeternaturalia, (negatur, vir bone!) innuminis iram, & mala quaeque portendunt, ac minantur; nam ut dicitur:

Grande trahit secum, quisque cometa malum.

Item: Nusquam fidelibus excauit ignibus ather.

Nuptiae, in arce *Bitschae*, Magnifici Domini Andreae Jakussit, nec non Illustrissimae ac Magnificae virginis, Judithae Thurzo. C. P. D. A. celebrantur: qui tandem XXVIII. Octobr. Anno MDCXXIII. in *Oroszlánkő*, placide obiit.

Die XXVII. Novembr. Circa horam septimam noctis, clara luna, *chasma*, ignis, usque de caelo, cum intonatione, & terrae motu labens, apparuit, tum hic *Bitschae*, tum aliis plurimis in locis.

Anno

u) Aquam intercutem, alii accusant, alii, propinatum a Michèle Kátayo, venenum, inter mortis causas, recensent.

x) Ita PETRVS DE RÉVA, Coronae Hung. Cent. VI. p. 115.

y) Referebant ea olim, Leonem aureum, dimidia sui parte, rubro in campo, prominentem, atque tres Rosas rubri coloris, campum aureum, ad crisolii modum, distinguentes. Iam, praeter bicipitem aquilam, nouo, in medietate, scuto insertam, unicornu, coloris argentei, quadripartitis scuti areolis, praecis lemmatibus, accesserunt. quam insignium icona, scitissime pictam, & manu C. Emerici Thurzo, decoram, possidemus.

z) Prae-

Anno MDCVIII.

Hoc anno, Serenissimus MATTHIAS, Archidux Austriae, (z) conuocatis *Posonium* regnicolis Hungariae, tam de sedandis *baydonum* tumultibus in superiori Hungaria, post obitum *Botskay*, denuo excitatis, easdemque partes grauer infestantibus; quam de *Turcica* pace, per muneris honorarii in portam *Ottomannicam* transmissionem, denuo confirmanda, cum regnicolis tractauit ac conclusit; atque tam cum superiori, quam inferiori *Austria*, nouam confederationem, ratione transactionum *Viennensium*, instituit. quibus ad optatum finem deductis, contra illos, qui eidem transactioni contrariabantur, eundem esse duxit. Vnde, collecta, tam *Hungarorum*, quam *Germanorum* militum, non exigua manu, fines *Moraviae* inuasit, iisque assensum praebentibus, ac denuo confederatis relictis, per totam Bohemiam, usque urbem *Pragensem*, cum toto exercitu peruenit, ibique castris fixis, a RVDOLPHO II. Romanorum Imperatore, S. Coronam Hungariae repetiit, eaque accepta, id quoque, ut in designatum Regem *Bohemiae* eligeretur, effecit. Habita igitur Regni Hungariae Corona, iterum in *Austriam* reuersus, regnicolis Hungariae, tanquam ipsorum gubernator, publica comitia indixit, in quibus, perpenis ac consideratis in nationem *Hungaricam*, ipsius meritis, a regnicolis, *Posonii*, in Regem Hungariae, electus, ac solemniter coronatus est. Anno aetatis suae 52.

Die XV. Januar. Serenissimus Archidux MATTHIAS, tanquam gubernator Regni Hungariae, promulgata regnicolarum congregatione, magna cum comitiis & solemnitate, *Posonium* intrauit.

Vltima Januar. regnicolae, conuiuio lauto, a MATTHIA excepti.

Die III. Febr. FRANCISCVS FORGÁCH, Cardinalis creatus, & rubra veste indutus, conuiuium lautissimum & apparatusissimum, celebravit.

Die XXIV. Martii. Turcae, pro noua pacis tractatione, cum CLXV equitibus *Ujvárini* (a) ingressi sunt, cum quibus, pro legatis, a Bassa *Budensi* missi fuere: *Ambat Tibaja*, *Mustapha Effendi*, & *Hussam Begus* (b) *Simontornyensis*. Sequentibus diebus, usque ad XXVII. cum iisdem *Turcis*, tractatum ac disceptatum; tandem, Deo auxiliante, tam de semel conclusae pacis confirmatione, quam oratorum *Constantinopolin* dimissione, simul & *baydonum* condescensione, conclusum ac determinatum est.

Die XXVII. Junii. (c) Dieta Bohemorum *Prage* conclusa, ac sua Serenitas MATTHIAS, in designatum Regem *Bohemiae* promulgata.

Eodem die. Corona Regni Hungariae, oratione a *Dietrichsteinio* Cardinale *Olomucensi*, item Episcopo *Vesprimiensi*, & etiam a Domino Comite *Georgio Thurzo*, (d) habita, cum omnibus suis clenodiis, Hungaris resignata est.

A a a a

Eodem

z) Prolixe, hanc rerum Hungaricarum periodum, PETRVS DE RÉVA, in Corona Hung. Centuria VII. initio, expromsit.

a) Fuit haec, nuperae pacis *Sitvatorokenfis*, instauratio. cuius condiciones PETRVS DE RÉVA exhibet, loco citato, p. 120.

b) Nostri contra legati fuere: Georgius Thurzo; Ioannes Preiner; Sigefridus Kollonitsch, & Adamus Buchaim.

c) Réva, diem fuisse XVII. adnotauit.

d) Totius pompae, quam dicto loco, proluxe RÉVAS describit, GEORGIVS THURZO, & dux fuit, & structor.

Eodem die, in ipso loco, ubi Corona resignata est, cum sua Serenitate cenatum.

Die XXII. Octobr. Sua Serenitas, cum maximo applausu *Posonium* introducta est.

Die XVI. Nouembr. Electio Regiæ Maiestatis, publice facta, & proclamata, & XIX. coronatio (e) suæ Maiestatis Regiæ, feliciter peracta.

Anno MDCIX.

Indicta & promulgata fuit per suam Maiestatem Regiam, generalis diæta, pro Festo omnium Sanctorum, *Posonii* celebranda: in qua Illustrissimus Comes Dominus GEORGIUS THVRZO, summo cum desiderio regnicolarum & adplausu, die VII. Decembr. in Regni *Hungariæ Palatinum*, legitime electus est, tandemque, sequenti mox die, in arce *Posoniensi*, coram sua Maiestate Regia, solemne ad hoc officium præstitit iuramentum. Cum antea die V. Maii. Illustrissimus Dominus STEPHANVS ILLÉSHÁZY, Regni *Hungariæ Palatinus*, inter V. & VI. horam vespertinam, supremum clausisset diem *Viennæ Austriæ*, tandem, die V. Augusti in *Bozin* honorifice tumultus, anno ætatis 70.

Anno MDCX.

Die XXX. Junii. Inductitia Corona *Turcica*, olim Principi *Botskayo* (f) donata, in arce *Sáros Patak*, ad manus Illustrissimi Domini Comitis Palatini, per curatores orphani D. Valentini de *Homonna*, tradita est & resignata. Tandemque per suam Celsitudinem, *Viennam* ad suam Maiestatem Regiam, præmissa solemni oratiuncula, deportata & exhibita est, die IV. Octobr. anno currenti.

Die XII. Augusti. Fuerunt *Transilvaniæ* legati, apud Dominum Palatinum. cum quibus tandem certis interiectis articulis & conditionibus, confederatio inter inclytum hoc *Hungariæ Regnum*, ac inter *Transilvaniam*, feliciter peracta, literisque vtrinque datis, stabilita est, *Cassouiæ* XV. Augusti.

In eodem anno, (g) circa finem, cum rediret *Posonio*, ex *Ostaniæ* iudiciis, intelligens sua Celsitudo Palatinalis, iam antea, de facta inquisitione super horrenda Magnificæ Domine *Elisabethæ Bátori*, relictæ viduæ Spectab. ac Magnifici olim Domini Comitis *Francisci de Nádasd*, Ianiena & carnificina, quam miris & diris modis, in sexum femininum, pedisequasque suas, a longo tempore exercuit, earumque ad sexcentas prope, crudeliter enecauit. Assumptis secum, Spectabilium ac Magnificorum Dominorum, *Nicolai a Zrinio*, & *Georgii Homonnay*, generorum, præfata relictæ viduæ, certis seruitoribus, nec non, *Generoso Domino Emerico Megyery*, eandem Dominam, in castello, in oppido

e) Dedimus inaugurationis historiam, Notitiæ Hung. Tomo I. p. 299. §. XI. sequi. quam illic recognoscat cupidus lector.

f) Vide, Monumentum VII. §. XVIII. p. 329. ubi, de eodem diademate, plura. Adde, tumultuantium *Haydonum*, præpostera consilia; *Turcica Corona* hac, *Botskayo* mortuo, regem sibi inaugurare volentium. PETRVS de Réva Cent. VII. p. 118. Ut æquissima omnino fuerit sanctio illa, qua Coronam eam, comitiis, An. MDCIX. Art. XX. repetendam, decreuerunt Status & Ordines.

g) Expromissus nefandum hoc facinus, Tomo IV. in arcis & oppidi *Csejte*, in historia, p. 468. §. II. seq. additis simul *LABISLAI THÚRÓCZY* commentariis, in *Hungaria*, cum suis Regibus, Parte I. p. 189.

h) Expe

oppido *Csejte* exstructo, in flagrante crimine deprehensam, (vnam siquidem, tum quoque puellam, miserabiliter, & flagris, & vstulationibus enectam, reppererunt) sua Illustrissima Celsitudo, ex officio & auctoritate sua Palatinali, perpetuis carceribus, in arce *Csejte*, adseruandam addixit & mancipauit. *Iohannem Ficzo* famulum, capite plexum; *Helenamque*, & *Dorotheam*, coadministras tantæ Ianienæ, iuris ordine, in oppido *Bisce*, conuictas & flammis adiudicatas, iuste puniri fecit. Die VII. Januar. An. MDCXII.

Anno MDCXI.

Die XIV. Mart. Quodam modo, præter consuetudinem, tonitrua sunt audita intempestiue.

Die XV. Maii. Solenni ceremoniarum ritu, in arce *Arua*, sacellum, denuo, per suam Celsitudinem Palatinalem exstructum & adornatum, DEI Opt. Max. honori & cultui dedicatum ac consecratum est.

Eodem mense, *Ostaulia iudicia*, in partibus superioribus, *Eperiesini* celebrata.

Die XXV. Maii. In ipsis feriis Pentecostes, Serenissimus *Hungariæ* Rex, MATTHIAS secundus, magno cum vniuersæ gentis *Bohemicæ* desiderio & adplausu, solemmniter admodum, in *Regem Bohemiæ*, coronatus est *Pragæ*.

Vive secunde diu! MATTHIA! vive SECUNDE!
Christicolisque faue, sic Te DEVS inferet astris.

Die XXIX. Junii. Expeditus fuit *Sigismundus Forgách* (h) in castra, contra *Bátbórem*. quæ expeditio, varia fortuna, magis tamen aduersa, permixta, tandem, mense Decembri soluta, ac res patriæ quodammodo pacatæ sunt.

Die XII. Iulii. RADVL, conflixit cum exercitu *Gabrielis Bátori* ad *Brasso*, in quo conflictu plurimos seruitores amisit, solusque cum paucis quibusdam *Cibinium* sese recepit.

Mense Octobri. Electorum & Principum conuentus, cum magna Ducum, Comitum, Baronum, aliorumque quam plurimorum Monarcharum Christianorum legatorum frequentia, *Norimbergæ* est celebratus, quo, de imperialibus comitiis, *Ratisbonæ* celebrandis actum est.

Die IV. Decembr. Solemnitas nuptiarum suæ Maiestatis, cum Serenissima ANNA, Serenissimi *Achiducis Ferdinandi* filia, *Viennæ* celebratarum, peracta.

Die XXVII. eiusdem. Post varias, vltro citroque disputationes factas, tandem alma pax, cum Principe *Transilvaniæ*, est composita.

Anno MDCXII.

Die XX. Januarii. RVDOLPHVS II. Romanorum Imperator, in imperatorio & regio multorum regnorum solio, annis longa serie feliciter, ad ipsam vsque senectam deductis, multis victoriis contra Christiani nominis hostes partis, clarus, ex eoque, immortalis sibi nominis gloria acquisita, post

A a a a a 2

varios

h) Expeditionis finem occasionemque, ad hunc annum, expromunt, SZENTIVÁNY, in Synopsi Chronol. & post eum, TIMON, ad eundem annum.

i) Vide

varios casus, variaque discrimina rerum, fatis concessit, *Pragæ*, circa horam septimam matutinam. Cui tandem a I. Octobr. incipiendo ad tertiam usque eiusdem, ultimæ exsequiæ, ac sepultura, per modernam suam Maiestatem, determinatæ exstiterunt. Regnavit annis XL. obiit anno ætatis LXI.

Die XXVII. Aprilis. Sententia, in *Petrum Sokolyi* lata, qui *Posonii*, læsæ maiestatis criminis reus pronuntiatus fuerat, executioni demandata est, cui in publico foro, caput amputatum est.

Die XIII. Junii. Sua Maiestas Regia, MATTHIAS II. Hungariæ & Bohemiæ Rex, posteaquam intra triennii spacium, *Hungariæ* primum, *Bohemiæ* secundo, regnorum diadematis insignita, *Francofurtum* ad Mœnum se recipisset, unanimi Electorum ac Principum imperii voto, tertium, excellentissimi fastigii gradum, conscendit, in *Romanorum Regem* electa, inaugurata, & constituta.

Die XXIV. eiusdem. Eadem sua Maiestas Regia, in *Romanorum Regem* & Imperatorem, solemniter, *Francofurti* ad Mœnum; sequente Reginalis quoque Maiestatis, pariformiter coronatione, (k) coronatæ sunt.

Circa finem *Augusti*, aliquot noctibus, magna *chasmata* in celo, horrenda visu, conspiciebantur. quorum effectus in manu Dei consistit.

Anno MDCXIII.

Die VII. Martii. Sua Maiestas, ad diætam *Posonium* læta adpulit, quæ tandem XII. Aprilis. non adeo bene contenta, discessit.

Die XXV. Martii. Sux Maiestatis, Cæsareæ Domina consors, in maxima procerum frequentia, sacro diademate decorata & coronata est, atque ad regalem istius regni dignitatem euecta, tempore diætæ generalis, pro tunc ibidem *Posonii*, a Statibus & Ordinibus regni, celebratæ.

Die I. Aprilis. Oppidum *Varyn*, (l) miserabiliter exaltum, ab hora septima diei. cui, anno MDLXXX. simile excidium acciderat.

Die XVII. Augusti. Publicis regni huius negotiis sic urgentibus, gnanter tamen, quia præter constitutiones regni, & assensum regnicolarum, quidam *Rudolphus a Tieffenbach*, pro supremo *Ujváriensi* capitaneo (m) electus, ac cum Germanis militibus, *Ujvárinum* immisissus fuerat, conuentus Dominis consiliariis *Tyrnaviæ*, per suam *Celsitudinem* Palatinalem, indictus fuerat. in quo, Sua Maiestas, per *Illustrissimum Dominum a Molarad*, sub futura meliorationis, sese resolvere dignata est: literæque ad *Comitatus*, & expeditione instituenda, sunt transmissæ. Quo finito, sua *Celsitudo*, in montanas

i) Vide, Anni MDCIX. Artic. LX. ubi eius causa, precibus agunt cum MATTHIA, Status & Ordines; sed frustra elaboratum fuisse, euentus hic docuit. De *Petri Sokolyi*, irrequiete, vide Art. XLI. An. MDCXIII.

k) Ab inauguratione ea, reduci MATTHIAE, ad diem XXVI. Nouembr. *Vienne*, Hungariæ Status & Ordines, tantæ accessionem dignitatis, prolixa oratione, quam possidemus, gratulati sunt. REVA, Cent. VII. p. 129.

l) Oppidum est *Comitatus Trentiniensis*, supra *Solnam*, Vago, in additu vallis *Sztrecsen*, adpositum.

m) Multum, hæc *Capitaneorum* Germanorum, in arcibus Hungariæ haud tolerandorum, contentio, negotii, iam tum, Hungaris faceffuit. Vide, eorum annorum *Decreta*.

n) Quid

tanus ciuitates diuertit, ac controuersiam, inter ciues *Neosolienses*, (n) iam pridem vigentem, certis sub conditionibus tranquillauit & composuit.

Die XXIII. Septembr. Turca, pagorum deditiorum negotium urgente, & contra pacis initæ formulam, excursions faciente, circa *Ujvár*, & *Léva*, ac alia vicina coadiacentia loca; ad remouenda eiusmodi facinora, sua *Celsitudo*, ipsamet bonis auspiciis descendit, ac in possessione *Soporny* constituta, qualemcunque exercitum, ex vicinis *Comitatibus* collectum, in omnem euentum, præsto habuit.

Die XXIII. Octobr. *Gabriel Bethlen*, Turcarum adminiculo, pulso ex *Transilvania Gabriele Bátor*, per trium nationum *Transiluanicarum* communem assensum, in *Vayvodam* electus, & designatus est. *Claudionopolis* XXIV. iuramentum præstitit. XXV. vexillum & cambucam, a Turcarum imperatore, ad *Tordam* ciuitatem, suscepit. Principis huius progressum & sublimationem, (o) vide ulterius ab anno MDCXIX. Cor Regis in manu *Ieboue*!

Die XVI. Nouembr. Terræ motus in oppido *Solna*, & aliis vicinioribus locis, circa horam XII. meridianam exstitit.

Timeat multos, quem multi timent, dixit olim *Mimus Pub.* quod verum esse, præter alia, tum hoc subnotatum triste docet exemplum. *Gabriel Bátor*, Princeps *Transilvaniæ*, in ipsa florida ætate, postquam, tum perfidia suorum, tum maxima vi Turcarum & Tartarorum compulsus, *Transilvania* excessisset, ac *Varadini* constitutus fuisset, nil quidquam aduersi sibi euenturum metuens, insidiosè, per *Ioannem Silassy*, *Gregorium Nadány*, ac alios complices, misere confossus & trucidatus est, XXVII. Octobr. (p)

Eodem anno. Passim in ciuitatibus, *Posonii*, *Vienne*, *Pragæ*, *Craconia*, horrenda, permissu diuino, pestis defœuit, qua, plurima hominum millia, e viuus sublata sunt.

Eodem anno, & præcedentibus aliquot, DEI benignitate, & vini generosi in regno hoc, ac partibus vicinis, & frumenti quoque, haud mediocris copia fuit; ita, vt *tritici puri corus* (q) vnus, XXX. circiter denariis *siliginis* XXVIII. denar. *bordei* XX. denar. *auenæ* X. denariis, venerit.

Anno MDCXIV.

Die IV. Martii. In ciuitate *Transilvaniæ Megyes* dicta, *Gregorius Nadány*, *Stephanus Zambo*, & *Ioannes Silassy*, cum aliis complicitibus, qui in miseram *Bátorii* Principis sui necem, conspirauerant, iusto DEI vindicis iudicio, ex turri templi igne succensa, deiecti, & a sectatoribus *Bathoreis* intercepti, ac frustatim dissecti, dignas sui sceleris luerunt pœnas. (r)

B b b b b

Die

n) Quid hoc fuerit controuersia, excussumus Tomo II. In *Hist. urbis Neosoliensis*, p. 422. §. X. ubi *Závodskii* hanc, de Palatini in ea re sedulitate, notam, lector interferat.

o) Possideo, CASPARIS BÖTHINI, Pannonii, de rebus gestis GABRIELIS BETHLENI, Historiarum Libros III. manu exaratos, neque excusos adhuc. Scripsit vero Lib. XII. quorum tamen IX. posteriores, nondum indispici potui.

p) Prolixè, laudatus nunc BÖTHINVS, coniurationis, in *Bathorium*, seriem, & indignæ cordis atrocitatem, describit, Lib. II.

q) CORVS, aridorum mensura, Hebræis, IOSEPHO auctore, visitata. *Slau*, inde KORETZ fecere.

r) Legi, in eandem hanc rem meretur, BÖTHINVS noster, Libro eod. in MSc. *Decad. I. Monumentum VIII.*

s) Vide

Die VII. *Aprilis*. Spectabilis ac Magnificus Dominus *Christophorus Thurzo*, longa phtyli extenuatus & contabescens, pie obiit. Sepultus Leuchouiae, XXVI. Maii.

Die XIII. *Iulii*. Conuentus *Pofonii* indictus fuerat; ex quo deinde nonnulli Domini consiliarii Hungari, (s) ad generalia imperialia Comitia, *Lenczinum* deputati fuere in legationem, qui & subiuerunt id itineris, & negotia regni, coram sua Maiestate, aliisque principibus, Archiducibus &c. proposuerunt publice.

Die XXI. *Augusti*. Elisabetha Báthory, relicta vidua *Francisci de Nádasd*, ante annos (t) aliquot, ob inaudita & crudelissima sua facinora, in perpetuos carceres detrusa, in iisdem misere, tempore nocturno, exspirauit.

Anno MDCXV.

Die V. *Ianuarii*. In ipsa aurora, *chasma*, ac si ignis caelitus delapsus fuisset, vel iridis instar, in plerisque vicinis locis visum, quod tonitrua & terrae motus statim sequebantur.

Die XX. *Februarii*. Circa horam quartam matutinam, tam in ciuitate, quam suburbio *Viennensi*, terrae motus factus est. Quod omen Dominus DEVS, in bonum vertere dignetur!

Die IV. *Maii*. Ciuitas *Fülekiensis*, vna cum parte sepimenti, conflagrauit.

Die XXVI. *Iunii*. Cum *Ambat Tebaja*, Turcarum imperatoris ablegato, *Vienna*, tractatus de pace initus, & ex parte conclusus est. A parte sua Maiestatis erant: Reuerendissimus ac Illustrissimus Dominus *Franciscus Forgách*, Cardinalis Strigonienfis, *Melchior Klefelius*, *Joannes a Molard*.

Die VII. *Iulii*. Quod felix faustumque diuina reddat clementia, Illustrissimus Comes Dominus *Emericus Thurzo*, continuandorum & confirmandorum studiorum gratia, in aliam *Vittebergensium* Academiam iter suscepit, quo perueniens, per Electorem primum, tum per alterum Saxoniae Ducem honorifice admodum exceptus, tandemque XVIII. Octobris, in Magnificum Rectorem (u) eiusdem Academiae, electus & inauguratus est.

Die XIX. *Septembris*. Igne, e domo Domini *Francisci Forgách* Cardinalis Tyrnauiae exorto, ultra XC. domus conflagrarunt, & personae aliquot flammis suffocatae, misere deperierunt ibidem.

Die

s) Vide, anni antecessarii MDCXIII. Decretum Artic. ultimo. Fuere autem legati: *Demetrius Náprágy*, Archi-Ep. Colocens. *Valentinus Lépes*, Episcopus Nitriensis; *Petrus Demitrovvith*, Episcopus Zágrabiensis; *Petrus de Réva*, supr. Comes Thuroczienfis, *Nicolaus Eszterházy*, de Galantha; *Vitus Meltyb*; *Iohannes Sandorleuich*, & *Christophorus Lackner*, consul Sempronienfis. Quorum, PETRVS quoque de Réva, meminit, CENTVRIA VII. p. 119. Venere in comitia, d. XIX. Augusti, quamque viua voce dicere debebant orationem, iussu Caesaris, scripto exhibuerunt. Est ea in *adparatibus* nostris, suo tempore edenda.

t) Vide, ad annum MDCX. diem XX. Ianuarii.

u) Exstant, Academici huius magistratus, ab EMERICO, summa cum laude administrati, monumenta, duae nimirum orationes, quas possidemus, *Vittebergae*, an. MDCXVI. for. quadrip. editae. Lepidum, quem *Aruenses*, honestando huic axiomati, actum edidere, *Vittebergae* praesentes, leges olim, Tomo VI. Hung. No. uae, in Historia Comit. Aruensis, parte Gen. Memb. II. §. II.

x) Oppi-

Die X. *Octobris*. Cruculam auream, magnitudine granae auenariae & caelitus delapsam, per Vetusolienses, suae Celsitudini, ad videndum transmissam, vidimus & contrectauimus.

Die XVI. *Octobris*. Illustrissimus ac Reuerendissimus Dominus *Franciscus Forgách* Cardinalis, nullis diutinis diuexatus morbis, verum vegetus & alacer, in oppido (x) *Szent-Kereszt*, leui correptus febricula, vltimum vitae suae diem clauit. *Tyrnauia* sepultus, III. Decembris. Vidi, die XIX. Sept. omen ignis, ex domo ipsius prorumpentis, voraginem!

Die II. *Novembris*. Ad Iudicia *Octaualia*, Pofonium descensum fuit, quae propter nondum confirmatam cum *Turca* pacem, iussu suae Maiestatis, iterum dissoluta sunt.

Die Festo S. *Ioannis Euangelistae*, tota fere nocte, fulgura corruscantia, tonitruaque horrenda fuere.

Eodem anno, annonae, ob infecunditatem anni praeteriti, vis tanta fuit & caritas, vt tritici *corus*, floreni vno & ultra, mixti *corus* 80. denarij venderetur, & sic de aliis. Benignitate tamen diuina, annus iste MDCXV. & frugum, & generosi vini admodumque dulcis, vbertate coronatus est. Hoc ipso anno, ingens siccitas, praesertim in partibus regni inferioribus, fuerat, adeo, vt etiam sata iam semel pro autumnio insita, de nouo Tyrnauiam versus, & alibi, feri debuerint: homines, pecoraque, lue pestifera infecta, ob defectum aquae, quam plurima enecta sunt: & quod maius, etiam ipsa gramina, in plerisque locis, ab insigni ariditate accensa, exurebantur.

Anno MDCXVI.

Die X. *Ianuarii*. Coronatio imperatricis, in reginam Bohemiae, peracta.

Die XI. *Ianuarii*. Ad specialem suae Maiestatis commissionem, congregatio Dominorum Consiliariorum, & iudicum Regni ordinariorum, *Trentschinii* celebrata fuit, in negotio Magnifici Domini *Sigismundi Balassa*, qui tamen, non expectata (y) aliqua deliberatione, aut informatione, per *Rudolphum Teuffenbachium*, Generalem partium Cis-Danubianarum capitaneum, in arce sua (z) *Kékkő*, die VII. Ianuar. captus, custoditaeque, in arcem *Pofoniensem*, traditus est.

Die XXX. *Ianuarii*. Impurissimus impostor, *Iohannes Moschovius*, qui libros Photinianos & Arianos, passim in regno hoc disseminabat, multosque, tam pestilenti labe inficere studuit, per Illustrissimum Dominum Comitem Palatinum, medio certorum *baydonum*, *Moschouiae* captus, & *Bitscham* adductus fuerat. In quem, iure ecclesiastico primum, mox seculari, animaduersum, durior-

B b b b b 2

x) Oppidum est Archi-Episcopale, cum insigni castello, in Comitatu *Barschienfi*, Grano anni, ab aquilone, adpositum, cuius historiam, inibi dedimus, Operis nost. Tom. IV. p. 227. sq. mortis simul *Forgáchianae* mentione habita. Annus idem, Calendis Aprilis, *Nicolaus* quoque *Istvánffy*, luculento rerum Hungaricarum scriptori, emortualis fuit: cum annis octoginta vixisset. Egregie, de eius historia iudicauit, *GREGORIUS PETHŐ*, ad initium huius anni, in *Chron. Hung.*

y) Ita, iam tum, equestri ordinis non tantum; sed magnatum etiam praerogatiua, legibus alioquin fulta, periclitari coeperat.

z) Descriptam arcem eam, vide, Tomo eodem IV. p. 126. seq. in *Historia Comitatus Neogradensis*.

a) Isthic

duriorque sententia in eum lata fuisset, nisi pro eo, certorum regni (a) Poloniae procerum, ipsiusque Palatini Cracouiensis, interuenisset intercessio. Libris nihilominus, tam virulentis, & plane Atheis, in circulo oppidi *Bitsche*, publice exultis. Dein *Moschouinus*, perpetuo a regno hoc, exilio damnatus est. Die XXVI. Febr. An. MDCXVI.

Die VI. Maii. Turris S. *Stephani*, Viennae Austriae, hora circiter X. pomeridiana, caelesti fulmine tacta est, succensis laquearibus, quibus campanae appensae sunt, lapidibusque aliquot decussis. Fulmen istud, ante eiusdem templi vestibulum, sat grandi vestigio post se relicto, decidit, lapidemque sepulchralem, illaesus tamen, ad vnus vlnae profunditatem, in terram detrusit.

Die XXIX. Maii, & sequentibus. De tumultu Domini *Sigisfridi a Kolonic*, ex aresto *Viennensi* dimissi, ac circa *Teuben*, & alia loca marchionatus Moraviae, ac Hungariae, excitato, rumor increbuerat, qui non parum homines pertrefecerat. Sed vicissim, eodem Domino *Kolonisio*, in priorem, & fortasse durior custodiam recepto, turbo iste, cum suis procellis, conqueuit.

Die II. Iunii. Illustrissimus Dominus Comes *Emericus Thurzo*, rediit *Vitteberga*.

Hoc mense *Iunio*. Illustrissimus *Raduelius*, ac *Georgius Homonnay*; ille Valachiam; hic Transiluaniam, nulla legitima exposcente vocatione, nancisci & occupare volentes, oleum & operam ambo perdidit.

Die XIV. Augusti. Celebratio sponsaliorum Domini *Stephani Vesseleny*, cum generosi quondam Domini, *Ieremiae Pongrácz*, filia, permissu summi Pontificis, in effectum deducta.

Die XXVIII. Septembr. Publicatus per suam Maiestatem *Petrus Pazmány*, Praeposituraeque *Thuroczien*si donatus, pro *Archi-Episcopo* *Strigoniensi*, *Praga*.

Die V. Decembr. Plurimis regni huius difficultatibus, & grauaminibus exigentibus, aduenerat huc in arcem *Bitsche*, *Petrus Pazmány*, a sua Maiestate, cum credentialibus, ad suam *Celsitudinem Palatinalem*, expeditus, cum adiuncto sibi Domino *Petro Balassa*. Eodem superuenerat, & Spectabilis ac Magnus Dominus, Comes *Sigismundus Forgách*, ac Magnus Dominus, *Sigismundus Rákóczy*, qui postremum vale, Domino *Comiti Palatino* dixerunt.

BREVIS SYNOPSIS, VITAE ILLUSTRISSIMI COMITIS, DOMINI GEORGII THVRZO. (b)

Natus est GEORGIVS THVRZO, in arce *Léthaua*, FRANCISCO THVRZO, & Catharina Comitissa a *Zrinio*, parentibus, anno Christi M. DLXVII. dia II. Septembris.

a) Isthic nempe, infanda *Socini* haeresis, tunc, *Rakovia* potissimum, hospitabatur: in Transiluaniam inde, *Iohannis Sigismundi* aetate, propagata, quam *Moschouinus* hic, in Hungaria spargere nitebatur; prouidentia C. *Thurzonis*, propulsatus.

b) Recognouimus haec singula, in eadem *Comitatus Aruensis Historia*, Parte posteriore, Memb. I. Sect. I. §. XXIII. usque ad §. XXX.

2) Luxit

In aulam ERNESTI Archiducis Austriae traditur A. MDLXXXIV.

SOPHIAM FORGÁCH duxit in consortem, MDLXXXV. circa Martini.

ELISABETHAM CZOBOR, alteram consortem, MDXCII. d. II. Febr.

Consiliarius RVDOLPHI II. Imp. creatus MDXCVIII. in Martio.

Pincernarum Regalium per Hung. Magister, & Baro, A. MDXCIX.

Generalis Partium Cis-Danubianarum, & supremus Vjvariensis Capitaneus factus, Anno MDCII. d. XII. Septembr.

Dapiferorum Regalium Magister, A. MDCIV.

Comitis perpetui de ARVA, titulo insignitus, per RVDOLPHVM II. Anno MDCVI.

Insignium, seu Armorum auctione, per eundem Imperatorem decortatus, A. MDCVII.

Coronam Regni Hungariae, cum MATTHIA Archiduce, Praga feliciter reportauit, A. MDCVIII. Quo *Tbesarii etiam Regni officium ipsi deserebatur*.

PALATINUS & Locumtenens Regius creatus, A. MDCIX. in qua dignitate, per integros annos septem, laudabiliter & vtiliter perstitit.

Tandem, Domino DEO sic moderante, vltimam vitae suae periodum, pie admodum placideque clausit, in arce sua *Bicsensi*, die XXIV. Decembr. circa horam noctis nonam, A. Domini, MDCXVI. aetatis suae XXXXIX. Cui ego non vane sic parentavi.

SOLSTITIVM brumale fuit, cum PANNONIAE SOL
THVRZO PALATINVS, Patriae Pater occidit (c) Eheu!
Instat naufragium, serua nos CHRISTE Redemptor!

* Confer Annos sequentes & excute.

Super effigiem vero intumbati sic:

THVRZO GEORGIVS ARVENSIS COMES INClytus ora
Atque PALATINVS Regni, PROREXque, peremptus
Morte immatura; tali requiescit in vrna.
Huic Sanctae PIETATIS, IUSTITIAEque tuendae
Ac bene CAESAREA de MAIESTATE mereri,
Optata & PATRIOS seruare in PACE PENATES,
Praesidio esse BONIS, SONTES punire seueri,
Maxima cura fuit. Tali labente COLUMNA,
Orba flet HUNGARIA, & fidi tristantur AMICI.

Scripti moerens in arce *Léthaua*, Mense Nouembri,
quo Praesidium *Varadiense*, per deditionem in
potestatem Turcicam redactum.

Georgius Zavodszky senior
A. 1620. aetatis 51.

Ccccc

Die

c) Luxit mortem hanc GREGORIUS PETHÖ, pro eo, ac meruit: Mortuus est inquit, GEORGIVS THVRZO Palatinus, magno fatiscens regni Hungariae damno. Fuit enim vero, insignis Hungariae libertatis defensor, cuius propterea, iustum apud Hungaros est desiderium. Is certe, si vixisset, motus, qui mox consequuti sunt, & horrendae regionis euastationes, nunquam euenissent. Contra, quam ei laudem circumponit ISTVANFIVS, Epitome Lib. XXXVIII. mordicans, ni fallor est. Decad. I. Monumentum VIII.

d) Oppi-

Die XVII. *Octobris*. Exanime corpus Spectabilis Domini Petri Bethlen vectum in Transilvaniam, copia hominum honorifice comitante; cui ego:

*Reliquias, o PETRE! tuas comitatur turma virorum,
Copia Magnatum, tumbaque parua vehit.
Flet Comes Illustris, Comitissa lacrima falsa
Defluit ad terram, defluit inque Genas.*

Anno MDCXVII.

Die X. *Februarii*. Soles tres sub vesperam ad occasum visi: quid significent *Parelia*, consule MEYERERII Meteorologiam.

Die XVII. *Februar.* Soles duo ad Orientem visi.

Die XIX. *Februar.* Exsequiæ Domini Comitum PALATINI in Ecclesia *Bicsensi*, honorifice admodum, liberaliter & ornatissime peractæ.

Die XV. *Martii*. Illustrissimus Comes Dominus *Emericus Thurzo*, in Generali congregatione iuravit in *Nagyfalu* (d) publice ad officium Supremi & Perpetui Comitum in Comitatu *Arvensi*.

Die XVII. *Martii*. Vitulus biceps, & cum duabus caudis, in *Svvyyna* natus. Dii tale avertite monstrum!

Mense *Iulio*. *Adamus Venceslaus*, Dux Tesciniensis mortuus.

Die XXI. *Augusti*, & sequentibus. In *Semprie*, (e) cum Domino *Stanislao Thurzo*, ratione possessionis (f) *Gaidl*, & oppidi *Paratob*, Illustrissimus Dominus Comes *Emericus Thurzo*, conclusit negotium, cui interfui: similiter & de decima tractus *Ragecaensis*, *florenos* LXXXV.

Die XXIX. *Augusti*. & sequentibus. De territoriis *Porubensibus* finiter determinatum, quibus pariter interfui.

Anno MDCXVIII.

Die XXV. *Februarii*. Nuptiæ Magnifici Domini *Michaelis Viskolety* cum Comitissa *Maria Thurzo*, *Bitscha* feliciter celebratæ.

Die I. *Iulii*. Viuente adhuc MATTHIA Imperatore & Rege, FERDINANDVS II. primo in *Bohemia*, nunc in *Hungaria* Regem electus, & coronatus. (g)

Mense *Octobri*. Cometa grandis, & nostro seculo vix visus, ab oriente solstitii autumnalis procedens, ad occasum, per noctes aliquot tendebat; adeo inquam grandis, ut dum supra arcem *Bicsæ* appareret, cauda sua totam arcem arcis superuestiret.

Die XV. *Novembris*. Illustrissimus Comes, Dominus *Emericus Thurzo*, cum Illustri ac Magnifica Virgine *Christina Nyáry*, magni illius olim *Hungariæ* Achillis, *Pauli Nyáry de Bedegb*, supremi præsidii *Varadiensis* Capitanei

d) Oppidum est in Comitatu *Arvensi*, Slaus *Welkávész*. quod illic descriptum leges.

e) Arx est, Comitatus *Nitriensis*, occidentali Vagi ripa, sex miliaribus, *Pisonio*, in ortum æstiuum seposita, Tomo IV. p. 388.

f) Loca sunt Comitatus itidem *Nitriensis*. Tomo I. p. 443. num. 72.

g) Inaugurationis eius solennia, luculenter descripsit, PETRVS de Réva, Centuria VII. p. 1. 33. seq. *Kheuenhillerus*, *Annalium Ferdinandorum* Tomo XI. initio. Et nos, in notitia Hung. Tomo I. pag. 302. §. XIV. seq.

h) De

pitanei &c. filia, in oppido *Helmech*, nuptias (h) feliciter celebrauit. Tandem XXVIII. *Novembris* ad *Biese* sospes rediit.

Anno MDCXIX.

Die IX. *Februarii*. Magnifica Domina *Barbara Prinj*, primo *Emerici Czobor*, mox *Nicolai Derseffy*, tandem *Andrea Osztrofsch*, Magnificorum, consors, placide animam CHRISTO redemptori suo reddidit *Cassonia*. Sepulta in *Nagyida*.

Die XX. *Martii*. Hora IX. pomeridiana, MATTHIAS Imperator, Rom. Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ Rex &c. &c. annis vix decem rerum potitus, vitam cum morte, & imperium terrestre, cum cælesti gloria, commutavit, (i) *Viennæ Austriæ*. Nota hic horrendum, qui præcesserat, cometam.

Eodem Mense, *Ursula Derseffy*, primo, Magnifici condam Domini *Francisci Magóchy*, tandem *Nicolai Eszterházy* coniunx, moritur.

Die XXVII. *Maii*. Sua Celsitudo *Emericus Thurzo*, ad diætam *Posoniensem* descendit.

Mense *Septembri*. Dum prius *Bohemia*, *Moravia*, & vicinæ prouinciæ, bello intestino concuterentur, tandem, Illustrissimus Princeps *Transilvaniæ Gabriel Bethlen*, per regnicolas (k) inuocatus, in *Hungariam* venit, cuius conatus, quales successus habuerint, sequentia docent.

Magnificus Dominus *Sigismundus Balassa*, (l) ex captiuitate *Posoniensi*, in qua ab anno MDCXVI. hæserat, dimissus, in arcem suam *Besztercz*, incolumis rediit, XII. Sept. MDCXIX. qui tandem in *Februario* Anni MDCXVIII. moritur.

Die XIV. *Octobr.* Militum *Cæsarianorum*, in ciuitate *Posoniensi*, per *Haydones* cæsi, (m) ultra *Mille trecenti*.

Die IV. *Novembr.* FRIDERICVS, Palatinus *Rheni*, & Elector, in Regem *Bohemiæ* (n) coronatur *Pragæ*.

Ccccc 2

Circa

h) De harum celebritate, ad inuidiam vsque exaggerata, scite P. Kazy, nuperus scriptor: *Memorabiles sunt Emerici Thurzonis nuptiæ, regia prope pompa celebratæ. Quingentos armatos equites, pedites centum, ad spectaculum instruxit, totaque pene Hungariæ nobilitatem, in tres, ac sexaginta currus collegit. Cum hoc comitatu, ad magnificentiam dignitatemque adornato, Helmechium, prouincie Zemplinensis oppidum, inuictus, nuptiarum solennia inchoauit; Tokay triduo, Bicsæ denum, vno admodum mense celebrauit. Hist. Hung. Lib. II. p. 143. quem locum, in arcis quoque Bicsensis historia dedimus, Tomo VI. in Comitatus Trentinensis designatione, Partis Spec. Memb. I. sect. I. de Arcib. Processus Super. num. IV. §. VI. exhibendum. Fuimus Troes!*

i) Confer laudatum FRANCISCVM KAZY, Hist. Regni Hung. Lib. II. p. 144. vbi characterem MATTHIAE, paucis expressum verbis leges.

k) Laudatus nunc, KAZY eius molitionis architectos, Hieroslaum Zmeskal, Georgium Rakóczium, Franciscum Perény, Georgium item Szécsium fuisse, ait, Lib. III. initio, quem lege.

l) Nauauit postea operæ nonnihil Ferdinando, aduersus *Bethlenium*. Ita KAZY: *Sigismundus Balassa, quo faciliorem in gratiam Ferdinandi, reditum haberet, in arcem suam Vágh-Beszterczensem se recepit, & Bethlenianis hostem se præbuit. Plures nobiles viros, factioni adhuc adhaerentes, sui quam maxime securos, intercepti, ac in arctam custodiam tradidit. Lib. III. p. 191.*

m) Dux horum *Tieffenbachius* fuit. Funestam cladis mentionem, videbis Tom. I. p. 171.

n) Plena, de hac tragœdia, apud scriptores sunt omnia. quæ hodie ibidem luditur denuo, iam iam iisdem euentibus terminanda.

o) Lau-

Circa XXV. Nouembris. Georgius Homomay, ex Hungaria in Poloniam profugiens, cum Kosacis, partes superiores regni, circa Makouicam, Bartpham, Cassouiam, & Nagy Idam, (o) vastat. Exitum ejus vide infra.

Anno MDCXX.

Die XVIII. Ianuarii. Dieta Posoniensis, per Gabrielem Bethlen indicta; sed factis ad diem usque S. Michaelis Archang. cum Ferdinando Imperatore induciis, soluta.

Die 1. Febr. Ex improviso, Kosacones, circa Teschinitum, in Silesiam transeunt, & eam vastant.

Die I. Martii. Magnificus Dominus Stephanus Thököly, Dominus in Keszmark, feliciter celebrauit nuptias, cum Magnifica virgine, Catharina Thurzo, perpetua Comitissa de Arua, Byttscha.

Die XXI. Iunii. Intoxicatus, uti creditur, Georgius Homomay, exsul in Polonia, (p) diem obiit, anno proxime elapso, superiori, Hungaria, cum Polonis, & Kosacis, grauis atque luctuosus.

Die XXV. Iunii. Phalanx Kosacorum, Ferdinando in suppetias veniens, Solnensium suburbium incendit, oppidanos circiter LXXX. misere trucidat, opes diripit. Quorum tamen plurimi in Vago submersi, alii passim, per vias caesi, pauci ad locum destinatum, peruenerunt.

Die XX. Augusti. Post continuas pluias, tam horrenda eluuio aquarum est secuta, qualis circa Vagum, & fluuium Zilinka, a memoria non fuit hominum.

Die VIII. Octobr. Henricus Du Val, Comes a Tampiero, partium Cæsarianarum strenuus dux, sub Posonio, sclopetario globo traiectus, tandem decollatus, tragicum vitæ suæ habuit exitum. (r)

Mense Nouembri. FRIDERICO Rege Bohemiæ, cum corona, in partem Silesiæ versus Vratislaviam descedente, Praga, per Buquoy capta est.

Anno MDCXXI.

Die XIV. Februarii. Hora XXII. noctis antecedente, nata est Illustrissimo Domino Comiti Emerico Thurzo, filia primogenita, ex Illustrissima ac Magnificentissima Domina Christina Nyády, in arce Lébáva, quæ tandem, die XXI. eiusdem mensis, nomen Elisabetha in S. Baptismate feliciter sortita est. Viuat DEO!

Mense Maio. arx Posoniensis (s) Cæsarianis dedita.

Breznobanyenses, (t) per Georgium Zéczy cæsi.

Petrus, & Franciscus Balassa, repente mortui.

o) Laudat facinus, Kazy, loco citato p. 172. tamquam, a iusto zelo profectum. quod non moramur.

p) Exstat honorarium eius monumentum, Tyrnavia, in æde S. Nicolai, quod P. Kazy exhibet ibidem, p. 189.

q) Historiam explicationem, lege apud laudatum toties Kazyum §. I. p. 177.

r) Meminimus, hunc viri fortissimi, occasum, Operis nostri Tomo I. Hist. Urbis Posoniensis Cap. IV. §. XXVIII. p. 239. funus autem a BETHLENIO, rite militari curatum §. seq. p. 240. iteratumque postea a Cæsare.

s) Ibid. §. XXXI. p. 244.

t) Vrbicula est Libera Regiaque, in Comitatu Zolienfi, Tom. II. p. 443. de signata, iam, ære alieno, propemodum ad incitas redacta.

Die X. Iulii. Comes a Buquoy, famosus dux exercitus Cæsariani, ad Ujvárinum (u) interfectus.

Die XXVI. Iulii. Spectabilis ac Magnificus Dominus Sigismundus Forgách, Regni Hungariæ Palatinus, debitum naturæ soluit Tyrnavia.

Mense Augusto. Magnificus Dominus Moser Saunyok, (vv) Lib. Baro Budyetini, Brunæ Morauorum, excessit e viuis.

Die XXVI. Augusti. Magnificus Christophorus Erdödy, Viennam rediens, moritur. A. ætatis XXXVII. die 21. Nouembr. Tyrnavia sepultus.

Eodem Mense. Tractatus in negotio pacis Nicolsburgi institutus, ad quem feliciter continuandum, Illustrissimus Comes, Dominus Emericus Thurzo, (x) a parte principis Bethlen designatus, profectus Nicolsburgum. Ibidem:

Die XIX. Octobris. Hora V. matutina, annum ætatis XXIII. ingressus, immatura morte e viuis sublatus: tandem in sacello arcis Arua, die XIX. Ianuarii, anni sequentis, MDCXXII. sepultus. Cui ego hoc Epit.

IN SILENTIO ET SPE.

Excunias EMERICE tuas hæc excipit vna.

Mens paradisiacis lata perennat agris.

Maxima THVRZONVM generis lux, gloria, mæsta

Solamen matris, CONIVGIS atque pia:

Nutantis eolumen PATRIAE & velut alter Achilles,

Concidit beu! prope morte, dolete PII!

Templa, scholas, Ciues, hunc deseruisse Dynastam:

Latitia omnis abest; luctus at omnis adest!

Die XII. Decembr. Duce Mepso Egri, castellano Varadiensi, circa Opaviam ad 500. Cæsariani caesi promiscue.

Hoc eodem anno, eluuiiones aquarum maximæ, septenis vicibus segetes corrumpentes, famem & summam annonæ caritatem, permisso superum inducere. Moneta Ledensis passim in vñu fuit.

Anno MDCXXI.

Die XIX. Ianuarii. Post peractas, prænominati Domini Comitis Emerici Thurzo, funebres ceremonias (y) Illustrissima Domina Comitissa Elisabetha Czobor, relicta Illustrissimi Domini Comitis Palatini Georgii Thurzo, vidua, die XXII. huius, per Comitatum Aruensem, (z) nemine reluctante, D d d d d in

u) Consule de hac eius cæde, Iulium Bellum, Historiar. sui temporis Lib. V. p. 452. b.

vv) Primus hic titulum Liberi Baronis familiæ proprium fecit. Brunam is fugerat, ne parere iterum Bethlenio cogeretur, Tyrnavia in Nouembr. sepultus.

x) Male iam tum valuisse EMERICVM, dum isthuc proficisceretur, hausisseque in vitimo Bethleniano epulo, dum Tyrnavia moueret, venenum, idonei auctores perhibent. Vide, Operis nostri Tom. I. Hist. Urbis Posoniensis Cap. IV. §. XXXIII. p. 247. Et Hist. arcis Aruensis, §. XXXII.

y) In arce nimirum Aruensi, sicuti notauimus loco nunc citato.

z) Meminimus, inustatam rem, in Hist. Comit. Aruensis, parte Generali, Membro posteriori Politico, §. IX. exemplo MARIAE, viduæ Ludouici, addito, quæ Mosoniensis provincie, a FERDINANDO I. Suprema Comes, anno MDXXVIII. creata fuit, Tomo VI. Et in Hist. Comit. Mosoniensis suo loco.

Decad. I. Monumentum VIII.

a) Lau-

in *Supremam ac perpetuam Comitum* eiusdem Comitatus *Aruens*, electa & confirmata est.

Conditiones *Pacis Niklsburgensis* publicatæ; *Bethlen* regno cessit.

Die XXV. *Martii*. Enixa est Domina *Christina Nyáry*, relicta condam Domini Comitum *Emerici Thurzo*, partum posthumum, cui *Christina Thurzo*, in sacro Baptismate nomen inditum est.

Die I. *Maii*. Dieta Soproniensis, per suam Maiestatem Cæsaream indicta, celebrari cœpit. Constitutiones exstant.

Die V. *Iunii*. Dominus *Petrus de Réva*, sacre Coronæ Regni Consecrator moritur *Trentschénii*. (a)

Die XXIII. *Octobris*. Nuptiæ Magnifici Domini *Ioannis Szunyogh*, cum Illustri virgine *Anna Thurzo*, perpetua Comitum de *Arua*, *Bicse* celebratæ & faustiter peractæ. Laus Deo!

Anno MDCXXIII.

Menſe *Februario*. Magnificus Dominus *Sigismundus Balassa*, mortuus.

Die XXVI. *Octobris*. Magnificus Dominus *Andreas Jakusith*, hora VI. vespertina, placide animam Domino DEO creatori suo, reddidit, die XII. *Novembris*, in *Prusako* sepultus.

Excimiam quondam clarum VIRTUTE FIDEQUE.

ANDREAS JAKUSITH, mole sub hacce iacet.

Nobile STEMMA suum illustraverat INCLITA coniux.

Nata PALATINO, JVDITHA THVRZO Patre.

Quatuor hæc illi NATOS & FILIOLAS sex

Produxit casti, germina chara, thori.

Livida parca quidem corpus prostravit; at idem

In CHRISTO vitam, nam bene vixit, habet.

Anno MDCXXIV.

Die XIX. *Ianuarii*. Nata est Magnifico Domino *Ioanni Szunyogh*, ex Domina Comitissa *Anna Thurzo*, consorte sua, dilectissima filia, in arce *Létbana*, cui die XXI. huius, *Anna Elisabethæ*, in sacro baptismate, nomina indita sunt.

Menſe *Martio*. Dominus Comes *Thomas Erdödy*, in *Slauonia* mortuus.

Die VI. *Martii*. Tonitrua *Vienna* turrum S. Stephani & altaria aliquot, concusserunt.

Per totam hiemem, vix unquam memoranda nivium copia durabat. Fera, præ nimia pabuli inopia, emoriebantur. Cervi fame preffi, in villas aduentabant. Festum *Paschatis*, contra naturam, nivibus prægrandibus, non floribus vernalibus, ornatum celebrauimus. Omnia obriguebant, brumis & gelu. Quæ niues demum circa X. *Aprilis* solutæ, liquecere cœperunt.

Die XVI. *Aprilis*. Annulorum commutatio, inter Dominum *Nicolaum Esterházy*, & Dominam *Christinam Nyáry*, relictam, Illustrissimi Comitum

a) Laudes eius lege apud KAZYM, Lib. III. p. 201.

b) Op

tis *Emerici Thurzo*, viduam. Dein XXI. *Iulii*, nuptiæ, in *Suesan* (b) celebrantur.

Die VIII. *Maii*. Generalis amnistia, per Imperatoriam Maiestatem omnibus delinquentibus facta.

Die V. *Iunii*. *Kozakones*, ex *Moravia* venientes, *Vjbelinum* (c) ad *Vagum*, misere vastant, ad minimum, utriusque sexus Christianorum D. horribiliter trucidant: *Prepositum* eius loci, in captiuitatem abducunt, ex qua, perſoluto lytro, eliberatur.

In *Februario*. Sigefridus a *Kolonitsch*, moritur *Leue*.

Die XII. *Martii*. JOANNES GEORGIVS, DUX *Carnouia*, & *Iagendorf*, sub præsidio *Bethlenii*, *Leutschouia* moritur.

APPENDIX AD ANNUM MDXCIII.

EXEMPLVM LITTERARVM

SERENISSIMI ARCHIDVCIS MATTHIAE

ad *Hassan Bassam* Budensem. (d)

Dvbiū nobis non est, quin & antea, & iam aliquoties intellexeritis; quanta instantia, quantis postulationibus & requisitionibus, tum per litteras, tum per oratorem suum, Constantinopolim destinatum, *Cæsarea Maiestas*, & frater nobis obseruantissimus, in porta summi Imperatoris vestri, sicut & apud eiusdem *Vezirios*, institerit, ut *Bassa Bosniensis*, hostilitates, direptiones, irruptiones, incendia, occupationes præsidiorum suæ Maiestatis, iam inde a tempore prærogatæ pacis, hoc est, ab anno MDXCI. sine vlla legitima causa, contra datam pacem, sanctam eam, ac a vestro Imperatore confirmatam, fidem & iusiurandum, intentatas, debito modo compescerentur; isque, tanquam auctor periurii ac perfidiæ, ab officio remoueretur, puniretur, & ablata restituerentur. Id tamen tantum abest, ut a *Sua Cæsarea Maiestate*, obtentum, & iustissimis atque æquissimis eius postulatis, locus sit datus; ut etiam, dicto illi *Bassæ Bosniensi*, sicuti comperitissimum habemus, quodammodo de felicibus & auspiciis eius successibus, muneribus amplis missis, congratulatum, intentiones ac progressus eius laudatos, atque is, in proposito, missis etiam aliunde auxiliis, corroboratus fuerit; in tantum, ut antecessores etiam vestri, præsertim *Mehemet Bassa Budensis*, (e) tantam, & tam apertam perfidiam excusare, & *Cæsarea Maiestati*, si quid contrarium moliretur susciperetque, apertas minas intendere ausi fuerint. Cum vero nunc demum, post iniquissime occupatum *Vibecium*, *Hratzoviczam*, ac reliqua multa præsidia suæ Maiestatis, & iam in suæ Maiestatis indisputabili territorio, existentia, quorum restitutio, adhuc ab Eodem iustissime vrgentur; etiam ad occupandum *Siscium*, cum IX. *Be-gis*, ac sex armatorum millibus, traiecto flumine *Collapi*, in ditione *Mai-*

D d d d 2

statis

b) Oppidum Comitatus *Thuroczensis*, Tomo II. p. 328. descriptum.

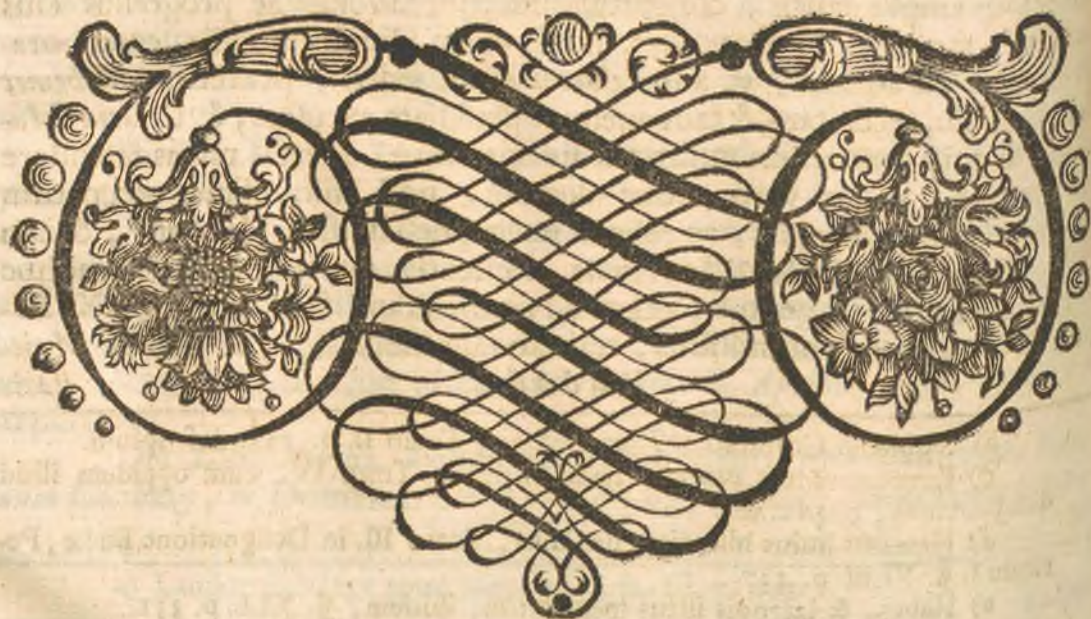
c) Recognouimus eandem hanc cladem, Tomo IV. cum oppidum illud designaremus, p. 462. seq.

d) *Hassanis* huius historiam dedimus, Tomo III. in Designatione *Budæ*, Periodo I. §. XLIII. p. 337.

e) *Habes*, & latronis istius mentionem, ibidem, §. XLI. p. 331.

statis Sua, longe lateque processisset, idque castrum & fortalitium, aliquot diebus, multis tormentis bellicis, maximaque suorum vi adhibita, opugnasset; tandem, superueniente militum nostrorum exercitu, iustissimo DEI, (omnis perfidiæ ac periurii ultoris,) iudicio, ad internecionem usque, concisum, & profligatum esse, iam vobis sine dubio etiam innotuit. Et id vobis propterea significamus, ut rem eam gestam, Serenissimo Imperatori vestro significetis, & ipsimet etiam iudicare possitis; an non homo ille perfidus, ac publicæ pacis violator iniquissimus, neque ullam DEI ac hominum rationem habens, quasi ante ipsam portam arcis *Siscie*, in ipsa promodum expugnatione, inter *Sanum & Collapin*, nostros duplici ac numerosissima acie expectans, iustissimas suæ perfidiæ poenas luerit. Quicquid igitur a nostris, pro officio suo debito, in defensionem ac propulsationem tot iniuriarum ac maleficiorum, contra dictum *Bassam Bosniensem* factum extat, & forte adhuc suscipietur, *Sua Casarea Maiestat*i, nec *Nobis*, vlllo modo, (qui toties pro publica pace, pro data fide, & iuramento observando, tot adiectis iustis conditionibus, ac pollicitationibus nostris, nimirum, nihil hostile attentaturos esse constituimus) culpa vlla; sed dicto *Bassa Bosniensi* imputari potest ac merito debet: sicut & in posterioribus litteris Nostris, ea de re prolixam, & amplam mentionem fecimus. Nos quidem, qui munera honoraria, iam sub manibus nostris in promptu habemus, eaque intra paucos dies, hinc expedituri sumus, pacis quam maxime studiosos esse, & imposterum futuros, dummodo, ut vestri in officio ac intra limites suos sese contineant, adhuc affirmamus. Quod si vero id minime obtinere poterimus, & in contrariam partem, & a Nobis Vestratibusque vlllo modo hostile quid susceptum, & sic munera honoraria rursus impedita, hic remorata fuerint; *Sua Maiestat*, nec *Nos*, nostris rebus deesse poterimus. Atque in eum casum protestatum volumus, *Nos* semper ad salutarem pacem, & adhuc inclinatissimos, nullam; sed vos vestrosque eius rei causam & animam dedisse. Quæ vobis, hac data occasione, perscribenda esse censuimus. Quibus alioquin benigne propensi sumus.

Data Viennæ 25. Iunii Anno MDXCIII.

DAVIDIS FRÖLICHII
Cæsarei per Hungariam Mathematici
PRODROMVS

Maiores Chronici

HUNGARIAE.

Ex Germanico Latine redditus, atque nunc demum
luce donatus.

Accessit

APPENDIX EPISTOLICA

De

ORIGINE HUNGARORUM.

EXCERPTVM

Item

De Migrationibus Hunnorum in Americam.

DECADIS I. MONVMENTVM IX.

Excellentissimo, Reuerendissimo
Atque
 Illustrissimo
 DOMINO DOMINO
GABRIELI ANTONIO,
E Comitibus
 ERDÖDY de MONYOROKEREK,
 Episcopo Agriensi,
 Montis Claudii, & Comitatum Varasdiensis Per-
 petuo, Heuesiensis vero, & Exterioris Szólnok, Supremo
 Perpetuo Comiti, Abbati S. Georgii Militis & Martyris de Ják;
 SACRAE REGIAE MAIESTATIS
 Actualis Intimi, & Regio-Locumtenentialis
 Consilii Consiliario,
Domino Gratosissimo,
 DAVIDIS FRÖLICHII
 PRODROMVM HVNC,
Tanquam Pietatis suæ exstans
 MONVMENTVM
In laudatissimum quondam
 Præfulem Agriensem,
Consummatissimo iure, animo & verbis eiusdem,
iterum Sacrum nuncupat

Deditissimus
 MATTHIAS BEL.

REVERENDISSIMO
Atque
 ILLUSTRISSIMO
 DOMINO
D. GEORGIO LIPPAI,
 DE ZOMBOR,
 Episcopo Agriensi, Comitatum Heves & vtriusque Szólnok,
 Perpetuo Comiti, S. C. R. M. Consiliario intimo, & per
 inclitum Regnum Cancellario, &c.
 DOMINO PATRONO SVO GRATIOSISSIMO.
 S. P. D.
Auctor.

Solet natura igniculos quosdam in hominum gene-
 rosos animis abscondere, quibus incensi ad antiqui-
 tatis admirationem, nescio quo impetu, feruntur.
 His stimulis & ego agitated, antiquitates Patriæ
 dulcissimæ, quoad origines & migrationes populorum vario-
 rum, in primis Germanorum, eam vel antiquitus, vel hodie
 inhabitantium, in hocce codicillo, quasi in speculo, exhibe-
 re volui. Duo autem fuere, quæ me, Historiam hanc medi-
 tantem, diuersis cogitationibus distractum, diu ancipitem de-
 tinuere. Studium primum erga patriam, natura omnibus in-
 situm: argumenti dein ad hanc dissertationem pertinentis, ino-
 pia & raritas. Vt enim illud animo, in hanc rem propenso,
 acres subiecit stimulos: ita hæc, dignum quid, & patria, & eru-
 ditorum oculis, efficiendi, omnem facultatem atque viam de-
 negare visa est. Patriæ namque, (quæ ortus nostri partem si-
 bi vendicat) posteritatisque contemplatio, inuitarunt facile,
 vt, quæ de maiorum nostrorum origine alibi exstarent, ab inte-
 ritu obliuioneque vindicarem: cetera vero, vel minus obuia,
 Eeeee vel

vel densissimis vetustatis tenebris obsita, in memoriam, lucemque, quantum meae vires ferrent, reuocarem. Maiores enim nostri, viri boni potius esse, quam celebrari malentes, huic rei minime incubuisse, videri possunt; ut si quid cordatius verbo factoque, apud eos contigisset, id scriptis continuo in totum euulgarent orbem; quemadmodum *Græcos*, atque *Latinos*, quantum in ipsis fuit, factitasse cernimus. Hinc nostrorum pleraque virtutis ac sapientiae exempla interciderunt; nisi paucula forte, quæ de posteritate magis solliciti homines, litteris mandarunt; quo nomine nos, aliis politioribus gentibus, *barbari*, *rudes*, *rerumque ignari*, visi sumus. Sed & multa, de exactorum seculorum rebus gestis, litteris commendata, *Turcarum*, *Tartarorum*, *Hussitarum*, & *Hussaronum*, expilationes, sustulerunt, nec non dirissimæ incendiorum voragines, absorpserunt.

II. Possent hic eorum quoque(*) inuidiam incusare, qui, si quæ a maioribus notata habent, sine omni usu, vel in archiuis, vel bibliothecis delitescere, situque obduci; quam in patriæ ornamentum, multorumque utilitatem, a me publice & priuatim requisiti, proferre malunt. At, diu multumque, sub variis eiusmodi difficultatibus fluctuantem, ingenitus, atque residens in patriam affectus, me tandem impulit, ut si quid hic ingenio atque labore effici posset, id ipsi omne impenderem, nec ista, quamquam tenuia, perire sinerem. Hac autem ratione, in primis viam mihi ad *Pannoniæ Chronologiam*, a me ad umbilicum iam perductam, sternere, & virium, qualicumque mearum (de quibus nonnulli nostrates plus æquo diffidunt) periculum facere, simulque eorum, qui candidi rerum aestimatores sunt, iudicia, & si quæ operi Chronologico locupletando opportuna, hinc inde latitarent, elicere, atque ita, *PRODROMVM* hunc præmittere volui.

III. Ceterum illum nemini conuenientius dicari posse, vel debere, iudicaui, quam Rev. Illust. TVAE: quæ, ut *Liberatum*, sic & *Antiquitatum* patriæ est studiosissima, amantissimæque, diuina insuper & humana scientia excultissima, a pietate-

(*) Eadem, nostra ætate, aut certe iniquior, luditur fabula. quod equidem, in honestissimis moliminibus, patriæ causa susceptis, sexcentis documentis, magnoque studiorum meorum impedimento, condidici. Sed, *littus aramus*, cum ista querimur; alioquin, *Iliada* querelarum, in hanc hominum nostrorum inexpugnabilem duritiem, scribere, proclive foret.

tate, morum suauitate, & integritate laudatissima, omnigena experientia, iudicii dexteritate, sapientia, ceterisque virtutibus, ad stuporem usque, a DEO, singulariter dotata: hinc non immerito *Sac. Cæs. Reg. Mai.* præ cunctis Regni Hungariæ proceribus, atque consiliariis ea est charissima. Beatam igitur fore nostram Hungariam existimo, si quando quam plurimos Reuerendiss. Illustiss. T. persimiles viros sit habitura. Sed vouendum istud potius, quam sperandum! Accessit, Reuerendiss. Illust. D. TVAE patrocini hactenus pro megratiose suscepti, beneficiorum in me collatorum, potissimum autem apud *Sacram Cæsaream Regiamque Maiestatem* commendationis & promotionis studiorum meorum, iucundissima memoria.

IV. Proinde, pauculas hasce pagellas, meae humilissimæ, gratæque erga R. I. T. obseruantia testes certissimas, ut EA sereno vultu suscipere, me, meaque pressa studia, suo & imposterum patrocinio gratiose complecti, & *Sac. Cæs. Reg. Mai.* meos qualescunque in patriam & rem litterariam conatus, commendare dignetur, infimis precibus oro, obtestorque. Faxit optimus ille maximus, malorum omnium auerruncus, ut Christiana Ecclesia, respublica, & litteraria, *Reuer. Illust. TVAE* consiliis, diu salua maneat, Ipsamet valeat, viuat, diuturnior clientulorum recreatrix, quam maturior cælitum comes, Eius insuper virtutes laudentur seculis innumerabilibus! Dabam *Cæsareopoli Gepidiæ Hungarorum*, sub ingressu solis in *Scorpionem*, Anni Christiani MDCXLI.

REUERENDISSIMAE ILLUSTRITATIS TVAE

Clientulus deuotissimus

DAVID FRÖLICHIVS,
Cæsareus Mathematicus.

Lectori.
S. P. D.
Editor.

DAVIDIS FRÖLICHII Prodrum hunc, in Apparatum nostrum adsciscere placuit: tum, quod maioris, uti nuncupatoria epistola testatur, operis Chronici, lineas quasdam exhibeat; tum, quod primus, ad eam usque, qua vixit, aetatem, inter nostros homines fuerit, qui profundius vestigatis, Germanorum, iuxta & Hungarorum, per Pannonias, originibus, lucem rebus nostris nitebatur adfundere. Tamen enim, non defuit patriæ suæ, M. JOHANNES THYROTZIVS; & qui eius Chronica, subinde ultra omnem modum exaggerat, ANTONIVS BONFINIVS; tamen, ita in toto negotio versatus uterque est, ut præter manifestas fabulas, auitis plerumque, & reliqua historia, dissonis auditionibus, vel adhaerent, vel eas quomodocunque interpolauerint.

II. Neque vero vadimonium obierim, utrum semper accurate, & ad fidem faciendam idonee, in hoc suo Prodrumo, versatus sit FRÖLICHIVS. Non potuit enim non deerrare a vero, cum Getas & Gothos suos, eosdem perpetuo populos fecit, & utrorumque actus, expeditiones, bellaque, permiscuit: id tamen præstitit, ut gentium, cum omnium, tum, quæ Pannoniam, & regiones ei connexas, primitus inhabitauerunt, emigrationes, non ex Scandinavia, cum JORNANDE, & huius sequacibus; sed ex oriente, quod & sacra pagina faciunt, arcessuerint. Atque, utinam eodem tramite instrisset continenter, neque, seu BEROSVM, seu audaculos coniectatores alios, suam in rem vertisset; maius profecto fecisset opera pretium. Quidquid eius sit, sparsit omnino bonus hic noster, in toto hoc opusculo, ea, prisca historia vestigia, quæ non potuerunt non, reliquum laborem, saltem præcipua sui parte, scriptoribus Hungaricis, qui eum aetate antecurrunt, multis modis, & luculentior fecisse, & adcuratior.

III. Illud doleas, egregium, atque omni prædicatione maius captum, antequam Minerua propitia, in lucem emergeret; vel, in auara docti cuiusdam Euclionis, serinia, defossum; vel, quod nunquam dedolueris, ad turpia ministeria collaceratum fore: communi id lucubrationum eruditarum malo; ubi auctoribus, ex improviso, talis somnus incubuit; sed nobis tamen Hungaris, quod iterum dolenter querimur, proprio, ut nulla id cura, studio ac providentia nulla, possit auerruncari. Funesta sunt, sed commemoranda omnino, ad retentandam, ab iniuriis istiusmodi, posteritatem, exempla: JANI PANNONII; NICOLAI OLÁHI, JOHANNIS MICHAELIS BRVTI; ANDREAE DYOTHI; STEPHANI SZAMOSKÖZY; LEONHARDI VNZI; AMEROSII SIMIGIANI; THOMAE BOSOS; PETRI ÖRMÉNY; FRANCISCI MIKO; JOHANNIS CSINDI; FRANCISCI FORGÁCH; NICOLAI GABELMANNI, JOHANNIS BOCATII; MICHAELIS MAYTÉNY; CASPARIS BÜYTINGER; SAMVELIS GRONDZKII; VOLFFGANGI BETHLEHEN; MELCHIORIS INCHOFERI; CONRADII SPEERVOGEL; DANIELIS TURKVS; CASPARIS HEYN, KOLII item: & quis recensere prosequatur reliquos? quorum singuli, aut iustos annales condiderunt; aut singulares bellorum obsidionumque euentus, & res patriæ, cum ciuiles, tum ecclesiasticas, reuerunt in litteras; non alio, quod sanguineis lachrymis querere, successu, quam ut futurum, an hominum potius inuidia atque malignitate, bucdum pleraque æternis tenebris sepulta maneant.

IV. Eadem profecto, si non iniquior fortuna, perductum ad umbilicum, opus FRÖLICHII, cuius nunc Prodrum, ex Germanico latine factum, protrudimus, vix adhuc auctore, mansit. Quod ipse querule fatetur alicubi: fusiore, inquit, & adcuratior huius regni, (Hungariæ) descriptionem, mea Chronologia Pannoniæ (quæ ex defectu Patroni, hactenus cum blattis & tineis rixas mouit, nec in lucem prodire valuit) suppeditabit. Unde colligere est, quam auctore satis concedente, laboriosissimi operis, & utilissimi operis, fortunam fuisse oportuit: nempe, sub umbras iuit, vix unquam,

nisi cum chaba redierit, in lucem reuocandum. Ego certe, omnem moui lapidem, ut tumultum saltem, Frölichianarum lucubrationum, potuissem indagare; quod sperabam, eruditarum me inde, chartarum quidpiam, quo, & me ipsum solarer, & publico, eruditum desiderio, satisfacerem; sed, laterem laui. Proinde, sarcinda, tanti operis iactura fuerat, hisce paginis, ne & ea,

Irent obscuræ per umbram.

Inscripsit eas auctor: Der uhralte Deutsch-Vngerische Zipferische und Sibenbürgische Landsmann; das ist: Vorlauffer der neuen Ungarischen Chronic. (*)

V. Ad ipsum FRÖLICHIVM, quod adinet, non habemus de eo plura dicere, quam, quæ congestit DAVID CZVITTINGERVVS, dum eius vitam, & scripta, (**) expromeret. Fuit nimirum patria Kelmárensis-Scepusius, Mathematicis disciplinis, eo usque innutritus, ut a FERDINANDO III. Imperatore, & Rege Hungariæ, in Cæsareum per Hungariam, Mathematicum, egregio honoris vocabulo, adsciceretur. Vix omnino impiger, patriæ, quod videre est, vnice studiosus, & non vulgariter in omni scientiarum genere, versatus. Cecinit has eius laudes, ABDIAS TEL. (***) quas hic recitauisse, nihil piget:

Posse Mathematicum non artibus esse peritum

In reliquis, Momo credula, turba putat.

Tu vero Lector, præsentem hunc adspice librum,
Nam te longe aliud littera quæque docet.

Theologum, Historicum, Linguis carum, & arte Sophorum.
Cernes, & Medicum, denique Iuridicum.

Mutua nempe sibi coniungunt brachia Musæ,

Nec nisi iuncta aliis aduenit vna viro.

At tu nunc reliquis etiam artibus esse politum,
Posse Mathematicum, liuida turba nega.

Tu LECTOR benevole! hoc, quantillumcunque est, quod TIBI ab FRÖLICHII nostri profectum diligentia, in manus tradimus:

Accipito placide, plene & laudare memento.

Utinam vero, integrum eius CHRONICON, TIBI offerre licuisset, fecissemus id sane, eo promptius, quo maturus & obstinatus nobis, res patriæ inuandi studium infudit. Vale, & languentibus Musis nostris, firmitudinem, ac diuturnitatem, bonus precabere. PISONI, A. MDCXLII. VI. Cal. Septembr.

Fffff

PRO-

*) Prodiit libellus Leutschonia A. MDCXLI. forma quadrip.

**) In specimine Hungariæ Litteraræ, p. 160. ubi scriptis eius adde: HEMEROLOGIVM in computum Ecclesiasticum, siue Calendarium perpetuum redactum, stylo tam nouo, quam veteri, & Cælo ac solo Pannonio accommodatum: principaliter autem, pro priuatis, cuiusuis necessitatibus, &c. destinatum. Barthæ, A. MDCXLIV. for. 4.

*** Matheseos Professor Publ. Aldorfi. ibid. apud CZVITTINGERVVM, p. 161.

Decad. I. Monumentum IX.

PRODROMVS CHRONICI HVNGARIAE. SYNOPSIS.

Qua regione, quoue loco, primi mortali-
um habitauerint? §. I.

Ex quo genere veterum Pannonii Teuto-
nes prouenerint? §. II.

Quomodo, unde, & quando Getæ, seu
Teutones veteres, in Europam uenerint,
quasnam provincias primum in eadem oc-
cuparint; & quam variis nominibus
innotuerint? §. III.

Numne omnes populi, qui in Pannonia o-
lim confederunt, ex regiuncula illa se-
ptentrionali Scandauia adpulerint? §. IV.

Quid de peruulgata illa migratione Tuisto-
nis, & XX. sociorum eius tenendum? §. V.

Quomodo ex Oriente in Pannoniam, Ger-
maniamque hodiernam, prisca Teuto-
nes commigrarint? §. VI.

Ex quam veterum gentium Transilvani
Teutones, quos Saxones adpellamus,
sint oriundi? §. VII.

Quales populi olim Scepusium, vicinaque
loca incoluerint, atque unde latina vox
illa Scepusium, & Germana Zips, orta
sit? §. VIII.

Origo Teutonum Hungaricorum circa flu-
men Danubii? §. IX.

Vnde fuerint Teutones antiqui, intra mon-
tes colentes? §. X.

De veteri Scepusiorum migratione & bel-
lis? §. XI.

Quæ Dacorum sedes, antiqua illa, fue-
rit? §. XII.

Origo Transiluanorum Valachorum. §. XIII.

Quomodo Daci, aquilonem versus processer-
int. §. XIV.

Discrimen Ostrogothorum, & Visigo-
thorum, & ubinam utrique confede-
runt. §. XV.

Quinam populi inter Gothos antiquitus
numerati sint, quoue modo Pannoniam
inhabitarint? §. XVI.

Quomodo gloriam indigenatus nonnulli sibi
vindicerent. §. XVII.

Quando, & a quo Hungaria, ante Sey-
tharum aduentum, inhabitata, & unde
sit Pannonia nominata? §. XVIII.

Vetus Pannoniorum, & gens, & lingua
Græcanica ex parte fuit. §. XIX.

Qui, & quales populi peregrini, prae-
ter Pocones, in Pannonia confederunt;
quorum primi Iudæi erant, & Itacæ-
tæ, deinde Romani, tum Vindi, &
Slau: a quibus Slau originem suam
hunc deducere; post Bulgari; hinc
Sculi, inde Hunni, a quibus ortus,
nomen Hungarorum; fabula item,
origine Hunnorum; & denique Auarum
seculorum primi parentes. §. XX.

Hungarici nominis etymologia. §. XXI.

Vnde Hungari hodierni prouenerint, &
binam primi Hungari interierint? §. XXII.

Quam varia, & inusitata nomina Hun-
gari olim acceperint? §. XXIII.

Cui bono, hæc, tam operose recognoscun-
tur. §. XXIV.

*Quod numen diuinum auspicio fieri, Patriæ feliciter cedere,
mibique omnis bonus bene, nec ullus malus male, ver-
tere velit!*

§. I.

Diuinæ tradunt litteræ, DEVM optimum maximum,
humani generis primos propagatores, postquam
eos creauisset, collocauisset in hortum Eden, seu
Paradisum, quæ sane, earum orbis partium, quæ in
orientem

(a) orientem spectat, regiuncula fuit, omnium amœnissima: com-
plectebaturque *Babyloniam*, seu *Chaldaam*, & quæ in primis me-
ruit nominari, *Auranitidem*, seu *Audanitim*. Postea, in vetita pro-
lapsos, licet eiecerit DEVS ex horto Eden, positisque Cherubino-
rum excubiis, stricto ancipitique gladio, aditum, ad arborem vitæ,
prohibuerit: tamen, in vicinia eosdem, agrum colere, atque cum
sudore vultus panem quærere, herbisque vesci, permisit: circa
Damascum (b) præsertim, quadraginta, vt quidam scribunt, mil-
liaribus Hierosolymis distitam. Hoc itaque tractu, degebant pri-
mores nostri, horumque posterii nati, nepotes, pronepotes, qui
occupatis deinde vicinis regionibus, tanta incrementa capiebant,
vt non orientis modo; sed totius vniuersi, terram opplerent, cun-
cta simul proteruia mortalium inundante. Sed quinam horum pri-
mi, regiones nostras, occidentales istas, tenuerint, nihil in lit-
teris sacris, nihil in profanis historiis, reperias. Deinde, dilu-
uio ob scelera, quæ nimium iam inualuerant, deletis primis mor-
taliū, solus NOACHVS, cum filiis SEM, CHAM, & JAPHET, superuixit.
Hic igitur, in *Armenia*, Hierosolymis, in septentrionem, centum
quingenta miliaribus submota, defauiente diluuiō, prope mon-
tem *Ararat*, Ptolemæo *Gordeum* dictum, in quo arca substiterat,
sedem fixit. Ex Noæ filiis, noua iterum propago mortalium su-
per orbem vniuersum, ex oriente progressa, diffusa est; vti ca-
put *Genesis* nonum, testatur. Postquam igitur *Semus*, Noæ fi-
lius, in *Salem*, quod postea *Hierusalem* vocabatur, sedem posuisset,
genus eius occupauit regionem versus *Mesa*, vsque ad *Sopbar*,
iuxta montem orientalem. *Chami* posterii, ad quos & *Nimrod* re-
fertur *Babylonius*, fines *Sidonis* tenuerunt, vsque ad *Sodoma*, *Go-*
morrha & *Lasa*. Insulas autem, terras gentium, suis singulas na-
tionibus, linguis & nominibus distinctas, repleuit *Japheti* genera-
tio, sicut *Genesis* X. recenset. (c) At, quum DEVS, *Babylonis*,
grandem illam incolarum multitudinem, & cum nouandæ religioni,
tum etiam turri, Deo inuito, extruendæ, intentam, confusis
linguis, diuisisque dialectis, dispersisset; Noæ posterii, nouas ite-
rum quærere cœperunt sedes. Et *Semite* quidem, *FLAVIO*, & re-
liqua historia teste, occuparunt ripas *Euphratis* in Asia, versus
meridiem vero *Chamitæ* *Jordanis*, & *Nili* tractus, videlicet *Cha-*
naan, *Aegyptum*, *Aethiopiam*, *Libyam*, & reliquas regiones *Afri-*
canas.

Fffff 2

a) De PARADISI terrestris situ, eruditiora, solidioraque dabunt: STEPHA-
NVS MORINVS, in Dissertatione de Paradiso, quæ est, cum mappa chorographica,
operum T. I. SAMVELIS BOCHARTI Geographiæ sacræ, editionis recentissima; Lug-
duni Batavorum, A. MDCCXII. fol. maiori, præmissa. Ipsius præterea incompa-
rabilis BOCHARTI, excerpta, ex Epistola, ad LVDVICVM CAPELLVM, de eiusdem
Paradisi terrestris situ. quas lector eruditus consulat.

b) Eandem Syrorum, opinionem a MORINO relata legas, extremo loco lau-
datæ iam dissertationis, p. 71. vbi & de *Adami*, & *Eua*, sepulchris.

c) De Filiis Noæ posteris, nemo vnquam, siue scrupulosus, siue fusus,
sue adcuratius disseruit SAM. BOCHARTO, Geographiæ sacræ Lib. II. de *Semo*. Lib.
III. de *Iaphero*. Lib. IV. de *Chamo*.

d) A

canas. Japhetæ, ad occidentem confederunt; partim in Asia minori; partim Europa: quamobrem Japhet complurium gentium Europæarum pater salutatur; Teutonum in primis, qui ab Ascanate, Ascane, Tuiscone dicto, historicis, ortum trahunt, (d)

§. II.

Ex quo genere veterum Pannonii Teutonum prouenerint?
Neque uero ad hos Teutones, qui a Japeto descendunt, referri omnino debent Pannonii, qui in Hungaria, Dacia, & Scythia, a priscis iam temporibus ore loquuntur Teutonico; quin potius hi a Semo deriuantur, Noë filio altero; Malchisedecum (e) adpellant sacre litteræ, qui sacerdos, & rex in Salem, seu Ierusalem, omniumque Patriarcharum, qui a diluuiio ad Abraham usque vixerunt, pater, ipsiusque CHRISTI etiam typus fuit. Ex hoc Hebræi, Israelitæ, Iudæique, ac ipse SERVATOR mundi prognatus: ab hoc & complures aliæ gentes, ut Iudæi tradunt, prouenerunt. Eiusmodi originem Pannoniorum a Semo deduci posse, sacra etiam pagina haud obscure innuit. Inter eos, qui nepotes erant Semi, recenset Genesis (f) Gether, qui militem significat. Par nomen & inter filios Semi commemorat liber, primus Paralypomenon. Ab hoc Gether, veniunt (g) Gethæ, gens bellica, fortis, & gloriosa, quæ non modo Pannoniam, Italiam, Galliam, Hispaniam, Germaniamque debellauit; sed erectis integris regnis, urbem Romam quoque, omnium gentium ferme victricem, subiugauit, vastauit, depopulauit. Quapropter magni Gethas Græcis fuisse habitos, STRABO (h) auctor est.

§. III.

Quomodo, unde, & quando Gethæ, seu Teutones veteres, in Europam uenerint; quamnam regiones primum in eadem occuparint; & a Getis, Gepidæ quoque nonnulli, & Thyssagetæ (quasi Gethæ ad Thyssam, siue Tibiscum) nomen sumserint, quodue Gotbi, Gothini innotuerint?
Scire porro cupientibus, qua ratione a Gothis, Hungarici Teutones, Scephusii, & Transiluanii ortum trahant; ante omnia scrutari par est, quomodo, unde, & quando Gethæ in Europam irruerint; quasue regiones primum in eadem occuparint: quo facto nodus disputationis nostræ sponte soluetur. Mature autem præmonendum est, clarius intelligendi argumenti nostri causâ, quod a Getis, Gepidæ quoque nonnulli, & Thyssagetæ (quasi Gethæ ad Thyssam, siue Tibiscum) nomen sumserint, quodue Gotbi, Gothini

d) A quibus autem horum populorum, habitari cœpit America? vnus, post GROTIUM, & COMTAEVM, omnium, quemadmodum reor, accuratissime, coniecturis, rem confecit, GEOGGIVS HORNIUS, eo libello, quem de Originibus Americanis, erudite conscripsit. Haga Comitum, A. MD. LIII. for. oct. ubi toto Libro III. laudem, exultatæ Americæ, Scythiæ generatim, tunc speciatim HERNANDEZ adtribuit.

e) Ita Iudæi potissimum, quorum tamen sententiam, confutat BOCHARTVS, Geographiæ sacræ Lib. II. cap. I. p. 69.

f) Cap. X. 23.

g) Nihil horum legas apud BOCHARTVM, quando professa opera agit de Gether, eodem lib. II. cap. X. p. 82.

h) Libro VII. p. 204. seq. ex recensione ISAACI CASABONI. fol.

i) In-

thini, & Gothones, æque a (i) Gethis nuncupati sint. Quo referuntur, & Daci, interdum Dai, Dani, seu Dani dicti: quemadmodum vnus eiusdemque gentis nomina variari, ex antiquis, & recentioribus scriptoribus, obseruamus, præsertim ex HERODOTO, STRABONE, MELA, PLINIO, IVSTINO, DIONE, VOPISCO, EVTROPPIO, POLLIONE, CLAUDIO, NAZIANZENO, RVTILO, CLAUDIANO, HIERONYMO, OROSIO, SOCRATE, METHODIO, IORNANDE, WARNERIDO, NICEPHORO, AGATHIA, BONFINIO, VOLATERRANO, SABELLIO, LAZYO, AVENTINO, MELANCHTONE, PEVCERO, DRESSERO, CROMERO, ALBINO, CVRAEO, SCHIKFVSIO, &c. Nam, ubi Gothorum nomen, Valentis Imperatoris temporibus increbruit; deficiente antiqua nomenclatione Gethæ, successit deinceps noua Gotbi, Gothini, & sic porro. Vnde decepti antiqui, & recentiores historici, putauerunt, diuersis nominibus, diuersas gentes notari, Gethasque, a Gothis (k) differre. De Gepidarum nomine tenendum est: postquam Gotbi, Berigo rege, ex mediterraneis locis, ad littora sarmatica nauigiis tribus adpulissent, tertium paullo tardius adpulsum, ob tarditatem, quæ (l) Gepantha ipsis dicitur, Gepidarum nomen accepit. Itaque, duo in vnum contracta Gothica, seu prisca Teutonica vocabula, haud quidem sonant aliter, quam hodierna Germanorum Geb bald, Geb b'end, cum festinanter iubemus ire quempiam. De his, ut & de Dacorum cognatione, legi potest BONFINIVS in rebus Hungaricis. Proinde, ex facili poterimus colligere, Gethas, & reliquos populos in Europam, haud aliunde, quam ab oriente venisse, successuque temporum, in Pannonia, aliisque locis, considendo, regiones excoluisse. Nemo enim existimarit, terras post diluuium tam cito, tantæque multitudine incolarum oppletas illico fuisse, quanta regnis constituendis suffecerit. Multo minus fieri potuit, ut eadem gentes, semper regiones easdem habitauerint, quas temporibus sequioribus tenuerant, & a scriptoribus palam, diuersis vicibus, diuersimode vocatæ sunt: quin potius, lento gradu factum id est, ut populi sensim paullatimque, alter post alterum, ex oriente progressi, longius in dies, ad incultas regiones processerint; adeo, ut continua migratione districti, alter, alteri, pedetentim successerint. quod cum in Europa vniuersim accidit, tum in primis in Germania, & Pannonia. Cuius nomine non veniunt modo regiones Hungaria, Scephusii, & Transilvaniæ; de quibus heic speciatim actum.

Ggggg

ri

i) Intererata hæc apud scriptores opinio est; ut Gethas, & Gothos, populos vnus ciuitatis faciant. Ita IORNANDES, & dux suus ABLABIVS; IULIVS CAPITOLINVS, in Maximino cap. V. SPARTIANVS, in Anton. Caracalla, cap. X. VOPISCVS, in Probo, cap. XVI. CLAUDIANVS, de bello Getico, quod Gothicum tamen fuit. PROCOPIVS, rerum Gothicar. Lib. I. AVSONIVS, Idyll. VII. PRUDENTIVS; OROSIVS; HIERONYMVS, alii. Nos, cum CLVVERO, & PONTANO; quidquid dicant, OLAVS RYDBECKIVS in Atlantica, & GEOGGIVS STERNHIELM, in Antiquario, facimus, in Daciæ Antiquæ designatione.

k) Atque id ita sane est.

l) Ex IORNANDE fabula hæc petita est.

m) Li-

ri sumus; sed etiam *Dalmatia*, *Illyrici*, *Mysia*, *Valachia*, *Bauaria*, *Austria*, *Styria*, reliqua, ut memorant historici. Et tamen regiones nequiverunt tam cito, ob longa, ab oriente, intervalla, occupari, repleturque; tamen, ad extremum ita oppletæ sunt, ut populi, partim remigrarint in *Asiam*, partim in *Africam* mare traiecerint. quod in primis *Pannonia*, & *Germania* euenit. Ex his enim, *Galliam*, *Hispaniam*, *Italiam*, & *Britanniam*, infestas fuisse, testes sunt: *Celtae*, *Longobardi*, *Gothi*, *Vandali*, & *Saxones*.

§. IV.

Nunc o-
mnes populi,
qui in Pan-
nonia olim
confederunt,
ex septen-
trionali ve-
gilacula illa
Scandauia
adpulerint
Errant multi veteres, & recentiores historici, qui somniabant dis similes, adseuerant, populos illos, qui postea *Pannonia*, *Germania*, *Italia*, *Gallia*, *Hispania*, ciues dederunt, omnes ex insula *Scandauia*, quam *PLINIUS* (m) *Scandiam*, *Codanoniæ* *Mæ-*
LA (n) a sinu *Codano*, *Germani Schonen*, seu *pulchrum tractum* vocant, quamque *Dania* (*Suecia*) sibi nunc vindicat, velut ex abstruso, & frigido maris *Baltici* & septentrionalis angulo, non secus, atque ex equo *Troiano*, proreperint. Cuius sententiæ *lor-*
NANDES adstipulans, *vaginam quasi multarum nationum*, eandem vocat; quum tamen verum sit, multos populos recentiores, qui ab oriente venerant, æque in eas partes, inter quas *Scandia* iacet, certis vicibus, concessisse, illicque confedisse, *Gothi* maxime, quorum nomen & posteros, adhuc ibi reperiri, in posterum recensere. Ex *Asia* namque in *Europam* commigrantes, non modo versus *Pannoniam* & *Germaniam*; sed partim in septentrionem, partim in occiduum, & meridiem ferebantur. Multi igitur, quum ad maritimam deuenissent, traiectis aquis, insulas septentrionis, & vlginosas tetras, occuparunt, & iterum multi inclinarunt ad meridiem, factoque illuc itinere, & eiectione, quos offenderunt, incolis, ipsi eousque illic confederunt, dum vicissim ab aliis lacessiti, exturbarentur.

§. V.

Quid de
peruulgata
illa migra-
tione Tui-
sconis &
XX. sociorum
vix tenen-
dum?
Nec magis probari potest opinio, perhibentium ex *Beroso* illo fictitio, aliisque suspectis auctoribus; quod complures, & præcipuas *Europæ* regiones possederint gubernarintque, socii viginti *Tuisconis*, quem *Moses* (o) *Asenam*, filium *Gomeri*, & *Lapheti* nepotem, dicit. Sed, quoniam magna se specie, magnaque auctoritate, sententia hæc commendat, non modo, quod sacris literis non contrahit, sed etiam facilius tironibus est, in addiscendis variis

m) Libro VIII. Cap. XVI.

n) Lib. III. c. VI. Alii legunt *SCANDINAVIA*, quomodo *VOSSIVS*. in observationibus in hunc locum, p. 550. edit. *ABRAHAM GRONOVII*, Lugduni Batavorum. Anno MDCCXXII. for. octaua.

o) Genes. X. 2. 3. Confer huc, antiquæ Germaniæ scriptores: *CLYVERIVS*; *ALTHAMERV*; *BEATVM RHENANVM*; *AVENTINVM*; *SPERNERV* filium &c.

p) Im-

variis *Europæ* nomenclaturis & dominiis, quam si ex aliis certioribus, prolixioribus tamen, captuque difficilioribus fundamentis, deducerentur: (oo) itaque operæ pretium erit, ut digressi veluti, singulas heic, ad *Chorographiam D. Iacobi Schopperi*, recenseamus. Postquam linguarum diuisio, aliquot iam annis præcessisset, & *Nimrodus* inchoato *Assyria* imperio, vicinos populos domans, in vnius regni formam coegisset; tunc, aiunt, *Tuisconem*, viginti stipatum sociis consanguineis, *Teutonice* secum loquentibus, ex *Armenia*, prima *Noachi*, atque filiorum eius, post diluuium, statione, in *Europam* adpulisse, occupatoque primum septentrione, & exturbatis incolis, qui ignari oris *Teutonici* essent, religionem, & formam reipublicæ, more suo, instituisse, atque singulorum sociorum nomina, singulis familiis, a quibus quæ prognatæ essent, imposuisse. Fuisse autem nomina sociorum hæc, ut tradunt: Primum dictum fuisse *SCYTHAM*, cognomento *Priscum*, Principem, *Tuisconi* haud dissimilem. Quare *Tvisco*, in *Tartaria*, *Moscouia* finitima, ad flumen *Tanaim*, *Don* vocant accolæ, primum confedit, deinde transtulit sedem versus *Carpathum*, aliter *Sueuum*, *Germanorum* olim, & *Dacorum*, nunc *Hungarorum* & *Polonorum*, *Germanorumque*, determinatorem. Hic *SCYTHA*, traiecto *Tanai*, totam illam regionem, quæ trans flumen in orientem prospicit, occupavit, legibusque obstringens gentem, & *Scythiam* nominans, vna cum *Magogo*, gubernauit. Ab hoc, & socio *Magog*, seu *Mosok*, filio *Lapheti*, nomen *Moscouita* acceperunt. *Moscouita* enim perinde est, ac *Magog*, seu *Mosoch*, *Scythia*. Alterum socium aiunt fuisse *SIRMATAM*, qui *Danubium* inter, & *Niperum*, *Russiæ* fluium, sedem habuit. *Tertium DACVM*, aliter *DANVM*, qui *Daniam* primum fundarit, deinde in meridiem versus, partim *Valachiam* magnam, partim *Transiluaniam* inhabitavit. Hinc *Daniam*, ad aquilonem; *Valachiam*, & *Transiluaniam*, *Daciam*, ad orientem dictam fuisse. *Quartum* socium vocant *TIBISCVM*, præfectum illius regionis, quæ flumen eiusdem nominis circumiacet, quæue postea *Hungaria* appellata sit, qui quidem *Tibiscus*, seu *Tissa* amnis, hodieque ista regione, labitur, a piscium multitudine, & soli, quod rigat, fertilitate, memorabilis. *Quintum* socium *GETHAM*, aliter *GOTHVM*, vocarunt, qui consilio *Tuiscone*, *Noruegiæ* viciniam occupavit conueritque, quæ ideo, ab eodem nomen *Gothia* mutauit. *Sextus*, *Septimus*, *Octauus*, dicti fuere *MOESVS*, *BRIGO*, *THYNO*: quorum duo posteriores, *Mosfi* filii fuerunt, patrem in *Europam* sequuti, quique eam regionem, quæ a *Danubio* & *Sauo*, usque ad *Euxinum* mare procurrat, sorte sint indepti. Itaque, *Mosiam* a patre nominarunt; quæ postea in *Moesiam* superiorem, & inferiorem diuisa fuit. Incolæ eius vocabantur *Bosna*, *Serui*, & *Bulgari*, superiori ætate, iugo *Turcico* subiecti. *Nonum* socium dicunt *DALMATAM*, regionis dominum, quæ *Mosiam*, & *Liburniam* contingens, *Dalmatia* dicta sit. *Decimum* & *undecimum* aiunt fuisse, *IAGGGGG 2* *DERVM*,

oo) Damnosissimum tironibus compendium, ubi pro *Iunone*, *nubem* coguntur amplecti, errores postea erroribus cumulatur.

DERVM, & ALBANVM, indeque ortam *Albaniam*, quæ Dalmatiam, & Epirum interiacet. *Duodecimum* inquit SAVVM, cui *Tuisco*, regionem *Pannonia* interamnanæ, *Pannonia* Bubaliæ, *Rascia* item, & *Bosnia* interitam, hæreditario iure contulerit. Ab hoc, *Sauo* fluuio nomen inditum est. *Decimum tertium*, *decimum quartum*, & *decimum quintum*, PANNONEM fuisse tradunt, cum fratribus SALONE, & AZALO, qui *Aufriam*, & *Hungariam*, indepti sint, ideoque, ambabus nomen *Pannonia* impositum. *Decimum sextum* nominant HISTVM, qui ad lacum *Botnicum*, *Algauiam*, *Sueuiam*, *Bauariam* item superiorem, atque *Danubii* partes anteriores confederit, indeque *Istri* nomen *Danubio* impositum. Misit hic & partem aliquam gentis suæ, in illos tractus, quos *Italia* sibi obiectos habet, a quibus vsque huc, nomen *Histriae* increbuit. *Decimum septimum*, *decimum octauum*, *decimum nonum*, *vigesimum*, memorant fuisse ADVLAM, DICLAM, OBALVM, & EPIRVVM, quos rex *Tuisco*, ob eorum præclaras dotes, compluribus prouinciis dedit præfectos & duces. Et *Adulas* quidem imperitauit inter *Oenum*, & *Rhenum*, quæ ditio adhuc *Adula* vocatur. Græciæ autem prouinciæ consequutus est *Epirus*. Reliqui duo, tenuerunt prouinciæ in *Germania*. Itaque ad hunc modum *Tuisco*, illas *Europa* regiones, quæ inter *Rhenum*, *Danubium*, *Sauum*, *Tibiscum*, *Tanaim*, & *Euxinum* mare, iacent, *Teutonica* gente impleuisse, occupasseque perhibetur. Verum, parentibus horum, fato functis, posterorum pars haud exigua, a Germanis defecisse creditur, quæ nationibus exteris permixta, nomen & linguam *Germanicam* commutauit. Sed hanc nos *Europa* diuisionem, suo loco relinquimus, neque, seu cuiquam ad credendum obtrudimus, seu ipsi propugnemus, cum res ea, sicuti diximus, veritatis sit dubia. (p)

§. VI.

Quomodo ex Oriente in Pannoniam Germaniamque hodie præfati Teutones conuenerint? PAR, contra fuerit, vt fusius paullo demonstremus, quomodo ex oriente in *Europa* regiones, præsertim in nostram *Pannoniam*, *Germaniam*que vicinam, præfati illi *Germanorum* populi, migrationes suas instituerint. Caput omnis mutationis in populis Germanicis erat, copia populorum in oriente, quæ in dies inuoluescentibus, ob defectum sedium, coacti *Gothi* & *Cimbri* cum vicinis *Tuisconibus*, & *Caicis*, vt ne suis molesti amplius essent, recesserunt ab eis paulum in *Asiam*. Sed lacerati postea, a bellicosa gente *Asiatica*, quum alios quoque quærendarum sedium causa, pone sequi aduertissent, promouerunt pedem ulterius, dum in *Europam* ingressi, *Pannoniam*, *Germaniam*que adtingerent. Itaque ut cognatæ hæ gentes, initio simul inuicem cohabitabant; ita diuersimode, ex sedibus suis prioribus, se proripiebant. Etsi vero tempus primi ipsorum exitus, annis certis distingui nequit: tamen lucu-

p) Immo vero, nullius: quin potius, tam manifeste falsa, vt nihil vniquam historiæ infarciri potuerit absurdius. Nobis certe Poetarum fabulæ, loco sunt potiore, quam putida hæc figmenta. Nempe:

Spectatum admissi, risum teneatis amici.

luculenter satis videre ex historiis est, alios mox finito bello *Traiano*; alios, paullo ante *Cyri* imperium; alios, eosque plurimos, ineunte prima *Persarum* monarchia, post captum *Croesum*, annis DXLIII. ante *CHRISTI* natiuitatem, ex *Asia* emigrasse; nempe, quod a *Cyri* latrapis, & militiæ ducibus lacerati, tyrannidem eorum diutius ferre non possent. Adeo namque afflictas tum bellis eas gentes fuisse, scribunt historici, vt promiscue, viri, feminae, & liberi, immensa multitudine, naues ingressi, hauriri aquis, præ onere, perireque cateruatim maluerint, quam bellorum istas calamitates tolerare. Notum est, in primis *Gothos*, post *Troianum* bellum, haud longe ante *Cyri* imperium, *Asia* egressos, nouas sedium mutationes instituisse; quemadmodum & *Dio* (q) tradit, *Gethas*, *Mysis* finitimos, inter *Istrum*, & montem *Hæmum*, aliquantisper sedisse. Iam *Darii* temporibus, DIX. annis ante *CHRISTVM*, *Danubium* *Gethæ* accolebant, si *HERODOTO* (r) qui eosdem laudat, habenda fides est. Meminit eorum *Strabo* (s) etiam. Immo, non ante *Darii* tantum, sed etiam *ALEXANDRI* M. tempora, qui annis ducentis prius vixit, in *Pannonia* regnum constituerant. Nam, cum dominari cœpit *ALEXANDER* M. ait *MELANCHTON*, (t) tum in primis, ad petendam pacem coegit regem *Getharum*, cognomento *Sirmum*, a quo *Sirmium* ciuitas *Pannoniæ*, Comitatusque *Sirmiensis*, inter *Sauum* & *Danubium*, vino eius nominis, Malaatice nobiliore, memorabilis. Factum autem id est, anno CCCXIII. ante *CHRISTVM*. Ex *STRABONE* refert *SCHICKVSIVS*; *Hænos*, seu *Vendos*, duabus diuersis vicibus, sedes sibi quæsiuisse. *Sirmum*, duce *Antenore*, traiecit eos mare *Adriaticum*, quod MCLXXIX. annis, ante *CHRISTVM*, factum fuisse oportet: deinde, intrasse in *Europam*, instigantibus eosdem comitantibusque *Cimbriis*. quorum nomen *Hunni* etiam, *PROCOPIO* teste, tulerunt. Accidit hoc ante *CHRISTVM*, anno MCLXVI. Istis enim temporibus, vt *LAZIVS* ex *BEROSO* conicit, *Cimmerii*, ex *Cimmerio* *Bosphoro*, seu *Taurica* *Chersoneso*, primis suis sedibus, pulsati a *Gothis*, vna cum duce *Helono*, ad *Pæones*, in *Macedoniam* transuerunt; qui post inter *Sauum*, & *Danubium* confidentes, toti illi regioni *Pannoniæ* nomen adtulerunt: quamuis *LAZIVS*, (u) *Pannoniam* ipsam iam voce *Pæoniæ* intelligat. Atque ista quidem relatio, vero quam simillima est. *Cimbriis* enim, ex eadem ripa pernoscendæ plagæ septentrionalis, ius & occasionem terra marique, habentibus, dubium non est, quin eadem lingua & moribus cognatæ inuicem gentes, ubi tot bellorum sæuitia, & tyrannide afflictæ fuissent, experien-

H h h h h

perien-

q) Lib. XV.

r) MELPOMENE, cap. LXIII. & totis postea tribus capitibus, p. 261. seqq. Edit. IACOBI GRONOVII Græco-Lat. A. MDCCXV. Lugduni Batav. fol. vbi eximias gentis laudes legas.

s) Lib. VII. quem locum, supra dedimus.

t) Chron. Car. Lib. II. III. IV.

u) Perperam! tametsi Græcos, in eo errore habeat præambulones; qui *Pannoner*, vulgo *Pæones* adpellant, quod iam animaduertimus, ex *DIONE* Lib. XLIX. p. 413.

Decad. I. Monumentum IX.

perientia didicisse, vastas adhuc, & amplissimas solitudines in septentrionem restare, in quibus Scythæ vagantes, nusquam diu substiterunt. Par huic & DIONORI SICULI testimonium est, quum adserit, ex *Papblagonia*, *Mediaque*, nonnullas gentes, pulsas *Scythas*, desertas terras septentrionales occupasse, *Scythasque* eiektos, rursus fines *Persia*, quos prædictæ gentes dereliquerant, adgressos, victoresque *Cyrum* interemisse. Refertur id ad annum DXXXVII. ante partum Virginis. Iisdem quoque temporibus, incitati *Heneti*, *Ascanii*, & *Lugii*, missa *Asia* minore, *Cimbros* pone sequebantur. Accesserunt his alii, moribus & lingua similes, circa mare *Caspium*, quales erant *Teutones*, *Arii*, *Daci*, seu *Dacii*, *Getae*, *Alani*, *Sassones*, *Vandali*, *Burgundiones*, qui cum *Rugis* & *Gepidis*, a *Ptolemaeo* in *Gothis* censentur. Enim vero, copiosos fuisse populos liquet, non modo ex frequentia incolarum, quibus vastas, & ingentes terras oppleuerunt; sed etiam, quod expulerunt *Scythas*, quorum tunc robur, & multitudo propemodum immensa fuit. Nec dubium est, quin hos plures sequuti sint, quum cognoscerent, quam bene, qui præcesserunt, profecerint, quodque regiones adhuc superessent, nemini inhabitatæ. Non fecus, quam insulæ, quæ maiorum nostrorum temporibus detectæ sunt, sensim, paullatimque habitatoribus sunt excultæ. Et quoniam migratio populorum, quos adtigimus, in longinquis prouinciis, haud celeriter, sed gradatim tantum processit: itaque confederunt ante omnia ad *Tauricam Cherfonesum*, penes lacum *Maotidem*, in confluente maris *Euxini*. Vnde nomen *Bosphori*, *Cimerii*, adhuc dum ibi obuium; certumque est, diu illic *Gothos* incoluisse, postquam expulerunt *Cimbros*; vt alias ostendimus. Erat in *Taurica Cherfoneso* vrbs celebris, quam *Theodosiam* falso scriptores dixerunt. *Demosthenes* enim vocat *Teudosiam*, hoc est, *Teutschhausen*, quam adhuc a uorum nostrorum ætate, vrbs *Genua* possedit, antequam execrabilis ille tyrannus *Mubamedus*, occupato *Bisantio*, hos etiam populos conuulsisset. Sunt, qui constanter adfirmant, (v) dari illic adhuc dum *Gothos*, qui Germanica loquantur. Inter alios, meminit *SCHIKFVSIVS* in *Chronico Silesiæ*, audiuisse *MELANCHTONEM*, a *BIRKHEINERO* Noribergensi, quem admodum mercatores Noribergenses, dum cum *Venetis*, in *Cretam*, & *Cyprum* nauigassent, in faultis ventis abrepti, & ad maris *Aegæi* vsque litus adpulsi, haud procul a *Bosphoro Thracico* emerserint. Illic, nec hominum, nec terræ gnaros, quum hinc inde errabundi, puerum, currum ducentem, cantantemque eminus obseruassent, accedentes ei propius, didicisse, Germanicum eum hymnum modulari: adtonitis similes, & nescio, quod spectrum metuentibus, quum postea, vndenam esset, vernacula eundem lingua interrogassent, respondisse adolescentem *Teutonice*, monstrato colle proximo, haud procul ab eo sibi patriam esse, ibidemque *Gothos*, gentem suam incolere, & nullius rei magis in

v) Adi BVSBECKIVM, Epistolam Turc. IV.

x) Hun-

ea valle, quam salis egere, ideoque defectum aliunde pensaturos, & per inclinantem auctumnum, antequam itinera gelu hiemis obdurerunt, adportare sibi debere.

§. VII.

Q Vin & veteres *Teutones*, in *Transilvania*, *Gothorum*, *Getharumque* sunt reliquæ, quos *THVCYDIDES*, ante, & sub imperio *Macedonico*, in iisdem prouinciis longe lateque fuisse dominatos, commemorat, qui nominis *Saxonici* gloriam, haud immerito ambiunt. Nam refert lingua ipsorum, priscum illud di-eendi genus *Saxconicum*, tametsi ab illo, quod hodie floret in *Saxonia* inferiori, in multis discrepet. Quod enim vel a *CAROLO* M. imperatore, qui terras has numquam viderat, ex *Saxonia* ducti; vel ex *Hameliticis* pueris, quos, seu murium aliquis venator, seu malus quiscunque genius, in montem A. MCCLXXXII. seduxerit, occulto meatu isthuc venerint, demonstrari potest (x) numquam. Ceterum *Gothi*, *Transilvaniam* gloriose adeo obtinebant, vt a finibus eiusdem *DARIUM Hystaspem*, *Persarum* regem, integro cum exercitu, propulsarint. Immo annis ducentis, postea, *Lysimachum*, *ALEXANDRI* M. ducem, & successorem in *Thracia*, & *Dacia*, non ceciderunt modo sæpius, sed captiuum etiam duxerunt, posteaque ornatum muneribus, liberum dimiserunt. Refertur id ad annum CCCXX. ante *CHRISTVM* natum. Inde fit, vt in agro *Devensi*, & *Várbelyensi*, numi subinde reperiantur, cum iconibus *LYSIMACHI*, *ALEXANDRI* M. *DARII*, *PERGAMI*, *MILONIS*, *COTONIAE*, *HERCVLIS*, *SEIRAMIDIS*, *COTISONIS*, aliorumque, id genus, priscorum heroum, quorum ne nomina quidem reperias in historiis. *Gothinorum* præterea, ad *Carpathum* orientalem, septentrionalemque, *TACITVS* (y) & *PTOLOMAEVS*, meminerunt, quorum nomine, partim *Transiluanos* intelligas, partim *Scepulos*, aliosque *Hungaros*, qui *Carpathum* accolunt. Itaque ad metallicos refert eos *TACITVS*, (z) vt hodieum in montibus *Transilvaniæ*, quæ *Carpathi* iuga sunt, & *Marmatiæ* accedunt, metalli fodinas reperias. Idem & de *Scepulii* locis adfirmarim, quos propius ad *Carpathum* occupant *Neudorfenses*, *Vagendrienses*, *Dobfauenses*, *Smolnicenses*, *Gölnicenses*, *Suedlenses*: vltterius item *Sebennicenses*, *Cremnicenses*, *Neosolienses*, reliqui. Immo vero, propius olim ad prærupta montium *Carpathiorum*, qua ferri fo-

Hhhhh 2

dinas

x) *Hungaros* profecto, rerum in *Transilvania* dominos, inusitatum hoc, & inexpectatum immigrationis genus, latere nequiuisset, qui ad omnem populorum, circumquoque habitantium, finesque suos contemnerant, motum fuerunt adtentissimi. Legeſis, de genuinis *Saxonum*, seu Germanorum in *Transilvania*, originibus, *TOPPELTIVM*, & eo recentiore, *FRANCK* a *Franckenstein*. quorum, egregiam habet mentionem, *LEIBNITZIVS* in *Otio Hannouerano*, p. 84. seqq. Conferatur item, *MARTINI SCHOOCKII* *Fabula Hamelenſis*, *Gröningæ*. A. 1662. form. 12.

y) Germ. c. XLIII, 3.

z) *Gothini*, inquit, quo magis pudet, ferrum effodiunt. l. c.

dinas fuisse cultas, arguunt, cum nomina, tum vestigia operarum, cuniculorumque, in *Schlatendorffianis*, *Kasmarcensibus*, & *Leibicianis* montibus, passim occurrentium. Præterea, ulterius quoque progressæ gentes *Gothica* & *Henetica*, occuparunt *Pannoniam* occidentalem, cum haud exigua parte *Germaniæ*. Oppresserunt hos postea, deleveruntque propemodum *Hunni*, duce *ATTILA*; quum tamen *Gothi*, easdem *Pannonias*, aliquot centenis annis, contra vim tuiti *Romanorum*, vitam, atque facultates opposuerint, multotiesque domati a *Romanis*, servitutem haud prius exuerint, quam ad annum CCCLXXXII. ante *Servatorem* natum: ubi, fugato, & in tugurio rusticano, combusto *VALENTE* imperatore, exercitum eius prostraverunt. Tertio, post demortuum *ATTILAM*, anno, *Hunorum* denuo potiti, *Pannoniam* postliminio occuparunt *Gothi*. Deficientibus enim ab *Hunnis*, *Velamir*, & *Theodimir*, ducibus *Ostrogothicis*, ut & *Gepidarum* rege *Ardericio*; tametsi magna vi, *Hunni*, *Ostrogothos* & *Gepidas*, reducere ad obsequia adlaborarint; tamen ab eis superati, & partim cæsi, partim in *Scythiam* versus *Pontum*, in pristinam patriam suam, repulsi sunt. Soli enim *Gepidæ*, cæsis triginta millibus *Hunorum*, *ELLACVM*, *Attilæ* filium, simul occiderunt. Parta victoria, *Ostrogothi*, *Pannoniam*, *Daciam* ripensem *Gepidæ*, occuparunt, retinueruntque annis plus minus centum; usque ad *IUSTINIANI* imperium, quo ineunte, *Ostrogothi* rursus ab *Hunnis*, a *Longobardis* *Gepidæ*, partim cæsi, partim subiugati sunt.

§. VIII.

Quales olim Populi Scepsum vicinaque loca incoluerint, atque unde latina vox illa, Scepsum, Germanis Zips, orta sit?
*O*strogothorum reliquias, *Cumanos* putat *LAZIVS*, & *Bosnios*; qui tamen *Germani* non sunt. *Gepidarum* autem reliqui, tenebant valles *Carpathi*, a quibus teste *Lazio*, *Procopio*, & aliis, *Gepidia* vocabatur ille tractus, (a) qui hodie *Scepsum*, *Sarostien*, *Liptouien*, *Arnen*, *Thurocens*, *Trensinien*, *Nitrien*, *Abauariens*, *Tornen*, & *Pofonien* Comitatus, distinguitur. Imputato postea nomine *Gepidæ*, in *Gepusiam*, *Chepusiam*, sequentibus temporibus *Sepusium* dictum fuit. Pro eo nonnulli scribunt *Zepusium*, *Cepusium*, *Scepsum*, vel *Szepusium*. Incolæ autem *Zepusii*, pro *Gepidis* adpellabantur, mutatis aliquando litteris per *Antithesin*, aut pravam pronuntiationem, peregrinæ alicuius gentis, in hisce, & vicinis partibus olim commorantis; in primis vero *Italica*, a qua & oppidum *Wallendorff*, hoc est, *Italarum* vicus, suum nomen sibi acquisiuit. *Itali* enim, dum mollius loqui student, sæpe s pro g proferunt. Immo in lingua etiam *Hungarica* metaplasi in litterarum & syllabarum transformatione, receptissimi sunt. Nonnulli nostratium peregrini in antiquitatibus, *Sepusium* deriuare volunt, a *sepibus*, quod tractus hic sepi iactat, monte *Carpatho* circumdatus esse videtur. Germanicam autem voculam

a) Audacius ista, quam verosimilius, *Gepidarum* suorum amore, auctor adfirmat. Nos, quid de *Scepsum* originibus sentiamus, in *Historia* eius Comitatus, *Operis* nostri Tomo VI. expromemus.

culam *Zips*, deducunt a *Zippel*, seu fimbria, siquidem terminum tenet *Hungaria*. Etsi, logica docente, vnius nominis diuersæ dari possunt notationes, veroque est simile, ex argumento comparatorum etymologias has desumi: tamen *allusivæ* mihi, iocosæque & ridiculæ esse videntur; quæ tametsi veræ non sunt, sed tantum adparentes; tamen suam habent, in declaranda re, siue utilitatem, siue iucunditatem. Nobis itaque placet notio, quæ a *Gepidis* deducitur; tum quod antiquissima ea est, verissimaque; tum, quod ab omnibus fide dignis scriptoribus adprobatur; licet vulgo absurda, inconueniens, & præpostera videatur. At voces, semper varias pati mutationes, quis eruditorum ignorat?

§. IX.

*I*lli autem *Germani*, qui infra *Pofonium*, trans-Danubium, circa *Sempronium*, *Jaurinum* & *Comaromium* sedent, originem a *Romanorum* Leg. X. *Germanica*, ducunt, (b) quæ in regionem istam, in primis insulam *Schütt*, seu *Scythicam*, collocata, tuenda a *Quadis*, *Pannonia* inuigilabat. Post hanc, & *Heruli*, *Germanicæ* nationes isthuc accesserunt. Inde, *Austriaci* quoque *Transdanubiana* hæc loca, & quæ *Austria* fines contingunt, ciuibus adauerunt. Legio XIV. *Romanorum*, statuis intra *Budam* & *Vesprimium* habitis, procul dubio, ciuitatibus nonnullis adiacentibus, nomen dedit. *Buda* enim, a vocula *Germanorum* *Baden*, (c) dicitur: quippe, baiis, quas *Bad* *Germani* vocant, exundans. *Vesprimium* vero, a *Weisbrun*, eo quod hodieque, sub veteri arce *Episcopali*, fontem ostendat, qui *Germanis* *Weisbrunn* vocatur.

§. X.

*G*ermanorum vero, qui *Cremnitium*, *Schemnicium*, *Neosolium*, & reliquias montanas vrbes incolunt, primores erant *Misnici*, *Styrios* quoque, *Carinthios*, *Tyrolios*, & *Austriacos*, quorum & linguam adfectant indigenæ: quippe, præcipuis *Camera Regia* præfectis, ex *Austria*, inter ipsos degentibus. Illi etiam, qui montanas *Scepsum* incolunt, ut *Svedlerenses*, *Schmolnicenses*, *Gölnienses*, *Wagendrüsselenses*, *Einsidelenses*, *Stossenses*, *Topfauenses*, imitantur *Austriaca*; sed corrupte nimis, & præpostere. Cuiusmodi dicendi genus induxerunt, partim præci montanarum rerum præfecti, qui ex *Austria* venerant; partim incolæ, ubi rei metallicæ

b) Quia hæc regio, veteribus, *Deserta Boiorum*, dicitur; sæpius venit in mentem, de *Boicis*, *Germanorum* huiatum originibus, suspicari. Neque tamen vero similibus coniecturis aliis, velim contraire.

c) At vero *Germani*, non *Budam*, sed *Ofen* adpellant, a furnis calcis exurenda factos, arcessito vocabulo. Quid autem cum *BONFINIO* egeris, a *Budinis* populis; quid? cum *THVROCIO*, a fratre *Attilæ* *Buda*, idem deriuantis. Vide, *LAZIVM* de Rep. Romana Lib. XII. Se. II. cap. XIII. initio, & *Operis* nostri Tom. III. De *Buda* noua.

licæ gratia, in vicinas montanas vrbes, commigrantes, & sermone *Ausfriaco* illic consueto, imbuti, domum vicissim ad suos redierunt. Nihilo tamen minus, horum quoque, vt & reliquorum *Scepusiorum*, maiores *Gepidæ* erant.

§. XI.

De veteri
Scepusiorū
migratione
& bellis.

Separati vero a *Gotbis*, *Gepidæ*, vbi longe lateque *Europam*, vicibus diuersis, peragrarunt, gesto, cum exteris populis, bello grauissimo, substiterunt aliquantisper in *Transilvania*, in vtraque ripa *Danubii*, in *Pomerania*, *Lituania*, *Prussia*, maxime circa *Gedanum*, & *Elbingam*; in *Polonia* item, atque circa *Vistulam* passim, dum integros *Carpathi* montes, vallesque, inde a *Vistula* primordiis, hodie ducatu *Teschinensi* in *Silesia*, vsque in *Hungariam*, vt dictum est, coloniis oppleuissent, de quibus fuere scriptores historici. *Gotbos*, *Vandalos*, *Francos*, & *Longobardos*, Germaniam intus & extus inhabitasse, testatur ante alios *Iornandes* *Gotus*, qui ad annum Christi DL. vitam duxit. *Daci* vero, alias *Dai*, & *Dani*, auctore *Iustino*, pars *Gothorum*, ideoque antecessores *Transiluanorum*, Germaniam, *Taciti* ætate, nondum incoluerunt, quemadmodum ex libro eius, initio statim, liquet; quum a *Germania* ipsos, veluti finitimas gentes separet, his verbis: *Germania omnis &c. a Sarmatis Dacisque mutuo metu, aut moribus separatur.* Quod & de *Gethis* tenendum, qui etsi tempestiue ad *Danubium*, extra *Germania* tamen fines, adpulerint; tamen nondum *Germani* noti fuerunt: quemadmodum & *Danorum*, seu *Daorum* nomina, ad mare *Balticum*, vbi nunc *Dania*, & *Suedia* est, habitantium, ante *Antonii* Imper. tempora, vt ex *Ptolemaeo*, scriptore ætatis eius, colligi potest, obscura fuerunt, mox postea illustranda.

§. XII.

Quæ Daco-
rum se-
des, anti-
que illasue-
rit?

Degebant autem intra *Pannoniam*, & *Danubium*, *Cornelius Tacitus* temporibus, qui prætoris dignitate, imperante *Domitiano*, perfungebatur, vt ex *Dione* discimus. Ait enim hic, *Decebalum* regem, *Dacia*, seu *Valachia*, & *Transilvania* dominum, *Romanos*, annis sedecim, bello multum adfixisse, idque anno quartodecimo post *Coss. & Imp. Domitianum*, nempe LXXXVIII. virginis partus, primum accidisse. *Traianus* Imp. cum *Dacis*, ad *Danubium*, annis quinque dimicabat, (d) atque, vt regem ipsorum, *Decebalum*, eo premeret grauius, *Danubium* ponte iunxit, e quadrato lapide, arte summa, immenso labore, sumtuque infano. Erat enim innixus (e) pillis viginti, altus pedes quin-

d) Consule omnino, *Analecta Lapidum Verustorum* *Stephani Zamostii* cap. II. & III. item, *Lavrentii Toppeltini*, *Origines & Occasus Transilvaniae*, passim: vt *Tröstervm* taceam.

e) Hausta hæc sunt ex *Dionis* Lib. LXVIII. p. 776. sed, quam præter omnem fidem sint scripta, ex *Marsiglii Danubiali Opere* constat. Tomo II. p. 25. seqq. quod saepius monemus.

quinguenos, latus sexagenos, singulis pillis passibus centenis septuagenisque a se inuicem distantibus, quarum singulas alti fornices committebant: opus iure merito, septem mundi miraculis adnumerandum. Nam, neque flumen deriuari aliorum poterat, & ob ripas vtrinque vliginosas & lacustres, cum imbris intumuit, maris potius, quam fluminis dedit speciem: quodque inter montes præruptos clausum impeditur, furit prorumpitque tanto impetu, tantaque aquarum vi, vt nulli facile pontes his in angustiis queant superinstrui. Ex his facile est ad colligendum, præscorum virtuti *Romanorum* fortissima quæque cedere debuisset. Eodem pohte, biennio vix celerius exstructo, transduxit *Traianus* exercitum, profligatoque *Decebalus*, regiam eius diripuit, grandi thesauro, quem *Decebalus* in fluuio *Sergetia* occultauerat, potitus. Eapropter, perturbatus *Decebalus*, toxico sibi mortem consciiuit. *Traianus* autem peracta tam insigni *Dacorum* clade, pontem vicissim (f) disiecit, vt *Xiphilinus* tradit. Alii ab *Hadriano*, successore *Traiani*, disiectum scribunt, vel quod honorem tantum *Traiano* inuiderit, (erat enim homo inuidus) vel ideo, vt ne *Serua*, hodie *Bulgaria*, seu *Myfia* superior, aliæque trans *Danubium*, a *Romanis* occupatæ prouinciæ, a *Dacis* opprimerentur, *Romanæ*que legiones deturbarentur. Sed restauratum vicissim a *Iustino* imperatore, quadringentis annis postea, vult *Procopius*. *Bonfinius* & *Lazius*, sua ætate adhuc aliquas pontis reliquias existisse scribunt: quemadmodum & in mappis *Pannoniæ* hodiernis, *Danubio* ad *Seuerinum*, aliis *Seuerianum*, seu *Sebastum*, aut *Sebacium*, urbem, a *Geographis* verba hæc, cum signis nonnullis adponuntur: *Pontis Traiani vestigia*. Vtrum vero rudera hæc hodieque illic visantur, nec ex historicis recentioribus, nec ex peregrinatoribus hucdum discere potui. (g) *Traianus* postea victoria potitus, in *Daciam Romanas* deduxit colonias; quarum reliquæ in *Valachia*, *Transiluanis*, adhuc supersunt: quippe, qui *Romani* oris qualemunque speciem adhuc (h) referunt, licet corruptam.

§. XIII.

Dvcunt autem *Valachi* ortum a *Flacco*, Romano præfide, a quo tota post regio *Valachia* dicta fuit. Ex eo enim tempore, quo prouinciæ *Flaccus* præfedit, quæ a *Danubio*, vsque in *Scythiam* extensa erat, nouimus indubitato, *Flacciam* vocatam fuisse, neque aliunde, quam a linguæ corruptione, *Valachia* postea nomen accepisse. Nam non mores tantum, & statuta *Romanorum*

Iiiii 2

Va-

(f) Minime! sub *Hadriano* disturbatas pontis partes superiores, idem *Xiphilinus* scribit. quod monendum erat, ne silentium nostrum, errori *Frölichiano* videretur patrocinari, quem ipse recantauit.

(g) Nostra ætate, demonstrauit ea *Marsiglius*, in *Oper. Danubiali*, loco nunc citato. Vide præterea, quæ de ponte hoc erudite disquirat, *Iustus Lipsius* Lib. III. de Magnitudine Romana, Cap. XIII.

(h) Meminit Linguæ *Valachicæ* *Toppeltinus*, *Originum Transilvan.* Cap. IX. p. 71. Et *Tröstervs* passim.

Valacbi, sed, ut dictum est, voces etiam retinent, quæ latini sermonis sunt vernaculæ. Proinde sunt, qui *Valachos*, & *Valachos* eosdem esse putant, cum *Volsis*, Latii olim incolis. Sed non est, cur tam sollicitè in notione originem inquiramus, quum vel a *Wablen*, vel *Welschen* (g) Germanorum, opportune possit deriuari. Alioquin ex historicis constat, ANTONIVM PIVM Imp. rebelles *Dacos*, anno CLIV. post natum servatorem, feliciter repressisse.

§. XIV.

Quomodo Daci Aquilonem versus processerint?
Lapsu temporum, *Dacorum* nomen, in Germaniam quoque pertigit. Enim vero, occupatis insulis septentrionalibus, diu de possessione, cum indigenis, decertarunt, cum Suevis in primis, quorum pars haud postrema *Iulii*, & *Augusti* temporibus, partim in maritima loca, ubi iam *Pomerania* est; partim ad *Rhenum*, concessit. Immo, & inter se diuisi eousque dissidebant, dum *Daci* & *Dani*, occupata priscorum *Cimbrorum* *Cherfoneso*, cui hodie *Dania* & *Iutlandia*, nomen, famam incolarum veterum deleuissent, *Gothis* interim, adiacentes insulas, magnamque partem *Suedia* intercipientibus. Manserunt tamen *Sueuorum* antiquiorum nonnulli, iisdem istis regionibus, a quibus nomen *Suecicum* manauit.

§. XV.

Discrimen Ostrogothorum, & Visigothorum, & ubinam utriusque confederint?
Erant hi septemtrionales *Gothi*, uti antea dictum est, *Dacorum* ad Pontum in Asia, accolæ, qui apud *Danos*, & *Suedos* potestate in *Ostrogothos*, & *Visigothos*, distinguebantur. Eodem hoc nomine & illi *Gothi*, qui in patria manserunt, distincti, ingentem famam, rebus præclare gestis, meruerunt, *Ostrogothis* nempe in *Pannonia*, in *Hispania* *Visigothis*, constituto imperio, immo & in *Aquitania*, & *Gallia Narbonensi*, aliquantisper dominantibus.

§. XVI.

Quinam populi inter Gothos antiquitus numerati sint, quoue modo Pannoniam inhabitauerint?
Alioquin *Gothis*, vulgo *Burgundiones* quoque & *Vandali*, *Alani* item, & *Rugi*, *Osi*, atque *Heruli*, *Mysique*, accensentur. Germanico hi ore loquebantur, & *Pannoniam* diuersimode inhabitabant. Habebant res suas, in *Pannonia* multoties, & *Galli*, cum *Bois*, *Senonibus*, *Cimbris*, *Brennis*, & *Longobardis*, item, *Franci* *Saxones*, *Germanica* ciuitatis omnes; donec, partim ab hostibus vi expulsi, partim sponte egressi, primum finitimas regiones *Germania*, & *Italiam*, deinde remotiores, *Galliam* puta, *Hispaniam*, & *Africam*, infestis armis adorti, illic sedes posuerunt. Quomodo id factum sit, breuitatis causa præterimus, instituti nostri memores, cuius non est, talibus hic immorari. Sunt, qui præcipua quæuis, luculenter assignarunt, in primis *PEVCERVS*, ubi non

i) Omnium optime a Slauico *Wlach*, quod *Italum* notat, hoc, quidquid est nominis, deriuaueris; siue gentem existimes, siue regionem. Ita vero, sequiore tempore, a *larygibus* *Metanastis* cis *Tibiscum* colentibus, adpellatos fuisse credo.

non plane nil reperias. Plura occurrunt in *MÜNSTERI* *Cosmographia*, editionis recentioris, quæ correctior est, & auctior. Hactenus itaque ostendere, *Lectori Beneuole*, connitebamur, tum ex veris quibusdam præsumptionibus, e diuinioribus litteris depromptis, tum ex solidis historicorum, fide dignissimorum, testimoniis, quinam primi, iidemque antiquissimi *Germani* in *Pannonia*, eorumque maxime, qui in *Transilvania*, *Hungaria*, *Scepulio*, *Germanica* loquuntur, maiores fuerint, & propagatores: unde item, & quibus temporibus, ad has oras peruenerint? Nunc porro, indicandum fuerit; qui regionis huius primi, ante memoratos *Getas*, seu *Germanos* priscos, incolæ? qualesue populi, sub, & post *Gothorum* æuum, heic imperarint? unde item *Pannonia*, & deinceps *Hungaria*, adpellata; & quam variis nominibus *Hungarica* gens fuerit insignita?

§. XVII.

Quomodo gloriam aborigines nōnulli sibi vindicent?
Communi more receptum est, ut, qui vel prædicare suos, vel commentari de eis, quod memoria posteritatis dignum est, constituunt, hi pene omnes, etiam doctissimi quiuvis, gentem suam *autochthonem*, nullaque ex externa natione, sed ex eo, quem incolit, loco, & patria, inde a primis, qui reuolui memoria possunt, temporibus, prognatam aiant. quod in *Græcis* factitarunt *Athenienses*, & *Thebani*; aborigines in *Italia*. Qui autem altius sapuerunt, nescio, qua ridicula antiquitatis affectione, aliquot millenis annis prius, quam mundus cœpisset, fuisse suos finxerunt. Eodem crimine *Arcadii*, *προσελην* semet adpellabant; de quibus nec tempus dicendi est, nec locus. Atque superba æque, licium ferace antiquitatis æstimatione, posset etiam prima *Pannoniorum* origo, non secus ac aliorum, idque fundamento forsitan solidiori, auspicioreque opera, inde a retrusissimis temporibus arcessi: tamen haud negauerimus, subinde extitisse, qui se iis, ritu inquilinorum, admiscuerint. Sed mittam nunc ista, ut ne veteri illi, de prærogatiua antiquitatis populorum disceptationi, locum facere videar. Nam ut alios præteream, *Ægyptiis* certe, vitio olim vertebatur, quod in negotio consimili, contra *Iudeos*, *Phryges*, & *Scythas*, disputantes, nouam procuderint *Chronologiam*, id quod ex *IUSTINO*, & *HERODOTO* (k) condiscas. Quin & *Scythas*, a reliquis populis, censoria virgula notatos fuisse legas, quod se omnium terrarum orbis populorum, & antiquissimos profiterentur & optimos; id simul comminiscens, sese, cum primum mundus ex chao digesto, aut igne, aut aqua, conderetur, procreatos fuisse. *Græci* certe, peculiari erant superbia erga alias gentes exteras. Quare, ipsis primam humani generis *LAERTIVS* adscribit originem.

Kkkkk

rigi-

k) EYTERPE, cap. II. p. 89. ubi tamen *Ægyptii*, antiquitatis palmam, ridiculo adducti experimento, *Phrygiis* concedunt. Sed apud *IUSTINVM*, ex ea concertatione, *Scythæ* superiores fere abeunt.

riginem. Itaque, gentes reliquas, contemtim, *barbaros* adpellabant, hoc est, feros & intractabiles, iuxta sermonem *Ebraum*, (1) bestisque haud ablimiles; tametsi aliam *STRABO* (*) voci illi originem, a dura, & inculta lingua, conciliat. Ex iisdem *Græcis*, *Athenienses*, pari in vicinas gentes contemtu, multa *Arcadios*, *Argiuos*, atque *Thebanos* contumelia adficiebant; ipsi, ab his, æqua vicissim, ut fieri solet, despiciunt talione, repetiti. Enim vero, cum *Athenienses* se nullo ex alio loco, quam in quo degerent, ortos, adeoque *autochthones* esse gloriarentur, eo moti *Arcades*, natales suos ipso cælo, lunaque antiquiores referebant. Quapropter, hos cognati ipsorum, ut aiunt, *Cetei*, siue *Latini*, in *Italia* imitantes, *Aborigines* adfectant nominari. Nam quod ad ipsorum spectat cognationem, *Latini*, auctore *Suida*, a *Ceteis* orti, aliud nomen, a *Latio* regione, acceperunt; *Ceteis* interim & *Arcadibus*, utrisque a *Cetibim*, natales suos deriuantibus. Sed abruptamus heic filum, ut ineptæ opiniones, eo præpediantur facilius, in primis veterum *Philosophorum*, qui *Aubano* teste, homines & bestias, in meridionalibus prouinciis, in *Aegypto*, & *Ethiopia*, primo omnium ortos fabulantur. Qua opinione, ductus forte *Diodorus* quoque, *Ethiopes*, antiquitate aliis omnibus populis anteposit. Cauendum etiam ne recoctis rursus *BEROSI*, supposititii illius, aliorumque id genus fabulis, alia vetustiora certioraque fundamenta sacrarum litterarum postponantur. At iusto forte plus, narrationi huic indulgimus.

§. XVIII.

Quando & a quo Hun-
garia ante
Scytharum
aduentum
inhabitata,
& unde sit
Pannonia
nominata;
Quidquid horum sit, quæ de veterum disceptationibus adtulimus, vero tamen simile est, suntque plures, qui adferant, ex scriptoribus, in primis *LAZIVS*, & *BERTIVS*, *Pannoniam*, post diluuium mox inhabitatam, primos omnium incolas *Pænos*, siue *Pannonios* habuisse. *BOISSARDVS* (m) *Pannonem*, filium *Lapbethi*, annis *CLV.* post diluuium, primum ante alios, heic confidentem, *Pannoniam* nomen dedisse arbitratur. Alii, pro filio *Moesti*, *Semique* pro nepote habent *Pannonem*. Primum etiam regem prouinciæ *Pannonem* vocatum volunt, *BEROSVS*, *PTOLEMAEVS*, *DION*, & *METHODIVS*, *BONFINIVS*, & *HIERON*. *ORTELIVS*, alique *Pannoniam*, non tam a primo domino, quam a monte *Pannonio* dictam putant; qui inter *Dotim*, seu *Tatam*, & inter *Iaurinum* situs, *D. Martini* Episcopi, natione *Pannonii*, templo, quod in vertice ostendit, nobilitatus est. A *Pæone*, filio *Endimionis*, qui *Græcorum* ducem agebat in *Macedonia*, partum id nominis, tradit *Herodotus*, & *Pausanias*. Cui

1) Ita *CHRISTIANVS BECMANVS*, in *Originibus Linguae Latinae*, in voce *Barbarus*, p. 287. sequen.

*) *Lib. I. 14.*

m) In *Historia Chronologica Pannoniæ*, p. 1. quam *THEODORVS DE BRY*, *Tabula Chorographica*, & iconibus, illustratam euulgauit, *Francofurti*, Anno *MDXCVI.* for. quadrip. Iterabatur editio inibi, *A. MDCVIII.*

n) Alii

Cui ultimæ opinioni: quippe, nec *LAZIO*, nec *BERTIO* contrariæ, adstipulor & ipse ego. (n)

§ XIX.

Nomen *Pæon*, uti ex *HOMERO*, *EURIPIDE*, *THUCYDIDE*que discimus, antiquissimum, *Græcis* luctatorem strenuum, & qui pugnas ardeat, significat. Quodli vocabulum id *Græcum* est, haud difficile erit ad colligendum, linguam *Pannoniorum Græcavicam* (o) quadantenus fuisse, ipsosque a *Græcis* propagatos, ripas primum *Strymonis*, *Macedoniæ* finitimas, insedisse; quippe quas, iam *THUCYDIDIS* ætate incoluerunt. Postea, ubi a *Strymone* lenlim paullatimque recedentes: *Pæonii*, *Danubio* adpropinquarunt, vocata est regio, quem occuparunt, *Pannonia*, nomine priori paullum immutato. A *Græcis* his populis, & *Belgradum* nomen indeptum, dum *Alba-Græca* nominatur. *Albam-Iuliam* vero, *Transiluanorum* metropolim, & *Albam-Regalem* *BONFINIVS* (p) a *Leucis*, seu *Albanis*, *Græcis* nempe, qui a *Scythis* orti, *Asiam* incoluerunt, deriuat. Quemadmodum alii etiam *Græci*, *Pannoniæ* ciues dederunt; uti *AGRIANI*, qui *Agriam* reliquerunt, & *Bastarnæ* *Macedones*, temporibus *ALEXANDRI M.* & hoc mortuo, *Gallo-Græci*, qui ex *Gallis* (seu *Gallatis*, aliter *Celtis*, quorum nomine omnes illæ nationes veniebant, quæ ea loca, ubi nunc *Galli*, & *Germani* degunt, incolebant) & ex *Græcis*, mixtum quoddam populi genus, exstiterunt. Nimirum, postquam eiectis ex *Italia* *Brenno*, & *Camillo*, horum populares *Galatæ*, templum *Delphicum Apollinis* expilassent, idoli, quod spoliauerant, furore, in varias regiones dispersi, pars cum *Brenno* in *Asiam* transiit, pars in *Pannoniam*, versus *Istrum* cum tribuno *Batbanacio*, uti *LIVIUS* & *ATHENAEVS* memorant. Inde nomen *Bathiensis* Comitatus sortitus est. Mistis ita, ex *Græco-Gallis*, seu *Gallatis*, lingua quoque mista fuit, aliis *Græce*, aliis *Germanice* loquen-

Vetus Pannoniorum, & gens, & lingua Græcavica ex parte fuit.

n) Alii *Pannoniam*, dictam a pannis volunt; quod *Pannonies* vestes gererent ex variis pannis confutas ac variegatas. Vid. *CASAVBONVM*, ad *Suetonii Augustum* Cap. XXI. quod ille ex *DIONIS CASSII* Lib. Hist. XLVX. hausit: cuius locum suum fecit *LAZIVS*, de *Migrat. Gentium*, ad Lib. IV. p. 12. Neque silenti sunt, qui a *pane* repetunt *Pannoniorum* vocabulum; quod *panosa* eorum regio fuerit. Sed aliter *DIO*: *bordeum*, inquit, *solum* & *milium* edunt, *similiter* & *bibunt*. loco citato; ergo, panis inops fuit regio. quod hodie aliter se habet. o) Aliter *VELLEIVS PATERCVLVVS*, Hist. Rom. Lib. II. Cap. CX. s. p. 530. sequen. In omnibus *Pannoniis*, non disciplinæ tantum; sed linguae quoque notitia *Romana*, plerisque etiam litterarum usus. Quod *LAZIVS*, dicto loco, de vniuersæ gentis sermone interpretatur; & cum eo *SCHÖNLEBEN*, *Annalium Carniolæ Antiquæ* Parte III. p. 135. ad An. *CHRISTI VII.* Ego crediderim, in prouinciæ cum primum subacti fuissent *Pannonii*, lingua uti eos cepisse *Romanam*; siue commerciorum necessitudine; siue dominorum imperio. Nam, uti obseruat *CYRTIVS*, Lib. VI. Cap. X. 23. Solet nativus ille sermo commercio aliarum gentium exolescere; & tam victoribus, quam victis, peregrina lingua discenda est. Quid si coniectationem nonnullorum sequamur, & *Illyricum*, quod postea *Slavicum* dictum est, idioma *Pannoniis* fuisse, pronunciauerimus? *PANNON* enim, ea lingua, idem est, quam *Pan on*, hoc est: Dominus ipse, seu autocrator; & *Pannonii*: forte *Pan oni*, quasi: rerum domini.

p) Nugatur hic, sicuti sexcentis alibi, audax coniectator *BONFINIVS*.

loquentibus. Sic & Gallatæ, ad quos epistolam dedit PAVLVS, Germanica dialecto utebantur post tempora Apostolorum. Inde est, quod in lingua Germanorum Græcas quoque nonnullas voces obserues, uti sunt: θύρα, thier; χυσέν, küssen; μέλα, mit; ἰσχυρός, bembd; γὰρ, gar; ἑχθρός, ächter; μύλον, mühl; χείρως, schädlich, λυχνός, licht; ἀργός, arg; φαῖλος, faul. Ex Græco sermone promanarunt etiam: Burg, Bach, Magd, Schaff, Spade, Plette, Kopff, Leiter, Maus, Carn. Item: lallen, fallen, liegen, sitzen, lindern, siedeln, brennen, reißen, ratzen, irren, wollen, schleppen, Küriss anlegen, & his similia plura.

§. XX.

Qui & quales populi pergrini, præter Pæones, (q) seu Pannonios, ex Græcia profectos, nullus dubito, quin alii quoque populi, regionem hanc infederint: quemadmodum ex nonnullis in Hungaria repertis, & litteris Ebraicis inscriptis monumentis, forte non ab re, coniectat LAZIVS; (r) terrarum has Ebraicis, ante (s) & post diluuium, haud caruisse. Placet & PHILIPPO MELANCHTONI, Gothos, & alios populos, cum in Pannoniam, & Germaniam migrassent, Israelitis permixtos, aduenisse. Dissipatis namque tribubus decem, multi Israelitarum in Asiam (t) minorem ingressi, Gothicis se nationibus adiunxerunt. Atque ita numinis providentia factum est, ut diuinæ lucis notitia, gentibus quoque nonnullis illuxerit. Quare scribit HERODOTVS, se in Colchide, quam Cimbri olim incoluerant, circumcisionis morem reperisse. Ceterum, Iudæi, iam ante natum CHRISTVM, Germaniam, Pannoniamque inhabitabant. Constat etiam Venerias, & inde Hunni Italiam peragrantibus, Iudæos ex Media, Turcia, & Constantino- poli eo delatos, Germanica callere, & fermocinari. Quod ad Romanos adinet, hi consule Lentulo, primum regione hac, bello potiti sunt. Inter Romanas prouincias, adseruit eam AVGVSTVS Imperator. TIBERIVS autem Austriam, Styriam, lacum Peisonem, & Bagororum, & latonem, nec non Schimeg, Romanæ subiecit ditioni. CLAVDIVS Cæsar, superiorem Hungariam, ultra Posonium, usque ad Colofos, Coloclam vocant, perdomuit. Daciam subiecit TRAIANVS, quam hodie Transiluaniam, & Valachiam vocamus. Reliquas par-

q) Non sunt Pæones, & Pannonii iidem. Aduertit errorem Dio, loco laudato: Quidam Græcorum errore, & ignorantia ducti, inquit, Pannonios, Pæonas adpellabant. Vetus quidem hæc nominatio est: attamen non ibi, sed in Rhodone & Macedonia tum habitauerunt, quæ protenditur nostris temporibus ad mare usque. Quapropter, ego hos quidem Pæonas, illos vero Pannonios, adpellarim, quod discrimen tenendum est.

r) Fecit id omnino sine Libri I. de M. G. sed successu plane nullo: recentiora enim sunt ea monumenta, quam quæ possint canam illam antiquitatem euincere.

s) Infeliciter hæc dicuntur; Hebræorum enim gens & vocabulum, ignorabatur ante diluuium, ex patre demum EBERO profecta. Videatur BOCHARDVS Geographia Sacra, Lib. IV. Cap. XXXVIII. p. 318. lin. 26.

t) Malim dicere: in Asiam septentrionalem sparsos, & Scythias commixtos fuisse, actos in captiuitatem Israelitis. Certe in Lingua Hungarica, quam a Hunno Scythias accepimus, insunt locupletes vocabulorum Hebræicorum reliquæ, quod alibi docebimus, peculiari schediasmate: De Lingua Hungarica Indole Orientali; Miscellaneis Berolinensibus, quæ Soc. Scientiar. Regia edit, inferendo.

tes, ab ANTONIO, & aliis Imperatoribus Romanis occupatas, & deperditas, recensebimus iusto ordine, in Chronologia nostra. Sarmata, alias Heneti, mox Slau, Slauini, mox Vendi, & Vindi dicti, Pannoniam, imperante ANTONIO CARACALLA, primum adorti, ac CL. annis postea, anno nempe XI. imperii VALENTINIANI, indepti sunt. qui, licet sæpe eiectione a Romanis, tamen iterum reduces, Illyricum, Dalmatiamque, & ex his enatam Slauoniam, post tempora IVSTINIANI; imperante vero LEONE, & MAVRITIO Rasciam, Bosniam, Seruiam, Carniam, Croatiam, & alias Pannonia prouincias, occuparunt. HERACLIUS autem temporibus, complures ipsorum in occidentem, & septentrionem ducti, obsederunt ima Carpathi, mixtique, partim Germanis, hinc & illinc in oppidis metallicis, vicisque Scepusiensibus, nec non in Comitibus, Sarsensi, Gómoriensi, Liptoniensi, Aruensi, Thurocziensi, & Thrensiensi, reliquerunt posteritatem; partim progressi ulterius, Pannoniam, Morauiam, Silesiam, Bobemiam, aliosque finitimos tractus Germaniæ, ad mare usque Balticum, interceperunt; dum ab HENRICO LEONE, & huius successoribus, ex iisdem locis maritimis, vicissim eiicerentur. In eo quidem sunt, Slau, Vindi, Morau, & Bohemi, ut ortus sui antiquitatem demonstrent, ex diplomate, quod ab ALEXANDRO M. VNA cum regionibus, inter Aquilonem & Austrum, ad Italiam usque protensis, ob nauatam sibi præclare operam, accepissent; sed, commentitium esse diploma illud, ex eo patet, quod nomen Slauorum, Græcis & Latinis ignotum adhuc, IVSTINIANI primum temporibus, annis plus quam mille post Alecxandrum increbuerit; uti CROMERVS (u) ostendit, refutata contraria falsa opinione. Bulgari venerunt in Pannoniam, imperante ferme IVSTINO, confidentesque ad Sauum, & Danubium, usque huc Turcis subiecti, illic degunt. Hi, & inter Slauos erant, & Sarmatas: quippe, quorum ore loquuntur. Multum cum his certaminum Romanis Imperatoribus intercessit. Siculi, (x) Hunnorum reliquæ, a Scythias orti, postquam annis ter centenis Pannoniam, auctore IOANNE PISTORIO, incoluissent, translatis in Transiluaniam sedibus, usque huc degunt ibidem, nobilium priuilegiis gaudentes. RANZANVS CICVLVS, deriuare eos vult ex Sicilia, quasi vero Siculorum legio, sub ATTILA militans, electis in Pannonia sedibus, mores, & sermonem prouinciæ receperit. Vereor tamen, ne Ranzanus, affectu abreptus, maiores suos a Siculis, gente Italia humaniore, moratioreque, quam a Scythias barbaris, deducere maluerit. HUNNI, a quibus Hungari, & Pannonia inferior, Hungaria dicta est, habitauerunt olim in Scythia Asiatica, ad

u) De Rebus Polon. Lib. I. cap. XV. p. 16. initio.

x) De Siculis legi meretur STEPHANVS ZAMOSIUS, in Analektis Daciæ lapidebus Cap. III. p. 12. auersa, sequi. Errat FRÖLICHIVS nimium, quando RANZANVM, Ciculum facit Transilvaniam. Siculus namque fuit, ad MATTHIAM CORVINVM legatus. Crimen itaque non aliud commisit RANZANVS, quam quod Ciculos, siue Székelys ciues suos fecerit.

Decadis I. Monumentum IX.

ad paludem Mæoticam, trans *Tanaim*, quem *Don* vocant hodie. Postquam autem, ex tergorum, & pellium venundatione, vicinas adamauissent regiones, perosi patriæ sterilitatem, & copiam populi, collectisque *decies centenis millibus* virum, vna cum vxoribus, & liberis, pecoribusque, & tota supellestile, trans paludem *Mæoticam*, in *Scythiam Europæam*, sub VALENTE Imperatore, transiuerunt. Illinc exturbatis *Gothis*, duce *Bela*, haud longe post maioribus cum copiis, *Pannoniam* ingressi sunt. Fabula est, quod narratur a IORNANDE, THYROZIO, BONFINIO, aliisque priscis scriptoribus, *Hunnos*, ex *Alraunis*, seu *lagis*, quas ob artem veneficam, castris expulerit *Filimerus*, Gothorum rex, ortos propagatosque esse: & cum temporis lapsu inualuissent, ductu ceruæ, trans *Mæotim* lacum, in *Scythiam Europæam*, commigrasse, *Pannoniamque* pro equo, capistro, & ephippio, quæ nomine ducis *Arpad*, pro vna lagena aquæ danubialis, vola terræ, & graminis manipulo, SVATOPLVGO duci obtulerant, intercipisse. (y) LAZIVS ait, eos duce *Balambero* in *Daciam* transiisse, qui imperante MARTIANO, primum in *Pannoniam*, traiecto *Tibisco* perueniens, præeunte ATTILA, Romana præsidia, castris eiecerit profligarique. Undenam *Auares* accesserint in *Pannoniam*, in scriptoribus nil reperias. Sunt, qui *Hunnos* eos fuisse tradant, qui MAVRITIO imperante, cum *Scythico* illo *Balocalabra*, fraudulenter *Hunnis*, in *Pannonia* immisso, & iterum in priscam patriam ipsorum profugo, altera vice in *Pannoniam* sint ingressi, *Siculis* deinceps propagandis dedisse originem.

§. XXI.

Hungarici
nominis et
auologia.

Non plane nulli, *Auares* Hunnorum vicinos fuisse tradunt, qui, ex regione ultra *Moscouiam*, *Iubra*, seu *Iugoria* ei nomen est, imperante IVSTINO, primum egressi & innotescerent, *Hunnis*, post ATTILAE mortem centum annis, vicissim *Gothos* ad ortis, & regionem ipsorum occupantibus, se adiunxerint, *Thraciamque* vniuersam, cum finitimis prouinciis, non secus, ac *Hungariam*, infederint: atque eo tempore primum, nomen *Hungarorum*, quasi ex nomine *Hunni* & *Iubra* concretum, innotuisse. PETRVS PETRAEVS: (z) *Russie* ducatus *Iugorfebis*, inquit, dissidet ab urbe *Moscouiæ*, *milliaria* ter centum, & *quingenta*, versus septentrionem, & orientem. Hæc castrum occurrit, cum ciuitate nomine *Iugra*. Ex hac regione putant *Russi*, ortos, & egressos *Hungaros*, primum accoluisse lacum *Mæotidem*, deinde *Danubium*, circa quem nunc *Hungarorum* sedes est. Hinc gloriabundi (a) *Russi*, talibus se dicunt populis fuisse dominatos, a quibus tota *Italia*, *Gallia*, & *Germania*, vastata sit. Hæc ille. Quidquid huius sit, certum tamen est,

y) Professa opera, fabulas, a veritate historica discriminavit FRANCISCVS FORIS OTROKOSI, in Originibus Hungaricis, Parte I. qui vel hoc nomine, lectio-
ne dignissimus est.

z) In Historia Moscouitica.

a) Idem PETRVM I. CSARVM sæpe iactasse, ex ciuibz nostris didici, quibus id exprobat identidem, cum in suo comitatu versarentur.

est, *Hunnorum* nomen non venire a patria: quippe nusquam regionem, seu in *Russia*, seu in *Scythia*, seu in quibusvis *Asiæ*, & *Europæ* locis repereris, quæ *Hunnia* nominetur. Et si est in *Transilvania* geminus locus, alter in *Hungariæ*, in *Valachiæ* finibus alter, quem *Hungari Hunyad* adpellant: tamen a neutro potest nomen eorum deduci. Quare, malunt historici, vel vocari eos ab *Hunn*, duce ipsorum, & principe haud postremo, vel ab *Hunna*, *Croatia* fluuius, ad quem primum, quum venissent, confederant. Neutrum tamen horum probari indubitato potest.

§. XXII.

Priscis Hunnis lingua discrepant *Hungari* (b) hodierni, acceduntque magis *Auaris*, a quibus & mores acceperunt. LAZIVS *Hungaros* hodiernos, posteros, esse autumat *Magyarorum*: quippe ad quos proximi, teste etiam IORNANDE, habitarint trans *Tanaim*. Accedit, quod ab OTTONE I. prostrati sint, deletique prisci *Hungari*, qui ARNOLPHI, LVDOVICI IV. HENRICI & OTTONIS I. temporibus, lacessuerant *Germaniam*, *Galliam* & *Burgundiam*. Tenebant autem *Hungari*, & *Auares*, *Pannoniam*, usque ad CAROLI M. imperium, quo *Austria* primum, diremta ab *Hungaria* est.

§. XXIII.

Nomina (c) priscorum *Hungarorum*, multa nimium sunt, & perplexa. A ZOSIMO vocantur, *Hunno-Vngari*, *Scythæ* re-
gi, & *As* regi *Magyarok*. Nomades, *Cimbri*, & *Cimmerii* a PRO-
COPIO. A NICEPHORO, *Nebri*. *Aviri* a IORNANDE. A CALLISTE, *Vair*, *Var*, *Saberi*, *Cunni*, *Sogor*, *Sorogsi*. *Attacori*, & *Thyri* a PLINIO. Ab ORTELLIO, & IORNANDE, *Acatziri*, *Hunni*, *Magores*, *Acatiri*, *Agaziri*. *Thynni* ab HERMOLAO BARBARO. *Tbunni* a VADIANO. A PTOLOMAEO *Cbuni*. *Turci*, non quidem hodierni a PLINIO, HERM. BARBARO, & ORTELLIO. *Cotriguri*, PROCOPIO *Contrognori*, *Vvitiguri*, *Cattiguri*, *Eutafeli*, *Hugorva*, *Hungari*, *Hunmagari*, *Vltizuri*, *Aulziagri*, *Alziagri*, *Vltiagri*, *Burgundi* ab AGATHIA, PROCOPIO, LAZIO, & IORNANDE. *Vgri* a POMONIO LAETO, & AVENTINO. *Saraguri*, *Vrogi*, *Hunogari* ab AVENTINO. *Vlinguri*, *Argisciri*, *Bitugores*, *Bitugores*, *Bardores*, *Sacromantisi*, *Fosatisii*, *Lumbardi* a IORNANDE. *Abiri*, *Auares*, *Adueni* a ROMANIS. *Orarchonite* a TVRCIS. *Magyari* a THYROZIO. Hæc nomina, *Hungaris*, non *Hunni* vernaculi; sed exteri populi, & scriptores adtribuerunt. Quæ variatio, & nominum diuersitas, ita perplexos reddit sæpius scriptores, ut quo se inter *Hungaros* vertere debeant, non dispuant, neque possint sese, nisi multum operæ, studique adhibeant, extricare.

LIII 2

§. XXIV.

b) Non est ita, *Vir bone!* quod ad PRISCI RHETORIS, *Attilam*, non vno argumento doceamus.

c) Non sunt hæc vniuersæ gentis; sed tribuum nomina. Ergo, neque, seu possunt, seu debent singula toti nationi adtribui. Nam, *Auri*, *Attacori*, *Acatziri*, *Acatiri*, iidem sane existimandi sunt, seipsos ita adpellantes; a suis præfectis, quasi hodie diceret: *Acat-Uré*, *Cotrig-Uré* &c. quemadmodum nostri solent respondere, si interrogentur: *Ki katonája vagy? Csák-Uré, Forgách-Uré*.

§. XXIV.

Emolumentum, ex perpetua illa gentium migratione, & remigratione in Pannoniam.
EX his omnibus, quæ narrauimus, vbertim potest colligi, quàm variis mutationibus obnoxia fuerit *Pannonia*. Scilicet, volubili fortunæ lusui, & versatili globo similis fuit: quippe quæ, aliis alios semper exturbantibus, mox huic, mox alteri turbæ exhibuit diuersorium. quod dubio procul primum contigit *Ebrais*, *Israelitis*, & *Indeis*; deinde *Græcis*, & in his *Pæonibus*, *Albanis*, *Agrarianis*, *Bastarnis*, & *Galatis*. Ex Germanis erant *Getae*, *Gothi*, *Gepidae*, *Thyssagethæ*, *Gothini*, *Gothones*, *Ostrogothi*, siue *Ostgoti*, *Vestrogothi*, siue *Vest-* & *Visigothi*, *Daci*, seu *Dai*, *Dani*, *Dani*, *Alani*, *Arii*, *Vandali*, *Butgundiones*, *Cimbri*, vel *Cimmerii*, *Longobardi*, *Rugi*, *Osi*, *Heruli*, *Mysi*, *Galli*, *Celtæ*, *Boii*, *Senones*, *Franci*, *Sassones*. Sequebantur *Itali*, in primis *Romani*, & *Valacchi*. Ex Sarmatis erant: *Heneti*, *Vendi*, *Vindi*, *Slavi*, *Illyrici*, *Dalmatæ*, *Bulgari*, *Rascii*, *Bosnici*, *Croatae*. Denique ex *Scythiis*, *Ciculi*, Germanis *Zekler*, *Hunni*, *Auares*, *Hungari*. Hi, præter alios, regionem hanc, & occuparunt, & tenent quadam parte adhuc. Proinde, æquum est, vt egressus, ingressusque populorum in *Pannoniam*, migrationesque, & peregrinationes earum, seria pen- satione metientes, inconstantiam rerum humanarum, vanitatemque, nobis exinde cordi sumamus, paremusque omnes animi ingenique vires nostras, ad quasuis conuersiones, eo fortius excipendas, constantiusque & patientius tolerandas; præcipue, cum nonnisi peregrinatio sit vita humana, in qua non ciuitas, non locus vllus stabilis sit. quin potius, ciuitas nostra, in cælis est, quorsum, vt conuitemur, par est, habitaturi apud DEVM, & omnes Sanctos in perpetuum.

Appendix Epistolica,

De

ORIGINIBVS HUNGARORVM,

Ob materiae similitudinem, isthic adtexta.

I.

V. CL. MATTHIAE BELIO

S. P. D

THEOPHILVS SIGEFRIÐVS BATER.

CVM primum cognoui, qua in re Tibi mea studia accomodari velles, scripsi *Gedanum*, ad *Kleinium*, Secretarium Senatus, rerum talium perquam curiosissimum virum, & amantissimum mei, misique ad eum Epistolam tuam, vt ex ea confirmaretur, publico vsui fore, si operam in negotium hoc contulisset. Responsum tuli, plenum amicitiae, sed rei inane. Quantumcunque enim, & ipse, & per amicos, de *Dacia* *Opitii* quaesivit, nihil indagari potuit. Fortassis autem, quod nunc nupiam inuenitur, alicubi in *Prussia* latet. In quam rem, non desinam admonere populares meos. Hæc dudum ad te perscripserim, nisi interea, maxima rerum mearum mutatio, intercessisset. *Petropolin* enim vocatus sum, vt in ea Societate, professione antiquitatum perfunderer. Stipendium, ceteraque omnia, amplissima

fima destinata sunt. quæ equidem minimi, (homo, nullius rei minus, quam pecuniæ appetens) facio, præ ea felicitate, qua summorum virorum, qui eodem, fere ex tota Europa vocati sunt, collegio allectus sum. Summum autem momentum, in eo negotio, consiliis meis adtulit ea cogitatio, quod ex insperato diuinaque prouidentia, mihi conditio talis obuenit, de qua nunquam cogitaueram. Ita, cælestis numinis imperium, mihi omnem reliquam deliberationem tollebat. Eo igitur, paucos post dies proficiscar, cum coniuge, tribusque liberis. Horret animus, itineris molestias, & improuisa in futurum contemplans. Sed, fiducia mihi omnis in Deo est posita, cuius in manu, quid aliud est genus humanum, quam pila, illic quietura, in quem missa locum fuerit; aut, si ei sit visum, perpetua agitatione, hac illac proturbanda? Hæc tamen res, & continuit me adhuc ab officio, quod Tibi debeo, & adhuc retinet, quin Tecum, quod cupio, super quibusdam, conferam per litteras. Longe enim alia sententia mihi in quibusdam est, quam tibi esse intelligo, possetque fieri, vt nostra dissensio, comparatis inter se argumentorum momentis, aliquid constitueret, quod in ea parte historiae, adhuc incertum est habitum. Vnum tantum adtingam, quod, vt opinor, in ea causa est præcipuum. Queritur inter nos: quænam gentes stirpem suam ad *Scythas* referant? Inuenio igitur, *Alanos*, *Lithuanos*, *Verulos*, seu *Herulos*, *Fennos*, *Lapponas*, *Aestios*, *Liciones*, *Prussos*, *Scythici* corporis, a maiorum stirpe esse: at *Sarmatas*, *Slauicas* gentes omnes; *Hungaros* nostros, (nam & ipse patrem, auum, atauum *Hungaros* habui) aliarum originum populos fuisse. Et *Scythas* quidem, antiquitus intra *Vistulam* & *Volgam*, coluisse doceo; ultra eos autem fluuios, nihil fere *Scythica* stirpis fuisse, nisi *Massagetar* ad *Orxantum*. Itaque, ad *Valentem* vsque, teste *Ammiano Marcellino*, diligentissimo eorum temporum & motuum scriptore, quidquid trans *Volgam*, *Hunni* obtinuerunt, id ne commercii quidem cum *Alanico*, seu *Scythico* populo, miscebatur. Fuere a *Volga* vsque ad *Sinas*, ab antiquissimis temporibus magna imperia, vt *Hunorum*, sub *Chaganis*; *Christianorum*, sub *Vngchano*, a quo *Ioannis Presbyteri* fama ad nos peruenit, *Gingiscanidum*, (notior ceteris) & *Tamertlanis* postea. Si *Bagaduri Chani* historia Tartarica, quam manuscriptam habeo, ederetur a *Stralebergio*, tribuno militum inter *Succos*, vt se facturum recepit in litteris, quas ab eo accipi multa pars eius, immo & nostræ historiae in summa luce poneretur. Magna, inquam, ea imperia fuisse, e quibus *Hunni* profecti sunt; Sed *Scythica* originis non fuisse, compertum habeo. Quin immo, vehementer abhorreo, ab ea sententia, quæ est communis omnium, *Hungaros* nostros, ab *Hunnis*, aut, vt *Græci* scriptores illorum temporum eos vocant, *Turcis* esse oriundos. *LEIBNITIVS*, in miscellaneis *Berolinensibus*, ab *Hungaris*, iuxta *Fennos* colentibus, *Hungaros* deduxit, ex quo factum sit, vt multum *Fennici* sermonis *Hungari* adhuc retineant, quod *Olaus*, *OLAI* filius *RVDBEQVIVS*, non ita pridem, diligenter ostendit. *Hunnigaros*, *LEIBNITIVS* e *Iornande*, & *Gulielmo de Rubruquis* cognouerat. Sed *Agathias*, eosdem *Hunnis* accenset, *Priscus* quoque *Rhetor*, & *Menander Protector* commemorant. A quibuscunque deriuem maiores nostros, *Scythæ* nunquam fuerunt. *Scythas*, a *Magogo* prognatos dici patior, & pæne inuictio ratiocinio, ostendere possum: *Hungaros*, ab eodem prognatos dici, non patiar. *Amazones*, *Sarmaticæ* fuerunt mulieres, non

M m m m m

Scythi-

Scythica; testis est luculentissimus HERODOTVS. *Parti*, *Bactriani*, *Americani* gentes, nihil commune cum *Scythis* habent. *Scythius*, de quo & *Falsi Siculi*, nihil ad *Hunos*, aut *Hungaros*; ut neque dii, quos HERODOTVS recenset. Res a *Scythis* gestæ, nihil ad *Hungaros*, nihil ad *Sarmatas*. Equidem scio, post *Herodotum* extitisse, qui *Scythicum* nomen latius extendere, quibus *EPHORVS* prælufit, cuius fragmentum *Cosmas Aegyptius* nobis seruauit. Sed hi, per compendium, totas regiones, vno vocabulo comprehendebant, ut nos *Asiam*, *Europam*, *Africam*; illi *Scythas*, *Aethyopias*, *Celtas*. Nec nos tamen ideo omnes in *Asia*, aut *Africa*, gentes cognatas putamus: nec, qui ab *EPHORO*, *Scythæ* vocantur, idcirco vnus populus fuerunt. Ex eo tamen errore manauit, ut in *Eddicis* fabulis, etiam *Sueci*, *Scythis* accenserentur. De his luculentius, sententiam meam, si Tibi videbitur, explicabo. Nunc, inter publicam rerum mearum auctorem, quam facio, vix satis compos sum animi, ita in multas partes & curas distrahor. Nisi scirem, quæ Tua esset humanitas, quantaque ex omnibus paginis eluceat, quantumque alios Tecum conferre cogitationes suas super iis, concupueris, longa vsus fuisset excusationis præfatione. Quam nunc, tanto magis præmittendam duxi, quanto maioris apud me Tua admirabilis virtus, cum summa doctrina coniuncta, æstimatur. Lædere mihi videor, Tuum illum sanctum & lenissimum animum, si quid secus suspicari me, deprecando ostendam. Ita faciam potius, ut, si commercia hæc inter nos frequentabuntur, integritatem, Tuæ æmulam, in me reperias. Scribes autem per *Martium*, optimum virum, quem multum saluere meo nomine iubebis, dum constitutis *Petropoli* rebus meis, significabo, ad quem alium redire debeant litteræ. Vale *Prid. Iduum Ianu. cl. lccc. xxvi.* Et Tu quoque *Martio* optime, suauissime, vale, meique memor esto, hominis tui obseruantissimi.

II.

CLARISSIMO VIRO

THEOPHILO SIGEFRIDO BAYERO,

S. P. D.

MATTHIAS BELIVS,

Ecclesiastes Pisoniensis, & Regiæ Societatis Scientiarum Berolinnenfis Collega.

Vehementer lætatus sum litteris TVIS, quas mihi Clarissimus *Martianus* vir TVI amantissimus, reddidit: tum, quia habebant significationem amicitiae, simplicis illius, & alienæ a furo; tum, quia petitione mea honesta, & relata ad egregium publicum, prouocata; abs TE vero, ea tempestate profectæ erant, qua quidem de dandis litteris cogitare, difficile fuit, ac fere impeditum. Et primo quidem omnium, TIBI gratulor, mihi gaudeo, optime Bayeri! quod non modo studia TVA, eum locum nacta sint, ubi commodè se queant explicare; sed repererint etiam, ea præsidia, quæ TVA virtus ex se pridem meruit, boni autem omnes, TIBI, toto animo, destinabant. Faxit Deus, ut hæc TIBI honorum & fortunarum accessio, fausta sit, felix ac fortunata! Postea, illud summi beneficii loco habeo, quod in *Daciam* OPITH antiquam, voluisti inquirere. Facile est ad coniectandum manibus eam teneri auidis, ac forte inexorabilibus: facies tamen prædium operæ, si in eam, apud *Prussos* TVOS, porro indagaueris; ne, aut

penitus dispereat, aut in tenebris detineatur diutius: tametsi non credam, latere eam posse, in ista contentione popularium TVORVM, circa erudenda, cum prisca, tum recentia litterarum monumenta. In primis autem probauit se mihi, apertus ille animus TVVS, quem mihi, antiquitates ciuium meorum vestiganti, prolixè testatus es. Præterquam enim, quod libere promissis, quid de *Hungaricis Originibus*, dubiis illis, & abstrusis ab hominum memoria, sentias; non poterat profecto miaor esse bonitas TVA, quam quod in partem difficillimæ indagationis, ultro ac lubens venias. Ita est, multa in ista historiae parte, dubia sunt; plura incerta; omnium autem plurima, fabulis contaminata: ut non omnino luserimus operam, si elaborauerimus quidpiam, ab istis, quod dixi, neuis, secretum, & in luce collatum haud dubia. Vnicum est, quod me a spe melioris successus propemodum deturbat, nimirum, sententiarum, quibus vterque fauemus, nimia, ac fere non concilianda diuersitas. Nam, si, quod sentio, dicere liceat, videris mihi omnino, arctius *Scythiam* antiquam compingere, quam ea olim diffundebatur. Vnde istud consequitur, ut & in admetiendis ei populis, iusto videre parciore, & ab recepta historicorum sententia, alienior. *Scythiam* ego semper geminam credidi, *Asiaticam* & *Europæam*, idque, antiquiorum scriptorum auctoritate adductus. Sui vtrique populi fuerant, ab HERODOTO, STRABONE, PTOLOMAEO, MELA, & PLINIO descripti, & varie ii quidem permixti: neque enim easdem constanter sedes tenuerunt; sed plerumque tamen, referentes priscae originis indicia. Profecto, *Alani*, *Heruli*, *Aesti*, *Liouones* atque *Prussi*, quos TV audacter *Scythici* corporis facis, omnium confessione, *Germanicæ* ciuitatis fuerunt, tametsi extra Germaniæ fines, cum in *Sarmathis*, tum in *Scythia*, habitarent. Quis vero non videt; male ex sedibus populorum, de eorum originibus duci argumenta? Igitur concesserim id equidem, habitasse gentes eas, *Sarmatiam* & *Scythiam Europæam*, quin & *Asiaticam*; sed ut credam, *Scythica* fuisse propaginis, in tanta historiarum luce, nequeo a me impetrare. Porro, latissime *Sarmatarum*, gentem nomenque, tum per Europam, tum per Asiam, propagatum fuisse reperio. Certe, *Slauica* gentes omnes, late longeque postea sparsæ, natales *Sarmathis* debent. At vero, *Hungarorum* maiores, iis accensere nequeo, cum & lingua ab eis discrepasse, & sedibus primitus fuisse discriminatos, certum sit: quæ sunt omnino, diuersarum gentium exstantissima indicia. Quæ LEIBNITIVS, e *Iornande*, ac *Gulielmo de Rubruquis*, in miscellaneis Berolinenfis coniecat, ea, pace tanti viri dixerim, titubare mihi videntur, atque non tam docere, quod *Hungari* *Sarmaticæ* sint originis; quam quod gente omnino *Hunniaca* prognati. *Hunnigari* enim, Bizantinorum auctorum sententia, populus omnino fuit, ciuitatis *Hunniacæ*, qui suis aliquando sedibus excitus, quod infra docebimus, potuit, vicinus *Fennis*, latissime tunc per septentrionem habitantibus, adsedisse. Quæ hinc, linguarum *Hungaricæ* & *Finnicæ*, secuta cognatio est, nihil aliud mihi persuadet, quam quod, seu ex vicinitate, seu ex iisdem sedibus procliue erat, ytramque gentem, mutua contagione, si non penitus misceri, saltem quomodocunque temerari. Quid? quod sint, qui *Finnos*, in *Hunnis*, nihil dubitent censere. Proinde, siquidem nequeunt *Hungaris*, apud *Sarmatas*, incunabula adsignari; consentaneum est, ut ea in *Scythia Asiatica*, inter *Hunos* quæramus, qui erant omnino, omnium priscae ætatis scriptorum consensione, gens, e *Scy-*

his profecta, & sub VALENTE, Europæ primum illapsa. Ab Hunnis autem, Hungaros arcessere, adeo nihil habet opprobrii, ut multum etiam laudis, cum in aliis rebus, tum in eo in primis positæ, quod ex Hunniacæ originis communione, in gloriam veniant rerum, a Scythis, in Asia & Europa, fortiter gestarum. Præterea, Hunnos, Turcas passim adpellari, non me fugit: verum, fuit hoc conuitii nomen, quod Persæ, Hunnis, genti sibi infestissimæ, adperserunt, uti SIMOCATTA, apud EVSTACHIUM testis est. quam demum adpellationem, scriptores Bizantini, suam passim fecerunt, quemadmodum obuium est, Nicephorum, Cedrenum, Ioannem Curopalatem, & Zonatham, legenti. Atque, si maxime cum Turcis, consobrini sint Hunni; non id ego, ad infamiam Hungarorum quemquam interpretari posse, crediderim: nisi hos forte, qui, cum sint impotentis animi, in calumniam vertunt, quicquid a suis originibus, vel moribus alienum est: quales, obscuros illos Chronicorum molitores, esse video. Hoc, cum ita sint, CL. BAYERE? non equidem imprudens in eam concessi sententiam, quæ Hungaros ab Hunnis, istos vero ab Scythis deducit: sicuti neque id præter rem facio, cum Scytharum actus, Hunniacis præmitto; quippe, ab auita Hunnorum virtute profectos. Sunt autem, non Hunni tantum, sed Bactriani etiam, atque Parthi, Scytharum soboles, multo ante propagatæ, quam eadem istæ gentes, quin & Hunni, in Americam demigrauerunt. Constans veterum traditio est: Scythas, superiori Asia potitos, Bactrianum & Particum imperium condidisse. Sane de Partis, IUSTINVS: Parthi, inquit, Scytharum exsules fuere: hoc enim ipsorum vocabulo manifestatur: nam Scythico sermone, Parthi, exsules dicuntur. Omnino, hodieque Partos, Hungarica lingua, seditiosum significat, & a reliquo cœtu secessionem facientem, ideoque, sua culpa exsulem. Porro, deorum Scythicorum, quæ sunt apud HERODOTVM nomina, nullius linguæ adminiculo facilius explicaueris, quam Hungaricæ, cuius rei documentum, suo loco dabimus. De Amazonibus, Scythica sint an Sarmaticæ mulieres, non equidem laborarem, nisi & hic veterum auctoritate niterer. Quis vero nescit? misceri subinde ab Historicis, gentium vicinarum res gestas, & actus eosdem in laudibus poni, gentium diuersissimarum. Ut taceam, pluribus, iisque multum disiunctis regionibus, suas fuisse Amazonas. De Liburnia certe, nuper me docuit, celeberrimus LAEOBVS FACCIOLATVS, decus illud Italiæ, & vtriusque nostrum, communis amicus. Ista, de Hunno-Scythica Hungarorum origine. Iam, quod Hunnorum nomen, immensos aliquando populos complexum est, nemo ignorat. HORNIVS alicubi: Alanos, Auares, Fennos, Lapones, Lucumores, Tartaros, Tingesios, Molg-Zomios, Saberios, Vngros, & Barbaros omnes, qui glaciale oceanum accolunt, Hunniacæ ciuitatis populos facit. Sic & Nicephorus, Abares, Barsilt, Cunos, Mogores, qui nunc Magyari dicuntur, Mucrios, Vniguros, Taberos, & Veros, ad fines & contiguas gentes fuisse, scribit. Nempe, vaga Hunnorum gens fuerat, & nouandis sedibus, ritu Nomadum, dedita; ut potuerit omnino; vel ante, per littora oceani glacialis diffundi, quam traiecta palude Maotide, in Germaniam venerunt Hungarorum maiores; vel sub idem tempus, diuerso profectionis tramite, ad eum modum demigrationis societatem partiri, ut pars in occidentem, pars in septentrionem, diffunderentur. Et tunc aut condiderunt gentes illas, aut certe ciuitate accepti, in eorum nomina moresque transuerunt. Eadem

hac

hac ratione, Hunnos, in Americam penetrasse, constituisseque illic vastissima regna populosque, constat inter eruditos, & nos eo capite antiquæ Hungariæ, quod de colonis Scytharum aget, prolixè docebimus. Atque hinc patescit iam, si vel maxime ex Iubria, Siberis vicina, vltima Hungarorum emigratio, suscepta sit; Hungaros nihilominus originis Hunniacæ esse: quippe, cum gentes istæ, multis ante seculis isthuc fuerint propagatæ, atque nouis forte coloniis, tunc auctæ, cum pulsi ex Pannonia Hunni, auitas sedes cogerentur repetere. Immo pronum hinc est causas reddere, cur eadem gens, nunc Hunnorum, nunc Auarum, nunc Hungarorum, nomine insigniatur. Nimirum, prima in Pannonias impressione, penes Hunnos, generatim ita dictos, rerum summa fuit; quibus depulsis, altero demum aduentu, Auares vocabantur, quod ea natio tunc reliquum agmen Hunnorum ducebat; sicuti denique tertio, Hunnigari, siue Hungari vocitati sunt; tametsi gentes omnino, vel consobrini, vel certe eadem fuerint. quod cum alia multa, tum lingua in primis docet, Hungaris cum Hunnis, & Auaris, communis; in cuius rationes, quia non satis inquisiuit & m. LEIBNITZIVS, Hunnos, & Auares, Sarmatis seu Slauis; Hungaros vero Finnis accensuit: quod equidem, ob eas, quas adduxi, causas, nihil morarer, dummodo ad eandem Hunnos, & Auares, cognationem admisset. Ne dicam, minus sibi constare, saltem memoria labi, summum virum, cum in eadem illa designatione meditationum suarum, p. 8. fine. Hungaros e regionibus Siberiæ, IORNANDE teste, aduenisse scribit; postea vero, paucis interiectis, p. 9. media, ex Scythia Asiatica, in Pannoniam irrupisse ait. Præterquam enim, quod de tertio Hungarorum aduentu, nihil apud IORNANDEM legas: quippe qui, primum tantum descripserit; loca profecto, vnde sint egressi Hungari, non satis caute definiuit summus Leibnitzius. Quæ enim Siberiæ, cum, Scythia Asiatica, adfinitas? Cuicunque demum regioni adignes vltimos Hungaros, facilem me habebis; modo id mihi concesseris; Hunno-Scythas fuisse. Sunt, qui audiuerunt PETRV M, Russorum Imperatorem, FRANCISCO RÁTORZIO principi, in Polonia tunc exsuli, iocabundum adfirmasse: Hungaros suæ ditionis homines esse, eosque ex Iubria profugos. Non refugit hoc, quidquid est criminis, gens Hungarica; si tamen crimen sit, pro eorum temporum ingenio, armis, nouas sedes querere; modo ei facta relinquatur origo, Hunniacæ. Nunquam Hungarum offenderis magis, quam si Slauonica natum gente dixeris; ita illi, non respuunt tantum Slauum nomen, sed oderunt etiam. Hinc illud apud Hungaros prouerbium: Tot nem ember; Szál-fa nem erdõ; Taliga nem szekér. Slauum æque hominem dici haud posse, sicuti arborem vnâ solamque, siluam haud constituere. Sed modum epistolæ supergressus sum, cui TV, pro singulari TVA humanitate, si minus TIBI satisfecerim, ignoscas, atque ita de me statuas, velim, in nulla re magis elaboraturum, quam ut meam TIBI voluntatem officiaque probare possim. Etenim, tanti TE, doctrinamque TVAM, cum summa animi coniunctam moderatione, facio, ut optarim omnino, posse veterem maiorum nostrorum patriam, de qua disputamus, repetere; modo TVA mihi familiaritate inibi perfrui, & cæli illius asperitatem, doctissimis TVIS sermonibus, liceret mitigare. Hic enim, reuera in barbariæ finibus degimus, & Vestri orbis felicitatem miramur adtoniti. Ego interea, ut

Nnnnn

loco-

locorum & temporum, quæ degimus, calamitatem leniam, pergo in elaborando opere meo; lentis quidem passibus, sed eo tamen comparatis, ut propositi rationes, exsequi aliquando liceat. Nunc in *Hungariam Novam* in primis incumbo, antiquitatibus, in aliud tempus, reiectis: ut suadeo bene omnino feceris, Celeberrime BAYERE, si perexeris, frequentare inchoatum iam litterarum commercium. Non is sum, qui abs re eruditus alterius coniectationibus bellum indicat; aut ita sibi placeat, ut veritati, idoneis explicatæ rationibus, herbam porrigere nolit: quin immo, nihil æque gratum acceptumque mihi est, quam si liceat, alieno eruderatam labore, veritatem, meam facere. Atque id est, cur abs TE peto, quam possum vehementissime, ne me TVARVM fructu litterarum, diu carere sinas. Vellem enim, ut, quod nobis summus disputandum, quam primum expeditum reddamus. Ad quam rem multum profeceris, si promiseris vberius, quæ nupera epistola, paucis complexus es. Præterea, cum ignotæ mihi sint rationes, *Lingua Finniacæ*, præclare de instituto nostro mereberis, si *Grammaticas*, eius idiomatis, præceptiones; quas exstare nullus ambigo, mittere ad me, per amicos *Regiomontanos*, volueris. Nam, RVDBEQVII commentatio, qua is *Finnici*, & *Hungarici* sermonis cognationem, explicuit, ad nos delata est nondum. Anne etiam in *Georgii Hikefii* thesauro, linguarum septentrionalium, *Finnica* reperias? mihi enim liber ille non est visus. Quid vero *Bagaduri Chani Historia* illa *Tartarica*? licetne eam sperem? Nuper apud Batauos prodit: *Histoire Genealogique de Tartares, traduite du Manuscrit Tartare d'Abulgas Baiados, Chan &c.* Nonne hinc aliquid, ad institutum nostrum præsidii? fac me quæso certior. Sed finem scribendi tandem faciam, si TE rogauero, ut *Illustrem GOLDEACHVM*, meis verbis amicissime salutes, eique memoriam nostri, commendes. Cl. *Martbius*, multam TIBI salutem. Est is TVI omnino studiosissimus, quique non minus, quam qui sunt TIBI deditissimi, gaudet fortunarum TVARVM accessione. Vale & feliciter age. Pisonii, in Quadorum finibus, A. Cl. Idcc XXVI. VIII. Calend. Octobris,

III.

MATTHIAE BELIO.

S. P. D.

THEOPHILVS SIGEFRI DV S BATER.

CVM superiores litteras iam obsignassem, venit ad me GMELINVS, meus collega, (c) TVAEque amicitiae cupiditate accensus, me oravit, ut bonam causam pro se apud TE agendam, susciperem. Quod facio equidem, tanto alacrius, quanto magis huic eximio viro, cui secundum Deum, vitam e grauiissima, ab hypochondrio malo, valetudine, restitutam, debeo; quanto deinde magis, eius, in naturæ contemplatione, studiis, quanto denique incrementis Academiae nostræ, omnibusque bonis artibus faueo. Cui experimentum, commendationis bene collocatæ, quando illum amici, quibus eum conciliaui, plus amant, nunc, quam memetipsum. De Gram-

c) Fuit is in Acad. Petropolitana, Medicinæ D. Chymiae & Historiæ Naturalis Professor, qui suis me litteris, ad mutuam, in hoc studii genere, operam, inuitabat, nunc, per interiorem Moscoviam, Hist. natulis causa, sumtu Cæsareo, peregrinatur *Feliciter!*

matica TVA, amo TE, amicissime BELI. De *Fennicis* (d) haud equidem meam operam polliceri possum: attamen illam ipsam Grammaticam, in Sueciam missurus sum, ad amicos, qui hoc genere litterarum delectantur. Credo enim TE vidisse, quæ OLAVS RVDBEQVIVS, Olai istius *Atlantici* filius, de *Hungarica*, & *Fennica* linguæ conuenientia edidit. Sunt mihi isthic amicissimi, ETICVS BENZELIVS, antea *Episcopus Gothoburgensis*, nunc *Lenconpensis*, & ejus frater, Nobil. *Benzelstierna*, *Secretarius Regius*; tum *Henlinus* in *Archiepo Regio Peringsuoldorum* successor; *Henricus Brenner*, *Secretarius Regius*, alii, quos nominaui, si qua in re iis uti velis, possis. Magis tamen exquirendum duco, quantum *Hungarica* lingua concordet cum *Morduana*. *Morduanos* audio, a *Fennis* intelligi: esset sane operæ pretium, omni studio hoc totum indagare. His *Hungari* nostri (ut enim peruulgata voce, quamquam mea sententia, *Hungari* non sunt *Hungari*) aut potius *Magyari* atque *Vzi*, finitimi fuere, *Constantini Porphyrogeneta*, Imperatoris temporibus, quod ostendam in *Tabula Geographica Russiæ*, vicinarumque regionum, ut fuit circiter A. C. DCCCXCIII. tum, cum *Turca*, reuera inquam *Turca*, Pannoniam tenerent, *Chazarorum* necessarii. Et paullo ante isthoc tempus, maxima pars regionum, inde usque a Volga, ad Oceanum septentrionalem, & Balthicum mare, nationibus inculta fuit, quæ *Fennica* locutæ sunt. Inde opinor, *Magyaros* (*Магяры*, Constantino) commercio cum his populis permixtos, contagionem sermonis peregrini traxisse. Nam, quantum iudicare possum, ex *Molnari* dictionario, maior & potior pars *Linguae Hungaricæ*, a *Fennica*, abhorret. Tibi videtur, *Hungarica Lingua* aliquid orientalis naturæ habere. Huic opinioni, tantum abest, ut repugnem, ut ei vehementer cupiam bene. Ad radices fere *Caucasii*, septentrionem versus, non ita longe a *Tanai*, rudera ingentis urbis lapideæ reperta sunt. Hanc urbem & sedem *Magyarorum*, finitimi omnes *Generales Chiliarchæ*, Garbero ediderunt, qui aliquod annos litibus dirimentis, & definiendis limitibus, iudex datus fuit ab nostra aula. Ita ex eius relationibus cognoui, quas haud ita pridem ad aulam misit. Si mihi tantillum oii superesset, & chartam istam meam, a *Delisiana*, in *Banduriano* imperio orientali, multis in locis discrepantem, auctam deinde superioribus regionibus versus boream, ut tum maxime fuerunt, ad TE mitterem. Nam quod ad naturalem Geographiam, tractus inquam marium, fluuiorum, montium adinet, æri iam incisa est: nomina urbium, regionum, populorum, adscribendi otium non est. De hac re videbimus alias, quando video per *Frankium*, omnia ad TE commutare posse, sine TVA molestia. Inter alias litteras quas ad TE misi, credo, neque enim satis recordor, fuisse etiam eas, quas *Nobilissimo Habnio*, Vindobonam misi, TIBI ut rederet. Nunc, ne ille quidem quidquam mihi respondet, nec *Facciolatus*. Vtrumque, quia TIBI bene cupere scio, velim, meo nomine salutes, deque meis querelis certiores facias ambos. Nihil illis, aut TIBI perit, cum meæ litteræ interciderunt; mihi vero multum: videri enim vobis possim, officio deesse. Vale. PETROPOLI, prid. Non. Septemb. Cl. Idcc XXXII.

Nnnnn 2

EXCER-

d) FENNICAM linguam, cum HUNGARICA nostra, conuenire, superioribus litteris ad me scripserat BAYERVS. Cuius rei, ut experimentum illic caperent docti, *Grammaticæ Hungaricæ* exemplar, a me editum, ad eum mittendum volui.

EXCERPTVM,

De Hunnorum Originibus & Cognatione.

EX GEORGII HORNII Originibus Americanis. Lib. III. Cap. IV. p. 144.

HUNNI, magna gens, complexa nomine suo Alanos, Auares, Saberos, Vngros, Turcas, Tataros, Fennos, Lucumores, Tingios, Molg-Zomios, & quotquot glaciale Oceanum accolunt, barbaros, quos magnam partem NICEPHORVS complectitur, Lib. XVIII. cap. XXX. cum inquit: *Turcas, Abares, Mucios, Sogores* (legendum Mogores) *Veros, Cunos, Barsilt, Vniguros, Saberos, contiguas & potentissimas gentes fuisse.* Quos omnes, HUNNORVM nomine insignimus: partim, quod Imperium Hunnorum, per illas gentes amplissimum; partim quia antiqui scriptores, eos ita adpellant. De Turcis CEDRENVVS (c) *τῶν ἑθνῶν ὁ γένος μὲν εἰν ὀυννιῶν, πολλὰν δὲ ὥσπερ τε καὶ πούνομον.* Idem JOHANNES CYRAPOLATES, & ZONARAS, qui bis dicit: *Turci I-sturum accolentes*, qui & Vngri. SIMOCATHVS apud Eustathium in *πρὸς μέντην* testatur, *Hunnos a Persis Turcas adpellatos.* Idem cum Tataris, & nomine & gentium numero conueniunt. Quemadmodum enim Tatari in septem Hordas diuisi, atque Mogores dicti: sic Hunni quoque sua lingua *Magyar* sunt; & ipsorum septem gentes, quod ex Nicephoro adparet; ubi se Chaganus, Abdelarum Imperator, in oratione ad Maritimum Imperatorem, *Septem gentium, & septem orbis Terræ climatum, regem se adpellat.* Apud CEDRENVVM, *Moageras* nomen Hunnici regis. Et A. C. MCCXLIV. septem exercitibus, septem diuersis itineribus, ac ducibus, in Pannoniam redierunt. Nomina, Hunnorum & Tatarorum, conueniunt. *Tudun*, Hunnorum dux, a Carolo Magno victus, ut annales Francorum Fuldenses, a Marquardo Frehero editi, testantur. *Taudun* Vlahku kain filius, apud Texeiram. *Toxa*, Geyzæ pater. *Taxy*, filius Chinguis. *Buda*, frater Attilæ. Tataris *Baido*, *Barbi*, *Peta*. Alani, plerumque Hunnis apud Historicos coniunguntur. De quibus ita Marcellinus: *Alani, ex montium adpellatione cognominati, paulatimque nationes conterminas crebritate victoriarum attulit, ad gentilitatem sui vocabuli traxerunt, ut Persæ. Hunnis per omnia suppare, verum victu, mitiores & cultu.* Nec *Euthalita*, Hunni apud Procopium, alia ab Alanis gens, qui & Albanos fuisse putat. Cedreno *Nephtalita*. Quod corruptum nomen: ne quidquam pro Iudaica origine. (f) Sicut & Euthalitarum nomen, a Græculis ita detortum. Quod ex Nicephoro discimus; ubi de Cagano loquens: *Abdelarum* inquit: (alius dixerit Euthalitarum) *rex.* Emirkhondo Abdela, regni Metropolis: unde Abdelani, & breuius Alani. Qui non in occidentem tantum, verum & orientem usque ad Gangem extensi. Sed quod CEDRENVVS inquit, *Hunni qui & Slauini*: verum non est. Nam diuersa gens, Slau & Hunni, sicut ex lingua patet. Slau in Europæa Sarmatia, egressi ex Asia & profundo Bersilia, ut Solinus, Græcus scriptor, apud Byrtheimerum testatur. Quod si verum, crediderim Bersiliam esse illam, quam Nicephorus *Barsilt*, Venetus *Barscol* nominat. *Auares*, Hunnica gens, quia ipsorum reges Cagani. Elmacino *Hazari*. Sedes circa Turquestanam, apud Nicephorum. Nam pars Verorum & Cunorum, ex oriente in Pannoniam pulsi, metu Auarum, in idem nomen concesserunt. Illi *Veri* Cunorum vicini, Parthis, originem & nomen dedisse videntur. Parthos, Scytharum sobolem esse, antiqui vno ore testantur. De quorum in Persiam aduentu, mirum est viros doctos nihil hactenus certi cruisse. Constat Scythas, Cimmericis fugatis, Duce Madya, cum ingenti multitudine in Mediam irrupisse, & totos viginti octo annos, Imperium Asiæ Superioris tenuisse, de quo legendi Herodotus & Strabo. Factum hoc tempore Cyaxaris Mediæ, Iosia Iudææ, Plammetichi, Aegypti Regum, A. Mundi millesimo trecentesimo decimo sexto. Madyas, Indathyrus ille Scythia est, quem ex Scythia erumpentem, Asiam, ad Aegyptum usque peruasisse, ex Megasthene, Strabo, sub initium libri XV. & Arrianus in rerum Indicarum libro, referunt. Atque hoc est, quod veteres tradunt, *Scythas Superiorem Asiæ potitos, Bactrianum & Particum imperium condidisse.* Quamquam enim illorum Imperium

c) Latine sic reddimus: *Turcarum natio, Hunnicum est genus, copiosum sane & suum institutorum, iurisque.*
f) Nam, ex tribu *Nephtali*, creduntur propagati.

perium breue ac fere ambulatorium fuerit, passim tamen suæ gentis colonias reliquerunt; in Syria *Scythopolia*, quam & *Magog* dictam PLINIUS refert; in Media Parthos, qui & Persæ. Non enim maior differentia inter Parthos & Persas, quam inter Catos & Hassos; Assyrios & Athyrios. quod iam dudum viri docti monuerunt. Ac mirifice hanc sententiam confirmat, & illustrat, quod paulo post, & nomen & Imperium Persarum ac Parthorum innotuerit. TROGVVS, apud Iustinum: *Parthi Scytharum exules fuere.* Hoc etiam ipsorum vocabulo manifestatur: nam *Scythico sermone exules dicuntur.* Si proprius nosse cupias, a qua Scytharum gente orti, Massagetæ eorum conditores putarim: qui vtrique, & Massagetæ & Persæ, soli equos immolarunt; hac ratione, quod celeri Deo, celer hostia conueniat. Hunni, *Saberi* apud CEDRENVVM & PROCOPIVM, vel cum Auaribus, vel Siberiis Russiæ, vel cum vtrisque iidem. Ab ipsis *Sabaria* Hungariæ dicta. De Vngris, & Vniguris, certa res: qui *Iubri*, hodie, Siberis vicini. Vnde Hugar a Slauis dicuntur, quos Hungaros vocamus. *Fenni*, magna gens, olim Hunnis vicini. MELAE, PLINIO & aliis, Fancii. Eorum lingua tam peculiaris, ut a Scaligero, inter vndecim matrices Europæarum ponatur. Finorum propago *Lappones*; vtrique Hunni. ex quo nomine, si durius aspires: *Funni*, & *Fenni* proueniunt. *Lappones* orientales circa Kolam, Suedis *Finnes*, Russis *Terschanomoloch*; sibi ipsis *Pybenieni*. Quod perinde est, ac si Hunnos dicas: unde fit, *Pybenen*, & *Pybenen*.: sicut *Funnos*, *Finnos*, *Fennos* dicimus. Idem de Molg-Zomios, Lucumoris, Fingosius, putandum est. De quibus in genere antiqui, cum dicunt, *Hunnos Glaciale Oceanum accoluisse*, quæ verba MARCELLINI sunt. Et clarius adhuc incomparabilis seculi sui RVBRVQVIS, tradit: *trans Wolgam ad septentrionem esse regionem Pascatir, ex qua orti Hunni & Hungari.* Vnam Hungarorum & Pascatirarum linguam esse. *Iuguros a Pascatiris distinguunt.* Nam illos peculiare litteras habere, (g) & scribere deorsum progrediendo, a sinistra versus dextram, ita ut lineæ pendeant. Hunc scribendi morem, Tataros a Iuguris accepisse, & tales litteras, Mangum Canem, ad Ludovicum Regem Franciæ, misisse. Iuguros autem, facit vicinos Moalis & Tartaris.

Caput V. ibidem, p. 149.

De migratione Hunnorum in Americam.

NEC diu quærendum est, quid hos Scythas mouerit ex nostro in alium orbem migrare: quippe, duas causas fuisse reperimus: bellum, & abundantiam hominum. Bella inter ipsos æterna: aut cadunt, aut caduntur, inquit LVCIANVS. Igitur, infirmiores & victi, sedes mutare cogerantur. Quo & illud eos mouebat, ne hostium ciues fierent. Hostes enim comedere, Scythicum. Ipsa gens in primis fecunda. Hunnorum, in antiqua patria, centum & octo tribus. Turcarum fere totidem, ut ex *Autono* patet. Quare, multitudinis domi minuendæ causâ, migrandum plurimis & velut sacrum ver, in alias emittendum terras. Feras quoque, perpetuis & vagis venationibus sectabantur. Ut quemadmodum illæ ex Asia, in Americam, ea occasione deuenerunt; probabile sit etiam, venatores eo delatos. Et hoc modo *Hunnos*, ex interiori Asia, in Europam venisse, BONFINIUS testatur. Ipsa etiam Scytharum vita, instabilis semper & vaga, sine sedibus fixis, ut campus, ut fons, ut nemus, inuitabat; ita aliquandiu commorabantur: tum denuo, fugientium similes, alias terras, & sibi adhuc incognitas, petebant. Via, vel mari, vel si nulla continens, per glaciem, qua totus Septentrio connectitur: ut non anxie quærendum ibi, vel fretum, vel alius transitus. Nam, *Oceanus* glacialis, hyemæ continentis vicem obtinet, & cum hostes inuadere, ac vitro citroque commere, Tartaris receptum. Quod expertissimus RVBRVQVIS testatur, qui tradit: *Supra Tartariam in glaciali Oceano, Tautas & Mansas, insularum habitatores: hyemæ per glaciem a Tartaris inuadi.* Quemadmodum in Succia quoque fieri, *Olaus*, & *Magnus* Vpsalensis scribunt.

De tempore, quo hæc transmigratio Scytharum primum cœpit, cuncta nobis, ut in tanta antiquitate & tenebris, incognita sunt. Id certum, longe recen-

Ooooo

tio-

g) Commentati aliquando fuimus: DE VETERE LITTERATVRA hac HUNNO-SCYTHICA, forte, studio, quam satis fuerat, scrupuloso. Prodiit Dissertatio, Norimbergæ, An. cl. 1700 xviii. forma quadripartita.

tiozem *Pbænicum*, in *Americam* aduentu, quia septentrio, immensis terrarum spatii, usque in nouum orbem, fere sub ipsum siderum cardinem, qua via transiuerunt, extensus, non ante multa secula, cultoribus impleri potuit. Nam, quis terras adpectu scædas, & æternis niuib. ac glacie horrentes, nisi pulsus ab aliis, adire velit? Rari hodieque in *Lappia*, *Gronlandia*, *Samoieda*, & omni ad glaciale Oceanum, tractu, habitatores. Rari quoque in septentrionali *America*. *Omnis Virginia*, inquit *PYRCHASIVS*: *Noua Anglia*, *Terra Noua*, & ceteræ ad polum, ac centum interius miliaria, regiones, non tantum hominum habent, quantum *Londinum*. Regio, *Angliam* magnitudine superans, vix millia quinque in aciem producer. Quod argumento, tardius ad septentrionem habitari cœptam, & si coniectura locus, non ante annum *CHRISTI* quadringentesimum. Quippe, tum temporis horridus *Septentrio*, commoueri præ multitudine hominum, & agmina sua, in omnes orbis partes, effundere cœpit. Impulsi a vicinis, alios impellebant, & exundabant in omnes mundi plagas, *HVNNI*, tum ab ipso fere glaciale Oceano, progressi in austrum sunt. Nec dubium, alios vel venandi studio, vel prementibus vicinis, qua data via, siue per occidentem, siue per orientem, in *Americam* penetrasse. Quippe, *Chicbimecæ*, circa An. Ch. *DCCC.* in *Mexitanam* venerunt. Porro, illa perpetuo vaga & venationibus dedita gens, sua barbarie, quicquid est miserabilium *Finnorum*, *Samoiedarum*, *Tatarorum*, non æquat tantum, sed superat. Trecenti, vel quadringenti anni, spatium satis amplum sunt, quo per septentrionalem *Americam* spargi, & sobolem suam, magno incremento, augere potuerunt. Ut hæc secunda transmigrationis *Americanæ* perodus, *Hunnica* in tempora, post natum *CHRISTVM*, probabili coniectura, incidat.

Ita *HVNNI*, ex interiore *Asia* in *Septentrionem*, & horridas frigoris plagas, delati sunt. Vbi postea diuisi, parte in orientem, in occidentem alia migrante, & traque via, tandem in *Americam* venerunt. Quæ hinc *Asia*, inde *Europæ*, maximis, & magnam adhuc partem incognitis plagis interiacentibus; siue illæ insulæ sint, quod ignoratur, vel alicubi vna continens proximat. Nam freta si intercedunt, non admodum magna esse oportet. quod nos animalia docent; quæ eadem via, in *Americam* delata sunt; natandi non adeo perita, ut magno mari transmittendo sufficiant.

HUNGARIAE
PERICLITANTIS
IMAGO,

Gemina Legatione,

FERDINANDI PRIMI

altera; altera

RVDOLPHI SECVNDI,

Regum Hungariæ,

AD

SIGISMVNDVM AVGVSTVM,

prior; posterior

AD

SIGISMVNDVM III.

Serenissimos Poloniae Reges,

expressa,

Nunc, ne obsolecat apud posteros, in lucem

edita.

DECADIS I. ADPARATVS AD HISTORIAM HUNGARIAE
MONVMENTVM X.

Excellentissimo Illustrissimoque
DOMINO DOMINO COMITI

IOSEPHO ILLÉSHÁZY,

De Eadem,

Hæreditario in Trentsin, Eiusdemque & Lipto-
uiensis Comitatum Perpetuo Supremo

Comiti,

SACRAE REGIAE MAIESTATIS

Consiliario Actuali Intimo, atque Dapiferorum Regalium
per Hungariam Magistro,

FELICITATEM!

Quoties, COMES EXCELLENTISSIME! diuinos illos gen-
tis TVAE Duumuiros, STEPHANVM & NICOLAVM ILLES-
HÁZIOS, memoria recolo; quod & sapius, & cum singulari
quadam iucunditate facio; simul animum subit, de mirifica ca-
fatorum benignitate cogitare, quæ in rebus vtriusque, ad pro-
digium vsque emicuit. Nam STEPHANVS quidem, post lon-
gam, priscae nobilitatis aurore seriem, alter quasi familiae sue
conditor statorque, id, diuino munere consequutus est, ut quam
ex se nequiuisset relinquere posteritati; sterili enim matrimonio CATHARINAE
PÁLFFIAE vsus est; in suis eam, ex FRANCISCO fratre, nepotibus, parco quidem,
sed felici tamen traduce, hucusque propagauerit, non auitis magis laudibus, quam
domesticis virtutibus inclutam.

Longum foret, atque ab nuncupatoriæ huius epistolæ, quam breuem esse o-
portet, ingenio, perquam alienum, prona in vtramque fortunam, summi viri fata;
dura nempe iuuentutis exordia; progressus deinde felices; & sequutam hos tristem
conuersionem; iterumque læta, non honorum minus, quam opum incrementa, ora-
tione prosequi: feci id alibi*, pressius licet strictiusque, quam pro euentuum singu-
litate: hic profecto nequeo a me impetrare, ut honorum illam arcem, in Hungaria
culmem PALATINALE volo, silentio præteream, quo ille, tum ob nauatam ante, in
placandis pacandisque patriæ ciuibus, insignem operam, tum postea, ob concordiam,
inter RVDOLPHVM, & MATTHIAM, fratres, egregie confocillatam, nemine non
bono certatim suffragante, cohonestatus est. Tametsi enim ob eas res, quas dixi,
cum cura administratas, accidit STEPHANO, quod in commune queritur HORA-
TIVS:

Virtutem incolumem odimus,

Sublatam ex oculis quærimus inuidi;

tamen, ita erant tempora, ut nequiuissent aliter reparari in melius, quam ista viro-
rum, Regis & Patriæ, ex æquo studiosorum, irrequieta ac laudabili quadam con-
tentione. Quid? quod ita est vita hominum, ut cum Comico loquar, quasi cum lu-
das tessaris: si illud, quod maxime opus est, iactu non cadit; illud quod cecidit for-
te, id arte ut corrigas. istud vero, & caute agebat STEPHANVS, & cogitare.

Iam ad NICOLAVM, TVVM, Illustrissime COMES! GENTOREM opti-
mum, quod adinet, fatear, necesse est, meam me tenuitatem retentare, ne virtutes
EIVS; quæ & plures sunt, & excellentiores multo, quam ut exili hoc dictio-
næ genere, digne queant prædicari; audacius contemnerem: quippe, materiam alio loco
daturas opportunam, in qua, pedestris etiam oratio possit exultare. Seculum in-
tercessit integrum, cum NICOLAVM, simillimo, in quem STEPHANVS inciderat,
rerum habitu, & IOSEPHO, Regi indulgentissimo, & laceratæ seditionibus patriæ,
inuitato hætenus exemplo, CANCELLARIVM, fata donauere. Hanc ille pro-
vinciam, nescio, an sollicitius adcuratiusque administrauerit; vel ornauerit exqui-
sitius? toto eo tempore, cum, partim male quieti ciues, extra modum dissiderent stu-
diis; partim IOSEPHO, rebus humanis regnisque, inopina morte subrepto, sidus il-
lud Regum Hungariæ, CAROLVS III. ex vltima Iberia, ad capeffenda Hungariæ
secepta, auspiciato reuocaretur.

Difficile, atque impeditum existimauerim, susceptos exantlatosque, in
eo munere, pro Rege & Patria, labores, pro eo, ac merentur, verbis explicare.
Mihi profecto, ne ingrato silentio beneficium inuoluam, cum ad innoxium, ac for-
te non illaudabile, patriæ illustrandæ institutum hoc, in quo adhuc elaboro, ani-
mum inducerem; eamque ob causam, apud Cæsarem Regemque CAROLVM, crimi-
num insinularer, vel memoratu nefandorum; id operæ, bonus præstitit NICO-
LAVS, ut, non ante cessarit, quam CAESARVM optimo, iniectam de me suspi-
cionem, animo eximeret; destinationis contra ea, innocentiam, decus, atque vti-
litatem penitus insinueret; atque, ita iubente Patre Patriæ, de fama, forte & sa-
lute, periclitanti, auctor existeret grauissimus, uti cæptis, animo imperterri-
to, insisterem strenue, & si quid forte intercederet, quod remoræ esse possit hone-
stissimo instituto, ad Seid, sanctioremque, cui præsidebat, senatum, sine cunctatio-
ne referrem: ut sane, quod hucusque in vasto eo scribendi genere, quantumcun-
que profecerim, post DEVM, & D. Cæsarem, NICOLAO ILLESHÁZIO, in acce-
ptis referre necessum habeam.

Aduertis proinde, Excellentissime COMES, DOMINE Illustrissime! quæ ea
fuerint auctoramenta, quæ me permouerunt, ut TIBI in primis HUNGARIÆ PERICLI-
TANTIS IMAGINEM hanc, duabus, ad Polonos, legationibus, viuis, quod dicunt, coloribus
expressam, dicandam sacrandamque voluerim. Nimirum, quod & Pater TVVS, NI-
COLAVS, & adoptione Abauus, STEPHANVS, Duumuii illi fuerint, quorum pro se
quisque, non periclitantem modo; sed labascentem iam, & pronam ad interitum, Hun-
gariam, humeris, quantum in se fuit, subiuerunt; quodque alii foris, prudenter ad-
ministrarunt pro patria; id hi domi, magna egregii publici accessione, adfirmatione-
que, maturo consilio, sollicita cura, atque præsentanea ope, effecerunt. Quo-
rum, ut gratam TIBI, Excellentissime DOMINE! acceptamque recordationem futu-
ram confido; ita, in spem venio certissimam, fore, ut, pro TVAbonitate, atque sin-
guari in meliores litteras propensione, ausus hos benigne accipias, Musasque meas,
quarum destinatio omnis, huc adinet, ut dignos laude viros mori vetent, TIBI ha-
beas quam commendatissimas. Vale diu ac feliciter!

EXCELLENTISSIMI ILLUSTRISSIMIque
DOMINI, DOMINI COMITIS,

Obsequentissimus

MATTHIAS BEL.

* Egimus, de Illustrissima ILLESHÁZIOVM gente, NOTITIAR HUNGARIÆ NOVAR, To-
mo I. Historiæ Comitatus Posonienfis, Parte Gener. Memb. II. p. 67. §. XVII seqq. Et
agemus porro, Tomo VI. in Historiæ Comitatus Trentsinensis, Parte Generali Memb. II.
§. IX. atque alibi passim.

AD LECTOREM AMICVM.

Vltimo hoc, quod vides, COLLECTIONIS nostræ MISCELLAE, Tomi I. Monumento, geminam Caesarum Regumque laudatissimorum, Legationem ad Polonos, exstare voluimus; ut constet apud posteros, qua cura, quaque sollicitudine, caelestissimi illi Principes, Hungariam iuerint defensum. Prior, quam FERDINANDVS, ad SIGISMVNDVM II. misit, nullum præfert annum, scribæ, credo, qui eam in aduersaria retulit, incuria; quem tamen primum fuerit definire, si orationis, non inelegantis, argumentum, cum temporum habitu, libuerit contendere. Obibat nimirum, dum quinquennales inducia illæ, cum Turca quomodocunque confocillatæ, quarum ISTVÁNFIVS, (a) passim meminit, fide utrinque dubia, traherentur; cumque ISABELLA Regina, artibus Georgii Monachi adducta, Transiluaniam, cum vicinis in Hungaria prouinciis, FERDINANDO (b) cessisset. Id enim, grauitèr adeo SOLYMANVS tulit, ut non Maluctium modo, Constantinopoli rerum Ferdinandi procuratorem, in vincula (c) compingendum; sed bellum quoque in Hungariam, magnis adparatibus fieri curauerit.

II. Hoc ergo, trepidarum rerum habitu, post eadem Monachi iam patratam, A. CLO IULII, Legationem hanc FERDINANDVS, ad SIGISMVNDVM AVGVSTVM, Fratrem ISABELLAE, misisse censendus est. Sed, qui Legationem eam administrauerint, non æque facile possis designare. Illud certum est, haud quidem ex comitio; sed senatus admodum consulto, adornatam fuisse; tunc forte, cum in itinere, ex Transilvania in Poloniam suscepto, moras suspectas, Cassouix necleret Isabella. Hic vero, in eam trabor coniecturam, eosdem illos viros, munere isto perfunctos, qui ISABELLAE dotem, & debitas ex pæto pecunias, FERDINANDI iussu, persoluerunt. Fuere vero, Georgius Vernherus, Silesiensis avari præfectus, & Georgius alter Rakouszky Thuroczienfis, I. C. de quibus adeundus omnino ISTVÁNFIVS. (d) Hæc mea, de priori legatione, sententia est, dum certiora docuerint alii.

III. De posteriori, non est opus disquirere; luculenter eius ISTVÁNFIVS (e) meminit, Legatorum simul nominibus, in litteras relatis. Publicis, inquit, votis mitratetur Demetrius Náprádus, Aradiensis Collegii Præpositus, ac Nicolaus Socolius, & Michael Kellemesius. Sed, irritus (f) legationis conatus fuit; quando Zamoscius, regni Cancellarius, & regi, & ordinibus, facile persuasit, ne dubiam Martis aleam, quantumvis paci non satis tutæ, præferrent, seque & rempublicam, nouis fluctibus committerent. Ceterum, oratio hæc legatorum Hungariæ, cum alia, quam habuere Cæsarum Oratores, anno sequenti CLO XCVI, Cracouix, ex officina LAZARI, in lucem prodierit: nescio, an etiam in REVSNERI Syntagmate? neque enim ad manus est auctor. Nobis exemplar manu exaratum, STEPHANI OSTROSITH de Gilletincz, Sacræ R. H. Corona dignum, collectio sufficit.

IV. Atque hæc sunt DECADIS PRIMAE, quæ congestimus, MONVMENTA. Magnus eorum adhuc ADPARATVS superat, TOMOS plures facile expleturus. quorum tandem, edendorum, spem, neque temere abicere volumus, neque facere: quandoquidem & ipse ego,

lessa carina vehor;

& in importuoso, quod nauigamus, mari,

Dextrum Scylla latus, læuum implacta Charybdis
Obsidet. (g)

Vale, amice Lector, atque fluctuantibus Musis nostris, animo faue & lingua. PISONII.
Anno CLO CC XLIII. die XXIV. Februar.

a) Libro XVI. p. 167, 46. pag. 177, 20. Adde, WOLFGANGVM BETHLENIVM, Lib. Histor. III. p. 144. initio.
b) Honestissima, ad eam rem FERDINANDI auctoramenta, vide apud BETHLENIVM, ibidem p. 146. medio, & rem omnem, fide varia administratam, habes apud eundem, toto Libro IV. quam aperte, & ex vero descripsit. c) ISTVÁNFIVS Libro XVII. initio.
d) Libro eodem, pag. 315. 14. e) Libro XIX. pag. 649. 30.
f) Ideoque, frustraneum fuit PAVLI FORRÓ, quod adiunximus, augmentum illud augurium.
g) VIRGILIUS, Aen. III. v. 419.

I. LEGATIO Serenissimi Romanorum Regis FERDINANDI I. AD SERENISSIMVM REGEM ET SENATVM POLONIAE, Cracouix habita.

DE re magna & graui, Serenissime REX! Reuerendissimi in Christo Patres, Illustres, Spectabiles, & Magnifici Proceres! ad Regiam Maiestatem & Dominationes Vestras, a Sacratissimo Romanorum Rege FERDINANDO &c. legati venimus. Quæ res, quia non minus ad Maiestatem Vestram, inclytumque hoc Poloniæ Regnum, atque alias Maiestatis Vestræ ditiones, quam ad Romanorum Regem, eiusdemque regna & prouincias, ipsamque adeo Rempublicam Christianam omnem, pertinet; eo benignius atque libentius, nos, a Regia Maiestate, & Reuerendissimis, Illustribus, Spectabilibus & Magnificis Dominationibus Vestris, audiri par est.

II. Venimus autem Regis nostri nomine, cum Maiestate, & Dominationibus Vestris, de incolumitate & conseruatione, vicinorum vtriusque Maiestatum Vestrarum, regnorum, aduersus certos, perpetuos, & communes vniuersi Christiani nominis & sanguinis hostes Turcas, acturi: quos bellum ingens & atrox nobis inferre velle, & reliquiis celeberrimi Hungariæ regni, finitimisque prouinciis, extrema quæque minari, exploratum est.

III. Porro, ut actionem talem, per legationem præsentem, Serenissimus Romanorum Rex, apud Maiestatem, & Dominationes Vestras, proponere non dubitet, plures causæ sunt. Intima videlicet sanguinis, affinitatis, beneuolentiæ, & amoris sinceri, quæ Maiestatibus Vestris intercedit, necessitudo; summa vtriusque populorum cognationis coniunctio, ac sanctissima, bonæ fidelisque vicinitatis, iura; præcipue vero, sacrosancta Christianæ professionis & pietatis, qua sub cælo, nihil est inter homines, ad animorum

morum conciliationem, & charitatem veram, firmitus, aut efficacius, communio; mutua item, tum secundarum, tum aduersarum rerum, participatio; tum autem, ab vtriusque Maiestatum Vestrarum maioribus, laudatissimis principibus, pie, sancteque inita fœdera, quæ ab illis, quasi per manus recepta, Maiestates Vestræ, quarto ab hinc anno, magna religione inter se renouarunt, confirmarunt, auxerunt; vt quibus, ad arctissimam Maiestatum Vestrarum amicitiam, mutuatque inter se officiorum & beneficentiæ obligationem, requiri nil possit amplius.

IV. Sed, tum ita res & tempora tulere, vt princeps *Turcarum*, ab vtroque Vestrum exceptus sit & referuatus, propter inducias, quæ vtrique Maiestati Vestræ, cum eo, tum temporis, pactæ fuere, vt alter alteri, contra illum, auxilium & opem ferre, non deberet. Ceterum, cum induciæ tales, a *Turcis* ipsis, vtrinque sint violatæ, alia iam res esse cœpit, & exceptio, siue referuatio huiusmodi, non Maiestatum Vestrarum vitio, sed ipsorum *Turcarum* culpa, obtinere amplius, aut valere desiit. Venio enim ad eum locum, vt Serenissimi Romanorum Regis nomine recenseam, non esse nobis seruatas a *Turcis* inducias eas, & simul commemorem, quas illi, belli nobis inferendi, assimulent atque prætexant caussas, vt Regia Maiestas, atque Dominationes Vestræ, tantam rei indignitatem, barbarorumque perfidiam apertam, certius cognoscant.

V. Serenissimus Romanorum REX, inducias cum *Turcarum* principe, ad quinquennium pactas, a suis inuiolabiliter semper seruari curauit: eas autem contra, *Bassæ*, & milites limitanei *Turcici*, variis modis fregerunt. Et *Bassæ* quidem Budensis, cum Romanorum Regi scripsisset, se a principe *Turcarum*, domino suo, in mandatis habere, vt inducias firmiter seruaret, & fumum nobis quietis vendidisset: triduo post, ex omnibus partibus, in ditionem Maiestatis Suæ, ex improviso, maximo impetu, hominibus nostris, propter inducias securis, & nihil minus, quam quicquid eiusmodi expectantibus, excurrit; & cum pleraque loca, ferro & igne vastitati dedit, tum tres arces nostras, subito oppressit, & potestati suæ subegit. Qua fraude, quid potest excogitari immanius, aut scelestius?

VI. In earum induciarum tractatu, disertis verbis conuentum & cautum fuit, vt ea, quæ in manibus Christianorum essent loca, tempore, quo pax illa quinquennalis pacta fuit, de cetero etiam, durante pace quinquennali, in potestate eorum permanerent; & itidem, quæ tum in ditione *Turcarum* erant, & a copiis militibusque eorum tenebantur, in manibus istorum permitterentur.

VII. Sed enim, pacto eiusmodi & conuentioni, *Turcæ*, per multas sinistras machinationes, fraudem fecerunt; quippe qui, diuersas *præficias* (vt vocant) instituerunt, & perniciofa consilia cœperunt, de *Transiluanis* Regni Hungariæ partibus, quo iure, quauē iniuria, occupandis. Et res eo iam deducta fuerat, vt Serenissimo Regi FERDINANDO; vel rationes omnino aliquæ ineundæ essent, quibus eas ipsas *Transiluanas* partes, ad Regnum suum Hungariæ, cuius quasi corporis præcipuum membrum sunt, reduceret, ac in fidem protectionemque reciperet; vel videns, prudens ac sciens, ipse eas in potestatem *Turcarum* redigi pateretur. Posterior vero illa conditio, dura omnino & illiberalis est visa, indignaque prorsus, quæ a pio, Christiano, & Catholico Rege, probari posset. Itaque, re tanta, mature pro-

beque deliberata, Serenissimus Romanorum REX, pro pietate & prudentia sua, facile animaduertit, si manifestus & communis vniuersæ Christianitatis hostis, *Transiluaniam*, tanquam reliquiarum Regni Hungariæ, Regni que huius Poloniæ, & aliarum vicinarum regionum, natura simul & opere, munitissimam arcem & propugnaculum firmissimum, inualisset, occupasset, atque ditioni suæ subiugasset: cum, modo dictis regnis atque prouinciis, exitium præsens; tum etiam omni Reipublicæ Christianæ, certum inde ac irreuerabile prouenturum esse detrimentum.

VIII. Vidit illud quoque Maiestas sua, quod *Transiluaniam*, & in inferiores Regni Hungariæ partes, ex singulari gratia DEI, in Christianorum, non in *Turcarum* manibus essent, nec a copiis & præfidiis eorum tenerentur; Maiestatem Suam, eas recte, sine aliqua induciarum violatione, ad subiectionem & ditionem suam reducere posse. Proinde, a Maiestate Sua est factum, vt cum eis, in quorum potestate erant, Christianis, de illis, honestis & æquis conditionibus transigeret, concordiam iniret, & regni sui Hungarici reliquias, quantum in Maiestate eius situm fuit, sine cuiusquam iniuria, iniret atque redintegraret. Qua in re, sacratissimus Romanorum REX, non tam suam ipsius reputationem, dignitatem & commodum; quam DEI optimi maximi honorem, & totius Reipublicæ, & Ecclesiæ Christianæ, utilitatem, maxime vero, vicinorum Christianorum regnorum & populorum salutem, extremamque necessitatem, in consilium adhibuit.

IX. Acta & transacta hæc res est, per præcipuos quosdam Maiestatis suæ Consiliarios & Commissarios, cum Serenissima Principe, Domina ISABELLA, Regina Hungariæ &c. vidua, tam Sua, quam Maiestatis Vestræ Sorore, & consanguinea charissima, eiusdemque Illustrissimo Filio, Domino Duce IOANNE SIGISMUNDO, nec non quondam, Cardinale & Episcopo Varadiensi, Fratre GEORGIO, ac Petro Petrovich: atque ita per amicabilem compositionem & concordiam, *Transilvania* tota, simul cum inferioribus Regni Hungariæ partibus, sicuti ab eis, eo usque possessa fuerat, omnium incolarum accedente consensu, sine bello & sanguine, in manus Maiestatis Suæ, tradita est, & consignata.

X. Quo sane in tractatu & negotio omni, Serenissima Regina ISABELLA, sese erga Maiestatem Suam, singulari affectione, beneuolam prorsus, & propensam exhibuit; perlibenter namque id Maiestas Sua agnoscit & fatetur. Id ipsum vero, cum Maiestas Sua, prudenti & fraterno Maiestatis Vestræ consilio & suasu, factum esse credat; non potest Maiestati Suæ, Maiestatis Vestræ officium & pietas tanta, non esse, quam gratissima. Cuius rei, & Sacratissimus REX Romanorum, vt aliquam de se, insignem præberet significationem, ad alia compensationis, & concordie capita, amici, beneuolentis, & fraterni erga Serenitatem eius animi, omni propensione amplius declaraturus; illud insuper adiecit, vt Serenissimam charissimamque filiam suam, natu minimam, Dominam IOANNAM, Serenitatis eius Regalis Filio, Illustrissimo Domino Duci IOANNI, desponderet, eundemque Ducem, in dilectissimorum pignorum, & filiorum suorum numerum, benignamque & paternam tutelam, atque defensionem suam, cooptaret atque fusciperet; pro eo, atque Maiestas Sua, de rebus hinc omnibus, Maiestatem Vestram, ab ipsa regina ISABELLA, certiore esse factam, opinatur.

XI. Verum enim vero, vt certius, tutiusque possessio vacua *Transilua-*

silvania, & inferioris regni *Hungariae* partis, reciperetur, atque etiam, si quid præter spem accideret, defenderetur, militares quasdam copias, Rex Romanorum eo misit; & non solum actiones huiusmodi suas omnes, in nullum detrimentum *Turcicae* ditionis, saluis omnino induciis, institutas, ad principem *Turcarum* perscripsit; verum etiam eidem, quietis & tranquillitatis obseruationem, vt Maiestatem Suam pacis obseruantissimam esse cerneret, obtulit.

XII. At ille, *Beglerbegum* *Græciæ*, cum ingenti exercitu, ad eas, quas diximus, *Hungariæ* partes, Maieitati suæ eripiendas, misit. Hic *Danubio*, & *Tibisco*, amnibus transmissis, in inferiora regni loca, magna vi, hostiliter irruit, arces, oppida, & vicos plures, occupauit, (tam breui enim tempore, loca ea communiri non poterant) & *Themesiensem* arcem & oppidum obsedit. Rex Romanorum contra, copiis ibidem suis auctis, fidelibusque suis in *Hungaria* subditis, ad arma concitatis, ea barbaris virtute, per milites suos, restitit, vt ille rebus infectis, ac detrimento etiam non leui accepto, obsidionem *Themesiensem* soluere, ac pedem inde referre, opus habuerit. Imposuerat, idem *Beglerbegus*, præsidium, prope quinque millium *Turcarum*, oppido & arci *Lippenst*, eique *Vliman Beg* præfecerat; verum & hic, præfente ope DEI, adiutæ copiae nostræ, rem præclare & fortiter gesserunt. Nam oppidum ipsum, cum ingenti *Turcorum* strage, expugnarunt; idem quoque, eiusdem DEI subsidio, de arce, in quam *Turca* reliqui profugerant, facturi, nisi certorum hominum, (a) in partibus nostris, sinistra consilia obstitissent. Quam tamen etiam arcem, per deditionem receperunt; *Transiluaniam* ipsam, & in inferioribus regni *Hungariæ* partibus, castella, arces, & oppida pleraque, ex *Turcarum* manibus recuperarunt; duabus tamen arcibus, quæ in infima ea regione sunt sitæ, exceptis. Tantum certe hoc anno est in *Hungaria*, auxiliante DEO, certaminibus pluribus, per milites nostros, peractum, vt *Turca*, in consilio ceptoque suo elusi, cum clade, & ignominia sua magna, recipere se in sua, sint compulsi.

XIII. Hæc eo, Serenissime Rex! ac Patres, & Proceres lætissimi, paucis sunt commemorata, vt Maieestas, & Dominationes Vestrae, vna cum Romanorum Rege, misericordiam & bonitatem Dei, cui prosperum hunc successum rei omnem, Maieestas sua acceptum refert, grate recognoscant, atque interim etiam obseruent, quam inique & cupide, *Turca*, nulla iusta de causa, induciis violatis, belli contra nos gerendi occasionem arripuerint.

XIV. Et, cum Serenissimus Romanorum Rex, omnium fere exploratorum, multis ex locis renunciatione, pro comperto habeat; principem ipsum *Turcarum*, hoc anno, personaliter, cum numerosissimo exercitu, contra Maiestatem Suam, eiusdemque regna & dominia, in expeditionem bellicam exiturum; periculi id magnitudo efflagitat, vt ad bellum tam sæuum, a ceruicibus Christianis propullandum, secundum præsentem DEI opem, quam sibi adfuturam esse sperat, se, quam maximis queat, viribus & copiis, instruat, muniat & armet. Egit iam Maieestas Sua, cum quibusdam regnis & prouinciis suis, de subsidio bellico præstando. quæ sane, ad stipendium & auxilium Maieitati suæ conferendum, se tam officiosas & promptas exhibuerunt, vt post initam regnorum & ditionum Maiestatis Suæ, diuina fauente clementia, administrationem, nunquam maiorem illæ contulerint contributionem. Idem quoque, cum reliquis regnis & populis, nulla interposi-

a) Georgius Monachus, ISTVÁNFIUS Lib. XVII. p. 307.

ta mora, Maiestaas Sua est actura, cum certa spe atque opinione, summa itidem ab eisdem auxilia obtinendi.

XV. Ceterum, quia vnus Regis & Principis Christiani opes & copiae, ad obuandam, atque resistendum, tam valido, vniuersæ Christianitatis hosti, impares sunt; & ob eam causam, Rex Romanorum, Maiestatis Vestrae, vt filii, & vicini sui charissimi, atque inclyti huius *Poloniae* regni, regnis & prouinciis suis contermini & affinis, aliorumque item Christianorum principum & potentatum, opem & auxilium pium, implorare opus haberet, sicuti Maieestas Sua, iam a Sacri Romani Imperii principibus, Electoribus & ordinibus Germanicæ nationis aliis, ad necessarium hoc bellum, satis magnum subsidium, communis videlicet denarii, quem vocant, collationem, in proximo Imperiali Conuentu Augustano, impetrauit; Maieestas Sua, a Maiestate & Dominationibus Vestris, paterne & amice, & benigne petit, vt Maieestas & Dominationes Vestrae, ad communem hostem, a *Transilvania*, & regni *Hungariae* reliquiis, nec minus, ab hoc regno, ac Christianitatis ipsius visceribus, Deo bene adiuuante, reiiciendum, & Regnum *Hungariæ* defendendum, consilia, opes & vires suas, cum ceptis armis & copiis Maiestatis Suæ, coniungere & confociare velint. Id quod Maieestas Sua, eo facilius se a Maiestate, & Dominationibus Vestris obtenturum arbitratur, quo plures exstant Maiestatibus, & Dominationibus Vestris, quam aliis populis, communis nobiscum periculi amoliendi, causæ & rationes. quas Maieestas, & Dominationes Vestrae, nobiscum considerare, & expendere fideliter dignentur.

XVI. Antiquitus, & patrum nostrorum memoria, duo hæc regna, *Hungaria* & *Polonia*, plerumque semper, cum communibus hostibus *Turcis*, communiter, vel bellum gesserunt, vel pacem, induciis factis, seruarunt. eaque communio & societas vtrisque populis, commoda & salutaris fuit: floruerunt enim Reges ipsi, & Regna eorum, & extra periculi metum vigerunt. At, postquam eo res, temporum aduersorum iniuria, redacta est, vt alterum regnum, inducias cum *Turcis* pacisceretur, alterum autem, bello cum eisdem implicaretur; alteris quidem populis improspere & aduerse; alteris autem, incertæ & ambiguae res fuere: illos enim, bello labefactari, atque accidi necesse fuit. Cum interim, his quoque finitimis auxiliis decentibus, periculum crearetur, & hostis communis, alterius Regis opportunitate excidendi sibi præbita, in dies cresceret, ditionemque suam, & imperium, cum maxima reipublicæ Christianæ iactura, & detrimento, proferret atque dilataret. Fuerunt aliquando *Turcis*, Hungari, Poloni, Croatæ, & qui eiusdem linguae & gentis sunt, populi, alias formidabiles; neque per Europam omnem, nationes alias esse puto, quæ meliorem, bello, terra patrandi, operam, aduersus hostes eos, nauare queant: ita illæ, a leuiore equitatu, & expeditiori armatura, qua *Turca* etiam fidunt plurimum, sunt paratissimæ. Eas illi, hodie quoque metuerent cunctas, quas aliquando distinctas, contempere & obtriuere. Dubitari profecto non potest, si res, inter prædicta regna, ad pristinum vnanimitatis & societatis consensum, contra communem hostem, communibus consiliis & viribus, aut bellum sumendi, aut pacem agitandi, reduceretur; quin pristina quoque, ad vtrosque populos, commoditas & securitas reuerteretur. At, si ad eum, sicut cœpere modum, res ire pergat, & periculi necessitatisque tempore in subsidio

ferendo, alterum regnum, ab altero desertum atque derelictum fuerit; quis non videt, mox alterum quoque, non diuturna interposita mora, ab hostibus callidis, & ad omnem occasionem, rei, ex sententia tuto gerendæ, intentis, oppressum iri? Quippe qui, per simulationem amicitiae & societatis, maxime fallunt, & per inducias, praelia magis differunt, quam quietem permittunt. Et altero regno periclitante, si alterum ad discrimen illius conueniat; non illud se, ad resistendum communi hosti, firmiter; sed ad cladem excipiendam, magis obnoxium, aut saltem vel initium victoriae, vel finem belli fore putet. Nisi forte illud magni aestimet, quod usura quadam temporis medii, non ita longi, & pacis brevis ac incertae, qua exitium differatur, tamen non auferatur, perfrui liceat. Vnum enim hoc insigne beneficium, Cyclopicum videlicet praemium, in eos conferri ab hoste solet, qui se fidei suae committere; ut cum statim forte, sine periculo suo, perdere non possit, postremos eos, proximis extinctis, conficiat.

XVII. Haec porro, quae dicuntur, certius quoque euentura essent, si Turcae (quod magno conantur opere, & Deus auertere dignetur) Transilvania potirentur. qua non alia est, in regionibus hisce nostris, ad arma inde ab hostibus, in quasuis circumquaque partes, longe lateque inferendi, grassandi, vastandi, a fociis autem & amicis, vicina & circumiacentia loca, omnia contra hostiles excursiones & expeditiones, defendendi, tuendi, & amissa vindicandi, prouincia opportunior. Transilvaniem, inquam, si Turcae sibi subiicerent, tam illi in Maiestatis Vestrae regnum, & dominia, impressionem faciendi, expeditionesque suscipiendi; quam reliquias Hungariae regni excidendi atque debellandi commoditatem magnam consequerentur. Id sane idipsum, per Valachiam quoque & Moldauiam facere, communes hostes possent; si praefectos siue Vainodas earum, qui Transilvania amissa, tueri se contra vim eorum nequirent, vel tollerent, vel subigerent. Salutem quidem certe earum prouinciarum, ex incolumitate Transilvaniae constare, certum est.

XVIII. Manifestum igitur est, ex quo & Maiestatis Vestrae, ac Regni Poloniae eiusdemque adnexarum prouinciarum, & Regis Romanorum, atque eiusdem regnorum dominiorumque; & proinde; reliquae Christianitatis totius, Transilvaniem, tanquam commune propugnaculum, & arcem, finitimorum horum populorum, defendi, plurimum referre; eamque regionem, ad communem, vel salutem, si conseruetur, vel perniciem, si amittatur, multum habere momenti. Quo modo enim nunc, ab ea parte, Hungariam versus, regnum Poloniae, & prouincia Russiae, & loca alia, vel natura, fluminibus, saltibus, iugisque montium; vel opere, propugnaculis, castris, & arcibus munita sint & firmata, Maiestas, & Dominationes Vestrae, optime norunt. Iam, quae stabilitas sit Turcicarum induciarum, & praedictorum, cum saepe antea Maiestatis Vestrae antecessores, magno fidelium subditorum suorum malo didicerunt; tum Maiestas quoque Vestra, aestate proxima est experta. Animaduertit certo Maiestas Vestra, qua fide & constantia, principis Turcarum, praefecti & milites, pacem seruare soleant. Est quidem vis omnis & impressio hostilis, grauis & ærumnosa, magis tamen illa solet esse, cui fraus vulpeculae est adiuncta, odiosa & exitiosa: ab illa enim tibi, aperte illata, consilio aut viribus oppositis, cauere poteris; haec

haec autem, secure agentem nihilque metuentem, subito opprimit, atque pessundat.

XIX. Luctuosissima vero, & miserrima est rerum facies, barbaris hostibus, praeter spem & expectationem omnium, contra fidem datam, in regionem aliquam irrumpentibus; non dico, pecora ab eis abigi, bona ciuium diripi, incendiis, publica & priuata aedificia absumi; quae omnia, per se sunt acerbissima; sed vtriusque sexus homines, vel ferro crudeliter concidi, vel horrendis aliis suppliciis affici; puellas & matronas, ad stuprum rapi; paruos pueros a complexu parentum auelli, elidi, excarnificari, plurimum mortalium numerum, a sacrosanctis numinis delubris, a pœnatibus dilectis, ex dulci patria, in Scythiam, & perpetuam seruitutem, & actionem vilissimam trahi; Dei, atque hominum fidem implorantium, & vicem suam miserabili comploratione detestantium. quibus, ita derepente, vi fraudulenta oppressis, cum nemo hominum opem ferre possit, eorum certe sanguis, strages & calamitas, in ratione Deo reddenda, ab eorum requiretur manibus, quorum illi mandati sunt fidei.

XX. Spectaculum hoc, tam deformis & miserandum, si quis animo tantum & cogitatione consideret, aut verbis recenseri audiat, nemo est ita durus aut ferus, quin collachrimet, & dolorem suum, commiseratione simul, & indignatione, aperte testetur; quid vero facturi essemus, si oculis ipsi nostris, ærumnam tantam, auribus intollerabilem, conspiceremus? adhiberemus, me hercle! ad oculos, mentis aciem & iudicium, neque vnquam pactionibus & induciis talibus, fidem habere in animum induceremus.

XXI. Dulce est nomen pacis, M. T. CICERO inquit, res vero ipsa, tum iucunda, tum salutaris, qua testata quoque letari videntur. Nihil hac in terris hominibus contingere potest, prestabilius & optatius; eique, citra controuersiam, si nihil haberet insidiarum, periculi & damni, vel praesentis, vel futuri, semper est consulendum, nunquam ea non complectenda & colenda: at enim, si sub eius nomine, bellum latitet; atque ea sub specioso tranquillitatis titulo, paulo post erupturum alat exitium, repudianda illa venit, & non modo bello, sed morte etiam repellenda.

XXII. Maiestati Vestrae, Rex optime! magnae sunt virorum, armorum, equorum, opes, & regnum est florentissimum, magnum hoc, Maiestas Vestra, a Deo, & diuo parente suo accepit, donum: num vero, Maiestas Vestra id, in gratia aliqua & Deo, & Regi SIGISMUNDO, patri beatæ memoriae, referenda, melius gratiusue collocare queat; quam ad Ecclesiae & reipublicae christianae, sanguine filii Dei redemptae, atque coniunctissimi regis, prouinciarumque eius, & proprii regni, populorumque Maiestati Vestrae subditorum protectionem & tutelam? Neque aliam magis ob causam, Maiestas Vestra, gladium sibi a diuina Maiestate commissum gestat, quam ut eo, contra regnorum, ditionumque suarum, ac Christianitatis vniuersae, communes & maleficos hostes, utatur.

XXIII. Non ad praesentem modo rerum statum, qui fortasse hominibus quibusdam, ad tempus utcumque tollerabilis esse videatur, magnos Reges spectare, pro animi magnitudine & pietate sua, decet; sed futuri etiam temporis, & posteritatis habenda est ratio: eo quod bono principi, non minori curae est, qualis respublica regni sui, post mortem eius futura sit, quam qualis hodie sit. Et profecto, vere regium est, consiliis coeptisque

fortibus, quoad eius fieri potest, non praesenti tantum; sed subsequatur etiam aetati, pacem certam atque stabilem, conciliare & relinquere.

XXIV. Christiani vero maxime regis est, non solum de sui ipsius, sed de finitimis quoque atque longinquis populis, & de vniuersa Christiana reipublica, bene mereri, eaque re diuini numinis benignitatem, ad plurimos sese effundentem, æmulari. cuius rei praestandae, magna Maiestati Vestrae datur occasio, quam Maiestas Vestra, nescio, an salua pietate, quae Christianum & Catholicum Regem decet, praetermittere, aut negligere possit. Parum certe tutum fuerit, bellum Turcicum, quod Regnum hoc Poloniae effugere nequit, vicino rege, & vicinis populis in periculo suo desertis, ita differre, ut postea id, illis (quod Deus benignus prohibeat) deus, per se solum sustinere cogatur.

XXV. Falluntur vero, Rex Excellentissime! & patres ac proceres clarissimi, falluntur inquam, qui aliena calamitate, suam protelando, satis sibi in se ipsis virium esse, opinantur, ad hostem submouendum, aut se ipsos defendendos, cum finitimis subactis bellum ad ipsos peruenerit. Nam, qui hodie hostibus pares, vicinis suis coniuncti esse possent; multo, tunc eos inferiores fieri oportet: propterea, quod quicquid ipsis, & rei Christianae illorum clade adimitur, id hostium opibus accedit. quo loco illud etiam est considerandum, facilius esse, stantes socios, ne cadant, retinere, quam graui ruina lapsos, erigere.

XXVI. Haec non ita a me dicuntur, quasi dubitandum sit, ut certe dubitandum non est, an Rex & regnum, bellum in Turcas suscipere debeat; sed, ut de tempore belli talis gerendi, deliberatio suscipi possit. Quod vero, opportunius & commodius, magisque adeo necessarium esse tempus Poloniae potest, cum istis hostibus belligerandi; quam cum illi, propugnaculum harum regionum petunt, & arcem summam, *Transsiluaniam* dico, inuadunt; cum socium se belli simul, & pacis, Rex Romanorum, cum regnis & provinciis suis omnibus aduersus eos hostes offert; cum adhuc in vicinia, longe lateque grassans, & iam parieti proprio imminens incendium, maiore commoditate, aut certe minore discrimine, restinguere, & alios item principes & populos Christianos, exemplo suo, ad societatem, tam salutaris, & necessarii belli, adducere liceat. Iam *proximus ardet Velegrad*, apud quem, *Viri Poloni*, mature flamma exstinguenda est. Vicinia in primis habenda cura, ut ea conseruata, minus vobis sit ab incendio periculi. Nam ea, si negligentia nostra conflagrarit, qua spe & fiducia, a longinquis opem, aedibus nostris, petemus, quam ipsi proximis nostris denegauerimus? quod vero potissimum, salus nobis vicinorum, in casibus huiusmodi, est tuenda, vnde salus quoque nostra dependet; priuatae nos & domesticæ res, harumque securitas, satis docent, quae nobis nequitiam constare queunt, si familia vicini laboret atque periclitetur. Porro, ut res nunc sunt, expeditionem talem, & tam necessariam, in tempus, communis, & publici, Christianorum principum & populorum omnium, consensus, proferre, perniciosum esse videtur; cum regibus & nationibus quibusdam expectationem eam, exitio fuisse, non ignoremus: quorum exemplis permotos, dare nos inuicem nobis operam, ut vires finitimas, aduersus ingruentem communem hostem, coniungere decet.

XXVII. Itaque, non solum illud dico, bellum istud, a Maiestate Vestra,

fra, & Regno Poloniae in aliud tempus differri, haud debere; sed necessario id nunc nobiscum, contra communes & perpetuos hostes, suscipiendum esse: quibuscum, non de laude, gloria, aut imperio; sed de vita, salute, ipsisque adeo aris & focis, capitale certamen est; siquidem Maiestati & Dominationibus Vestris, reipublicae Christianae, innumerabiliumque animarum periclitantium, & vicini Regis, cunctorumque nobis populorum, ac propria denique, & vestra ipsorum dignitas & salus, est curae, ut certe curae est, quam maxime.

XXVIII. Turcis ipsis, excidio orbis Christiani natis, cum nationibus, provinciis, regibus & principibus cunctis, vna causa bellandi est, insatiabilis imperii & diuitiarum cupiditas: ideo illi bella bellis continuando, & finitima quaeque loca & dominia carpendo, in partes orbis arma intulere, regnaque sibi plurima subdidere. Verum, ut nos ita oppressum, excisum atque exstinctum eant, religionis insuper Christianae odium accedit, quam illi praemia superstitione sua, rident, despuunt atque despiciunt; in nulum certe genus hominum crudelius, quam in Christianos, saeuunt. Proinde, non est, quod *Poloni*, Turcas sibi parafuros esse sperent; quin potius, sibi, ad quamuis occasionem, ne ab eis opprimantur, metuere debent; tum quod Christiani sunt; tum quod opibus florent, quibus illi, spe praedae maxime inhiant, atque insidiantur. Fuit autem aliquando, quorundam hominum opinio, inuictam esse armis *Turcarum* gentem, propterea, quod plures & graues saepe Christianae reipublicae intulerint clades; sed documentis certis, hac aetate, ostendit Deus optimus maximus, inhiberi posse a nobis bellicum *Turcarum* cursum & furorem, atque vinci etiam eos posse, propterea declarauit.

XXIX. Ex quo tempore Rex Romanorum, regnorum suorum sceptrum tenuit, vnus ipse maximam turcici belli molem, terra, humeris suis sustinuit. Et princeps ipse *Turcarum*, personaliter, cum omnibus copiis & viribus suis, quatuor, aduersus Maiestatem Suam, expeditiones suscepit; in quibus ille, tametsi propositum (Deo consilia eius nefaria inhibente) non tenuit, neque tantum armis suis effecit, quantum effecturum esse, et ipse sperauerat, & homines nostri metuerant. Est itaque, quod hoc nomine, maximas diuinæ Maiestati agamus gratias. Nuper vero, etiam sub ipsissima *Transsiluania*, atque in aliis etiam *Hungaria* partibus, non contemnendis, diuina benignitate annuente, *Turcae*, a nostris sunt affecti cladibus, ut in dubia iam spes sit, prosperiores Christianis hominibus, aduersus Mahometicos hostes, non virtute sua, sed vitiis alienis magnos, quorum iam, ut *Amorheorum* olim impleta est iniquitas, & impietas, deinceps Dei ope fore successus, praecipue, si ita, ut dictum est, Maiestates Vestrae, & vicina coniunctaque haec regna, communibus consiliis & opibus, cum illis, vel pacem simul fecerint, vel bellum gesserint.

XXX. Itaque, ut tandem orationis huius vela contraham, cum tam multa sint, non tantum inter Maiestates Vestras, charitatis intimae; verum etiam inter regna & populos vtriusque, coniunctionis summæ vincula, sanctaque, & vetera, & noua foedera; commune denique, vtrorumque Regum, & regnorum, a communi hoste, bello impendente, periculum: cuius repellendi, nulla diuturnior reliqua est mora. Et cum ex breuibus quidem illis, & simpli-

Rrrrr

plicibus, liquidis tamen & certis, quæ adduximus, argumentis, satis constet, & totius Christianitatis, & vicinorum horum, Hungariæ & Poloniae regnorum, aliarumque contiguarum terrarum, maximopere interesse, vt *Transsilvania* conseruetur; Serenissimus Rom. Rex, a Maiestate Regia, & Reuerendissimis, Illustrissimis & Magnificis Dominationibus Vestris, paterne, amice, & benigne iterum atque iterum petit, rogat, & postulat; vt Maieftas, & Dominationes Vestrae, aduersus huiusmodi communem hostem, communi belli & pacis societate inita, Maieftati Suae, eiusdemque regnis & populis, & Christianæ ipsi reipublicæ, ad *Transsilvaniam*, & Regni *Hungariæ* reliquias defendendas, auxilium terre, & ad initium proximi veris, fir- mum validumque subsidium decernere, præstare, instruere, atque ita ordi- nare velint, vt ex eo, Deo opitulante, Maieftas Sua, cum suis & Sacri Roma- ni Imperii, regnorumque & prouinciarum suarum, copiis, feliciter optatum fructum percipere, & rempublicam bene administrare, & bellum prospere ge- rere, possit. Id quod Regnum quoque *Poloniae*, & Maieftatis Vestrae domina- alia, *Turcarum* iniuriis & contumeliis exposita, opportuna, tametsi non clara voce, & quiritatione publica, flagitare videtur. Inuitant huc certe, Maieftatis Vestrae maiorum exempla illustrissima, qui barbaris hostibus, a Christiana re- publica propulsandis, immortalem apud Deum & homines, gloriam sunt ad- epti. Sic Maieftas, & Dominationes Vestrae, cum ingenti sua laude & gloria, Deo omnipotenti, maxime gratum & acceptum, reipublicæ & Ecclesiæ Chri- stianæ cunctæ, comodum & salutare, Regi Romanorum, eiusdemque Regnis & populis, sibi item ipsis, & Regno huic *Poloniae*, aliisque cunctis prouinciis, pium & necessarium officium præstabunt, Maieftati & Dominationibus Ve- stris a Diuina Maieftate æternis atque cælestibus præmiis remunerandum, atque a Rege Romanorum, quouis tempore, pari gratia, atque omni pa- ternæ & sinceræ amicitiae ac beneuolentiæ, Regiæque benignitate genere, compensandum.

D I X I.

II. LE.

II.

LEGATIO

Augustissimi Romanorum Imperatoris

HVNGARIAE REGIS

R V D O L P H I II.

Ad

Serenissimum Regem & Senatum

POLONIAE.

Seu

HVNGARIAE PERICLITANTIS

ORATIO.

I.

Acratissimus Romanorum Imperator RVDOLPHVS Secundus &c. Dominus & Rex noster clementissimus, Comitibus, ad decimam præteriti mensis Februarii diem, omnibus Hungariæ Statibus & Ordinibus, *Posonii* celebranda indixit. Quo, dum vniuer- si Proceres confluxissent, antequam felicia auspicia Comitio- rum Regni nostri posuissent, & antequam ad aliorum Regni negotiorum tra- statum venissent: primo omnium, Nos, ad Vestram Serenitatem, atque ad omnes huius inclyti Regni ordines, tanquam Dominos amicos & vicinos, propriæ salutis atque incolumitatis, & communis Reipublicæ Christianæ per- mansionis amatores, mittendos decreuerunt, & quædam per nos, communi omnium voto & suffragio, huic amplissimo ordini dicenda, in mandatis de- derunt. Atque in primis, *Sacratissimæ Regiæ Maieftati*, demissa obsequia & obseruantiam, tum omnibus huius potentissimi Ordinis proceribus, prom- pta & parata officia, omneque bonæ vicinitatis studium deferentes, in rebus agendis prosperitatem ac felicitatem, regno isti florentissimo, pacem & tran- quillitatem, fortunæ constantiam, denique omnibus & singulis, vitam diu- rnam, salutemque precantur. Nosque, de rebus, periculis, extremoque fere excidio, afflictissimi Regni Hungariæ, in hoc pulcherrimo ornatissimo- que Vestro confessu, breuiter dicturos, vt attentis & benignis auribus ex- audiat, officiose petunt.

II. HVNGARIAE quondam Regnum, magnitudine, elegantia, vberta- te florentissimum, camporum, omnia pecorum genera sponte producen- tium, spatio latissimum; fruges omnigenas, quas ad vsum humani generis prouidentissimus Deus, ex terræ visceribus, modicis saltem laboribus, edu- cit, vnico aut altero aratro, tam colentibus copiosissime producit, & sæpe, dum siliginem recipit, selectissimum triticum effundit, & quidem tanta in

Rrrrr 2

abun-

a bundantia, vt cumulis & acerbis, non horti, non horrea, non pagus integer; sed vix campi ipsi sufficiant. Eadem terra, eodem anno, in iisdem pascuis, greges pecorum pascit, fœnum copiosissime largitur, tandem aratro fulcata, diues fructibus, messorum lætos excipit. Accedit, tanta ouium, bouum, omnisque generis pecorum multitudo, vt vnius tantummodo oppidi, non dico sigillatim, sed greges numerandi, frustra laborem suscipias. Et quamuis vicinas provincias & regna, singulis annis aliquot armentorum milibus reficiat, suisque incolis etiam sufficientem carniū copiam præbeat; integros tamen campi, & pastores habent greges, non descrevit eorum numerus, nihil accolis deficit, non conqueruntur lanii. Ac veluti silua feris plena, nec externis venatoribus edicto proprii possessoris publico prohibita; apris, ceruis, damis, leporibus, & aliis quam plurimis feris, cum ad necessitatem, tum ad voluptatem hominum procreatis, refertissima est; sic per totum fere Regnum Hungariæ, pecorum innumerabilis copia diffunditur.

III. Quid commemorem sinuosos, profundos, latos, rapidosque fluuios, quorum, vt plerique fide digni Historici tradunt, tertia pars, variis piscium generibus, decurrit. *Tibiscum* intelligo, *Danubium*, *Sauum*, *Drauum*, quibus Hungaria, veluti platea quædam, contra irruentes hostes, ferreis catenis cincta, hostem, tutior & securior speculabatur. Taceo montium altissimorum admirabilem fertilitatem, qui, quam præstantia claritate, odore, suauitate & fragrantia progenerent vina, testes sunt, cum aliæ vicinæ nationes, tum *Poloni* ipsi, qui singulis annis, horum beneficio, recreantur, ornantur, exhilarantur. Sileo præterea, cum feris varii generis, tum ære, cupro, stanno, argento, auro, denique aliis pretiosissimis metallis, superbos montes. Quod enim aurum, huic nostro, vel puritate, vel splendore, vel pondere comparandum? REGNUM ipsum, circumiacentibus vndique provinciis, vt pote: *Transilvania*, *Moldavia*, *Valachia*, *Bulgaria*, *Rascia*, *Slauonia*, *Croacia*, *Dalmatia*, quasi fortissimis quibusdam propugnaculis, munitum, arcibus, magnifice exstructis, ciuitatibus, oppidis, frequentibusque villis, & maximis, & populosis, pulcherrimum. Cardinalibus, Archi-Episcopis, Episcopis, Ecclesiasticorum denique omnium, frequentibus ordinibus, honoribus, titulis atque dignitatibus, templis, aris, sacerdotum collegiis, amplissimisque redditibus, ditissimum: religionis integritate, pietate, diuino cultu, ceremoniis, atque omnium virtutum cumulis, ita splendidum, ita ornatum, vt totum fere orbem Christianum, ad naturalem sui reuerentiam & admirationem, rapuerit, ad pietatis, fortitudinis, hospitalitatis, liberalitatis, pudicitiaeque exemplum, incitarit. Quæ enim gens vnquam in sua patria, tam diues, tam opulenta, generis splendore, tam præclara exstitit, quæ aliquando ad honores titulosque Hungaricos, non aspirauerit? Exstant apud nos vsque ad hodiernum diem, multorum illustrium virorum nomina, qui relictis paternis laribus, solo Hungarico contenti, eiusque opibus ac diuitiis illecti, vitam potius, quam vt ad propria redirent, amiserunt.

IV. Sed, quomodo, Proceres amplissimi! mutatum est aurum? quomodo obscuratus color noster? quomodo deiecta, pulcherrima capitis nostri corona? Eheu! in miserabilem luctum versa est cythara nostra! prostrata, conculcata, ac pene deformata pulchritudo nostra! Eheu! quomodo pudicissima lectissimaque virgo, inauribus, monilibus, corona speciosa, gemmis & vestibus pretiosissimis olim exornata, iam penitus denudata? Nostre

ne, obsecro, socordia, vel Christianorum dissidiis, discordibusque animis, vel certe Hungarorum peccatis, id ita commerentibus, fœdæ, barbaræque Turcorum & Scytharum genti, violanda relinquitur? O tempora, nunquam expectata! o fortunæ inconstantiam! o miserandam felicitatis nostræ mutationem, nunquam antea præuisam, sed ne cogitatam quidem! o nostram simplicitatem, qui hosti, multis cladibus, virtute maiorum nostrorum fracto, credidimus. Audite quæso, *Nobilissimi Ordines*, in quantam, quamue miserabilem calamitatem & angustiam, leuitas, inconstantia, perfidiaque Turcica, nos præcipitauerit? Nobilissimæ Hungariæ regiones, vasta solitudine & situ fœde horrent: vbi, quot agros, quot vrbes, quot templa, quot aras, pietatis loca, profane & sacrilege, teterrimi hostis manus, his tantum elapsis temporibus, euerterunt: nec euerterunt solum; sed in abominandum *Mabumedis* superstitionem mutauerunt. Nulla domus in Hungaria, luctu & mœrore vacat. Liberi ante parentum ora, parentes in conspectu liberorum, honestissimæ matronæ, & pudicissimæ virgines, pars, dictu miserabile, atrocissime ceduntur, pars, ad explendam turpissimam, insolentissimi hostis, libidinem, in miserandam funestamque seruitutem rapiuntur. Domini Sacerdotes, in ipsis diuinis sacrisque operibus, cæduntur, & impie immanissimeque trucidantur, eorumque innocenti sanguine, & cerebris, gladio hostili dispersis, templa, aræ, & sacræ vestes, quibus in tremendo sacrosancti sacrificii opere, vestiuntur, inaudita atrocitate, commaculantur. Quot incendia, quot calamitates, quanta mala, superiore quoque anno acceperimus? vtinam nobis audisse potius, quam spectasse, & prohi dolor! pertulisse, licuisset. Nunc etiam, vniuersam *Hungariam*, miserrima seruitus opprimit, neque focos, aut aras habere, neque patriis bonis frui, neque fungi honoribus, in posterum fas erit; nisi benignissimum, *Seruatoris Optimi Maximi* numen, & externa, gentium vicinorumque regnorum, indomita virtus, præsto illi fuerit.

V. Circumuallatum, *Regnum Hungaricum*, munitissimis propugnaculis, nimirum vtraque *Misia*, *Dardania*, *Dalmatia*, *Illyria*, *Rascia*, *Bulgaria*, fuerat, quibus omnibus, per fraudem hostilem amissis, nunc iam squalida & mœsta *Hungaria*, se ipsam luget. Cum ipse mecum reputo, provincias, quibus spoliati sumus, vix tempero profecto a lachrimis, tum recorde malorum, quæ patimur, tum vero vltimi exterminii, quod *laurino*, natura & arte munitissimo, tum aliis vicinioribus prædiis occupatis, haud dubie ceruicibus nostris imminet. Ceteræ provincie nobis ademptæ, vestigalia & fines nostros minuerant, sedesque Regias occupauerant: at capto *laurino*, hostis immanissimus, non *Pannonia* tantum reliquias; sed, prohi dolor! omnium regnorum vicinorum & provinciarum fines, audacissime penetrauit, atque *Sacri Romani Imperii* clauēs, manibus fere conclusit. Duo tantum restant anguli in Hungaria, non ita ab hoste tuti, quam integri: alter *Meridiem* versus, alter *Septentrionem* versus, quos hostis truculentissimus dilatandarum suæ tyrannidis finium audissimus, armis, opibus & numerofo milite, afflictissimis Hungarorum rebus longe superior, vnica ex Thracia, copiarum suarum expeditione, suo imperio & nefandæ crudelitati mancipabit.

VI. Sed, quiescet tandem hostis dirissimus? & Hungaria potitus, solaque illa contentus, in Thraciam, victor ad ocium redibit? neque regnis & Dec. I. Monument. X. SSSSS prouin-

prouinciis conterminis, in amicitiam suam semel receptis, bellum mouebit? Non quiescet, mihi credite, non, cruenta bellua. Tanta enim ipsius est rabies, tanta impudens arrogantia, tanta auaritia, tantaque temeritas, ut exiguae felicitatis successu elatus, victoriæ terminum, orbis terrarum finem statuatur; & maiorem in sanguine Christianorum profundendo, quam in finibus amplificandis, voluptatem ponat. Speculabitur statim, impasta, rabidaque fera, tanquam ex vicina specula, proximam & per primam occasionem oblatam prædam: illinc, *Austriam, Carynthiam, Stryiam, Sclauoniam*; hinc *Morauiam, Silesiam, Poloniam*, & vicinas prouincias.

VII. Ac proinde, REX Serenissime, Illustrissimique Principes, ceteraque clarissima Poloniæ lumina! tria a vobis, uti sociis, amicis, & vicinis, omnes omnino *Hungariæ Ordines*, Vestra pietate, amicitia & vicinitate freti, amice & officiose petunt. PRIMVM: *Velitis aliquot auxiliares copias, Vestris propriis sumptibus conscriptas, in subsidium periclitantis Hungariæ, statim primo vere expedire.* ALTERVM: *Non tantum, propriis sumptibus conscripto milite, nobis auxilio vos esse: sed &, si quos milites, ex amplissimo Regno hoc, ac vicinis eius prouinciis, aut nostris, aut aliorum Christianorum Principum expensis, educere coacti fuerimus, eis, liberam in Hungariam, proficiscendi facultatem, concedere.* DENIQUE, nouo perpetuoque fœdere, nobiscum sancte pacto, Vestram in armis, in copiis, aliisque, contra manifestum Christiani nominis aduersarium, belligerandi facultatibus societatem, virtutemque heroicam, qua, apud omnes gentes mirifice excellitis, cum nostra, quamuis parua & exigua manu, coniungere.

VIII. Consideranda enim in primis Vobis est, nostra, & patriæ nostræ conditio; extremum, quod ex interitu nostro, Vobis imminet periculum; tum huius sanctæ societatis, nouique fœderis, summa necessitas; tum etiam hostis importunitas; tum denique expeditæ eius copiarum, perfidia, & inconstantia, atque in augustissimum IESU CHRISTI nomen & gloriam, insitum illi a natura odium. Nos Christiani sumus, socii, vicini, & amici Vestri. Perpendite, obsecro, & reuocate in memoriam, inter Hungaros, & Polonos, mutua ac alterna, ex confederatione antiqua, auxilia & pacta sanctissima, & pro florentissimi quondam Regni Hungariæ libertate, & defensione maiores Vestros, Regesque huius inclyti Regni potentissimos, sanguinem & vitam, vltro, patrum memoria profudisse. Moueat Vos, Serenissime REX, saltem sancta, pia, & pene diuinitus nuper instituta, inter Vestram Maiestatem, & Principes nostros, affinitatis coniunctio, ex qua non tantum capitum, seu Principum, sed & regnorum, & membrorum accessit compaginatio. Ponat ob oculos *Maiestas Vestra*, curas, vigilias, expensas infinitas, quas in gratiam Reipublicæ Christianæ, Imperator Christianissimus, Vestræ Maiestatis affinis, amicus & vicinus, dies & noctes facit. Nihil enim ipse, quod ad conseruationem & incolumitatem nostram pertinet, prætermittit. Nihil est, quod nostra causa strenue & inuicto animo non subeat. Non parcat laboribus, non thesauro, non denique sanguini & vitæ. Neque Vos, SENATORES amplissimi, cæterique ordines inclyti huius Regni! paucitas nostra, vires adtritæ, exiguae Regni nostri, iam iam labascentis reliquæ, ab hac sanctissima confederatione, mutuaque belli ineundi societate, deterreat.

IX. Pauci sunt Hungari, verum est; sed, non deest illis præpotentissimus DEVS, cui tantum est in paucis, quibus benedixit, vincere, quam multos,

multos, quibus maledixit, profligare. Non deest nobis, vtitata, & quasi innata, in campestribus præliis, exercitatio. Non defuerunt quoque annis superioribus, de atrocissimis hostibus, viribus & numero armisque potentissimis, gloriosissime partæ victoriæ. Non inquam defuerunt! quam feliciter enim in *Sclauonia*, apud *Zitzek*, cum *Hason Bassa* pugnatum sit: quam turpiter, *Bassa Budensis*, apud *Albam-Regalem*, cum selectissimis prætorianorum militum cohortibus, fusus, fugatusque sit, nonne audistis? quid commemorem, memorabilem illam ac pulcherrimam victoriam, apud arcem *Hatvan*, in campo Turano, ex *Beglerbego Graciæ, Bassis, Budensi & Temesvárensi*, exigua manu reportatam? Nonne etiam apud arces, *Filek*, & *Szécsén*, eiusdem *Beglerbegi, Bassæ* vtriusque, *Budensis, & Temesvárensis*, auxiliares copias, nostra castra, eadem, vel sequenti nocte, per ipsos inuadenda, primo statim impetu, ad internecionem propemodum omnes deleuimus, extinximus. En! maiorum nostrorum exempla, in posteris quoque suis, luce meridiana clariora. HUNGARI, diu ab annis circiter septingentis, pro sua, & communi Christianitatis quiete, excubias continenter agunt, fines Christianorum, non sine cruentissimo certamine, tutantur: seu tamen profecto mercede, quoniam in alendis copiis diuersis, & per tot hostium frequentes eruptiones, spolia & cædes, tot iam annis labentibus, omnes *Hungarici* regni Ordines, defecerunt.

X. Iam, deuicta tota *Hungaria*, quæ gens, tot annorum spatio depressa? quæ natio, tot cladibus vexata? quod regnum, tot incendiis, calamitatibus, ferro, carceribusque afflictatum, tam potentem & inquietum hostem, infracto constantique animo, tam diu sustinebit? In hoc nobilissimo Poloniæ regno, virtutem in armis, magnanimitatem & tolerantiam in aduersis, patientiam in laboribus, belli facultates, opes ingentes, arma victricia, innumeram variarum gentium multitudinem, omnemque belli apparatus, quis vel mediocri iudicio præditus, non videt? Sed regnum hoc, non ita a natura, ut *Hungaria*, montibus vndique, fluminibus profundis, ciuitatibus & arcibus præditiisque, contra hostem, arte, multisque laboribus munitum esse, quis non modice Polonicarum, & regionum, & rerum peritus, non animaduertit? Quare, si ex *Hungaria*, in *Poloniam*, accessum sibi nactus fuerit, non secus, atque accipitres, aues rapacissimæ, caueis inclusæ, & postmodum dimissæ, in spaciolo hoc aëre, libero volatu, prædam exercent; per totam *Poloniam*, impune, per tot campos effusus, vagabitur, per tot ciuitates & oppida, ex materie lignea fere constructa, incendio & depopulatione, grassabitur. Ex his autem arcibus, non tam munitis, quam elegantibus, quas terras, quosque *Poloniæ* fines, inter exiguum temporis intervalum, non peruadet?

XI. Considerate itaque PROCERES inclyti! qualis clypeus, qualisque murus fuerit hæcenus *Hungaria, Polonia*, & quanta præstiterint arma Hungarorum, cum orthodoxæ fidei, tum maxime tranquillitati Vestræ, & quantum deinceps salua præstitura sit. Nolite floccifacere, & quietem Vestram, & fortunam, quæ totæ ex salute Hungariæ pendent! Nolite repellere, sacrosanctam perpetui fœderis societatem, nunc vobis amanter oblatam. Et nos aliquando hac gloria, hac pulchritudine, hac admirabili consensu Vestri elegantia, his templis, his palatiis, hisque superbis turribus, fullimus. Eadem Vos fata, eadem fortunæ conditio & casus, nisi tantis, in tempore,

occuratis malis, manebunt. *Hungaria* igitur Vobis, in primis curæ esse debet; *Hungaria* Vobis, copiis quam maximis; *Hungaria* inquam, quam primum iuuanda est. Ibi obstruendum hosti iter, si Vos, & Vestra omnia salua esse vultis: ita regiones Vestras integras, facilius ex longinquo tutari poteritis, quam postea ex propinquo, laceras reficere, tueri, defendere. Nunc iuuate socii, nunc arma capite, dum hostis potentia minor, dum longinquior, fines Vestros non pertingat! Nunc, nunc! Vestra virtute bellica, truculentissimo orbis Christiani inimico, nobiscum occurrere, cum *Hungarorum* vires, minus attritæ, nosque superstites, socia arma Vobiscum capessere possumus. Nonne gloriosus & laudabilis erit, si lætior, simul ac certior, nobis firmissimo societatis ac vicinitatis vinculo confederatis, ex hoste triumphus, & vberiora spolia contigerint; quam ut afflictis nobis, & perdita *Hungaria*, inopinata Vos sollicitudo, de salute regionum fortunarumque Vestrarum, incautos corripiat. Cauete, prudentissimi, fortissimi, que Heroes! ne idem & Vobis eueniat, quod olim *Græcis*, primo, exiguum opem recusantibus, tandem, non suppellectilem modo, sed & vitam offerentibus, amissa Constantinopoli, accidit. Quid enim turpius, quid fœdus, quam non præuis calamitatibus, quæ certissimæ sunt, excœcata mente, pertinaciter, in manifestissimum periculum, seipsum præcipitem agere? Quid rursus pulchrius, quid prouidentius, quid felicius, quam in alieno periculo doctum, & cautum se exhibere?

XII. Videtis! Christianum, amicum & vicinum Regnum, concepto igni, flagrare: videtis, flammam longe funestissimam, penatibus Vestris, iam iam, nisi occurratis, imminere! Ab aliisne igitur, ut restinguatur, expectabitis? Utinam, Scythicum quoque illud incendium, in finibus *Hungariæ* nuper exortum, per nostros, comprimi & restingui potuisset. Non fines *Austriaci*, ingenti terrore perculsi, acceptas iniurias, inflictaque lamentarentur vulnera; non iam in *Hungaria*, tanta solitudo, vastitas, cædes tot infantulorum interitus tot lachrimæ, tantique parentum pro liberis, partim dire cæsis, partim in fœdissimam seruitutem abreptis, fusi eiulatus forent. Non tot oppida, & curiæ nobilium pulcherrimæ, ab incolis desertæ, palatiaque illustrium magnifica, suppetias alienas expeterent; neque Turca, victoriam ex Christianis, qui ante *Tartarorum*, in fines nostros excursionem, copiis *Sinan Bassæ*, vel pares, vel superiores fuerunt, ullam, superbus in *Thraciam* reportasset. Quid? imo nec *Iaurinum* cepisset. At postea tanti hostis pernecitate, qua in depopulationibus, tanquam volatu quodam celetarimo vtitur, distracti & perturbati, minus sufficientes existimus. Quas & nunc, in Regno strages *Tartarus* faciat, quam miseranda, & a Christiano homine merito deploranda suæ crudelitatis vestigia relinquat, quotidie cum suspiriis & lachrymis, o afflicti! cernimus.

XIII. Verum, resarcire istud malum, fortissimi Heroes! poteritis, & hanc pestem, inter omnes gentes abominandam & execrandam, tollere facile, innocentemque sanguinem, quo impius hic hostis, sacrilegas suas manus, commaculauit, vindicare, si volueritis, valebitis; nisi placuerit fortasse, hostium perfidis blandimentis, adulationibus, fraudulentis induciis, & iniquissimo ipsorum fœderi, fidem habere, dum, florentissimo huic *Poloniæ* Regno, sub specie amicitiae, & pacis inconstantissimæ simulatione, perpetuam pacem & tranquillitatem promittunt. Nolite, Ordines inclyti! no-

lite! hosti nefario & perfido, qui dum Christianos, fide & amicitia sua decipit, iam certissimam sibi salutem, eamque interminabilem concessam esse credit, aures animosque, tam facile præbere. Parcit lupus oui, & nonnunquam etiam simulata amicitia blanditur, adulatur, quia prædæ abripiendæ oportunitatem nondum habet; verum, ubi occasionem vel exiguum nanciscitur, illico rabidam voracitatem, in miseram ouiculam exercet. Ita nos maiorem Regni nostri partem amisimus: amicitiae namque, & fucatis pollicitationibus, fideique *Turcarum* nimium credentes, tuti, securi, sub induciis in pace viximus; illi autem, nulla a nostris iniuria lacesciti, quibusuis iniuriis leuiusculis, falso prætextis, opportunitateque ea, ex nostrorum otio capta, contra omnem amicitiae legem, & sacrosanctam istius fœderis pacem, contra omne ius gentium, in vindictam, ut hostes turbidi, inquieti, immanesque, exarsissent. Regiones nostras, incendio & ferro vastarunt, arces, ad motis tormentis bellicis, expugnarunt, fines suos, quam latissime potuere, cum maximo Regni nostri detrimento, dilatarunt; vel certe, ubi aperto Marte inuadendi modus ipsis defuit, technis, machinis, arte denique, plus quam *Pelasga*, nostris, ad vnum trucidatis, præsidia nostra, munitiones nostras, in suam potestatem redegerunt.

XIV. Deplorent, hanc ipsorum perfidiam, multa *Hungariæ* castra: *Simon-Tornya*, *Dombó*, *Dobreköz*, *Ozora*, *Kaposujvár*, *Babolcsa*, *Korothna*, *Bonyak*, *Zanda*, *Dregely*, *Filek*, *Szécsén*, *Zelnok*, *Hatvan*, *Divin*, *Kékkő*! Deploret *Croatia* vniuersa! deplorat *Sclauonia* pars maior! deplorat denique, quam plurima huiusmodi loca munitissima, quæ sub induciis istorum infidelibus, astu & fraudulentia occupata sunt. Hos ipsos eorum callidos astus & fraudes, iam tota pridem luget Europa. Neque *Polonia*, omni ex parte, istius calamitatis immunis est: nonne, tam vetera, quam noua fœdera, sancte Vobiscum pacta, non superiore saltem anno, per transitum & depopulationem *Tartarorum* immanissimam, verum etiam, tertio ab hinc anno, egressu & potentia *Beglerbeghy*, impius & perfidus Turca rupit, violauit, contregit? Tanta est, hostis istius nefarii, leuitas & perfidia. Vindicate igitur hanc atrocitatem, & cum CHRISTI JESU, DOMINI NOSTRI hoste, manus conferite! Doleat vobis iactura, & perniciēs Christianitatis, occurrant arma Vestra tot malis & periculis. Vestram opem implorant, pueri, in campis vagantes! Vestra auxilia expetunt, cadauera Christianorum, per agros crudelissime passim iacentia! Vestras suppetias, viduæ lectissimæ, & virgines pudicissimæ implorant! Vos socios & vicinos, *Hungarorum* Regio & terræ afflictissima, sociorum & vicinorum Vestrorum sanguine inebriata, vindices, & iustissimos ultores, exposcit! Vos denique, ad perpetuum fœdus, ad armorum victoriarumque, ac omnis fortunæ, tam aduersæ, quam prosperæ, societatem inuitat. A vobis præsidium *Hungaria*, extensis brachiis, quæ *Poloniam* tot annis, quasi clypeus, & murus aheneus, animosè defendit, flagitat, orat, deposcit. Vobis, ipsa, & posteris Vestris, constans immobilisque fœderis, vicinitatis, bellicosæque, contra communem hostem, societatis vinculum, ultro amanterque defert.

XV Quod si, non pietatis studium, non zelus fidei, non amicitiae, & vicinitatis antiqua iura, neque hæc nostra iusta, amica, legitima, mutuaque consuetudo, in hanc summe necessariam sanctissimamque expeditionem

Ttttt

Vos

Vos mouent, & armant; moneat saltem TE, Serenissime REX! Vosque ornatissimique PROCERES! gloria, sacrosancta belli societas, necessitas, denique, cui omnes sapientes parent. Regum namque, & Principum sceptræ & diademata, gloria, bellicis virtutibus parta, exornantur. Quid enim, ut *Iulius Caesar*, toto terrarum orbe, ob res præclare a se gestas, celeberrimus, gloria suspiciendus esset, effecit? virtus bellica! Quid *Pompeium*, *Scipionem*, *Hannibalem*, *Alessandrum Magnum*, ad imperium totius orbis aspirantes, incitauit? virtus bellica! Quid *Carolus Magnus*, *Carolus Quintus*, *Ioannem Coruinum*, Regni Hungariæ quondam Gubernatorem fidelissimum, *Matthiam*, Regem inuidissimum, & alios complures præstantissimos Regni nostri heroes, ad bella, infracto inconsternatoque animo, suscipienda, pro Christianæ Reipublicæ salute, & conseruatione, ad quævis pericula subeunda tantopere incendit? virtus bellica! Quid *Casimirus*, *Vladislaus*, huius florentissimi Regni, gloriosa diu germina, per totum huius vastissimi orbis spatium, inter tot gentes, celeberrimos laudatissimosque effecit? virtus eadem bellica! Quis vnquam magnanima illa heroicaque natura exornatus, pro gloria conditionis suæ, proque nominis CHRISTI celebritate, vitæ, necisque periculum aliquando exhorruit? quid rursus hæc laudabili societate, in qua religio, fides, æternaque DEI Optimi Maximi symbola defenduntur, pulchrius? quid amabilius? quid suauius? CHRISTUS, piensissimus Pelicanus, sanguinem pro nobis nudus fudit, nudus pro communis salute, erecto crucis trophæo, cum hoste truculentissimo, congressus est, sanguinem suum vitamque, pro Vestra pace & tranquillitate, profudit. Vos vero eam, eiusque gloriam defendentibus & honorem, hostibusque illius, bellum mouentibus, auxilio & societate Vestra, adesse non vultis? Illi inimicis, & humani generis hostibus, ultro bellum indixit; Vos autem perfidis & teterrimis eius aduersariis, sanctissimumque nomen & Diuinitatem eius, continue blasphemantibus, armis occurrere recusatis?

XVI. Sed, quid hæc amplifico, dum pretiosissima pulcherrimaque hæc munera, cælitus Vobis data, quibus exornati estis, sponte Vos, contra tam immanem truculentumque CHRISTI Domini hostem, impellant & extent, atque adeo necessitas ipsa, etiam nolentes, trahat. Malo enim Vos considerare, quam fando ominari, qualis *Poloniam*, periclitante *Hungaria*, fortuna maneat. Horret animus, admonitione eorum, quæ ventura sunt, nisi huic incendio, mature eatur obuiam. Omnia mala, quæ nos passi sumus, & etiam nunc patimur, Vestris capitibus & fortunis, imminet. A *Turcis*, dirissimæ seruituti, viri mancipabuntur; pueri, feminae, puellæque promiscue ad stupra rapiuntur; ac cum parum proderunt lachrimæ, tum dolebitis, dum non licuit iuisse huic incendio obuiam. Non crediderunt hæc olim futura Græci, non Macedones, non Dalmatæ, non denique reliquæ nationes. quæ nunc omnes, miseram seruiunt seruitutem.

XVII. Rumpite igitur moras, Serenissime REX! & Vos ornatissimi PROCERES! & cum iam Vos necessitas ipsa cogat, arma, contra infestissimum hunc hostem, Vestrumque sanguinem sitientem, capeffite, nostrumque fœdus, oblatamque amicitiam, quam hodierno die Vobis nostri offerunt, facero libentique animo acceptate, admittite, confirmate, & cum summa nominis Vestri gloria, annalibus Vestris inserite! Quod si feceritis, *Hungariam*, longo iam situ squalidam, pristino decori restituetis, ac immanissimam

seruitute, tot annis oppressam, in libertatem vindicabitis; immaculatam CHRISTI præpotentis fidem, pro execranda Mahumedis tabe, plantabitis; pacem, pro bello; cultum diuinum, pro armorum cura; iustitiam, pro iniuria; & cum diuini nominis certissimo auxilio, diu ex hostibus desideratam victoriam, nobiscum reportabitis; *Hungaricam* gentem, perpetuo vobis deuinctam, confœderatam, & in omnibus Vestris, fortunæ & vitæ periculis, auxiliarem habebitis. Vestrae denique genti, tot illustrium historicorum commendationibus & scriptis celebratæ, decus, gloriam, nomenque immortale, nulla vnquam posteritatis memoria, aut temporis iniuria, delendum, inter omnes orbis Christiani populos & nationes, comparabitis. DIXI.

Ad Serenissimum

SIGISMVNDVM TERTIVM,

Poloniæ & Sueciæ Regem &c.
NICOLAVS SZOKOLY

De Kis-Varda.

HÆc sunt Pannonidos patriæ tristissima nostræ
Iam iam labentis vota precesque TIBI!
REX vicine? malis fer opem: nam flamma propinquat
Sarmatiæ; nostris REX pie disce malis.
Flammas vicino conceptas igne moratur
Intacta arsurus, qui sua testa cupit.
Perfurit Odrysius gladiis immanibus hostis;
Et quatit Hungarici mœnia pulchra soli.
Barbaricis aras manibus funestat, honores
Diuorum sacros, impietate premit.
Omnia succendit, vastat, debellat, inundat,
Vulcano, telis, Marte, cruore, Geta.
Tolle decus Regni, Regum fortissime sceptrum!
Et prosterne hostis colla superba trucidis.

PAVLLI FORRO TRANSILVANI,
Illustrissimi D. D. Andreæ S. R. E. Tit. S. Ang. Card. Bathorei,
Episcopi Varmiensis &c. clientis humillimi

διωυοοχοπία.

Vix ardentis adhuc rutilantia lumina Phœbi
Portitor ad veris festinans senserat HELLES
Tempora, cum virtute potens & Marte superba,
Diues agri, diues pecoris fuluque Metallum,
Piscosis ornata vadis, & flore virorum,
Pannonis ad fortes Legatos ora *Polonos*,
Paciferæ nimis ornatos submisit olyuæ.
Fœdere, qui inter se sociant duo regna perenni;
Et renouent sanctum cognati numen amoris.
Iusta parent armis Rodopeio bella Tyranno,
Publica frangenti iura & sacra fœdera pacis.

Ttttt 2

Turri

Turrigeras populanti arces monumentaque Regum
 Priscorum, & pia templa DEVM, sacrosanctaque sacra,
 Vastantque feris Hunnorum insultibus agros.
 Qui putat omne nefas sibi fas, atque omne nefandum
 Illicitum, licitum esse: pios dum cæde madenti
 Chistiadum cœtus, prô! detestabile monstrum
 Prosternit, perimit. Mæotide sæuius ara,
 Sæuius & Procruste truci vel Bufride sæuo,
 Sæuius & Bello, & Phalari, diroque Nerone.
 Vester honos igitur viget, æternumque vigebit
 Legati Vngarici! afflictis succurrere rebus.
 Queis patriæ mens tanta fuit: quæ præmia linguæ
 DEMETRI auris! capies Antistes honores.
 Vngariæ CICERO, qui prouida pectora Regis
 Sarmatici, & magnum flexisti voce Senatum.
 Quæ vobis vnquam defensi munera ciues,
 Eximii illustresque viri dare digna valebunt,
 Quæ merces poterit vestro æquiuale labori?
 Sarmatas Heroas claros præstantibus armis,
 Maiorumque bonis & nobilitate potentes.
 Ad patriæ auxilium, post fœdera pacta vocatis.
 Vt consanguineos nutantes vulnere ciues,
 Atque iugum Turci pridem crudele ferentes,
 Reddatis libertati decorique vetusto.
 Vicit iter durum pietas & patrius ardor,
 Vicit Carpathias facies tristissima rupes,
 Pannonidos matris, lachrymæque per ora volutæ,
 Nec Vestra in ventos abierunt irrita vota.
 Ecce gradu rapido gelidi sarraca Bootis
 Sarmaticique Duces, animisque ingentibus, & vi
 Indomita, & nunquam fracti virtute tyranni
 Ismarii, atque iugum nunquam execrabile passi.
 Ad Nothon Auroramque parant Mauortia signa,
 Ducere quadrupedes - - - in bella feroces.
 Arma æuo fessi, viridis fremit arma iuuentus,
 Ardescunt animi, languentque cupidine belli.
 Sanguineas acuunt iras, & brachia iactant,
 Tympana, scuta, tubæ, gladii, galleæque comantes,
 Spicula, trophea, phaleræ, vexilla, secures,
 Constantur magna cum sedulitate virorum
 Quocunque aspicias, lethali incude *Polona*
 Mulciber ignipotens gæstis producere ferrum
 In gladios, & rastra truces & sarcula vertit,
 Bellua crudelis nondumne cruore furorem
 Effusa satias? rabies nondumne quiescis?
 Tot raptis spoliis, variis ex partibus orbis?
 Non satur Aegypto es, claraque Semiramis vrbe,
 Illiricisque agris & maiestate Pelasga?

Perge

Perge sacrilegis vltra fœdere lacertis:
 Hungarici florem imperii terramque beatam
 Scilicet id facies: Bacchaberis orbe Mægera,
 Et populos vrbesque dein ceu tabificus ceps,
 Bellua gorgoneis implebis sæua venenis,
 Orbem terribili domitabis Turca flagello,
 Phana prophanabis Diuis sacrata benignis,
 Euertes aras, ritus abolebis auitos.
 Scilicet id facies: potuit quoque plurima virtus
 Esse, fuit; nunc versa ruit; retroque fuit fors.
 Iam tibi belli potens imponet *Sarmata* frænum.
 Sarmata magnanimus sceptro tibi cornua franget.
 Sarmata iam totis in prælia viribus exit.
 Sanguinea dare signa tuba iam præcipit, ardens.
 Iam conscendit equos, hastas vibratque tremendas.
 Infert arma tibi; surgunt bella horrida bella
 Perfide iam disces iussis parere sacratæ
 Christiados, pones rabiem, dirosque furores.
 Sceptigera, SIGISMUNDE potens, Rex maxime Regum
 Frange manu, hostilis colla hostica frange tyranni.
 Pannoniis fer opem sociis, miserere ruinæ
 Pannonicæ; præsto sis auxiliariis armis
 Hungaricæ, Rex magne! rei, nunc porrige dextram
 Labenti populo, qui tot labentibus annis
 Bella gerit cum gente truci, patiturque procellas.
 Vndique mundantes, sexcentaque tela malorum.
 Sarmatiæ hic scutum fuit, & Germanidos oræ:
 Sarmatiæ ergo illi scutum & Germanidos ora
 Nunc sit, & afflictis nimium succurrat amicis.
 Si vobis nobisque truci ceruicibus *Hydræ*
 Et ferro & flamma exustis, penitusque peremptis,
 Non peritura domi pax & victoria circum.
 Semper erunt & sancta quies, sic aurea Regis
 Secula falcigeri redeunt, astreaque Virgo
 Sic illustre decus nostrum celebrabitur omni
 Tempore, laurigerique canent facta inclyta Vates.

A M E N.

Decad. I. Monument. X.

Uuuuu

INSTRV.

INSTRVCTIO

Domino Præposito Agriensi DEMETRIO NAPRAGY,
& Domino Nicolao Zokoly, atque Michaeli Kellemesy, Vice-
Comiti Comitatus Sárosiensis, data ad Serenissimum Regem Poloniae SIGIS-
MUNDUM, Serenissimam Reginam & Status ac Ordines REGNI POLONIAE, per Status
& Ordines REGNI HUNGARIAE ex publicis eorum comitiis, nunciis destinatis.
Pozonii Anno cl^o lo xcv. die ix. Mensis Februarii.

I.

Domini nuncii Nostri mutuam intelligentiam, cum oratore Suae Maiestatis apud
Serenissimum Regem & Reginam, ac vniuersos Status, existentem, habebunt,
ac omnium rerum tractandarum, cum ipso, non solum communicato consi-
lio; sed & pro maiori auctoritate, ipsis etiam praesentibus in communi audientia in-
ibunt, in omnibusque illud, quod Suae Maiestatis auctoritati, ac publico commo-
do, & permanfioni patriae nostrae, ac vniuersae reipublicae Christianae consonum vi-
debitur, facient & adgredientur.

II. In primis Serenissimo Regi Poloniae, & Reginae, ac vniuersis Statibus,
demissa nostra obsequia atque in Suas Maiestates obseruantiam; deinde Statibus ac
Ordinibus nostra paratissima & perpetua officia, omneque bonae vicinitatis studium,
deferrent ac dicent, Nos hodierna die felicia auspicia, publicae Regni nostri dietae
posuisse iecisseque: ac, antequam ad nostrorum negotiorum alium tractatum deueni-
semus, primo omnium nos nuncios nostros, ad ipsos, tanquam bonos Dominos ami-
cos & vicinos, propriae salutis, ac communis reipublicae Christianae permanfionis
matores, mittendos decreuisse.

III. Deplorandum & calamitosum patriae huius nostrae statum praesentem, im-
minentia pericula, periculorum magnitudinem, constantissimos hostium ad euertendas
& exterminandas adhaerentissimas huius regni reliquias, conatus, & propositum, quo
sibi non saltem Hungariae, & vicinarum prouinciarum dominium, verum etiam totius
orbis imperium vindicare moliantur, declarabunt.

IV. Declarabunt porro, quam florentissimum hoc Regnum Hungariae fuerit,
& nunc in quam deploratum & extremum perditionis statum, ob hostis saeuitiam in-
tolleabilem, deiectum ac redactum sit: pro quo nempe muro atque propugnaculo
ceterorum adiacentium Regnorum; pro Christianae Reipublicae salute, fide & religio-
ne, tot reges, etiam ex Augustissima Serenissimorum Regum Poloniae prosapia, lan-
guinem suum effuderint; tot viri fortes ac praestantissimi mortem oppetierint, ac in-
finita hominum millia, partim caesa, partim vero in durissimam sunt abducta captiui-
tatem, & ad Mahometicam sectam, repudiata fide Christi, amplectendam sunt impuls-
sa.

V. Referent, & validis argumentis Regi & Reginae, ac Ordinibus Regni Po-
loniae, inculcabunt, Hungaricam hanc nationem, ad extremum usque interitum, of-
ficio ipsorum, ac maiorum virtutibus, & gloriae satisfacere; & non modo fortunae,
quas iam accisas & adtenuatas habent; sed nec vitae quidem parcere, paratos esse.
Verum, in tantum & extremum periculum excidii & imminens perditionis deuolu-
tos esse; ut nisi impendenti huic malo remedia circa dilationem adhibuerint, atque
a vicinioribus principiis Christianis, quibus haec defensionis curae & cordi esse deberet,
manus auxiliares petierint, & eorum opem implorauerint; & ipsos Hungaros certe
perituros, & alia regna vicina, & contermina eidem sunt periculum incurfura.

VI. Do-

Instructio data Hungariae nunciis

VI. Doceant eosdem, diligenter considerari debere, quod, si quid aduersi no-
bis (quod tamen Deus Optimus Maximus auertat) acciderit: ille sane inter cetera
haud facilius loca alia, quam Poloniam, Turcam petiturum. Si enim hostis tam
praepotentis, impetu, cuius furori, vires nostrae resistere minime iam valent, aut
sufficiunt; nobis vel patria cedere, vel alia in regna fugere, vel vero (absit omen
dicto) misere occumbere, contingat: utroque certe modo, excidium ipsis immine-
re, dubium non est. Nam, & morte, & fuga nostra, liber hosti inuadenti confi-
nia Poloniae, & deuastandi, patebit transitus. Cuius terminos, si ingressus fuerit,
vix confidere possumus; solum hoc regnum Poloniae; aut tanta fluuiorum rapacita-
te, aut iis viarum angustis, aut ea castrorum fortitudine, aut vero aliis ad resisten-
dum tam truculento hosti, commoditatibus ita instructum esse & munitum, ut eius
conatus, vel facile reprimere, vel certe diu sustinere possit; ac tanto magis pericu-
lum ipsis immineat, quod duobus potentissimis tyrannis; ac proximis vicinis, Tur-
ca & Tartaro, difficillimum erit, soli isti Poloniae regno, resistere.

VII. His & aliis similibus rationibus, quas ad mouendos praesertim Domino-
rum Polonorum animos accomodatas, pro ipsorum industria Domini nuntii videbunt,
sedulam dabunt operam, ut ipsos ad suppetias interritui & excidio nostro, ferendas,
accendant; facilius a propria domo flammam arcere possent, si vicini ardentes aedes
extinguantur; & quantum ipsis nostrorum caput periculum, periculi secum attra-
hat, exaggerabunt. Id quoque Domini Nuntii nostri Proceribus Polonis in memo-
riam recentem reuocabunt, hostes ipsos, tam vetera, quam noua foedera, cum ipsis
sancte pacta, non saltem praeterito pertransitu, & depopulatione immaniissima Tartarorum;
sed etiam, tertio ab hinc anno, egressu & potentia Begler Regi, impie & per-
fide rupisse; nec eius vnquam fuisse constantiae, quin, quauis prima occasione nata,
crudelissime & facillime, de veteribus etiam iniuriis, falso praetensis, vindictam sum-
mat. Quod nos maximo nostro malo expertos demonstrabunt; ex plurimorum ca-
strorum Regni, & pene totius Hungariae interceptione, utpote castrorum: Simon-
Tornya, Dombó, Döbrekőz, Ozora, Kaposújvár, Babolcsa, Korotbna, Buyak,
Zonda, Dregely, Füle, Szécsén, Szolnok, &c. & alia complurima. Croatia tota
& Slavonia, & maioris partis Hungariae, locis munitissimis, sub induciis, & perfis-
sime, & crudelissime occupatis. Ac hos ipsos eius astus & fraudes, tota Europa
iam pridem luget; nec Domini Poloni eius rei immunes penitus fuerunt, qui etiam
non leues occasiones per Cozacos praebuerint hostibus.

Ultimo: Sacratissimo Regi ac Reginae supplicabunt, ac ipsos vniuersos Do-
minos Polonos suis precibus orabunt atque exorabunt, ut habito respectu Christianae
Reipublicae, communis permanfionis, considerato extremo tam nostro, quam ipsorum,
quod ex perditione nostra ipsis imminet, periculo propensis inter Hungaros & Do-
minos Polonos, mutuis ac alternis, ex consideratione antiqua, auxiliis, & pactis san-
ctissimis, moti in Deum & Christianam religionem, pietate & propriae salutis amo-
re, quo maioribus auxiliariis militum copiis, nobis in extremo versantibus adesse po-
terint, adsint; Illudque & mature faciant hostem cum validissimo exercitu, iam in
procinctu esse, certo sibi persuasum habentes Domini Nuntii sedulo instabunt, qui si
conuentus nostros praenerit, metuendum sane, ne idem nobis, quod olim Graecis,
primo exiguum opem recusantibus, tandem non saltem suppellectilem, sed & vitam
offerentibus amissa Constantinopoli accidit, eueniat. Rogabunt denique eosdem,
ut non saltem propriis sumptibus, conducto milite nobis auxilio sint, sed & si quos
milites ex eorum regno, aut vicinis prouinciis eius, aut nostris, aut aliorum Christia-
norum principum expensis educere conati fuerimus, eis liberum ad nos veniendi con-
cedant exitum.

Cetera, quae de obtinendis contra Turcam auxiliis, & patriae nostrae adhaerentis-
sime salutis, apud Sacratissimum Regem & Reginam, & Ordines Regni Poloniae, inter con-
uersandum ac colloquendum proponenda & inculcanda erunt, prudentiae & industriae
Dominorum Nuntiorum relicta sunt; auctoritate tamen & consilio, Sacrae Caesaris
Maiestatis, Oratorum semper accedente, ea spe, quod nil eorum, quae ad defensionem,
salutem & permanfionem Regni huius, & opem ipsi ferendi, & auxilium im-
ploran-

Uuuuu 2

plorandi, perficua fore videbuntur, intermittent. Eius quoque memores sint, quod si in vno aut altero harum rationum puncto, *Sacra Casarea & Regia Maiestatis* Oratores aliquid mutare, demere, aut addere volent, pro commodiori auxiliorum impetrandorum persuasione, *Sua Maiestatis*, ac Regni huius bono, ipsis aliquid in mandatis dederit, ei se commodè accommodare tenebuntur. Sicque demum nostra humillima obsequia Serenissimo Regi & Reginae, ac Venerandis Statibus & Ordinibus studia & auxilia, vbi post DEVM, ipsorum etiam Dominiorum subsidio, victoriam de hostibus reportauerimus, cum nostrorum officiorum, & beneuolae propensionis commodo, pollicebuntur.

MANTISSA,

Quomodo oporteat Legatos admittere, aut Legatos mittere.

Ex Codice manuscripto Augustano,
CAROLO CANTOCLARO

Interprete,

EXCERPTIS DE LEGATIONIBVS, quæ prodire PARISIIS, A. MDLIX.

præmissa.

LEGATI, aut a nobis, aut ad nos mittuntur. Quando igitur ad nos mittuntur, oportet ipsos humaniter excipere: Omnes enim ipsos honorant: cum eorum ministris, caute & secure agere, ne quid ab vilo interrogantes discant, & si gentium longè a nobis interuallo distantium legati sint; ne forte inter nos & ipsos, sint aliquæ gentes, quibus, quæ qualia nobis sint consilia, indicent. Idem quoque de his, qui nobis vicini sunt, licet viribus & potentia sint inferiores, obseruandum. qui, etiam si nobis concedant, siue multitudine hominum, siue virtute; non oportet illis ostentare, neque opes, neque nostram mulierum pulchritudinem; sed hominum abundantiam, & armorum pulchre constitutum adparatum, & murorum propugnacula.

Si a nobis Legati mittuntur, oportet viros esse probos, pietate insignes, neque publicorum iudiciorum crimine damnatos, qui caram rempublicam habeant, ut pro ea, capitis fortunarumque suarum periculum adire non recusent, sicut *Regulus*, qui prompto animo legationem obeant, non inuiti, sicut *Aegyptius medicus*. Horum primus apud *Carthaginenses* captiuus, & ad *Romanos* legatus pro pace missus, iurauit se reuersurum, si *Romani* pacem nollent. Vbi ad *Romanos* venit, a pace eos detortatur, tanquam eorum rebus infructuosa, & minime id, quod iuramento promiserat, omnino exequens suadet, ut se ad *Carthaginenses* remittant. Alter vero, cum *Persarum* Regem in *Aegypti* Regem concitaret, res *Aegyptiorum* pessumdedit.

Oportet autem Legatos, vbi ad eos, ad quos mittuntur, venerint, sese humanos & benignos exhibere, magnanimos, liberales, quantum eorum facultates ferre possunt, æque sua & hostium laudare, neque eorum, apud quos Legati sunt, res parui pendere. Decet etiam Legatos res cum summa moderatioe administrare, & temporibus seruire. Nec enim illis necessitas incumbit, quibusuis modis sibi imperata facere. Ut videlicet, est aliquis missus ad dona ferenda vicinis, tanquam amicis, & eos deprehendit hostilia facientes: munera, cum litteris retinuit, sermones beneuolos, pro donis, protulit. Dicit aliquis, neque id immerito, oportuisse Legatorum dona potius tradere, quibus inimicorum hostilem animum placaret & leniret; vel pretiosiora quidem retinere, alia vero dare; sed non omnia in sua potestate penes se retinere debuisse; cum hoc temperamento: ut velit quidem hostium malevolentiam compescere & refecare; sed non eos auidiores & validiores opibus, reddere. Pro-

batur vero Legatus, antequam mittatur, si illi proponantur capita legationis, & interrogetur, quomodo singula est administraturus; an ita, an aliter, prout res ceciderint.

FINIS DECADIS PRIMAE.

INDEX

INDEX
Rerum Memorabilium.

A.	Pag.		
Academici Viennenses Regibus occurrunt,	292	Arces circum Cassouiam	21
Accessus, occupata Hungaria, Turcis in Poloniarum expeditus,	433	Archi-Diaconus, Episcopi Vicarius, habet suam Iurisdictionem,	256. 271
Acies, ordinata in prælium Catalaunicum,	109	Argentum, primum cuditur in monetam,	50
Astor, in iure Hungarico, quid?	267	Arma Gentilitia Hungariae,	8
Adrianus Imper. rescidit Pontem Traiani,	32	Arpad, ex posteris Attilae, primus Ducum sub ultimo Hungarorum egressu,	46
Aduentus Boccatii Budam, Hunnorum in Europam, In Pannoniam triplex,	332. 4	Aruensis Comitatus, datur Georgio Thurzoni,	363
Adfinitas Ferdinandi I. cum Rege Poloniae,	419	Atuspices, quid de prælio Catalaunico prædixerint?	109
Agazones, serui ad iumenta,	198	Arx Vissegradensis monti inædificata,	13
Agria, Turcis traditur a Paulo Nyáry,	356	Asia Hunnis tributaria,	3
Agriensis Episcopatus,	22	Asiatica Scythia,	1
Alba Iulia, sedes Episcopi Transilvaniae,	27	Attila, quo patre satus?	4
Regalis,	10	Potestatem primum obtinet, Pugnatur cum Romanis ad Tolosam,	43. 44
Per Ducem de Mercurio recepta, iterum amittitur	359	Madluchi filius dicitur, Europam depopulatur,	92. 93
Altenburgum arx, seu Óvár	15	Adoptatur per Subtharum,	96
Amazones, mulieres Scythicae,	3	Regno potitur,	97
Amicitia, simulatur per Turcas,	424	Coactio exercitu,	98
Blandiuntur,	435	Germaniam & Galliam evastat, Pareit Aureliano,	101. 102
Amnistia, generalis per Caesarem male quietis offertur,	379	Pugnatur in Campis Catalaunicis,	106
Amoenitas situs Budensis,	10	Hortatur militem,	111
Andreas secundus Hierosolymitanus regnat,	52	Cremari se iubet,	112
A iustitia celebratur,	53	Redit ad sua,	113
Anguli Hungariae a Turcis claudus reliqui,	431	Bledam fratrem interimit,	113
Anna, Vladislai Filia, desponsatur Ferdinando Archi-Duci,	297	Auxiliis gentium se instruit,	116
Annonæ caritas, 353. 357. 359.	371.	Italiam intrat,	117
Antacæi, pisces Danubii,	7	Quibus moribus fuerit, qua forma?	118.. 119
Apostrophe Boccatii ad Schwarzenburgium, & Palfium, vindices Iaurini,	351	Scythiae Regem tributarium reddit,	120
Aquæ Cypriæ in Hungaria,	36	Aquileiam, obsidione cingit,	121. 222
Aquileia, obsidione cingitur per Attilam,	122	Animato milite, expugnat,	226. 127
Expugnatur,	127	Vrbes Italiae præcipuas subigit,	128
Aranyas, fluius Transilvaniae,	27	Deterritus, recedit Roma,	129
Aracrum, terræ mensura,	216	Leonem Papam, blande suscipit,	130
Arbiter, iudicis partes sustinet,	203. 261		131
		Ostento terretur,	132
		Redit in Pannoniam,	143
		Impugnatur a Theodomiro,	134
		Deficit, luxuria dissolutus,	135. 136
			San-

X x x x x

Index

Sanguinis profluuium suffocatur,	137	Bendegurz, Attilæ pater,	4
Victor gentium,	138	Benedictio Episcopalis ferri candentis, pro iudicio, &c.	274
Mortuus reperitur,	139	Beneuolentia mutua inter Ferdinandum I. & Poloniæ Regem,	419
Cadaver,	141	Bethlenius, <i>Gabriel</i> , Bâthorium depellit Transilvania,	369
Effertur,	142	Inuadit Hungariam,	371
Et sepelitur,	146	<i>Petrus</i> , vita functus defertur in Transilvaniam,	374
Loculo sumptuoso,	147	Bibliotheca Budensis <i>Matthiæ Coruini</i> ,	9
Qua ætate?	153	Biceps vitulus in lucem editus,	374
Per C. Calanum Dalmatam vita eius scripta,	89	Bicli Stecz latro, prosternitur,	362
Eius Imperium,	144	Bilotus, Iudex Nobilium, 210. 228. 232.	273
Auares, cum Hunnis gens eadem,	89	Iudicat fures,	207
A Rege sic dicti,	91	Bistriczia arx,	20
Siculorum in Pannonia parentes primi,	404	Bitefa Oppidum, per Bocskaianos exurit,	361
Aues Hungariæ,	34	Morte Georgii nuptiis Emerici Thurzonum, celebre.	92
Aula Regia Visegradi,	11. 12. 13	Bleda, Frater <i>Attilæ</i> natu maior,	99
Aurum Hungaricum, 35. triplex,	36	Thraciam vastandam accipit,	99
Auxilia implorat Ferdinandus,	423	Bocaius, <i>Ioannes</i> , Auctor Commemorationis de Legatione ad <i>Bocskaium</i> ,	317
Auxiliares Etii aduersus Attilam copiar,	105	<i>Iaurini</i> rediitui,	339
B.		Cassouensium legatus,	319
Batfia, sedes Archi-Episcopi Colocensis,	22	Eius sollicitudo,	320
Bainócz arx,	20	<i>Budam</i> conspici,	321
Bakocz <i>Thomas</i> , Archi-Episcopus, conditor sacelli in arce Strigoniensi,	14	Adloquitur <i>Bocskaium</i> ,	322
Balassii, Comites in Comit. Neogradensi,	236	<i>Budam</i> adire cupit,	329
<i>Emericus</i> , Fratris captiuus,	462	Subit & dolet,	333
Liberatur,	363	Relinquit,	334
<i>Sigismundus</i> Frat. <i>Emericum</i> capit	362	Adsequitur <i>Bocskaium</i> ,	335
Iple fit captiuus Posonii,	371	Bogdan terra, nunc <i>Maramarusum</i> ,	192
Moritur,	373. 478	Bona hæreditaria, & emptitia,	265
Balathon lacus,	15	<i>Botskaius Stephanus</i> , ad amniculum <i>Râkos</i> castra metatur.	321
Balbus <i>Hieronymus</i> , Regum ad Cæsarem Orator,	287	Colloquitur cum Bocatio	322
Banatus, plures per Regnum Hung. Seueriensis,	245	Cum pompa per Turcas accipitur,	323
Barones, de acquisitis libere testantur,	228	Adit Vezirium,	324
Bâthori <i>Elisabetha</i> , inaudita in pedisequas crudelitas,	366	Induitur vestem Turcicam,	325
In carcere exstinguitur	370	Concedit ad prandium,	326
<i>Gabriel</i> , depellitur Principatu,	269	Inuitatur ad Vezirium,	327
<i>Stephanus</i> , Rex Poloniæ moritur,	353	Responsum eius Vezirio datum,	328
Beatrix, <i>Matthiæ Coruini</i> Sponsa, adducitur in Hungariam,	62	Gladium ab eo & Coronam accipit,	330
Beglerbegus, cinctum obsidione Temesvarinum cogitur deferere,	422	Rependit dona,	331
Belgradum, per Huniadem ab obsidione Turcica liberatur,	59	Pangit inducias cum Cæsare,	336
Belii <i>Matthiæ</i> litteræ ad Bayerum.	398	Eius affectæ ad <i>Osgyârum</i> caduntur,	360
Bella, Scepulorum,	3	Conuentum indicit,	361
Scytharum,	3	Moritur.	364
		Boues Hungarici,	33
		Boza, liquor Cumanorum,	20
		Bozin arx,	Bozok

Rerum Memorabilium.

Bozok Præpositura,	20	Canisa, perfide Turcis traditur,	358
Brassouia, seu Corona-Transilvaniæ ciuitas,	27	Proditores eius notam infidelitatis incurrunt	359
Brauium Ludi equestres,	285	Cantus in Attilæ funere,	144
Bregatium hodiernum <i>Iaurinum</i> ,	7	Gesta eius prædicantur,	145
Buda, Hungariæ Regia,	8	Capetiæ, quid Hungaris significant?	214
Adsidet Danubio,	9	Capistranus <i>Ioannes</i> , moritur	60
Eius celebritas,	10	Cardinales duo Posonii	284
Capitur a Solymanno,	67	Caritas annonæ, 69. 353. 357. 359.	371
Iterum,	20	Carmen Nicolai Szokoly, & Pauli Forró	437
Per Bocatium aditur, lustratur, 332. 333	359	Carnificina puellarum ab Elisabetha Bâthori,	366
Per nostros in cassum oppugnatur,	357.	Cassouia ciuitas,	21
		Castra, plura a Turcis recuperantur,	355
Vetus, Oppidum,	10	Olim oppida, a quibus Comitatum adpellationes,	195
Purpuratus occurrit <i>Botskai</i> ,	321	Castrenses, eorum ministri,	196
Bulgari olim in Pannonia,	404	A <i>Iobagyonibus</i> Castris distinguendi, 200. 204. 205.	242
Sub Iustino,	305	Catalaunicum prælium,	106
Buquouis Pragæ Vindex,	376	Catalogus equitum honorariorum, sub <i>Maxim. II.</i> Coronatione,	304
Perimitur ad Ujvarinum,	377	Causa, Congressus Cæsaris, & Regum Hung. & Poloniæ,	280
Burgundiones, Christo adferuntur,	97	Metalis reambulationis unde?	191
Horum reliquæ subiciuntur Hunnis,	98	Nobilium, quomodo iudicata,	240
Buttiniferi, pincernæ Regii,	212	Celebritas Budæ,	10
C.		Cereuisia Hungariæ,	33
Cadaver Attilæ, 141. effertur,	142	Cervi frequentissimi in Hungaria,	31
Caduceatores Cæsaris pacis causa,	370	Villas intrant ob famem,	378
Cædes puellarum, ab <i>Elisabetha Bâthori</i> .	366	Chepel insula Danubii,	7
Cæna, in Nuptiis Dietrichsteinii,	298	Choræ, Miskoltzienfium,	22
Regum Viennæ,	300	In arce Viennensi,	295. 296
Cæsar <i>Maximilianus</i> , sine pompa Viennam ingreditur,	287	In nuptiis Dietrichsteinii,	298
Excipit Regum Oratores,	288	Post Torneamentum,	300
Prodit illis obuiam,	289	Chronicon ætatis <i>Nicolai Olabi</i> ,	38
Fertur Lætica,	291	Chronologia <i>Michaëlis Sigleri</i> ,	43
Cum Regibus Viennam, & templum ingreditur,	294	Chybriones, amphoræ sunt cereuisiæ,	262
In Sponsalibus gerit vicem <i>Ferdinandi</i> Archi-Ducis,	297	Cibinium minus, in Hungaria,	28
Vienna digreditur,	301	In Transilvania fundatur,	49
Cæsar Posonium secundo Danubio descendit	309	Ciconia præfigit Hunnis Aquileiæ expugnationem,	125
Eius exercitus per Varadienses Turcas caditur	377	Cimmerii, a Bosphoro in Macedoniam transeunt,	393
Calamitates a Turcis	425. 431	Ciues castris qui?	223
Victæ Hungariæ	433. 435	Clades Hunnorum a Burgundionibus, Turcarum ad Albam Regiam,	355
Calanus Dalmata,	59	Clerus regibus Hungariæ & Poloniæ Viennæ pro porta occurrit,	292
Callimachus, Valamerem vocat patrem Attilæ,	4	Clypeus Polonorum, Hungaria,	433
Camerarius, iam olim in palatio regio,	237	Cocus Regis, inter Aulae ministros,	231
Montanarum, <i>Georgius Thurzo</i> ,	282	Cæci & claudi <i>Simandienfes</i> , peculiari vtuntur lingua,	37
Campana unde dicta?	226	X x x x x a	Col.
Campi, Catalaunici in Gallia,	106		
Cumani,	22		

Index

Colloquium Cæsaris & Regum Hung. & Poloniæ,	291	Coniugium, sextum <i>Stephani Her- czek</i> , Cassoviae,	364
Soluitur,	292. 294. 295	<i>Georgii Thurzo</i> Palatini,	373
<i>Botskaii</i> cum Bocatio,	322	Coniuratio <i>Siculorum</i> in Transilvania	85
Cum <i>Vezirio</i> per interpretem,	325. 328	Connubia præbent congressui Re- gum causam,	280
Arcanum cum Homonnaio,	329	Inter liberum & servum raptus,	229
<i>Lafzky</i> Legati Iohannis, cum Pur- puratis, cum <i>Ayas</i> ,	164	Consilium <i>Erii</i> ad Gothos,	113
Cum <i>Ibrahim</i> , 159. 160. 161. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 174. 175. 176. 177. 181. 182. 183. 185. 186		Contribules, iidem consocii	200
Cum <i>Muflapba</i> , 161. 162. 163. 164. 178. 179. 180		Controuersia de nomine patris <i>Attilæ</i> ,	4
Colocia, sedes Archi-Episcopi,	18. 22	Conuentus Consiliorum <i>Tyrnaviæ</i> ,	358
Coloniæ <i>Eburorum</i> in Hungaria,	37	<i>Pofonii</i> , & <i>Linczii</i> ,	370
<i>Traiani</i> in Dacia	499	<i>Trencsinii</i> ,	371
Comarom arx & oppidum in insula <i>Csallóköz</i> ,	7	<i>Carponensis</i> a <i>Botskaio</i> indictus,	361
in cassum oppugnatur a <i>Szina-</i> ne,	355	Soluitur,	364
Comentariolus de Coronatione <i>Ma-</i> ximiliani II.	403	Cruciferorum S. Iohannis,	312
Comentatio de Legatione ad <i>Steph.</i> <i>Botskay</i> , <i>Iohannis Bocatii</i> ,	317	Imperii Norimbergæ,	367
Comes, Castri Præfectus,	227	<i>Transiluanorum</i> ,	77
Curialis Comitatus,	270. 272	Conuiuium Regis Hungariæ <i>Pofonii</i> ,	236
Venatorum Bubalinorum,	230. 252	<i>Botskaio</i> per Turcas adparatum,	326
Præcipua dignitas in regia Aula,	247	Ridicula eius descriptio.	369
Vicarius Palatini, nunc Vice-Pa- latinus,	197	Copia Vini, & Frumenti,	366
Cometes, super arcem <i>Bitcse</i> ,	374	Corona <i>Botskaiana</i> redditur Palatino,	366
Apud <i>Transiluanos</i> ,	74. 81	Qui occiderit?	331
Pogonias dictus	364	<i>Botskaio</i> per Coronenses offertur,	335
Comitatus Regis <i>Sigismundi</i> ,	284	Ciuitas <i>Transilvaniæ</i>	87
Comites, Aulæ Romanæ,	195	<i>Sacra</i> , Reg. Hung. olim in arce	13
<i>Botskaii</i> , Turcicas vestes indu- untur,	325	<i>Vilsegradi</i> seruata,	365
Curiales, nunc Aulæ præfecti,	193	Hungaris a <i>Rudolpho</i> resignatur,	365
Comitia, <i>Tbordæ</i> celebrantur a <i>Tran-</i> siluanis	87	Coronatio <i>Mathiæ</i> II.	315
In Campo <i>Rakos</i> ,	281	Maximiliani,	303. 311
<i>Pofonii</i> , per <i>Matthiam</i> Archi-Du- cem,	365	Corpona, aditur a <i>Botskaio</i> ,	315
A <i>Rudolpho</i> indicta,	429	Locus Comitiorum eiusdem,	336
Commoditas Turcarum excepta <i>Tran-</i> silvania,	424	quæ solvuntur,	361. 362
Communes Christianorum hostes <i>Tur-</i> cæ,	419	<i>Coruinus Iohannes</i> , gubernator fidelis-	436
Conditiones pacis <i>Nicolspurgensis</i> ,	378	simus,	436
Confederatio, Hungariam inter & <i>Transiluaniam</i> ,	366	<i>Matthias</i> Rex instruit Bibliothe- cam Budæ,	9
Congressus Regum Viennensis,	65	Cosaci vastant <i>Silesiam</i> ,	376
Cum Cæsare <i>Maximiliano</i> ,	280. 294. 295	Criminationes <i>Vezirii</i> aduersus Ger- manos,	329
		Croatia deplorat perfidiam <i>Turcicam</i>	435
		Cruciata militia, suasu <i>Thomæ Bakocz</i>	435
		Cardinalis instituitur, funesto exitu,	65. 281
		Cruciferi S. Iohannis Hierosolymitani,	212. 222
		Crucula aurea cælo delabitur,	371
		<i>Csallóköz</i> , Insula Danubii,	7
		alias Ciuium,	239
		<i>Csanadinum</i> Opp. & Episcopatus,	31
		Cubulus Vini, Hungaris <i>Vödör</i> ,	198
		Cumanus Campus,	22
		Cunigundæ, Henrici II. Vxoris inno- centia candenti ferro probatur,	202
		Curia	

Rerum Memorabilium.

Curia Regis, quid?	260	Christianitatis,	435
Curialis Comes, Reginae Iudex Auli- cus,	260	Ostrogothorum a Visigothis,	400
Cuspinianus <i>Iohannes</i> , Auctor Diarii de Regum Congressu,	280	Disposiciones tormentorum <i>Buden-</i> sium,	331
Senatus Viennensis Præfectus,	281	Disidia Lutheranorum in Transilvania,	83
Orator Cæsaris,	282	Diuortium thori apud euntes in Pa- læstinam,	242
Accedit ad Regem <i>Vladislaum</i> ,	288	<i>Dobó Stephanus</i> , astu elabatur custo- diam <i>Perenii</i> ,	78
Fœdus Cæsaris Regumque palam pronunciat,	300	Dogma <i>Berengarii &c.</i> Spargitur in Transilvania,	79
Donaria exhibet Regum Consilia- riis,	301	Dolor <i>Bocatii</i> , Buda considerata,	333
<i>Czobor Elisabetha</i> , fit suprema Co- mes Aruensis,	378	Donaria Cæsaris ad Reges Hung. & Poloniæ,	294. 298
Daci, vbi olim confederint?	398	<i>Sigismundi</i> Vicissim, 800. Cæ- laris pro Regum Consiliariis,	301
quomodo Aquilonem versus processerint?	400	<i>Botskaii</i> ad <i>Vezirium</i> ,	331
Dæmon, in <i>Ecsediensi</i> arce grassa- tur,	364	Dotalitium definitur,	251
Dani, e Dacia egressi,	6	Dragula <i>Vayuoda</i> crudelis,	23
Danubius, Hungariæ fluius,	6	Drauis fluius Danubium inuehitur,	7. 8
Quæ flumina recipiat?	7	Duces bello clari,	436
Debreczinum oppidum,	30	Hunorum primo egressu, qui?	4. 43
Decursio, circum <i>Attilæ</i> cadaver,	142	Egressu postremo,	46
Defensio regnum mutua, petitur a <i>Polonis</i> ,	419	Duo soles adparent,	374
Transilvania, Hungaris <i>Polonis-</i> que vtiis,	424	Duffinicus, seruus Ecclesiæ,	223
<i>Dersfia Vrsula</i> moritur,	375	Vnde dictus?	240. 243
Deputati Regni Viennam,	306	Exequialis,	265
Descriptio aulæ regis <i>Vilsegradi</i> , II.	12	Dux, quis olim dictus?	227
Budæ, per <i>Bocatum</i> ,	332	E.	
Desiderius, Episcopus <i>Csanadiensis</i> ,	245	Eburi, colonias figunt in Hungaria,	37
Despota, turbat rem religionis in <i>Moldavia</i> ,	87	<i>Ecsedia</i> , inquietatur per Lemures,	364
Trucidatur,	88	Egressus Hunorum primus e <i>Scythia</i> ,	5
Detestatio epuli <i>Turcici</i> ,	327	Electio <i>Matthiæ Coruini</i> , super gla- ciali ponte,	18
Déva, arx <i>Transilvaniæ</i>	27	<i>Emericus</i> S. moritur	49
Dévén, arx Hung.	19	Emolumentum ex gentium migra- tione descripta, quodnam?	408
Dieta, <i>Bobemorum</i> terminatur,	365	Epilogus Commentationis <i>Bocatii</i>	336
Generalis, iam indicta, differtur,	360	Epistola <i>Bayeri</i> , ad M. <i>Belium</i> , de	
Celebratur,	368	Originibus Hungarorum,	408. 414
<i>Soproniensis</i> incipit,	378	Epulæ Hunorum funebres,	147
Diako oppidum, sedes Episcopi Bos- nensis	17	earum instrumenta,	149. 150. 151
Diarium <i>Iohannis Cuspiniani</i> super Con- gressu Cæsaris & Regum	280	Equatia, quid significant?	251
<i>Georgii Závodsky</i>	353	Equi Hungarici,	34
Dignitates Agæ Ianiciferorum,	328	Moldavi præstantes,	25
<i>Georgii Thurzonis</i> ,	373	Equitatus honorarius sub inaugura- tione <i>Maximiliani</i> ,	304. 305.
<i>Dios-Györ</i> arx Hung.	21	Aciam instruit,	306
Discrimen Hungariæ <i>Polonis</i> propo- nitur,	434	Equites aurati a Cæsare, ac Regibus Hung. & Polon. creantur, du- centis plures,	297
		<i>Erdöd</i> arx,	17
		<i>Erdödi</i> , <i>Christophorus</i> ,	377
		<i>Thomas</i> , obit,	378
		Etius, <i>Attilæ</i> se obicit,	103
		Y y y y	Vires

Index

Vires adparat,	105	Anonymus,	294
Certat Marte ancipiti,	106	Aber, & Benedictus,	197
Pugnat acerrime,	110	Kezed,	198
Canit receptui,	113	Daba, Camb,	200
Etymologia nominis Hungarici,	406	Mociu, Teluk, Checa, Tuca, Ma-	
Eudoxia, coniux <i>Valentiniani</i> Impe-		carius, Ebbor, Gynther,	203
ratoris,	104	Nogud, Egud, Benedictus, Pous,	204
Europæa Scythia,	1	Rolanda, Laurentius, Voca,	205
Excerptum de Hunnorum Originibus,		Crisius, Anonymi, Andreas, Leo-	
& Cognatione,	416	poldus,	207
eorundem migratione in Ame-	ibid.	Senk, Stephanus, Vanna, Burz,	208
ricam,		Anonymus, Nemel, Miklousch,	
Excubia, pro Republica Christiana,		Eguch, Bibies, Rubicz, Tekam,	
septem seculis aguntur per Hun-	433	Forcasius, Otoqur,	209
garos,		Paulus,	211
Excursio Hungarorum, per Turcas		Anonymus,	212
retunditur,	354	Ilmerum, Elustsimon, Mathias,	213
Exempla ducum illustrium in memo-		Queren	214
riam reuocantur Polonis,	436	Seyrin, Vid,	215
Exequiæ Thurzonum, <i>Emerici</i> ,	377	Anonymus, Munkach,	219
<i>Georgii</i> Palatini;	374	Lodut, Simon, Bota, Dionysius,	
Exploratores, aduentum <i>Sulthani</i> de-		Anonymus,	220
teguni <i>Ferdinando</i> ,	422	Leca, Ifou,	228
Expostulatio tacita <i>Ioannis Bocatii</i> ,	320	Zoloc, Stephanus, Aegydius, Ano-	
Exteri, soli Hungarici præstantia huc		nymus, Keva,	229
illecti,	430	Salomon, Keka, Potur, Ifou, Ten-	
Extorres apud Cyprianum, qui?	194	gurd,	230
Exundatio Vagi, segetibus exitiosa,	354	Iacus, Modan,	231
	376	Mert, Anonymus, Gens, Thomas,	232
Aliorum annium,	377	Anonymæ duæ, Tiburtius, For-	
F.		cos, Iba,	233
Fabula Herculis,	1	Petrus, Matthias,	235
Faceta conuiuii <i>Turcici</i> descriptio,	326	Forcos,	236
Facies regionis miseranda Turcis ir-		Detreh,	237
ruentibus,	425	Helg, Homodeus,	238
Hungariæ mutata in deterius,	430	Shama, Michael, Anonymus, Za-	
Factiones in Transalpina,	23	keus,	239
Fama aduentus in Hungariam Impe-		Rochus, Chegyun,	240
ratoris Turcici,	422	Anonymus, Vida, Munc,	241
Felhéviz, oppidum ad <i>Budam</i> ,	10	Paul,	243
Feræ Hungaricæ,	34	Anonymi duo,	244
Ferdinandus I. Regnum Hung. niti-		Kelemen,	245
tur occupare,	67	Dedus,	246
Venit Posonium,	309	Fehera, Meca,	247
Quædam Hungaris proponi cu-		Sedun, Anonymi,	248
rat,	310	Valentinus, Anonymus, Georgius,	
Transiluaniam aduersus Turcas		Petrus, Tumpa, Deduba, Pena,	249
rueri statuit,	422	Poufa,	250
Ferdinandus subsidia petit a Prouin-		Suka, Scemus, Vora,	252
ciis,	422	Kana,	253
Ferdinandus II. fit Rex Hungariæ	374	Poufa, Chedur	254
Ferrum nouum ab Episcopo consecra-		Miros, Boz,	255
batur pro Iudicio,	274	Sela, Posu, Vulcanus, Vilman,	
Quod candens <i>Innoxii</i> porta-		Detreh, Laurentius, Maza, Tho-	256
runt: Modam,	192	mas,	
Ioannes, &c.	193	Boquir,	

Rerum Memorabilium.

Boquir, Puda, Bznale,	285	Fides Turcarum in seruanda pace	
Anonymus,	259	sublesta,	424
Anonymus,	261	Filii Noë, sub quo Diluuium,	2
Anonymus;	162	Fluuii Hungariæ maiores,	6
Monos,	264	Transiluania,	26
Petrus,	265	Fœdus, inter Iohannem de <i>Zápolya</i> ,	
Anonymus,	266	& <i>Turcas</i> ,	187
Anonymus, Stephanus, Laurent-		Cæsaris Maxim. & Regum Hung.	
tius,	270	& Polon. palam a <i>Cyprianiano</i>	
Cheha, Modu,	271	pronunciatur,	300
Crachinus, Geus, Solomun, De-		Perpetuum petitur a Polonis	432
demér,	272	Fœnum Hungariæ,	34
<i>Combusti</i> : Fugod, Aëgid,	192	Fogaras, Arx Nadasdiorum,	29
Vokar	193	Fons, S. Crucis ad Seuerinum,	31
Zemer,	196	Körös nigri fluuii Transiluania,	26
Moynolth,	200	Mufarum, in Aula Regia Vissegradi,	11
Anonymus,	203	Forgách, <i>Franciscus</i> Cardinalis epu-	
Henricus, Gregorius,	204	lum præbet,	365
Anonymus, Cugt, Sirund, Trimar,	207	Cæsar pro pace caduceator,	370
Ugud, Bunczii, Obud, Secca, Ano-		Moritur,	371
nyma,	208	<i>Sigismundus</i> , Cæsar ad Botska-	
Paulus,	209	ium legatus,	335. 361
Zub, Bechleem, Scegen	211	Ducit copias in Bâthorium,	367
Anonymus, Etulius, Bedeg,	212	Obit,	377
Vodad,	213	<i>Sophia</i> moritur,	354
Petrus, Joannes, Voda, Petrus alius,	214	Formido <i>Bocatii</i> haud inanis,	319
Andreas, Fata, Mogd,	215	Forró <i>Pauli</i> , Carmen de Legatione	
Stephanus, Elias,	220	in Poloniam,	437
Mizla,	224	Fragor Budensum Tormentorum,	
Liter,	226	adueniente <i>Botskaio</i> ,	324
Briçtius,	228	Fridericus Palatinus, coronatur Rex	
Mauricius,	229	Bohemie,	375
Zotmoz,	230	Fructus varii per Hungariam,	33
Gyure, Cata,	231	Fruentum in Hungaria,	33
Paulus, Guda,	232	Copiosum	369
Cherpha,	233	Fülekinum a Turcis recipitur,	355
Simon,	234	Exuritur oppidum,	370
Zada, Anonymus,	235	Fulgura extremo Decembre,	371
Baka,	238	Fulmen, Turim <i>Stephani</i> Vienna tan-	
Anonymi,	239	git,	372. 378
Boür,	247	Funus <i>Attilæ</i> magnificentissimum,	141
Vrbanus, Masa,	248	Fures, canum opera peruestigati,	201
Andreas, Tumen,	249	Furtum grauissime apud Hungaros,	
Egiud, Tecus, Saul,	250	& cur punitum? 196. 197. puni-	
Vrcund,	254	endi ratio,	199
Petrus, Bosu,	255	G.	
Gyuna, Poufa, Both,	256	Galgócz, arx supra <i>Vagum</i> ,	20
Vofos, Janus, Albeus, Scevezeti,	257	Gara <i>Nicolaus</i> , fide in Regiam clar.	55
Anonymus,	260	Garellii <i>Pii Nicolai</i> , ad <i>Belium</i> , in-	
Iuan,	267	signis epistola, ad <i>Monum. III.</i>	
Anonyma,	270	Genealogia Ducis Arpadi,	47
Anonymus,	271	<i>Rediorum</i> Nobilium,	243
Mox, Benedicta, Sumpou,	272	Gentes, cum Regibus Hung. & Po-	
Fertilitas Insulæ Chepel,	7	loniæ Viennam ingressæ,	299
		Genus <i>Nicolai Olábi</i> ,	23
		Y y y y y &	Geor.

Index

Georgius, <i>Monachus</i> , interficitur, 72.	421	Homines Ecclesiæ, vasalli, & clien-	tes,	210
Sanctus, arx sic dicta,	20	Qui?		235
Gepidæ in Pannonia,	388	Homonnaius <i>Georgius</i> , Transilvania		
Hunnos cædunt,	396	frustra inhiat,		372
Germani, Strigonium dedunt Turcis,	361	Cum Cosacis vastat Hungariam,		375
Antiquissimi in Pannonia,	401	Honorio, filia Valentiniani, vel soror,		104
Germania, crudelissime ab <i>Hunnis</i>		Horti regii ad Budam,		9
vastatur,	101	Hospitalarii S. Ioannis Hierosolymitani,		212. 222
Getae, seu Teutones veteres, vnde		Hospites apud Hungaros, qui?	193.	265
in Europa?	388	Hungari, vnde dicti?		47
Danubii accolæ,	393	Excipiunt iugum seruitutis,		43
In Transilvania,	395	Cæduntur per Othonem,		89
Ginsum, frustra oppugnatur a <i>Soly-</i>		Ex Hunnis & Auaribus coaliti,		91
<i>manno</i> ,	69	Orientem depopulantur,		326
Gladius Martis, obtingit <i>Attila</i> ,	120	Impransi in conuiuio Turcico in		314
Sanguine tinctus, tessera expedi-		campo <i>Râkos</i> , surgunt,		407
tionis apud <i>Hunnos</i> ,	5	Cæsi ad Strigonium, vincunt de-		432
Gloria Aboriginum, inepte a non-		num,		433
nullis sibi vendicatur,	401	Hodierni vnde, ac vbi plurimi in-		13. 15
Gothi, sedibus per <i>Hunnos</i> expel-		terierint?		17
luntur,	2. 91	Pauci esse existimantur,		31
Eorum migrationes,	3	Celebrantur eorum victoriæ,		35
Exuuntur regno,	5	Hungaria describitur ab <i>Olábo</i>		37
Romanis locant operam in Hun-		Nomen, situs, fluii maiores,		40
nos,	105	Occidentalis,		43
Quibus olim populis constabant,	400	Ultior,		43
Gran, fluius Danubium auget,	7	Citra, & ultra Sauum,		43
Gritus <i>Ludovicus</i> , conuenitur Byzan-		Inter Danubium & Tibiscum,		43
tii a <i>Laskio</i> ,	165	Trans-Tibiscana,		43
Eius, sententia de tributo,	172	Eius oportunitates,		43
Gurcensis Cardinalis, Cæsaris ad Re-		Sub <i>Bela IV.</i> vastatur a Tartaris,		43
ges Hungar. & Polon. Orator,	280	Sub <i>Ladislao Cumano</i> , itidem		43
Venit Viennam,	283	Est in Comitatus diuisa,		43
Pofonium,	284	Ante Scytharum aduentum, a quo		43
Producit Literas fidei,	285	habitata, vnde Pannoniæ no-		43
Discedit Pofonio	286	men?		43
Vienna, pergit ad Cæsarem,	287	Nominis Etymologia,		429. 430
Gyula, arx Hungariæ,	30	Multis laudata,		431
		Meta Turcici desiderii,		431
		Hunni Scythæ vnde orti?		431
		Signo gladii cruenti conuocati,		431
		Gothos sede pellunt,		431
		Asiam sub tributariam faciunt,		431
		Penetrant in Europam,		431
		Pannoniam primum ingrediuntur,		431
		Depelluntur ab Ostrogothis,		431
		A <i>Longobardis</i> Pannoniam recipi-		431
		unt, iterumque amittunt, ac		431
		recipiunt denovo,		431
		Vna gens cum Auaribus,		431
		E Scythis prognata,		431
		Illorum gesta,		431
		Ceduntur a Burgundionibus,		431

H.

Habitus gentis Transilvanæ,	26
Corporis <i>Vezirii</i> , Botskaium ad-	
mittentis, & <i>Agæ</i> ,	325
Hardecus laurinum dedit Turcis,	355
Hastiludium instituitur,	297. 298
Hatvanum, per nostros expugnatur,	356
Turcis deditur,	360
Haydones grassantur per Hungariam,	363
Henedi, sub <i>Antenore</i> Adriaticum	
traiciunt,	393
Herculis fabula, circa <i>Hunnorum</i> ori-	
ginem,	1
Herczek <i>Stephanus</i> , sextum maritus,	364
Hieronymus S. vnde oriundus?	14
Homicidium, varias habebat pœnas,	202

Rerum Memorabilium.

Gallias inuadunt,	100. 101	Ingressus, Cæsaris & Regum Hung.	
Animati per Attilam, redeunt in		ac Poloniae <i>Viennam</i> , 292. 293. 294	
certamen,	111	<i>Hunnorum</i> in Pannoniam, primus,	43
Quibus moribus?	118	Secundus,	46
Epulantur in <i>Attilæ</i> funere,	151	<i>Sigismundi</i> Regis Poloniae, <i>Poso-</i>	
Vincuntur a <i>Theodomiro</i> Gotho,	134	<i>nium</i> ,	284
A Gepidis,	396	Insignia Hungariæ,	8
<i>Hungarorum</i> in Pannonia progeni-		Instructio Legatorum, in Poloniam	
tores,	404. 405	destinatorum,	440
Varie in Americam migrant,	417	Interfectores <i>Báthorii</i> Principis, mi-	
Hunyad, arx <i>Transilvania</i> ,	27	fere intereunt,	369
Hunyades <i>Ioannes</i> , pugnas victorias-		Interitus <i>Ludouici</i> Regis,	9
que Turcicas orditur,	58	<i>Iohanna</i> , <i>Ferdinandi</i> I. filia, <i>Iohanni</i>	
Tutor <i>Ladislai</i> posthumi,	59	<i>Sigismundo</i> despondetur,	421
		<i>Iohannes</i> <i>Georgius</i> Dux Carnouia,	
		obit,	379
I.		<i>Sigismundus</i> Dux,	421
<i>Iakusith Andreas</i> , proceribus adle-		De <i>Zápolya</i> , Rex inauguratus,	67
ctus,	363	<i>Laskium</i> mittit ad Turcas,	68
Ducit coniugem <i>Iuditham Thurzo</i> ,	364	Moritur,	69
Moritur,	378	Iocus <i>Ioannis Bocatii</i> , & cogitatio-	
<i>Iaciferus</i> , cygnum traiectum adfert		nes seria,	323. 325
<i>Botskaio</i> ,	331	<i>Iornandes</i> , iniurius in origines Hun-	
Laurinum, inter villas Regias olim,	199	norum,	2
Arx Episcopalis,	15	Patrem <i>Attilæ Mundzucum</i> vocat,	4
Turcis ab Hardecco deditur,	355	<i>Iobagiones</i> , Castris,	223
Cur amissum?	434	Ecclesiæ,	269
Recipitur,	356	S. Regis,	255. 266
Eiusdem vindices,	358	Naturales, soli Regi subiecti,	231
Clausus Reipublicæ Christianæ,	431	Triplici conditione,	233
In <i>Reduim</i> , Poema <i>Ioannis Boc-</i>		Exempti,	244
<i>tii</i> ,	339	Olim iidem, qui coloni,	196
Leunium triduanum, accusatorum in		<i>Ipol</i> fluius, Danubium subit & vbi?	7
<i>Iudicio ferri candentis</i> ,	201	<i>Isabella</i> , <i>Ioannis Zápolyæ</i> vidua, mo-	
Ignis, vbi excitari solitus ad <i>Iudicium</i>		ritur,	82
<i>ferri candentis</i> ?	249	Soror Regis Poloniae,	421
<i>Ilshazi Stephanus</i> , fugit in Poloni-		<i>Ismaelita</i> , sunt Mercatores Saraceni,	203
am,	360	<i>Israelita</i> , olim inter Pannonos,	404
Redux, benigne accipitur per <i>Bots-</i>		Iter <i>Carponam</i> susceptum a <i>Botskaio</i> ,	335
kaium,	361	Iudex Nobilium, vide <i>Bilorus</i> .	
Suspensio mulctat <i>Somogyium</i> ,	362	Iudices Delegati,	195
Viennam mittitur a <i>Botskaio</i> ,	336	Regni ordinarii,	270
Moritur,	366	Iudicia, Ferri candentis,	191
Illyricum occupatur a Sarmatis,	305	Octaualia,	367. 371
Imperium <i>Attilæ</i> vastissimum,	144	Ad Praudam,	246. 272
Incendium <i>Cassouæ</i> , <i>Cibinii</i> Tran-		Iuramentum, species purgationis Ca-	
silvanæ, <i>Leucouæ</i> ,	76	nonica,	203
Incommoda regionum a Turcica se-		Iusiurandum in fœdus, <i>Solymani</i>	
ritate,	425. 431	& <i>Laskii</i> ,	188
Indoles Saxonum Transilvanorum,	29	Ad sepulchrum S. <i>Ladislai</i> ,	237
Inducia <i>Botskaium</i> inter Cæsarem-			
que	336		
Cum Turcis per <i>Thurzonem</i> ,	363		
Cum <i>Bethlenio</i> ,	376		
Violata a Turcis,	420		
Ingenium regionis Transilvanæ,	26		

K.

Kádár, Iuris & Iustitiæ administrator	
inter <i>Hunnos</i> , quasi <i>Kazár</i> ,	4
Kátay, <i>Michaël</i> , ob suspicionem ve-	
Z z z z z	nem

Index

neni <i>Botskaio</i> propinati, a <i>Haidonibus</i> conciditur,	364	Ludouicus II. cum patre, occurrit <i>Sigismundo</i> regi Poloniae,	283
<i>Kényér-Mező</i> , Campus Transiluaniae,	28	Eidem, <i>Maria</i> Archi-Dux desponsatur,	297
<i>Kolonitsch Sigefridus</i> , tumultuatur,	372	Victor lusu aleae,	298
Moritur <i>Leva</i> ,	379	Ludus Equestris <i>Pofonii</i> ,	285
<i>Kolosvár</i> , vrbs Transiluanica,	27	Troianus instituitur <i>Viennae</i> , 298.	299
<i>Körös</i> , albus, & niger, fluiui Transiluaniae, & Hungariae.	26	M.	
L.		Madluchus, pater <i>Attilae</i> ,	92
<i>Ladislavus S.</i> a morte fratris <i>Geysa</i> , regnum auspiciatus,	50	Moritur,	94
Moritur,	51	Mæotis, Scytharum palus,	89
Lapides terrae Pannonicae,	35	Magister, quis olim, & nunc?	196
<i>Lászkus Hieronymus</i> , Ioannis Zápolyae ad Turcas legatus,	159	Magnificencia funeris <i>Attilae</i> ,	141
Alloquitur <i>Solymanum</i> ,	183. 185	Mahometes Turca, a <i>Belgrado</i> per <i>Hunyadem</i> repellitur,	19
Tributum Turcis petrinaciter negat,	187. 188	Mailatus <i>Gabriel</i> , vincit Siculos,	86
Laytha fluuius, subit Danubium,	7	Maiores exercitus, Dux militiae Regni Hungariae,	217
Ledenfis moneta vsus in Hung.	377	Mancipia olim dabantur apud Hungaros,	197
Lednicze arx, occupatur a <i>Thurzone</i> ,	358	Maramarusium Comitatus,	29
Legati, quomodo mittendi, vel admittendi?	442	Marca, diuersi ponderis, definitur,	192
Turcarum obmutescit	11. 12	Maria Archi-Dux, <i>Ludouico</i> Regi copulatur,	297
Ad <i>Botskaum</i> , causa pacis,	361	Marmor rubrum in monte <i>Tatensi</i> ,	16
Transiluaniae ad Palatinum,	366	Maros, oppidum ex aduerso <i>Vissegradi</i> ,	12. 19
Legatio, Bocatii ad <i>Botskaum</i> iussu		Martini S. Abbatia in Sacro Monte <i>Pannoniae</i> ,	14
Magistratus <i>Cassouienfis</i> suscepta,	318	Matthias, Archi-Dux scribit <i>Hafani</i> <i>Budensi</i> ,	379
Ad <i>Polonos</i> , <i>Ferdinandi I.</i>	419	Comitia <i>Pofonium</i> indicit,	365
<i>Rudolphi II.</i>	429	Venit in urbem, & coronatur,	367
Legumina Hungariae,	33	Rex <i>Bohemiae</i> ,	368
Leo Papa, placat <i>Attilam</i> ,	131	Imperator,	375
Lepida narratio de Turcarum legato,	11	Moritur,	
<i>Leüvöld</i> , Cænobium <i>Carthusianorum</i> ,	15	Matthias <i>Coruinus</i> Rex, super glaciali ponte electus,	18. 60
Liberi homines,	193	Bibliothecam <i>Budae</i> instruit,	9
Nulli seruituti obnoxii,	223	Aulam <i>Vissegradi</i> ,	11
Libertas apud <i>Hungaros</i> a seruitute,	224	Donis prosequitur legatum <i>Turci</i> cum,	12
Libertine seruitute manumissi,	208	Fit Rex <i>Bohemiae</i> ,	61
Seruili conditione exempti,	265	Austriam perdomat,	63
Linguae, ac nationes per Hungariam,	37	Exstinguitur,	436
<i>Pannoniorum</i> Graeca, quod disputatur,	403	Fuit victoriosus,	306
<i>Lippa</i> arx,	30	Maximilianus II. intrat Hungariam,	307
Per nostros capitur,	422	Salutatur per <i>Strigoniensem</i> ,	308
Lisibius e <i>Iohannes</i> , auctor <i>Commentarii</i> coronationis <i>Maximiliani</i> ,	303	Respondet,	309. 312
Litterae <i>Matthiae</i> Archi-Ducis, ad <i>Hafanem</i> <i>Budensem</i> ,	379	Intrat <i>Pofonium</i> ,	313
Locus <i>Attilae</i> sumptuosus,	147	Coronatur,	314
Locus grassantur in Transilvania,	70	Iurat Regno,	
Longobardi <i>Pannonia</i> depellunt <i>Ostrogothos</i> ,	45	Maximilianus Archi-Dux regno Poloniae frustratur,	353
Luctus <i>Hunnorum</i> mortuo <i>Attila</i> ,	140		Maxi-
Ludouicus I. Rex obit,	55		

Rerum Memorabilium.

Maximilianus I. Caesar, singulari praeditus ingenio,	280	VII. IOHANNIS BROCATII Commentatio de sua ad <i>Stephan. Botskay</i> Legatione,	317
Descendit in Austriam,	281	Et <i>Iaurinum Rediuuium</i> ,	339
Conuentum cum regibus Hungariae & Poloniae celebrat <i>Viennae</i> ,	294	VIII. GEORGI <i>Závodskii</i> Diarium,	353
Maxons campus,	31	IX. DAVIDIS <i>Frölichii</i> Prodomus <i>Chronici</i> Hungariae,	386
Mechouita <i>Matthias</i> , Medicus <i>Polonus</i> arte diuinandi celebris,	282	Cum Appendice Epistolica <i>Bayeri</i> , & <i>Belii</i> , de Originibus <i>Hunnorum</i> . Excerptum eiusdem argumenti, & de migratione <i>Hunnorum</i> in Americam.	
Mediator, praes, & sponsor coniugii,	248	X. PERICLITANTIS HUNGARIAE Imago, seu Legationes ad <i>Polonos</i> , <i>Ferdinandi I.</i>	419
Mensa post conuiuium <i>Botskaio</i> , & suis, adparatum, diripiuntur per <i>Turcas</i> ,	327	<i>Rudolphi II.</i>	429
Mercey <i>Sophia</i> , capitur a <i>Sigismundo</i> <i>Balassa</i> ,	362	Moraua <i>Danubio</i> sorbetur, & vbi?	7
Liberatur,	363	Morbus <i>Attilae</i> , ac huius occasio,	135
Metæ territoriorum primum instituntur,	191	Mores <i>Hunnorum</i> ,	118
Metalla soli <i>Hungarici</i> ,	35	Mos funerum,	141
Metus incendiiorum, & seditionum <i>Viennae</i> , sub conuentu <i>Maximiliani</i> & Regum,	299	Lugendi mortuos,	139. 140
Michael <i>Valachus</i> , Transiluaniam subigit,	357	Oculis priuandi,	202
Migratio gentium in <i>Pannoniam</i> ,	408	Dimittendi seruitia post triennium,	197
Sceptulorum	398	Moschouius <i>Ioannes</i> , impostor <i>Arianus</i> , capitur a <i>Palatino</i> <i>Thurzone</i> ,	371
Tuiskonis, & sociorum,	390	Pellitur in exilium,	372
Ministeria cuiuslibet castris,	193	Multitudo auium ad <i>Pestum</i> ,	323
Regis, & Reginae,	268	Ceruorum,	31
Ministeriales regis, qui?	211. 214. 230	Munera <i>Vezirii</i> <i>Botskaio</i> , Et huius, <i>Vezirii</i> oblata,	325
<i>Miskoltz</i> oppidum,	22	Munia seruorum Ecclesiae,	237
Missa <i>Iudicii ferri candentis</i> ,	275	Munkács arx,	21
<i>Mohács</i> oppidum,	16	Münsterbergius, <i>Christophorus</i> , in <i>Danubio</i> submergitur,	285
Ibidem <i>Ludouici II.</i> atrox clades,	66. 67	Murus <i>Poloniae</i> , Hungaria,	433
<i>Moldavia</i> regio,	25	Musica <i>Turcarum</i> absurda,	325
Recipitur per <i>Matthiam</i> <i>Coruinum</i> ,	60	Mutua defensio <i>Poloniae</i> Hungariae-que necessaria,	423
Provinciales, <i>Despotam</i> <i>Soczouiae</i> obsident,	87	Myhne <i>Vayuoda</i> <i>Transalpinus</i> , interit,	24
Monomachia <i>Borii</i> , & <i>Ibraimi</i> , dissipatur,	354	Trucidatur <i>Cibinii</i> ,	64
Montanae septem ciuitates,	20	Mysia vetus, iam <i>Serua</i> , & <i>Bulgaria</i> ,	399
Montes salis in Hungaria,	36	N.	
Vitiferi, ad <i>Budam</i> ,	10	Nádassdi, <i>Franciscus</i> , moritur,	360
Monumenta, quæ prima hac Decade continentur:		Nándor <i>Alba</i> , seu <i>Belgradum</i> , arx,	17
I. NICOLAI OLÁHI Hungaria,	1	Narabo fluuius,	15
II. MICHAELIS SIGLERI Chronologia,	43	Elabitur in <i>Danubium</i> ,	7
III. I. C. CALANI DALMATÆ <i>Attila</i> ,	89	Narratio lepida de <i>Turcarum</i> legato quodam,	11
IV. Actio <i>Hieronymi</i> <i>Lászkii</i> , nomine <i>Ioannis</i> Regis apud <i>Turcam</i> ,	159	Nationum ac linguarum diuersitas per Hungariam,	37
V. RITVS <i>Explorandæ</i> veritatis per <i>Iudicium ferri candentis</i> ,	191	Quatuor in Transilvania,	26
VI. IOHANNIS CUSPINIANI Diarium,	280	Neogradum recuperatur,	355
& IOHANNIS LISTHII Commentariolus de <i>Maximiliani</i> Coronatione,	303	Nicolai Episcopi <i>Quinqueecclesiensis</i> sanctimonia,	16
		Nitria	

Index

Nitria Episcopatus,	20	Botskaii, coronam & insignia reliqua fuscipientis a Vezirio,	330
Fluuius in Danubium incurrit,	7	Oratores, Gurcensis Pofonii,	283
Nobiles, equestri genere,	210	Regum ad Cæsarem,	287
De adquisitis libere testantur,	228	Excipiuntur,	288
Poloni, regem <i>Sigismundum</i> sequuti,	284	Ordo, <i>Cæfari</i> Vienna prodeuntis,	289
Nocturna in funere comestatio, abrogatur per Hungaros,	151	Regum Hungariæ & Poloniæ accedentium,	290. 291
Nomen Hungariæ,	6	Viennensis introitus,	292. 293. 294
Scytharum,	2	Turcarum, ad honestandos Botskaianos,	323
Inuitata olim Hungarorum nomina,	497	Origo Hungarorum,	408
Numerus caeforum pugna Catalaunica incertus,	108	Hunnorum, Scytharumque,	1. 2. 91
Equitum, Viennam cum Cæsare <i>Maximiliano</i> , ac regibus Hungariæ ac Polon. intransitum,	294	Saxonum Transiluanorum,	26
Interemtorum tumultu rusticano,	281	Teutonium, accolarum Danubii,	397
Nuptiæ, Sigis. Dietrichsteinii, & Barbara Rottalia,	298	Transiluanorum Valachorum,	399
Inter Nicolaum Esterházi, & Christinam Nyári, <i>Emerici Thurzo</i> vduam,	378	Orodienfis <i>Præpositura</i> S. Martini,	205. 215
Andream Iakufith, & <i>Iuditham Thurzo</i> ,	364	Orfzagh <i>Michail</i> , fit Palatinus,	60
Mathiam regem & Annam,	367	Ostrogothi qui?	3
Ioannem Szunyogh, & <i>Annam Thurzo</i> ,	378	Hunnos expellunt Pannonia A Visigothis distincti,	400
Stephanum Thököli, & <i>Catharinam Thurzo</i> ,	376	Ostrogothi <i>Matthias</i> , a Turcis cæditur,	399
Emericum Thurzo, & <i>Christinam Nyári</i> ,	375	<i>Stephanus</i> , inter procures refertur,	399
Michaelem Vizkelethi & <i>Mariam Thurzo</i> ,	374	Otrokocfi <i>Franciscus</i> , triplicem Hunnorum in Pannoniam aduent. adstruit,	5
Hungaro-Austriacæ <i>Ludouici</i> , & <i>Ferdinandi</i> ,	66	Ovár arx, Germanis <i>Altenburgum</i> ,	15
Nyári <i>Paulus</i> , Agriam Turcis dedit,	356	Oues Hungariæ,	34
Nyék, Regis Viuarium,	9	P.	
O.		Paiazethes Turca, per <i>Tamerlanem</i> capitur,	399
Occasio belli per Turcas vndeunque arripitur,	422	Palatinus, exercitum in Turcas cogit,	399
Octaualia Iudicia celebrantur,	367. 371	Pálffy <i>Nicolaus</i> , heros insignis,	399
Oeconomia regū Hung. e re pecuaria,	247	Moritur,	399
Oláh <i>Nicolaus</i> , Hungariam describit,	1	Pannonia concedit Hunnis,	40
Item, ætatis suæ Chronicon,	38	Ostrogothi, Longobardis, Hunnis iterum,	40
Genus ipsius,	23	Imperio Orientali,	40
Omen, ex cygno, per <i>Ianicferum</i> traiecto, & <i>Botskai</i> oblato,	331	Num populis Scandauia habitetur?	399
Opinio, Turcas vinci non posse, refellitur,	427	Olim a Gothis culta?	400
Oportunitates Hungariæ,	33	Vnde dicta,	400
Oratio, Legatorum <i>Ferdinandi</i> I. ad Polonos,	419	Gentis lingua putatur fuisse Greca,	400
<i>Rudolphi</i> II.	429	Pæones, & alii in eadem populi,	400
Vezirii ad Botskaium,	328	Teutones Pannoniæ, quo genere fati?	398
		Papa, a Turcis recipitur,	398
		Paradisus terrestris,	398
		Parentes, & vita <i>Georgii Thurzo</i> ,	398
		Parochiæ, dicuntur etiam Comitatus,	263
		Districus alicui Iudici obnoxius,	270
		Parricidæ, cui poenæ obnoxii?	34
		Pascua Hungariæ,	194
		Patronus Ecclesiæ, quid muneris?	131
		Pax, Vrbi & Italiæ, per <i>Leonem</i> P. M. ab <i>Attila</i> impetratur,	Cum

Rerum Memorabiliurn.

Cum Turcis coalescit,	363	Pretium annonæ sub <i>Maximiliani</i> inauguratione vilissimum,	303
Firmatur,	365	Primi homines, vbi habitant?	386
Cum Principe Transiluania,	367	Princeps exercitus,	257. 266. 270
Laudatur, ab eius commodis,	425	Qui dicebatur?	223
Pazmanus <i>Petrus</i> , fit Archi-Episcopus Strigoniensis,	372	Prioratus Cruciferorum S. Iohannis,	212
Pécsváradya Abbatia,	16	Pristaldus, arbiter litigantium,	191
Pelliparii, qui pelles parant, & subigunt,	252	Palatini,	201
Pernicitas Turcarum Hungaris exitiosa,	434	Regis,	237
Pestum ciuitas, 18. vi recipitur,	359	Proclamatio, quid significet?	232
Pestis, grassatur per Transiluaniam,	74	Trina,	241
Per vrbes nonnullas,	469	Procurator, qui vices alterius gerit,	198
Petrouich <i>Petrus</i> ,	321	Aduocatus, seu Patronus,	243
Locumtenens Transiluania,	75	Villæ,	261
Moritur,	79	Propempticon vaticum <i>Bocati</i> ad <i>Hardekum</i> Cassouia abeuntem,	337
Philistæi apud Hungaros qui?	203. 204	Prouincia, quid significet?	206
Piscatio Antacæorum in Danubio,	35	Per Turcas in prædam destinata,	432
Pisces varii per fluuios Hungariæ,	34	Hungariam ambientes,	430. 431
Placidia, filia <i>Valentiniani</i> ,	104		
Pæones olim, qui dein Pannonos, an recte?	404	Q.	
Poloni, ad opem ferendam incitantur a <i>Ferdinando</i> ,	423	Quæstiones Vezirii ad <i>Botskaium</i> captiosæ,	328
A <i>Rudolphe</i> , ad defensionem cum Hungaria mutuum,	425. 426. 427. 428	Quinque-Ecclesiæ, arx & Episcopatus,	16
Pompa, Maximilianus I. Cæsaris Hung. & Polon. Regibus obuiantis,	289	Episcopus Cæsarem in Turcas incitat,	288
Horum vicissim,	290. 291	Quinquennales induciæ obseruantur a <i>Ferdinando</i> I.	420
Sponsalium inter Principes,	296	R.	
Equitatus, inaugurato <i>Rudolphe</i> ,	305	Rabies Tartarorum in Hungaria,	357
Inaugurationis <i>Matthie</i> II.	315	Rábicza fluuius,	15
Vezirii, <i>Botskaium</i> excipientis,	324	Rákos, campus ad Pestum,	9. 18. 319
Pondus, abusu pro libra,	207	Raptores qui? 202. Raptus quid?	211
Pons Traiani Imperatoris,	32	Rector Academiæ Vittebergenfis <i>Emericus Thurzo</i> ,	370
Eius vestigia,	399	Rede de, stirps de genere <i>Aba</i> ,	243
Populi, Turcis formidabiles,	423	Reges, a Scythis deuicti,	3
Porta ferrea, aditus Transiluania,	25	Hungariæ, vbi inaugurari soliti?	10
Polonium vrbs, & arx,	19	Cardinales Hungariæ & Poloniæ reges in templo conueniunt Pofonii,	284
Potentia Valachi Vayuodæ,	23	Tractatum inchoant,	285
Pæcones Regii,	260	Pergunt in Austriam,	288
Prædium, idem cum Allodio,	215	Cæsari Maximiliano obuiant,	290
Prædium, Albenfe die integra,	359	Viennam statuunt intrare,	291
Catalaunicum,	106	Subeunt,	292
Præpositura Orodienfis S. Martini,	205	Egrediuntur,	301
Saagenfis,	20	Regio, seu tractus Bacensis,	22
Titulienfis,	22	Responsum <i>Belii</i> , ad <i>Bayerum</i> ,	410
Bozokiensis,	20	Réva <i>Petrus</i> de, moritur,	378
Præfagia, mortis <i>Attilæ</i> ,	152	Rex, summus Iustitarius,	267
Mechouitæ,	282	Rhoxolani olim, qui modo <i>Rutheni</i> ,	6
Præfidia Hungariæ a Turcis perfide erepta,	435	Ritus coronandi Reginas,	313
Praga Bohemiæ metropolis, per Buquonium recipitur,	376	Explorandæ veritatis per Iudicium ferri candentis,	191
Prandium <i>Botskai</i> , & sociis adparatum a Turcis,	362	A a a a a	Fune-

Index

Funeris <i>Attilæ</i> , 142. 143	Valachi Vayuodæ, 23
Varii in Iureiurando, 217. 218.	Seditio Sicularum in Transilvania, 85
Sepeliendi Hunnicæ, 146. vsque 151	Sellæ equestribus gestatio, pœna olim Nobilium Hungarorum, 211
Turcarum in excipiendo <i>Botskaio</i> , 323	Semthe, arx munita, 19
Riuulus <i>Dominarum</i> , vrbs, 29.	Sententiales litteræ, 253
Rogus, quem sibi exurendo, <i>Attila</i> intruxerat, 111	Sepulchrales Hunnorum epulæ, 147
Romani, olim in Pannonia, 404	Qualibus adpositæ instrumentis, 149. 151
Eorum ritus in <i>Attilæ</i> funere, 142	Sepultura <i>Attilæ</i> , 146
Rudolphus, comitla Hungaris indicit, 429	Sermo Strigoniensis Archiepiscopi ad <i>Maximilianum</i> , ad inaugurationem venientem, 307
Fit <i>Cæsar</i> , 367	Ad <i>Cæsarem Ferdinandum</i> , 309
Moritur, 368	Serui, a seruientibus distincti, 200
Rupes <i>Gerardi</i> , ad Budam, 9	Quemadmodum liberabantur, 221
Rutheni, quibus olim nominibus insigniti? 6	Dei, clerici, & monachi habentur, 226
Quando deducti in Hungariam? 254	Sessio, pars prædii rustici, 271
Saagh Præpositura, 20	Seuerinum arx, & Banatus, 31
Sabaes arx, 17	Sextard Abbatis, 16
Sabaria, patria Diui <i>Martini</i> , 14	Siculi, coniurant in Transilvania, 86
Sacellum <i>Aruense</i> , ritu Euangelico inauguratur, 367	Vincuntur a <i>Gabriele Mailath</i> , 404. 405
Thomæ Bakocz, in arce Strigoniensi, 14	Olim & in Pannonia, 404. 405
Sacer Mons Pannoniæ, habet <i>Abbatiam S. Martini</i> , 14	<i>Georgius</i> Dux cruciatæ militiæ, 281
Sajó fluuius, 26	Sigillum Communitatis alicuius, cur frangi consueuerit, 213
Sal fossilis in Hungaria, & vbi? 36	Sigismundus Rex Hungariæ, pugna <i>Nicopolitana</i> , a Turcis profligatur, 16
Samos fluuius Transilvaniæ, 26	Moritur, 17
Samoskeüz regio, 29	Sigismundus I. Poloniæ Rex, mouet <i>Cracouia</i> in Hungariam, 284
Sarmatæ, Pannonia per Romanos eiciuntur, 405	Emensu Tyrnauiam, Posonium magna pompa intrat, 285
Sasvár arx & opp. Com. <i>Nitriensis</i> , 220	Conuiuatur cum Regib. Hungariæ, 286
Sauaros } fluuii Danubio se intiment, 7. 8	Eques occurrit <i>Cæsari Maximiliano</i> , 291
Sauus }	<i>Vladislao</i> , & reliquis vale dicit, 301
Saxones Transilvani, vnde oriundi? 26	Vienna discedit, 405
Qua sint indole? 29	Sigismundus II.
Scandauia, num omnium Pannoniæ veteris incolarum patria? 390	Siglerus <i>Michael</i> , Chronologiæ Hungariæ & Transilvaniæ auctor, 41
Scepusii, migrant, & militant, 398	Signum conuocandorum Hunnorum ad bellum, vel reipub. causâ, 14
Plaga, a quibus culta? 396	Silua Hungariæ, 13
<i>Georgius Scepusius</i> victor equestri cursu, 285	Villegradenses, 33
Schidloviczki <i>Christophorus</i> , orator Regis Poloniæ ad congressum, 282	Siluestre vinum in Hungaria, 37
Schwarzenburgius <i>Adolphus</i> , ad Pampam glande traicitur, 358	Simandienfes cæci & claudi, sua quadam loquuntur lingua, 37
Sclauonia Hungarica, 17	Simulacrum veri belli, <i>Ludus Troianus</i> , 298
Auget perfidiam hostium, 435	Sirmium prouinciola, & Episcopatus sedes, 17
Scriptores Rerum Gethicarum, 389	Situs Budæ peramœnus, 10
Scythæ, vnde oriundi? 1	Hungariæ, 6
Nomen, 2	Quia
Bella & propagines, 3	
Turcarum progenitores, 4	
Sedes Dacorum vetus, 398	
Ostro- & Visigothorum, 400	

Rerum Memorabilium.

Quinqueecclesiarum, 16	Abit Claudiopoli, 80
Strigonii, 13	Synopsis vitæ <i>Georgii Thurzo</i> Palatini, 372. 373
Slau, seu <i>Vindi</i> , olim in Pannonia, 404	Százváros, vrbs Transilvaniæ, 28
Sociosium arx, 16	Szegedinum vrbs, 22. 27
Solertia Eunuchi Turcæ, 328	Szigethum, frustra per Turcas obfideatur, 76. 77
Soles, Bini, & Terni, 374	Szikszó oppidum, 21
Quinque, <i>Cibinii</i> apud Transiluanos, 71	Szinan Purpuratus, capto <i>Iaurino</i> , frustra Comaromium tentat, 355
Solimannus, respondet <i>Laskio</i> legato <i>Iohannis</i> , 185. 187	Szokoly <i>Nicolai</i> , carmen ad <i>Sigismundum II.</i> Regem Poloniæ, 437
Solna, per <i>Casacos</i> succenditur, 376	Szunyogh <i>Iohannes</i> , fuscipit filiam, 378
Solymos arx, 30	T.
Somogyi <i>Stephanus</i> , ab Illésházio fupendio mulctatur, 362	Tamerlanes, capit Paiazethem, 4
Sopronium, ciuitas libera, 15	Tampierus, traicitur glande in opugnatione arcis Posoniensis, 376
Spectaculum miserandum regio a Turcis vastata, 425. 431	Tartari vastant Hungariam, 53. 54.
Speculum militaris Hungarorum disciplinae sub <i>Matthia Coruino</i> .	Grassantur, 357
Sponsalia inter Principes <i>Ferdinandum</i> Austrum, & <i>Ludouicum</i> regem Hungariæ, 296. 297	Tata arx regia, 15
Nicolai Esterházi & Christina Nyári, 378	Turcis deditur, 355
Stephani Vesselényi, cum filia Ieremix Pongrácz, 372	Recepta, iterum amittitur, 356
Stancarus, ob hæresim eicitur <i>Cibinio</i> , 78	Tauernicus, promptuarium seu ærarium regis curat, 199
Discedit Claudiopoli, 80	Taurunum arx, quæ & Belgradum, 17
Cogitur eius causâ synodus, 87	Telekessy <i>Emericus</i> , superat Turcas, 82
Stephanus S. nascitur, 48	<i>Michael</i> , proscriptus & captus, 358
Moritur, 49	Supplicio afficitur Posonii, 359
Stompha arx, 20	Temes amnis, oritur ad <i>Karansébes</i> , 30
Strido, Hieronymi patria, 14	Temeskeüz regio <i>Temesium</i> amnen interiacens, 31
Strigoniensis Cardinalis <i>Thomas</i> , Posonium venit, 284	Temesvár, arx munitissima, 30
Regum Hungariæ & Poloniæ nomine, cæsari <i>Maximiliano</i> respondet, 295	Obsessa, deferitur a Beglerbego, 422
Matrimonii tunc sancitis ritu Ecclesiæ benedicit, 297	Capitur, 73
Salutat <i>Maximilianum</i> , 307	Temetvén arx, 20
<i>Ferdinandum</i> , 309	Terebes arx, 21
Strigonium, arx, eius situs, 13	Terræ motus, Bitcsæ, 364
Ciuitas expugnatur, 355. 356	Solnæ, 369
Obsideretur a Turcis, 360	In Transilvania, 70
Deditur, per militem Germanum, 361	Vehemens ora Trecsinienfi, 358
Subtharus Rex, <i>Attilæ</i> patruus, & Tutor, 94	Alibi, 370
Adoptat <i>Attilam</i> , 95	Teutones prisca, quomodo ex oriente in Pannoniam Germaniamque commigrarint? 392
A Burgundionibus cæditur, 96. 97	Origo accolarum Danubii, 397
Supplicium complicitum <i>Elisabethe Bátori</i> , 367	Pannonii ex quo genere? 388
Synodus Euangelicorum <i>Thorda</i> contra <i>Stancarum</i> , 81	Transilvani? 395
Pellitur <i>Cibinio</i> idem, 78	Intra montes vnde? 397
	Theodoricus, Gothorum Rex, cæditur ab Hunnis, 108
	Thermæ, Regiæ ad Budam, 9
	Arcem Strigoniensem, 14
	Per Hungariam plurimæ, 35
	Thertz, arx munitissima, 27
	Theſaurus inuentus, cui cedat? 263
	A a a a a a
	Tho.

Index

Thomas Strigoniensis Cardinalis, 284	Turcarum scopus, 420
Auctor militiæ cruciatæ, 27	Poloniæ fortissimum munimen- 421
Thorda oppidum, 99	Recuperatur, 422
Thracia vastatur ab Hunnis, 99	Turcis commoda, 424
Thrasimundus <i>Vandalus</i> , gener Va- 426	Sarmatarum præsidium, 20
lentiniani Imperatoris, 104	Trentsinium arx, 61
Thür oppidum, 30	Donatur Stephano de Zápolya, 3
Thurzo <i>Christophorus</i> , obit, 370	Tributum per Hunnos Asiæ imperatur, 3
<i>Emericus</i> , patre <i>Georgio</i> natus, 356	Item Gothis, 5
Rektor Academicæ Vittebergenfis, 370	Animosè negat Turcis <i>Laskius</i> , 165
Vitteberga reuertitur, 372	167. 169. 171. 172
Inauguratur in supremum Comi- 374	Tumultus <i>Sigefridi Kolonitsch</i> , 372
tem Aruensem, 374	Rusticorum cruciatæ militiæ, 284
Venit ad comitia, 376	Turcæ, a Scythis oriundi, 4
Suscipit filiam, 377	In Campo Kényér, a Bâthorio, 28
Moritur, 378	Kinifioque victi, 355
Altera eius filia posthuma, 354	Cæsi ad <i>Albam Regiam</i> , 360
<i>Georgius</i> , sit viduus, 358	Strigonium frustra obsident, 419
Bona Telekessii occupat, 363	Communes & perpetui Christia- 420
Donatur Aruensi Comitatu, 364	norum hostes, 422
Arma eius locupletat <i>Rudolphus</i> , 365	Repente violant inducias, 427
Sacram Coronam Pragæ a <i>Rudol-</i> 366	Transilvania, & parte Hungariæ 390
<i>pbo</i> recipit, 373	depelluntur, 433
Eligitur <i>Palatinus</i> , 374	Christianorum excidio nati, 21
Moritur, 282	Tuifco, migrat in Europam, 20
Sepelitur, 7	Tyrannis Draculæ, Vayuodæ Tran- 370
<i>Georgius</i> senior, Montarum vr- 368	salpini, 7
bium præfectus, 22	Tyrnauia cuitas, 219
Tibiscus fluvius Danubium subit, 44	Incendiis fœdatur, 419
Tieffenbach <i>Rudolphus</i> , Ujvarino 21	II.
præficitur, 201	Ubertas Hungariæ, 201
Titulium Præpositura, 370	Celebratur, 215
Titulus ab Attila vsurpatus, 367	Uduornici, sunt idem, qui aulici, 216
Tokay arx, 371	Regis Nobiles Prædiales, 217
Adtribuitur <i>Georgio Thurzoni</i> , 298	Ujheliu ad Vagum, per <i>Cosacos</i> 379
Tolna, oppidum, 299	adfligitur, 21
Tonitrua in Ianuario, 285	Urbes Liberæ, Regiæque circum 131
Martio, 370	Castellam, 7
Extremo Decembre, 377	Uxores <i>Attilæ</i> plures, 19
Torneamentum Viennæ instituitur, 378	Uzones, seu <i>Hufones</i> , vide <i>Antacæ</i> , 354
Tractatus Regum Hungariæ & Polo- 32	V.
niæ cum Maximiliano Cæsare, 399	Vacia ciuitas Episcopalis, 376
inchoatur Posonii, 23	Vadimonium, & Vadium, pignus, 399
Pacis, Viennæ concluditur, 395	vel fideiussio, 194. 226. 234
Cum <i>Bethlenio</i> , 25	Vagus, Danubium influit, 330
Publicatur, 27	Exundat, grauii aruorum damno, 330
Traianus Imperator, conditor admi- 357	Valachi Transilvani, qua origine? 2
randi in Danubio pontis, 357	Valamir, Hunnorum Rex, Gothos 330
Dacorum domitor, 357	sedibus depellit, 330
Transalpina, eadem quæ <i>Valachia</i> , 357	Valedictio mutua, <i>Botskaii</i> & <i>Ve-</i> 330
Transilvani Teutones, vnde? 357	<i>zirii</i> , 330
Transilvania regio, 26. 27	Valen-
Gentis habitus, terræ ingenium, 26. 27	
Subigitur a Michaelæ Valacho, 357	

Rerum Memorabilium.

Valentinianus, Etium opponit Attilæ, 102	Vindi, olim in Pannonia, 404
Filius Constantii, 103.	Vinum Hungariæ, 33.
Varadinum ciuitas Episcopalis, 104	Copiosum, 369
Turcis deditur, 30	Virtus bellica dilaudatur, 436
Varadinum Petri arx, & oppidum, 373	Viligothi, 3
Fuit locus Iudicii Ferri candentis, 191	Distincti ab Ostrogothis, 400
Varix scriptorum sententiæ de Scy- 1	Vissegrád arx & ciuitas, aula regia 11
this, 1	Sacræ Coronæ conditorium, 13
Varnensis Vladislai Poloni clades, 58. 59	Vitulus biceps in lucem editur, 374
Vasalli triplici conditione, 233	Viuarium regium ad Budam, 9
Venatores Bubalini, 252. 259	Vladislaus II. occurrit venienti <i>Sigis-</i> 283
Veneficium quid significet, 208	<i>mundo</i> Poloniæ regi & fratri, 285
Species Magiæ, 270	Dolet <i>Münsterbergii</i> interitum, 286
Venetum bellum, Cæsarem inter 281	Conuiuium instruit, 291
& Rempublicam, 20	Leëtica fertur, 17
Vereskő arx, 14	Z.
Vérthes, silua vastissima, 15	Zagràbia vrbs, Episcopatus, 17
Vesprimiensis Episcopatus, 10	Zathmárii <i>Georgius</i> Episcopus, Quin- 16
Vetus <i>Buda</i> oppidum, 20	que-Ecclesiæ ædificiis percolit, 353
Verusfolium arx, 25	Zavodskii <i>Georgius</i> , Auctor Diarii, 28
Via ex Hungaria in Transiluaniam, 224	Zázváros Ciuitas Transilvana, 65
Vialka <i>Dionysius</i> Palatinus de Heder- 230	Zékel <i>Georgius</i> , dux crucigeræ col- 65
vára, 197	luuionis, 372
Vice-Comes, 433	Vide <i>Siculi</i> .
Vice-Palatinus, aliter vocatus olim, 65	Zriny <i>Catharina</i> , mater <i>Georgii</i> 372
Victoriæ Hungarorum de Turcis, 192	<i>Thurzo</i> Palatini, 304
Viennensis Regum Hung. congres- 219	<i>Nicolaus</i> , dux equitatus honora- 304
sus, 219	rrii, sub <i>Maximiliani</i> inaugura- 304
Villa, & villani quid? 219	tione.
Villicus pro villæ gubernatore, 219	

F I N I S.

A T T I L A,
MISSIS, ACCEPTISQVE LEGATIONIBVS, ILLVSTRIS.
EX
PRISCO RHETORE SOPHISTA,
POST
DAVIDIS HOESCHELII, CAROLI CANTOCLARI, HENRICI VALESII,
& PHILIPPI LABBEI, CVRAS,
Edidit, atque Notas adiecit,
M A T T H I A S B E L.
ADPARATVS AD HISTORIAM HVNGARICAM,
DECADIS II. MONVMENTVM I.

POSONI, apud Hæredes Royerianos. Anno MDCCXLV.

CELSISSIMO PRINCIPI,
DOMINO BENIGNISSIMO,
D.^{N.} PAVLO ANTONIO
SACRI ROM. IMP. PRINCIPI
ESZTERHÁZY DE GALANTHA,
AVREI VELLERIS EQVITI, PERPETVO COMITI IN
FRAKNO, COMITATVS SEMPRONIENSIS SVPREMO AC PERPETVO
ITIDEM COMITI, SACRAE REGIAE MAIESTATIS CONSILIARIO
ACTVALI INTIMO,
GENERALI CAMPI VIGILIARVM PRAEFECTO, ET VNIVS LEGIONIS
EQVESTRIS ORDINIS HVNGARICI COLONELLO,
Nec non
CVBICVLARIORVM REGALIVM MAGISTRO,
PRINCIPI AC DOMINO BENIGNISSIMO,

D. D. D.

Obsequentiſſimus
MATTHIAS BEL.

CELSISSIME PRINCEPS,
DOMINE BENIGNISSIME!

ATTILAE res gestas, & ingentia illa facinora, quæ
mirifica quadam fortunæ indulgentia, & belli edi-
dit, & domi adfirmavit, varie sunt, a variis, pro-
dita. Nempe, euenit hoc ATTILAE, quod alicubi
in annalibus, de Nerone, Iosephus refert: *Multi de Nerone historiam
composuerunt: quorum aliqui, in gratiam eius, ut bene de se meriti,
veritatem neglexerunt; alii, suis indulgentes odiis, tam impudentibus
mendaciis, in famam suam debacchati sunt, ut merito sint damnandi.*
Enim vero, eadem scribendi malignitate, factum est, ut apud
mortalium plerosque, inueterauerit opinio de ATTILA: quod ty-
rannus in omnes; quod orbis terrarum populator; quod subfessor,
publicæ, per Asiam, Europamque, securitatis fuerit. Atque, id
quidem, haud moraremur fateri, ubi opus fuerit; si, non id egis-
sent, agerentque adhuc, boni illi; ut, quem viuum non poterant
armis, umbras eius, stilo confoderent, obruerent calumniis. Hoc
liuoris fuit institutum, vetus illud, & extra omnem modum, inui-
dorum mentibus inolitum. At enim vero, quibus mens conti-
git æquior, excelsiora pleraque omnia, de ATTILA, litteris man-
dauerunt: id quod doleant perpetuo maleuoli.

Pronum foret, in vtramque partem, tum *Græcos*, tum *Lati-
nos* scriptores, turmatim aduocare, CELSISSIME PRINCEPS!
id, si congrueret cum instituti rationibus. PRISCVM ego hunc
RHETOREM, in TVVM conspectum, CLEMENTISSIME DOMI-
NE! ex multis adducere, satis existimauerim: qui ATTILAM, incom-
parabilem heroa, & vnus omnium, coram optime cognitum ha-
buit, & in historia, quam de eo condidit, ex vero, atque ita de-
scripsit, ut, nisi fata nobis, eius commentarios, inuidissent, su-
perarent adhuc, augusta virtutum ATTILAE exempla, nullis facile
Regum,

Regum, qui bello, ac pace, priscis illis temporibus, emicuerunt, æquiparanda. Quod vnum mihi auctoramentum, satis est, vt TIBI, PRINCEPS CELSISSIME! scriptorem, fatis malignioribus, ex magno, paruum redditum, in submississimi cultus testificationem, cernuus adferam: quippe, quemadmodum non satis cognitum ciuibz nostris; ita decorum, vtilem atque necessarium vni- ce historiæ patriæ. Habet enim, isthic exhibitus ATTILA, quidquid oggerant hostes sui, non tantum, quæ illi insectentur, vitia; sed habet profecto, quod in homine barbaro, immo, fulmine belli, admirere, ea simul virtutum documenta, quæ, si imitatione vellent exprimere, qui passim in orbe rerum iam potiuntur, tota vni- uersum *Europa*, mitiore, in præsens, vteretur fortuna.

Quæ cum ita sint omnino, PRINCEPS CELSISSIME! maiorem in modum abs TE peto, velis, pro TVA benignitate, destinationem hanc meam, eum in modum accipere, sicuti id, & magnitudo animi, quam a diuinissimis maioribus indeptus es; & TVA ipsius virtus, bello & pace exercita, suadent, poscunt, iubent. Nolo, plura cumulare. Erit, in laudes TVAS, excur- rendi campus, in felicissima, Comitatus Sempronien- sis, prouincia, cui optimorum Regum indulgentia, sapienti consilio moderaris, atque palam testaris, quam TIBI, Indulgentissimæ REGINÆ salus; securitas patriæ; ciuium gloria ac felicitas; & horum, qui TVI sunt, fausta vbique requies, cordi sint curæque. TV porro, numine propitio, per auorum TVORVM vestigia, ad solidam, summamque gloriam, grassabere. Atque id quidem, & domi, & militia, mascule ac constanter facere TE, ne ipsa quidem inuidia ausit inficiari. Quin immo, excelsi hanc animi TVI indolem, sicuti vniuersa *Hungaria*, suspicit, miratur, & laudibus ad cælum vehit; ita, *Serenissima Regina*, MARIA THERESIA, augustali quadam munificentia, vti palam est, & benignissima eius diplomata, liberaliter testificantur, non cessat fouere, cumulare, accendere. Certe, quod de NICOLAO, viro, in gente TVA, prorsus diuino; & PAVLO principe; hoc auo, illo abauo TVO; apud omnes publice constat; id nunc de TE, PRINCEPS CELSISSIME! totius *Hungariæ* sermonibus prædicatur: *Nouum TE Fundatorem, locupletatoremque gentis Eszterhazyanae, si non la- tiorem; certe illis supparem, iam nunc, euasisse. Feliciter! Vale!* HUNGARIÆ DECUS incomparabile, & ATTILAM hunc meum, in cuius comitatu confisus, ad TE venio, facilis admitte, bonus accipe, & benignitate TVA confoue. PISONII, An. MDCCXLV. *Calendis Iunii.* PRAE-

PRAEFATIO AD HUNGARVM LECTOREM.

RISCI RHETORIS Fragmenta de Legationibus, post gra- ues, summorum virorum, curas, edimus: non, quod qualicunque hac opella, orbi erudito profuturos nos confidamus; sed, vt Historiæ *Hungariæ*, quam semel iuuare cœpimus, lucis quidpiam, e tantillis, nobilissi- mi scriptoris, reliquiis, fœneremur. Neque enim, re- rum *Hungaricarum* auctoribus, qui, & tenues sunt, & passim fidei non exploratæ, PRISCVS, saltem fando cognitus, nedum in rem patriæ, ab vilo eorum verus fuit: si COELIVM CALANVM DAIMATAM, excipias, qui in ATTILA suo, (a) mentionem eius aliquam iniicit, ex *Iornande*, vti ad- paret, acceptam. Qua re factum est, vt bella quidem ATTILAE, sed luxatis plerumque Chronologiæ rationibus, vndecunque poterant, in commentaria sua conferrent, atque exaggerarent etiam vltra veri modum; sed internam eius vitam, & administrandæ reipublicæ artem, oppido exquisitam, silentio præterirent: magno, sicuti palam est, famæ ATTILAE dispendio. Quia enim nequiuisset fieri aliter, quam, vt eadem illa referrent in litteras, quæ, odio, in- uidiaque inflammata, Latini, eius ætatis, Chronicorum architecti, de summo hoc principe, commenti sunt; historiæ patriæ exordia, quæ illi ab ATTILA ducunt, fœdarent, atque ex heroe, & bello, & pace, incomparabili, tyran- num facerent, nulli vsquam secundum, quod tamen aliter fuerat casurum; si, cum *Latinis* scriptoribus, *Græcos* potuissent contendere; &, nisi id fata, laudibus ATTILAE inuidissent, PRISCVM, cum integer esset adhuc, in areolas suas deriuare. At enim, fatorum hæc forte dicenda iniuria est, non condito- rum Historiæ *Hungariæ*. In eo peccauere omnino, quod, quidquid in regis vituperium, immo infamiam, memoriæ proditum vipiam reperere, faciles nimium, & inconsulta opera, annalibus suis intulerunt. Hinc, illis ATTILA: superbus, cupidus vindictæ, sanguinolentus, mulierosus, cibi immodicus, vi- nosus, atque, in omni vitæ genere, sibi minus constans*: & quod non por- tentum aliud!

II. Aduerterunt, hunc Scriptorum *Hungaricorum*, siue næuum, siue culpam, oculatiores patriæ filii; sed, quomodo malo, in tanta rerum ignora- tione, medelam adferrent, redderentque integritati, historiæ domesticæ pri- mordia, non facile reperiabant. Si de me ipso dicendum, quod res est; fa- stidiebam profecto, res ATTILAE, semel lectas, iterum, ac, quod in historia ne- cesse est, tertio ac sæpius, recognoscere: tum, quod nihil nisi atrox, trucu- lentum, dirum, & multo fœdatum sanguine, in iis se oggerebat; tum, quod suspecta mihi auctorum fides esse incipiebat, simul discriminare cœpi, quid in historia, nuda ea, si sit, atque ingenua, *discent æra lupinis*. Ergo, non potui me retentare, quin subinde, iniquius, gesta ATTILAE, & ipse exagitarem, & ex- agitanda obliicerem aliis. Accidit vero fato meliore, vt nec opinanti, in

manus

a) Cap. XII. p. 115. * Defendit ATTILAM a tyrannidis crimine, CHRISTIANVS ADAMVS RUPERTVS, in Observationibz, in Synopsis BELSODI Minorem. Cap. XV. p. 472. seq. quam eius *Apologiam*, alii loco seruamus.

manus venirent, FRANCISCI FORIS OTROKOSI, Origines (b) *Hungarica*. Adieci animum ad legendum librum, quantacunque diligentia concinnatum: maximopere, quod in rebus ATTILAE expromendis, PRISCO RHETORE duce usus, mitiora omnia, fideique exploratoris, adferre videretur. Quam ob rem, subiit animum cupiditas, cognoscendarum penitus *Eclogarum* PRISCI, ex quibus sua hauserat *Otrokosius*. Ut libellum, ex CAROLI CANTOCLARI, anni MDCIX. editione *Parisiensi*, avidius legere cœpi, fructum inde retuli non vulgarem. Præterquam enim, quod nihil, in tenuibus his fragmentis inerat, quod populorum cædes, clades regnorum, urbium funera, & quæ alioquin, in actibus ATTILAE, eius farinae, censei solebant, reliqua; certe, ad civilis vitæ habitum, belli ac pacis, adeoque iura naturæ & gentium, omni adcuracione percolenda, relata omnia. ut vitam, formidolosissimi alioquin regis, internam, & a publicis rationibus secretam, tacitus præteream: in qua ita singula facta reperi; ut, & principem magnificum, popularemque; & patremfamilias, adtente ac decenter rem priuatam procurantem, in eo mihi visus sim deprehendere.

III. His proinde rebus adlectus, cum, nondum ultimæ adolescentiæ annos fuisset egressus, optare cœpi, ut plurimum, ex *Hungaris*, manibus, & PRISCUS hic noster tereretur, & laudati OTROKOSII Origines. In spem enim vocabar, fore, ut, qui ex ciuibz nostris, sola, rerum bello gestarum, immani plerumque, ac sanguinolenta ATTILAE gloria, ducebantur; quinimmo, quæ sunt in actibus eius maxime reiectanea, laudibus ad cælum tollebant: ad ea, imposterum pernoscenda, animos adplicent, quæ, & vituperationis minimum, & laudis, solidæ, illius ac perennaturæ, habent plurimum. At enim, res ea, diu, ac longius, quam voluissimus, inter vota adhæsit: quod minutiores quidam PRISCI *Excerptorum* editiones, prorsus non haberentur; Regia autem illa *Pariensis*, quam PHILIPPVS LABBEVS adcuravit, vix vni alteriue, qui se doctos in patria gerunt, vel visa, ne dicam, lecta vnquam fuisset, penitusque cognita, Trahebar interea, fato quodam meo, ad res *Hungariæ*, cum cura, scrutandas, scribendasque; & iam, præter quatuor grandia illa, NOTITIÆ HUNGARIÆ NOVAE, volumina, ADPARATVM, ad *Historiam Patriæ* locupletandam, ederam: cum rogare, immo flagitare amici: ut PRISCVM RHETOREM, de quo in sermonibus familiaribus, non raro, liberaliter, ac fere vltra modum profuse, edisseruissimè, luce publica donarem; inque COLLECTIONEM illam miscellam inferrem; sed iis simul notis, obseruationibusque illustrarem, quæ FRAGMENTA PRISCI, popularibus nostris, supellectile libraria non satis instructis, & lectu iucundiora, & faciliora intellectu, redderent. Tametsi vero sensu, præter ceteras curas, non plane nihil negotii, me, ea re mihi consciuisse; tamen, tentare malui, quid possent, lassæ, diuturno labore, Musæ meæ; quam, pertinaces illas preces amicorum, repellere: de qua nunc opella nostra, lector condocendus fuerit; ubi, quæ sunt popularibus nostris, de PRISCO RHETORE, cognitu necessaria, primum expediuerimus.

IV. Fuit PRISCUS (c) gente *Thrace*. (d) Ita THEOPHANES, & auctor *Chronici Alexandrini*, oppido *Panio* (e) oriundus: *Panites* ideo SVIDAÆ adpellatus.

b) Prodierunt *Franequera*, anno MDCXCIII. for. 8.

c) Erronee, pro PRISCO, Πρίσκος legitur, apud EVAGRIVM, Lib. II. Cap. I. ut obseruauit diligentissimus H. VALESIVS. Et Πρίσκος, apud THEOPHANEM, p. 100.

d) Auctor *Chronici Alexandrini*, p. 318. & THEOPHANES, l. c.

e) De Patria PRISCI, PHILIPPVS LABBEVS. Quo fit, verba *Chronici Alexandrini* recitauerat, quæ Thracem dixerant, ut censeam, errasse eos, qui *Panopoliten* arque *Egypti*

pellatus. EVAGRIVS (f) & NICEPHORVS CALLISTES (g) *Rhetorem*; lemma, *Excerptis de Legationibus* præmissum, simul *Sophistam* vocat. quod vtrumque vocabulum, vitæ genus, cui se tradiderat noster, indicat, laboriosum ac sterile illud quidem; sed honestum tamen, atque in commune vtile. Est autem *Rhetor*, neid quoque, nostrorum causâ, fileamus, qui docet litteras, atque traditor est eloquentiæ: *Sophista*, apud quem dicendi exercitium discitur; vtrique *Orator*, in eo cognatus est, quod in causis, priuatis ac publicis, perfecta vitur eloquentia. (h) Sed PRISCVM, præter hæc vocabula, in primis *Historicum*, IORNANDES dicit, quoties eum in rem suam aduocat. De eo SVIDAS, (i) ut locum integrum exhibeamus: PRISCVS, *Panites*, *Sophista*, qui vixit temporibus Theodosii iunioris. Scripsit *historiam Byzantinam*, & *Attalicam Libris VIII. Item Declamationes Rhetoricas, & Epistolas*. Vbi HENRICVS VALESIVS, ad finem notarum, in excerpta ex historia PRISCI RHETORIS, bene monuit, scribendum esse: τὰ κατὰ Αττίλαν. quam viri doctissimi obseruationem, MARTINVS HANKIVS, (k) LVDOLPHVS KVSTERVS, (l) & IOHANNES ALBERTVS FABRICIVS, (m) celebria, in orbe litterato, nomina, suam fecere. Neque dubitare nos sinit, auctor *Chronici Alexandrini*, res ATTILAE, multa adcuracione scripsisse PRISCVM. Enim vero, cum de bellicosissimi principis, & Alarici motibus, atque huius exitio, retulisset, subiungit: περὶ δὲ τὴν ἐκείνου ἀποφύγην, de quo bello, scripsit sapientissimus PRISCUS *Thrace*. Quomodo & EVAGRIVS: ὁ Πρίσκος δὲ ἐκ τῆς μάχης λόγιος, ῥήτωρ δὲ ῥήτωρ γὰρ γὰρ. quem diligenter ac diserte in primis PRISCUS RHETOR describit. Atque, potuit omnino, ea diligentia, vnus omnium, cum laude, ac fide, ad posteros defungi PRISCUS: quippe qui, non cœuus modo ATTILAE fuerit; sed in aula etiam eius versatus, legationis illius occasione, quam *Maximinus*, cum infelici *Bigila*, iussu Theodosii iunioris, apud ATTILAM, obibat. quamque, hæc eius fragmenta, fuisse descriptam, ad nos transmiserunt: qua in re expromenda, quam aperte versatus sit noster, inde capias argumentum, quod nihil dissimulauerit, comparatas, abs Theodosio, in ATTILAM, insidias, & harum administratos. In *Latinis* scriptoribus, IORNANDIS meminisse sufficiat, qui, cum de rebus ATTILAE scribit, sapius PRISCI fidem adpellat: ut satis adpareat, integro eum auctore vsum fuisse, cum *Getica* sua conscriberet. Id doleas, odio subinde stimulatam, a fide PRISCI descivisse, quæque ille ex vero scripserat, fabulis anilibus contaminauisse.

V. Aetatem PRISCI, nunc ex SVIDA cognouimus. Et sane, res ipsa loquitur, sub Theodosio eum iuniore, & qui hunc exceperunt, vixisse, quod non est opus inculcare. MARTINVS HANKIVS, qui de scriptoribus Byzantinis, vnus omnium, diligentissime commentatus est, vltra annum XV. LEONIS THRACIS, qui

Egyptium vocauerunt; cum Πανίτης, a Panio promontorio, baud longe a Cyaneis insulis, aut castro, secus litus maris, teste SVIDA, in finibus Heracleæ posito, denominari potuerit. Tom. I. edit. regia p. 50. initio.

f) Lib. I. Cap. XVII. Lib. II. Cap. I. V. XVI. & Lib. V. Cap. XXIV.

g) In præfat. p. 35.

h) Vide MARII VICTORINI Proœmium exposit. in L. Rhetor. CICERONIS.

i) In rebus Geticis, Cap. XXIV. XXV. XLII. XLIX.

k) De scriptoribus Byzantinis, Cap. II. ubi, de bono hoc, & utili scriptore, ut vocatur VALESIO, adcurate disserit.

l) In nota ad SVIDAE Lexicon, voce PRISCUS, Tom. III. p. 174. B. b) edit. Cantab. fol.

m) Bibliotheca Gr. Lib. V. Cap. V. quod est, de Byzant. Hist. script. num. 4. p. 235.

qui fuit A. C. CCCCLXXI. nostrum superasse, idoneis rationibus condocer. Cui eo proclivius adsentimur, quod habent omnino eius rei indicia, hæc sum *Eclogæ* haud facile repudianda. Illud silendum haud est: nequaquam PRISCVM, a THEODOSIO in legationem fuisse missum: quod tamen adfirmat IORNANDES: Ad ATTILAM, inquit, in legationem remissus a THEODOSIO iuniore, PRISCVS: quem errorem suum postea fecerunt eruditissimi quique viri, quos iam non commemoro. Non est vero ita. MAXIMINVS enim, cum in eam legationem obeundam, precibus evictus, ire constitueret, ex *Martialis*, Officiorum Magistri, & *Chrisappii Eunuchi*, Imperatoris consilia moderantium, voluntate, *Bigilam*, interpretem & collegam eius muneris, accepit: suo sibi demum arbitrato, PRISCVM delegit; non ut socium, sed ut comitem partim, partim consiliarium, in eo haberet, doctum, & si vsus ferret, rebus agendis idoneum. quod & ita evenit. Hæc ita sunt omnino: nisi credas, alia legatione ad ATTILAM, PRISCVM, iussu THEODOSII, fuisse defunctum. Nam id quoque, de eo relatum (n) reperio, PRISCVM, Panitem nostrum, THEODOSII epistolarum fuisse magistrum, quod munus, legationum capax tunc fuit omnino. Id, nunquam dedoluerit orbis eruditus, *Historiarum* PRISCI libros, disperiisse: quod, quemadmodum acciderit, facile fuerit conicere. Nimirum, ea tempora iam tum ætate PRISCI *Rhetoris*, & postea, reipublicæ litterariæ, incubuere; ut homines, male seduli, iidem vero scioli plerumque, optimos quosque scriptores, & vasta horum volumina, in compendium mitterent, & vel in suos vsus excerpere, vel aliorum, infelici hac sua opera, desidiæ velificarentur. Factum iis rebus est, ut, cum hæc istiusmodi compendia quærent, superficialii illi homines, optimi quique auctores, sensim fugerent, evanescerent, interirent, (o) damno, nunquam reparabili. quod malum, PRISCVM nobis nostrum, ante præripuit, quam eius historia in plurium manibus esse inciperet. Facinus id, eo indignius iudicaveris, quod excerptor PRISCO obtigerit, tardioris multo ingenii, quam res poscebat, & in nullam fere partem curiosi. Nam, & *Chronologiæ*, & *Geographiæ* rationes, neglectui plerumque habuit: ea sola re commendandus, quod cum PRISCO vitam inuiderit, suo quodam beneficio, nisi maleficcium dicere mauis, umbram eius ad nos transmiserit, pridem exolituram, nisi superioris ætatis, docti, & de egregio publico bene meriti viri, eidem fuissent obstetricati: quos iam iam, cum laude nominabimus. Utinam autem, vera sint, quæ de PRISCO adhuc superstitæ, habet VOSSIVS: (p) *Videtur*, inquit, *ille*, *hodieque exstare*. Sane, citat PRISCVM, Baptista Fulgosus, in *Memorabilium libris*: inque *Bibliotheca Vaticana* esse, auctor est Raphaël Volaterranus, *Lib. XIII.*

n) Apud ROB. CONSTANTINVM, in *Nomenclatore*.

o) Grauius in eam rem, ANDREAS SCHOTTIVS: *Vetus ea, doctissimorum hominum, querela est, historicorum veterum, & quidem maiorum gentium, cladem, calamitatemque, non aliunde inuectam, quam ab epitomarum scriptoribus: qui, dum se compendio, & temporis, & rei familiaris, studere, lectori credulo, pollicentur, na illi maius se dispendium facere non vident. Hinc enim factum, ut Græcis POLYBI, prudentissimi scriptoris; DIODORI atque DIONIS; de Latinis vero, F. LIVII, multo maxima pars intercurverit: idque XIPHILINIS & FLORIS, aliisque ἀνορύτοις, acceptum esse referendum: adeoque IUSTINI opera, TROGVMI integrum amissum, frustra habemus expectari; cum sex M. TULLII, de *Republ.* libris: nescio, in quo infelici rerarum angulo, delitescantibus. In Epist. nuncup. AVRELIJ VICTORIS, ad AVGERIVM BVSBEQVIVM, exlegatum Byzantinum, &c. Eadem ergo strages hæc, & PRISCVM nobis abstulit. Quid? si forte, odio ATTILAE, sicuti factum in eius laudes, MARTII Poetæ carmen, a Latinis; ita a Græcis, PRISCI hæc commentaria exusta sunt?*

p) De historicis Græcis, p. 488.

Anthropologiæ. Superesse etiam ait, in *Nomenclatore* suo, Robertus Constantinus. (q) Sed, addit, ubi hæc retulisset, & præ FABRICIVS: (r) *Nemo fuit baſſenus, qui eum in lucem protulerit, vel in bibliotheca hodie superſtite, legiſſe ſe, ſit reſtaſtus.* Nisi me fallunt omnia, imposuerunt, Fulgoſo, Volaterrano, & Constantino, Fragmenta hæc PRISCI: quippe, ætate illa, nondum tatis cognita. Nos certe, adeo non inuideremus, optimæ notæ scriptorem, reipublicæ litterariæ; ut festum etiam eum diem haberemus, quo ex diutinis illis tenebris, in luce publica collocaretur. Tum enim vero adpareret, quid liuor, quid odium, potuerit, in rebus ATTILAE contaminandis. Ceterum, ne id quidem silendum est; scriptoribus *Christianis*, recte PRISCVM, BARTHIO præeunte, a FABRICIO accenseri. de quo, iam non laboramus: quippe quod, in eadem sumus sententia.

VI. Primus omnium, PRISCVM, DAVID HOESCHELIUS, Augustanus, insignis, sua ætate, *Argentoratensis* Academia decus, edidit, in *Eclogis, de Legationibus*, Augustæ Vindelicorum, anno MDCIII. uti legas, in *Præfatione*, Græcæ suæ editioni, præmissa. Quam vero id propitia factum fuerit MINERIVS, neque legi ab omnibus possent; CAROLVS CANTOCLARVS, libellorum iupetiam intra confertissimas, laboriosissimi muneris, occupationes, isthuc conferre, nihil dubitauerit: ut primo quidem, sola hæc PRISCI *Fragmenta*; tum do in eam destinationem indutus fuerit, ipſus ille, in primæ editionis præfatione, ingenue fatetur: quando, ad obiectiunculas irrequietorum hominum, respondet: *Tantumne tibi, dices! a re, & priuata, & publica, orii est, ista ut cures? ego vero ista: priuata enim non moror, publica qui possum? quis, & per quos adiens? multi quidem litterarum studiis clari, patrum nostrorum memoria, magistratum, quem gerimus, adepti, in reipublicæ administratione, floruerunt; quia reger, & qui sub regibus summa rei præerant, virorum, doctrina præstantium, opera, in rebus, domi forisue gerendis, uti patriæ honorificum, ita sibi gloriosum esse ducebant. Sed, tota iam ista mutata ratio est. Ergo, ad se, edendi PRISCI, curam, iure optimo pertinuisse, existimabat, illustri loco positus CANTOCLARVS; maxime, cum fastidium quasi quoddam, sine litterarum consuetudine, in procurandis, publici muneris rationibus, sibi obrepere sentiret. Istius, inquit, generis negotiorum, in quibus hodie nostrum munus versari volunt, iam dudum me satietas tenet. Itaque, nuntium illis remittere cogito, & ad veteres me amicos refero. Nisi forte hi quoque nolunt, me in pristinam consuetudinem reuocare; propterea, quod eos, tamdiu deserui. Sed tamen opinor, reuocant, & quodammodo cum illis in gratiam rediſſe mihi videor. Etenim, cum anno superiore, in manus meas incidissent: Εὐλογαὶ μὲν πρὸς ὁὐδὲν, eas, suasu viri ornatissimi, & mihi amantissimi, PASCALIS, regii apud Rhator legati, percurri. In primis ex PRISCO Excerpta, mihi multa cogitatione digna, & quod proccine ad nostram rerum gerendarum rationem accedunt, præcipue, quantum ad legationes obeundas adiinet, continere, visa sunt. Itaque, ea latina feci. Nimirum, ita sunt comparatæ, magnæ illæ, ac liberales animæ, ut munerum publicorum, & quæ coniunctæ cum iis sunt, splendidissimarum dignitatum administrationem, vsuramque, acerbam putent ac tristem, quam non litterarum suau-*

q) Prodiit Parisiis, A. MDCV. 8.

r) In Bibliotheca Græca, loco cit.

suauitas permulceat: quod contra est, apud angustas, & deditas sordibus mentes. Est enim genus illud hominum, ita intempestiuum, durum atque ingratum; ut, cum per litteras se, ad honores, & opportunitates alias, emeris, intime tibi sit conscius; tamen, suae illa felicitatis instrumenta, vel odit clam in aliis, vel qua potest, propalam infestatur. Habeant sibi, quam, ex cacoëthe eo, coeperunt, capiuntque iucunditatem: *Musis* profecto nunquam utentur propitiis: quia iratum habent *Apollinem*. Ceteroquin, intelligas ex his CANTOCLARI verbis, quid eum, ad PRISCVM, ante omnes alios, in HOESCHELI illo volumine, editos, latine interpretandum permouerit. Iam, quomodo in suo hoc labore versatus sit, audiamus: Quod dum facerem, multo plures locos corruptos & deprauatos, quam in tam breui opusculo existimarem, offendi. quos, partim coniectura, partim diuinatione; nec enim aliud exemplar, quam excusum habebam; qua potui, restitui. Hæc me causa impulit, notas, & eas quidem perbreues, huic meae interpretationi adicere: ut, si forte una lectio, aut interpretatio, displicuisset, pluribus propositis, minus fallerem. Quod non eo periret, ut quidquam de laude, quam meretur, DAVID HOESCHELIUS, cuius beneficio, hæc ad nos peruenerunt, detractum velim: immo, ego illi magnas gratias, ut debet, habeo, & ab omnibus studiosis haberi debere, iudico. reliqua. Hæc primæ CANTOCLARI editionis, quæ Parisiis, apud Abel L' Angelier, in prima columna Aula Palatii, A. MDCVI. ideoque triennio post, quam HOESCHELIUS sua vulgauerat, lucem adspexit, & occasio fuere, & auctoramenta. Fidem postea, quam publice fecerat, anno MDCIX. soluit CANTOCLARVS, dum iteratam editionem PRISCI, auctam eam, & Dexippi Atheniensis; Eunapii Sardiani; Petri Patricii, Malchi Philadelphensis, atque Menandri Protectoris, Eclogis locupletatam, procurauit, apud Petrum Cheualierum, in monte Diui Hilarii, excusam. Totam illam opellam, RENATO & PETRO, filiis, nuncupauit: grauer de patris, suaque honorum accessione, præfatus. FRANCISCVS, inquit, Rex, qui Gallia barbariem profligauit, & inde MAGNI cognomen reportauit, patrem meum, auium vestrum, non pretio, non ambitu, non scorti, non alicuius nebulonis aulici, commendatione; sed, ob excimiam, tum probitatem, tum doctrinam, primum, Turonibus iuri dicundo præfecit, deinde etiam in senatum Parisiensem adlegit. Digna sunt, quæ legantur, cetera.

VII. His, ergo, tribus editionibus, sub initium seculi decimi septimi, PRISCVS, litterato orbi cognitus, immo familiaris factus est; dum augustior eum, adolescente postea seculo, fortuna, multis modis faceret illustriorem. Neque enim, vna ei contigit accessio. Nam, HENRICVS quidem VALESIVS, vir doctissimus, post CANTOCLARI emendationes atque notas, partim in ordinem redegit, nulla temporis habita ratione, confarcinatas *Eclogas*; partim, id dedit operam, ut, quæ infelicius lecta sunt a CANTOCLARO, & in Græco textu restitueret, & correctius redderet latine, illustraretque ex historia: quæ, vtriusque summi viri diligentia, notas nobis peperit, circumtensas eas quidem, breuesque; sed auro tamen, cedroque cariores. Hoc habitu, fuerunt PRISCI *Fragmenta*, dum benignioribus fatiis, CORPVS HISTORIAE BYZANTINAE, augustali Regis Gallia impensa, adcurante PHILIPPO LABBEO, S. I. condi inciperet. Tunc enim, non in Catalogo tantum *Scriptorum Byzantinorum*, (s) ac paullo post, in *Adparatu Historiæ Byzantine*, (t) cum laude PRISCVS relatus est; sed in primis dignus habitus, qui post HOESCHELI, CANTOCLARI, & VALESII castigationes,

nes, *Primo*, tantarum molitionum, *Tomo*, *Græce & Latine*, inter *Eclogas de Legationibus*, loco quarto, quam nitidissime, excuderetur: (u) eo forte infelix, quod, ob immane, editionis eius regiae, pretium, non æque, in omnium manibus esse potuerit hucusque. Atque, hac nos quidem vti editione, nostram istam adornauimus: quam, benignitate Comitum IOSEPHI ESZTERHÁZII, *Iudicis Curiae Regiae* grauissimi, ex instructissima sua bibliotheca, quod mirere, sub idem tempus accepimus communicatam, dum, *Hungaricum* exercitum, in expeditionem *Silesiacam*, A. MDCCXLIV. mense Octobri, duceret. quod, eo exquisitoribus gratiis prosequimur; quo magis, de incomparabilis herois, erga studia nostra, voluntate, certi sumus. Nunc, paucis indicabimus, quo consilio, quaque adtentione, in tantillo hoc negotio, a nobis sit elaboratum.

VIII. FRAGMENTA nempe, PRISCI RHETORIS SOPHISTAE, nobis proposuimus, in manus ciuium nostrorum tradere, eo adparatu instructa, qui nec ieiunus sit, neque vltra modum quæsitus; sed qui tamen quomodocunque sufficiat, ad eas res ATTILAE collustrandas, quas PRISCI hæc, male truncatæ *Eclogæ*, complectuntur. Pleraque enim ea omnia, isthuc adtinent, ut *Legationes*, quas seu misit, seu accepit, ATTILA, expromantur. Hinc nobis inscriptio, editionis huius nostræ, subnata, ut, ATTILAM, MISSIS ACCEPTISQUE LEGATIONIBUS, ILLVSTREM, diceremus. Enim vero, ita existimo, id vnum sibi habuisse propositum, quisquis, funestus ille *amomachæ* PRISCI fuerit, ut, siue sibi, siue aliis, ea, ex luculentissimo auctore, colligeret, quæ putabat vti fore, legationibus, apud gentes potissimum barbaras, bono cum fructu, defunctoris. Quidquid vero hoc sit EXCEPTORVM, dedimus operam, ut notis id instrueremus, pro rerum habitu, necessariis. Fuerunt autem nobis curæ, quæ ad *Geographiam*, *Historiam*, *Chronologiam*, pertinere in primis videbantur. De textus *Græci* lectione, tunc admodum fuimus solliciti; cum nos ad eam curam, CANTOCLARVS, VALESIVS, & OTROKOCIVS, forte inuitabant, cumque spem concipiebamus, ad veritatem historicam, vel illustrandam, vel adserendam, commodi aliquid, inde demanaturum, quod ea simul fide egimus, ut non fileremus auctores, notarum, quas aliunde mutuati sumus, quantumuis tenuium. Quia porro, id nobis summis elaborandum, ut vitæ priuatæ, rei familiaris, aulæ, & reipublicæ administrandæ, rationes, quas sequebatur ATTILA, propalam faceremus; ad eius ingenium, mores, instituta, & quæ huc adtinent, reliqua, animum, etiam atque etiam, aduertimus; gratiam odiumque, eo diligentius deuittantes, quo magis, vtrisque, res ATTILAE, nunc depressas nimio opere, nunc in cælum, laudibus sublatis, ab auctoribus, meminimus. Neque tamen nobis temperare potuimus, quin, quæ erant in ATTILA, vel laudanda, vel vituperanda, pro eo, ac merebantur, haberemus: fore tamen confidimus, ut, siue ciues nostri, siue exteri, mitius imposterum de ATTILA iudicent, & obtritas eius, odio & inuidia, laudes, ex æquo recolant imposterum, suspiciant, prædicent. Indolis atque morum, & quæ hinc manauit, institutorum, inter *Hunnos*, & *Hungaros*, similitudinem, tunc notauimus, cum, & occasio, & res ipsa, id ut faceremus, persuadebant. Fuit porro animus, de Regia ATTILAE, quam describit PRISCVS, professa opera edisserendi: maxime, quod male eam, in *Iás-Biriny*, collocat, sedulus alioquin coniectator, OTROKOCIVS; sed, quod, quantulacunque diligentia hæc, propter operarum typographicarum festinationem, præcipitanda fuisset; alii enim

s) Tomo I. p. 7. 8. i. n. 4.

t) Part. III. Alphabeticæ seriei script. Hist. Byzant. inibi p. 49. seq.

u) Tomo I. p. 33. ad p. 76. *Parisiis* An. MDCXLVIII. charta augusta. *Venetæ* certe, superiorum annorum, *Corporis Byzantini* editio, cum regia illa comparari haud meretur; siue adcuracionem, nitoremque typorum; siue adparatum reliquum, spectes: ut taceamus cetera, & quæ secum coniiciet lector.

enim tempore, adseruauimus consulto. Quia præpterea, hæc eadem ex PRISCO Eclogæ, scopæ dissolutæ, & nullo spariæ ordine, doctis semper sunt habitæ; id dedimus operam, vt Hodegum præmitteremus, ad ductum notarum HENRICI VALESII, legendis, ex ordine, rebus vtilem; subiungeremus præpterea Chronotaxin, quo singula, quæ hic continentur, in suos, haud difficulter annos, reponi possint. Quam vtramque operam eruditam, lubens ac promptus, CL. noster IOH. TOMKA SZASZKY, nobis, immo publico, accommodauit: eidem propterea in acceptis ferendam. Vale, Studiose rerum Hungaricarum LECTOR, & nostris conatibus, bene precatus, his, quæ nunc in manus TIBI traduntur, in rem TVAM vttere, frueri, feliciter. PISONII, ex Museo suburbano. Anno MDCCXLV. D. XII. Maii.

H O D E G U S, AD PRISCI RHETORIS ECLOGAS, Ordine, quo se res inuicem excipiunt, legendas.

CVM ROVA, Hunnorum rex, statuisset, cum Amalsaris, bello decertare, cer. Cap. II. §. I. p. 24. co. tra Sorosgos, bellum comminibus opibus & viribus mouerunt. §. II. p. 26.
II. SCYTHAS, quo tempore, mercatus Scytharum & Romanorum, frequenti multitudo celebrabatur. cer. Cap. I. §. I. p. 1. - - ATTILAS, cer. in Rastariam, urbem magnam, & populi multitudine abundantem, irruptionem fecit. §. II. p. 2.
III. THEODOSIUS misit Sinasorem, virum consularem, ad ATTILAM, cer. Cap. II. §. III. p. 27. in qua, Theodulus dux, commorabatur. l. c. p. 27.
IV. Post Cherfontensem pugnam, Romani, cum Hunnis, pacem, per Anasolium legatum, fecerunt, cer. Cap. I. §. II. med. p. 3. - - Imperatore autem, & Marcialio, de tota re consultantibus, placuit, non solum Bigilam; sed & Maximinum, legatos mittere ad ATTILAM. §. III. fin. p. 10.
V. Chrysaphius Eunuchus suasisit Edeconi, ATTILAM de medio tollere. cer. Cap. II. §. IV. p. 17. - - Misit etiam ATTILAS, Orestem & Eulam, Constantinopolim. Cap. II. §. XXIII. fin. p. 74.
VI. Bigila, insidiarum, in ATTILAM, manifeste conuicto, exemplo Orestis & Eulæ Constantinopolim misit. cer. Cap. I. §. IV. p. 11. - - Sed THEODOSIUS, iracundiam suam palam fecit, cum bona puellæ, in publicum redegit. §. IV. fin. p. 12.
VII. Hinc ATTILAS, illinc Zeno, Chrysaphium, ad penam deposcebant. cer. Cap. II. §. XXIV. p. 74. THEODOSIUS, nouus timor occupauit, ne Zeno, tyrannidem inuaderet. §. XXV. fin. p. 77.
VIII. Cum primum ATTILAE nuntiatum est, Marrianum, post Theodosii mortem, ad imperium peruenisse. cer. Cap. I. §. V. p. 12. - - At, Romani Hesperii, in prima sententia perstiterunt, & ATTILAE mandata reiecerunt. §. V. med. p. 13.
IX. Cum ATTILAS, tributum, cum THEODOSIO conuentum, peteret, cer. Cap. II. §. XXV. initio. p. 77. sui minus, quæ eriperent, spolia potius, quam munera, censei debere. §. eod. fin. p. 78.
X. ATTILAS, vastata Italia, ad suam se retulit. cer. Cap. I. §. V. fin. §. VI. p. 13. - - postquam vero, de eius obitu, barbaris nuntiatum est: vi obsides eripuerunt, & regionem excursionibus vastarunt. §. VI. p. 15.
XI. MARTIANVS, Romanorum orientalium imperator, ad Genserichum legatos misit. cer. Cap. II. §. XXVII. initio. p. 78. & Parthorum quidem monarcha, quia bellum illi erat cum Hunnis, quos Gensericus vocabant, Lazos, ad se confugientes, reiecit. §. eod. fin. p. 79.
XII. GOSARIS, legatos misit ad Romanos. cer. Cap. I. §. VII. p. 15. - - quod ubi obtinere non potuit, Maurusiorum terram, igni ferroque vastauit, & quacunque ratione potuit, adflixit, & aquas infecit. §. VIII. med. p. 16.
XIII. GENSERICVS, cum non amplius foederibus, cum Maioriano pacis, stare constitisset. cer. Cap. II. §. XXXVIII. p. 79. Olibrium, ad imperium occidentis prouehere, propter adfinitatem ex partibus, cogitaret. §. eod. fin. p. 80.
XIV. Romanis occidentalibus, in suspensionem venit Marcellinus. cer. Cap. I. §. VIII. med. p. 16. - - Ad Persas vero, Constantius, tertium Consul, & ad consulatus, patriciatus quoque honorem fortitus. §. X. initio. p. 19.
XV. Sub LEONE, Romanorum Imperatore, legatus pro Italia, ad Vandalos profectus est, Turismundus. cer. Cap. II. §. XXIX. p. 80. quod iuuenes Romani foedera transgressi essent. §. eod. fin. p. 83.
XVI. Post incendium ciuitatis, quod accidit sub LEONE. cer. Cap. I. §. X. sub initio. p. 19. nam illi, res Sicule longe maiori cura erant. §. XIV. fin. p. 24.

EX HI.

✠ X O X ✠

EX HISTORIA PRISCI RHETORIS EXCERPTA. CAPVT I.

SCYTHAE, (a) quo tempore mercatus (b) Scytharum, & Romanorum, frequenti multitudo, celebrabatur, Romanos cum exercitu sunt adorti, & multos occiderunt. Romani ad Scythas miserunt, qui de praesidii expugnatione (c) & foederum contemptu, cum eis postularent. Hi vero, se non ultro bellum inferentes; sed factas iniurias vlciscentes, hæc tecisse, responderunt. Margi (d) enim Episcopum, in suos fines transgressum, Regum suorum loculos, & reconditos thesauros indagatum, expilasse. Hunc, nisi dederent, vna cum transfugis, vt foederibus conuenerat, (esse enim apud eos plures) bellum illaturos. Quæ, cum Romani vera esse negarent; barbari vero, in eorum, quæ dicebant, fide perstarent, iudicium quidem de his, quæ in contentione posita erant, subire, minime voluerunt; sed ad bellum conuersi sunt. Itaque, transmissio Istro, oppidis, & castellis ad ripam sitis, plurima damna intule-

a) HUNNOS intelligit, & qui in horum erant obsequio, Scythas Minores, vltra Murum, & circa Pontum colentes. Illud doleas, siue PRISCVM, scriptorem alioquin non negligentem, siue huius expilatorem, neglexisse chronologiae rationes. Quare factum est, vt circa istiusmodi ἀπορραγήματα, ignaros relinqueret lectores, in quos singula annos sint reponenda. Ad ordinem historiae seruandum, præmittenda est ante omnia, legatio illa RVÆ, quæ infra habetur, initio Excerptorum, ex PRISCO RHETORIS Gothica Historia, seu Cap. II. §. I. & II. Nam, Margus, & Viminacium, post obitum RVÆ, ab Attila capta sunt, vt docet Cap. II. §. XIV. HENRICVS VALESIVS.

b) Antiquo foedere, inter Romanos & Scythas cautum erat, vt Romani certo tempore, ad ripam Istri, mercatus haberent, vnde Scythas desumendi ea, quibus sibi opus esset, facultas foret. CANTOCLARVS. Atque, hoc quidem ius nundinarum, frustra a Romanis, post fata patris, requirebant filii ATTILAE, Dengisich, & Irnach: vnde, dissidii inter eos initia. Vide infra §. XI.

c) Quod illud fuerit praesidium, tacet PRISCVS: neque nos diuinare poterimus.

d) MARGVS, vrbs ad Danubium sita, in Illyrico Mylorum, inquit PRISCVS. EV-TROPIVS & EVSEBIVS, Murgum vocant: & Iulianus, in encomio Constantii; si tamen Iuliano illud adscribi debet. Cantoclarus. Vide infra, Cap. II. §. I. not. g. Et CHRIST. CELLARIUM, Notit. Orb. Antiq. Lib. III, Cap. VI. p. 574.

Decadis II. Monumentum I.

tulerunt, & inter cetera, *Viminacium*, (e) quæ Myforum vrbs est in Illyrico, (f) ceperunt. His gestis, cum multi in sermonibus dictarent: *Episcopum de di oportere, ne vnus hominis causa, vniuersa Romanorum respublica, belli periculum sustineret*; ille, se deditum iri suspicatus, clam omnibus, ciuitatem incolentibus, ad hostes effugit, & urbem traditurum, si sibi *Scytharum* Reges, liberalitate sua consulerent, pollicitus est. Ad ea, cum beneficium, omni ratione repensuros, promitterent, si rem ad exitum perduceret, datis dextris, & dictis, iureiurando vtrinque præstito, firmatis, *Episcopus*, cum magna barbarorum multitudine, in fines *Romanorum* est reuersus. Tam multitudinem, cum ex aduerso ripæ, in insidiis collocasset, nocte, dato signo, exsiliit, & urbem, (g) inimicorum ditionis, potestatisque fecit. Et ab eo tempore, barbarorum res, in diem auctiores, melioresque (h) fuerunt.

§. II.

Sub THEODOSIO iuniore Imperatore, ATTILAS, (i) Hunnorum Rex, delectum ex suis habuit, & litteras ad Imperatorem scripsit, de exsilibus, & de tributis; exsules, vt quicumque occasione huius belli, redditi non essent, quam citissime ad se remitterentur. Quantum ad tributa, vt eorum proximæ descriptionis gratia, legati, de his secum acturi, ad se venirent, ne, si cunctarentur, *Scythæ* in bellum prorumperent. Nec enim iam, etiam si vellet, in sua potestate esse, *Scytharum* multitudinem diutius continere. His litteris lectis, Imperator, nequaquam eos ex *Scythiis*, qui ad se confugissent, traditurum dixit. Sed vna cum illis, in animo sibi esse, belli euentum exspectare; ceterum, se legatos missurum, controuersias dirempturos. Ea, sicuti *Romani* decreuerant, vbi *Attilas* rescivit, ira commotus, *Romanorum* fines vastauit, & castellis quibusdam dirutis, in *Ratiariam*, (k) urbem magnam, & populi multitudinem

e) VIMINACIUM, oppidum, ad Danubium, in Mysia inferiore positum. In eo oppido SEVERVS, filium maiorem, adposito *Aurelii Antonii* nomine, Cæsarem adpellauit, inquit SPARTIANVS. Multa exstant Imperatorum rescripta, *Viminacii* data, l. 16. de furtis & ser. c. l. 24. c. fid. c. l. ad leg. Fal. Cantoclarus.

f) Latius hic sumitur *Illyrici* vocabulum, complectiturque omnes eas regiones, quæ sunt longe lateque, inter *Adriaticum*, & *Danubium*, diffusæ.

g) MARGVM fuisse palam est, sedem Episcopi transfugæ: quippe, aduersa ripa *Illyrii*, intra confluentem *Margi*, amnis cognominis, *Hunnis* obiacentem.

h) Gentium puta, *Scythicarum*, cum veris *Hunnis* permixtarum: hi enim rerum soli iam potiebantur.

i) In Græco scribitur: *Αττίλας*. *Hungari* scribimus, *Atilla*, vno t. eliso. OTROKOCIVS, loco eius, adspirationem b. adsumit. Vide Originum *Hungar.* Partem I. Cap. IV. p. 103. Qua de re, egimus professa opera, DECADE I. Mon. III. in *Calani* ATTILA, Cap. IV. p. 94. not. f.

k) RATIARIA, vrbs ad *Danubium* sita, non longe a montibus *Thraciæ* distans. PTOLEMAEVS, *Παριαια Μοσών*. Vide Itinerarium *Anton.* & Not. Imp. Exstant edita hic rescripta, l. 8. C. *Communia de Success.* & pleraque alia. Hinc, nexu continuo, lege, infra, Cap. II. §. III. *Theodosius misit Senatorem*, reliqua. Ceterum, situm peninsulæ, habitumque, dabit, inter ceteros, AGATHIAS, lib. V. vbi bellum posterius *Hunnicum* describit. Pugna (*) vero, ad *Chersonesum Thracicam*, ductu *Bledæ*, contraeunte *Iobanne*, duce *Romanorum*, commissa est: sicuti, eodem fere tempore, *Attila*, ad *Martianopolim* *Moesiæ*, acri prælio, cum *Arnegisla*, decertauit. Bello, vtriusque inferiores *Romani*, pacem hanc, cuius meminit PRISCVS, cum *Hunnis*, pepigerunt; legibus, vti palam est, haud pro dignitate *Constantinopolitanorum*, sacra-

abundantem, irruptionem fecit. Post *Chersonensem* (*) pugnam, *Romani*, cum *Hunnis*, pacem per *Anatolium*, (l) legatum, fecerunt, & in has condiciones conuenerunt. *Profugos Hunnis* reddi; sex mille auri libras, pro prateritis stipendiis, solui; duo mille & centum, in posterum singulis annis, tributum nomine, pendi; pro vno quoque captiuo *Romano*, qui in *Romanorum* fines, non soluto redemptionis pretio, euasisset, duodecim aureorum mulctam inferri; quæ si non solueretur, qui captiuum receperisset, restituere teneri; *Romanos*, neminem ex barbaris ad se confingentem, admittere. In has quidem fœderum leges, *Romani* sponte contempsisse, videri volebant: sed certe, necessitate coacti. Superante enim metu, qui *Romanorum* ducum mentes occupauerat, quantumuis duras, & iniquas condiciones sibi impositas, (quo pacis consequendæ (m) studio tenebantur) lubentibus animis susceperunt. Immo, & tributum collationi cesserunt, quod illis fuit grauissimum, & maxime molestum. Regii enim thesauri, & priuatorum facultas

A 2

cultas

tam. Consule, CAROLI SIGONII, Tom. I. edit. Mediol. de Occident. Imper. Lib. XIII. p. 466. not. 3.) Bellum istud, anno CCCCXLI. sequenti, ab *Attila* & *Bleda* fratribus, gestum, apud eundem obserues.

l) ANATOLIUM hunc, sæpius memorabit noster. In huius comitatu, *Bigilas*, nequam ille, insidiarum in *Attilam* postea structor, siue interpres, siue legationis socius, versabatur: *Attila* ipsi, ea occasione, cognitus.

m) Longi sublellii iudicatio est; ferrone, an auro, pax concilietur honestius? IVLIANVS Imperator, forti animo dicere solebat: *Bellicosum & vigilantem Imperatorem, ferrum habere, non aurum*; teste AMMIANO Marcellino, Lib. XXV. Cap. VI. p. 333. qua eadem animositate fretus, tributum *Saracenis* negauit: vti IUSTINVS Iunior, *Auaribus & Persis*, in *Historia Miscell.* Lib. XVI. IUSTINVS, pacem dissoluit, adserens, opprobrium esse, *Persis* soluere tributa *Romanos*. De *Auaribus* CORIPIVS, Lib. III.

Lituosque mihi campumque minatur
Gens Auarum, ni pacta damus? Terror putatis
Id nostrum fecisse patrem? miseratus, egenis
Et profugis, quod dona dedit? Pietate regendi
Hoc facimus! gratisque dari prouisa iubemus.

Aliter, Imperatorum alii fecere. HADRIANVS, a multis Regibus pacem redemit: inquit SPARTIANVS. GALLVS Imper. *Scythas*, post *Philippolim* captam, stragesque innumeras, e finibus, hoc pacto potius, quam armis, expellere maluit, ZOSIMVS Lib. I. Et vt domestica recentiaque exempla recolamus: FERDINANDVS I. Hung. Rex, cum arma non sufficerent, auro & donis, aduersus *Turcas*, rem gessit, primusque tributum pependit, genti iniquissimæ. Quod nescio, dolentiusne queratur, an excuset æquius ISTVÁNYI, Lib. XXI. p. 422., 44. Desinant ergo sugillare IOHANNEM R. quasi primum eius rei auctorem, scriptores exteri. Animose Hieronymus Lasky, IOHANNIS, apud *Solymanum* legatus, tributum poscentibus *Turcis*, negauit. Vide *Arcanam Legationis Histor.* in *Adparatus* huius nostri, DECADE I. Monum. IV. p. 165. seqq. Grauius eius, apud *Solymani* administratos, testificationes fuerunt: De tributo, inquit, p. 169. iam sapius esse silendum dixi; nam Serenissimus Dominus meus Rex, non solum, nunc inimico suo; sed agaroni suo, citius regno cederet, quam illud, vobis redderet tributarium. Iterum p. 171. Dixi multoties, vos nullum a nobis tributum habituros. Denique, pag. sequenti: De tributo non cogitis: quia frustra ex lana securim cuditis. Quidquid eius sit, scitum atque prudens, Regis THODERICI, dictum est: Quid interest, auro, an ferro, aduersariorum animos inclinemus? obtulisse, quod mentes capiat hosti, vicisse est: occuluisse, superari. Apud ENNODIUM Episc. Ticinus in vita *Epiphani*, p. 399. Conf. notas, ad AMMIANI MARCELLINI, Lib. XXV. Cap. VI. p. 333.

cultates, in absurda (n) spectacula, in varios honorum ambitus, & titulos, in delicias, & voluptates, consumptæ fuerant, tam profusis sumptibus, ut eos nemo sanæ mentis, vel in maxime adfluentibus diuitiarum copiis, sustineret, aut toleraret. Præterea, (o) armorum, & rei militaris studium neglexerant, ut non solum *Scythis*; sed & reliquis barbaris, qui proximas imperii Romani regiones incolebant, quoad tributorum pensitationem, parerent. Itaque, tributa & pecunias, quas ad *Hunnos* deferri oportebat, quibus exactio mandata erat, omnes conferre coegerunt: nulla etiam eorum immunitatis habita ratione, qui terræ onere, (p) tanquam nimis graui, ad tempus, seu Imperatorum benignitate, seu iudicum sententia, leuati erant. Conferebant etiam aurum indictum, qui altius repetita temporum memoria, in senatum adscripti fuerant, (q) ultra quam facultates ferre poterant, & multis, (r) splendida, & illustris fortuna, vitæ commutationem adtulit. Conficiebantur (s) enim illæ pecuniæ, cum acerbitate, & contumelia, pro arbitrio, & ut scripto vnumquemque adnotauerant, quibus huius rei cura, ab Imperatore erat demandata. Ex quo, qui antiquas, & a maioribus acceptas diuitias possidebant, mundum vxorum, & pretiosam suam supellectilem, in foro, palam, & publice, venum exponebant. Ab hoc bello, tam atrox, & acerbæ calamitas Romanos excepit, ut multi sibi violentas manus adtulerint, aut aptato collo laqueo, vitam finierint. Tunc igitur, paruo temporis momento, reclusis & effusis

n) Hi morbi, hæc *συνέροιμα*, imperiorum, regnorum, & rerum publicarum, ruinam atque interitum, passim præcessere. Recordabere, Lector *Hungare*! qui præfuerint, LUDOVICI II. & cum eo, occasui vniuersæ *Hungariæ*, & fatebere, quod res est. Lege, ISTVÁNFI querelas, Lib. VI. p. 85. 25. & prælationem, quam M. TAVRÓTZI Chron. Hung. præmisit, IACOBVS BONGARSIVS, Regis Christianissimi, ad *Reipublicam Argentinensem*, sua ætate, legatus: in hac vero, *Herbersteinii* querelam, haud vixquam satis dedolendam.

o) Nempe, sic itur *ab equis ad asinos*. Enim vero, impéria, armis quæstæ constitutaque, male defensantur desidia, & molli otio.

p) Hunc locum, inquit in notis *Valesius*, fusius explicavi, in Adnotationibus, ad Lib. XIX. AMMIANI Marcellini, p. 167. Vbi de census *Relevatione* assatum dixi. Græci *Κάριον* vocant. Sic *Theodoretus*, in epist. 43. & 47. Et vetus institutio apud *Gruterum*, p. 116. Ceterum, hæc *Relevatio*, aut Principum beneficio concedebatur, aut iudicum sententia, ut ait *Priscus*. Iudices autem intelligo, peræquatores, aut censitores, qui ad inspiciendos, ac releuandos prouincialium census, a principe mittebantur. Hæc ille. Tu vero, mirere lector! hanc tantam, seu *Hunorum* potentiam; siue desidiam *Romanorum*, atque angustos animos.

q) Emendat *Cantoclarum* versionem *Valesius*, & loco: *Ultra quam facultates ferre poterant*; reponit: *Conferre autem cogebantur Senatores certum auri pondus, in præmium suæ dignitatis*: non vero, in modum facultatum. Tributi hoc genus, AMMIANVS MARCELLINVS, *Coronarium indultum*, vocat, Lib. XXV. Cap. IV. p. 328. ad quem locum LINDENBROGIUS: *Aurum Coronarium est, quod a victis gentibus datur, propter concessam vitam &c.* Lege & *Valesii* prolixam notam ibidem. Ergo, eodem iure, cum *Constantinopolitanis* egere *Hunni*, tanquam victis donasse vitam, quando tributum ab iis recipiebant, auro coronario simile. Ceterum, de *Auro Coronario*, confer, si lubet, CICERONEM, oratione in *Pisonem*. Cap. XXV. & notam num. 45. edit. *Verburgii*. SERVIVM, *Aeneid.* Lib. VIII. Lib. IV. Cod. THEOD. de *Auro Coron.* & XII. Tit. XIII. quem lege.

r) Possunt etiam Græca sic reddi: *Multi splendidam & illustrem fortunam, miseram commutauerunt*. Quemadmodum emendauit ipse *Cantoclarus*. Retinet, præter lectionem, *Valesius*.

s) Mutatis passim personis, eadem luditur, & hac tempestate, fabula.

effusis thesauris, aurum, & exsules (nam *Scotta*, (t) qui susciperet, aduenerrat) ad *Scythas* (u) missi sunt; Romani vero, multos ex profugis, qui de diuinitatibus, trucidarunt, inter quos & præfectum *Scytharum*, regii generis, qui militare sub *Attila* renuerant, & Romanis se adiunxerant. His quoque pacis conditionibus exsequendis, *Attila* operam nauauit, & *Acinbuntios* (x) interpellauit, ut captiuos, quos penes se habebant, siue Romanos, siue barbaros, redderent. Est autem *Acinthus* oppidum validum, non multum ab *Illyrico* (y) distans, quod parti *Thraciæ* adiacet, cuius incolæ, grauius damnis inimicos adfecerunt. Non illi quidem se murorum ambitu tuebantur, sed extra propugnacula, manus conferebant, contra infinitam *Scytharum* multitudinem, & duces magni apud eos nominis, & exultationis. Itaque, *Hunni* dilabi, & ab oppido quam longissime recedere. Palantibus enim *Scythis*, & a suis longius aberrantibus, si quando eos exisset, & prædas ex *Romanis* egisset, exploratores denuntiabant, inopinantibus aderant, & parata ab eis spolia, sibi vindicabant. Et illi quidem ab hostibus, multitudine vincebantur; sed robore & virtute præstantiores erant. Itaque, *Acinbuntii*, plurimos ex *Scythis* in hoc bello, (z) necauerunt, & multos Romanorum in libertatem adseruerunt, nec ideo minus transfugas recipere destiterunt. Quamobrem *Attila*, se exercitum non ante deportaturum, aut fœderis condiciones ratas habiturum, professus est, quam captiui *Romani*, qui ad *Acinbuntios* peruenissent, redderentur, aut pro his multa conuenta solueretur, & liberarentur abducti in seruitutem barbari. Quæ contra ea differeret, non habebat *Anatolius* legatus, (a) neque *Theodullus*, præsidiorum *Thraciæ* militum, dux & præfectus. Nec enim *Acinbuntii*, illorum mandatis obsequiebantur, quan-

B

t) SCOTTA, in Græco *Σκόττα*, quis fuerit, quoque loco ab *Attila* habitus, vide infra, Cap. II. §. V. not. f) & §. VII. not. d)

u) *Scytharum* nomine, *Hunnos* vocat auctor, atque id frequenter facit postea, ac fere semper. quod monendum fuit.

x) Locus est corruptus. Duo oppida, a *Ptolemaeo*, *Antonino*, *Ammiano*, & auctore *Not. Provinc. Imperii Rom.* recensentur, in *Pannonia inferiore*, ad *Danubium*. Prius est, *Acumincuna*, quod & *Acumincum*. De eo AMMIANVS Lib. XIX. Secundum, *Acinthus*, de quo AMMIANVS, Lib. XXX. & SIDONIUS, in *Panegyrico* ad *Maiores*.

Qua Martia pollet Acinthus.

Itaque, cum nullum oppidum sit in *Pannoniis*, quod *Assenus* vocetur, hic legendum videtur, *Ακινθος* & *Ακινθῆτις*; aut *Ακινθῆτις* & *Ακινθῆτις*: prius tamen malim. Cum enim SIDONIUS, *Martiam Acinthus* vocet, qui erat horum temporum æqualis, adductor, ut si existimem, alludere ad ea, quæ hic narrantur. CANTOCLARVS. Vide IO. SAVARONIS notas, ad SIDONIUM Car. V. p. 42, 127.

y) Istud vero est, quod me adducit, ut *Acinthus*, non in *Pannoniis*, quærendum existimem; sed in *Illyrici* & *Thraciæ* confinio.

z) Satis adparet, bellum hoc auspiciis ATTILAE, gestum ante esse, quam, *Germaniam*, *Italiam*, *Galliamque*, infestis armis inuasisset. Hæc enim consilia, posteaquam, pacem cum *Romanis*, quomodocunque confocillasset, tunc cepit, cum in biuio destinationum esset, orientine, an occidenti bellum inferendum esset, fructu maiore? Vide Capite hoc I. §. V.

a) Ad hunc *Anatolium*, missus ab ATTILA fuerat *Bigilas*, ut coniuncta opera, peremouerent *Acinbuntios*, captiuos Romanos, ad se transfugientes, uti redderent. Quam suam operam, extollit *Bigilas*, ac fere exprobrat *Attila*, Cap. II. §. VII. nota b.)

Decadis II. Monumentum I.

quantumvis rationi consentanea ob oculos ponerent. *Barbarus* (b) autem recenti victoria elatus, & ferus, prompte ad arma ferebatur. Romani contra, propter recens acceptam cladem, animis ceciderant. Nihilominus tamen *Acinbuntii* per litteras significarunt, ut *Romanos* captiuos, quoscunque nacti essent, restituerent, aut, pro vnoquoque captiuo, duodecim (c) aureos penderent, & *Hunnos* captiuos liberarent. Quibus litteris lectis, Romanos, qui ad se confugissent, liberos abire sumpsisse; Scythas vero, quotquot in eorum manus venissent, trucidasse, responderunt. Duos tantum captiuos habere, propterea, quod hostes, dum in obsidione fuerunt, in insidiis collocati, nonnullos ex iuuenibus, qui ante munitiones greges pascebant, rapuerunt, quos nisi reciperent, captiuos, iure belli, sibi acquisitos, minime restituros. Hæc renuntiaverunt, qui ab *Acinbuntii* venerunt. Quibus auditis, *Scytharum* Regi, (d) & *Romanis* principibus, placuit exquiri iuvenes, quos *Acinbuntii* raptos esse, querebantur. Sed nemine reperto, *Barbari*, ab *Acinbuntii* capti, sunt dimissi: prius tamen fide a *Scythis* accepta; nullos *Acinbuntios* captiuitati mancipatos, penes se habere. Iurauerunt etiam *Acinbuntii*, Romanos, qui ad se effugissent, libertate donasse, quamvis adhuc multos in sua potestate haberent. Nec enim sibi perierasse (e) videbantur, modo suos a barbarorum seruitute saluos, & incolumes præstarent.

§. III.

Pace facta, *Attila*, rursus legatos ad *Romanos* orientales mittit, qui transfugas repeterent. At illi, legatos perquam humaniter exceperunt, & plurimis donis ornatos, cum nullos perfugas apud se esse asseuerassent, dimiserunt. Misit & iterum *Attila* alios legatos, quibus quoque amplis muneribus ditatis, tertia ab eo, post illam; itidem quarta legatio, aduenit. Ille enim *Romanorum* liberalitatem, qua utebantur, veriti, ut a foederibus barbari discederent, ludibrio habens, (a) nouas subinde causas fingebat, & vanas occasiones, legatorum mittendorum, excogitabat, & ad suos necessarios, quos liberalitate complecti volebat, eas legationes deferrebat. *Romani* vero, in omnibus *Attila* dicto audientes erant, & quæ præcipiebat, DOMINI iussa, ducebant. Non solum enim a bello, contra eum suscipiendo, eorum rationes abhorrebant; sed & *Partbos*, (b) qui bellum apparabant; & *Vandalos*, (c) qui maritimas

b) ATTILAM, more loquendi *Romano*, intelligit; sicuti frequenter, barbarorum vocabulo, *Hunnos*.

c) Ita, pacis legibus, quas nunc recitauit PRISCUS, definitum fuerat.

d) Attilæ nimirum, quem ei titulum *Romani*, dubium volunt facere C. II. §. XVIII.

e) Satis, ad dolum fuit, religionem contemnerant, ut suis consulerent.

a) Hos videlicet fructus, socordiae suæ, mesuere *Romani* orientales. At, pessime egit ATTILA, quod sancto legationis obtentu usus, exinaniebat *Constantinopolitanorum* thesauros. Visus id tamen est fecisse, ex prouerbio illius *Hungarici*, quod iam tum fortasse vsu terebatur, præscripto: *A ki bol bizik, ott bizik*. Ac si dicas: Vbi quis reperit saginam, isthic eam querit sæpius. Vel, ut cum CICERONE loquar: *Bestia, fame domita, ad eum locum, vbi pastæ aliquando sunt, reuertuntur*. In *Cluentiana*. Scite, eum locum, in rem suam vertit, AMMIANVS, Lib. XIV. Cap. II. p. 7. Vbi tamen, paullo aliter verba eadem legas.

b) Nota gens *Parthi*, veterum *Scytharum* propago, ut est apud IUSTINVM.

c) Irrequieti populi, & qui, iam tum, quaquauersum per regiones sparsi, sedes ponebant violentas: imperiis regnisque, non modo terribiles facti, sed & perniciosi. PROCORIVS, de bello Vandalico.

oras vexabant; & *Isauros*, (d) qui prædis, & rapinis grassabantur; & *Saracenos*, (e) qui regiones ad orientem, excursionibus vastabant, metuebant. Præterea, gentes *Æthiopum* (f) in armis erant, & defectionis consilia agitant. Itaque, *Romani* animis fracti, *Attilam* colebant, tantisper, dum exercitus comparabant, & duces fortiebantur. *Edecon* (g) vir *Scythæ*, qui maximas res in bello gesserat, venit iterum legatus, cum *Oreste*. (h) Hic, genere *Romanus*, *Paoniam* (i) regionem, ad *Saum* sitam, incolebat, quæ ex foedere inito cum *Ætio*, *Romanorum* occidentalium duce, barbaro (k) parebat. Itaque *Edecon* in palatium admissus, Imperatori litteras *Attila* reddidit; in quibus, de transfugis non redditis, querebatur, qui, nisi redderentur, & *Romani*, a colenda terra abstinere; quam bello captam, suæ ditioni adiecerat, ad arma iterum minabatur. Ea vero, secundum *Istrum*, (l) a *Paonibus*, ad *Nouas* vique *Thraciæ*, (m) in longitudinem extendebatur. Latitudo (n) autem erat quindecim dierum itinere. Neque vero forum celebrari, ut olim, ad ripam

B 2

pam

d) *Isauri*, gens fuit *Asia* minoris: regio, ad *Taurum*, montem *Ciliciæ*, proxima. Olim, a *SERVILIO* *Isaurico*, qui inde nomen tulit, sub *Romanorum* potestatem missi: postea, labascente imperio *Romano* subinde hostes. De iis AMMIANVS passim, Lib. XIV. Cap. II. seq. Lib. XXVII. Cap. IX.

e) SARACENI, latrocinans & vaga natio, ex *Arabia* progressa. Quæ diu, sine certo lare, prædas sectata, multum, *Romanorum* orientalium res, adflixit, ac semel iterumque in sedes admissa, resiliens subinde, latrocinatura, quasi postliminio, multo, quam ante, licentiosius. Hinc AMMIANI, de iis, sententia: SARACENI, nec amici nobis unquam, nec hostes optandi, utro citroque discursantes, quidquid inueniri poterat, momento temporis parui vastabant, miluorum rapacium similes: qui, si prædam dispexerint celsus, volatu rapiunt celeri, aut, nisi impetraverint, non immorantur. Lib. XIV. Cap. V. p. 11. 12. De eorum origine, idem Lib. XXIII. Cap. VI. p. 284 & passim. Postea, in *Turcarum* nomen transferunt; ac denique, *Constantinopolitanorum* imperatorum desidia, imperio orientali potiti sunt.

f) De his, vide infra §. VI. & quas illic adpersimus, notas, curate relege.

g) Illustre hoc nomen, sæpius recognoscemus Capite II.

h) ORESTES, quam tota hac legatione nauarit operam, Capite II. adparebit. Illic, Tmemate VIII. eius *ἡγεστῆς*, & §. XII. parentes legas, & matrimonium.

i) Ita Græcis, *Pannoniam*, dici monuimus, DECADE priori, Monumento IX. §. XX. p. 404. nota q.) Vbi & disputauimus, an recte?

k) Iam tum ergo ATTILA, *Pannoniis* dominabatur, atque id quidem ex pacis potius, quam belli legibus.

l) Quadrant hi situs, in *Masiam* vtramque: quippe quæ, ea ætate, uti constat erudit, ab inferioris *Pannoniæ* limitibus, vique ad *Thraciam*, decurrebat. Posterioribus temporibus, mutarunt *Masie* vocabulum: ut superior hæc, *Sirbia*, vel vulgatus *Serua*; inferior illa, *Bulgaria*, dicatur. quæ vocabula, hodieque obtinent.

m) NOVAE, *Mæsiæ* inferioris vrbs, apud *Ptolemaum* & *Antoninum*: quomodo & liber *Notit.* vbi vrbs secunda *Mæsiæ* dicitur. Nam, & sic discriminabantur *Mæsiæ*, ut prima nuncuparetur superior; inferior secunda. *Nouensis* ciuitas vocatur MARCELLINO Comiti. Ceterum, *Nouas*, sub dispositione ducis *Mæsiæ*, non *Thraciæ*, esse ait *Notit. Prouinc.* Neque *Nouas*, in *Thracia* legere memini. Non longe tamen *Nouas* abesse, ab *Aemoniæ* parte, *Iornandes* tradit. Quid? si *ἐπὶ τὸν θῆναιον* legas, vsque ad fines, aut ad montes *Thraciæ*, ATTILAE ditionem, porrectam fuisse? *Canoclarius*. Sed, *Nouas* duas, docet fuisse, CHRISTOPH. CELLARIUS, *Not. Orbis Ant.* Lib. II. Cap. VIII. alteras quidem p. 575.; alteras, p. 584.

n) Mirari oportet, adeo in numero habuisse ATTILAM, prouinciarum, quas suas fecerat, limites. Si vero *Mæsiarum* latitudo tanta fuit, quantam dimittitur ATTILA; necesse fuerit, superiori, *Bosniam*; regiones vicinas versus *Adriaticum*, inferiori *Mæsiæ*, admensas fuisse.

pam Istri; sed in Naïssō, (o) quam urbem a se captam, & dirutam, quinque dierum itinere, expedito homini, ab Istro distantem, Scytharum, & ditionis limitem constituēbat. Legatos quoque ad se venire iussit, controuersa discēptaturos, non ex quolibet hominum genere, & ordine; sed ex consularibus illustriores, quos mittere libuerit, quorum excipiendorum gratia, in Sardicam (p) descenderet. His litteris lectis, digressō ab Imperatore Edecone, cum Bigila, qui ea, quæ Attilas verbis, Imperatori denuntiari voluit, interpretaturus venerat, cum reliquis quoque domos obiret, in conspectum, Chrysaphii (q) Imperatoris Hypaspidis, venit: is plurimum auctoritate, & gratia, apud Imperatorem valebat. Admiratus erat barbarus, regiarum domuum magnificentiam. Bigilas autem, simulatque barbarus in colloquium venit cum Chrysaphio, interpretans retulit; ut laudasset Imperatorias aedes, (r) & Romanos beatos duceret, propter affluentes diuitiarum copias: Edeconi, Chrysaphius dixit: Fore eum huiusmodi domuum, quæ aureis tectis præfulgebant, compotem, & opibus abundaturum, si reliqua Scythia, ad Romanos se conferret. Sed alterius domini seruum, Edecon, ait, nefas est eo inuito, tantum facinus in se admittere.

o) NAESSVM, urbem eam, semper adpellat AMMIANVS: Imperator reuertitur, Naësum, copiosum oppidum. Lib. XXI. Cap. X. Contra. ZOSIMVS Lib. III. Contra. scriptores ceteri, Græci & Latini, Naissum, vel Naissum, oppidum Daciae medioraneæ, ut est in Itinerario Burdegalensi, CONSTANTINI M. ortu nobilitatum. Atque consentiunt sane, quantum ad natum hic CONSTANTINVM adinet, scriptores grauiissimi. STEPMANVS Byzantius: Constantinus Porphyrogen. Lib. II. *cap. de uirtutibus*. FIRMICVS in Lib. I. Matheos initio: in EXCERPTIS, de gestis Constantini: denique CEDREVS. Offensæ caput, quod adlegabat Attila, id fuit, quod ex legibus fœderum, non ad Danubium; sed in mediterranea hac vrbe, magno Hunnorum incommodo, mercatus fuerint instituti. Ceterum, hæc illa est vrbs, quam nouissimo bello Turcico, sub CAROLO VI. Imperatore, turpius multo amisimus, quam gloriosius occupauimus. De nundinis, ad Istrum celebrandis, vide Capite hoc I. §. I. not. b.)

p) Plures, apud rerum auctores, occurrunt Sardicæ, siue Serdicæ, quas non vestigamus. PTOLEMAEO vrbs est Thraciæ mediterranea. Est & ad Istri ripam Sardica, apud Nicetum. EUTROPIVS, ciuitatem eiusdem nominis, Daciae ripensē tribuit. Quam primariam huius urbem vocat THEODORITVS. Videtur, iuxta Naissum posita, ex CEDRENO & CYROPALATE; immo, ex his vetustiori, PROCOPIO, Lib. IV. de Edif. SIGONIVS, Lib. V. occident. imperii, Sardicam, seu potius Serdicam, inter duas Massas statuit, ubi habitum, sub CONSTANTINO M. concilium. Postea Triadiceam dictam, scribit GLYCAS. De qua hic sermo sit, disquire. Alioquin, Serdicæ huius situm, optime, ex ipso PRISCO, discas, infra Cap. II. §. IV.

q) Chrysaphius, Imperatoris fuit Spatharius, ut eum adpellat auctor Alexandri Chronic. In sequentibus, Eunuchus sæpius dicitur.

r) Stolidi hæc auidæque opulentiae Romanorum contemplatio, egregius fuit Chrysaphio, ad inescandum Edeconem, accessus. Edecon profecto, venalem tunc fidem habuit. Scilicet:

*Persuasio, magnum ad malum ducit cita;
Siquidem aditum nocendi perfido præstat fides.*

iuxta illud Sophocleum, apud PLUTARCHVM in Artaxerxe. Ac, fuissent omnino perniciosi Edeconis hæc insidiæ, nisi propitia tunc Attila fata, homini, in palatio, idque in ardua custodiæ corporis procuratione, circa Regem, versanti, aliam mentem suggessissent. Nullæ sunt enim, ait CICERO, occulsiore, addo & nocentiores, insidiæ, quam ea, quæ latent in simulatione officii, aut in aliquo necessitudinis nomine. Nam eum, qui palam est aduersarius, facile cauendo vitare possit: hoc vero occultum, intestinum, ac domesticum malum, non modo non existis, verum etiam opprimis, antequam perspicere, atque explorare potueris.

tere. Quæsiuit ex eo Eunuchus, an facilis illi, ad Attilam pateret aditus, & qua potestate præditus apud Scythas esset? Ille, sibi necessitudinem intercedere cum Attila respondit, & decretam sibi, cum nonnullis aliis Scythiæ primoribus, eius custodiam. Nam, per vices vnumquemque eorum, præscriptis diebus, cum armis, circa ATTILAM (s) excubias agere. Tum Eunuchus: Si qua fides, inquit, se maximorum bonorum illi auctorem futurum. Cui rei tractandæ, otio opus esse. Hoc vero sibi fore, si post cœnam rediret, sine Oreste, & reliquis legationis comitibus. Facturum pollicitus barbarus, cibo sumpto, ad Eunuchum pergit. Tum per Bigilam interpretem, datis dextris, & iureiurando vtrique præstito; ab Eunuchō, de rebus, quæ Edeconi minime damno, sed fructui & commodo essent, verba facturum; ab Edecone se, quæ sibi crederentur, non enunciaturum, etiam si exsequi nollet. Tunc Eunuchus Edeconi dixit: Si in Scythiam rediens, Attilam sustulerit, & Romanorum partibus accesserit, vitam in magnis opibus, (t) beate traditurum. Eunuchō, Edecon assensus adiecit: Ad hanc rem peragendam, opus esse pecuniis, non quidem multis; sed quinquaginta auri libris, quas militibus, quibus præfesset, qui sibi ad rem impigre exsequendam, adiumento essent, diuideret. Cum Eunuchus, nulla mora interposita, dare vellet, dixit barbarus: se prius ad renuntiandam legationem dimitti oportere, & una secum Bigilam, ATTILAE, de transfugis reipsum accepturum, cum quo de ordine componendæ rei ageret, qui quoque, quando factū opus esset, viam auri deferendi iniret. Etenim, Attilam (u) se, simul atque redierit, per-

s) Habebat iam tum ATTILA, corporis custodes, atque aulam, ad imitationem Constantinopolitanorum, haud negligenter instructam: ut proinde, isthic sint Baronatum Regni Hungariæ origines, quærendæ. Credo ego; EDECONEM hunc, partibus, vel latiorum, vel Cubiculariorum MAGISTRI, quod nomen vltatissimum Constantinopoli fuit, functum fuisse. De Magistro Officiorum, quæ dignatio apud Romanos maximopere tunc floruit, iamiam dicemus. Neque secus fecisse ATTILA potuit, quam, ut in tanta, & multitudine, & varietate, maleficientiaque, cum hostium, tum fœderatorum Græcæ fidei, corporis custodibus se circumuallaret. Enimvero, Maiestatem, nunquam sine viribus tutam, recte, & ex vero scribit LIVIUS Lib. II. Proinde, stipatores Princeps habeat oportet: Qui somnum eius, nocturnis excubiis, muniant, latera, obiecti circumfusique, defendant, incurrentibus periculis se opponant. Quæ quidem ministeria, barbarie posita, constitutaque republica, pulchre, apud sequutos Hungariæ Reges, inualuerunt. Quid? quod ex bello captis populis, ut essent perpetuum triumphum monumentum, custodes corporis deligere, nihil dubitarint. De COLOMANNO res certa est: quippe qui, Russos, cum quibus bellum sibi intercesserat, in Hungariam deportatos, isthoc ministeriorum genere, honestauit. ISTVÁNFÉYVS Lib. XVI. initio; nos autem, TOMO Operis IV. in Hist. Comit. Neogradiens. Parte Spec. Memb. IV. Sect. II. §. III. p. 144.

t) Ab his Syrenum cantibus, caueat sibi, quam sollicitissime,
*Quisquis stare volet,
Aula culmine lubrico.*

Profecto enim, numquam euenire potest aliter, quam, ut esca, quæ obicitur, ad hunc modum, percussoribus; qui eam plerumque spe tantum deuorauere; ante omnia, letalis sit, & exitiosa. Nam, si alias,
Non nisi morte

Satiatur amor dirus habendi,
ut SOPHOCLES habet in Oedipo: quid futurum putes, his? qui, cum vita principis, nihil dubitant quæstum facere, omnium iniquissimum, & toti noxium reipublicæ.
u) Consentaneus hic mos Attilæ, illi fuit, cuius supra meminuit PRISCO §. III. p. 6. quando legationes ad Romanos, aliis super aliis, cumulabat, ut familiares suos, donis.

rit, percunctaturum, ut reliquos omnes, quis munera sibi sit largitus, & quantæ pecuniæ sint illi a Romanis dono datæ. Neque id celare, per collegas, & comites licitum fore. Visus est Eunuchus barbarus recta sentire, & eius est amplexus sententiam. Itaque a cœna dimisso, ad Imperatorem, consilium initum, detulit, qui *Martialium*, magistri officiorum (x) munere fungentem, ad se venire iussu, docuit, conventionem cum barbaro factam: id enim illi credi, & committi iure magistratus, quem gerebat, necesse fuit. Nam, omnium Imperatoris consiliorum, *Magister* est particeps, sub cuius cura sunt: *Tabellarii*, *interpretes*, & *militēs*, qui palatii custodiæ deputati sunt. Imperatore (y) autem, & *Martialio*, de tota re consultantibus, placuit, non solum *Bigilam*, sed & *Maximinum*, legatum mittere ad *ATTILAM*.

§. IV.

donis, quæ legatis largiri debebant *Constantinopolitani*, locupletaret. Ergo, quid? quantum? accepisset quisque, in numero habere volebat: tum, ut cognosceret, qua grati animi significatione, erga suos fuerint *Romani*; tum, ut addiceret, quæ inde legatis facta sit opum accessio.

x) Hunc locum, vberius explicavit *Valesius*, ad *AMMIANI* Lib. XXVI. p. 313. ubi de *MAGISTRI OFFICIORUM* dignitate, abunde dixit, ex qua eius commentationum cula, pauca quædam delibauimus, eo fine, ut *Origines* *BARONATUM* *Regni Hungariae*, scrupulosius vestigaturis, accendamus faculam. *MAGISTER OFFICIORUM*, legationes tractabat, unde & sub dispositione sua habebat *scrinia sacra*, ut legationibus, non ciuitatum solum, sed etiam exterarum gentium, responderet. *Scrinium* etiam *Admissionum*, sub eius erat administratione, quo legatos nationum introduceret. Quocirca, a *CASSIODORO*, Lib. VI. Epist. VI. *Ad spectus regii, baud irritus promissor*, dicitur, *collocationis regiae, gloriosus donator; aulici consistorii, quasi quidam lucifer*. Et paullo post: *Per eum, exteris gentibus, ad laudem reipublicæ nostræ, ordinatur humanitas, & volentes redeunt, quos querentes acceperat: per eum quippe, legatorum, quamuis festinantium, prænunciatur aduentus*. Quod vltimum, sic intelligo: sub *MAGISTRO OFFICIORUM*, erat *Schola Agentum* in rebus, ex qua *Schola Curiosæ*, per omnes prouincias, & ad limites, mittebantur: per hos *Curiosos*, in limite constitutos, nuntiabatur *MAGISTRO OFFICIORUM*, si qua legatio a barbaris gentibus, ad Imperatorem mittebatur. Nam, ut ait *PRISCUS RHETOR*: *Omnium consiliorum Imperatoris MAGISTER OFFICIORUM, particeps est*. reliqua. Introduxisse in *Consistorium MAGISTRI OFFICIORUM*, legatos, testis est *CORIPPVS*, Lib. III.

Legatos Auarum iussos intrare MAGISTER,
Ante fores sacras diuinæ nuntiat aulæ:
Orantes sese vestigia sacra videre
Clementis Domini: quos voce & mente benigna,
Imperat admitti.

Cum vero ad audientiam admittebantur legati, ante velum stabat *Magister*, poteratque percipere auribus, quæ intro dicebantur, omnia. Moris præterea fuit, ut exterorum legati; *Magistro*, legationis summam detegerent ante, quam ad Imperatorem intrarent. Igitur, sub eius dispositione fuerant officia *Palatina*, & *Schola*. quod *RVTILIUS*, in Lib. I. *Itinerarii*, declarat:

Officiis reuerem cum regia tecta MAGISTER,
Armigerasque pii principis excubias.

Per *Scholas*, classes eas intellige, in quas dispersita fuere *Palatii officia*. Confer, *Notitiam Imperii*: *CASSIODOR.* Lib. VI. de *Formula Magisteria Dignitatis*: *Codicem IUSTINI*. de *Officio Mag. Offic.* Cogitet nunc *Lector Hungarus*, annon *BARONATVS* *HUNGARIAE*, plerique omnes, & horum functiones, vno *MAGISTRI OFFICIORUM* vocabulo, contineantur? Ita reor! Nam, sub *S. STEPHANO*, solus fere *Palatinus* erat, qui *Palatii ministeriis*, & iuri dicendo, moderabatur: dum lapsu temporis, singulares magistratus, hætenus in vnum aliquem collati, muniis singulis præficerentur.

y) Hic vero, admissis fœdis adeo consiliis, & causa cecidit, aduersus *ATTILAM*, Impe-

§. IV.

Bigila, (a) insidiarum in *ATTILAM* manifeste conuicto, *Attilas*, ablati ab eo, centum auri libris, quas a *Chrysaphio* acceperat, extemplo (b) *Orestem* & *Eslam*, *Constantinopolim* misit, iussitque *Orestem*, crumena (c) in quam *Bigilas* aurum, quod *Edeconi* daretur, coniecerat, collo imposita, in coniectum Imperatoris venire, atque *Eunuchum* interrogare: Num hanc crumenam nosset? Deinde *Eslam*, hæc verba ore proferre: *THEODOSIVM* quidem, clari patris, & nobilis esse filium; *ATTILAM* quoque nobilis parentis esse stirpem, & patrem eius *Mundiochum* (d) acceptam a patre nobilitatem, integram conseruasse; sed *THEODOSIVM* (e) tradita a patre nobilitate, excidisse; quod tributum sibi pendendo, suus seruus esset effectus. Non igitur iustam rem facit, qui præstantiori, & ei, quem fortuna Dominum demonstravit, tanquam seruus scelestus, & improbus, clandestinas insidias parat. Neque se prius criminari illum, eo nomine, delicturum, quam *Eunuchus* ad supplicium (f) sit traditus. Atque hi quidem, cum his mandatis, *Constantinopolim* perueniunt. Eodem quoque tempore accidit, *Chrysaphium*, a *Zenone* (g) ad pœnam deposci. *Maximinus* enim renuntiaverat, *Attilam* dicere: Decere Imperatorem promissa adimplere, & *Constantio* (h) vxorem, quam promiserat, dare. Hanc enim, inuito Imperatore, nemini fas fuisse ducere; aut, qui contra ausus fuisset, pœnas lueret; aut si eo Imperatoris res deductæ essent, ut eorum, qui sibi subditi erant, minime compos esset; se auxilium ferre paratum, quo eos suæ voluntati obsequentes redderet.

C 2

Imperator *Theodosius*, & perpetuam nomini suo inussit notam. Quod iuste ei postea obieciatur ab *ATTILA*; ut patet ex sequentibus. O rem, Imperatore Romano, parum dignam! exclamat *CANTOCLARVS*, & minime miror, sub tali Imperatore, concidisse imperium Romanum. Ceterum, legas hic oportet, ob rerum nexum, infra Cap. II. §. IV. seq. suadet *VALESIUS*.

a) Proditionis seriem causasque, habes Cap. II. §. VI. ac postea, quæ hanc sunt consequuta.

b) In horum comitatu, & *Bigilas* fuit; *Maximino* & *Prisco*, apud *ATTILAM*, manere iussis, dum rediret, ab expeditione *Scythica*, *Onesegius*. Cap. II. §. IX.

c) Singularis hæc animi moderatio in *ATTILA* fuit, quod insidias vitæ suæ, dolo hoc legationis, a *Theodosio*, & suis, prætextu instructas; non bello, sed sola hac exprobratione, ultus fuerit. Lege, illustratam hanc conspersionem, in *Origines* *Hungar.* *OTROKOSIA*, Parte I. Cap. IV. §. VIII. seq.

d) Mirum in modum variant, exteri, & domestici scriptores, in patris *ATTILAE* nomine scribendo; quod notauimus, *ADPARATVS* huius, *Decade I. Monum.* III. Cap. III. not. d. p. 94. quorsum lectores dimittimus.

e) Iustissima hæc *ATTILAE*, in *Theodosium*, fuit inuestiua: quippe qui, tributarius *Hunorum* cum esset, humilis cruentique animi prodidit indicia, quando per insidias, e medio tollere constituit *Attilam*. Ita tunc barbarus, *Augustum*, augustali quadam animi magnitudine, vicit. quod in rebus *Hungaricis* euenisse frequentius, norunt historiarum periti.

f) Nihil habet *PRISCUS*, de pœna, *Chrysaphio* inflata. Id vnum memorat: *Misit & Eunuchus aurum ad barbarum, quo mollitus, ab ira deduceretur*. Cap. II. §. XXIV. extremo.

g) De eadem hac *Chrysaphii*, qui & *Eunuchus* dicitur, *ATTILAE* partim, partim *Zenonis*, postulatione ad supplicium, lege Cap. II. §. XXIV. initio. Sed, de *Zenone*, dicemus professa opera, §. XXI. not. e.

h) *CONSTANTIUS* hic, idem est, quem infra Cap. II. §. XII. a secretis epistolis *ATTILAE* fuisse, *PRISCUS* scribit: ubi & fraudes viri, atque funestum exitum, legas.

deret. Sed *Theodosius* (i) iracundiam suam palam fecit, cum bona puellae in publicum redegit.

§. V.

Cum primum ATTILAE nuntiatum est, *Martianum*, post *Theodosii* mortem, ad imperium peruenisse, & quae *Honoriam* acciderant, ad eum, qui in Occidente rerum potiebatur, misit, qui contenderent, *Honoriam*, nihil se indignum admisisse, quae matrimonium secum contrahaturam sponderet. Misit & ad *Romanos* in Oriente, tributorum constitutorum gratia. Sed re infecta legati, utrinque sunt reuersi. Etenim, qui Occidentis imperio praeerat, (a) respondit: *Honoriam ipsi nubere non posse, quod iam alii nupsisset. Neque imperium Honoriam deberi. Virorum enim, non mulierum, Romanum Imperium esse. Qui in Oriente imperabat; (b) se minime ratam habere tributum illationem, quam Theodosius consensisset. Quiescenti, munera largiturum; bellum minanti, viros, & arma obiecturum. Nec enim vires & copias sibi deesse.* Itaque ATTILAS, in varias distrahebatur sententias, & illi in dubio haerebat animus, quos primum adgrederetur. Tandem, melius rem se habituram visum est, ad periculosius bellum sese conuertere, & in occidentem exercitum educere. Illic enim sibi rem fore, non solum cum *Italis*; sed etiam cum *Gothis*, & *Francis*. Cum (c) his, ut *Honoriam*, cum ingentibus diuitiis, in uxorem acciperet: cum illis, ut *Genferichi* gratiam promereretur. At *Francos* bello laceffendi, illi causa fuit, Regum ipsorum obitus, & de regno inter liberos controuersia. Seniori *Attilas* studebat; iuniorem *Aetius* (d) tuebatur. Quem *Roma* vidimus, legationem obeuntem, nondum lanugine efflorescere incipiente, flaua coma, & capillis, propter densitatem, & magnitudinem, super humeros effusis. Hunc etiam *Aetius*, in filium adoptauerat, & plurimis donis ornatum, ad Imperatorem, ut amicitiam, & societatem cum eo faceret, miserat. Sed ATTILAS, atque in eam expeditionem ingrederetur, rursus (e) legatos in *Italiam* misit, qui *Honoriam* poscerent. Etenim, secum matrimonium pepigisse: cuius rei,

i) Nouum, impotentis animi, apud *Theodosium*, documentum. Neque enim culpam admisit puella; sed *Theodosius*, quod eam, homini ingenuo, in matrimonium promissam, postulante serio *Attila*, quouis obtentu, negauerit. De promissa vero *Constantino* uxore, & eius rei causis, lege Cap. II. §. XXI. Ceteroquin, actus *Theodosii*, qui ei cum *Attila* intercessere, reliqui, & legationum, vltro citroque missarum, res, infra Cap. II. §. IV. vsque ad §. XXVII. fuisse narratur. Quae omnia, ante haec, legi volumus.

a) Is, VALENTINIANVS III. fuit. Prima haec ATTILAE, missa ad Imperatorem, causa HONORIAE, legatio erat: nam, & alterius, paulo post, meminit PRISCVS. De nuptiis ATTILAE, ab *Honoriam* promissis, egimus DECADE I. Monum. III. Cap. VI. nota d.

b) MARTIANVS videlicet, qui satis functo *Theodosio* iun. surrogatus fuerat. Virile Imperatoris viriisque, & plenum fortis animi, responsum; sed, quod apud *Valentinianum*, aliter postea cecidit: lege, hoc ipso paragrapho, notam f.

c) Legi mallet, cum illis, *Italis*, cum istis, *Gothis* &c.

d) AETIVS, de quo DECADE I. loc. cit. Cap. VIII. initio nota a. diximus, *Gallia* ea tempestate praesuit, ut, ex IORNANDIS quidem sententia, ei inniteretur respublica. *Hesperiae* plagae, hoc est, imperium occidentale.

e) En! alteram *Honoriam* gratia, ad fratrem eius *Valentinianum*, legationem: quam, quod in irritum cecidit, calamitosissima in *Italiam*, sequuta impressio est. Obseruet Lector! qua hic aequitate, aduersus *Valentinianum*, vsus fuerit ATTILA. Maluit, gemina legatione, cum *Valentiniano*, experiri prius, quam bellum commoueret. Quod hodiernis principum nonnullorum institutis, aliter fieri videmus. O tempora! o mores!

rei, ut fidem faceret, annulum ab ea ad se missum, per legatos, quibus traderat, exhiberi mandauit. Itaque, imperii parte sibi *Valentinianum* cedere, aequum censabat, quam pater *Honoriam* reliquisset; sed hac illam frater, quae eius erat auaritia, & cupiditas, priuarat. At *Romani* Hesperii, in prima sententia perstiterunt, & *Attila* mandata reiecerunt. ATTILAS, vastata *Italia*, (f) ad sua se retulit, & Romanorum Imperatoribus in oriente bellum, & vastitatem denuntiavit, (g) propterea quod tributum sibi a *Theodosio* constitutum non soluebatur.

§. VI.

Ardaburius, (a) Asparis filius, ad *Damascum* *Saracenos* debellauit. Eo, D Mac-

f) Vastitatem, quam ea expeditione, *Italia* intulit ATTILA, scite BOXHORNIVS descripsit: Funditus, inquit, delere *Roman*, & *Romani* tollere imperii nomen, decreuerat, atque huc, per strages & ruinas ibat. Prima crudelitate *Aquileia* perit, & tamquam vna flamma, mox, *Concordia*, *Optergium*, *Altinum*, *Patauinum*, *Ateste*, ac deinde tota illa maritima regio, conflagrauit. Adhuc in *Transpadanis* luserat *Hunorum* barbaries, nisi eadem calamitate, *Insubres*, *Liguresque*, obrueret. Ergo, aliarum urbium satum, etiam *Mediolanum* excepit, & cum auaritia hostium sufficeret, crudelitatem minime satiauit. In homines & tecta saeuitum, igni, ferro, manu: pulcherrimam urbem, brevis furor excidit. Nescio, quo sidere; sed vestigia quondam *Hannibalis*, & vota, ATTILA sequitur. Quid tamen? cum leuior non esset, nec felicius fuit. *Padum* transit, omnia caedibus, incendiisque implet, vltimam saeuitiae procellam, indominæ urbis moenia, ac templa, effusus. Sed, quo ruis, immanissima bellua? Ad crudelitatis famam, haec iam satis! Cohibe impetum, & fumantem a tergo, recenti incendio, regionem, respice: cladi si credis, vix quidquam votis, tam truculentis, scelus adiciet. *Romam* petis? *Mediolanum* *Roma* fuit, & cum *Insubrum* vrbe, *Italia* reliqua concidit. Mirari iuuat: metus, an aliud consilium, mentem tyranni impulit? an occulta vis fati? Intercedente velut *Leone Pontifice*, interruptus saeuitiae cursus est: & quia iterum non spernendis copiis occurreret *Aetius*, immensus ille, iamque grauis praeda exercitus, relegit vestigia: prorsus, postquam diuitias rapuit, timuit vinci. Annuo tamen tributo, pro pudor! pacem ab ATTILA, *Valentinianus* emit. *Augustus*, a *Barbaro*, & clade, quam dedecore, carere imperium maluit. Haec ille: in *Histor. Vniuersali*, ad initia *Martiani* Imperatoris, seu ad annum CCCCLX. seq. Satis ad gustum! Atque his, quia breuia sunt, lacunam, in PRISCO factam, explere volumus. Plura, & ordine digesta habes, DECADE I. Monum. III. Cap. XIV. XIX. p. 122. Ceterum, impressione hac in *Italiam*, nullum operæ pretium fecit, si fecit, ATTILA, quam, quod *Venetas*, intra insulas maris *Adriatici* fugere, & illic urbem condere coegit, futuram, ad posteros, suarum expeditionum monumentum, nunquam intermoriturum. *Italia* Poetarum venustissimus, STANAZARIVS, *Romae* anteferre natam tunc urbem, nihil dubitat:

Adriacis videat VENETAM Neptunus in undis

Stare urbem, & toto ponere iura mari.

Nil mihi Tarpeias quantumvis, Iupiter! arces

Obiice, & illa tui mania Martis, ait.

Si Pelago Tiberim praefers, urbem aspice utramque:

Illam homines dicas; hanc possuisse Deos.

Profecto ita est, aliud cum ageret, bello sanguinolentissimo, ATTILA; monumentum memoriae suae statuit, *Babylone* *Nimrodi*, perennius.

g) De hac belli in *Romanos* Orientales interminatione, nihil amplius apud PRISCVM reperies: multo minus, bellum ipsum. Quocirca, consule CALANI *Attilam*, DECADE I. Cap. V. p. 97. ubi res gestas ATTILAE, ordine, quo licuit, recolimus.

a) Quae hinc ad paragraphum vsque X, sequuntur, nihil cum ATTILA habent com-

Decadis II. Monumentum I.

Maximino duce, & PRISCO, huius historiae scriptore, aduenientibus, offenderunt Ardaburium, cum Saracenorum legatis, de pace tractantem. Blemmyes, & Nubades, (b) a Romanis victi, legatos ex utraque gente, ad Maximinum, pacis exorandae gratia, miserunt, quam se seruaturos spondebant, quoad usque Maximinus, in Thebanorum (c) regione commoraretur. Illo vero, ad id tempus abnuente, foedus icere, subiecerunt se, quamdiu Maximino vita suppetet, in officio futuros, nec moturos arma. Hac quoque conditione, quam legati offerebant, reiecta, centum annorum inducias indulgit. His foederibus, placuit, captiuos Romanos, qui & hoc, & superiore praelio, capti erant, sine ullo redemptionis pretio, liberos dimitti: pecora tunc abacta reddi, & sumptuum aestimationem restitui: in eas condiciones, obsides ex nobilioribus dari. Liberam esse, secundum antiquam legem, e templo, ad se, Isidis (d) traiectionem, neque per eos, qui in Aegypto fossis fluuii sunt praepositi, impediri. Certo enim tempore barbari, statuat deae, e templo, in quo est collocata, domum traiciunt, & oraculis ab ea sumptis, rursus in insulam, saluam & incolumem, reducunt. Conuentiones cannis exaratas, clauis ferreis reuinctas, in fano affigi, Maximino vitum est, & ad eam rem, missi ex eius necessariis nonnulli. Adfuerunt etiam ex Blemmyis, & Nubadibus aliqui, cum foedera in insula (e) deponerentur. Sic igitur, pactis in scriptis redactis, & obsidibus traditis,

commune; sed, ad Romanorum res separatas, adtinent. Fuerat vero Ardaburius, vnus ex Romanis ducibus, natione Gothus. Ceterum, Ardaburi huius, iniqua, cum filiis, Aspare, & Patricio, fata, passim legat. MARCELLINVS Illyricanus, in Chron. Ind. IX. Leone Augusto IV. & Probiano Cos. hoc est, anno CHRISTI CCCCLXXI. Aspar, primus patriciorum, cum Ardaburo, & Patricio filiis, illo quidem olim Patricio, hoc autem Cesare, generoque Leonis, adpellato, Arius, cum Ariana prole, spadonum ensibus, in palatio vulneratus, interit. Notauit Phil. Labbe, ad CANDIDVM ISAVRYM, Tom. I. Scrip. Byz. edit. regiae. De Saracenis, supra diximus. b) BLEMMYES, Aethiopiae sub Aegypto, populi, Ptolemaeo, Straboni, & Heliodoro. NUBADES, Nubae, & Nubaeos, STEPHANVS vocat, & Numidas, circa Nilum. De Nubis & Blemmyis sub MARTIANO deuictis, testatur IORNANDES, in Lib. de Successione Regnorum. Cum Partibus & Vandalis, omnia infestantibus, pacem instituit: ATTILAE minas compefcuit: Nubades, Blemmyasque, Aethiopia prolapsos, per FLORVM, Alexandriae urbis procuratorem, sedauit, ac pepulit a sedibus Romanis. Erat hic FLORVS, non solum Procurator, seu Augustalis; sed etiam Comes rei militaris, per Aegyptum, vt ex PRISCO, docet Euagrius, Lib. II. Cap. V. Alioquin, noti sunt Blemmyae, siue Blemmyes, priscis scriptoribus. Theocrito, Idyllio VII. Dionysio Charraceno; Straboni; Mela; Plinio; Ptolemaeo; aliisque passim. Claudianus, regionis, quam colebant, habitum, ita canit, Nilique simul opportunitates, quas istis populis praestat, celebrat:

Et loca continuo solis damnata vapore

Irrorat, populisque salus sitientibus errat.

Per Meræ, Blemmyasque ferros, atramque Syenem.

Meræ nimirum, insula Nili est; Syene, vrbs Aegypti, ab atris culta ciuibus.

c) Regio est Aegypti, a Thebis, vrbe Aegyptiaca, nomen sortita, vrbs frequens ab auctoribus fit mentio. PLINIUS, Lib. XXXVI. Cap. XII. TACITVS, Annal. Lib. II. C. LX. DIODORVS SICVLVS, apud quem, admiranda vrbs descriptio. Hecatonpylos, Stephano; Diospolis, Straboni; Busyris, Diodoro Siculo, vocatur. De regione, PLINIUS, Lib. V. C. IX. Summa pars Aegypti, contermina Aethiopia, Thebais vocatur.

d) Aegyptiorum Dea, quæ & Io, Inachi filia. De hac, præter DIODORVM SICVLVM; peculiari libro, egit PLYTARCHVS, quem de Osiride inscripsit.

e) Insula nimirum, Isidi Dea sacra, quæ illic colebatur, & templum habuit.

ditis, ex his, qui dominatum exercuerant, aut ex filiis eorum; quod in hoc bello minime adhuc contigerat, neque inquam antea, ad hoc usque tempus, Nubadum, aut Blemmyorum filii, obsides apud Romanos, fuerant, accidit Maximinum, in morbum incidere, & mori. Postquam vero de eius obitu, barbaris nuntiatum est, vi obsides eripuerunt, (f) & regionem excursionibus vastarunt.

§. VII.

Gobazes legatos misit ad Romanos, quibus Romani responderunt, se a bello cessaturos, si regnum, aut ipse deponeret, aut a filio reciperet. Nec enim fas esse, secundum antiquam regionis legem, duos simul dominari. Itaque oportere, aut ipsum Gobazem, aut eius filium, regnare in Colchide, (a) atque ita bellum solueretur. Legatos Euphemius introduxit. Is, MAGISTRI (b) Officiorum dignitatem adeptus, prudentia, & eloquentia clarus, sub Martiano Imperatore in Reipub. administratione floruit, multosque præclaros viros, Imperatori consiliis adhibuit: hic quoque PRISCVM, scriptorem huius historiae, in partem curarum imperii (c) vocauit. Gobazes igitur, sibi delata optione, regni

D 2

De hac PLINIUS, Lib. X. C. XLIX. Philis alioquin dicitur, cum oppido, in ora Aegypti, circa Elephantinem. Maximum illic erat Osiridis templum, per quod Aegyptii iurare consueuerant, κατὰ τὴν Φίλαις Ὁσείην, teste Scholiaste LYCOPHRONIS p. 43. in quo male Φίλαις legitur. De ISIDE, Philis culta, loquitur etiam MARTINVS, de vita Procli. PROCOPIVS, in Lib. II. Pers. p. 33. ait, Nubae, & Blemmyas, Ism, atque Osirim colere. Adde SERVIVM, Lib. VI. Aeneidos, & SENEAM, in libro de Sacris & Ritibus Aegyptiorum. Sed notandum est, quod ait PROCOPIVS, loco iam citato, Diocletianum, cum iuxta Elephantinem, insulam in Nilo reperisset, castro ibi exstructo, aras, Romanis, ac Barbaris, communes statuisse, ac sacerdotes, ex utraque gente, ordinasse, vt sacrorum communione, amicitia coalesceret: vnde & locum Philas vocauit. In quo fallitur PROCOPIVS. Philas enim, longe ante Diocletianum Imperatorem, dicebantur, vt constat ex Strabone & Ptolemaeo. Notauit, ad hunc PRISCI locum, Henr. Valesius.

f) Ita, centum annorum, induciae, tametsi earum leges, in Isidis templo, ferreis clauis suffixae fuerunt, momento temporis, expirauere: quod, quam sit frequens hodie, etiam, vbi diuiniore multo perlatae sunt pacis leges, in singula fere lustra, per vniuersam passim rempublicam Christianam, experiundo tenemus. Pax nimis dat, parti alterutri paciscentium, rerum habitum in rem suam vertendi, dum se occasio subito, & bellum, nouis exasperatum iniuriis, instauratur denuo. De induciis centum annorum, sanctius habitis, leges, lacteae vbertatis LIVIVM, Lib. I. Cap. XV. XX. Et Lib. VII.

a) Colchis, quod constat apud eruditos, Asia regio est. Incolas Lazos dicunt, Agathias, Suidas, Procopius, Gregoras, Isaacius Tzerza. Colchidem, Ligysticum, alio nomine LYCOPHRON, quod illic Libystene legit Stephanus, vocat.

b) Altera hæc est MAGISTRI Officiorum mentio, post eam, quam supra §. III. nota v. habuimus, adnotata a doctissimo Valesio, eo fini, vt doceret, introducendorum legatorum munus, ad eum adinuisse.

c) Quod ita interpretor, vt inter clarissimos eos viros coopratum credam, qui Martiano, ab intimis consiliis, prudentia Euphemii, Magistri Officiorum, delecti fuerunt: quippe quod, & rerum usu subactus esset, & eloquentia polleret PRISCVS. Vt proinde, eo maiorem iacturam fecerit orbis eruditus, quod historiarum libri, quos conscripsit, interciderunt: neque enim, nisi hæc fragmenta, ad nos sunt delata. Blaudatur sibi Vossius, dum: Videtur autem, inquit, de Historic. Græc. p. 488. hodieque exstare, Priscus, nempe Rhetor. Sane, citat Priscum BARTISTA FVLGOSVS, Memor.

regni insignia deposuit, & elegit cedere filio regnum. Et ad Imperatorem misit, quandoquidem vni solum iam pateret *Colchidis* regio, non illi amplius usque eo succenseret, ut etiam arma inferret. Imperator vero iussit *Gobazem*, in Romanorum regionem transgredi, ut eorum, quæ sibi facienda statuisset, rationem redderet. Ille autem, profectionem minime abnuit. At *Dionysius*, fide prius accepta ab eo, qui pridem in *Colchidem*, dirimendarum cum *Gobaze* controuersiarum gratia, missus erat, se nihil, quod perfici non posset, promississe, legatione functus est, & de rebus, quæ in contentione erant, conuenerunt.

§. VIII.

Maiano Romanorum occidentalium Imperatori, *Gothi*, qui in Gallia erant, focii, confœderatique facti sunt, & gentes ditionis Romanorum accolæ, partim armis, partim verbis, ad ditionem compulsi. Hic etiam in *Lybiam* (a) trecentis fere nauibus sibi coactis, cum magno exercitu penetrare tentauit. Sed *Vandalorum* dux, prius legatos misit, qui illum, si quæ essent inter eos controuersa, amice transigere, paratum esse dicerent. Quod, ubi obtinere non potuit, *Maurusiorum* (b) terram, in quam, ex *Iberia* (c), *Maiani* nauales copię, adpulsuræ erant, omnem igni, ferroque vastauit, & quicumque ratione potuit, adflixit, & aquas infecit. Romanis occidentalibus in suspicionem venit *Marcellinus*, ne si copiis augeretur, in eos bellum transferret. Erant enim tunc temporis Romanorum res, variis modis adhiectæ, & perturbatæ; hinc *Vandalis*; illinc *Nigidio* (d) imminente. Hic vir, magnum exercitum habebat ex Gallis, qui in *Hispaniam* mouentes, sub *Maiano* militauerant, & ob eadem Imperatoris erat illis insensu. Sed a bello, adpetendis Italis, auocauit, ortum illi, cum *Gothis*, in Gallia dissidium. De controuersia enim regione cum illis certans, fortiter bellum gerebat, in quo multa viri strenui, & magnanimi opera, edidit. Hæc in causa fuerunt, ut *Romani* *Hispaniæ*, legatos ad orientales mitterent, ut se, a *Marcellino* & *Vandalis*, liberarent. Et ad *Marcellinum* quidem, *Philarchus* missus, ei persuasit, ne in Romanos moueret arma. Hinc ad *Vandalos* despectens, nihil quicquam profecit, & rediit.

morabilium libris; inque Bibliotheca Vaticana esse, auctor est, RAPHAEL VOLATERRANVS, Lib. XIII. Anthropologiae. Superesse etiam ait, in Nomenclatore suo, ROBERTVS CONSTANTINVS. Phosphore redde diem!

a) *Libya*, & *Lybia*, nam utroque modo scribunt auctores, vna, ex vndecim *Africa* regionibus. Hanc, *Libyam* propriam, nominat PTOLEMAEVS, Lib. IV. initio. Apud quem, & *Libyam* interiorem, atque *Libyæ* deserti, reperias. PLINIUS, latius, & vniuersum, pro tota *Africa*, Græcos sequutus, vocabulum accipit. Lib. V. initio. Adde MELAM, Lib. I. Cap. IV. 15. reliquos.

b) *Maurusii*, gens *Africa*, circa *Tripolim*, & *Syrtim* magnam. Regio ipsa, *Maurusia* & *Mauritania* dicitur, ab incolarum nigredine, sicuti habet MANLIUS: Et *Mauritania* nomen

Oris habet, titulumque suo fert ipsa colore:

nam, *μαυρον*, nigrum omnino significat. LIVIUS Lib. XXIV. Cap. XLIX. ait: *Maurusios*, extremos prope Oceanum, aduersus *Gades* colere. Hinc, STRABONI, regio est, fortunatis insulis aduersa. At enim, populi ipsi, a Græcis *Maurusii*; Mauri a Romanis vocati. STRABO Lib. XVIII.

c) *Hispania* est, ab *Ibero* anthe, qui inter *Pyrenæos*, & *Idubedam*, montes, pari ab utroque discretus spatio, demanat, veteribus sic adpellata: *Pania*, postea; inde *Spania*; *Espania* demum; *Hispania* denique dicta.

d) Scribendum est loco *Negidii*, *Agidii*, quod iam dudum alii monuerunt. de quo vide, Libros *Rerum Francicarum*, HADRIANI VALERII: notat frater Henricus.

Genferichus enim, non alias bellum positurum minatus est, nisi sibi *Valentiniani*, & *Aetii* bona traderentur. Etenim, ab orientalibus partem bonorum *Valentiniani* obtinuerat, *Honorio* (e) nomine, quæ *Honorio*, eius filio, nupserat. Atque hanc belli renouandi occasionem, singulis annis usurpabat. Itaque, simulatque ver appetiit, infesto exercitu, *Siciliam*, & *Italiam* inuasit, & vrbes quidem, Italorum prædiis firmatas, non facile oppugnauit; sed oppida militibus, qui resisterent, destituta circumueniens euerit, & diripuit. Nec enim ad omnia, quæ *Vandalorum* inuasioni patebant, tuenda sufficere poterant, propterea, quod hostium multitudine opprimebantur. Denique, copiis naualibus carebant, quas, cum a Romanis orientalibus petissent, non impetrarunt, quia fœdus cum *Genfericho* fecerant. Ea res, diuisa scilicet imperii administrandi ratio, magno detrimento Romanorum occidentalium rebus fuit. Circa id tempus, legatos ad orientales Romanos miserunt, *Saraguri*, (f) *Vrogi*, (g) & *Hunogari*. (h) Hæ gentes propriis sedibus eiectæ, commissa pugna cum *Sabiris*, (i) quos expulerant *Abari*, & ipsi quoque extorres facti, a populis citiorem oram maris Oceani habitantibus, quemadmodum & *Saraguri*, ad nouarum sedium comparationem erumpentes: Hunnos *Acatyros* (k) adorti erant, & coniunctis viribus, multis præliis initis, gentem deuicerant, & demum ad Romanos, nanciscendæ eorum societatis cupidi, se contulerant. Itaque, Imperator legatos benigne excepit, & muneribus affectos remisit.

§. IX.

Dum gentes patria profugæ, cum Romanis in oriente dissident, legatio ab Italis aduenit, quæ doceret, res Italis stare non posse, nisi sibi *Vandalos* (a) recon-

E

recon-

e) Auidissime huius nuptias, ab ATTILA, suo quodam iure, concupitas, supra vidimus §. V. quibus tamen, *Honorichus* hic, *Genferici* filius, potitus est. Ac fuerunt ex sane bellorum, inter *Vandalos*, & Romanos occidentales, fomes perennis.

f) *Saragurorum*, *SVIDAS* meminit, & ait gentem esse Asiaticam: addo, haud longe a mari, ex hoc loco. CANTOCLARVS.

g) *Vrogi*, nescio an *Vgori*. qui & *Vgri*, & *Vngari*: nec enim alibi, *Vrogorum* mentio; sed *Onogororum*, & *Hunogorum*, quos eosdem esse puto, quorum *Menander* & *Agathias*, meminerunt; & ille, tribum *Hunniacam*, aut potius *Turcicam*, esse dicit. Idem.

h) *Hunugavos* adpellat IORNANDES. Hunugari, inquit, hinc sunt noti, quia ab ipsis venit pellium murinarum commercium, quos tantorum virorum formidauit audacia. Quorum mansionem, primum esse in *Scythiæ* solo, iuxta paludem *Mæotidem*; secundo in *Mœsia*, *Thraciæque*, & *Dacia*; tertio supra mare *Ponticum*; rursus in *Scythia*, legimus habitasse. Adde, OTROKOSIVM, Orig. Parte I. Cap. V. §. XI. seq.

i) *Saberos*, *Sabiros*, *Sapiros*: his enim nominibus vocantur, *Stephanus*, & *Orpheus*, gentem *Ponticam* esse aiunt. Immo, *Scythiæ Asiaticæ* est, si *Agathias* & *Menandro* credimus. *Sabinoros* vocat *Suidas*, in dictione *Abaros*, & eos dicit ab *Abaribus* expulsos. CANTOCLARVS.

k) Lege *Acatyros*. Infra *Catziri* scribitur, truncate. Sed & IORNANDES, in Hist. Gothica, *Acatyros* nominat. Sic enim habent MSS. *Palatini*, quæ GRVTIVS inspexit. Gens est *Scythica*, teste PRISCO. Valesius.

a) Late hi, ea tempestate in *Africa* dominabantur, magno occidentalis imperii malo; maximo præterea, *Orthodoxorum* intertrimento, & exitiali propemodum calamitate; ob *Arianam*, gentis *Vandalicæ*, longe omnium sæuissimæ, iniquitatem: donec, sub *Iustiniano* Imp. ad an. lxxxiv. *Belisarius*, capta *Carthagine*, & *Gilimero* ad ditionem adacto, *Africam*, iterum in formam prouinciæ redigeret, regni-
Vanda-

Decadis II. Monumentum I,

reconciliarent. Venit & legatio a Persarum Rege, quæ multos e Perside ad Romanos Eos confugere querebatur, & Magos, (b) atque alios, qui iam inde a priscis temporibus, Romanorum, finium sunt incolæ, a patriis moribus, legibus, & institutis, & antiquo religionis cultu, abduci. Quæ de causa demigrant, maxime, quia ignem, (c) qui apud eos vocatur inexstinguibilis, in perpetuum ardere, secundum legem, non sinunt. Addebant, æquum videri, Romanos arcis Ierouach, ad Portas Caspias (d) sitæ, curam habere, & pecunias, ad eius

Vandalorum, finem illic faceret. quod obuium est, apud rerum auctores. Consule PROCOPII Libros, de Bello Vandalico.

b) Scribe absque coniunctiua particula: τῶν Μάγων τῶν ἐν τῇ. Intelligit Magos, qui in Cappadocia degebant, per totam prouinciam sparsi. Erant autem, Magorum Persicorum coloni, de quibus multa scribit BASILIUS MAGNVS, in epistola 325. ad EPIPHANIVM, a quo consultus de illis fuerat. Valesius. Quod viri doctissimi indicium, in rem lectoris eruditi, hic loci vertisse iuuat: epistolæ igitur citatæ ἀπομαρτυρία, quia ad manus est BASILIUS, huc adscribo: *Gens illa Magusæorum, id quod alteris mihi litteris insinuas; frequens est in his locis, apud nos, per cunctas fere ciuitates dispersa, coloniis, iam dudum Babylone deductis. Moribus viuunt & vtuntur isti peculiaribus, cum ceteris mortalibus impermixti. Sermones cum illis instituere aliquot, prorsus impossibile quid videtur esse; quandoquidem captiuati sunt a diabolo, & ad eius voluntatem, seruiri sunt mancipati. Libris non vtuntur ullis, non disciplinarum informatoribus; sed sine ratione moribus innutriti sunt, quos filius a patre, per successionem traditos, accipit. Præter istas traditiones, quas vident omnes, auersantur immolationem pecudum, tanquam pollutionem; quapropter, quibus opus habent castis animalibus, illa manibus mactant alienis. Nuptiis illegitimis, ad insaniam dant operam. Ignem esse Deum arbitrantur, & si quid aliud iam affine reperitur. Genealogicas autem ab Abrahamo lineas, nemo nobis hactenus Magorum commentus reperitur. Zarnuam, nescio quem, auctorem deprædicant generis sui esse. Neque quidquam præterea possum dignitati tuæ, de hisce hominibus repræsentare. In hunc modum ipsos pinxit S. BASILIUS, Opp. Tomo III. p. 320. edit. Parisiens. anni MDCXXXVIII. Ut proinde, non iniuria, initio epistolæ, tantillos, & nullius pretii homunciones, beatus vir, adpellaret. Certe, nodum in scyrpo quæsiuisse, censendi sunt legati Persarum, quod ignobile hoc, atque obscenum hominum genus, caput esse voluerunt legationis.*

c) SACRVM IGNEM, summa veneratione, colebant Persæ. De hoc STRABO, Lib. XV. p. 504. *Præcipue igni sacrificant Persæ. Dicata ei sacra habebant, quorum custodia, Magorum curæ, fidei, ac vigilantia, credebatur. Vid. BRISSENIUS de Regno Persar. p. 164. 165. Hunc æternum esse volebant: ἀσβεστον, vocat STRABO. In sacra nempe, aræ fuerunt, in quibus Magi, multum cinerem, & ignem perennem, seruabant. SOCRATES Hist. Eccl. VII. 8. Persæ ignem, inquit, pro Deo colunt: & Rex quidem ipse, ignem perpetuo ardentem, in domo quadam venerari solet. Hunc illi, Sacrum ignem, non nisi in regum obitu, extinguunt, ut sit luctus in vniuersa gente, testificatio. DIODORVS, XVII. 114. Mandatum, ad omnes Asiæ gentes dedit, ut ignem, qui sacer a Persis vocatur, quousque exsequias peregrisset, extinguerent. id quod, in regum obitu a Persis, factitari solet. Cerimoniam, circumgestati ignis huius, lege apud CYPRIUM, Lib. III. Cap. III. Lib. IV. Cap. XIV. MAGI, de quibus hic PRISCVS, adhuc Ignem Deum credebant, teste BASILIO; sed in eo, pro μαγιστρῶν, a Persis habiti; quod sacrum illum æternumque ignem, noluerint, saltem neglexerint, perpetuo alere.*

d) Alterum isthoc Persicæ legationis caput fuit. De Portis Caspiis PLINIUS, Lib. VI. Cap. XV. ubi errorem eorum emendat, qui portas Iberiæ, quæ & Caucasica dicuntur, cum Caspiis confundunt. Adde Lib. eodem Cap. XII. *Portæ Caucasica, magno errore, multis Caspiæ dictæ, ingens naturæ opus, montibus interruptis repente: ubi*

ad eius tuitionem, conferre; neque se solos sumtibus, & arcis custodia, grauari. Si enim cesserint, non solum ad Persarum, sed etiam ad Romanorum ditio- nis terras, & gentes, quæ proxime habitant, damna facile peruentura. Opor- tere etiam, se iuuari pecuniis, ad bellum, contra Hunnos Cidaritas (e) geren- dum; ex quo Romani eam essent vtilitatem reportaturi; quod ea gens arce- bitur, neque longius in eorum fines progredietur. Romani responderunt; se quamprimum legatos missuros, hæc omnia cum Parthorum (f) rege discepta- turos. Neque enim ullos apud se esse fugitiuos, neque Magos, in suæ religio- nis cultu turbari, (g) aut impediri. Pecunias autem ad custodiam arcis Iero- uach, & bellum contra Hunnos Citaritas, quandoquidem eorum sunt istæ par- tes, & id sibi desumerunt, minime iuste petere.

§. X.

Legationem ad Vandalos (a) suscepit Tatianus, (b) in patriciatus digni- tatem cooptatus. Ad Persas vero, Constantius (c) tertium Consul, & ad Con- sulatus, patriciatus quoque honorem sortitus. Post incendium ciuitatis, quod accidit sub (d) Leone. Gobazes (e) venit Constantinopolim, cum Dionysio, itola

fores chditæ ferratis trabibus; subter medias, amne, diu odoris, fluente, citraque in rupe castello, quod vocatur CUMANIA, communito, ad arcendas transitu, gentes innu- meras. Ibi loci, terrarum orbe, discluso, ex aduerso, maxime HARMASTIS oppidi Ibe- rum. Et hæc quidem, Albania Portæ, PTOLEMAEO dicuntur, Lib. IV. Cap. XII. Sed, de Caspiis Portis, Lib. V. Cap. XXVII. PLINIUS. Taurus mons, inquit, ubi debiscit, & se populis aperit; portarum tamen nomine sibi vnitatem vindicans, quæ alibi Arme- niæ, alibi Caspiæ, alibi Ciliciæ vocantur. Fallor? annon in eodem errore fuerit PRISCVS, vt, pro Caucasus Portis, nominauerit Caspias. In illis certe Cumania arx, ad reprimendas gentes, inædificata, ac Ierouach forte, posteriori ætate, adpel- lata, iam olim exstitit.

e) Hunnos illos, non dubito esse Turcas, qui vocantur apud PRISCVM, Hunni Cidarita, seu Kidarita. ait OTROKOESI, Orig. Hung. Parte I. Cap. VII. p. 152. quam eius sententiam, eo minus improbarem, quod Hunnos, Turcas sæpius fuisse dictos, probe scio: sed, an in eo censu habiti Cidarita? ambigo. Vnum & multis auctoribus dabo, qui Hunnos ait Turcas adpellatos, THEOPHYLACTVM, Hist. Lib. I. Cap. VIII. regiæ edit. p. 18. C. Sunt autem Hunni, habitantes in oriente, Persarum vicini, quos multi, vltiore vocabulo, Turcas nuncupant. Neque tamen contraibo, si quis, a Cidari, Persici pilei ornamento, quod forte imitatione Persarum adfectabant ge- stare, Cidaritas vocitatos fuisse, voluerit existimare. Confer infra, Cap. II. §. XXVIII. nota c. ubi, aliorum nos coniectura ducit.

f) Lege mea pace: Persarum Rege: nam ab hoc missi sunt legati.

g) Ea fuerunt æquitate Constantinopolitani, vt hospitium, in suis terris, Mago- rum, vel, quemadmodum eos S. BASILIUS vocat, Magusæorum, religionem; si quæ tamen ipsis fuit; non modo non inturbarent; sed ne ipsi quoque Episcopi, quod ex literis Basilii M. adparet, vim eis vllam, pietatis obtentu, adtulerint: quomo- do & Epiphanium, erga eos animatum fuisse, ex iisdem B. Basilii litteris, intelligas.

a) Rogatu nempe, occidentalium Romanorum, vt est §. IX. initio: quippe qui- bus, graues fuere Vandali, bella ex bellis serentes.

b) TATIANVS, Patricius occidentalis imperii, paullo post Consul fuit. Valesius. De eo, CANDIDVS ISAVRVS p. 18. edit. regiæ.

c) CONSTANTIVS, Præfectus prætorio. Exstant ad eum epistolæ, THEODORETI Episcopi, a IACOBO SIRMONDO editæ. Idem.

d) Incendium hoc contigit sub Basilisco, & Hermenerico Cofs. anno CCCCLXIV. natalis Dominici, vt scribit MARCELLINVS in Chronico. Meminit eiusdem, CANDI- DVS ISAVRVS, Libro I. Hist. qui in incendio eo, multa ab Aspare, vtiliter esse ordinata, me- morat,

stola Persica indutus, & Medorum in morem, satellitibus stipatus. Hunc Imperator excepit, & primum quidem rei nouitate commotus, auersatus est. Deinde, ad æquitatem delapsus, & eum comiter amplexus, dimisit. Christianorum enim symbola, (f) ostentans, blanda oratione eum demulsit, & sermonum illecebris cepit. Scirri (g) & Gotbi, acie decertantes, & a pugna utrique recedentes, ad arcessenda auxilia animum adiecerunt. Qua de re, Romanos Eoos adierunt. Aspar quidem censuit, neutris opitulandum esse. Sed Imperator Leo statuit, Sciris opem ferre. Itaque litteras ad præfectum Illyrii misit, iussitque, quoad necesse esset, auxiliares copias Sciris, aduersus Gotbos præbere.

§. XI.

Eodem tempore, venit & ad Leonem Imperatorem legatio, a filiis ATTILAE, (a) ut omnibus omnino præteritorum dissidiorum causis refecatis, pacem inirent. Itaque, Romani, ut olim erat in more positum, ad Istrum usque procedentes, mercatum celebrarent, ex quo inuicem, ea, quæ sibi opus essent, delumerent. Et ea quidem legatio, quæ circa hæc versabatur, re infecta rediit. Nec enim Imperator rationibus suis conducere arbitratus est, comitates, quæ propriæ Romanorum essent, Hunnis, (b) qui eos tot damnis & cladibus affecerant, communicare. At vero, ATTILAE filii, renuntiata legatione, inter se dissenserunt. Etenim, Dengisich, legatis, nulla re impetrata reuer-

morat, p. 18. editionis Parisiens. Regia. Lege Philippi Labbei S. I. notam, ad eundem hunc ISAVRI locum, p. 104. initio. in qua, incendii huius historiam, egregie illustratam reperies.

c) Mentionem Gobazis, iuxta & Dionysii, habes supra §. VII. Hic eius Constantinopolim aduentus, priuatus fuit, non regis: iam enim regnum cesserat filio. Vnde Persicus hominis, in vestibus, & reliquo comitatu, luxus, non poterat non inuisus esse Imperatori.

f) CRUCIS Dominicæ simulacra, quæ præferebat Gobazes, ac forte martyrum quasdam icones fuisse, ex temporum habitu, facile est ad colligendum. Captare, nimirum, tesseriis istiusmodi, volebat, Romanorum beneuolentiam, quasi, qui Christianorum sacra profiteretur. Enim vero: Parata, humanis ingeniis, simulatio est.

g) Populi fuerunt, Hunnis permixti, & in eandem plerumque societatem adsciti: quandoque, & seorsim bella gerentes. Est eorum mentio, apud ZOSIMVM, Lib. IV. p. 74. Eodem tempore, inquit, Theodosio, quidam alii quoque prosperi casus accidere. nam Scyros, Carpodacos, permixtos Hunnis, ultus est, & prælio superatos. Istrum transiicere, suasque sedes repetere, compulsi. Noti sunt præterea, Diaconi, Suida, & Procopio, qui eos, cum Gotbis & Alanis, gentem aquilonarem, censet. Sozomenus quoque, Scyrorum meminit, sed geminato canino elemento; IORNANDUS Scyros, simplici utrobique littera, adpellat, idque sæpius. De Reb. Get. p. 628. seq.

a) Angustæ iam tum res, filiorum ATTILAE, esse incipiebant: quando, quod pater, armatus a Romanis postulasset; ipsi, pro pudor! cernui rogant, orantque tametsi, adiectis, ex pelui, fulminibus.

b) HUNNORVM nomen, quod tremendum fuit sub Attila, sensim contemptum haberi cœpit, potentia vero redigi ad incitas, & transferri in alios. Scilicet:

Valeat ima summis
Mutare, & insigne adreuat Deus,
Obscura promens: hinc apice rapax
Fortuna, cum stridore acuto
Sustulit: hic possuisse gaudet.

HORATIUS Lib. I. Carm. Oda XXXIV. 12.

reuersis, bellum Romanis indici volebat. Cui quidem adparatui, Irnach (c) repugnabat. Nec enim bellum, longius a patria geri, expedire existimabat: quod Saraguri, Acatbiris, (d) aliisque gentibus aggregati, in Persas exercitum duxerunt.

§. XII.

Primum quidem ad portas Caspias (a) adpulerunt, ubi cum præsidium Persicum offendissent, ad aliam viam deflexerunt. Qua ad Iberos accedentes, regionem vastarunt, & excursionem in oppida Armeniorum fecerunt. At Persæ, qui iam dudum bello cum Cidaritis occupabantur, hac occasione arrepta, legatos ad Romanos miserunt, qui ab illis pecunias, aut milites, ad custodiam arcis Ierouach peterent. Qua de re, sæpius iam cum illis, per legatos egissent, docuissentque, se pugnam detestantibus, & cedentibus; liberum futurum, ad inuasionem barbaris gentibus, accessum, atque ita minime inuastata Romanorum regio permaneret. His vero respondentibus; rationi consentaneum esse, vnumquemque sua tueri & defendere, & de suis arcibus sollicitum esse; rursus re non obtenta, legati ad suos reuertere. Dengisich bellum Romanis intulit, & Istro potiri institit. Quod ubi Ornigisich (b) didicit, (is, in ea parte Thracia, quæ ad Istrum est, custodiæ ripæ fluminis, præfectus erat) per suos ex eo quaesivit: an ea mente esset, ut acie decertare vellet? Sed, Dengisich, Anagastum contemnens, ab eo missos, re infecta, dimisit, & per legatos, Imperatori denuntiavit: Se bellum illaturum, nisi sibi, suisque terram, quam incolerent, & pecunias, alendo exercitui, qui ipsum sequebatur, subministraret. Legatis in regiam introductis, & mandata exponentibus, Imperator respondit; se omnia paratum facere, quo eos, suo imperio obsequentes redderet. Sibi enim pergratum,

c) Irnach, minor natu, filius Attilæ, eique, dum viueret, multo, quam maior, ille, carior. Venit sæpius in mentem cogitare, annon vocabulum Irnach, idem sit, cum hodierno Hungarorum, Inasch, & canina elisa, Inasch. Notat vero Inasch, adolescentem alacrem, atque in agendo expeditum: ac forte κατ' ἔχον, Principem iuuentutis, hoc loco. Ita, instituto AVGVSTI, in Caio & Lucio Caesaribus, Imperatorum liberi, cum imperii omine, vocabantur. TACITVS, Annal. I. 3:

d) Egimus de Saraguris, & Acatziris suo loco; §. VIII. not. f. k.

a) De Portis Caspiis, cum Caucasus, non confundendis, nunc diximus. Iam ita reor, tentauisse Saraguros, & Acatzivos, per Caucasias istas perrumpere: quarum, quod inexsuperabilis esset transitus, ad Albanas illas, Armeniæque, deflexisse: eo, quod ad Iberos recta deuenerint, atque Armeniorum oppida vastarint.

b) Emendat lectionem Henricus Valesius: Scribendum, inquit, puto, Ανάγαστος ὁ Αεγυρίσκλης. Anagastos Arnigisich, scil. filius. Hic enim Anagastus, ripam Istri tuebatur de quo plura mox PRISCVS memorat. Hic etiam DENGISICH, regem Hunnorum deuicit, caputque eius Byzantium misit, Zenone, & Martialio Cons. ut est in Chron. Alexand. & Marcellini Chron. De hoc Anagasto, Suidas in ὑπογράμ. Iam enim, hac tempestate, militari morte functus fuerat Arnigisich. quod ex IORNANDIS de Regnor. ac Tempor. Successione, discas, in actibus Theodosii iun. Contra Attilam egressus, inquit, Arnigisich, Magister militum Mœsiæ, apud Martianopolin, fortiter dimicauit; eo quoque sub se, (Attila) decedente, præuentus est: & ne sic quiescens bellare, occisus. Ergo, nequiuit, his rebus interfuisse Arnigisich: quippe, in prima Mæsiarum, per Attilam euastatione, occisus. Anagasti ergo, eius filii, laus casu Dengisichii, fuit omnino. Mentionem Anagasti, apud SVIDAM habes sanc, Tom. III. p. 559. edit. Londin. KYSTERI; sed desultoriam eam, & ex qua, præter nudum viri nomen, nihil addiscas.

Decadis II. Monumentum I.

gratum, & iucundum esse, si quando inimici in fœdus, (c) societatemque transirent.

§. XIII.

Anagastus, Basiliscus, (a) & Ostrouius, & alii quidam duces Romani, in locum abruptum, & concauum, Gothos inclusos obsederunt. Ibi Scythæ (b) victuum inopia laborantes, Romanos, missis legatis, certiores fecerunt, se omnibus, quæ statuerint, parituros; modo sibi terram ad inhabitandum concedant. Romani responderunt: se ad Imperatorem eorum postulata delaturos. At Scythæ, de fame, quæ eos premebat, transigere velle dixerunt, neque longiores inducias ferre posse. Romanis ordinibus præpositi, habito consilio, tantisper dum Imperator illis prospiceret, alimenta præbituros polliciti sunt, si Scythæ Romanorum multitudini, proxime ad eorum morem ordinati, accederent. Facilem enim fore singulis ordinum ductoribus, eorum, qui sibi sorte obuenerint, tuitionem, & administrationem potius, quam ducibus, qui vniuersos exercitus, regunt: quippe qui, in illis cura sua, & diligentia completendis, inter se sint æmulatione certaturi. Itaque, Scythæ his, quæ legati renuntiarent, paruerunt, seque in tot, & eosdem ordines distribuerunt, in quos Romani erant distributi. Quo facto, Caleal, (c) vir genere Hunnus, qui secundum ab Aspare, imperii gradum in eos, qui sub eo ordines ducebant, tenebat, barbarorum, quæ suis ordinibus accesserat, cohortem obiens, in qua erant

plures

c) Haud societatis has leges, acceptauisse *Dengisicium*, funestus eius, eodem illo bello, quod commouerat, occusus docuit. Cautius, cæde fratris, mercari doctus *Irnach*, qui in bellum aduersus Romanos, non consenserat, in tutas sedes, cum suis euasit. IORNANDES: *Hernach*, (Prisco, *Irnach*, quandoque *Irnas*, dictus) iunior *Attila* filius, cum suis, in extremo minoris *Scythiæ*, sedes delegit. *Emendatur*, & *Vzindur*, consanguinei eius, in *Dacia* ripens. Obseruet lector, *Hungarica* nomina: *Emend-Ur*, & *Vzind-Ur*. quod est, *Emend Dominus*, *Vzind Dominus*. Est hoc omnino, *Hungarica* linguæ, apud Hunnos proprios, extans vestigium. quod & integrarum gentium nominibus hæsit: vt, *Hunoguri*, *Onoguri*, *Vroguri*, *Attziguri*, reliqua. Hæc vero, si *Hungarice* legas, habebis: *Hunn-Uré*; *Onog-Uré*; *Vrog-Uré*; *Attzig-Uré*: vt sint quasi tribus quædam, a suis, siue præfectis, siue rerum apud se dominis, sic denominatæ. nempe tribus, domini Hun; domini Onog; domini Vrog; domini Attzig. Quæ iterato adnotauisse, haud sane piguit, vt fidem faceremus his, quæ de linguarum, *Hunniacæ*, & *Hungaricæ*, cognatione, semel atque iterum, cogitate diximus.

a) FL. BASILISCVS, hic idem est, cuius Cap. II. §. XXVII. not. d. in expeditione Africana aduersus *Gensericum*, mentionem habebimus. homo iam tum, non viquequaque integræ fidei. Postea, anno vrbs MCCXXVIII. imperio priuauit *Zenonem*, & ab eo rursus priuatus est FL. BASILISCVS. Res eius, in compendium missas, C. SIGONIVS dabit, Opp. Tom. I. Parte altera, p. 551. seq. Vide & MALCHVM, apud *Phorium*, Cod. LXXVIII.

b) Quos Gothos adpellauerat, iam Scythas vocat; iterumque Hunnos. quod indicio est, quam late *Constantinopolitani*, nomen *Scytharum* iparserint: *Hunorum*, vti credere par est, odio, id vt facerent, adducti. Enim vero, ATTILAE, & quæ hanc præcessit, ætate, *Hunnum* nominauisse, conuicti dirarumque genus omne, coniecisse fuerat in hostem.

c) Insigne sanguinolentæ fraudis exemplum, & quod nollem, ab *Hunno* fuisse editum: qui tamen, vehementer sibi placuit, quod *Hunus* genere fuerit. Eo enim superbiæ, ex felici rerum, viuo ATTILA, successu; processere *Hunni*, vt gentes propemodum omnes, præ se, pumiliones, & si quid dici potest ignobilis, despiciatiusque, existimarent.

Ex Prisco Rhetore. Cap. I.

plures numero Gothi, quam reliqui, accitis primoribus, huiusmodi orationem habere cepit: Terram quidem Imperatorem ad inhabitandum daturum, quæ non illis fructui, & commodo futura esset; sed cuius utilitas ad solos Hunnos redundaret. Nec enim Hunnos ignorare, Gothos terræ cultum negligere. Ex quo fore, vt luporum more Hunni, arua, quæ Gothis sortito obtigissent, ad se pertrahentes, raperent, & eos seruorum loco habentes, cibis destitutos vexarent, & opprimerent. Quamobrem, semper maluisse, vt nullum esset Gothico generi, cum Hunnis, commercium, & maiores tureiurando eos obstrinxerunt, eorum societatem fugere. Sed rerum necessariorum penuria victi, sacramenta patria, pro nihilo habebunt, & transgredientur. Se quidem genere Hunnum, quo maxime gloriatur; sed aequitate motum, hæc illis dicere, & monere eorum, quæ facienda sunt. His dictis, Gothi commoti, & hæc Caleal, pro beneuolentia, qua ipsos prosequeretur, suggessisse rati, Hunnos sibi immixtos, tanquam seditiosos, trucidarunt. Deinde, quasi ex compacto ceteri conuenientes, ingens pugna, inter vtramque gentem, est commissæ. Quos, cum in armis, reliqui castrorum duces viderunt, acies suorum instruxerunt, & obuium quemque barbarorum occiderunt. Scythæ, cognito dolo, & fraude perspecta, sese collegerunt, & manus cum Romanis conseruerunt. Sed illi, qui sub Aspare stipendia faciebant, omnem barbarorum cohortem, quæ illis ordinibus obuenerat, comprehensam, ad internecionem vique cæciderunt. Aduersus reliquos, ducibus, non incruenta pugna fuit, barbaris strenue & fortiter pugnam capeffentibus. Ex qua pugna, qui superstiti ex Scythiis fuerunt, eos Romana legiones deleuerunt: ad hunc modum soluta est obsidio.

§. XIV.

Maxima intercedente Romanis, & Lazis, cum *Suanorum* (a) gente, controuersia: cum *Suani* prompte ad pugnam ineundam, ad primum signum concurrerent, *Persæ* quoque cupido belligerandi incessit, propter oppida, quæ *Lazæ*, *Suanis* eripuerant. Itaque, *Lazus* ad Romanum Imperatorem, legationem misit, sibi auxilia mitti postulans, ex militibus, qui *Armenia* oram, Romanis subiectam, tuebantur, vt, quia proximi erant, præsto essent, ne dum longinqua auxilia expectant, periculum incurrant, aut frustra sumptibus atterantur; si forte accidat, dimicationis tempus produci, sicut iam antea euenerat. Missa enim cum *Heraclio* (b) valida auxiliorum manu, *Persis*, & *Iberis*, quibuscum in bellum, alio bello aduersus alias gentes, occupatis, cum grauis illi, & molesta esset commeatuum præstatio, auxilia remittit. Sed rursus in eum *Partiis* redeuntibus, Romanos reuocauit. Legati vero retulerunt, Romanos

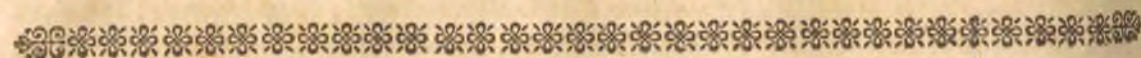
F 2

manos

a) De *Lazis*, Colchidis gente, diximus supra: nunc de *Suanis* nonnihil. Meminit *Suanorum*, PLINIVS, Lib. VI. Cap. IV. p. 309. PTOLEMAEVS item, Lib. V. Cap. IX. STRABONI *Soanes* dicuntur, *Phitrophagorum* similes, & ultra barbariei modum, telorum mucrones, veneno tingentes, Lib. XI. p. 343. Colchidis fuisse gentem, auri & argenti in primis diuitem, cum terram adhuc coleret virginem, ex PLINIO addiscas, Lib. XXXIII. Cap. XV. Tom. II. edit. Parisiens. p. 614. AGATHIAS, Ibericam gentem vocat, Lib. IV. *Lazica* dicitur in *Authenticis*.

b) HERACLIVS, belli dux, seu Magister militum, sub *Zenone*, audax magis fuit, quam prouidus. quod cum multis iactatum malis, pessundedit. *Suidas*, Tomo II. p. 71. Ad vltimum, a Gothis captus, cum elaborante Imperatore *Zenone*, & centum talentis, in libertatem vindicatus, domum, cum comitibus, rediret, ab subessoribus Gothi, occisus est: haud sine vindice numine. MALCHVS Rhetor, in Hist. Byzant. edit. Regiæ Parisiens. p. 87. D. 88. A. 13.

manos missuros ad eos auxilia, & ducem. Quo tempore aduenit etiam legatio a *Perlis*, nuntians: *Hunnos Cidaritas*, ab ipsis deuictos, ad *Balaam*, Hunnorum urbem, expugnatam. Nuntiauerunt igitur legati victoriam, quam *Perse* obtinuerant, & barbarorum in morem, magnificis verbis extulerunt, maximas, quæ illis adessent copias videri affectantes. Sed legatos, statim a legatione dicta, Imperator dimisit. Nam illi res *Sicula*, longe maiori curæ erant.

EX
PRISCI RHETORIS
GOTHICA HISTORIA,
EXCERPTA
DE ATTILA.

CAPVT II.

§. I.

Cum (a) ROVA, (b) Hunnorum Rex, statuisset, cum *Amalsfridis*. *libmaris*, *Tancassis*, *Boiscis*, (c) ceterisque gentibus, quæ *Istrum* accolunt; quod, ad armorum societatem cum *Romanis* iungendam, confugissent, bello decertare; *ESLAM*, (d) componendis *Romanorum*, & *Hunnorum* controuersis, adhiberi solitum, misit, qui *Romanis* denuntiaret; se, a facere, quod sibi cum illis esset, recessurum, nisi omnes *Scythas*, qui ad eos se contulissent, redderent. *Romanos* vero, consilium, de mittendis ad *Hunnos* legatis, capientibus, *Plinthis*, & *Dionysius*; hic ex *Thracia*, ille ex *Scythia*, oriundus, ambo exercituum duces, & qui Consulatus dignitatem, apud *Romanos* gesserant, hanc legationem obire voluerunt. Vt vero visum est, non ante legatos proficisci, quam *Eslas*, ad ROVAM rediisset; *Plinthis*, (e) vna cum *Esla*, misit.

a) Legationem hanc, tamquam tempore, locoque, priorem, ab initio Prisci Excerptorum, poni, legique oportere, in aditu, monente HENRICO VALESIO, notauimus, Cap. I. §. I. nota a.

b) Intricata nimis est, cum cognatio, tum successio regum *Hunnicorum*, qua de re, egimus DECADE I. Monum. III. Cap. II. & reliquis p. 92. seq. De vocabulo ROVA, monemus iterum; propius ad indolem linguæ *Hunnicæ* accedere, IORNANDIS scripturam: ROAS, inquit, Cap. XXXV. ante Attilam, regnum *Hunnicum* tenuisse narratur; quamvis non omnino cunctorum. ROAS autem, seu *Rubas*, Hungarica dialecto, tantundem est, ac si, decenter, commode, & pro dignitate amictum, diceret: forte, quod splendidius vestiri voluit, quam sui, in regno præambulator. Cetera, vide loco citato.

c) Has gentes, paullo aliter nominat IORNANDES, in Gothicis: *Alipsuros*, *libmaros*, *Tuncarfos*, & *Boiscos*, *Hunni* rapuere. HENR. VALESIVS. Fuerunt vero gentes, a *Hunnis* deuictæ, iterumque rebellantes.

d) *ESLAE* mentio, recurret sæpius: quippe qui, administratis legationibus, & postea sub ATTILA, illustrem se fecit.

e) Quis *PLINTHAS* hic fuerit, & qua apud *Romanos* emicuerit dignitate, infra expromit PRISCVS, §. XXV. fine.

misit *Singulacbum*, vnum ex suis necessariis, qui ROVÆ in animum induceret, (f) cum nullo alio *Romanorum*, quam cum ipso, colloquium inire. Cum autem ROVA mortuo, *Hunnorum* regnum ad ATTILAM peruenisset; (g) Senatus decreuit, *Plinthis* legationem ad ATTILAM exsequi. Quo S. C. Imperatoris suffragio comprobato, *Plinthis* cupido incessit, *Epigenem*, qui sapientiæ laude celebris erat, & quæsturæ dignitatem obtinebat, locum legationis sibi adsciiscere. Qua de re, lato quoque suffragio, ambo, in eam legationem profecti sunt, & *Margum* peruenierunt. Est autem *Margus* (h) vrbs, in *Illyrico Myserum* ad *Istrum* sita, ex aduerso *Constantiæ* arcis, ad alteram fluminis ripam collocatæ. In hanc urbem, a Rege, ex *Scythis* delecti, extra ciuitatem equis (i) insidentes, (nec enim barbaris de plano verba facere placuit) conuenerunt. Neque vero non, suæ dignitatis rationem, legati *Romani* habuerunt, & ab hac usurpatione, eodem quoque adparatu, in *Scytharum* conspectum venerunt, ne sibi peditibus, cum equitibus, differendum foret. Itaque, placuit, profugos omnes, etiam qui multo ante profugerant, vna cum captiuis *Romanis*, qui non soluto redemptionis pretio, ad sua redierant, dedi: aut pro vno quoque captiuo *Romano*, his, qui eum bello ceperant, octo aureos dari; *Romanos*, belli societatem cum barbara gente, quæ bellum cum *Hunnis* gerat, non facere; conuentus ad mercatus paribus legibus celebrari; & in tuto *Romanos*, & *Hunnos*, esse; vt fœdera rata maneant, & obseruentur, vno quoque anno, septingentas auri libras, tributum nomine, *Scytharum* regibus, a *Romanis* pendi; cum antea tributum annuum non fuisset, nisi (k) trecentarum quinquaginta librarum.

G

§. II.

f) Suberat omnino huic destinationi *Plinthis*, dolus aliquis malus; siue eum in *Romanos* moliebatur, siue in *Ruam*; quod totam eam legationem, suo vnus arbitrato, administrari concupierit. De hoc molimine, non vsquequaque integro, exclamat CANTOCLARVS: O rem periculofam, & animaduersione dignam!

g) Accessit ad regnum paternum ATTILA, non adoptionis lege, qua successor, cum BLEDA fratre, adsciuisset, SVETAR, seu *Oskar*; sed consummatissimo eo iure, quod ex regia natalium lege, habebat. id quod, contra CALANVM, suo loco, DECADE I. p. 95. nota & obseruauimus.

h) De MARGO, diximus Cap. I. §. I. nota d. Hic, *Constantiæ* arcis obiectu, situs vrbs designatur. Sed quæ illa? non habeo dicere: nisi sit, cuius *Historia Miscella*, XVII. THEOPHYLACTVS præterea, *Histor. Lib. VII. Cap. VIII. p. 175.* meminerunt. Sed illic utrobique dicitur, *Constantiola*. MARGVS certe, in *Hunnorum* tunc fuit potestate. quod ex sollempnibus, acceptæ hic *Romanorum* legationis, satis adparet.

i) Non est ritus hic, legatos accipiendi, ab arrogantia, aut *Romanorum* contemptu, profectus. Ingenium *Hunni* suum, sequuti videntur. quod, quale fuerit, ex AMMIANO condiscas, qui *Lib. XXXI. Cap. II. p. 474.* *Equis*, ait, prope affixi, duris quidem, sed deformibus, & muliebriter iisdem nonnunquam insidentes, funguntur muneribus consuetis. Ex ipsis equis, quibus, quemadmodum legit VALESIVS, in hac natione, pernox & perdius, emit, & vendit, cibumque sumit & potum, & inclinatus cervici angusta iumentis, in altum soporem, adusque varietatem assunditur somniorum. Et deliberatione super rebus proposita, hoc habitu omnes, in commune consultant. Hæc auita fuit *Hunnorum* consuetudo; vt adeo, nequiverit esse *Romanis* opprobrio. De ATTILAE ritu, Maximino, ad audientiam admissio, infra, ad §. VIII. erit dicendi locus. Ceterum, consule ad hunc MARCELLINI locum, adnotationes, HENR. VALESII.

k) Aliter, in iis pacis legibus perfertur, quas Cap. I. §. II. PRISCVS retulit. Sex mille, nimirum, libras pro præteritis stipendiis solui; duo mille, & centum, in posterum, singulis annis, tributum nomine pendi, &c. debere. Obseruet lector! stipendii, atque

§. II.

His conditionibus, pacem, Romani & Hunni pepigerunt, qua iureiurando patrio ritu (a) vtrunque præstito, firmata, vtrique, ad sua redierunt. Itaque, qui ex barbaris ad Romanos transferant, redditi sunt: de quorum numero erant, filii Mama, & Altacam, (b) ex regio genere, quos Scythæ fulcipientes, in Carso (c) Thraciæ castello, crucis supplicio adfecerunt, & hanc ab his fugæ pœnam, exegerunt. Pace, cum Romanis facta, ATTILAS, & BLEDA (d) ad subigendas gentes Scythicas, profecti sunt, & contra Sorosgos bellum, communibus opibus & viribus, mouerunt.

§. III.

Theodosius misit senatorem (a) virum consularem, ad ATTILAM legationem

atque tributi, discrimen. Debebant Romani stipendia ATTILAE: quippe quem, Decem suum esse voluerant. Tributis autem pendendis, ex pacis conditionibus, victori tenebantur.

a) Iurisiurandi formulam Huno-Abaricam, habes apud Menandrum in Eclogis, e Libro Historiar. eius II. decerptis, Tomo I. Script. Byzantinor. edit. regiae p. 128. b) Romani, inquit, qui Singidone erant, (controuersia his cum Baiano Abarorum, de Sauo ponte iungendo fuerat) CHAGANVM, ad iusiurandum prouocarunt; nempe, nihil doli mali, operi illi inesse. Itaque, confestim, Abarico ritu, iusiurandum ad hunc modum præstitit. Ense educto, & in altum sublato, sibi, & Abarorum genti, dira est imprecatus; si quid mali comminiscerentur Romanis, in eo, quod super suo flumine, pontem facere suscepit: ut ipse, & vniuersa gens Abarorum, gladio confunderetur; caelum ex alto ipsis, & DEVS IGNIS, qui in caelo est, irrueret; filius & mores, casu, & ruina eo obtererent; Sauus fluuius supercaturiens, eos submergeret. Hæc, ubi barbarico ritu, iurasset CHAGANVS: nunc ego, inquit, iusiurandum Romanorum volo iurare. Tum quæsiuit ex ipsis; quid esset, quod religiosum & sanctum dicerent? quod iurantes, se fallerent, Dei iram minime euitaturos crederent. Statim igitur, is, qui Singidone vrbe, summam sacrorum potestatem habebat, SANCTA BIBLIA per hos, qui in promptu mandata perserebant, protulit. Et ille quidem, occultam eam, quæ mente voluebat, multo cum tremore, & magna cum reuerentia, præ se ferens, ea suscipere, procedit ex cathedra: tum alacri & prompto animo, in genua prouoluit: Iuro, inquit, secundum loquentem, in verba, quæ habentur, in lacris Dei Charis, me in nullo eorum, quæ prolata sunt, mentiri & fallere. En barbarici ritus iurandi formulam! An iisdem Hunnorum iusiurandum, verbis fuerit conceptum, non habeo dicere: de eo non ambigo; adhibitum fuisse GLADIUM, MARTIS apud eos simulacrum. Leges, quæ hic commentatur OTROKOESIVS, Origin. Hung. Part. I. Cap. V. §. 36. p. 198.

b) Horum genus cruderent, si potuerint alii; nobis enim, id ut faceremus, hætenus minime licuit.

c) CARSVN, PTOLEMAEVS, & ANTONINVS, Mysiæ inferioris oppidum, dicunt, quod non videtur contraire PRISCO; quandoquidem, non satis accurate Massiæ inferioris, & Thraciæ adfinis, limites, definiunt scriptores. Crucis interim supplicium hætenus nondum vñtatum Hunnis, Romanorum imitatione, adhibitum fuisse, satis adparet: nisi vulgatum apud gentes fere omnes, patibuli fuerit genus.

d) Semel, atque iterum, Scythiæ minoris populos, frana mordentes, nunc dudu suo, nunc auspiciis, ATTILA perdomuit. Expeditionem hanc, eo oportuit esse adparatiorem, quod rex vterque, in eam ire non dubitauit. Sed, qui, quæso, populi Sorosgi? Ceteroquin, expeditio hæc, de concordia inter Attilam, Bledamque, regni consortes, idoneum est testimonium.

a) Hæc legatio collocanda, legendaque est post verba, Cap. I. §. III. p. 7. lin. f. Dum exercitus compararent, & duces fortiebantur: nisi forte ante Chersonensem prælium locanda sit, quod verum puto. VALESIVS. Prælium vero Chersonensem habes Cap. I. §. II. p. 3.

nem obituro. Et ille quidem, quamvis legati nomen adeptus esset, minime tamen est ausus, terrestri itinere Hunnos adire; sed iter mari instituit, & in Odysseorum (b) ciuitatem nauigauit, in qua, Theodotulus dux, commorabatur.

§. IV.

Chrysapbius Eunuchus suavit Edeconi, ATTILAM de medio tollere. (a) Super ea re, habito ab Imperatore Theodosio, cum Martialio magistro, consilio, decreuerunt non solum Bigilam; sed & Maximinum, legatum, ad ATTILAM ire. Et Bigilam quidem, specie (b) interpretis, quo munereungebatur, quæ Edeconi viderentur, exsecuturum; Maximinum vero, qui minime eorum, quæ in consilio Imperatoris agitata erant, conscius, litteras ab eo, ATTILAE redderet. Scripserat enim Imperator, legatorum causa, quemadmodum Bigilas interpretis munus obituro, & Maximinus legatus, mitteretur. qui quidem Bigilam (c) dignitate superabat, & genere illustris, & ad multa sibi aptus & utilis erat. Adhæc, minime decere ATTILAM, fœdera transgredientem, Romanorum regionem inuadere. Et antea quidem, ad eum plures, nunc vero, decem & septem transfugas, mittere. nec enim plures apud se esse. Et hæc quidem litteris continebantur. Ore autem Maximinum, ex se iusserat ATTILAE dicere: Ne postularet maioris dignitatis viros, (d) ad se legatos transire; nec enim a maioribus suis aliter usurpatum, quam obuium quemque ex suis militibus, aut alium quemlibet nuntium, qui mandata exponeret, ad eos, qui antea in Scythia regnabant, legare. Ceterum, ad ea, quæ inter ipsos in dubietate versabantur, diiudicanda sibi videri, Onesegium mitti debere. Qui enim fieri posset, ut in Serdicam, (e) quæ diruta esset, ATTILAS, cum viro consulari, conueniret? Hanc sibi legationem delatam, ubi Maximinus, precibus (f) victus,

G 2

ctus,

b) ODYSSA, vrbs Pontica est STEPHANO, ubi eam describit: PTOLEMAEO, & DIO DORO, inferioris Massiæ ciuitas, quam recentiores, Varnam dicunt, clade WLADISLAI I. Hungariæ regis notatam. CEDRENVS Barnam vocat, ore scilicet Græco. Odesus scribitur STRABONI, commutato elemento. qui & Milesiorum coloniam, sicuti vrbes huius oræ plerasque, facit. Lib. VII. p. 220. extr.

a) Reponenda praua hæc Theodosii consilia sunt, supra, Cap. I. §. III. p. 8. & perpetuo deinde nexu, legationis eius res, legendæ.

b) Tota hæc legatio, contra fas & æquum, dolis malis instructa fuit. quod, cum ex epistola, quam Theodosius scripsit ad ATTILAM; tum ex oratione, quæ Maximino præscripta fuit ad dicendum, liquido adparet.

c) Vluc legationis Bigilam hunc possis dicere: ita totus, ex dolis & fraudibus fuit confusus. quod est propalam. Habuit eius mentionem PRISCVS, Cap. I. §. III. p. 8.

d) Fuit profecto postulatam hoc, ab imprudentibus Romanis, eo comparatum, ut iram ATTILAE, priorum regum, humili hac commemoratione, accenderent, sufflarentque: quippe qui, suos in regno anteambulones, sicuti potentia, sic bellorum, & varietate, & successu, multis modis antecessit. Proinde, non ei vitio fuit vertendum, quod maiorem sui, in legationibus obseruantiam, iure quodam maiestatico, deposceret. Sed, aberant ea tempestate a Romanis, sana consilia. Voluntatem hanc ATTILAE, recognosce, Cap. I. §. III. p. 8.

e) Coniicias hinc, postulauisse id a Romanis ATTILAM, ut Serdicæ, atque id quidem pro sua dignitate, disputarentur inuicem mutux controuersiæ. Quam ATTILAE voluntatem, auersati Romani, ne validissimum hostem, prope ad fines suos adlicerent: causati sunt; desolatam Serdicam, tantis hospitibus accipiendis, minus fore idoneam. De Serdica, diximus capite superiore, §. II. nota p.

f) Non credo, vllis precibus locum daturum fuisse Maximinum, si de nefariis Chry.

ctus, suscepit, mihi (g) persuasit, ut illi comes essem. Atque ita, cum barbaris (h) iter facere cepimus, & in *Serdicam* (i) peruenimus, tritum & decem dierum itinere expedito homini, a *Constantinopoli*, distantem. Ad eam, postquam adpulimus, ad cibum nobiscum sumendum, *EDECONA*, ut ceteros barbaros, inuitandos duximus. Bobus igitur & ouibus, quas locorum incolæ (k) nobis suppeditauerant, iugulatis, instructo conuiuio, epulati sumus. Inter epulas barbari *ATTILAM*; nos Imperatorem admirari, & extollere. Ad quæ *Bigilas* (l) dixit: *Minime iustum esse, Deum, cum homine comparare; hominem Attilam; DEVM Theodosium* (m) vocans. Id ægre tulerunt *Hunni*, & sensim ira

Chrysippi, Martialis, atque Imperatoris consiliis, quæ ad tollendum, per insidias, *ATTILAM*, comparata erant, vel per nebulam quidpiam habuisset cognitum. In tota certe hac legatione, ingenue se gessit *Maximinus*, & tum, quando fraude ac dolo *Bigilæ*, res, in summum discrimen erant adductæ.

g) Non ergo, Imperatoris arbitratu, tamquam legationis collega; sed, rogatu admodum *Maximini*, *Paiscvs* adscitus est, in societatem itineris: ut virum in eo haberet, vsui sibi futurum. quod & ita euenit.

h) Cum *EDECONE* nimirum, & suis comitibus, quorum non paucos, pro *ATTILAE* maiestate, atque magnificentia, secum habebat. At, bene iis sane conuenisset mutuo; nisi *Bigilæ*, proiectæ temeritatis hominis, iniuria in *ATTILAM* procacitas, animos itinerantium, dissociauisset ante, quam ad professionis metam ventum fuisset. qua de re paullo post dicetur.

i) En! *SERDICA*, a *Constantinopoli* distantiam, atque situm in occidentem attituum. Itaque, non illam ad *Istrum*, flumentaneam, cuius *NICETVS* meminit; sed mediterraneam, iuxta *Naissum* positam, de qua apud *CYROPALATEM*, & *CEPHEVM*, aliosque, legitur, hic loci intelligendam, fidenter existimo; quod, itineris rationes, a legatis suscepti, infra condocerit. Conf. notam *CANTOCLARI*, ad hunc locum; & *C. CELLARIVM*, ad *Eutropii* Lib. IX. Cap. XIV.

k) Juris proinde tunc *Romani*, & *Serdicam*, & circumstita loca, fuisse oportuit: alioquin, si post regionem euastatam, adhuc in potestate *Hunorum* persistissent; horum, minime autem *Romanorum* fuisset; cum pecora macello idonea, imperare accolis; tum instruere conuiuium, & comites legatos inuitare. quod aliter habuit.

l) *BIGILAS*, homo utique, quemadmodum adparet, ad obeunda, quæ ad legationem pertinere, ministeria, non modo inhabilis, verum etiam noxius maxime pære fuit. Qui enim, a nobis in legationem mittuntur, aut saltem ad huius ministeria, sicuti *Bigilas*, adhibentur, oportet esse viros probos, pietate insignes, neque publicorum iudiciorum crimine damnatos, prudentes indole, qui *charam* remp. habeant, ut pro ea; capitis fortunarumque suarum periculum adire non recusent: quemadmodum habet, præmissa, *Ecclogis de legationibus*, monitio, Tomo I. *Byzantin.* Hist. edit. reg. p. 4. b. quam nos exhibuimus, *ADPARATVS* nostri, DEC. I. Mon. X. in *Mantissa* p. 442. Sed eorum sane, nihil adparuit in *Bigilæ* interprete; quinimmo, contraria omnia. Enim vero, hæc eius, odiosa, *THEODOSII* cum *ATTILA*, comparatio, tota huc comparata fuit, ut *Hunnos* exacerbarer, inque furorem ageret. Cum decuisset tamen, nondum emollitam satis gentem, officiis, mansuetudine, & quibusvis honestissimis artibus aliis, demeruisse potius, quam offendisse. At enim, *piscis a capite fatet*. Talem, legationis interpretem esse voluit *Theodosius*. Quid? quod coquebat iniquo pectore, destinatum *ATTILAE* necem!

m) Norunt antiquitatis periti, regum *Asiæ*, atque *Aegypti*, quin & *Romanorum* Imperatorem, vesanam arrogantiam, Dei nomen, in titulis suis usurpantium. Quæ de re, cum multi alii, tum in primis, *Illustris EZECHIEL SPANHEIMVS*, egit, *Dissert. V. de Præstantia & Vsu numismatum antiq.* quem, consuluisse, haud omnino pernitebit eruditum lectorem. Quid vero *Bigilas* sibi voluit? cum *THEODOSIVM* suum, fastose, & cum *Hunorum* conuicio, ethnicorum ritu, Deum, hominem *ATTILAM* adpellauit. Mihi quidem non obscure, gentiliū illam impietatem, visus est emulari,

accensi, exasperabantur. Nos vero, alio sermonem detorquere, & eorum iram, blandis verbis lenire. A cœna, ut surreximus, *Maximinus*, *Edeconem*, & *Orestem*, donis demereri studens, sericis vestibus, & gemmis indicis, donauit. *Orestes* deinde, præstolatus *Edeconis* discessum, verba faciens cum *Maximino*: sibi quidem, ait, illum probum & prudentem videri, qui non itidem, ut alii, quod reges offenderet, commisisset. Etenim nonnulli, spreto *Oreste*, *Edeconem*, quem ad cœnam inuitauerant, donis coluerant. Nos autem, harum omnium rerum ignari, quo pertinerent, *Orestis* verba, non satis percipientes, cum ex eo sciscitaremur: quomodo, & qua in re despectui esset habitus? (n) & *Edecon* honore affectus, nihil respondit, & discessit. Postridie, cum iter faceremus, in *Bigilam* incidimus, cui, quæ *Orestes* dixerat, retulimus. Ille vero ait: *ORESTEM*, non debere iniquo animo ferre, si eadem, quæ *EDECON*, minime esset consequutus. *Orestem* enim adsecram, & scribam *ATTILAE*; *Edeconem* vero, bello clarum, & genere *Hunnum*, longe illum dignitate antecellere. Quæ cum loqueretur, patrio sermone *Edeconem* adfatus, non multo post nobis confirmavit, seu vera proferret, seu fingeret; se *Edeconi* ea, quæ prius illi dixeramus, exposuisse. Deinde, ob ea, quæ retuleramus in iram versus, vix ipsum ad ullam animi æquitatem, reuocare potuimus. Venimus *Naissum*, (o) quæ ab hostibus fuerat euerfa, & solo æquata: itaque eam desertam hominibus offendi-

lari, quam suo, exemplo, vnus, loco omnium, expressit *CHOSROES*, *Perfarum* rex, apud *THEOPHYLACTVM SIMOCATTAM*, Lib. V. Cap. VIII. edit. *Byzant. Hist.* Tomo I. p. 101. c. *CHOSROES*, inquit, inter Deos quidem, homo bonus & æternus, inter homines autem Deus illustrissimus. Nescio, an fastoso hoc titulo, *θεοθεωτρον καὶ ζωῆρα* nostrum, exæquare, in animo habuerit *Chosroës*? quorsum fere inclinat laudatus *Spanbenius*, dum ad *OCTAVIVM* suum: *Agnosceis*, inquit, ad vnici *Servatoris* *θεοθεωτρον*, & *sacra Christianorum mysteria adlutionem*! nam paullo ante, hominibus se salutarem dixerat. Id certum est, modestius de se *ATTILAM*, quam seu *Chosroëm*, seu *Bigilam*, de *Theodosio* sensisse; quum, non *Deus*, sed *FLAGELLVM DEI*, adpellari voluit: si tamen, qui circumfertur titulus *ATTILAE*, ab ipso rege *Hunno* profectus est. Nam, credunt docti, vel adfentationem, vel odium metumque, id axioma *ATTILAE* adfricuisse. Quidquid eius sit: valuit profecto, impia hæc *Bigilæ* dicacitas, ad percellendos ira, *Hunorum* animos; ut habuerint omnino *Romani*, cur in ea sedanda elaborarent.

n) *ORESTIS*, querela omnis, ex eo fonte manauit, quod, cum esset superbe avarus, haud par sit *Edeconi* habitus, neque, ut ille, donis percutus; tamen ipse non minus, quam *Edecon*, conuicio *Bigilæ*, quod in *ATTILAM* procaciter, & cum contentu iecit, offensus sit, idemque, suo loco, & cum esset opportunum, potuerit refricare. Est nempe, hominum genus, qui

ad contumeliam omnia accipiunt magis:

propter suam impotentiam, se semper credunt negligi. *TERENT. Adelph.* Simultas certe, quæ hic animos, vtriusque, *EDECONIS*, & *ORESTIS*, infedit, ad eum modum, successu temporis, inueterauit, ut imperio ipsi occidentali, fuerit perniciosus. Propagata est enim in filios, *AVGVSTVLVM*, & *ODOACRVM*. Ille namque, a patre *Oreste*, mortuo iam *ATTILA*, patriciatum *Romæ* adeptus, cum *CAESAR AVGVSTVS*, inauspicato fuisset creatus; ab *ODOACRO*, *Edeconis* filio, *Oreste* primum cum exercitu deuicto, atque occisione occiso; *AVGVSTVLVM* *CAESAREM* intercepit, atque data vitæ venia, augustali dignitate, exiit. En! ex *HYNNIS*, & *Augustum* *Cæsarem* vltimum, & *REGEM ITALIAE* primum. Profecto, si est, fuitque vnquam in historia *παράδοξον*; istud, in eo censu habendum, fateamur oportet. de quo alias, professi opera: hæc interea, ad gustum propinamus *Lectoribus*, doctis, & veritatis historicae amantibus.

o) De *Naisso*, diximus, quantum satis est, Cap. I. §. III. nota o. p. 8.

Decadis II. Monumentum I.

fendimus, præterquam, quod in ruinis sacrarum ædium erant quidam ægroti, Paulo longius a flumine, ad vacua loca, diuertentes; omnia enim circa ripam, erant plena ossibus eorum, qui bello occiderant. Postridie, ad *Agintbeum*, (p) ordinum, in *Illyrico* ductorem, qui non longe a *Naïssō* habitabat, accessimus. Imperatoris enim mandata ferebant, ut reciperemus ab eo, quinque transfugas, qui septemdecim numerum, de quibus ad ATTILAM scripserat, explerent. Hominem igitur convenimus, & quinque profugos *Hunnos* tradere præcepimus. quos verbis consolatus, nobiscum dimisit.

§. V.

Nocte transacta, a montibus *Naïssi*, *Isthum* versus iter pergentes, in vicum quendam opacum, per obliquos flexus & gyros, & circuitus multos, deferimur. Hic, cum in ea opinione essemus, ut in occasum iter tendere existimarem, simulac illuxit sol, exoriente sese oculis nostris obiecit. Itaque, loci situm ignorantes, exclamare, tanquam sol, qui in opposita parte conspiciebatur, contrarium solito cursum, conficeret, & abhorrentia a constituto rerum ordine, designaret; sed, propter loci inæqualitatem, via, ea parte ad orientem spectat. Ex illo difficili & arduo loco, ad plana & vliginosa, devenimus. Hic nos barbari portitores, in scaphis, unico ligno constantibus, (a) quas arboribus sectis & cauatis adornant, exceperunt, & flumen transmiserunt. Et lembi quidem minime ad nos traducendos; sed ad multitudinem barbarorum traiciendam, erant præparati, quæ nobis in via occurrerat, quasi vellet ATTILAS, tanquam ad venationem, ad inuadendos *Romanorum* fines progredi. Huiusmodi erat ATTILAE, ad bellum contra *Romanos*, adparatus, cuius gerendi occasionem sumebat, quod transfugæ non redderentur. Transmisso *Istro*, (b) quindecim fere stadiorum itinere, cum barbaris emenso, in campo quodam subsistere coacti sumus tantisper, dum *Edecon*, ATTILAM, nostri aduentus certiores faceret: manentibus interea nobiscum ex barbaris, qui nos externos erant deducturi. Circa vesperam, (c) nobis cœnantibus, auditus est strepitus equo-

p) Et hinc conicias, redactam ad solitudinem *Mæsam* hanc, in *Romanorum* ditionem, postliminio recidisse: neque enim, *Agintbeus*, militum in *Illyrico* ductor, habitare, cum præsidio militari, istis locis potuisset, si euastata regio, *Hunnis* adhuc fuisset obnoxia.

a) MONOXILA, in Græco vocantur. Vistatum hodieque *Hungaris* nauiculæ genus, in minoribus potissimum amnibus. Quales quidem lembi, si plures, tabularum compaginentur, pontium naualium modum, atque usum præstant, & pro fluviorum altitudine, contis hic, alibi remis, propelluntur, ab una ripa, in aliam. quod in *Vago*, *Grano*, *Ipola*, *Saione*, quin & in *Tibisco*, observauimus. Agrestes, quibus nauicularum, ex artis factorum præscripto, non est copia, sufficiunt contra sylvarum validarum arborum, *Monoxilorum* usum, & in *Danubio* adhuc retinent.

b) Vbi, quoue loco, *Istri* hic traiectus, fuerit institutus, difficile est certo statuere. Meminit eiusdem OTROKOSI, Orig. Parte I. Cap. I. IV. §. III. p. 105. Certe, designato accurate traiectus loco, facilius, ac pene expeditum foret, stationem ATTILAE, in qua eum adsequuti erant legati, definire. Si æstimauerimus, quod eluctatis, ex arduis ac confragosis montibus, *Romanis*, in orientem solem erat proficiscendum; proclive fuerit colligere, in vicinia *Orsovae*, supra, vel ad *Vidinum*, eos *Isthum*, traieciisse. Hinc, quindecim stadiorum diuortio, campi illi aberant, in quibus tunc ATTILA diuersabatur. quos proinde in *Valachia*, quaras oportet, *Istro* confini.

c) Vix medii diei spatio ab *Istro* iter, legatos hucusque confecisse, crederem: si de

tus equorum, ad nos venientium. Nec mora, duo viri *Scythæ* (d) aduenerunt, qui nos ad ATTILAM venire præceperunt. Nobis vero, prius eos ad cœnam accedere rogantibus, de equis descendentes, una conuiuium inierunt, & postridie viam, præeuntes, demonstrarunt: Qua die, hora fere octaua, ad ATTILAE tentoria (e) peruenimus. nam erant & aliorum plurima, & cum in tumulto & colle quodam, tentoria figere vellemus, obuii barbari, prohibuerunt; quoniam ATTILAE tentorium erat in proxima valle positum. Quamobrem, ad barbarorum arbitrium, locum tentorii collocandi, cepimus. Huc *Edecon*, *Orestes*, *Scotta*, (f) & reliqui ex *Scythis* primores, mox aduenerunt, & ex nobis quæsiuerunt: quarum rerum consequendarum gratia, hanc legationem susceperamus? Nos vero inuicem intueri, & tam ineptam percunctationem admirari. Illi nihilominus perseverare, & quo a nobis responsum elicerent, in turbas coire. At, soli ATTILAE, non aliis, Imperatorem mandata exponere iussisse, respondimus. Quo dicto, *Scotta* offensus; Hoc sibi a suo duce præceptum esse: vestra enim nobis, in rebus gerendis astutia & versutia, non est incognita. Nos vero obtestari; nusquam hanc legem legatis impositam, (g) ut mandata edant, & palam faciant, antequam eos, ad quos missi sunt, adierint, & in conspectum eorum venerint. Neque hoc *Scythas* nescire, qui sæpenu-

H 2

mero,

si de stadiorum mensura constaret. quorum, inter amnem, & statua ATTILAE, quindecim intercessisse, PRISCUS scribit.

d) Existimo, adparitores regios; haud vero, præcipuæ alicuius dignitatis fuisse viros. ATTILA enim, neque prodigus officiorum esse voluit, neque parcus.

e) Vitam nempe militarem, & cum pacem haberet cum vicinis, agere solebat ATTILA: quippe qui, maluerit sub tentoriis diuersari, quam sub tectis. non, quod non habuerit, seu ciuitates, seu augustas in his ædes; quod infra docebit PRISCUS; sed quod noluerit, autum, eumque communem gentis morem, migrare. De hoc AMMIANVS MARCELLINVS, Lib. XXXI. p. 473. *Adificiis nullis unquam tectis: sed hæc, velut ab usu communi discreta sepulcra, declinant. Nec enim apud eos, vel arundine fastigatum reperiri potest tugurium; sed vagi, montes peragrantes, & silvas, pruinas, famem, sitimque perferre, ab incunabulis adsuescunt. Quæ degendæ vitæ ratio, tametsi tunc in primis apud Hunnos obtinuit, cum intra proprias sedes agerent adhuc: tamen, cauere, nunc quoque ATTILA, tot regionum, atque urbium domitor, voluit; ne gens sua, a maiorum desciscat instituto, intra urbium, atque tectorum opportunitates, in Græcam, Italiamque molliem diffuens, remittat, a bellica virtute, cuius mater est durities.*

f) SCOTTAE huius, frequens recurret mentio. Fuit is frater *Onesegii*, inter bellici, pacisque administratos ATTILAE, principis. quod infra §. VIII. legemus. Dixit de eo PRISCUS, Cap. I. §. II. p. 5. initio: adde ibidem not. 2.

g) Nescio, quid in mentem venerit legatis, cum ista arbitris ATTILAE oggerent. Forte dememinerant, aut meminisse noluerunt, *Magistri Officiorum*, in aula Constantinopolitana, auctoritatem illam, qua ius eidem tribuebatur, legatorum aduenientium, negotia cognoscendi prius, quam ad *Augustum* introducerentur. quod supra, Cap. I. §. III. p. 10. not. x. adnotauimus, atque præeunte iterum VALESIO, hic, pro occasionis ratione, adnotamus denuo. Eidem *Officiorum Magistro*, legati referebant ea, de quibus cum Imperatore acturi venerant. Hinc apud MENANDRVM *Protectorem*, Lib. VIII. cum is, qui a secretis erat *HORMISDAE* regis Persarum, legatos *Romanorum* interrogasset: ecquid acturi venerint? nequaquam ipsi; sed illi, qui a Latinis *Magister Officiorum* dicitur, id enunciandum esse dixerunt. Ergo, non solum, *Officiorum Magistri* prærogatiuam hanc plane agnouerunt; sed, cum de *Romanis*, tum de *Persis*, id palam professi sunt: insolens haud esse, ut legati, res eas, de quibus pertractandis missi sunt, apud intimos regum arbitros, ante solemnem audientiam, expromerent. Confule *Valesium*, ad AMMIANVM, loco cit.

mero, legatos, ad Imperatorem miserint. Oportere autem idem quoque iuris in aliis, ratum & firmatum esse; alioquin legatorum iura minime colere. Hinc ad ATTILAM perrexerunt; unde, non multo post, sine Edecone reuerſi, omnia, quæ cum illis agere in mandatis habebamus, palam euulgarunt, (h) confestimque, nisi quid aliud nobis cum illis rei eſſet, diſcedere nos iuſſerunt. Quæ, ubi audiuiſimus, animis dubii ſuſpenſique, hæſimus. Nec enim ſatis intelligere poteramus, qua ratione Imperatoris conſilia, ad quorum cognitionem, ne dii quidem peruenire poſſent, patefacta, (i) & detecta forent. Quamobrem, potius eſſe duximus, nihil quidquam, de mandatis noſtris, efferre, priuſquam nobis ATTILAM adeundi poteſtas fieret. Itaque, reſpondimus; (k) *Siue ea, quæ Scythæ modo aperte, propalamque protulerunt; ſiue alia, legatione tractare, venimus: ea res ſolius veſtri ducis, iuris arbitriique eſt: neque de his, eum aliis, ullo pacto diſſerere conſtituimus.* Illi vero nos, quamprimum abire, præceperunt.

§. VI.

Dum in adparatu profeſſionis eſſemus, *Bigilas* nos, reſponſionis *Scythæ* factæ, nomine increpauit. Longe enim potius fuiſſe; (a) *in mendacio deprehendi*, quam re infecta, domum reuerti. Si enim, inquit, cum ATTILA locutus fuiſſem, facile illi a contentione cum Romanis diſcedere perſuaſiſſem: quippe qui, ei antea ſtudiuiſſem, & plurimum eius rebus, in legatione (b) ad *Anatolium*, vtilis fuiſſem. Atque *Edeconem*, eadem quoque cum ipſo ſentire. Ea, ſiue commentus, ſiue ex veritate diceret; eo pertinebant, vt ſpecie legationis, occaſionem nanciſceretur, rationem ineundi, in ATTILAM compoſitas inſidias, exſequi. Tum etiam, quomodo aurum, quo *Edecon*, ſibi ad eam rem opus eſſe, *Eunucho* dixerat, adferretur, quod certis hominibus diuideretur.

Sed Bi-

h) Ita reor: vt ATTILAE voluntati, quomodocumque obſequi viderentur, ediſſe legatos, vulgatiore miſſionis ſuæ capita; reticuiſſe arcana. Id, cum in ſui iudificationem fieri crederet ATTILA, nec indulta audientia, ad ſuos abire iuſſit. *Difficile eſt enim, Iouem deludere!*

i) Genius hic proditor, *Edecon* fuit: ſiue, ſaluti ATTILAE regis; ſiue, ſuæ ipſius vitæ ac fortunæ, conſulturus.

k) Egregia, *Maximini*, qui legationis princeps fuit, conſtantia: quippe, Imperatoris, & qui cum eo faciebant, conſilioſum, de tollendo e viuſ ATTILA, incoſciii. Alia mens *Bigilæ*, futuri, ſi fata fuiſſent, facinoris adminiſtri, mens fuit.

a) Maluiſſet nimirum *Bigilas*, totius legationis fidem, ſceleſtum in modum mendaciis contaminare; quam non perpetrare maleficentiſſimum facinus. Aliter SOPHOCLES in *Trach*:

Veritatem cole:

*Mendacem enim vocari, ingenuo homini
Turpis nota eſt.*

b) Pace, magno Romanorum opprobrio, facta; cuius conditiones, ſupra recitauit PRISCUS, Cap. I. §. II. cum eam, pro legum, quibus coaluerat, ratione, intemeratam obſeruari cuperet ATTILA; audito, multos transfugarum apud ſe deſignere *Acinbuntios*, neque ex pacis foedere, velle reſtituere; interpellauit eos ATTILA, per internuncios, id, vt ne tardarent, facere. Erat tunc, qualicumque cum poteſtate, ſiue apud *Acinbuntios*, ſiue apud horum vicinos, *Anatolius* legatus, cum *Theodullo*, Thraciæ militum præfecto. *Anatolium* ergo, eius rei cauſa, in primis monendum ſibi duxit. In hanc itaque miſſionem; neque enim legationem dicere poſſis; *Bigilas*, tunc forte, in aula ATTILAE obuius, ire iuſſus, operam aliquam, credo, interpretis munere functus, *Hunnorum* regi nauauit. Proinde, hæc fretus opella *Bigilas*, adductis, in eam difficultatem, rebus, ferociebat.

Sed *Bigilam* latebat, ſe proditum: *Edecon* enim, ſiue ſimulate cum *Eunucho* (c) pactus; ſiue, vt ab *Oreſte* ſibi cauere, (d) ne ATTILAE promeret, ea, quæ in *Serdica* inter cœnandum dicta erant; aut illum accuſaret, quod ſine ſe, ſecretos ſermones, cum Imperatore, & *Eunucho* (e) habuiſſet: indicauerat ATTILAE, comparatam in ipſum coniurationem, & quantitatem auri, quam in eam rem mitti conuenerat, ſimul & ea, quæ per nos in iſta legatione tractanda erant, enunciauerat. Iumentis adornatis, & neceſſitate, ad iter, tempore noctis, carpendum, adacti; occurrere ex barbaris, qui dicerent: ATTILAM iubere (f) nos, propter tempus noctis intempetiſſimum, remanere. In eundem igitur locum, unde proficiſcebamur, præſto fuere, qui bouem agebant, & piſces fluctatiles, nobis ab ATTILA miſſos, adferbant. Cœnati, nos dormitum contulimus.

§. VII.

Luce orta, in ſpem (a) adducebamur, ATTILAM ſe ad lenitatem datum, & aliquod mite reſponſum ad nos, ab ipſo, emanaturum. Ille vero, denuo eodem miſit, iuſſitque abire, ſi nihil aliud negotii, niſi quod iam omnibus cognitum erat, nobis cum illo intercederet. Nullo dato reſponſo, ad iter nos accinximus; etſi *Bigilas* omni ope contenderet, (b) vt reſpoderemus; nos aliud habere, quod ATTILAM ſcire, eius magnopere intereſſet. Ego vero, cum *Maximinum* morore confici viderem; adſumpto *Ruflicio*, qui barbarorum linguæ peritus erat, & nobiſcum in *Scythiam* venerat, non legationis, ſed priuatæ rei cauſa, ad *Conſtantium*, (c) ex Italia oriundum, quem ad ATTILAM, *Aetius*, occidentalium Romanorum dux, vt illi ab *Epistolis* eſſet, miſerat; *Scottam* (d) adii, (nec enim aderat *Onesegius*) & cum illo, per *Ruflicium*

I

c) Habes, nefarium illud pactum, Cap. I. §. III. p. 8. ſeq. & proxime iſto Capite §. IV.

d) Nempe, grauiter tulit *Oreſtes*, ob *Bigilæ* contumeliouſam, in ATTILAM prociacitatem, conſpiciendam, *Edeconem*, ſe neglecto, donis cultum fuiſſe a Romanis, ſupra §. IV. Serpit iam ſimultas, penitusque occupat *Edeconis* animum.

e) Relege, hos *Edeconis*, cum *Chryſaphio*, ſermones, Cap. I. §. IV. &, quod hinc manauit, *Theodoſii* decretum, paullo ante, §. IV. p. 27.

f) Documentum hic edidit ATTILA, facile placabilis animi: quippe qui, noctem intercalarit, inter primum impetum illum, & rei euentum: prorsus, ac ſi STATI illud habuiſſet ob oculos:

*Da ſpatium, tenuemque moram, mala cuncta miniſtras
Impetus.*

a) Et vocari ſane poterant, in ſpem meliorem, heſternæ lenitatis ATTILAE, quam legatis teſtificatus eſt, auctoramentis. Certe enim, verum eſt illud OVIDII:

*Quo quiſque eſt maior, magis eſt placabilis ira,
Et faciles motus mens generoſa capit.*

b) Valet hic dictum SOPHOCLES: *Improbam in mentem, bona conſilia non cadunt.* Quid ergo mirum, nihil ſani, quodque rebus, adeo perturbatis, amplecti poſſet *Maximinus*, ſuadere potuiſſe *Bigilam*? quippe cui, antea, in necem ATTILAE, inflammato, in mendacio, præſidium omne poſitum fuit. Tantum eſt, mentem bonam ſeruafſe intemeratam, ubi conſulere volueris in commune.

c) De *Conſtantio* hoc, relege Cap. I. §. IV. p. 11. not. b. & inferius Cap. II §. XII.

d) Neque enim *Scotta*, ignotus eſſe poterat Romanis: quippe qui, tributa *Conſtantinopoli* abſportare ſit ſolitus. Supra, Cap. I. §. II. p. 5. Priſci interim, hæc apud *Scottam* oratio, ſatis condocet, eum, optimo ſuo iure, & Rhetorem, & *Scopbiſtam*,

Decadis II. Monumentum I.

sticium interpretem collocutus, eum, pretiosa & plurima dona, a *Maximino* laturum, dixi; si illi aditum ad *ATTILAM* patefaceret, & muniret. Legatum enim venire, de rebus, quæ non solum *Romanis*; sed etiam *Hunnis*, maximam essent vtilitatem adlaturæ: quin & ipsi *Onesegio* legationem hanc, magno emolumento futuram. Imperatorem enim, poscere illum, ad se legatum ab *ATTILA* mitti, qui diiudicaret controuersa, inter vtramque gentem: unde, non nisi ingentibus donis cumulatus, (e) esset rediturus. Oportere igitur, cum minime *Onesegius* adsit, illum, maxime in tam præclara actione, cum fratre certare. Et ipsi quoque *ATTILAM* plurimum fidere dixi, me accepisse. Sed, nihil firmæ spei reponendum, in eo, quod auditu percipitur, restare, ut re ipsa notum & perspectum faceret, quantum illi *ATTILA* tribueret. Atque ille hunc sermonem suscipiens: *Ne amplius*, inquit, *dubii sitis. Aequè, ac frater, apud ATTILAM, valeo auctoritate, & gratia; seu verbis, seu facto, opus est.* Et ascenso equo, ad *ATTILAE* tentorium contendit. Ego vero ad *Maximinum* rediens, qui vna cum *Bigila*,angebatur animo, & incertus (f) erat, quid constituendum esset, narraui sermones, quos habueram cum *Scotta*, & quæ ab ipso audieram. Atque, adeo illum excitaui (g) ad præparanda munera, quibus *Scottam* remuneraretur, & præmeditandum, quibus verbis *ATTILAM* affaretur. Surrexerunt igitur (offenderam enim illos in solo herbido iacentes) & operam, a me egregie nauatam, laudarunt, & eos, qui se iam cum iumentis itineri accinxerant, reuocarunt. Tum etiam, qua oratione *ATTILAM* adgrederentur, & quo modo dona, quæ ad ipsum, *Maximinus* ab Imperatore adferebat, traderent, inter se agitarunt.

§. VIII.

Nobis, in harum rerum cura, cogitationeque versantibus, ecce! nos *ATTILA*

phistam, hoc est, *Sapientem*, adpellatum: eo quod, perditas, *Bigilæ* procacitate, res legationis, sapienti hac facundia, restituerit. Rarum, in puris putis, seu *Rhetoribus*, seu *Sophistis*, exemplum; ut certe, cum *Anaxippo*, apud *ATHENAEVM*, Lib. XIII. hominum hoc genus indignari possis, quod, cum *scholæ* studet, *vita* sit inutile:

Vab! nunc quid fingi potest portentosius illo?

Qui Sophos in truiis, inflato mugit ab ore;

Rebus at in mediis, stupet, ac velut inscius hæret.

c) Aduertat Lector, quanta vis, atque efficacia, sit donorum, saltem ostentatorum eminus: quid? si ex oculis se præsentent, & præsententur manibus? Nam, ut habet *OVIDIUS*:

Munera, crede mihi, placant hominesque, deosque,

Placatur donis Iupiter ipse datis.

Enim vero, uti Græcus ille ait:

Auro loquente, ratio quæuis irrita est;

Suadere quoniam nouit, & ratio nihil.

Plus, vel nuda donorum mentio, quam prudenter iniecit *PRISCVS*, *Scottæ* animum percelluit, quam si confertis vsquequaque rationibus, egisset cum homine. quod malum, fugiant aulici, & quibus, rerum administrandarum, credita procuratio est.

f) Recte *SOPHOCLES Philoct.*

Rebus in arduis sapienti,

Quid consilii capiat, sæpe est

Difficile.

g) Ex vero *MENANDER*, Epist. III. *Δυπλὴν ὁρῶσιν οἱ μάθοντες γέφυρα.* *Viri literis subacti, acutius vident.* Haud ergo frustra, *Priscum*, legationis sibi socium, *Maximinus* adsciuerat: quippe, virum doctum, & consilii plenum.

THA per *Scottam* (a) accersuit. Itaque, ad eius tentorium iter direximus, quod barbarorum multitudine, qui in orbem excubias (b) agebant, erat circumdatum. Ut accessum nacti sumus, & introducti, inuenimus *ATTILAM*, sedentem in cathedra lignea, (c) stetimus paullo remotius ab eius throno, mox processit *Maximinus*, & salutauit barbarum. Et Imperatoris litteras tradens, dixit: *Saluum & incolumem illum, suosque precari Imperatorem.* Et barbarus: *Sit, & Romanis, quemadmodum & mihi cupiunt*, inquit. Statimque ad *Bigilam* conuertit orationem: *feram impudentem* vocans; quærebat, qua re impulsus ad ipsum venisset, cum sibi eorum, quæ & ipse, & *Anatolius* (d) de pace sensissent,

I 2

sent,

a) Vides! donorum, ostentatorum duntaxat, mirificam efficacitatem.

b) Pertinebat hoc, non ad securitatem modo, sed ad maiestatem simul regiam, qua nihil *Romanis* concedebat *ATTILA*: tametsi ab eorum luxu fuerit alienissimus. Nunc profecto geminari custodiendi regis solertiam oportuit, quando prauæ *Theodosii*, administro *Bigilæ*, molitiones, volentibus fatis, propalatae fuere. Ceterum, excubiarum hoc, circa *ATTILAM*, robur, non ex vulgo militum fuisse delectum, sed e nobilissimis quibusque euocatum, qui & generis nobilitate præstabant aliis, & belli laboribus, existimo: idque Romanorum imitatione, quibus id facere, solemne fuit. De *GALBA*, *Suetonius*, Cap. IV. 4. *Delegit & equestris ordinis iuuenes, qui manente annulorum aureorum usu, Eucati adpellarentur, excubiasque circa cubiculum, vice militum agerent.* Peculiare custodum corporis genus, eo quod ex his, qui militia so uti iam fuerant, ad excubitorum hæc ministeria, euocabantur; Græcis ideo *ἀνακλῆτοι* adpellati: dignioresque habiti, quam milites ordinarii. Ad dignationem eandem indicandam, pertinet inscriptio: *ARAM EUOCATVS POSVIT, QVAM CALIGATVS VOVIT.* An vero, *Scrutarius AVGVSTI*, qui & euocatus, de quo *Suetonius*, *Augusto*, Cap. LVI. eiusdem sint ordinis, quem *Galba* instituit; non ausim dicere; atque dubius est omnino *CASAVBONVS*. Id in confesso est, *AVGVSTI* euocatos, apertis bellis, non æque principum custodia, adhibitos fuisse. Vide commentatores *SVETONII*, atque in his *PITISCVS*. Non est silentium, euocatos *Galbæ*, equites iuuenes fuisse, quod eo propius accedit ad institutum *ATTILAE*: nam certior his fides est, in primis, si in bello, experimenta sui dederunt. Hinc *MATTHIÆ* *Coruini* confidentia manauit, ut negligentius custodiretur licet, secure tamen, ubi ubi esset, ageret: *Domini militiæque, negl. genti corporis custodia usus: fides tamen omnium, & quam maxime militaris, id effecerat, ut publica ipsa cura, & sollicitudine, muniretur.* Pro stipatoriibus, omnes certatim, corpus eius, peruigili quisque custodia adseruabant. *BONFINIVS*, Dec. IV. Lib. VII. p. 630. 48. Eadem fides hodieque *Hungaris* est. hæc in primis tempestate, qua, hostium multitudine, vrgebamur vniuersim omnes. Tunc enim, *Hungari iuuentus, sueta armis, & more militiæ exercita*, *Tacitus Hist. Lib. I. Cap. LXVIII. & VIENNÆ*, reginam diuinissimam, *MARIAM THERESIAM*, excubatoribus circumvallabat; & defensabat foris limites, virtute tanta, ut in admirationem rapuerit *Europam*. Nempe, vetus hoc gentis ingenium est, ut extra bellum, sibi viuat, *SALVSTII* verbis vtor, *per artes, vitasque varias dispalata*: ad bellum cum euocatur, mascule, res suas agit, & eandem, aut similem operam regi, quam mercenarii, præstat: hanc etiam multis modis potiore; quod nobiles *Hungari*, regi sane militant, non seruiunt. *S. Stephani Decret. Lib. I. Cap. IV.*

c) Non ergo *ATTILA*, eburnea sella, seu folio, auro illuso, utebatur: forte, regum *Gothicorum* æmulatione ductus. qui cathedris, sellisue residebant, vsque ad *Leugildi* ætatem. *ISIDORVS* in *Chronica* *Eræ DCVIII.* *Leugildus, primus inter suos regali veste opertus, folio resedit: nam, ante eum, & habitus, & confectus communis, vii genti, ita regibus erat.* Ceterum, diuersæ fuerunt cathedræ: *Rhetorum*; atque *Episcoporum*; diuersa regum hæc subsellia. De illis, vide *SAVARONEM*, passim in notis ad *Sidonium*: de his *PRISCVS* hoc loco: quando, cathedram ligneam, paullo post, thronum vocat, qui, quomodocunque materiatus, regum est proprius.

d) Hæc, illa ad *Anatolium* missione, quam *Bigilas*, hunc ad modum prædicabat, quam

sent, conscius esset. Neque prius ad se legatos, accedere debuisse, quam omnes profugi, qui apud Romanos exstarent, redditi essent. *Bigila* vero respondente, nullum amplius apud Romanos reperiri transfugam *Scythici* generis; omnes enim redditos esse: magis exasperatus ATTILAS, in eum multa probra, & conuitia, ingessit. Et cum clamore ac vociferatione (e) magna, dixit: se illum in crucem acturum, & prædam vulturibus præbitorum fuisse: nisi iræ (f) suæ acerbitas, legationis reuerentia leniretur, & inflecteretur; & hanc ei poenam impudentis eius orationis, & temeritatis impositurum fuisse. Etenim, restare adhuc apud Romanos plures transfugas, quorum nomina, ut erant in charta descri-

quamque expromissimus supra, ad §. VI. dicta, agitataque fuisse, oportuit. quæ ideo non quam *Bigila*, in memoriam reprimat ATTILA: quippe, & scelerum gnaro, & internuncio.

e) Ad primum *Bigila* conspectum, ira excanduit ATTILA: usque adeo, ut præter, quam id decuisset regem, suæ alioquin maiestatis vnice obseruantem, incondito clamore, ac vociferatione, tentorium impleveret. Quod fuit sane, ne quid distemur, vehementis animi, apud ATTILAM, illaudatum documentum. Etenim:

Ora tument ira, nigrescunt sanguine vena,
Lumina Gorgoneo seuius igne micant.

Præcipitis huiusmodi iræ exemplum, THEOPHYLACTVS Simocatta, de CHAGANO II. Auarorum principe, idque in suppari prorsus negotio, commemorat, Lib. I. Cap. VI. p. 16. edit. regia. Orationem, ad Chaganum, dixerat, Romanorum legatus Comentiolus, barbaro, liberio rem visam, minacioremque, quam legis inibi, Cap. V. De hac, SIMOCATTA: Ut primum finita est ista verborum acerbior castigatio, Chagano, sanguis effervescebat, & magnos irarum fluctus in pectore excitare, vultus totus rubescere, oculisque præ furore scintillantibus, & immodice arrectis, ac prope modum supra frontem sublati superciliis, toto denique habitu subindicare, non se abiturum, (inultum fore) legatis, & Comentiolo, propter orationem pronuntiatis, periculum gravissimum denunciare. Hæc ille. Egregia, hominis insane irascentis, descriptio. quomodo etiam VIRGILIUS, Lib. XII. Aen. ver. 101, in Turno:

His agitur furis, totoque ardentis ab ore
Scintillula absistunt: oculis micat acerbis ignis.

Huc & locus M. TULLII, perturbationes animi enormes describentis, facit, Offic. Lib. I. Licet ora ipsa cernere irarum, aut eorum, qui aut libidine aliqua, aut metu, commoti sunt, aut voluptate nimia gestiant. quorum omnium vultus, vocem, motus, statusque, mutantur. Adde in primis SENECAM, de Ira, Lib. I. initio: ubi iram, & qui possideri se ab ea patiuntur, scite adeo pingit, ut nemo vitiosius magis.

f) Ergo, iram ATTILAE, quam neque ratio alia, neque iusta æstimatione maiestatis, domare potuit; legationis reuerentia, in ordinem redegit. Tanto tunc ATTILA, irato Chagano, melior æquiorque; quod cum hic furori suo, fræna laxaret in legatum; ille, sacrosancta habuerit iura legationis. De Chagano THEOPHYLACTVS, loco citato: Spreta est abiecta legatorum reuerentia, barbarus, Comentiolum in carcerem abduci, pedes eius cippo constringi; tabernaculumque discindi iussit: quo iudicio cuiuspiam, pæna mortis, lege provinciali, expectanda intelligebatur. Melius ATTILA: quippe qui, communium gentium iure, vel nomen legationis sanctum, & legationes maximæ dignitatis, atque inuiolabiles, habuit: prorsus ex CICERONIS præscripto, qui oratione de Harusp. responsis: Ius legationum, humano diuinique vallatum præsidio, dicit. Et Verrius III. Nomen legati eiusmodi esse debere, quod non modo inter sociorum iura; sed etiam inter hostium tela, incolume versetur. Constat sibi, quod EUSTATHIUS in VII. Illiad. scribit: Caduceatores, medium quoddam genus, inter deos & homines: id est, pene diuinos, & hominibus angustiores existimatos; neque, nisi a Lestrygonibus, Cyclopiis, aliisque, qui fas non norunt, de iisdem aliter cogitatum. Hactenus recte ATTILA.

descripta, iussit scribas (g) recitare. Hi ubi percurrerunt, qui desiderabantur, ATTILAS, *Bigilam* una cum *Esla*, sine mora proficisci iussit; Romanis denunciatum, ut omnes transfugas *Scythicæ* nationis, quotquot in eorum potestate essent, redderent, a tempore *Carpilionis* (h) filii *Aetii*, Romanorum occidentaliū ducis, qui obses apud eum fuerat. Nec enim, ut ferat, suos seruos secum manus conferere; quidquam opis, aut præsidii adferre poterunt his, qui suæ ditionis custodiam, illis commiserint. Quæ enim urbs, quæ arx, qua late patet Romanorum imperium, (i) salua & incolumis euadere poterit, quam euertere, aut diruere, apud se constitutum habuerit? Postquam exposuerint, a se, de transfugis decreta, redire quamprimum renuntiatum, utrum transfugas reddere, an bellum eo nomine malint (k) suscipere. Non multo ante iusserat, ut *Maximinus*, paulum (l) expectaret, dum ad ea, quæ Imperator scripserat, per se responsum daret: sed munera (m) petiit. Quæ postquam dedimus, in tentorium nostrum nos recepimus, & de singulis, quæ dicta fuerant, patrio sermone, inter nos, differuimus.

§. IX.

Cum autem *Bigilas* admiraretur, qui fieret, ut ATTILAS, qui sibi iam pridem, cum legatus ad illum veniret, comis & perhumanus visus est; tunc se acer-

K

g) Argumentum hinc capi potest, iam tum rite instructum ATTILAE fuisse, scribarum illud collegium, quod hodie *Cancellariam* vocamus, quodque actus principum publicos ac solemnes, in fastis, tabulariisque referre, & hinc depromere solet, cum ita fert occasio, atque usus. Immo, tanta in ea re procuranda, ATTILAE fuit adcuratio, ut peregre, ac lautis præmiis adscitos scribas, in aula sua alere, & pulchrum, & utile, necessariumque existimaret: quod exemplo *Constantii*, ab *Aetio* missi, cuius meminimus sæpius, satis, opinor, liquet.

h) CARPILIO, filius *Aetii*, ex patre materno, sic adpellatus, cui itidem *Carpilioni* nomen fuit, teste GREGORIO Turonensi, Lib. II. Cap. VIII. Huius legationem ad ATTILAM, memorat Theodoricus apud CASSIODORUM, Lib. I. Cap. IV. Ad ATTILAM igitur, armorum potentem, cum supra dicti (*Aetii*) filio *Carpilione*, legationis est officio non irritè destinatus. PRISCUS ex ore ATTILAE, obsidem apud Hunnum fuisse dicit. quod, quemadmodum euenerit, ut ex legato obses fieret, non habeo dicere.

i) Hæc vero iactantius, quam pro hominis sorte, ab ATTILA dicta fuisse, nemo non videt. Profecto enim:

Errat longe, mea quidem sententia,

Qui imperium credat grauius esse, aut stabilius

Vi quod sit, quam illud, quod amicitia adiungitur. TERENT. Adelph.

k) Non fuit huc impetu opus, cum superfuerunt viæ, quibus moti fluctus, componi potuissent; si potior ATTILAE moderatio, quam violentia animi, in re quantius momenti, fuisset. Sane enim:

Peragit tranquilla potestas,

Quod violenta nequit.

CLAUDIANVS in Paneg. Theod.

l) Factum id fuit, ob absentiam *Onesegii*; quippe qui, ad *Acarzios*, in ordinem redigendos, cum maiore natu ATTILAE filio, *Dengisich*, in expeditionem fuerat profectus. Is vero, legatos exterorum, & audire, & expedire solitus fuit: sicuti apud Romanos, *Magister Officiorum*. Vid. infra §. X.

m) Fateamur oportet, indignam hanc donorum auiditatem, fastigio, atque potentia ATTILAE fuisse; sed, quod nulla re magis, quam donis mitigari fuerit solitus, dandum id est ingenio hominis, alioquin perniciosi futuro. Vide eodem hoc Cap. §. XXV. Hanc tamen, qualemunque laudem, eadem munerum cupiditate, ex intervallo quasi redeunte, obtinuit subinde.

Decadis II. Monumentum I.

se acerbis contumeliis adfecisset. Dixi, vereri me, ut aliquis ex barbaris, qui *Serdice* nobiscum epulati erant, ATTILAM abalienasset, & *Bigilam*, Romanorum Imperatorem *Deum*; ATTILAM vero, *hominem* adpellasse, retulisset. Quam orationem *Maximus*, ut verisimilem, est amplexus: nec enim coniurationis in ATTILAM initæ, particeps fuerat. Sed *Bigilas*, ambiguus animi (a) erat; neque causam, ut mihi videtur, satis suspicari poterat, quare ATTILAS eum, tam acerbis conuitiis, infectatus esset. Nec enim in animum suum inducere poterat, ut nobis postea retulit, enuntiata fuisse, quæ in conuiuio apud *Serdicam* dicta fuerant, aut coniurationem in ATTILAM detectam. Cum enim nemo, ex omni multitudine, quæ ATTILAM circumstabat, excepto *Edecone*, auderet, præ metu, qui omnium mentes peruaferat, cum ATTILA sermonem instituere; credebatur *Edeconem*, eo studiosius daturum operam, omnia silentio transigere; tum propter iusiurandum, tum propter negotii grauitatem: ne, quia clandestinis in ATTILAM consiliis interfuerat, reus iudicatus, poena mortis adficeretur. Hæc, cum ambigua mente volueremus, *Edecon* (b) superuenit, & abducto a nostro cœtu, *Bigila*, (fingebat enim velle vere & serio, de præmeditatione inter eos insidiis, agere) ubi aurum adferri præcepit, quod his daretur, qui exsequendo facinori, operam nauaturi erant, discessit. Ego vero, cum *Bigilam* curiosius inquirerem, quos sermones secum *Edecon* habuisset, decipere (c) perstitit, deceptus & ipse, & veram, secreti cum *Edecone* colloqui, causam occultans, commentus est, sibi *Edeconem* dixisse; *Attilam* illi, propter transfugas succensuisse. Oportuerat enim, aut omnes restituere, aut legatos, ex eorum numero ad illum venire, qui potentia, & opibus exercebant.

§. X.

Hæc, dum loquebamur, aduenere ab ATTILA, qui *Bigilam*, & nos prohiberent, captiuum *Romanum*, aut barbarum mancipium, aut equos, aut quidquam aliud, emere, præter quam, quæ ad victum necessaria erant, donec inter *Romanos*, & *Hunos*, de rebus controuersis, conuenisset. Hæc actu, & præmeditato consilio, barbarus faciebat, quo facilius *Bigilam*, in ipso facto, deprehenderet; cum nullam satis idoneam causam comminisci posset, in quam aurum adferret. Nos quoque iussit, *Onesegium* opperiri; ut responsum

a) Aduertat in *Bigila* Lector, quæ sit vis malæ conscientie, cui ille frustra haec tenet, a simulatione, mendaciis, & prauis artibus aliis, quaesuit præsidia. Recte SENECA, Epist. CV. *Tutum, aliqua res, in mala conscientia, præstet: nulla securum: putat enim se, etiam si non deprehenditur, posse deprehendi: & inter somnos mouetur, & quoties alicuius scelus loquitur, de suo cogitat. Non satis illi oblitteratum videtur, non satis tectum. Nocens, habuit aliquando latendi fortunam, nunquam fiduciam.* Tutum *Bigilam*, sacrosancta legationis iura, fecerunt: haud tamen securum. Repræsentabat ei peruium conscientia; cum insidiarum, in ATTILAM, maleficium; cum vesaniam illam linguæ procacitatem. Vtrumque, tametsi nondum deprehensum putaret, posse tamen deprehendi, metuit. Adde SENECAE Epist. XCVII.

b) Nempe, non ut tutum præstaret *Bigilam*; sed ut auro emungeret, in insidias destinato, posteaque, maiorem eius extorquendi vim, occasionem, ATTILAE promissum faceret.

c) Ita est: *Seipsos decipiunt, qui volunt alios*; sicuti videre est in *Bigila*. de cuius fraudibus, redeuntibus toties, occinas licet illud HORATII, Lib. I. Epist. X. 24.

Naturam expelles furca, tamen usque recurret.

Rediit nimirum, *Bigila* ingenium suum, tum quoque, cum minime debuisset.

ad nostram legationem (a) daret, simul & munera, quæ ad eum Imperator miserat, & tradere volebamus, acciperet. Etenim, tum forte *Onesegius*, vna cum seniore, ex ATTILAE liberis, ad *Acatyros* missus fuerat. Ea gens est *Scythica*, quæ in potestatem ATTILAE, hac de causa venit. In eam gentem, plures, per tribus & generationes, imperium exercebant, quos Imperator *Theodosius*, firmata inter eos concordia, ab ATTILAE societate, ad colendam cum *Romanis* pacem, & societatem, muneribus traduxerat. Qui ea munera adtulerat, pro cuiusque gentis regis merito, & gradu, minime distribuerat. *Caridachus* enim, secundo loco acceperat, qui regum antiquior, primus accipere debuerat. Ille, tanquam contemptus, & sibi debitis præmiis frustratus, ATTILAM, ad correptos, in iudicium vocauerat. Is, nihil cunctatus, magno exercitu emisso, regum alios sustulit, alios ad deditionem compulit. Deinde, *Caridachus* ad se vocat, tanquam illi victoriam, & quæ ex victoria consequutus fuerat, communicaturus. Sed dolum, & insidias suspicatus; *Difficile & graue esse homini*, respondit; in DEI (b) conspectum venire. Si enim immoris oculis, solis orbem intueri, nemo potest; quomodo quis sine sensu doloris, cum *Deorum* maximo, congregiatur? Atque ita *Caridachus*, regnum, suæque omnia, salua sibi, & integra conseruauit, & reliqua omnis *Catilcorum* regio, in ius, ditionemque ATTILAE, concessit. Ei genti, cum seniore ex filiis regem, ATTILAS constituere decreuisset, ad hanc rem conficiendam, *Onesegium* miserat. Itaque nos exspectare, ut dictum est, iubens; *Bigilam*, cum *Esla*, ad *Romanos* amandauit, specie quidem transfugarum repetendorum; sed reuera, ut aurum, *Edeconi* promissum, adferret.

§. XI.

A *Bigila* discessu, vno tantum die in his locis commorati, postridie cum ATTILA, ad loca magis ad arctum vergentia (a) profecti sumus. Haud longo viæ spatio, cum barbaris progressi, alio iter vertimus, *Scythias*, exterorum (b) deductoribus, nos id facere iubentibus. ATTILAS interea, in quodam vico substitit, in quo filiam *Escam* (c) in uxorem, etsi plures alias haberet,

K 2

Scythia-

a) Nunc dixi, eundem ONESEGIUM, in aula ATTILAE, locum tenuisse, quem apud Romanos *Officiorum Magistrum*. de quibus reple, quæ ad Cap. I. §. III. nota 2. adnotauimus: & Cap. II. §. V. nota p.

b) Adeo iam tum *Bigila* illa adsentatio, qua *Theodosium* Deum; ATTILAM hominem, vocauerat, barbaros ipsos, corruerat. ATTILA profecto, hac adpellatione, retentari se passus est, ne *Caridachi* aduentum vrgeret, pro more suo, acius. Sic ars deluditur arte.

a) Doleas, quod non accuratius ATTILAE huius itineris tramitem, PRISCUS designauerit. quem nos ideo vestigabimus, quantum eius dabitur.

b) Viarum hi *Ductores*, a principibus, ad conducendum aliquem per alterius regionem, cum ad itinerum errores, tum ad subseffores viarum deuicandos, ordinabantur. LVITPRAND. de Legat. Græcis quidem *Διασκευαί*; nostris vero *Hungaris*, genuino credo *Hunorum* vocabulo, *Kalaufz* hodieque adpellati. Quod sane, inter bene commodeque ordinatæ reipublicæ *Hunorum*, indicia retuleris. Conf. du FRESNE Gloss. edit. nuper Parisiens.

c) Doctissimus BARTHIVS, in *Adversariis* suis, Lib. LVI. Cap. XV. p. 2662. ex hoc PRISCI loco, *Thygaterogamiam*, seu impiam, suas ipsorum filias ducendi, licentiam, *Hunnis* imputat. quem ducem, non doctum minus, quam præcipuum inter eruditos auctoritatis, sequuntur multi, atque ATTILAM, iuxta & *Hunos*, vniuersum omnes, foedissimi, eiusdem flagitii insimulare non dubitant. Subollecit, siue crim.

Scytharum legibus id permittentibus, ducere voluit. Illinc facili, & æquali via, per planitiem patentem, iter fecimus, & in multos fluuios nauigabiles impigimus. Quorum post Istrum maximi sunt: Drecon dictus, (d) & Tigas (e) & Tiphias. (f) Maiores, nauculis, vnico ligno, confectis, quas in quotidiano vitiu habent, qui ad flumina habitant; reliquos lembis, ex propinquo desumptis, quos barbari curribus imponunt, & in loca restagnantia important, traieci-

mus.

criminationem eam, siue sensum verborum PRISCI detortum, FR. OTROKOEST, in Origin. Hung. P. I. Cap. IV. §. XV. p. 126. Sed, neque crimen illud, ab ATTILA, & huius gente, valide repulit; neque idonee satis vindicauit PRISCI sententiam. Posteaquam enim locum, de nuptiis ATTILAE recitasset, paucula subiicit: *Videri hic aliquid deesse; forte, cuius herois Escam filia fuerit. Nam, non dicit aperte Priscus, eam Attilae propriam fuisse; nec ratio id adiecta docet; sed potius, plurimam uxorum licitam, apud veteres Scythas fuisse, indicat. recte quidem. Felicitas tamen, & iudicio longe limatissimo, partim, flagitium omnium turpissimum, ad ATTILA, & Hunnis, amolitus est, partim sensum verborum PRISCI restituit, PRISCI NICOLAVS GARELLI, dum viueret, CAROLI VI. Imperatoris archiater, atque amicus noster, & post fata, desideratissimus. Mitto, sobriam, viri summi, critice: rem ipsam, & quemadmodum PRISCI verba, in luce collocauit, atque ATTILAM crimine exonerit, recolam. Ad omnem, inquit, tollendam, in verbis PRISCI æquiuocationem, sola vocula τῆς, deficit. qua adposita, clarus sensus emergit, nempe: θυγατέρα τῆς Escam, quod est: Filiam Escam ducere voluit. Hæc ille, breuiter, ac solide: vt satis adpareat, Escam, vnus ex optimatibus Hunnis; haud vero suam ipsius filiam, ducere constituisse ATTILAM. Hæc, & reliqua, quæ in eandem rem adfert, & cum de phrasi PRISCI, tum de voce θυγάτηρ, erudite disputat, vide in Appendice epistolæ, quam ad me, de IUVENCI COELII CALANI DALMATÆ, ATTILAE, prolixam dedit, quamque Decadis I. Mon. III. præmissam, reperies. Cessent proinde Barthii sequaces, ATTILAE mastiges, belluinam hanc voluptatem, eidem adscribere, atque porro infamare, his tam foedis criminibus, regem, pro ethnica honestatis modulo, incomparabilem. Adde, commentuunculam nostram, eadem hac de re, ad CALANI Cap. XXII. not. e. adscriptam, DECADE I. Mon. III. p. 135. Alioquin, πολυγαμίαν simultaneam, Hunnorum legibus permissam fuisse, haud grauare largimur: minime vero, parentum, cum filiabus, nuptias: quippe quos, non ita feris fuisse moribus, credimus, vt flagitio se contaminarent, iuri naturæ, omnium mentibus, diuinitus insito, contraeunte. Reuera autem, pugnare scelestum hoc nuptiarum genus, cum naturæ humanæ indole, grauiter docuere Iuris Naturæ consulti. HYGONEM GROTIUM nominauisse, satis habebimus, de Iure Belli & Pacis, Lib. II. Cap. V. §. XII. n. seq. p. m. 249. Bene, quem illic citatum legas, SENECA Hippolyto Act. III. versu 913. 914.*

Fera quoque ipsa Veneris euitant nefas,
Generisque leges infcius seruat pudor.

Neque minus isthuc facient, nobiles, de Camelo, & de equo Scythico, quæ eo loco fiunt, narrationes. De Camelo inquam, qui curatorem, a quo, cum matre operis, commissus erat, delapso operimento, & matre agnita, interfecit, teste AELIANO III. de Anim. 47. & ARISTOTELE, Περὶ θαιμασιῶν ἀνθρώπων, p. 89. Atque, de Equo Scythico, auctore PLINIO H. N., Lib. VIII. Cap. XLII. Tomo I. p. 466. edit. Paris. HARDVINI. Detraeto oculorum operimento, & cognito, cum matre coitus, petisse prae-rupta, atque exanimatum. Equæ, eadem ex causa, in agro Reatino, proripam; (equarum admissorem) laceratum inuenimus. Adde VARRONEM, Lib. II. Cap. VII. de Re Rust. p. 286. edit. Gesneri. Quis nunc Scythæ nostro, ATTILAE, inquam, crimen intentabit, quod ne Scythicus quidem equus, pro generosa indole sua, in-pune, ac sine pudore ferre potuit? De Persis, Parthisque, turpitudini huic, bel-luino more deditis, nihil laboro. cui assentiente HVG. GROTIUS, causam, prauam educationem, prudenter adsignat, DION Prusæensis.

mus. Congerebantur vero nobis, ex vicis commeatus; pro frumento Cenchrum, (g) pro vino, Medum, (h) sic enim locorum incolæ vocant. Qui nos comitabantur, vt nobis ministrarent, Cenchrum aduehebant, potionem ex hordeo præbentes, quam Camum barbari (i) adpellant. Longa via confecta, die, ad noctem inclinante, ad paludem quandam, ad quam aquatum (erat enim eius aqua potui apta) proximi vici ibant, tentoria fiximus. Ingens ventus, & procella de repente exorta, cum tonitru, & crebris fulguri-bus, & multo imbre, tentorium nostrum disiecit, & omnia nostra vtenilia, in proximam paludem voluit. Turbinibus in aere excitatis, & casu, qui con-tigerat, perterrefacti, locum illum deseruimus, & ab inuicem dissociati, huc illuc palantes, viam vnusquisque nostrum, quam sibi commodam duxit, sub tenebris, & imbribus, est persequutus. Tandem, tuguria, & tecta vici sub-euntes, (illuc enim, diuisis itineribus, diuenteramus) omnes in vnum con-uenimus, & ea, quæ nobis deerant, cum clamore perquisimus. Ad quem strepitum, Scythæ exilientes, calamos, quibus ad ignem vtuntur, vsserunt, & accenso lumine, interrogarunt, quid nobis vellemus, qui tantos clamores ede-remus? Barbari, qui nos comitabantur, (k) responderunt, nos tempestate percussos, turbati. Itaque, nos liberaliter inuitatos (l) hospitio exceperunt, & calamis ficcis, ignem accenderunt. Vici domina, quondam vna ex BLE-DAE (m) vxoribus fuerat. Hæc nobis cibaria, & mulieres formosas, cum quibus,

g) CENCHRUM, milium est Græcis. quod gluma, in pisone, seu mortario ligneo detusa, farris loco habent hodieque Hungari; & vel in pulvis incoquunt, lacte superfuso, & tunc quidem Tejes-Kása, dicunt; vel admixto melle, ad modum tor-tarum, in tripodibus frixant, atque Mézes-Málé vocant. quod genus ciborum, in deli-ciis habent adhuc, plebei homines. Pronum ergo fuerit existimare, his cupediis, vul-gus Hunnicum victitasse, easque, simul Romanis, hac iter facientibus, obtulisse.

h) MEDVS, potionis genus, quod coquendo fit ex melle. ISTODORVS ideo, XX. 3. ex Latino mell, quasi melus, deducit. Sed perperam: nam vox, tota quanta quanta, Sarmatica est, tametsi omnino æque a melle deriuanda. quod Slauonica lingue populi omnes, Med vocant, & potum ex melle excoctum, Medovvecz. Po-tus genus, hodie dum Moscouitis, Polonis, atque vtrorumque vicinis, familiarissimum.

i) Est, cur mirare, CAMVM, barbarum PRISCO, vocabulum dici; cum tamen haud ignotum fuerit Constantinopolitanis, potus genus: quippe, ipsis legibus, Romano-rum, sacratum. VLPIANVS, Lib. IX. ff. de trit. vin. ol. Si quis vinum legauerit, nec Camum, nec cereuisia continebitur, nec hydromeli. CUIACIUS Obseru. Lib. XXIV. Cap. XXXIX. adducit Simeonem Ianuensensem, qui doceat: CAMVM fieri, ex hordeo, & aliis frugibus, & Fucam Arabice vocari, vulgo in Græcia, Phocadium, & esse cereuisia speciem. Verba hæc adlegat: Cereuisia, Camum, Foca. Item: Camum, Siccera, potus factus ex hordeo, & aliis rebus calidis, vti sunt Zingiber, & alia, quæ ponuntur in testaceis paruis, bene obturatis, & cum aperiuntur, salit in altum, & vocatur cereuisia. Du FRESNE. Colligas ex hoc PRISCI loco, familiarem, ATTILAE temporibus, Hunnis, sub nomine cam, fuisse cereuisiam, cuius postea nomen Ser fecerunt Hungari; siue id a Latinis acceperunt; voce, vt adparet, detruncata; siue a Turcarum, Serbæth. quod tamen potionis genus, feruens bibitur, & tardius Hun-garis innotuit.

k) Idem fuere, quos nunc Ductores, PRISCVS dixerat, de quibus eadem hac §. nota b.

l) Tu, quisquis es! qui gentem Hunnicam acculas barbariei, huc aduerte ani-mum! Credo equidem, ne a populis, qui se hodie putant cultissimos, istam huma-nitatis significationem, in homines peregrinos, eosque calamitosos, editum iri.

m) Ergo, iam tum, siue sua ipsius morte, siue violentis fatiis, BLEDDAM perfun-ctum

quibus, iocis, & amori indulgeremus, (hoc enim apud *Scythas* honori ducitur) suppeditauit. Mulieribus, pro cibis præbitis, gratias egimus, & sub te-
ctis nostris somnum capientes, ab earum consuetudine (n) abstinuimus. Si-
mul, atque illuxit, ad ea, quæ ex nostra minuta supellestili desiderabantur,
perquirenda, curam conuertimus. Hæc, partim in eo loco, ubi pridie conse-
deramus, partim in ripa paludis, partim in ipsa palude, reperta, recepimus.
In his deliccandis, totum diem, in illo vico, (tempestas enim defierat, &
clarus sol adparebat) contriuimus. Deinde, curatis equis, & reliquis anima-
libus, vesturæ inferuentibus, reginam salutatum iuimus. Hanc vicissim do-
nis remunerati (o) sumus, pateris argenteis, velleribus rubris, pipere indi-
co, & palmulis, & aliis aridis fructibus; ne barbaris, qui tantum honoris no-
bis habuerant, concederemus. Nec multo post, omnia fausta, feliciaque illis,
hospitalitatis ergo precati, discessimus. Sex dierum itinere emenso, *Scythæ*,
exteriorum deductores, (p) in quodam vico nos consistere præceperunt, vt
pone ATTILAM, qui hæc te in viam daturus erat, deinceps iter continuaremus.

§. XII.

Hic obuios habuimus legatos, a *Romanis Hesperis*, (a) etiam ad AT-
TILAM missos. Præcipui autem præcipui: *Romulus*, Comitatus dignitate decora-
tus, & *Primitus*, Noricæ regionis præfectus, & *Romanus*, militaris ordinis du-
ctor. His aderat *Constantius*, (b) quem *Aetius*, ad ATTILAM, vt illi in con-
scribendis epistolis deferuaret, miserat, & *Tatullus*, *Orestis* (c) eius, qui cum

Edecont

etum fuisse oportuit: eo quod hic viduæ suæ sit mentio. Mirifica, & huius in lega-
tos, fuit hospitalitas; sed, quam barbara illa humanitas, si *Prisco* credimus, con-
taminabat, quod lenocinio eos, & illecebris muliebribus voluit inescatos. De *Pris-
coe* anno emortuæ, vide, quæ ad CALANI Cap. XI. nota a. congesimus, DECADE
I. Mon. III. p. 114.

n) Digna, *Christianis* viris, continentia. Neque hic mos solis *Hunnis* fuit pe-
culiaris, vt hospites, quos comiter & laute accipere volebant, formosarum mulie-
rum amoribus exfatiarent; apud plures gentes, impia hæc, fœdæque hospita-
tas inoenerat: quippe quæ, semel iusto Dei iudicio, in transuersum actæ, neque mo-
dum ponebant, nefariis turpitudinibus, neque finem.

o) Fuit hoc elegantia *Romanorum*. Dona profecto, quam, quæ regina miserat,
multis modis pretiosiora rependerunt. *Palmula*, fructus sunt palmarum, qui, &
Dactyli. Reliqua, belaria fuisse, interpretabere, quæ secundis mensis, & plerum-
que cruda, solebant inferri.

p) Confer supra, hac paragrapho, notas b. & e. Vbi nempe, ministerio eorum
sunt *Romani*, toto eo itinere, quod in *Hunnorum* regione sunt emensi, usque ad
regiam ATTILAE.

a) Magnum, potentia ATTILAE, documentum; quod ab vtriusque, orientis, &
occidentis, Imperatoribus, legationibus, eodem tempore, honoratus fuerit. Fere
de eo dixeris, quod ille, de ALEXANDRO M.

Ortus & occasus, aquilo mihi seruit, & auster.

b) *Constantii* huius, sapius *Priscus* meminit, Cap. I. §. IV. iterum Cap. II.
§. VII. hic vero, omnium fulissime; nusquam vero infelicius.

c) Obserues hic, *Orestis*, patrem, iuxta & matrimonium. Fuit is, *Edecontis*,
in Constantinopolitana, qua proxime defunctus est, legatione, assiduus collega.
Muneris, quas apud ATTILAM administrabat partes, *Bigilas*, in aula regis semel ite-
rumque versatus, supra, paragrapho VIII. ita expromit; vt ATTILAE affectum & seri-
bam diceret. In Græco: *ὀνειδὴς τὴν καὶ ὀνειδισμένην*, vocat. Primam *Orestis* men-
tionem, legis, Cap. I. §. III. not. b. p. 7. De hoc eodem *Oreste*, quæ mortuo
ATTILA,

Edecone erat, pater: non legationis causa; sed priuati officii, & familiaritatis
ergo. *Constantio* enim in Italiis agenti, magnus cum illis usus intercesserat:
Tatullum affinitas mouebat. *Orestes* enim eius filius, *Romuli* filiam, e Peto-
uione, Norici ciuitate, uxorem duxerat. Legati autem veniebant, vt ATTILAM
lenirent, qui sibi *Sylvanum*, (d) *Armii* mensæ Romæ præfectum, tradi po-
stulabat, propterea, quod pateras aureas, a *Constantio* quodam acceperat. Hic
Constantius, ex Galliis occidentalibus ortus, ad ATTILAM, & BLEDAM, vt illis
in conscribendis epistolis operam daret, quemadmodum, & post illum alter
Constantius, missus fuerat. Ille (e) vero, quo tempore *Sirmium* oppidum,
in *Peonia* situm, *Scythæ* obsidebant, aurea vasa, a ciuitatis Episcopo, acceperat,
vt ex eorum pretio, si se superstiti, urbem capi contigisset, quoad satis
esset, pro sua libertate, solueretur; (f) si periisset, ciues, in seruitutem abdu-
cti, redimerentur. Sed *Constantius*, post urbis excidium, (g) de euentu *Scy-
thicæ* obsidionis parum sollicitus, *Romam*, cuiusdam negotii causa profectus,
vasa, ad *Sylvanum* detulit, & aurum ab eo accepit, conuenitque, vt, si intra
tempus præfinitum, aurum, cum usuris redderet, vasa reciperet: ni fecisset,
Sylvanus, vasa sibi haberet, & his, pro arbitrio, tanquam, quæ sua facta essent,
vteretur. Hunc *Constantium*, ATTILAS, & BLEDA, cum illis prodicionis nomi-
ne suspectus esset, in crucem (h) egerunt. Ex quo, vt de poculis aureis, in-
diciam ad ATTILAM (i) est delatum, sibi tradi *Sylvanum*, tanquam furem eo-
rum, quæ sua facta essent, flagitauit. Legati igitur, ab *Aetio*, & *Romanorum*
occidentalium Imperatore, venerant, qui dicerent, *Sylvanum*, *Constantii* cre-
ditorem,

L 2

ATTILA, fata habuerit, quamque inuitam fortunam, sibi obnoxiam facere sit adni-
sus, tum demum, professa opera, animus est agere, cum curæ nostræ maturuerint.

d) Placet, VALESII, verba: *Armii mensæ Romæ præfectum*: ex Græco, resti-
tuentis, coniectura. Videtur, inquit, scribendum esse: *ἀργύρα τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀρμίου*.
Sic mensam argentariam vocat: erat enim hic *Siluanus*, argentarius. Ita EVA-
GRIVS, Lib. V. Cap. X. de Magno quodam: *πάλαι μὲν ἀργύρας τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀρμίου*.
Hæc *Valesius*. Neque ergo, deprauata vox *Armii*, nomen fuerit proprium; ne-
que mensæ præfectum, seu *Dapiferorum*, nostro vocabulo, *Magistrum*; sed rei ar-
gentariæ, quæ mensis adhiberi solet, administrum, notauerit.

e) *Constantium* priorem intelligit, postea, ob prodicionis suspicionem, in cru-
cem actum. qua de re, iamam dicet noster.

f) Laudabilis hæc *Episcopi* prouidentia fuit; sed, quam irritam fecit *Constan-
tii* turpis auaritia: tamen hominis *Christiani*: quæ tamen sibi longe exstitit per-
niciosissima.

g) Vtinam hoc sibi dedisset negotii, somnolentus historiarum *Prisci* expilator,
vt urbium, patrata ab ATTILA, excidia, & horum causas, ac *pericula*, cum cura
adnotasset: æquius iacturam scriptoris optimi ferremus; nunc, gratiam ei referi-
mus eo iniquiorem, quo in excerpando, & animo fuit tardior, & manu.

h) Dignum, me iudice, sacrilegio, quo se, *Christianus* cum esset, turpiter con-
taminauit, supplicium; etsi minime omnium in prodicionis crimen incurrisset. Nam,
præterquam cum *Episcopo* conuenerat, in eliberandos captiuos, vasa aurea, non im-
pendit; sed abusus etiam iis est, si non ad intemperantiam, certe ad sordes. Aliud
ergo in *Constantio*, reges vlciscebantur; aliud diuina nemesis.

i) Adeo ad rem aduentum ATTILAM; vt ne prædæ quidem partem, elabi e ma-
nibus, pateretur; siue iustitiæ laude cumulare velis; siue notare auaritiæ crimine,
mihi quidem perinde feceris, Lector æquanime! Saltem fatebere, facinus *Constan-
tii*, hominis infidi, priuatum, male Imperatori, & vniuersim toti reipublicæ, im-
pactum ab ATTILA fuisse. Sed, *nodum in Scyppo quærebat* perspicax ille, suapte,
ad omnes belli faciendi occasiones, nimium quantum peruigil.

ditorem, vasa aurea, pro credito oppignerata, non furto ablata, penes se habuisse. Quæ sacerdotibus, qui primi se obtulissent, numis argenteis permittasset. Nec enim fas esse hominibus, pocula Deo consecrata, (k) propriis vibus, adplicare. Itaque, nisi eum tam iusta causa, aut diuini numinis reuerentia, a petendis poculis, dimoueat, si *Sylvanus* instantius urgeatur, aurum pro pateris, præbiturum. Hominem enim, qui in nullo deliquit, (l) minime delideris. Hæc erat igitur horum virorum, legationis causa, qui barbarum sequebantur, vt responsum ferrent, & dimitterentur.

§. XIII.

Cum vero nobis eadem via eundum foret, qua *ATTILAS*, parumper morati, dum præcederet, non multo post sequuti, cum reliqua multitudo, traiectis quibusdam annibus, (a) ad quendam magnum peruenimus. Hic erant *ATTILAE* ædes, (b) quæ reliquis omnibus, vbicumque locorum, eminentiores, & præstantiores esse, ferebantur. Erant hæc, ex lignis, (c) & tabulis, eximie politis, exstructæ, & ambitu ligneo, circumdatæ: non ad munimentum; sed ad ornatum comparato. Proxima regiæ erat, *Onesegii* domus, & ipsa quoque ambitu ligneo constans, non tamen æque, ac *ATTILAE*, turri-

k) Male ista, ex his istiusmodi, *Christianorum* ritus adinentibus capitibus, *ATTILAE* persuadebantur: quippe cui,

Auri sacra fames,

intimis medullis infederat.

l) *Iuris* hoc, *naturæ ac gentium* axioma, poterat, ab ista, dedendi *Sylvani* postulatione, retentare *ATTILAM*, multo sane efficacius, quam sacrati illius, atque inuiolabilis auri, commemoratio.

a) An supra nominati fluiui, *Drecon*, *Tigas*, & *Tiphis* fuerint? non facile reperio, quod vel negem, vel adfirmem. coniectationes nostras, promemus alibi.

b) Vbi vicus hic, & in hoc regia *ATTILAE*, sit quaerenda; postea, cum cura indagabimus. *OTROKOSI*, Orig. Hungar. Parte I. Cap. IV. p. 108. apud *Iazyges* hodiernos, in oppido *Iszta-Berény*, & vicum collocat, & ædes regias. Sententia, quod sciam, adprobata est nemini: nisi forte, qui non existimatis, itineris *ATTILAE* rationibus, & inconsulta *Geographia Antiqua*, opinioniones sequi malit, ratione minus subactas; quam veritatis æstet. quod suo loco disputabimus.

c) Ligneæ hæc, regiarum *ATTILAE* ædium substructio, satis, opinor, condocit, temporariam hic sedem habuisse, *ORBIS FLAGELLVM*. Neque aliter suadebant, de opprimendo, vtroque, orientis, & occidentis, imperio, vasta illa hominis consilia. Nondum enim, subacta licet, a tergo *Scythia*; euastatis, *Thraciis*, *Mæsiisque*; & *Pannonia*, partim armis, partim pacis legibus, sub iugum missa; quin & *Dacia Traiani*, suæ adiectæ dominationi, occidentem euenerat. Ergo, nihil opus erat, vt, qui orbem *Europæum*, mente complexus, spe improba deuorasse visus est penitus, in vnus quodam regionis angulo, perpetuam, ac pro animi magnitudine, regio fastu perculsam, & tot deuictarum gentium spoliis ornatam sedem, poneret. Sufficiebant ligneæ ædes, bene materiatae, neque fabrefactæ negligenter. quæ speculæ loco essent, homini, toti orbi, adtentissime insidianti. Quod, qui secum existimauerit, fatebitur, credo, non tam lapidum, hac regione defectui, quam delinæ nationi *ATTILAE*, molem hanc ligneam, adtribui oportere. Quid? quod *Hunni* cum illud ingenium, nondum plane exuerit *NOSTER*, de quo *AMMIANVS*, Lib. XXXI. Cap. II. p. 473. *Aedificiis nullis unquam tecti; sed hæc, velut ab usu communi discreta sepulchra, deuitant.* Fas est igitur credere; dedisse hoc, cultiorum gentium moribus, vt & ipse ædes habitare inciperet; & gentis suæ primores, vulgusque, id vt imitarentur, sensim adfuerat. Recole, Cap. hoc II. §. II. not. e. Sed, de regia *ATTILAE*, erit alibi dicendi locus.

turribus insignis, & conspicua. Longo satis intervallo, a circuitu domus, distabat balneum, (d) quod *Onesegius*, qui secundum *ATTILAM*, plurimum apud *Scythas*, opibus, & auctoritate, valebat, lapidibus, ex *Peonia* (e) aduectis, ædificauerat. Nec enim apud eos, qui in ea parte *Scythiae* habitant, vllus est, aut lapis, aut arbor, sed materia, aliunde aduecta, vtuntur. Huius autem balnei architectus, e *Sirmio*, captiuus abductus, mercedem operis sui, libertatem consequuturum sperans, falsus sua spe, cum nihil minus cogitaret, in longe duriorum, apud *Scythas*, incidit seruitutem. *Balneatorem* enim eum *Onesegius* instituit, vt sibi, totique suæ familiæ, cum lauarentur, operas præstaret. In hunc vicum aduentanti *ATTILAE*, puellæ obuiam (f) prodierunt, quæ per

M

d) Præferbat hoc, *Romanæ*, siue elegantiae, siue opportunitatis, imitamentum. quis enim doctus nescit? balnearum commoditates, infano sumtu instruere solitos *Romanos*. Consule *IUSTVM LIPSIUM*, de *Magnitudine Romana*, & *AMMIANVM*, loco nunc citato, Cap. I. p. 472. ibique lege, *VALESI* notam g. Proinde, tota iam tum *Onesegii* familia, corporis mundicie cepit insuere, vt male illud *CLAUDIANI*, Lib. I. in *Rufinum*, hic iteraueris de *Hunni*,

Tristes habitus, obscænaque visu corpora.

Sed reuera, extraneus fuit *Onesegius*, haud vero *Hunni*. quod dicemus paullo post.

e) Vtitur argumento hoc *OTROKOSI*, dicto loco, vt euincat, non alibi, quam apud *Iazyges* hodiernos, sedem hanc *ATTILAE* fuisse positam. Nam, & arboribus nuda omnino, neque impedita lapidibus, campestris ea regio est. quod, quantum momenti habeat, ad rem illam conficiendam, videbimus, cum erit opportunum.

f) Antiquissimus populorum orientalium mos fuit, festiuis istiusmodi virginum processionibus, latos expectatosque entus celebrare. Primum, huius instituti, exemplum, apud *MOSEN*, veterrimum, eumque diuinissimum scriptorem, *Exod. XV.* reperio: cum gens *Israelitarum*, superato, haud sine prodigio, mari rubro, atque *Pharaone*, & huius exercitu, fluctibusmerso, mirificam Dei potentiam, celebrabat. Præcipuas, ea celebritate, partes, *Miriam*, cum numero mulierum, inter cantica, & tympanorum sonitus, suas fecit, chorosque alternatim duxit. Conf. *IOH. CONR. DIETERICI*, *Antiq. Biblic.* Parte I. p. 350. Adde, nisi sacra historia sordeat, I. Sam. XVII, 6. 7. præana, quem *DAVID*, a cæde *Philisteorum* reduci, faminae occinebant; & quod res est, existima. Manauit ritus ab *Hebraeis*, quauersum, & hic ad religionis ceremonias translatus est; ad ciuilibus testificationes officii, alibi. Et ad *Scythas* quidem, tunc, festiuum hoc institutum pertigisse, existimo, cum, abductis in captiuitatem, decem *Israeliticis* tribubus, late, *Hebraeus* populus, per septentrionem, & vsque in *Scythas*, fuerat sparsus. Eum postea morem, *Hunni* suum fecere, tamquam a maioribus acceptum. Quid? quod idem iste *Iudæorum* mos, apud *Romanos* quoque, rerum, per orbem terrarum dominos, in vsum fuerit? De *AVGVSTO*, inter ceteras honoris significationes, *TRANQVILLVS*, Cap. LVII. *Reuertentem ex prouincia, non solum faustis ominibus, sed modulatis carminibus prosequabantur.* Quod quidem officium, nobiles pueros, ac puellas, fecisse, inuenias apud eundem, in *CAELIVLA*, Cap. XVI. *Nobilibus*, inquit, *pueris, ac puellis, carmine modulato, laudes virtutum eius canentibus.* *ruquixō* scilicet, ad mensuram pronuntiationis. Nescio, annon æmulari voluerint, testium hunc, siue *Romanorum*, siue *Hunorum*, ritum, *Argentoratenses*: quando, hac iter, ad *Friburgi* obsidionem, militare magis! an medicum? instituentem, Regem Galliae, *LYDOVICVM XV.* eadem hac, sed longe fastidissima pompa, concursante ad spectaculum multitudine, acceperunt. Triumphum duci credidisses, ita vrbs opulentissima, in lætitiæ testificationes, vel nondum editas adhuc, vel longa temporum intercapidine obsoletas, plurium dierum intervallo, atque id rege, magna animi delectatione adspectante, effundebatur. Interserebantur, augustali ei sollempnitati, virginum,

Decadis II. Monumentum I.

quæ per series ante gradientes, sub linteis tenuibus & candidis, quam maxime in longitudinem extensis, ita, vt sub vnoquoque linteo, manibus mulierum, ab vtraque parte in altum sublato, (erant enim multi huiusmodi mulierum, sub illis linteis, ordines) sex puellæ, aut etiam plures, dum iter pergerent, odas, & cantilenas (g) *Scythicas*, canerent. Iam proxime *Onesegii* domum accesseramus, (per ipsum enim via (h) ducebat ad regiam) cum foras profiliit *Onesegii* vxor, magna ancillarum comitata multitudo, quæ opsonia, & vinum ferebant, (i) qui maximus est apud *Scythas* honos. Hæc ATTILAM salutauit, rogauitque, vt ex cibis desumeret, quos, cum summa testificatione, suæ erga illum voluntatis, adtulerat. Itaque, vxori, hominis sibi necessarij, gratificaturus, commessatus est, equo insidens, (k) barbaris, qui in eius comitatu erant, suspensam tabulam, (erat autem argentea) sursum capiti eius adtolentibus. Deinde, degustato calice, qui illi fuerat oblatus, in regiam se recepit. Erat autem illa reliquis conspectior, & in altiori loco sita. Nos vero, in ædibus *Onesegii*, (sic ille præceperat, redierat enim cum ATTILAE filio) remansimus. Illic cœnam sumpsimus, excipiente (l) nos eius vxore, comitata illustrioribus, qui eum gerere contingebant. Illi enim, animum nobiscum conuiuio exhilarare, per otium, minime licuit; quia, quæ gesserat in negotio, ad quod missus fuerat, & aduersam, quæ filio (m) ATTILAE contigerat, valeditudinem (dextram enim, ossè loco moto, fregerat) renuntiaturus, tum primum a reditu, in ATTILAE conspectum venerat.

§. XIV.

A cœna, ædibus *Onesegii* relictis, propius ATTILAE ædes, tentoria (a) posui-

num in primis, vestales quasi quidam chori. quæ, non perculatæ modo ad omnem splendorem, oculos, cum omnium, tum principis potissimum, aduertebant; sed laudes etiam regis, modulatis itidem carminibus, celebrabant. Anno hæc superiore MDCCXLIV. adolescente iam auctumno, euenere; ideo hic non silenda, quod habent quoddam, moris *Hunniaci*, imitamentum.

g) Iucundum sane, & dignum ATTILAE magnitudine, spectaculum. Odorum, quas occinebat virginum ea processio, materies, vti ex moribus gentis, infra docuimus, bella, victoriæ, ceteraque ATTILAE gesta, fuere: quod vnum, sicuti *Germanis*, ætate TACITI, ita tunc *Hunnis*, annalium genus fuit.

h) Igitur, domus *Onesegii*, propylæum quasi quoddam fuit regiæ ATTILAE, quam ædificiorum molem consulto, ita fuisse instructam credo; partim, vti regis securitati prouideretur; partim, vti venerabilior fieret, ad regiam aditus. quid? quod, & gratia, & auctoritas, qua, apud ATTILAM valebat *Onesegius*, istum ædium suarum habitum, situmque, videbatur poscere.

i) Est hoc quoque, vestigium moris orientalium; principes, a victrici expeditione reduces, ad eum modum accipiendi. quod obuium fit, *Melchisedeci* oblationem, *Abrahamo*, a pugna reuertenti, factam, atque pane & vino constantem, recognoscentibus, Genes. XIV, 18.

k) Hoc genus commensationis, sicuti PRISCUS vocat, *Statarium* prandium, Latini dixerunt; eo quod stando capitur. apud MAMERTIN. in *Panegyrii Iuliani*, Cap. XI. Aduertat Lector! officiosam in ATTILA, erga faminam illustrem, facilitatem, humanitatemque.

l) Adeo, apud aulam ATTILAE, eleganter omnia fiebant, atque comiter, vt *Versaliam* te Gallorum, non vicum *Hunniacum*, subiisse crederes.

m) Fuit is *Dengisich*, vterius *Irnaschi* frater, isto tamen infelicior. Ille, *Dionisio*, iste, *Hernach*, vterque mendose, IORNANDI dicitur, in *Geticis* p. m. 628. 629.

a) Coniicias hinc, cum de ædium ATTILAE situ, tum de habitu vici totius æ-

posuimus, vt *Maximinus*, quem scilicet ATTILAM conuenire, & cum his, qui ei a consiliis erant, colloquia facere oportebat, minime longo, ab ATTILA, distaret intervallo. Illic igitur, quo migrauimus, noctem transegimus. Luce orta, misit me *Maximinus*, ad *Onesegium*, vt illi, tum quæ ipse dabat, (b) tum ab Imperatore missa munera traderem; atque etiam statueret, vbi, & quando luberet, vt cum eo colloquium iniret. Perexi igitur ad *Onesegium*, cum famulis, qui dona portabant: ianuxæ erant clausæ: ego expectare, donec aperirentur, & aliquis exiret, qui eum, mei aduentus, certior faceret. Itaque, tempus mihi terenti, & circa murorum ambitum domus *Onesegii*, ambulanti, progressus, nescio quis, quem barbarum, & vnum aliquem ex *Scythico* exercitu, esse rebar, *Græca* voce me salutauit, dicens: καίρε. (c) Mirari ego, qui fieret, vt *Græce* loqueretur, vir *Scythæ*. Etenim, intra sua conclusi, barbaricam linguam (d) colunt, & adflectant, neque tam *Hunorum*, quam *Gothorum*,

M 2

thorum,

des, sic positas fuisse oportuit, vt laxiore, coque inani, & a priuatorum casis nudo, circumquaque intervallo ambirentur: quod ad regiæ pertinebat opportunitatem. Vicus vero, diffisis inuicem ædiculis instructus, spatia relinquebat tentoriis, si vsus ferret, tendendis, necessaria.

b) Prudens factum! quod legationis, sufflaminata hucusque negotia, a donis representandis, exordiantur, idque, apud hominem, quasi πανκράτωρ, apud ATTILAM. Aurum nempe, lani templo, cum claudendo, tum referando, æque idoneum est, atque efficax.

c) Καίρε, *Græcam* salutandi formulam esse, in gratiam linguæ eius ignarorum monco: nam norunt docti, ab καίρεω, gaudeo; Imperatium eum fieri, vt sit, καίρε, gaude, latere, salve! Sic apud XENOPHONTEM, Pæd. VII. Cræso salutanti Cyrus: καίρε δὲ δισπότη, salve domine! respondet Cyrus: καὶ σὺ γὰρ κροῖς, tu quoque salve Cræse.

d) Discas hinc, πολύγλωττον, seu, plurium fuisse linguarum, aulam ATTILAE. Barbaricam ei tribuit, inter primas, noster, hoc est, *Hunniacam*. quæ, quod *Hungarica* fuerit, licet rudior hodierna, suo loco, & tempore, demonstrabimus. Frustra sunt profecto, *Hunno- & Hungaro-Mastyges* illi, qui id magna virium contentione, elaborant demonstrare; Linguam *Hungaricam*, qualis hodie in usu est, contonem esse, *Cardinalium Europæ linguarum*. Non est enim ita, quemadmodum cogitate omnino, neque sine adparatu, id euicimus, in *Meletemate, de Peregrinitate Linguae Hungaricae in Europa*, quod exstat, in *Miscellaneorum Berolinensium Tomo IV. Parte II. Litteraria* p. 198. & recognoscemus, si Deus voluerit, in GENESI, & EXODO, Linguæ *Hungaricæ*, curis repetitis. Post *Hunniacam* linguam, *Gothicæ* meministi PRISCUS, quæ secundas, post priorem illam, obtinebat in palatio ATTILAE, quin & apud gentem vniuersam. Neque potuit euenisse aliter: quando, & bellis frequentibus, gens vtraque collisa inuicem; & coadunata iterum fuit in societatem, fræderibus quomodocunque confocillatis: ne quid, de captiuis, vtrinque in seruitutem abductis, deque commerciis, mutuo frequentatis, dicam. Fuit autem *Gothicus* sermo, *Germanicus*. Vltimo, *Ausonorum* linguam memorat, quæ *Romana* est, seu *Latina*. quam non potuerunt non addidicisse *Hunni*, cum bello in Italia administrato, tum requietis occasionibus aliis. *Cancellaria* certe ATTILAE, & præfectum *Orestem*, & scribas, *Constantinum* vtrumque, vide §. XI. ex Romanis habuit. Nescio, quomodo PRISCO, de *Sarmatica* lingua, silentium potuerit obrepere. Palam est enim, & hos in obsequio habuisse ATTILAM, infedisque *Sarmatiæ* partes, quæ *Ponto* erant proximiores, atque *Dacia*. Quid ergo mirum? adhæsisse veteri adhuc *Hunorum* sermoni, ex tot victarum gentium linguis, contagii quidpiam. quod inualuit demum, rerum potitis *Abaribus*, atque *Hungaris*, vltimum, in *Daciam*, *Pannoniamque* erumpentibus. Ergo, largiamur oportet, multum adsciuisse Linguam *Hungaricam*, sicuti hodie in usu est; ex *Latina*; plus ex *Germanicæ*.

thorum, aut etiam *Aufoniorum*, hi scilicet, quibus cum *Romanis* frequentius est commercium. Neque quisquam eorum facile loquitur *Græce*; nisi, si qui sint captiui e *Thracia*, aut *Illyrico* maritimo. Sed illi ab obuiio quoque dignoscisci possunt, quando occurrunt, & a vestibus laceris, (e) & capitis squalore, tanquam, qui in miseram inciderint fortunam. Hic vero, præ se ferebat *Scytham*, qui opibus circumfluebat. Erat enim capite in rotundum (f) *raso*. Hunc retalutans, interrogavi, quis esset, & unde in terram barbaram veniens, vitæ *Scythica* institutum sequi delegisset? Ille vero, lubenter, ait, ista cognoscere studui. Mihi vero, inquam, hæc a te ut sciscitarer, causa fuit, quod *Græce* locutus es. Tum ridens, ait, se *Græcum* esse genere, ad mercaturam faciendam, *Viminacium*, *Myforum* ad *Istrum* urbem, accessisse, in ea domicilium, longo tempore habuisse, uxorem quoque diuitem duxisse; parta illic felicitate, capta vrbe exutum fuisse, & propterea, quod diues erat, se, suaque omnia, in prædæ diuisione, *Onesegio* cessisse. Etenim, esse apud eos in more positum, ut præcipui ab *ATTILA*, *Scythiæ* principes, captiuos ditiores, sibi seponant, quos deinde in plures diuidunt, & partiuntur. Postea, ubi aduersus *Romanos* fortissime dimicasset, (g) & *Acatairorum* gentem domino barbaro subdidisset,

omnia;
nica; plurimum ex *Moranica*, siue *Slauica*. quod linguarum gnaris, si vel leuem quandam criticen adhibuerint, plane sit obuium. Sed a *Græcis*, acceperunt omni-
no paucissima, & si vocem *Paripa*, quod est, *παρῖπ*, excipias, fortasse aliud nihil. Confer *OTROKOSII* Orig. Hung. P. I. Cap. IV. §. XVI. p. 126. de *Lingua Hunni-*
ca, ad hunc *PRISCI* locum, commentantis.

e) Miserandus captiuorum habitus. quem apud *Hunnos*, eius ætatis, eo oportuit esse squalidiorum, quod & ipsum vulgus *Hunniacum*, sordidatis vestibus, & quomodocunque, nunc ex pellibus, nunc ex vili quodam linteorum genere factis, indecore amiciebatur. Quid ergo, de captiuis, pannosis iis, exsuctis inedia, merito, ad barbarorum morem, hirc ac intonso, luridata facie, oculis dehiscens, &c. statuas?

f) Duplex genus, circumtondendæ comæ, antiquitus fuisse videtur; vnum barbaricum, *græcanicum* alterum: vtrumque inter delicias habitum. Hinc circumtonsi mangonum pueri, puellæ, atque ipsæ etiam meretrices. Sed, horum consuetudo, ad libidinis illecebras pertinuit. Vbi sunt autem ea, honesti quoque, sed elegantia studiosi, *Græci veteres*, ephebi, viri, & apud *Romanos*, etiam ministri laiores. Crines, in eo genere, æqualiter vndique descendentes, decenter, & in orbem radebantur; ut formam alueoli referent, seu *σφαῖρα*. Vide, in voce eadem *HYPOCHYRIVM*: *σφαῖρονέποι*, sic tonsi, adpellati. Inferne scilicet, ad cutem rasi, vertice intonsi fuere. Decore minus fecisse existimatur, *Aristodemus*, *Cumanorum* tyrannus, qui pueros, puellarum habitu, & muliebribus comis comptos; puellas, contra ea, epheborum ritu circumtonsas, atque ephebicis amictis chlamydibus, ire iussit, apud *PLUTARCHVM*, de Mulier Virtut. p. 261. F. Genus tonsuræ, *βαρβαρικῶν* fuit, quod *Phanices*, *Arabes*, *Thracæ*, *Sarmatæ*, *Franci*, atque nostri hic *Hunni*, frequentarunt; & *Poloni* hodieque retinent. Ab *Hunorum* hoc radendi capillum more, *Hungarorum* tondendi capitis, consuetudinem eam arcessi oportere, existimarem, quando, totum circumquaque cranium, detondent, solo vertice, comam alentes, quam possunt, promississimam: nisi, e proximiorum *Cumanorum* ætate, contagiosi oppido moris, ritum eum velis deriuare. Tunc enim, antiqui, ac feruoris gens *Hungara*, corrupta est maximopere, cum non vulgus modo promiscuum; sed reges etiam, *LADISLAVS* in primis, *Cumanus* ideo dictus, barbarici populi institutis viuere, nihil dubitabant. Huc, & pilei genus, quod martia hac tempestate inualefcit iterum, & *Csákó* in commune dicitur, retuleris.

g) De *Onesegio* loquitur vir *Græcus*: cuius ductu in *Romanos*, & nuper admodum

omnia, quæ bello acquisierat, vna cum libertate, ut *Scytharum* legibus (h) cauetur, propria sibi vindicasse. Mulieri quoque barbaræ nupsisse, & ex ea liberos sustulisse, & *Onesegii* mensæ participem, hoc vitæ genus, longe potius priore, ducere. Qui enim apud *Scythas* degunt, tolerato bellorum labore, sine vlla sollicitudine, vitam peragunt: tum vnusquisque bonis, quæ sibi fortuna indulsit, fruitur, neque quisquam illi, vlla in re, ne minima quidem, negotium exhibet, aut molestus est. Qui vero sub *Romanis* ætatem agunt, facile in bello capiuntur. Hos enim, in aliis, sui conseruandi spem collocare, necesse est, quandoquidem per tyrannos, minime licet, arma, quibus vnusquisque se tutatur, & a se vim propulset, gestare. Atque adeo his, quibus id iure licet, valde est exitiosa, & perniciosa ducum ignauia, qui bellum minime gnaniter gerunt. At, in pace longe acerbiora sunt, quæ accidunt, quam calamitates, quæ ex bello proueniunt. Hinc grauitas tributorum, illinc detrimenta, quæ ex malis legibus oriuntur, quæ non sunt in omnes positæ. Si quis diues, aut potens, eas sit transgressus, ille quidem iniquitatis suæ pœnas non luet; si aliquis inops, parum cautus, qui negotia gerere & administrare nesciat, hunc pœna, a legibus statuta, manet. Nisi forte eum, priusquam sententia feratur, (i) longo in litibus continuato tempore, multis præter ea exhaustis opibus, vita defecerit: at, nisi mercede & pretio, quod legum, & iuris est, obtinere, id vero est maxime execrandum, & detestandum. Nec enim iniuria adfecto, quisquam fori iudicialis potestatem faciet, priusquam argentum, iudicis, & eius ministrorum commodo cessurum, deponat.

§. XV.

Hæc, atque huiusmodi multa, cum in medium proferret, præfatus sum, ut, quod sentirem, patienter & benigne audiret, & dixi: O quam prudentes, (a) & probi fuerunt, constitutionis reipublicæ *Romanæ* auctores. Hi, cum negotia alia, alio ferrent; hos legum custodes fecerunt; illis armorum curam delegarunt, ut ad nullam aliam rem intenti, quam se ad pugnam præparare, militaria opera exercerent, & propulsata, per assiduam ad bellum meditationem, omni formidine, consueta militiæ exercitatione, animis firmati, in aciem descenderent. Qui autem agris colendis, & culturæ terræ operam dabant,

dum aduersus *Acatairos* militavit. quo belli labore, fortiter tolerato, ex legum *Hunniacarum* præscripto, in libertatem se vindicatum, gloriatur.

h) Acquisitæ profecto leges, quod ipsi captiui, si militiam sponte sequuti sunt, ibique præclari aliquid facinoris edidere, sine *λύπη*, in pristinam se ipsos libertatem, eamque priore vitæ genere, multo potiorem, adferere potuerint. Alia longe, atque multis modis, iniquior eorum fors fuerat; qui, siue belli, siue pacis temporibus, sub *Romanorum* dominatione, vitam debebant. quæ, quomodo acciderint, vfu edoctus, vir hic *Græcus*, vsque ad finem huius paragraphi, non sine bile, edisserit; captiuitatemque *Hunniacam*, *Romanorum*, aduersus suos ipsorum homines, bello & pace, æquitati, multis modis præfert: ut legi hæc omnino mereantur, ad iustitiæ studium, quod viguit inter *Hunnos*, cognoscendum.

i) Hanc eandem querelam, lege, apud *ZOSIMVM*, Histor. Lib. V. initio: ubi *Ruffini*, & *Steliconis*, temporum iniurias deplorat.

a) Scita hæc est, ac prudens, *PRISCI*, de reipublicæ *Romanæ* constitutione, oratio; ad quam, commentari superuacuum fuerit. Lege eam, quisquis es, & relege, iterumque recognosce. Ita fit, ut optime constituta regna, atque imperia, in respublicas *Cyclopum* degenerent, regnantium desidia.

Decadis II. Monumentum I.

dabant, & his annonam militarem exigentes, statuerunt, ut eos alerent, qui pro sua salute dimicabant. Constituerunt quoque, qui iniuria adfectis prospicerent. Itaque, quoniam fere ita natura comparatum est, quæ est humani ingenii imbecillitas, ut plerique sua iura explicare, & firmare minime possint, alios aliorum iura tueri, & defendere, alios ius dicentes, ea, quæ leges perscribunt, iudicare, & decernere voluerint. Neque vero sua providentia destitutos reliquerunt eos, qui iudicibus adsunt; sed horum esse partes prospicere, qua ratione ius adsequatur, qui sententia iudicum obtinuit, & iniurius iudicatus, id solum, quod iudicii calculus fert, & nihil præterea, facere cogatur. Si enim non essent huic rei præpositi, aut victore intolentius insurgente, aut eo, qui aduersam sententiam reportauit, in obstinata & perversa mente permanente, ex una lite, alterius litis nasceretur exordium. Est autem his constitutum argentum, ab illis, qui litibus certant, ut militibus ab agricolis. Quid enim magis pium, quam eum, qui opituletur, & auxilium ferat, alere? & officium, mutuo officio rependere? Quemadmodum equiti emolumento est, equi; emolumento est pastori, bouum; & venatori, canum, tuitio, & curatio, & reliquorum huiusmodi, quorum homines curam & custodiam agunt, & utilitatem quoque ex his percipiunt. Cum autem sumptus in litem factos, qui causa cadunt, refundunt; damnum nulli alii rei, quam suæ iniquitati, adscribant, & imputent, oportet. Quod ad longum tempus adinet, quod in litibus consumitur; (b) si quando id euenit, id iuris, providentius & consultius, dicendi gratia sit; ne iudices properantes, ab adcurata iudicandi ratione, aberrant. Sic enim iudicant; melius esse, tardius finem litibus imponere, quam festinantes non solum, iniquum ius in hominem statuere; verum etiam, in DEVM, iustitiæ inuentorem, peierare. Leges autem, in omnes positæ sunt, ut & illis etiam ipse Imperator pareat, & obsequatur. Neque illi, quod illis non pareatur, ulli reprehensioni subest, aut potentiores, si tenuioribus vim inferant, id illis est impune; nisi ignoratus quis, pœnam effugerit. Quod non solum diuitibus, sed etiam inopibus plerumque, viū venit. Facinorosi enim, si nemo repériatur, qui eos accuset, & iudicio persequatur, minime puniuntur. Quod non solum apud Romanos, sed etiam ubique gentium, accidit. Gratiam vero plurimam, ipsum pro recepta libertate, fortunæ debere, neque eam domino acceptam reddere. Cum enim eum in bellum eduxerit, potuisse ab hostibus, propter rei militaris imperitiam, occidi; aut, si fugisset, ab eo, in cuius dominio erat, puniri. Longe autem Romani, benignius seruis consuluerunt. Patrum enim, aut præceptorum adfectum erga eos exhibent, & ut a malis abstineant, curant, & eorum, quæ honesta ducunt, participes efficiunt. Denique, corrigunt, & emendant in his, quæ delinquant: sicut & suos liberos. Nec enim seruos (c) morte adficere, sicut apud

b) Hæc, & eorum, quæ sequuntur, quædam, fere persuaserint lectori; Priscum, simul patronum causarum fuisse, atque, hac cogitata usum excusatione, cauere voluisse, ne sua ipsius vineta cogeretur cadere.

c) Duram apud Hunnos, seruorum priuatorum fuisse conditionem, ex gentis indole, dura ea atque immiti, coniectatu facile est: occidendi tamen ius, omnibus fere barbaris fuit commune; nisi id quoque, a Romanis, dum in republica viverent, nondum adulta, ad ceteras nationes dimanarit. Illud difficile est animo adsequi, quomodo in mentem venerit, LVDOVICO COELIO RODIGINO, Læcton. Antiq. Lib. XXV. Cap. XIX. p. m. 270. b. eadem, de hodiernis Hungaris, scribere: *in*

Scythas, fas est. Libertatis vero adipiscendæ plures sunt modi. Non enim solum, qui vita fruuntur, sed etiam, qui e viujs excedunt, libertatem tribuere possunt, & de suis facultatibus, pro arbitrio, ut fert animus, disponunt, & quodcumque quis moriens statuerit, lex est. Tum ille plorans, (d) inquit: *Leges apud Romanos bonas, & rempublicam præclare constitutam esse; sed magistratus, qui non æque ac prisca, probi, & prudentes sunt, eam labefaciunt, & pervertunt.*

§. XVI.

Hæc inter nos differentibus, aliquis ex domesticis Onesegii, septorum domus fores aperuit. Ego statim adcurrere, & quærere, quas res ageret Onesegius? Me enim habere a Maximino, qui legatus a Romanis venerat, quod illi dicerem. Ille vero, Onesegium, mihi sui facturum copiam, respondit: si modicum opperirer, exiturum enim esse. Nec multo temporis spatio interiecto, ut ipsum exeuntem vidi, progressus dixi: *Te Romanorum legatus salutat, & dona tibi ab ipso, una cum auro, ab Imperatore misso, adfero.* Et mihi conanti in eum sermonem deuenire, ubi, & quando vellet colloqui. ille suos, qui aderant, iussit aurum, & munera recipere, & me Maximino renuntiare, se

N 2

proti-

vulgatum & illud scio, inquit, Spartæ liberum, maxime liberum esse; seruum etiam, seruum in primis. Quod in Pannonia, siue Hungaria, obseruari in primis accipio; vulgato inter eos adagio: non recte dici seruitutem, nisi in Pannonia: adeo, ut adstruant id quoque, posse, ubique gentium commode seruire, qui alicui hominum in illis locis famulatus sit. *ἡ ελευθερία μάλα καὶ ἐλευτερον εἶναι, καὶ τὸ δουλον μάλα καὶ δουλον.* Si enim vero, sermo ei est, de hominibus propriis, quomodo leges plebem vocant, glebæ; in fundo heri, adscriptam, ipsique adeo obnoxiam; ignorare oportuit, Rodiginum, quam benigne ac clementer, cum a prisca, tum abs recentioribus regibus Hungariæ, habita sit plebs rustica. Non est opus, e veteribus, CAROLVM I., LVDOVICVM Magnum, MATTHIAM Coruinum, commemorare: loquuntur, publica, ac fere singula Decreta, quæ rerum potiente FERDINANDO I. frequentibus comitiis perlata sunt; quam indulgenter habiti sint agricolæ. Annus MDXIV. regnante WLADISLAVO Polono fuit, cum grandi se crimine ex cruciatorum bello, tota propemodum rusticorum, per Hungariam, natio, obstrinxerat: quippe, in Deum, regem, & vniuersam rempublicam heros præcipue, nefandis facinoribus, scæda. Quamobrem, ad sortem erat redacta, duram eam, ac pene intolerabilem. Vide, huius regis decreta. Ea miserabili conditione, breui post LVDOVICI occasum, non liberauit modo eam FERDINANDVS I. sed effecit etiam, ut pristina felicitati, quasi postliminio, restitueretur. Itaque, non est, cur tam acerbe, de hoc Seruitutis Hungariæ genere, loquatur, bonus ille Rodiginus. Sin vero, uti fere palam fit, de seruis priuatis, sermo ipsi est, toto errat cælo, quando sibi persuaderi patitur, duram horum conditionem esse, adeo, ut nulli vsquam seruituti comparari queat. Hoc enim, prorsus contra se habet: quoniam, qui semel, seruorum hanc, apud priuatos, sortem, sponte subiere, non nisi coacti eam deserunt. Hinc est, ut certatim, Seruitutem hanc in Hungaria, ambiant exteri, rarosque, in coquos, rhedarios, agazones, & qui sunt admissionis familiarioris, alios, inter nobiliorum famulicia, censerivideas: plerique omnes, non Hungari; sed Silesii, Bobemi, Germani, Itali, & Galli sunt: quod & lautius hic viuatur, & salaria soluantur paratius. Et ab hac quidem iniuria, vindicta di erant Hungari. Quæ vero de libertate Hungarica, scribit COELIVS, hic vtique habet nos faciles & consentientes: in Hungaria liberum, maxime liberum esse.

d) Ad eum modum, quia & acerbior, pluribus regnis, & rebus publicis, merito ilachrymari possis; quod cum leges habeant, ad salutem populi egregie comparatas: eadem, vel imperantium, vel iniquiorum iudicum, licentia, non conuellantur modo; sed vertantur etiam, in totius corporis ciuilis, perniciem. Nempe:

Aurum, lex sequitur, mox sine lege, pudor.

protinus (a) ad eum accedere. Reuerti igitur ad *Maximinum*, & renuntiari: *Onesegium* ad se venire. Nec mora, in tentorium nostrum aduenit, & *Maximinus* adfatus, dixit: se *Imperatori*, & illi, pro muneribus gratias agere; & percunctatus est, quandoquidem se accersisset, quid esset, quod illum vellent? Tum *Maximinus*: instare tempus, ait, quo posset maiorem gloriam, quam quisquam hominum, adipisci, si ad Imperatorem accedens, quæ sunt inter *Romanos* & *Hunos*, controuersa, sua prudentia componeret, & inter vtramque gentem, concordiam (b) stabiliret: quæ res, non solum commodo, & vtilitati vtriusque gentis esset cessura; sed etiam eius domui, tanta bona præbitura, ut ipse, vna cum suis liberis, in posterum Imperatori, totique imperatorio generi, in perpetuum deuinctus foret. Tum *Onesegius* dixit: qua in re gratificaretur Imperatori, & per se contentiones dirimeret? Respondenti *Maximino*, si in rem præsentem descendens, Imperatori gratiam referret, & diffidiorum causas, sedulo perscrutans, de rebus controuersis, secundum conditiones fœderibus adscriptas, iudicium suum interponeret. Tum *Onesegius* respondit: se, iam dudum Imperatorem, & eos, qui ei a consiliis erant, admonuisse; quæ esset *ATTILAE*, de hac tota re, sententia. An *Romani* existimant, inquit, se vllis precibus exorari posse, ut prodant dominum suum, & nihili faciat educationem apud *Scythas*, (c) vxorum & liberorum suorum? Non quodque potior ducere apud *ATTILAM* seruitutem, (d) quam apud *Romanos* ingentes opes? Ceterum, se domi remanentem, maiori eorum rebus adiumento futurum: quippe qui, iracundum domini animum placaret, (e) & ad lenitatem

a) Singularis hæc, summi, in aula *ATTILAE*, viri facilitas, humanitasque fuit, quam vix imitati fuissent, siue *Magister Officiorum*, siue alii quique, palatii *Constantinopolitani* administri.

b) Iudicet, Lector eruditus, annon hæc preces, infra dignitatem Imperatoris *Constantinopolitani* fuerint; quod, in vnius hominis clientelam, idque precario, se conferre nihil dubitarit?

c) Liquido hinc constat, *Onesegium* non fuisse gente *Hunnum*, sed educatum apud *ATTILAM*, & vxores isthic duxisse, & sustulisse liberos. Si res dubia, coniectando disputari, conficique posset; equidem vel *Gothum* origine crederem; quod illi quidem, inter primos fuerint populos, quos partim sedibus depulere *Hunni*, partim in seruitutem duxere; vel *Sarmatam*, eo quod, & vocabulum *ONESEGIUS*, *Sarmaticam* linguam redolet, si terminationem *Græcam*, *Latinamque* demas; & fratrem habuerit, *Slauico*, seu *Sarmatico* vocabulo, *Skoda*, quod damnum notat, adpellatum.

d) Confirmat inexpectatum hoc *Onesegii* dictum, viri illius *Græci*, qui ante §. XIV. *Seruitutem Hunniacam* libertati, sub *Romanis* præferebat, sententiam. Eo nimirum, res Romana præcipitauerat, ut ab omni hominum genere, fastidiretur.

e) Expressit his, boni consilarii *χρηματιστής*, *Onesegius*, tametsi gente peregrinus. Nam, & domino suo, *ATTILAE*, & huius temporarii amicis, *Romanis*, egregie consultum volebat. Proinde, neque semper, sed nec vbique, & ad omnem reipublicæ habitum, adplicari potest, *ΤΗΝΥΣΤΟΙΔΙΣ* illud scitum: *Consilarii gente dispersi, nihil in communem reipublicæ salutem consulunt.* Sed neque verum semper, quod *LAMPRIDIUS*, Lib. I in *COMMODO*, ait: *Vel suo quemque commodo vacare; vel, quod agendum pro communi salute est, absque matura deliberatione decernere.* Aliiter res in aula *ATTILAE* constitutæ fuere: quippe qui, exteris, quam popularibus consiliariis, & rerum administris, multo vsus commodius est efficaciusque, quam domesticis. Non solum enim *Onesegius*, & frater huius *Scotta*, fidissimi, & bello, & pace consultores; sed & secretorum, scriniorumque arbitri, omnes, utpote: *Orestes*, duo *Constantii*, atque *Rusticius*, ἀπόφθοι exstiter. Vide mihi *TIBERIUM*, principi-

nitatem flecteret, si quibus in rebus quid durius, illum in *Romanos* consulere contingeret; quam, si ad eos accedens, criminationi se obiceret, si forte quid, contra, quam *ATTILAE* rationibus commodum videretur, faceret. Quæ cum dixisset, & me colloquium cum eo facturum, de his, quæ ex ipso intelligere cupiebamus, existimaret, (a *Maximino* enim, in dignitate constituto, alienus, & parum decorus erat continuus congressus) abiit.

§. XVII.

Postridie, ad domus *ATTILAE* interiora septa me contuli, dona ferens eius vxori, quæ *CERCA* (a) vocabatur. Ex ea tres illi liberi: senior iam, tum *Acativorum*, & reliquarum gentium, qua *Scythia* ad Pontum patet, regno potiebatur. Intra illa septa (b) erant multa ædificia, partim ex tabulis scul-

O

ptis,

pem prudentissimum, circumspiciendumque, sicuti eum vocat *SÆTONIUS*, Cap. XXI. qui subinde res suas, etiam ignotis commendabat. *TACITVS* Annal. Lib. IV. Haud tamen diffitemur, circumspectu adcuratiore, in re ancipiti, principem opus habere. Nota sunt in historia, principum exempla, qui se inuicem fecerunt suis, quod peregrinorum, quam indigenarum consiliis, uti maluerunt, perturbaruntque ea re, vetera, & sacra legibus reipublicæ instituta. quæ iam non commemoramus.

a) In *Græco* dicitur *Κέρκα*. quomodo & *Hunos* pronunciaſſe credimus, scripsisseque *Kérka*: quippe, a quorum *Alphabeto* exulat elementum c. Vide *Alphabetum Hunno-Scythicum*, in *DISSERTATIONE* nostra, de *Litteratura Hunno-Scyth.* p. 25. Quod si, cum ratione existimes, largiari oportet, nomen hoc proprium reginæ, *Hunniacum* esse; haud vero *Slauicum*, uti ex soni quadam similitudine, viri docti, neque rerum *Hunniacarum*, *Hungaricarumque* rudes, operose coniciunt. At infeliciter profecto! Tametsi enim non sumus nescii, vocabulum *Cerca*, sic enim reddidit, sed perperam, *Cantoclarus*, latino pronunciatum ore, filiolam significare *Slauis*; tamen, neque ignoramus, *Bobemos*, qui inter gentes *Slauicas* omnes, purissima vtuntur dialecto, idem vocabulum, *Deerka* scribere, & illiſo primæ syllabæ, elemento d. venuste enunciare. Sed, de voce ipsa: quippe, in textum, reclamante *Græca* lectione, minus cogitate illata, non essemus magnopere solliciti; nisi iidem hi coniectatores eruditi, aliud inde portentum in historiam conarentur inuehere. quod istud est; *Hunos*, oris fuisse *Slauici*. Præterquam enim, quod *Hunorum* lingua, & materia, seu vocabulis: & forma, siue compositionis indole, toto celo, a *Slauica* discrepat; quod ex *Hungarica* linguæ ingenio, ultra vero similitudinem coniciamus; male profecto, ab vnius vocabuli significato, ad totius linguæ habitum, boni illi viri ducunt argumenta. Sciunt autem, orientalium linguarum periti, *Hungari*, & qui *Idioma Hungaricum* poterunt, cum *Hebræo*, *Chaldaico*, *Syriaco*, atque *Arabico*, adtentius comparare: quod eius sit ingenium, quæ indoles. Neque adhuc, philologorum quisquam, diuerſam ab *Hungarica* fuisse linguam *Hunniacam*, cum ratione docuit; sed neque vnquam id, cuiquam in mentem venit. Hæc, ad elidendum errorem, ex mendosa vnius vocis lectione, subnatum, monitu erant necessaria. Confer supra, Cap. II. §. XIV. not. d.

b) *IORNANDES*, ex integro adhuc *PRISCO*, de vico & regia *ATTILAE*, Cap. XXIV. hæc habet: *Inde, ad vicum, in quo rex Attila morabatur, accessimus: vicum inquam, ad instar ciuitatis amplissimæ, in quo lignea monia, ex tabulis nitentibus fabricata, reperimus, quarum compago, ita solidum mentiebatur, ut vix ab inteno posset iunctura tabularum comprehendi. Videres triclinia ambitu prolixiore distenta, porticusque in omni decore dispositas. Area vero, curtis, ingenti ambitu cingebatur, ut amplitudo ipsa, regiam ostenderet. Hæc sedes erat Attilæ regis, barbariam totam venientis; hæc, captis ciuitatibus, habitacula, præponebat.* Confer supra, §. XIII. not. c. & §. XIV. not. a. Ex hac regis descriptione, facile coniectatu est; *Romanorum captiuorum opus fuisse*, (vti §. XIV. *thermas Onesegii*, not. d. ad tempora-

ptis, & eleganter compactis; partim ex trabibus, opere puro, & in reſtitutionem affabre dolatis, & politis, quæ erant interiectæ, lignis ad tornaturam elaboratis, extructa, & composita. Circuli, autem a solo incipientes, in altum adſurgebant, certa proportionem, & menſura. Hic habitabat (c) ATTILAE VXOR, ad quam a barbaris, qui circa ianuas erant, naſtus aditum, ipſam deprehendi in molli ſtragula iacentem. Erat autem pauimentum tapetibus ſtratum, & ſuper ipſis gradiebamur. quam, ſamulorum multitudo in orbem circumſtabat, & ancillæ ex aduerſo humi ſedentes, telas coloribus variegabant, quæ veſtibus barbarorum ad ornatum inferuntur. CERCA ſalutata, & muneribus traditis, egreſſus, exſpectans, dum *Onesegius* regia exiret, (iam enim e domo ſua illuc venerat) reliqua ædificia, ubi ATTILAS commorabatur, perluſtraui. Hic, dum ego ſtarem, cum reliqua multitudine, (nec enim acceſſu vllius loci prohibebatur: quippe qui, ATTILAE cuſtoditus, & barbaris, (d) qui eum adſeſtabantur, eram notus) vidi magnam turbam, qua prodibat, currentem, tumultum, & ſtrepitum, excitantem. ATTILAS, egreſſus habitatione, (e) grauis vultu, omnium oculis, quaque verſus, in ſe conuerſis, incedens cum *Onesegio*, ſedit pro ædibus. Hic eum multi, quibus erant lites, adierunt, & eius iudicium exceperunt. Deinde domum repetiit, & barbararum gentium legatos, qui ad ſe venerant, admittit. Mihi vero, *Onesegium* exſpectanti, *Romulus*, *Primutius*, & *Romanus* (f) legati pro vaſis aureis, ab Italia, ad ATTILAM, vna cum

riam diuerſationem ATTILAE, dum in his regionibus erat, ſic ſatis eleganter factum. Quid, per curtes, quarum meminit IORNANDES, intelligendum, ex *Barthii* aduerſariis diſces, Lib. XLVI. Cap. VIII. p. 2135.

c) Interior hæc ædium pars fuerat, quæ *Gynaconitis* CORN. NEPOTI, adpellatur, græco vocabulo. Græci namque, peculiaria in domibus loca ſic dicunt: quorum imitatione, ad eundem modum, inſtructa fuit regia ATTILAE: quippe, operarum *Græcarum* opus. Alioquin, vulgatiſſime *Gynæcea* vocantur. De qua ædium parte, VITRUVIUS, Lib. VI. Cap. X. Sed erant & *Andronites*, ſive virorum, ſecreta ab *Gynæceis*, habitacula, apud VITRUVIUM loco eodem. Certe, vxoris ATTILAE, hoc *Gynæceum*, eo eſt memorabilius, quo honeſtioribus ancillarum operis, frequentatum. quem morem, adhuc nobiliſſimæ quæque ſæminæ *Hungaræ*, tamquam inſtitutum patrium, ſollicite retinent. An vero ſamulorum, qui reginam circumſtabat, ordo, ſpadones fuerint, non habeo dicere.

d) Obſerua, cuſtodum corporis ATTILAE, excubias, quam ex fuerint, interdum etiam peruigiles, ut neminem, intra regie ſepta, admitterent, niſi probe cognitum, & exploratum. Idonea, & noſtræ huic ætati, adcuratio.

e) Notet hic Lector, inſignem ATTILAE, in faciendâ palam audientia, popularitatem, & facilitatem, coniunctam cum maiestate. Neque metuendum illi erat, CLAUDIANI illud:

Minuit præſentia famam.

quinimmo, augeſcebat inde regis auctoritas; quod, & grauis vultu, prodibat in publicum, & eo animo, ut ſuis prodeſſet. vtrumque, quantum valeat, ad amorem & obſeruantiam, principi conciliandam, norunt, qui non ſunt tardi. Putaſſes, ATTILAM, Cæſarum vitas, a C. SVETONIO TRANQVILLO, luculente deſcriptas, in rem ſuam vertere; hic vero AVGVSTI morem voluiſſe exprimere, qui promiſcuis ſalutationibus, admittebat & plebem: tanta comitate aduenientium deſideria excipiens, ut quendam ioco corripuerit, quod ſic ſibi libellum porrigere dubitaret, quaſi *Elephanto ſtipem*. SVETONIUS, in *Auguſto*, Cap. LIII. Quo in ſtudio admittendæ plebis, habuit ATTILA imitatores, priſcos reges *Hungariæ*, ANDREAM II., CAROLVM I. LVDOVICVM M. atque in primis MATTHIAM Coruinum. de quibus legiſis ſcriptores domeſticos.

f) De his recole, ſupra §. XII. initio, vna, & legationis cauſas. Hic, legati quidem

cum *Ruſſicio*, qui in comitatu *Conſtantii* erat, & *Conſtantiolo*, ex *Paenorum* regione, quæ ATTILAE parebat, me ſunt ſermone adorti; & interrogauerunt: vtrum dimiſſi eſſemus? Id ipſam, inquam, ut ſciam ex *Onesegio*, intra iſta ſepta, opperior. Tum ego illos viciffim percunctari? An aliquod mite reſponſum, adduci a ſententia; ſed bellum minari, & denunciare, ni *Sylvanus*, aut pocula, dedantur. Nos vero, cum barbari miraremur animi impotentiam, *Romulus*, ait: (g) ſecundam fortunam, quæ ipſum in altiffimo gradu collocavit, ſpiritus facere, & ex fortuna poteſtatem adeptum, efferri, neque iuſtis ſermonibus, vllum apud ſe locum relinquere; neque quidquam, niſi quod ſibi venerit in mentem, æquum putare. Nemo vnquam eorum, qui in *Scythia*, vel alibi regnarunt, tantas res, tam breui tempore, geſſit. Totius *Scythiæ* dominatum ſibi comparavit; & ad *Oceani* inſulas uſque, imperium ſuum extendit; ut etiam *Romanos*, tributorum præſtationi, obnoxios habeat. Nec hiſ contentus, ad longe maiora animum adiecit, & latius imperii ſui fines protendere, & *Perſas* bello adgredi, cogitat. Vno, ex nobis quærente: quæ via, e *Scythia*, in *Perſas* duceret? *Romulus* dixit: (h) non longo locorum intervallo, *Medos* diſſitos eſſe a *Scythiis*, neque non *Hunnos* hanc viam nescire; ſed olim, fame per eorum regionem graſſante, cum *Romani*, propter bellum, quod tunc temporis gerebant, minime cum illis prælio decertarent, hac irrupiſſe, & ad *Medorum* oppida, *Bazic* & *Courſic*, (i) uſque penetraſſe. Nec multo

O 2

poſt

quidem occidentales, ferox & immitte ATTILAE reſponſum, atque pertinaciam; orientales, dimiſſionis tarditatem, mutuo queruntur: ſed, vtrumque *Barbari* cœptum, ad frangendos *Romanos* adinuit, neque tam ab inuſitata quadam duritie, quam artibus dominationis aliis, profluxit. quas non veſtigamus: quippe, facile cuius obuias.

g) Quæ hic *Romulus* de ATTILA diſſerit, tyranni omnino imaginem, referunt, quæ ita in eo elluxit, ut niſi viuidius clariuſque. Sed, ſi dicendum, quod res eſt, *Romanorum*, ſeu timiditas, ſeu deſidia, tyrannum ex ATTILA, fecit: quippe, cuius iuſſa, niſi dubitabant, tamquam DOMINI, accipere. Cap. I. §. III. p. 6. Hinc illa *larymæ*! Perexiſſent modo, ut cœperant, bellicoſiſſimi hominis, moliminibus, contraire; impreſſiones fortiter retundere; dolis malis, contraire conſilio; indomitam vagamque multitudinem, virtute domare; neque vnquam propudioſam gentis paupertatem, auro ocepiſſent exſatiare; mitem proſecto ATTILAM, benignumque vicinum habuiſſent. Quod, quia neglexerunt facere; ſuo ipſorum iumento, tantum ſibi malorum, cladium, calamitatumque arceſſiuerunt. Valuit hic quoque, tritum illud:

Principiis obſta, ſero medicina paratur.

Nam, ſenſim creuit ATTILAE potentia, dum in tyrannidem deſineret.

Fluctus vti primo caput cum albescere vento,

Paullatim ſeſe tollit mare, & altius vndas

Erigit: inde imo conſurgit ad æthera fundo. VIRGIL. Aen. VIII. 528.

Ergo, tarde hæc omnia, de ATTILA, fabulantur *Romani*. Namque, arbor,

Quo poſita eſt primum, tempore virga fuit.

Tunc poterat manibus ſumma tellure reuelli:

Nunc ſtat in immenſum viribus auſta ſuis. OVID. Lib. I. de Rem.

h) Conſule huc, ad cognoscendam, memoratarum regionum, vicinitatem mutuat, & quemadmodum inuicem *Caspiorum*, *Caucaſiorum*que montium interiectu, diſcriminantur, CHRISTOPHORI CELLARII, veteris Geographiæ conſultiſſimi, *Notit. Orb. Antiq.* Lib. III. Capitibus diuerſis.

i) Barbara hæc ſunt oppidorum nomina; neque memorata veteribus *Geographis*.

post principes, ex *Scytharum* regibus (k) ortos, magnæ hominum multitudini imperantes, qui ad hanc expeditionem egressi fuerant, *Romam*, ad contrahendam armorum societatem, venisse. Hos narrasse, per quamdam desertam regionem illis iter fuisse, & paludem traiecisse, quam *Romulus* existimabat esse *Maotidem*: deinde, quindecim diebus elapsis, a quibusdam montibus, (l) quos superassent, in *Mediam* descendisse. Ibi prædas agentibus, & excursionibus agros vastantibus, *Persicum* agmen superueniens, telis, superpositum æra, repleuisse. Itaque, imminentis periculi metu, retro abcessisse, & montes regressos, paucillum prædæ abegisse. Magnam enim partem *Medos* extorxisse, & ut hostium impetum euitarent, ad aliam viam deflexisse. Et per loca, ubi ex petra maritima flamma ardet, illinc profectos, nescio, quot dierum itinere ad propria remeasse. Atque, ex eo satis prospexisse, non magno intervallo, (m) *Scythiam*, a *Medis*, distare. Quamobrem, si *ATTILAM* impetus cepit, *Medos* inuadendi, non multum operæ, & laboris, in eam inuasionem consumpturum, neque magnis itineribus defatigatum iri, ut *Medos*, *Parthos*, & *Persas*, adoriatur, & cogat tributum illationi se submittere. Adest enim illi magnas copias, quas nulla gens sustinere possit. Nobis vero optantibus, ut *Persis* arma inferret, & a nobis, in illos, belli molem auerteret: verendum est, inquit, *Constantiolus*, ne *Persis* facile deuictis, non iam amplius amicus, sed dominus (n) insultet. Nunc enim aurum ad ipsum defertur, pro dignitate, qua ipsum ornauimus. Quod si *Medos*, *Parthos*, & *Persas* domuerit, minime a *Romanis*, qui eius imperio limitem constituunt, temperabit; sed suos famulos, arroganter reputans, grauius & intolerabilia mandata sua facere coget. Dignitas autem, cuius mentionem *Constantiolus* fecit, erat *Romanorum* exercituum *Ducis*, (o) cuius decus *ATTILAS* ab Imperatore susceperat, ad hoc, vel ad eum stipendia eius, qui exercitus regebat, mitterentur. Innuebat igitur *ATTILAM*, hoc nomen, aut aliud, quo *Romanis* illum vocare lubet, aut dignitatem, quam illi ornamentum loco esse existimant, transgressurum, & perrupturum, & pro *Duce*, coacturum, eos se *Regem* appellare. Iam tum enim, cum irascebatur, dicebat,

k) *Hunnos* *Cidaritas* fuisse existimari, qui hanc legationem *Romani* obierant: his namque grauius, & instaurata, semel iterumque bella, cum *Persis*, & qui hos contingunt, populis, intercessere: uti supra *PRISCUS* meminit.

l) Coniectura est vero simillima, montes fuisse *Caucasos*, & horum portas, per quas se, in has regiones infuderunt. Vide, quæ commentati sumus, ad Cap. I. §. IX. p. 18. not. d.

m) Immo, ingens intercedebat interuallum, aditus præterea longe difficillimus: tum ob paludes, atque flumina, minime vadosa; tum ob montes, hinc *Caucasos*, *Caspios* illinc, & horum præmunitas portas: de quibus superius. Ut proinde, bellum, *Medis*, *Persis*, illaturus *ATTILA*, negotium sibi consueuerat, uti ex se durum, ac refractarium; ita, ob bellicosissimos regionum illarum populos, facile perniciosum *Hunnis* futurum.

n) Nunc diximus, pro *DOMINO* veneratos fuisse *ATTILAM* *Romanos*: imprudenter id quidem, & magno imperii orientalis detrimento. Recole, hoc loco, notam f. & supra, Cap. I. §. III. p. 6.

o) Hinc illa stipendiorum pendendorum necessitas, qua tenebantur *Romani*. Namque, *ATTILA*, ubi semel *Dux* *Romanorum* exercituum fuerat salutatus, adeo nihil, de pactis sibi semel stipendiis remisit, ut bello ea subinde requireret, pacisque demum legibus, quodammodo, quasi perpetua sibi faceret: uti videre est, Cap. I. §. II. p. 3. ubi, pro præteritis stipendiis, sex mille auri libras, *Romanos* sibi soluere, coegit.

exercituum *Duces*, (p) suos esse seruos: qui quidem *ATTILAE*, non tamen Imperatoribus *Romanis*, erant honore, & dignitate pares. Neque vero, illi parua potentiae accessio contigerat ex eo, quod *Martis* ensis (q) erat detectus. Hic tanquam sacer, & Deo bellorum præfidi dedicatus, a *Scytharum* Regibus olim colebatur. Et multis ante sæculis non visus, bouis ministerio, fuerat tunc temporis erutus.

§. XVIII.

Et vnoquoque de his, quæ proposita erant, dicere gestiente, *Onesegius* foras profiliit. Ad quem, ut ex eo disceremus, quæ nostræ curæ commissa fuerant, accessimus. Ille vero prius, cum nescio quibus barbaris collocutus, scire me ex *Maximino* iussit, quem *Romani* ex consularibus, legatum ad *ATTILAM* essent missuri. Ut in tentorium veni, & *Maximino*, quæ mihi *Onesegius* dixerat, recitavi; habita de eo, quod barbaris respondendum esset, deliberatione, redii, dixique *Onesegio*: *Romanos* magnopere desiderare, illum, (a) suarum cum *ATTILA* controuersiarum disceptatorem, ad se accedere. Quæ si exciderint, Imperatorem, quem sibi libuerit, legatum missurum. Ex templo, me *Maximinus* accerere iussit, quem ut venit, ad *ATTILAM* deduxit. Vnde, non multo post *Maximinus* reuersus, narrauit barbarum velle; Imperatorem ad se mittere legatos, aut *Nomium*, aut *Anatolium*, aut senatorem; neque vlllos alios, præter hos, admissurum. Et cum *Maximinus* (b) subderet; minime conuenire, legatos, qui ad se mittantur, designando, suspectos Imperatori reddere; *ATTILAM* respondisse: si hæc abnuerint, armis se controuersias disceptaturum.

§. XIX.

Reuersis nobis in tentorium, ecce! ad nos *Orestis* (a) pater: Vos am-

P

bos, in-

p) Opprobrio, nimirum sibi ducebat *Ducis*, qua eum *Romani* honestarant, dignitatem, lautissimis locupletatam redditibus. Quod illi quidem eo consilio fecisse existimandi sunt, ut & auaritiam *ATTILAE*, quomodocunque expleret, & indecorum tributum nomen, stipendiorum vocabulo tegerent. quorum tamen *ATTILA*, utraque, iniecto subinde belli metu, per legatos extorquebat; tamen, *Ducis* *Romanorum* dignitatem, aspernaretur.

q) *BARTHIVS*, ad veterum regum religionem id refert: quod paternas hastas, & gladios, velut sanctorum vice, adseruabant. Tum vero, *MARTIS* hunc gladium meminit. Sic, inquit, *MARTIS*, bellicosissimi quondam *Thracum* regis, gladius seruatus legitur, usque ad *Attile* tempora, *Hunorum* tyranni. Aduersarior. Lib. XIX. Cap. XII. p. 954. Plura, de hoc gladio, dedimus, DECADE I. ad *Calani* *ATTILAM*, Cap. XIII. p. 120. not. d. ubi, cum adlegauimus *BARTHIVM*, loco Lib. LXIX. lege, ut hic est XIX. Iam nescio, quid in mentem veniat cogitare, quando, gladium eum, in suspicionem vocare audeo: latronis cuiusdam e gente *Thracica*, fuisse; sed, quia nulla res efficacius multitudinem regit, quam superstitio. *CURTIVS*, Lib. IV. Cap. X. 7. sit, bona nostra venia, *MARTIS* *GLADIVS*.

a) *ONESEGIVM* scilicet. quod tamen a se amolitus est, grauissimis usus argumentis, supra §. XVI. fine.

b) Mirere, præceptum hoc, & incogitatum, *Maximini*, viri alioquin prudentis, ac compositi animi, responsum; cum ipse tamen, *Onesegium* nominarit paulo ante, quem *THEODOSIVS* legatum, immo arbitrum, posceret.

a) Fuit is *TATVLLVS*, quem *Priscus* supra, §. XII. post initium, memorat: quomodo vero, hæc ei, inuitandorum legatorum prouincia, seu delata sit, seu obre-

pserit,

bor, inquit, ad conuiuium inuitat (b) ATTILAS: Fiet vero illud ad nonam (c) diei. Tempore condito obseruato, ut venimus, & vna quoque Romanorum occidentaliū legati, stetimus in limine cœnaculi (d) coram ATTILA. Hic pincer-næ, (e) ut mos est, in illis regionibus, calicem tradiderunt, ut ante accubi-tum, vota faceremus. Quo facto, & calice degustato, ipsa folia, (f) in qui-bus nos sedentes cœnare oportebat, ingressi sumus. Hic præparata erant o-mnia sedilia, circa parietes cubiculi, ab vtraque parte disposita: in medio (g) sedebat

pferit, facile est, ex filii, in aula ATTILAE, dignitate, colligere. Consule, ad citatam §. not. c.

b) Laudat conuiuii eius habitum, & instituta, BARTHIVS, Aduersarior. LVI. Cap. XV. p. 2662. quem eius locum, antequam ad reliqua accedamus, adscripsisse iuuat. PRISCVM, inquit, scriptorem, quantillius etiam, & quam ignobilis, de magno, atque celebri superest, legat, qui Attilæ mores, nosse volet. In primis vero, memorabile est conuiuium inibi describitur, cui Priscus ipsemet interfuit: ex quo clarum insuper, plerosque magnatum ritus, bodie, usu per Europam in conuiuiis frequentes, barbarorum illis, non valde absimiles esse; forte & abinde oriundos. Collocatio mensæ, ordo conuiuarum, poculorum præbitiones, salutationes, surrectiones bibentium, salus regia præbibita, ferculorum illationes, & positiones, acroamata, & reliqua, cum temporis huius moribus, consonant in plerisque. Hæc BARTHIVS, alioquin, ATTILAE, & Hunnis, non semper æquus.

c) Hoc est, circa tertiam nostram pomeridianam: erat enim cœna potius, quam prandium, ut patet ex Prisco. OTROKOCIVS. Id, si credamus, orientalium, in m-merandis horis, morem tenuisse ATTILAM, oportuit. Ex iisdem PRICI verbis discas, non ignotum fuisse Barbaro, horologiorum, qualiacunque fuerint, vsum, dispensatio-que eum negotia sua, ad definita horarum tempora.

d) Colligas inde, ante subiisse cœnaculum ATTILAM, quam conuiuæ aderant, putoque, fecisse id regem; vel, ut conuiuii adparatus, an sint idonei, perlustraret, eaque re boni patrisfamilias officio fungeretur; vel, ut cœnaculo, præsentia hac sua, dignitatem, splendoremque ante conciliaret, quam turba conuiuarum ad-uentaret. Accedebat, maiestatis, & quæ hanc decet, venerationis captatio. quam, delibatio, in limine cœnaculi, qui singulis conuiuarum præbitus est, calice, pro se quisque, cum præstatione salutis ATTILAE, testificari debuit. Quid hoc institutum elegantius? Nimirum:

Illos porticibus rex accipiebat in amplis.
Aulæ in medio libabunt pocula Bacchi,
Impositis auro dapibus, paterasque tenebant.

VIRGILIUS, Aeneid. Lib. III. p. 353.

e) Ministri fuerunt, qui vel iurata fide, prægustabant pocula, vel implebant, deferebantque pateras; ut, ne hac quidem commoditate, caruerint, siue privatae, siue publicæ, regis epulæ.

f) Verte: ad folia ingressi sumus; nam ita legitur in Græco: ἐν τοῖς φύλλοις. Enim vero, ipsa folia, sediliaue, seu θρόνοι καὶ διφφροι ingredi haud poterant; sed cœnaculum, in quo dispositi fuere θρόνοι καὶ διφφροι. Sedendo nimirum, cibum capiebant Hunni, non accubando. Hinc, & equestria, apud ipsos prandia, ac commistationes.

g) Medius locus honoratior ubique habebatur, in exercitu, & conuictibus.

VIRGILIUS: Ipse agmine Pallas in medio.

Adde hic SERVIVM: Honoris est, in exercitu medium locum tenere. Præterea:

Seder in mediis & maximus æuo,
Et primus sceptris.

Vbi DONATVS: Potestas maior in medio esse solet. Ergo, habes causam, mensæ ATTILAE, in medio cœnaculi collocatæ.

sedebat ATTILAS, in (h) lecto, e regione cuius erat & alter ATTILAE lectus, pone quem erant quidam gradus, qui ad eius cubile ferebant, linters candidis, & variis tapetibus, venustatis & ornatus gratia, contextum, simile cubilibus, quæ Romani, & Græci, nubentibus adornare, pro more habent. Tum conuiuarum primum ordinem, ad ATTILAE dextram sedere constituerunt; secundum ad læuam: (i) in quo nos, sed Bericibus (k) superiore loco. Nam Cnesegius, in cathedra, ad dextram regii thori, & e regione Onesegii, duo ex ATTILAE filii sedebant. Senior enim in eodem, quo pater, throno, non prope, sed multum infra, adcumbebat, oculis præ pudore, (l) propter patris præsentiam, semper in terram coniectis. Omnibus ordine sedentibus, qui ATTILAE erat a poculis, (m) ingrediens, pateram vini tradit. Hanc, ubi suicepit, priorem

P 2

h) TORI geniales, cum apud Græcos, tum apud Latinos, vetis, ac pretiosis vestibus, ornabantur. Erant quoque gradus eburnei, quibus ascendebatur in torum. LVCANVS, Lib. I. de lecto geniali:

Gradibusque acclinis eburnis

Torus, & picto vestes discriminat auro.

CLAUDIIVS quoque, Lib. II. de Raptu.

Alii prætexere ramis

Limina, & in thalamis cultas extollere vestes.

Vide THEOPHYLACTVM, in Libro I. ubi thalamum, Mauriti Augusti, describit. Græci παρθέας vocant, huiusmodi geniales lectos. Θαλαμὸς vero apud eos sunt, cubacula, in quibus collocati sunt hi lecti. VALESIVS ad hunc locum. Adscribam THEOPHYLACTI, quem citat, verba, & thalamum, & torum, ad hunc modum pingentis, Libro I. Cap. X. p. 20. edit. reg. Parisiens. Iam vero thalamus Imperatoris magnifice excultus visebatur. In circuitu siquidem primorum, & magnorum illorum Imperatorum simulacra, auro & lapillis conspicua, adparebant, parietesque velamina e purpura Tyria, tinctura optima & pretiosissima, vestiebant. Hæc ad thalamum pertinere. Iam lectus genialis laudatur. Tiberii autem filia, virgo & sponsa, in solum nuptiale, subtilibus textis, varie picturatis, de industria exornatum, ut in abdito, mox conspicienda a populo, præcedebat. reliqua. Sic & BASILIUS, in Lib. II. de Thecla, Cap. V. & in Lib. I. Cap. XII. Hinc, de splendore ATTILAE, de-que conuiuii adparatu, conicias, velim.

i) En, nouum elegantia, atque decori Hunniaci argumentum. Habuere nempe, dextræ læuæque, illud idem discrimen, quod hodieque obtinet, apud gentes Europæas: nescio, adscitumne a Græcis, an a deuictis gentibus aliis? vel adiatum ex Scythia.

k) BERICHVS hic, durus & agrestis homo, ab ATTILA, legatus missus Constanti-nopolim, incommodus, Maximini reducis, comes postea fuit, infra §. XXII.

l) Singulare modestiæ ac venerationis erga patrem, in principe iuuentutis, exemplum, atque bene educati adolescentis ταπεινότης. ut habeant, cur id intueantur, magnatum filii, de quibus percerebuit vetus illud:

Heroum fili noxæ.

Consimilem obserues modestiam, in nobilissimis quibusque Hungarorum familiis, quibus patria instituta, nondum fordere cœperunt. Nam filii, aut ministrant conuiuiis patriæ; aut, si accumbant vna, decoros se præstant, atque ad nutum parentum intentos. Filiarum vero, plane eximia est, moris, in conuiuiis, elegantia; ut non tam epulo adhibitas crederes, quam ad edendam, culti, pudicique moris testificationem: ita sunt modestæ, taciturnæ, & cum a gestuum, atque in primis oculorum procacitate; tum a cibi ac potus, auida illa adpetentia, alienæ. quod tamen apud alios fit aliter, quos mores Gallici adstauerunt.

m) Bibendi hic ATTILAE ritus, tam est suavis, & comis; interbibendi item conuiuarum mos, tam humanus, decorusque; ut possit omnino, & hodiernis principum

priorem ordine salutauit; (n) salutatione honoratus surrexit, neque prius, eum sedere fas erat, quam merum degustans, aut etiam ebibens, poculum pocillatori (o) redderet. Sedit autem ATTILAE, ex more, (p) qui conuiuio intererant, pocula suscipientes, & post salutationem degustantes, honorem exhibebant. Vnicuique vero vnus pocillator aderat, quem pincerna ATTILAE exeunte, introire, suo ordine, oportuit. Secundo sedente, & reliquis deinceps, ad hunc modum, honore adfectis, ATTILAS, nos ex Thracum (q) instituto, ad parium poculorum (r) certamen prouocauit. Tum omnibus saluta-

tionis
cipum mensis adhiberi. Istud, credo, nostrae aetatis homines ostenderit, quod ieiuno, saltem impasto adhuc stomacho, officiosissimas libationes eas; nam iustos haustus, dicere vniuersim, nequeo; facere conuiuas oportuit. Verum, dandum hoc est institutis Hunno-Scythicis, quae nunc, scythissandi libidine, sensim abrogatae, formabantur ad legem sobrietatis, atque elegantiae.

n) Hodiernus utique mos, si BARTHIO credimus, ab Hunnis acceptus, ut nemo, ad mensas principum, poculum, vel adtemerare audeat, dum herus biberit. In primis, sollemne id est, in iis Hungarorum conuiuibus, quae inaugurati reges, magnificientissimis adparatibus, populo dare solent.

o) Plane, ea consuetudo nostrae aetatis est; ut poculum reddatur, ei, qui administrauerat, cum, siue gustui suffecit, siue exinanitum est penitus. Quod aliter fiebat aetate superiori, in Hungaria: cum non poculis, sed amphoris bibebatur in conuiuibus. Iam, mos ille sensim exoleuit: nemo enim, ad mensas, decori obseruantes, ad bibendum meracius adigitur facile; nisi se ipsum inuitet, & traditum pocillatori craterem, spumantem, plenumque, saepius repetat. Immo, & vitrum aquaticum additur, ut, si cui libitum fuerit, non desit fontana, qua merum perluat.

p) Ex more. quae CANTOCLARI interpretatio, emendari, vertique ex Graeco potest: eodem modo: τῷ τρέφῳ. VALESIVS. In eundem modum, scilicet, praesentibus honoratis. &c. Quod eo sine monemus, ne quis putet, veteri id Hunorum ritu, moreue, ATTILAM fecisse: nunc enim Romanorum, cum vicinus, tum aemulus, ciuitas has conuiuiorum, uti equidem reor, leges, actu ipso rogabat, sacrabatque.

q) Castigat hic Graecam lectionem VALESIVS. Lege inquit, meo periculo: καὶ τὸν τὸ βακχὸν τρέφῳ, non θεακῶν. Fateor, scite! Tunc vero latine reddemus: iuxta subselliorum ordinem. quod aliud sonat, quam versio CANTOCLARI. Hunc enim, vulgatam Graeci textus editionem, fefellerat putat laudatus VALESIVS. Ac profecto non est, cur eam tueamur; quando in confesso est, apud praescos rerum doctores, Thracas, in omni vitae, morumque genere, intemperantissimos semper fuisse. Vini certe, usque ad vitium amantes erant, cuius gratia, Bacchum, deum sibi delegerunt; Maronei cum primis. De vino huiate, lege PLINIVM, Lib. XIV. Cap. IV. de Bacchi autem cultu, numos consule, inscriptionem referentes: Διονύσιος Σωτήρ Μαγόντων. BACCHVS SERVATOR MARONITARVM. Ergo, non erat, ut morem Thracum sedaretur ATTILA, temperantiae, quod videre est, studiosissimus. Aio itaque: lege, & meo periculo: θεακῶν, non θεακῶν: θεακῶν vero, sedile Graecis significare, inculcare nolo. Confer huc, CAROLI ANDREAE BELII, filii nostri, Dissertationem, de Diis Thracum, Lipsiae A. MDCCXLIII. Vinolentiam Thracum, accusat HORATIUS, & meliora sodales suos docet, Carm. I, 27, 1.

Natis in usum latitiae scyphis
Pugnare, Thracum est. Tollite barbarum
Morem, verecundumque Bacchum
Sanguineis prohibere rixis. &c.

Haec forte, in mente habebat CANTOCLARVS, cum, PRISCI hunc locum, interpretabatur.
r) Verba haec: Attila nos ad parium poculorum certamen prouocauit, in Latina Cantoclari versione, respuit OTROKOCIVS, loco citato, p. 119. tamquam, quae nequeant ex Graeco erui. quae ita reddiderim: Secundo autem sedente, ordine, per-

tionis honore delato, pincernae recesserunt. Mensae vero, iuxta ATTILAE mensam erant erectae, (s) excipiendis, tribus & quatuor, aut etiam pluribus, conuiuibus idoneae; quorum vnusquisque poterat, minime transgressis sedium ordinibus, cultello, (t) ex ferculis, quod sibi libitum erat, delumere. Deinde, primus in medium accessit ATTILAE minister, discum carnibus plenum (u) ferens.

Q

Post

tua serie, scilicet continuas reliquos, & nos Attilas paribus, poculis dextrae gestu inuitauit, iuxta subselliorum ordinem. Iam nempe, τὴν πρῶτην ἡσυχάζειν, ordine primum, libando poculum, salutauerat ATTILA. Cum autem post aliquod temporis intervallo, eandem, erga conuiuas suos, honoris testificationem, secundo exhibuit: tum vero, ita ferente accumbentium serie, neque nos neglexit; sed, dextra, ori quasi admota, iterumque comiter remissa; qui propinantium mos, iam tum inter Hunnos fuit; ad paria pocula inuitauit. Nihil hic, de certamine poculorum legas; temperantiae autem indicia, plurima. Alioquin, non defecissent verba PRISCVI, quibus rem potuisset exprimere; ut: κισσὸν μαχλὴν, οἰνοπικλὴν, pro Graecae linguae copia, dixisset. Ceterum, vis omnis, in voce, δεξιόμας, ad rite interpretandum, sita est. quae non tantum, dextram porrigere; sed etiam, festiue aliquem suscipere, benigne adloqui, comiter adpellare, significat. Si addatur casus, verbo familiaris, late vsus eius patet. Sic: τρεπίτῳ, λόγους χρηστῶν, καὶ ἐργῶν δεξιῶν παρὰ δεξιῶν, paribus poculis accepit, inuitauit, comiter & benigne adfatus est. Quod, cum cura monendum erat; ne intemperantiae, aut ebriositatis, ATTILAM, errore interpretationis ductus, adculare quisquam sustineat.

s) Coniicere hinc est, de adparatu, quo instructum fuit coenaculum, decenti eo, atque ad pompam facto. Mensa, torique ATTILAE, medio collocata, quae vti ex gradibus, ad toros ducentibus, possis existimare, celsius eminebat reliquis. quo fiebat, ut, & aperte, in omnium obtutu coenaret ATTILA; & conuiuas suos, horumque conuietum, quidque ad omnes mensas fieret, libere potuerit prospicere. Adeo ille, tuenda maiestatis, & in festiuis conuietibus, studiosus fuit, atque obseruans. Implebat enim vero, non palatium modo, augustali praesentia sua; sed animos etiam conuiuantium.

t) Vocabulum, quod in Graeco est, non cultellum; sed lancem, aut orbem, quorum in mensis vsus, significat: τὴν μάχην, lance, seu orbe, tantum ex patinis poterat depromere, quantum sibi collibuit. Quod eo sine monemus, ut constet, haud quidem ferino ritu, versatos, in accubitus fuisse, Hunnos; sed ea iam tempestate, in more apud eos fuisse: ut esculentorum partem aliquam, & quam sibi suffecturam putabant conuiuae, ex patinis caperent orbiculis, lancibusue: prorsus, uti id hodie fit, ad mensas instructiores.

u) CARNIBVS vesci, neque cibos alios, multa factos arte, miscere epulis, heroum fuit, quos imitabatur ATTILA: nam, in quadra lignea, nihil praeter CARNES, adponi sibi quidquam passus est. Sed, quales quaeque carnes? Doleas, non habuisse in comitatu suo PRISCVI, seu MILONEM, carniuorum illum; seu APICIVM, rei coquinariae magistrum, qui id obseruare, & nos docere potuissent. Si ex antiquorum hominum more, capiendum sit argumentum, bubula fuit. Enim vero, cum HOMERVS, veterum heroum epulas describit; bubula eos carne, perpetuo fuisse vsos, memorat. Quin Alcinoi ipsum, delicatiori vitae generi adfuerit, & in volutates pronum, bubula vesci, consuevit narrat. Quod illi quidem, non sine ratione dissipatu facile. LVDOV. NONNVS, de Re Cibaria, Lib. I. Cap. V. p. 173. Igitur, idem de ATTILAE, quae ei adponebantur, carnibus, existimari: bubulas fuisse, rudi arte lixas, assasue. Neque enim agricolationi studebant tunc Hunni, ut boves, instituto praescorum hominum, sacros haberent, inuolabilesque. VARRO, Lib. II. Rei Rust. de Boue loquens: Hic socius hominum in rustico opere, & Cereris minister.

Post ipsum, qui reliquis ministrabant, panem, & obsonia mensis adposuerunt. Sed, ceteris quidem barbaris, & nobis, cœna, (v) omni eduliorum genere referta & instructa, præparata erat, & in discis argenteis seposita; ATTILAE, in qua-

nisterio. Ab hoc antiqui manus ita abstinere voluerunt, ut capite sanxerint, si quis occidisset. COLVMELLA præterea, Lib. VI. in præmio: Bovis, tanta fuit apud antiquos veneratio, ut tam capitale esset bouem necasse, quam ciuem. Suppar, VALERIANI lex fuit, quam orienti dixerat, iuuanda agricolationis causa: Ne quis vitulinam esitasse carnem sustineret. quæ nihil ad Hunnos. De eo dispiciendum: quemadmodum adparata carnes, mensis ATTILAE inferebantur? AMMIANVS, vniuersum de Hunnis, Lib. XXXI. Cap. XI. p. 473. In hominum, inquit, figura, licet insuavi, ita visi sunt asperi, ut neque igni, neque saporatis indigeant cibis; sed radicibus barbarum agrestium, & semicruda cuiusvis pecoris carne vescantur. quam inter femora sua, & equorum terga subsertant, foris calefaciunt breui. Sed, hic eorum mos, castrensis, & tunc ab Hunnis frequentatus forte fuit, cum Europa adhuc incognita, saltem ab omni humanitatis cultu erant alieni. Nunc, cum sensim mansuescerent, victorum populorum, victus simul rationem, pulchre cœperunt æmulari. Itaque, in eam venio sententiam, igne præparatis ad escam carnibus, veli solitum ATTILAM. Assisne vero, an elixis? Si ex heroum HOMERI consuetudine, capiendum argumentum est, & fides SERVIO habenda; HOMERI quidem conuiuia illi, aspernabantur carnes elixas: tametsi utrisque, elixis & assis, pastos fuisse tradat ERSTACHIVS. Heroas, inquit, inducit HOMERUS, elixis utentes carnibus, præcipue tamen assis. PLATO, tertio de Repub. solas eis assas, præeunte iterum HOMERO, attribuit, quando, heroum mensis parari, ait, ab Homero, non pisces, non elixas carnes; sed assas, quæ concinnarentur facilius. Idem adfirmat ATHENAEVS. Causam eius rei, ex physis adfert COELIVS RODIGIVS: Elixia intus fieri sicciora, & inde nutriti minoris, quam sunt assa. in quibus humidum genuinum, intus obseptum continetur, quod in illis euaporet; quoniam meatus laxet elixans calor. quo augmento inualefcit ius. Ita proinde existimanti, longe videtur verosimillimum, in eam consuetudinem abiisse ATTILAM, ut assis potius, quam elixis carnibus, vesceretur. non quod ratiocinationibus, quarum nobis fuit mentio, persuaderetur; sed quod experiundo didicerat; militarem vitam, & expeditius, paratiusque, & fructu insigniore, assis sustentari, quam elixis carnibus. Sin vero quis opinatus fuerit, suillam, per intervalla, esitasse ATTILAM, nolim quidem contraire; sed nec temere adfirmari, vut:

Sicci terga suis, rara pendencia crate
Moris erat quondam, festis seruare diebus,
Et natalitium, cognatis ponere lardum;
Accedente noua, si quam dabat hostia, carne.

IVVENAL. Sat. XI.

Quod si admiseris, aprugnam dicas potius, quam domesticis stabulationibus eductam, saginatamque. Vniuersim, venatibus lubenter victitauere Hunni. quod docere non elaboramus.

v) Qando PRISCVS fatetur, præter ATTILAM, conuiuas reliquos, & opipare, & adparete cœnauisse, atque vsos argentea, aureaque suppellectile, id argumento fuerit; rite, atque ex Constantinopolitanorum more, fuisse in hoc conuiuio, instructa omnia: quippe quibus, sollemne fuit, cœnas dare, cum ex se vinctissimas, tum lautissimas, omni suppellectile alia. Ut idcirco audeam, de ATTILAE hoc conuiuio adfirmare, quod C. SOLLIUS SIDONIUS APOLLINARIS, Epistolar. Lib. I. Ep. II. de Theodorico rege scribit: Quid multis? Videas ibi elegantiam Græcam, abundantiam Gallicanam, celeritatem Italiam, publicam pompam, priuatam diligentiam, regiam disciplinam. Confer ad eundem hunc locum, erudita SAVARONIS commentaria.

x) Quod, quicquid erat carniū, disco, seu quadra id ferebatur lignea; quam Hungari Négý szegletü. fa. tányér, diceremus hodie; frugalitatis in ATTILA fuit documentum, non sorditiei. Sic & AGATHOCLEM Siciliæ regem, animatum legas:

Fama est scitibus cœnasse Agathoclea regem.
quod ille quidem, ea de causa faciebat, ut in regis dignitatis culmine positus, figuli se filium esse, recordaretur:

in quadra (x) lignea, & nihil præter carnes. Moderatum pariter, (y) in reliquis omnibus, sese præbebat. Conuiuus, aurea & argentea pocula, quibus bibeant, (z) suppeditabantur. ATTILAE poculum erat ligneum. (aa) Frugalis admodum illius vestis (bb) nihil, quo ab aliorum vestibus dignosci posset, habebat.

Q 2

Querenti causam, respondit: Rex ego qui sum,
Sicania figulo sum genitore satus.

Fortunam reuerenter habe, quicunque repente,
Dives ab exili progrediere loco.

AVSONIVS, Epigr. IX.

Auro contra carius, monitum, atque penitissime in animo defigendum, ab his, qui consimili fortunæ indulgentia, fruuntur.

y) In iis nimirum rebus, quæ ad conuiuales adparatus adtinebant; ut AVGVSTVM superarit omnino. Ille enim, ut SVETONIUS litteris mandauit, Cap. LXXIV. Cænam, tribus ferculis, aut cum abundantissime, senis præbebat, ut non nimio sumtu, ita summa comitate. Ille noster, vnico, atque eo, nudis constante carnibus, in quadra lignea sibi sufficiebat.

z) Hoc eo comparatum erat, uti existimationem sui, eo redderet maiorem; forte etiam, ut fucum faceret vulgo; auro argentoque, belli & pacis artibus, studere se quidem: verum non, uti id in luxum profunderet; sed adhiberet ad magnificentiam, dum tempus, locusque poscerent.

aa) In Græco κισσοβίου legitur, quod, poculum, ex ligno hederæ factum, notat; ligno scilicet, cuius fronde veteres, Bacchi caput solebant redimire. Eius, credo moris obseruantia, ductum ATTILAM, κισσοβίου poculis utebatur. Repudiabat contra, aureos crateres, ut exemplo suo frugalitatem Hunnis, tunc, auro tributario adfluentibus, persuaderet. Solent enim principum istiusmodi exempla, id habere in populo utilitatis: ut hinc certatim in omnes, luxuriæ pudor, parsimonix cultus, inolefcant, & quiescentibus legum minis, subeat quandoque priuatim, sui pœnitentia. Sic est enim, sic est! exasperat homines imperata correctio. blandissime iubetur exemplo. Panegy. THEODOSII.

bb) Dignum principis maiestate institutum, non tam vestium luxu anteire suos, quam parsimonix cultu: præsertim, ubi, vel imitatio optimatum, mox & populi, meretur; vel auerruncanda est, morum, vestiumque peregrinitas, sæpe conuersionis reipublicæ, prænuucia. Neque enim facile crediderim, ignorauisse ATTILAM axioma illud: hinc ei vestis patria. Generatim, de re vestiaria Hunnorum, MARCELLIVS, Lib. XXXI. Cap. II. p. m. 474. Indumentis vtuntur linteis, vel ex pellibus siuestrium murium consarcinatis; nec alia illis domestica vestis est, alia forensis; sed semel obsoleti coloris tunica, collo inserta, non ante deponitur, aut mutatur, quam diuturna carne, in panniculos defluerit defructata. Sed, hic habitus, eorum Hunnorum fuit, qui primum innotuere Europæ: profecto enim, ætate ATTILAE, & vestitu cultiores erant Hunni, & toto vitæ genere. Proinde, ceperis hinc indicium, vestem ATTILAE Hunniacam omnino fuisse; haud tamen, cum primæua illa, conferendam; sed, ut popularis esset, amictui gentis vniuersæ, consimilem. At enim, quæ vestis materies? adstrictane artubus, vel laxa & fluitans? Neutrum facile definiueris. Certe, si ex veterum Scytharum moribus æstimare Hunnos velis, lanæ vsus illis nullus, IUSTINVS ex Trogo, Lib. II. & quamquam continuis frigoribus vrantur, pellibus tamen serinis ac murinis vtuntur. Adde SENECAM, Epist. CX. quem morem, non vulgus solum, sed reges etiam retinuisse, PRISCVS auctor est. At, pellium nullus in conuiuio vsus, ætate cum primis. Satis esto, ita vestitum fuisse ATTILAM, ut, neque gentilitium decorum migrauerit; neque admiserit quidquam, quod Græci ipsi, omnis subinde luxuriæ administri, cum ratione, in toto eius amictu, potuissent adspernari. puram certe, & impermixtam vestem, quomodo ATTILAE hanc adpellat Priscus, qui virilis, constantisque animi faciunt indicem, non male mihi videntur philosophari; ut hinc quoque, laus in ATTILAM redundet, quam cum fortissimis quibusque viris, communem habuit. Subit animum cogitare, annon vestes ATTILAE, opus fuerint vxorum suarum. Vetus, enim vero, atque heroicum fuit,

habebat, nisi quod erat pura & impermixta. Neque eius ensis (cc) erat aliqua illustri elegantia conspicuus, neque calceorum (dd) barbarorum ligamina, neque eius equi fræna, (ee) vt reliquorum Scytharum, auro, aut lapidibus, &

fuit, vt vestibus, muliebri ac domestico opere factis, summi viri amicirentur. De AVGVSTO, disserte SVETONIUS, Cap. LXXIII. *Veste, non temere alia, quam domestica, usus est, ab uxore, & sorore, & filia, neptibusque confecta.* Sic & ALEXANDER M. de seipso, apud CVRTIVM: *Hanc vestem, quam indutus sum, sororum, non modo donum, sed etiam opus vides.* Lib. V. Cap. II, 20. vide vtrouque PRISCI commentaria, & aliorum. Istiusmodi vero, apud aulam ATTILAE, operas, in gynæceo Graeca reginæ, exercitas fuisse, PRISCVS, supra §. XVII. meminit, & nos, nota c. recognouimus.

cc) Nonne vero, pro gestamine, saltem diebus faustis festisque, ENSEM MARTIS, habuit ATTILA? Dicam, quod sentio: Barbarica superstitione ductos Hunnos, sacrum coluisse *Gladium Martis*, qui post initia ATTILAE, fortuito, magna rerum eius accessione, detectus fuerat; neque publice adhibitum fuisse vnquam, nisi id religio poscere videbatur: vt, cum vel rex inaugurandus erat; vel lustrandus exercitus, atque auspiciato in hostem ducendus fuit; & quæ poterant esse cerimoniarum, reliquæ. Reuera ergo, ferrum gestauit ATTILA, quo terreret; minime vero, aurum, gemmasque, quibus hostem adliceret.

dd) De Hunorum calceis AMMIANVS, loco nunc citato: *Hirsuta crura coriis munientes hædinis: eorumque calcei, formulis nullis aptati, vetant incedere gressibus liberis. qua causa ad pedestres, parum accommodati sunt pugnas.* Etiamne ATTILAE calceus, non ad formulam factus? nolim adfirmare! Enim vero, quod ligaminum calceorum, mentionem habet PRISCVS, id mihi ad coniectandum fuerit occasio; calceorum eo genere vsum fuisse, quod hodieque *Telekes-Botskör*, adpellant Hungari. Pero nimirum erat, ex subactio corio, ita factus, vt cum tota planta probe fuisset munitus, superiore pedis parte, coreaciis ligaminibus, simplici quadam, neque tamen inconcinna arte, sibi ipsis implexis, tam arte comitteretur, vt quasuis possent aeris iniurias reuerberare. Peroni, tibia cohærebat, crus vestiens, ex corio itidem facta, & fibulis, vel corriaciis ligulis, ei parti pedis, decore adstricta, quod genus peronis, adhuc obtinet apud agrestes, rusticæ studiosos elegantiae. Neque abhorrebant ea ætate peronem, regum aula. SIDONIUS, Lib. IV. Epist. XX. p. 226. *Regulorum, inquit, sociorumque comitantum forma, & in pace terribilis: quorum pedes primi, perone seroso, talos adusque vincebantur.* Namque Gothi, peronibus erant calceati. qua de re iterum SIDONIUS, Carm. VII.

*Nec tangere possunt
Altata suram pelles, ac poplite nudo
Peronem pauper nodus suspendit equinum.*

In calceo ATTILAE, id obseruat PRISCVS, non eum, sicuti apud nobiliores Hunnos, ad luxum fuisse instructum, sed vt tegumento esset pedi.

ee) In deliciis, fræna, auro & gemmis onustata, habuere veteres, præsertim principes. CLAUDIANVS IV. consulatione Honorii:

*Turbantur phaleræ, spumosis morsibus aurum
Fumant, anbelantes exundant sanguine gemmæ.*

Et, in epigrammate, de phaleris equi regii:

Dumque auro phaleræ, gemmis dum fræna venident.

Itemque, de equo Honorii:

*Et crine superbus
Erecto, virides spumis profunde smaragdos,
Luxurient tumido gemmata monilia collo:
Nobilis armatos iam purpura vestiatur armos.*

Et huic luxui, parsum ab ATTILA est; tamen optimates, ducesque sui, Romanorum eum fastum, bona regis pace, egregie iam tum fuerint æmulati. Enim vero, valuit illud VIRGILI, Aeneid. VII.

bus, & aliis huiusmodi pretiosis gemmis, erant ornata. Vt obsonia primorum ferculorum fuere consumpta, surreximus, neque prius quisquam nostrum ad sedem suam est reuersus, quam sibi traditam pateram, vini plenam, seruato, quem supra diximus, ritu, (ff) ATTILAM saluum & incolumem precatus, ebibisset. Eo, ad hunc modum, honore culto, sedimus. Tum noua fercula cuique mensæ sunt illata, quæ alia continebant esculenta, ex quibus, vbi omnes, quoad satis esset, comedisent, modo quo supra, in pedes erecti, ebibito calice, sedes nostras repetiuimus. Adueniente vespere, sublati epulis, duo viri Scythæ, coram ATTILA prodierunt, & versus (gg) a se factos, quibus eius vi-

R

Aurea pectoribus demissa monilia pendunt.

Atque GÜNTHERI, Ligur. IV.

Gemmatosque lupos, & fuluum masticat aurum.

ff) Quo cæpit ritu, producebatur conuiuium. Nam, & cum salutis ATTILAE præfatione bibebatur, iterum ac tertio; & nouæ dapes, forte etiam lautiores prioribus, mensis conuiuarum inferebantur: soli ATTILAE, quadra illa sua, *assis*, vti opinamur, *carnibus*, onusta, sufficiebat. Et istud quidem frugalitatis fuit; illud laudatissimæ abstinentiæ, quod toto eo conuiuium, tres admodum Scyphos, cum officii in ATTILAM significatione, exinanierint, qui accumbebant. Institutum, dignum oppido, quod amplecterentur, in aulis principum, & alibi passim, conuiuatores. Idem in AVGVSTO laudat SVETONIUS, Cap. LX. XVII. In IVSTINO Imp. CORIPPVS, Lib. III. Neque, *vltra ternarium Scyphorum numerum, in symposiis, progrediendum esse*, lex conuiualis edicit. AVSONIVS, Edyllio XIII.

Ter bibe!

PETRONIVS in satyra: *Excusare capit moram, quod se amica non dimisisset, tribus nisi potionibus, ex lege, siccatis.* Idemque numerus, Synodo Nannetensi definitus, Can. IV. Haud vero quaternos potandos esse cyathos, DEMOCRITVS *Physicus*, volumen condidit. Erant porro antiquitus magistratus, qui conuiuas, ne se nimio vino proluerent, legis symposiacæ admonerent, quos PLATO de Rep. *μυήμονας* vocat: quodque bibendi modum illi lege definitum, imperarent, *inoduperatores*; quin & *ὀφθαλμοί*, id est, *oculi*, dicebantur, quod toti *Argi* essent, in conuiuarum obseruandis comotationibus. Notat SAVARO, ad SIDONIUM APOLL. Lib. I. Epist. II p. 16. OTROKOCII, in mores hodiernorum Hungarorum, inuectiuam, lege ad hunc locum, Orig. Part. I. Cap. IV. §. XIII. p. 123. quam non reperimus, quia littus araremus.

gg) Laudaueris, tempestiue sublata, neque productas in profundam noctem, epulas; sed magis sere, morem ATTILAE, quod audiendis, post cœnam, poematibus, delectari solebat. Expressit ea re, summorum regum ingenium, testatusque est, animum multo, quam pro barbaro, excelsiorem. Tamen enim non sum ignarus, barbaris, iuxta & Romanis, fuisse morem eum familiarem; in ATTILA tamen, habuit ea res præcipuam admirationem, quod, cum homo crederetur ferus, his cantibus; qui res suas celebrabant, & agresti licet carmine, videbantur eas tamen poetitati commendare, cicurari pateretur indolem suam, forte, non vsquequaque adhuc mansuetam. Nam, fuere omnino apud Hunnos, sicuti apud veteres Germanos, hæc istiusmodi carmina, *vnus memoria, & annalium genus*, TACITVS, de Morib. Germanor. Cap. II. vbi consule, I. LIPSI commentaria. Idem, & de Gothis suis tradit IORNANDES: *Id, inquit, præcis eorum carminibus, pene historico ritu recolitur.* Qui mos ad Hungaros quoque penetrauit. THVRÓCZIVS, Chron. Hung. Part. II. Cap. IX. p. 33. *Isti CAPITANEI septem, de se ipsis cantilenas fecerunt, inter se decantari, ob plausum secularem, & diuulgationem sui nominis: vt quasi eorum posteritas, his auditis, inter vicinos & amicos, iactare se arrogantia valeret.* Immo, superioribus seculis, & cum pertinacia genti nostræ, cum Turcis bella, fuissent, patrio carmine, secundos, funestosque præliorum euentus, ad posteritatem transmittabant, eius ætatis homines; vt operæ pretium facturum crediderim, si quis huius generis cantilenas,

Decadis II. Monumentum I.

etorias, & bellicas virtutes canebant, recitarunt. In quos conuiuæ oculos, (hh) vultusque defixerunt. Et alii quidem versibus delectabantur; aliis bellorum recordatio animos exfufcitabat; aliis manabant lachrymæ, quorum ætas adfecta, reddiderat corpus effæctum, & imbecillum: ex quo, eorum pugnandi ardor, & cupiditas, quiescere cogebatur. Post cantus, & carmina, Scythæ, (ii) nescio quis, mente captus, absurda, & prodigiosa, nec sani sensus quicquam habentia, resonans, & deblatterans, risum omnibus commouit. Postremo, Zerchon (kk) Maurusius introiuit. Edecon enim illi persuaserat, vt

ad ATTILAM

na, in volumen collectas, luce publica, donaret: quod sperarim, præter linguæ Hungaricæ habitum, multas simul, rerum gestarum *memorias*, ea solertia, detectum iri. Quid? quod, nostra adhuc ætate, in more positum fuisse, probe recordamur; vt in magnatum aulis, *Cantores*, seu *Phonasci*, quos Hungarice, *Enekes* adpellabant, inter ministeria, alerentur. Horum fuit, actus maiorum bellicos, si heri militares fuere, patrio carmine, inter conuiuandum, modulari; sin abdomini nati, non laudi ac gloriæ, ioculares nugas, amores spurios, & turpes euentus alios, demulcendis conuiuorum auribus, occinere. Verum, ritus hic, ita sensim exoleuit, vt iam pauciores sint, qui eum saltem meminisse possint. quæ quidem posterioris ritus antiquatio, in lucris censenda est potius, quam referenda in di pendiiis.

hh) Produunt se hic *Humorum* ingenia. Qui in conuiuiis placidæ indolis fuerunt, qualiumcunque cantu versiculorum, demulciebantur; quibus contra natura obigit militaris, exultabant, rerum gestarum, quarum fortasse pars fuere, recordatione; sed, quos diuturni belli labores, & ingrauescens ætas, inutiles fecerat; neque tamen martialis ille, & cogenitus bellandi animus, deseruerat; lacrymis ii, conceptum dolorem, testificabantur. Supparem *Hungarorum* indolem, quæ se in militaribus ingeniis, hac in primis tempestate, maximopere prodit, alio loco, memorauimus.

ii) MIMVS fuit, haud quidem mente captus; sed qui id tamen præ se ferebat, vt eo sibi impunius liceret, quorum vellet, sermones, mores, actusque, mordaci sale, perfricare. Nam est hic sane obtentus, quum mimos improbamus: *Sale eos facit, mordaci eo, sed salutari, ad frugem reuocare, exagitationes auditores.* quam quidem controuersiam, nolim meam facere. Neque tamen vanitatem hanc, ATTILAE possis exprobrare: *ethnicum fuisse*, si dixeris, satis fuerit ad exultationem; illic valueram, vbi vera, veri Dei, agnitio exfulat. Probo interim, immo vehementer approbo, EVSEBII PAPAE sententiam, in Decret. Cap. X. quam ex eo repetit BVRCHARDVS, Lib. XIV. Cap. VII. *Remoueantur ab Episcopis, (quidni & a principum conuiuio, cuncta turpitudinis argumenta: non ludicra spectacula, non acronatum vaniloquia, non fatuorum stultiloquia, non scurrilium admittantur praestigia.* Grauius & Christiane!

kk) De ZERCHONE, vel Zerkone, nemo nos, quomodo ad Hunnos delatus fuerit, SVIDA, docuerit melius. Ita vero habet: *ZERKON Scythæ, sic vocatus, genus Marusius: Is, propter corporis deformitatem, & quod vocis balbutie, & ipso aspectu, risum moueret, (erat enim brevis, gibbosus, & mirum in modum sinuosus, ita, vt nasum, ex naribus tantum cognosceres) Aspari Ardaburio, in Lybia commoranti, donatus est. Captus autem est, cum barbari in Thraciam irrupissent, & ad Scytharum reges est adductus. Ac ATTILA quidem, nec ipsius aspectum tulit. BLEDAS vero, supra modum ipso delectatus est: quod non solum ridicule loqueretur; sed etiam, incedendo, corpus, præter aliorum hominum morem, moueret. Aderat autem ipse, & epulanti, & ad bellum proficiscenti, armis ridiculis in expeditionibus instructus. Quamobrem, etiam BLEDA ipsam plurimi faciens, cum fugisset cum Romanis captus, ceteros quidem neglexit, ipsum vero, summa cura inquiri iussit: & captum ad se adductum, in vinculis conspicatum, risit, & remissa ira, causam fugæ quaesivit: & cuius rei gratia, res Romanorum, suis, meliores reputaret. Ille vero respondit: se quidem peccasse, quod fugisset, sed se peccati causam habere; quod nulla ex*

ad ATTILAM veniret, omnem operam & studium pollicitus, quo uxorem recuperaret. Hanc enim, cum illi BLEDA studeret, in barbarorum regione acceperat, quam in Scythia ab ATTILA ad Actium dono missus, reliquerat. Sed, hac spe frustratus est, quia ATTILAS illi succensuit, quod ad sua remigrasset. Itaque, tunc arrepta festiuitatis occasione progressus, & forma, & habitu, & pronuntiatione, & verbis, confuse ab eo prolatis, modo *Aufoniorum*, modo *Hunnorum*, modo *Gothorum* linguam (ll) intermiscens, omnes lætitia & hilaritate diffudit, & effecit, vt in risum, (mm) qui sedari & extinguere non poterat, prorumperent. Sed ATTILAS (nn) semper eodem vultu, omnis mutationis expectans, & immotus, permansit; neque quicquam facere, aut dicere, quod iocum, aut hilaritatem præ se ferret, conspectus est. Præterquam quod iuniorem ex filiis introeuntem, & aduentantem, nomine *Irnach* (oo) placidis & lætis oculis est

R 2

lis est

sibi data fuisset. BLEDA vero, in maiorem risum prorumpens, ipsi dat uxorem unam, de nobilibus, & quæ fuerat una, de reginæ ministris: sed ob quoddam insolens facinus, ad ipsam amplius non accedebat. Sic autem perpetuo cum BLEDA vixit. Post ipsius vero mortem, ATTILA, Aetio, Romanorum occidentalium duci, Zerconem dono mittit, qui ipsum ad Asparem remisit. Hæc de eo, laudatus SVIDA, editionis Cantabrigiæ A. MDCCV. fol. curante LVDOLPHO KVSTERO, Tom. II. p. 3. qui & adnotat: *Hunc, inquit, locum, ex Prisci Rhetoris historia, sumptum esse putat VALESIVS, in notis, ad Excerpta de Legationibus, p. 207. In Excerptis, quæ hodie ex illa historia adhuc supersunt, Zerconis huius Marusii mentio fit. Marusius vero, pro Mauro hic scribitur. Vide Cap. I. §. VIII. p. 16. not. a. Ad eundem, hunc SVIDAE locum, duo nobis obseruantur, quæ sileri noluimus. Primum est: satis adparere, humilioris, multo atque angustioris animi, BLEDA fuisse, quam ATTILAM, fratrem suum: quod inde conicias, quando monstrum Zerconem, præterquam decussit regem, in oculis tulit, quem ne adspicere quidem ATTILA potuit: id quod heroici animi, & seuerioribus curis adfuerit, indicium est; ludicræ contra, & remissæ nimium quantum, si non plane *Elagabali* supparis est indolis, monstrorum, ridiculorumque hominum iocis, perpetuo oblectari. Ergo, AVGVSTI Caesaris ingenium, ea re, expressit ATTILA. De illo SVETONIUS, Cap. LXXXIII. *Pumilos atque distortos, & omnis generis eiusdem, vt ludibria naturæ, malique omnis, abhorrebat.* Nam, quod adolescentulum *Lucium*, honeste natum, populo spectandum dedit; quod erat bipedali minor, librarum sedecim, voce immensa; id non sui, sed populi causa, tantum vt ostenderet, fecit. ibid. Cap. XLIII. Alterum est: BLEDA, quem perperam, Budam, saltem sine auctoritate veterum, *Hungarici* vocant scriptores, sua, sicca morte decessisse. Neque enim, siue SVIDAS, siue PRISCVS, ex quo decerpit sua lexicographus, violenta morte; multo minus, scelere fratris accelerata, interisse memorant. quod sileri omnino nequiuisset PRISCVS: quippe, paucis post vel mensibus, vel annis, apud aulam ATTILAE, in legationis huius comitatu, versatus.*

ll) Tres has linguas, frequentatas fuisse, in aula ATTILAE, reiecta fere *Græca*, cum cura adnotauimus, eodem hoc Capite. §. XIV. p. 47. not. d.

mm) Ista enim vero, ex barbarico *Hunnorum* ingenio, nondum ad modestiæ, comitatis, atque decori, legem prorsus reuocato, fluxisse, nemo est, qui non aduertat. Quis enim, præsertim rege, nisi forte bacchanalia agantur, effuse cachinnabitur, sine maiestatis opprobrio?

nn) Ex *Stoicorum* disciplina, nuper egressum fuisse ATTILAM, crederes; ita, intra se collectus fuit; neque passus est dissipari sensus, indecenti hoc conuiuorum risu, quod maiestatis proprium est. Mirati fuimus, eandem, in CAROLO XII. rege *Suediæ*, continentiam, cum in æstiuis *Altranstadiensibus*, anno MDCCVI. castrense prandium eius, adtonitis similes, spectauissemus.

oo) Diximus de eo, supra Cap. I. §. XII. p. 21. not. c. & Cap. II. §. XIV. p. 46. not. m. Hic *Irnach*, in Græco legitur, propius ad coniectionem nostram.

lis est intuitus, & eum gena (pp) traxit. Ego vero cum admirarer ATTILAM, reliquos suos liberos parui facere, ad hunc solum aduertere, & animum adiu- cere; vnus ex barbaris, qui prope me sedebat, & Latinæ linguæ vsum habe- bat, fide prius accepta, me nihil eorum, quæ dicerentur, euulgaturum, dixit: vates ATTILAE vaticinatos esse, eius genus, quod alioquin interitum erat, ab hoc puero restauratum iri. (qq)

§. XX.

Vt vero conuiuium (a) ad multam noctem pertraxerunt, minime diu- tius nobis computationi indulgendum esse duximus; sed frequentes exiimus. Die exorto, *Onesegium* adiuimus, dicentes: nos dimitti oportere, neque no- bis diutius in vanum tempus terendum esse. Ille, ATTILAM quoque in ea esse voluntate, & nos dimittere constituisse, respondit. Itaque, non multo post, consilium procerum (b) de his, quæ ATTILAS statuerat, habuit, & litteras,

pp) *Εἰλκε τῆς γενῆς*, mos est blandientum hodieque, apud parentes potissi- mum, cum teneri erga liberos, haud tamen immodici amoris, præbent *παρρησία*. Sed, non est recens ea consuetudo, qua blandientes, solebant puerorum maxillas ad- prehendere, deinde manum ad os referre. APVLEIVS *Metamorph. VI. p. 181.* Tunc *Iupiter, pressa cupidentis bucula, manuque ad os suum relata, consauit.* Neque enim semper summa figebant oscula, isto ea ritu delibasse, satis plerumque sunt VIRGILIUS, *Aen. I. vcr. 260.*

Oscula libauit nato.

Quod, ad eundem hunc modum, interpretatur SERVIVS: *Vt nos solemus, cum blan- dientis quibusdam, sinistram maxillam contingere liberorum, ac deinde ad os os- strum, dextram deferre.* Atque, hoc tunc egit ATTILA, quando gena filium traxit, more omnino augustali, & digno maiestate sua. SVETONIUS, de AVGVSTO, in rebus *Galbæ, Cap. IV. Constat, Augustum, puero adhuc, Galbæ, salutanti se inter aquas- les, adprehensa bucula, dixisse: καὶ ὁ πῦλον τῆς ἀρχῆς ἡμῶν παρρησιάζει.* quod re- do: *Et tu, fili, principatum nostrum degustaueris.* Quod tamen vaticinium, *Te- berio* adscribit TACITVS, *Annal. VI. 20. 3.* Quomocumque statuas, Augustum tamen fuit actus. quem blandiendi ritum, quando suum fecit ATTILA, simul, ad ea haruspicum vaticinia respexisse arbitror, quæ hi, de filio suo *Irnascho*, ediderant.

qq) An responderit vaticinio euentus, non habeo dicere; quam quod, victo Romanis *Dengisichio*, in tuta se IRNASCH receperit: quippe, ei bello haud implicitus. a) Post ATTILAE, ex conuiuiu decessum, scytillare cepisse Hunnos, exilimo: vt qui, vini fuerunt adpetentiores, patientioresque, certarent poculis. reliqui, sobrietatis, quam gulæ, studiosiores, cum Romanis cœnaculum reliquerunt.

b) Quod Romanis Imperatoribus domi, *Senatus*, & patres conscripti; in castris, duces, atque tribuni militum: id ATTILAE, in capiendis, expediendisque consiliis, ac destinationibus, sui fuere *optimates*: ii videlicet, quorum, in pace spectata in- tegritas fuit, in bello virtus inconcussa. Consilia certe præcipia, & immatura, nunquam inibat; sed meliora se doceri passus est, ab his, quorum fidelitatem, lon- go vñ, intemeratam cognouit. *Quidquid enim erat incoctum, non expromit, bene coctum dabat.* PLAVTVS, *Milit. II. 2. 53.* Neque ei vnquam viri desuere, & consilio acres, & manu fortes. quorum nomina, vñ hic fasce complectemur: *ONESIGES*, consiliariorum princeps, vir, si quis alius, consummata prudentiæ, & rerum domi, ac militiæ, tametsi ex captiuo, in hanc dignitatem euectus, longo vñ subactus. Sue- centuriabatur huic, frater suus, *SCOTTA*, seu *Skoda*, qui, qua apud ATTILAM, & gratia valuerit, & auctoritate, supra, commemorante PRISCO, vidimus. Adhibebatur, cum aliis ministeriis, tum legationibus ad *Constantinopolitanos*, obeundis; quæ semel iterumque, eo comparata fuerunt, vt constituta legibus pacis stipendia, tribuere- que, exigeret, adque regem suum deportaret. Neque minoris exultationis fuisse cre- di-

quæ ab eo, Imperatori redderentur, digessit. Aderant enim, quorum curæ epistolas scribere incumbibat, inter quos erat *Rusticius*, vir, e superiore *My- sia* ortus, qui ab hostibus captus, cum dicendi facultate valeret, barbaro, labo- rem & operam, in conscribendis epistolis, nauabat. Dimisso consilio, ab *Onesegio*, precibus contendimus, vt *Syllæ* vxori, & eius liberis, qui in expugnatione vrbs *Ratiaria*, vna cum matre, seruituti mancipati fuerant, libertatem resti- tueret. Et vero, ab his liberandis minime abhorrebat; sed eorum liberatio- nem, magna pecuniæ summa (c) emptam volebat. Itaque, nos eum suppli- ces orare, & obtestari, vt habita eorum pristinae fortunæ ratione, præsentis calamitatis commiseratione, moueretur. Ille, vt ATTILAM adiit, mulierem, pro quinquaginta aureis, liberam abire fuit, & eius filios, dono, ad Imperato- rem misit. Interea, RECCAM, ATTILAE VXOR, quæ eius res domesticas curabat, (d)

S

nos

crediderim, EDECONEM, ex *Chrysaphii* illa, aduersus ATTILAM, administro *Bigila*, conspiratione, infamem & cruce dignum. Ex qua tamen, atrocissima sceleris so- cietate, tam se prudenter expediuit, vt, & ATTILAM, incolumem seruarit, & gen- tem *Hunorum* vniuersam; seipsum vero, ne suspitione quidem maleficii, in aula, contaminauerit. Præfuit, corporis custodibus, functusque est legationibus ad Ro- manos orientales. Vltimus est, *Berich*, vel *Berek*, austeræ vir indolis, idemque *Maximino* legato reduci, comes itineris datus, vt ad *Theodosium*, qui se tunc, in- structa in ATTILAM conspiratione, barbaro quouis atrocior fecerat, in legationem proficisceretur. de quo paullo post. Parum aberat, quin *ESLAE* dememinerimus, qui tamen inter primos fuerat nominandus: quippe qui, iam tum imperanti *RVAE*, componendis *Hunorum* & *Romanorum* controuersiis, & postea legationibus obeun- dis, ab ATTILA, adhiberi solitus fuit. Hi, apud ATTILAM, *Mœcenatis*, & si qui erant circa AVGVSTVM Imp. alii, sed pro gentis indole, suppare sunt censendi. Piores vero fuisse, qui eodem, apud regem, loco fuerunt, non est, cur ambigas; quorum tamen nomina, in his PRISCI fragmentis, haud reperias. Post hos, *Collegium scri- barum*, *Notariorumque*, *Cancellariam* hodie dicimus, erat ad latus, qui decreta qua- vis, & litteras, *Hunniaco*, *Latino*, atque *Gothico* sermone, partim ad exercituum duces, & per regna passim; partim ad principes externos, perscribebant, referebantque in libros memoriales, quos iam *Protocolla* vocamus. In his nominauimus frequenter: *ORESTEM*, *CONSTANTIVM* vtrumque, & *RUSTICIUM*. Hæc ideo placuit adtexere, vt cogno- scat Lector, quis fuerit aulae habitus apud ATTILAM, in domesticarum, iuxta & exterarum rerum, procuratione: nam, altum, de re vtrique, apud Script. Hung. silentium est.

c) Quod magna pecuniæ summa, redimendam volebat *Syllæ*, cuiusdam *Romani* vxorem, liberosque *ONESIGIVS*, auri, id apud eum famem, loquitur: sicuti contra ea, augustalem ATTILAE indolem, quod non modo *λύτρον* mitigauit; sed filios etiam *Syllæ*, offenso sibi *Theodosio*, dono misit.

d) Notat ad hunc locum *Valesius*: *Παρεὰ ἀδάμαντῶν*. Leue mendum, totam sententiam corruptit, quod facillimum erat, sola distinctione litterarum, emendare. Scribe igitur: *Παρεὰ Ἀδάμα, τῶν αὐτῆς περὶ γυμνάτων τὴν ἐμπροσθὴν ἔχοντι*. Interim, RECCAM, vxor ATTILAE, nos ad cœnam inuitauit, apud Adamum, Procuratorem ipsius. Docte hæc coniecit *Valesius*. quem si sequare, non erit RECCAM, vxor ATTILAE, ad rei familiaris procuratorem condemnanda; sed tota sententia, ad reginæ pro- curatorem, Adamum, referenda. At vero, cur *παρεὰ Ἀδάμα*; apud Adamum? cœ- nam exhibuit RECCAM? cur non in reginæ cœnaculorum aliquo? Istud vero est, quod suspectam viris doctis, emendationem eam *Valesius* facit. Malunt ergo, CAN- TOCLARI interpretationem sequi, quam vxoris ATTILAE, res domesticas procurantis, dememinisse. Nam, potest sane, cum *Hunorum* moribus, res ea conciliari. Nos certe, antequam cognitam habuimus *Valesius* hanc critice, ita in hunc locum com- mentabamur. Permissam, Scytharum legibus fuisse, *πολυγαμία*, obseruauimus, Cap.

nos etiam ad cœnam (e) inuitauit. Ad eam, ut erat multis Scythiæ principibus comitata, accedentes, contigit nobis, eius humanitate frui. Illa vero, nos excepit, mellitis, & iucundis confabulationibus, (f) & magnifico epularum adparatu. Tum unusquisque eorum, qui aderant, surgens, *Scythica* comitate, poculum plenum nobis porrexit, & eum, qui biberat, amplexus, & exosculatus, (g) illud excepit. A cœna, nos in tentorium nostrum recipientes, somnum cepimus.

§. XXI.

Postridie, iterum nos ATTILAS ad cœnam inuitauit, & eodem, quo prius ritu, ad eum accessimus, & ad hilaritatem nos conuertimus. Accidit autem, seniore ex filiis ATTILAE, minime in hoc conuiuio, in eius thoro, una cum ipso accumbere; sed OERBARSIVM (a) patrum, quem patris loco ducebat. Per totum conuiuii tempus, nos blandis sermonibus appellans, (b) Ma-

sciminum,

Cap. II. §. XI. not. c. p. 39. quod tamen, cum insigni discrimine factitasse Hunnos, exemplo ATTILAE, satis adparet. Supra GREKAM, uxorem eius, meminit noster, quæ particeps fere maiestatis, in interiore ædium regiarum parte, prope ad ATTILAM, cum gynæceo, colebat, magna ministrorum turba circumdata. Et haec quidem, præcipue quærendorum liberorum causa, tamquam vnica esset, utebatur: prorsus, ex Romanorum legibus, atque matrimoniorum tabulis, in quibus sollemnem hanc formulam, designare moris fuit: *Liberorum quærendorum causa conuenisse*. Ita est enim, ob eam in primis rem, feminam nubere, ut mater fiat. Inde matrimonii nomen. Sed uxor etiam erat ATTILAE, quæ præcipue matremfamilias ageret, qualis RECCAM hæc fuit: tunc forte ei adnota procuratori, cum matrimonio inutilis esset, saltem effœta; ceteroquin, curandæ œconomiae, in primis idonea. Quæ has sequebatur, vxorum turba reliqua, non tam pellices fuerunt, quam uxores secundariæ, quas, gentili suo ritu, prouti quasque in deliciis habebat, adire solitus est. Enim vero, quos ex iis suscipiebat liberos; neque tam grati erant pariter, tametsi filii essent; neque adeundæ hæreditatis, cum reliquis, qui ex regni sunt nati, æqualiter capaces. Hinc est, quod ATTILA *Dengebittium*, atque in primis *Irdsum*, in oculis tulerit, paragrapho superiore; contemtim habuit contra, reliquam liberorum multitudinem. id quod mirabatur PRISCVS. Illos nempe, ex principe uxore susceptos credo; hos, ex secundariis. Ceteroquin sua, & RECCAM fuit magnificentia, sua ministeria aulica. quod cœna hæc conducet. Sequere Letor, quam lubet sententiam.

e) Nouum isthoc, comitatis genus fuit, & dignum, quod adnotaret noster: ut constet, apud posteros, feminas, cum viris, certasse apud Hunnos, officii testificationibus.

f) LIVIAM, Imperatoris AVGVSTI, dixisses, ea fuit, in media hac barbarie, comitate non minus, quam sermonis blanditie. quod illustrium, nobiliumque feminarum ingenium, adhuc in Hungaria superat; nisi forte natura factæ sint aulicæ: tum enim, insigniter sunt graues, & quasi in antro *Caci* educatæ.

g) Orientalis symposiorum ritus, qui, cum ad gentes alias, tum ad Hunnos nostros, pertigit.

a) OERBARS, vel, si hodierno more scribas: *Orbars*; nam terminationem Grecæ adiecerunt; interpres vero *Cantoclarus*, Latinam fecit. Apud PRISCVM lego: *Orbars*; exulante canina priore. Vox pure pute *Hunniaca*, formæ *Hungarica*. Pictæ quam non interpretor: ne linguarum cognationis ignaris, molestus sim. Item ATTILAE, in patrum, prorsus eximiam; quod & patris loco eum habuerit; & conuiuio adhibuerit, eodem secum toro sedentem, laudauisse, operæ fuerit pretium.

b) Libe ius nunc, quam nuper, ATTILA, cœnabat, ac prorsus more Augustali. Nam, & a silentio se abstinent, blandosque sermones, cum legatis miscere; & vniuersim hilariter agere, nihil dubitauit. Ceteroquin, *Augusti*, cuius meminimus, in cœnis

sciminum, Imperatori dicere præcepit: ut *Constantio*, quem ad eum *Aetius*, ut ab epistolis esset, miserat, uxorem daret eam, quæ illi promissa fuerat. Etenim *Constantius*, una cum ATTILAE legatis, ad *Theodosium* venerat, & se operam daturum, ut pax longo tempore, inter Romanos, & Hunnos seruaretur, dixerat; modo sibi uxorem locupletem (c) matrimonio copularet. Huic petitioni Imperator annuerat, & *Saturnilli* filiam, viri, & opibus, & genere clari & ornat, se illi nuptui daturum promiserat. *Saturnillum* autem occidit *Athenas*, (d) seu *Eudocia*, (utroque enim nomine vocabatur) neque Imperatori, ad exitum perducere, quod promiserat, per *Zenonem*, (e) virum consulare, licuit. Is enim tunc temporis, magna *Isaurorum* multitudine stipatus, vrbi *Constantinopoli*, quæ bello premebatur, præsidio erat, & Eoos exercitus regebat. Itaque, puellam custodia eduxit, & *Ruffo* cuidam, vni ex suis necessariis, despondit. Hac puella sibi subtracta, *Constantius*, barbarum, (ATTILAM) orabat, ne sibi factam contumeliam negligeret; sed perficeret, ut

S 2

illi

cœnis ritum, discas ex SVETONIO, Cap. LXXIV. 4. Conuiuia nonnunquam & ferius inibat, & maturius relinquebat, cum conuiuia & cenare inciperent, priusquam ille discumberet, & permaneret digresso eo. Cœnam trinis ferculis, aut, cum abundantissime senis præbebat; ut non nimio sumtu, ita summa comitate. Nam, & ad communionem sermonis tacentes, vel submissim fabulantes, prouocabat, & aut acroamata & hystiones; aut etiam truales, ex circo, ludios, interponebat: ac frequentissime aretalogos. Nunc tamen, aberant ab ATTILAE hac cœna, acroamata, hystiones, & nani. Consule, TRANQVILLI commentatores, PRISCVM in primis.

c) Habes hic, & occasionem, & causas, promissæ *Constantio* vxoris. qua demum indigne fraudatus fuerat. quod hic excusat PRISCVS.

d) Scribe: *Adhvals*, seu *Athinās*; sic enim vocata est *Eudocia*, Athanasii iunioris vxor, teste CEDRENO, & ZONORA. Pro *Saturnillo* quoque, *Saturninum* scribi mallem. Fuit enim *Saturninus*, Comes Domesticorum, qui *Seuerum* Presbyterum, & *Iohannem* Diaconum, quos *Eudocia Augusta*, vrbe *Constantinopoli*, *Hierosolymam* secum abduxerat, missus ab Imperatore *Theodosio*, occidit. Quod indigne ferens *Eudocia*, muliebri furore percita, *Saturninum*, prorsus obtruncari iussit, anno Natalis Dominici CCCCLIV. *Theodosio* XVIII. & *Albino* Cols. ut scribit MARCELLINVS, in Chronico. CEDRENVVS, supra dictos clericos, adulterii suspitione contactos fuisse, prodit. VALESIVS.

e) FLAVIVS ZENO: sic enim vocatur in *Actis Concilii Chalcedonensis*, Consul fuit, anno natalis Dominici CCCCLVIII. Huius viri potentiam, satis declarant ea, quæ subiicit PRISCVS: cum scilicet, vnum, Imperatoris voluntati restitisse, cum magnas *Isaurorum* copias, circa se haberet, ad vrbes *Constantinopolitanæ* custodiam: & quæ PRISCVS Cap. II. §. XXV. commemorat: *Sopitis omnibus cum Attila dissensionibus, vnicum Theodosio Imp. metum superuisse, ne forte Zeno, tyrannidem inuaderet*. Hic postea, MARCIANI temporibus, interiit, suspectus rerum nouarum. Sic enim IORNANDES, de successionem regnorum scribit de MARCIANO: *Obitum Attilæ, & Zenonis Isauri interitum, antequam moueretur, felix comperit*. DAMACIVS, in *Isidori* vita scribit: hunc ZENONEM, idolorum cultum restituere, & Christianorum religionem abolere voluisse; sed violenta morte fuisse præpeditum. Nam, ex equo lapsus, crure fracto, non multo post, exspirauit. Et DAMACIVS quidem illum, Magnum orientalis militiæ Magistrum, adpellat: *ὁ μέγας τῆς ἐν ἑσπερίᾳ*. Sunt ad hunc ZENONEM, Magistrum militum, & Consulem, duæ THEODORETI epistolæ, quibus necdum illum sacro Baptismate initiatum fuisse, testatur. Ceterum, ex hoc PRISCI loco, manifeste sequitur, hanc Maximini legationem ad ATTILAM, quæ hic luculenter describitur, *Zenone*, & *Posthumio* Cols. sub exitum anni; quod confirmare etiam videtur MARCELLINVS, in Chronico; administratam fuisse. Certe PRISCVS, paullo post, §. XXII. fine, de *Arcomindo*, tamquam superflite adhuc, loquitur. qui sequenti demum consulatu obiit, teste eodem MARCELLINO. Idem.

illi vxor daretur, aut ea, quæ erepta fuerat, aut etiam alia, quæ dotem adferret. Quamobrem, per cœnæ tempus, *Barbarus* (f) iussit *Maximino*, vt Imperatori diceret: *Non oportere Constantium, sua spe falli; & ab Imperatoris dignitate alienum videri, mendacem esse.* Hæc *ATTILAS*, *Maximino* in mandatis dabat propterea, quod *Constantius* illi, ingentem pecuniæ summam daturum pollicitus erat, si eius studio, & opera, vxorem, e *Romanis* puellis, locupletem (g) duceret. Adueniente nocte, a cœna discessimus.

§. XXII.

Tribus deinde diebus elapsis, muneribus (a) donati, dimissi sumus. *ATTILAS* quoque, *Berichum*, (b) virum e *Scythiæ* primoribus, multorum vicorum in *Scythia* dominum, & qui in conuiuio, eodem, quo nos, ordine, sed superiore loco, federat, nobiscum, legatum ad Imperatorem, misit. Hunc enim, & alias, *Romani* pro legato admiserant. Nobis autem iter conficientibus, & ad quendam vicum adpellentibus, captus est vir *Scythæ*, qui a *Romanis* explorandi (c) gratia, in barbaram regionem descenderat, quem crucis supplicio affici *ATTILAS* præcepit. Postridie etiam, dum per alios vicos progredemur, duo, qui apud *Scythas* seruitutem seruiebant, manibus vincti post terga, trahebantur, quod his, quos belli casus, suæ vitæ, necisque dominos fecisset, vitam eripuissent. Hos, immisiss, inter duo cornua lignea, (d) capitibus, in cruce necarunt. *Berichus* (e) vero, vsque dum *Scythia* exiimus, comuni, eademque via, nobiscum iuerat, & placidus, & amicus visus erat. Vt *Istrum* (f) traieciimus, propter quasdam vanas causas, a seruis profectas, nos

f) Laudanda hæc *ATTILAE* cura est, atque contentio: quod *Constantii*, familiaris sui, rem, apud *Theodosium*, acriter adeo vrserit; nisi hoc, quidquid erat studi, iterum iterumque, auri sacra fames, exacuisset. Enim vero, si *PRISCO* credimus, partem dotis, quam *Constantius* vnice, atque cupidius multo, quam vxorem accupabatur, capturum se, *ATTILA* sperabat. Nimirum: *Lucri suavis odor ex re qualibet.* Dicterii originem, lege apud *SVETONIUM*, in T. FL. *VESPASIANO*, Cap. XXIII. 7. Hæc respexit haud dubie *IUVENALIS*, Satyr. XIII. vers. 204.

g) Adeo, in aula *ATTILAE*, difficile fuit, quantævis dignitatis reperire hominem, qui non auro, argentoque, ad infaniam vsque, studuisset:

Regis ad exemplum.

a) Quod filet munera *PRISCVS*, parca esse oportuit, & pro ingenio *ATTILAE*, demensa. Sicuti adparet infra, equis consliterunt, atque pretiosis ferarum pellibus, quibus *Hunorum* reges, ad ornatum utebantur. Videbis, §. XXV. dona *Anatolio*, & *Nomio* data.

b) *Hunnis*, *Berek* dictum fuisse credo. quod *Hungaris*, dumum significat. Ita rata is nunc legatione, ad *Romanos*, defungitur, homo *Scythicæ* reuera indolis.

c) Hæc istiusmodi offensæ, quales hic recenset *PRISCVS*, locum faciebant querelis, quibus se mutuo *Hunni*, & *Romani*, insectabantur: vt mirum haud sit, excanduisse frequentius, in tam irrequietos vicinos, *ATTILAM*.

d) Factum hoc ab *Hunnis* est; partim ad ignominiam; partim ad cruciatus supplicii augendos, vt inter lignea cornua, capita suffigendorum cruci, immitterent.

e) Quæ sequuntur, illiberalem, immo agrestem prorsus *Berichii*, seu *Berek*, indolem testificantur. Mansuetiora omnia, magisque decora, tanti regis, quantæ reuera fuit *ATTILA*, legatum decuissent. Scilicet:

Quo semel est imbuta recens, seruabis odorem

Testa diu.

HORATIUS, Lib. I. Epist. II. vers. 69. 70.

f) *ISTER* proinde tunc, ex *Romanorum* sententia, determinator fuit, *Hunni*, & *Constantinopolitani*, imperii; sed reuera, & ultra *Istrum*, suæ *ATTILAE* fuere ditio-

inimicorum loco habuit. Et primum quidem, equum, quem *Maximino* dono dederat, ad se reuocauit. Etenim, *ATTILAS*, omnes *Scythiæ* principes, qui in eius comitatu erant, donis *Maximinum* ornare iusserat, & vnusquisque certatim illi equum (g) contulerat, inter quos & *Berichus*. At ille, cum frangi se probare, & moderationis gloriam reportare studeret, ex equis oblatis, paucos acceperat, reliquos reiecerat. *Berichus* igitur, equum, quem *Maximino* dederat, ademit, neque deinceps eadem via ire, aut conuersari nobiscum instituit. Itaque, hospitalitatis tessera, in barbara regione contracta, eo vsque progressa est. Hinc per *Philippopolim*, ad *Adrianopolim*, nobis iter fuit. In hac ciuitate, paulum moræ trahentes, & quiescentes, *Berichum* sumus sermone adgressi, & cum eo, quod tamdiu erga nos silentium tenuisset, exposulauimus. Itaque, eo placato, & ad cœnam inuitato, ab *Adrianopoli* mouimus. In itinere, *Bigilam*, qui in *Scythiam* reuertebatur, (h) obuium habuimus; quo edocto, quæ *ATTILAS* ad legationem nostram responderat, ceptum iter continuauimus. Vt *Constantinopolim* venimus, *Berichum* existimabamus, iram abieciisse; sed agrestis, & feræ suæ naturæ, minime est oblitus. Nam, *Maximinum* insinulauit, dixisse, *Areomindi* (i) & *Asparis*, exercituum ducum, auctoritatem, apud Imperatorem nullius esse ponderis, & cum barbarorum leuitatem & inconstantiam notasset, eorum gesta, in nullo pretio habenda.

§. XXIII.

Reuersum *Bigilam*, (tum forte contigerat *ATTILAM*, in his locis esse, vnde profectus fuerat) circumstantes barbari, ad id præparati, comprehendunt, & manus in pecunias, quas *Edeconi* adferebat, iniecerunt, & eum ad *ATTILAM* adduxerunt. Is, ex eo quæsiuit: (a) cuius rei gratia tantum auri adportasset? Ad subsidia rei familiaris, respondit, & vt eorum, qui mecum sunt, necessitatibus prouiderem, ne rerum necessariorum inopia, aut equorum, aut aliorum animalium, vecturæ aptorum, penuria, quæ per longa itinera deperierant, a studio obeundarum legationum, auocarer. Præterea, in redemptionem captiuorum. Multos enim ex *Romanis* a se magnopere petiisse, vt proximos suos redimeret. Cui *ATTILAS*: sed neque iam, *O dira bestia!* *Bigilam* adpellans; vllum tibi, tuis cauillationibus, iudicii subeundi, patebit effugium: neque vlla satis iusta, & idonea causa erit, qua meritum supplicium

T

euita-

nes. quod supra vidimus. Ergo, *Scythiam* terminabat, ea tempestate *Ister*, non imperium *Hunniacum*: nam, huius termini, *Anatolio* demum, & *Nomio* legatis, infra §. XXV. definiti sunt ab *ATTILA*.

g) Donum videlicet militare, quo, nullum a se proficisci putabant, pretiosius: cum contra ea, *Hunni*, nihil, nisi aurum, qua se dabat occasio, venarentur.

h) Istuc erat damnatus *Bigilas*, supra §. X. fine. proditarum insidiarum ignarus adhuc, vt *Constantinopolim*, cum *Esla*, rediret, transfugarum repetendorum causa, vt obtendebat *ATTILA*; reuera autem, vt pactum *Edeconi*, atque inter conspirationis socios, dispartendum aurum, adportaret. quod & secum habebat infelix homo.

i) De *Areomindo* nunc dixi. ad §. XXI. not. d.

a) Prudenter sane, pedetentim & gradatim, criminis, omnium maxime capitalis, inquisitionem, exorsus est *ATTILA*; vt quæstionibus irretitus *Bigilas*, non repererit, quo se verteret. Nempe:

Sæpe in magistram scelera redierunt sua.

SENECA Thyeste, Actu II. vers. 311.

Decadis II. Monumentum I.

euitare possis. Longe enim maior summa est, quam, qua tibi sit opus ad sustentandam familiam; vel etiam, quam impendas in emptionem equorum, vel animalium, vesturæ aptorum; vel liberationem captiuorum: quorum tamen omnium, iam dudum *Maccimino*, & his, qui cum eo erant, interdixi commercium. Hæc dicens, filium *Bigilæ* (is tum primum patrem sequutus, in barbaram regionem venerat) ense traici (b) iubet, nisi pater palam faceret, quem in usum, & quam ob causam, tantum auri aduexisset. Ille, ut vidit filium morti addictum, ad lachrymas conuersus, ius implorare & ensem in se mitti debere; non in filium, qui nihil commeruisset. Nec cunctatus, omnia clandestina consilia, quæ a se, ab *Edecone*, & *Eunuchō*, & Imperatore, in *ATTILAM* composita fuerant, aperuit, & ad preces prolapsus, orare & obtestari, ut se occideret, & filium, nihil promeritum, liberaret. Cum autem *ATTILAS*, ex his, quæ *Edecon* sibi detexerat, *Bigilam*, nihil mentitum, perspiceret, in vincula duci præcepit: a quibus non prius eum exsoluturum minatus est, quam eius filius, in eam rem dimissus, alias centum auri libras, (c) pro vtriusque liberatione, exsoluisset. Et *Bigilas* quidem, in vincula est coniectus; filius autem, ad *Romanos* rediit. Misit etiam *ATTILAS Orestem* (d) & *Eslam*, *Constantinopolim*.

§. XXIV.

Hinc *ATTILAS*, illinc *Zeno*, *Chrysaphium* (a) ad pœnam deposcebant. Omnium autem in eum animis, & studiis inclinatis, (b) visum est, ad *ATTILAM* le-

b) Nequeo a me impetrare, ut credam, reuera hoc inusitato supplicii genere, scelus patris, in filio vlisci voluisse *ATTILAM*: non est ita! confessionem, hoc iniecto metu, vafferrimo, sanguinolentissimoque homini, de instructis vitæ suæ insidiis, & harum administris, extorquere statuit. Fit interim toto die, ut:

Crimina sepe luant nati scelerata parentum. *EVRIPIDES* apud *Plutarch.* Ergo, durities *ATTILAE* tota; si cura ac studium vitæ, regniue seruandi, tutandi aduersus sanguinolentas insidias, durities dicenda est; huc pertinebat, ut prociuem, facilemque sceleris cognitionem, faceret,

Multa nam trepidus solet

Detegere vultus: magna, nolentem quoque,

Consilia produnt.

Neque enim ea feritate fuit *ATTILA*, quam in *Caligula*, *Cæsare* crudelissimo, notat *SVETONIVS*, Cap. XXVII. Parentes, inquit, supplicio filiorum interesse cogebant. Quorum vni, valetudinem excusanti, lecticam misit; alium, e spectaculo pœna, quæ illis statim adhibuit, atque omni comitate, ad hilaritatem, & iocos, prouocauit. Adde, *DIONEM*, LIX. p. 660. Et *SENECAM*, de *Ira*, II, XXXIII. p. 37. edit. *Lipsii* tol.

c) Tantillo auri pondere, bellum omnium futurum atrocissimum, suppressum, mirere Lector! Certè enim, haud crimini dari potuisset *ATTILAE*, si conditas aduersum se, ab Imperatore, insidias, emptos item percussores, bello finibus *Romanorum* illato, vlus fuisset,

Fremere iam totus suis

Debebat armis orbis:

Iam flammis agros

Lucere ac vrbes decuit; ac strictum undique

Micare ferrum.

d) Vtrumque, legatione *Constantinopolitana*, iam ante perfunctum. Caput legationis fuisse credo, ut *Theodosio*, constat in *ATTILAM* scelus, exprobrarent, & metum, sequuturæ hinc calamitatis, iniicerent.

a) Hæc, ad Cap. I. §. IV. referenda esse, rerum nexus admonet.

b) Mos iste aulicorum est, ut, si quem valere apud principem, gratia cognouerunt;

IAM legatos mittere, *Anatolium*, & *Nomium*: *Anatolium* quidem, regionum tributorum præfectum, (c) & qui pacis, cum barbaro initæ, conditiones proposuerat; *Nomium* (d) vero, Magistri dignitatem gerentem, & in numerum patriciorum, vna cum *Anatolio*, adlectum. Eo illi, per omnes honorum gradus ascenderant. Missus vero est, cum *Anatolio*, *Nomius*: (e) non solum, propter dignitatis amplitudinem; sed etiam, quia erat beneuolo, in *Chrysaphium*, animo, & apud barbarum gratia, & auctoritate, plurimum valebat. Propterea, quod ad eius se rationes adiunxerat, cum ei, qui res, quæ tunc erant, componere cuperet, minime pecuniis parcendum esse, censuerat. Et illi quidem mittebantur, quo *ATTILAM*, ab ira dimouerent, (f) & pacis conditiones obseruare persuaderent. Qui dicerent quoque: *Constantio*, nuptum datum iri puellam, minime *Saturnilli* (g) filiæ, genere, & opibus inferiorem. Illam enim, minime gratum (h) huiusmodi matrimonium habuisse: itaque, secundum legem, alteri nupsisse. Nec enim apud *Romanos* fas esse, mulierem inuitam, viro collocare. Misit & *Eunuchus* aurum ad barbarum, quo mollius ab ira, deduceretur.

§. XXV.

Anatolius, & *Nomius*, Istro transmissi, ad *Drenconem* (a) fluuium vsque, (sic enim adpellant) penetrarunt. Illic *ATTILAS*, pudore & reuerentia tanto-

T 2

runt; quod de *Chrysaphio*, *PRISCVS*, supra Cap. I. §. III. p. 8. adseruit: hunc, etsi homo sit perditissimus; omni officiorum genere, prosequantur. qua hic felicitate visus est *Chrysaphius*.

c) Male *CANTOCLARVS* vertit: regionum tributorum præfectum. Ego, *Magistrum Militum Prasentalem*, interpretor. Fuerat hic *Anatolius*, antea, *Magister Militum Orientis*, ut testatur *THEODORETVS*, in epistola XLV. & *MARCELLINVS*, in *Chronico*. quo reuocato, ut *Prasentale* Magisterium adiret, *Zeno* *Isaurus*, in eius locum subrogatus est. *PRISCVS*, Cap. II. §. XXI. not. e. p. 71. *Valesius*.

d) Hæc verba perperam vertit interpres; quia notionem verbi *ἀναβαίνων*, minime intellexit. Verte igitur: *Nomium* vero, ex *Magistro Officiorum* vtrumque *Patricium*, quæ dignitas ceteris omnibus antecellit. Idem.

e) Totum hunc locum, qui ab interprete male acceptus est, ita verte: Missus vero est, cum *Anatolio*, *Nomius*, non solum, ob dignitatis amplitudinem; sed etiam, quia amicus erat *Chrysaphio*, & *Barbarum* muneribus capturus, sperabatur. Erat enim oppido liberalis, nec pecuniæ parcebat, ut negotium, quod semel susceperat, ad effectum perduceret. Idem. In aliam hæc interpretatio sententiam abit, & uti *Græco* textui prorsus respondentem, ita luculentam omnino. Ceteroquin, laus legati, si consentiant reliqua, non postrema est, si sit, cum ratione, liberalis.

f) Durum necessitatis telum! eadem hac tempestate, legatos ad *ATTILAM*, mittere, qua eum, paullo ante, in perniciosas insidias, *Romani* conabantur præcipitare. Prædicta huc sane fronte opus fuit: præsertim, quod *THEODOSIVS* ipse, fax & tuba fuit maleficii. Sed, confidebant, auro placatum iri *ATTILAM*. quod & ita euenit.

g) Lege, *Saturnini*, iuxta §. XXI. notam d. p. 71.

h) Aut hæc falsa sunt, quæ in mandatis habebant legati, ut referrent ad *ATTILAM*; aut *Zenonis*, ob impeditum matrimonium istud, accusatio, quam habes, ante §. XXI. Ita tunc, cum se nefariis consiliis permiscere *Romani*, inter verum & falsum, irrequieti fluctuabant. Ecce enim *Theodosius*, bona puellæ, ira percitus, in fœdum redegit. Cap. I. §. IV. *fine*; si *Zenonis* intercessione, perturbatum fuit *Constantini* matrimonium? non video.

a) Habuimus fluuii mentionem supra, Cap. II. §. XI. ubi *Drecon* *PRISCO* dicebatur: hic *Drenconem*, nisi scribæ sit error, vocat. At *IORNANDES*, *Driccam* adpellat. de quo alibi plura coniectabimus.

tantorum virorum motus, (b) ne longioribus itineribus defatigarentur, cum illis collocutus est. Initio quidem, multa superbe, & insolenter differens, (c) tandem magnitudine munerum, (d) æquior factus est, & blanda legatorum oratione delinitus, se pacem seruaturum, secundum (e) conuentiones, iurauit. Se quoque omni regione (f) trans *Istrum*, tanquam *Romanorum* iuris, ditiorisque, cedere, neque porro Imperatori, de profugis reddendis molestum futurum; modo *Romani* in posterum, a transfugis admittendis, temperarent. Liberauit & *Bigilam*, numeratis centum auri libris, quas *Bigile* filius, cum legatis in *Scythiam* veniens, adtulerat. Tum & *Anatolio*, & *Nomio* gratificans, quamplurimos captiuos, illis, sine villo pretio, concessit. Postremo, donatos equis, & ferarum pellibus, quibus *Scytharum* reges, ad ornatum vtuntur, (g) dimisit.

b) Adeone vero rusticus fuit ATTILA, vt *Anatolium*, *Nomiumque*, insignes quidem dignitate, sed nouos tamen homines, pudore contactus, reuereretur? Aberat & procul quidem aberat, ab ATTILA, infans hic pudor! Certe, istud idem poscebat a Romanis, vt viros ad se, gratia dirimendarum controuersiarum, mitterent: non ex quolibet hominum genere; sed ex consularibus, quos liberet. Cap. I. §. III. p. 8. Pudor, enim, reuerentia est, inferioris erga superiorem; non contra. *Livius*, V. 46. Ita reor; dedisse id magnanimitati ATTILAM, vt, cum iussis suis satisfactum sit a Romanis, missique sint ad se viri præcipuæ dignitatis, eodem eos loco, quo deprehensus fuit, audiret, neque longis itinerum ambagibus, quod fecit alias, circumduceret.

c) Dic, sodes, PRISCÆ! tecum enim res mihi nunc est: quid THEODOSIUS tuus facturum fuisset? si maleficii hoc genus, ATTILA in eum consciuisset; subornauisset, emtos, multo auro, percussores; atque sceleratissimum facinus, necessariz obtentu legationis, tamdiu occultauisset? dum commode perpetraretur. Credo equidem, tametsi princeps fuerit moderatus, *Herculem* tamen furentem æmulaturum, eiusque cantilenam, suam facturum fuisse:

Cur diem questu tero?

Maletur hostis!

Nempe, in ATTILAM, ille, tanti architectum maleficii, omni furoris genere, tum demum sæuire desiisset, cum inuisum sibi caput, misisset ad tartara. Tu vero, PRISCÆ! superbiam dicis, atque insolentiam, quod concitatore forte oratione, perfidia, de iuris naturæ ac gentium, neglectu, serio exposulauit, cum legatis. Quapropter, neque superbe, neque insolenter, actum ab ATTILA quidquam esse, fateare oportet. Immo, deses fere, ac lentus, in vlciscenda ea iniuria, existimandus est.

d) Id vero est, quod præfidentes, ac feroces subinde *Romanos*, aduersus ATTILAM, faciebat: quod experiundo didicerunt; auro, offensas omnes, apud placabilem animi principem, nullo negotio posse obliterari. Hoc ni fuisset, *Constantinopolis* profecto, & *Roma*, vel rudibus nunc iacerent sepultæ, vel iugum ferrent ATTILAE, ac barbarorum. At vero, sic erat in fatis!

e) Conuentiones has, recale Cap. I. §. II. p. 3. De formula iurisiurandi, vide Cap. II. §. III. p. 26.

f) MOESIAM vtramque, inde a *Singidone*, vtramque item THRACIAM, ad *Chersonesum* vsque cognominem, intellige. quas ille regiones, suo, & BLEDAE fratris ductu, bellis superioribus, euastatas, sui iuris fecerat. Vide, Cap. I. §. III. p. 7. not. I. sequi.

g) Legant hæc, & apud animum, præiudicatis opinionibus vacuum, procul odio grauiæ, rite expendant, quibus, iniqua hæcenus, de ATTILA fuit opinio: plane confido fore, vt fateantur, nihil hic residui fecisse, principem incomparabilem, que non *Alexandro M. Iulio Cæsari*, *Augusto*, vel summis quibusque viris aliis, si not anteferri, saltem æquiparari, possit. Nam, insidias quidem, a *Theodosio* sibi structas obliuione deleuit; pacem, dolis malis *Romanorum* conuulsam, instaurauit; bellis partis regionibus, vltro, lubensque cessit; *Istrum*, determinatorem imperiorum, nec re

dimisit. Comitem illis addidit *Constantium*, vt Imperator re confirmaret, quæ verbis promiserat. Vt legati redierunt, & cum ATTILA, vltro citroque acta, transactaque percurrerunt, *Constantio* nuptui datur, quondam vxor *Armatii*, filii *Plimbæ*, (h) qui apud *Romanos* exercituum dux fuerat, & *Consulatum* inierat. Ille, in *Lybiam* profectus, acie cum *Ausorianis* (i) decertauerat, & prospere pugnarat; mox morbo correptus, vitam finierat. Eius vxori, forma, genere, & diuitiis conspicuæ, post mariti obitum Imperator, nubere *Constantio* (k) persuaserat. Sed, sopitis omnibus, ad hunc modum, cum ATTILA, controuersiis, *Theodosium* (l) nouus timor occupauit, ne *Zeno* tyrannidem inuaderet.

§. XXVI.

Cum ATTILAS tributum, cum *Theodosio* conuentum, peteret, (a) aut bellum minaretur, & *Romani* se illi, per legatos satisfacturos, respondissent; missus est *Apollonius*. (b) Hic erat frater eius, qui *Saturnilli* filiam duxerat in vxorem, quam *Theodosius* *Constantio* promiserat, *Zeno* vero *Ruffo* collocarat, qui tunc in viuis esse desierat. Itaque, *Apollonius*, *Zenonem* cognatione contingebat, & ducis dignitate auctus, legatione functurus, ad ATTILAM missus erat. Sed, transmissio *Istro*, minime aditum ad ATTILAM nactus est. Etenim, ATTILAS, ira æstuans, (c) quod sibi tributum, & stipendium, a *Theodosio*, & optimis quibusque, rerum Imperatoris studiosis, & cupidis, constitutum, non solueretur, legatum minime admisit, eum, a quo missus erat, ludibrio habens.

U

Quo

nec rogatus, constituit; transfugarum, litigiosum illud negotium, sustulit; captiuos, sine lytro, restituit; legatos denique, & benigne habuit, & dimisit clementer.

h) De *Plimbæ* dixi, Cap. II. §. I. not. f. p. 25. qui, quod legationis, ad *Ryam*, *Hunorum* regem, provinciam, cupidius, quam pro rei dignitate, ambiebat, suspicionem sibi, apud æquos actionum existimatores, collegit, fidei, non vsquequaque integræ.

i) AVSTORIANI, seu *Austuriani*, gentes *Africa* propriæ, circa *Leptim*, & *Tripolim*. Memoratur AMMIANO MARCELLINO, Lib. XXVIII. Cap. VI. p. m. 417. ubi, trinam eorum, in *Romanorum* ditionem, crudelemque impressionem, fuscæ memoratam leges.

k) Habet tandem *Constantius*, os, quod rodat, vxorem, scilicet, diuitem.

l) ZENONEM hunc FLAVIUM, supra descripsit noster, §. XXI. sed & nos, præcunte *Henr. Valesio*, ibid. not. d.

a) Cape hinc argumentum *Leclor*! qua fide, quaque constantia, pacis, toties cum *Hunnis* coalita, leges obseruarint *Romani*. Quanta moderatione, quanta item, augustalis animi significatione, priorem legationem, ATTILA acceperit, dimiseritque, nunc admirati sumus: at vero, quam se ingratum, durum, immo iniquum in ATTILAM, iterum iterumque præstiterit *Theodosius*, tardus sit oportet, qui non aduertat. Neque tamen erubescant *Romani*, si quid aduersi eis ab *Hunnis* euenisset, tyrannidis accusare ATTILAM; cum tamen fabri essent suæ ipsorum fortunæ. Nimirum, mercabantur illi quidem pacem; sed græca fide.

b) Fuit APOLLONIUS hic *Rufi*, eius, cui *Zeno* filiam *Saturnini*, præreptam *Constantio*, tradiderat, frater, vide §. XXI. VALESIVS existimat, eundem hunc *Apollonium*, qui nunc *Magister militum*, ob augendam legationis dignitatem, *Consulatum*, cum *Magno*, inisse. Sunt, ad eum, aliquot THEODORETI epistolæ, qui etiam *Rufi Comitæ*, meminit, Epist. LXXIX.

c) Habuit omnino, cur ira æstuarer, aduersus *Theodosium*, cum quo nuper, pacem instaurauit, omnium æquissimam. Is iam, & tributa negat, stipendiaque, & bellum meditatur importune. quod, ex *Apollonii* oratione, hoc loco, adparet.

Decadis II. Monumentum I.

Quo tempore, *Apollonius*, magnanimi viri facinus ausus esse dicitur. Etenim, quamvis *ATTILAS*, minime ratam haberet eius legationem, neque sui conueniendi potestatem facere vellet; nihilo secius, dona, quæ ad eum ab Imperatore *Apollonius* adtulerat, sibi tradi (d) postulabat; ni daret, mortem illatorum minabatur. *Apollonius* autem respondit: (e) non decere, *Scythas*, in aliqua dubitatione versari: vtrum dona, an exuuias accipiant, cum ea res esset in eorum arbitrio posita; indicans, dona quidem a lubentibus & volentibus, accepturos, si se tanquam legatum admitterent; sin minus, quæ eriperent, spolia potius, quam munera, censerī debere.

§. XXVII.

MARTIANVS, (a) Romanorum orientalium Imperator, ad *Genferichum*, post *Romam* ab eo, *Auito* imperante, dirutam, legatos misit, qui iuberent: ab *Italia* vastitate abstinere, & uxorem *Valentiniani*, (b) & eius filias, in captiuitatem abductas, libertati restituere. Sed legati, re infecta, in orientem reuersi sunt, neque quicquam eorum, quæ a *Martiano* imperata fuerant, facere, aut liberare mulieres voluit. Quamobrem, *Martianus*, iterum litteras ad *Genferichum* scripsit, per *Bledam* legatum. Erat autem *Bleda* (c) Episcopus, hæreseos

d) Gratam, acceptamque *ATTILAE* hanc voluntatem habere debuerat, *Apollonius*, quod dona, quæ ex legationis more secum tulerat, in tributorum rationes imputare victor censuerit. Prædamnavit, hoc legati facinus, quisquis est eius fragmenti auctor, quod ex codice manuscripto, *Prisci* Eclogis præmittitur: *Quomodo oporteat Legatos accipere, aut Legatos mittere*, quod consule circa finem. Non ergo mea quidem sententia, magnanimi viri facinus, hac sua obstinatione, edidisse censendus est.

e) Responsum hoc, quorsum valuerit, nescio; neque video aliud quidquam, eo patravisse *Apollonium*, quam quod tributa, quibus pendendis obstricti erant *Romani*, fastoso *donorum* vocabulo, ut ægre faceret *ATTILAE*, adpellauerit, irritaueritque, præter rationem, crabrones. Egregium scilicet, magnanimi viri, facinus!

a) Quæ sequuntur, ad finem usque fragmentorum *PRISCI*, non amplius, ad *ATTILAM* pertinent; recognoscenda erunt tamen, ne non intellecta, offensum dimittant Lectorem.

b) Quomodo in potestatem *Genferici*, *Valentiniani*, vidua, & duæ huius filiae, *Eudoxia*, atque *Placidia*, venerint, discas ex *PROCOPIO*, de *Bello Vandalico*, Lib. I. p. m. 187. *EUDOXIA*, *Valentiniani*, quem *Maximus*, tyrannus, e medio sustulerat, vidua, tametsi in matrimonium *Maximi* consensisset; necem tamen prioris mariti, quam ei imprudens tyrannus, inter mutuos in toro amplexus, confessus fuerat, vltura, *Genfericum*, ex *Africa* aduocat, utque eadem *VALENTINIANI* ferro persequeretur, ritu femineo, quam cupidissime rogat. *Genfericus* igitur, auaritia in primis permotus, speque opum maxime consequendarum, ingenti classe in *Italiam* adnauigant, *Romam*, nullo aduersante, facile ingreditur. *Maximus*, e vestigio *Romani* fugientem infectari, lapidibus obruunt, membratimque discerpunt. *Genfericus* vero, *Eudoxiam*, simul cum *Eudocia* & *Placidia*, eius ex *Valentiniano* filiabus, capit, gazamque omnem imperatoriam, in nauibus positam, secum in *Africam* tulit: ac, si qua erant *Romæ* decora, inter quæ *Iouis Capitolini* tegularum, ex ære auratarum, partem dimidiam, abripuit. Vnam vero, ex his nauibus, ubi statuæ fuerant, tempore perisse dicunt, ceteras incolumes in *Africam* delatas. E captiuis mulieribus *Eudoxiam*, *Honoricho* filio, *Placidiam* vero, *Olybrio*, nobili Senatori *Romano*, locauit: quam *Placidiam*, simul cum *Eudoxia* matre, rogante Imperatore *Leone*, *Constantinopolim* misit, qui post *Martianum*, *Asparis* opera, imperio successerat. Hæc *PROCOPIVS*; sed, de legatione *Martiani*, silet.

c) Fuit ea ætate, vulgatum *BLEDÆ* nomen, originis, uti quidem reor, *Gothi-*

seos *Genferichi*. *Vandali* enim, *Christianorum* cultum, & religionem amplexi fuerant. Hic, ubi ad *Genferichum* accessit, atque alienum a sua legatione perspexit, in verba superbiora erupit. Non bene cessurum, licet illi secundæ res animos facerent, si bellum cum *Romanorum* Imperatore contraheret. Sed, neque vlla verborum lenitas, quantumuis a legato usurpata, neque incussus timor, illum ad vllam animi æquitatem, aut moderationem, ut mulieres redderet, pertrahere potuerunt. *Bledam* enim, irrita legatione, dimisit, & rursus in *Siciliam*, & proxima *Italia* loca, exercitum immittens, omnem regionem vastauit. *Auitus* (d) quoque, *Romanorum* occidentalium Imperator, ad eum legatos misit, qui monerent, ut foederum, pridem cum illo initorum, meminisset, & ut ea sibi obseruanda statueret; sin minus, se, & domestico exercitu, & auxiliariis copiis fretum, bellum adparaturum. *Romani*, (e) in *Colchidem* profecti, bello aduersus *Lazos* decertant, nec multo post *Romanorum* exercitus, ad sua rediit. Cum autem Imperator denuo bellum repetere præpararet, consilium habuit, an eadem via insistens, an per *Armeniam*, *Persarum* ditioni confinem, fide prius a *Partorum* Monarcha accepta, bellum inferret. Etenim, cum *Colchidis* ora esset importuosa, neque loca vadosa præternavigare posset, mare sibi vndeque infestum existimabat. *Gobaser* quoque, legatos misit ad *Partos*, & ad Imperatorem *Romanorum*. Et *Partorum* quidem monarcha, quia bellum illi erat cum *Hunnis*, quos *Cidaritas* vocabant, *Lazos*, ad se confugientes, reiecit.

§. XXVIII.

Cum *Balamerus* (a) *Scythæ*, fœdera violaret, & *Romanorum* regiones depopularetur, & multas vrbes euerteret; *Romani* ad eum legatos miserunt, qui de pace violata quererentur, & ut deinceps, a vexanda incursionibus *Romanorum* regione abstinere, decem & nouem auri libras illi quotannis solui constituerunt. Dicebat enim, suæ gentis multitudinem, rerum necessariorum inopia, ad bellum insurrexisse. *Genferichus*, (b) cum non amplius fœderibus,

ce, *Vandalicæ*. quod, si ex *Germanicæ* linguæ, qualis fuit *Gotthorum*, & conforbrorum populorum, significatione, interpreteris, *Blode*, infirmum, habetem, mollemque animo virum, notat. *Sarmata*, idem, vocabulo *Blady*, significabant.

d) FL. MAECILIVS AVITVS; nam ita referunt numi. Hunc *Maximus*, tyrannus, quem superiore nota b. *Genferico*, *Romam*, maleficio *Eudoxie*, occupante, occisum diximus, *Præfectum* pratorio, creauit; posteaque sublato *Maximino*, a S. P. Q. R. Imperator occidentis inauguratus, cum Imperatore orientali *Marciano*, & *Theoderico*, *Gotthorum* rege, fœdus iniit: quorum societate fretus, hanc, ad *Genfericum*, legationem misit. *IDATIUS*. Fuit domi, militiæque spectatus, nobilissimo ortus genere; sicuti eum ad cælum tollit C. SOLL. SIDONIUS APOLL. in Panegy. Lib. VII. Carm. VI. & VII. p. m. 74. seq. qui tamen, se ab assentatione abstinere non potuit: quippe, *socerum* dilaudans; *Papinnellam* enim, *AVITI* filiam, habuit in matrimonio. *Senatum Romanum*, *Consularum* eum, vna cum imperio, quadri-mestri post, abdicauisse, *SAVARO*, commentator *Sidonii*, adfirmat.

e) Geminata hæc, in *Colchidem*, aduersus *Lazos*, expeditio *Romanorum* orientaliū fuit. De *Colchide*, & *Lazis*, vide Cap. I. §. VII. not. a. p. 15.

a) CAUE BALAMBERVM hunc, regem illum *Hunorum* fuisse putes, qui toti *Hunnicæ* imperio dedit exordia, atque regnandi ordine, *Mundzaccum*, *ATTILAE* patrem, antecit. Non est ita! Quis vero tandem? Discas id, ex *HISTORIA MALCHI*, de rebus *Byzantinis*, in cuius fragmentis, multa, de eius actibus, scitu dignissima, legas. *Valamir* dicitur *IORNANDO*, in *Geticis*. Filiorum *ATTILAE* debellator.

b) De his *Genferici* expeditionibus, lege *PROCOPIVM*, de *Bello Vandalico*, Lib. I. p. m. 188. seq.

cum *Maioriano* (c) pactis, stare constituisse, *Vandalorum*, & *Maurusiorum* multitudinem, ad vastationem *Italiae* & *Siciliae*, immisit. *Marcellinus* (d) enim, iam ante insula cesserat, propterea quod maiorem exercitus sui partem ei *Richimerus* (e) abduxerat, & militibus eius pecunias largiri, (erant autem fere omnes *Scythae*) quo illis persuaderet, a *Marcellino* deficere, in animo habebat. Itaque, *Marcellinus* *Sicilia* excesserat, veritus tum insidias, tum ne, si cum *Richimiro* certandum illi foret, saluis sibi insulae opibus, minime se recipere posset. Missa est igitur ad *Genferichum* legatio: tum a *Richimero*, ne foedera violaret: tum ab eo, qui apud Romanos in oriente rerum potiebatur, (f) ut ab *Italia*, & *Sicilia* abstineret, & regias mulieres redderet. *Genferichus* vero, multis ad eum, ex diuersis partibus, legatis missis, non ante mulieres liberauit, quam maiorem natu sororem *Valentiniani*, *Eudoxiam* nomine, *Honorico* filio desponderet. Tunc enim *Eudoxiam*, *Theodosii* sororem, remisit cum *Placidia*, altera eius sorore, quam duxit *Olybrius*. Neque eo secius *Italiam*, & *Siciliam* *Genferichus* vastare destitit; sed multo magis post mortem *Maioriani*, cum *Olybrium* ad imperium occidentis prouehere, propter (g) adfinitatem ex nuptiis, cogitaret.

§. XXIX.

Sub *Leone*, Romanorum Imperatore, legatus pro *Italis*, ad *Vandalos* profectus est *Tatianus*, in patriciorum numerum conscriptus. Ad *Persas* vero, *Constantius*,

c) FL. IULIUS MAIORIANVS, apud *Rauennam*, post *Auitum*; occidentis Imperator iussus a militibus, *Marciano*, *Constantio*, & *Ruso* Cos. teste *Marcellino*, in *Chronico*. Non diu produxit imperium: nam anno quidem quarto, *Dagalaifo*, & *Seuerino*, Consulib. apud *Detronem* fluium interemptus est. Idem. Vide plura, apud *BARONIUM*, in A. C. CCCCLVIII. n. 2. 3. Apud C. SIGONIUM, de Occidentali Imp. Lib. XIV. Tom. Opp. I. p. 519. seq. Apud nostrum denique, Cap. I. §. VIII.

d) MARCELLINVS magnarum opum, quas in *Dalmatia* parauerat, possessor. Hunc *Leo III.* ad vindicandam ab direptionibus *Vandalorum* *Sardiniam*, miserat. Sed, cum isthic, ob segnitiam, an perfidiam *Basilisei*, qui bellum in *Africa*, aduersus *Genfericum*, administrabat, nec quidquam profecisset, e *Sardinia*, in *Siciliam* transgressus, ibi a *Vandalis* oppressus est. Idem l. c. 535.

e) RICHIMERVS, qui & *Richimerus*, vir fuit illustris, Comes, Magister utriusque militiae, & Patricius. Eius facinora, in rebus *Maioriani*, & *Seueri*, Augustorum: quos utrosque, illum vi, hunc veneno, sustulit, scriptores meminerunt. Cetera, quae aduersus *Genferici* impressiones in *Italiam*, sublato *Seuero*, gessit, satis testantur; non prudentiam viro defuisse, neque fortitudinem; sed moderationem, & ex aequo administrandi omnia, consilium. Leges *Sigonium*, l. c. *Anthemi* demum Augusti gener factus: foedum dictu, quam diris modis adflictarit Imperatorem, mittem eum, ac forte etiam, in propulsandis iniuriis, lentum. Enim vero, obsessum in vrbe, augustalem socerum, atque post longam obsidionem, captum, nulla sanguinis, nulla diadematis ductus ratione, maleficientissime interemit.

f) LEO is fuerat, cui *Genfericum*, *Eudoxiam*, & *Placidiam*, ad has eius preces misisse, periodo superiori, nota b. ex PROCOPIO, memorauimus.

g) Constabat nimirum, adfinitatis hoc vinculum, geminis, *VALENTINIANI* filiarum, *Eudoxiae*, & *Placidiae* nuptiis. quarum illam, *Honorico* filio suo, collocauerat *Genfericus*; hanc *Olybrio*, Senatori potentissimo: quo eum auctoramento, in suas partes studebat illicere; mox & Imperatorem occidentis facere. PROCOPIVS ibidem, p. 189. Atque, creatus fuit omnino *Olybrius*, in locum *Anthemi*, occidentalis Romanorum Imperator; sed qui mense, post inaugurationem, septimo, sua morte functus est. quemadmodum in litteras retulerunt, MARCELLINVS Comes, IDATIUS, CASSIODORVS, PAVLLVS Diaconus. C. SIGONIUS, de occidentali Imp. Lib. XXIV. Tom. Opp. II. p. 543.

Constantius, (a) tertium Consul, & vna cum Consulatu, patriciatus dignitatem sortitus. Et *Tatianus* quidem, a *Vandalis*, intra breue tempus, re infecta, reueritus est. *Constantius* vero *Edeffe*, (b) quae vrbs est in *Romanorum* ditione posita, & *Persis* contermina, substitit, in qua longo tempore commoratus est, cum eum admittere *Parthorum* rex differret. Tandem *Parthorum* rex, *Constantium* legatum, qui longo tempore *Edeffe* substiterat, in suam regionem admittit, & ad se venire iussit. Et rex quidem tunc temporis minime in urbibus, sed in confiniis regionis suae, & *Hunorum* *Cidaritarum*, (c) moram trahens, cum *Hunorum* rege bellum gerebat, propterea, quod *Hunni* minime tributum

X

infere-

a) Habet PROCOPIVS, Lib. I. initio de *Bello Persico*, alterius mentionem legationis, quam *Zeno* Imperator, ad *Persas* miserit. Eius caput *Eusebius* quidam fuit, qui, quod regem *Persarum* bello itidem *Hunniaco* implicitum deprehendit, cum *Constantio* isthoc, permiscendus haud est.

b) EDESSA, an *Mesopotamiae* sit oppidum, in leua *Euphratis* situm, uti est apud *PROLAEVM*; vel *Caesaryia* vrbs, quod habet *PLINIUS*: non disputo; quamvis prouum fortassis fuerit adfirmare; ab utraque regione potuisse nomen haerescere, vrbi eidem: quippe quae, in confiniis, non longe a *Tauri M.* radicibus sederit. Lege *CHRISTOPH. CELLARI* Geographiae Antiq. Lib. III. Cap. XV. p. 723. seq. Enim vero, *Edeffa* *Macedoniae*, nihil istthuc adinet.

c) Meminimus *Hunorum* *Cidaritarum*, Cap. I. §. IX. not. e. PROCOPIVS, auctores item alii, *Euthalitis* *Hunos* adpellant, & abs reliquorum *Hunorum* tribubus, peculiari cum laude, discriminat. Nec, ut reliqui *Hunni*, Nomades sunt, vitam agentes pastorem; sed optimam iam pridem incolunt regionem. Hi, nunquam in *Romanorum* terram, nisi cum *Persarum* exercitu, sunt ingressi, solique *Hunorum* alibi sunt; neque item sedi adpectu, neque ferarum modo, ut illi, visitantes; sed sub uno degentes principe, politicam agunt vitam inter se, & cum vicinis suis, ius, saepe colunt, aequae ac *Romani*, & alii omnes. Fortunatior inter eos, usque viginti amicos habent, seu plus, si contingat. qui coniuncti continuo sunt; quibusque communis pecunia, & potestas simul est. Decedentem ex iis aliquem, ad sepulchrum efferi mos est. Ita de his PROCOPIVS, loco, quem nunc laudauimus. THEOPHYLACTVS SYMOCATTA, non *Euthalitis* solum, sed cum *Ευθαλίτις*, *Nepthalitis* etiam adpellat, Lib. VII. Cap. VII. p. 174. B. edit. regiae. Quod ei fini commemoro, ut OTROKOSII sententiam, Orig. Hung. Parte I. Cap. XIII. quam ibidem in nota expromit, locus sit recognoscendi. Subiit, inquit, ex hoc, animum meum eiusmodi cogitatio: annon haec pars *Hunorum*, ad septentrionalem orientem *Persiae*, originem suam debeant, parti cuidam *Israelitarum*; in primis tribui *Nephtalim*; a *Salmanassare*, annis circiter DCCXXXVIII. ante CHRISTVM natum, in *Assyriam*, & subiectas ei tunc regiones; *Mediam*, *Scythias* conterminas, aliasque. 2. Reg. XVIII, 11. abducentum, ac successu temporis, cum *Scythia* quibusdam populis mixtorum. Verum, cum non habeam aliunde huius coniecturae argumenta euidentia; sufficiat nunc, obiter hic in margine adnotasse, ut viris eruditis, occasionem ulterius de hac re discurrendi, praebeam. Fateor, inesse coniectationi huic, non plane nihil verosimilitudinis: in primis, si non sola etymologia, sed reliquo simul rerum habitu, quae fuerunt cum deportatione *Israelitarum* coniunctae, quaeque eam consequutae sunt postea, nitatur, firmiterque. Huc ego retulerim: religionis *Iudaicae* ritus, ad has gentes propagatos; sicut *Circumcisionis* ad *Colchos*: linguae *Hebraicae* cognationem, ad populos septentrionales prolatam; quod adparet, in *Lingua Hungarica*, quae *Hunniaca* ingenua suboles est: atque cum primis, quod ad *Hunos* *Nepthalitis* adinet: corporis habitudinem; quod albi erant: morum integritatem, ethnica maiorem: ac forte *Cidarim* ipsam, sacerdotibus, quin & genti *Hebraeae*, vlitatam; a qua *Hunos* *Cidaritarum* dictos, PRISCO praecunte, supra coniectando monuimus; nunc vero, parum abest, quin etiam atque etiam adfirmemus.

Decadis II. Monumentum I.

inferebant, quod illis olim *Perfarum*, & *Parthorum* reges, imposuerant. Et regis *Hunnorum* pater, tributi illationem renuens, bellum exceperat, quod quidem vna cum regno, ad filium transmiserat: donec *Perfis*, longiori bello defatigatis, venit in mentem, bellum cum *Hunnis* fraude finire. Itaque, *Peroses* (sic enim *Perfarum* rex vocabatur) ad *CONCHAM*, (d) *Hunnorum* regem, misit, tanquam vellet cum illis pacem firmare, & armorum societatem iungere, & illi, suam sororem dare in uxorem. Illa enim erat tum forte adhuc iunior, neque dum, hic liberos ullos sustulerat. Quibus sermonibus, cum *Conchas* esset adiensus, non illi quidem nuptui tradita est *Perosis* soror; sed alia mulier, (e) regio cultu adornata. Hanc autem *Perfarum* rex misit, tanquam, si nihil eorum, quæ fingeantur, enuntiaret, regis felicitatis participem futuram; sin minus, & simulata detegeret, mortis supplicium subituram. Non enim licere *Cidaritis* imperanti, uxorem habere seruilis conditionis, pro ingenua, & nobili. Cum igitur, his conditionibus, *Peroses*, pacem cum *Hunnorum* rege sanxisset, non illi diu sua fraus utilitati & fructui fuit. Mulier enim timens, ne, si forte per alios de sua conditione certior fieret, pessima se morte muldaret, commentum indicauit. *Conchas* vero, mulierem ob veritatem detectam laudans, eam in uxorem habere perstitit; sed dolum sibi factum, viciu conari, in animo habens, contra finitimos bellum gerere simulauit. In quo sibi viris opus esset, non quidem ad militiam aptis; (infinitam enim sibi horum adesse multitudinem;) sed his, qui eos in aciem educerent, & bellum administrarent. *Peroses* vero, principes, & ex suis illustriores, ad eum misit, quorum alios, *Cidaritarum* Imperator, trucidauit; alios, truncatos ad *Perosum* remisit, qui renuntiarent, has illos, commissæ ab eo fraudis ergo, pœnas luisse. Itaque, inter ipsos, multo acrius, quam antea, bellum est excitatum, & omnibus viribus depugnarunt. In *Gorga* (f) igitur, (hoc enim erat loco nomen, in quo tunc forte *Perse* castra metabantur) *Constantium*, *Peroses* excepit. Quem, postquam per quosdam dies laute, festiuiterque tractasset, nullo grato, & consentaneo ad legationem dato responso, dimisit. *Leo* Imperator, *Genfericum*, barbararum gentium ducem, per nuntium (g) de de *Attila*

d) Nomen hoc regis, in casu recto paullo post, *CONCHAS* sonat. quod vere *Hunniacum* esse, nemo, nisi nostri sermonis ignarus, negauerit. Atque idem illud vocabulum, pure pute *Hungaricum* est, a primitiuo obsoleto, *Tsonk*, seu *Gonk*, quod truncatum quid notat; & ab hoc ortum, *Tsonka*, mutilatus, truncatus: ut adeo *Hungaris* vocabulum *Csonkas*, mutilum significet. qualis forte rex iste *Cidaritarum* fuit.

e) Dirum oppido facinus, atque illi simile, quod apud *HERODOTUM* legas, Lib. III, l. 2. 3. edit. *IACOBI GRONOVII*, p. 159. seq. Quod *Labanus*, eadem hac fraude *Iacobum* circumuenit, facinus omnino patrauit, indignum viri integritate; idem tamen, & intra familiam substitit, neque in offensam tunc dimanauit aliorum; & quodammodo, per decori leges extortum *Labanus*, causari poterat; excusatus omnino, quam *Peroses*, peccasse censendus est: cum ille quidem generum tantum offenderit, mox iterum reconciliandum; iste, gentem colliserit cum gente, bellumque, turpi hac fraude consopitum tantisper, ad eum modum inflammaverit, ut, cum sibi, tum toti exercitui suo, exitium nihil dubitaret accelerare. Non meminit, turpissimæ fraudis, *PROCOPIVS*; sed miserabilem tamen *Perosis*, vna cum exercitu, ac XXX. filiis, occasum, prolixè describit. Lib. I. p. 121. de *Bello Persico*, ab *Hunnis Cidaritis*, procuratum. quem illic cognoscat *Lector*.

f) *GORGA*, *Hunnorum Euthalarum* vrbs, in *Persia* finibus, ut est apud *PROCOPIUM*, Lib. I. de *Bello Persico*, p. m. 118. seq.

g) Nun-

Attila imperio, certior fecit, (h) eique bellum indixit, nisi *Italiam*, & reginas liberas dimitteret. Rediit autem nuntius, & retulit, nolle ipsum denuntiationi parere; immo, eo magis bellum adparare, quod iuuenes (i) *Romani* fœdera transgressi essent.

g) Nuntium, eam legationem præcessisse, cuius ad §. XXVII. not. b. p. 78. meminimus, & quo inductus *Genfericus*, liberas, *Eudoxiam* matrem, & *Placidiam*, *Constantinopolim*, uti auctor est *PROCOPIVS*, dimisit.

h) Huc ventum fuit, ut terrarum domina, *ROMA*, ne principem quidem, qui rebus conuulsis moderaretur, sibi posset sufficere; sed necessum habuerit, eum a *Leone Augusto*, *Constantinopoli* mitti. Is erat *FL. ANTHEMIVS*, gener *Marciani*, *NICEPHORVS CALLISTVS*, Lib. XV. Cap. XI. IDATIUS in *Chron.* opibus & genere magnus, *PROCOPIVS*, Lib. I. de *Bello Vandal.* quæ eius, ad capeffendum diadema, missio, incidit, *Cusæo*, & *Iohanne* Cols. A. V. MCCXIX. obiectus, captus, atque indigna nece, a *FL. Ricimero*, genero suo, vide §. XXVII. not. e. *Marciano* & *Tello* Cols. A. V. MCCXXIV. occisus est. Hac interim, ad breue imperium admoti *Attilæ*, vsurus occasione, *Leo*, ad *Genfericum*, misit nuntium, sicuti meminit *Paiscvs*. Sed, surdo iterum iterumque, cecinit fabulam.

i) *IVVENES ROMANOS*, contemtim *Constantinopolitanos*, adpellat: quippe qui, epocham suam, a *Constantino M.* sint exorti: id quod, non ignorabat barbarus.

F I N I S.

CHRONOTAXIS IN PRISCI RHETORIS EXCERPTA DE LEGATIONIBVS.

1. **R**OVAS, Hunnorum rex, cum *Amaldifuros, tthamaros, Teneassios, Boiscos,* ceterosque Istri accolae, propter initam cum Romanis societatem, bello adgredi contendit: *Eslam*, qui Scythas profugos repeteret, *Constantinopolim* misit. *Cap. II. §. I. p. 24.*
2. *Plintbas, & Dionysius*, exercituum duces, & viri consulares, legati ad *ROVAM*, Hunnorum regem, nominantur. *I. c.*
3. *ROVA* mortuo, Hunnorum regnum, ad *ATTILAM* peruenit. ad quem, *Plintbas*, ex Scythia oriundus, legatus mittitur, eique, *Epigenes*, sapientiae laude celebris, socius legationis adsciscitur. *§. I. p. 25.*
4. Legati Romanorum, apud *MARGVM* Moesiae, foedus cum *Hunnis* reparant, & pro trecentis quinquaginta; septingentas auri libras, quouis anno, tributum nomine, *Scytharum* regibus promittunt. *I. c.*
5. *HUNNI*, foedus initum, praestito ritu patrio, iureiurando confirmant, redditosque sibi, *Manam, & Atacam*, ex regio genere Scythas, profugos, in *Carso*, Thraciae castello, crucis supplicio adficiunt. *§. II. p. 26.*
6. Pace cum Romanis facta, *ATTILA* & *BLEDA*, ad subigendas gentes Scythicas profecti sunt, & contra *Sorosgos*, bellum, communibus opibus, viribusque, mouerunt. *I. c.*
7. *Scythae*, mercatus tempore, Romanos adorti, in *Illyricum* irruerunt, & *Viminacium* Mysorum ceperunt; propterea, quod *Margi* Episcopus, in fines suos transgressus, thesauros regum expilasset. *Cap. I. §. I. p. 1.*
8. *MARGI* Episcopus, veritus, ne Scythis dedatur, in Scythiam confugit, & urbem, *Scytharum* multitudini prodidit. Ab eo tempore, barbarorum res, in diem auctiores fuerunt. *I. c.*
9. *ATTILA*, Hunnorum rex, propter negatum, a *THEODOSIO* iuniore, tributum exulesque, Romanorum fines vastauit, & in *Ratiariam* urbem, irruptionem fecit. *§. II. p. 2.*
10. *THEODOSIVS*, Senatorem, virum consularem, legatum ad *ATTILAM* mittit, qui, itinere maritimo, per *Odyssenorum* ciuitatem, *Hunnos* adiit. *Cap. II. §. III. p. 26.*
11. Post *Cherfonensem* pugnam, *Romani*, cum *Hunnis*, pacem, per *Anatolium* legatum, his conditionibus fecerunt: *Profugi* *Hunnis* reddantur: sex mille auri librae, pro praeteritis stipendiis, soluantur; duo mille & centum, in posterum, singulis annis, tributum nomine pendantur: pro vno quoque captiuo Romano, qui in Romanorum fines, non soluto redemptionis pretio, euassisset, duodecim aureorum multa inferatur. *§. II. p. 3. 4.*
12. Post pugnam *Cherfonensem*, tam atrox, & acerba calamitas, Romanos excepit: vt, propter tributa & paupertatem, multi sibi violentas manus intulerint; aut aptato collo laqueo, vitam finierint. *I. c.*
13. *Romani*, missis per *Scottam*, ad Scythas, thesauris, multos ex profugis, qui dedi reluctabantur, trucidarunt, inter quos, & praefectum *Scytharum*, regii generis. *§. II. p. 5.*
14. *Acintbuntii* Thraciae, qui parta a *Scythis* spolia, sibi vindicabant, multosque ex *Hunnis*, in seruitutem abduxerant, barbaros captos, accepta a *Scythis* fide, dimiserant. *I. c.*
15. Pace facta, *ATTILA* rursus, legatos ad Romanos orientales mittit, & transfugas repetit. *§. III. p. 6.*

16. AT-

16. *ATTILA*, vanis legatorum mittendorum occasionibus excogitatis, iterum, tertium, & quartum, legatos ad Romanos exmittit: vt, necessarios suos, Romanorum liberalitate, ditaret. *I. c.*
17. *Romani*, animis fracti, *ATTILAM*, propter *Partbarum, Vandalorum, Isaurorum, Sarmacenorum*, ac *Aethiopum* metum, colebant, eique, in omnibus, dicto audientes erant. *§. III. p. 6. 7.*
18. *EDECON* Scythae, cum *Oreste* Romano, qui, *Praeniam* ad *Sauum* incolebat, legatus ab *ATTILA*, ad Imperatorem missus, transfugas repetit, & prouinciam *Masiae*, bello captam, *Hunnis* vindicat. *§. III. p. 7.*
19. *Chrysapbius* Eunuchus, *EDECONEM* legatum, per *Bigilam* interpretem, auro corrumpere, & vt *ATTILAM*, e medio tollat, ad perpetrandum facinus, inducere studet, ac fere inducit. *§. III. p. 7. 8. 9.*
20. *EDECONI*, aurum, ad perpetrandum facinus, promittitur, & *Maximinus*, legatus ad *ATTILAM*, cum *Bigila* interprete, decernitur. *Cap. I. §. III. p. 10. §. IV. p. 27.*
21. *Maximinus*, *PRISCVM RHETOREM*, socium itineris eligit, & viam, in Scythiam, *Serdicam* versus, cum *EDECONE*, atque *Oreste*, barbarorum legatis, domum redeuntibus, init. *Cap. II. §. IV. p. 27. 28.*
22. Inter Romanos, atque *Hunnos*, simultas quaedam, apud *Serdicam* suborta est, propterea, quod *THEODOSIVS*, cum Deo: *ATTILAS*, cum homine, a *Bigila* comparatus, & neque *Orestes* eodem, quo *EDECON*, honore, donisque adiectus fuerit. *§. IV. p. 28. 29.*
23. *MAXIMINVS*, *Naissum* accedens, *Istrum* versus contendit, superatoque lembis *Istro*, & iter quindecim stadiorum emensus, in campum, saltibus interiectis, diuisum, ad tentoria *ATTILAE* peruenit. *§. IV. V. p. 29. 30.*
24. *Hunni*, ad inuadendos Romanorum fines, tanquam ad venationem, progressi sunt. *§. V. p. 30.*
25. *MAXIMINVS*, quoniam *Scytharum* primoribus, causam susceptae legationis adperire nolebat: *Constantinopolim* reuerti iussus est, cum comitibus suis. *§. V. p. 31. 32.*
26. *EDECON*, comparatam ab Imperatore, & Eunuchis, in *ATTILAM* coniu rationem, detegit, indicataque auri quantitate, quae eam in rem destinata est: Romanae legationis causam enuntiat. *§. VI. p. 32. 33.*
27. *SCOTTA*, *Onesegii* frater, *PRISCI RHETORIS* persuasione, & spe accipiendorum a Romanis donorum, permotus, *Maximino* legato, accessum ad *ATTILAM* procurauit. *§. VII. p. 33. 34.*
28. *ATTILA*, admissum in conspectum sui, *Maximinum* legatum, sedens in cathedra lignea, audiuit, coniectisque in *Bigilam* probris & conuitiis, omnes *Scythicae* nationis transfugas, reddi sibi imperauit. *§. VIII. p. 34. 35. 36.*
29. *Bigilas*, cum *Esla*, qui transfugas Scythas reduceret, simul & destinatum *EDECONI* pecuniam adferret, *Constantinopolim* mittitur. *Maximinus* legatus, *Onesegii* reditum ex *Acatziris*, expectare iubetur. *§. VIII. IX. X. p. 37. 39.*
30. *ONESEGIVS*, cum seniore, ex *ATTILAE* filiis, ad *Acatziros* mittitur. apud quos, *Caridachus*, vnus ex regulis, ad *ATTILAM* confugit, sublatisque, *Caricorum* auxilio, corrigibus, imperium obtinuit. Quo tempore, *ATTILA* *Dengischirum*, praefecit. *§. X. p. 39.*
31. *ATTILA*, ducta in uxorem *Esla* filia, ad loca, magis ad arctum vergentia, profectus est. quem, *Maximinus* legatus sequutus, per planitiem patentem iter fecit, superatisque, *Drecone, Tiga, & Tiphisa*, fluminibus, ad vicum, in quo vna ex *Bledae* vxoribus habitabat, peruenit. *§. XI. p. 39. 42.*
32. *Romulus* comes, & *Primutus*, Norici praefectus, legati ad *ATTILAM*, a *Valentiniano* III. occidentis Imperatore, causa vasorum aureorum, mittuntur. quibus, *Tarullus*, *Orestis* pater, priuati officii causa, semet adiunxerat. *§. XII. p. 42. 44.*
33. *ATTILAE* regia, in magno quodam vico, ex tabulis, eximie politis, structa fuerat. in quam, aduentanti regi, puellae, odas *Scyrbicas* cantantes, obuiam

A. C. N.
440.

445.

447.

448.

obuiam prodibant; vxor autem ONESEGI, magna ancillarum multitudine comitata, opsonia & vinum offerebat ATTILAE aduentanti. §. XIII. p. 44. 46.

34. PRISCUS RHETOR, exmissa ab Imperatore dona, ad ONESEGIUM defert, & interea, dum in conspectum herois barbari admittitur, cum Mysio quodam Viminacensi, & ONESEGI domestico, ante aedes, prope ad regiam constructas, de Scytharum, atque Romanorum institutis, colloquitur. §. XIV. XV. p. 46. 51.

35. ONESEGIUS, acceptis ex Prisci manibus donis, ad Maximinum accessit, eique roganti, ut ad dirimendas controuersias, quæ inter Hunnos, atque Romanos subortæ fuerant, æquum arbitrum se præberet, respondit: maiore adiuumento se Romanis futurum; si domi remanens, iracundum domini animum placaret; quam si, ad eos accedens, criminationi se obiceret. §. XVI. p. 51. 53.

36. PRISCUS, dona fert ad CRECAM, Attilæ vxorem, & trium filiorum matrem, quæ, in interioribus regiæ, in molli stragula iacens, ancillas, telas coloribus, ex aduerso, variegantes, famulorum multitudine circumsepta, observabat. §. XVII. p. 53. 54.

37. ATTILA grauis vultu, incedens cum Onesegio, sedit pro ædibus, & lites multorum, qui cum adierant, diremit; deinde domum reuersus, barbararum gentium legatos ad se admisit. §. XVII. p. 54.

38. PRISCO RHETORE, cum Valentiniani III. legatis, de potentatu ATTILAE differentibus, Romulus adfirmavit; ATTILAM, totius Scythiæ dominatum sibi comparasse, & ad Oceani insulas usque, imperium suum extendisse; iamque in eo victorem Hunnum esse; ut, & Romanos, præstatione tributorum obnoxios habeat; & Medos, Parthos, atque Persas, dominatui suo subiiciat. §. XVII. p. 54. 57.

39. ATTILAE, tantæ erant copiæ, quas, nulla gens sustinere potuit, cui, non parua potentia accessio contigerat, ex eo: quod Marti ensis, a Scytharum regibus olim cultus, bouis ministerio detectus fuerit. §. XVII. p. 56. 47.

40. ONESEGIUS, cum Prisco Rhettore, de legato, ad Hunnos exmittendo, colloquitur, & Maximinum, ad ATTILAM deducit, qui, non alium, quam, aut Nominem, aut Anatolium, aut Senatorem, legatum ad se admissurum, adfirmavit. §. XVIII. p. 57.

41. Legati Romanorum, cum orientalium, tum occidentalium, ad conuiuium ab ATTILA inuitantur. in quo, delibato ante cœnam calice, hospites, qui accubuerant, lautius, argentea & aurea vti supellectile, epulabantur; ATTILA contra, in quadra lignea, carnes edens, bibensque ex poculo ligneo, moderatum se in omnibus præbebat. Cap. II. §. XIX. p. 57. 68.

42. In conuiuium ATTILAE, quoties illata mensæ fercula consumta fuerant: toties, conuiuatores, in pedes erecti, adsurrexerunt, ebibitoque, cum præstatione salutis ATTILAE, calice, sedes suas repetierunt. §. XIX. p. 60.

43. Sublatis dapibus, primum, duo viri Scythæ, virtutes bellicas, & victorias ATTILAE, carmine Scythico, recitabant; postea, Mimi, mores, actusque hominum, mordaci sale perfricabant; postremo, Zerebon Maurusius, non solum forma & habitu corporis, verum verbis etiam, confuse prolatis, conuiuatores in risum concitabat ATTILA, inter accumbentium hilaritates, semper eodem vultu permanente; præterquam, quod Innacbum filium iuniorem, placidis & lætis oculis fuerit intuitus. §. XIX. p. 65. 68.

44. Die sequente, Maximinus, ONESEGI interuentu, reditum ab ATTILA impetrat, a RECCAM, ATTILAE vxore, ad cœnam inuitatus. §. XX. p. 68. 69.

45. Postridie, Maximinus, ab ATTILA, eodem, quo prius ritu, in cœna, ad hilaritatem excitatur, adpellaturque: Vti Imperatorem moneret; quo promissam Constantio Scribæ, vxorem locupletem, mitteret. §. XXI. p. 70. 71.

46. Maximinus, muneribus donatus, dimittitur, eique Berichus Scythæ, ATTILAE, ad Theodosium, legatus, adiungitur: qui tamen, superato Istro, neque eadem cum Romanis via ire; neque cum iis conuersari, voluit. Cap. II. §. XX. p. 72. 73.

47. Bigilas, reuersus Constantinopoli in Scythiam, a barbaris comprehenditur, conuictusque coniurationis in caput ATTILAE, conicitur in vincula, non alias

A. C. N.
448.

non alias in libertatem adferendus, quam, si centum auri libræ, pro eius, filii. A. C. N.
que liberatione, exsoluæ tuerint. §. XXIII. p. 73.

48. Bigila, insidiarum in ATTILAM manifeste conuicto, ATTILA, ablati ab eo centum auri libris, Orestem, & Eslam, legatos, ad Imperatorem mittit, & Chrysaphum Eunuchum, qui aurum ad perpetrandum facinus miserat, ad supplicium dedi poposcit. Cap. I. §. IV. p. 27. II. §. XXIII. p. 74.

49. Anatolius, & Nominus, viri summo loco positi, legati ad ATTILAM mittuntur. qui, partim muneribus, partim legatorum oratione placatus, & pacem, secundum conventiones confirmavit, & Bigilam, numeratis centum auri libris, liberauit, & Constantio, dimissis legatis, vxorem locupletem, apud Romanos collocari præcepit. §. XXIV. XXV. p. 74. 76.

50. ATTILA, cum, & Martianus, qui Theodosio, in oriente successerat, tributum; & VALENTINIANVS, qui in occidente imperabat, Honoriam sororem, sibi negauerat: bellum, aduersus vtrumque Romanorum imperium, decreuit, primo tamen exercitum, in occidentem duxit. Cap. I. §. V. p. 12.

51. ATTILA, opem, seniori Franciæ hæredi, aduersus iuniorem, post obitum patris laturus, in occidentem irripit: ante vero, quam eam expeditionem ingrederetur, denuo Honoriam, cum parte imperii, in matrimonium sibi dari, per legatos imperauit. Cap. I. §. V. p. 12.

52. Romani orientales, Apollonium legatum, cum muneribus ad Hunnos mittunt. qui aditum ad ATTILAM minime nactus, dum exmissa a Martiano dona, tradi nihilominus postulabantur, respondit: si, tanquam legatus admitteretur, ea se adlaturum; sin minus, ea, quæ sibi eripiantur, spoliis potius, quam munerum loco habiturum. Cap. II. §. XXVI. p. 77.

53. ATTILA, vastata Italia, Romanorum Imperatori in oriente, bellum denuntiavit. Ardaburius, Asparis filius, cum Saracenis in Asia, de pace tractauit. Cap. I. §. V. p. 13.

54. Blemyes, & Nubades, in Africa a Romanis victi, pacem a Maximino exorant, eoque paulo post mortuo, rursus prouincias Romanas excursionibus vastant. Cap. I. §. VI. p. 13. 14.

55. MARTIANVS, orientalium Imperator, missis ad Vandalos legatis, Genferichum, ut ab Italiæ vastatione abstineret, & vxorem Valentiniani, eiusque filias, libertati restitueret, vrsit. ad quem, dum litteras, eius rei causa, per Bledam episcopum, iterum scripsisset: AVIRVS, Romanorum occidentalium Imperator, eundem quoque per legatos monuit, ut initiorum secum foederum meminisset. Cap. II. §. XXVII. p. 78. 79.

56. Romani, in Colchidem profecti, bello aduersus Lazos decertabant, quod illi, suscepto per Armeniam itinere, repetebant iterum. Cap. II. §. XXVII. p. 79.

57. Gobazes, Lazorum in Colchide rex, ad monarcham Parthorum, auxiliorum causa confugit. quem tamen ille reiecit, propterea, quod sibi bellum cum Hunnis Cidaritis fuerat. Cap. II. §. XXVII. p. 79.

58. Gobazes, Colchidis rex, missis ad Romanos orientales legatis, regnum filio cessit, ipse in Romanorum regionem transgressus. Cap. I. §. VII. p. 15. 16.

59. MAIORIANVS, Romanorum occidentalium Imperator, deuinctis sibi fratre Gothis, in Lybiam, cum magno exercitu penetrare tentauit, transactaque cum Vandalis controuersia; per legatos, terram Maurusiorum, igni ferroque vastauit. Cap. I. §. VIII. p. 16. 17.

60. Genferichus rex, coactam Vandalorum, & Maurusiorum multitudinem, in Italiam ac Siciliam immisit. Orientalium Romanorum legatione placatus, Eudociam, Valentiniani sororem, Honoricho filio desponsauit; Olibrium, post mortem Maioriani, ad imperium occidentis euehere studuit. Cap. II. §. XVIII. p. 79. 80.

61. Marcellinus, qui bellum aduersus Gothos, in Gallia, fortiter gesserat, Romanis occidentalibus in suspicionem venit. Genferichus, Vandalorum rex, Italiam pressit. Vtriusque rei causa, legati a Romanis Hesperis, ad orientales, missi sunt. Cap. II. §. VIII. p. 16.

Y 2

62. Gen-

449.

450.

451.

454.

456.

457.

458.

451.

62. *Genfericus*, *Valentiniani*, & *Aetii* bona, *Honorie* petens nomine, A. C. N. Siciliam ac Italiam, infesto exercitu inuasit, Romanis orientalibus, auxilia aduersus *Vandalos*, eo quod, foedus cum eisdem fecerant, negantibus. Cap. I. §. VIII. p. 17.

63. *Saraguri*, *Vrogi*, *Hunoguri*, propriis sedibus eiekti, & *Sabios*, atque *Hunos Acatibios* adorti, post reportatam de vtraque gente victoriam, legatos, nanciscendae societatis causa, ad Romanos miserunt. Cap. I. §. VIII. p. 17.

64. Legati, ex Italia, & *Perfide* adueniunt, quorum illi, Italiam, a *Vandalis* premi; isti, complures *Perfarum*, in Romanorum ditionem confugere, *Magos*, Romanorum incolas, in religionis suae cultu, impediri; pecunias ad custodiam arcis *Ierouach*, & bellum, contra *Hunos Cidaritas* gerendum, a Romanis, haud conferri oportere nunciabant. Cap. I. §. IX. p. 17. 19.

65. Sub *LEONE* Imperatore, *Tatianus*, pro Italis, ad *Vandalos*; *Constantius*, tertium consul, ad *Perfas*, legati mittuntur. Cap. I. §. X. p. 19. II. §. XXIX. p. 80. 81.

66. *Peroses*, rex *Perfarum*, bellum aduersus *Hunos Cidaritas* gessit. quo finito, ambientem sororem regiam, *Concha*, Hunnorum regi, mulierem aliam, regio cultu ornatam, misit. quam *Hunus*, ob fraudem detectam, uxorem quidem retinuit: euocatos tamen ad militiam *Perfarum* illustriores; ut fraudis commissae poenas luerent; partim trucidauit, partim truncatos domum remisit. Cap. II. §. XXIX. p. 81. 82.

67. Inter *Perfas*, & *Hunos Cidaritas*, bellum ad *Gorga* geritur. Vbi, *Constantius*, Romanorum legatus, a *Perose*, *Perfarum* rege, excipitur. Cap. II. §. XXIX. p. 82.

68. Post incendium Constantinopolis, *Gobazes*, stola *Perfica* indutus, cum *Dionysio*, Constantinopolim venit. quem Imperator comiter amplexus, dimisit. Cap. I. §. X. p. 19. 20.

69. *Sciris*, & *Gothis*, acie decertantibus, *Leo* Imperator, iussit praefectum *Ilyrii*, copias auxiliares, *Sciris*, aduersus *Gothos* praebere. Cap. I. §. X. p. 20.

70. *DENGISICH*, & *IRNACH*, *Atilae* filii, legatos ad *Leonem* Imperatorem mittunt. quibus, re infecta, in *Scythiam* reuertentibus, Hunni, bellum Romanis indicere volebant, *Irnacho* prudenter idem auersante. Cap. I. §. XI. p. 20. 21.

71. *Saraguri*, *Acatibis*, aliisque gentibus adgregati, per *Portas Caspias*, in *Iberiam*, & *Armeniam*, irruerunt, obiectamque regionem vastarunt. Cap. I. §. XII. p. 21.

72. *Perse*, bello, aduersus *Hunos Cidaritas* gesto, & *Saragurorum* excursionem permoti, Romanos denuo sollicitant: ut sibi, vel pecuniae, vel milites, ad custodiam arcis *Ierouach* mitterentur: quorum tamen neutrum, a Romanis fuerat promissum. Cap. I. §. XII. p. 21.

73. *DENGISICHIVM*, *Atilae* filium, bellum aduersus Romanos, in regione *Istrum*, molientem, *Leo* Imperator, per legatos placauit, eumque, in foedus & societatem, adsciuit. Cap. I. §. XII. p. 21. 22.

74. *Leo* Imperator, *Genfericum*, *Vandalorum* regem, de *ANTHEMI* imperio, certiore fecit, eique, nisi Italiam, & reginas dimiserit, bellum denuntiavit. Cap. II. §. XXIX. p. 82. 83.

75. *Gothi*, in locum abruptum & concauum, a ducibus Romanis conclusi, & *Calcalis Hunni*, oratione subdola, in caedes mutuas conuersi, ab exercitu Romano delentur. Cap. I. §. XIII. p. 22. 23.

76. *Lazi*, in *Colchide*, bello aduersus *Suanos*, & *Perfas*, impliciti, auxilia ex militibus, qui *Armeniae* oram tuebantur, mitti sibi, a Romanis petierunt. Cap. I. §. XIV. p. 23. 24.

77. *Perse*, *Balaam*, vrbe *Scytharum* expugnata, *Hunos Cidaritas* vice-runt: id quod illi, Imperatori, verbis magnificis, per legatos nunciabant. Cap. I. §. XIV. p. 23. 24.

F I N I S.

PAVLLI GREGORIANCZII
ZAGRABIENSIS ET IAVRINENSIS EPISCOPI
BREVIARIUM RERVM HUNGARICARVM
HISTORICO GEOGRAPHICVM.

NUNC PRIMUM

Ex obsoletis authoris schedis eruit, & notis passim illustratum,
in Adparatum Historiae Hungaricae retulit,

MATTHIAS BELIVS.

ACCESSIT

TRIPLEX APPENDIX,

Atque harum praecipua,

DE IAVRINO RECUPERATO

CARMEN & ORATIO luculenta, in sollemnibus Argentoratensis
Academiae *εὐχαριστίας*, A. M. DXC. VIII. ab Illustribus Adolescenti-
tibus, dicta.

DECADIS II. MONUMENTVM II.

POSONII, apud Heredes Royerianos, Anno MDCCXLVI.

EXCELLENTISSIMO
 REVERENDISSIMO ILLVSTRISSIMO
 DOMINO,
DOMINO FRANCISCO
 E COMITIBVS
ZICHY DE VASONYKÖ,
 PERPETVO IN HOMONNA,
 EPISCOPO IAVRINENSI,
 ET COMITATVS COGNOMINIS,
 PERPETVO SVPREMO COMITI,
 SACRAE CAESARIAE REGIAEQVE MAIESTATIS
 ACTVALI INTIMO CONSILIARIO,
DOMINO LONGE GRATIOSISSIMO,
 Felicitatem, perpetuitatem, ex animo precatus:
 ISTVD
 PAVLLI GREGORIANCZII,
 PRAESVLIS QVONDAM IAVRINENSIS,
BREVIARIVM RERVM HVNGARICARVM
 CVM
 IAVRINO RECUPERATO,
Demississime dedicat, Musasque suas insinuat,
MATTHIAS BELIVS,
 REGIARVM SOCIETATVM SCIENTIARVM, LONDINENSIS,
 ET BEROLINENSIS, COLLEGA.

PRAEFATIO
 AD AMICVM LECTOREM.

PAVLLVS GREGORIANCZIVS, cuius BREVIARIVM RERVM HVNGARICARVM, nunc primum, ex schedis suis, eruderamus, Zagrabiensis, atque inde, laurinentis, Ecclesiae fuit Episcopus: sed qua gente editus, ignoramus; nisi forte Sclavum, aut Croatam, cognominis vocabulo adductus, velis credere. quod & istud suadet, quod, primos sacerdotiorum gradus, hic, alibiue supergresso, via, ad sedem Zagrabiensem, adaperita est. Nobili loco natum, certo persuasi sumus: eo, quod in diplomatibus, qua in tabulariis transdanubiana regionis, passim occurrunt, subinde PAVLLVS de GREGORIANCZ, dicitur. quod nobilis praerogativa ortusque fuerit indicium. Atque, hunc ego gentis suae decorem, auctoramento fuisse, adolescenti adhuc, existimo, ut, bellicosissima illa, qua adolevit, aetate, elegantiora litterarum studia, sacra praesertim, cum domi, tum peregre, omni studio curaque, animo complecteretur, fieretque capeffendis sacris honoribus idoneus.

II. Et in Episcopo quidem Zagrabiensi, NICOLAO OLÁHO, ad metropolitanam sedem Strigoniensem, inde, anno MDLIII. translato; post intercalatum aliquantisper Wolfgangum Gyulas; uti non obscuris indicis conicimus; anno demum MDLIV. successor datus est. Sed, ita tunc fuerunt ecclesiarum fata, ut nequiverint, eosdem praefici, quos regum indulgentia, nacti sunt, retinere diutius. Ergo, neque GREGORIANCZIO, diuturna esse potuit sedes haec Zagrabiensis: quippe, qui FERDINANDI I. providentia, tunc ad laurinentem concessit; cum Franciscus Ujlaky, eiusdem regis voluntate, Agriam transferretur. Ea, enimvero, tempestate laurinenti tiara, honestatus est GREGORIANCZIVS. SZENTIVANVS certe auctor est, ad diem XV. Maii anno MDLIV. ab urbe confirmatum fuisse; sed de his, viderint alii.

III. Hic, cum, & Ecclesiae rebus, & provinciae, uniuersim toti, cum laude, & summa omnium adprobatione, moderaretur, BREVIARIVM isthoc RERVM HVNGARICARVM concinnauit. Nempe, fuisse iam tum, Nicolai Oláhi Commentarii de Hungaria, in doctorum manibus: quibus GREGORIANCZIVS, diligentissime, quin ita usus est, ut raro, ea aetate, exemplo, in succum eos & sanguinem, quod dicitur, verteret, atque penitus suis faceret. Ita enim ingenuus est noster, ut aperte id, neque a quoquam adpellatus, confiteatur: praeter morem aetatis, quam vivimus, eruditorum quorundam, qui lucubrationes alienas, tanta adcuratone, atque silentii fide, sciunt in rem suam vertere; ut deturare malint; quam, unde, cuiusue beneficio, ac curis, in suis molitionibus profecerint, grato animo, & procul plagii suspitione, ex vero confiteri. Neque captum id, GREGORIANCZIO: quippe, rerum patriarum studiosissimo; indecorum esse potuit, quasi, qui alienis pennis voluerit turgescere. Praeterquam enim, quod, sicuti Breuiarium istud, intra museum sollicitissime continebat, ut secum perpetuo habitaret; ita, prorsus crediderim, pro eius aetatis indole, noluisse, virum summum, laureolam in mustaceo quaerere. Persit, (a) in nostro mens fuit, canentis:

Non equidem hoc studeo, bullatis ut mihi nugis,
 Pagina turgescat, dare pondus idonea fumo.
 Hinc ista, & moles opusculi, & compendiosa rerum, sed curate digesta, breuitas.

IV. Atque hic ille est commentariolus, quem inuito forte, si superaret in rebus humanis, GREGORIANCZIO, ederemus, qui iam in lucem publicam, neminis iniuria, protrudatur. Duplex eius fuerit utilitas: quarum, in hos redundabit altera, qui suam

Rerum Hungaricarum, opacam eam adhuc, neque satis studiose sublucatum, ingressuri, plenius earum habitum volent pernoscere: his enim, cum fructu præibit, præferetque faculam. Ad eos pertinebit altera, qui, seu Hungariam ipsam, seu res in ea gestas, seu utraque simul, animo complexi, memoria, non raro, vacillant: nam, & bis ex facili suggeret, in quam, hæc illaue, rerum periodum, reponi, vel, apud scriptores luculentiores, si opus sit, fusius recoli, cognoscique possint exaggeratius. Hinc est, partiendi ea diligentia, quam schedis his, quantulacunque sint, inducendam putauimus. Nam, cum GREGORIANCZIVS, satis habuit, ordinem, quem animo conceperat, exprimere; not, quæ ille, perpetua serie, haud confuse tamen, in litteras retulerat; ut, & legerentur expeditius, & quæ sita occurrerent facilius: in suas singula partes, periodos, atque incisa, eum in modum dispeceremus, ut auctori quidem ipsi, vis nulla fieret, lucis contra adfundetur plurimum. Notulas, adpersimus paucas, atque id locis admodum iis, ubi, vel a vero aberratum fuisse, aduertimus, vel id rationes poscere videbantur alie.

V. Denique, libellum, quantus quantus est, BREVIARIUM RERVM HUNGARICARVM, HISTORICO GEOGRAPHICVM, visum est inscribere: non tam, ut imitaremur veteres, EVTROPIVM nempe, & SEPTVM RVFFVM; quorum uterque, Historiæ Romanæ Breuiarium nobis reliquere: quam, ut ex ipso titulo, Lectores, de tota opella possent existimare. Quam, quod re vera Breuiarium refert, atque mole est exilior, quæ monumentis, a nobis iam editis, respondeat, appendicibus augendam duximus, quarum duæ quidem priores, ex iisdem schedis Gregorianczii, nunc primum prodeunt, & tametsi argumenti sint insoliti, dignæ tamen, quæ legantur: tertia, IAVRINVM RECUPERATVM, & carmine memorat, & oratione soluta. Proderunt in orationibus MELCHIORIS IYNNI, Professoris Eloqu. Argentoratensis: unde, totam accessionem hanc, mutuati sumus. Argentoratensi enim in Academia sollemnia illa, anno maxime memorabili, M. D. XC. VIII. magna obibantur celebrata: ut æquum duxerimus, ea recognoscere iterum, & res Iaurini, quas fusc recolimus suo loco, (b) tanto reddere exaggeratior, quo magis momenti historiæ accedit, si alienigenarum simul confessione, adfirmetur. Vale, amice Lector! & nisi fastidis hæc nostra, in te, frue. PISONII, anno M. DCC. XLVI. Calendis Martii.

b) Hungariae Nouæ, Tomo V. in Hist. Comit. Iaurinens. quæ pridem propitiâ Lucianæ exposuit.

PAVLLI

PAVLLI GREGORIANCZII,
IAVRINENSIS, ET ZAGRABIENSIS EPISCOPI,
BREVIARIUM
RERVM HUNGARICARVM
HISTORICO-GEOGRAPHICVM.
PARS PRIOR,
HISTORICA,
Periodus I.
ETHNICA.

Synopsis.

Hunorum genus, a Noacho ductum: & primus eorum, in Europam, aduentus. Pannonias bello occupant. Primus Hungarorum rex ATTILA: eius insolens titulus; expeditiones in orientem: in Italiam: denique mors inopinata. Filij ATTILAE.	I. II. III. IV.	Adiutis prioribus Hunnis, denuo e Scythia erumpunt: ductu septem Capitaneorum: eorum nomina: coadunantur Hunnorum priorum reliquiis: Hungarorum familia, a Capitaneis propagata. V. Arpad, quos genuerit duces: Zoltan, Toxon, Geyza, S. Stephanum. VI.
--	------------------------	--

§. I.

NOE, cuius tempore fuit Diluuium generale, tres Hunnorum habuit filios: Sem, Cham, & Iaphet. Cham ha-genus, a Noacho Noacho ductum: roth, robustum illum venatorem. Ex Nemroth geniti sunt: Hunor & Magog: ex Magog vero (a) Magyari, quod Scythica lingua, Hungarum sonat. qui, in Scythia, regione septentrionali, per

a) Peruulgata hæc, scriptorum Hungaricorum, opinio est. Conferantur, FRANCISCI

Decadis II. Monumentum II.

Z

per multa tempora, latissime regnauerunt, multiplicati, in centum, & octuaginta partes, siue tribus. Quorum multitudinem, dum regio illa non caperet, elegerunt ex omnibus tribubus, sex viros insignes: Belam, Keme, & Kaydicba, filios cuiusdam Chele; ac ATTILAM, Keme, & Budam, filios Bendeguz, quibus ex qualibet tribu, decem millia armatorum, adtribuerunt, sicque, collecto exercitu, decies centum, & octuaginta millium, emisérunt ex Scythia, nouas quærere regiones. Qui duces, anno * Domini CCCLXXIII. VALENTINO Imperatore occidentis; VALENTE vero, orientis, DAMASO Papa sedente, egressi ex Scythia, per multas gentes, & per Comaniam Nigram, quæ nunc Moldauia dicitur, vsque ad ripam Tybisci amnis, peruenerunt, fixis, in eo loco, tentoriis.

§. II. PANNONIAS tunc diuersæ gentes incolebant. quarum præfectus, *Matrinus* quidam erat, vir longe potens, qui audito aduentu Scytharum, implorauit auxilium *Detrici*, qui in Germania regnabat: & sic ambo confederunt in loco *Zdazbalom*, prope Theben; ubi primo, per Hunnos fugati, in valle, deinde *Thárnok* dicta, eosdem Hunnos, in fugam verterunt, quo loco, vnus ex ducibus, Keme est occisus. Deinde, ad oppidum *Tholna*, facto prælio, *Matrinus* occisus est; *Detricus* vero, sagitta ictus, profugit *Veronam*. Tres enim duces, *Bela*, *Keme*, & *Kaydicba*, mortem oppetierunt. Post hanc victoriam, Hunni vniuersæ Pannoniæ imperare cœperunt, & anno Domini CCCCI. * ATTILAM, in regem elegerunt.

§. III. ATTILA (b) igitur, primus Hunnorum rex, posuit sedem suam in *Sicambria* ciuitate, & profecturus ad bellum, reliquit in Pannoniis loco sui, *Budam* fratrem, sumto sibi tali titulo: *AR-TILA*, filius *Bendeguz*, *Nepos magni Nemroth*, in *Engaddi* nutritus, *DEI Gratia Hunnorum, Medorum, Gothorum, Dacorum Rex*, *maior orbis, flagellum DEI*. Inuadit primo, ferroque & igni vastat nobilissimas regiones, ac clarissimos populos, prout quique, vicini erant, *Illyricos, Mysos, Aschinos, Macedones, & Thracas*. Reuertitur postea in *Sicambriam*. Deinde, quietis impatiens, progressus, vastat *Austriam, Bauariam, Sueuiam*, & vniuersas, quæ inter *Rhenum*, & *Danubium* sunt, proterit ciuitates, & inter *Constantiam*, & *Basileam*, *Sigismundum* principem profligat; *Argentinam* diripit & diruit. Postea, traiecto *Rheno*, Gallias vastat, & in Hispanias, vsque *Bethicam* & *Hispalim*, penetrat armatus, & in campis *Cathalaunicis*, cum re-

cisci FORIS OTROKOCZII Orig. Hungaricarum, Parte I. Cap. IX. p. 325. Sed, de vera posterorum Noë successione, consule omnino, eruditissimi SAMVELIS BOCHAR-
TI, Opp. Tom. I. siue PHALEG & CANAAN.

b) Res ATTILAE excussimus, Decade I. Monumento III. p. 59. seq. cum in COLLII CALANI DALMATÆ ATTILAM commentaremur: & in DECAD. huius II. Monumento I. proxime antegresso, in ATTILA, *Misiss*, acceptisque *Legationibus Illustri*. quorum lectores, non iniuria, dimittimus. Ceteroquin, in errore sunt Scriptores Romanorum Hungar. quando, primum Hunnorum Regem, ATTILAM constituunt. Nam, præcessere omnino ATTILAM: *Balamber*, qui primus ex Scythia Asiatica, Hunnos, in Europam transduxit; *Bendegutz*, siue *Mundzuccus*, Attilæ & Bledæ pater; *Vlden*, seu *Huldin*, qui *Honorio* Imperatori, aduersus *Radagaisum* auxiliabatur; *Suphtar*, quem alii, *Ostar* vocant; denique, *Ruas*, siue *Roua*, seu *Rugila*. Tum demum, rebus potitus est ATTILA. Igitur, quinque Reges, prælusere ATTILAE.

ge potentissimo, *Theodorico*, & *Actio*, crudelissimo & saeuissimo omnium prælio, configit, ac expugnatis multis vrbibus, regreditur *Sicambriam*; ubi fratrem *Budam*, eo quod ciuitatem, & arcem *Budensem*, de suo nomine adpellauerit, occidit; & in *Danubium* proicit. Et dum aliquantulum quieuisset, post annos quinque, quietis impatiens, *Italiam* inuadit, & deuastat. Reuersus postea *Sicambriam*, Regis *Bactrianorum* filiam, *Mykolam*, ducit vxorem, in cuius amplexibus dum dormit, vino ingurgitatus, naris profluuium, suffocatur, anno Domini CCCCXLV. anno ætatis suæ, centesimo vigesimo quarto, alii dicunt, anno septuagesimo quarto.

§. IV. Post mortem ATTILAE, imperium remansit penes filios eius, quorum vnus vocabatur, *Aladar*; alter vero *Chaba*; sed, dum *Aladar* præualuisset, & electus fuisset in regem, tunc *Chaba* alter filius, cum magna parte Hunnorum, rediit in *Scythiam*.

§. V. Hoc itaque modo, dum *Pannonia*, siue *Hungaria*, per multos annos, sub diuersis principibus, multiplicem fuisset experta fortunam, Hunnique ipsi admodum fuissent extenuati; accidit postea, alter (c) egressus ipsorum ex *Scythia*. Hunni enim Pannoniæ, missis oratoribus in *Scythiam*, effecerunt, vt longe plures, ex *Scythia* secundo egressi fuerint, sub *Septem Capitaneis*. quod accidit, anno Domini, septingentesimo sexagesimo septimo. Capitaneorum autem hæc fuerunt nomina: Primus Capitaneus fuit *ARPAD*, filius *Almi*, filii *Elend*, filii *Vgegb*, siue *Ew*, filii *Edemen*, filii *Chaba*, filii ATTILAE. Secundus Capitaneus fuit *ZABOLCH*. Tertius Capitaneus fuit *GYULA*. Quartus Capitaneus fuit *KEVVD*. Quintus Capitaneus fuit *LÉL*. Sextus Capitaneus fuit *VERBVLCHO*. Septimus dicitur fuisse nomine *VRSS*. Isti septem Capitanei, adiunxerunt se Hunnis Pannoniis, & confederunt proprie in *Dacia*, quæ Transilvania dicitur, positis ibidem septem castris; vnde etiam nunc ipsa *Transilvania*, septem castrorum nomen habet. Et ab istis septem Capitaneis, insignes quædam familiæ per *Hungariam* propagatæ & denominatæ sunt, quarum nonnullæ etiam nunc durant, prout est familia *Edemffy*, quæ a Capitaneo *Edemen* præfata, duxit originem. Item familia *Gyulay*, quæ processit a Capitaneo *Gyula*. Item familia *Kendy*, dicta ab illo Capitaneo, qui *Keuud* adpellatus est: & similes quædam familiæ & loca, prout est Comitatus de *Zabolch*. (d)

§. VI. In hoc igitur secundo egressu Hunnorum ex *Scythia*, primus ille Capitaneus *ARPAD*, quasi princeps aliorum fuisse dicitur, & ex

c) Tres Hunnorum fuisse, ex sedibus suis, egressus, passim docuimus: atque ante nos, *NADANYVS*, & laudatus *OTROKOCI*, Orig. Hung. Part. I. Cap. III. V. VI. Hunnorum, scilicet; *Hunno-Abarum*; & denique *Hungarorum*. Et integro seculo ante, *LEONHARDVS VNCZVS*, in libris Poëmatum, de rebus Hungaricis, qui carmine elegiaco prodire *Craconia*, anno MDCXXVIII. for. duod.

d) Confer de Septem his Ducibus, *Chronica M. IOHANNIS THVRÓCZII*, Parte II. Capitibus prioribus IX. pag. 30. seqq. atque Editionis nouæ Lipsiensis, p. 4. seq. ubi, de Septem Ducibus, *Historiam* Anonymi, *BELAE* regis notarii, reperias; sed multum, a *THVRÓCZIO*, *OLÁHO*, & *GREGORANTZIO*, discrepantem, lectu tamen dignissimam. Prodiit, cum Præfatione nostra, hoc eodem anno MDCCXLV. fol.

Arpad, quos & ex ipsius generatione, profuxerunt complures principes eiusdem gentis, qui Pannoniam, usque ad tempora D. Regis STEPHANI, gubernauerunt, hoc videlicet ordine: Nam, ARPAD iste genuit filium, qui dictus fuit Zoltan; dux Zoltan genuit Toxon ducem; dux Toxon genuit, Geysam & Michael; is Michael genuit, Ladislaum Caluum, & Vazil; Ladislaus Caluus, genuit Andream, Belam, & Leuentbe. Geysa supra dictus, filius primogenitus ducis Toxon, genuit S. regem STEPHANVM. Hic Geysa, pater B. Regis Stephani, primus inter Hungaros, fidem Christianam amplexus est, & baptizatus fuisse dicitur a B. ADALBERTO Episcopo, cuius inter Hungaros clara est memoria.

Periodus II. CHRISTIANA.

Synopsis.

S. STEPHANVS:
S. Petrus Alemannus.
Aba, siue Abanus, vel Ouo.
Andreas Albus.
Bela I.
Salomon.
Geysa I.
S. LADISLAUS.
Colomanus.
Stephanus II.
Bela II.
Geysa II.
Stephanus III.
Ladislaus II.
Stephanus IV.
Bela III.
Emericus.
Ladislaus III.
Andreas II.
Bela IV.
Stephanus V.

I. Ladislaus IV. seu Cumanus.
II. Andreas III. seu Venetus.
III. Ladislaus, seu Venceslaus.
IV. Otto Bauarus.
V. CAROLVS I.
VI. LVDOVICVS I.
VII. Maria Regina.
VIII. Carolus Paruus.
IX. Sigismundus.
X. Albertus.
XI. Vladislaus Polonus I.
XII. Ioannes Hunyadi.
XIII. Ladislaus Posthumus.
XIV. MATTHIAS I. Coruinus.
XV. Vladislaus Polonus II.
XVI. Ludonicus II.
XVII. Ioannes de Zápolya.
XVIII. Ferdinandus I.
XIX. Maximilianus.
XX. Epilogus.
XXI.

XXII.
XXIII.
XXIV.
XXV.
XXVI.
XXVII.
XXVIII.
XXIX.
XXX.
XXXI.
XXXII.
XXXIII.
XXXIV.
XXXV.
XXXVI.
XXXVII.
XXXVIII.
XXXIX.
XL.
XLI.

§. I.

S. STEPHANVS, filius Geysae ducis, primus Hungarorum Rex, coronatus est anno Domini, millesimo primo, & magnam, ac fere totam Hungariae partem, & regionem, ad fidem CHRISTI conuertit; propterea Hungarorum Rex & Apostolus est cognominatus, & regnavit in Hungaria annis quadraginta sex. Mortuus (a) enim est, anno Domini, millesimo quadragesimo septimo: sepultus in Alba Regali. Hic habuit filium vnicum, Sanctum Emericum, qui decessit in virginitate, ante patrem, & adscriptus est catalogo Sanctorum.

Petrus Alemannus:

§. II. PETRVS Alemannus, filius Vilbelmi, ex sorore S. Stephani progenitus.

a) Erronee! ut videre est apud TIMONEM, p. 4. qui subductis rite rationibus, annum MXXXVIII. ei fuisse emortualem, adserit.

progenitus. Electus fuit in regem post ipsum B. Stephanum. Homo fuit crudelissimus, & propterea ex regno expulsus; licet postea fuerit reductus per Hemicum Imperatorem; regnavitque vniuersim, annis sex. Iste fuit occisus, propter dictam crudelitatem, & sepultus in Ecclesia Quinque-Ecclesiensi.

§. III. ABA, siue Abanus, sororius S. Stephani, tempore Petri Alemanni, siue Teutonici expulsi, & adhuc viuentis, fuit electus in Regem, & coronatus, regnavitque tribus annis; & postea propter crudelitatem fuit occisus, sepultusque est in monasterio Saár, anno (b) millesimo quinquagesimo tertio. Post cuius mortem, ut dictum est, Petrus Alemannus fuit reductus in regnum, & de nouo coronatus, ac occisus.

Aba, siue Abanus, vel Ouo:

§. IV. ANDREAS Albus, primogenitus Ladislai Calui, post Petrum Teutonicum, electus fuit in regem Hungariae, & regnavit annis quindecim, felicius, quam priores duo. Hic genuit duos filios, Salomonem, & David. Occisus est autem anno Domini, millesimo sexagesimo nono, sepultus in Tibonio, peninsula lacus Balaton.

Andreas Albus.

§. V. BELA I. frater Andree Albi, post Andream regnavit tribus annis, qui genuit tres filios; duos in Polonia, videlicet Geysam, & Ladislaum; tertium vero reuersus in Hungariam, videlicet Lampertum. Obiit autem anno Domini, millesimo septuagesimo primo; sepultus in monasterio Abbatis Saccard, quod ipse fundarat, atque construxerat.

Bela I.

§. VI. SALOMON, filius Andree Albi, post obitum Bele I. in Salomon, magnis tribulationibus & persecutionibus, regnavit tamen annis quindecim. quamvis de anno sui obitus ignoretur: expulsus enim fuit, & mortuus dicitur esse in Austria, vel Styria. nam intrauerat religionem tempore Sancti Regis Ladislai, sui consanguinei, qui illum periecutus est.

§. VII. GEYSA, primogenitus regis Bele I. viuentis adhuc Salomone expulso, regnavit tribus annis, & genuit duos filios, Colomanum, & Almum. Obiit anno Domini (c) millesimo octuagesimo, & sepultus est in Ecclesia Vacienfi.

Geysa.

§. VIII. LADISLAUS Rex, filius eiusdem Bele I. successit Geysae, & regnavit feliciter annis decem & novem, gessitque multa bella cum Tartaris, & aliis aduersariis & æmulis regni. Iste gladio suo, Beogradum, siue Nándor-Albam, imperio Hungarico acquisiuit. Deceffit sine prole, anno Domini, millesimo nonagesimo sexto; sepultus est in Ecclesia Varadiensi, ubi dies & noctes apud sepulchrum eius decantantur Psalmi Davidici.

S. Ladislaus.

§. IX.

b) Decennio aberrat a vero auctor. Nam ABA quidem anno MXLV. interiit. qui demum error, propagatur in reges sequentes: quod hoc loco monuisse sufficiat.

c) Anno MCXXVII. tribus annis, ætatem GEYSÆ, præter rationem, producit auctor. Venit hic in mentem cogitare; annon nomen GEYSA, ex Hungarico vocabulo, Gyözö, victor, sit deriuandum? Nam id quidem cum actibus eius convenit; & præterea nomen illud, nihil significabit: nisi, quod aliquos scriptorum extero-

Colomannus.

§. IX. COLOMANNVS, filius *Geysæ*, filii *Bela I.* successit *Sancto Regi Ladislao*, & regnavit annis *decem* & *octo*, mensibus *sex*, diebus *quinque*. Hic prius dicitur fuisse Episcopus *Varadiensis*; sed per dispensationem Apostolicam, propter defectum seminis regii, fuit ex Episcopatu electus in regem Hungariæ, & propterea vocatur apud Hungaros, *Könves Kálmán Király*. Ille excoecavit *Almum* ducem, & filium eius *Belam*, genuitque duos filios: *Ladislauum*, & *Stephanum*. Obiit anno Domini (d) *millesimo centesimo decimo quarto*, sepultus est in *Alba Regali*.

Stephanus II.

§. X. STEPHANVS II. filius ipsius *Colomanni*, successit patri, & regnavit annis *decem*, & *octo*, decessitque sine hærede, anno Domini: *millesimo centesimo tricesimo primo*. Sepultus est *Varadini*.

Bela II.

§. XI. BELA II. cæcus, filius ducis *Almi*, & *Lamperti*, qui fuit filius *Bela* primi, adeptus est regnum post *Stephanum*, & regnavit annis *novem*, mensibus *undecim*, diebus *duodecim*. Et genuit quatuor filios: *Geysam*, *Ladislauum*, *Stephanum*, & *Almum*. Obiit autem anno Domini: *millesimo centesimo quadragesimo primo*, & sepultus est in *Alba-Regali*.

Geysa II.

§. XII. GEYSA II. filius ipsius *Bela* cæci, successit patri, & regnavit annis *viginti*, mensibus *tribus*, & diebus *quindecim*, genuitque filios quatuor: *Stephanum*, *Belam*, *Arpad*, & *Geysam*. Obiit anno Domini, *millesimo centesimo sexagesimo primo*, in *Alba-Regali* sepultus.

Stephanus III.

§. XIII. STEPHANVS III. filius ipsius *Geysæ*, post patrem regnavit annis *undecim*, mensibus *novem*, diebus *tribus*. Decessit sine hærede, anno Domini: *millesimo centesimo septuagesimo tertio*, & in Ecclesia *Strigoniensi* sepultus est.

Ladislauus II.

§. XIV. LADISLAUS, filius cæci *Bela*, viuentis adhuc *Stephani* filio *Geysæ*, usurpavit sibi coronam & regnum, sicque regnavit mensibus *sex*. Obiit anno Domini: *millesimo centesimo septuagesimo tertio*, sepultus in *Alba Regali*.

Stephanus IV.

§. XV. STEPHANVS IV. frater ipsius *Ladislai*, filius *Bela* cæci, mortuo ipso *Ladislao*, sed adhuc etiam ipso *Stephano* rege viuentis, modo simili, usurpavit sibi coronam, & regnavit mensibus *quinque*. Isti ambo fratres, per *Lucam*, *Archi-Episcopum Strigoniensem*, fuerunt excommunicati, qui *Archi-Episcopus* etiam prædixerat ipsis, ambobus periculum citissime futurum: eo, quod se illegitime fecerant coronari. Obiit & iste eodem anno Domini: *millesimo centesimo septuagesimo tertio*. *Alba* quiescit.

Bela III.

§. XVI. BELA III. filius videlicet *Geysæ II.* successit *Stephano*, & regnavit annis *viginti* tribus, mense *vno*, diebus *novem*. Genuit duos filios, *Emericum*, & *Andream*. Obiit anno Domini: *millesimo centesimo nonagesimo sexto*. Sepultus in *Alba Regali*.

§. XVII.

§. XVII. EMERICVS, filius *Bela III.* deinde regnavit annis *octo*, mensibus *septem*, & diebus *sex*, genuitque filium *Ladislauum*. Obiit anno Domini: *millesimo ducentesimo quarto*. Sepultus in Ecclesia *Agriensi*.

§. XVIII. LADISLAUS, filius eiusdem *Emerici*, successit in regnum, & regnavit mensibus *sex*, & diebus *duobus*. Decessit sine hærede, in fine eiusdem anni, quo pater eiusdem mortuus fuerat. Sepultus in *Alba Regali*.

Ladislauus III.

§. XIX. ANDREAS II. filius *Bela III.* successit in regnum, & regnavit feliciter annis *triginta*. Hic est ille gloriosus Rex, ANDREAS *Hierosolymitanus* adpellatus, qui privilegia libertatis maximæ, concessit nobilitati Hungariæ, ad cuius decreti observationem, vniuersi Hungariæ Reges, tempore coronationis ipsorum, solent iurare. (e) Genuit filios, *Belam*, *Colomannum*, & *Andream*, ac filiam *S. Elisabeth*, & hos de prima vxore. De secunda vero vxore, filia videlicet *Marchionis Hestensis*, genuit *Stephanum*, patrem ANDREAE III. de quo infra dicitur.

Andreas II.

§. XX. BELA IV. post obitum *Andree II.* patris sui, regnavit annis *triginta* tribus, & mensibus *septem*, genuitque duos filios, *Stephanum* & *Belam*. Huius tempore, deuastauerant *Tartari* totam Hungariam; & per eos fuit expulsus ad insulas maris *Adriatici*: unde postea fuit reductus, auxilio potissimum duorum Comitum de *Frangipanis*, quibus propterea amplissimam dedit ditionem, castrorum & castellorum, ab ipso mari *Adriatico*, usque ad flumen *Sauis*. Obiit anno *millesimo ducentesimo septuagesimo*. (f) Sepultus *Strigonii*, apud *Fratres Minores*.

§. XXI. STEPHANVS V. filius *Bela IV.* successit patri in regnum, & regnavit annis *duobus*, genuitque filium *Ladislauum*, & filiam *Mariam*, quæ fuit data in matrimonium *Carolo Claudio*, regi *Siciliæ*, filio videlicet *Caroli Magni*, ex qua genuit *Carolus Marcellus*, qui quidem *Carolus Marcellus* genuit postea *Carolus Paruum*, quem postea, *Hungari* vocauerunt similiter *Carolus*. Obiit autem ipso anno Domini, *millesimo ducentesimo septuagesimo tertio*, (g) & sepultus est in insula *Budensi*, quam apud *Budam* *Danubius* effecit.

§. XXII. LADISLAUS, filius *Stephani V.* regnavit annos *decem* & *septem*, & occisus est per quosdam famulos suos *Cumanos*, & decessit sine hærede, in quo defecit semen masculinum sanctorum Regum. Obiit anno Domini, *millesimo ducentesimo nonagesimo*, sepultus *Csanadii*.

Ladislauus IV. seu Cumanus.

§. XXIII. ANDREAS III. Venetus, post superscriptos reges, prius rex ex patre alienigena, quem *Hungari* quidam de *Venetis* vocauerunt, qui scilicet fuit nepos *Andree* secundi, & filius *Stephani*, filii eiusdem. Idem enim *Stephanus* ipsum *Andream* genuerat, ex filia

Andreas III. Venetus.

terorum, in *Iosiam*, aut *Iosiam*, detorquere videam: sed præter rem; neque enim ethnicis Hungaris, siue *Iosua*, siue *Iosias*, cognitus esse potuit. a quibus tamen manauit vocabulum.

d) Rectius MCXV. qui erat regni eius annus vndeagesimus; non, uti Bonfinius & Thyröczius decurrant, viceagesimus quintus.

e) Abrogatum id esse, publico comitio, sub LEOPOLDO I. decreto anni MDCLXXXVII. Articulo IV. in vulgus notum est.

f) Variantes, de anno BELAE emortuali, sententias, vide apud TIMONEM.

g) Repone annum MCCLXXII.

filia cuiusdam ciuis *Venetiarum*. Regnavit annis *decem*, decessit sine hærede, anno Domini, *millesimo trecentesimo primo*. Sepultus *Buda*, in claustro *S. Ioannis*, apud *Frates Minores*.

Ladislaus,
seu Vences-
laus.

§. XXIV. LADISLAUS, (h) aliter *Venceslaus*, filius Regis Bohe-
miæ, inductus fuit per quosdam Hungaros, contra *Carolus*, pro-
nepotem *Stephani V.* filium scilicet *Caroli Martelli*, pro quo, mor-
tuo ipso *Andrea*, missus fuit; sed *Carolus* in tenera erat ætate, &
Ladislaus regnavit *tribus* annis; sed propter dissensiones, reliquit re-
gnum, & reductus fuit per patrem in *Bobemiam*, cum magno da-
mno *Hungarorum*.

Otto.

§. XXV. OTTO, Dux *Bavariæ*, post reductionem *Venceslai* in
Bohemiam, inductus fuit, contra *Carolus* præfatum, per quosdam
Prælatos & Barones, coronatusque, regnavit annis *tribus*; sed po-
stea fuit captus, spoliatus & expulsus, & regnum fuit deuolutum
omnino in *Carolus* præfatum.

Carolus.

§. XXVI. CAROLVS, regnavit annis *quadráginta duobus* (i) fau-
ste & feliciter, inter optimos Reges connumerandus. qui genuit
plures filios, ante eum mortuos. Postremo autem genuit *Ludo-
uicum*, *Andream* & *Stephanum*. Obiit anno Domini, *millesimo tre-
centesimo quadragesimo secundo*. Sepultus in *Alba Regali*.

Ludovicus
I.

§. XXVII. LUDOVICVS, filius *Caroli*, successit patri in regnum,
& regnum sibi a patre relictum, potentia, & bono consilio, rexit,
defendit, & ampliavit, (k) & ad veras metas reduxit. Rex omnium
gloriosissimus, qui ante eum regnauerunt. *Quadráginta & unum*
annum regnavit; *Dalmatiam* viriliter defendit. Nullum habuit
hæredem masculinum, sed filias genuit: *Mariam*, *Hedwigam*, & *Ce-
tharinam*. Obiit *Tyrnavia*, anno Domini, *millesimo trecentesimo octa-
gesimo secundo*, *Alba* sepultus.

Maria Re-
gina.

§. XXVIII. MARIA, filia *Ludouici*, propter ingentem amo-
rem, quem Hungari, erga *Ludouicum* regem gesserant, fuit electa,
& coronata in Regem (l) *Hungariæ*. Hæc fuit desponsata *Sigis-
mundo*, filio *Caroli* Imperatoris, & regis *Bohemie*. quæ quidem *Ma-
ria* regnavit annis *quatuor*, & postea tradidit ius suum regium *Sigis-
mundo*, marito suo. Hæc dum esset mortua, sepulta est *Varadi-
ni*, in qua deficit semen, sexus utriusque, *Sancorum Regum*.

Carolus
Parvus.

§. XXIX. CAROLVS Parvus interim, per quosdam Magnates &

h) VENCESLAVM, ex patris nomine, Bohemi dixerunt; Hungari, vitæco me-
gis, in regibus suis, vocabulo, LADISLAVM adpellauere. quod ille nomen, in di-
plomatibus etiam prætulit.

i) Annorum hæc supputatio ab an. MCCC. fere incipit, quo CAROLVS, a Strigo-
nienti, iussu Papæ, peregrina corona, redimitus est; nam inauguratio legitima, anno
demum MCCCX. ritu patrio, a Thoma I. Archi-Episcopo Strigonienti. peracta fuit.
quam in rem, diploma, in descriptione vrbis *Comaromensis*, Tomo V. dabimus.

k) MAGNI inde nomen adeptus.

l) REX, an REGINA, sit adpellanda? sunt omnino, sententiarum quedam
uortia. Vulgus scriptorum Hungaricorum, REGEM dicit: aliter non pauci. In
his, CAROLVS ANDREAS BELIVS, iam in celeberrima *Lipfensium Academia* Professor
Pub. filius *MATTHIÆ*, qui peculiari dissertatione, non REGEM, sed REGINAM, re-
satam fuisse, docuit, argumentis utique prægnantibus, *Lipfæ MDCCXLII*.

Prælatos, ex *Italia*, atque ex regno *Neapolitano*, fuit adductus in
regnum *Hungariæ*, contra *Mariam* reginam, & eius matrem *Elisa-
beth*. Qui tamen *Carolus*, ex voluntate earundem reginarum, pro-
curante *Nicolao de Gára*, regni *Palatino*, fuit in arce *Budensi*, per
quendam nobilem *Blasium Forgách*, occisus, & sic imperium iterum
rediit in reginam *Mariam*, & deinde ad eius sponsum *Sigismundum*.

§. XXX. SIGISMUNDVS, Rex & Imperator, fuit coronatus an-
no ætatis suæ vigesimo, & regnavit in toto annis *quingenta*, &
mensibus *novem*. Gloriosus rex, qui viriliter, licet infelicititer, con-
fixit cum *Turcorum* Imperatore *Baiazete*, apud *Nicopolim*. Hic,
post obitum *Mariæ Reginæ*, accepit in uxorem *Barbaram*, filiam
Hermani Comitis Cilie, ex qua genuit vnicam filiam, *Elisabeth*,
quam postea tradidit in uxorem *Alberto*, Archi-Duci *Austriæ*. Obiit
anno Domini: *millesimo quadringentesimo tricesimo septimo*, ætatis
vero suæ circiter *septuagesimo*. Sepultus est in Ecclesia *Varadiensi*.

§. XXXI. ALBERTVS, Archi-Dux *Austriæ*, gener ipsius *Sigis-
mundi*, post *Sigismundum* electus fuit in regem, in fauorem *Elisa-
beth* vxoris, & coronatus in die Circumcisionis Domini, anno: *mille-
simo quadringentesimo tricesimo octauo*, & regnavit vno anno, & men-
sibus *decem*, natusque est ei filius posthumus, nomine *Ladislaus*.
Obiit autem anno Domini: *millesimo quadringentesimo tricesimo nono*,
sepultus in *Alba Regali*. Mortuo *Alberto* rege, *Elisabeth* consors
eiusdem remansit grauida, & dum nesciretur, an filium, vel filiam
esset paritura; interim Prælati & Barones, miserunt oratores pro
Wladislaw, filio regis *Poloniæ*, qui, antequam induceretur, regina
peperit filium *Ladislawum*, quem mox paruulum trimestrem, fecit
coronari, & coronam regni secum in *Austriam*, ad *Fridericum* Im-
peratorem absportauit. Nihilominus, *Wladislaus* ex *Polonia* in-
troducitur.

§. XXXII. WLADISLAVS Polonus, postquam introductus fuit, *Wladislaus
Polonus I.*
et, & corona regni non haberetur; fuit nihilominus coronatus,
quadam corona, de capite reliquiarum *Sancii* Regis *Stephani* desum-
pta, qui *Wladislaus* Polonus, regnavit prope annos *quatuor*, in de-
fensione regni, & magna virtute confixit cum *Amuratbe*, Impera-
tore *Turcarum*, apud oppidum *Varna*, ubi & ipse periit, anno: *mille-
simo quadringentesimo quadagesimo quarto*, in profesto sollemnitate
D. Martini Episcopi.

§. XXXIII. IOANNES de *Hunnyad*, Comes *Byztriciensis*, tem-
pore eodem, post mortem *Wladislai* Poloni, puero *Ladislaw*, in ma-
tribus *Friderici* existente, fuit electus in *Gubernatorem* regni *Hunga-
riæ*. Magnus, & ad arma tractanda natus Princeps, qui *Mahome-
tum*, *Turcarum* Imperatorem, capta iam *Constantinopoli* superbum,
& *Nándor* *Albam* obsidentem, fugavit, ademtis illi bellicis ingeniis
magno valoris. quod nulli regum in Europa contigit. Obiit in *Nán-
dor Alba*, anno Domini: *millesimo quadringentesimo quinquagesimo sex-
to*, sepultus in Ecclesia *Albenfi* *Transilvaniæ*.

§. XXXIV. LADISLAVS puer, filius *Alberti* regis, circa *duodeci-
mum* *Posthumus.*

num ætatis suæ annum, fuit ereptus de manibus *Friderici* Imperatoris; corona tamen regni Hungariæ, per ipsum *Fridericum* retenta fuit. Hic fuit iuuenis probus, bonis moribus, pudicus, & pro ætate, prudens; cœpit regnare adhuc viuentem *Iohanne* Gubernatore, & cum esset *Praga*, appararenturque ipsi nuptiæ cum filia regis *Francia*, obiit ibidem, anno ætatis & coronationis suæ decimo octauo; anno vero Domini: *millesimo quadringentesimo quinquagesimo septimo*. Sepultus *Praga* in Ecclesia Cathedrali.

Matthias I.
Coruinus.

§. XXXV. MATTHIAS Rex, filius eiusdem *Iohannis* Gubernatoris fuit, postea electus in Regem, & coronatus anno Domini: *millesimo quadringentesimo sexagesimo quarto*, in die Cernæ Domini. Qui regnavit feliciter, & in repetenda corona de manibus *Friderici*, non destitit, donec illam non rehabuerit. Eidem *Friderico*, vi & armis, ademit *Viennam* ciuitatem, in qua etiam mortuus est, feria tertia maioris hebdomadæ, anno Domini: *millesimo quadringentesimo nonagesimo*. Sepultus in *Alba Regali*, ex *Vienna* translatus.

Wladislaus II.
Polonus.

§. XXXVI. WLADISLAUS II. Polonus, de gente *Casimira*, electus fuit postea in Regem, & coronatus anno Domini eodem: *millesimo quadringentesimo nonagesimo*, in festo *Exaltationis S. Crucis*, & regnavit in summa pace, & otio, ac desidia, usque ad annum Domini: *millesimum quingentesimum decimum sextum*. quo anno est mortuus & sepultus in *Alba Regali*.

Ludouicus II.

§. XXXVII. LUDOVICVS, filius eiusdem *Wladislai*, natus est *Buda*, anno Domini: *millesimo quingentesimo sexto*, & in ipsa ætate puerili coronatus. Duxit uxorem *Mariam*, sororem carnalem Imperatoris *Caroli V.* & *Ferdinandi*, Archi-Ducis Austriæ. Regnavit & ille in summo otio, ac amisit *Belgradum*, quod fuit expugnatum per *Solymanum*, Turcarum Imperatorem, anno Domini: *millesimo quingentesimo vigesimo primo*. Tandem conflixit cum eodem *Solymano*, in campo oppidi *Mobács*, in festo *Decollationis B. Iohannis Baptiste*, ubi profligatus periit, anno Domini: *millesimo quingentesimo vigesimo sexto*. Corpus eius in luto inuentum est, & sepulcrum in *Alba Regali*.

Iohannes de Zápolya.

§. XXXVIII. IOANNES de Zápolya, Comes Scepusiensis, per magnam partem Dominorum Prælatorum & Baronum, ei, tanquam potentiori adhærentium, fuit electus in Regem, & coronatus eodem anno: *millesimo quingentesimo vigesimo sexto*, in festo *B. Martini*; sed quia illius electio, facta fuit per factiones, ac non consentiente *Palatino regni*, *Szepbano de Bátor*, ideo sequenti anno fuit expulsus in *Poloniam*; sed postea reductus armis *Turcicis Solymani*. In perpetuis guerris regnavit, & *Budam* possedit usque ad mortem. Obiit anno Domini: *millesimo quingentesimo quadragesimo*, in mense *Iulio*. Sepultus in *Alba Regali*, relicto vno filio, & uxore, que fuit filia regis *Poloniæ*.

m) Res IOHANNIS, fide optima, expromsit perquam luculenter, *WOLFGANGVS BETHLENIUS*, in Libris Historiarum. quem consulat, qui potest; rarus enim est liber, quique in Lib. XI. ad annum MDCL. deficit. Adde, *FRANCISCI C. NADASDI*, IOHANNIS elogium, in Mausoleo Regum Hungariæ: IOHANNIS item *ZERMES*, Historiam Rerum, inter *Iohannem*, & *Ferdinandum* gestarum, infra exhibendam.

§. XXXIX. FERDINANDVS, Archi-Dux Austriæ, per saniores *Ferdinandus I.* Dominorum Prælatorum & Baronum, ac regnicolarum partem, fuit electus in Regem, anno *millesimo quingentesimo vigesimo (n) sexto*, & coronatus anno *millesimo quingentesimo vigesimo septimo*, in festo *Emerici Ducis*. Mortuus est anno Domini: *millesimo quingentesimo sexagesimo sexto*, in festo *S. Iacobi*, & sepultus *Praga*, cuius filius.

§. XL. MAXIMILIANVS, adhuc viuit, ac in Regem Hungariæ est *Maximilianus* electus, ac coronatus, *Posonii*, anno Domini: *millesimo quingentesimo sexagesimo tertio*.

§. XLI. Præscripti itaque Reges ac Principes, Hungariæ possederunt regnum ipsum, in diuersis casibus fortunæ, usque ad hæc tempora, (o) quum interim potentia *Turcica*, usque adeo inualuerit contra *Hungariam*, & post amissum *Belgradum*, magna etiam Regni pars ditioni *Turcicæ* sit iam subdita; tam videlicet *Buda*, *Srigonium*, *Alba Regalis*, *Quinque Ecclesiæ*, *Vesprimium*; quam etiam alia insignia regni loca: adeo, vt saltem paruula ipsius regni pars sit relicta.

PARS POSTERIOR GEOGRAPHICA.

I.

Generalis

HUNGARIÆ DELINEATIO.

Synopsis.

Hungaria ambitus: *Posonium*, & *Nándor Alba*. eius clauis: reliqui circum limites. Præcipui *Hungariæ* flumini: *Danubius*, &que fontes, ac decursus: loca celebriora, quæ adluit: in *Pontum Euxinum* exitus: *piscis Huzo*, qui est *PLINII Mario*. Flumina in *Danubium* incurrentia: *Moraua*: *Tyrnauia*: *Vagus*: *Nitria*: *Granus*: *Ipola*: *Tibiscus*: *Leita*: *Rábca*: *Rába*: *Sárviz*: *Drauus*: *Sauus*.

Insulæ, quas efficit *Danubius*: *Csallóköz superior*, eiusque magnitudo: fertilitas: oppida præcipua, virique insignes: *Inferior*, seu *Comárom* *Szigethe*: *Metropolis Comaromium*, a *FERDINANDO I.* communitum: *Chepel*, altera *Danubii* insula; eius fecunditas & amantiss: latitudo & longitudo. *Tibiscus*: unde oritur: & ubi in *Danubium* exeat: quæ loca subluat: familia *Serediorum* incrementa.

Drauus,

n) Sed, anno *vigesimo septimo* demum; adulto iam, inauguratus.
o) Sequuti inde sunt reges: *Rudolphus*, *Matthias II.* *Ferdinandus II.* *Ferdinandus III.* *Ferdinandus IV.* *Leopoldus M.* *Iosephus I.* *Carolus VI.* *Cæsarum*, & como *Austriacæ*, hæcenus ultimus. Hunc *MARIA THERESIA*, filia, eademque ex æte hæres; inaugurata ritu patrio, anno MDCCXLI. die XXV. Iunii; REGINA, vltis viri modum, propositi, inter confertissima bella, feliciter tenax, excepit. quam porro, felicitet numen, pacis desideratissimæ prouentu, vberè ac perpetuo!

Draus, e Carinthia delapsus: Muram accipit, & peninsulam Drava-Muraköz molitur: est Sclauonia, ab Hungaria, determinator.

Sauus, in Carniolia ortus: & variè auctus: insulam Segestiam efficit: posteaque Sabacs præteruectus, ad Belgradum, Danubio hauritur.

§. I.

VT autem omnibus pateat, quam amplam, & qua fortuna, priores Reges Hungariae, possederunt eam regionem, libet paucis adtingere, ipsius Hungariae situm, atque terminos. Ipsa enim vetus, & olim, per Hungariae Reges possessa Hungaria, quasi media diuiditur Danubio, fluuiio ingenti, cuius pars superior, incipit a terminis Austriae, ubi prima eius ciuitas est Posonium, & deinde descendit perpetuo flumine, usque ad Nándor-Albam, quæ est eius terminus; ita, quod ista duo munitissima loca, Posonium videlicet, & Nándor-Alba, sint quasi duæ clauæ Hungariae, una ex parte Germaniae, alia vero ex parte Græciae, siue Turciae: circulariter vero metiri potest eius ambitus, procedendo semper penes terminos Austriae, quasi versus Septentrionem, & Orientem, ad terminos Morauiae, deinde Silesiae, ac per consequens, Poloniae, per montem Carpatum, usque ad flexionem Tyrae, continuo procedendo usque ad Euxinum Pelagus, ubi Danubius, Ponto miscetur. Deinde, recta flexendo Samandriam & Belgradum, per limites Epiri, usque ad sinum Adriaticum; sicque iterum reflectendo ad terminos Histriae, ac deinde Carnioliae progrediendo. Exinde penes terminos Styriae, & Austriae, usque ad Posonium: ubi prima origo huius considerationis incipit.

§. II. Habet autem hæc ipsa Hungaria, sicut dictum est, circumscripta, infinitos etiam alios, memorabilesque fluuios; inter omnes tamen, quatuor sunt insigniores, videlicet: Danubius, Tybiscus, Draus, & Sauus. DANUBIUS oritur in Germania, circa (a) Siluam Nigram, siue Herciniam, non procul a pago Donaschingen, in Rhætia, e monte Abnoba, habetque fontem in planitie, non procul a ripa Rheni distantem, duobus forte milliaribus, qui deinde per latos Germaniae fines, Vindeliciam, Bauariam, ac Austriam, decurrit. Deinde, prope Posonium, Hungariam ingreditur, ad arcem, quæ Deuinia vocatur. Hinc, longo & sinuoso alueo, lapsus, penes Laurinum, Comáromium, Strigonium, Vissegrádum, Vaciám, Budam, Pestbum, Vylak, aliaque celeberrima Hungariae loca, percurrit, ad Nándor-Albam, deinde Daciám, a Mysia superiore determinans, infra Mysia inferioris, quæ nunc Bulgaria dicitur, terminos, sexaginta annibus in se receptis, ingenti lapsu, septem vastis ostiis, in Pontum Euxinum exoneratur. Quibus in locis, apud ostia ipsa termini Hungariae, videlicet Chylia, Nester, Orsova, (b) & alia nonnulla

a) Genuinos DANUBII fontes, peculiari tractatu expromsit, FRIDERICVS WILHELMVS BREVNINGER, Nürtinga Würtembergicus, ad D. CAROLVM VI. Imperatorem, qui consulendus est omnino, Cap. in primis IV. V. & VI. Excusus est libellus Tübingæ, a MDCCXIX. for. oct. idiomate Germanico.

b) ORSOVA, non est ad ostia Danubii; sed altius, & supra Pontis Traiani, eius alueum

nulla olim pertingebant; sed iam nunc propter temporum infelicitatem, præfati termini, nempe Chylia & Nester, tempore adhuc Regis MATTHIAE, in Turcicam potestatem deuenerunt. Alia vero altius loca, ut sunt: Orsova, Pleb, (c) & Seuerinum, tempore LVDOVICI II. amissa sunt. Ex istis ostiis Danubii, ex Ponto ipso pitces illi excellentes, Antacai, quos PLINIUS Mariones, (d) nunc vero vulgus Huzones adpellat, aduerso flumine ascendunt, per vniuersam fere Hungariam, & quasi usque Posonium; supra eum tamen locum non inueniuntur.

§. III. Flumina, in Danubium, ista specialiora influunt. Nam, supra Posonium, sub arce Derén, influit Marosia, siue Moraua fluuius; tum prope Vyzkeleth, Tyrnauia (e) riuulus; supra Comárom Tyrnauia: arcem, ad oppidum Guta, influit Vagus; paullo inferius, sub pagus Nyarschida, influit Nitria, amnis non ignobilis; deinde fluuius Nitria: Granus, siue Granua, qui oritur circa arcem Murán, sub Noroque Granus: ac Veteri Zolio, Sandoque Benedicto decurrens, simul cum alio fluuiio, Ipol (f) dicto, ingreditur Danubium, ex opposito Strigonii. Ipol: Deinde, non procul a Titulio, ex ripa opposita oppido Zalonken, Tybiscus, amnis nobilis, influit: & hic quidem fluuius, multa secum minora deuehit flumina. Ab altera, videlicet meridionali parte, Danubius hæc flumina recipit. Primo circa oppidum, quod Altenburgh vocatur, Leitam, qui in certa sui parte, Hungariam ab Austria diuidit. Deinde circa Laurinum, quod olim Brigantium dictum est, (g) Rabnicam, qui nunc Rábcsa, & Rába, olim Arrabo Rábcsa: nominatus est. Postea circa oppidum Bátha recipit amnem Sáaros Rába: dictum; deinde ad Dravád, quod olim Teutoburgum fuisse creditur, Sáarvia: Dravo amne augetur. Postremo, circa Taurunum, seu Nándor-Albam, Sauus, nobilis fluuius, ingreditur Danubium, efficiens suo ingressu quasi peninsulam. Et in hoc loco, ex parte Turciae, in colle quodam, est constitutum nobile illud fortalicium, quod Belgradum dicimus, propugnaculum fortissimum totius Hungariae.

§. IV. Is fluuius DANUBIUS, quas per tractum Hungariae plurimas facit, duas habet, & magnitudine, & fertilitate, maxime præstantes insulas. Altera earum, initium sumit apud Posonium vrbem,

alueum, quærenda; quippe nupero demum bello Turcico, iterum amissa: geminata est; altera in Danubii ripa; altera in insula.

c) Pleb, siue Pét, Latinis Quinque Ecclesiae; vrbs olim copiosa, amœnaque, mediterranea est. Forte Petervaradinum, auctor voluit scribere, quod Danubio adhæsit, estque, hac tempestate, munimentum, aduersus Turcas, limitaneum.

d) Non Marionum, sed MARMYRONES meminit PLINIUS, Lib. XXXII Cap. LIV sed an isthuc quadraturos, nescio. Pictæ enim sunt Marmyrones: quod de nostris Huzonibus, minime possis dicere. Sed, paruum etiam Marmyronem aiunt; contra, Huzo noster grandi quandoque mole est, & quæ centenarios, VI. VII. subinde etiam X. pondere exæquet.

e) Duduágum mallem, loco Tyrnauiae ignobilis amniculi, nominasset.

f) Ipol, e gremio montium Kis-Hont interiorum, deiecta, posteaquam Neogradensem agrum interluisset, apud Nagy-Hontenses, longe infra Granum, Danubio miscetur.

g) Arrabo, veteribus dicebatur Laurinum; Brigantium certe, alibi quærendum. quod & faciemus suo loco. Conf. infra p. 104. §. VI. not. n.

Decadis II. Monumentum II.

C c

Csaloköz bem, porrigiturque longo tractu, tredecim milliarius, usque ad arcem *Comárom*; lata interim nunc ad tria, nunc etiam ad quatuor milliaria. Frumenti, hordei, aenae, siliginis, leguminumque aliorum, fertilissima. Huius insulae pars superior, qua *Posonio* propinquior est, lingua patria, *Csaloköz* nuncupatur. In ea parte sunt loca nobilia, signanter arx *Eberhard*, viri clarissimi *Michaëlis Merey*, incolatu nobilitata; est enim illius virtute acquisita. Item oppida hæc: *Samarina*, *Cbótörtök*, *Zerdabel*, *Beös*, *Vasarút*, *Paka*, ac viri aliquot satis nobiles, de quibus taceo. Alia, eiusdem insulae pars inferior, verius orientem, & meridiem, quæ arci *Comárom* propinquat, ab ipsa arce vocatur, *Comárom-Szigetbe*, in qua parte sunt: primo, arx ipsa *Comárom*, in eo confluente sita, ubi iterum *Danubius* miscetur. Arx eadem sumtuoso admodum opere, per Serenissimum Regem *Ferdinandum*, nostro hoc tempore, contra impetum *Turcorum*, est munita, & fortificata. Sunt ibi & alia nonnulla oppida, & viri, de quibus taceo. Alterius insulae, paullo infra *Budam* incipientis, nomen est *Chepel*. Hic est; *Kevi*, quod *Rasciani* incolunt; *Sanctus Martinus*; *Tbökölly*. (h) Solet esse cum aliis nonnullis pagis, Reginae Hungariae, iure donationis propter nuptias. Hæc insula, nobilissima est, ac diues perdicibus, phasianis, turdis, gallinis siluestribus; item ceruis, damis, apris, leporibus, abundantissima, adhæc siluis, nemoribus, vineis, pascuis, frumento, & aliis, ad vltimum mortalium necessariis, adeo insignis, ut nihil, siue quod ad necessitatem victus, siue ad voluptatem pertineat, hic deesse videatur; & propterea Regibus Hungariae secessum præbere solita fuit, solatiumque & oblectamentum amoenissimum. Hæc longa est in meridiem novem milliariis, lata vero, duobus, aut tribus, iuxta locorum diuersitatem.

Tibiscus, unde oritur: & ubi in Danubium exeat: quæ loca subluat: familia Serediorum incrementa.

§. V. *TIBISCUS* (k) fluuius, vnus ex quatuor principalioribus, aliis tamen tribus longe piscosior. Ortum habet in *Marmaroso*, humili ex fonte, sed prope eadem loca, quinque riuulis ortis, augeatur, ac multis postea Hungariae superioris, & *Daciae* nauigabilibus auctus fluminibus, sub oppido *Szalankamen*, in *Danubium* influit. Habet & iste nobilissima loca, quæ adluit, aut circumfluit, signanter autem, *Husztb*, & *Tokay*, quæ hæreditaria olim *IOANNIS* Regis fuerant; nunc vero munificentia regia possidetur per familiam *Serediorum*, quæ licet nobilis; fortunæ tamen fuerat tenuioris; sed proximis his disturbiorum temporibus, in amplas creuit facultates, possessiones ac diuitias, virtute potissimum *Casparis Seredi*, qui primus eam familiam, in hoc dignitatis culmen, sua virtute & prudentia, euexit, & ampliores, quam acceperat, opes reliquit.

h) Hinc prodire, sed profecto inauspicato, *TÖKÖLY*, vetustæ alioquin nobilitatis homines. quod opportune diximus, in insula huius Designatione, *Hungariae Nouæ*, TOMO III. Parte Speciali, Memb. III. Sect. V. Art. III. p. 532. seq.

i) Descripsit eam *NICOLAVS OLÁHVS*, in Hungaria sua, Decadis huius I. Operis num. I. p. 7. vnde pleraque hæc mutuatus est noster. Nos eam dedimus, Operis Tom. III. p. 515. idque professi prolixaque opera.

k) Ortus & decursus *TIBISCI*, peculiari libello dedit, *SAMVEL TIMON*, S. I. suo. Ipsi autem nos, indagauimus in eosdem, adcuratone, quam fieri potuit, maxima, in *Historia Comitatus Marmarosensis*.

§. VI. *DRAVVS*, tertius Hungariae nobilior fluuius, oritur in *Carinthia*, ex monte *Cæcio*, fonte non ita magno, fluitque per *Carinthia delapsus*: *Carinthiam*, adluens nobilissima loca, signanter *Petbouiam*, *Ormofd*, quæ sedes est & habitaculum nobilissimæ familiæ *Zékel*. Idem accipit in se fluuium *Muram*, qui suo confluente efficiunt insulam quasi quandam, quæ proprio nomine, *Draua-Muraköz* nominatur. In ea peninsula est arx *Cbaktornya*, amplissimos habens prouentus, nunc in manibus clarissimi viri *Nicolai Comitæ a Zrinio*, *Bani*, habitata. Decurrens postea ipse fluuius *Hungariam*, a *Slauonia* Hungarica, diuidit, & adluit oppidum *Eszek*, clade exercitus nostri, quem dux *Kacianer* illic amisit, nobilitatum. Deinde, ut dictum est, penes oppidum *Drazad*, *Danubio* miscetur.

§. VII. *SAVVS* fluuius, vnus similiter ex quatuor nobilioribus. Oritur, in radice eiusdem montis *Cæcii*, in *Carniolia*, non procul ab *Arnoldstein Carnie*, non multis supra *Villacum* milliariis. Is, multis admissis, *Slauoniae*, *Hungariae*, *Croatiae*que, nec non *Bosniae* & *Seruiæ*, fluminibus, labitur. In confluente illo, ubi fluuium *Colapim* in se recipit, est insula *Segestica*, olim *Voruca*, ubi colonia nobilissima Romanorum *Siscia*, nunc vulgari nomine *Zézek*, adpellata: ubi est insignis arx Collegii, siue Capituli, Ecclesiae *Zagrabiensis*, per Dominos illos *Canonicos*, denuo, contra vim hostilem, exædificata. Descendit deinde *Sauus*, per fines *Sirmienfes*, & mœnia arcis *Sabæ* adluens, sub *Tauruni*, siue *Belgradi* mœnibus, quæ occidentem respiciunt, in *Danubium* se exonerat. Hæc quatuor flumina, cum duplicata cruce alba, insignia sunt regni Hungariae, iam inde ab initio regni usurpata.

II.

Specialis

HUNGARIAE DESCRIPTIO.

Synopsis.

HUNGARIAE Pars prima: Comitatus ad eam pertinentes: lacus Fertõ & Balaton: Archiepiscopus Strigoniensis: Episcopatus Quinqueecclesiensis: Iauriensis: & Vespriemensis.

Vires Hungariae Trans-Danubiana: Buda: urbis & arcis situs & elegantia: Bibliotheca Coruiniana: Thermae Budenses.

Alba-Regalis, cum vicinis arcibus: Visegrad oppidum, & huius opportunitates: arx monti altissimo imposita, Coronæ sedes.

Strigonium, S. STEPHANI patria: Thermae silua Vértés: Abbatia S. Martini montis Pannonii: Papa oppidum.

Sabaria, D. Martini patria: Körmond: Sárvár: Thomæ Nadafdy sedes: Monyorókerék: Nemet-Vjvár: Felső & Alsó Lindva: Canisa, cum vicinis arcibus.

Lövöld, FF. Carthusianorum canobium: Váson arx: Abbatia Tihon, Zegligh: Abbatia Zala-vár: Kapornak: Vespriemum: reliqua: Sopronium: Ovár: Iaurinum.

Tata, arx Regia: oppida, quæ sunt ultra Budam: Quinque Ecclesiae: arx Soklós: Mohács, clade Ludouici, infame oppidum.

Secunda Hungariae Pars, intra Sauum & Drauum, & quæ ultra sunt: Dalmatia, Croatia, Bosnia:

Diaco, sedes Episcopi Bosnensis: Zabacz: arces reliqua: Iadera: Episcopus Tininienis: Modrusiensis: Dizio Frangepanum, Zriniorum, Blagayorum.

VIII. Regio inter Sauum & Drauum, diuisa bisariam: in Sclauoniam Hungaricam, cum suis Comitibus: Mons Gracia, & reliqua oppida: & in Sirmium, ubi est Vjlak: Banmonostia, sedes Episcopi Sirmienis: Petrouadinum: Zalokenem, & reliqua.

IX. Tertia Hungaria Pars, inter Danubium & Tibiscum: Archiepiscopus Colocsa: Episcopus Agriensis, Nitriensis, Vacienis: Pesth ciuitas: campus Rakos: Vacia, sedes Episcopalis: Maros oppidum.

X. Gutha: Sempthe: Posonium: Stompha: Thalt: S. Georgius: Bozin: Vöröskö: Tyrnauia: Nitria: sedes Episcopi: Oláh-Vjvár: Trenclium: Galgócz: Temethvén, Léua, Bistricia, Baynócz, Vgrouez, reliqua.

XI. Septem montanae vrbes: arces inter-

ta & circumiecta: Cassouia: Eperies: Leutichouia: Bartfa: cetera: Tokay: Munkács: Diós Györ: Miskolcz.

XII. Agria, Episcopi sedes: Szólnok: Szegedinum: Colocsa, sedes Archiepiscopalis: Bácsia: Titulium Praepositura: campus Cumanorum: Baciensis regio.

XIII. Quarta Hungaria Pars, ultra Tibiscum, olim Dacia: bodie Valachia: Moldauia: Transilvania: Maramarusa, &c. Valachia descriptio: Moldauia situs.

XIV. Transilvania, montibus incincta: eius magnitudo: fertilitas: incolae: finis: septem vrbes: Cibinium metropolis: Vizakna: Aiba Iulia: Hunyad arx: Colosvár: Thorda: reliqua: Megyes: Corona.

XV. Riuulus Dominarum: Zathmar: Nemethy: Varadinum, sedes Episcopi: Debreczen: Gyula: Lipa: Chongrád: Temesvár: Chanadinum, Episcopi sedes: Samandria: Seuerinum: Pons Traiani.

XVI. Epilogus.

§. I.

Hungariae pars prima: **D**iuidentur autem Pannonia, siue Hungaria (a) ipsa, in quatuor potissimum partes; quarum prima, quae trans Danubium est, a flante Fauonio, initium habet ab Austria, olim, Pannonia Superior dicta; ab Euro, Drauum attingit; Subsolanum vero, qua adungit, porrigitur versus & ad ostia eiusdem Draui; a Borea vndique vicina est Danubio. In hac parte sunt Comitatus: Soproniensis, Mosonensis, Iauriniensis, Strigoniensis. Item. Castriferrei, Zaladiensis, Semigienis, Vespriemensis, Albensis, Tolnensis, & Baranya. Sunt item duae paludes, siue stagna perpetua, magna & piscosissima: quorum vnum vocatur Ferthe, ad cuius latus sunt oppida Neysidel, & Rusztb. (b) Alterum vero stagnum vocatur Balaton, longitudine fere milliarium quatuordecim, latitudine duorum, & quandoque trium, ac amplius. Ille lacus Balaton, disiungit Vesprium, a Strigonia.

a) Vulgato, scriptoribus Rerum Hungaricarum, more, Pannonia, & Hungaria, vocabula permiscet: cum tamen, Pannoniarum nomen, soli Hungaria Transdanubiana sit proprium; Hungaria contra, Cisdanubiana, regiones, Quadorum, Iazygum Sarmatarum, & Metanastarum, Dacia item eius partem describat, quae ultra Tibiscum, vsque ad Carpathi orientalis, radices & iuga, procurrit. quod monuimus saepius; neque hic silendum putauimus; vt adfuerant ciues nostri, veteres regiones, ac harum situs, discriminare ab hodiernis: & cum loquuntur cum vulgo, cum doctis sentire; hoc est: cum rerum antiquarum scriptoribus.

b) Adde his: Széles-Kút, siue Breiten-Brunn; Fekete-Város, di Germanis, Purbach est; denique, Rakos, seu Kroysbach. quod iam in ditione censetur Episcopatus Iauriensis.

migio. Hæc Hungaria pars, continet primum Archiepiscopatum Strigoniensem, cuius Antistes, Primas, Legatusque natus, & Supremus regni Hungariae, ex regum veterum instituto, est semper Cancellarius. (c) Huic, nostro hoc tempore, praest clarissimus vir, NICOLAVS OLÁHVS, Græcæ & Latinæ linguæ peritissimus, & multis præclaris virtutibus insignis: dignus, qui meliore tempore, in locum hunc sublimatus fuisset. Etenim, Strigonium ipsum, sedes Archiepiscopalis, vna cum alia arce eiusdem, Drégel dicta, in manibus iam Turcorum, antequam ipse in hunc locum venisset, habebatur. Sunt item in hac Hungariae parte Episcopatus: Quinque-Ecclesiensis; Iauriniensis, quem diuino munere, & piissimi regis liberalitate, ego possideo: & Vespriemensis. Est etiam Praepositura Alba-Regalis; item Abbatia S. Martini, prope Iaurinum; Sexcardiensis; Somogyvár; Zalavár; Pécb-Varadiensis; Tyboniensis, & Bácsa.

§. II. Habet hæc pars ciuitates munitas, & signanter Budam, (d) quæ sedes est regni, cum arce nobilissima, opere, in tota Europa, nobilissimo, constructa; tamen, hæc quoque, nostro hoc tempore, circa annum Domini MDXLII in manus Turcorum deuenit. Tota hæc vrbs, cum arce, in colle saxeo sita est, & a septentrione in meridiam protensa. Arx, in fronte meridionali constructa, ædificiis, fornicibus, tabulatisque, auro, & coloribus depictis, vsque ad admirationem est exornata. cui, propter operis excellentiam, ipse quoque hostis, dum vrhem exurreret, pepercit. Fuit in hac arce Bibliotheca, Græcis, Latinisque voluminibus, per regem MATTHIAM Coruinum, non minori cura, quam labore, e medio etiam Græciæ, eo congestis, referta; quæ tamen ita diuisa erat, vt merito duæ Bibliothecæ dici possint. Nam altera, Græcos, altera vero interior, Latinos continebat codices; a primis rudimentis, ad arcem vsque, omnium scientiarum, per capsulas, & loculos, ordine quæque suo, distinctos. quæ omnia fuerunt rabie Turcica, post occisum in Mohács regem LVDVICVM, dilaniata. Ex opposito Buda, in vltiori Danubii ripa, est oppidum Pesth. A meridie Buda, obicitur altissima rupes, Diuo Gerbardo sacra: ex qua rupe miles quidam Turcicus eques, se se sponte cum equo dicitur præcipitasse, in signum leticiæ, dum Solymannus ea vrbe fuisset potitus. Sunt circum Budam, thermæ nobilissimæ, supra & infra vrhem. A septentrione viuarium regis est, Nyék dictum, cum aula amplissima. Non procul est Eremitarum monasterium, Diui Pauli primi Eremitæ, corpore eiusdem olim venerabile. De aliis Buda excellentissimis circumstantiis, dicere, (e) foret opus immensum.

§. III.

c) Has ARCHIEPISCOPI Strigoniensis Prærogatiuas, cum cura, & ex Diplomatum fide, in Historia cognominis Comitatus, expromemus.

d) Confer, NICOLAI OLÁHI, Hungariam, quam habes, in ADPARATVS nostri Decade I. Monumento I. Cap. V. p. 8. seqq. Atque, de Bibliotheca budensi, NALDI NALDI Florentini, Epistolam &c. TOMO III. Hung. Nouæ, p. 559. seqq.

e) Nos certe, haud penituit, Operis nostri, TOMO III. prolixa opera, Budam, celebrauisse. cuius illic expressam imaginem, fortunæ vtriusque vicissitudines, & habi-

Alba-Regalis, cum vicinis arcibus:

Vilsegrad oppidum, & huius oppiditantes:

arx montis altissimi imposita:

Coronae fedi:

Strigonium S. STEPHANI patria:

therma:

filia Vertes:

Abbatia S. Martini Montis Pannonii: Papa oppidum.

§. III. *Alba-Regalis*, ciuitas, a *Buda*, meridiem & occidentem versus, tendens. Abest octo miliaribus; incluta, & coronationibus ac sepulturis Regum Hungariae, quae & ipsa, *Turcico* iam patret imperio. Circa hanc urbem, ad radices cuiusdam siluae, *Vertes* vocatae, sunt arces *Csokakö*, *Palotba*, *Oroszlankö*, infra quas oritur fluuiolus *Sáaros*, molis frumentariis circiter sexaginta percelebris. Item, oppidum *Vilsegrad* (f) abest a *Buda*, occidentem & septentrionem versus, quinque miliaribus, conditum ad ripam *Danubii*, in radicibus siluae vastissimae, *Pardorum*, (g) aliarumque ferarum altricis. In fronte oppidi, ad partem orientalem, aula exstructa est, plus, quam dici potest, situ decora; & impensis, aedificisque praestantissima; utpote, quae vnica quatuor regibus, cum suis ordinariis officiariis, eodem tempore, commodissimum praebere potuisset hospitium. (h) Dicitur enim, continuasse plus, quam trecentas & quinquaginta aedes. Supra hanc aulam, in monte altissimo, & cacumine eiusdem, conspicitur, veluti quispiam nidus, arx fortissima, in qua veteri more regni, custodiri solita erat, *Sacra Regni Hungariae Corona*. quae nunquam aliter exportari erat solita; nisi, dum nouus, in *Hungaria* Rex, legitime debebat coronari.

§. IV. In ripa eiusdem *Danubii*, ciuitas est *STRIGONIUM*, (i) de qua diximus, cum arce nobilissima, in loco excelso aedificata. Haec, natiuitate atque baptismo *D. STEPHANI*, primi regis Hungariae, est memorabilis. In arcis radice, in ipsa *Danubii* ripa, est turris fortissima, quae aquatica dicitur, in qua thermæ, (k) tanto impetu erumpunt, ut molam circumagant. Auditum res miranda, eodem tractu fere contiguo, iisdemque venis, aquam gelidam *Danubii* decurrere, & thermas erumpere. In fine siluae, quae ciuitati imminebat, initium habet alia silua vastissima, *Vertes* nominata, versus meridiem, vsque ad terminos alterius siluae, quae *Bacon* vocatur, protensa, ad terminos vique lacus *Balaton*. Ad latus huius siluae *Vertes*, *Abbatia S. Martini*, de qua dictum est, adiacet in monte, qui adpellatur *Sacer Mons Pannoniae*, sitaque est in amoenissimo loco, ad omnes plagas, oppida & latos campos, prospiciente. Hinc ad meridiem versus, oppidum *Pápa*, situm in fertilissima omnium rerum tellure, cum lacu amplissimo, qui moenia oppidi adluit.

habitu, quo est hodie, haud sine voluptate leges, Parte Spec. Memb. III. Sect. I. Cap. II. a p. 185. vsque ad pag. 467.

f) Fusc *Vilsegradum* designauit *OLAVVS*, in *Decadis I. Monum.* I. p. II. seq. & nos, loco nunc citato, p. 468. seq. ruderum icone simul exhibita. *GRIGORIANCIUS*, epitomator hic est *OLAVI*, & per totum commentariolum, passim.

g) Ambigo, an *Pardi*, familiares vnquam siluis Hungaricis fuerint.

h) *BONFINIVS*, Dec II. Lib. IX. p. 233, 23. Adde *Commentaria nostra*, l. c.

i) Nos eam curate exhibebimus descriptam, sequuturo *Operis nostri Tomo V.* quem hucusque, partim difficultas temporum, partim hominum quorundam iniquitas, a luce publica retentauit: quando, destinatos, ad consummandum opus vniuersum, augustali *D. Caesaris CAROLI VI.* & postea *Serenissimae Reginae MARIAE THERESIAE*, munificentia, reditus, praeter, quam decet, avaris scriniis, modicus detineat. *Vtinam*, ad se tandem redeant!

k) Vide, *GEORGIUM WERNHERVM*, de *Aquis Hung.* Admir. p. 597. collectionis *Bongarsianae*.

§. V. Deinde, magis meridiem versus, quasi ad occidentem, *Sabaria*, (l) arx, cum oppido adiacente. quae quidem *Sabaria*, patria fuit *D. Martini Episcopi Turonensis*, vbi, in loco natiuitatis eius, aedificata est *Capella*, in honorem, & sub nomine eiusdem *S. Praesulis*. Hic locus in pertinentiis est *Episcopatus lauriensis*, quem per multos annos, in alienis manibus existentem, diuina ope, ego ad iurisdictionem Ecclesiae reduxi. Non longe illinc est oppidum *Kirmend*, *Anzbergb*. Tum non procul conspicitur castrum *Sárvár*, locus videlicet habitationis viri incomparabilis, *Thomae Nadaşdy*, regni Hungariae *Palatini*, qui suam nobilem progeniem, virtute atque industria, nobilissimam effecit, & per omnes dignitatis gradus, ad culmen supremi honoris *Palatinatus*, meruit exaltari. Duxit hic uxorem, *Vrsulam*, ex domo *Kanisay*, vnicam heredem: cum qua, dum annos viginti, nullam habuisset prolem, hoc demum anno, sexta die *Octobris*, filium suscepit, nomine *Franciscum*, MDLV. cuius vita sit perpes, longæua atque diuturna. In iisdem locis sunt arces, *Kapu*, *Monyórókerék*, quam Teutones, *Eberau* dicunt. Item, in rupe ardua exstructa est arx *Nemet-Vjvár*, siue *Novum Castrum*, habitatio & haereditas viri amplissimi, *Francisci Batthyáni*. Cum altera arce, ibidem non procul, *Zolnoko* dicta. Non longe est arx inter siluas, *Felső-Lyndva*, & alia, *Alsó-Lyndva*, Comitum *Zaladien-* sum sedes, & habitatio. Nec procul est arx *Canisa*, domus vetustissimae familiae, *Baronum de Canisa* sedes. Sunt illinc arces: *Berfenceae*, *Chorgó*, *Babocha*, *Zigeth*, *Kapor*. Item, pertransito fluuio *Mura*, est arx nobilissima, *Cháktornya*, & *Serido*, *D. Hieronymi* (m) patria. Non ita multum a *Felső-Lyndva* distat, *S. Gottardus*, *Nemeti*, *Kalmanchéb*.

§. VI. Ad *Vertes*, non longe a *Vesprimio*, est caenobium *Ló-* *várd*, FF. *Carthusianorum*, multis oppidis & redditibus opulentum, quo nullum in *Hungaria*, vel aedificiis excellentius, vel prouentibus clarius, inter monasteria Fratrum, poterat inueniri. Citra *Balaton* lacum, ad radices siluae, est arx *Váson*, ab hac non multum abest *Abbatia Tibonium*, in ameno loco, quasi in peninsula *Balatho-* niensi sita. Arx *Zegligeth*, *Abbatia Zalavár* munitissima, & prouentibus ampla. Alius item Conuentus Religiosorum in *Kapornak*, supra *Váson*. Ad Boream est *Vesprimium* Episcopatus, & *Berenby-* *da*. Hinc non longe a plaga meridionali: *Sárosladan*, *Vrbyda*, *Le-* *psin*,

l) *CAROLVS VI.* Imperator, & Rex Hungariae, nouum isthic Episcopatum erigere constituerat, designato in Praesulem, *Comite PAVLO FORGÁCH*, iunior, Praeposito *Pofoniensi*; sed, res ea, ob temporum difficultatem, videtur adhæsisse, ac per intempestiuam, Caesaris & Regis optimi, mortem, intercidisse prorsus.

m) Non est tam facile, quam eruditi quidam existimant, patriam *D. Hieronymi* designare. Neque enim, eadem in regione, ab omnibus, *Stridon* quaeritur. Qui in *Istriam* urbem reponunt, *Italum* hi faciunt beatum virum; *Dalmatam* contra, qui fatentem sequuntur ipsum *Hieronymum*; *Pannonium* nostri, qui hoc loco statuunt *Stridona*. quam nos controuersiam, adtingemus, *Operis Tomo V.* in *Peninsula Muraköz*, descriptione. Lege interim, *IOHANNEM LVCIVM*, ad *Marci Maruli* carmen, in eos, qui *B. Hieronymum*, *Italum* esse contendunt, p. 457. seqq.

Vespri-
mum:
reliqua:
Soproniū:

Ovár:

Laurinum.

Tata, arx
regia:

oppida, quæ
sunt ultra
Budam:

Quinque-
Ecclesiæ:

Arx Soklós:
Mohács,
clade Lvdovici
vicini infame
oppidum.

Secunda
Hvngar-
iæ pars,
inter Saui
& Drauum,
& quæ ultra
sunt:

Dalmatia,
Croatia,
Bosnia:
Diaci, sedes
Episcopi
Bosnensis:
Zabaca:

psin, Ozoró, Simon-Tornya. Oppida: *Bykad, Zerdabely, Zántó, Keresbelgy, Tard, Somogyvár.* Abbatia opulenta, *Oatopan, Korpád.* Ad occidentem vero *Sopronium* est, vrbs, a Vienna decem circiter miliaribus distans. Ager eius, vini & frumenti ferax. Hæc est vna ex octo liberis Hungariæ ciuitatibus. Distat hinc arx *Ovár*, ad octo fere millaria, quam Germani *Altenburg* vocant, apud quam a meridie influit flumen *Leyta*; a septentrione pars *Danubii* est, qui illic tres mediocres facit insulas. Deinde est *Laurinum*, Episcopatus meus, arx cum oppido amplissimo, quod olim *Bregetium* (n) dictum fuit, in ripa *Danubii*, qui hic quoque loci insulam facit: infra quam arcem, occidentem versus, flumen *Rábca* in *Danubium* exoneratur. Sub ipsa vero mœnia arcis *Laurini*, aliud flumen, olim *Arabo*, nunc *Kába* dictum, in eundem *Danubium* voluitur.

§. VII. Hinc *Tata*, arx regia, inter *Strigonium*, & *Comaromium*, ad latus meridionale sita, occurrit, medio milliari a ripa *Danubii* distans, insignis *MATTHIÆ* regis ædificiis. Adluit huius muros orientales, latissimum viuarium, piscibus multigenis memorabile. Ultra *Budam*, meridiem versus, *Tbétén, Erd, Adony, Passium, Tbolna, Secárd, & Báiba*, Abbatia opulenta, & Sacramento miraculoso olim celebris, quam flumen *Sáros* præterfluit. Ultra eandem est Abbatia *Pécb Varadina*. Hinc occurrunt *Quinque-Ecclesiæ*, ciuitas, cum arce nobilissima, in radice montis ardui, *Meček*, sita. quæ ciuitate, vix vlla alia in Hungaria fuit celebrior, (o) vberimis campis & promontoriis, omnia, quæ ad vsum humanum necessaria sunt, largissime præbens; & propterea tanta in ea vrbe scholasticorum, bonas litteras discentium, confluere solita erat multitudo, vt exercitum vnum æquare potuisset; incolarum præterea tanta fuit comitas & ciuilitas, vt *Athenas* dicere potuisses. Habet ad latus septentrionale, erumpentem quandam aquæ scaturiginem, tanta copia, vt aqua ea statim, circiter quadraginta molas circummagat. Hinc vlcima, ad tria millaria, arx *Soklósium*, munitione, & natura, fortissima. A *Quinque-Ecclesiis*, ad quatuor millaria abest ad ripam *Danubii* situm oppidum *Mohács*, clade *Lvdovici* regis, ac totius nobilitatis Hungariæ, funestum & memorabile.

§. VIII. *Secunda Hvngariæ Pars*, partim *Drauo*, & *Sauo*, fluminibus, includitur; partim vero ultra *Sauum*, ad Alpes vsque, & mare quoque *Adriaticum*, porrigitur. Trans *Sauum* enim sunt regiona: *Dalmatia*, & *Croatia*, ac *Bosnia*, ad coronam Hungariæ pertinentia; & omnis ille tractus, vsque ad *Taurunum*, siue *Belgradum*. Illic est Episcopatus *Bosnensis*, cuius sedes nunc fuerat oppidum *Diaci*. Est in eo tractu *Nándor-Alba* ipsa, cuius muros adluit *Saui*, & ibidem *Danubio* miscetur. Est illic etiam arx *Zabaca*, ad ripam eiusdem *Sau*. Sunt præterea multæ arces, iam pridem per

n) Examinauimus eam sententiam alibi: dubiam fecimus, *DECADE I. Monum. I. Cap. VIII. §. II. nota f.) p. 15.* nunc, plane inficiamur: causas, ad *Strigonium* exprompturi: licet satis sit dixisse; contraire ei sententiæ, *ANTONINI Itinerarium*.
o) Hinc celebratum Hungaris prouerbium: *Németnek Béts, Magyarok Pérs*; quod

Turcos interceptæ, vti est: *Barka, Vjvár, Dobor, Miebálocz, Doboczi, Zlaboczi, Moglay, Grayacz, Zrebernik*, & aliæ multæ. Est etiam *Dalmatia*, fere vniuersa, per *Venetos* occupata, cum sua metropoli *Iadera*. Est & Episcopatus *Tinniniensis*, cuius etiam vniuersa *Czazyn*, in manibus Episcopi, *Ioannis Vylaki*, viri excellentissimi, nostro hoc tempore, habetur. Est etiam Episcopatus *Modrusiensis*, qui & ipse paucos adhuc ad mare *Adriaticum* habet prouentus, quem Episcopatum *Serenissimus rex FERDINANDVS*, non ita diu contulit Theologo cuidam, Fratri *Dominicano Dionysio*, proprio nomine. Vniuersa præterea dominia *Comitum de Frangepanis*, *Zrini de Zrinio*, nec non *Blagay*, sunt in hoc tractu, arces videlicet: *Modrusium, Orzal, Dobovecz, Bruman, Czatin, Zibenychnak, & Blagay*, & aliæ. Multa castra inferiora: *Lipovecz, Zelim, Lantabarcza, Okich*, in altissimo monte situm.

§. IX. Quæ vero regio, *Sauo*, & *Drauo*, fluminibus, inclusa est, ea, nostra hac ætate, bifariam nominatur. Illa enim pars, quæ ad occidentem hibernum, vsque ad fines *Carniolæ*, & *Carinthiæ*, quæ antea *Carnia* nominabatur, & *Comitatus Ciliæ* vergit, adpellatur *Sclauonia Hungarica*. In hac sunt: *Comitatus Zagrabiensis, Varasdiensis, Crisiensis, Verőcze, Posséga, Válpó, & Valco*. Est & Episcopatus *Zagrabiensis*, dignitate & redditibus, olim insignis. cuius titulum benignitate regia, ego gero. Est illic etiam ciuitas regia, *Mons Graciæ* vocata, ipsi arci *Zagrabiensi* vicina, in colle quodam exstructa. Sunt ibidem insignia loca etiam alia, vt *Varasdim, Csaproncza, Chasma, Ivanch, Dombro, Crisium, Rokonok, Zentberg, Monofald, Lysek, Gereben, Rábca, Ezek*, & alia infinita. Ea vero pars, quæ inter ostia *Sau* & *Drau*, orientem versus porrigitur, vocatur *Sirmium*. In ea sunt arces: *Vjlak*, initium & caput *Sirmii*, quæ in monte, *Danubio* imminente, non ab simili situ, quam *Buda*, iacet, regalibus instructa ædificiis, tum sepultura fratris *Iohannis Capistrani* incluta. Item, *Bánomonsira*, sedes Episcopi *Sirmiensis*, *Kamancz, Vradinum Petri, Karan, Zalankemen*, in ripa *Danubii* omnes sitæ. Circa septentrionalem autem ipsam ripam *Sau*, a meridie, orientem versus, sunt ex ordine arces: *Diaci*, sedes Episcopi *Bosnensis*; *Sancus Laurentius, Maróth, Racza, Zemblinum, S. De-metrius, Bancz*, & pleræque aliæ. Hic tractus, olim *Sauia*, siue *Sauensis* regio adpellabatur. Hæc itaque *Secunda Hungariæ Pars*, vt supra docuimus, *Sauo* intercisâ, ab ortu *Myso*, *Triballos*, qui nunc *Rasciani* vocantur, contingit; ab occidente, *Austriis* prouinciis; ab austro, monti *Scardo* est contermina; ad septentrionem vero, *Drau* ripis finitur.

§. X. *Tertia Hvngariæ Pars*, inter *Tibiscum* & *Danubium*, flumines, Boream versus, ad *Carpatum* vsque montem protenditur, ac inter septentrionem & orientem, *Morauia* fines; ad orientem vero, *Tibisci fluminis*, in *Danubium* incurrentis, ostia attingit, quam olim

quod est: *Suam sibi Germanos habere posse Viennam; dummodo Hungari retineant Quinqueecclesias*, quæ nostra lingua *Péts* dicuntur.

Decadis II. Monumentum II. E c

Archiepiscopus olim Iaziges Metanastæ incolebant. In ea est Archiepiscopus *Co-*
locia, qui & *Baciam* vnitam habet. Sunt etiam Episcopus: *Agrien-*
sis, *Nitriensis*, & *Váciensis*. Multa adhuc monachorum, prælato-
rum, diuersi ordinis, monasteria. Comitatus: (p) *Scepusium*, *Sá-*
ros, *Ujvár*, *Trensinium*, *Nitria*, *Gömör*, *Tbárcza*, *Lyptó*, *Bacia*,
Váciensis: multique alii. Ciuitas *Pestb*, ad orientalem Danubii ripam, e regio-
ne *Budæ* conspicitur, incolis frequens, vinis exoticis, & *Sirmicis* o-
ptimis, nec non *Somogyinis*, *Baroniacis*, ac alterius ordinis, ce-
bris. Ager arenosus, sterilisque, sed amplissimus, cuius latus se-
ptentrionale adpellatur *Rákos*, (q) vbi comitia publica, & electiones
Regum, atque *Palatinorum*, Hungari, felicioribus temporibus, face-
Vácia, sedes re consueuerunt. *Vácia* ciuitas, sedes Episcopi, ad ripam pariter
Episcopalis: *Danubii*, qui insulam illic mediocrem circumluit. Sita est a *Pestbo*,
Boream versus, quatuor miliaribus recedens, locus, propter mon-
tem, arboribus plenum, & propter viridaria, amœnissimus. Hu-
ius titulum nunc gerit, optimus vir, *Blasius de Varadino* Petri, re-
gius, & *Camerarius*, & *Consiliarius*. Est in eodem tractu *Maros*
oppidum, *Vissegrádo* obiectum.

§. XI. Tum traiectis per ordinem, *Ipola*, *Grano*, & *Nitria*,
fluminibus, est *Gutha* oppidum, quod ad ostia *Vagi* fluminis, cir-
ca quæ loca piscatio fit *Antaceorum* piscium, situm est. Hinc ma-
gis ad aquilonem, ad ripam eiusdem *Vagi*, est arx *Sempthe*. Ex eo
loco, relictis ad dextram aliquot pagis, a *Tyrnauia*, tenditur *Poso-*
nium. Hæc vrbs regia, adiacet ripæ *Danubii*, habens in colle emi-
nenti, arcem fortissimam. Ultra *Posonium*, intra viscera montis,
ad orientem æstium, est arx *Stompha*, & monasterium *Eremita-*
rum, *Thal*. In radicibus vero, insistent arces: *Sanctus Georgius*,
Bozin: *Vöröskő*: optimis & dulcissimis vinis, memorabilis; *Bozin*, *Vöröskő*, præterea
aliquot oppida. Hinc, ad orientem visitur *Tyrnauia*, ciuitas, &
arte & natura minus munita, flumiolum habens eiusdem nominis.
Nitria, sedes *Episcopi*: *Nitria* dehinc, sedes Episcopi ad septentrionem, orientem versus
vergens, cum arce munitissima, quam modernus loci Episcopus,
insignis vir, *Franciscus Thurzo*, (r) *Camere* regie præfectus, mu-
nitionem longe fecit, quam ante fuerat. A qua, non longe versus
Danubium, constructa est nouiter, contra *Turcorum* impetum,
Oláh-Vjvár: munitio *Archi-Episcopatus* *Strigonienfis*, *Oláh-Vjvár*, (s) a cogno-
mine

p) Plenius ad hunc modum connumeraueris: *Posoniensis*, *Nitriensis*, *Trensin-*
iensis, *Aruensis*, *Thuroczienfis*, *Lyproniensis*, *Scepusiensis*, *Sarosienfis*, *Aba-Ujvá-*
riensis, *Sempliniensis*, *Borsodienfis*, *Tornensis*, *Gömörienfis*, *Zoliensis*, *Bácsiensis*,
Hontensis, *Neogradienfis*, *Heusienfis*, *Pesthiensis*, & *Soldensis*, *Szolnok* exterior,
Bácsienfis cum *Bodroghienfis*.

q) Si lubet, comitorum, isthic actorum, historiam, & ritus, recognoscere,
adeundus erit, Operis nostri Tom. III. p. 42. seqq.

r) Postea maritus, atque Georgii Thurzonis, regni Hung. Palatini pater,
Emerici auus, vide Hist. Aruens.

s) At vero, non *OLÁHVS*, Archiepiscopus; sed *PAVLVS de VARDÁ*, primus
arcis conditor fuit; ergo, non ab illius, sed ab huius nomine fuisset nuncupanda.
Fuse, de arce ipsa, commentati sumus, Tomo IV. a p. 330. ad p. 383. posito li-
mul arci, iam solo æquata, monumento emortuali. quæ singula illic lege-

mine moderni *Archi-Episcopi* dicta. A *Nitria*, distat *Trensinium*, *Trensinia*:
nouem miliaribus, & loci amœnitate, propter adluentem *Vagum*,
& munitione memorabilis. Inter quam, & *Nitriam*, sunt arces: *Golgócz*,
Galgócz, *Temethvén*, *Vág-Vjbely*, & nonnulla oppida. Est in eo-
dem tractu etiam *Ilaua*, & castrum fortissimum *Bisatricia*. Item
versus orientem, *Vgrouecz*, *Ghymes*, & deinde *Léua*, *Baymecz*, ad
fluuiolum *Nitra* sita. Ultra montem, arx *Lethaua*, & circa *Vagum*,
magis ad septentrionem, *Ztrecsen*, *Oraua*, *Lykaua*. Ultra *Vagum*,
Suchan, *Blatnicz*, *Sklabina*, arces.

§. XII. His, ad orientem brumalem, vicinæ sunt septem (t)
ciuitates montanæ, siluis & locis asperis interseptæ: *Cremniczia*,
Schemniczia, *Bisatricia*, *Bukanum*, *Mons Regius*, *Dilinum*, & *Libe-*
tha. Arces: *Sáskő*, *Dobranjiva*, *Vygler*, *Lypse*, supra quam *Gra-*
nus (u) oritur. Loca hæc sunt auri & argenti fodinis, atque aliis
metallis, memorabilia. Inter eosdem montes, circa *Ipolam* fluuium,
sunt oppida plurima: *Rimaszombatb*, *Ozdin*. Arces: *Füle*, *Lofsoncz*,
Salgó, *Tarian*, *Kalonda*. Præpositura *Bozok*. Item oppida: *Car-*
pona, *Lythva*, *Hydvég*. Præpositura *Saag*, arx *Drégel*. Oppidum
Grosz, perpetui, ac semper fideles *lanitores* regum *Hungariæ*. Ab
his itur *Cassouiam*, quæ ipsis montanis ciuitatibus est septentriona-
lis; ciuitas pulchra & fortis, iuxta quam labitur *Hernadus* amnis,
qui postea inuehitur *Saioni* fluuiio: is, non procul ab oppido *Mo-*
by, exoneratur in *Tibiscum*. *Cassouia* vicinæ sunt ciuitates liberæ:
Eperies, *Leutschouia*, *Bartfa*, *Sibinium*. Hinc ad septentrionem, *Eperies*:
Scepusium, *Tarkő*, *Késmark*, *Rosnauia*, *Smolniczia*. Inter montes, *Leutschou-*
arx *Murán*, vique ad admirationem, fortissima. Item, versus oc-
cidentem, inter *Saionem* & *Hernadum* fluuios, sunt oppida: *Vámos*,
Zyko, tum versus *Cassouiam*: *Haradna*, *Syna*. Arces: *Thorna*, *Na-*
gibida. Item, meridiem versus, arces: *Sóvár*, *Chiczua*, *Vngvár*,
Vjbely, *Therebes*, *Fineer*, *Vih*, *Sarospatak*, *Boldogkő*, *Thalya*, *Thar-*
chal. Item oppida: *Zánto*, *Lisfaka*, vini optimi feracia. Arx dein-
de *Tokay* in occidentali *Bodrog* fluuium accipientis ripa est condita, *Tokay*:
qua traiectus est ad reliquam *Hungariæ* partem, locus amœnus &
munitus. Orientem autem versus, in radicibus montis siluosi, ex
quo *Latorcza*, *Zaza* flumen oritur, sita est arx *Munkáts*, reditibus *Munkáts*:
vini & pecorum insignis, a qua non longe abest *Beregh-Szaáz*, Pa-
rochiali Ecclesia memorabile. Infra *Saionem* fluuium, meridiem ver-
sus, *Oyósgyör*, arx cum oppido eiusdem nominis, magis amœna, *Diós-Györ*:
quam munita, occurrit. Infra arcem fluit ex monte riuus, truttis,
& aliis piscibus delicatioribus scatens. Ad medium hinc millia-
rium, est oppidum *Miskolcz*, subditum arci, vinis, & omni com-
meatum genere, abundans.

§. XIII.

t) Expromissus eas, Tomo II. & IV. adcuracione maxima: quas illic excu-
tiat Lector, historiarum naturalis studiosus.

u) Fontes *Grani*, veteribus *Granaua* dicti, non in Comitatu *Zoliensi*, in quo
arx *Lypse* sita est; sed in *Gömörienfi*, quarendi sunt, altius in orientem bruma-
lem, vbi eos designauimus.

E c 2 v) Va.

§. XIII. Ab hoc, meridiem versus, ad quatuor milliaria, posita est *Agria*, sedes Episcopi, olim magnorum redituum, quæ hoc tempore, ante paucos annos, oppugnationem Turcicam, viriliter & constanter sustinuit, nunc Episcopo carens, demortuo nuper optimo viro, *Francisco* ab *Vjlak*, illius Episcopo. Hinc etiam, in ripa *Tibisci*, orientem versus labentis, sunt inter alia plurima oppida: *Zolnok*, *Varkon*, *Körtvéles*, *Szegedinum*, insigne oppidum. In ripa vero Danubii, e regione meridionali defluentis, sunt, prætermissis aliis, *Coloczia*, sedes Archi-Episcopi Coloczentis, Ecclesia Cathedrali olim inclyta: *Zerenliem*, *Bakmonostra*, *Badrogh*, *Patba*, *Apáthi*. Hinc *Bácsia*, alia Archiepiscopi Colocsentis sedes, ad vnum milliare a ripa Danubii sita, omnibus commeatibus, maxime piscibus, abundans, usque adeo, ut quandoque mille pisces, carpi, siue lucii, mixti carpionibus, longitudinis dimidiæ vlnæ, vno ducato emi soleant. Tum, ad ostia fere Tibisci, in Danubium se exonerantis, est *Titulium*, olim nobilis Præpositura, redituum quatuor millium ducatorum. Deinde *Kisdý*, *Kabol*, & aliæ plurimæ arces. In hoc, inter Danubium, & Tibiscum, tractu, ad septentrionem, campus est *Cumanorum*, cum multis vicis, regio *Fisco* addictis. Alunt isti pecora & greges equorum, ex quibus opes non paruas sibi comparant. Aquæ & lignorum sunt inopes. Ager, non vllius leguminis commodius ferax, quam peponis. Ad ignis usum, vtuntur arundinibus, fimo animalium, & modicis lignis, procul aduectis. Supra quos, in orientem dissitus est alius tractus campestris amplissimus, qui *Bácsiensis* Comitatus adpellatur, multis oppidis refertus, tritici, frumenti, leguminisque ferax. Vno vtuntur *Sirmico*, a quo Danubius interfluens, eos dirimit. Nascuntur hic optimi equi.

Titulium, Præpositura
campus Cumanorum
Bácsiensis regio

Quarta Hungariæ Pars, ultra Tibiscum, olim Dacia
§. XIV. Quarta illa HUNGARIÆ Pars, quæ ultra Tibiscum est fluuium, olim DACIA adpellabatur. Hæc ad septentrionem, Sarmatiæ partem attingit, & a Carpatho monte, usque ad flexum Tysa fluuii, porrigitur. Ab austro autem Danubio, vbi Ister vocari incipit; ab occidente vero Tibisco, & Iazigibus Metanastis, terminatur. Pars regni omnium amplissima; continet enim prouincias: *Valachiam* (v) magnam, quæ Transalpina vocatur; item *Moldauiam*, *Transiluaniam*, *Maramarusum*, *Samoskõz*, *Kereskõz*, *Nyir*, & *Temeskõz*. Transalpina olim a Flacco, qui coloniam Romanorum eo deduxerat, *Flaccia* vocata fuisse dicitur. Ab alpibus, quibus a Transiluanis distincta est, incipiens, ad *Euxinum Pelagus* extenditur, terra plana, aquarumque indiga. A septentrione *Roxolanos*, qui nunc *Rutbeni* vocantur; a meridie eam Hungariæ partem, quæ arces *Temesvár*, & campum *Moxons* respicit; ad orientem vero, Danubii flumen, *Myfiam* inferiorem ab ea diuidens, contingit. Huius Principes, *Waywoda* adpellantur, regibus quidem Hungariæ ab antiquo subditi; verum nunc, crescente potentia Turcica, dubiæ semper

v) *Valachia*, a Sarmatis dicta, ob *Italicam* coloniam, isthuc deductam: *Wlach* enim eo idiomate, *Italus* vocatur, & regio ipsa *Wlachia*; hodie *Wlaská Zem.* Luculentius, tamen ob iter, *Valachiam* descripsit, *PAVLVS IOVIS*, Historiar. Lib. XL. Tomi II. Parte altera p. m. 311. seq.

per fidei existunt; nisi, quantum armis coguntur. Nostra hac ætate, *Petrasco* quidem obtinet eam regionem, pulso *Radulo*. Dum exigit necessitas, ad quadraginta millia hominum armatorum, in aciem educere, intra suos fines posse dicitur. Principes huius regionis, non modo aduerse factionis; sed etiam ex sua familia hominem, de imperio ambiendo suspectum, vel interficiunt, vel naribus, aut aliis membris, truncant. Græcam sequuntur fidem. *Moldavia* regio, ab oriente coniungitur *Transalpina*, ad septentrionem, versus occidentem *Polonis*; ad boream vero, interposita *Podolia*, non longe abluunt a *Tartaris*, qui vicini sunt pauidi *Mæotidi*. Eius etiam regionis principes vocantur *Waywoda*, (x) haud aliter, ac *Transalpini*. Isti quoque, subiunt ab antiquo regi *Hungaria*, cui iuramentum fidelitatis semper præstiterunt, sæpe tamen a regibus Hungariæ defecerunt. Ultra quadraginta hominum millia in armis alere possunt. Sermo eorum olim fuit *Romanus*, ut qui sunt colonia Romanorum. Equis generosis abundant. Nostra hac ætate, *Alexander* quidam, eam regionem possidet, nunc *Turcis*, nunc *Polonis*, adhærens.

§. XV. TRANSILVANIA, vndique cincta est altissimis montibus, ex ea potissimum parte, qua a *Transalpinis* secernitur, vno saltem ex latere, quo septentrionem & *Moldanos* respicit, patentiore habet aditum. Ex *Hungaria*, tres ad eam patent viæ, hæque difficiles, videlicet: *Mezes*, *Kéres*, & *Porta Ferrea*. Ex *Transalpina*, angustus est ingressus. Facilius ex *Transilvania*, quæ triginta, vel circiter, milliaria longa est, & lata fere totidem, totam *Hungariam* subigere possis, quam ex *Hungaria* *Transiluaniam*; nam itinere eius roboribus succis, facile coarctari possunt. Gens bellicosa, & equis abundans, agri fertilis regio, vini ferax, auri, argenti, ferri, aliorumque metallorum, præterea salis plena, bouum, ferarum, vrsorum, piscium, abundantissima; ut naturam accusare non possis, quin omnia vitæ commoda in eam contulerit regionem. In hac sunt quatuor diuersi generis nationes: *Hungari*, *Siculi*, *Saxones*, & *Valachi*; inter quos *Valachi* (y) *Romanorum* colonia esse dicuntur. In hac regione sunt fluuina: *Saios*, *Bistricia*, *Samos*, *Köres*, *Maros*, qui *Marusius* olim vocabatur, *Aranyas*, *Kykelló*, & *Ompay*, quæ postea diuersis aucta fluuiolis, pro maiori parte sunt nauigabilia, & demum influunt in *Tibiscum*. Loca complura sunt notabilia, singulanter septem (z) ciuitates, quas sedes vocant Saxonicas, nempe: *Septem urbes*.

Cibi-

x) *Slauicum* itidem, seu *Sarmaticum* dignitatis vocabulum. *Wywodim* certe, educere, reliquis præire, significat. Ergo, *Wywoda* est ductor, siue Dux; vnde factum, *Waywoda*; quod Hungari, *Vajda* pronunciant.

y) *Valachi*, seruum sunt genus, ignobilibus ministeriis adhiberi soliti; siue ii ex *Romanis* coloniis superstites; siue proxime e *Valachia* huc illati. Iam, immane, quam adtolant capita.

z) Rectius vrbes Saxonum recensueris: *Cibinium*, Germanice *Hermanstadt*; *Brassoua*, siue *Corona*, vel *Cronstadt*; *Bistricia*, *Nöfensstadt*; *Szegesvária*, *Schefzburg*; *Megyes*; *Szászrebes*, seu *Sabessus*, *Millenbach*; *Colofuaria*, seu *Clausenburgh*; vide

Decadis II. Monumentum II. F. f.

Cibinium, Sáseber, olim Sabessus, *Segesvár, Szarvós*, siue *Brošavina*, & *Bertalom*, ac *Holozonya*. Harum, quamlibet Præfecturam, siue magistratum, qui *Iudiciatus regius* vocatur, Rex confert. Subiunguntur his singulis multa oppida & vici. *Cibinium*, caput est, nobilis ciuitas & magna, negotiatoribusque referta, adhuc munitissima, ut vix alia ratione expugnari possit, quam inedia, vel intestina discordia.

Visakna: Non longe hinc distitum est oppidum *Visakna*, prope quod sal effoditur. Ciuitati *Szarvós*, subest ad vnum milliare locus quidam, cui nomen est *Kenyér Mező*, latine *Panis Campus*, memorabilis est conspectu Hungarorum & Turcorum, tempore regis

Alba Iulia: MATTHIAE. Est & *Alba Iulia*, (a) tribus circiter milliariis ab eo campo distans, sedes Episcopi Transiluanienfis, cui hoc tempore præsidet *Paulus Abstemius*, (b) Episcopus, doctus & probus vir. In ea ciuitate est sepulchrum excellentissimi ducis, *Iohannis Hunyadi*, patris *Matthiae* regis. Sunt in *Transilvania*, alia etiam insignia loca, ut arx *Hunyad*, dicti *Iohannis* propria, sub radice montis *Haczok* sita, haud procul a *Déva* arce, in altissimo monte condita.

Colosvár: Item, ciuitas *Colosvár*, quæ nunc *Claudiopolis* nuncupatur, situ, & opibus inclita. Abbatia *Kolosmonostor*. *Thorda* oppidum, penes quod sal scinditur. Item, ultra alpes, versus orientem, sunt oppida: *Begen*, *Vásárbely*, *Zakad*, *Terem*, *Sáros*, *Nagylak*, *Udvárbely*, *Kóbalom*. Item, arx *Kykellő*, ciuitas *Megyes*, nece *Ludovici* Gritti, insignita. Altera ciuitas *Brassouia*, siue *Corona*, mercatu celebris. Item, arx *Torcs* fortissima, veluti porta *Transiluanie*, qua ex *Transalpina* venit.

§. XVI. Supra *Sámos* fluuium, in occidentem, est oppidum, *Riuulus Dominarum*, & *Felsőbánya*, auri & argenti fodina vberissima. Ea vero regio (c), quæ ultra fluuium *Sámos* est, vocatur *Zöldgyörgy*, ubi inter alia oppida ad ripam *Sámosii* orientalem, est *Zathmár*, ad occidentalem (d) vero *Némethy*. Et sic procedendo in eis locis, extra *Transiluaniam*, peruenitur ad oppidum *Debreczen*. Postea est ciuitas *Varadinum*, sedes Episcopi, qui hoc tempore est excellens vir, militia & religione æque honoratus, *Matthias Zaberminus*. In Ecclesia *Varadiensi*, clara est sepultura D. *LADISLAI* regis, & *SIGISMUNDI* (e) Imperatoris. Præterfuit illam ciuitatem, & diuidit fluuius *Körös*. Hinc non procul sunt oppida: *Püspöky*, *Bybor*, *Kerefsúr*. Occidentem versus, latissimi sunt campi, alendis pecoribus commo-

vide REICHERSDORFF: Chorogr. Transil. in collectione IACOBI BONGARSII, Scriptor. Hungar. p. 568.

a) Hodie CAROLINA, ab augusto instauratore suo, CAROLO VI. sic dicta, qui eam operibus militaribus ad regulam factis, munitissimam reliquit.

b) Characterem eius, *Franciscus Forgách*, Episcopus *Varadiensis*: in Hist. sui temporis, manu scripta, egregie depinxit. quem, si datur, lege.

c) Regionis hæc ora, *Hungaria* hodie accensetur, posteaquam desierunt esse Principes *Transiluanie electi*, Partium *Hungariae* Domini.

d) Hodie, in vnam sunt urbem liberam regiamque, coadunata, quæ iunctim, *Szatmár-Némethy*, dicitur.

e) Ne vola, ne vestigium ex his monumentis superat, ita ea, ingrata posteritas, detruit, saltem neglectui habuit: postea vero obliterauerunt urbis obliuiones,

diffimi, in quibus est oppidum *Debreczen*, pecorum mercatura infigne. Inferius sunt: *Angyalbánya*, *Nádudvar*, *Ostbupan*, aquarum & lignorum indiga. Horum locorum incolæ, multa alunt armenta, adeo, ut inuenti sint, qui decem circiter millia bouum (f) aluerint. Hinc versus meridiem, in ripa orientali *Tibisci*: *Balassentb-Miklós*, *Varsán*; in aduersa vero ripa, *Sanctus Andreas*, *Alba Ecclesia*, *Bokyn*, inter vtrumque, *Thur* oppidum, qui tractus *Körös* vocatur. Versus radices montis, est *Fekete-Bátor*, *Ireg*, *Cheffa*, *Zadan*, *Kerekfel*, *Sarkád*. Hinc magis ad orientem, arx munita, *Gyula*, *Bezely*, *Te- Gyula*: *leký*, *Miske*, *Talpas*, *Féltót*, oppida. Quæ autem inter *Album Körös* & *Maros* fluuios, in meridiem porrigitur regio, *Marosköz* vocatur. In ea *Makra* promontorium est, in quo optima vina nascuntur. Item sunt arces: *Solyos*, *Lippa*, *Vilagosvár*, *Pangotba*, *Lippa*: *Zarad*, *Kerek*. Dehinc magis ad meridiem oppida: *Simánd*, *Paly*, Præpositura *Orodiensis*, arx *Nagylak*, oppida: *Bonds*, *Károsháza*, *Krothas*, *Pereg*, *Hetther*, *Chongrád*, & alia plurima. Ex ea rupe, *Chongrád*: quæ oppido *Karasebes* imminet, oritur amnis *Themes*, qui castellum & oppidum *Lugos* adluit, ubi equites, militiæ dediti sunt optimi. Deinde est *Temesvár*, ab eo flumine cognominatum castrum *Temesvár*: fortissimum, quod superioribus annis in manus *Turcorum* deuenit. Hic amnis *Themes* præterfuit, & deinde, per latissimos campos in *Danubium* se euomit, medio inter *Samandriam*, & *Belgrádum*, interstitio. Inter hunc *Themesium*, & *Maros* fluuium, regio sita, *Temesköz* vocatur, regio fortissima, multis oppidis referta. Vbi est etiam *Chanadinum*, Episcopatus sedes, quæ hoc tempore, propter Chanadinum, Episcopi sedes: rabiem *Turcicam*, pastore vacat. Magna est in hoc tractu piscium copia. Inter eundem *Themesium* fluuium, & *Danubium*, campus est, *Maxons* dictus, in cuius medio siluoso, arx est *Ersomlyó*, item alia campestris *Somlyó*. Hic e regione, ad aliam *Danubii* ripam, sita est *Samandria*, olim sedes *Despotæ*, siue Domini *Rascianorum*, iam diu *Samandria* *Turcico* subiecta imperio. In his locis sæpe visus esse dicitur grex ceruorum, & damarum, usque ad tria & amplius (g) millia. E regione *Samandria*, in ripa *Danubii*, est arx *Seuerinum*, a *Seuero* olim *Seuerinum*: imperatore, ædificata. Infra *Traiani* pontem, cum tribus aliis, *Orsóna*, *Pécb*, & *Micháld*, illi subditis. Harum præfectus vocabatur *Banus*, Magistratus magni nominis. Pons *Traiani*, (h) magnificis Pons Tra- fuit iani.

f) Verosimilius ista dicuntur, quam quæ alibi legas. Ciues, inquit, quantum fortunis, & specialiter re pecuaria valuerint, quantumque quondam potuerint, conice ex munice quodam, cui nomen erat *Calpar Biró*, quem *Nicolaus Oláh*, *Archiepiscopus Strigoniensis*, familiariter cognouerat. Is sæpe, centum millia bouum, ad pascua agebat. Celebr. Hung. Urb. & oppid. Topogr. P. II. p. 14. ad *Debreczen*. Cont. Decadis I. Monumentum I. Cap. XVI. §. III. & nota x. p. 30. ubi, *OLÁHVS*, non centum, sed decem admodum millium bouum, meminit. quod sane mendum est, nigro calculo notandum.

g) Ita *OLÁHVS*, loco nunc laudato, Cap. XVII. §. III. p. 31. Et facile omnino est, idem opinari: quando in vastis adeo solitudinibus, nostri, iuxta & *Turcæ*, a venatu ferarum, mutuo metu, retentabantur.

h) *Vulgaris*, de Ponte *Traiani*, error, ex *DIONE* haustus; quem *Magnitudinis* Roma-

fuit: exstructus operibus, quem Traianus imperator lapideum in Istro fecit: opus mirandum & memorabile, cui cetera eius opera, vix adæquare possis. Viginti stant etiam nunc, ex quadrato lapide, pile, quarum altitudo centum & quinquaginta pedum, præter fundamenta, habetur; latitudo sexaginta pedes continet. Distant inter se centum & quinquaginta pedibus, fornicibusque olim coniungebantur.

Epilogus: §. XVII. HUNGARIAM itaque, hoc modo brevissime circumscriptam, veteres olim Reges Hungaria, feliciter possidebant; sed iam deducta est in altissimum, adeo, vt vix fimbriæ quædam, veteris Hungaria, in manibus Christianorum remaneant. Hæc autem summaria descriptio eiusdem Hungaria, desumpta est ex commentariis (i) siue scholiis, magni viri, Domini NICOLAI OLIÁHI, in eo loco, ubi ipse Scythiam, libello ornatissimo, describit. Et in hac quidem Hungaria, quam supra nominati Hungariae reges, feliciter possederunt, diuersis temporibus multa addiderunt statuta & decreta, quæ exstant, & habentur in usu, magna ex parte.

APPENDIX PRIOR.

De Serenissimo Rege Matthia, & Nicolao Bánffy; ex Schedis Pauli Gregoriantzii, Episcopi Iaurinensis, desumpta.

§. I.

Inter memorabilia ea negotia, quæ de temporibus Nobilissimi Regis Vngarorum MATTHIAE, commemorantur, talis quæpiam habetur veridica historia. (a) Adamauerat rex iste, prout fuit natura pronus in Venerem, amplissimi viri, NICOLAI BÁNFFY de Alsó Lyndva, intimi consilarii sui, vxorem. Quæ femina, genere Siesita, prout clarissima stirpe orta erat, ita etiam probitate & honestate morum, corporisque pulchritudine, alias sui temporis matronas, longe præcallebat. Fungebatur tunc ipse Nicolaus, honore Comitatus Posoniensis, ubi vna cum vxore habebat residentiam. Rex igitur, vt suo potiretur desiderio, simulatis aliis consiliorum causis, Posonium ire constituit. qua re cognita, Nicolaus, cui mores principis optime cogniti erant, pudicitiae vxoris timens, aduocato quodam ex primoribus suis seruitori-

Romanæ admiratores, subinde auxere in maius: nuper autem, profligauit MARSHGLIUS, in Opere Danub. Tom. II. p. 52. seqq. & peculiari epistola, ad CL. V. BERNHARDVM MONTFAUCON, quæ extat, apud SALLENGRE, Thesauro Antiq. Rom. Tom. II. Num. IX. p. 289.

(i) Edidimus ea, in APPARATV hoc nostro, DECADE I. Monument I. Hoc vero est, ingenue confiteri, vnde profeceris. quod aliter fit hodie, ab eruditorum eo genere, qui aucupandæ famæ causa, multa passim, ex elaboratissimis aliorum schedis, in rem suam clam sciunt referre, locupletareque, quæ parturiunt, commentaria; grata mente, atque palam, recognoscere nesciunt, saltem nolunt; ne sibi umbras inducant, cimæ tenebris obscuriores.

a) Retulimus eandem, ex hoc ipso Monumento, in historia arcis Posoniensis, Tomo Operis II. p. 148. sed verbis nostris: nunc edendam putauimus denuo, quemadmodum in litteras relata a GREGORANTZIO est, vt fidem narrationi illi præstauimus.

toribus, cui nomen fuit Benedictus Cbenebázy, quem ipse arcis Posoniensi præfecerat; ei imperat, vt vxorem in Lyndvam deducat, exprimendo eidem, cur id consilii ceperit.

§. II. Tunc Benedictus, multis adductis rationibus, dissuadere cœpit, ne id fieret; regem enim iniquissimo, hanc rem animo laturum. qui, etsi lasciuioris sit naturæ, nunquam tamen cuiuspiam matronæ vim inferre solitum, nisi illa sponte consentiret: nullum fore pudicitiae vxoris periculum, se fore sponso, viamque inuenturum, vt omnia probe & honeste succedant. Sed, Nicolao aliud nolente, deducta fuit vxor in Alsó Lyndvam. Posonium igitur veniens Rex, dum rem, vt acta fuerat, cognouit, ingentes animo, & dignas Ioue, concipit iras, adiuuentisque aliis atque aliis, contra Nicolaum, criminationibus, dum vxoris quoque ablegationem, in sui contumeliam factam, exprobrasset, statuit animo, in Nicolaum animaduertere.

§. III. Aduocato igitur arcis præfecto, eo nempe, quem diximus, Benedicto, iussit Nicolaum, tunc adstantem, duci in carcerem. At præfectus, rei nouitate adtonitus, cœpit admodum esse anxius, quid contra Dominum suum, ad præceptum regis, facere deberet. Regi identidem iubenti, & iussum repetenti, ne verbum quidem respondit; sed facta aliquoties genuflexione repetebat, quid Maiestas illius iuberet; & dum itidem repeteretur, facta iterum repente reuerentia, cum se rediturum dixisset, abiit, existimante rege, quia pro adducendis lictoribus, qui Nicolaum captiuum ducerent, fuisset egressus. Interim Benedictus, conuocatis mox omnibus arcis militibus, quibus ipse præerat, vniuersum persoluit stipendium, adiurans eos ad fidelitatem, vt se, qui illos conduxerat, sequerentur, & apud portam arcis, exspectarent. Quo facto, clauis arcis habens in manu, ad regem reuertitur, illumque sic adlocutus est: En, inquit, O Rex! Dominus meus, tali pacto mihi has clauis arcis tradidit, vt, si ipse vel moreretur, vel in captiuitatem deueniret, Tibi illas assignarem. Video autem illum captum: en tibi clauis! mihi, in Dominum meum, manus iniicere non licet; habeo igitur, & recipe clauis, ac vale. Quo dicto, cum omni arcis præsidio, egressus, omnium oculos, quin & regis, in sui admirationem conuertit. Rex autem nihilominus, Nicolaum captiuum, & catena ferrea oneratum, iussit se sequi, adligatum cuidam machinæ bellicæ, quæ curru vehebatur. Hic quoque Benedictus, nactus in itinere occasionem alloquendi regis: Dum, inquit, O Rex! malefactor quispiam ad patibulum ducitur, utique imponitur curru, & non pedes vadit; cur igitur tantum hunc virum, necdum morti addictum, non iubes, saltem in currum aliquem onerarium imponi? quod & factum fuit.

§. IV. Deinde Benedictus, Lyndvam se conferens, dominæ consorti Nicolai, nil eorum, quæ acta erant, sed omnia læta nuntiavit, & tanta prouidentia, rem egit, & textit, vt toto eo biennio, quo Nicolaus in carcere mansit, eam captiuitatem vxor ignorauerit; subordinatis frequenter aliis atque aliis, nomine illius, ad vxorem, litteris. Postmodum, dum Nicolaus, exacto biennio, liber domum rediisset, vxor prolixitatem barbæ illius admirans, rogare cœpit, curnam barbam sibi aluisset, quod apud Hungaros mœroris est signum, qui alioquin barbam semper radere solitus fuisset, & nunc quoque, gratia Dei, omnia illi prospera succederent. Hic vero Nicolaus, rem admirans, an illa ita supina, & sui oblita esset, inquisiuit, vt captiuitatem biennii,

114 *Pauli Gregor. Appendix de Orat. Turc. & Matth. Reg. deluso.*
iam in animo non habeat. Tunc vxor, ad nomen captiuitatis expauescens:
Quid, inquit, dilectissime marite! quam mihi captiuitatem commemoras? capti-
uusne fuisti? heu heu me miseram! sicque in lamenta prorupit, tanquam tunc
primum maritus duceretur in carceres, compleuitque clamoribus & fletibus
vniuersam domum, adeo, vt & ipse maritus, & vniuersa familia, in planctum
& lacrymas flecteretur.

§. V. Et sic, sicut exspectatus, ita etiam summo opere admirandus fuit
hic *Nicolai* reditus, qui *Benedictio* collaudato gratias egit immensas, de facto
tali prudentissimo, habuitque illum, toto vitæ suæ tempore, inter amicos,
præcipuum. Casus iste prout mirabilis, ita etiam *Nicolao*, & illius hæredi-
bus, vsque in hodiernum diem, fuit valde dampnosus. Nam rex, non aliter
illum fecerat liberum, nisi ademta illi hæreditaria arce sua *Lippa*, & *Solyms*.
Quas arces, filius exinde *Nicolai*, *Iohannes* videlicet *Bánffy*, constantissimus
ille vir, quem a regis *Iohannis* fidelitate, quam illi iurauerat, nulla rerum
tempestas, dimouere potuit, & qui sub eo rege, *Palatinatus* honorem gessit,
licet multum laborauerit, reobtinere tamen non potuit; prout & filius *Io-*
hannis, *Stephanus* videlicet *Bánffy*, nunc sub serenissimo Rege *Ferdinando*,
Dapiferorum Regalium Magister, licet multum, frustra tamen, pro arcibus
illis rehabendis contenderit, donec illæ ambæ, vna cum *Temesvár*, proximis
illis annis, nempe *MDLII*. in *Turcicam* potestatem deuenerunt.

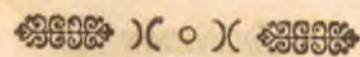
APPENDIX POSTERIOR.

De Oratore Turcarum, a Mathia Rege deluso.

DE clarissimo Hungarorum Rege *MATTHIA*, talis habetur historia. Ob-
federat ille Nouam Ciuitatem Austriæ, eratque in castris, non longe
ab ipsa ciuitate firmatis. Eo tempore, missus fuerat ad illum orator qui-
dam, a *Baiazetbe*, principe Turcorum, vir magni apud illum nominis, qui
alias apud *Sulthanum*, *Egypti* regem, & alios Orientis principes, magnis
fuerat functus legationibus, principesque illos, ad quos mittebatur, sua elo-
quentia & autoritate, flectere posse dicebat ad omne, quod principi suo
collibuisse: id quod etiam apud *MATTHIAM* se effecturum fuerat gloriatus.
Renuntiatum hoc, ante illius aduentum fuerat, Regi *MATTHIAE*, qui suæ ma-
gnanimitatis memor, statuit omnino, oratoris procacis factum, pari arte
obruere. (a) Præstituta igitur oratori audientiae hora, progressus est, vna
cum illo, sub mœnia obsessæ vrbs, vbi acerrimum tunc insultum, sub mœ-
nia fieri iusserat. vbi dum versarentur inter tela missilia, & pixidum hinc
inde volitantes globos, iussit exponi legationem; qua vtrinque exposita,
mox ad omnia respondit, dimisitque oratorem. At ille omnis responsi, in-
ter tela & arma dati, oblitus, discedere & redire ad suum principem non au-
dens, orabat & obsecrabat sibi repeti responsum: quod nullo vnquam mo-
do obtinere potuit. Quo facto, *MATTHIAS* dicere solitus fuerat *Baiazetbi*,
etiam intimando, *vt ad se sagaciores mittat oratores, qui responsa referre no-*
uerint.

III. OB

a) Confimilem lusum, cum *Turcico* legato, a *MATTHIA* institutum, vide *De-*
cade I. Monum. I. Cap. VI. §. III. p. 11.

III.
OB IAVRINVM RECUPERATVM.
RECTOR ACADEMIAE ARGENTINENSIS,
PHILIPPVS MARBACHIVS,
S. Th. D. & P. Ord.
CANDIDO LECTORI, S. P. D.

Cum plurima, eaque non adumbrata, sed solida & expressa, præpoten-
tis in nos *DEI* bonitatis ac clementiæ vestigia exstant: tum nullum
eo eminentius atque illustrius esse videtur? quod non ita pridem,
IAVRINO, castro, & natura, & arte, opereque munitissimo, recuperato, vi-
ctoria idem longe pulcherrima, lætissima, nobilissima, nos donare dignatus
est. Etenim, ne a linea, quod aiunt, hic excidamus, eaque afferamus, quæ
de ipsius victoriæ afferri conditione possent: quid est, quod *Iauriniana* hac,
esse nobilius, cedroque dignius, queat? Vt singulare quid ac eximium istud
olim, *C. Iulio Casare* commendatum fuit, quod *Africam* consilio superarit:
deuicerit celeritate *Asiam*: *Europam* cæde domuerit: Quid in *Iaurino* occu-
pando, nonne prudens, sed testis interim, occultaque adhibita deliberatio:
idque obseruatum est, quod, qui de re scribunt militari, obseruandum esse
monent: vt quæ est belli *Dux* facturus, nec vultu, nec voce detegat: etiam
cum *Metello* illo *Pro*, tunicam suam comburendam esse statuatur, si, quid po-
stera die sit acturus, eloqui posset. Nonne sic res gesta administrataque ibi-
dem est celeriter: vt ante captum esse *Iaurinum*, fuerit auditum: quam quis-
quam, vel secundum quietem ac somnum, sibi hoc polliceri potuerit? istud
Veni, Vidi, Vici, recte vereque sit a nostris vtrurque. Nonne cædes tum
sunt maximæ factæ: cum immanissimorum *Christiani* nominis hostium *Tur-*
carum, vltra 1300. perierunt: pauci vitam suam redemerunt deditione: qui
non in *Viennensium* modo ac vicinorum, verum etiam aliorum possessiones
& fortunas, impudentissimos suos oculos, spe menteque defixerant: non-
nisi incendia, rapinas, sanguinem spirant. Iam, si quæ sunt inusitata at-
que mira, animos nostros mouent: quot hac ipsa *Iaurini* recuperatione ta-
lia deprehenduntur? Miraculosa illa sunt habita, & reuera exstiterunt: cum
ad *Gabaonem* vrlem, Reges quinque fugatos, *Iosua* superauit: ita quidem,
vt ad persequendos hostes, sol integri diei spatium, medio in cælo staret, cum
a trecentis solum viris, *Duce Gedeone*, ingentes *Madianitarum* & *Amaleci-*
tarum, sunt copiæ fractæ; cum *Zaræ*, *Aethiopum* Regis, exercitus, decies
centenis militum millibus constans, est ad internecionem deletus: cum *Con-*
stantinus Magnus, bis bello contra *Byzantios* victus, crucis in cælo effigiem,
tali inscriptione vidit: *In hoc signo vinces*: idque euentus comprobauit. In
Iaurino recipiendo, nihilne animaduersum est simile? Lunam, quæ sereno
paulo ante cælo fulserat, nube obducta, subito obscuram factam, lumen pres-
sisse, atque ita, nostrorum institutum texisse, an non miraculosum fuit? Ca-
num latratibus clavis, non procul a castro exauditis, ad auertendum pericu-
lum, excitatos *Turcas* minime esse, an non miraculosum fuit? Tormento-
rum maiorum, quorum bene multa *Iaurini* inuenta, nullum contra nostros
existitisse usum, an non miraculosum fuit? Silentio iubens, portæ validissi-
mæ deiectionem, inuoluo; cataractarum molitionem, tacite factam, præte-
reo: la-

reo : latere alia patior, quæ præfens DEI Opt. Max. auxilium declararunt: omnes CHRISTI, Christianorumque amantes, patriæ studiosos, Imperii Romani cupidos, mouerunt : vt, quæ ad publicum gaudium indicandum, esse accommoda viderentur, adhiberent ; & inter hos, urbem quoque hanc nostram impulerunt, vt, nuncio adlato, confirmatoque, de Iaurino recepto, lætitia exultaret: voluptate incredibili inclytus Senatus perfunderetur : de suggestu, ad populum gratulationes atque gratiarum actiones in Ecclesia instituerentur : idem Academia facere conaretur : & quidem prouinciam hanc, duobus Illustribus & Generosis D.D. Domino Zdenkonio Brtnicensi, Baroni a Waldstein, Domino in Vngersperg & Budowitz, Brtnitzii hæredi, &c. &c. & Domino Andrea Ungnadio, L. Baroni in Sonnegg &c. daret : quorum vterque, suo præclare functus est munere : & ille quidem in carmine & oratione ligata : hic soluta. Itaque, ad hos audiendos, solita, etiam maiori frequentia, cras, Deo volente, hora octaua conuenietis. Est muneris atque officii vestri, quæ in nos, Imperium Romanum, orbem Christianum totum, a bonorum omnium largitore, conferuntur beneficia, & animo grato agnoscere, & ore pio celebrare, & faustis secundisque omnibus, quæ instant, prosequi : Deum quoque rogare, vt hæc esse nobis bona diuturna : Sacram Cæs. Maiestatem eiusmodi crebro victoriis, contra immanissimum Christianorum hostem, donare atque efficere dignetur : vt iis, qui eiusdem nunc in castris merent, nec pugnandi ardor, nec vis vincendi, nec felicitas perficiendi, desit. Sed & ambo Illustres atque Generosi Domini Barones, ita studia, res, rationes suas cunctas, summa omnium cum adprobatione instituant, vt non solum ob familiæ vetustatem, splendorem, promerita plurima atque maxima; verum etiam pietatem, morum amabilitatem, ingenii præstantiam, discendi cupiditatem, progressus in studiis insignes, virtutes egregias, singulari Academicæ decori ac ornamento sint : magnum in his, Illustres & Generosi Domini Domini Parentes & Cognati, gaudium, magnum commodum amici, magnum patria ac paratum præsidium habeat. Valete. Argentinæ, XVIII. Cal. Iulii, clō. Io. IIC.

C A R M E N
IAVRINO RECUPERATO,
Illustris ac Generosi Domini Zdenkonii Brtnicensis,
Baronis a Waldstein, Domini in Vngersperg & Bodowiz,
Brtnitzii Hæredis. Informante ac præeunte
M. IOSEPHO LANGIO, POETA LAVREATO.

Sæpe ego Magnanimi laudes & facta RVDOLPHI
Cæsaris, ac Getico partos ex hoste triumphos,
Dicere perpetuis numeris, Latiaque Camena,
Agressus, frustra Musarum in vota vocau
Numina, sæpe meum sensi, velut ales in vndis
Icarus, ardenti solis percussus ab igne,
Ingenium fluere, & pennas trepidare caducas.
Nam neque tantarum Maiestas cognita rerum,
Cæsaris & Magni virtus tam tenua polcunt,

RVDOLPHI
II. Imp. rei
bellicæ, con-
tra Turcam
gesta.

Carmina

Carmina ferre sibi, nostræ nec ad alta Camenæ,
Sufficiunt dicenda. Quis, o, quis bella cruenta
Cæsaris auspiciis, sunt gesta, hostesque fugatos,
Deuictasque acies, digno cantauerit ore?
Quis fraudes Mabomere tuas? Quis carmine iusto
Scripserit, aut captas vrbes, aut fracta tyranni
Threici imperia, & defensos fortiter Hunnos?
Me virides ripæ potius, Faunique recessus,
Et Dryadum syluæ cupiunt, & amœna vireta,
Naiadumque chorus: tenuis mihi carmen auena,
Permixtumque Lyre sonitu fert tibia cantum.

Fama, de
Iaurino re-
cuperato.

At nunc fama recens celeres allapsa per auras
Iaurini referens victrici mœnia dextra
Reddita Christigenis, deiectis agmine Turcis:
Sic mentem subito sic impulit, vt mea cogar,
Castalia quamuis procul & Cyrrheide limpha
Dislitis, audaci testari gaudia versu.

Quarto Cal.
Iulii Aprilis.

O niueum festumque diem! semperque canendum,
Quo fera barbaries, stygiis emissa cauernis,
Fracta iacet: proprioque luit mala damna cruore
Hactenus Vngaricis dederat quæ plurima terris,
Et porro, lætæ fortis successibus amens

Cæcæque non solum vicinæ dira Viennæ,
Verum ipsi Oceano, patuloque parauerat orbi,
Vos, o Calliope, precor aspirate canenti!
Quas ibi tum ferro strages, quæ funera miles
Ediderit CHRISTI sacro nomine gaudens,
Et mecum ingentes oras euoluite belli,
Et meministis enim Diuæ, & memorare potestis.

Iaurinum,
deiectione ca-
ptum a Sy-
nan Bosse
A. 1594.

Iam ter complebat cursus Hyperione natus,
Et quartum æquoreis repararat piscibus annum,
Ex quo Turca ferox numerofo milite cinctus,
Mœnia Iaurini longa obsidione petita,
Militis obfessi tandem arte & fraudibus emtis
Capta tenet, circumque furens loca marte nefando
Vastat, & abduetos in tristia vincula ciues
Coniicit, ac miseros indigne tractat agrestes;
Quin etiam raptas quascunque libidine fœda
Mationasque nurusque illibatasque puellas
Ante maritorum vultus, ante ora parentum,
Proh scelus! ante aras, per vim nudo ense coactas,
Constuprat, & mentes scelerosis actibus explet.
Senserat has clades amisso milite Clissa,
Et bona desseuit captiuos Agria colles.
Nec satis innumeris ductoribus atque manipulis
Iam præfinierat cunctis ad bella vocatis,
Viciniam vesano ausu expugnare Viennam,

Clissa Tur-
cis tradita,
An. 1596.
Agria ex-
pugnata An.
eodem, mense
Octobr.

Turca minas
tur obsidio-
nem Viennæ.

Decadis II. Monumentum II.

II h

Panno-

Pannoniamque omnem, ac mox cultam Teutonum oram
Nec quicquam sibi conferto certamine palmam
Pollicitus, turpique iugo constringere colla
Christiadum: quos hostis atrox cane peius & angue,
Odit, acerba tuens, & verba minantia fundens.

Consultatio
Turcarum
de bello in-
flaurando.

Ergo ubi iam stimulis furiarum ardentibus actus
Vngarici vastantur agri, procerum agmine lecto
Concilium horrendum mediis in sedibus aulae
Egit, & armatae quae sit sententia turbæ,
Edixit, belli & iussit tractare laborem,
Et maturando feruenti incumbere Marti,
Demandata sibi quosuis ad mœnia cogens:
Protinus exciti variis e partibus orae
Threiciæ coeunt fures, vis asperat iram,
Quales per deserta iacens ad putre cadauer
Sic ubi vergit odor caulæ ad naribus apertas
Accipitres, Coruique, & edaci gutture vultur,
Muscarumque genus leue, vesparumque cohortes,
Agmine conferto, & tabanorum stridula turma
Conuolitant, prædæque inhiant sub fidere cancri;
Tales Threicii collectis vndique neruis
Agglomerant populi, aspectuque armisque verendi,
Gorgonei vultus hominum: caua lumina torua,
Fronte micant; tristem Aethiopum referuntque colorem,
Empusis similes, insolatiusque trabales
Furibus ad furcas, aut quos infame rotarum
Supplicium erectis sub dio (turpe) latrones
Sustinet in radiis: quos hispida silua comarum
Insperat labris, * rosa propendula mento,
Vt si quis mullos videat, discrimine secto
Barbarum, aut setis deformibus ora catorum.
Mens eadem, feruorque idem omnibus, omnes
Christicolæ vna belli delere ruina,
Et ferro Vngaricos atque igni euertere fines.

Providentia
Diuina.

At Superum mens, & nunquam non prouida cura
Numinis ætherei res immortalis iniquas,
Consilii in cæci labyrinthis fraude repertis,
Et quasi perplexis in syrtibus indupeditos
Implicat auctores, arctaque indagine cingit.
Non secus ac vulpes in retia tenta plagasque
Venatoris agit sonus, & festina canum vis:

Fama de
Turcarum
expeditione.

Nam cum fama volans tanti prænuncia belli
Christiadum impleffet, mœstis rumoribus vrbes,
A mari innumero Turcarum milite turmas
Ingruere infestos reparatis viribus hostes,
Perniciem ferroque simul, flammaque daturus
Finibus Vngaricis, vicinæ & Pannonis orae:
Hinc etiam excidium tempestatisque tremendæ

Tristia

Imperator
Germanus
ad bellum se
parat.

Tristia germanis instare pericula terris,
Qua se Danubius iactat, Rhenusque remotus:
Extemplo scire animi simul omnis in arma
Coniurat regio, pariter iuuenesque senesque;
Austriaco in primis prognatus sanguine Cæsar,
Festinus properat seuis occurrere coëptis
Hostium, & insani vires inhibere furoris:
Quippe salus populi sic exigit; ipse verendi
Poscit honos sceptri, & gentis tutela paternæ,
Et sanctæ pietatis amor. pacisque cupido.
Armatas igitur cogit toto orbe cohortes
Intrepidus, variasque ciet magno agmine gentes,
Auxilia accersens. Coniungunt signa propinqui
Marcomanes, Bauarique truces, cum Saxone duro,
Et Sueuus potor, fortesque ad bella Silesi.
Additur inuictum Rheni quoque robur, & omnis
Francorum virtus: nec delit Sueua iuuentus.
Et qui Neccario potant de fonte liquorem.
Quique Lyci ripas habitant: Istrique per oras:
Auloni accedunt his, intrepidique Walones.
Quotquot & e vastis misit Lotharingia syluis,
Infrastructos ad bella viros, semperque recentes,
Quos ductare iuuat prædas, & viuere rapto,
Acer & egregius Maximilianus in armis,
Felici auspicio frater, cui credere turmas
Audet, & ingentis belli committere summam:
Plurima Pannoniis doctor collegerat aruis
Arma virosque: Ducesque suis sociauerat Hunnis.
Omnibus idem animus Mahometæ oblitere genti,
Fortibus & patrios fines tutarier armis.
Pars pedes ire parat campis: pars arduus altis
Puluerulentus equis furit: omnes arma requirunt:
Tunc litui, & crepero reboantia tympana bombo
Classica dira sonant: vt bello tessera lignum.

Copia auxi-
lium e Ger-
mania.

Itali & Lo-
tharingii
milites.

Maximili-
anus Archi-
dux.

Ecclesia Chri-
stiana preci-
bus pugnat.

Atque ea diuersa penitus dum parte geruntur,
Mœra sedens, tristi turbata Ecclesia vultu:
Qualis erat quondam sæuis quando acer in armis
Assur, Ogusque ferox, aut dira propago Philistini,
Iudæa horrendo quassabant oppida bello:
Multa gemens, largoque humectans flumine vultum,
Vota precesque Deo, rerum turbante tumultu,
Ferre parat, ciuesque simul puerosque senesque
Matronasque metu pauidas, trepidasque puellas
Conuocat, & pacem placata Numinis ira
Cælestem, hortatur miseris exposcere rebus,
Nec tantum humanis spem cunctam ponere in armis,
Ipsa etiam ante aras mediæ in penetralibus ædis
Ad cælum palmas, & candida lumina tendens,

H h 2

Inge-

*Preces Christianorum
supplices ad
Deum auxilium.*

*Turcarum
gravis.*

*Conatus
Turcici.*

*Peccatorum
confessio.*

*Deus, vin-
dex scelerum,
& misere-
cor paeniten-
tium.*

*Belli exitus
in manibus
Dei.*

Ingemit, & lachrymis tandem sic fatur obortis:

O! qui res hominum Diuumque æterna potestas
Aeternis regis Imperiis & Numine torques!
(Namque aliud quid sit, quod iam implorare queamus?)

Cernis, vt immanes scelerato fœdere Turcæ
Coniurent, trepidoque fremat gens dira tumultu,
Te contra, natumque Tuum: sæuique ferantur
Hostes per medias vrbes: tumidique secundo
Marte ruant: non clausa tegunt iam mœnia ciues,
Quin intra portas, atque ipsis prælia miscent
Vrbibus, & fuso nunc vndant sanguine fossæ.

Pars hominum victis post tergum capta lacertis
Seruitium rapitur: misere pars fixa sagittis
Occidit, & tristi patriæ sola cæde cruentat.
Diffugiunt alii: nullisque tuentibus agros,
Vngaricæ vastantur opes, Turcique nefandi
Quæ nequeunt secum ferre, aut abducere, perdunt.
Nec prius abissent, quin omnia Pannonis arua,
Teutoniarque oras, vrbesque binominis Istri,
Sub Mahometæum redigant ferro igne capistrum;
Nec solum imperium nostro illi sanguine quaerunt
Proferre, & regni latos extendere fines:

Verum etiam tua sacra volunt, ritusque peremtæ
Gentis, & insano Christi monumenta tumultu
Perdere: sæuificique extincto lumine verbi,
Tartareis animas tenebris inuoluere tentant.
Et nos ista quidem, nec non grauiora, fatemur,
Pœnarum meruisse mala, stygiamque paludem,
Tot peccatorum, scelerum tot turpibus ausis,

Te quibus ad iustam, temere instigauimus iram:
Sed tu Sancte Parens! hominum, qui sæuus es, idem
Et vindex scelerum, & veniæ mitissimus auctor,
Cuius habet nullas larga indulgentia metas:

Ne tu, ne pœnas scelerosis actibus æquans,
Suppliciis miseros fontes tam grandibus vrge:
Quin potius trepidos gelidæ formidine mortis,
Afflictosque malis, humiles fractosque iacentes
Respice: quodque negas nostris dare moribus, illud
Da, pater alme, tuæ bonitati: hostisque superbi
Nunc ausus inhiere. Da sæuum occumbere letho
Inuisa cum gente, Ducem: frange impia tela,
Et iace in aduersas vlticia fulmina dexteras,
Vt trepidant animi fracta virtute minaces,
Affusque cadant pedibus, ne surgere possint
Rursum, & antiquas armis reparare ruinas.

Namque potes solus! Viuum per membra vigorem
Tu das, & validos distendis robore neruos,
Tu bellare doces, tu armatas ære phalanges

Sternis humi, trepidosque fuga cito disiciis hostes.
Sic Pharios olim currus, regemque superbum
Cum tulit abscissas vestigia sacra per vndas
Gens tua, & attoniti maris obstupere liquores,
Obruis omnipotens fluctu coeunte refulo;
Assuetasque mari volucres, pecudesque natantes,
Corporibus, turpesque alis, ipso in littore, Phocas.
Et iam surge, tuamque bonus, Pater, assere causam,
Quod te per natum casta de Virgine CHRISTVM,
Per misere, vastæque exhausta pericula vitæ,
Perque fidem non vanam oro, miserere laborum
Tantium, miserere hominum non digna ferentum.

*Oratio asbe-
ra penetrans.*

Talibus orabat dictis, ceu pinea flamma,
Sponte sua liquidas super aeris emicat oras:
Sæpius ac veluti cita corpora pennipotentum
Supra Euros nubesque volant: sic illa precantis
Verba petunt celeri fulgentia templa volatu,
Et gremio sedere Dei, votumque tulere.
Annuit his genitor, rerum inuoluta potestas,
Progeniemque diam manifesto numine iuuat.

*Veni tem-
poris descri-
ptio:
Mense Mart.
Anno 1598.*

Tempus erat gelidam quo grata tepentibus auris
Lux terris hiemem, contractaque frigora pellit
Vere nouo, piscique aries succedit aquoso:
Quando dispositis deuicta per oppida turmis,
Hostis atrox, auida spe, iam præsumpserat vrbes
Pannonias, certus magnam obsidione Viennam
Cingere: & infestus circum loca Marte nefando
Perdere: iamque noui, quæ belli postulat usus,
Conuectabat ouans, Iaurini ad mœnia, quicquid
Fertilibus Budæ ferus incola demetit aruis,
Et quæ maturis Regalis messibus Albæ
Colligit: aut late vicina per oppida sæuo
Quæcunque imperio furor exigit impius: aut quæ
Huc procul lismariis effert Thrax horridus oris.

*Deus conatus
impios Tur-
carum intue-
tur: Ps. 2.*

Tunc Pater æthereus summo stetit altus olympos,
Impia peripiciens diræ conamina gentis,
Iamque sui cætus sortem miseratus acerbam,
Et veniæ memor, & posita placabilis ira,
Consilium in melius subito suæque ora reflectit:
Hinc captæ torquens oculos ad mœnia Rabæ,
Tempus adest, inquit, reuolutis ordine fati,
Ista meæ reddam, quo propugnacula plebi,
Et meritas pœnas scelerata a gente reposcam,
Quæ me non nouit, quæ nati membra trucidat
Regna inhians aliena, suis grauis, omnibus ægra,
Tantum ait, & tacito sub pectore cetera voluit.

*Nemesis, siue
vindicta di-
uina.*

Est Dea supremi numen famulare tonantis,
Quæ vel ad vltices vigil ipso in limine pœnas

Sternis

Decadis II. Monumentum II.

11

Ex-

Excubat, aut vacuo sublimis in aere pendens
 Nube volat, succincta latus: sed candida pallam
 Sed radiata comam, ac stridentibus insonat alis:
 Hanc veteres, Nemesis, genitam de nocte silenti,
 Oceano dixere patri: stant sidera fronti
 Frena manu, pharetramque gerit, gladiumque trementem;
 Quo populos, mandante Deo, Regesque potentes
 Disiicit imperiis, & magnas proterit vrbes.
 Hæc spes immodicas premit, hæc infesta superbis
 Imminet, huic cellas hominum contundere mentes
 Successusque datum, & nimios turbare paratus.
 Hæc eadem fortes heroes: semperque verendum
 Ridet, & insanis obstat contraria cœptis,
 Improba vota domans: ac summis ima remiscens
 Voluit, & alterna nostros vice temperat actus.
 Hanc Pater æthereus rerum cui summa potestas
 Euocat, & celeri properare ad mœnia cursu
 Iaurini, & cœptos nota ratione labores
 Turcarum, immanesque iubet turbare paratus
 Bellorum, tantisque moras innectere rebus.
 Absque mora ætherei patris sacra iussa capeffens,
 Ventorum rapidis & fulminis ocyor alis
 Nulli visa, cito decurrit tramite virgo,
 Iaurinæque levis tantum, superadstitit aræ:
 Hinc loca prospectans subiecta, hominumque labores,
 Et studium insanæ gentis, bellicue furorem,
 Omnia curarum videt, omnia plena tumultus.
 Bassa, vigil, primique Duces, & lecta iuuentus,
 Stant validis innixi hastis, & læta tenentes,
 Consilium belli capiunt, de rebus agendis.
 Tela nouant alii positis incudibus: illi
 Flammiuomis curuos recoquunt fornacibus enses,
 Christigenum crebris hebetatos cœdibus: illi
 Tegmina tuta cauant capitum: hi thoracas ahenos
 Et confecta nouo reparant hostilia ferro:
 Pars læues clypeos & spicula lucida tergunt
 Aruina pingui, subiguntque in cote secures
 Hic galeam testis alius rapit: ille frementes
 Ad iuga cogit equos, clypeumque auroque trilicem
 Loricam induitur, fidoque accingitur ense.
 Castra alii, & tutos defendunt aggere muros,
 Armatique cauis obseruant turribus hostem,
 Pars etiam vana trepidi formidine portas
 Explorant, pontesque & propugnacula iungunt,
 Exercentque vices pariter, quod cuique tuendum est.
 Hæc oculis Virgo lustrauit, vt omnia certis,
 Flammentem torquens aciem, totamque pererrans
 Urbem luminibus: subitas exarsit in iras,

*Nemesis, ad
 Turcarum
 conatum tur-
 bandum mis-
 situr.*

*Turcarum
 solertia &
 vigilantia.*

*Bellici ad-
 paratus.*

*Nemesis in-
 crepatio.*

O! cæ-

O cæcæ mentes! sublataque corda secundis
 Rebus: & horrendis gens dudum debita pœnis!
 Tantane te sceleris tenuit fiducia cœpti?
 Tu iam Pannonias Mahomete freta per vrbes,
 Sperare inuictis victricia signa manipulis,
 Bellorum & tantas audes dare perfida turbas:
 Falleris impia gens: de te nunc illicet actum est.
 Stultitiam Ilmarum Regis: conamina Bassæ,
 Iupiter in cælis ridet, ridetque profundi,
 Iam spolia expectans amplissima, rector Auerni.
 Iam conclamatum est. Quid, Bassa, quid angere curis?
 Præuideo, exitiumque tuum, clademque tuorum:
 Christigenis video iam reddita mœnia; iamque
 Fortia cerno capi magno discrimine ferri
 Corpora Turcarum: cerno de gente nefanda,
 Sulphureis flammis, solidoque cadauera plumbo
 Perdita: seminecesque viros, tepidumque recenti
 Cæde locum, & plenos spumanti sanguine riuos.
 Tu quoque Bassa ferox, tu non euadere possis.
 Quin vel Pragensẽ videas nouus incola turrim,
 Lætaque des victus cupido spectacula vulgo:
 Vel iaceas ingens Rabinzi littore truncus,
 Anulsumque humeris caput, & sine nomine corpus:
 Quippe tibi parat has vltrix Rhamnusia pœnas,
 Quas vitare nefas. Quis enim, quis talia vitet,
 Quem Deus, & fatum periturum destinat orco?
 Sic ait, horribilique ensẽ fulgore coruscum
 Expedit, atque moras malesanis ausibus infert,
 Spem certam rescans, atque impia vota coërcens.
 Mox quoque tabifico plenum cratera liquore
 Corripit, & totum vacuas effundit in auras.
 Tecta super mediasque domos, sedesque Deorum:
 Torpor iners animos & fortia corda Getarum,
 Inuadit subito: validosque effeminat artus
 Molities infueta, & inertia parca laboris,
 Et vultu torpens ignauia dormitanti:
 Quin & femineo mollis lasciuia luxu
 Corpora non solita sternit secunda quiete.
 Friget amor belli: cessant studia aspera Martis,
 Et subito rerum facies mutata refulget,
 Sic cum turbatis placidum caput extulit vndis
 Neptunus, totumque videt, totoque videtur
 Rector aquæ Ponto: sæui fera murmura venti
 Submittunt, nullasque mouent in fluctibus alas:
 Tunc sensim infusa tranquilla per æquora pace
 Languentes tacito lucent in littore fluctus.
 Haud secus insanus furor & rapida arma quiescunt
 Turcarum, superante Dea. Secura per urbem

*Imminens
 periculi præ-
 dictio.*

*Bassa vitæ
 periculum
 imminet.*

*Torpor diui-
 nitus Torcis
 iniussus.*

*Studium bel-
 licum, remis-
 sum socordia.*

I i 2

Agmina

*Securitas
Turcarum,
ex hostium
despectu.*

Agmina iam positis agitant conuiuia mensis:
Bassa ferus, cunctique simul proceresque Ducesque
Indulgent epulis, & grandia pocula siccant.
Nec iam per muros legio sortita periculum
Excubat, aut vllis obseruat turribus hostem;
Lumina rara micant, per opacæ tempora noctis,
Nullaque desertus seruat custodia portas.
Sed luxur populator opum, atque ignauia, fractas
Mulcebat mentes, & corda oblita laborum.

*Adolphus a
Schwarzen-
berg L. Ba-
ro, copiis
præficiunt.*

Interea Austriacus magno molimine Cæsar,
Fortiter Ismariis occurrere cogitat armis,
Vndique collectas armans in prælia turmas:
Ductoremque legit generoso a sanguinis ortu,
Schwarzenbergiaden, animi præstantis *Adolphum*
Virtutisque virum: quem Dux Mansfeldius olim
Carolus, a primis iuuenem formauerat annis,
Militiæ, Martisque docens tolerare labores,
Et dubii fortem tentare pericula belli,
Hinc primum Hesperias per Belgica cura Phalanges
Duxit ouans, terror Belgarum: & Marte secundo
Infractis vicit trepidantem viribus hostem.
Huic, sed enim Austriaca Romanus origine Cæsar,
Vngaricas nunc credit opes, fidumque manipulis
Præficit auctorem pugnae, bellique ciendi.
Muneris ille memor, demandatque laboris,
Prouidus ingenti curarum fluctuat æstu,
Atque animum celerem, nunc huc, nunc diuidit illuc,
In partesque rapit varias, perque omnia versat;
Iamque locum castris legit: aut tentoria vallo
Circumdat: lectosue armatque locatue manipulos
Diuisos acie: casus nunc mente futuras
Prospiciens cauta, tanto capit vtile bello
Consilium: ac tacite vires explorat, & hostis
Militiæ, ac Getico venientes orbe cateruas.

*Ducis belli
prouidentia
& industria.*

Ergo, vbi iam dudum segni secunda sopore
Agmina fracta iacent Turcarum, & mœnia nudam
Iaurini ostentant, motis custodibus, urbem:
Ecce ad *Schwarzenbergiaden* iam multa parantem,
Cunctipotens genitor, rerum inuiolata potestas,
De celsa charam Theobulen mittit olympo,
Nympham cælestem, cui sat arcana tonantis
Et scire, & mandante Deo deferre per auras,
Si qua velit miseris largiri munera terris.
Forte sedens solus tum *Schwarzenbergicus* heros,
Sollicitus vigili iactabat pectora curas
Intentus, partes animum versabat in omnes,
Si quo Iaurini possit stratagemate portas
Diruere, & victor plenas immittere turmas,

*Deus, cor
Schwarzen-
bergici, consi-
lio instruit.*

*Orazio The-
obule.*

Et Mahometicæ vires infringere Bassæ,
Ad quem tum roseo Theobule est ore locuta:
Schwarzenbergiade, magni pia cura Tonantis,
Ecce quod optanti dudum, promittere nemo,
Auderet, voluenda dies nuncadtulit ultro.
Magna tenet segnes rerum fiducia Turcas,
Nunc quibus antiquæ famulantur mœnia Rabæ:
Nulli iam vigilum excubiis obsidere portas
Cura datur: nullus venientes turribus hostes
Prouidus obseruat: stant propugnacula nuda
Milite: rara micant per opacam lumina noctem
Læta Petæ positis celebrant conuiuia mensis,
Et genio indulgent: potu hinc somnoque sepulti
Procumbunt, circumque silent loca vasta quiete.
Quid dubitas? nunc tempus equos, nunc poscere currus;
Rumpe moras omnes, & secunda arripe castra.
Dixit, & in cælum paribus se sustulit alis,
Et claro fugiens signauit limite nubes.

*Responsio
Schwar-
zenbergia-
ci.*

Agnouit iuuenis, duplicesque ad sidera palmas
Sustulit, ac tali fugientem est voce secutus:
Numinis alterni, Theobule, sancta propago,
An Pater æthereus nunc te mihi nubibus actam,
Detulit in terras? vnde hæc tam clara repente
Tempestas? video medium discedere cælum
Palantesque polo stellas: sequar omnia tanta,
Quisquis in arma vocas! Et sic effatus, ad aras
Processit, puroque preces de pectore fudit,
Multa Deum venerans, oneravitque æthera votis.
Hinc equitum peditumque citus sub celsa Comoræ
Mœnia, dispositas vicinæ per oppida turmas,
Conuocat, & validis nudas catus instruit armis:
Mox vbi Danubii ratibus vada cæcula iunctis
Transiit, officii partitur rite laborem
Cunctis, fortiturque vices, operasque sagaci
Diuidit ingenio, & curas ductoribus æquat.
Munus habet primum, fortis Vaubcourtius Heros,
Agminis Austrasii ductor: quem pone Walonum
Dux sequitur, summi clarus de nomine Pontis.
Signifero lectas agitans cum fratre cohortes,
Ambo animis, ambo insignes præstantibus armis.
Hos sequitur Nimbus peditum, tunicataque turba
Pudis Pannonicæ, Martis certissima proles.
Non hi sarmaticas poscebant Pelæ sagittas:
Sed quæ flammivomos edunt cum puluere bombos,
Tormenta, & rabidum sclopetâ rotantia plumbum.
Excipit hos præstans Lopeus, ordine quarto,
Militis egregii Ductor catus: Inde secutus
STrazoldus, rutilis Dux aspiciendus in armis,
Decadis II. Monumentum II. Kk

*Milition col-
lectio ex vi-
cinis præfi-
ciunt.*

*Martij 27.
hora 1. po-
merid.*

*Dux Losba-
ring iorum
militem, O-
berbruk.*

*Hungari pe-
dites.*

*Don Lo-
pez.*

Et Ma-

Ag-

Strazold,
e q u i t u m
dux.

Wallones.
Galli.
Germani.

Mont. de
Hayn.
Mont. de
Werlin.

Pálfius II.
Iustr. Hung.

Marci 28.
hora 6. mo-
rutina, Né-
metum ve-
nimus, & ho-
ram 4. pomer-
rid. expe-
rant.

Consilium de
Iaurino in-
vadendo.

Rabæ fuit.

Prodigium
Luna, subito
nubibus ob-
ducta, & re-
fulgentis.

Agmen agens equitum, & florentes ære cateruas;
Ipse sed in medio præstanti corpore *Adolphus*
Schwartzembergiades, operis prosperrimus auctor,
Vertitur arma tenens, & toto vertice supra est:
Ductorem hunc, sequitur reliquorum turba *Walonum*,
Quotquot & e vastis transmisit *SE*quana campis,
Teutonis aut aluit tellus. Pars maxima glandes
Liuenti plumbo spargit: Pars spicula gestat,
Ancipitesque enses, latoque hastilia ferro.
Septimus inlequitur præstans *HAG*nus *Heros*,
*Werlinus*que audax, feruent ubi prælia marte
Accenso, ruit & medios eques acer in hostes;
At postrema tibi statio, fortissime *PALFI*,
Pannonia de gente *Duci*, datur ordine nono.
Sic ubi dispositas ad bella futura cohortes
Produxit, cunctis edicit, signa sequantur,
Atque animos aptent armis, pugnaeque parent se.
Illi erecti animis, *CHRISTO* Duce, & Auspice *CHRISTO*,
Procedunt, variisque acuunt sermonibus iras,
Spe prædæ accensi, pulchræque cupidine laudis.

Iamque dies alterque dies processerat, ex quo

Danubii ripas ac mœnia celsa *COMORRAE*
A tergo spectant fulgentes ære cateruæ;
Iam madidos pluuiis campos, crebrasque paludes
Ac geminos passu totum superauerat amnes
Agmen, & a dextris *NEMETI* propiore legebat
Mœnia contuitu: cum *Schwartzenbergius* *Heros*,
Impiger ex turba ductores conuocat omni,
Selectosque viros: hinc, quæ sententia menti
Iam dudum sedeat? qua vi, quibus artibus hostem
Cogitet oppressum, castris spoliare superbis,
Edocet? ac mentes trahit in sua vota sequaces.
Quin etiam radio descriptæ mœnia *RABAE*
Fluminaque ignotæque situm regionis & vrbs
Spectandum artificii in charta proponit, & omnes
Facundo ambages spectantibus explicat ore.
Tum quas quisque vias, quæ propugnacula portis
Occupet effractis, exactum monstrat ad vnguem;
Hortaturque datas partes, & credita sorte,
Munera constanti quemuis statione tueri.

Inde, ubi iam *Titan* spatium decliuus *Olimpi*
Flammiferis pulsabat equis, tempusque subibat,
Quo nox atra diem bigis subuecta recondit:
Mota acies, tacito *Iaurini* ad mœnia passu
Tendit, freta dolo, noctisque silentibus umbris.
Tunc pater æthereus manifesto numine, ab alto
Dat signum cælo, quo non præsentius vllum,
Christigenum valido firmauit robore mentes:

Nam-

Cones Tar-
carum, Chri-
stianis me-
tum iniici-
unt.

Schwar-
tzenbergi-
cus, milites
me et iulosos
oratione con-
firmas.

Christo
Duce, non de-
sperandum.

Schwar-
tzenbergia-
ci pietas &
preces.

Is. 10.

Namque, ubi pertenebras & grata silentia noctis,
Obiectos propter fluuios crebrasque paludes,
Tardius hærenti facerent iter agmina gressu:
Ecce resurgens splendentia cornua lunæ
Se cælo adtollunt, ac pura luce refulgent,
Et late circum per apertos agmine campos
Aeratasque acies manifesto in lumine monstrant,
Continuo exciti per compita proxima castris
Threici latrant, aura reboante *Molossi*,
Et late horrendis campos vlulatus implent,
Tum vero tremefacti nouus per pectora cunctis
Insinuat pavor, & subita formidine sanguis
Dirigit, cecidere animi: & sua cæpta feroci
Iam *Bassæ* prodenda timent: nec iam amplius armis
Nocturnoue dolo *Iaurini* inuadere castra,
Sed retro ire parant, tantisque abstinere cæptis.
Ast *Heros* inuictus, uti prope cuncta suorum
Corda metu percussa videt, animosque labantes:
Aggreditur dictis trepidos, atque increpat ultro.
Quis metus o focii! qui vos pavor improbus urget?
Quo ruitis? sacra vos oro per nomina *CHRISTI*
Spemque meam, magni per sceptræ verenda *Rudolphi*,
State! nec incassum finite hæcenus ire labores
Exhaustos, ne noster honos infractaque cedat.
Fama loco: reuocate animos, mæstumque timorem
Mittite, & euentus rerum exspectare cupitos.
Nil desperandum *Christo* Duce, & auspice *Christo*
Deficiat si nostra manus, non deficit olympo
Præsidium, nostrosque iuuat *Deus* ipse labores.
Durate & vosmet rebus seruate secundis.
Sic ait, & delapsus equo, similisque ruenti,
Schwartzembergiades, ut erat circumdatus armis
Ad cælum duplices palmas cum voce tetendit.
Per sanctam pie *CHRISTE* crucem, per vulnera quinque,
Vnde cruor fluxit, quo gens humana resurgit,
Per data discipulis optatæ munera pacis,
Te precor, hac memores recolunt quæ luce nepotes,
Adsis o! placidus, cæptis ingentibus adsis.
Causa tua est, quam nos iustis defendimus armis,
Auspiciisque tuis: nec enim sine numine certo hæc
Aggredior, sed iussa sequor, pia *Cæsaris* almi.
Cur tamen ingrata nocturno lumine *Phœbes*,
Prodium, ac *Turcis* venimus noua præda nefandi?
Quod prohibe, & casus clemens auerte sinistros;
Namque potes, certas, nec habet tua dextera metas:
Tu solis currus potuisti inhibere volantes,
Et duplicare diem, clarus cum victor ouabat
Dux Iosue, missis olim tot regibus orco.

K k 2

Iam

Luna iterum
diminutus nu-
bibus obdu-
ta.

Ventus ca-
num ululatus
a Iaurino a-
uertens.

Christiano-
rum votiva
preces.

Adpropin-
quatio circa
horam 11.
noctis.

Providentia
Ducis.

Repagulum
ferreum pou-
is conuelli-
tur.

Petardi in-
strumenti
pyrobolici
descriptio.

Iam quoque CHRISTE tuis, tua bella gerentibus adsis,
Atque polum tenebris, inimicaque lumina conde.
Vix hæc ediderat: subito (mirabile dictu)
Cum surgunt nebulae, atque in nubem cogitur aer,
Tum caput obscura nitidum ferrugine tecta
Luna abit, & grata densantur nocte tenebrae.
Quin, etiam Arctoo consurgens ventus ab orbe
Clamores strepitusque canum, infaustosque ululatus
Ingenti sonitu per inanes dissipat auras,
Et procul auersos Iaurini a mœnibus arcet.
Tum vero rediere animi: manifesta que cernunt
Numinis auxilia, & diuini signa fauoris.
Augurium ergo piis precibus, votisque saluant
Cuncti. *Christe* potens, precibus si flecteris ullis:
Aspice nos, hoc tantum, & si pia causa meretur
Da deinde auxilium bonus atque hæc omnia firma,
Tu nobis pugnae princeps, tu rite propinques
Auspicium, nobisque adsis pede, *Christe*, secundo.
Hinc iter inceptum per amica silentia noctis
Tuti ac fidentes peragunt, portisque propinquant.
Ergo, ubi Iaurinis acies iam constitit aruis
Militis Vngarici, & spacio tamen vrbe remota,
Aërio quantum balearis verberare funda
Traiceret forti acta manu: tum prouidus Heros
Schwartzembergiacus positus ex ordine turmis,
Quamuis tuta videt blandumque trahentia somnum
Mœnia Turcarum: partes tamen ille per omnes
Circumfert oculos, equitumque ex ordine lectos
Emittit, lustrent campos vicinaque rura:
Ne qua scire dolos mediæue occurrere possint
Turcarum exitæ sparso rumore phalanges.
Interea artifices primi munimina pontis
Obicibus ruptis, & firma repagula pandunt.
Fit via. Per pontem mox instrumenta patentem
Cætera frangendis voluuntur idonea portis.
Machina conspicitur, sibi quam fecere periti
Militiæ bellicæ duces, si quando latenter
Hostiles motis referendæ postibus vrbes.
Hanc neque nomine fas Latio neque dicere versu:
Sed nostri appellant peregrina voce *PETARDUM*.
Haud operosa adeo moles, fastigia coni
Celsa imitans: intus ferro fabricata cauato,
Vulcani labor, antiquo non cognitus æuo,
Portarum sed enim ferrato vimine claustris
Sulphuris adstruitur nitrati puluere fœta:
Hinc, ubi subiectas per nota foramina flammæ
Concipit, horrendi velut ictu fulminis, ipsas
Per medium ingenti portas discindit hiatus

Obi-

Vaubcour-
tius cum su-
is primus ir-
rumpit.

Hoch-
bruck se-
cundo in-
trans.

Vngari.

Lopelius
& Strazol-
dus, equitum
duces.

Turca som-
no excitari,
& conster-
nari.

Turci, Chri-
stianis ac-
te resistent.

Obicibus validis, valuisque serisque reuulsis,
Hanc ergo artifices, ubi magnæ ad limina portæ,
Schwartzembergiaci iussu auspiciisque volutam
Aptarunt valuis lentim, & duce fomite flamma
Subiecere leuem intrepidi: mora nulla fit ingens
Cum sonitu tremor, & sublatus ad æthera flammæ.
Spiritus erumpit vehemens, valuasque serasque
Rumpit, & obiectos cita vis rapit impete vestes.
Fit via vi subito: porta mox limen & vrbis
Effractum patulo latam dedit ore fenestram.
Continuo cinctus sociis *Vaubcourti*us armis
Improuitus adest vrbi, & citus agmine facto
Qua data porta ruit: sequitur non segnior illum
Inclyta de summo qui gestat nomina ponto,
Agmen agens peditum: hinc qua semita diuidit urbem
Dextera, per tenebras celerant iter, atque viarum
Defendunt aditus, & strictis ensibus adstant.
Hos super, effractas penetrent vasto impete portas
Agmina Pannonicæ gentis, dextramque sinistramque
Inuadunt vrbis partem, & qua proxima vallo
Fert aditum via, iussa ad propugnacula tendunt.
Nec minus accelerant equitum *Lopelius* vna
Strazoldusque Duces, creperi duo fulmina belli,
Per mediamque urbem, per omnia meta viarum
Armati properant: it clamor & agmine facto
Quadrupedante grauis sonitu quatit ungula terram.
Clarecunt sonitus, armorumque ingruit horror
Iam magis ac prope cuncta tenent per compita læti,
Mœnia capta: fauet primo fortuna labori.
At subito exciti somno per mœnia Turcæ
Vt videre viros, fulgentiaque arma per umbras
Hostilesque acies mediam volitare per urbem:
Continuo exortus ferit aurea sidera clamor
Increpitantem vltro socios, & arma vocantum:
Arma viri, fert arma, vocat nox vltima victos,
Hostis, agit victor per apertas agmina portas:
Nec plura. Agglomerare manum & concurrere turmis
Aduersis ardenti animi: furor iraque mentem
Præcipitant, pulchrumque mori succurrit in armis.
Ergo oritur clamorque, virum, clangorque tubarum,
Et pugnae rabies parte exardescit vtraque
Vtraque iam ad portas acies contendit, & omnes
Effundunt vires: hi quo perhiantia rumpant
Mœnia & internis potiantur sedibus: illi
Eripiant aditum, vel vi venientibus obstant.
Et iam collecti Turcæ glomerantur eodem,
Et conferre manum, ac procurrare longius audent.
Cum subito reliquis cinctus superaduenit Heros
Decadis II. Monumentum II. L I

Schwar-

Schwartz-
enbergi-
cus, cum Ita-
lis, Germanis
& Gal-
lis, urbem ir-
ruit.

Exhortatio.

Schwartz-
enbergi
animositas,
& fortitudo.

Fuga Tur-
carum.

Bassa, exci-
tatus, ad pu-
gnam festi-
nat.

Bassa, suos e
fuga reuo-
cat, & ani-
mum addit.

Bassa, arma-
tura & vir-
tus.

Schwartzbergiades turmis, quas Gallia diues
Teutoniæque vrbes mittunt, fortesque Walones,
Vt magis atque magis glomerare incendia pugnae
Iam vidit, ac totos effluere milite muros,
Ipse suos praesens verbis in bella cohortans
Acribus exagitat stimulis, hos laudis amore
Incitat, hos poenis. Nunc, nunc effundite vires,
O! focii, nunc tempus ait, sibi quaerere laudem,
Et fortem ostentare animum, quem consecrat aetas
Postera, perpetuis factorum haud immemor annis,
Vestra venturi mirentur vt acta nepotes.
Hæc ubi: se medios fidens coniecit in hostes
Exemplum reliquis praebens, praestantibus ausis,
Impellens vrgetque obnixius agmina cædens,
Nunc celer hac se parte rotat, nunc flectit ab illa
Feruidus in gyrum: quem circum mille secuti
Et pedites equitesque simul comitantur & vna,
Qua ferro via facta patet, denso agmine rumpunt,
Ingeminantque ictus, ipsoque in limine portæ,
Perque vias passim, mediisque in mœnibus vrbis
Obuia Turcarum dant plurima corpora morti,
Defendentum aditum armis, inque arma ruentum,
Cedit Turca phalanx, retroque impulsæ relabi
Cogitur: & quamvis tentat, non sustinet hostem:
Christiadumque nouis semper cadit obruta telis.
Iamque forum medium, iam propugnacula victor
Christigenum tutis exercitus occupat armis:
Cum *Bassa* interea sonitu, & clamore suorum
Excitus tristem ad pugnam volat ocyor Euro,
Qua mage crudescit saeuo certamine Mauors,
Christigenæque magis discit violentia turmae,
Hac sibi sumit iter, rapidumque per agmina cursum
Arripit, ac se se medio in discrimine sistens
Aggrediturque suos dictis, atque increpat vltro
Quo properatis, ait, quoue hæc fuga? quis timor vrget,
Degeneres animæ? *Mahumetem* cedere Christo,
Aut fractum inuisse dabitur succumbere genti
Me duce? stete viri, capite arma, incumbite in hostem
Nam quis in hoste vigor virtusue? audacia fortem
Efficit: hanc armis hanc strieto frangite ferro
Si quis in ore pudor, virtusue in corde refedit:
Si qua pios magni Mahumetæ gloria tangit.
Dixit, & ante volans denso se immiscuit hosti
Signa ferens, geminoque armatus acinace palmas
Fulmineam torquens aciem, cædensque fugansque
Limitem agit, quamcumque tulit fors obuia turmam.
Ac veluti messor flauentes inter aristas
Christigenum vndantem, suaque infera fata ruentum

Pro-

Bassa pra-
sentia, Tur-
cas confir-
mas.

Strages u-
triusque mi-
litis.

Schwartz-
enbergi-
cus, Christia-
nis laboran-
tibus succur-
rit.

Anceps pu-
gna.

Smile.

Proxima quæque metit: rarefcunt milite muri,
Iam victi vincunt, incertaque ludit ouantes
Nunc hos, nunc illos, vano victoria plausu.
Iam trepidare fuga nostri, iam vertere terga
Incipiunt, & Threiciis noua pectora turmis
Surgunt, adque sui conspectum principis ardent.
Tunc noua fit cædes repetito Marte, resurgit
Telorum nubes, & ferreus ingruit imber,
Armorumque ingens fragor, atque hinnitus equorum
Fræna recusantum, & validis seges horruit hastis.
Corpora per varios sternuntur inertia casus.
Ense cadit curuo hic, plumbum iacit ille cauato
Extrusum ferro, & miserum transuerberat hostem.
Hic animam moriens vomit ore ille ictus acuta
Cuspide dat gemitus: vlciscitur alter amicum:
Quadrupedans equitem hic super, vt super arma volutus
Turbidus: & dominum pedibus proculcat & hostem.
Exoritur miseranda equitum mors, hastaque feruet
Vulneribus, cordisque alte bibit acta cruorem.
Nec quid agant nostri, ne qua se Turca receptet
Scire licet, totumque atro stat puluere cælum.
Et mors testæ caput nigris circumuolat alis.
Nec vires quisquam pugnando animumque remittit;
Sed magis atque magis mentem exagitante furore,
Sæuit amor cædis, crudique insignia belli.

At iam *Schwartzbergiades* qua parte labare
Inclinata suæ spectabat robora gentis,
Ne penitus collapsa ruant, penitusque fatiscant:
Selectam ex omni numero instructamque phalangem
Mittit in auxilium, ac fessis succurrere rebus
Imperat: illa viam accelerans micat ignea plantis,
Concussisque ferox vmbonibus intonat, & qua
Thrax ferus Vngaricas iam turmas victor agebat
Constitit, annoso velut ardua robore quercus,
Illuditque minas inimicaque tela repellit.
Bis Turci nostros egere ad mœnia versos,
Bis reiecti armis respectant terga tegentes.
At noua iam postquam congressi in praelia, totas
Implicuere inter se acies, legitque virum vir:
Quisque nouas vires, animum sibi quisque resumit
Christiadum nouaque arma parat, tum Martius ardor
Mentibus incaluit rursus, vincuntque caduntque
Victores victique simul miserandaque belli
Exoritur facies, & imago simillima morti
Tum vero & gemitus morientum, & sanguine in alto
Armaque corporaque & permisti cæde virorum
Semianimes voluuntur equi, pugna aspera surgit.
Praelia seu tollunt animis & viribus æquis

L 12

Di-

Mars dubi-
us.

Bellona, de-
spirationem
Turcis incu-
tit.

Bassa occubi-
unt.

Christiani
potiuntur
victoria &
vrbe.

Turci in fu-
gam vertun-
tur.

Turci, ex de-
spiratione
pulveris tor-
mentarii vi,
seipsos nec-
ant.

Discordes venti per inanes aetheris oras,
Non ipsi inter se, non nubila, non mare cedit.
Anceps pugna diu: stant obnixa omnia contra.
Christigenum haud acies aliter, Turcique cruenti
Concurrunt, hæret pede pes, densusque viro vir.
Iam grauis æquabat luctus, & mutua Mauors
Funera, cædebant pariter, pariterque ruebant.
Victores victique: neque his fuga nota nec illis,
Cum subito infano Bellona incincta furore,
Sanguineasque manus diris armata flagellis,
Ingruit, & toto visa est discurrere castro,
Rixarum morbos agitans & nubila mortis:
Quam metus & pallor, gemitusque horrorque secuti
Turcarum inuadunt aciem non omine fausto,
Incutiuntque acuuntque metum (sic facta iubebant)
Illis membra nouus soluit formidine torpor,
Arrectæque horrore comæ, & vox faucibus hæsit.
Christigenæ sed contra instant ac tela coruscant,
Indecoresque animas & inertia corpora perdunt.
Iamque ferus toto dum sæuit in agmine Bassa
Perturbans sternensque viros, bis glande petitus
Sulphurea, roseum præceps vomit ore cruorem
Procumbens, illi soluuntur frigore membra,
Vitaque cum gemitu fugit indignaque sub orcum,
Sicque diu ancipiti postquam victoria penna.
Lusit, amica modo his, modo stans a partibus illis,
Turcarumque satis fouit, iuuatque caducas
Subdola spes animi: confedit vertice tandem
Schwartzenbergiada & fausto dedit omine plausum.

Tum Thraces turbati animis, versique sine villo
Ordine, corripuere fugam: pars agmine facto
Munitam rapido cursu contendit ad arcem,
Et renouare parat bellum pugnamque cruentam:
Pars alia obruitur fugiens fluitatque tumultu
Incerto: ast alios, Martis, quibus ira pepercit
Infani, crepitans duro terit ungula pressum
Quaprupedantis equi: madet atro sanguine tellus,
Et conspersa tremunt roranti membra cerebro.

Vasta erat: & noto Turcis spelunca recessu
Vrbe sub extrema, qua propugnacula vallum
Gramineo aggestæ coniungunt aggere terræ.
Fugerat huc ingens victorum turba Getarum
Exanimi perculsa metu & turbata suorum
Cladibus: at supra nostri longo agmine vallum
Seruabant vigiles, atque ordine signa tenebant.
Pulveris hic cumulum secreta in parte latebat
Sulphureo admixti nitro, quem perfida turba
Corripit, incerto dum mens fera fluctuat æstu,

Heu!

Propugnacu-
lum, & pars
valli, dissum-
pitur.

Turci fuga
elapsi, denuo
repugnant,
& arcem oc-
cupant.

Arcis oppug-
natio.

Deditio ar-
is.

Christiani
plena victo-
ria potiun-
tur.

Gratulatio
ad Illustr.
Schwar-
zenbergi-
um.

Heu! quid agat? tentetne nouis conatibus hostem
Pellere? Victori an se se vitamque ruenti
Dedat, & irato sibi quid promittat ab hoste?
Sed præstat data fata sequi: moritura resurgens
In flammæ & in arma ruit, positoque timore,
Sic moriamur, ait, sic non moriemur inulti.
Et simul accensos in puluere condidit ignes.
Ignea vis subito, ceu fulminet ærea centum
Machina verberibus, vacuumque prorumpit in auram,
Saxa hominesque cito sub nubila celsa rotatu
Fiicit eructans: Cadere æthere sidera credas,
Miscerique polum terris, cælumque Barathro
Vertier, & fracti ruere vndique mœnia mundi.
Stat confusa acies, trepidantque in imagine mortis
Victores: totusque extinctis ignibus æther
Pallet, & obscuris nox circumfusa tenebris,
Horrendam cæca inducit caligine nubem.

Interea parte ex alia dilcesserat hostis,
Iamque locum adglomerata cohors arcemque tenebat:
Vnde immane fremens nostra in noua bella vocabat
Agmina, telorum volitat genus omne per auras.
At Schwartzbergiades haud segnis ahenea in hostem
Instrumenta iubet produci imitantia fulmen:
Nec mora, nec requies, iteratis ictibus instat
Excelsas turres & propugnacula firma
Diruere: illa graui nutant labefacta ruina.
Fit via vi tandem: muri dant ecce fenestram
Verberibus crebris, alieno fulmine pulsi.
At Turcæ ante oculos vt fata nouissima cernunt,
Deditione necem redimunt, armisque repente
Abiectis, humiles victori (quando necesse est)
Prædunt victi palmas, veniamque precantur
Poplitibus flexi, atque hostem reuerenter adorant.

Ergo volans pleno victoria libera plausu
Christiadas nitidis tandem complectitur alis.
Iam spolia & totam Mahometica Gaza per urbem
Diripitur; diues iam piæ vestis & auri
Arca patet: miles spoliis abito auctus opimis.
Mox omnes pariter Ductores atque manipuli
Compositi in numerum faciem explicuere triumphi:
Schwartzenbergiaden concordii voce canentes,
Excepere hilari vultu, plausumque dedere,
Et vox adensu geminata remugit Echo.

Fortunate Heros! nunquam tua fama fatiscet
Nunquam honor arefcet, laurus ceu Delia nunquam
Frondebis absistet proprium seruare vigorem,
Cedant Druse! tui, cedant Traiane! labores,
Cedant Scipiadae veteres! Victoria nulla

Decadis II. Monumentum II. M m

Cl.

Fama

Clarior aut hominum votis optatior vnquam
 Contigit : Antiochi stragem Romana iuuentus,
 Hannibalisque feri, cædem, captique Iugurthæ.
 Vincula non olim maiori excepit ouatu.
 Plausibus o quales iactari ad sidera voces !
 O quales resonare tubas ! o quanta per vrbes
 Audiet Austriacas veniens noua gaudia fama !
 Scribite in annali tantarum insignia rerum
 Argumenta, Ducisque cati celeberrima facta,
 Successusque bonos, culti, mea cura, Poëtæ.
 Fac numeris celebrare viros, quorum inclita virtus
 Ante oculos minime obscuris innotuit armis.
 Et tu quæ leuibus præcurris littora pennis
 Fama mali, rectique tenax, & nuncia rerum
 Immensæque volans loca perlegis auia terræ :
 Hunc tu alto præstantem animo, & florentibus ausis
 Egregium Heroem, meritisque ingentibus auctum,
 Defer ad extremas, alis plaudentibus, oras
 Qua Liger & Thamesis, qua currit in æquora Tybris,
 Vt modo quem Rhenus, quem suspicit algidus Ister ;
 Cum Rhodano, Tagus, & Nilus veneretur, & Indus.

Ad eos, qui
 fortiter pu-
 gnando occu-
 buerunt.

Vos quoque felices animæ nimiumque beatæ,
 Queis pro religione pia, pro nomine CHRISTI
 Pro patria petere egregiam per vulnera mortem
 Dulce fuit : vos haud moriens super æthera fama
 Laude feret merita & iusto decorabit honore,
 Dum domus Austriadum sanctis moderabitur orbem
 Legibus, imperiumque pater Romanus habebit.
 Vobis parta quies, vobis pia præmia restant,
 Felices animæ ! si quid mea carmina possunt ;
 Nulla dies vnquam memori vos eximet æuo.

Gratulatio
 ad inuictissi-
 mum Cæsa-
 rem Rudol-
 phum II.
 Imp.

At Tibi iam partum, diuine RVDOLPHE, triumphum
 Perpetuum esse velit sublimis rector Olympi :
 Cui grato ore litas, grato cui munere laudum
 Fert accepta bonæ victricia præmia caussæ.
 Ecquid enim potius precer, inuictissime Cæsar ?
 Qui veteres Atauos claris virtutibus æquas,
 Successu rerum superas, facta alta premendo.
 Ah ! tibi ne posthac deuicta Othomannica turba
 Impune audaci se se ferat obuia bello,
 Supplicia infestis quin debita sentiat astris.
 Sed Tu perge piis patriam tutarier armis :
 Per Te seruitii quondam squalore remoto,
 Pristina Germanis consurgat finibus ætas :
 Per Te fracta diu translataque pene potestas
 Hungaricæ collum Mahumeti subtrahat ensi.
 Cæde acies sæuas, scelerataque contere ferro
 Pectora : & ætherei quo iussa ingentia regis

Inui-

Precario ad
 DEum ma-
 xim. opior.

Inuiolanda vocant, gentem conuerte rebellem.
 Iam fortuna fauet : iam territus aufugit hostis :
 Eque Tua felix plaudit victoria parte.
 Sic olim illa dies aderit, qua Tygris & Indus,
 Te thalamum auroræ solisque cubilia contra
 Tendentem, & fractis referentem e cornibus aurum,
 Aspicient propius, cum tu victricibus armis
 Austriacum imperium, Nili profectus ad ad ortum
 Ultra anni cursum extends, ultraque Rhiphantem
 Argentem, & victo dominabitur orbe RVDOLPHVS.

At Tu, Sancte PARENS ! belli pacisque sequester
 Regnorumque dator, regnorum euerlor & vltor,
 Munera cui se homines tanta hæc debere fatentur :
 Tu sæuos sic vsque velis punire Tyrannos,
 Et gentem seruare Tuam : quique vnus in omni
 Præsidium orbe, tuo miseris stat numine Cæsar,
 Magnanimum huic robur, firmas huic suffice vires :
 Fortis, vt Ismarios armis victricibus hostes
 Frangat, & imperio faciat parere volentes.
 Vt quassata diu, bello atque hostilibus armis,
 Iam pacem, & tutos tandem gens Pannona nidos
 Seruet, & eiectis secura sit Austria Turcis.
 Exere Tu placidos in tristia tempora vultus,
 Et Sathanæ technas inter bellacis & æue
 Tutare abiectam vada per stagnantia cimbam,
 Cyaneasque vndas : & furuis orta tenebris,
 Disiice saluifici pretioso lumine verbi
 Nubila, quæ intentant casus & hebre fatum.
 Namque potes ! parumque Tibi est succurrere votis
 Orantum, atque humile Patrem te voce vocantem.
 Vtque Tuas laudes, dum cælo & dulcibus auris
 Vescitur hæc anima, euectet, clarosque triumphos
 Suspiciat, Tecumque polo subuecta perennet.

Mm 2

ORA-

ORATIO,

DE IAVRINO RECVPERATO,

III. & Generosi

D. ANDREAE VNGNADI,

L. Baronis in Sonneg. &c.

Primas ducente lineas,

MELCHIORE

IUNIO.

QUæ Illustrum ac Generosum DOMINUM BARONEM a Waldstein, amicum & commilitonem meum, causæ impulerunt: ut de IAVRINO occupato, & gratulationem, & actionem gratiarum, longe pulcherrimam, eruditissimamque, apud Vos, Ill. Principes, Domini Clementissimi, Illustres ac Generosi Domini Comites & Barones, Magnifici, Reuerendi, Clarissimi, Doctissimi, Humanissimi Auditores! institueret: eæ me quoque mouerunt, ut idem, hoc ipso in loco, facere, licet impari ratione, conarer. Ecce enim Poëtices est ignota maiestas, amplitudo, dignitas? quodnam in recitato modo carmine, inuentionis acumen? quæ sententiarum grauitas? Cuiusmodi compositionis harmonia? qui verborum splendor & ornatus? quæ locutionis suauitas ac concinnitas, deprehensa? quam hæc omnia egregie plena venustatis, plena animi, plena spiritus, plena dignitatis, adiuta conformataque fuerunt? Ecce vero tanta potest ingenii vbertas existere, aut dicendi reperiri vis ac copia, quæ vel defatigatis iam aliqua ex parte, auditoribus satisficiat: vel digne augere, atque ornare oratione victoriam illam queat, quæ nuper a nostris Iaurini parta est? Equidem, idem hic mihi accidere video, quod iis euenire solet, qui cum anni hoc tempore, in hortos eleganter descriptos, structosque, veniunt: flosculos alios croco rutilantes: alios, niueo blandientes colore: alios vermiculato ac vario adpectu arridentes vident: quo sese potissimum vertant, quidque in vbertate summa, decerpant, non inueniunt. Ideoque veniam, uti spero, & qua par est peto, obseruantia, mihi dabit, Auditor! si de re magna, ampla, omnium litteris monumentisque condecoranda atque ornanda, tenuiter dixerò: non in medium adtulerò omnia, quæ afferri posse videntur: sicque persuasum habebitis longe meliorem eorum conditionem esse, qui sterili aliquo ac ieiuno, quam qui in argumento tractando occupati sunt, vberem ac copiosum. Simul & illud cogitabit: ante in carmine allata, repetere, non nisi eius esse, qui vestra, in audiendo patientia, abuti, fastidium non tollere, sed excitare velit.

Est

Poëtices commendatio.

Simile.

Est res, Auditores! præclara, victoria: nil maiori esse voluptati mortalibus potest, quam hostem armis superare. Græcos, aduersus Persas excitaturus, Xenophon, qui res suas, inquit, videre cupit, virum se se strenuum prabeat: qui videndi cupiditate tenetur, vincere contendat: quod victori, hostium cedes; victo, mors proposita: qui opum ac diuitiarum adpetens, in victoria studium incumbat: quandoquidem, si vicerit, & sua tueri, & quæ in hostium sunt potestate, sibi vindicare, facile potest. Neque malum, illud dictum a Poëta, videtur:

Τὴν τὴν σφόν, ἢ τὴν τὴν καλλίον
 ὡς δὲ δεινὸν γὰρ ἐνδοξοῦς.
 ἢ χεῖρ' ὑπὲρ κορυφᾶς
 ἢ ἐχθρῶν κρείττω κατὰ χεῖρ.

Quid sapientius, aut quod pulchrius a DEO munus hominibus datum? quam victorem, hostium supra verticem manum, habere. Et, in consuetudine moreque fuisse illud Græcis positum legimus: ut, si de victoria ab hostibus reportata, nuncii commodi optatique venissent, coronati omnes, atque ouantes incederent. Cum ad Metaurum, Hardrubal victus esset, re, Romam adlata, totus Reipublicæ status est mutatus: emendo, vendendo, mutuum dando, soluendo creditum: ita inter se agere ciues cœperunt, ac si in vado, quod aiunt, res constituta, parta quies, omnisque in limine portus esset. Carthagine euerfa, summa urbem læticia extulit: mutuae gratulationes factæ, communia ciuium instaurata conuiuia fuerunt: quod Romanum in nomen odia exercenda, velut nata vrbs, deleta funditus esset. Secunda fausta que ob prælia, Iulii Caesaris in Gallia, XV. dierum Romæ decretæ supplicationes fuerunt: quinquaginta ibidem Augustus obtinuit. Holopherno cæso, holocausta sunt, & vota a Iudæis, Domino oblata. Ad aras atque templa festinasse alios accepimus: quoties deuicti hostes, loca occupata, aut recuperata, munita essent. Quin & eo peruentum esse, vetustatis monumenta testantur: ut in minoribus quoque, gaudio, e victoria exorto, mortui quidam fuerint. Loquitur Chilo Lacedæmonius, septem sapientum vnus, qui ob filium in Olimpia victorem, subito hanc cum morte vitam commutauit. Loquitur Sophocles Tragicus Poëta, qui annos nonaginta natus, in Tragœdia quadam victor, repente, amicorum inter gratulationes, ex hominibus abiit. Loquitur Dyonisius Tyrannus, qui cum regno exutus, ludum Corinthi apperuisset, deque Tragœdiæ cuiusdam nuntium victoria accepisset, præ læticia repente exspirauit.

Quid ergo de Iaurino, recepto a Nostris, dicemus? Ecquæ vox tam fortis, tam secunda oratio; tam fecundum ingenium, inuenietur: quod publicum inde ortum gaudium, addo etiam felicitatem digne exprimere queat? Vere ineunte, quanta, obsecro, cura, quanta sollicitudo esse solet: ne lactescentes & molles germinum oculi, aut gelididii premantur, aut lædantur carbunculis; vredine arbores; fideratione plantæ; pruinis ac rubigine segetes, infestentur: At, cum hac conferre comparareque illam, qui vellet, quæ Anni Millesimi quingentesimi, nonagesimi quarti, mensis Iulio, Decadis II. Monumentum II.

N a

magna

Victoria clarior.

Xenophonis sententia.

Græcorum, moris in victoria.

Reipubl. Roman. status ob victoriam mutatus.

Læticiam ob Carthagine euerfam.

Caesaris victoria.

Iudith. 16.

Exempla, quæ ob gaudia & victoriam exspirant.

Horulano-rum sollicitudo tempore reuerit.

Iaurini expugnatio A. 1524.

magna vi oppugnato & quassato *Iaurino*, exorta est, nã! idem noctuis aquilas, testudines *Pegalis*, similes facere conaretur. Post vero eodem, Septembri mense tradito, DEum immortalem! quanta hinc tristitia, qui sudor ac squalor, quam gelidus, atque horridus vbique exortus tremor fuit? Cum apud Poëtam, claudit sua tecta *Pyreneus*:

Vimque parat, banc, Musæ sumptis effugiunt alis.

Num. 13.

Terror, ob
deditionem
Iauri ni.
Rumor peri-
culi bellici
negotiation-
es & agri-
cultura pesti-
fundas.

Exempla
maioris ex-
stinctionum.

Terentii
mors.

Cratini Co-
mici interi-
tus.

Imperato-
res, agritu-
dine conse-
cti.

Corcyrensi-
um propo-
sita pru-
dentia.

Platonis opi-
nio, de pro-
pugnaculis
extruendis.

Uterius progredi populus *Israëliticus* reculat, quando ab exploratoribus Chananæ terræ audit: Enaci ibi stirpem: Hethæos, Iebusæos, Amorhæos habitare. Quid in Austria, in Vngaria, in locis vicinis aliis? nonne *Iaurini* deditione audita, retrocedere non pauci, rerum suarum sedes alibi quærere, multi constituerunt? Quod fieri eiusmodi temporibus solet: conquirere negotiationes: agrorum & vinearum remissiores esse cœperunt cultura: fundorum, ædium, aliarum rerum sunt viles atque iniquæ æstimationes factæ. Neque id quidem iniuria. Quis enim, vel pedem in suo collocare, vel etiam quid suum, aut alienum sit, exploratum habere potest: vbi extra telorum, quod dicitur, iactum illud non est, salsuginosa, vereque mala vicinia reformidanda? Quid prodest prædia opima, ædes magnificas, hortos amœnos, plenas villas, arces prælustres, amplas opes, atque diuitias possidere: si dubium incertumque sit, quam eas ipsas sis diu retenturus? Longe profecto facilius, bonorum vacuitas & egestas, quam amissio ac iactura, fertur: satius ducitur, nihil possidere, quam, quod est semel possessum, perdere. Testatur hoc *Pub. Terentius*, qui, cum centum tantum & octo fabulas, e Menandro conuersas, in mari amisisset, merore extinctus est. Testatur *Cratinus Atheniensis* Comicus, qui nulla alia periisse de causa dicitur; quam, quod pleno vase vinum effundi vidisset. Testantur, *Constantinus, Iustinus Minor, Henricus IV.* Imp. plurrimi alii Imperatores, Reges, Principes, qui, quia suis exuti, animi dolore ægritudineque confecti, e vita exceperunt.

Verum, quid? dicat quis, *Iaurinum*, tantopere occupatum iuuat, ut cedro, quod aiunt, dignum videatur? sunt vtique, qui procul a se mala remota, susque deque ferunt: vtramvis in aurem, ac porrectis pedibus, manibusque confertis, dormiunt: etiam si de clade a Turcis, Nostris illata, tristes acerbique nuntii adferantur. *Corcyrenses*, apud *Tibucydidem* imitati, singularis esse prudentiæ opinantur, alienis periculis non implicari; tam sedere ac quiescere diu, donec proximus ardere *Vcalegon* cœpit. Sed, & non pauci reperiuntur, qui, siue arte, siue natura loca munita, nihili faciunt. Neque adeo nuper illa opinio, leuibus ac dubiis auctoribus exorta est: verum iisdem veteribus, luculentis, locupletibusque auctoribus nititur. *Plato*, qui Philosophorum semper est princeps a doctis habitus, cum in suis de *Legibus*, libris, in ædificiorum, tum priuatorum, tum publicorum, occupatus ratione est, Poëtæ illud laudat, quo ænea ac ferrea magis, quam terrea condere mœnia, iubemur: murorum illam circumductionem, incolarum

rum, & valetudini obesse, & nocere animis scribit. quos ita molles, languidos, effeminatos reddat, ut de hoste propulsando, curam cogitationemque nullam suscipiant. De Iudæis istud historici referunt, quod cladem suam ipsi excitarint, inque seise Romanos conuerterint: cum horum peterent amicitiam, fidem minime seruaturi, violarent pacem, virtute impares, inferrent bellum, spe omni, non in viribus & viris, sed mœnibus collocata. Græciæ salutem ac libertatem, gloriam *Atheniensibus*, immortalem illud peperit, quod *Xerxes*, contra Græcos exercitum ducente, nauibus hi potius, quam muris ciuitatis, se suaque commiserunt. Sunt laudati *Spartani*, non solum, quod murorum oppugnationes declinarunt: utpote, in quibus contingeret, ut vel fortissimus vir, ab abiecto, vel etiam puero ac femina, vulneratus caderet: verum etiam urbem suam perituram arbitrati, si mœnibus cincta esset. Quin & persuasum nonnulli habuerunt; fieri nullo modo posse: ut & vrbes bene munitæ, & fortes in his simul ciues reperiantur: cumque murorum præsidia quærunt, strenui videri nequeunt. Quibus omnibus, & hoc accedit, quod experientia testatur, vix vllas, vel arces, vel vrbes, tam hodie opere moleque septas, inueniri, quæ diuturnam obsidionem ferant, non vel fame, vel deditione, vel prodicione, vel ratione aliqua alia, in hostium tandem potestatem perueniant. Verum, ut hæc non infirmari prorsus possunt: ita neque illud, ut prudens quisquam inficiabitur: singulari muros, & ornamento ciuitatibus, & urbibus præsidio, & hostibus terrori esse. Et quam quæso, aliam ob causam, nisi ignominiam atque maculam perpetuam inurendam, *Ioas*, *Israëlitarum* Rex, *Amasia* capto, *Hierosolymam* ingressurus, sic muripartem diruit, ut curru victor inueheretur? Quid *Lysandrum*, Athenis captis mouit; ut muros illorum ad tantum demoliretur? ut seruitutis Atheniensium documentum aliquod, & quidem insignem ac luculentum, daret. Cur, urbis huius inclytæ, *Argentina*, ab *ATTIA*, Hunnorum Rege, in potestatem redactæ, mœnia ita deiecta fuerunt: ut cunctis ad hanc aditus libere pateret: via illa arce, & *Strasburgum* vulgo adpellaretur? Nonne, ut subiectionis perpetuo monumentum existeret? Quamobrem, *Polybio* teste, cis Boëtim fluuium, oppidorum mœnia cuncta, vno deiecta die, *M. Catonis* imperio fuerunt? Idem in Africa, *Genfericus*, *Totilas* in Italia, alibi alii, fecerunt; ne locus scilicet vllus munitus, belli hostibus sedes fieret: haberent illi, quo se ac sua, contra vim atque incursionem, tuerentur: licentiæ & furori horum freni iniicerentur. Et, si expediendæ salutis, propulsandarum iniuriarum, munitionum ratio, minus commoda honestaque iudicatur; cur non illud turpe habetur, manibus se defendere? Quidni, in vomeres & falces, gladii; in capreolos, pugiones; in mergas, bipennes atque hastæ, conuertuntur; comitatus omnis remouetur? Habent spelæa in siluis feræ; bicameratas etiam plures casas, fiber, ex arboribus deiectis, construit. Hinnulos suos, tenellos adhuc, ceruus in stabulis abscondit, quo, periculi euitandi gratia, fugere debent,

N n 2

ant,

Iudæi infideles, manibus fidentes.

Græci nauibus muniti.

Spartani, muros negligenter.

Munitæ vrbes, incolis inermibus.

Muniti timore expugnantur.

Muri ornamenta urbis.

Athenarum muri deiecti.

Strasburgum, unde uicium.

Mœniorum deiectorum exempla.

Animalium latebra, & propugnacula.

Leo.

ant, docet: vestigia sua leo iubatus, callide obliterat, quo venatores fallat, ne in cubili catuli deprehendantur: ad victum parandum, vnam alteramue sui defensionem elephanti barrientes referuant: speluncas suas conseruant vncantes vrsi: cellis in arboribus praesidia petentes pardi quaerunt, cum a canibus agitantur: ita alcyones in mari sollicitae atque anxie nidos in scopulos contexunt: vt nec fluctibus, nec saxis, nec vlla re alia, laedi dissoluique possint: artificiose nidos suos hirundines fritinientes firmant, vt contra ceterarum auicularum tutae munitaeque insidias sint: eosdem etiam aliae, tutis ac securis in locis construunt. Et nimirum homo, animal illud prouidum, sagax, plenum rationis & consilii, iis nudaretur: quae vel maxime ad defensionem faciunt: neque illud cogitaretur, hanc cum primis ob causam arces atque ciuitates, primum exstructas fuisse; vt contra hostium incursiones, tutae fortunae, salua bona, libera omnisque periculi expertia, reliqua essent?

Tria, in propugnaculi exstrukione obseruanda.

Situs regionis.

Aggeres.
Laurini delicias.

Laurinum, quibus praefertur.

Sinanus Bassa, qui Laurinum oppugnat A. 1594.

Laurino vero eo, quo de nunc agimus, eequem non in Vngaria modo tota, verum etiam alibi, munitiorem locum reperiemus? Qui de Architectura scribunt, murorum, turrium, portarumque rationem, ad hostium impetus repellendos excogitam, tribus potissimum aestimandam esse statuunt: firmitate, utilitate, venustate. Ipsi in mœnibus hoc videre iubent, vt loci primum saluberrimi electio instituatur: euitetur deinde palustris vicinitas, tum, nec meridiem, nec occidentem illa spectent. Sed & istud requirunt, vt iis in regionibus munitiones firmæ constituantur, quae fructibus, ad alendos homines, & iumenta, copiosae, opportunae fluminibus: ad has oppugnandas aditus, aut nulli prorsus, aut per admodum difficiles sint: non anguli in iisdem procurrant, qui hostes magis, quam ciues tueantur: nec denique aggeres alti desint, aut fossae latae atque amplae, desiderentur. Quid horum omnium, non in Laurino nostro, iam Dei Opt. Max. bonitate ac clementia, virtute ducum, militum fortitudine facto, estreptum? Non natura illud tantum, sed & arte industriaque munitum singulari: fossis latis instructum, altis circumdatum vallis, propugnaculis, Turcicae oppositis tyrannidi, tutissimis atque firmissimis septum: tribus fluminibus nobile: paratum probe ab aliis est: quae ad tutos, periculique omnis expertes, tum vicinos, tum ceteros reddendos, hostium propulsandos aditus: excursiones impediendas: commeatus intercipiendos, belli vim totam auertendam: reliqua, totius imperii salutem concernentia, accommodata, summeque necessaria sunt: ita quidem, vt longo post se interuallo Albam, tam Gracam, quam Regalem relinquat; superet Budam; aliis antecellat, quae inter insigniter munita recenseri castra solent. Neque anno, millesimo quingentesimo nonagesimo quarto, a Sinane Bassa, vt licet maxime oppugnatum ac quassatum, nisi certis traditum conditionibus, occupari potuerit. Cum hoc ipso vero, quot quantaque obsecro, simul nobis contigerunt? Ferro, inquit ille, non auro, viris, non urbium tectis bella geruntur. At

At non minus vere istud dictum, rerum vires ac neruos pecunias esse: & hoc primum, qui affirmavit, ad bellum cum primis respectisse videtur: si quidem, non nisi numis utilia esse arma confluxerunt: neque male Philopamenem, Achaeorum ducem, magnis quidem a copiis, at non loculis, bene instructum, Flaminium, manibus & cruribus sane praeditum, sed ventre carere, dixit. Est Laurino occupato, auri, argenti, gemmarum, stragularum, vestium, pellium, aliarumque rerum pretiosarum, vis atque copia magna, inuenta: vt, quod olim Alexander Severus, a Persis reportata victoria, in Senatu protulit: etiam de hac nobilissima victoria usurpari possit: *Eloquentia opus non est: milites diuites redeunt.* Maximum in bello momentum, commeatus habent, sine ferro vincitur exercitus, his, qui destituitur. Neque famem satis cum virtute nosse cohabitare, tum aliorum plurimorum, tum Rheginorum, Atheniensium, Numantinorum, exempla, docent: ideoque dicere solitum fuisse C. Iulium Caesarem legimus: idem sibi consilium aduersus hostes, quod plerisque medicis contra morbos, atque corporum vitia esse; fame scilicet potius, quam ferro superandi. Ita Laurini, omnis generis commeatibus, cellae repertae plenae fuerunt: vt non de Vienna solum, obsidione graui cingenda; verum etiam aliis, Christianorum in perniciem atque interitum instituendis, Turcicus cogitasse Tyrannus videatur. De puluere vero fulminali, & machinis ac tormentis militaribus, ibidem inuentis atque recuperatis, quid, vt dicam, expectatis Auditores? Solent, sat scio, haec quoque non magni quidam hodie facere; qui scilicet in eo multi, imo toti sunt, vt ne singulare quid ac praecipuum habere putentur: etiam ab iis videantur recedere: quae diuturnus vius comprobauit: sapiens vetustas, & inuenit, & vt utilia cum primis, atque necessaria, nullo non tempore adhibuit. Trecentis plaustris machinas, ad urbium oppugnationes, Parthico in bello fuisse vectas, in Antonio, Plutarchus refert: *Vespasianum*, tormentis in Iudaeorum ciuitatibus expugnandis esse vium, Iosephus scribit: vndique haec ipsa, Alexandrino in bello, Caesarem conquiesuisse, ex ipsius historia constat: sunt balistae, catapultae, onagri, scorpiones, arietes, helepoles, alia, ad periculi praesidia & salutis inuenta necessitatem, iis nota, quibus cum antiquitate negotium est.

Laurino recepto, quot partim recuperata, partim noua adquiesita fuerint, vel fama notum est. Ultra ducenta maiora tormenta, inuenta ibi esse militaria, tum litterae fide dignae, tum illi testantur, qui *ai n'as* exstiterunt: inter alia haud postremo istud loco celebrant. Quanquam si quid hac mihi iudicare in aetate licet, sunt & alia, quae gratulationis atque laetitiae materiam his nequaquam inferiorem suppeditant. Vngarici regni quae sit conditio, haud ita pridem, hoc ipso ostensum de loco: illud, opinor, demonstratum fuit omnibus iis idem adfluere, quibus regionis alicuius aestimari felicitas solet. Eadem & Laurini ratio

Decadis II. Monumentum II.

O o

est;

Philopamenem.

Mamidia & prada, ex capto Laurino.

Commeatus necessitas. Famem in bello.

Commeatus Laurinum a Turcis occupatum.

Antonii Machina. Vespasianus tormenta bellica. Caesaris bellica instrumenta.

Laurino recepto, quot bellica machinae, ut & alia inuenta.

Iaurinum

est; magna soli hic fertilitas: fructuum atque frugum vbertas eximia: nihil in pastione, nihil iis in rebus, quæ exportantur, desideratur: vicis abundat. Iam quot gemitus, quot suspiria, quot lachrymas, incolarum miserorum auditas conspectasque fuisse putamus *Auditores*! cum in Sinanis Bassæ, *Iaurinum*, aliquot ante annos, est potestatem redactum? Neque enim hostis hic venit, ut imperet tantum, longe lateque tyrannidis suæ terminos proferat: sed ut obuios quosque, interficiat ac iugulet; non pueris innocentibus, non senibus annosis & anhelis, non mulieribus fragilibus, atque miserandis parcit: etiam sæpium palis, infantum corpora suffigere: fœtus e prægnantium matrum excindere vteris consuevit. Eorum vero, in seruitutem qui abiguntur, eoque fortuna? Talis, mi *CHRISTE*! ut ad hanc descendam, nulli sufficere lachrymæ videantur. Cum *Xantippi*, *Lacædemonii* ducis arte, captus a Carthaginensibus, *M. Attilius Regulus*, eo affectus pœne genere esset: ut lignæ arcæ inclusus, clavis introrsum adactis, vigiliis oculos versaret: exquisitum hoc atque atrox est supplicium habitum: & fuit reuera; verum, non diuturnum existit. In Turciam autem, qui abducuntur, nonne ita viuunt, ut vel centies mori satius his sit ducendum? Catenis vincti, retortis post tergum manibus, pecudum instar, hinc inde tracti, durissimos ad labores venduntur: flagris cæduntur quotidie: tranquillum liberumque nunquam spiritum ducunt.

Iam illorum, quibus manere patriis in sedibus contigit; meliorne fors esse solet? Equidem, esse quosdam noui, qui Turcam sibi dominum exoptant: qui huius sub imperio, æquius atque melius, quam multis, *CHRISTO* nomen qui dederunt, regibus ac principibus, viuere quemque posse clamitant. Sed, non hi Turcicum adhuc experti iugum videntur. Quid enim? An non exactionibus acerbissimis familias explari videmus? de hominibus vita functis, de masculis, de ædium hortorumque portis, aliis, quotannis vestigalia soluere durissima: patrefamilias e viuis abrepto, tantum, quantum placet, hæredibus, relinquere, reliqua sibi reservare; tibi bene est viuere? An filios quoslibet, veneris turpem ad usum abripi, aut cogi, ut vel Christianorum in viscera arma conuertant, vel abnegata fide, in impias Mahometis leges iurent, circumcisi cælum versus directis oculis, dextræque manus indice, Deum vnum, & Mahometem eius Prophetam, profiteantur; tibi bene est viuere? An ad libidines, filias, vxores ad stupra, etiam præsentibus parentibus ac maritis, adhiberi, his ipsis silentium imperari; tibi bene est viuere? An nobiles atque illustres tolli familias: optimum quemque, ac sapientissimum, ita premi, ut erigere sese nequeat; tibi bene est viuere? An sine sedibus pietatis, domiciliis virtutum, artium atque disciplinarum officinis, Academiis ac Scholis, degenerare; tibi bene est viuere? Pudet me Tui, *CAROLI MAGNE*, qui annos triginta, cum Saxonibus nullam aliam ob causam, nisi ut abiecta superstitione, DEum verum colerent, bella gessisti. Expugna-

Recuperatum.

ta in Vngaria *Buda*, ut Christiana religio propagaretur, id, a deuictis vnicum postulasti, ut idolis abiectis, *CHRISTVM* agnoscerent & colerent. Miseret me vestri, *Romani*, qui vnus ob *Lucretia* pudicitiam, a *Tarquinio* sexto, expugnatam, non Tarquiniorum modo exilio, iniuriam hanc vindicatis; sed etiam regium dominatum totum sustulistis. Stulti exististis *Demetrii*, *Timoleon*, *Arate*, *Thralibule*, *Dion*; qui etiam summo vitæ cum periculo, tyrannorum iugum excullistis. Non magni, quin potius nullius consilii maiorum & parentum, & nostro tempore, vos Heroes fuistis: *Huniades*, *MATTHIA*, *Scanderbege*, *Schwendi*, *Zerini*, *Bartiani*, *Rubere*, *MATTHIA*, *Maccimiliane*, *Mannsfeldi*, *Nadaſti*, *Bathoree*, *Pálfi*, *Auerspergi*, *Tenſſenbachi*, ceteri Duces: miserorum Vngarorum, *Turcicis* ab acinacibus vitam, incendiis ædes, dereptionibus fortunas, libidinibus corpora, Alcorano impio, animas, partim liberastis, partim adhuc liberare satagitis. Verum, aliter & hi, *Auditores*! transferunt, & vere, qui sunt prudentes ac cordati alii, sentiunt. Vniuersæ nostræ vitæ finem principem, & metam, ad quam collimandum, *DEI* agnitionem & cultum, Reipublicæ fundamentum, fontem felicitatis omnis, religionem veram esse statuunt: nihil ducunt calamitosius, quam ex beato, miserum, diuitem, pauperem fieri: summam miseriam, summa coniunctam cum turpitudine iudicant, seruire, & improbis, impuris, impiis tyrannis; ideoque victoriam hanc insignem, a *Iaurino* reportatam, laudibus amplissimis maximisque, ornant.

Nam de modo, quo est hæc parta, quid dicam? Sunt utique in hac ipsa singularia atque eiusmodi pleraque omnia, ut nemo tanta eloquentia: neque tam diuino atque incredibili genere dicendi esse videatur, qui hæc non modo augere, aut illustrare oratione, sed consequi possit. Ac licet de his dicere quædam, pro mea tenuitate constitueram: tamen actum ne agam, antequam adlata repetendo, *Illustris ac Nobilis huius Auditorii*, in auscultando, patientia abutar, oratione illa tota, quam domo mecum adtuleram, relicta; iis solummodo respondere conabor: qui, quod consilio, prudentia, arte, solertia singulari, non corporis viribus constat, haud magnam laudem atque celebrationem, mereri opinantur: errant interim turpissime. Quæ enim militiæ pars reperitur, quæ non stratagematibus, & olim fuerit confecta, & adhuc hodie conficiatur. Nonne crebris istud sermonibus *Lysander* viurpare est solitus? ubi *Leonina* nihil pellis efficit: vulpina ingreditur. Nonne *Carbo*, de *Carolo Marco*, hoste tuo, dicere consuevit, se, quamdiu cum leone ac vulpe, quæ simul nidum eius in pectore fecerant, negotium habuerit, semper vulpem magis, quam leonem reformidasse. Et multis magnisque in victoriis *Hannibalis*, nulla est vnquam inuenta, in qua non corporis robur, ingenii arma iuuerint. Sed ad recentia, eaque accedamus, quæ nostris esse temporibus facta nouimus. Q. o modo anno millesimo quingentesimo nonagesimo, a *Comite Nassouio Mauririo*, est *Breda* capta? Stratagemate

Buda expu-
gnata.Rever Romæ
eieci.Tyranni ex-
pulsi.Heroes in
Vngaria de-
micantes.Vita Chri-
stiana finis
& scopus.Stratagemat-
um usus in
bellis.Lysanderi
vulpina pel-
lis.Vulpes for-
midabilior
leone.Mauritii Co-
mitis Nassou-
ii stratage-
ma.

Zutphaniense
se propugna-
culum cap-
tum.

Ambianum
stratagemate
occupatum.

Simile.

Laurinensis
victoria dis-
finitas.

Turcarum
animositas.

Victoria hu-
ius laus sem-
piterna.

Rudolphus
II. Imp.

Archi-Duces
Austriæ.

Adolphus
Schwartzen-
bergii pru-
dentia mili-
taris.

Fortitudo
animi.

scilicet, & militibus sub cespitibus latitantibus, quibus pro regio-
nis illius more, ignes nutriri solent. Qua ratione Zutphaniense
propugnaculum munitissimum, millesimo, quingentesimo nonagesi-
mo primo occupatum? stratagemate nimirum, & simulatis rusticis
butyrum, caseos, ova, quasi venalia Zutphanium deferentibus,
aut alii ut volunt, falces, velut fœnum secturi, gerentibus. Ambi-
anum, Picardiæ vrbs longe nobilissima, ut Hispanorum in potesta-
tem, anno millesimo, quingentesimo nonagesimo septimo venit? stra-
tagemate profecto, ac nucibus in porta sparsis; quas dum præsidia-
rii ac stationarii collegerunt, & se, & urbem perdidit. Hostem
vero, quem interimere mos ac fas est, quonam modo ex hominibus
abire cogamus, quid refert? An feras, qui captat, venator, vitupe-
ratur, si non vi manuque omnes, sed laqueis, ac retibus occultis,
quasdam ceperit: tendiculis, indagibus, fossis, palis, vncis fer-
reis, aliis fuerit usus? An non prima hæc ducum atque Imperato-
rum belli sapientia censetur, sine periculo hostes vincere: hoc ipso
summa illis & laus & benevolentia paratur? Quanquam in hac,
qua de nunc agitur, victoria *Laurinensi*, simul stratagemata, ac vi-
res, Artem atque Martem valuisse, constet; neque illud: *veni, vidi,
vici*, sine cruore, & sanguine, usurpari, aut lectissimi quique Tur-
carum, vna cum *Bassa*, viro fortissimo, superari potuerint: verum
ultra tres horas dimicare, & Marte dimicare dubio, necesse fuerit:
ita quidem; ut plurimi Christi adum vulnerati: non pauci interfe-
cti: nonnulli ex hostibus reperti sint, qui superati iam, ac humi
supini iacentes, eorum a quibus deiectioni, ceruices & inguina, vel
pedes saltem peterent ac prosternerent. Illud de his *Homerium*
usurpari posse videretur: *ἔδ' ἐὶ γὰρ ἀνθρώποι γ' ἰμάχοντο*: neque
hi sine sanguine pugnam miscebant.

Quamobrem, dum solita se se cælum conuersione torquebit:
sol ille temporum dux ac moderator, luce sua complebit terram:
in freta dum fluvii current: dum montibus umbræ instabunt:
felicissimus, inuictissimus prædicabitur Divus RUDOLPHUS II. Cæ-
sar: cuius sub imperio victoria hæc, longe augustissima nobilissi-
maque, reportata est. Semper honos, nomen laudesque mane-
bunt, Serenissimorum Austriæ Ducum, *Maximiliani & Matthiæ*,
quorum sub auspiciis, hæc ipsa parta. Nouis atque inusitatis præ-
miis & honoribus, *Illustris D. ADOLPHUS, Baro SCHWARTZENBERGI-
cus*, ob noua inusitataque dignus promerita erit: neque vlla tam
ingrata vnquam posteritas reperietur, quæ huius de instituto fa-
cinoreque præclaro, conticescet. Nunquam *Laurinum*, *Illustris hic
Baro* ingressus fuerat: ita tamen diligenter acuteque omnia indaga-
uit: disposuit prudenter, ut aræ, plateæ, valla in hoc iam occu-
pato, ante nostro a milite occuparentur: quam arma hostes in-
duerent: qua tandem cunque post sese verterent, paratos qui resiste-
rent, tam equites, quam pedites, nostros inuenirent. Neque ad
pugnam alios probe instruxit: ipse sibi post principia cauit: ve-
rum, primus pugnavit strenue: illud de se vere usurpare vetus po-
tuit:

Divini auxi-
lii signa.

Nicolaus
Pálffy Dy-
nast. Vngar.

Duces mili-
tum celebri-
ores.

Milites for-
titer pugna-
tes.

Mors bonæ
sæ & piæ.

Deus, omnis
militia sum-
mus Impera-
tor.

Iud. 7. & 15.

1. Chron.
19.

DEI opera
in expugna-
do Laurino.

Vorum, pro
partis ser-
uandis.

tuit: non dicta mea modo milites: sed & facta sequi debetis: nec discipli-
nam modo, sed exemplum etiam a me petere. Cui & præpotentis illi-
us, ac virtute præingentis DEI, præsto fuisse auxilium, cum alia
aperte tentantur, tum luna ostendit, nubecula, ad insidias occul-
tandas obducta, post cælo sereno, ad arma capessenda fulgens. Sum-
mis deinde laudibus nomen, *Illustris D. NICOLAI PALFI*, tolletur, qui,
alter velut Theseus, ad *Illustrem D. Schwartzenbergium*, copias instru-
ctas cum primis atque exercitatas, adduxit: has, ad strenue fortiter-
que pugnandum animavit: id perugili & fraterna cura ac solli-
citudine cauit: ne, quod noctu *Laurinum* nostris occupantibus,
periculum a Turcis immineret. Nunquam digne deprædicari lau-
des clarissimorum nobilissimorumque virorum, *Vaubecourtii, Ober-
bruckii, Lopai, Petri Oersii, Strazoldi*, poterunt: quorum virtute,
non modo PETARDO, *Laurini* occlusæ portæ, disiectæ; verum eti-
am cum immanissimis atque ferocissimis hostibus pugnatum acer-
rime, fortissime, felicissimeque fuit. Neque militum illorum *Ger-
manorum, Vngarorum, Wallonum, Lotharingiorum*, nostris ex ani-
mis, vlllo vnquam tempore, memoria effluet, qui animi sui magnitu-
dine, Turcarum furorem, audaciam, virtute, superaue-
runt: Christianorum a vita, ferrum, testis flammam, fortunis
rapinas, corporibus libidines, repulerunt: sarissis, sclopetis, spicu-
lis, mucronibus suis effecerunt: ut per admodum pauci hostium,
deditione vitam redimerent: perirent ultra mille trecentos. Illi
vero beati in primis, ac felices iudicandi, qui naturæ debitam mor-
tem, pro religione, pro libertate, pro patria, maxime reddiderunt:
suoque exemplo confirmarunt, id, quod sapientes statuunt, om-
nibus mortalibus, atque æque ignavis ac strenuis fatalem mortem
esse: solis fortibus, præclaram & gloriosam, contingere.

Et, ut debita his laus atque prædicatio manere perpetuo de-
bet: ita DEO OPT. MAX. gratiæ, quantas animi nostri concipere,
linguæ proferre possunt, agendæ maximæ erunt. Is enim exalta-
tio & vexillum nostrum; Is potentiam in brachio suo facit: Is po-
pulorum tumultum compescit: Is arma & scuta confringit: Is DO-
MINVS fortis ac potens, DOMINVS potens in prælio: Is, qui *Gedeo-
nem* spiritu induit suo, ut de manu Madian, Israëliticum populum
liberaret: excitavit *Samsonem*; ut Philistæos interficeret: *Daui-
di* vires atque robur suppeditavit; ut cornu horum confringeret:
Cyri dexteram adprehendit; ut ante faciem eius gentes subiceret,
regum verteret dorso. Idem, in nobilissima hac LAURINI expugna-
tione, *Illustris Baronis Schwartzenbergii*, & consilia & manum dire-
xit; animum addidit: *Pálffy, Vaubecourtio, Oberbruckio, Lopao,
Strazoldo, Petro Oersio*, aliis viris fortissimis: ut, quæ essent teste
quidem & occulte, sed optime deliberata, fortiter feliciterque per-
ficerent. Sed, & idem coniunctis rogandus votis atque precibus,
DEVS PATER, Domini ac Seruatoris nostri IESU CHRISTI erit, ut
quandoquidem non minor est virtus, quam quærere, parta tueri:
Decadis II. Monumentum II. P p hæc

hæc nobis esse bona diuturna, aliis quoque cumulare dignetur,
diutissime, & hos & ceteros conseruet, qui Turcici Tyranni sese fu-
roribus opponunt: victoriis plurimis, *Sacram Cæsaream Maiestatem*,
Serenissimos Austriæ Archi-Duces: Imperium Romanum totum, do-
net: pugnandi ardorem, militibus nostris inspiret: vincendi vim
largiatur: faciat, vt sanctissimi huius in belli societatem, plurimi
alii Reges atque Principes pii, deueniant, parcat populo, a CHRISTO
nomen qui habet: neque in opprobrium hæreditatem suam, im-
manissimis nostris hostibus tradat, vt a victoriis elatis illud:

Vbi nunc est Deus Vester? magno nostro cum crucia-
tu; non minori dedecore, audire necesse ha-
beamus. *Dixi.*

F I N I S.

